A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

New York · Thomas Yoseloff London

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Éliézer Ben Yehouda
à Jérusalem

New York · Thomas Yoseloff · London

Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebräischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

New York · Thomas Yoseloff · London

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA
HIEROSOLYMITANO

VOL. XV

NEW YORK • THOMAS YOSELOFF • LONDON

Ministry of Education and Culture
State of Israel

and the

Eliezer Ben-Yehuda Memorial Foundation of America, Inc.

Printed in Israel

נדפס בדפוס „הכורך", חולון

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כרך חמשה־עשר

ניו־יורק · טומס יוסלוף · לונדון

משרד החנוך והתרבות
למדינת ישראל
ו„קרן אמונים לזכר אליעזר בן־יהודה
באמריקה, אינק."

מהדורה עממית מיוחדת
לחברה הבינלאומית להוצאה לאור בע"מ, רמת־גן

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כולל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ"ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמו"כ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והניות בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעותן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפ"י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המבֻקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

בעריכת פרופ' נ. ה. טור־סיני

כרך חמשה־עשר

ירושלם—ניו־יורק—רמת־גן

שנת העשור למדינת ישראל (1959)

הערה

הקדמה ומבוא גדול יבואו בכרך מיוחד.

מפני שעוד לא הגיעו החכמים לכלל הסכמה בקביעת זמן חבור קצת חלקי התנ"ך לא הקפדתי על סדר הזמנים בדיוק, וחשבתי את כל זמן התנ"ך בשתי תקופות, בתקופה הראשונה רוב הספרים הכתובים בסגנון הלשון הטהורה, הקדומה, ובתקופה השניה — הספרים שנושאים עליהם מטבע הסגנון של הזמן המאוחר.

את גוף בן סירא, שנמצא בהגניזה במצרים, אעפ"י שהוא בודאי קדום לקצת מזמורי תהלים וכדומה, צינתי בציון שצינתי המקורות מזמן המשנה והתלמוד.

בהמשנה והתלמוד השתמשתי בהדפוסים שהיו תחת ידי פה, ובשנויי נוסחאות של רבינוביץ (דקדוקי סופרים), וכמו"כ במשניות דבני מערבא, ובקצת סדרי המשנה שיצאו לאור עם גוף הערבי של פרוש הרמבם, וקצת המסכתות שפרסם פרופ' דר' שטראק, ובכ"י של המשניות המנֻקדות שבבית הספרים בפרמה.

בתלמוד ירושלמי השתמשתי בדפוס ויניציה, וצינתי מראה המקומות לפי מספר הדפים של דפוס זה.

בהספרות שלאחר זמן התלמוד ועד ימינו השתמשתי לפי סדר הזמנים. ואף על פי כן, בקצת מקומות לא דקדקתי בזה והבאתי את המשלים על פי ראות עיני לפי הצרך ההגיוני וכיוצא בזה.

המלים הלועזות בגרמנית צרפתית ואנגלית כתבתי עפ"י הכתיב הנהוג בהמלונים של Toussaint — Langenscheidt.

ואלה הסימנים שהשתמשתי בהם:

בלי כל סימן הם מלים מהתנ"ך.

* מלים מגוף בן סירא מהמשנה, ותלמוד ומדרשים.

∵ מלים מהספרות שלאחרי התלמוד, מימי הגאונים ואילך.

∾ מלים שחדשתי אני ושנתקבלו כבר בספרות של זמננו, או בדבור העברי בארץ ישראל.

המחבר

לכבוד

הרב ד"ר אליעזר ארי' הלוי פינקלשטין

נגיד בית המדרש לרבנים באמריקה

מידי משפחת רטנר

ברגשי כבוד והכרת טובה

בשם משפחת אליעזר וחמדה בן־יהודה

אהוד בן־יהודה

הערת המו״ל*)

בכרך הזה, החמשה־עשר נשלמה האות **שין** ומפני רבוי החומר וההארכה בהערות העורך שמתחת לקו — החלטנו לתת את האותיות שין ותיו בכרך נוסף, מיוחד, כי שני הכרכים הללו יכילו יותר מ־800 עמוד.

מכיון שהכרך הבא יהיה **האחרון** — יבואו בו דברי העורך לסיום המלון — מסה מאלפת!

בפרק זה של הוצאת המלון לאור הנני להביע חן־חן מיוחד לבעל הנדר הכפול עמי, להורתי **חמדה בן־יהודה** ז״ל, נדר אשר שנינו קיימנו במיטב יכולתנו: גמר המלון במהרה בימינו!

ובעל הנדר הוא:

כבוד **שר החוץ וראש הממשלה לשעבר**

אדון **משה שרת**

אומר־נא לך, מר שרת היקר והחביב, בגלוי־לב ובפה־מלא:

אילולי אתה, לא היתה ממשלת ישראל נרתמת לעגלתו זו של מחיה לשוננו הלאומית ומניח יסודותיה — ומלונו לא היה נשלם, אולי לעולם, ועל כל פנים לא בזמננו!

תהי־נא זו זכותו הגדולה של בן הביל״ו־אי יעקב שרתוק היהודי. אב ובנו — אנשי־חסדם של אבות ובנים ראשונים לתחיתנו זו הרביעית המופלאת.

על כך, אם לא גם על היתר, יהי־נא משה שרת ברוך!

ולאחד עוד, אודה: לאליעזר מנור — אמרכל מדרש הלשון.

בשם משפחת

אליעזר וחמדה בן-יהודה

אהוד בן־יהודה

---

*) רשימת הספרים ולוח ראשי־תיבות נמצאים במבוא ובכרכים הקודמים.

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שַׁעַר הַשִּׁין

—סוף—

א. שלל [1], ממנו מָשָׁל [2], שׁוֹלָל, *שׁוֹלְלוּת, *שׁוֹלְלִי, שֹׁל [3], *שְׁלִיל, *שְׁלִילָה, *שְׁלִילִי, *שְׁלִילִיּוּת, א. שָׁלַל, שָׁלָל.

ב. *שלל [4], ממנו ב. *שָׁלַל.

א. שָׁלַל, פ"י, שַׁלּוֹתָ, שָׁלְלוּ, תָּשֹׁלּוּ, יְשַׁלּוּךָ [5]. שְׁלֹל, שֹׁל, שֹׁלְלִים, שֹׁלְלֶיהָ.—שָׁלַל צבא עם או את חיל גוים וכדו', חטף מהם שָׁלָל לאכל אותו, טרף טרף [6], zum Essen (Fressen) rauben; piller pour manger; to pillage as food: והיתה כשדים לשלל כל שֹׁלְלֶיהָ ישבעו (ירמ' נ י). וְשָׁלְלוּ חילך ובזזו רכלתך (יחזק' כו יב). וְשָׁלְלוּ את שֹׁלְלֵיהֶם ובזזו את בוזיהם (שם לט י). כי אתה שַׁלּוֹתָ גוים רבים יְשָׁלּוּךָ [7] כל יתר עמים (חבק' ב ח).—ובצרוף שָׁלַל שָׁלָל, במשמ' זו: לִשְׁלֹל שלל ולבז בז ולשימו מרמס כחמר חוצות (ישע' י ו). ונשא המנה וְשָׁלַל שללה ובזז בזה (יחזק' כט יט). לִשְׁלֹל שלל ולבז בז להשיב ידך על חרבות נושבות (שם לח יב).—ושלל אדם לזולתו מן הצבתים, חטף ונתן לו לאכל [8]: וגם שֹׁל תָּשֹׁלּוּ לה מן הצבתים (רות ב יז).—ובמגלות ים המלח: ושול שללכה עושי חיל (מגי, גנוזי ב, כח).—ובסהמ"א גם במשמ' שדד ושבה בכלל, וגם ביכי סעוי שָׁלוּל: יצאה דינה לראות בבנות

---

[1] [גם באשור' שָׁלַל (שָׁלוּל), שַׁלַּת (שָׁלָל), ויש מ׳צוים גם בערב' שַׁלַּ [a], שלף חרב, או בערב' דרומ' שַׁלַּ, לקח, חטף. ואולי קרוב לשרש זה נשל וגם שלה.]

[2] [למלה זו במשמ' שלילת שלל, ולא ללשון מָשָׁל, הכונה, לפי דברי העורך בפרושו, באיוב יז ו: והציגני לִמְשֹׁל עמים ותפת לפנים אהיה.]

[3] [עי' שָׁלַו, הערה.]

[4] [עי' ב. שָׁלַל, הערה.]

[5] [עי' בהערה לקמן.]

[a] سلّ

[6] [זאת הוראתו העקרית של שָׁלַל במקרא, כמבֹאר גם בהערה לערך שָׁלָל, ולא שדד, בזז, או שלף סתם.]

[7] [ס"א: יְשַׁלּוּךָ.]

[8] [ולא כלשון שָׁלַף סתם, כפרוש המקבל.]

המשחקות ושללה ושבב עמה (פדר"א לח). ובשלוליתו של נהר, פי' בתוך הנהר מקום שמיי גשמים שוללים והוא כקום שטיפתו (ר"ח, ב"מ כח:). עניים מרודים, שנרדים מבני אדם ששללום (רגמ"ה, ב"ב י.). שלולית, כעין אמת המים ומקום שמי גשמים שוללין שם (הנ"ל, שם כה.). שהי׳ יראים מהם שיהיו שוללים אותם (רש"י, במדי לא ב). יבוזו וישללו זה את זה (הנ"ל, ישעי ט יט). סיעות של רשעים שללוני (הנ"ל, תהלי קיט סא). ואמרו על חסיד שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם: שבת מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, למלחמה הגדולה התעתדו (ר"י א"ת, חו"ה, יחוד המעשה ה). ונפשותם עיפות וגיפותם יגעות דעותם שלולות ובינותם מנופצות (שם, הפריסות ז). — ואמר הפיטן: פארתו בקדוש יום וסכוך ענן עד ישבה שבי וישלול נות בית (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, מחז' איטלי ב יד). רצו שלול מתן לפידים[1] קפצו ידים רפות ברפידים (ר"א קליר, תמימים, קרוב' זכור). תן אויבי שלול וכמו שבלול יהלך תמם (ר"י נגיארה, ים חים דרורי, פרים-הורב, 181). — ואמר המשורר: מפיצה והורגת ושוללת (ר"ש הנגיד, כמו זאת, הברמן א, 67). שלל שללית וכמס באצרותיו (רשב"ג, מי זאת, ביאליק-רבניצקי א, 61). וכל חכמה לחכמתו עזובות וגם מבעליהן הן שלולות (הנ"ל, תהלה אל, שם שם, 77). ומשנאי בשלי את לבי ישלו וידי כסלי וסכלי נתיבותי יסלו (רמב"ע, מדי ימי וסכי, דוקס, 87). איכה ירוץ לשלל שלול או איך שדוד יהיה שודד (הנ"ל, מה לי וזמן, ברודי, לו). אמרים מעצת ברים שלולים ומדעת בני בין יהיו עד (הנ"ל, הענק י, ברודי, סלט). שללת לבי בדדים עלי לב מנחים (ר"י הלוי, יעלת חן, זמורה ב, 13). עוד טל ילדותך על מצחך ינוח הוא ישב לך הנפשות ישלול כל רוח (יל"ג, חכם, שירי יל"ג א, 4). — *ובלשון הפילוסופית, שָׁלַל תכונת מדבר, אמר שאין לדבר תכונה זו, ואף סתם שָׁלַל דבר, אמר שאיננו[2], absprechen, verneinen; contester, (dé)nier; to dispute, deny: השוללות במדות הבורא ית' אמתיות מן המתיבות (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד י). אין אנחנו שוללים משום אדם גמול מעשיו הטובים (הנ"ל, כוזרי א קיח). חי ואחד וראשון ואחרון, סופר עליו כאלה כדי לשלול ממנו הגשם וכו' שהוא חי, לשלול ממנו תאר המות וכו' אחד לשלול ממנו הרבוי וכו' (שם ב ב). אני רואה אותך מגנת הפילוסופים וכו' ואתה שולל מהם כל מעשה טוב (שם ד יח). לפי שהפסוק כבר שללה שם משקח (פרוש רמב"ם, מכשירין ו ז). וצריך שנבאר לך תחלה איך הם השוללים תארים על צד אחד וכו' איך אין לנו דרך בתארו אלא בשוללים לא בזולתם (ר"מ א"ת, מו"נ א כח). כל מה שתוסיף בשלילה ממנו יתעלה תקרב אל ההשגה ותהיה יותר קרוב אליו ממי שלא שלל כלל (שם שם כט). כל משפט אם שתחייב בו דבר לדבר וכו' או תשלל בו דבר מדבר כאמרך אין ראובן חכם וכו' וכאשר תשלל בו דבר מדבר נקראהו המשפט השולל וכו' ופעמים יהיה שהמשפט השולל ישלול הנשוא מכל הנושא כאמרך אין אחד מבעלי החיים אבן, וזה נקרא השולל הכללי (מלות ההגיון ב). כל מה שהיה הפועל השלול מהאדם יותר גדול (ההללה, 109). כי השלול נשוא בשלילה כמו שהמחויב נשוא בחיוב (כוונות הפילוסופים לאלגזאלי). הבורא ית' ברא בתחילה יסוד דק פשוט וצלול ושלול מכל צרה (ר"י הישראלי, יסוד עולם א, ד.). כל אחד יכול לשלול כפי רצונו (מנחת קנאות, קוף ז, 22). ואמנם אמרו בכח האכילה ההיא הוא מאמר מחייב ואין כחו כח השולל כמו לחם לא אכל וכו' (ר"י אברבנאל, מ"א ט). ולשלול זה אמר הנביא שובה ישראל (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר כז). — ואמר המשורר: המנשמת אלהים לבך ריק ומתרגש גויתך שלולה (יוסף לרפתי, בהמהון

1) [כלומר את התורה שנתנה בקולות ובלפידים (מכי' בחדש ט).]

2) [אלה דברי ר"ש א"ת בפירוש המלים הזרות במו"נ: שוללות והנגזר ממנו מושאל מענין ושלל שללה, שהוא הרחקת השלל והסרתו מיד הבעלים, על כן נקרא המאמר שמרחיק דבר מדבר שולל או גזרה שוללת וכו' וייאמר „שוללות" סתם במקום „גזרות שוללות", והשם ממנו ייקרא שלילה ושוללות בשורק בוא"ו, ע"ב. ועי' גם בדברי ב. קלאר, ס' טורטשינר (לשוננו, טו), 118.]

יעקב, מילה איטליה, פירמן, רל).

—התפ׳, אֶשְׁתּוֹלֲלוּ, מִשְׁתּוֹלֵל, — הִשְׁתּוֹלֵל, היה נעדר או משולל דבר, כגון משולל בגדים או משולל יכלת, נטלו חושיו [1]: ותהי האמת נעדרת וסר מרע מִשְׁתּוֹלֵל [2] (ישע׳ נט יה). אֶשְׁתּוֹלְלוּ אבירי לב נמו שנתם ולא מצאו אנשי חיל ידיהם (תהל׳ עו ו).— ובסהמ״א: על עניין סוד הנשמה אחר צאתה מן הגוף והשתוללה ממנו למי היא ואנה תלך (ר״מ דיליאון, נפש החכמה ג). ובראותי עוצם רעתם אשתוללתי נעויתי משמוע ומראית נבהלתי (עמנו׳, מחב׳ כח, הברמן, 812).—ואמר הפיטן: גאלתני מראש מסתוללי, גדעת שבט משתללי (מנחם בר׳ מכיר, אחור וקדם, זולת פספ׳ א).— ואמר המשורר: לא מצאו מליץ יכפר בעדם מכל סגלתם אשר אצרו, אשתוללו יחד וריקם הלכו מתועפות כספם אשר צברו (רפב״ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 53). ופגע במשתולל אשר חלל יפעת מליצתי ברק בה רק (עמנו׳, מחב׳ ז, הברמן, 212). אשתוללו המקיננות, יודעי נהי נאלמו, שבת מעשה עט סופר (אדס, מראה הערב והבקר). הוי אזכור אשתולל, הוי שוד ורצח (מיכ״ל, אל הכוכבים). — ואמר המליץ: אל נא תשתולל אמנון, ענהו עוץ, ברח לך כי בא השמש (מפו, אהבת ציון, כג).—°השתולל בפלוני, לעג לו: צריך שיהיה בו (בת״ח) מדת הגאוה שלא יהיו קלי הדעת משתוללין בו (ר״מ מאירי, משיב נפש, בשם רש״י).— °הִשְׁתּוֹלֵל מדבר, אין בו הדבר: ותמצא הכתוב ישתולל מן ההגשמה ויעיר על שהיא נאמרת בהעברה (אמו״ר ב ג א). הוא לא ישלול את עצמו מהשלמיות הצודקים בו יען הוא עצמיי לכל המצוי והנמצא לכסוף ולאהוב לקיום ולהעמיד עצם שלמיותיו המיוחדות אליו ולא ישתלל ולא יעזוב שישללוהו (שער השמים לר״א אירירה ג ב). סוד הנשמה אחר צאתה מן הגוף והשתוללה ממנו למי היא ואנה תלך ומה ענינה (אבקת רוכל, יח:).

—נפע׳, °נִשְׁלַל,—נלקח כשָׁלָל: כי היום שבת קֹדש וראוי להיות קדש שלל הנשלל בו (רש״י, יהוש׳ ו יז).—ובהשאלה, אמרו עליו שאין בו תכונה מן התכונות: אלו דמית בנפשך אחד מבני אדם נשלל זה הכח וכו׳ היה אובד לשעתו (ר״מ א״ת, מו״נ א עב). כי מכל טובותי נשללתי (עמנואל, מחב׳ י, הברמן, 285). וזהו סוד קוצו של יו״ד הקוץ העליון שהוא רמז העליון הנק׳ אין הנשלל מכל ההשגות (ר״י גיקטיליה, שערי אורה, מכוונת, לח.). זוהר פנימי מתנוצץ לפי שעה ומסתלק כרגע ואינו נישג בשום צד אי איפשר לעמוד עליו כי הוא זהר נשלל בלי לבוש (ר״מ בן גבאי, עבודת הקדש, סתרי התורה יח). כל הדברים הרוחניים המשמשים ועושים שליחותם בזה העולם השפל כולן מתלבשין בעת הצורך ואחר כך נשללין ויוצאין מםלבושיהן (ריקנטי א, ויקח, כד.). ובבא משה אל אהל מועד היו פניו נשללות מאותו מלבוש כי אין לו עסק בתחתונים (שם שם).— ואמר המשורר: ומהוד ומכלל בגלות נשלל (ר״י הלוי, יושב אמלל, זמורת ז, 273).

—פעי׳, °שִׁלֵּל,—נשדד, נעשק, ואמר המשורר: ונזרי חֻלל ועֵצי שלל וחלקי קֻלל ויהי לזר ירשת (ר״י הלוי, אהה אדני, סעה״ס, 115).

—פוּעַ׳, °שׁוֹלַל [1], — שללו אותו, אמרו שאיננו, שאין בו: מה שיחויב לו או ישולל ממנו יתברך (ר״מ א״ת, מו״נ א לד). שפעמים ישולל מהדבר מה שאין דרכו שימצא לו, כמו שנאמר בכותל לא רואה (שם שם כח). אולי לא יגיע למדרגה העליונה ההיא אלא פעם אחת בכל ימיו ואחר כן תשולל ממנו (שם ב מה). גשם משולל מכל צורה (ר״ח קרשקש, אור ה׳ ג). כשיושקפו דבריהם בעיון מוחלט בזולת הרגל ומנהג משולל מהתואנה ייראה כי מעולם וכו׳ (אפודי, כלימת הגוים, הצופה מארץ הגר ג, 105). לידיעת משפטי התורה על דרך הכללים והוא הפסק דין

---

[1] [עי׳ שׁוֹלָל, הערות.]

[2] [בדברי רב שילא (סנה׳ לז.) על כתוב זה: כל מי שסר מרע משתולל על הבריות, בא משתולל כנראה במק׳ מסתולל, מן ד. סָלַל, וקשה לקבל את פירוש רש״י: כל העולם אומרין עליו שהוא שוטה, והיינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שׁוֹלָל.]

[1] [בקצת מקומות אולי הכונה לבנין פִּעֵ׳.]

עליהם משולל מהמחלוקת (הוח, מעשה אפוד, הקדי). ואם כן הראשון יתבר' שהוא משולל מהם תכלית השלילה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה א). הנה דבריו אלה יראו משוללי דעת (ר"מ אלשיך, איוב ג ג). וגם איך תצדק בריחה בימים משוללי ממשות (הוא, שם ע כה). ובהיות האדם בריא משולל מכל חולי וצער וכו' (ר"א הכהן, שבט מוסר, לג). צועק מר על העניים שהם משוללים דרך ארץ ומלאים מדות מגונות (שם סט).

— הִפְעִ', *הִשְׁלִיל, — השליל דבר מדבר, עקר והוציא אותו: המציאות או פועל שני אשר בו יגבילהו ויציירהו וישלילהו א"ם ב"ה סבתו (ספר ספמים לר"א איריס ח יב). ונכנסת שם להשליל הנשמה מגופה (ליקוטי, ברכהסי' א). ומכל אלה ניצול כל אחד מישראל עם הארץ כשישליל ממנו ולא יתארו (ר"א מודינה, ארי נוהם ג כז).

— הָפְעַ', *הֻשְׁלַל, — כמו נִפְעַ': הטיל עליהם המנוי והכת הזה ומסרו בידם לא שיושלל הוא ית' מן הכת (ר' בחיי עה"ת, בראשית, להאיר על הארץ). אחר שהמובן אצלנו מחי חכם הם שלמיות לא יושללו על הדרך הראשון שנבין מהם שאיננו חי וכו' (ר"י אלבו, עקרים, ב ל).

ב. *שָׁלַל, פ"י, — חבר בתפירה חטופה, בלולאות ברוחים גדולים[1], heften; agrafer; to tack, stitch: על כל המתים הוא שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים, וישלול יום ז' ויאחה יום שלשים (ירוש' מו"ק ג ה). הורי ר' יסא לשלול למחר (שם שם ג ז). האשה שוללת מיד ומאחה לאחר שלשים (שם שם ג ח). והאשה שוללתו לאלתר מפני כבודה (בבלי שם כב:). חכם כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין (שם כה.). וכולן רשאין לשוללן ולמוללן וללוקטן ולעשותן כמין סולמות אבל לא לאחותן (שם כו.). — ושלל בשלשלת, קשר ואסר, fesseln, ketten; enchainer; to fetter, chain: וחוזר ורואה כת של זקנים שלולים בשלשלאות (מד"ר איכ' פתיח' כ' זעירא). והיה ירמיה רואה כת של בחורים שלולין בקולרין (פסיקי ר"כ, דברי ירמיהו, בובר, קיג.). — וכסהמ"א: אילמלא ירדו ישראל בעלילתו של יוסף ראויין היו לירד למצרים שלולין בקולרין (אגדת בראשית, ביהמ"ד ילינק ד). מביא חוט משיחה וכורך ושוללו (שו"ת הגאו' מן הגנ"י, 825). הכובסין שוללין עליו יריעות זו עם זו כדי שיהו נוהין לכביסה (ר"ח, שבת מח:). דרכם של כובסים לשלול הבגדים זה עם זה הקטן עם הגדול כדי שלא יאבד (ר"ש, פרה יב ט). ביתי חרב ובני שלולין מסורין בקולרין ואיני מצטער (ר"י אלנקאוה, מנורת המאור ב, 15).

1) [אפשר שנולד הפעל מלשון שלשלת, שיש בה חללים ורוחים בין קשירה לקשירה, ועל כן בא גם הצרוף שלל בשלשלת במשמ' אסר וכבל כלשון נופל על לשון. אבל לא מן הנמנע שיש כאן בעקר בנין שפעל מלשון לולאה, בלשון קשירה בלולאות.]

שָׁלָל, ש"ז, סמ' שְׁלַל, כנ' שְׁלָלְךָ, שְׁלַלְכֶם, שְׁלָלוֹ, שְׁלָלָהּ, שְׁלָלָם, — מה שנלקח מרכוש האויב במלחמה, ע"פ רב מקנה צאן ובקר וכדו' המשמשים למאכל, Beute; butin; booty: ויקחו את כל הַשָּׁלָל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה ויבאו אל משה וכו' את השבי ואת המלקוח ואת הַשָּׁלָל (במד' לא יא–יב). ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף לא השארנו שריד רק הבהמה בזזנו לנו וּשְׁלַל הערים אשר לכדנו (דבר' ב לה). החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב ואת כל שְׁלָלָהּ תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שְׁלָלָהּ כליל לי"י אלהיך (שם יג יו–יז). וָאֵרֶא בַשָּׁלָל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו (יהוש' ז כא). רק הבהמה וּשְׁלַל העיר ההיא בזזו להם ישראל (שם ח כז). וכל שְׁלַל הערים האלה והבהמה בזזו להם בני ישראל רק את כל האדם הכו לפי חרב עד השמדם אותם (שם יא יד). אף כי לוא אכל אכל היום העם מִשְּׁלַל איביו אשר מצא כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים (ש"א יד ל). וירדהו והנה נטשים על פני כל הארץ אכלים ושתים וחגגים בכל הַשָּׁלָל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה וכו' ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק וכו' ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות

ומשלל ועד כל אשר לקחו להם (סס ל יז-יט). ויבא דוד אל צקלג וישלח מהשלל לזקני יהודה לרעהו לאמר הנה לכם ברכה משלל איבי יי׳ (סס סס כו). והנה עבדי דוד ויואב בא מהגדוד ושלל רב עמם הביאו (ש״ב ג כב). ויקח (דוד) את עטרת מלכם וכו׳ ושלל העיר הוציא הרבה מאד (סס יב ל). ויאמרו דם זה החרב נחרבו המלכים וכו׳ ועתה לשלל מואב (מ״ב ג כג). כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי ישא את חיל דמשק ואת שלל שמרון לפני מלך אשור (ישעי׳ ח ד). ואסף שללכם אסף החסיל (סס לג ד). כי הנני מניף את ידי עליהם והיו שלל לעבדיהם (זכרי׳ ב יג). שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב (תהלי׳ קיט קסב). כל הון יקר נמצא נמלא בתינו שלל (משלי א יג). בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר (סס לא יא). בשלוה ובמשמני מדינה יבוא וכו׳ בזה ושלל ורכוש להם יבזור (דני׳ יא כד). מן המלחמות ומן השלל הקדישו לחזק לבית יי׳ (דה״א כו כז). וירדפם אסא (את הכושים) וכו׳ וישאו שלל הרבה מאד (דה״ב יד יב). ויזבחו ליי׳ ביום ההוא מן השלל הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים (סס טו יא). ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם ויבאו אל יהודה וירושלם וישחיתו את כל שרי העם מעם וכל שללם שלחו למלך דרמשק (סס כד כג). ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם הלבישו מן השלל (סס כח טו). — וכפרט בצרופים, שלל שלל: בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו לשלל שלל ולבז בז (ישעי׳ י ו). הנני נתן לנבוכדראצר מלך בבל את ארץ מצרים ונשא המנה ושלל שללה ובזז בזה (יחזק׳ כט יט). אעלה על ארץ פרזות וכו׳ לשלל שלל ולבז בז להשיב ידך על חרבות נושבות וכו׳ שבא ודדן וסחרי תרשיש וכל כפיריה יאמרו לך הלשלל שלל אתה בא לקחת מקנה וקנין לשלל שלל גדול (סס לח יא-יג). — חלק שלל: בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל (ברא׳ מט כז). אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל (שמות טו ט). ויאמר אליהם (יהושע לראובני ולגדי ולחצי מטה מנשה) לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חלקו שלל איביכם עם אחיכם (יהוש׳ כב ח). הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתים לראש גבר שלל צבעים לסיסרא שלל צבעים רקמה צבע רקמתים לצוארי שלל [1] (שופטי׳ ה ל). הרבית הגוי לא הגדלת השמחה שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל (ישעי׳ ט ב). אז חלק עד שלל מרבה פסחים בזזו בז (סס לג כג). לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל (סס נג יב). הנה יום בא ליי׳ וחלק שללך בקרבך (זכרי׳ יד א). מלכי צבאות ידדון ידדון ונות בית תחלק שלל [2] (תהלי׳ סח יג). טוב שפל רוח את עניים מחלק שלל את גאים [3] (משלי טז יט). — ובזז שלל: וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו (דברי׳ ג ז). ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה ובהמתה תבזו לכם (יהוש׳ ח ב). ונשלוח ספרים וכו׳ להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים וכו׳ ושללם לבוז (אסתר ג יג). להשמיד להרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבוז (סס ח יא). ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וכו׳ ויהיו ימים שלושה בוזזים את השלל כי רב הוא (דה״ב כ כה). וישבו בני ישראל מאחיהם מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שלל רב בזזו מהם ויביאו את השלל לשמרון (סס כח ח). — ועט על השלל: ויעש [4] העם אל השלל [5] ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה (ש״א יד לב). ולמה לא שמעת בקול יי׳ ותעט אל השלל (סס טו יט). — והיה דבר לשלל, שלל וכדו׳: להיות אלמנות שללם ואת יתומים יבזו (ישעי׳ י ב). והיתה כשדים לשלל כל שלליה ישבעו (ירמ׳ נ י). ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוה (יחזק׳ ז כא). — ובהשאלה, היתה נפש האדם לו לשלל וכדו׳: הישב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא ונפל על הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לשלל (ירמ׳ כא ט, וכעין זה סס לח ב). כי מלט אמלטך והיתה לך נפשך לשלל (סס לט יח). כי הנני מביא רעה על כל בשר

1) כל אלה לשון שָׁלָל ממש הם במקרא, ועי׳ בהערות לערכים צֶבַע, רִקְמָה.]

2) [הכונה, שלא כפרושי המפרשים: ואת המונה שבנוה תחלק אתה כשלל.]

3) [על כונת המתגם בחדוד, עי׳ שאף, הערות.]

4) [ויעט קרי.]

5) [שלל כתיב.]

נאם יי׳ ונתתי לך את נפשך לְשָׁלָל (סס מה ה).— ובסע״ס, מהר שלל חש בז: ויאמר יי׳ אלי קח לך גליון גדול וכתב עליו בחרט אנוש למהר שָׁלָל חש בז וכו׳ ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן ויאמר יי׳ אלי קרא שמו מהר שָׁלָל חש בז כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי ישא את חיל דמשק ואת שְׁלַל שמרון לפני מלך אשור (ישעי׳ ח א–ד). — ובתו״מ: שללה ולא שלל שמים (קה״י י ו).—ובכהמ״א: ובממלכה החמישית אנשים אדמים שופכי דמים וכו׳ מפילים הללים ואוכלים השללים (ראב״ע, חי בן מקיץ, כהנא ב, 52). — ושלל צבעים במשמ׳ מגון, של צבעונים [1], ואמר המשורר: מלבש כתנות משי ועטוי מעיל תולע ושש ושלל צבעיו (רמב״ע, קראי גביר, ברודי, קע). וייגע לפתותו בחונו ואם בשלל צבעו ורקמותיו (הוא, בסס אל, סס, רמג).

*שָׁלָל [2], ס״ז, — מקום ששללו וחברו בו את חלקי הבגד הקרוע, מקום החבור: הקורע מן הסלל מן השלל מן הרדיד אינו קרע (ירוש׳ מו״ק ג ז). קורע את הכרסין ואת הברדסין ואת הפלמוט ואת השלל ואת החרוד לא יצא (סמחות ט).— ושלל הכובסים, חתיכות בד שלולות יחד בכביסה: הסלים שבקנתל והמטה של טרבל וכו׳ ושלל הכובסים והבגד שהוא תפור בכלאים (פרה יב ט). שלל הכובסין והבגד שהוא תפור בכלאים חבור עד שיתחיל להתיר (עוקצ׳ ב ו). שלל של כובסין ושלשלת של מפתחות והבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה (סבת מח:).—ושלל של ביצים, אגוד של ביצים מחברות במעי הנקבה, Eierstock; ovaire; ovary: האוכל מנבלת עוף טהור מן העצמות ומן הגדים ומן השלל של ביצים ומן הדם ומן הבשר החי טהור (תוספת׳ זבים ה ט).

שְׁלָלִי, ת״ז, — כמו שְׁלִילִי, שׁוֹלֵל, negativ(e); négatif; מה שיגיע בטבע אחר שלימות הנפש וכחותיה הוא השכל בכח ושלימותו זה אשר הוא בכח הוא מצד שירות הכחות השלליים (רס״ע פלקירא, ראשית חכמה, 89). ובאיכות הן על ארבעה מינין והן שתי היניות ושתי שלליות וגדולה הינית וקטנה שללית וגדולה שללית וקטנה הינית (מדרש החכמה לר׳ יהודה ן׳ מתקה, כ״י, מובא באוצר המונחים הפילוסופיים ד, 116).

1) [ע״פ הבנה זו במקרא.]

2) [המלונים מנקדים שָׁלָל, ואינו נראה.]

שלם [1], ממנו *הַשְׁלָמָה, הִשְׁתַּלְּמוּת, מַשְׁלִים, מְשֻׁלָּם, שָׁלוֹם, שִׁלּוּם, שְׁלוּמָה, שָׁלֵם, שֶׁלֶם, שִׁלֵּם, שִׁלֵּם, שַׁלֵּם, שִׁלְמוֹן, שְׁלֵמוּת, שַׁלְמוּת, *שַׁלְמָן, *תַּשְׁלוּם, ועי׳ שֶׁלֶד.

א. שָׁלֵם, פ״ע, שָׁלְמוּ, שׁוּלְמִי, שְׁלֵמִי, שְׁלָם, יִשְׁלָם, תִּשְׁלַם, — היה שָׁלֵם, בשלום ללא נגע ומום, לא נפגע, heil sein, bleiben; être sain et sauf; to be safe and sound: חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו וַיִּשְׁלָם (איוב ט ד). הסכן נא עמו וּשְׁלָם [2] בהם תבואתך טובה (סס כב כא). — ובמשמ׳ נגמר, נעשה כלו: וַתִּשְׁלַם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יי׳ (מ״א ז נא, וכעין זה דהי״ב ה א). לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יי׳ יהיה לך לאור עולם וְשָׁלְמוּ ימי אבלך (ישעי׳ ס כ). וַתִּשְׁלַם החומה בעשרים וחמשה לאלול (נחמ׳ ו טו). — ובינוי סוּעַ, שׁוּלְמִי, החי בשלום אתי [3]: אם גמלתי שׁוֹלְמִי רע ואחלצה צוררי ריקם (תהל׳ ז ה). — ובינוי פָּעוּל, שָׁלוּם, עי׳ שָׁלוֹם.—ואמר בן סירא: וגם לאביון הושיט יד למען תשלם ברכתך (ב״ס גני׳ ז לב).— ובתו״מ: הרי עלי עולה להביאה בשני בשבת כיון שבא שני בשבת ולא הביאה עובר, שלמה שנתו את מפיל יום האחרון והוא עובר על כל יום ויום (ר׳ אבון בסם רבנן דתמן, ירוש׳ ר״ה א א). שלמה שנתו בעצרת איפש׳ לומר הוא אינו כשר ועובר (ר׳ בון בר חייה, סס סס). שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ (מד״ר שמות כ).—

1) [השרש משתף לשפ׳ת השמיות, ועי׳ בהערות לערכים שָׁלוֹם, שָׁלֵם (פעי), שֶׁלֶם ועוד. ואמנם אפשר, כדעת רבים, שיש כאן הרחבה מן שלה, שלו, כדגמת ערום על יד ערה, עריה.]

2) [ז״א: ואז תשלם.]

3) [ויש מבארים: מי ששלם לי רע; ואף אפשר שלא כון הנקוד וצ״ל שְׁלוֹמִי.]

ובסהמ״א: בעל הכימיא״ה צריך למעשים ולמלאכות לא ישלם לו חפצו זולתם (ר״י א״ח, סו״ה, הבטחון, פתיח׳). קדש אשה מעכשיו ולאחר שנים עשר חדש ושלם הזמן במלחמה חוזר ובא לו (רמב״ם, מלכים ז ז). — ואמר המשורר: יסוד עולם שלה ושלם בנעם (ר״י הלוי, למי דקעו, זמורה ג, 101). שלמו חרוזים ירדו על לב אנוש צמא למי שכל כמימי גשם (רמב״ע, הענק ח, בכודי, סכח). ותנה שלמו שירים בשרד בין מפארים (עמנואל, אני ישן, מחב׳ ע, הברמן, 280).

— פִּעֵי, שִׁלַּם, שִׁלַּמְתִּי, שִׁלְּמוּ, שִׁלַּמְתֶּם, מְשַׁלֵּם, מְשַׁלְּמִים, מְשַׁלְּמֵי, שַׁלֵּם, שַׁלְּמִי, שַׁלְּמוּ, שַׁלֵּם, שַׁלְּמוֹ, אֲשַׁלֵּם, אֲשַׁלְּמָה, תְּשַׁלֵּם, יְשַׁלֵּם, יְשַׁלֶּם־, יְשַׁלֶּמְךָ, יְשַׁלְּמֶנָּה, נְשַׁלְּמָה, יְשַׁלְּמוּנִי, — א) שלם המקריב קרבן את הבית, האלהים את נוה הצדיק, נתן לו שלום ובטחון: והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח וכו׳ וְשִׁלַּם את הבית[1]) (מ״א ט כה). אם זך וישר אתה כי עתה יעיר עליך וְשִׁלַּם נות צדקך[2]) (איוב ח ו).—ב) נתן סכום כסף או שוה כסף בשלמות, החזירו בשלמות[3]), (rück)zahlen; (re)payer; to (re')pay: וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור בעל הבור יְשַׁלֵּם כסף ישיב לבעליו וכו׳ וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת וכו׳ או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שור תחת השור וכו׳ כי יגנב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר יְשַׁלֵּם תחת השור וארבע צאן תחת השה, אם זרחה השמש עליו (על הגנב) דמים לו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם וכו׳ אם המצא תמצא בידו הגנבה וכו׳ שנים יְשַׁלֵּם, כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר

[1]) [זאת כנראה כונת הכתוב ולא כלשון השלמה וגמירה.]

[2]) [גם כאן זאת כנראה כונת הנקוד, אך אפשר שהכותב כון למבטא: וְשָׁלֵם נות צדקך, כלשון כי שלום אהלך (ה כד), בתיהם שלום מפחד (כא ט).]

[3]) [זאת עקר הוראת הפעל בשמוש זה, וכן בא באשור׳ שַׁלָּם באותה משמ׳, ומעין זה בש״א יח כז וימלאום למלך, וכן גמל באותה משמ׳ לשון שלמות הוא.]

מיטב שדהו ומיטב כרמו יְשַׁלֵּם, כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם המבער את הבערה, כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב יְשַׁלֵּם שנים וכו׳ אשר ירשיען אלהים יְשַׁלֵּם שנים לרעהו, כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה אין ראה שבעת יי׳ תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא יְשַׁלֵּם ואם גנב יגנב מעמו יְשַׁלֵּם לבעליו אם טרף יטרף יבאהו עד הטרפה לא יְשַׁלֵּם, וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אם בעליו עמו לא יְשַׁלֵּם (שמות כא לג—כב יד). נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי יי׳ והביא את אשמו ליי׳ וכו׳ ואת אשר חטא מן הקדש יְשַׁלֵּם (ויקר׳ ה יה—יו). או מכל אשר ישבע עליו לשקר וְשִׁלַּם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו (שם שם כד). ואת הכבשה יְשַׁלֵּם ארבעתים[1]) (ש״ב יב ו). ותבא ותגד לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את השמן וְשַׁלְּמִי את נשיכי (מ״ב ד ז). חבל ישיב רשע גזלה יְשַׁלֵּם׳ (יחזק לג יה). לוה רשע ולא יְשַׁלֵּם וצדיק חונן ונותן (תהל׳ לז כא). לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב ונמצא יְשַׁלֵּם שבעתים את כל הון ביתו יתן (משלי ו לא). אם אין לך לְשַׁלֵּם למה יקח משכבך מתחתיך (שם כב כז).— ושלם האלהים: המעמך יְשַׁלְּמֶנָּה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני (איוב לד לג). מי הקדימני וַאֲשַׁלֵּם (שם מא ג).—ושלם אלהים לאדם נחומים: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו וַאֲשַׁלֵּם נחמים לו ולאבליו (ישע׳ נז יח).—ואת השנים: וְשִׁלַּמְתִּי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם (יואל ב כה).— ושלם האדם נדר שנדר לאלהים, שלם אשר נדר, נָדַר ושלם, שלם תודה[2]): כי תדר נדר ליי׳ אלהיך לא תאחר לְשַׁלְּמוֹ (דבר׳ כג כב). ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא וַאֲשַׁלֵּם את נדרי אשר נדרתי ליי׳ בחברון (ש״ב יה ז). ועבדו זבח ומנחה ונדרו נדר ליי׳ וְשִׁלֵּמוּ (ישע׳ יט כא). ואני בקול

[1]) [בשבעים: שבעתים.]

[2]) [ז״א שלם קרבן תודה, קרבן בוידוי על אשם, ועי׳ תודה.]

תודה אזבחה לך אשר נדרתי אשלמה (יונה ב י). חגי יהודה חגיך שלמי נדריך (נחום ב א). מאתך תהלתי בקהל רב נדרי אשלם נגד יראיו (תהל׳ כב כו). זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך (שם נ יד). עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך (שם נו יג). כן אזמרה שמך לעד לשלמי נדרי יום יום (שם סא ט). אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי (שם סו יג). נדרו ושלמו ליי׳ אלהיכם כל סביביו (שם עו יב). נדרי ליי׳ אשלם נגדה נא לכל עמו (שם קטז יד, יח). זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי (משלי ז יד). תעתיר אליו וישמעך ונדריך תשלם (איוב כב כז—כז). כאשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו וכו׳ את אשר תדר שלם טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם (קהל׳ ה ג—ד). — ושלם פר במשמ׳ זו: קחו עמכם דברים ושובו אל יי׳ אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו [1]) (הושע יד ג). — ובהשאלה, שלם האדם לזולתו במעשיו, שלם לו רעה תחת טובה, ובקצור שלם לו, vergelten, heimzahlen; rétribuer; to pay back, retaliate: ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלהם למה שלמתם רעה תחת טובה (בראשי׳ מד ד). השמיעו אל בבל רבים וכו׳ שלמו לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה (ירמי׳ נ כט). ישלמוני רעה תחת טובה שכול לנפשי (תהל׳ לה יב). ומשלמי רעה תחת טובה ישטנוני תחת רדופי טוב (שם לח כא). ואתה יי׳ חנני והקימני ואשלמה להם (שם מא יא). בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו (שם קלז ח). אל תאמר אשלמה רע (משלי כ כב). מי יגיד על פניו דרכו והוא עשה מי ישלם לו (איוב כא לא). — ובהשאלה, כאלו לאלהים: וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הגמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם (יואל ד ד). — ושלם האל גמול לאדם, שלם כפעלו, על חיק, ראשונה, שלם עון אבות על בנים [2]): ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פניו ישלם לו (דברי׳ ז י). אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנא אשלם (שם לב מא). ויאמר אדני בזק וכו׳ כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים (שופט׳ א ז). ויי׳ ישלמך טובה תחת היום הזה אשר עשית לי (ש״א כד כ). ישלם יי׳ לעשה הרעה כרעתו (ש״ב ג לט). כעל גמלות כעל ישלם [1]) חמה לצריו גמול לאיביו לאיים גמול ישלם (ישעי׳ נט יח). לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי אל חיקם (שם סה ו). קול שאון מעיר קול מהיכל קול יי׳ משלם גמול לאיביו (שם סו ו). ושלמתי ראשונה [2]) משנה עונם וחטאתם (ירמ׳ יו יח). ושלמתי להם כפעלם וכמעשה ידיהם (שם כה יד). עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם (שם לב יח). נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו אל תדמו בעונה כי עת נקמה היא ליי׳ גמול הוא משלם לה (שם נא ו). ושלמתי לבבל ולכל יושבי כשדים את כל רעתם אשר עשו בציון לעיניכם (שם שם כד). כי אל גמלות יי׳ שלם ישלם (שם שם נו). ולך אד׳׳י חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהל׳ סב יג). חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב (משלי יג כא). מלוה יי׳ חונן דל וגמלו ישלם לו (שם יט יז). אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חתה על ראשו ויי׳ ישלם לך (שם כה כא—כב). כי פעל אדם ישלם לו וכארח איש ימצאנו (איוב לד יא). ישלם יי׳ פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יי׳ אלהי ישראל (רות ב יב). — ואמר בן סירא: בעת מפקד אל תתאחר פטר לביתך ושלם רצון (ב״ס גני׳ לח יח). — ובתו״מ: האוכל תרומה שוגג משלם קרן וחומש (תרומ׳ ו א). וכל המתחיב בנפשו אינו משלם ממון (כתוב׳ ג ב). האומר גנבתי וטבחתי ומכרתי משלם את הקרן על פי עצמו ואינו משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה (שם ג ט). וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ (ב״ק א א). דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי ושברו, על הראשון

---

1) [עי׳ בהערה לערך פר.]

2) [השוה גם שמות פרטיים כגון שלמיהו, ובתעודות לכיש שבשלם בקצור מן טוב־שלם־יהו, ושים לב שאין לעמד על בנין הפעל בתוך השם, כרגמת ברכיהו מן בֵּרֵךְ, ועוד.]

1) [אך כנראה צ״ל: כעל גמלות בעלי שלם.]

2) [ועי׳ ראשון, הערות.]

משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק (סס ב ח). המפקיד אצל חברו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו, שלם ולא רצה לשבע וכו' נמצא הגנב משלם תשלומי כפל, טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה, למי משלם למי שהפקדון אצלו (ב"מ ג ח). ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה, על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה (ר"ע, מכות א ז). ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך (אבי ו ה). תאמרו בעבדי ובאמתי שיש בהן דעת שאם אקניטם ילך וידליק גדישו של אחר ואהא חיב לשלם (ידים ד ז). השר שואל איכן הוא השוחד ליקח, והשופט בשילום שלם לי ואשלם לך (ירוש׳ תעני׳ ב א).—ובשמוש משאל, משלם מדבר על דבר[1]: אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר (תרומ׳ ו ה). רבי אליעזר אומר משלמין ממין על שאינו מינו ובלבד שישלם מן היפה על הרע ורבי עקיבא אומר אין משלמין אלא ממין על מינו, לפיכך אם אכל קשואין של ערב שביעית ימתין לקשואין של מוצאי שביעית וישלם מהם (סס ו ו). שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העליה (ב"ק א ד).—ובמשמ׳ מסר, כמו בבנין אפע׳ בארמ׳: לכי ושלמי הגדי לבעליו (עובי בן טוביאל, בקבץ דפ"י של מסה, 99). ואוי למי שהוא ממושכן ונתבע לשלם הפקדון שאצלו כלומר האדם מתמשכן לשלם רוחו שהיא אצלו כפקדון לבעלה (ערוך ערך וה). כי אני נשבע בײ אלהינו אשר אשלמה את נפשי בידכם ועשיתם לי כטוב בעיניכם (יוסיפון פרק סה). ועי׳ הִפע׳.—*ושלם נפשו, במשמ׳ נפטר: ובדבו כזאת סגר ימיו שלם נפשו ויעזוב גבורה לעמו (יוסיפון גינצבורג קכו). ויהי כדברה שלמה נפשה ותצא רוחה והפל על בניה ותלך עמהם (סס קלב). ויהי כדברו הדברים האלה שלם נפשו ויאסף אל עמיו (סס קסה.) סורו מעלי כי עיפה נפשי מאד כי אין אני בגבול החיים ואני עומדת לשלם נפשי למלך (סס כג).

1) [עי׳ בספר העורך „הלשון והספר" כרך הלשון, בפרוש הנכתב לעזרבעל.]

— פֻּעַ׳, מְשֻׁלָּם, יְשֻׁלַּם, יְשֻׁלָּם, — ששלמו אותו: הַיְשֻׁלַּם תחת טובה רעה כי כרו שוחה לנפשי (ירמ׳ יח כ). לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך יְשֻׁלַּם נדר (תהל׳ סה ב).—וכמשמ׳ ששלמו לו גמול או ענש: הן צדיק בארץ יְשֻׁלָּם אף כי רשע וחוטא (משלי יא לא). בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא יְשֻׁלָּם (משלי יג יג).—וכינוי פָּעוּ׳, מְשֻׁלָּם[1]), ככנוי לעבד יי׳: מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כִּמְשֻׁלָּם ועור כעבד יי׳ (ישעי׳ מב יט).—ובתו"מ כינוי משלם, עי׳ שָׁלֵם, מְשֻׁלָּם.—ובסהמ"א: כמשולם, והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויצא נקי (רש"י, ישעי׳ מב יט).—ואמר הפיטן: קורבנות תמימים וכהנים [ת]מימים אילו שלימים ואילו משולמים (ינאי, אז עשיית, קרוב׳ ויקר׳, זולאי, קסה).—ואמר המשורר: צבי השב לבבי המדכא אשר שמתיו בידך משלם ואל אמות בלא עתי ומאל תמורת גמלך רע טוב משלם (רמב"ע, הענק ד, בכורי׳, סמח).

—הִפעִ׳, הִשְׁלִימָה, הִשְׁלִימוּ, תַּשְׁלִימֵנִי, יַשְׁלִם, יַשְׁלִים, יַשְׁלֵם, תַּשְׁלִים, יַשְׁלִמוּ, יַשְׁלִימוּ,—עשה שיהיה שלם, סים, גמר, vollmachen, beenden; compléter, finir; to complete, finish: קפדתי כארג חיי מדלה יבצעני מיום עד לילה תַּשְׁלִימֵנִי[2]) שויתי עד בקר כארי כן ישבר כל עצמותי מיום עד לילה תַּשְׁלִימֵנִי (ישע׳ לח יב–יג). מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו יַשְׁלִים וכו׳ האומר לכורש רעי וכל חפצי יַשְׁלִים (סס מד כו–כח). כי יַשְׁלִים חקי וכהנה רבות עמו (איוב כג יד).—ובמשמ׳ קים שלום עם זולתו, Frieden halten; entretenir la paix; to keep peace: ואם לא תַשְׁלִים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה (דבר׳ כ יב). ויהי כשמע אדני צדק מלך

1) [אמנם לפי כל הפרושים קשה הבטוי, גם כמי ששֻׁלם שכרו כעבד, וגם כפי הקריאה מְשֻׁלָּם שהצעה. ואמנם אפשר שיש לבטא כִּמְשֻׁלָּם, כזה המושל בהם, בדומה לנאמר שם מט ז: כה אמר יי׳ וכו׳ לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים, וגם כאן אפשר שהכונה לעבדי מֹשְׁלִם, לעבדי המושל בהם, וצ"ע.]

2) [אמנם הדברים קשים, ועי׳ בהערה לערך א. שֵׁיָה עמ׳ 9948.]

ירושלם כי לכד יהושע את העי ויחרימה וכי השלימו ישבי גבעון את ישראל ויהיו בקרבם (יהוש׳ י א). עלו אלי ועזרני ונכה את גבעון כי השלימה את יהושע ואת בני ישראל (שם שם ד). לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי ישבי גבעון את הכל לקחו במלחמה (שם יא יט). ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר כי נגפו לפני ישראל וישלמו את ישראל ויעבדום (ש״ב י יט, וכענין זה דהי״א יט יט). וישלם יהושפט עם מלך ישראל (מ״א כב מה). ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו ישלם אתו (משלי טז ז).— ובתו״מ: מעות חולין ומעות מעשר שני שנתפזרו מה שלקט לקט למעשר שני עד שישלים והשאר חולין (מע״ש ב ה). מי שלא אכל בלילי יום טוב הראשון ישלים בלילי יום טוב האחרון (רבי אליעזר, סוכה ב ו). מתחיל בתורה ומשלים בנביא, ר׳ יוסי אומר אם השלים בתורה יצא (ר״ה ד ו). שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין וכו׳, שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין, שבע אחרונות אלו ואלו מתענין ומשלימין (תענ׳ ב ו). היו מתענין וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו, לאחר הנץ החמה ישלימו (שם ג ט). הריני נזיר ונזיר כשיהיה לי בן, התחיל מונה את שלו ואחר כך נולד לו בן, משלים את שלו ואחר כך מונה את של בנו (נזיר ב ט). הפר לעבדו יצא לחרות (ו)משלים נזירותו (שם ט א). גט קרח הכל משלימין עליו דברי בן ננס, רבי עקיבא אומר אין משלימין עליו אלא קרובים הראויין להעיד במקום אחר (גיטי׳ ח י). כך אמרו נשיאים, יתנדבו ישראל מה שמתנדבים ומה שמחסרים אנו משלימים (ספרי במדי׳ מה). למלך שהיו לו אפוטרופסים במדינה והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו (שם דברי׳ סו). ישב לו לגלח באו ואמרו לו מת אביו הרי זה משלים את ראשו (ירוש׳ שבת א א). מכיון שהוא עומד בתוך שנתו של אילן משלים שנתו (ר׳ מנא, שם ר״ה א ב). לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפי׳ עטרות ודבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו (רב הונא בר יהודה בשם רבי אמי, ברכ׳ ה.–ה:). מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא י׳ ושחרר עבדו והשלימו לעשרה (שם מז:). במלך שלמה, במלך שהשלים מעשיו לבריותיו, כיצד, השלים האש לאברהם, השלים החרב ליצחק, השלים המלאך ליעקב (מד״ר שה״ש, עמודיו עשה). ובחרון אף אל ביושבי הארץ אמר לסור את דעתם עד לא ישלימו את ימיהם (ברית דמשק יא ה, סגל, השלח כו, 499).—ובספרות: אמר החכם בהכמה החכמים משלימים גמול הבורא (מבחר הפנינים א א). וכן אם יבקש ממנו מי שלמעלה ממנו או שלמטה ממנו חפץ, יסבב לעשותו בכל לבו וישתדל להשלימו במצפונו וכו׳ ואם ישלימהו על ידו אל יחזיק טובה לעצמו וכו׳ אלא יודה לאל שהשלימו על ידו (ר״י א״ח, חו״ה, הבטחון ד). אם שכירים אתם לא השלמתם[1] פעולת היום (רש״י, ברא׳ כט ז). שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום (הוא, במדי׳ טז יב). ושם בעל פקידות, ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים (הוא, ירמי׳ לז יג). וכליתי חמתי בם, אשלים כל חרוני וחפצי ברעתם (הוא, יחזק׳ ו יב).—ובמשמ׳ מסר דרישת שלום: ועתה מקרוב בה הנה סוחר וכו׳ והשלימני עד מאד בעל פה מצידך (אגרי׳ הלל המסר, טעם זקנים ע:, חמדה גנוזה, יח.).— ובמשמ׳ מסר[2], übergeben; délivrer; to commit,

---

1) [נ״א: שלמתם, כנראה כט״ס.]

2) [בארמ׳ אשלם, ועי׳ פעי. ואלה דברי העורך, הלשון והספר, כרך הספר, עמ׳ 128: במקום הנאמר במלכים ב ו, יא: ׳ויקרא (מלך ארם) אל עבדיו ויאמר אליהם וכו׳ מי משלנו אל מלך ישראל׳ מתרגמים השבעים: τίς προδίδωσί με, ולפי זה מניחים כמה מן החוקרים, שהייתה לפניהם גירסה כגון: מי מלשינני. ואולם לא זאת הוראת הפעל היוני אלא: מי מוסרני; ועל כן נראה, שהיה לפניהם בקירוב, ובעיקר כדיבור ארמי בפי מלך ארם, כדוגמת דברי לבן הארמי בבראשית לא, מז: מי (בעיקר: מן) ישלמני, כהוראת צורה זו בדיאלקטים ארמיים, ובייחוד בסורית.

לדעת ר״מ זייטראשון במכתבו בראש ספר „קריה נאמנה" לרשי״פ יש להניח את המשמ׳ מסר גם בדוגמאות הבאות: שלמה קראו (ליצר הרע) שונא שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם וכו׳ וה׳ ישלם

deliver: וזה (הגר) שלא ראה אחד מהם בא והשלים את עצמו להקב״ה וקבל עליו מלכות שמים (תנחומא בובר לך לך ו). עמד משה והשכים לפתחו של יהו״ע וכו׳ ונתעלמו עיניו[1]) של יהושע ולא ראה אותו כדי שיצטער וישלים עצמו (למיתה) (תנחו׳ ואתחנן ו). המן הרשע שהיה מחשב בלבו ואומר למחר אני משכים ואומר למלך מעשיו של מרדכי והוא משלימו לידי (מדרש שוח״ט משלי יט). מה התור הזה משלים נפשו על מזונותיו כך משה השלים נפשו על ישראל (מדרש שה״ש ב, גריגהוט, כה.). ומוסרין אותך ומשלימין אותך (היכלות רבתי יז, ביהמ״ד יל״נק ג, 96). מפני שהאשה משלמת נפשה על סעודת שעה ועוברת עבירה ואומרת אין בכך כלום (סדר אליהו רבה כא, איש-שלום, 122). ועי׳ נֶפֶשׁ, 3738.—ובסהמ״א: אבן האריך אפו בהיותו בשחין רע ובנגעי׳ גדולי׳ עד אשר נדרשה נשמתו מקרבו וישלימנה ליוי׳ אלהיו ולא רצה להשלימנה אליו בלא קריאה (יוסיפון עא).—ואמר הפיטן: חיות פליאות ועצומות, אחת לאחת משלימות (קונט׳ הפיוטים, 7). נפשו לטבח השלים מפחד חילו (קלונימוס הקטן, אמרתי סעו מני).—ובקצור השלים, במשמ׳ השלים את נפשו, נפטר: אין מבטלין ת״ת עד שתצא נשמתו של מת וכשהיה ר״ש בנו של ר״ע חולה לא בטל בית מדרשו אלא פקדו ביד שלוחו, בא הראשון ואמר לו נטען, אמר להן שאלו, עד שבא השני ואמר לו הככיד החזירן לת״ת, בא השלישי ואמר לו גוסס, אמר להם שאלו, ובא הרביעי ואמר לו השלים עמד חלץ תפלין וקרע את בגדיו וכו׳ (שמחות ח).

—הפע׳, הָשְׁלַם,—נאלץ להשלים, לחיות בשלום: כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה הָשְׁלְמָה[2]) לך

לך, אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך (רב עוירא ואיתימא רבי יהושע בן לוי, סוכה נב.). כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו, חזקיה וסיעתו לא השלימו (סנה׳ כו.). אנכי שלומי אמוני ישראל, אני היא שהשלמתי מניינן של ישראל במצרים, ואני היא שהשלמתי נאמן לנאמן, יוסף למשה (מד״ר בראשי׳ לד).]

1) [צ״ל: ונתעלם מעיניו.]

2) [אמנם אפשר היה לבטא גם בהפע׳, הָשְׁלַמָה, באותה כונה.]

(איוב ה כג).—ובתו״מ, גם במשמ׳ נמסר, היה מסור: ויצר, שהיה יצרן קשה מכל בני אדם, ושלם, שהיו מושלמים ליצרם ומשלמין רעה תחת טובה (מד״ר בראש׳ לד). כאותן כתות של מלאכי השרת שהם יראים ומושלמים לי (שם במדי׳ ב). לסוף מ׳ יום מרדו ישראל בהקב״ה ועשו להם עגל מסכה וכו׳ אבל הלוים נמצאו מושלמים עם הקדוש ברוך הוא (שם שם ז). אמר לו האלהים משה אין את רואת לישראל היכן הם עומדים ואומרים כל אשר דבר י״י נעשה ונשמע, חייך בכוכבים הם עומדים, אינם מושלמים לי אלא מ׳ יום (שם שם). יגיע מצרים זה פרעה, וסחר כוש זה תרהקה מלך כוש, וסבאים אנשי מדה אלו חיילותיהן, עליך יעבורו זה חזקיהו וסייעתו, ולך יהיו כבר מושלמין לך (שם שה״ש ד, אתי מלבנון). אומות העולם אומרות לישראל עד מתי אתם מתים על אלהיכם ומשלמין לו (שם שם ז, שובי שובי השולמית). הבת ירושלם, הבת שיראה ומשלמת לי (שם איכה ב יג, מה אעידך).—ובסהמ״א, גם במשמ׳ היה שלם ומשכלל: שהם לא היו נבדלים מן המורגש ולא הושלמו שלמות שכלי (כ״י א״ח, מו״נ א סג). שהם המצות המעשיות שבהם תושלם הנפש (מנחת קנאות, קופמן, 74). וסמוך לערב [בא] לקראתי הבחור המושלם סי׳ בנימין שלמה (מיד״א, מעגל טוב, 77).—*מֻשְׁלָם בכל המעלות, שהגיע לשלמות, volkommen; parfait; perfect.

—התפ׳, *הִשְׁתַּלֵּם,—א) ששִׁלמו אותו, שנתנו אותו לשִׁלום חוב וכדו׳: קדמו בעלי חובות והגביהו בין חב עד שלא הזיק בין הזיק עד שלא חב לא עשו ולא כלום לפי שאין משתלם אלא מגופו (ב״ק לג). ממון המשתלם בראש מוסיף חומש, ממון שאין משתלם בראש אין מוסיף חומש (שם סה:). מלוה משתלמת בכל מקום, אבידה ופקדון אין משתלמין אלא במקומן (שם קיח.). תרומת אינה משתלמת אלא מן החולין (ב״מ כז.). דשכירות אינה משתלמת אלא בסוף (שם עג.).—ובסהמ״א: אדם שכתב לחבירו הכל נשתלמה ממך ואין לי עליך לא דין ולא ערעור ולא קול (ספר גאוני קדמו׳ כח). — ואמר הפיטן: אולי ירחם

לקחה בכפלים, לעוטה אריות כמו בפי שחלים, לוקה ומשתלמת בעון שולים (שמואל הכהן, מלאכי רחמים, סליח' ליוס ג).—ובמשמ' קבל תשלום[1]: אף עכשיו יכול לומר לו כי נשתלמתי ממון של שותפות בחשבון שחישבתי (תשו' הגאו' הרכבי, 114). אין לכן לאה שהיה לה מיעקב כלום בשדה זו עד שישתלם ראובן אחריות נכסים שמכרה אמו שלא כדין (תשו' גאו' ה, 284). אם מרצין את האשה ונתרצית לו מוטב ואם לאו משתלמת כמו שפירשנו וכופין את הבעל עד שיגרש (שערי צדק, תשו' הגאו' שער ד מאמר יו, כו:). ואם אתאחר מלפרוע לו סך זה הממון הרשיתי מעכשיו לטרוף לו כל מה שימצא אצלי בעולם ולהשתלם סך זה עד סוף פרוטה (סו"ת הרי"ף רעח). שהמשתלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה (רש"י, שמות כא לה). ישלם המזיק עד שישתלם הניזק כל נזקו (הוא, שם שם לו). לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה (הוא, ישעי כט ה). ישתלמו שכר טוב אביהם (הוא, איוב מא ד). וחני לו לפלוני בר פלוני להיות בידו לזכות מחמת שכבר נשתלמתי ממנו כך וכך דינרין שהוא חייב לו מזמן פלוני (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 100).—ואמר המשורר: והנפרע ובעל חוב בלי שם יהי נשבע ומשתלם בנרשם (רה"ג, שערי שבועות, קבולת קונטרסים, 128).—ובמשמ' נגמר: ר' מאיר היה יושב ודורש בלילי שבת והיתה שם אשה ששומעת את קולו וערב לה והמתינה לו עד שנשתלם (והזהיר לו מ).—ובמשמ' השתכלל: כי הוא ית' שלם בתכלית תשלמות ומשלים לכל מה שזולתו ואינו משתלם בדבר חוץ ממנו (ר"י אברבנאל, שמים חדשים עיון ד דרוש כ). — ובמשמ' השלים את ידיעותיו, את הכשרתו, sich vervollkommen; se perfectionner; to perfect oneself, נוהג בספרות ובדבור, גם בצרופים כגון תלמיד משתלם וכדו'.

—נפע', ״נִשְׁלַם,—כמו קל, נגמר, נעשה שָׁלֵם: משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים למנות

---

[1] [בתוספתי ב"מ ד ב הוצ' צוק"מ כתוב: משכיר אדם מעותיו לשולחני וכו' נישתלם עליהן אסור משום רבית, ע"כ. אבל בתוספת' שבגמרא: נשתלשו, ובכ"י וינה: נשתלט, וכן נראה יותר.]

(רש"י, ברא' לה כב). והנה חלום, והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים (הוא, שם מא ז). ורש"י כתב שאמר הכתוב בחמשה עשר יום לחדש חשני להפריש חנייה זו לפי שבו ביום נשלמה[1] החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן (רמב"ן, שמות טז ב).—ואמר המשורר: נשלם ההגיון תהלה לאל עליון (ראב"ע, הגיון הכפס, בסוף הספר). ועי' עוד דוידזון, אוצר השירה והפיוט ג, 225. — ובצרוף תם ונשלם, ואמר המשורר: הם ונשלם קץ הנעלם (רפא"ל, סיר ושבחה 119:—הרפ"א 149:) — ובפרט בנסחה תם ונשלם שבח לאל בורא עולם, ובראשי תבות תושלב"ע, בסיום ספרים. — וגם במשמ' היה שלום לו, ואמר המשורר: ואקדישך ואעריצך בסוד עמי ומקהלם, ושם אכף ואפרוש כף ואבואה בלב נשלם (ראב"ע, תברך יה, כהנא א, 20).

שָׁלֵם[2], ת"ז, שְׁלֵמָה, שְׁלֵמִים, שְׁלֵמוֹת, — מָלֵא, כֻּלּוֹ, vollständig, ganz; complet, entier; complete, whole: אֶבֶן שְׁלֵמָה וצדק יהיה לך איפה שְׁלֵמָה וצדק יהיה לך (דבר' כה יה). מאזני מרמה תועבת יי' ואבן שְׁלֵמָה רצונו (משלי יא א). ישלם יי' פעלך ותהי משכרתך שְׁלֵמָה מעם יי' אלהי ישראל (רות ב יב). עד היום מוסד בית יי' ועד כלתו שָׁלֵם בית יי' (דהי"ב ח יו). — ואבן שלמה בבנין, שלא נכרת ממנה דבר: אבנים שְׁלֵמוֹת תבנה את מזבח יי' אלהיך (דבר' כז ו). מזבח אבנים שְׁלֵמוֹת אשר לא הניף עליהן ברזל (יהוש' ח לא). והבית בהבנתו אבן שְׁלֵמָה[3] מסע נבנה (מ"א ו ז). — ובמובן נפשי, כמו תם, תמים, שלם עם אחר, עם אלהים, אֶל אלהים, נתון לו כֻּלו: האנשים האלה שְׁלֵמִים הם אתנו (ברא' לד כא)[4]. והיה לבבכם שָׁלֵם עם יי'

---

[1] [ברש"י שמות טז א: כלתה.]

[2] [היא המלה המשמשת גם בינ' פוֹעֵ' מן שָׁלֵם, בין שקדם שמושה בלשון כפעל ובין כתאר.]

[3] [זאת בעקר גם הוראת המלה לגבי אבן המשקל (דבר' כה יה, ועוד), שהובאה לעיל: משקל שלא נִטַּל והֻפחת ממנו.]

[4] [על בראש' לג יח עי' בהבאות מתו"מ, ובהערה. הכתוב בנחום א יב: אם שְׁלֵמִים וכן רבים וכן נגוזו ועבר, לא נתפרש בפרוש מסתבר, ואפשר שאין הגרסה מֻסמכת.]

אלהינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה (מ״א ח סא). ולא היה לבבו שָׁלֵם עם יי׳ אלהיו כלבב דויד אביו (שם יא ד). רק לבב אסא היה שָׁלֵם עם יי׳ כל ימיו (שם יה יד). להתחזק עם לבבם שָׁלֵם אליו (דה״ב יו ט). — ובצרוף לבב שלם, לב תמים ונכון עם אלהים ואדם[1]: אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שָׁלֵם והטוב בעיניך עשיתי (מ״ב כ ג). כל אלה אנשי מלחמה עדרי מערכה בלבב שָׁלֵם באו חברונה (דה״א יב לח). דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שָׁלֵם ובנפש חפצה (שם כח ט). כי בלב שָׁלֵם התנדבו ליי׳ (שם כט ט). ולשלמה בני תן לבב שָׁלֵם לשמור מצותיך (שם שם יט). כה תעשון ביראת יי׳ באמונה ובלבב שָׁלֵם (דה״ב יט ט). ויעש הישר בעיני יי׳ רק לא בלבב שָׁלֵם (שם כה ב). — וגלות שלמה, כנראה במשמ׳ גלות של אנשים שלמים עם אחרים[2]: על הגלותם גלות שְׁלֵמָה להסגיר לאדום (עמו׳ א ו). — ובתו״מ: תורמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול (תרומ׳ ב ה). בצל שנתנו בתוך עדשים אם שלם מותר ואם חתכו בנותן טעם, ושאר כל התבשיל בין שלם בין מהותך בנותן טעם (שם י א). אפילו מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בו, כיכר באיסר והוא שלם מערבין בו (עירובי׳ ז י); אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחים שלמין ושבורין (פסחי׳ ד ג). כדי שיהא לבו שלם בתפלה (תענ׳ ב ב). הרי עלי לגלח חצי נזיר, ושמע חבירו ואמר ואני עלי לגלח חצי נזיר, זה מגלח נזיר שלו, וזה מגלח נזיר שלם (נזיר ב ו). מה בין תם למועדם אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו, ומועד משלם נזק שלם מן העליה (ב״ק א ד). על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק (שם ב א). ומנו את הצאן והיא שלימה (שם י ח). לא את הבור ולא את הגת ולא את השובך בין חרבים בין שלמים (נ״א ישובין) (ב״ב ד ט). כמה מלקין אותו, ארבעים חסר אחת וכו׳ ר׳ יהודה אומר ארבעים שלימות הוא לוקה (מכות ג י). אבר מן החי כמת שלם (עדי׳ ו ג). אין ממירין אברים בעוברים ולא עוברים באברים ולא אברים ועיברים בשלמים ולא

[1]) [גם באשור׳ בא לִבּ גָּמר באותה משמ׳.]

[2]) [ואת כנראה משמ׳ הבטוי, ולא גלות של כל בני הארץ, ועי׳ שָׁלוֹם, הערות.]

שלמים בהן (תמורה א ג). והרי הוא לאביו ולאמו ולכל קרוביו כחתן שלם (נדה ה ג). הרימון והאבטיח שנימוק מקצתו אינו מצטרף שלם מכאן ומכאן ונימוק מן האמצע אינו מצטרף (עוקצ׳ ב ג). (הרואה) את הקטוע ואת הסומא את מוכי שחין אומר ברוך דיין האמת, מתניתין כשהיו שלמים ונשתנו (ירוש׳ ברכ׳ ט ב). מצווין ישראל לפרנס עבדים קיטעין יותר מן השלימין (כ׳ אחא, ירוש׳ ב״ק ח ה). הכרת העובר לחדשים שלימין ולידתו לחדשים מקוטעין (שם נדה א ג). הביאו לפניהם פתיתין ושלמין וכו׳ מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין (ברכ׳ לט:). שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע (שם שם). שלום אתה ושלימה משנתך ששמת שלום בין התלמידים (שם שם). ויבא יעקב שלם, ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתירתו (שבת לג:[1]). אילו באו עליה שנים אחד כדרכה ואחד שלא כדרכה יאמרו בעל שלימה חמשים בעל פגומה חמשים (כתוב׳ מ:). והיה מנשק בכתלים ומגפף בעמידים ואומר הוי שלם ביתי הוי שלם פלטין שלי (פסיק׳ ר״כ, דברי ירמיהו, בובר, קטו.). — וכתה״פ, מְשֻׁלָּם[2]), במשמ׳ בשלמות: שכר את החמרים הלכו ולא מצאו ושכר את הפיעלים והלכו ומצאו את השדה כשהיא לחה נותן להן שכרו משלם (תוספת׳ ב״מ ז א). ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב, נתנו לו ישראל שכרו משלם ולא קפחוהו (ספרי במדי׳ קנז). באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהן משלם, והיו הפועלים מתרעמין ואומרין אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות, ונתן לו שכרו עמנו משלם (ירוש׳ ברכ׳ ב ח). השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו

[1]) [אמנם בכתוב בתורה (בראשי׳ לג יח): ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען, קשה להבין שלם כת״ז, ויש רואים כאן שם מקום, ואכן גם בהבנה זו אין הדברים ברורים, וצ״ע.]

[2]) [במקום כתיב זה בא במקורות גם שלם, מישלם, מושלם, משלים, משולם, ועי׳ בדברי חנוך ילון, תרביץ א א, 155–153 ושם א ב, 140–139 ובהערות י״נ אפשטין שם ובדגמות המרבות המובאות שם. על כל פנים נראה, שהיה המבטא מְשֻׁלָּם קים בלשון כדגמת מְעֻמָּד, מְיֻשָּׁב, מְקֹרָב, מְרֻחָק.]

כשל חברו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מבעל הבית (ב"מ עו.). כל מי שמתכשר במלאכתו יטול שכרו משלם וכל מי שמתעצל במלאכתו ינתן בדימוס (מד"ר שמות ג). — ובסהמ"א: ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, שנמצאת שלימה כשרה אמו (סדר"א עז). ואם נולד לאחר זה המנין קביעת ר"ה שבת ומרחשון וכסלו שלימים ופסח יום ה' (הוספ' ותקונ' לסדר רע"ג, 19). שאני שלם עמך ומבקש אהבתך (כס"י, ברא"ש לג ו). שמדרגות בני אדם בשער הזכיות והחובות עשר מעלות, צדיק, רשע, עובד, ממרה, שלם, מקצר, חוטא, מזיד, שב, כופר (ר"י א"מ, או"ד ה). אמנם השלם מי שהתישר לו לקיים כל המצוות וההזהרות ולא קצר במאומה בהם (שם שם). ויש איש שנשלמו סבותיו ובא שלם ואיש שחסרו סבותיו ובא חסר, ככושי אשר לא הוכן ליותר מקבול צורת האדם ו־דבור בתכלית החסרון, והפילוסוף אשר לו נתכנו תכונות וכו' (הוא, כוזרי א א). לא ישתמשו אלא במעשים היותר שלמים ובעתים היותר נכונים ובטוב שבענינים (שם שם). הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם (ראב"ע, ויקרי יג ג). שהבורא יתברך אצל המשיגים השלמים לא יתואר בתארים רבים (ר"ש א"ת מו"נ א כ). וכן כל מה שהוא שלמות אצלנו ייוחס לו יתעלה להורות עליו שהוא שלם במיני השלמיות כלם ואין עמו חסרון או העדר כלל (שם שם כו). אונקלוס הגר שלם מאד בלשון העברית והארמית (שם שם כז). כי שנים יהיו כסלו וטבת ב' ימים ותקרא השנה של שלמים ושנה יהיו כסלו וטבת יום א' ותקרא חסרים (חשבון העבור לר"ס במז"ל, דברי חכמים, לא). מיעקב אבינו שהיה שלם בתכלית השלימות (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, פרה, ל.). כי הכסף והזהב כשאר אבני המחצבים בעיני השלמים חשובים (כש"ט פלקירא, ראשית חכמה, 7). אי זו חכמה היא יותר שלמה ויותר מעולה (שם, 20). כי זה חוק כל שלם בכל מלאכה להוציא מלבו אחר שידע הכללים דברים פרטיים (שם, 26). והפילוסוף השלם סתם הוא מי שהגיעו לו החכמות העיוניות (שם, 70). אם שלמיתו הוא בשיהיה שלם האיברים ונאה וכו' (שם, 72). למוד חכמת הנגון אחר כל החכמות בעבור שתקרא שלם (ר"י בדרשי, פרדס, סוף פרק ז', אולס"ם ג). אבל אנו רואים בכל המקומות עגול שלם (השמש) (גרשון בן שלמה, שער השמים, סוף מאמר יג). שהפצירו בי שלמים וכן רבים (פנקס ועד ארבע הארצות, 14). רמז שיש בישראל יראים ושלמים, רמז רחלים, שהם כרחל לפני גוזזה ביראה שלימ' (נועם אלימלך, וישלח). —ואמר המשורר: חצי נדיב יחשב המהונן אשר שאל במתנה גדולה, והשלם אשר יתן כדרכו מעט או רב בטרם השאלה (ר"ם הנגיד, בן משלי תקמג, אברמסון, 156).

שֶׁלֶם, ש"ז, מ"ר שְׁלָמִים, סמ' שַׁלְמֵי, ככ' שְׁלָמֵינוּ, שְׁלָמֶיךָ, שַׁלְמֵיכֶם, שְׁלָמָיו, שַׁלְמֵיהֶם, — זבח בשר, שנִתן ממנו חלק כקרבן לגבֹה אך רֻבּו שמש למאכל חג לאדם[1]: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שְׁלָמֶיךָ את צאנך ואת בקרך (שמות כ כד). ואת האיל יעשה זבח שְׁלָמִים ליי' (במד' ו יז). ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח הַשְּׁלָמִים (שם שם יח). וכי תעשה בן בקר עלה או זבח לפלא נדר או שְׁלָמִים ליי' (שם יח ח). וזבחת שְׁלָמִים ואכלת שם (דבר' כז ז). ויעלו עלות וּשְׁלָמִים ליי' (שופט' כ כו). ויהי ממחרת וישכימו העם ויבנו שם מזבח ויעלו עלות וּשְׁלָמִים (שם כא ד).

---

[1]) [פרוש השם שנוי במחלקת: קרוב לראות את השלמים כזבחים שבאו בעקר כשִׁלּוּם לנדר, בחלק משם ש המלה, ואחרים ראו בו קרבן לשם שלום המקריב, כשבעים θυσία εἰρηνική, ואין זאת כנראה אלא בדרשה, לפאר הקרבן. ואין לעמד בדיוק על כונתו הראשונה של המנח על פי תורת השלמים בפרשת ויקרא ג וכו', ואף לא על פי שמוש המלה בתעריף הקרבנות הכנעני ממרסיליה (סלושץ, אוצר מס' 129) שדִבר בו על סוגי זבח אלו במקנה ובעוף: כלל (ז"א כָּלִיל, עולה), צועת (מִנח לא ברור) ושלם כלל; ובעוד שבכלל ובצועת נִתן לכהנים, נוסף על תשלום בכסף, גם חלק מן הבשר, לא נתן להם בשר בשלם כלל. ואפשר שגם במקרא בא שלם בעקר כקצור במק' שלם כליל או שלם עולה, כלשון תשלום או תמורה של עולה, כק־בן שרק בסמל נתן לאל ושנפדה למאכל אדם. גם באוגרית, באים שלמם ז"א שלמים כסוג מסוגי הקרבן (עי' גינזברג, כתבי אוגרית 111 וכו'), אך אין ללמד דבר ברור מן הנם · הסתום לפי שעה. וצ"ע.]

ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים (ש"א יג ט). ויבאו את ארון יי' וכו' ויעל דוד עלות לפני יי' ושלמים ויכל דוד מהעלות העולה והשלמים ויברך את העם (ש"ב ו יז–יח). ויבן שם דוד מזבח ליי' ויעל עלות ושלמים (שם כד כה). ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו (מ"א ג יט). ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר וכו' כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר לפני יי' קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים (שם ח סד). והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח אשר בנה ליי' (שם ט כה). ושה אחת מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל למנחה ולעולה ולשלמים לכפר עליהם (יחזק' מה יח).—ומ"י שלם: כי אם תעלו לי עלות ומנחתיכם לא ארצה ושלם מריאיכם לא אביט (עמו' ה כב). — וזבח שלמים, זבחי שלמים, זבחים שלמים, זבח תודת שלמים: וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים ליי' פרים (שמות כד ה). ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים ליי' זכר או נקבה תמים יקריבנו (ויקר' ג ו). וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב ליי' וכו' על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליי' לכהן הזרק את דם השלמים לו יהיה ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל וכו' ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה וכו' והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליי' וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ונפש כי תגע בכל טמא וכו' ואכל מבשר זבח השלמים אשר ליי' ונכרתה הנפש ההיא מעמיה וכו' המקריב את זבח שלמיו ליי' יביא את קרבנו ליי' מזבח שלמיו וכו' ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם וכו' כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם וכו' זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים (שם ז יא–לז). למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם וכו' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים ליי' אותם (שם יז ה). וכי תזבחו זבח שלמים ליי' לרצנכם תזבחהו (שם יט ה). ואיש כי יקריב זבח שלמים ליי' לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון (שם כב כא). ולכו כל העם הגלגל וימלכו שם את שאול לפני יי' בגלגל ויזבחו שם זבחים שלמים לפני יי' (ש"א יא יה). ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים (שם יג ט). ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליי' בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף (מ"א ח סג). זבחי שלמים[1] עלי היום שלמתי נדרי (משלי ז יד). — ובהו"מ: אמר להם ר' שמעין, מה אם הקל בזבחי שלמים שהוא מביא לידי פגול ונותר וטמא, לא נקל בתרומה, אמרו לו מה אם הקל בזבחי שלמים שהן מותרין לזרים, נקל בתרומה שהיא אסורה לזרים (מע"ש ג ב). חמשה דברים באין בטומאה ואינן נאכלין בטומאה, העומר ושתי הלחם ולחם הפנים, זבחי שלמי צבור ושעירי ראשי חדשים (פסח' ז ד). מותר שלמים לשלמים, מותר פסח לשלמים (שקל' ב ה). עולות במועד באות מן החולין והשלמים מן המעשר (חגי' א ג). מי שיש לו אוכלים מרובים ונכסים מועטים מביא שלמים מרובים ועולות מועטות, נכסים מרובים ואוכלין מועטין מביא עולות מרובות ושלמים מועטין (שם שם ה). שלמים של אמש ושלמים של היום של אמש קודמין, שלמים של אמש וחטאת ואשם של היום של אמש קודמין (כ"מ, זבח' י ו). אלו טעונין תנופה ואין טעונין הגשה, לוג שמן של מצורע וכו' ואמורי שלמי יחיד וכו' (מנח' ה ו). שלשה מינים טעונים שלש מצוות וכו' ואלו הן, זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור ואשם מצורע וכו' (שם שם ז).—ואמר המשורר: שלמי שמחה במקום מנחה היום אקחה לא אתמהמה (מלאכי הכהן, שיר לכבוד דוד מילדולה ועמנואל כלבו, מזרח ומערב ג, 248).

שִׁלֵּם, ש"ז, שה"פ מן שִׁלֵּם, כמו שִׁלּוּם: לי נקם וְשִׁלֵּם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש עתדת למו (דבר' לב לה).

שִׁלֹּם, עי' שִׁלּוּם.

---

[1] [באותה משמ' בא גם זבח בלבד, ועי' שם].

שַׁלְּדָה, עי' לָדָה, עמ 2697.

שִׁלְמָה, עי' שְׁלוֹמָה.

שַׁלְמוֹן[1], ס"ז, רק מ"ר שַׁלְמוֹנִים, — תשלום, מתנה, Geschenk: présent; present: שריך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד ורדף שַׁלְמֹנִים (ישעי' א כג). — ובספהמ"א: וכן מי שהיה רודף שלמונים ונבהל להון ואסר על עצמו ההתגאה או הנייה אנשי מדינה זו (רמב"ם נדרים יג כג). כי [רבו] רודפי שלמונים ופסו אמונים (ד"ה של יהודי מצרים ול"י ב, יעקב מן, 123). — ואמר המשורר: הכי אך צדק ולא שלמונים רדפת, הכי לא ליון ולשבר הטפת (יל"ג, נעוה לב, כל שיריו ג ו).

***שַׁלְמוֹנִית**[2], ש"נ, —מין ממיני הסליחות המרכב מםחרוזות בנות ארבעה חרוזים, שהאחרון שבהם מסתים בהבאה מן הכתוב, כגון: אב לרחם ורב סלוח חוללתנו, בני ברית קדש ולא חללתנו, גולים ואתה בקרבנו כאשר יחלתנו, וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו (שלמה בן יהודה הבבלי, לא לרחם, סליח' ער"ה): שלמונית, או שלמוניות (כתבת בראש סליחות שונות). שתי שלמוניות מיסדות ע"פ א"ב ושם המחבר בסופן (יל"ג, אדם דו-פרצופין).

1) [גם באשור' ובפרט במכתבי עמרנה מא"י בא שֻׁלְמָנֻ באותה משמ' והמלה באה אף במצרי' בכתיב שַׁרְמַת, מתנות (לפי W. M. Müller, Asien u. Europa, עמ' 87 וכו')].

2) [את השם שלמונית מבאר צונץ, Syn. Poes. עמ' 167, וכן Ritus עמ' 135, ולפיו אחרים, כלקוח משמו של שלמה בן יהודה הבבלי, מן המאה הי' שכנראה לא היה בן בבל אלא בן רומי שבאיטליה. ואמנם מצד הלשון קשה לראות שלמונית כנגזרת משם איש. ואף הדעה המובאת במלונו של פין בשם הר' שלום הכהן שהיא „מלשון גמר, וזה לפי שבסדורה היא הסליחה האחרונה לפני הפזמון", אינה מסתברת. ויתכן שאין כאן אלא גזירה עצמית לשם שלא נולד בעברית. ואולי אינו אלא גזירה לעזית מן salmo, מזמור, הבא באיטלקית במק' ψαλμός ביוני, שממנו נולד גם פזמון וכדו'. וצ"ע.]

***שְׁלֵמוּת**[1], ש"נ, — תכונת הדבר השלם, perfection; Vollkommenheit: ונעשה (הרוח) בין האש והמים כדי לבטל מחלוקת אשר בין ב' הנגדיים בכח האש ושלימות חכמתו מצד רצונו לקיום העולם השפל (דונש בן תמים, פי' יצירה, כד). בצע אמרתו, לשון כליה והוא תמימות ותשלמות (ערוך ערך פסע). אין מתם בבשרי, כלומר אין שלמות בבשרי כי כלו נגוע (רד"ק, תה"ל, תמם). — ובשלמות במשמ' כלו: ועיניין המסכתא אמנם הוא לבאר ענייני יום הכפורים בשלמות (המאורי ליומא, פתיח'). וביום ראשון בבקר הלכתי ומצאתי הכל בשלימות (חיד"א, מעגל טוב, 41). ותכף שלחו לי המעות בשלימות (שם, 85). — ובמשמ' שלמות נפשית ומדה תרומית, (sittliche) Vollkommenheit, virtue; vertu; Tugend: כי כפי עצמת גדלתך או תכלית דלותי וכו' וכפי שלמותך כן חסרוני (רשב"ג, כתר מלכות, אלהי נפשי). והטבעיים מסבות אמצעיות מוכנות להם ומגיעות אותם אל תכלית שלמותם (ר"י א"ת, כוזרי ה כ כ). כמו שיחשבו הפתאים והמתרשלים אשר ייטב להם שישימו חסרונם ופתיותם שלמות וחכמה ושלמות זולתם וחכמתם חסרון ויציאה מן הדת (ר"מ א"ת, מו"נ א לב). כי האדם לא נתן לו שלמותו האחרון בתחלה אבל השלמות בו בכח (שם שם לד). ישתבח מי שנצחנו שלמותו (שם שם עב). שהאדם יש לו שתי שלמויות, שלמות ראשון והוא שלמות הגוף ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש ושלמותו הראשון הוא שיהיה בריא על הטוב שבעניניו הגשמיים וכו' ושלמותו האחרון הוא שיהיה משכיל בפעל וכו' (שם ג כז). ואהר אשר הגעת לשלימות הגויה בקש ורדוף להשיג לשלימות הנפש השכליה (רש"ע פלקירא, המבקש ט'). והשלמות היצירי הוא אמצעות בין שני דברים גרועים האחד מצד התוספת והשני מצד החסרון (שם מג). שהאילן כבר הוא גדול וכו' ומשהגיע לחנטה כבר קבל כל יניקתו הצריכה להביא הפרי לכלל שלימות (ריטב"א על ר"ה פ"א, יו:). להעיר האדם להיות מדותיו והנהגותיו על תכלית השלימות כדי שיגיע מהן לשלמות

1) [בתו"מ בא רק שלימותא בארמ'.]

אחרון ר"ל שלמות חנפשיי (המאירי, בית הבחירה, פסחים). שלמות המדות ושלמות המעלות (שם). כי אחרי הזכירו סגולות השמש ותועלותיו העריך כנגדו ערך התורה באמרו תורת ה' תמימה להורות על הפלגת שלמותה (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה, יד). — ומ"ר שְׁלֵמִיּוֹת: שהשלמויות המגיעים לנשמים כאשר הגיעו אל הנפש האנושית נחו (אמו"ר לרלב"ג א ו, כד). ולזה יתחייב שיהיו שלמיותיו כלם נמצאים בפעל (ר"ם א"ס, מו"נ א כח). אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דברי זהב ומקלסין איתו בשל כסף להורות שאלו אשר הם אצלנו שלמויות אין אצלו יתברך ממינם דבר (שם שם נט). שכבר התבאר במופת שהאדם יש לו ב' שלמיות, שלמות ראשון והוא שלמות הגוף ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש וכו' והתורה האמתית וכו' אמנם באה לתת לנו שתי השלמיות יחד וכו' וכבר כתבה התורה שני השלמיות וכו' (שם ג כז). כבר בארו הפילוסופים הקדומים והאחרונים שהשלמיות הנמצאות לאדם ד' מינים וכו' (שם שם נד). שהדברים האנושיים אשר בהגיעם באומות ובאנשי המדינות תגיע להם עמהם הצלחת זה העולם בחיים הראשונים וכו' ארבעה סוגים והם השלמיות העיוניים והשלמיות המעשיים וכו' (רש"ט פלקירא, ראשית חכמה ג א, 61). אך לתלמידיו של אברהם אבינו היו לו שלמיות רבות לאלפים ולרבבות (ר"י גירונדי, אבות ה יט). אי אפשר שיולד האדם שלם בכל המעלות והשלמיות ולא חסר בכל הפחיתיות והחסרונות (ר"י אלבו, העקרים א ח).

*שְׁלֵמִי, ת"ז,—תכליתי, endgültig; final(e): מארבע העלות הטבעיות, שהן העלה החמרית והצורית והפועלת והשלמית (ס' הגבולים לר' יצחק בן שלמה הישראלי, תרגום נסים בן שלמה, תחלה למשה, קלב).

*שַׁלְמָן, תוס"ז,—שָׁלֵם, אוהב שלום[1]), friedlich; pacifique; peaceful: אהה כי אפס המליץ, אשר עצמותינו יהליץ, הדוד הנאמן, המרחם והשלמן (עמנואל, מחב' כח, הברמן, 609). אי צדקת אי רחמנית, אי צנועה אי שלמנית (שם, מחב' כז, שם, 683).—ובמשמ' מְשַׁלֵּם חובו, ואמר המשורר: אני לוה אני שלמן אני גזלן אני גאזן (עמנואל, אכי יען, מחב' ט, הברמן, 278).

1) [השוה דברי התלמוד ברכ' לט:: אמר לו מה שמך אמר לו שלמן, אמר ליה שלום אתה ושלימה משנתך ששמת שלום בין התלמידים.]

*שלעטוט, שלעטיט[1]), מלה מספקה: ירד מיכאל ונעץ קנה בים והעלה שלעטוט (נ"א שלעטיט) ונעשה חורש גדול וזה הוא כרך גדול שברומי (ירוש' ע"ז א 3).

שלף[2]), ממנו *שְׁלִיף, *שְׁלִיפָה, *שָׁלָף (?).

שָׁלַף, פ"י, יִשְׁלֹף, יִשְׁלְפֵהּ, שָׁלַף, שְׁלֹף, שְׁלוּפָה, שְׁלֻפָה, — חָלַץ, הוציא, בפרט שלף חרב מתערה וכדו', ausziehen; (re)tirer; to extract, draw: ותרא האתון את מלאך יי' נצב בדרך וחרבו שְׁלֻפָה בידו (במד' כב כג); והנה איש עמד לנגדו וחרבו שְׁלוּפָה בידו (יהוש' ה יג). ולא שָׁלַף הנער חרבו (שפטי' ח כ). שְׁלֹף חרבך ומותתני

1) [במק' הנוסח שבירוש' נאמר בכמה מקומות בבבלי (שבת נו:): ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול, ומלה זו הובנה לפי היונ' σύρτις במשמ' אי של חול. ואמנם מסתבר שנסח הירוש' הוא עקר, ולא על אי של חול מדובר כאן אלא על צמיחת עצים שעלו מתוך הקנה הנעוץ בים ושהפכו לחורש גדול. ואף שאין לראות בשלעטוט את עץ ה־salictetum דוקא כפי שהצע עי' לו (Flora III, 336), הכונה לצמיחה. ואפשר שלפנינו הרומית saltus, באקוסאטיב saltum במשמ' חרש, הר מיער. ועי' גם שרטון.]

2) [גם בארמ' ובסור' שלף, באשור' שָׁלָפֻ, בערב' שַׁלַב a) באותה משמ' כבעבר', אבל כנראה אותו שרש הוא גם שַׁלַף b) בערב' במשמ' קָדַם, בא לפני, כאותו מעבר בין חָלַץ וְחָלוּץ, ועי' בהערת המחבר בעמוד 1591 ובדברי הבבלי: ממאי דהאי וחלצה נעלו מעל רגלו מישלף הוא, דכתיב וחלצו את האבנים וכו' ואימא זרוזי הוא דכתיב החלצו מאתכם אנשים לצבא, התם נמי שלופי מביתא לקרבא (יבמ' קב:).]

a) سلب b) سلف

(שם ע כד). כל אלה שלף חרב (שם כ לה). עשרים ותמשה אלף איש שלף חרב (שם שם מו). ויקח את חרבו וַיִּשְׁלְפֶהָ מתערה וימתתהו (ש״א יז נא). שלף חרבך ודקרני בה (שם לא ד). וחרבו שְׁלוּפָה בידו נטויה על ירושלם (דהי״א כא טז). — ושלף החרב וכדו׳ מגוף הנדקר: כי לא שלף החרב מבטנו (שפטי׳ ג כב). יברח מנשק ברזל תחלפהו קשת נחושה שלף ויצא מגוה וברק ממררתו יהלך עליו אמים (איוב כ כד–כה). — ושלף את הנעל, חלץ אותה: לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז). — וַיִּשְׁלֹף החציר[1]: יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש (תהלי׳ קכט ו). — ובתו״מ[2]: כל שבעה החרב שלופה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ מו״ק ג ז). וכיון שהגיע להר הבית אמר לו אדוני שלוף מנעלך ונעול לך שתי אנפילאות (מד״ר בראשי׳ סח). באותה שעה אחז יהודה חרבו לשולפה מתערה ואינה נשלפת (שם שם לג). ועצמותיך יהליץ, ישלוף[3] יזמן ישזיב ויניח, ישלוף כמה דאת אמר והלצה נעלו וכו׳ (מד״ר ויקרי לד, בנוסח הערוך). מה אני עושה, שולף מנעלי ודורסן ורומסן בעקבי (שם במדי׳ יד). אכל ושתה ולא שלף נעלו וכו׳ כשנכנסת לראשונה אכלת ושתית ולא שלפת נעליך ובזו שלפת נעליך (שם שם). ותמסמר שיש לו שושנה נוח לשלוף (שם שם). אילולי כלב ששלף את הזיין וירץ לפניהם (שם שם עז). שאם ישלוף האדם החרב שבידו להרוג את חבירו וכו׳ (מדרש תהלי׳ קב). — ובספה״מ: מיד שלף את חרבו והתיז את ראשו (פדר״א לט). כגון האלבא שאין שולפין אותה מן השער אלא בקושי (ר״ח, פסח׳ יח:). צפר שנסתבך בקוץ ובא לשלפו מגבי הקוץ שאינו יכול לשלפו אלא בשבירת צמחי הקוץ (ערוך ערך גג). הרוצה לחוום עלי ירק פי׳ לשלף העשבים הרעים (שם ערך חזם). גיד הנשה של עולה הולצו לתפוח פירוש שולפו מן הירק וזורקו לתפוח (שם ערך חלץ). שעקם מתניו ומצלה ליתן לה גט והיא שולפתו מתניו (שם ערך עויק). וכשהוא שולפה חולצה מעליון שלה לתחתון שלה (רש״י, שבת קכג., ד״ה מלמעלה). אם ירצה לשלוף הכר שולף (רמב״ם, שבת כא י). ותשלוף עליו חרבות הערים (מוסרי הפילוסופים 26). ואין חוששין שמא יבוא לשלפם (את המנעלים) מעל רגליו (המאירי ליומא פרק ח). שהוא (מפתח) קבוע בחגורה או בשלשלת שבצואר במקום שאין האשה יכולה לשלפו (לבוש, או״ח שא יח). מותר לצאת בהן (בעגולים ירקים שהם סימן ליהודי) אפילו אינו תפור בו אלא מחובר קצת דודאי לא ישלפנו מפחד המלכות (שם שם שא כג). — ואמר הפיטן: שלופת חרבך תרוה על אדום (ינאי, אדומי, קרוב׳ בראשית, זולאי, מה). ידידי שלופי הצרה במחבא בחרדה מבא מסלול דרך יקרא למו לעבור בו (בנימין בר׳ חייא, ברית כרותה, סליחי׳ מוסף יוה״כ). יחיד הנאהב כשלף התער, רחף מגנו ועמד בשער (אליר בר׳ ילחק, אל הכ, סליחי׳ מוסף יוה״כ). — ואמר המשורר: וגרש מחבו, לאם האלקבו ושלף את הרבו, וכלה חצרים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, שער השיר ט). זרועי על בנות ימים חשופה וחרב הזמן עלי שלופה (רסב״ג, זכוני, ביאליק-רבניצקי א, 123). חרבות מנדניה שלופות רמחים להרג כליה מריקים (הוא, עזבוני, שם, שם, 135).

—נפעַ׳, *נִשְׁלַף, —ששלפו אותו: באותה שעה אחז יהודה

[1]) [אין הוראת הפעל ברורה על אף השואת שלף בלשון המשנה (עי׳ שם), שלפ באשורי (עי׳ Lands-berger, WZKM 26, עמ׳ 128), ואין גם הצעות התקון מניחות את הדעת. וקרוב לכך לשון התרג׳ (מ״ב יט כו, ישעי׳ לז כז): דישלוק עד דלא מטי למהוא שיבלין. והשוה גם את דמיון הכתוב לאיוב ה יב: ולפני כל חציר יבש. לפי זה אפשר להבין: שמקדם הקדים ויבש, כשמוש שלפ בערבי׳, ועי׳ בהערה שלפני זו. ואמר דונש: ופתר (רסע״ג) שקדמת שלף יבש קודם החום ואמר כי אין לה דומה בכל המקרא וכי היא מן לשון המשנה כדתנן שלפי קציר, שפירושו חום הקציר וכן פתר זה, וזו המלה הרבה דמיון יש לה במקרא כמות כל שולף חרב ושלף איש נעלו, ופירוש יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש, קודם שיקשר הזרע וקודם שתחשף מכסיה תיבש וכו׳, ע״כ (תשו׳ דונש על רסע״ג 62, עמ׳ 20). ואמר הראב״ע על זה: ושני הפירושים נכונים הם בעיני (שפת יתר כט, 27).]

[2]) [הכנוי שלוף דוץ (יבמ׳ קט: ועוד) המשמש גם כשם צמח (שבת ל.) אינו עברי אלא ארמי.]

[3]) [כך בערוך ערך חלץ, בדפו׳: ישמוט.]

חרבו לשולפה מתערה ואינה נ ש ל פ ת לו (מד"ר בראש' נג).—ובסהמ"א: חרבות נ ש ל פ ו ת וקשתות נדרכות וחיצים נזרקים ומפילים חללים (פרקי משיח, ביהמ"ד ילינק ג, 71). בזמן שהיא נשמטת אינה כמו השידה ואינה נ ש ל פ ת עמה ולא נצלת עמה (ר"מ, פנה מד:). ודוחק עצמו לעמד בחצי אמה עד שיחזיר ה נ ש ל פ ת למקומה (כס"י, שם לט).—ואמר הפיטן: אם כחטאינו הצלף הותם תכנית מחיב ה ש ל ף (יחיאל בר אברהם, אקדם, מבחר הפיוט באיטליה, שירמן, מט).

—פעי' 1), *שִׁלֵּף,—כמו קל: ואכלת את עשב השדה, שאדם מ ש ל י ף 2) שדהו ואוכלה עד שהוא עשב (מד"ר בראש' כ).—ובסהמ"א: ו כ ש מ ש ל ף הצמר מאחרי הקוץ והעשב אינו משתלף בלא שבירה (ערוך ערך נסר).

—התפ', *הִשְׁתַּלֵּף 3),—כמו נפע': שאם שולפן עד שהן חמין מ ש ת ל פ י ן ואם לאו צריך לחטט אחריהן (הלכ' פסוק' לתלמידי רב יהודאי גאון, 145). וכשמשלף הצמר מאחרי הקוץ והעשב אינו מ ש ת ל ף בלא שבירה (ערוך ערך נסר). נ ש ת ל פ ו טלפי ס סיהם וכו' והטלפים נשמטים, מתוך ש נ ש ת ל פ ו נהלמו הרגלים (רס"י, שופט' ה כב). וכן ב ה ש ת ל פ ו מן הארץ יפול בו לי קעייה (הוח, יחזק' כג יז). ונתחלצה ו נ ש ת ל פ ה ממנו חמה (הוח, יבמ' עא., ד"ה היה מולה). שכבר היה הקציר מ ש ת ל ף ועובר (הוח, שם קעז:, ד"ה נגמר). אלו הסנדלים שלנו למה הם אסורים, גזרה שמא י ש ת ל פ ו מעל רגליו ויבא להביאם ד' אמות ברה"ר (האגור, הכח). ולא חיישינן שמא י ש ת ל פ ו (שם הכט).

—הפע', *הֻשְׁלַף,—כמו נפע', ואמר הפיטן: יקש ברק השנון, אם ה ש ל ף לתאנון, יקשיב תחנון (ר"א קליר, זכר תחלה, מוסף א' ר"ה).

*שֶׁלֶף, ש"ז,—שדה אחרי הקציר, בקשי התבואה שעליו, לפני שנחרש 4), Stoppelfeld, ungepflügtes Feld; chaume; stubble-field : החוכר שדה מחבירו נרה ולא זרעה נותן לו חכורו ואף על פי כן שמין לו, שאינו דומה מניחה לפניו נירה למניחה לפניו ש ל ף (תוספתא ב"מ ט כט). לבת מלכים שהיתה מלקטת ב ש ל פ י ם נמצא המלך עובר והכיר שהיא בתו שלח אוהבו נטלה והושיבה עמו בקרונין והיו חבורתיא תמהות עליה ואומרות אתמול היתה מלקטת ב ש ל פ י ם והיום יושבת בקרונין עם המלך (ר' חייא, מד"ר שה"ש ו, לא ידעתי).—ושלפי קציר, במשמ' הזמן שאחר הקציר 1), כשהשדות משתלפים: ש ל פ י קציר חטין היו והלכו עשרה בני אדם לקצור הטין (רב יהודה בשם שמואל, יבמ' קטו:). — ובהשאלה, שלפי הגזרה, שלפי השמד, אחרי השמד, קציר הדמים, כשהשדות כאלו מלאים עצמות הרוגים כשדה שלף 2): ש ל פ י הגזרה היו והיו נחבאין במערה (שמואל, שבת ס.). ב ש ל פ י השמד נתכנסו רבותנו לאושא (מד"ר שה"ש ב, שמכוני באספוס).—ואמר הפיטן: וקדמה ויסה ינתן לנתונים ב ש ל ף (ר"א קליר, ויכון עולם, סליק ס"ב).

*שְׁלְפוּחִית 3), ש"נ,—בועה, ובפרט במשמ' אם שברחם הבהמה, Gebärmutter; matrice, mat ix : ניטלה ש ל פ ו ח י ת שלה כשרה (חול' מז:—מח.). ניטלה האם שלה, תנא היא האם, היא טרפחת והיא ש ל פ ו ח י ת (שם נה:).—ובמשמ' זפק התרנגול, Kropf; jabot; crop : שהיתה אחת מהן

---

1) [וכן גם בבנין פַּעל בארמ'.]

2) [כלוי' מְשַׁלֵּף.]

3) [כבארמ' שבתו"ם.]

4) [גם באשור' שכיחה בתעודות קדומות מבבל חנוסחה אֶקֹל אֶנ פּי שִׁלְפַשׁ אשׁדד, את השדה כפי שלפו ישׁדד. וקשה להכריע אם לפנינו מלה משרש שלף או צורת שפעל מפעל כגון אלף, או לפא. ואפשר שהמלה שאולה בתו"ם בעבר' ובארמ' מלשון בבל.]

1) [לא סוף ימי הקציר בארמ'.]

2) [לפי זה אין הבטוי העברי שלפי קציר בא בלשון סוף, כתמורת הארמ' שלהי דקיטא בתו"ם, אלא כתמונת ההשמדה בלבד, וצ"ע].

3) [מן הארמ' שילפוחא (ע"ז מ:). סורי' שלפוחתא מ"ר שלפוחא, שלופחא, בועה. ואפשר שבא שלפוחא וכדו' בסק' שנפוחא מן נפח, כדברי Hoffmann ו-Nyberg", שדעתם מובאת אצל ברוקלמן, מלון סורי מהד' 2, עמ' 784.]

(מבנות ציון) מביאה שלפוחית[1] של תרנגלת (פסיק׳ ר״כ, ותאמר ציון, קלג:).—ובסהמ״א גם במשמ׳ בועת השתן: עשה לו המעים לקבל את שמרי המאכל והמשתה ולהוליכו בבטן התחתון אל הטחור ואל השלפוחית הוא נבל מקות חשתן מי רגלים להוציאו חוץ כדרך האדם (שבתי דונולו, חכמוני א, סג.). ופי השלפוחית המוציא את מי הרגלים (שם סו). ומה שהוא מן הליחה והרוטב הולך אל הריאה ומה שהוא מתמצית הדם ילך אל השלפוחית (ר״י א״ח, חו״ה, הבחינה ה). וכל שלפוחית היא וושיא״ה בעין אותה של דג (רש״י, זבח׳ מ:).

*שלק, ממנו *שְׁלִיקָה, *שַׁלַק, *שֻׁלָק[3].

***שָׁלַק**[4], פ״י, — הרתיח במים חמים, absieden; faire bouillir; to seethe, scald: הכובש השולק המולח חייב (מעשר׳ ד א). היה מבשל את השלמים או שולקן (נזיר ו ט). העיד מנחם בן סגנאי על מוסף היורה של שולקי זיתים שהוא טמא (עד׳ א ח). נמצא מקום ישיבת הבלן, מקום ישיבת הצבע, מקום ישיבה של שולקי זיתים טהור (כלים ח ח). המתחך לבשל כיון שקרצן חיבור, לכבוש ולשלוק ולהניח על השלחן חיבור (תוספת׳ עקצ׳ ב ח). ראשי לפתות ששלקן אם בעיינן הן אומר עליהן בורא פרי האדמה (ר׳ זעורא בשם שמואל, ירוש׳ ברכ׳ ו א). תורמוסין כיון ששלקן בטלה מרתן (שם שם). הפגין של שביעית אין שולקין אותן (שם שביעית ד ז). ביצים ששלקן ומצא בהן אפרוח בנותן טעם (שם תרומ׳ י ח). מימיו לא מלאני לבי לומר לאדם צא ולקוט לך תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן ושלוק לפוטרו מן המעשרות (ר׳ יוסע, שם מעשר׳ א א). הכובש עד שיכבוש כל צורכו, השולק עד שישלוק כל צרכו (שם שם ד יא). הצולה והמטגן והשולק והמעשן כולהן משום מבשל (שם שבת ז ב). שלק מקצת או בישל מקצת אין זה גדי מקולס (שם פסח׳ ז א; שם ביצה ב ז). שנים עשר לוג שבו שולקין את העיקרין דברי ר׳ מאיר ור׳ יהודה אומר שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן (שם שקל׳ ו א). ושמן זית הין וכו׳ שבו היה שולק את העיקרין (ר׳ מאיר, שם סוטה ח ג). אפילו בתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים (ר״ אלעזר, ביצה כה:). מעשה בתלמידיו של ר׳ ישמ.אל ששלקו[1] זונה אחת שנתחייבה שרפה למלך בדקו ומצאו בה מאתים וחמשים ושנים (ר׳ יהודה בשם שמואל, בכורות מה.). לאחר ג׳ ימים יצא רבן יוחנן בן זכאי לטייל בשוק וראה אותן ששולקין תבן ושותין מימיו אמר בני אדם ששולקין תבן ושותין מימיו יכולין לעמוד בהיילותיו של אספסיאנוס (מד״ר איכה א ה, היו לריה). — ובינוני׳ שָׁלוּק, שלוקים, במשמ׳ דברים שלוקים: אפילו אכל שלוק והוא מזונו מברך אחריו שלש ברכות (ר״ע, ברכ׳ ו ח). ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, בחזרת ובעולשין ובתמכא ובחרחבינא ובמרור, יוצאין בהן בין לחין בין יבשין. אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין (פסח׳ ב ו). שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כלו צלי (שם י ד). הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק (נדר׳ ו א). מן השלוק אינו אסור אלא מן השלוק של בשר, שלוק שאיני טועם אסור בכל השלקים (שם שם ג). ובכולם הכהנים רשאין לשנות באבילתן לאכלן צלויין שלוקין ומבושלין (זבח׳ י ז). אין מביאין מן הגרגרים שנשרו במים ולא מן הכבושים ולא מן השלוקין (מנח׳ ח ג). ביצה מגולגלת עד שיגום ושלוקה עד שירסס (עקצ׳ ב ו). שמן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע

---

1) [כן מתקן בובר במקום שלוּפחית שבמקור.]

2) [מן הארמ׳ והסור׳ שלק באותה משמ׳, גם כתרג׳ של שדפה (מ״ב יט כו), שדמה (ישע׳ לז כז): דישלוק עד דלא מטי למהוא שובלין. על הוראתה המדיקת של המלה עי׳ בדברי י. נ. אפשטין, מבוא לנוסח המשנה עמ׳ 263.]

3) [דלמן במלונו מביא בשם לֵו (אצל קרויס, Lehnw. 397) גם שַׁלְקוֹנִית (ע״ז לה:) כגזירה מן שָׁלַק. אבל מן החמר המובא שם עצמו מסתבר כי צדקה הגרסה המקבלת שלקונדית, סלגונדית במשמ׳ sal conditum, מלח מְבֻשָּׂם.]

1) [אין לראות כאן שרש שלק אחר, כדעת לוי במלונו.]

הרי זה בעל מום למזבח (תוספת׳ מנח׳ ט ח). ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו (רבי בנימין בר יפת בשם רבי יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ו א). ביצים קלופות בשאינן קלופות או שאינן קלופות בקלופות, שלוקות בשאינן שלוקות צריכין שיעור אחר (שם תרומ׳ י ח). בו ביום גזרו על פיתן (של גוים) וכו׳ על שלוקיהן ועל מלוחיהן (ר״ש בן יוחי, שם שבת א ה). השלוק קרוי מבושל דתנינן היה מבשל השלמים או שולקן וכו׳ והא תנינן הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק אמר ר׳ יוחנן הלכו בנדרים אחר לשון בני אדם (שם נזיר ו י)ג ושוין שיוצאין בהן כמושין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין (פסח׳ לט:). מתובלת אוסרת ונאסרת, שלוקה אוסרת ונאסרת (חול׳ ק א.).—ובסהמ״א: מה עשה הקב״ה הרתיח מי תהומות והיו שולקין את בשרם ופושטין את עורן מעליהן (פדר״א כא). פולין ואפונין ועדשים וכיוצא בהן ששולקין אותן העכו״ם ומוכרין אותן אסורין משום בישולי עכו״ם (רמב״ם, מאכלות אסורות יז יח).

—נפע׳, *נִשְׁלַק,—ששלקו אותו: כל הנשלקים עם התרדים אסורים מפני שהם נותנין את הטעם (ר׳ יוסי, תרומ׳ י יא). גרופית של זית טהורה עד שתשלק (ר׳ יהודה, כלים יז ח). השתי והערב מטמאין בנגעים מיד, ר׳ יהודה אומר השתי משישלק והערב מיד (נגעי יא ח).

—פע׳, *שִׁלֵּק,—כמו קל: איזהו גרנן למעשרות, הקשואים והדלועים משיפקסו וכו׳ אבטיח משישלק, ואם אינו משלק עד שיעשה מוקצה (מעשר׳ א ה). היה מפק׳ ראשון ראשו׳ ומשלק ראשון ראשון לא נטבלו עד שיפסק׳ כל צורבו וישלוק כל צרכו, פיקס וישלק ברשו׳ ההקד׳ ופדיו וכו׳ (ירוש׳ שם שם).

°שֶׁלֶק, ש״ז, מ״ר שלקים, שלקין וגם שלקות,— מאכל שלוק: מי שלקות ומי כבשים של תרומה אסורים לזרים (תרומ׳ י יב). רבי ובית דינו התירו בשמן (של נכרים) ושלקות וכבשין וכו׳ (ע״ז ב ו). אלו פוסלין ולא מעלין המים בין טמאים בין טהורים ומי כבשים ומי שלקות (מקו׳ ז ב). מי כבשים ומי שלקות ומי זיתים מטבילין בהן (תוספת׳ שם ה ט). שלקות (שסחטן) בין לגופן בין למימיהן אסור (ירוש׳ שבת ז ב). יום הכיפורים שחל להיות בשבת מהו להדיח כבשין ושלקות מן המנחה ולמעלן (שם פסח׳ ד ד). שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה וכו׳ שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו (ברכ׳ לח:). ושלקות בין לגופן בין למימיהן אסור (שבת קמה.). — ושלקין: מי כבושין ומי שלקין מי תורמוסין אין בהן משום גלוי (תוספת׳ תרומ׳ ז יג). השלקין והכבשין שלהם וכו׳ אסורין (כותים ב י, קירכהים, 35). — ומ״י שלק: אפילו אכל שלק והוא מזונו מברך אחריו שלש ברכות (ר״ע, ברכ׳ ו ח). מי שלק של ביצים (ירוש׳ גיטי א א). כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו, וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה (ברכ׳ לח:).—ובסהמ״א: ובירקות שלוקין נותן לו לכחן מן השלקות בשוויו (רגמ״ה, בכורות ע:). כמו שיסבול החולה חוליו ומכאוביו וכו׳ וישתה מי חסמין המרים ושלק העשבים החמוצים והעפוצים (ר״י אלנקאוה, מנוה״מ ג, ענעלאו, 43).

שלש[1], ממנו °הַשְׁלָשָׁה, °מְשֻׁלָּשׁ, °מְשֻׁלָּשׁ, °מְשֻׁלֶּשֶׁת, שָׁלוֹשׁ, °שָׁלוֹשׁ, א. שָׁלִישׁ, ב. שָׁלִישׁ, ג. שָׁלִישׁ, ד. *שָׁלִישׁ, *שְׁלִישׁ, *שְׁלִישׁוּת, °שְׁלִישׁוּת, שְׁלִישִׁי, שְׁלִישִׁית, א. שָׁלַשׁ, שִׁלֵּשׁ, שִׁלְשׁוֹם, *שִׁלְשִׁי.

א. **שָׁלַשׁ**[2], קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— פע׳, שִׁלֵּשׁ, יְשַׁלֵּשׁ, שַׁלֵּשׁ, —הלק לג׳ חלקים, in 3 Teile teilen; diviser en trois parts; to divide in three parts: שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר יי׳ אלהיך נתן לך לרשתה תכין לך הדרך ושִׁלַּשְׁתָּ את גבול ארצך אשר ינחילך יי׳ אלהיך והיה לנוס שמה כל רצח (דברי יט ג)ג—ובמשמ׳ עשה הפעם השלישית, z. drittenmal tun; faire p. la troisième fois; to do a third time: ויאמר

1) [עי׳ שָׁלוֹשׁ, הערות.]

2) [פעל שנגזר משם המספר שלוש.]

מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העלה ועל העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ (מ"א יח לד). — ובמשמ' עשה ביום השלישי: ויאמר לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך וְשִׁלַּשְׁתָּ תרד מאד[1]) ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה (ש"א כ יט). — ובתו"מ: התוכף תכיפה אחת אינה חבור וכו' רבי יהודה אומר עד שישלש (כלאי' ע י). קראו את ההלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו אף על פי שלא שלשו מימיהם (פסחי' ה ז). שנים שהיו בעיר אחת, שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה וכו' כיצד יעשו ישלשו (ב"ב י ז). שאם בא דין לפניך פעם אחת שתים שלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו (ספרי דבר' עז). איזה הוא קמיע מומחא כל שריפא ושנה ושילש (תוספתי שבת ד ט). נאמן הרופא לומר קמיע זה מומח' ריפיתי בו ושניתי ושילשתי (ר' אבהו בשם ר' יוחנן, ירוש' שבת ו ב). אם קרית לא שנית ואם שנית לא שילשת ואם שילשת לא פירשו לך (וו ק עז:). לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא (קדוש' ל.). לעולם ישליש אדם את מעותיו שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו (ר' יצחק, ב"מ מב.). מעשה באיש אחד שהיה עומד בבית הכנסת ובנו עומד כנגדו וכו' עונה דברים של תפלות וכו' ולא יצאת אותה השנה ולא שינתה ולא שילשה עד שמת אותו האיש וכו' שוב מעשה באדם אחד שהיה מתחרט שלא קרא ולא שנה וכו' ולא יצאת אותה השנה ולא שינתה ולא שילשה[2]) עד שעלה אותו האיש מבבל לארץ ישראל ועשאוהו שר החיל של קיסר (מד"ר במדי' ד). שהיו משלשין היום שליש לתורה שליש לתפילה שליש למלאכה (שם קהל' ג, כלה חייס). — *ובמשמ' חִלֵּק בכלל, גם שלא לג' חלקים:

---

1) [אמנם המשפט קשה, ואפשר שהכונה בקרוב: שִׁלַּשְׁתָּ (ז"א ביום השלישי) רֵד (ז"א מאֹחר) מאד, ובלשון שופט' יט יא: הם עם היבוסי והיום רד מאד, וצ"ע.]

2) [ואמנם אין המלים ולא שינתה ולא שילשה מסיבות בענין אלא גורעות, והיה צ"ל: ולא עברו ממנה לא מחצית ולא שליש, וצ"ע.]

היו שנים מעידין אותו שאכלה שלש שנים ונמצאו זוממין משלמין לו את הכל, שנים בראשונה ושנים בשנייה ושנים בשלישית משלשין ביניהם (ב"ב ג ד). משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חיב לחברו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם (מכות א ג). בא להן יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכום אמר רבי בא על ידי שהוא ברכה קטנה שמא ישכח וישתה ברם הכא מכיון שהוא משלשה על ידי הכום אינו שכח (ירוש' ברכ' ח א). — ובתפלה: נקדישך ונעריצך כנועם שיח סוד שרפי קדש המשלשים לך קדושה (נקדישך, קדושה). כלם קדושה לך ישלשו (כתר, שם). שומר גוי קדוש שמור שארית עם קדוש ואל יאבד גוי קדוש המשלשים בשלוש קדשה לקדוש (שומר ישראל, תפלת שחרית). — ובספה"א: אשר על כן במרירות ובאנחה אנחנו כופלים ומשלשים מליצתינו בעד האביונים השבוים (פנקס ועד הרבע ארצות, היילפרין, 155). — ואמר הפיטן: כתב שלישים שלשי (ר"א קליר, ארץ מטה, יוצר א שבועות). — ואמר המשורר: שנה בשנה ינצלוהו ובשביעית לא יטשוהו יבצרוהו ויעוללוהו ישנוהו וישלשוהו (ראב"ע, אם ועבד, כהנא א, 180).

— פע', שֻׁלַּשׁ, בינ' מְשֻׁלָּשׁ, — כפול שלשה, וגם במשמ' בן שלש שנים, בן השנה השלישית, עי' מְשֻׁלָּשׁ, עמ' 3393: שנים שהיו בעיר אחת שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה וכו' כיצד יעשו ישלשו, ואם היו משולשים יכתבו סימן (ב"ב י ז). ושלשת, שיהו (ערי המקלט) משולשות (ירוש' מכות ב ז). דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים (רבה בר מרי, ב"ק צב:). שיהו נכסיך משולשין שליש בתבואה שליש בזיתים ושליש בגפנים (ב"מ קז.). וזה (לוי) אותיותיו משולשין וזו (יון) אותיותיה משולשין (מד"ר ויחי צט). — ואמר הפיטן: שלישים כתכת לעם משלש שלשת שליש משבט שלישי (ארח חיים, יוצר ב שבועות).

— הִפְעִ', הִשְׁלִישׁ, — הפקיד בידי שָׁלִישׁ[1]): המשליש

---

1) [עי' ג. שָׁלִישׁ.]

מעות לבתו והיא אומרת נאמן בעלי עלי יעשה השליש מה שהושלש בידו (כתובי ו ז). מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרו הגיע זמן ולא נתן ר' יוסי אומר יתן (ב"ב י ה). המשליש מעות לחתנו ליקח מהן שדה לבתו (כתוב' קט:).— ובספה"א: וכן כל שנים שיש להם עסק ומשלישין אותו העסק ביד השליש להיות שליש עליהם ונאמן (ספר השטרות לר"י ברצלוני, 117). והשלשנו ביד פלוני בן פלוני כך וכך ממון והשלשנוהו לעשות בהן לנו דבר פלוני (שם, 118).

—הָפעַ', *הָשְׁלַשׁ, — שהשלישו אותו: המשליש מעות לבתו וכו' יעשה השליש מה שהושלש בידו (ר"מ, כתוב' ו ז).—ובספה"א: מאשר הושלשו השטרות על יד שליש הושלשו לחתם לקרובו (תשו' גאו', צית תלמוד ד, 219). שליש שהושלש שטר בידו לשיפרענו ביום פלוני (טו"ע חו"מ כה ה).

—התפ', הִשְׁתַּלֵּשׁ,—ששלשו אותו: אין אומדין אותו אלא במכות הראויות להשתלש (מכות ג יא). כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב (ר' עקיבא, חגי' ו:). כצורף הזה שמכנים הזהב לכור שנים או שלשה פעמים עד שמזוקקות כך פרשה זו נאמרת ונשנית ונשתלשת (מד"ר ויקר' לא). כיון שנשתלש בחטא נעשה מועד לעבירה (שם במדי ע).— ובספה"א: אבל המלים אשר בתחלתם נון יוד הא הנראים כנשרשים לא יעמדו עד השתלשם בהם ואשר ישתלשו יבדלו לעת מקריהם (ספר דקדוק לר"י חיוג, דוקס, 128). במשלש חדשים, רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם, ולשון כמשלש חדשים כהשתלש החדשים (רש"י, בראש' לח כד). שליש שנשתלש לכך (תוס', כתוב' ע.). שאם נטעה ישתלש העונש בין כולנו (תוס', סנה' ז:). דגבי מחשבת חוץ לזמנו כתוב שלישי ודרשינן שיהא אותו חוץ משולש בדם ובשר ואימורין דהיינו חוץ לעזרה ממש שבשעת היתר הבמות נשתלש בכל אלה (תוס', זבחי' לו.).

—נפע', נִשְׁלַשׁ, — כמו הָפעַ': ראשון מאשר הושלשו השטרות על יד שליש הושלשו לחתם לקרובו זה אחר מיתת ראובן ואלו מכירה גמורה מעכשיו תיתה לא היו השטרות נשלשין (תשו' גאו', צית תלמוד ד, 219).

שָׁלֹשׁ, שְׁלֹשָׁה, עי' שָׁלוֹשׁ.

שִׁלֵּשׁ, תוס"ז, רק מ"ר שִׁלֵּשִׁים, — בן הדור השלישי[1], (Ur)enkel; (arrière) petit fils; (great-)grand child: וירא יוסף לאפרים בני שִׁלֵּשִׁים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף (בראש' נ כג). אנכי יי' אלהיך פקד עון אבת על בנים על שִׁלֵּשִׁים ועל רבעים לשנאי (שמות כ ה, וכעין זה שם לד ז, במדי יד יח, דברי ה ט). — ובתו"מ: פיטמה חציים כשירה, שילשים ורבעים לא שמענו (ירוש' יומא ד ה).—ובספה"א: והנה השמות שִׁלֵּשׁ רבע בקיום הצרא אף ברבוי שִׁלֵּשִׁים רבעים (חלקת השם קי' יג).

שָׁלֵשׁ[2], ס"ז, — הבשר הרך שבין החרצנים והזג בענבים: חרצנין וזגין להביא את השלש שבנתיים (ירוש' נזיר ו ג).

***שִׁלְשׁוּל**[3], ס"ז, — תולעת, ובפרט תולעת הגשם, (Regen)wurm; ver de terre; earth worm: השוחט לשום חמה לשום לבנה לשום כככבים לשם מזלות לשם מיכאל שר צבא הגדול ולשום שלשול קטן הרי זה בשר זבחי מתים (תוספת' חול' ב יח). אי לעבדם אפילו שילשול קטן נמי, אין הכי נמי דתניא אשר בארץ לרבות הרים וגבעות ימים ונהרות אפיקים וגאיות, מתחת לרבות שלשול קטן (ר"ה כד:). כל לרבות השילשול ואת הדומה לשילשול (חולי סז:). אם זכה אדם

---

1) [מן המקרא, שאין גם המלה נכד משמשת בו במשמ' בן הבן דוקא, לא ברור אם שלשים הם בני הנכדים או הנכדים עצמם, ועל כן דעות החוקרים חלוקות בענין.]

2) [נראה שקרובה המלה אל שלשׁ a), רך ונוח בערב', ואין למלה זו קשר אל שלוש, שָׁלֹשׁ, שהיא ת'לת' b) בערב'.]

3) [עי' שלשל, הערה.]

a) سلس   b) ثلث

אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך, שלשול זה קדמך (מד"ר בראשי׳ ח). כשלשול הזה שהוא נמתח בצואה (שם שם כח).—ובספה"א: לאדם שהוא עומד על שפת הים, נטל שלשול קטן ונתן בחכה והטילו לים (ר"י אלנקאוה, מנורת"מ ד, ענעלאו, 204). אבל שלשול קטן כמוני מזוחלי עפרות במה יתרצה אל אדוניו לבא לשרת (שמשון בכרך, אל נערך, תשובה לעב"ח, שו"ת חות יאיר ללה, 226).

***שִׁלְשׁוּל**, ש"ז,—מעשה המשלשל ומוריד דבר בשלשלת וכדו׳: שתי חצירות לזה בזריקה ולזה בשילשול, שמואל אמר שילשול מותר שהוא כדרכו (ירושי עירובי ח ג). תנינן חשיכה יצאו וצלו את פסחיהן ואת אמר הכין, לשילשולו לתנור להרכבו והבאתו (שם פסחי׳ ו א). כותל שבין שתי חצירות לזה בשילשול ולזה בשילשול (עירובי פג:). — ושלשול הפרות בענפיהם, שקיעת הפרות בכפיפת הענפים למטה: חרובין שילשולן הוא חנטן (ר׳ חיננאל בר פפא, ירוש׳ שביעי׳ ד ע, מעשר׳ א ג).—ושלשול במעים, יציאה לנקבים: ששה דברים סימן יפה לחולה, אלו הן עטוש, זיעה, שלשול, קרי ושינה וחלום (ברכ׳ נז:). —ובספה"א, בפרט בס״ב׳ שלשול מעים, יציאה חזקה לנקבים, Durchfall; diarrhée, diarrhoea: אם יאכל הרבה יקחהו שלשול ויבא להתאחר מן השיירא (ערוך ערך מע). וכן כל מה שהוציא בנסיון כשלשול האשקמוניא לבטן ועצור לבטן העפצים הידועים (מלות הגיון ח). המקום יכה בשלשול קיבתך עד אשר לא תוכל לעצור את צאתך ואומר וכו׳ אם אחזני שלשול אולי יהיה לי מרפא וארוכה וכו׳ כי אמר גאלינוס כאשר יקרה לאדם שלשול מן הליחות אשר הטבע צריך להוציאם מן הגוף ולפנותם יחזקו בו כל האברים ויהיה סבת בריאותם (ר"י זבארה, ספר שעשועים יא, דודזון, 126). ולכאב השנים ובקע השפתים ורפיון הידים ושלשול המעים (ר"י חריזי, תחכי ג, עופורובסקי, 255). כמו שורה השלשול הנוטה לשחרות על חולי הטחול והשלשול הדומה למים שנרחץ בהם הבשר מורה על חולי הכבד (יעקב הקטן תלמיד רמב״ן, אגרת השלשול לבן רשד). יש צניעות שטובה הימינה תמורתה כגון שיש לו שילשול אם לא יגביה בגדיו ביותר שמא יטנפוהו נצוצות מימי רגליו (ספר חסידים תתתתשלה). באתי מבית הכנסת בכאב במעי והי"ל שלשול והייתי סר וזעף (חיד"א, מעגל טוב, 137).

שִׁלְשׁוֹם [1], שִׁלְשֹׁם, תה"פ, — ביום שלפני אתמול, ביום השלישי מהיום לאחור, vorgestern; avant-hier; the day before yesterday: במקרא רק בצרופים עם (א)תמול, כגון תמול שלשם, כתמול שלשום, מתמול שלשום, גם אתמול גם שלשום [2]: וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שִׁלְשׁוֹם (בראש׳ לא ב). ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמל שִׁלְשֹׁם (שם שם ה). ויאמר משה אל יי׳ בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משִׁלְשֹׁם גם מאז דברך אל עבדך (שמות ד י). לא תאספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שִׁלְשֹׁם וכו׳ ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שִׁלְשֹׁם תשימו עליהם (שם ה ז–ח). ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו עלהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שִׁלְשֹׁם גם תמול גם היום (שם שם יד). ואם שור נגח הוא מתמל שִׁלְשֹׁם וכו׳ השור יסקל (שם כא כט). או נודע כי שור נגח הוא מתמול שִׁלְשֹׁם ולא ישמרנו בעליו (שם שם לו). לנס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שִׁלְשֹׁם (דבר׳ ד מב). וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שִׁלְשֹׁם (שם יט ד). פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח והכהו נפש ולו אין משפט מות כי לא שנא הוא לו מתמול שִׁלְשׁוֹם (שם שם ו). למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה כי לא עברתם בדרך מתמול שִׁלְשׁוֹם (יהוש׳ ג ד). וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמל שִׁלְשׁוֹם (שם ד יח). וכי ירדף גאל הדם אחריו ולא יסגירו את הרצח בידו

---

1) [בטוי זה מרכב הוא מן שלש—יום, בעדות האכדית שבא בה אִנַ שַׁלְשִׁ אוּמִ, ובצרוף אִנַ שַׁשּׁוּמִ, מלולית ביום השלישי, באותה משמ׳ בבעברי.]

2) [ועי׳ גם א. שָׁלִישׁ, הערות.]

כי בבלי דעת הכה את רעהו ולא שנא הוא לו מתמול שִׁלְשֹׁם (סס כ ס). ויראו הפלשתים כי אמרו בא אלהים אל המחנה ויאמרו אוי לנו כי לא היתה כזאת אתמול שִׁלְשֹׁם (ש"א ד ז). ויהי כל יודעו מאתמול שִׁלְשֹׁם ויראו והנה עם נבאים נבא (סס י יא). והעברים היו לפלשתים כאתמול שִׁלְשׁוֹם (סס יד כא). ויבא יהונתן את דוד אל שאול ויהי לפניו כאתמול שִׁלְשׁוֹם (סס יט ז). ויען דוד את הכהן ויאמר לו כי אם אשה עצרה לנו כתמל שִׁלְשֹׁם בצאתי (סס כא ו). ודבר אבנר היה עם זקני ישראל לאמר גם תמול גם שִׁלְשֹׁם הייתם מבקשים את דוד למלך עליכם (ש"ב ג יז). גם אתמול גם שִׁלְשׁוֹם בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה מוציא והמבי את ישראל (סס ה ב, וכעין זה דה"א יא ב). וישבו בני ישראל באהליהם כתמל שִׁלְשׁוֹם (מ"ב יג ה). ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שִׁלְשׁוֹם (רות ב יא).—ובתו"מ: אילו באת אצלינו מאתמול שלשום לא היינו מקבלין אותך (דברי נעמי לרות, ר' שמואל בר נחמן, ירוש' יבמ' ח ג). כי ערוך מאתמול תפתה, יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום (מד"ר בראש' א).—ואמר המשורר: תמול שלשום שמנים וחלבים פגשתימו בנחל הכשורות (מחברות עמנואל יז, הברמ', 454).

שַׁלְשׁוּשִׁית [1], ש"נ,—שם לצמח ממיני החלביצים שמיצו משמש צבע צהב ושנקרא על פי קפסות הזרעים המשלשות שלו crozophoria, tinctoria: מהו לצבוע בטובת הנייה, מן מה דתני השלשושית וחלבצין החגר עושה לעצמו הדה אמרה שאסור לצבוע בטובת הנייה (ירוש' שביעי ז ז).

***שְׁלָשִׁי**, ש"ז, — בן שלוש שנים: ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וכו' אמר ר' יהושע לא שמעתי אלא שלשית, אמרו לו מה הלשון שלשית, אמר להם כך שמעתי סתם, אמר בן עזאי אני אפרש אם אתה אומר שלישית לאחרות במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים (פרה א א).—ובדקדוק, שרש בן שלוש אותיות: ואמנם השני בנוי על ב' אותיות כמו בן כאשר תצרף אל עצמך נעשה שלשי או רביעי כמו בנים בניו (אבוקהל דונש בן תמים, פי' ילירה, נ.). ומצאתי עוד נפרדות שלשיות נדגשות בקבוץ ובחבור מבלי שיחשב הבלע כפל מן השרש בהם (סה"ש לריב"ג, הקד', 5). ודע כי מכלל מה שהזכרתי במלות השלשיות השלמות מלות הן שוות בדבור עם המלות העלולות העין (סס סס, 7). ושמתי מזי רעב שלשי מפני ששקלתיו במתי מספר ומחי מספר אצלי שלשי (סס, מזה). ובעבור זה שמנו וזנים מרקחים שלשי וכו' וזה יורה עוד שמתום שלשי רצה לומר שעקרו מתיום על משקל שלשם מפני שאין בשמות השניים מה שיהיה על דמיון מתיום (סס, מתם). ותאמר ברענן שהוא רבעי וברעמסס שהוא חמשי כאשר תאמר בסבב שהוא שלשי (הרקמה ו, 36). ואומר עתה כי הבנין השלשי יבא על דמיונים נחלקים (סס יא, 56). לפי שעלה ממלת שתי אותיות ב' מלות נמצא כשתחשב שנים בשלשה והוא מנין אותיות הגלה השלשית יעלה ממנה שש אותיות (הוריה הקורא, דרנבורג, 17).—ובטעמים: החלק השני הם זקף וזרקה, הזקף כמו עֶרֶב וידעתם ודומה הרי נצמד לשנים והשלשי כמו כבאך, בבל וראית וקראת (סס, 82). והמשרת הרביעי מארכה תסמך לה מארכה כמותה וכו' ודומ' בטעם לגרמיה השלשי כמו אשר בית ישראל (סס, 88).

שלשל, ממנו *הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, *שִׁלְשׁוּל, *שִׁלְשֵׁל, *שַׁלְשָׁל, *שַׁלְשָׁלָה, *שַׁלְשֶׁלֶת.

שִׁלְשֵׁל [1], פ"י, — שִׁלְשֵׁל דבר, בדבר, הוריד בשלשלת או בחבל, herablassen (an e. Strick, Kette); faire descendre (p. corde, chaine); let down (by rope, chain): משלשלין את הפסח

---

[1] [כך הגרסה הנכונה לפי לֵו, Flora I 595 ועוד, שמסמנו הזהוי, ועי' בהערת המחבר בערך לשישית עמ' 2744.]

[1] [פעל זה, הנגזר מן שַׁלְשֶׁלֶת, שאינה אלא מבטא אחר במקום שַׁרְשֶׁרֶת, בהכפלת שר במשמ' ענ־ל, בארמ' שלשלתא, ובערב' שַׁלְשַׁלָה a) וכדו', אין לחברו עם שלוש, שהוא תלת בארמ', ת'לת' b) בערב'.]

a) سلسلة b) ثلث

לתנור עם חשיכה (שבת א יח). המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוה מן הארץ שלשה טפחים פסולה (סוכ׳ א ט). ושוב מעשה בעסיא באחד ששלשלוהו לים ולא עלה בידם אלא רגלו (יבמ׳ טז ד). היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו (מכות ב א). שבו (בחבל) קושרין את הפסחים ומשלשלין את המטות (כלים יט ב). הגיעו לשילוח ירדו ומלאום (את הכוסות) ועלו וישבו על גביהן (של השורים), ר׳ יוסי אומר ממקומו היה משלשל וממלא (פרה ג ב). משלשלין את המשלית לעלות בה דלי (תוספת׳ שבת יד ג). אמת המים שלפני החלון משלשל וממלא הימנו בשבת (שם עירובי׳ ט כה). נימא כינור שנפסקה קושרין אותה וכו׳ א״ר שמעון בן אלעזר והלא קושרין אותה אין לה קול, אלא משלשל מלמעלה ועונב מלמטה (שם עירובי׳ יא יט). מעשה באנשי ירושלם שהיו משלשלין מיטותיהן בחלונות שהן גבוהים עשרה טפחים והיו ישינים תחתיהם (שם סוכ׳ ב ג). אין משלשלין אותן (פירות) דרך חלונות אבל מורידין אותן דרך חלונות (שם יו״ט ד ג). בור שבין שני שבטים משלשל וממלא הימנו בשבת (שם שם ד ח). היה משלשל כלים מלמעלה למטה ונפסק החבל (שם מכות ב ב). שלשל דלי למלאות ונפסק החבל מידו (שם פרה ה ה). שלשל חבל לבור לידע אם יש בו מים בכי יותן וגו׳ שלשל את המטלית להעל בה דלי או קיתון וכלכלה להשיב עליה תרנגולת אינן בכי יותן (שם מכשיר׳ ב טו). בימי מלכות יון היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טליים, פעם אחת שילשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין לה שני גדיים וכו׳ (ירוש׳ ברכ׳ ד א). משלשלין קדירת בשר מעל גבי זיז שגבוה עשרה ורחב ארבעהן (שם עירוב׳ ח). כגון ששלשל ידו למטה מג׳ וקבלה (שבת ה.). אם יש לו להחליף יחליף ואם אין לו להחליף ישלשל בבגדיו[1] (שם קיג.). שילשל רבי טליתו (שם קמז.). לא ישלשלם (את הפירות) בחבל בחלונות ולא יורידם דרך סולמות (ב מ׳ כו.). בכל יום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים

1) [רש״י: כלפי מטה שיראו ארוכים וכו׳.]

וכו׳ למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר (סוט׳ מט:). בירכו (את השבת) בעטיפה, רב הונא אמר צריך להחליף, ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן אמר צריך לערב, אבין בר חסדי אמר צריך לשלשל (מד״ר ברא׳ יא). עקדו ונטלוהו ושלשלוהו (את יהויקים) לו, וכיצד שלשלוהו, ר׳ אלעזר ב״ר נתן אמר, חי שלשלו אותו (שם ויקר׳ יט). שהיה המצרי משלשל דליו והיהודי משלשל דליו, זה ממלא דם וזה ממלא מים (שם במד׳ ט). כל הנשים מסלקות כליהם וזו משלשלת כליה (שם רות, ויאמר בעז לנערו).—ושלשלו החרובים, הורידו כאלו פרותיהם בשלשלאות: מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית בש״א כל האילן משיוציא, בה״א החרובין משישלשלו (שביע׳ ד י).—ובמשמ׳ כבל בשלשלאות: ומגלה את ישראל מארצם ומשלשלן בקולרין (מד״ר אסתר, גס וסתי).—ובהשאלה, שלשל שמועה עד משה, יחס את ההלכה כאלו בשלשלת לאחור עד למשה, ועי׳ שַׁלְשֶׁלֶת: אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ שבת א).—ושלשל שתי ברכות וכדו׳, כאלו חבר אותן יחד בשלשלת אחת: הנכנס לביתו במ״ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו אחר המזון ומשלשלן[1] כולן אחריו (תוספת׳ ברכ׳ ו ז). — ושלשל את המעים, גרם שלשול: דברים שהם משלשלים בני מעים (פסיק׳ ר״כ, העומר, בוכר, עא:).—ובסהמ״א: כשהיה פרעה נכנס ליפנות יטהר ולא יוציא כלום לא לצוע ולא לשלשל עד שיצאו בני מעיו ויפלו לפניו (מדה״ג שמות ח טז, הופמן, 67). אעפ״כ צריכין אתם לשנות (את הלבוש בשבת) במה, שלשילו טליתיכם (שם שם כ ח, עפ״י ירוש׳ פאה ח ח). כרוב יש בו פועל מן השכרות וגם משלשל הוא ומימיו מתירין את הבטן (רב האי גאון, תשוי הגא׳ הרכבי, סלד). משלשלן, שמשלשלין את המעים (ערוך ערך אסר). חולי מיעים שמשלשל כמעיין הנובע (שם ערך ברדס). יש בטבריה מים משלשלין אם

1) [פרש רשב״ם בפסח׳ קב: וז״ל: משלשלן, לשון שלשלת שמחברים יחד עם בהמ״ז.]

שותה אותם אדם יוצאין ממנו כמו ששתם (שם ערך עבריה). משקה לשלשל הבטן השקו השפחות (שם ערך שם). קושרים כעין רדידים בראשם ומשלשלין ומפשילין ראשי הרדיד לאחוריהם זהוא הסרח (ר"א בלגנלי, יחזק' כג טו). ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבא להשקותו סמנין המשלשלין (רמב"ם, שבת כא לא). ואם אין לו להחליף משלשל טליתו כדי שלא יהא מלבושו כמלבוש החול (שם שם ל ג). הסם הזה יותר מפורסם שבסמים המשלשלים האדומה וכו' כאשר הושם עם הסם הזה מעט עם משלשל שאר הליחות (פרוש אבן רשד על פרוזי אבן סינא). הוא (התרן) העץ הגבוה בספינה שמשלשלין בו הנס ומעמידין אותו (רד"ק, שרשים, תרן). כשישלשל ממנו החלטים שהם סבת חליותו (רש"ע פלקירא, המבקש, לד). והם הפרות המהללים בעבור היותם משלשלים (עמנו', מחב' כב, הברמ', 620). המשקה והדיאה־פיניון אשר חשבתו נכבד ויקר לא שלשלני כלל כל עקר (שם, מחב' כג, שם, 644). והאדם שנטמא מן המת בנגיעה משלשל את הטמאה כשלא פירש מטמאיו (ר"א הקראי, גן עדן, טומאה וטהרה ז, קכי:). ומאכילין אותו דברים כדי למצמצו ר"ל לשלשלו שלא יהא צריך לנקביו למחר (המאירי, יומא א יח). על כן מה עשה הוא יתברך שלשלני והמשיכני בהתלבשות חול וכו' (ר"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ח כד). נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם (לבוש, או"ח קכח כג).—ואמר הפיטן: וילון פרש והעמיסו שחוקי מים וכו' ושלשלו לכל ארבע פינים וישבו על מים (רסע"ג, אכוין כליות, סדור רסע"ג, שלא).—ואמר המשורר: בקר תשתה תירוש וכו' תאכל גם המשלשלים (ראב"ע, שמעו לא, כהנא א, 182).—

°ושלשלה האשה את הזרע, הפילה איתו: אשת איש הרה לזנונים וכו' הלכה אל חכם ושאלו לו אם רשאית לגמוע דבר מאבקת רוכל לשלשל זרע המקולל אשר בקרבה (חות יאיר, לא).—וכש"ע, במשמ' ירד: משלשל למטה ואינו זב לבשר שקרוב לו (רגמ"ה, חולין קיא.).

—פע', *שֻׁלְשַׁל, — שמשלשלו אותו: כוורת פחותה ופקוקה בקש ומשלשלת לאויר התנור, השרץ בתוכה התנור טמא (כלים ח א). קלל של חטאת שהוא נתון בארובה אם משלשל טמא ואם אינו משלשל טהור, במה דברים אמורים בארובה שאין בה פותח טפח, אבל בארובה שיש בה פיתח טפח בין משולשל ובין שאינו משולשל טמא (תוספת' אהילי' יא ט). כרוך אל צואר בהמה אסור, משולשל מצואר בהמה מותר (ר' יהודה, ירוש' שבת ה ב). שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משולשל זה בזה, שהיו כולם מיוחסים בני אבותיהם ולא היה זרע אחר מפסיק ביניהם (מד"ר במד' ט). שהרי הוא משולשל על כתיפו ועל גופו ועיקרו (לבוש או"ח י י).—ובסהמ"א: נמצאו עודפות ט' אמות מזה הצד הצפוני משולשלת על הקרשים (ר"ח, שבת לט.).—ואמר הפיטן: משפטיו היות חוטיו כפולים תוך שלש אצבע, המשלשל יהי נפשל כדי אצבעות ארבע (רסב"ג, שם מלוה, אופן פרשת שלח).—°ובמשמ' נאסר בשלשלאות, ואמר הפיטן: מה בצע כי נאשלו ובזיקים שלשלו (ר"א קליר, זכור איכה, קרובי ת"ב, מחז' איטלי' א, קע.).

—התפ', *הִשְׁתַּלְשֵׁל, נִשְׁתַּלְשֵׁל, — כמו פע': שֻׁלַּה, שנשתלשל מן העולם (מד"ר ברא' פח).—ובסהמ"א, גם במשמ' יציאת נקבים: אחזה בחבל שלדלי ונשתלשלה וירדה ושתת (מדה"ג ברא' טו ו, מרגליות, רכ; ערוך ערך הלד). היתה צמרתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם (רש"י, יחזק' לא ד). וע"י אכילה מרובה אחזה חולי שקורין מנייזונ"א וצ־יכה להשתלשל ולהוציא רעי ומריצה (הוא, שבת נג:, ד"ה שאכלה כרשינין). וכל השותה ממנו היה משתלשל עד שהמית אנשים רבים (פרקי משה, כד). כי הכנפים הם בצדדים ואינם בעקר הגוף ולכן אין האסור משתלשל בהם (משה בסיילי הקראי, ספר עריות ב, הקדש ג, 71). כי נשמות ישראל באות ומשתלשלות ממקום נפלא ונשגב מאד (מנחת קנאות, 75). ואולם מע:ה שאלה הראשונה אמרה ישעיה הנביא ע"ה וממנה משתלשלת מענה השאלה השניה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ג). — °ובמשמ' התגלגל והתפתח כאלו בשלשלת של מארעות או של יוחסין, sich

: entwickeln; se développer; to develop o.s. וחתדבקו הסבות והמסובבות והשתלשלו כאשר אתה רואה אותם (ר"י הלוי, כוזרי ה ח). וזה משתלשל אל מה שאין לו תכלית (שם ה יח ד). ולבחירה סבות משתלשלות אל הסבה הראשונה השתלשלות מבלי דוחק (שם שם כ). וכשם שאיברי הגוף כלם משלימים זה את זה ומשתלשלים זה בזה הקטן בגדול והגדול בקטן וכו' (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, אמור, קו.). ולא ישתלשל ממנו אלא תנועה יחידה פשוטה (ראב"ד, פרוש ליצירה א ח). ולדעת מדריגת הנמצאות במציאות ואיך נשתלשלו מאת הבורא יתי (מאזני העיונים לאבוהמד אלגזלי ו, אוצר נחמד ג, קלו). כי ממנו נשתלשלה המלכות (רד"ק, זכרי יא ח). וזאת היא הנקראת קבלה אשר מפי עליון נשתלשלה ובאה עד תכלית התנאים והאמוראים (מנחת קנאות, קופמן, 12). ומהם ישתלשלו כל שאר הכחות למיניהם הן לטוב הן לרע והם כמו ענפים אשר ישתלשלו מהם (שם, 24). וכן הענין בחכמת הרפואה, כי נודע שהשתלשל מענינה היזק בכוונת התורה (שם, 110). שמציאות הש"י מבואר אצל הפילוסוף מהקדמות המשתלשלות ממושכלות הראשונות (ר"י אלבו, עקרים א יז). ומשם והלאה נשתלשל הנגידות במצרים (לקוטים מדברי יוסף סמברי, ברליננר, 2). שהספירות ישתלשלו מדריגה אחר מדריגה עד שנתהוה עולם הגשמות (רמח"ל, חוקר ומקבל, 4).

°שַׁלְשָׁל, ס"ז, — כמו שלשלת, ואמר הפיטן: המון חוגג עלות יראה התר שלשלים (ר' מאיר בר יצחק, אור יום הנף, מעריב ב פסח).

°שַׁלְשָׁלָה, ס"נ, — טעם מטעמי המקרא, שצורתו כצורת שלשלת [1]): השלשי דרגה והוא שלשלה פעם יורדת ופעם עולת (הורים הקורא, דרנבורג, 73).

---

[1]) [עי' שַׁלְשֶׁלֶת, בסוף הערך.]

***שַׁלְשֶׁלֶת** [1]), ס"נ, — כבל מרכב מטבעות טבעות שרשרת, : Kette; chaine; chain לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת (ב"ק ז ז). ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שש וטבעת היתה קבועה בה ושלשלת שהמפתחות היו תלויות בה, הגיע זמן הנעילה הגביה את הטבלא בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ, גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה (מדות א ט). שלשלת שיש בה בית נעילה טמאה, העשויה לכפיתה טהורה, שלשלת של סיטונות טמאה, של בעלי בתים טהורה (כלים יב א). שלשלת של משוחות טמאה (שם יד ג). ושלשלת המפתחות ושלל הכובסים וכו' חבור לטומאה ואינו חבור להזיה (פרה יב ט). כסוי מיחם שהוא מחובר לשלשלת ב"ש אומרים חבור לטומאה ואינו חבור להזיה (שם שם י). שלשלת דלי גדול ארבעה טפחים ושל קטן עשרה מטבילן עד מקום המדה, ר"ט אומר עד שיטביל את כל הטבעת (מקו' י ה). אין מגדלין כלבים ביישוב אבל מגדלין אותן בעיירות הסמוכות לספר, ביומים קושרין אותן בשלשלאות של ברזל ומתירין אותן בלילות (תוספת' ב"ק ח יז). ואין מוכרין להן את הסדן ולא כובלין ולא קוללין ולא שלשלאות של ברזל (שם ע"ז ב ד). שלשלת דוסיקאות הרי זו טהורה ושל מושיחות הרי זו טמאה וכו' מפני מה שלשלת הסיטונות טמאה מפני שהיא עשויה לכפיתה (שם כלים ב"מ ב ג). כבלים כל שהשלשלת בנתים (ירוש' שבת ו א). איזהו ברקום וכו' כגון זוגין ושלשליות וכלבים וכו' (ר' חייא בר אבא, שם גיט' ג ד). למלך שהיה לו מפתח של פלמנטרי' קטנה, אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא אבידה היא אלא הריני עושה לה שלשלת שאם אבדה השלשלת תהא מוכחת

---

[1]) [אין שלשלת אלא מבטא אחר על יד שרשרת, שהיא צורת הכפלה מן שַׁר, טבעת, וכן בארמ' שלשלתא, שולשלתא, בסור' שישלתא, מנד' שושילתא, ערב' שלשלה a), כוש' סַנְסַל, אך באשור' שַׁרְשַׁרַּת ועי' שרשרת. וקרוב אליו שָׁלָל, עי' שם. ועי' שַׁשֶּׁלֶת.]

a) سلسلة

עליה (רשב"ל בשם ר' ינאי, ירוש' תעני' ב ו). והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם וששׁ עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו (שבת קיט.). קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדם (ת"כ, סוכה לג:). אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל (יהושע בן חנניה, ערוב' נח.). שאני זכור השלשלת שהיתה ידי לתוכה (מד"ר במד' ו). — ובהשאלה, במשמ' שלשלת יוחסין, דורות מקשרים כאלו בשלשלת, שלשלת אבות ושלשלת כהונה, : Generationsreihe, Dynastie; dynastie; — ty קשה לפני המקום לעקור שלשלת יוחסין ממקומן (ר' סימון בשם ריב"ל, ירוש' סוטה ט ח, וכעין זה מד"ר בראשי' פב). ואלה תולדות אהרן ומשה, כל מי שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו אומה או שלשלת יוחסין היה המקום מתעסק בו בענין הזה לכתוב בו תולדות (שם במד' ב). אלה שמות בני אהרן הכהנים וכו' היא שאמרנו שלא נתעסק הכתוב אלא בשלשלת הכהונה (שם שם). ומפני מה מסרן (נח את כתנות העור) לשם, מפני שצפה נח שלשלת האבות עומדת ממנו (שם שם ד). אני נטלתי יעקב לנחלה והוא היה חלקי לפי שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משלשל זה בזה שהיו כולם מיוחסים בני אבותיהם וכו' השלשלת באה בך (שם שם ט). עינו (של קרח) הטעתו, ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמשה ואהרן וכו' (שם שם יח). — ובספה"א: לדלי שלוהב ושלשלת שלוהב, נפל הדלי נפלה השלשלת (מדס"ג בראשי' לט ח, מרגליות, תרכו). — ׳׳ושלשלת הרים, רכסי הרים הקשורים זה בזה כשלשלת: מהרי אפריקא אין לנו ידיעה ברורה זולת מהמעטים אשר נזכיר שלשלת הרים המשתרעים ממערב למזרח (שבילי עולם א, אפריקא בכלל, 4). בלב הארץ ישתרע שלשלת הרים (שם ב, מט:). — ׳׳ושלשלת הקבלה, עי' קַבָּלָה. ׳׳וכשם לטעם מטעמי המקרא, שצורתו כצורת שלשלת ⦚ [1]).

[1]) [גם בסור' בא שישלתא, וגם שישילא כשם לאחדים מסימני הקריאה, לתנועה או לפסוק בהוראה שונה לפי עמדת הסימן מעל לשורה או מלמטה, ועי' בספרות הרשומה במלונו של ברוקלמן מהד' 2, עמ' 774.]

שֵׁם [1]), ש"ז, סמי' שֵׁם, שֶׁם, כנ' שְׁמִי, שְׁמֵנוּ, שִׁמְךָ, שִׁמְכָה, שְׁמֵךְ, שִׁמְכֶם, שְׁמוֹ, שְׁמָהּ שְׁמָהֶ, שֵׁמוֹת, שְׁמוֹת, שְׁמֹת, שְׁמוֹתָם, שְׁמֹתָם, שְׁמוֹתָן, — א) מלה המשמשת ציון לסוג מסוגי הדברים והמשגים, : Benennung; dénomination ויצר יי' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה היא שְׁמוֹ (בראשי' ב יט). — וביחוד ב) מלה המשמשת ציון לפרט שבבני אדם, באלהים, בבעלי חיים, במקומות וכו', : Name; nom; name ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים שֵׁם האחד פישון וכו' וְשֵׁם הנהר השני גיחון וכו' שֵׁם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת (שם שם י–יד). ויקרא האדם שֵׁם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי (שם ג כ). וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שֵׁם העיר כְּשֵׁם בנו חנוך (שם ד יז). על כן קרא שְׁמָהּ בבל כי שם בלל יי' שפת כל הארץ (שם יא ט). אלה הם בני ישמעאל ואלה שְׁמֹתָם בחצריהם ובטירתם (שם כה יו). ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר וכו' ויאמר לו מה שְּׁמֶךָ ויאמר יעקב

[1]) [המלה משתפת לכל השפות השמיות. וכן בכנעני' שם, ארמ' שֻׁם, ובכתבות קדומות גם אשם, בתעודות יב במ"ר שמהת, בארמ' שבתו"ם שום (ומכאן בעבר' שבתו"ם שום, ועי' ערך זה), שמא, סור' שמא, אוגרית' שם, מ"ר שמת, אשור' שֻׁם, מ"ר שֻׁמָת, ערב' אִשְׁם a), בארמ' שֻׁם, שִׁם, כוש' סֶם ותמורתו בכל הלהגים הארמיים והערביים המדברים היום. ואמנם נראה שמקור המלה בשמוש של כנויים ומלות רמז שהפכו אף מלות קשור, כגון אֶסְםַ (יען) בכוש', אִשְׁם אַנ b) וכדו' בדיאלקטים עיביים, שכנגדם שֻׁמַ (אִם), אַשֻׁם וגם אַשַׁ מתוך אַנַ שוּמִי (יען) באשור', שֶׁמָּא בעבר', הקרובים אל שַׁ, שֶׁ בעבר' (ועי' ערך זה והנזכר שם מן השפות הקרובות). ואין לקבל את דעת חוקרים אחרים, המחברים את המלה עם וַסַםַ c), סמן וקשט בערב', ושכנגדו באשור' ועוד, אבל שרש זה שממנו באוגרית' ימס כלשון יפי, עקרו בסמ"ך ולא בשי"ן, רחוק בהגויו ובמשמעותו מן שם.]

a) اسم b) اسم ان c) وسم

ויאמר לא יעקב יאמר עוד שִׁמְךָ כי אם ישראל וכו׳ וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שְׁמֶךָ ויאמר למה זה תשאל לִשְׁמִי וכו׳ ויקרא יעקב שֵׁם המקום פניאל (שם לב כח–לא). ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שְׁמוֹ מה אמר אלהם ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה וכו׳ זה שְׁמִי לעלם וזה זכרי לדר דר (שמות ג יג–יה). וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי וּשְׁמִי יי׳ לא נודעתי להם (שם ו ג). יי איש מלחמה יי שְׁמוֹ (שם יה ג). דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאיהם וכו׳ איש את שְׁמוֹ תכתב על מטהו (במדי׳ יז יז). ותבא האשה ותאמר לאישה לאמר איש האלהים בא אלי וכו׳ ולא שאלתיהו אי מזה הוא ואת שְׁמוֹ לא הגיד לי (שופטי׳ יג ו). ויאמר מנוח אל מלאך יי׳ מי שְׁמֶךָ וכו׳ ויאמר לו מלאך יי׳ למה זה תשאל לִשְׁמִי והוא פליא (שם יג יז–יח). ויצא איש הבנים ממחנות פלשתים גלית שְׁמוֹ מגת (ש״א יז ד). והנה איש הבנים עולה גלית הפלשתי שְׁמוֹ מגת (שם שם כג). אל נא ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל כי כִשְׁמוֹ כן הוא נבל שְׁמוֹ ונבלה עמו (שם כה כה). כי איש מהר אפרים שבע בן בכרי שְׁמוֹ נשא ידו במלך בדוד (ש״ב כ כא). ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר יי׳ אליו לאמר ישראל יהיה שְׁמֶךָ (מ״א יח לא). וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את שְׁמוֹ יהויקים (מ״ב כג לד). וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שְׁמוֹ צדקיהו (שם כד יז). לכן ידע עמי שְׁמִי (ישעי׳ נב ו). שתים נשים בנות אם אחת היו וכו׳ וּשְׁמוֹתָן אהלה הגדולה ואהליבה אחותה ותהיינה לי ותלדנה בנים ובנות וּשְׁמוֹתָן שמרון אהלה וירושלם אהליבה (יחזק׳ כג ג–ד). הנה איש צמח שְׁמוֹ ומתחתיו יצמח (זכר׳ ו יב). אתה הוא יי׳ האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שְׁמוֹ אברהם (נחמי׳ ט ז). מי הקים כל אפסי ארץ מה שְׁמוֹ ומה שֶׁם בנו כי תדע (משלי ל ד).— ובנסמך ואלה שמות וכו׳: ואלה שְׁמוֹת בני ישמעאל בשמתם לתולדתם בכר ישמעאל נבית וקדר ואדבאל ומבשם וכו׳ (בראשי׳ כה יג). אלה שְׁמוֹת בני עשו אליפז בן עדה אשת עשו רעואל בן בשמת אשת עשו (שם לו י), ואלה שְׁמוֹת אלופי עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע אלוף עלוה אלוף יתת וכו׳ (שם שם מ). ואלה שְׁמוֹת בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו ראובן שמעון לוי ויהודה וכו׳ (שמות א א). ואלה שְׁמוֹת בני גרשון למשפחתם לבני ושמעי וכו׳ (במדי׳ ג יח). אלה שְׁמוֹת האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ (שם יג טז). ותקרבנה בנות צלפחד וכו׳ ואלה שְׁמוֹת בנתיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה (שם כז א). ואלה שְׁמוֹת הילדים לו בירושלם שמוע ושובב ונתן ושלמה וכו׳ (ש״ב ה יד). אלה שְׁמוֹת הגברים אשר לדוד (שם כג ח). ואלה שְׁמוֹת השבטים (יחזק׳ מח א).— ובצרופים שכיחים עם פעל, כגון קרא שם לפלוני, קרא את שמו כך או כך, קרא אותו בשם זולתו, שם את שמו, קרא למקום על שם, קרא בשמו על מקום, קרא שם במקום וכדו׳: וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שֵׁם העיר כְּשֵׁם בנו חנוך (בראשי׳ ד יז). ויקרא אברם שֶׁם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל (שם יו יה), ולא יקרא עוד את שִׁמְךָ אברם והיה שִׁמְךָ אברהם (שם יז ה). על כן קרא שֵׁם העיר צוער (שם יט כב). ויקרא אברהם שֵׁם המקום ההוא יי׳ יראה (שם כב יד). וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו וכו׳ ויקרא להן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אשר קרא להן אביו (שם כו יח). ויאמר לו אלהים שִׁמְךָ יעקב לא יקרא שִׁמְךָ עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שְׁמֶךָ ויקרא את שְׁמוֹ ישראל (שם לה י). ויקרא פרעה שֵׁם יוסף צפנת פענח (שם מא מה). ויקרא שֵׁם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את יי׳ (שמות יז ז). ויקרא את שֵׁם המקום ההוא קברות התאוה (במדי׳ יא לד). ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שֵׁם ואת שבמה ויקראו בְּשֵׁמֹת את שְׁמוֹת הערים אשר בנו (שם לב לז–לח). ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח בִּשְׁמוֹ (שם שם מב). יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב עד גבול הגשורי והמעכתי ויקרא אתם על שְׁמוֹ את הבשן חות יאיר עד היום הזה (דברי׳ ג יד). ויעלו בני דן

ולחמו עם לשם וילכדו אותה וכו׳ ויקראו ללשם דן בשם דן אביהם (יהוש׳ יט מז). ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן וישם את שמו אבימלך (שופטי׳ ח לא). ואבשלם לקח ויצב לו בחיו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה (ש״ב יח יח). ויקם את העמוד הימני ויקרא את שמו יכין ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בעז (מ״א ז כא). ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון (שם יו כד). זה יאמר ליי׳ אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליי׳ ובשם ישראל יכנה (ישעי׳ מד ה). שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל (שם מח א). וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך וקרא לך שם חדש אשר פי יי׳ יקבנו (שם סב ב). קרבם בתימו לעולם משכנתם לדר ודר קראו בשמותם עלי אדמות (תהל׳ מט יב). מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא (שם קמז ד). יתן יי׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה וכו׳ ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם (רות ד יא). ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד (שם שם יז). וישם להם שר הסריסים שמות וישם לדניאל בלטשאצר ולחנניה שדרך ולמישאל מישך ולעזריה עבד נגו (דני׳ א ז). ועי׳ קרא, שים. — ובלי פעל: ושערי העיר על שמות שבטי ישראל (יחזק׳ מח לא).— והסב את שמו, שנה אותו: וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו (מ״ב כג לד). וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו (שם כד יז).—מסבות שם: ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם (במד׳ לב לח). ועי׳ סבב.— ופתח אבנים על שמות בני ישראל: מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמת בני ישראל (שמות כח יא). והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו (שם שם כא, וכעין זה שם לט יד). — ובמספר העם ובמנית בני אדם בשמותם, שמותם, לשמותם: ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות (במד׳ א יז). ויהיו אלה בני לוי בשמתם גרשון וקהת ומררי (שם ג יז). ובשמת תפקדו את כלי משמרת משאם (שם ד לב). לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות (שם כו נג). נתינים מאתים ועשרים כלם נקבו בשמות (עזרא ח כ). ויבדלו עזרא הכהן אנשים ראשי האבות לבית אבתם וכלם בשמות (שם י יו). אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחותם (דהי״א ד לח). ויבאו אלה הכתובים בשמות בימי יחזקיהו מלך יהודה ויכו את אהליהם (שם שם מא). ויתנו בגורל וכו׳ את הערים האלה אשר יקראו אתהם בשמות (שם ו ג).—ובמספר שמות במשמ׳ זו: שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם (במד׳ א ב). אלה בני לוי לבית אבותיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלתם (דהי״א כג כד). — ובדרשת שמו של אדם או של מקום או דבר: על כן קרא שמה בבל כי שם בלל יי׳ שפת כל הארץ (בראש׳ יא ט). ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי על כן קרא שמו אדום (שם כה ל). ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים (שם כז לו). ותאמר הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי (שם כט לד). ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל וכו׳ ויאמר לבן הגל הזה עד ביני ובינך היום על כן קרא שמו גלעד (שם לא מו—מח). ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ (שם לח כט). וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגרן האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים על כן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן (שם נ יא). אל נא ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו (ש״א כה כה). הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכר׳ ו יב). — וקרא בשם, ובפרט קרא האל את האדם בשם, ידעו בשם, יחד אותו ובחר בו ולא באחר: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה (שמות לא ב). ויאמר משה אל יי׳ ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה אמרת

ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני (סס לג יב). ויאמר יי' אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם (סס סס יז). ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון את הערים האלה אשר יקרא אתהן בשם (יהוש' כא ט). העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי (ישעי' מא כה). שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל (סס מח א). בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני וכו' לא תבוא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם (אסתר ב יד). על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור (סס ט כו).—ונשא את שם פלוני, שם אלהים אחרים, על שפתיו, הזכיר אותו, בפרט בשבועה, ועי' גם לקמן על שם האלהים: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שמות כג יג). בל אסיך נסכיהם מדם ובל אשא את שמותם על שפתי (תהל' יז ד).— ושם במשמ' הזכרת השם, בצירופים כגון הכרית את שם הבעלים וכדו' מפי האדם: והסירתי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם (הוש' ב יט). והכרתי מן המקום הזה את שאר הבעל את שם הכמרים עם הכהנים (צפנ' א ד). והיה ביום ההוא נאם יי' צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד (זכרי' יג ב). — ומכאן במשמ' הזכרת שם פלוני לשבח ולתהלה, בחייו ואחרי מותו, גם בצירופים כגון שם גדול, שם עולם, שם ותהלה, אנשי שם, אנשי שמות [1], Ruf, Ruhm; renommée; fame: הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגברים אשר מעולם אנשי השם (בראש' ו ד). הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם (סס יא ד). ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך (סס יב ב). ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם (במד' טז ב). ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת (דבר' כו יט). ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה ונראות לארצך (ש"ב ז כג). ויעש דוד שם בשבו מהכותו את ארם (סס ח יג). ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשי וכו' ולו שם בשלשה (סס כג יח). וגם באו עבדי המלך לברך את אדנינו המלך דוד לאמר ייטב אלהיך את שם שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך (מ"א א מז). תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס והיה ליי' לשם לאות עולם לא יכרת (ישעי' נה יג). ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (סס נו ה). כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל ואת כל בית יהודה נאם יי' להיות לי לעם ולשם ולתהלה ולתפארת (ירמי' יג יא). אשר שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה לך שם כיום הזה (סס לב כ). והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ (סס לג ט). ויצא לך שם בגוים ביפיך (יחזק' טז יד). והקמתי להם מטע לשם (סס לד כט). והושעתי את הצלעה והנדחה אקבץ ושמתים לתהלה ולשם (צפנ' ג יט). נבחר שם מעשר רב מכסף ומזהב חן טוב (משלי כב א). לריח שמניך טובים שמן תורק שמך (שה"ש א ג). טוב שם משמן טוב (קהל' ז א). ואלה ראשי בית אבותם וכו' אנשים גבורי חיל אנשי שמות (דהי"א ה כד). ומחצי מטה מנשה שמונה עשר אלף אשר נקבו בשמות (סס יב לא). ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך האלהים לפדות לו עם לשום לך שם גדלות ונוראות (סס יז כא). — ולרעה, בצרופים כגון שם רע, טמא השם, לא שם לו, בן בלי שם: כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה ושם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים (דבר' כב

---

[1]) [בשמוש זה באה המלה במקרא גם על יד מלה אחרת דומה לה, היא שם (במבטא מאחר שם), מ"ר שמם במשמ' ריח, כהוראת השרש שם(ם) a) בערב' ובאשור' (ומכאן כמלה שאולה בלשון המקרא סמים), ודמיון זה שבמלים אלו הוא ביסוד ההדוד שבכתובים לריח שמניך טובים שמן תורק שמך (שה"ש א ג), טוב שם משמן טוב (קהל' ז א), ז"א טוב "ריחו" של אדם שלא הבאש מריח שמן הבשם. ועי' בדברי העורך, הלשון והספר ב, 383.]

---

a) شم، شمم

ג–יד). וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שֵׁם רע על בתולת ישראל (שם שם יט). הקרבות והרחקות ממך יתקלסו בך טמאת הַשֵּׁם רבת המהומה (יחזק' כב ה). בניה ובנותיה לקחו ואותה בחרב הרגו ותהי שֵׁם לנשים (שם כג י); זכרו אבד מני ארץ ולא שֵׁם לו על פני חוץ (איוב יח יז). בני נבל גם בני בלי שֵׁם נכאו מן הארץ (שם ל ח). למען אירא ואעשה כן וחטאתי והיה להם לְשֵׁם רע למען יחרפוני (נחמי' ו יג) [1].—וכן במשמ' זרע בנים, נושאי שם המת אחריו, גם בצרופים כגון שם ושאר, זרע ושם, הקים שם לפ', על נחלתו וכדו' [2]: המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שְׁמִי וְשֵׁם אבתי אברהם ויצחק (בראשי' מח טז). והיה הבכור אשר תלד יקום על שֵׁם אחיו המת ולא ימחה שְׁמוֹ מישראל ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שֵׁם בישראל (דברי' כה ו–ז). והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש וכבו את גחלתי אשר נשארה לבלתי שום לאישי שֵׁם ושארית על פני האדמה (ש"ב יד ז). כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם יי' כן יעמד זרעכם וְשִׁמְכֶם (ישעי' סו כב). ויאמר בעז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קניתי להקים שֵׁם המת על נחלתו (רות ד ה). וגם את רות המאביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שֵׁם המת על נחלתו ולא יכרת שֵׁם המת מעם אחיו ומשער מקומו (שם שם י). — ובשלילה גרע, מחה,

[1] [בישע' סה טו וכו', והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני יי' ולעבדיו יקרא שם אחר, אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן והנשבע בארץ ישבע באלהי אמן וכו', יש לראות שמכם לפי הענין לא כמציין את שם ישראל, אלא או ככנוי סופרים או ככנוי מקצר במקום שמי אשר בפיכם, שם זה שאתם קוראים בו לי עכשיו; והכונה: שם זה לא ישמש עוד אלא לשבועה, ז"א לקללה, ואלו בברכה ישמש שם אלהים אמתי (אלהי אמן זה שיקרא האל לעבדיו), וצ"ע.]

[2] [וכן בא שום אף במשמ' זרע, בן באשור', ואפשר שיש להבין כך גם, כדעת רבים, את השם שמואל כמשמ' זרע אלהים.]

השמיד, הכרית את שם פ' [1]): למה יגרע שֵׁם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן (במדי' כז ד). הרף ממני ואשמידם ואמחה את שְׁמָם מתחת השמים (דברי' ט יד). והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שְׁמוֹ מישראל (שם כה ו). וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שְׁמֵנוּ מן הארץ (יהוש' ז ט). ועתה השבעה לי ביי' אם תכרית את זרעי אחרי ואם תשמיד את שְׁמִי מבית אבי (ש"א כד כא). ולא דבר יי' למחות את שֵׁם ישראל מתחת השמים (מ"ב יד כז). וקמתי עליהם נאם. יי' צבאות והכרתי לבבל שֵׁם ושאר ונין ונכד (ישעי' יד כב). — ובשמוש כלפי אלהי ישראל במשמ' שם פרטי ממש בצרופים כגון קרא (ב)שם ה', כנה, הזכיר שמו, ברך, קלל בשם ה', נשא את שם יי', נקב את שם יי', השכיח אותו, ועי' נקב, נשא, ברך: ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בְּשֵׁם יי' [2] (בראשי' ד כו). ויבן שם מזבח ליי' ויקרא בְּשֵׁם יי' (שם יב ח). אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה ויקרא שם אברם בְּשֵׁם יי' (שם יג ד). ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל יי' אלהי אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שְׁמִי לעלם וזה זכרי לדר דר (שמות ג טו). לא תשא את שֵׁם יי' אלהיך לשוא כי לא ינקה יי' את אשר ישא את שְׁמוֹ לשוא (שם כ ז; דבר' ה יא). ויאמר (יי' אל משה) אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בְשֵׁם יי' לפניך (שמות לג יט). וירד יי' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בְשֵׁם יי' (שם לד ה). ולא תשבעו בִשְׁמִי לשקר וחללת את שֵׁם אלהיך (ויקרי' יט יב). ויקב בן האשה הישראלית את הַשֵּׁם ויקלל (שם כד יא). כי שֵׁם יי' אקרא הבו גדל לאלהינו (דברי' לב ג). ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בְּשֵׁם יי' לאמר יי' יהיה ביני ובינך (ש"א כ מב). ויכל דוד מהעלות העולה והשלמים ויברך

[1] [מעין זה באשור' שוּם חַלְּק, הכרית את שם פ'.]

[2] [ואמנם במקום זה, שהתקשו בו רבים, וכן בכמה מקומות אחרים, אין הכונה לקריאה בשם זה או זה ממש, אלא קרא בשם יי' פרושו: פנה אל יי' בתפלה, וקרא בשם הוא כמו לשוני גרידא, הואיל ואי אפשר לומר קרא ביי' בלבד.]

את העם בשם יי' צבאות (ש"ב ו יח). וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם יי' (מ"א יח כד). ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם יי' (מ"ב ב כד). אני יי' הוא שמי (ישע' מב ח). שמעו זאת בית יעקב וכו' הנשבעים בשם יי' ובאלהי ישראל יזכירו (שם מח א). שמעתי את אשר אמרו הנבאים הנבאים בשמי שקר וכו' החשבים להשכיח את עמי שמי בחלומתם אשר יספרו איש לרעהו כאשר שכחו אבותם את שמי בבעל (ירמ' כג כה—כז). ונשאו דודו ומשרפו להוציא עצמים מן הבית ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך ואמר אפס ואמר הס כי לא להזכיר בשם יי' (עמ' ו י). אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם יי' אלהינו נזכיר (תהל' כ ח). משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל יי' והוא יענם (שם צט ו). ובשם יי' אקרא אנה יי' מלטה נפשי (שם קיו ד). הללויה הללו את שם יי' (שם קלה א).—ובצרוף שם ה' נקרא על איש ועל מקום, בכנוי לבעלות האל: וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ויראו ממך (דבר' כח י). ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלוים אשר נקרא שם שם יי' צבאות ישב הכרבים עליו (ש"ב ו ב). המערת פרצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם (ירמ' ז יא). ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו וכו' כאשר עשיתי לשלו (שם שם יד). כי עשו בני יהודה הרע בעיני נאם יי' שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו (שם שם ל). ועי' קרא.—ושכן או שם האל את שמו במקום וכדו' באותה משמ': כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה (ירמ' ז יב). להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה יומם ולילה אל המקום אשר אמרת לשום שמך שם (דהי"ב ו כ). ועי' שכן, שום.—ובצרוף מקום שם יי' צבאות: בעת ההיא יובל שי וכו' אל מקום שם יי' צבאות הר ציון (ישע' יח ז).—ומשכן שם: שלחו באש מקדשך חללו משכן שמך (תהל' עד ז).—ושם יי' וכדו' במשמ' כבוד האל, מציאותו, תכונותיו, בפרט בצרופים עם פעלים כגון ברך, גדל, הלל, הודה, זמר, כבד, נתן כבוד לשמו, הקדיש, ובנגוד בזה, חלל, טמא, נאץ וכדו', ועם תארים וצורות בינוי פעו' או ש"ע המשמשים לואי, כגון ברוך, גדול, מהלל, נורא, נכבד, קדוש, שם קדשו, שם כבודו וכדו': ומזרעך לא תתן להעביר למלך ולא תחלל את שם אלהיך (ויקר' יח כא). ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך (שם יט יב). כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי (שם כ ג). ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יי' אלהיך לשרתו ולברך בשם יי' (דבר' כא ה). אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתבים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את יי' אלהיך (שם כח נח). כי ישמעון את שמך הגדול (מ"א ח מב). ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם יי' (מ"א י א). על כן בארים כבדו יי' באיי הים שם יי' אלהי ישראל (ישע' כד טו). ובני הנכר הנלוים על יי' לשרתו ולאהבה את שם יי' להיות לו לעבדים (שם נו ו). בתתם ספם את ספי ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם וטמאו את שם קדשי (יחזק' מג ח). ועמד ורעה בעז יי' בגאון שם יי' אלהיו (מיכה ה ג). ואם אדונים אני איה מוראי אמר יי' צבאות לכם הכהנים בוזי שמי ואמרתם במה בזינו את שמך (מלאכ' א ו). אודה יי' כצדקו ואזמרה שם יי' עליון (תהל' ז יח). על כן אודך בגוים יי' ולשמך אזמרה (שם יח נ). אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך (שם כב כג). וברוך שם כבודו לעולם (שם עב יט). עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך (שם עט ט). ברכי נפשי את יי' וכל קרבי את שם קדשו (שם קג א). הושיענו יי' אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך (שם קו מז). תהלת יי' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו (שם קמה כא). פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי יי' ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי (משלי ל ט). יי' נתן ויי' לקח יהי שם יי' מברך (איוב א כא). קומו ברכו את יי' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבדך (נחמ' ט ה). ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך (דהי"א כט יג).—וכנראה במשמ' זו גם בצרופים כגון ידע שמו, שמו נודע, ובנגוד שכח את שמו[1]: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דרשיך

[1]) [בקצת מקומות אפשר להבין גם שכאלו ידע או שכח האדם את השם ממש, כלשון כתובים כגון:

יי׳ (תהל׳ ט יא). אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר הלא אלהים יחקר זאת (שם מד כא). ואתה תשמע מן השמים ממכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו כל עמי הארץ את שמך (דהי״ב ו לג). — ובמעשה האלהים. עשה האל למען שמו [1], לשמו הגדול, חמל על שם קדשו, קדש את שמו, כמו כבוד, שם גדול וטוב: וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול (יהוש׳ ז ט). אם עונינו ענו בנו יי׳ עשה למען שמך (ירמ׳ יד ז). ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים (יחזק׳ כ ט, וכעין זה שם שם יד, כב). וידעתם כי אני יי׳ בעשותי אתכם למען שמי (שם שם מד). וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים (שם לו כג). ינחני במעגלי צדק למען שמו (תהל׳ כג ג). כי סלעי ומצודתי אתה ולמען שמך תנחני ותנהלני (שם לא ד). עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך (שם עט ט). ואתה יי׳ אדני עשה אתי למען שמך (שם קט כא). למען שמך יי׳ תחיני (שם קמג יא). וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה (דהי״ב ו לב). — ושם יי׳ בכנוי לאלהים עצמו ולרוחו [2]: הנה שם יי׳ בא ממרחק (ישע׳ ל כז). ובני הנכר הנלוים על יי׳ לשרתו ולאהבה את שם יי׳ (שם נו ו). וייראו ממערב את שם יי׳ וממזרח שמש את כבודו (שם נט ט). וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה (מלא׳ ג כ). ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו (תהל׳ פט כה). מגדל עז שם יי׳ (משלי יח י). —ובצרוף שמי בקרבו כמשמ׳ רוחי בו: השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו (שמות כג כא). — ומלת שם בצרופים עם יחס במשמ׳ של מלות־יחס מרכבות, כגון בשם במשמ׳ בשביל [1], בשמוש לגבי אלהים ואדם, : für, wegen; pour, a cause de; for, because of

כי בו בחר יי׳ אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם יי׳ הוא ובניו כל הימים (דבר׳ יח ה). וכי יבא הלוי מאחד שעריך וכו׳ ושרת בשם יי׳ אלהיו ככל אחיו הלוים (שם שם ו–ז). ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יי׳ אלהיך לשרתו ולברך בשם יי׳ (שם כא ה). ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם יי׳ צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת (ש״א יז מה). כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי׳ אלהינו לעולם ועד (מיכה ד ה). —ובתו״מ: מצינו שם קטן משם גדול, שם משמעון ושמואל, נח מנחור, דן

וידעו כי שמי יי׳ (ירמ׳ ז יא), ועוד. במקומות אחרים אפשר שבא שכח בכנוי במק׳ כחש בלשון כפירה.]

1) [שלא במקומות כגון מ״א ח מא וכו׳: וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך, כי ישמעון את שמך הגדול וכו׳, שהכונה בו לשמע מעשיו המהללים, ופה ושם, כגון בתהל׳ כג ג: ינחני במעגלי צדק למען שמו (שגם שם אפשר להבין: כדי לראות כי כשמך אלהים כן תהלתך, כלשון תהל׳ מח יא), אפשר שהעקר: למען שמו, ז״א לבית אשר שמו נקרא עליו. וכן שם כז ד יש לגרם: לחזות במען ה׳ ולבקר בהיכלו במק׳ בנעם ה׳, כמו שם כו ח: אהבתי מען ביתך; ואולם השבעים גרסו גם כאן: אהבתי נעם ביתך, וצ״ע.]

2) [בדגמאות אלו וכיוצא בהן אין משמ׳ של ממש למלת שם, וכדעת רבים אין המלה באה אלא לשם הרחקת הגשמות ומתוך זהירות שלא לאמר דבר זה או זה על האלהות ממש, כנטיה שהלכה וגברה אח״כ בתו״מ ובסהמ״א. ואמנם אפשר שנולדו שמושים כאלה גם כתוצאה מהתפתחות לשונית, מתוך צרופים כגון קרא בשם יי׳ (עי׳ בהערה לעיל) ועל פי העבדה, כי בא לשם וכדו׳, כארמ׳ לשום, משום וכאשור׳ אשם, אבל גם אש, אש (ז״א אנ ש), המורה על מקור המלה כהרחבת מן ש, ש, כמבאר בהערה בראש הערך.]

1) [בחלק מן הצרופים האלה אין לפנינו, כמבאר בהערות שקדמו, גזירה ממלת שם במשמ׳ בטוי זה שמשג מן המשגים נקרא בו, אלא התפתחות לשונית מן ש, ש, כדגמת בשל, בש, באשר, וכן כ(שם), לש(ם), מש(ם), ובארמ׳ לשום, משום וכו׳; ואמנם בחלק אחר מן הצרופים כגון נבא, דבר בשם יי׳ או דבר כשם דוד (ש״א כה ט), כתב ספרים בשם אחאב (מ״א כא ח) אפשר שהכונה מראש להזכרת השם ממש, ובלשון המקרא כבר לא הבחינו הדוברים בין שמושים שונים. וכן בא גם בלשונות המערב היום im Namen (Gottes), in one's name, בבעבריה. ואמנם אפשר שיש כאן משום השפעתה של לשון המקרא בתרגומיו, וצ״ע.]

מדניאל, גר מגדיאל (רבי, שבת יב ג). היה עובר בשוק ושמע קול סופרין מקרין איש פלוני מגרש את פלונית ממקום פלוני ואמר זה שמי וזה שם אשתי פסול לגרש בו, יתר מכן, כתב לגרש את אשתו ונמלך, מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך פסול לגרש בו (גיט' ג א). בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה, התקין ר' גמליאל הזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו, אשה פלונית וכל שם שיש לה (שם ד ב). שנים שהיו בעיר אחת, שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון (ב"ב י ז). שמות חדשים עלו בידם מבבל (ר' חנינה, ירוש' ר"ה א ב). כל הגיטין הבאין ממדינת הים אע"פ ששמותן כשם גוים הרי אילו כשירין מפני שישראל שבחוצה לארץ שמותן כשמות גוים (ר' יוחנן, שם גיט' א ב). כל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום אין חוששין לו (ב"ב קסז:). ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, לכנות לה שם (ע"ז מו.). שמותן של רשעים דומים לכלי קוריים, מה כלי קוריים מה שאת משתמש בהם הם עומדים, הנחתם הם מחרפים, כך שמעת מימיך אדם קורא שם בנו פרעה סיסרא סנחריב, אלא אברהם יצחק יעקב ראובן שמעון (ר' שמואל בר נחמן, מד"ר בראש' מט). —*שם טוב: קנה שם טוב קנה לעצמו (הלל, אבו' ב ז). שלשה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן (ר' שמעון, שם ד יג). אשרי מי שגדל בתורה וכו' וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם (ר' יוחנן, ברכ' יז.). — *נטל את השם: חתן אם רצה לקרות קריאת שמע בלילה הראשון קורא, רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה לטול את השם יטול (ברכ' ב ח). — *שמו הולך: אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו (יבמ' עז.). — *אמר משמו של פלוני, מסר דברים בשמו: ר' מאיר אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש, ר' אליעזר ב' צדוק אומר משמו אף על גבי הגפן אסור ואינו מקדש (כלא' ז ב). אמר להם משמי אתם יודעים שהמדינה הזאת משכשת בגיסות (ר' עקיבא, יבמ' עז ז). לא שמעתי מאבא אחותי אמרה לי משמו ביצה שנולדה ביום טוב סומכין לה כלי (ר' שמעון בי רבי ינאי, ירוש' ביצה ה א). שלה ר' יוחנן בן בגבג אצל ר' יהודה בן בתירא לנציבין אמרו משמך שארוס' בת ישראל אוכל' בתרומה (שם כתוב' ה ד). אמר ליה (רבן גמליאל לרבי יהושע) והלא משמך אמרו לי (תפלת ערבית) רשות (ברכ' כז:). אמר לו והלא משמך אמרו יפה ערערו בני משפחה (ב"ב קכד:). — ושם דאלהים (כבמקרא), ובפרט השם במשמ' זו: הושע השם את עמך (ר' יהושע, ברכ' ד ד). אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי, אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי (יומא ג ח). במקדש אומר את השם ככתבו ובמדינה בכנויו (סוטה ז ו, תמיד ז ב). כי קללת אלהים תלוי וגומר כלומר מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם (סנה' ו ד). המגדף אינו חייב עד שיפרש השם (שם ז ה). ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחית המתים מן התורה וכו' אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו (שם י א). הכותב כתבת קעקע וכו' אינו חייב עד שיכתב שם השם שנאמר וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה' (ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון, מכות ג ו). לשם ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח, לשם זובח, לשם השם וכו' (זבח' ד ו). מיריחו היו שומעין קול השופר ויש אומרים אף קול של כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם ביום הכפורים (תמיד ג ח). אמרו פרושים קובלין אנו עליך צדוקי גלילי שאתם כותבין את המושל עם השם בדף, ולא עוד אלא שאתם כותבים את המושל מלמעלן ואת השם מלמטן (ידים ד ח). האומר ימינה הרי זו שבועה, שמאלה הרי זו שבועה, בשם הרי זו שבועה (תוספת' נדרים א א). וצריכין (גרי מרדכי ואסתר) קירוב פנים שמא גיירו לשם (רב, ירוש' קדוש' ד א). מה להלן בשם אף כאן בשם (שבועות לה:). כל אותיות המשמשות את השם וכו' הרי אלו נמחקין (מסכת ספר תורה ד, קירכהיים). כל השמות ההדיוטות שאותיותיהם כאותיות השם מכנין בהם הרי אלו נמחקין (שם שם). בשמו גאלן, ששמו של הקב"ה שבעים ושנים שמות הן (רבי אבין, מד"ר שה"ש ב, כשושנה בין השושנים). אין מוסרין את השם לכל אדם (שם קהל' קהלת א, את

אכל עשה). — *שם שמים: כי קללת אלהים תלוי וגומר כלומר מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם ונמצא שם שמים מתחלל (סנה' ו ד). חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל (אבטליון, אב' א יא). כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (ר' יוחנן בן ברוקא, שם ד ד). —*ובצרופים, שם המפרש: העולם, הועלם מהם שם המפורש וכו' כך אמר הקב"ה ומה אם שעה שהעלמתי מהם שם המפורש הם הורגים בכנוי, אילו נתתי וגליתי להם שם המפורש עאכו"כ (ר' אחווה בריה דר' זירא, מד"ר קהלי את הכל עשה יפה בעתו). ר' חנינה הוה בידו שם המפורש וכו' (שם שם). ועי' א. פְּרֵשׁ, עמ' 5244, והערה שם. — *חלול שם, עי' חִלּוּל, עמ' 1561. —*קדוש השם, עי' קִדּוּשׁ, עמ' 5738. —*שנוי השם: פעמים ששינוי השם גורם, פעמים ששינוי המקום גורם (ר', יבמו' סבת ו א). — *וּשֵׁם במשמ' ענין מעניני המצוות[1]), Rubrik, Titel; titre; heading, title: חבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד או משלשה אסור ומצטרפין, ר' שמעון אומר שנים ושלשה שמות ממין אחד או שני מינין משם אחד אינן מצטרפין (ערלה ב י); אלמנה וגרושה חיבין עליה משום שני שמות, גרושה וחלוצה אינו חיב אלא משם אחד בלבד (מכות ג א). כל שהוא משם אחד טמא, משני שמות טהור (עדי' ג א, אהלי' ג א). לא נחלקו על דבר שהוא משום שם אחד שהוא חיב, ועל מה נחלקו, על דבר שהוא משום שני שמות (ר' שמעון שזורי ור' שמעון, כרית' ד ג). אחת לזו ושתים לזו וכו' המועט כשר, בין משם אחד בין משני שמות וכו' כיצד משם אחד, לידה ולידה זיבה וזיבה משם אחד, משני שמות לידה וזיבת וכו' (קנים א ג—ד). מעידין אנו את איש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין. שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין (כתוב' לב:). —*אינו (מן) השם: יש חורש תלם אחד וחיב עליו משום שמונה לאוין, החורש בשור ובחמור וכו' ונ... בבית הטומאה, חנניה בן חכינאי אומר אף הלובש כלאים, אמרו לו אינו השם, אמר להם אף לא הנזיר הוא השם (מכי' ג ט). יש אוכל אכילה אחת וחיב עליה ארבע חטאות ואשם אחד, טמא שאכל את החלב והיה נותר מן מקדשים וביום הכפורים, ר' מאיר אומר אם היתה שבת והוציאו חיב, אמרו לו אינו מן השם (כריתי' ג ד). — *ובבטוי לא מן השם הוא זה: אמר ר' יהודה מפני מה אמרו בעל הבית אחד מעשרים וארבעה מפני שעינו יפה בעיסתו ונחתום אחד מארבעים ושמונה מפני שעינו צרה בעיסתו, וחכמים אומ' לא מן השם הוא זה אלא בעל הבית עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן, נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן (תוספת' חלה א ז). אין משקין שתי סוטות, אחד שלא יהא לבה גס בחברתה ור' יהודה אומר לא מן השם הוא זה אלא משום שנ' והקריב אותה הכהן, אחת הוא מקריב ואין מקריב שתים (שם נגע' א יב). מצורע טובל בלשכת המצורעים ובא עומד בשער ניקנור, ר' יהודה אומר לא היה צריך טבילה שכבר טבל מבערב, אמרו לו לא מן השם הוא זה אלא כל הנכנס לעזרה דרך שערי ניקנור היה טובל באותה לשכה (שם שם א ט). שאם לא היתה פרה רוצה לצאת אין מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו, ולא אדומה שלא יאמרו שתים שחטו, רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא משום שנאמר והוציא אותה לבדה (ספרי במד' קכג). ת"ר ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זה מקומה, רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו (שבת קטו:—קטז.). אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי, רשב"ג אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שיצא זמנה (תעני' יד:). לא תותירו ממנו עד בקר, בא הכתוב ליתן עשה אחר

---

1) [כשמוש nomen ברומית בצרופים כגון nomine sceleris damnati sunt, בשם פשע נדונו כלם, uno nomine accusati sunt omnes, בשם אחד האשמו כלם, וכדומה, ולא צדקו המפרשים שֵם בשמוש זה במשמ' כתוב שבתורה. ועי' גם בכר, ערכי מדרש, עמ' 128.]

לא תעשה לומר שאין לוקין עליו דברי רבי יהודה, רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה (סנה' סג. – סג:). — ובשמוש עם למ"ד, **לשם** במשמ' למען, für, um willen; pour; for the sake of: הפסח ששחטו שלא **לשמו** וקבל והלך וזרק שלא **לשמו** או **לשמו** ושלא **לשמו** או שלא **לשמו** ו**לשמו** פסול, כיצד **לשמו** ושלא **לשמו**, **לשם** פסח ו**לשם** שלמים, שלא **לשמו** ו**לשמו**, **לשם** שלמים ו**לשם** פסח שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו וכו' (פסחי' ה ב–ג). תרם את הראשונה **לשם** ארץ ישראל והשניה **לשם** כרכים המוקפין לה והשלישי **לשם** בבל ו**לשם** מדי ו**לשם** מדינות רחוקות (שקלי' ג ד). אם עשאה (את הסכה) **לשם** חג אפילו מתחלת השנה כשרה (סכה א א). היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר **לשם** מתנה (נדר' ד ח). היו מסרבין בו לשאת בת אחותו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם וכן המגרש את אשתו ואמר קונם אשתי נהנית לי לעולם הרי אלו מותרות ליהנות לו שלא נתכוין זה אלא **לשם** אישות, היה מסרב בחברו שיאכל אצלו אמר קונם לביתך שאיני נכנס וכו' מותר ליכנס לביתו וכו' שלא נתכוין זה אלא **לשם** אכילה ושתיה (נדרי' ח ז). כל גט שנכתב שלא **לשם** אשה פסול (גיטי' ג א). הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום המלוה, מקום הלוה וכו' ר' אליעזר מכשיר בכלן חוץ מגטי נשים שנאמר וכתב לה **לשמה** (שם שם ב). עבד שנשבה ופדאוהו אם **לשם** עבד ישתעבד, אם **לשם** בן חורין לא ישתעבד (שם ד ד). אילן שנטעו מתחלה **לשם** עבודה זרה הרי זה אסור, גדעו ופסלו **לשם** עבודה זרה והחליף נוטל מה שהחליף (ע"ז ג ז). כל הזבחים שנזבחו שלא **לשמן** כשרים אלא שלא עלו לבעלים **לשם** חובה (זבחי' א א). יוסי בן חוני אומר הנשחטים **לשם** פסח ו**לשם** חטאת פסולים, שמעון אחי עזריה אומר שחטן **לשם** גבוה מהם כשרין, **לשם** נמוך מהם פסולין, כיצד קדשי קדשים ששחטן **לשם** קדשים קלים פסולין, קדשים קלים ששחטן **לשם** קדשי קדשים כשרין, הבכור והמעשר ששחטן לשם שלמים כשרין, שלמים ששחטן **לשם** בכור, **לשם** מעשר, פסולין (שם שם ב). הפסח והחטאת ששחטן שלא **לשמן**, קבל והלך וזרק שלא **לשמן** או **לשמן** ושלא **לשמן** או שלא **לשמן** ו**לשמן** פסולים, כיצד **לשמן** ושלא **לשמן** **לשם** פסח ו**לשם** שלמים, שלא **לשמן** ו**לשמן** **לשם** שלמים ו**לשם** הפסח (שם שם ד). **לשם** ששה דברים הזבח נזבח, **לשם** זבח, **לשם** זובח, **לשם** השם, **לשם** אישים, **לשם** ריח, **לשם** ניחוח, והחטאת והאשם **לשם** חטא, אמר ר' יוסי אף מי שלא היה בלבו **לשם** אחד מכל אלו כשר (שם ד ו). השוחט **לשם** הרים, **לשם** גבעות, **לשם** ימים, **לשם** נהרות, **לשם** מדברות שחיטתו פסולה (חול' ב ח). מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוני **לשם** מצוה ועכשו שאין מתכונין **לשם** מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום (בכורות א ז). ותחתוי שעשאו אספקלריא טמא ואם מתחלה עשאו **לשם** אספקלריא טהור (כלים ל ב). קודם לזמן הזה אף על פי שאמרו יודעין אנו **לשם** מי נדרנו, **לשם** מי הקדשנו, אין נדרן נדר ואין הקדשן הקדש (נדש ה ו). אין נותנין מעשר עני לענייי גוים אבל נותנין להן חולין מתוקנין **לשם** טובה (תוספת' פאה ג א). גט אשה שכתבו שלא **לשמה** פסול (שם גיט' ב ז). פס של ג' אמות וכל שהוא מרחיקו מן הכותל שתי אמות, אותו וכל שהוא נידון **לשם** לחי (ירוש' עירובי' א א). רצה לכנוס (את היבמה) **לשם** תואר כונס (שם יבמ' א א). — ***לשם שמים**: וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם **לשם** שמים (ר' גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא, אבו' ב ב). וכל מעשיך יהיו **לשם** שמים (ר' יוסי, שם ב יב). כל כנסיה שהיא **לשם** שמים סופה להתקים ושאינה **לשם** שמים אין סופה להתקים (ר' יוחנן הסנדלר, שם ד יא). כל מחלוקת שהיא **לשם** שמים סופה להתקים ושאינה **לשם** שמים אין סופה להתקים. איזו היא מחלוקת שהיא **לשם** שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה **לשם** שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו (שם ה יז). — ובפרט ללמוד התורה, תורה לשמה, תורה שלא לשמה: יהי רצון מלפניך הן

אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה (ברכ׳ יז.). כל העוסק בתורה לשמת תורתו נעשית לו סם חיים (כ׳ בנאה, תעני׳ ז.). כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליה של מטה (ר׳ אלכסנדרי, סנה׳ לט:). כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה (ר׳ מאיר, אב׳ ו א). לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף ע״פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה (ערכין טז:).—*׳עם כ״ף, כשם ש, במלת קשור, כמו ש, ebenso wie; just as; comme: חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה (ברכ׳ ט ה). אין היבמה גמורה ליבם כשם שהארוסה גמורה לאישה (כ״ע, נדרי׳ י ו). והרי הוא פוסל את עבדו מן התרומה כשם שהוא פוסל את אשתו (כ״מ, גיטי׳ א ו). כשם שאברו הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה (שבועי׳ ז ז). כשם שהוא אומר אך את שבתותי תשמרו, אך חלק (ר״י הגלילי, מכי׳ תשא מסכ׳ דשבתא א, קג:). והיתה האשה לאלה, שיהו אלין בה, יארעיך כשם שאירע לפלונית, לשבועה, שיהו נשבעין בה, שיארעך כשם שאירע לפלונית (ספרי במדי׳ יח). חטאתי ומ׳רע עשיתי וכו׳ וכשם שעשיתי איני עושה (ר׳ ברכיה בשם ר׳ בא, ירוש׳ יומא ח ט). רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם (כ״ע, ברכ׳ סא:). לא כשם שהיו אומרים לי קמיע היא צריכה, חימום היא צריכה, אלא הנה נא עצרני י״י מלדת (מד״ר ברא׳ מה). אמר ליה הקב״ה למשה אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרויין בצער (שם שמות ב). לא כשם שעולה להדיוט הוא עולה למלך, להדיוט עולה פניו למטה ולמלך פניו למעלה (שם ויקר׳ כו). הזהר שלא תאבד אלו כשם שאבדת את הראשונות (פסיק׳ רב׳, י׳ הדברות הליתאה, קטו:). ולמפרע היה שמו בן סחרא כשם שאתה אומר כי טוב סחרה מסחר כסף (פדר״א לג).—*כשם... כן: המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים (ר״י, פאה ז ה). כשם שהפכת את מי המרה למתיקה וכו׳ כן תהפוך את כל חלומותי הקשין וכו׳ לטובה (ר׳ תנחום בר ר׳ חייא,

ירוש׳ ברכ׳ ה א). לא יתגנו (ס״ת) על גבי הכסא ויהא תלוי וקורא כשם שקורין בשטרות (סופרי׳ ג יב).—*כשם ש... כך: כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה (דמאי ו ג). כשם שאמרו להחמיר כך אמרו להקל (ר״ש, כלא׳ ב ב). אלו קשרין שחייבין עליהן קשר הגמלין וקשר הספנין, כשם שהוא חייב על קשרן כך הוא חייב על התירן (שבת ו ה). כשם שהיו שופרות במקדש כך היו שופרות במדינה (שקל׳ ב א). כשם שהתפללת עליהן שירדו כך התפלל שילכו להן (תעני׳ ג ח). (חרש) כשם שהוא כונס ברמיזה כך הוא מוציא ברמיזה (יבמ׳ יד א). כשם שמעשיה (של הסוטה) מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה (ר״ג, סוטה ב א). כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל (שם ה א). כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר (ב״מ ד ד). כשם שחולקין בתבואה כך חולקין בתבן ובקש, כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים (שם ט א). כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו כך הכבש מקדש, כשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי להן כך הכלים מקדשין (זבחי׳ ט ז). כשם שהן קודמין בהקרבתן כך הן קודמין באכילתן (שם י ו). כשם שאם אכל הלב וחלב בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת כך על לא הודע שלהן אינו מביא אלא אשם אחד, אם היתה ידיעה בינתים כשם שהוא מביא חטאת על כל אחת ואחת כך הוא מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת (כריתו׳ ד ב). כשם שבטלו את דברי עקביא כך דבריך אינן מקוימין (נגעי׳ ה ג). כשם שניתנה קבע לקרות שמע כך נתנו חכמים זמן לתפלת (תוספת׳ ברכ׳ ג א). כשם שהקמה מצלת את העומר כך העומר מציל את הקמה (רשב״ג, שם פאה ג ו). וכשם שהוא אין פוסל על יד אחין בגט ובמאמר ובחליצה כך הן לא יפסלו זה על ידי זה בגט ובמאמר ובחליצה (שם יבמ׳ יא ט). וכשם שהמוכר יכול לחזור בו כך הלוקח יכול לחזור בו (שם ב״מ ג טו). כשם שנתעסקתם במלאכת משכן ושרת שכינה על מעשה ידיכם כך תזכו ותבנו לפניו בית הבהירה ותשרה שכינה על מעשה ידיכם (שם מנח׳ ז ח). וכשם שהיו במדבר שלש מחנות וכו׳ כך היו בירושלם (שם כלים ב״ק א יב). מפני ארבעה דברים ראו ישראל את המצרים מתים כדי שלא יהו אומרים כשם שעלינו מן הים מצד זה

כך המצריים עלו מן הים מצד אחר, וכדי שלא יהו אומרים המצרים כשם שאבדנו בים כך אבדו ישראל בים (מכי' בשלח מסכ' ב ו, לג.). כשם שנאמר לישראל ואהבת לריעך כמוך כך נאמר לגרים ואהבת לו כמוך (ספרא קדושים פרק ח, ויס, לא.). כשם שעקרת (את ע"ז) מן המקום הזה כך תעקור אותה מן המקומות כולם (ירוש' ברכ' ט ב). כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה (שם שם). כשם שיש דיעות במאכל ובמשתה כך יש דיעות באנשים (ר' מאיר, שם סוטה א ז). כשם שבין זהב לעפר כך בין דורינו לדורו של אבא (ר' ישמעאל, שם גיט' ו ט). כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך (רבי אליעזר, ברכי טז:). כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתו כך אני איני מתגדר במלאכתי (רבן דיבנה, שם יז.). כך אמר לו הקב"ה למשה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל (שם סג:). כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים (שבת קלז:). כשם שפורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה כך פורשין בשעת מתן פר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור (רבי יוסי, יומא מד.). כשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה (סנה' ו.). כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו (שם כט:). כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן (שם ק:). כשם שהאדם הולך כך הוא בא (מד"ר בראש' לה). שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת (שם שם לח). כשם שאתם עושין לי כך אתם עתידין להעשות ארבעה דגלים במדבר והשכינה באמצע (שם שם ק). אף על פי שזכה יוסף למלכות לא נתגאה על אחיו ועל בית אביו, כשם שהיה קטן בעיניו מתחלה שהיה עבד במצרים כך היה קטן בעיניו אחר שהיה מלך (שם שמות א). כשם שהלב מרגיש בצרה שהוא מיצר כך כשאדם שמח הלב שמח תחלה (שם שמות יט). כשם שיצירתו של אדם בעולם הזה כך יצירתו בעולם הבא (ב"ח, שם ויקר' יד). כשם שיגעו לי אבותי כך אני יגע לבני (שם שם כה). היו עליה כלי זהב וקטלאות ונזמים וטבעות מעבירין ממנה כדי לנוולה כשם שלא חסה על כבוד המקום כך אין חסין על כבודה (שם במד' ט). כשם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה (רבי שמעון בר יוחאי, שם שה"ש, בגילה ונשמחה). מיד השיב הקב"ה ואמר לה כשם שאי אפשר לאשה לשכח עולה כך איני יכול לשכח אתכם (פסיק' רב' לא, והאמר ציון, קמו.).—*ועל שם, במשמ' מפני: בן סורר ומורה נדון על שם סופו (סנה' ח ה). הבא במחתרת נדון על שם סופו (שם שם ו). כל המטבעות היו יוצאות בירושלם מפני כן על שם יפה נוף משוש כל הארץ (ר' אבין, ירוש' מע"ש א ב).—ובסהמ"א: הוי יודע כי כל החכמות וכל האומניות והמלאכות אשר בעולם יש להן מילין ושמות שהן משתמשין בחכמה ההיא (ראב"ע הנסיא, חבור המשיחה והתשבורת א, 8). גלגל התשיעי שהוא מקיף את הכל חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים עשר חלקים, כל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה זו שתראה בו מן הכוכבים שלמטה ממנו (רמב"ם, יסודי התורה א ו).—°למען השם: וראה ר' למען השם מה רעה נעשה לעניים שע"י הכתוב העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט (הקנה, סוד לולב ומחלית השקל, עט:). אמר האר"י ז"ל למען השם מהרו ונקבץ בינינו איזו מתנה טובה ונשלח אותה לו (כתבי בנה האר"י בספר העלומות חכמה ליש"ר מקנדיא, לט.).—°ובחכמת הלשון, שם עצם, שם התאר: וכל המבטא מחולק על שלשה חלקים שמות ופועלים ותיבות הענינים (דונש על מנחם, הקדי). דע כי כל שם וכל פועל מן ג' אותיות הבא על משקל פוֹעַל הוא מלעיל (תשו' תלמידי מנחם, 54). התחלות הדבור כולו, עברי וערבי וזולתם מן הלשונות, שלש, והם שמות ופעלים ומלות דטעם (ר"י א"ח, הרקמה שער א). ודעת השמות והפועלים ותיבות הטעם (הוא, חו"ה, עבודת האלהים ז). אבל הם (הלשונות) חדשות, מוסכם עליהם, מורה על זה חבורם מן השמות והפעלים והמלות (הוא, כוזרי א כד). ודע כי שם העצם לא יסמך אם היה בן אדם (ראב"ע, צחות, כד.). ושם הפועל אם איננו סמוך הוא לעולם על משקל פְּעֹל וכו' ודע כי שם הפועל הוא עיקר כל הפועלים על כן יאמרו פעמים שם הפועל

תחת פועל עבר ותחת לשון צווי כמו זָכור את יום השבת (שם, ח.). לבנה מרוב הלובן, חמה לרוב החום ויקרא זה השם שם המתגבר (רד"ק, מכלול, השמות, ליק, קמב:). כסיל מבוער רשע רע קצר שחור, אלו כולם יקראו שם התואר (ר' י' קמחי, ספר זכרון, 20).—*שמות נרדפים, עי' רָדַף, עמ' 5657.—*שם מְשֻׁתָּף: וכאשר יהיה שם אחד לענינים רבים הנה שם משתף (מלות הגיון שער יג).—*שמות, במשמ' שמות אלהים: שהיו החכמים הראוין למדה הזו מתפללין ומנקין עצמן מכל דבר טומאה וצמין ומטבלין ומטהרין והיו משתמשין בשמות וצופין בהיכלות (ר"ח, חגי' יד:). ועשו שני אריות של נחשת בשמות ותלו אותם על פתח קדשי הקדשים (תולדות ישו, 6). מעיד אני עלי כי כמה פנקסים וספרים מפעולות השמות עברו תחת ידי בימי מלאים מפיקים כגולות נוראות (ר"י מודינה, ארי נוהם ג כד, 63). והייתי בורח מלומר לפניהם וכו' מקבלה ואילך וסגולות ושמות וכיוצא (סיד"א, מעגל טוב, 36). וכל החג הייתי הולך לבית הכנסת ועושה הנענועים עפ"י כוונות האר"י ז"ל ומשים בתיבה נייר קטן של שמות ולא היו מרגישים (שם, 58).—*ובמשמ' עלים מספר שיש בהם שמות קדושים: ומקבץ שמות הקרועים ומונחים בחורי הבית (אור היש, בסדור תפלה למשה לר"מ קורדוזירו דף א, פרק ג).—*בעל שם, צדיק העושה נפלאות בכח השמות הקדושים: והזכירה לבעל שם מלונדריז ואמרה שיאודי נתן לה ספר מקבלה וכו' וכל אלו דברי הבאי של הגויה וכמה גויים גרם המכונה בעל שם אשר בגאותו וזדונו גילה קבלה מעשית והשבעות לכמה שרים ושרות להתהלל (סיד"א, מעגל טוב, 124). והייתי עם הבחורים חנו' עד הלילה מדברים בעניני בעל שם וכיוצא (שם, 154).—ואמר המשורר: ומשיחי שקר עמדו בעלי שמות ובעלי קבלה (יל"ג, מחספי קלין, כל סיריו ו).—*בעל שם טוב, כנוי לר' ישראל ממדזיבוז מיסד תנועת החסידים במאה השמונה עשרה, נכתב בקצור בר"ת בעש"ט.—*ברוך השם (בר"ת: ב"ה), בעזרת השם (בר"ת: בע"ה), בעזרת השם יתברך (בר"ת: בעזהי"ת), השם ירחם (בר"ת: הש"י), השם יתברך (בר"ת: השי"ת), השם יקם דמו (בר"ת: הי"ד).—*אם ירצה השם (בר"ת: אי"ה) (מדרש לעולם, אוצר מדרשים א, אייזנשטיין, 273).

שָׁם [1]), תה"פ המורה על מקום מרחק, במקום ההוא, dort; là bas; there: ויטע יי' אלהים גן בעדן מקדם וישם שָׁם את האדם אשר יצר (בראש' ב ח). וזהב הארץ ההיא טוב שָׁם הבדלח ואבן השהם (שם שם יב). ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שָׁם (שם יא ב). הבה נרדה ונבלה שָׁם שפתם (שם שם ז). על כן קרא שמה בבל כי שָׁם בלל יי' שפת כל הארץ (שם שם ט). וירא יי' אל אברהם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שָׁם מזבח ליי' הנראה אליו (שם יב ז). ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שָׁם (שם שם י). ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי ימצאון שָׁם ארבעים (שם יח כט). על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שָׁם נשבעו שניהם (שם כא לא). קח נא את בנך וכו' ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שָׁם לעלה (שם כב ב). ויפגע במקום וילן שָׁם (שם כח יא). קום עלה בית אל ושב שָׁם ועשה שָׁם מזבח (שם לה א). וְשָׁם אתנו נער עברי (שם מא יב). וירד יי' בענן ויתיצב עמו שָׁם (שמות לד ה).—ובחזרת המלה, שם ... (ו)שם: שָׁם שם לו חק ומשפט וְשָׁם נסהו (שמות טו כה). כי אם במקום אשר יבחר יי' באחד שבטיך שָׁם תעלה עלתיך וְשָׁם תעשה כל אשר אנכי מצוך (דבר' יב יד). ותשבתו הרמתה כי שָׁם ביתו וְשָׁם שפט את ישראל (ש"א ז יז). נוה משלח ונעזב כמדבר שָׁם ירעה עגל וְשָׁם ירבץ (ישע' כז י). והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שָׁם תשיג אתכם בארץ מצרים והרעב אשר אתם דאגים ממנו שָׁם ידבק אחריכם מצרים וְשָׁם תמתו (ירמ' מב טז). כי בהר קדשי בהר מרום ישראל

---

[1]) [גם בכתבות בנעניות ובכתבת משע מלך מואב ובן בכתבות ארמיות קדומות שם, ובתעודות טיב, ובארמ' שבמקרא תַּמָּה (עזרא ה יז; ו א. יב), מן תַּמָּה (שם ו ו), בארמ' שבתו"מ ובסור' תמן, בערב' ثَمَّ a) ובן באגרית' ת'ם, ת'מת באותה משמ' כבעבר'. ובערב' על יד מלה זו גם ثَمَّة a) במשמ' הזמן, או, אחר כך. ועי' בהמשך על שָׁמָּה.]

a) ثَمّ

נאם אדני יי׳ שָׁם יעבדני כל בית ישראל כלה בארץ שָׁם ארצם וְשָׁם אדרוש את תרומותיכם (יחזק׳ כ מ). לך ברח לך אל ארץ יהודה ואכל שָׁם לחם וְשָׁם תנבא (עמ׳ ז יב). שָׁם רשעים חדלו רגז וְשָׁם ינוחו יגיעי כח (איו׳ ג יז).—ובשנוי הסדר: ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה שָׁם מת אהרן ויקבר שָׁם (דבר׳ י ו).—וזעיר שם זעיר שם: כי צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שָׁם זעיר שָׁם (ישעי׳ כח י). והיה להם דבר יי׳ צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שָׁם זעיר שָׁם (שם שם יג).—ובצרוף מצמצם, אך שם: ופגשו ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא אך שָׁם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח שמה קננה קפוז ותמלט וכו׳ אך שָׁם נקבצו דיות אשה רעותה (ישעי׳ לד יד—יז).—ובפרט בשלילה, אין שם איש וכדומה: ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שָׁם בבית (בראש׳ לט יא). ויבאו עד קצה מחנה ארם והנה אין שָׁם איש (מ״ב ז ה). באנו אל מחנה ארם והנה אין שָׁם איש (שם שם י).—ובתעודות לכיש: אין שם אדם (כתבי לכיש 4, 5, טורטשינר, 125). — ועם מן היחס [1]: ונהר יצא מעדן להשקות את הגן וּמִשָּׁם יפרד והיה לארבעה ראשים (בראש׳ ב י). ויפץ יי׳ אתם מִשָּׁם על פני כל הארץ (שם יא ח). ויעתק מִשָּׁם ההרה (שם יב ח). ויסע מִשָּׁם אברהם ארצה הנגב (שם כ א). לך נא אל הצאן וקח לי מִשָּׁם שני גדיי עזים (שם כז ט). קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך מִשָּׁם אשה מבנות לבן אחי אמך (שם כח ב). הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו מִשָּׁם (שם מב ב) [2]. והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ מִשָּׁם מלא קמצו מסלתה ומשמנה (ויקר׳ ב ב). — ובחזרת המלה, משם ... ומשם: אם יהיה נדחך בקצה השמים מִשָּׁם יקבצך יי׳ אלהיך וּמִשָּׁם יקחך (דבר׳ ל ד).— ואחר משפט תנאי או זקה כולל: באשר כרע שָׁם נפל שדוד (שופט׳ ה כז). מעת היותה שָׁם אני (ישעי׳ מח טז). אזכיר רהב ובבל לידעי הנה פלשת וצור עם כוש זה ילד שָׁם וכו׳ יי׳ יספר בכתוב עמים זה ילד שָׁם (תהל׳ פז ד—ו). אם אסק שמים שָׁם אתה (שם קלט ח). בהכינו שמים שָׁם אני (משלי ח כז). ובאשר חללים שָׁם הוא (איוב לט ל). ואם יפֹל עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שָׁם יהוא (קהל׳ יא ג).— ובהשלמה ענינית אחר מלת הזקה אשר, אשר שם, במשמ׳ במקום ש, במקום אשר: שם האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר שָׁם הזהב (בראש׳ ב יא). רק בארץ גשן אשר שָׁם בני ישראל לא היה ברד (שמות ט כו). והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שָׁם (שם יב יג). ומשה נגש אל הערפל אשר שָׁם האלהים (שם כ כא).—ובהפרדת שָׁם מן אשר ע״י פעל או שם או כנוי ומלת אין הבאים במקום פעל: וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שָׁם אהלה בתחלה (בראש׳ יג ג). שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שָׁם (שם שם יד). וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שָׁם (שם יט כז). אנכי האל בית אל אשר משחת שָׁם מצבה (שם לא יג). ויקן את חלקת השדה אשר נטה שָׁם אהלו (שם לג יט). ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר גר שָׁם אברהם ויצחק (שם לה כז). ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירם אשר בבית הסהר ואת כל אשר עשים שָׁם הוא היה עשה (שם לט כב). ותהי צעקה גדלה במצרים כי אין בית אשר אין שָׁם מת (שמות יב ל). וישליכם אל המערה אשר נחבאו שָׁם (יהוש׳ י כז). עברו לכם אל ארץ אחזת יי׳ אשר שכן שָׁם משכן יי׳ (שם כב יט). והארץ רחבת ידים וכו׳ מקום אשר אין שָׁם מחסור כל דבר אשר בארץ (שופט׳ יח י). ויאמרו פלשתים הנה עברים יצאים מן החרים אשר התחבאו שָׁם (ש״א יד יא). ויהי כל הבא אל המקום אשר נפל שָׁם עשהאל וימת ויעמדו (ש״ב ב כג).—ובצרוף הכולל, באשר הוא שם: ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שָׁם (בראש׳ כא יז).—ואף בהפרדת כמה מלים בין אשר ושם: ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שָׁם אלהים בית אל (שם לה יט). ויתן אתם במשמר בית שר הטבחים אל בית הסהר מקום אשר יוסף אסור שָׁם (שם מ ג). ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר

---

1) [אין במקרא שָׁם בצרוף ליתר הברות היחס (כב״ל), ואף למלת יחס אחרת. ועי׳ בהמשך על שָׁמָּה.]

2) [בבראשית מט כד: מידי אביר יעקב מִשָּׁם רעה אבן ישראל, יש גורסים: מִשֵּׁם רעה אביך ישראל.]

אשר הוא חנה שָׁם הר האלהים (שמות יח ז). עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יי' אשר איעד לכם שמה לדבר אליך שָׁם (שם כט מב). כי אם אל המקום אשר יבחר יי' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שָׁם לשכנו תדרשו ובאת שמה (דבר' יב ה). והיה המקום אשר יבחר יי' אלהיכם בו לשכן שמו שָׁם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם (שם שם יא). כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יי' אלהיך לשום שמו שָׁם (שם שם כא). וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שָׁם (שם יח ו). ויהי בשמור יואב אל העיר ויתן את אוריה אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שָׁם (ש"ב יא יו). להיות עינך פתחת אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שָׁם (מ"א ח כט). הנה נא המקום אשר אנחנו ישבים שָׁם לפניך צר ממנו (מ"ב ו א). ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יי' אשר הנשים ארגות שָׁם בתים לאשרה (שם כג ז). מצרים ירד עמי בראשנה לגור שָׁם (ישע' נב ד). איה מעון אריות ומרעה הוא לכפרים אשר הלך אריה לביא שָׁם (נחום ב יב).—ובחזרת שָׁם אחר אשר ... שם: ובמקום אשר ישכן שָׁם הענן שָׁם יחנו בני ישראל (במד' ט יז).—ובצרוף כל אשר תפנה שם וכדו': למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שָׁם (מ"א ב ג). והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שָׁם בדק (מ"ב יב ו). והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שָׁם נחלים יחיה (יחזק' מז ט).—ובצרוף אשר ... משם: וישלחהו יי' אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח מִשָּׁם (בראש' ג כג). ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו מִשָּׁם פלשתים (שם י יד). ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת מִשָּׁם (שם כד ה). למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול אשר כרתו מִשָּׁם בני ישראל (במד' יג כד). לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו מִשָּׁם (שם כג יג). פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו מִשָּׁם מבלי יכלת יי' להביאם אל הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם להמתם במדבר (דבר' ט כח). אז ישוב הרוצח ובא אל עירו ואל ביתו אל העיר אשר נס מִשָּׁם (יהוש' כ ו). הליכו שמה אחד מהכהנים אשר הגליתם מִשָּׁם (מ"ב יז כז). — וְשֶׁשָּׁם, כמו אשר שם: ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדו שֶׁשָּׁם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם יי' (תהל' קכב ג–ד).—ועם סיום המקום שָׁמָּה, במשמ' למקום ההוא, לתוכו, dorthin, dorthinein; là bas, là dedans; there, therein: הנה נא העיר הזאת קרבה לנום שָׁמָּה (בראש' יט כ). מהר המלט שָׁמָּה כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שָׁמָּה (שם שם כב). השמר לך פן תשיב את בני שָׁמָּה וכו' רק את בני לא תשב שָׁמָּה (שם כד ו–ח). ונאספו שָׁמָּה כל העדרים (שם כט ג). ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר וכו' מיד הישמעאלים אשר הורדהו שָׁמָּה (שם לט א). הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שָׁמָּה ושברו לנו משם (שם מב ב). ואנחנו לא נדע מה נעבד את יי' עד באנו שָׁמָּה (שמות י כו). קח צנצנת אחת ותן שָׁמָּה מלא העמר מן (שם יו לג). וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שָׁמָּה שור או חמור (שם כא לג). ונתתה את הפרכת תחת הקרסים והבאת שָׁמָּה מבית לפרכת את ארון העדות (שם כו לג). ועשית כיור נחשת וכו' ונתת שָׁמָּה מים (שם ל יח). וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שָׁמָּה לא תעשו (ויקר' יח ג). והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שָׁמָּה רצח מכה נפש בשגגה (במד' לה יא). בחצים ובקשת יבא שָׁמָּה (ישע' ז כד). ערם יצאתי מבטן אמי וערם אשוב שָׁמָּה [1] (איוב א כא).—ועם אשר, אשר שמה, במשמ' במקום, wohin, worin; où, dans quoi; where, wherein: אל אשר יצא לו שָׁמָּה הגורל לו יהיה (במד' לג נד). את כל אשר עשה יי' אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יי' לכל הממלכות אשר אתה עבר שָׁמָּה (דבר' ג כא). ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יי' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שָׁמָּה לרשתה (שם ד ה). ואתי צוה יי' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שָׁמָּה לרשתה (שם שם יד). ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יי' אתכם שָׁמָּה (שם שם כז). כי יביאך יי' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שָׁמָּה לרשתה (שם ז א). כי הארץ אשר אתה בא שָׁמָּה לרשתה לא כארץ מצרים הוא (שם יא י). והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יי' שָׁמָּה (שם כח לז). וילך דוד ויקח את

---

1) [על בטוי זה, שיש בו משום צרוף של פתגמים שונים, עי' בפרושו החדש (תשי"ג) של העורך.

עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יביש גלעד אשר גנבו אתם מרחב בית שן אשר תלום שָׁמָּה [1]) פלשתים (ש"ב כא יב). אל אשר יהיה שָׁמָּה הרוח ללכת ילכו (יחזק' א יב). כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שָׁמָּה (קהל' ט י).— וכל אשר שמה: כי באו המים האלה וירפאו וחי כל אשר יבוא שָׁמָּה הנחל (יחזק' מז ט).—וְשָׁמָּה במשמ' שם [2]): נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שָׁמָּה (בראש' כג יג). השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שָׁמָּה קבר אברהם ושרה אשתו (שם כה י). ויבא החדרה ויבך שָׁמָּה (שם מג ל). הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שָׁמָּה תקברני (שם נ ה). עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יי' אשר איעד לכם שָׁמָּה לדבר אליך שם ונעדתי שָׁמָּה לבני ישראל (שמות כט מב—מג). וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שָׁמָּה (יהושע ב א). ההרה לכו פן יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שָׁמָּה (שם שם טז). וילך דוד ויקח את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יביש גלעד אשר גנבו אתם מרחב בית שן אשר תלום שָׁמָּה [1]) פלשתים (ש"ב כא יב). נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן ומנורה והיה בבאו אלינו יסור שָׁמָּה ויהי היום ויבא שָׁמָּה ויסר אל העליה וישכב שָׁמָּה (מ"ב ד י—יא). בבוא אדני בית רמון להשתחות שָׁמָּה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמן (שם ה יח). וירכב יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב שָׁמָּה (שם ט טז). ויטמא את הבמות אשר קטרו שָׁמָּה הכהנים (שם כג ח). שָׁמָּה קננה קפוז (ישעי' לד טו); וירשוה בחיריו ועבדיו ישכנו שָׁמָּה (שם סה ט). ותזנינה במצרים בנעוריהן זנו שָׁמָּה מעכו שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן (יחזק' כג ג). ואתה בתוך ערלים תשבר ותשכב את חללי חרב שָׁמָּה אדום מלכיה וכל נשיאיה וכו' שָׁמָּה נסיכי צפון כלם (שם לב כט—ל). ושם

---

1) [כך קרי; כתיב: שם הפלשתים.]

2) [אין לקבע עד כמה היה שמוש זה קים ממש בלשון המקרא. כי יש שהובנו פעלים כגון קבר, ישב, אסף כלשון ביאה ואספה אל מקום, שלא כהבנתנו היום, ואין לסמך בכל מקום אף על הכתיב שמה השנוי, במחלקת הכתיב והקרי, ביחוד לאור דברי הירושלמי (מגלה א יא): אנשי ירושלים היו כותבים ירושלים ירושלימה ולא היו מקפידין; וכן בא במגלת ישעיה א ממדבר יהודה בכלל שמה במק' שָׁם שבמסורת.]

העיר מיום יי' שָׁמָּה [1]) (שם מח לה). וענתה שָׁמָּה כימי נעוריה (הושע ב יז). שָׁמָּה שבר רשפי קשת (תהל' עו ד). כי שָׁמָּה ישבו כסאות למשפט (שם קכב ה). תחת התפוח עוררתיך שָׁמָּה חבלתך אמך שָׁמָּה חבלה ילדתך (שה"ש ח ה). ותצא מן המקום אשר היתה שָׁמָּה (רות א ז). מקום המשפט שָׁמָּה הרשע ומקום הצדק שָׁמָּה הרשע (קהל' ג טז). — שמה ושמה: שָׁמָּה קברו את אברהם ואת שרה אשתו שָׁמָּה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו וְשָׁמָּה קברתי את לאה (בראש' מט לא). צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים שָׁמָּה תמות וְשָׁמָּה מרכבות כבודך קלון בית אדניך (ישע' כב יח).—ובתו"מ: הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם (דמאי ד ו). ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים (פסחי' י ו). מקום טומאתו שם שרפתו (ר"ע, סקל' ח ז). אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים (יומא ה ב). מקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון שם היה גומר על מזבח הפנימי (שם ה ה). מי שנפלה עליו מפלת ספק הוא שם ספק אינו שם (שם ח ז). יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת, מגורשת הרי זו מגורשת, ובלבד שלא יהא שם אמתלא (גיטי' ט ט). אשר גם שמה, שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו (מכות ב ז). בית אבטינס ובית רביציץ היו עליות והרובים שוכרים שם, בית המוקד כיפה וכו' וזקני בית אב ישנים שם (תמיד א א). מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו (מדות ב א). לשכת המלח שם היו נותנין מלח לקרבן, לשכת הפרוה שם היו מולחין עורות קדשים וכו' לשכת המדיחין שם היו מדיחין קרבי הקדשים (שם ה ג). לשכת הגולה שם היה בור הגולה קבוע וכו' לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת (שם שם ד). טומאה שם הבית טמא (אהל' ד א). מקום שהוא נותן את הדם שם הוא נותן את השמן (נגע' יד י).—*משם: ממקום שר"א מקל משם ר"ע מחמיר (תרומ' ו ו). משם ראיה (ר' יוסי, שבת ח ז; ב"ש, סוכה ב ז; ר"ע, יבמ' יב ג). מקום שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת משם מוציאין אותו (ר"ע, ערוב' י טו). ממקום שפסק

---

1) [אמנם שם זה, הבא בסוף הספר, והרומז באיזה אפן לשם העיר ירושלים, כתום הוא.]

משם הוא כתחיל (יומא ס ז). — *לְשָׁם: אם אין שם שִׁ עשרה אמה לא יביא זרע לשם (כלא׳ ד א). פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חיבים נחלה, יצאו מכאן לשם ר׳ אליעזר מחיב ור׳ עקיבא פוטר (חלה ב א). נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם (פסח׳ ד א). מקום היה למטה מירושלם ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה (סוכה ד ה). זרק את האבן לחצרו והרג אם יש רשות לנזק לכנס לשם גולה ואם לאו אינו גולה שנאמר ואשר יבא את רעהו ביער, מה היער רשות לנזק ולמזיק לכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לנזק לכנס לשם (מכות ב ב׳. עיר שיש בה עבודה זרה וכו׳ מהו לילך לשם (ע״ז א ד). וכל העירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם (מגל׳ יג). אמר המלך פלוני אוהבי שם, אמרו לו לאו, אמר גם אני איני הולך לשם (תנחומא חקת ה). — *ולשם במשמ׳ שם: וכשהב״ה נכנם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומוצא לשם עשרה מתפללין, יתעלה וישתבח ואומר, עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, אבל כשהב״ה נכנם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ואינו מוצא לשם עשרה שמתפללין, מיד כועס וכו׳ (ר״י אלנקאוה, מנורת ב, ענעלאו, 46). — ובספרות ימי הבינים (יש) שם, אין שם בסק׳ יש, אין, על פי שמוש הערב׳ תַ׳ם a), there is: והואיל והתבאר זה נבאר שיש לשם (נ״א: שם) עולם רוחאני כנגד העולם הזה הגשמ׳ (עולם קטן, הורביץ, מ). והביא זה הפילוסופים לאמר כי שם[1]) שכל פועל אלהי נותן הצורות האלה (ר״י א״ת, כוזרי ה ד). והוא קצת ראיה שלא יכלה (הכח העיוני) בכלות הגוף עם היות שם ראיות אחרות חזקות (הוא, כוס חן ג). והנה ראיות גמורות לאנשי שיקול הדעת שאין שם רק ארץ אחת (ראב״ע, ברא׳ א ב). הנה כבר התבאר לשכל וכו׳ ששם עצם, הוא בכח אויר ומים ובאש וארץ (אמו״ר לראב״ד א ב, ט). יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל הנמצאים (רמב״ם, יסודי התורה א א). אין שם מצוי אמת מלבדו (שם א ד). לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה (הוא, עכום א א). והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים (שם שם ב). והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד (שם שם ג). חמשה הן הנקראים מינים, האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג, והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר, והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה (הוא, תשובה ג ז). שלשה הן הנקראים אפיקורסין, האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם (שם שם ח). בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בכל א״י (הוא, בכורים ה ט). יש שם ארבעה חוליים אחרים אם נמצא אחד מהם בבהמה אין מקריבין אותה (הוא, אסורי המזבח ב ח). אבל פת בעלי בתים אין שם מי שמורה בה להקל (הוא, מאכלות אסורות יז יב). אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין בזמן הזה שאין שם מקדש בחטאינו כדי לחזק את בדקו (הוא, ערכין וחרמין ח ח). שהרי יש שם נכפים (הוא, עדות ט ט). יש שם רשעים (שם י ד). כי אין שם לבד עצם ומקרה (ר״, חריזי, מו״נ א עב). ואף על פי שיש שם בכל אומה משוררים (הוא, תחכמוני יח, דפוס ראשון, לא.). וכן ישמשו בערבי בקצת ענינים במלות שלא ימצאו בעברי בענינים ההם, כמלת שם, שבערבי כשירצו החכמים לומר שיש בעולם דבר או כנמצא דבר אחד, יאמרו שיש שם דבר אחד, רומזים במלת שם אל המציאות וכו׳ והנה הרב הגדול מרנא ורבנא משה וכו׳ שמש במלת שם הנזכרת במקומות רבים וכו׳ ובכל זה נמשך אחר דברי החכמים בלשון הערבי, כי בעברי לא נמצא זה הענין, עד שמעט מאנשי הארץ הזאת ידעו לקרוא אותו, אך קראו אותו בציר״י תחת השי״ן והבינוהו כנוי לבורא ית׳ (ר״ש א״ת, מו״נ, פתיחת המתרגם). מפני שאין שם מופת יורנו על סדור שני הכדורים האלו (הוא, מו״נ ב ט). כי יש שם טבע המנעות קים (שם שם יט). שאין שם גוף אחר בלתי היסודות בינינו ובין השמים התחתונים ואין שם מים למעלה מן האויר (שם שם ל). לא היתה שם תורה ולא תהיה בלתי תורה אחת

[1]) בגוף הערבי: הנאך.

(שם שם לט). יש שם ענינים (רלב"ג, מלחמות ס', הקדי). כי המאמר בשיהיה שם עתה אין לפניו זמן או לאחריו הוא דבר לא יכילהו דמיון האדם (שם ו א). הנה יש שם מרחק שמור לא יפסד (ר"ח קרשקש, אור ה' א, הכלל השני, העיון השלישי). שאין שם עולמות אחרים (שם, העיון הרביעי). כי אם לא נאמין מציאות השם המצוה הדת אין שם דת אלהית וכו' ואם אין שם שכר ועונש וכו' למה זה תסודר דת אלהית (ר"י אלבו, עקרים א י).—ואמר המשורר: ושם חיה שמה קרתה (ר"מ הנגיד, הלכוסל, בן תהלים, הברמן ג, 23).

*שָׁמָּא [1]), שֶׁמֵּא, תה"ס,—בפרט בשמוש לעבר ולהוה במשמ' אולי, perhaps; peut-être; vielleicht:
אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום (פסח' א ב). קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת (יומא א ג). לא תנשא ולא תתיכם עד שתדע שמא מעוברת היא צרתה (יבמ' עז א). או שמא אומר הוא לו לא מצאתי אלא קטנית (ר"ע, כלא' ז א). ומה אלו טעה והניח את השבט על שמיני ועל שנים עשר שמא עשה כלום (ב"ה, נזיר ה ג). או שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדק אתכם בדרישה ובהקירה (סנהד' ה). אינו חושש שמא בנה של אחרת היה (בכורות ג ב). נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכום שמא נטמאו משקין שבאחורי הכום (ב"ש, תוספת' ברכ' ו ב). בן לוי שנתמנו לו ענבים והיו בהן עוללות אין חוששין שמא של עניים הן (שם פאה ג יד). השולח פירות לחבירו ונמלך להחזיר נוהג בהן כמות שהיה, אבא שאול אומר חיישינן שמא חילפן (שם דמאי ד ל). הייתי סבור שמא טעות היא ביד רבי (שם זבחי ב יז). מעשה שהייתי מהלך בדרך אחרי רבי אלעזר בן עזריה ואחרי רבי עקיבה והיו עסוקין במצות והגיע עונת קריאת שמע והייתי סבור שמא נתייאשו מקרית שמע (רבי יודה, ירוש' ברכ' א ה). לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס (שבת לב.). מתודה לאחר שיאכל וישתה, שמא אירע דבר קלקלה בסעודה (יומא פז:). מצא גיטי נשים ושחרורי עבדים וכו' הרי זה לא יחזיר שמא כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם (ב"מ יג.). וא"ל רב הסדא שמא מקדח וחיסומו שנינו וא"ל רב תחליפא לא תימא שמא אלא ודאי מקדח וחיסומו צריך להתלות עליה (בכורות לח.). אמר אוי לי שמא טעיתי שמא טעיתי ודאי טעה (נדה כ:). מי ששמע הפסוק הזה אומר שמא חירופים חס ושלום (מד"ר בראשי' לד). והיה אברהם מהרהר בלבו ואומר שמא חס ושלום נמצא בו פסול (שם ויקרי כ). למי שיצא לדרך וכו' צפה אילן אחד מרחוק אמר שמא יש תחתיו מים (ר' יוחנן, שם במדי ב). את סבור שמא על חנם אמר יעקב לעשו שהוא ימכור לו את הבכורה (שם שם ד). אמר הקב"ה לישראל לא בשביל שראיתם פנים הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה בשמים (שם שם כט). אמר להם משה לישראל לא תהיו סבורין שמא התרתי לכם לישבע בשמי (תנחומא ויקרי עו). שמא היו דרביך כדרך כל הסוטות (פסיק' רב' כו, ויהי בעת שסרחה, קכט.). — ומכאן בעקר כלפי העלול להיות בעתיד, אף במלת קשור במשמ' פן, לבל, sonst, damit nicht; si non, pour que ... non; or, lest: לא ילקטו אלא עניי כהנים שמא ישכחו ויתנו לתוך פיהם (ר"ט, תרומ' ט ב). לא יצא החיט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא (שבת א ג). קופה מטה על צדה ונוטל שמא יטול ואינו יכול להחזיר (ר' אלעזר בן עזריה, שם ד ב). ראש השנה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם שני עירובין (ר"י, ערוב' ג ז). מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשך לו (שם ד ז). ולא היו לבזיכים שולים שמא יניחום ויקרש הדם (שם ח ה). אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל וכו' שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר (שקל' ג ב). ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול, ר' יהודה

[1]) [אין שמא הרכבה מאחרת מן ש ו־מה, אלא מלה קדומה שכנגדה באשור' שֻׁמַּ במשמ' אם, בכושי' אֻסְמַ במשמ' מפני ש, ובכמה ניבים ערביים אִסְמַאן וכדו' בשמושים שונים. ואמנם בחלק משמושיה מקבילה המלה לארמ' דמא, דמאי (מכאן אף בעברי'), דילמא. במקו' המבטא שָׁמָּא הרגיל בפינו נקד בכתבי יד ודפוסים גם שַׁמָּא, שֶׁמָא, שָׁמָּא, שֶׁמֵּא, שְׁמָא, שַׁמְּא, שֶׁמָּא, ועי' בהערות דלקמן ובדברי אברמסון, לשוננו טו, 189.]

אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו (יומא א א). ומאיימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה וכו׳ ושמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת וכו׳ ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה (סנה׳ ד ה). מי נשבע מי שהפקדון אצלו שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון (שבועי׳ ו ז). והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר (שמעון בן שטח, אבי׳ א ט). חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות וכו׳ (אבטליון, שם שם יא). ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (הלל, שם ב ד). הזהר שמא תגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך מן הכיור (תמיד א ד). ומלמדים אותו הוי זהיר שמא תתחיל לפניך שלא תכוה (שם ו ג). מתירא אני מבית דין הגדול שמא יריצו את ראשי, (תוספת׳, סוף אהילות). ושוחד לא תקח, שמא תאמר הריני נוטל ממון ואיני נוטה את הדין תלמוד לומר כי השוחד יעור עיני חכמים (מכי׳ משפטים, מסכ׳ דכספא כ, ק). מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים (ברכ׳ ג.). למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז (שם ד.). שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות (שם יא.). לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ שמא ירגילהו אצלו (שבת יג.). מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם (שם פח:). גזירה שמא יטמאו הבעלים לאחר זריקה (פסח׳ עח:). ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא אלא מחמין לו מיד (יומא פד:). חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמת שמא תטרף דעתו עליו (מו״ק כו:). אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתיראים אנו שמא יתערב זרעו בזרעינו (כתובי׳ כח:). אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו״ם שמא יתחייב לו שבועה (סנה׳ סג:). שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות (שם לח.). בת לאביה מטמונת שוא, מפחדה לא ישן בלילה, בקטנותה שמא תתפתה, בנערותה שמא תזנה, בגרה שמא לא תינשא, נישאת שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה שמא תעשה כשפים[1] (שם ק:).

שמא למחר איננו (שם שם). היה משכים לדרך ומתיירא שמא יאבדו (התפילין) מניחן (מכי׳ לו.). ובמוקדשים לא ישחוט שמא יגע בבשר וכו׳ חוץ בחרש שוטה וקטן וכו׳ שמא ישהו, שמא ידרסו ושמא יחלידו (חולי׳ ב:). והיו ממתינים וסבורים שמא ימצא להם זכות (מד״ר ברא׳ כ). אמר לו אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין (שם שם כו). ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת, דא את סבור שמא מצות או פצעים יהיו שם, אלא דברי פיוסים (שם שם עד). למה זה עזבתן את האיש וגומר, שמא ישא אחת מכם (שם שמות א). שאמרה שמא יגזור עלי הקב״ה חיים ויהא לי מוכן לאכול (שם דבר׳ ה). שמא תאמר כיון שירד לגיהנם אין לו תעלה וכו׳ שמא תאמר כיון שעלה מגיהנם פניו מ׳חירים וכו׳ (פסיק׳ רב׳ כ, מתן תורה, לה:). אמר (משה) מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם (שם שם, לח.). ואומר לו הרכין ראשך על הסיט שמא תבוא שינה לעיניך (שם כו, ויהי בעת שסרחה, קל:). שמא יעשו תשובה (שם לא, ותאמר ציון, קמד.). — ובמשמ׳ אם לפני תנאי שאינו מסתבר, wenn; si; if: בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא אתה מחסר אות אחת או מייתר אות אחת נמצא מחריב את כל העולם כולו (ר׳ שמואל משום ר׳ מאיר, ערובי׳ יג.). — וכמלת שאלה במשמ׳ כלום לפני משפט שאינו מסתבר, גם בשאלה עקיפה, אף לפני כלום במשמ׳ כלשהו, etwa, ob; si; if, whereas: אמר לו שמא עילה מצאת בי (בנו של עקביא בן מהללאל לאביו, עדי׳ ה ז). מעשה באשה אחת שבאת לפני ר״ע אמרה לו ראיתי כתם, אמר לה שמא מכה היתה ביך, אמרה לו הן והיתה, אמר לה שמא יכולה לגלע ולהוציא דם (נדה ח ג). נכנס ר׳ עקיבא ואמר לו (לר׳ אליעזר) ר׳ אומר לפניך דבר שמא אין אתה מיצר, אמר לו אמור, אמר לו שמא אחד מן המינין אמר לך דבר של מינות והנאך (תוספת׳ חולי׳ ב כד). אמר תלמיד אחד מתלמידי גליל העליון לפני ר׳ אליעזר שמעתי שחולקין בין טבעת לטבעת, אמר לו שמא לא שמעת אלא לענין שבת (שם כלים ב״מ ב א). אמר

---

[1] [בבן סירא מב ט: בנעוריה פן תגור ובעולה פן [תשנא] בבתוליה פן תפותה וכו׳ בבית אביה פן [תהרה] וכו׳.]

לו הין שמא בר״ת וביום הכיפורים וביובל (ספרי במד' עה). כשהיה נפטר יעקב אבינו מן העולם קרא להם לבניו והוכיחן וכו' אמר להם שמא יש לכם בלבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם (סס דברי לא). כשמת אהרן נתקבצו כולם אצל משה ואמרו לו היכן אהרן אחיך א״ל אלהים גנזו להיי עולם ולא היו מאמינים בו, אמרו לו יודעים אנו בך שקפדן אתה, שמא אמר לפניך דבר שאינו הגון (סס סס סח). אמר לו הקב״ה למשה אמור להם לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם שמא שינו את מידתם, או שמא גלגל חמה אינו עולה מן המזרח וכו' הסתכלו בארץ שבראתי לשמשכם שמא שינתה את מדתה, שמא זרעתם ולא צמחה, שמא זרעתם חטים והעלית שעורים, או שמא פרה זו אינה דשה ואינה חורשת, או שמא המור זה אינו טוען ואינו הולך, וכן לענין הים וכו' שמא שינה את מדותיו (ספרי דברי סו). אמר להם משה לישראל שמא אין אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה (סס סס). למלך שבא אצל בניו וכו' אמר להם בני שמא כלום צורך יש לכם, שמא דבר יש לכם (סס סס סמז). אילו שכח שם כים אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו אף הכא יחזור למקומו ויברך (ירוש' ברכי ח ח). אילו פועל עושה בראש הדקל או בתוך הבור שמא מטריחין עליו שיחזור למקומו ויברך (סס סס). המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה שמא אין בעל חוב בא וטירף (ר' סמעון בן גמליאל, סס פסח' ג ג). א״ל אם תראה סרים מתחבק עם אשתך שמא אינו רע לך (סס ביכה ג ה). אילו שומרת יבם שנפלה לפני כמה יבמין שמא אינה מתייבמת (סס יבמ' י יז). אמר לו (בצלאל למשה) שמא כך אמר לך הקב״ה עשה משכן ארון וכלים, אמר לו שמא בצל אל היית וידעת (ברכ' נה.). אמר לו שמא לא שמעת אלא לענין שבת (סבת כב:). אמרתי שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לך וכו' שמא מושכרת ביד אחרים וכו' שמא מוהכרת ביד אחרים וכו' שמא אינן מעושרות וכו' שמא הקדיש כל נכסיו לשמים (סס קכז:). אמר לו שמא לא שמעת אלא כשקרבי דגים מעורבין בהן

(ערוב' כז.). אמר לו שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא (יומא לה:). ריקה, במה מבוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מבוערין כמותך (תעני' ז:). אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה (ר' יוחנן, מו״ק ט.). אמר להם שמא ראשה נאה אמרו לו סגלגל, שמא שערה נאה, דומה לאניצי פשתן (נדרי סו:). אמר לו שמא עיניו של לויתן ראית (ר״א, ב״ב עד:). אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו (סנה' קא.). לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי (ע״ז ח.). ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה (הורי' יב.). אמר ליה רבי יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום שתק, שוב א״ל ושתק, שלח וקרא לאכסניא שלו א״ל כלום סעד אליעזר אצלכם, אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד[1] (אדר״נ כו.). אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים (מנחי מד.). אמר להם שמא באשה בדקתם שהוסיף לה הכתוב שני צירים ושתי דלתות (בכורות מה.). חזר בעלה ומצא המצרי יוצא מביתו שאל אותה שמא נגע בך (מד״ר שמות א). בנוהג שבעולם אדם מפנה כלי מלא לתוך כלי ריקן או שמא כלי מלא לתוך כלי מלא (סס ויקר' י). אמרו ליה שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק (סס סס טז). אמר להם הקב״ה לישראל שלחתי לכם שלשה שלוחין משה אהרן ומרים שמא אכלו מכם, שמא שתו מכם, שמא הטריחו עליכם כלום (ר' ברכיה, סס סס כז). באותה שעה נתיירא יעקב אבינו ואמר שמא חס ושלום כשם שלאלו ירידה אף לי כן (סס סס כט). שמא יכול הוא לשמרו מן הלסטים (סס במדי יא). היה מצר לומר שמא יש בלבו של מלך עלי כלום (סס סס טו). בשר ודם מדליק נר מנר דלוק, שמא יכול להדליק נר מתוך חושך (סס סס). ואם תאמר

---

[1] [שים לב לחלוף המלים כלום ושמא במקום זה.]

הזקנים שהיתה נבואתן משל משה שמא חסר משה מן נבואתו כלום (שם שם). שמא אמרתי לך הביאו לי עולות מן חיות שבהרים, שמא הטרחתיך עליהם להביא לפני מהבהמה שאינה ברשותך (שם במדי כ). אמר לו הקב"ה לישעיה לא תהא סבור שמא לא הזהרתי אותם על ע"ז תחילה (שם דברי ג). רבש"ע אתה הוא אלוה על כל אלהים ואם אי אתה עונה אותי אני אומר שמא ח"ו כל הפנים שוות (שם שם). אמר לו שמא בחדרי מרכבה היית עסוק (שם שה"ש, לוחרך בחרוזים). אוי לי, שמא משוא פנים יש בדבר (שם רות ג). וכן ביעקב כתיב ויירא יעקב למה נתירא אמר שמא נתקלקלתי אצל לבן בכלום (תנחומא חקת כח). ואם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרין לטלטל (פסיק' רבי' כג, " הדברות הליתאה, קכ.). והוא עולה ונוטל את דדו ונותנו בפיו שמא ימשך לו חלב (שם כו, ויהי בעת שקרתה, קלא.). אמר הקב"ה לאברהם לך ונחם את ירושלם שמא מקבלת תנחומים ממך (שם ל, נחמו נחמו, קמא.). שמא בבניי היית שליט שהיית עומד ואומר עליהם ובתוך עם טמא שפתים (שם לג, אנכי אנכי, קנ:).—ובשמוש כשם עצם, דבר שאולי הוא אמת ואולי לא, דבר ספק, בנגוד אל ברי או ודאי: מנה לי בידך והלה אומר איני יודע וכו' רב הונא ורב יהודה אמרי חייב, ברי ושמא ברי עדיף (כתובי יב:). ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה איסור דאמר סומכוס בשמא ושמא, בברי וברי מי אמר (ב"מ ק.). אהב את השמא ושנא את המברך, ר' חדקא אומרת בלשון אחרת אהב את השמא ושנא את המה בכך (דא"ז ט, וכעין זה כלה רבתי ג וכן ה).—ובהכפלה שמא ושמא: זו סבורה שמא אצלי סועד היום וזו סבורה שמא אצלה סועד היום (ב"מ פו:). עבד בשר ודם שאמר לו אדונו המתן לי בשוק ולא אמר לו היכן ימתין התחיל העבד אומר שמא אצל בסילקי אמר לי להמתינו או שמא אצל בית המרחץ אמר לי או שמא בצד פיטרון אמר לי (מד"ר שמות טו).—ובסהמ"א: על כרחך לשון דילמא הוא, שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם (רס"י, דבר' ז יז).

אולי יראו, שמא יבינו, כי בית מרי המה, לפיכך עדיין הוא שמא (שם, יחזק' יב ג) דשמא אם אני מנית להם מן הדמים לא יועילו לי כלום (שם, תמורה ע.). נשרפת משום שמא כמא היה (שם, נדה לג:).—°ובהכפלה שמא־שמא: פעמים יתור אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו (רמב"ם, עכו"ם ב ג).

°**שַׁמָּאוּת,** ש"נ,—תפקיד השמאי, השם ומעריך: ולא יצורפו מנהיגים ויחידים ק"ק הנ"ל לשום דבר שבקדושה הן לישיבת ארצות והן לשמאות (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרי, 278). וק"ו בנו של ק"ו שלא ישיג מהיום שום תמונת כתב וכו' בעסק השמאות או בעסק ההתמנות או בשום ענין בעולם (שם, 469).

°**שַׁמַּאי,** ש"ז,—שתפקידו לשום ולהעריך, Schätzer, Taxator; estimateur; evaluator, appraisor: מי שיש בידו משכון וכו' יקח ג' שמאים וישומו המשכון כמה הוא שוה (טוחו"מ, מלוה ולוה עג). אלו שמאי העיר שמעריכים המס של בני העיר לפי אומד דעתן (לבוש חו"מ, עדות לד יד). והחלוקת ככוד שנחלק להם, שיהיו להם שני שמאים עכשו בתוך שמאי הארצות, באשר מנעו את עצמם מהכבוד ולא באו אינהו דאפסידו אנפשייהו ולעת עשיית הערכה החדשה בשבט הנ"ל יהיה להם רק שמאי אחד (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 107).

°**שַׁמָּאִי,** ת"ז, — שם ומעריך, abschätzend; estimating; estimatif: (המדרגה) הג' כשתקבע בכח הדמיונית וכו' או בכח השמאית הנק' (שטיאומטיבא) (תגמולי הנפש א ג, ז.). וזה השכל הקניני, כלומר אשר בקנין, ממנו עיוני וממנו מעשי וכו' והמעשי הוא עוד על ב' פנים כי ממנו מחשבי או שמאי מגזירת שומא וממנו מלאכותי (שם ב ג, כח:).

א. שמד [1]), ממנו השמד [2]), °השמדה, א. שמד, ועי' *אשמדי, *שמדון.

ב׳ שמד [3]), ממנו *משמד, *משמדות, *משמדת, ב. *שמד, *שמד, °שמדה, °שמדות, °תשמיד.

א. שָׁמַד, קל לא נמצא במקורות.

—נפע', נשמד [4]), נשמדה, נשמדתי, נשמדו, נשמדנו, השמד, השמדך, השמדך, השמדם, ישמד, תשמדון,— נשמל עם, בית אב וכדו' ואף איש אחד, נכחד ונכרת הוא וזרעו, vertilgt werden; être exterminé; to be exterminated: ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי (בראשי' לד ל). העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה לא תאריכן ימים עליה כי השמד תשמדון (דברי' ד כו). בחרבות גבורים אפיל המונך עריצי גוים כלם ושדדו את גאון מצרים ונשמד כל המונה (יחזקי' לב יב). ופשעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהל' לז לח). נשמדו בעין דאר היו דמן לאדמה (שם פג יא). בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח (משלי יד יא). — ובפרט בצרוף עד

1) [אין שרש זה בכל לשון קרובה, ואין ההשואות כגון לערב' סדם a) (נבל), כוש' דמסל (השמיד), אשור' מזד (הכה) משכנעות. ואפשר שנולד הפעל, שמד שאינו בבנין קל, כבנין נגזר משרש אחר, כגון, למשל, נשמד במק' נאשד דם של פ' (כצרוף אשד דם במק' שפך דם בתעודות יב, ובתרגומים גם שדא דם), וצ"ע.]

2) [השוה שמד, הפע', ואת ההערה לערך שמד.]

3) [שרש משני לשפיו הובן ובכטא משמד (עמ' 3394), בעוד שיש לראות כעקר משמד במק' משאמד, בצורת שפעל מן אמד, ואף עמד (כן גם בסור', ועי' בהערה לערך רחוץ).]

4) [הנפע' נשמד בא כצורה סבילה מן ההפע, השמיד, כמו נכחד, נכרת, מן הכחיד, הכרית, ולא מן חקל.]

a) سدم

השמידך עד השמדם [1]), להשמידם עדי עד: ונתנם יי' אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד השמדם דברי' ז כג). ישלח יי' בך את המארה את המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה עד השמדך ועד אבדך מהר (שם כח כ). יתן יי' את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים ירד עליך עד השמדך (שם שם כד). ובאו עליך כל הקללות האלה ורדפוך והשיגוך עד השמדך (שם שם מה). ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך עד השמדך אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד האבידו אתך (שם שם נא). גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יי' עליך עד השמדך (שם שם סא). בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד (תהלי' צב ח).—ונשמד מפני העם: השמר לך פן תנקש אחריהם אחרי השמדם מפניך (דברי' יב ל).—ונשמד מואב מעם: ונשמד מואב מעם כי על יי' הגדיל (ירמי' מח מב).—ונשמד פ' מעמו, משבטו: ויאמרו זקני העדה מה נעשה לנותרים לנשים כי נשמדה מבנימן אשה (שופטי' כא טז).—ונשמדה ארץ במשמ' נשמדו יושביה: ויבא שדד אל כל עיר ועיר לא תמלט ואבד העמק ונשמד המישר (ירמי' מח ח). — ונשמדו הבמות: ונשמדו במות און חטאת ישראל קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם (הושע י ח).—ונשמד שם פ' מלפני האל [2]): ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני (ישעי' מח יט).— ובספה"א: וחייתם עמהם בהצלחת ובטוב ולא נשמדתם ונשמדה ארצכם (יוסיפון פז).

—הפע', השמיד, השמידך, השמידו, השמדו, השמדתי, השמדתיו, השמידו, השמידום, השמידם, השמד, השמיד, להשמיד, לשמד, להשמידנו, השמידך, השמידו, השמידו, השמידם, השמדם, השמד, אשמיד, אשמידך,

1) [והשוה כנגד זה בבנין הפעיל: עד השמידך אתם, וכדו'.]

2) [בש"ב כא ה כתוב: האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נשמדנו מהתיצב בכל גבל ישראל, ואמנם השבעים מתרגמים פעל זה כאלו פעמים, גם להשמידנו (ἀφανίσωμεν וגם נשמדנו (ἐξολεθρεῦσαι ἡμᾶς) αὐτὸν), ולא צדקו המעדיפים את התרגום הראשון שאינו אלא השלמה ע.ינית, אלא הנכון לצרף ולקרא בהפע': נשמדנו מהתיצב וכו'.]

אַשְׁמִידֵם, תַּשְׁמִיד, תַּשְׁמִידֵם, יַשְׁמִיד, יַשְׁמֵד, יַשְׁמִידֵם, נַשְׁמִידָה, תַּשְׁמִידוּ, יַשְׁמִידוּ, יַשְׁמִידוּם, — השמיד האל או אדם עמים וממלכות וכדו׳ ואף בני אדם יחידים, הכרית והכחיד אותם ואת זרעם, vernichten, ausrotten; exterminer; to exterminate: ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת יי׳ אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי לְהַשְׁמִידֵנוּ (דברי׳ א כז). והעוים הישבים בחצרים עד עזה כפתרים היצאים מכפתר הִשְׁמִידֻם וישבו תחתם (סס ב כג). כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור הִשְׁמִידוֹ יי׳ אלהיך מקרבך (סס ד ג). כי יי׳ אלהיך הוא העבר לפניך אש אכלה הוא יַשְׁמִידֵם והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר (סס ט ג). הרף ממני וְאַשְׁמִידֵם ואמחה את שמם מתחת השמים (סס סס יד). ובאהרן התאנף יי׳ מאד לְהַשְׁמִידוֹ (סס סס כ). והיה כאשר שש יי׳ עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יי׳ עליכם להאביד אתכם וּלְהַשְׁמִיד אתכם (סס כח סג). ויגרש מפניך אויב ויאמר הַשְׁמֵד (סס לג כז). כי מאת יי׳ היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם לבלתי היות להם תחנה כי למען הַשְׁמִידָם (יהוש׳ יא כ). והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג וְנַשְׁמִידָה גם את היורש (ש״ב יד ז). יזכר נא המלך את יי׳ אלהיך מהרבית גאל הדם לשחת ולא יַשְׁמִידוּ את בני (סס סס יא). כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש לְהַשְׁמִיד אתי ואת בני יחד מנחלת אלהים (סס סס יו). ארדפה איבי וְאַשְׁמִידֵם ולא אשוב עד כלותם (סס כב לח). וַיַּשְׁמֵד זמרי את כל בית בעשא (מ״א יו יב). כי לְהַשְׁמִיד בלבבו ולהכרית גוים לא מעט (ישע׳ י ז). הנה עיני אדני יי׳ בממלכה החטאה וְהִשְׁמַדְתִּי אתה מעל פני האדמה אפס כי לא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד את בית יעקב (עמ׳ ט ח). וְהִשְׁמַדְתִּי חזק ממלכות הגוים (חגי ב כב). והיה ביום ההוא אבקש לְהַשְׁמִיד את כל הגוים הבאים על ירושלם (זכר׳ יב ט). ויאמר לְהַשְׁמִידָם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית (תהל׳ קו כג). לא הִשְׁמִידוּ את העמים אשר אמר יי׳ להם (סס סס לד). שומר יי׳ את כל אהביו ואת כל הרשעים יַשְׁמִיד (סס קמה כ). תרדף באף וְתַשְׁמִידֵם מתחת שמי יי׳ (איכה ג סו). ויבקש המן לְהַשְׁמִיד את כל היהודים (אסתר ג ו). ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך לְהַשְׁמִיד להרג ולאבד את כל היהודים (סס סס יג). כי נמכרנו אני ועמי לְהַשְׁמִיד להרוג ולאבד (סס ז ד). לְהַשְׁמִיד להרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם (סס ח יא). ויצא בחמא גדלה לְהַשְׁמִיד ולהחרים רבים (דני׳ יא מד). ויעמדו בני עמון ומואב על ישבי הר שעיר להחרים וּלְהַשְׁמִיד (דה״ב כ כג). —ובצרוף עד השמידו[1] וכדו׳: לא יתיצב איש בפניך עד הִשְׁמִדְךָ אתם (דבר׳ ז כד). ונתן על ברזל על צוארך עד הִשְׁמִידוֹ אתך (סס כח מח). רק את כל האדם הכו לפי חרב עד הִשְׁמִדָם אותם לא השאירו כל נשמה (יהוש׳ יא יד). כן יביא יי׳ עליכם את כל הדבר הרע עד הַשְׁמִידוֹ אותכם מעל האדמה הטובה הזאת (סס כג יה). ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם לא השאיר כל נשמת לירבעם עד הִשְׁמִדוֹ (מ״א יה כט). ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון עד הִשְׁמִידוֹ (מ״ב י יז). —ובצרוף השמיד מפניו, מעל פני האדמה, מן הארצות, מתוך עם: ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וַיַּשְׁמִידוּם מפניהם (דבר׳ ב יב). עם גדול ורב ורם כענקים וַיַּשְׁמִידֵם יי׳ מפניהם ויירשם וישבו תחתם כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר הִשְׁמִיד את החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם (סס סס כא–כב). פן יחרה אף יי׳ אלהיך בך וְהִשְׁמִידְךָ מעל פני האדמה (סס ו יה). וּלְהַשְׁמִיד את כל ישבי הארץ מפניכם (יהוש׳ ט כד). ואביאה אתכם אל ארץ האמרי וכו׳ ותירשו את ארצם וָאַשְׁמִידֵם מפניכם (סס כד ח). ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד וּלְהַשְׁמִיד מעל פני האדמה (מ״א יג לד). ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר הִשְׁמִיד יי׳ מפני בני ישראל (מ״ב כא ט). לשום הארץ לשמה וחטאיה יַשְׁמִיד ממנה (ישע׳ יג ט). והנביא כי יפתה ודבר דבר וכו׳ ונטיתי את ידי עליו וְהִשְׁמַדְתִּיו מתוך עמי ישראל (יחזק׳ יד ט). לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך לבג לגוים והכרתיך מן העמים

[1]) [עי׳ כפע׳, הערות.]

והאכדתיך מן הארצות אַשְׁמִידֶךָ (שם כה ז). ואנכי הִשְׁמַדְתִּי את האמרי מפניהם וכו' (עמו' ב ט). — והשמיד את שם פ': ועתה השבעה לי ביי' אם תכרית את זרעי אחרי ואם תַּשְׁמִיד את שמי מבית אבי (ש"א כד כא). — והשמיד צאן: אני ארעה צאני וכו' את האבדת אבקש וכו' ואת השמנה ואת החזקה אַשְׁמִיד (יחזק' לד יו). — והשמיד את הבעל: וַיַּשְׁמֵד יהוא את הבעל מישראל (מ"ב י כח). — והשמיד במות, בנין, מעוזים, ערים: וְהִשְׁמַדְתִּי את במתיכם והכרתי את חמניכם (ויקר' כו ל). והורשתם את כל ישבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיתם ואת כל צלמי מסכתם תאבדו ואת כל במתם תַּשְׁמִידוּ (במד' לג נב). יי' צוה אל כנען לַשְׁמִד מעוניה (ישע' כג יא). ונתשתי אשיריך מקרבך וְהִשְׁמַדְתִּי עריך (מיכה ה יג). — והשמיד את החרם: לא אוסיף להיות עמכם אם לא תַשְׁמִידוּ החרם מקרבכם (יהוש' ז יב). — ובתמונה, השמיד פריו ושרשיו של עם: ואנכי השמדתי את האמרי וכו' וָאַשְׁמִיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמו' ב ט). — ובמקור הַשְׁמֵד, המשמש כש"ע בצרוף מטאטא השמד: ושמתיה למורש קפד ואגמי מים וטאטאתיה במטאטא הַשְׁמֵד (ישע' יד כג). — ובסהמ"א: כי דוד משיח אלהי ישראל הכחידם והשמידם והשפילם (יוקיפון סד).

— הפע', *הֻשְׁמַד, — שהשמידו אותו, נוהג בדבור ובספרות.

ב. *שָׁמַד [1]), קל לא נמצא במקורות.

— פע', *שִׁמֵּד [2]), — שמד את פ', כפה אותו להמיר דתו [3]): שני תלמידים משל ר' יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד פגע בהם סרדיוט אחד וכו' אמר להם שלש שאלות אני שואל אתכם ואם השיבותם לי הרי מוטב ואם לאו הרי אני משמד אתכם (מד"ר ברלאש' סב).

— התפ', *הִשְׁתַּמֵּד, נִשְׁתַּמֵּד, — המיר דתו, ובפרט התנצר בטבילה [1]), sich taufen; être baptisé; to be baptised: בילגא לעולם טבעתה קבועה וחלונה סתומה מפני מרים בת בילגא שנשתמדה והלכה ונישאה לסרדיוט אחד ממלכי יון (תוספת' סוכה ד כח, וכעין זה ירוש' סוכה סוף פרק ה). נתחרש או נשתטה או נשתמד וכו' נדחית חטאתו (ר' יוחנן, ירוש' גיט' ז א). — ובסהמ"א: ישראל שנשתמד ויש לו אשה ישראלית וכו' (תשו' הגאו' הרכבי כא). ישראל שנשתמד מהו שגרש את אשתו כשהוא משומד וכו' ואשת איש שנשתמדה (רב נטרונאי גאון, תמדה גנוזה כא—כג). ורבנו גרשון כתב בתשובה כהן שנשתמד ועשה תשובה וכו' (תורתם של ראשונים מחב' ב, תשו' רב נטרונאי גאון). וששאלתם אשת ישראל שנשתמדה מהו למיזל אבוהא לגבי בעלה (שערי צדק ד, תשו' הגאו' כד). וששאלתון המלוה את חבירו ונשתמד ואחר כך מת מהו להפרע ישראל המלוה מחלק ירושה שלמשומד (תשו' הגאו'). שכל ישראל שנשתמד כיון שחוזר בתשובה אינו צריך לא טבילה ומכ"ש מילה (תשו' הגאו' ד, גנזי ירושלם, ורטהיימר). א"כ לבטלה ביארו לנו חכמי התלמוד תורה וכו' ואם היינו פטורים לא היו חוששין לסדר ס"א מסכתות לבטלה והיו משתמדים לקנות להם מלכות וממשלה (הקדי הקנה, ס' הכניסה, עז.). נשתמדו בניו (ס' חסידים מהד' ברלין, תתתסו). ראובן היה נשוי ללאה ונשתמדה ונשאת לגוי (תרומת הדשן ריט). ישראל שנשתמד מחמת יראה (תשו' הריב"ש יא). כהן שנשתמד וחזר בו וכו' מי שנשתמד ושמש לפני ע"ז

---

[1]) [עי' ב. שמד, הערה.]

[2]) [כאמור בהערה לשרש אין כאן בעקר אלא ש(א)מד, בנין שפעל מן אמד, עמד, והפעל שאול בשמ"ש זה מארמ'. ועי' בהערות שאחר זו.]

[3]) [בעקר על ידי טבילה, כנהוג בנצרות, אך משמש הבטוי במקורות מתו"ם בנוסח שלפנינו כנראה שלא בדיוק אף לגבי המרת הדת באלילות; ואפשר שהחליפו מעתיקים מאחרים מלה זו במקום פעל אחר, ובתקופה מאחרת זו ככר הבינו את הפעל שמד כלשון השמדת (דתית), מן א. שמד. הפעל בא בארמ' שבתו"ם, למשל בתרגום כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב מג): כל בר ישראל דאשתמד.

ואמנם אפשר שיד המעתיקים שנתה כאן מלשון המקורות.]

[1]) [לפי זה נהג הפעל בצורה sich schmadden אף בגרמנית של יהודים באידית. ואמנם כאמור, אולי באה במקורות שבתו"ם מלה אחרת, ואך מעתיקים המירוה בפעל זה, וצ"ע.]

(האשכל, ברכת כהנים, סו). מעשה בא לפנינו באשה א' שהלך בעלה זה כמה שנים בעיר סונפשליר ונשתמד שם ונשתנה שמו (תשו' הר"ן גירונדי ג). כל המשתמדים אחר שנאבקו במינות אינם שבין (רש"י, ע"ז יז.). מי שנשתמד אשתו פטורה להנשא לאיש אחר שהוא נחשב כמת (ר"א הקראי, גן עדן, נשים י, קמז.). שבוי שנשתמד אפי' למצוה אחת מן המצות, כגון שאוכל נבלות להכעיס או שלובש שעטנז או כיוצא בזה, אסור לפדותו (ר"י אלנקאוה, מנורת המאור ח, ענעלאו, 74). הכופר בעיקר ונשתמד, הרי עבר על כל התורה (שם ג, 116). גם נשתמדו יותר מחמש מאות (אבן וירגא, שבט יהודה, סוטט-בער, קמח).

— נפעל, נִשְׁמַד [1],— כמו נשתמד: כהן שנשמד ואח"כ חזר בתשובה ליהדות (פרח מטה אהרן לא, קסב:).

— הפעיל, הִשְׁמִיד [2],— כמו פעל: אלו לא היו עושין רצונו של השר היה הורג גדולים וקטנים או משמיד הקטנים (שערי תשובה למהר"מ מרוטנבורג ג יע). או היו משמידים אותם (שם שם).

***שְׁמָד** [3], ש"ז,— כפיה להמרת דת ישראל באחרת, בפרט לנצרות, Zwang zum Übertritt (in Religion); contraite à changer la confession; change of religion by force: כל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד נוהגים אותה בפרהסיא (ספרי דברי עו). בית מוסיאות שהעמידו גוים בשעת השמד אף על פי שעבר השמד הרי אילו אסורות (תוספתא ע"ז ה ו). ולא בשעת השמד גזרו מכיון שעבר השמד יהא מותר (ירוש' שבת ו ח). בראשונה גזרו שמד ביהודה וכו' והיו הולכין ומשעבדין בהן ואונסין את בנותיהן וגזרו שיהא איסטרטיוס בועל תחילה וכו' אף על פי שבטל השמד המנהג לא בטל (שם כתובו' א ה). בשעת השמד הכל אסור (שם ע"ז ה ח). וירח ה', הריח דורו של שמד (מד"ר ברא"ש' לד). שני תלמידים משל ר' יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד (שם שם סב). מעשה בשעת השמד בחנוני אחד מישראל שהיה מבשל בשר טהור ובשר חזיר ומוכר שלא ירגישו בו שהוא יהודי וכו' (שם במד' כ). בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא וכו' (שם שה"ש, סמכוני באשישות). השביען בדורו של שמד, בצבאות שעשו צביוני בעולם ושעשיתי צביוני בהן או באילות השדה ששופכין דמן על קדושת שמי כדם הצבי ודם האיל (שם שה"ש, השבעתי אתכם). אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד אינו יכול לסבול, ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש ונותנין אותן תחת שיחתן ומשיאין נפשותם מהן וכו' (ר' חייא בר אבא, שם שם, וכעין זה פסיקת' ר"כ בשלח. פז.). אחד בימי עמרם ואחד בדורו של שמד (שם שם). זה דורו של שמד, ממתים ידך מומתים מידך (שם אסתר, גם וספי).— ומ"ר שמדים: אם ראית אחיך פורק עולה של תורה מעליו גזור עליו שמדים ואתה שולט בו (ר' יוסי בר חלפתא, שם ברא"ש' סז).—ובמשמ"א גם במשמ' המרת הדת שלא בכפיה: שגזרו שמד על בני ארץ ישראל שלא יקראו קריית שמע ולא יתפללו (סו"ת הגאוני' מן הגניזה, 50). ובכל ספרים ראשונים הישנים שמימות משה ועד עכשיו לא נהגו לכתוב בריק זה, אלא משנים מועטים מפני שמנהג שמד הוא שגזר אדום הרשעה שמד על ארץ ישראל שלא יקראו בתורה (אוצר הגאונים י, התשובות, לוין, 96). הרחמן יצילנו מגזרות כל מיני שמד (סדר רב עמרם השלם א, קפד). ואותן ב' ישיבות לא ראו לא שבי ולא שמד (פירקוי בן באבוי, תרביץ ג, 395). ומנוחה מכל פחד ובהלה ומכל שמד [1]) ומכל תקלות וגזרות רעות (ר' נתן עמרס, עלוי נשמות, ליבורנו תרכח, יח:).— ומ"ר *שמדות: אלו המירות חטובות שלמדו ישראל ע"י הצרות והשמדות (מדרש שה"ש ז יד, גרינהוט, מו.). שקצרה ידי חכמי ישראל מלעסוק במשנ' על פה מרוב דוחק הצרות מטלטול הגליות והשמדות (ר"מ אלדבי, שבילי

---

[1]) [אולי אך בש"ם במק' נשתמד.]

[2]) [אולי אך ט"ם במק' מְשַׁמִּיד, מְשַׁמְּדִים.]

[3]) [המלה שאולה בעבר' של הז"ל מארמ' שמדא, אבל גם שומדא, שיש לנקד שְׁוּמָדָא, כשפעל מן אמד, ועל כן גם בעבר' המבטא הנהוג שְׁמָד הוא עקר.]

[1]) [מנקד: שְׁמָד.]

(אמונה, ס). וגזרועליהם גזירות קשות לכל הנשארים מהשמדות (שבט יהודה, שמד מ״ט, פוחט–בער, קיט). אמרו ישראל לפני הב״ה, רבונו של עולם, כמה שמדות וגזרות היא גוזרת עלי כל היום מלכות הרשעה (כ״י אלנקאוה, מנוה״מ ב, ענעלאו, 100).—ואמר המשורר: היו עמי כצאן אובדות וגזרו עליהם שמדות (עדת ישורון, שם שם, 451). ועי׳ שְׁמָדָה.

***שְׁמָדָה** [1]), ש״נ, — כמו שְׁמַד: אין שמדת אשתו מוציאה מביתה (תשו׳ ר׳ יצחק אלפסי בתשובות הרמב״ם רמז).

***שִׁמְדוֹן**, — שם מלך השדים [2]): בשעה שהיה הולך ליטע כרם פגע בו שידא שמדון (מד״ר בראשי׳ לו). פעם אחת הייתי מהלך משתעה בטבעתי ובא שיד שימדון וחטפה ממני והשליך אותה לים (מדרש שה״ש ג ה, גרינהוט, כט:).—ובספה״א: ואחרים אמרו כי היא (נעמה) היתה אשת שמדון אם אשמדאי וממנה נולדו השדים (רמב״ן, בראשי׳ ד כ).

***שְׁמָדוּת**, ש״נ,—מצב המְשֻׁמָּד: וישראל משומד נותן גט לאשתו וכו׳ ואם חוזר משמדותו תשובתו תשובה (תשובת ר׳ נטרונאי גאון, תשובות הגאונים, ירושלים). כיון שהיה בעל משומד וכו׳ ומת בשמדותו (תשו׳ הגאו׳ שערי צדק א כט). מהרהר בלבו את שמדותו ויאמר אוי לאותה בושה (אבן ירחי, המנהיג, הל׳ שבת, לב).

שַׁמָּה, ש״נ,—א) מצב רוח האדם המשתומם בפחד ובחרדה, והדבר המעורר מצב רוח כזה [3]), Schauer, Entsetzen; frisson, terreur; fit terror: והיית לְשַׁמָּה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יי׳ שמה (דברי כח לז). יען רך לבבך ותכנע מפני יי׳ בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל ישביו להיות לְשַׁמָּה ולקללה (מ״ב כב יט). שַׁמָּה ושערוריה נהיתה בארץ (ירמי׳ ה ל). ורדפתי אחריהם בחרב ברעב ובדבר ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ לאלה וּלְשַׁמָּה ולשרקה ולחרפה בכל הגוים אשר הדחתים שם (שם כט יח). כאשר נתך אפי וחמתי על ישבי ירושלם כן תתך חמתי עליכם בבאכם מצרים והייתם לאלה וּלְשַׁמָּה ולקללה ולחרפה (שם מב יח). בחרב וברעב יתמו והיו לאלה לְשַׁמָּה ולקללה ולחרפה (שם מד יב). והיתה אדום לְשַׁמָּה כל עבר עליה ישם וישרק על כל מכותה (שם מט יז). איך היתה לְשַׁמָּה בבל בגוים (שם נא מא). שכרון ויגון תמלאי כוס שַׁמָּה ושממה (יחזק׳ כג לג). לכו חזו מפעלות יי׳ אשר שם שַׁמּוֹת בארץ (תהל׳ מו ט). איך היו לְשַׁמָּה כרגע ספו תמו מן בלהות (שם עג יט). —ב) ובמשמ׳ מקום ריק ושומם וכדו׳: באזני יי׳ צבאות אם לא בתים רבים לְשַׁמָּה יהיו גדלים וטובים מאין יושב (ישע׳ ה ט). הנה יום יי׳ בא אכזרי ועברה וחרון אף לשום הארץ לְשַׁמָּה וחטאיה ישמיד ממנה (שם יג ט). נשאר בעיר שַׁמָּה ושאיה יכת שער (שם כד יב). עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקמו לשום ארצך לְשַׁמָּה עריך תצינה מאין יושב (ירמי׳ ד ז). לשום ארצם לְשַׁמָּה שרוקות עולם כל עובר עליה ישם ויניד בראשו (שם יח טז). ושמתי את העיר הזאת לְשַׁמָּה ולשרקה

---

1) [כנראה על פי הארמ׳ שמדא, שומדא שבתו״מ.]

2) [עי׳ אשמדאי, הערה.]

3) [הוראת השם היא זו של שם הפעל מן שמם (עי׳ שם), המשמש בעבר כלשון ריקות ושאיה (עי׳ שאה) מתנועה ומדבור בפחד; אבל בקצת שמושיו קרוב הפעל שמם אל נשם, בפרט בצרוף אשם ואשרק, שאפשר ליחסו גם אל נשם וגם אל שמם, וכן באה אף המלה שמה בצרוף עם שרקה. וכן בא שַׁמּוֹת ושאוף יחד. ואמנם משגים אלה של שמם כלשון ריקות, ונשם כלשון הרקת הרוח בנשימה קרובים גם הם, ואפשר שאין כאן מראש אלא שרש קדום אחד שהתפתח לשני ראשים, וכן אפשר שאין שרקה והפעל שרק במשמעות הרקת הרוח בקול „שריקה", אלא אותו שרש הבא בשי״ן שמאלית ובסמ״ך במלים כגון מַסְרֵק, (אילן) סרק וכדו׳, ואין משרוקית אלא כאותו מסרק (השנים) המשמיע גם הוא קול מיחד כששורקים בבין שניו. ובצרוף כגון שמה ושרקה אפשר גם להבין אף שרקה כלשון ריקות, כמו שמה ושימון, וצ״ע. ושים לב למלים שַׂעַר, סערה במשמ׳ רוח, הבאות גם הן אף במשמ׳ של רגש הפחד וההשתוממות. וגם כאן הבדילה המסרת שערור(י)ה בשי״ן ימנית מן שַׂעַר, סער. בשמושיה השונים באה המלה שמה גם בצרוף עם מלים, כגון אָלָה, חרפה וקללה, במשמ׳ דברים שמעוררים שמה בהזכרתם וכדו׳ ובאותה משמ׳ בא גם שְׂחֹק (ירמי׳ כ ז; מח כו, לט). ואפשר שאין שחק כאן אלא ר״ת מן שמה חרפה וקללה, כהערת העורך ZDMG 66, עמ׳ 399. ועי׳ שַׁמּוֹת.]

כל עבר עליה ישם וישרק על כל מכתה (שם יט ח). הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם יי' וכו' והחרמתים ושמתים לְשַׁמָּה ולשרקה ולחרבות עולם (שם כה ט). והיתה כל הארץ הזאת לחרבה ולְשַׁמָּה (שם שם יא). לתת אתם לחרבה לְשַׁמָּה לשרקה ולקללה כיום הזה (שם שם יח). כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים כי נף לְשַׁמָּה תהיה ונצתה מאין יושב (שם מו יט). תנו ציץ למואב כי נצא תצא ועריה לְשַׁמָּה תהיינה מאין יושב בהן (שם מח ט). איך היתה לְשַׁמָּה בבל בגוים (שם נ כג). ותרעש הארץ ותחל כי קמה על בבל מחשבות יי' לשום את ארץ בבל לְשַׁמָּה מאין יושב (שם נא כט). היו עריה לְשַׁמָּה ארץ ציה וערבה ארץ לא ישב בהן כל איש ולא יעבר בהן בן אדם (שם שם מג). אפרים לְשַׁמָּה תהיה (הושע ה ט). שם גפני לְשַׁמָּה ותאנתי לקצפה (יואל א ז). למען תתי אתך לְשַׁמָּה וישביה לשרקה (מיכה ו טז). זאת העיר העליזה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד איך היתה לְשַׁמָּה מרבץ לחיה כל עובר עליה ישרק יניע ידו (צפני' ב טו). — ואמר המשורר: הלנצח חמה, תהי גלות צמה, בזה ושמה, למזה ושמה (ר"י הלוי, יונה נשלחה, זמורה ז, 280).

שָׁמָּה, עי' שָׁם.

***שִׁמּוּט**, ש"ז, — מעשה המשמטים ומניפים סיף לפני אדם מכבד[1]: רואה שימוט סייפים ומים יורדים בין ברכיו (ספרי דבר' קלג).

***שִׁמּוּם**, ש"ז, — מצב העומד שומם ואבל, ואמר הפיטן: זן עינו במקום הזה ושר שמומו ויקונן אין זה (ר"א קליר, איכה את אשר, קינ' ת"ב).

שְׁמוֹנָה, שְׁמוֹנִים, עי' שְׁמֹנָה, שְׁמֹנִים.

***שִׁמּוּעַ**[1], ש"ז, — הוראתו של דבר או של דברים שאפשר לשמע מתוכם, Wortverständnis, Wortsinn; sens litéral; literal sense: וילכו שלשת ימים במדבר

1) [עי' שָׁמַט, פעי'.]

1) [כך מבטא המלה, על אף צרוף השם לפעל בבנין קל, כמו פִּטּוּר מן פָּטַר, ולא שְׁמוּעַ, כבמלונים.]

ולא מצאו מים, רבי יהושע אומר כשמועו (מכי' בשלח, ויסע מסה א). הרי הוא אומר שם תזבח את הפסח בערב, שומע אני כשמועו, ת"ל מועד צאתך ממצרים (ר', בא פה ה). אתה אומר גובה של ראש או אינו אלא בין עיניך כשמועו (שם שם יז). כל ששמועו מרובה ושמועו מועט[2] תפשת המרובה לא תפשת, תפשת מועט תפשת (ספרא מצורע קפה, כה.). כי לא יראני האדם וחי, רבי עקיבא אומר האדם כשמועו, וחי אלו מלאכי השרת (ספרי במד' קג). ולא בפתילת האידן עירניתא, ולא כפתילת המדבר כשמועה (ירוש' שבת ב א). — ובמשמ' שמיעת ההכרזה על דבר, שמיעת שקלים וכלאים[3]: אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגלה ומתנות לאביונים, ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אף שימוע שקלים וכלאים ביניהם (ירוש' שקל' א א). — ובסהמ"א: לא תקח האם על הבנים, כשהיא על הבנים, אתה אומר כשהיא על הבנים או לא תקח האם על הבנים כשמועו (מדרש תנאים לדברים כב ו, הופמן, 135).

שְׁמוּעָה, שְׁמֻעָה, ש"נ, סמי' שְׁמֻעַת, כנ' שְׁמֻעָתֵנוּ, מ"ר שְׁמֻעוֹת, — ידיעה שנשמעה מפי בני אדם, Kunde, Nachricht; nouvelles; news, information: וכלתו אשת פינחס הרה ללת ותשמע את הַשְּׁמֻעָה אל הלקח ארון האלהים ומת חמיה ואישה ותכרע ותלד (ש"א ד יט). וליהונתן בן שאול בן נכה רגלים בן חמש שנים היה בבא שְׁמֻעַת שאול ויהונתן מיזרעאל ותשאהו אמנתו ותנס (ש"ב ד ד). ויהי המה בדרך וְהַשְּׁמֻעָה באה אל דוד לאמר הכה אבשלום את כל בני המלך ולא נותר מהם אחד (שם יג ל). וְהַשְּׁמֻעָה באה עד יואב וכו' וינס יואב אל אהל יי' (מ"א ב כח). הנני נתן בו רוח ושמע שְׁמוּעָה ושב לארצו (מ"ב יט ז, וכעין זה ישעי' לז ז). ופן ירך לבבכם ותיראו בַּשְּׁמוּעָה הנשמעת ובא בשנה הַשְּׁמוּעָה ואחריו בשנה הַשְּׁמוּעָה וחמס בארץ

2) [כלו', שהנשמע ממנו יכול להיות מרבה או ממעט.]

3) [אמנם צרוף זה כש"ע מכון לפעל שבמשנה: משמיעין על השקלים וכו', אבל בשנוי בבנין, כי מכלל השמעה באה גם שמיעה.]

משל על משל (ירמ׳ כח מו). הוה על הוה תבוא ושמעה אל שמועה תהיה (יחזק׳ ז כו). ושמעות יבהלהו ממזרח ומצפון (דנ׳ יא מד).—וביחוד שמועה טובה, וכנגדה שמועה רעה: בושה חמת וארפד כי שמעה רעה שמעו נמגו (ירמ׳ מט כג). משמועה רעה לא יירא (תהל׳ קיב ז). שמועה טובה תדשן עצם (משלי יה ל). מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק (שם כה כה).—ושמעת שלם, שמעת טב (תעודות לכיש 2, 2; 3, 3; 8, 1—2; 9, 2).ועי׳ שָׁלוֹם.—ושמועה לבד במשמ׳ שמועה רעה, שמועת זועה: קול שמועה[1]) הנה באה ורעש גדול מארץ צפון לשום את ערי יהודה שממה מעון תנים (ירמ׳ י כב).—והיה לשמועה במשמ׳ זו: ולוא היתה סדם אחותך לשמועה בפיך ביום גאוניך (יחזק׳ יו נו). — ושמועה אלהית מפי הנביא: את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה (ישעי׳ כח ט). והיה רק זועה הבין שמועה[2]) (שם שם יט). מי האמין לשמעתנו וזרוע יי׳ על מי נגלתה (שם נג א). שמועה שמעתי מאת יי׳ וציר בגוים שלוח התקבצו ובאו עליה וקומו למלחמה (ירמ׳ מט יד). כה אמר אדני יי׳ לאדום שמועה שמענו מאת יי׳ וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה (עבד׳ א א). — ואמר בן סירא: היה ממהר בשמועה ובארך רוח השב פתגם (ב״ס גני׳ ה יא). אל תמאס בשמועת שבים אשר שמעו מאבתם (שם ח ט).—ובתו״מ: היו מכניסין אותן ומאימין עליהם, שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד, ומפי אדם נאמן שמענו (סנה׳ ד ה). אין שמיעה לליקוטי עצמות, א״ר חגיי והוא ששמע למחר, אבל אם שמע בו ביום יש שמועת לליקוטי עצמות (ירוש׳ מו״ק א ה). כל שחבריו מתביישין מחמת שמועתו (ילמק דבי רבי ינאי, יומא פו.). מהו אשרי אדם שומע לי, אמר הקב״ה אשריו לאדם בשעה ששמועותיו לי (מד״ר דבר׳ ז).— ובמשמ׳ תורה והלכה שהגיעו לידי פ׳ בשמיעה מרבותיו[3]), oral(e) Tradition; (mündliche) tradition, גם בצרופים, מפי השמועה, בעל שמועות: בשעת מיתתו אמר (עקביא בן מהללאל) לבנו, בני חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר, אמר לו ולמה לא חזרת בך, אמר לו אני שמעתי מפי המרובין והם שמעו מפי המרובין, אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן וכו׳ (עד׳ ה ז). המחכים את רבו והמכון את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו (אבו׳ ו ו). מה אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה על אחת כמה וכמה שלא יעמיד אדם על דברו במקום שמועה (תוספת׳ עד׳ א ג). אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה (בשם ר׳ יוחנן, ירוש׳ שבת א א). כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו (גידול, שם שם). אקפח את בני שלא המית׳ ימין ושמאל אני שראיתי את המעשה ושכחתי ואתה דורש ומסכים על השמועה (ר׳ טרפון, שם מגי׳ א יב). כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה (עירובי׳ סד.). גבור זה בעל שמועות, ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה (חגי׳ יד.). אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה (יבמ׳ לז.). עתיר משח עתיר כמס זהו בעל שמועות (ב״ב קמה:). אמר לו (ר׳ אלעזר בן שמוע ליוסף הבבלי), יוסף, כמדומה אני שלא כיוונגו שמועתינו עד עתה (מכמ׳ יס). מפי השמועה אמרוה, מפי חגי וזכריה ומלאכי (רבי יוחנן, בכורות נח.).—ובסהמ״א: שאפילו אדם קורא תורת נביאים וכתובים ושונה משנה ומדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושבות ומעמדות והגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה אין תורתו שוה כלום (א״ב דר״ע נוסחא א, ביהמ״ד ילינק ג, 19). והמצות שהן נודעות מדרך השמועה מדברי הנביאים לא חשך אלהינו מלחייב לקדמונים (רי נסים גאון, הקדמה לברכות). מראין דבריה שלשמועה זו ששלש חלוקות יש בדבר (תשו׳ הגאו׳ הרכבי ספא, 198). וכבר נודע מדעת בעלי ההגיון שהשמועות התכופות הקדמות נכנסות במופת האמת (אמו״ד ג ה ג, עח). יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא

---

1) [אין להניח גם כאן הוראה אחרת מזו שבכל מקום במקרא.]

2) [לפי דברי העורך, הלשון והספר ב 131, הכונה כאן: והית קו (במשמ׳ תינוק מקיא קיא וצואה) וְעַר הבין שמועה, ועי׳ שם]

3) [באומ׳ שבתו״מ שמועתא, וגם שמעתא, שמעתתא.]

ישבת דבר מדברי דיני תורה (רמב"ם, ת"ת א יב). ובני אדם שביפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם מותר לספרם בשבת כמו בחול (הלבוש או"ח שבת סז א).—ואמר המשורר: וידיו להניע ורגליו להסיע ואזן להגיע ללבו שמועותיו (רמב"ע, בשם אל בכודי, רמא). גם עין אמונה גם אזן נטועה, אביט כל תמונה אבין כל שמועה (ראב"ע, אחלי יכונו, אינר 106).—ושמועתו טובה או רעה[1], במשמ' יצא עליו שם טוב או שם רע: ואפילו במינהו אבי יתומים אם בשעה שמינהו היתה שמועתו טובה והולך בדרך טובים ואחר מיתת האב נתקלקל (ספר בר ססה, סכד). וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות, והוא שיהיה קול שאינו פוסק ולא יהיו אלו אויבים ידועים שמוציאין עליו שמועה רעה, וכן מבזין את זה ששמועתו רעה ומחרפין את יולדתו בפניו (רמב"ם, סנהדרין כד ס).

שמועי, עי' שִׁמְעִי, שמֹעִי.

***שְׁמוּעִיאֵל**, ש"ז,—שם מלאך ממֻנה על השרפים: שרפים שמועיאל ממונה עליהם (מסכת אצילות ה, גנזי הקבלה, ילינק). ומצאתי כתיב כי רבו של שם בן נח היה נקר' שמו פאל"י ולכן יש להבין כי באולי שמועאל השמש הגדול נקרא כן (בר"מ מנוסה א, אמסט', ה.). ואלו שמות ג' הראשי' הממוני' על כתות השרפי' שם הראשון שמועא"ל הוא השרף המקרר האש מרוב זיוו ומרוב מעלתו (שם ג, כו.). ועי' שְׁמִיעָאֵל.

***שְׁמוּעֲנִית**, תה"פ מדמה מן שמע: והיה ראוי לבנות תשמועת על משקל תלבושת ושמוענית על משקל קדורנית (תשו' דונש על רסע"ג, 119).

א. **שִׁמּוּר**, ש"ז, במקרא רק מ"ר שִׁמֻּרִים,—כנוי לליל זה שיצאו בו בני ישראל ממצרים ומכאן לליל חג הפסח בכלל[2]: ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות יי' מארץ מצרים ליל שִׁמֻּרִים הוא ליוי' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליוי' שִׁמֻּרִים לכל בני ישראל לדרתם (שמות יב מא—מב). — ובתפלה: ליל שמורים אדיר ונאה לתהלותיו וכו' (מאיר, ליל שמרים, מעריב ליל ב פסח). — ומ"י *שִׁמּוּר, כמו שמירה, במשמ' מעשה השומר דבר, על דבר: תרומה צריב' שימור (ירוש' חלה ג ב). מצה שצריכה שימור, יצאת זו שאינה צריכה שימור מפני שאינה צריכה שימור (שם פסח' ב ד). שלשה צריכין שימור ואלו הן חולה וחתן וכלה (רב יהודה, ברכ' כד:). מצוה ללתות, שנאמר ושמרתם את המצות, אי לא דבעי לתיתה שימור למאי, אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא (רבא, פסח' מ.). שנוטלין שכר על המקרא וכו' רב אמר שכר שימור (נדרי לו:—לז.). מצת כותי מותרת ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, פשיטא, מהו דתימא לא בקיאי בשימור קמ"ל (חול' ד.). מה תשיעי בעי שימור אף עשירי בעי שימור (נדה עב:). אפילו בן יומו חי אינו צריך שימור לא מן החולדה ולא מן העכברים ולא מן הנחשים וכו' אבל כשמת אפי' כעוג מלך הבשן צריך שימור מן החולדה ומן העכברים ומן הנחשים (שמעון בן אלעזר, מד"ר קהל' א, ברכות הטובה).—ובסהמ"א: והיו מקבלין עליהן שימור השבת (רב נסים גאון, שבת קיח:). לפי ששימרתי צאנך שימור גמור ולא נגנב לי כלום לא יום ולא לילה (תשו' דונש על רסע"ג 13). כי אין המשפט לא על דרך השימור ולא על דרך הצדק והחסד להיות סוף לפרעון (ברצלוני ליצירה, 152).

---

1) [בארמ' שבתו"ם, דסני שומעניה, דשפיר שומעניה (מגילה כה:, מו"ק יז.).]

2) [הוראתה המדויקת של המלה, השגורה בדבור ובספרות בפרט בצרוף שבפס' ליל שמרים, לא הֻבררה כל צרכה; ולפי השבעים אין צרוף זה ממש אף בכתוב, כי מתרגמים אלו מצרפים את המלה ליל לפס' מא: בעצם היום הזה יצאו כל צבאות יי' מארץ מצרים ליל(ה), כמו באותו מקום פס' ל—לא: ויקם פרעה לילה וכו' ויקרא למשה ולאהרן לילה. ולפי הבנה זו אין לדון את המלה על פי צרוף זה של סומך ונסמך, אלא כנשוא במשפט בלבד: שמרים הוא (הלילה) ליוי' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליוי', שמרים לכל בני ישראל לדרתם. וכנראה הכונה, בקרוב לחלק מן הפרשנות הקדומה: שה'יה הקב"ה שומר ומצפה לו (לליל זה) לקים הבטחתו להוציאם ממצרים (לשון רש"י) ושבני ישראל שומרים ומצפים לו בכל שנה ושנה להקריב קרבן ליוי'. ועי' שָׁמַר, פע'. ומרבות הדרשות על כתוב זה.]

פה הוא שימור של שבת, מלהבעיר בה את האש, ומלעשות בה כל מלאכה (מכוה״מ לר״י אלנקאוה ג, ענעלאו, 572). ואין לך שימור לנפשך כשתיקה (שם ד, 232).—ואמר הפיטן: מועדים טפלים לשבת ניתלו עלי שימור שבת (ינאי, אפרי סוערי שבת, קרובי שמות, פיוטי ינאי, זולאי, לח). קדוש מתפתה יציל שומרי שימור מילה (הוא, למול שלשה, שם שם, לט). ישלם שיעור שימורינו (הוא, יחוס תחל, קרובי ויקרי, שם, קנג). משכילים בשמור חדש האביב ראשונה (מנחם ברבי מכיר, אור זרוע, יוצר שבת של הפסקה ראשונה). נגעמתי בשמור מצוה (שמעון בר יצחק, אהוביך אהבוך, יוצר שבת מוה״מ פסח). —*ובמשמ׳ מסקנה ראשונה שמורה בזכרון: ואמנם כח הזכרון וכו׳ יחלק לשלש פעולות, והם הזכר והזכרון והשמור וכו׳ והשמור הוא זכר רציף (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד א).

ב. *שְׁמֻור, ס״ז,—זקוק יין משמרים: א״ר זעירא מה המרקד קמח למטן וסלת למעלן, אף המשמר יין למטן ושמרים למעלן, ולא הוינן אמרין כלום למה שהותר מכלל ברירה והותר מכלל שימור וכו׳ (ירוש׳ שבת כ א).

שְׁמֻרָה, רק מ״ר שְׁמֻרוֹת, מלה מספקה [1]: אחזת שְׁמֻרוֹת עיני נפעמתי ולא אדבר (תהלי עז ה).—ואמר המשורר: אני אקום להודות לו בליל בהאחז לעינים שמורות (ר״מ סנגיד, אלהים האריך לי, בן תהלים, מכון, פד).

*שְׁמוּרָה, עי׳ שְׁמֻרָה.

*שִׁמּוּשׁ, ס״ז,—מעשה המשמש, השרת את זולתו, והתורה :Bedienung; service; attendance (נקנית) בארבעים ושמונה דברים ואלו הן, בתלמוד, בשמיעת האזן וכו׳ בשמוש חכמים, בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים (אבי ו ה). גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנ׳ היש פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק, מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה (ר׳ יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, ברכי ז:). שלא בחר (ה׳) בכל השבטים לעמוד בשימושו אלא בני לוי בלבד (מד״ר במדי ג). אם הדיוט משתמש בכלי שבור גנאי הוא לו, אבל הקב״ה אינו כן אלא כל שימושיו כלים שבורים (פסיקי ר״כ, סוכה, קנח:).—ובסהמ״א באותה משמ׳: כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו (רש״י, במד׳ כז יו). הלא אתם ראיתם שמושי בתמידות בהברתנו הקדושה מימי חמי ז״ל בגופי ובכל מאדי (שביד מעיר, הקדי, יג).—ואמר הפיטן: חנוט נון אשר שימשך ישרת גם הוא כשימושך (ינאי, אז בהיק־א, קרובי דברי, זולאי, רכה). נזופים בריא אולם משמוש שבחיך (שלמה הבבלי, ארז לדקה, סליחי מנחי יוה״כ).—*ובמשמ׳ שרות שמשרתים אותו: וכיון שבידו הוא אותו כת: מסמיך מאותו יום ולהלן קורין אותו כל אדם ר׳ וממנין אותו בדיינין ובסודות החברים, ושמושיו ומלבושיו כשמושי החכמים ועטופי החכמים והחברים והרבנים הנסמכים ולא כשמושי התלמידים שלא נסמכו עדיין (ס׳ השטרות לר״י ברצלוני, 132).—*וכן לגבי דבר הבא לשמש לצרך מן הצרכים, השתמשות: והעשירי (הענין) בספור דרך השמוש בכל מדה ממדותינו במקומה (ר״י א״ת, מו״ה, עבודת האלהים, פתיחי). ואני מתחננת אל כבודך שתבאר לי המקומות אשר אשתמש בהם במשובח ובמגונה במדותי אשר בהשתמשי בהם שם ישבחוני עליהם ויודו שמושי בהם (שם שם ע). וכן שתי המדות העצלה והחריצות ומקום השמוש בעצלה בתאוות הבהמיות (שם שם י). ובעבור מה שזכר מהרכבת גוף האדם ושמושי

---

[1] [התרגום הארמי ראה כאן ש״כ, כנראה במשמ׳ עפעפי העין, בארמ׳ תימורתא דעינא, שלא משרש שמר הרגיל, שכנגדו בערב׳ שׁמר a), ולא ת׳מר. אך השבעים תרגמו φυλακάς, ולג׳ vigilias, כלשון משמרות א׳ אשמורות, וכן רש״י: לשון אשמורות הלילה, וראב״ע מצרף למעשה פרושים שונים באמרו: אמר רבי משה כי שמורות תאר השם כמו עצומות, כי העפעפים שומרות העינים בהסגרם והטעם אחזת אותם עד שלא נסגרו עיני ולא ישנתי, ע״כ. אבל לפי הענין דְבר בכתוב על הפחד בלילות (נפעמתי) ועל כן יש לראות כאן בטוי קרוב אל הצרוף סמר מפחדך בשרי (תהל׳ קיט קכ), תסמר שערת בשרי (איוב ד יד), והכונה כנראה בקרוב אָחֲזוּ שְׁמֻרוֹת עיני, כלו׳ פחד ואימה אחזו את עיני, נפעמתי ולא אדבר, וצ״ע. ובסהמ״א משמשת המלה שמורה כלשון גבת העין, עפעף, Augenlid; eye-lid; paupière.]

a) سمر

כחותיו ונפשו (ערוגת הבשם לרמב"ע, ליון ג, 120). כגון שמכר בית או חצר והיה הפתח פתוח ונעל הלוקח את הפתח וחזר ופתחו הרי זה החזיק וקנה שהרי נשתמש שימוש מועיל (רמב"ם, מכירה א י). ותבאר להם משמושי מעשינו (קלונימוס, בעלי חיים, מ:). והני כתרים ותגים הכתובין בספר תאגי המסורין אלינו במלאכת שימוש ספר תורה צריך הסופר שיהא זהיר בהם (גנזי מצרים, הלכות ס"ת, לג). שהערונו על אופן התחבולה הזאת ובצדדי שמושה (רי"א מודינה, לב האריה א ט). עשה לו מלאכה שאינה בשימוש גופו כגון שתפר לו בגד וכיוצא כזה קנאו רבו (שו"ע חו"מ מקח קלו).—"ושטר שמוש בית דין, ובקצור שטר שמוש, ואף שמוש, שטר שישמש רק בבית דין: כגון ספר או שמוש שיש לו לאדם בתיך ביתו לכתב עליו זכרונותיו (רי"ף, כתובי קם.). מאי שטרי בירורין שטרי טענתא שהוא שימוש ב"ד (הוא, ב"מ יא:). והשטר השמונה וחמישים הוא שטר שמוש, והוא שטר שכותבין בית דין במה שדנו ובמה שעשו שהיה מונח אותו שטר השמוש ביד נאמן ואתה מוצא שטר שימוש זה על דרכים הרבה כפי מה שיצטרך לבית דין לעשותו עושין אותו, האחד מהן בשטרא דמירכסא יצטרך לבית דין לעשות כתב שימוש שיתנו ביד הלוה וכו' ויש לך נמי שטר שימוש אחר שכותבין בית דין על מי שנפטר והניח אלמנה או בעל חוב ולא נמצא לו יורש וקיימא לן שאין אחד מישראל שאין לו גואלים וכו' וכיון דהכי הוא משביעין את האלמנה או את הבעל חוב ומגבין להם את חובו ומה שנשתייר מן הנכסים לאחר פריעתן מניחין אותו בית דין אצל נאמן וכותבין שטר שימוש בכך הממון שביד הנאמן ותיתמין בו בית דין ומניחין אותו שטר שימוש ביד נאמן אחד עד שיבוא לו היורש וכו' וכן נמי אם ישבו בית דין והוצרך להם וכו' לעיין בדבר, כותבין שטר שימוש על כך ולפי שהוא שטר שימוש נוהג על דרכים הרבה כפי מה שיזדמן לבית דין דבר לכתו' בו לכך לא כתבנו נוסח שטר שימוש מפני שהוא מתהפך לכמה לשונות לפי הצורך (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 90—91). שכותבין מזה שני שטרות האחד לאפטרופא ואחד לקרובים אות באות והוא הנקרא שטר שמוש (ספר בכ מסת תפונה מכד נסס הרא"ג"ד). ואתרמו מובחרים דרבנן דמתא מחסיא ועינו ביניהן שמוש, שימוש בית דין ושימוש אלגמעה (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 231). ובמוגע מכתבו באיסות נוסח השמוש ואחרי הנתבע שגרתי (שם שם).—ואמר המשורר: שטר שמוש למשמרת יחקק (רס"ג, סער דיני ממונות, קבולת קנטרסים, 183).—וכמו תשמיש, במשמ' הזדוגות: וכשהן (האפעה) משמשין דרך פיהן הן משמשין ושימושן ערב להן וכו' זה הכלל כל ששימושן ועיבורן שוין מולידין ומגדלין וכל שאין שימושן ועיבורן שוין אין מולידין (מדה"ג ברא"ש' ג טו, מרגליות, קנ). כלב מתקשר בשמושו (ר"י אלנקאוה, מנורת ה ד, ענעלאו, 463).—ואמר הפיטן: עד שיפות שמשך יפיח שימושך (ינאי, יונתי מפרך אבכים, קרוב' פסח, זולאי, רעו).—"ובדקדוק, שמוש האות, המלה, הלשון, בוא האות לא למשמ' עצבית אלא להגדרת צורתה של המלה בדקדוק, Sprachgebrauch; usage (de la langue); usage (of a language): חנני, נו"ן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נונין שהיה לו לומר הנְנֵנִי שאין חנן בלא שתי נוני"ן והשלישית לשימוש כמו עשני ובדני (רס"י, בראש' לג יח). ואל ישעו בדברי שקר, ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח וכו' וא"א לומר ישעו לשון וישע ה' אל הבל וכו' שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם וכו' ולא מצאתי שמוש של בי"ת הסמוכה לאחריהם אבל אחר לי' דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל לשון שמוש בי"ת כגון הנדברים בך וכו' (הוא, שמות ה ט). כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל ניתן התי"ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון זה (מסתולל) וכגון ויסתבל החגב מגזרת סבל, כי תשתרר עלינו מגזרת שר ונגיד, משתכל הוית (הוא, שם ט יז). לעולם ועד, לשון עולמות הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה אבל ואנכי היודע ועד שהוי"ו בו שמוש קמוצה היא (הוא, שם טו יח). וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהית צריך שלשה תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת ה', מתת אלהים היא, והשלישית לשמוש (הוא, שם כג כז). ושתי, לשון השתה והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתים שאין

שיתה בלא תי״ו והאחת לשמוש (הוא, שם שם לח). ויש פותרים אותו (אפאיהם) כתרגומו יחול ׳ גזי עליהן ולא יתכן שאם היה כן היה לו לכתוב אאפאיהם, אחת לשמוש ואחת ליסוד (הוא, דברי לב כ׳). מדברותיך, המ״ם בו קרוב ליסיד וכו׳ ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך :המ״ם בו שימוש משמשת לשון מן (הוא, שם לג ג). וכן מצאתי במסרת וייטיב מיטיבים ואיטיבה היטב איטיב עמך כלם מלאים מן יבם ויבא מן יפה ויף בגדלו יוד ויף גורדת יוד של שמוש (ר״ת, הכרעות, 40). ותדע כי נון נקה ינקה כל הנגע בה, ונפש וינפש בן אמתך, נוניהם יפ׳וד ולא תסור הנון מהם גם לא תבא במקום שמוש (שם, 41). ויתכן שהמם (של מקרה לילה) לשמוש ודגש הקוף לחסרון נון מן (רד״ק, מכלול, שער דקדוק הפעלים, מכלול, ג.). ודע כי שנים ועשרים אותיות הללו מחציתם שורש ומחציתם שמוש (ר״י קמחי, ספר זכרון, 2).—*ובמשמ׳ נטית הפעלים והשמות: ונאמר שחייב או במוצאינו מילה מיוחדת מבלי מצורפת על המעשים במקום אחד מן המקרא ולא נצרפנה בעצמה אחר כן לא נשמש מילה זולתה וזו התשובה תכרית שימושו שמילה אחת מצטרף ממנה י״ט אלף קס״ט מילה (דונש על רסע״ג, 102). אבל חכמת השמוש[1]) והדבור היא להם מן הדברים אשר מנחשים בהם (ר״י ח״ח, הקד׳ הרקמה, וילנסקי, יב). והצחות בדבור והמהירות בחכמת הלשון לא תהיינה כי אם בעמד על שרשיו ותוכן שמושיו ואמר ז״ל בחכמת השמוש ביחוד שהיא מאשר לא יוכל האדם לעמוד שלא יצטרך לדעתו הנפ׳על וההתפעל והמקור, וזאת היא חכמת השמוש עצמה וכו׳ אבל רצה הנלעגי לשון, רצוני לומר, הטועים בדבריהם, אשר אינם יודעים חכמת שרשי הלשון ואינם בקיאים בשמושיה, וכו׳ והצחות לא תהיה כי אם בעמוד על מה שזכרנו מתקון חכמת שרשי הלשון והכרת שמושיה (שם שם, יג–יד). ובעבור שהיתה מעלת חכמת הלשון המעלה אשר ספרנו ומדרגתה המדרגה אשר זכרנו הסכמנו לחבר בה ספר נקבץ בו שערים בוללים רוב חכמת הלשון וסובבים רוב שמושיה והעברותיה ותהלוכותיה וכו׳ ולא נניח במקרא מן המקורים ושמושי הפעלים דבר שתצא ממנו תועלת שלא נזכור אותו (שם שם, טו). מפני שהוא (הלשון הערבי) אחר הלשון הארמי דומה ללשוננו יותר מכל הלשונות, אבל עלילותיו ושמושיו והעברותיו ותהלוכותיו הוא בכל זה קרוב ללשוננו מזולתו מן הלשונות (שם שם, יח). אתה רואה אותי בעת אבאר שמוש נכרי ששמשו בו העבריים שאומר ברוב הפעמים וכבר עשו הערב כן וכו׳ ואינני אומר שכל מה שרב השמוש בו יכון בו החסרון וכו׳ (שם שם, כד). ורפלא מה שהחל בו מן החכמה הזאת, ר״ל, חכמת השמוש כי לא קדמו אדם לזה (שם שם, כז.). והתגלגלו לנו בהם תועלות גדולות משמושי הלשון והעברותיה והליכותיה (ר״י ח״ח, הק״ם לריב״ג, הקד׳, 2). ודעתי להביא בכל שרש רוב מה ששמשו בו ממנו מקל וכבד ופועל ופעול ופועל עתיד ומקור ונפעל והתפעל ומה שלא הוזכר שם פועלו וזולתו זה משמושו כי לא היתה דעתנו למנות השרשים מבלתי הצעת השמוש וכו׳ והמנהג הזה נוהג בכל שרש אשר יהיו תחתיו ענינים שונים זה מזה, רצוני לומר שאביא שמוש כל ענין מעניגיו בע״ה ואמצתו וכו׳ וכאשר תראני שונה הרבה במלה מהמלות וכו׳ דע כי אני עושה זאת להראות אפני שמוש העברים במלה ההיא במקומות שונים וזה כהשתמשם במלת פסל במה שיוקח מן הצלמים מן האבן ומן העץ ומן המתכות וכו׳ ויש שתהיה עלת שנותי שיתבאר ממנו שמוש העבריים בקצת המלות פעם בתוספת אות ופעם בלעדי תוספת באמרם ופיהם פערו למלקוש בלי בית ואמרו ופערו עלי בפיהם בבית, ויש שהיתה שנותי לבאר שמושם בקבוץ המלת בלשון זכר ובלשון נקבה ואמרו סגנים וסגנות חניתים וחניתות (שם שם. 8). אנשים ראו חסרון מי שקדם זכרם והשתדלו לדעת עילות הנקוד והטעמים וחברו אליהם דעת שמוש הלשון ודקדוקו (הוא, מו״ה, עבודת האלהים ז). לא מהיותי חכם בעיני השיאני לבבי לבא במשעול ההעתקה חצר הלזה אשר גדר מזה וגדר מזה גדר צורך ידיעת הלשון המועתק ממנו ואופני שמושיו וכו׳ (ר״ש א״ת, מו״נ, פתיחת המעתיק). ולא יסתר מאמרנו היות שמושו אינו כשמוש העלולי הפ״א או הלמ״ד, כי ככר הוזרו שמושים ובאו

---

[1]) [בערב׳: תצריף; ר״ל, חכמת נטית הפעלים והשמות; דונש וראב״ע כותבים ,צירוף׳ (הערת וילנסקי במהדורתו)].

על כלתי הקש וכו' והסרת כמו זה הענין המטעה לא יבטל בדרכי שמוש הלשון (שם ח קז). והרם ספרים בחכמת שמוש הלשון (ר"י קמחי, הקד' לספר הגלוי). מה שאבקש מהמעיין בחבורי זה שלא ידקדק עלי במקצת המלות היוצאות מן הגבול שמוש הלשון כי בכוונה נמשכתי אחרי הלשון המעתיקים מלשון ערב ללשונינו (אבן לטיף, שער השמים, הקד', הספר ג, 97). כי אספתי בו שמוש הלשון וחבור המלות ודרכי הדבור (בן-זאב, תלמוד לשון עברי, הקד').—*ושמוש במשמ' כלי שמוש, כבצרופים כגון שמושי מלוכה, כהנה וכו'; אך על הדעת השניה יהיה כבוד ה' כלל המלאכים והכלים הרוחניים וכו' והוא נקרא כבוד ה' כאשר נקראו שמושי המלך כבודה (ר"י א"ת, ס' הכוזרי ד ג).—*שמושי ערש במשמ' כלי מטה: ראובן נשא את רחל והכניסה לו בכתובתה מבית אביה קצת מדודין ותכשיטין ושמושי ערש (ר"מ אלשייך, תורת חסד, שו"ת לג). והתכשיטין והשימושי ערש וכל מה שהכניסה האלמנה הנזכר לבעלה מדודים בעין (ר' אהרן הכהן, פרח מטה אהרן, שו"ת א קיד, קלג:).—*ובמשמ' משמעות והוראה: התהלך, לשון עבר וזהו שמושו לשעבר (רש"י, בראשי ו ט). כי תראה חמור שנאך וגו', הרי כי משמש לשון דילמא שהוא מארבע לשונות של שימושי כי (הנ"ל, שמות כג ה). ורב שמוש ספרי הנבואה במלת חסד הוא בהטבה למי שאין לו חק עליך כלל (ר"מ א"ת, מו"נ ג נג).—*וחכמת השמוש, חכמת שמוש הטבעים, במשמ' חכמה מעשית: והחלק השני היא חכמת השמוש שקורין לה בלשון ערבי אלעלם אלריאצי, ויש מי שקראה חכמת המוסר, והיא חכמת המנין והשעורים וחכמת הכוכבים וחכמת הנגון וכו' ואשר הצורך אליהם יותר לענין העולם היא החכמה התחתונה אשר היא חכמת טבעי הגופות ומקריהן, והחכמה התיכונה שהיא חכמת השמוש (ר"י א"ת, מו"ה, הקד'). ולא שנבקש בחכמת השמוש הדבר המספיק (שם שם). ומפני שהיה ספרי זה מן החכמה האלהית נשמרתי בו מן הראיות שהן הולכות על דרך חכמת הדבר והכמת השמוש אלא בשער ראשון ממנו (שם שם). למודים שם נרדף למלת שמושים ולמלת הרגלים (ר"ם א"ת, פי' המלות הזרות). והמעשי הנקרא בפיהם חכם אל טביע ר"ל חכמת שמוש (יעקב פרווינצאלי, שו"ת בדבר למוד החכמות, בס' דברי חכמים, סג).

*שִׁמּוּשִׁי, ת"ז,—מה שנלמד בשמוש מורים: והמעשי הנקרא בפיהם חכם אל טביע ר"ל חכמת שמוש הטבעים כגון המעשי מהרפואה ומעשים שמושיים אחרים נודעו לגדולי הפילוסופיא (ר' יעקב פרווינצאלי, שו"ת בדבר למוד החכמות, בספר דברי חכמים, סג).—*החכמה השמושית, במשמ' חכמת השמוש, מתמטיקה: אמנם החכמה הלמודית וכו' תעיין בענינים משוללים מחמריהם וכו' וחלקי החכמה אשר הם שרשיה ארבעה הם וכו' ויקראו כל אלו החלקים החכמה השמושית (מלות ההגיון יד). ולמודיות ושמושיות והרגליות שמות נרדפים על זה המין, מפני שהיא כמרגלת ומלמדת לשני המינים האחרים (ר"ם א"ת, פי' המלות הזרות).

שְׁמוֹת, ש"נ,—שה"פ מן שמם [1]: יען ביען שַׁמּוֹת ושאף אתכם מסביב להיותכם מורשה לשארית הגוים וכו' לכן וכו' כה אמר יי' להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות ולחרבות השממות וכו' (יחזק' לו ג–ז).

*שַׁמּוּתִי, שמתי, ת"ז,—שיך לסיעת בית שמאי[2]: והיה הדבר קשה לחכמים היאך מניחין דברי חכמים ועושין כרבי אליעזר, חדא דרבי אליעזר שמותי הוא ועוד יחיד ורבים הלכה ברבים (ר"ם בן לקים משום ר' יהודה סנסיה, שבת קל:). כל ימיו של רבי אליעזר היו עושין כרבי יהושע, לאחר פטירתו של רבי אליעזר החזיר רבי יהושע את הדבר ליושנו כרבי אליעזר, בחייו מ"ט לא משום דרבי אליעזר שמותי הוא וסבר אי עבדינן כוותיה בחדא עבדינן כוותיה באחרניתא ומשום כבודו דר"א לא מצינן מחינן בהו (נדה ז:).

*שֶׁמְחַזַאי, ש"ז,—שם אחד המלאכים הנפילים שמרדו באלהים בראשית ימי העולם: סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו (נדה סא.).—ובמהמ"א: כיון שעמדו דור המבול ועבדו ע"ז היה הקב"ה מתעצב מיד עמדו שני המלאכים שמחזאי ועזאל

---

[1]) [על דגמת חַנּוֹת (תהל' עז י), חַנּוֹתִי (איו' יט יז) מן חנן.]

[2]) [דעה אחרת, שיש לגזור שמותי מן שמתא במשמ' חרם, נדחית בצדק ע"י רב הפרשנים היום]

ואמרו לפניו וכו' תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך א"ל רדו ותדורו עמהן מיד קלקלו עם בנות האדם וכו' (אגדת שמחזאי ועזאל, ביהמ"ד ילינק ד, 127).

שמט ¹), ממנו *הִשְׁמֵט, *הַשְׁמָטָה, *הִשְׁתַּמְּטוּת, *מִשְׁתַּמֵּט ²), שָׁמַט, *שֶׁמֶט, שְׁמִטָּה, *שְׁמִיטָה.

שָׁמַט ³), פ"י, שָׁמַטְתָּה, שָׁמְטוּ, שָׁמוֹט, שִׁמְטוּהוּ, תִּשְׁמְטֶנָּה, יִשְׁמְטוּהָ,—שמט האדם דבר, התיק ונטש אותו, fahrenlassen; abandonner; to abandon: ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעת תִּשְׁמְטֶנָּה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה (שמות כג י—יא). וזה דבר השמטה שָׁמוֹט כל בעל משה ידו ⁴) אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה ליי' (דברי' טו ב). וְשָׁמַטְתָּה ובך מנחלתך אשר נתתי לך ⁵) (ירמ' יז ד).—ובמשמ' התיק וזרק, hinabstürzen; pousser en bas; to throw down: ויאמר שמטוהו ⁶) וַיִּשְׁמְטוּהָ ויז מדמה אל הקיר ואל הסוסים וירמסנה (מ"ב ט לג).—ובלי משא מפרש, שמטו הבקר, שמטו את העגלה או עמדו לשמט את אשר עליה ⁷): וישלח עזה אל ארון האלהים ויאחז בו כי שָׁמְטוּ הבקר (ש"ב ו ו).—ובתו"מ בשמושים שונים: התיכף תכיפה אחת אינה חבור וכו' והשומטת בשבת פטור (כלאי' ט י). אם היה מותר מערב שבת מתיר את כליו ושומטן (ר' יהודה, שבת כ ח). שומטין (למת) את הכר מתחתיו (שם כג ה). מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלים אתרוגיהן (סוכה ד ז). לא סדור הקנים ולא נטילתן דוחה את השבת אלא נכנס מערב שבת ושומטן ונותנן לארכו של שלהן (מנחו' יא ו). והקלוסטרא ר' יהושע אומר שומטה מפתח זה ותולה בחברו בשבת (כלים יא ד). הותרו לו רצועות מנעל וסנדל או ששמט את רוב הרגל חליצתה פסולה (תוספת' יבמ' יב יב). שור שעלה על גבי חבירו ובא בעל התחתון ושמטו או ששמט את עצמו (שם ב"ק ג ו). שחט את הוושט ונמצאת גרגרת שמוטה ספק עד שלא נשחטה ספק משנשחטה וכו' (שם חולי' ג ד). מוכני שומט ומודד (שם כלים ב"מ ח א). וכאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה (מכי' בשלח מסכ' ב ו). ועכבר יוצא מן התהום ושומט את בני מעיו וחוזר לתהום (ספרי במדי' פח). עמד מתוך סנהדרי שלו ושמט את הרומח והניחו בפונדתו (שם שם קלא) י). דרגש וכו' שומט קלבינטרין שלה ודיו (ר' שמעון בן אלעזר, ירוש' ברכ' ג א). מיטה שניקליטיה עולין ויורדין בה שומטן ודיו (ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי, שם שם). אי זהו הסיוע, מביא יין ונופח לתוך חוטמו ונותן ידו למטה ומקבל ושומט דדיה ונותן לתוך פיו (שם שבת יח). על ידי ששמט את הקולר מצוארו ותלויי בצואר הרבים (רב, שם תעני' ד יא). מתרתן (את הנעלים בעת החליצה) בימין ותופסתן בשמאל ושומטת עקב בימין (שם יבמ' יב א). נדרה שלא להניק את בנה ב"ש אומרי' שומטין את הדד מתוך פיו וכו' (שם כתוב' ה ו). וכיון שראו את השכינה הגביה עולל את ראשו מברכה של אמו ושומט התינוק את פיו מדדה של אמו וכו' (ר' יוסי הגלילי, שם סוטה ה ו, וכעין זה בבלי שם ל:). איזהו שבמדינה אסור, כל שאינו לא קשור

¹) [עי' בהערה לפעל שָׁמַט.]

²) [עי' שָׁמַט, הִתפ'.]

³) [גם בארמ' ובסור' שמט, באשור' שַׁמָּטוּ במשמ' קרובה לעבר'. בערב' בא שַׁמַּטַ a) במשמ' שמט ידו מבעל חוב, אבל אפשר ששמוש זה של הפעל שאול הוא מארמ'.]

⁴) [יש שמעדיפים לנקד שמוט כל בעל־מַשֶּׁה (את) ידו, כהמשך שבפס' ג: ואשר יהיה לך את אחיך תַּשְׁמֵט ידך.]

⁵) [יש גורסים ושמטת ידך או ושמטת חובך (סד"ל) ואין זה מסתבר. לפי הענין דרוש משפט כגון ושמטתיך (ז"א וזרקתיך) מנחלתך וכו' והעבדתיך את איבך בארץ אשר לא ידעת.]

⁶) [כך כתיב; קרי: שִׁמְטוּהָ.]

⁷) [ואת בקרוב משמ' הצרוף כאן, ואין לקבל את הדעה שהצעה, כאלו שמטו אחרים את הבקר, ואין אף הצעת הנקוד שִׁמְּטוּ מתקבלת על הדעה.]

a) سمط

י) [בספרי במד' קלא (ומעין זה בילק' בלק תשעא) כתוב: מעשה במנחם (בילק': בפנחס) בן גובתא דאריח שהיה מעגל בחביות ובא עליו שרו של פעור שמט עליו (בילק' ושמט עליו את השפוד) וברח והלך לו ע"כ, אבל בירוש' סנה' פרק חלק ו, הנוסחה באותו מעשה: מה עשה נטל את השפוד ועמד עליו וברח ממנו.]

ולא תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית (סנה קכו.). שומטין מנעל מעל גבי אמום (סס קמא:). שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו ביו״ט, רב אדא בר אהבה אמר רב מלכיו שומטו ומניחו בקרן זוית (ביצה כח:). ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמטו חוירים את גוייתו (מו״ק כז.). ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, אמר רבי יצחק ששמטו כרים מתחתיהם (כדר קה.). לא ישמט אדם ס״ת מחיקו ויחלצנו בו (סופר׳ ג יא). ויוצר רוח אדם בקרבו, מלמד שנפשו של אדם צרורה בקרבו, אלמלא כן כיון שהיתה הצרת באה עליו היה שומטה ומשליכה (ר׳ הגינה בר אידא, מד״ר בראשי יד). בוקע ויורד (הנחש) עד שהוא מגיע לסלע ושומט גידין של אדמה ואוכל (ר׳ חילפאי, סס סס כ). שאחר שאבא לסיני ליתן להם את התורה ואני חוזר בטטראמילין שלי שהן מתבוננין בי ושומטים אחד מהן ומכעיסים אותי בו (סס שמות מג). כ״ח קנים של זהב וכו׳ היו שם וכו׳ נכנס בערב שבת ושומטן ונותן לארכו של שלחן (סס במדי׳ ד). — *ושמט עצמו מתחת דבר: מהו ותאלצהו וכו׳ שהיתה שומטת עצמה מתחתיו (ר׳ ילחק בר לעזר, ירוש׳ כתוב׳ ה י).—ובסהמ״א: מעשה באחד שהראה על תבן של חבירו אמר לו רב לא תראה אמר לו אראה ואראה, עמד רב כהנא ושמט קועו[1] (הלכ׳ פסוק׳ לתלמידי יהודאי גאון, 65). מגלשין מים רותחין ששומטין את השער (סו״ת הגאו׳ מן הגני׳, 339). בימים ההם נמצאו שתי נשים אשר מלו ילדיהן ויתלו הילדים בדדיהן וישמטו אותם ואת ילדיהן מעל למגדל (יוסיפון, גינצבורג, קכח). וגם פומפיום הקריב את איל הברזל לנגח את מגדל ההיכל ויך את המגדל וישמטהו ארצה (סס רכ). כשכופף אדם אצבעו על בוהנו ושומט אותה בכח ומכה את חבירו נקראת המכה ההיא אסקוטלא (ר״ח, תעני׳ כה.). מכת אצבע צרדה מדביקה בגודלו ושומטו ומכה בציפורנים (רש״י, ע״ז כח.). וינער, מסרם למלאכים נערים, למלאכים אכזראים כדי שישמטו את נשמתן (מדס״ג שמות יד כז, הופמן, 149). שאין גנב בא ביום אלא דרך השמטה שומט וברות מיד (עוסו״מ נזיקין תכח). גם צריך להזהר בדין הספסל שנשמט א׳ מרגליו שלא להחזיר אותו למקומו ואפילו להניח צד השמוט על ספסל אחר (חמדת הימים א טו, לד). - ואמר הפיטן: ובשביעית תשמט ספיחים ונזירים ותשמוט[1] משאות (רסב״ג, סמר לבי, ביאליק-רבניצקי ב, 138). שלוח קרא לשבורה ושמוטה (אליה בר שמעיה, אחה אלקי, סליחי׳ עסי״א).—ואמר המשורר: ובלתו נותרו כל הפגרים ביד סלע תשוקתו שמוטים[2] (רמב״ע, הלאותי, ברודי, פג). אשר דמו להכרית את פליטן ביען עבדו בהן עבדים ונשו בם אכל לבי שמטן (ילחק אבן עזרא, סגיני ס״ה, בן-מנחם, כח). — וכינוי ״שָׁמוּט במשמ׳ ארך יותר מן הגדה: קפח ארוך הרבה ופרצופו שמוט ובולט (רש״י, ברכ׳ נח:).

—:פעי, נִשְׁמַט,—בשמוש מספק: נִשְׁמְטוּ בידי סלע שפטיהם[3] (תהלי קמא ו).—ובתו״ם, נשמט, ששמטו אותו, נָשַׁל, חמק ויצא: נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכ״א גולה (מכות ב א). איזהו שחול שנשמטת ירכו (בכורות ו ז). הושיט השני לראשון שתי הידים ונתנן לכהן גדול וסמך עליהן וזרקן, נשמט השני והלך לו (תמיד ז ב). מגופת החבית המחולחלת ואינה נשמטת ר׳ יהודה אומר מצלת וחכ״א אינה מצלת (כלים י ג). סוכני שלה בזמן שהיא נשמטת אינה חבור לה וכו׳ ואם אינה נשמטת חבור לה (סס יח ב). נשמטו לו רציעות מנעל וסנדל הרי זה יחזיר (תוספת׳ סבת יב יד). היה משלשל כלים מלמעלה למטה ונפסק החבל או שנשמט הרי זה גולה (סס מכות ב ב). שחט את הוושט ואח״כ נשמטה הגרוגרת שחיטתו כשרה, נשמטה הגרגרת ואח״כ שחט את הוושט שחיטתו פסולה (סס חול׳ ב ד). נתנו (את המסמר) בחרמש שלא ישמט המשיט טמא (סס כלים ב״מ ב יד). שרוע שנשמטה יריכו (ספרא אמור מט). כיון שהגיע לאותו מעשה באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו וכו׳ מיד נשמט וישב לו על גבי קרקע, אף היא נשמטה

[1] [ע״פ הארמ׳ ב״ק קיז.: שמטיה לקועיה.]

[1] [במהדורת ביאליק־רבניצקי: וַתַּשְׁמִיט, אך הגרסה בקל נראית יותר, כלשון הכתוב בדבר׳ יה ב.]

[2] [ע״פ לשון הכתוב בתהל׳ קמא ו.]

[3] [המאמר קשה, ולפי דברי העורך ב„הלשון והספר" ב 144 יש כאן שבוש אותיות, בקרוב: שמן טוב (בפק׳ נשמטוב) יָרֻם עלי שׂם פיהם.]

וישבה על גבי קרקע (ספרי במדי' קטו). כל דבר שיש בו רוח חיים עושין אותו דופן וכו' ולמה עושין אותו דופן שאילו ישמט אינו מרגיש (ר' יוסה, ירוש' ערובי' א). עשה לו הקב"ה (לפינחס) ששה ניסים וכו' הנס הרביעי לא נשמטו מן הזיין אלא עמדו במקומן (שם סנה' י ב). העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהן נשמטין אחד אחד וקורין (ברכ' יט.). זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו (שבת מג:). כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה (שם קלח:). ומעשה ביהודה והלל בניו של רבן גמליאל שרחצו שניהן באחד בכבול ולעזה עליהן כל המדינה וכו' ונשמט הלל ויצא לבית החיצון (פסח' נא.). שני כהנים בעלי מומין היו מתלעין בעצים ונשמטה קרדומו של אחד מהם (יומא כד.). אי והובא את בדיו יכול יהיו נכנסין ויוצאין ת"ל בטבעות הארון יהיו הבדים, הא כיצד מתפרקין ואין נשמטין (שם עב.). מביא חבל המצרי וקושרו לה למעלה מדדיה כדי שלא ישמטו בגדיה מעליה (סוטה ח:). אמר לו ר"א, עקיבא, מה יום מיומים, אמר לו ר' כמדומה לי שחבריך בדילים ממך, אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע (ב"מ נט:). היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו (מכות ז:). היכי דמי שלחין, אמר ר' יוסי בר חנינא כל שאוחזו בידו וגרעינתו נשמטת (ע"ז מ:). רוב אריות דורסין וכו' וכל הדורס אין צפורנו נשמטת (חולי' נג.). היתה יושבת בין שני רובדי אילן רואים כל שאם תשמט נופלת עליהם חייב לשלח (רב יהודה בשם רב, שם קמ:). מעשה בר' אליעזר שהיה יושב על המטה ונזכר שספר תורה מונח עליה ונשמט וישב על גבי קרקע (מנח' לב:). הלכו עמהן הזקנים והיו מגנבין את עצמן ונשמטין אחד אחד שנים שנים (מד"ר שמות ה). ולא עוד אלא שאתם גורמים לי שישמט שמי מקרבו (שם שם לג). למלך שדבר בנגד בנו ונתירא ונשמטה נפשו ממנו (שם שה"ש ו, חכו ממתקים). אלו נכנסין לארכי ואלו נשמטין מן הארכי (שם קהל' א, דור הולך).—*ובמשמ' חל עליו דין שמטה: מלוה שהיא נעשית בו כפרנות אינה נשמטת, כפרנות שהיא נעשית מלוה משמטת (ירוש' גיטי' ה א).—ובספה"א: ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב, אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר שבטים כי אם מבן חודש ומעלה ובנימן דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה (רס"י, ש"ב כד ט). אשר נתן להם, שהיה (הפר) נשמט מהם שלא יקרב לע"ג וברח לו תחת כנפיו של אליהו (הוא, מ"א יח כו). אחותו ואשתו לפניו ונשמטה אשתו ולא ידע ובאה אחותו במקומה (הוא, כרית יט:). ונאמר על אחד מן הגאים כי היה הולך יום אחד ונשמט מנעלו האחד מרגלו והשליך השני והניח שניהם (ר"י א"ח, תקון מדות הנפש לרשב"ג, כח). ובהמה שנשמטה ידה מעיקרה מותרת (רמב"ם, שחיטה י ז). סכין שנשמט מן הנצב או שנפגם אין מחזירין אותו ואין משחיזין אותו (הוא, כלי המקדש א טו). היתה סוכני שלו משובה לאחוריו ויוצאת פחות מטפח ואינה נשמטת וטומאה שם בתוכה כנגד הקורות הבית טהור (הוא, טומאת מת, יח ז). ואם נשתברו מקצת האבנים רואין אי זו ראויה להשתבר אם אבני הבית או אבני העלייה ודבר זה ידוע מדרך הנפילה אם נפל העליון על התחתון והרסו או נשמט התחתון ונפל העליון ונהרס (הוא, שכנים ד ג) אמר (בן הסוצר) וכו' אלך ואביא (כסף), אם הוא אמוד שיש לו ממתינין לו עד שילך ויביא ואם אינו אמוד אין שומעין לו שאינו רוצה אלא להשמט (הוא, שם יד א). והיו טלפי סוסין נשמטין (מדה"ג שמות יד כד, הופמן, 147). במה דברים אמורים כשהיה כל תשעים יום נשמט ואומר עתה אביא ראיה ואבטל השטר (טו"ע חו"מ, גביית מלוה לח). המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמיטהו שביעית הרי זה נשמט (שם שם, הלואות סז ט).—ואמר הפיטן: רוח מנשבת בעלי יערים, רדוף נשמטת נסים ונסערים (שלמה הבבלי, אין כמדה, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, כד).—ואמר המשורר: היה יקותיאל בסלע יקתאל בו נשמטו זרים וגם זוררו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 56). נשמטו ימי עדנה ובא העת לקבור (לא"ע, ובכן יי קראתיך, איגר 252).

—הפעי', תַּשְׁמֵט,—השמיט, גרם שישמט, בפרט השמיט (את) ידו, התיר מידו: את הנכרי תגש ואשר

יהיה לך את אחיך תַּשְׁמֵט ידך (דבר׳ יס ג).— וכתו״ם, השמיט מלה אי פסוק, דלג עליהם בדבור, auslassen ; omettre ; to omit : טעה והשמיט את השם, אית תניי תני תולה את השם, אית תניי תני מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול (ירוש׳ מגי׳ א א). טעה והשמיט פסוק אחד ותירגמו, המתרגם יצא (סמוא״ל, סס סס ב א). —ובספה״א: כי אמנם היא נפלאת בעינינו איך השמיט דוד המאורע הזה המצויין שלא כיוון אליו בשירי מעלותיו הנזכרים (ר״י מוסקאטו, כפולות יהודה ב, ז:).

— פע׳, *שִׁמֵּט, — כמו קל, וגם במשמ׳ גרם לשמטת שרות וכספים: שביעית משמטת את המלות בשטר ושלא בשטר, הקפת החנות אינה משמטת, ואם עשאה מלוה הרי זו משמטת, ר׳ יהודה אומר הראשון משמט, שכר שכיר אינו משמט, ואם עשאו מלוה הרי זה משמט (סביעי׳ י א). המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אינן משמטין (סס סס ב). פרוזבול אינו משמט (סס סס ג). המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני, אמר לו אף על פי כן יקבל ממנו (סס סס ח). והשביעית משמטת את השבועה (סבועות ז ח). מותרין ומשמטין בקנים, מקום שנהגו להתיר ולשמט לפני החג מתירין ומשמטין לפני החג, אחר החג מתירין ומשמטין אחר החג (תוספת׳ סביעי׳ א ז). תני מוותרין ומשמטין, כיני מתניתא, מוותרין בגפנים ומשמטין בקנים (ירוש׳ סס ב ב). —ובספה״א: שהיה משמט עצמו מללמוד תורה (רס״י, נדרי׳ מח:). תניא כוותיה דרב קטינא כשם שהשנה משמטת אחת לשבע שנים כך העולם משמיט אחד לשבעת אלפים שנה (מדה״ג ברא׳ ב ב, מרגליות, סג). — וכמו פע׳, ואמר המשורר: ותשמיט משאות ושכחה עם פאות (רסב״ג, ממר לבי, ביאליק-רבניצקי ב, 138).

— התפ׳, *הִשְׁתַּמֵּט, — נשל ונפל: שהיה עמוד (הענן) יורד ועושה אותו כטיט ועמ״ד אש מרתיחו וטלפות סוסיו משתמטות[1] (מכי׳ בשלח, מסכ׳ ב ה, וכעין זה מדרש תהלים יח יד).—ואמר הפייטן: מרכבת יקש מוטות ומשתמטות מלהב מרוץ (אליר בר יצחק, ויוסע אור ישראל, יוצר שבת לאחר פסח).—ובספה״א, בפרט במשמ׳ התחמק מלמלא הובתו בצבא וכדו׳[1]), sich drücken ; (s')esquiver ; to shirk. — וצ״כ׳ מִשְׁתַּמֵּט, Drückeberger; carottier; shirker, נוהג בספרות ובדבור.

שֶׁמֶט, ס״ז, — הקעה, נקיעה: ההקעה היא יציאת עצם ממקומו וכו׳ ורבים יקראוה שמט (קאנון, ד ד ה א).

שְׁמִטָּה, ס״נ, — מעשה השומט את חובו, Schulderlass; rémission de créances; release of debts : מקץ שבע שנים תעשה שְׁמִטָּה וזה דבר הַשְּׁמִטָּה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שְׁמִטָּה ליי׳ (דבר׳ יח א-ב).— ושנת השמטה, שנה שהשמטה חלה בה, Erlassjahr; année de relâche; year of release : השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת הַשְּׁמִטָּה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו (סס סס ט). מקץ שבע שנים במעד שנת הַשְּׁמִטָּה בחג הסכות וכו׳ תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם (סס לא י).—ובתו״ם, גם בצרופים שמטת הארץ, שמטת כספים, שמטת קרקע: בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר, ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמטה (פאה ו א). וזה דבר השמטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים (רבי, מו״ק ב:). — ומ״ר שְׁמִטִּים, שמיטין: בא׳ בתשרי ר״ה לשנים ולשמיטין וליובלות (ר״ה א א). בשמטים שביעי חביב שנאמר וקדשתם את שנת החמשים (מד״ר ויקר׳ ל).—ובספה״א: יהי רצוי אחיו, מלמד שהוא מרצה אחיו לאביהם שבשמים בשמטים שאין לך בכל הארצות משמטת כארצו שלאשר (מדרש תהלים לג כד, הוספה, 220).—ואמר המשורר: ורעתו ארכה עד שמטות ועד יובלות וטובתו רגעים (ר״ש הנגיד, דבריך בתוך לבוש, בן

---

[1]) [כך גם במדרש תהלים דפוס ויניציא. בהוצאת בובר: משתכשות.]

[1]) [על פי הארמ׳: אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה (ב״מ ג:).]

סהלים, הנרמן ב, 53).—ובמשמ' פשיטת רגל, הפסקה מלפרע חובות: קים ולך בחשאי ובערת את כל סחורתך בלילה מן חנותך כגנב ואחרי כן תקרא „שמיטה" ותצא ברכוש גדול (מנדלי מוכר ספרים, מסעות בנימין השלישי א). ועי' שְׁמִיטָּה.

*שֵׁמְטוֹב, ת"ז, — מחזיק בשיטת הבעל שם טוב: מכל האמור הראית לדעת שגם השמטובים גם המקובלים דעה אחת והסכמה אחת להם (כ"א לויסל, שלום על ישראל ב, 98).

שמטוט, עי' שבטוט, שבשוש.

שַׁמַּי, עי' שמאי.

א. *שֵׁמִי, ת"ז, — שיך לגזע בני שם [1]), ;semitisch —itique; —itic: נוהג בספרות ובדבור.

ב. *שֵׁמִי [2]), ת"ז,—שיך לשֵׁם מן השמות, nominal: כל העולם נחלק לשנים, האחד שמיי והאחד יסודיי (ראב"ע, אספירא).

*שְׁמִיטָה, שְׁמִטָּה, ש"נ,—ש"פ מן שָׁמַט, שליפה והליצה התרת יבמה לשוק בשמיטת רוב העקב (רב יהודה בשם רב, יבמ' קג.).—ובסהמ"א, במשמ' השמט אברים, נקיעה, הקעה: ריפוי שמיטה במשוך אברים, עד אל מקום שבים וסרים (סלמה כ סא, מכוזי אבן סינא, כ"י ברלין). בהשבת השמיטה (נ"א: ההקעה) (השלמ' הרפיאה, שטינשניידר, רשימת כ"י מינכן, 185). בסבות ההקעה ושמיטת ההנחה הסרת האבר (שם א ג ב י).

שָׁמַיִם [3]), ש"ז במ"ר, בהפסק שָׁמָיִם, עם ה' הכוון שָׁמַיְמָה, שָׁמָיְמָה, סמ' שְׁמֵי, ככ' שָׁמֶיךָ, שְׁמֵיכֶם, שָׁמָיו,—מרומי העולם הנראים לעיני האדם באור היום ככפה חֻלָּה נטויה מעל פני הארץ, ושכאלו שמש וירח וכוכבים נתונים בה ומתחת לה עוברים עננים המקדירים את מראה, Himmel; ciel; heaven, sky: בראשית ברא אלהים את השמים [1]) ואת הארץ (בראש' א א). ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים וכו' ויקרא אלהים לרקיע שמים (שם שם ח). ויי' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת יי' מן השמים (שם יט כד). לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ (שמות כ ד). כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם (שם שם יא, וכעין זה שם לא יז). תבנית כל צפור כנף אשר תעוף בשמים (דבר' ד יז). כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה הוא לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו (שם ל יא–יב). כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעלם (שם לב מ). ויי' השליך עליהם אבנים גדלות מן השמים עד עזקה וימתו רבים אשר מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בחרב (יהוש' י יא). מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא (שופט' ה כ). ותקח

---

1) [תרגום המֻנח הלועזי שהנהג ראשונה בגרמנית על ידי Schlözer בקבץ Eichhorn [Repertorium f. bibl. u. morgenländ. Liter. VIII, 161.

2) [במקום צורה זו נוהגים להשתמש היום בצורה שֵׁמָנִי כדי למנֹע ערבוב בא. שֵׁמִי.]

3) [המלה מֻשתפת לכל להגי השפות השמיות וכן בכתבות הכנעניות שמם, גם בצרוף בעלשמם, חבא אף בתעתיק יוני אצל פילון מגבל בצורה Βεελσαμην, ובכתבות אשוריות בלשמים; באשור' באה המלה בצורות פשוטות ומֻארכות, כגון שַׁמוּ, שַׁמֵי, שַׁמָא, שַׁמָם, שַׁמוּם, שַׁמַיִם (כך במבטא כנעני קדום בעמרנה 211, 17; 264, 16); באֻגרית' שמם, בארמ' קדומה ומאחרת שמין (דנ' ד ח ועוד, וכן בכתבות קדומות, אף בשם אלהות בעלשמין), שמיא, וכן בסור' בערב' דרומ' שמה, ובצפונ' שַׁמַא, כוש' סַמָי. הוראתה היסודית של המלה היא כנראה גבה ורום, כמו Höhe, heaven בלשונות אחרות, ולפי זה באים בארמ' ובסור' ובעבר' שבתו"מ צרופים כגון שמי חבא, שמי קורה במשמ' מרומי היד, התקרה, וכן בסור' שמיא, באשור' שַׁמֵי במשמ' גג, באשור' שַׁמֵי לִבִּ במשמ' חזה וכדוי, ובערבי' בא שַׁמַא a) בפעל במשמ' היה גבה.]

1) [אמנם בפסוק ראשון זה שבתורה קשה הבטוי, ועי' בספר העורך, הלשון והספר ב, 197 וכו'.]

a) سما

רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים (ש״ב כא י). שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה (ישעי׳ נא ו). גם חסידה בשמים ידעה מועדיה (ירמי׳ ח ז). כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך (יחזקי׳ לב ח). הבונה בשמים מעלותו (עמ׳ ט ו). השמים מספרים כבוד אל ומעשי ידיו מגיד הרקיע (תהל׳ יט ב). שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (שם עג ט). כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכן אמונתך בהם (שם פט ג). הגידו השמים צדקו (שם צז ו). לעולם יי׳ דברך נצב בשמים (שם קיט פט). שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר (משלי כה ג). דרך הנשר בשמים (שם ל יט). גם עתה הנה בשמים עדי ושהדי במרומים (איוב יז יט). — וביחום לעם או לבן אדם: ונתתי את שמיכם כברזל (ויקר׳ כו יט). והיו שמיך אשר על ראשך נחשת (דבר׳ כח כג). וישכן ישראל בטח וכו׳ אף שמיו יערפו טל (שם לג כח). — והשמים כמרכז שתופעות טבע שונות מתחוללות בו: יפתח יי׳ לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו (דבר׳ כח יב). כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה (ישעי׳ נה י). לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשאים מקצה ארץ ברקים למטר עשה ויוצא רוח מאצרותיו (ירמי׳ י ג, וכעין זה שם נא יו). היש בהבלי הגוים מגשמים ואם השמים יתנו רבבים (שם יד כב). והיה ביום ההוא אענה נאם יי׳ אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר (הוש׳ ב כג—כד). על כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה (חגי א י). הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם (זכרי׳ ח יב). יסע קדים בשמים וינהג בעזו תימן (תהל׳ עח כו). המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר (שם קמז ח). — והשמים כמקום משכן אלהים והמלאכים: ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים (שם כא יז). ויקרא אליו מלאך יי׳ מן השמים (שם כב יא). ויקרא מלאך יי׳ אל אברהם שנית מן השמים (שם שם טו). ויאמר יי׳ אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ כב). מן השמים השמיעך את קלו ליסרך (דבר׳ ד לו). השקיפה ממעון קדשך מן השמים (שם כו טו). יי׳ יחתו מריבו עלו[1] בשמים ירעם (ש״א ב י). ירעם מן שמים יי׳ ועליון יתן קולו (ש״ב כב יד, וכעין זה תהל׳ יח יד). ויעמד שלמה לפני מזבח יי׳ וכו׳ ויפרש כפיו השמים וכו׳ (מ״א ח כב). ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים וכו׳ (שם שם ל). ואתה תשמע השמים (שם שם לב, לד, לו). ואתה תשמע השמים מכון שבתך (שם שם לט, וכעין זה מג, מט). ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יי׳ וכו׳ וכפיו פרשות השמים (שם שם נד). יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו (תהל׳ ב ד). יי׳ בשמים כסאו (שם יא ד). יי׳ בשמים הכין כסאו (שם קג יט). למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם ואלהינו בשמים וכו׳ (שם קטו ב—ג). השמים שמים ליי׳ והארץ נתן לבני אדם (שם שם טז). אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים (שם קכג א). הן בקדשיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו (איוב טו טו). נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (איכה ג מא). כי האלהים בשמים ואתה על הארץ (קהל׳ ה א). וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (דני׳ יב ז). — שמים וארץ כסמל לתבל ומלאה[2]: ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (בראש׳ ב א). אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי׳ אלהים ארץ ושמים (שם שם ד). ויברכהו (מלכי־צדק) ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ (שם יד יט). ויאמר אברם אל מלך סדם הרמתי ידי אל יי׳ אל עליון קנה שמים וארץ (שם שם כב). לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ (שמות כ ד). כי ששת ימים עשה יי׳ את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם (שם שם יא, וכעין זה שם לא יז). אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך (דבר׳ ג כד). יי׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו (שופט׳ ה ד, וכעין זה תהל׳ סח ט). אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ (מ״ב יט טו, ישעי׳ לז טז). רנו שמים וגילי ארץ (ישעי׳ מט יג). כה אמר יי׳ השמים כסאי והארץ הדם

---

[1] [יש גורסים עליון, ככתוב שאחרי זה.]

[2] [עי׳ גם בראשית הערך על בראש׳ א א.]

רגלי (שם סו א). הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמי׳ כג כד). אהה אדני יי׳ הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול (שם לב יז). אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (שם לג כה). ורננו על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם (שם נא מח). יהללוהו שמים וארץ ימים וכל רמש בם (תהלי׳ סט לה). לך שמים אף לך ארץ תבל ומלאה אתה יסדתם (שם פט יב): ישמחו השמים ותגל הארץ (שם צו יא, דהי״א טז לא). המשפילי לראות בשמים ובארץ (תהלי׳ קיג ו). ברוכים אתם ליי׳ עשה שמים וארץ (שם קטו טו). עזרי מעם יי׳ עשה שמים וארץ (שם קכא ב). עזרנו בשם יי׳ עשה שמים וארץ (שם קכד ח). יברכך יי׳ מציון עשה שמים וארץ (שם קלד ג). כל אשר חפץ יי׳ עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהמות (שם קלה ו). יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ כז). לך יי׳ הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ (דהי״א כט יא). אין כמוך אלהים בשמים ובארץ (דהי״ב ו יד). — ושמים וארץ כעדים: העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון (דבר׳ ד כו). העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים (שם ל יט). הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ (שם לא כח). האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (שם לב א). שמעו שמים והאזיני ארץ כי יי׳ דבר (ישעי׳ א ב).—בין השמים ובין הארץ, בין הארץ ובין השמים: ואבשלום רכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ (ש״ב יח ט). ותשא אתי רוח בין הארץ ובין השמים (יחזק׳ ח ג). והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם וכו׳ ותשנה את האיפה בין הארץ ובין השמים (זכרי׳ ה ט). וישא דויד את עיניו וירא את מלאך יי׳ עמד בין הארץ ובין השמים (דהי״א כא טז).—בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי׳ הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (דבר׳ ד לט). לא תעשה לך פסל כל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ (שם ה ח). כי יי׳ אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהוש׳ ב יא). אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (מ״א ח כג). — ועם פעלים, נגלו שמים: ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול (ישעי׳ לד ד). — נטה שמים: ויט שמים וירד (ש״ב כב י, תהלי׳ יח י). הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת (ישעי׳ מ כב). כה אמר האל יי׳ בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה (שם מב ה). אנכי יי׳ עשה כל נטה שמים לבדי רקע הארץ מי אתי (שם מד כד). ותשכח יי׳ עשך נוטה שמים ויסד ארץ (שם נא יג). עשה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו ובתבונתו נטה שמים (ירמי׳ י יב, שם נא טו). נאם יי׳ נטה שמים ויסד ארץ (זכרי׳ יב א). עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה (תהלי׳ קד ב). נטה שמים לבדו ודורך על במתי ים (איוב ט ח). — נטע שמים: לנטע שמים וליסד ארץ (ישעי׳ נא טז).— נטפו שמים: ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים (תהלי׳ סח ט).— נסק שמים: אם אסק שמים שם אתה (תהלי׳ קלט ח). — עלה שמים: כי המצוה הזאת וכו׳ לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו (דבר׳ ל יא–יב). ותעל שועת העיר השמים (ש״א ה יב). ויהי בהעלות יי׳ את אליהו בסערה השמים (מ״ב ב א). ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי (ישעי׳ יד יג). כי תעלה בבל השמים וכי תבצר מרום עזה מאתי יבאו שדדים לה (ירמי׳ נא נג). יורדי הים וכו׳ יעלו שמים ירדו תהומות (תהלי׳ קז כג–כו). מי עלה שמים וירד (משלי ל ד). — עצר את השמים: וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דבר׳ יא יז). — נעצרו שמים: בהעצר שמים ולא יהיה מטר (מ״א ח לה).—נפתחו השמים: נפתחו השמים ואראה מראות אלהים (יחזק׳ א א). — קדרו השמים: על זאת תאבל הארץ וקדרו השמים ממעל (ירמי׳ ד כח). — התקדרו השמים: ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול (מ״א יח מה). — קרע שמים: לוא קרעת שמים ירדת מפניך הרים נזלו (ישעי׳ סג יט). — הרעיפו שמים: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק (שם מה ח). — ועם שמות, אותות השמים: אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו (ירמי׳ י ב).—

אל השמים: הודו לאל הַשָּׁמָיִם כי לעולם חסדו (תהל׳ קלו כו). — אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם: ואשביעך ביי׳ אלהי הַשָּׁמַיִם ואלהי הארץ (בראש׳ כד ג). יי׳ אלהי הַשָּׁמַיִם וכו׳ הוא ישלח מלאכו לפניך (שם שם ז). עברי אנכי ואת יי׳ אלהי הַשָּׁמַיִם אני ירא (יונה א ט). כל ממלכות הארץ נתן לי יי׳ אלהי הַשָּׁמַיִם (עזרא א ב, דהי״ב לו כג). ואהי צם ומתפלל לפני אלהי הַשָּׁמָיִם (נחמ׳ א ד). על מה זה אתה מבקש ואתפלל אל אלהי הַשָּׁמָיִם (שם ב ד). אלהי הַשָּׁמַיִם הוא יצליח לנו (שם שם כ). — אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם: ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת הַשָּׁמַיִם נפתחו (בראש׳ ז יא). ויסכרו מעינת תהום וארבת הַשָּׁמָיִם ויכלא הגשם מן השמים (שם ח ב). אם לא אפתח לכם את ארבות הַשָּׁמַיִם והריקתי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג י). — בִּרְכַּת שָׁמַיִם: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שָׁמַיִם מעל ברכת תהום רבצת תחת (בראש׳ מט כה). — גָּבְהֵי שָׁמַיִם: גבהי שָׁמַיִם מה תפעל עמקה משאיל מה תדע (איוב יא ח). הלא אלוה גבה שָׁמַיִם וראה ראש כוכבים כי רמו (שם כב יב). — דְּגַן שָׁמַיִם, ככנוי למן: וימטר עליהם מן לאכל ודגן שָׁמַיִם נתן למו (תהל׳ עח כד). — דַּלְתֵי שָׁמַיִם: ויצו שחקים ממעל ודלתי שָׁמַיִם פתח (שם שם כג). — הֹבְרֵי שָׁמַיִם: נלאית ברב עצתיך יעמדו נא ויושיעך הברו שָׁמַיִם החזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך (ישעי׳ מז יג). — חוּג שָׁמַיִם: עבים סתר לו ולא יראה וחוג שָׁמַיִם יתהלך (איוב כב יד). — חֲצִי הַשָּׁמַיִם: ויעמד השמש בחצי הַשָּׁמַיִם ולא אץ לבוא כיום תמים (יהוש׳ י יג). — חֻקּוֹת שָׁמַיִם וארץ: אם לא בריתי יומם ולילה חקות שָׁמַיִם וארץ לא שמתי גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס (ירמ׳ לג כה—כו). הידעת חקות שָׁמָיִם אם תשים משטרו בארץ (איוב לח לג). — טַל שָׁמַיִם: ויתן לך האלהים מטל הַשָּׁמַיִם ומשמני הארץ (בראש׳ כז כח). הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל הַשָּׁמַיִם מעל (שם שם לט). — כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, בפרט כמשל למספר גדול: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי הַשָּׁמַיִם וכחול אשר על שפת הים (שם כב יז). והרביתי את זרעך ככוכבי הַשָּׁמַיִם (שם כו ד). זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי הַשָּׁמַיִם (שמות לב יג). יי׳ אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי הַשָּׁמַיִם לרב (דבר׳ א י). בשבעים נפש ירדו אבתיך מצרימה ועתה שמך יי׳ אלהיך ככוכבי הַשָּׁמַיִם לרב (שם י כב). ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי הַשָּׁמַיִם לרב (שם כח סב). כי כוכבי הַשָּׁמַיִם וכסיליהם לא יהלו אורם (ישעי׳ יג י). הרבית רכליך מכוכבי הַשָּׁמָיִם (נחום ג יו). ובניהם הרבית ככבי הַשָּׁמָיִם (נחמ׳ ט כג). ולא נשא דויד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר יי׳ להרבות את ישראל ככוכבי הַשָּׁמָיִם (דהי״א כז כג). — כְּפוֹר שָׁמַיִם: מבטן מי יצא הקרח וכפר שָׁמַיִם מי ילדו (איוב לח כט). — לֵב הַשָּׁמַיִם: וההר בער באש עד לב הַשָּׁמַיִם (דבר׳ ד יא). — לֶחֶם שָׁמַיִם, כנוי למן: שאל ויבא שלו ולחם שָׁמַיִם ישביעם (תהל׳ קה מ). — מֶגֶד שָׁמַיִם: וליוסף אמר מברכת יי׳ ארצו ממגד שָׁמַיִם מטל (דבר׳ לג יג). — מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם: ותגעש ותרעש הארץ מוסדות הַשָּׁמַיִם ירגזו (ש״ב כב ח). — מְטַר שָׁמַיִם: והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר הַשָּׁמַיִם תשתה מים (דבר׳ יא יא). — מַלְכַּת הַשָּׁמַיִם [1]: הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת הַשָּׁמַיִם והסך נסכים לאלהים אחרים (ירמ׳ ז יח). כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפינו לקטר למלכת הַשָּׁמַיִם והסיך לה נסכים כאשר עשינו אנחנו ואבתינו וכו׳ ונשבע להם ונהיה טובים ורעה לא ראינו ומן אז חדלנו לקטר למלכת הַשָּׁמַיִם והסך לה נסכים חסרנו כל וכו׳ וכי אנחנו מקטרים למלכת הַשָּׁמַיִם ולהסך לה נסכים המבלעדי אנשינו עשינו לה כונים להעצבה (שם מד יז—יט). עשה נעשה את נדרינו אשר נדרנו לקטר למלכת הַשָּׁמַיִם (שם שם כה). — נִבְלֵי שָׁמַיִם: מי יספר שחקים בחכמה ונבלי שָׁמַיִם מי ישכיב (איוב לח לז). — נִשְׁרֵי שָׁמַיִם: קלים היו רדפינו מנשרי שָׁמָיִם (איכה ד יט). — עוֹף הַשָּׁמַיִם: ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף הַשָּׁמַיִם ובבהמה ובכל הארץ

---

[1] [כדעת רבים העקר הוא מְלֶכֶת שמים, ככנוי לאחת האֵלוֹת, ולמעשה נתגלה כנוי זה בכתבות ארמיות, עי׳ בספר העורך, הלשון והספר כרך א, בפרק על ׳מלך ושרום׳.]

(בראשי' א כח). פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים (שם שם כח). ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים (שם שם ל). והיתה נבלתך למאכל לכל עוף השמים ולבהמת הארץ (דבר' כח כו). ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור וכו' ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם ואת חית השדה לילה (ש"ב כא י). המת לירבעם בעיר יאכלו הכלבים והמת בשדה יאכלו עוף השמים (מ"א יד יא). ראיתי והנה אין האדם וכל עוף השמים נדדו (ירמ' ד כה). מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (שם ט ט). ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יי' את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית (שם טו ג). בסעפתיו קננו כל עוף השמים ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה (יחזק' לא ו). וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים ורמש האדמה (הושי' ב כ). על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים (שם ד ג). כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם (שם ז יב). עליהם עוף השמים ישכון (תהל' קד יב). ואולם שאל נא בהמות ותרך ועוף השמים ויגד לך (איוב יב ז). גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר (קהל' י כ). ועי' עוף.—עַמּוּדֵי שמים: עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו (איוב כו יא).—עֶצֶם השמים: ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר (שמות כד י).—צְבָא השמים: ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים (דבר' ד יט). וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל צבא השמים (שם יז ג). ראיתי את יי' ישב על כסאו וכל צבא השמים עמד עליו (מ"א כב יט). ועי' צָבָא.—צִפּוֹר שמים: תמשילהו במעשי ידיך וכו' צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי צפור שמים ודגי הים (תהל' ח ז–ט).—קְצֵה השמים: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יי' אלהיך (דבר' ל ד). באים מארץ מרחק מקצה השמים יי' וכלי זעמו (ישע' יג ה). מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם (תהל' יט ז). אם יהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצם (נחמי' א ט).—קְצוֹת השמים: והבאתי אל עילם ארבע רוחות מארבע קצות השמים (ירמ' מט לו).—למקצה השמים ועד קצה השמים: כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים (דבר' ד לב).—רוחות השמים: הוי הוי ונסו מארץ צפון נאם יי' כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם יי' (זכר' ב י). ויען המלאך ויאמר אלי אלה ארבע רוחות השמים יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ (שם ו ה). וצפיר העזים הגדיל עד מאד וכעצמו נשברה הקרן הגדלה ותעלינה חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות השמים (דני' ח ח). וכעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים (שם יא ד).—רֹכֵב שמים, כנוי לאלהים: אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים (דבר' לג כו).—רְקִיעַ השמים: ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה וכו' והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ (בראשי' א יד–יח). ועי' רָקִיעַ.—שְׁמֵי השמים: הן ליי' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה (דבר' י יד). כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי (מ"א ח כז, וכעין זה דהי"ב ו יח). שירו לאלהים וכו' לרכב בשמי שמי קדם (תהל' סח לד). הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים (שם קמח ד). אתה הוא יי' לבדך את עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם (נחמי' ט ו). ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי השמים לא יכלכלהו (דהי"ב ב ה). — שַׁעַר השמים: ויירא (יעקב) ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים (בראשי' כח יז).—ובלשון גוזמה, אֶל השמים: רפאנו את בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך איש לארצו כי נגע אל השמים משפטה ונשא עד שחקים (ירמ' נא ט).—בַּשמים: אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלת ובצורת בשמים (דבר' א כח). אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלת ובצורת בשמים (שם ט א).—לַשמים: אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד (איוב כ ו).—עַד (לַ)שמים: כי גדל עד שמים חסדך ועד שחקים אמתך (תהל' נז יא).

בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי עונתינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לַשָּׁמָיִם (עזרא ט ו). הנה בחמת יי׳ אלהי אבותיכם על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בם בזעף עד לַשָּׁמַיִם הגיע (דה״ב כח ט).—עַד בִּלְתִּי שָׁמַיִם, במשמ׳ לנצח: ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שָׁמַיִם לא יקיצו ולא יעירו משנתם (איוב יד יב). — ובהוראת הכִּוּון (מ)עַל (הַ)שָׁמַיִם, למעלה: ויאמר יי׳ אל משה נטה את ידך על הַשָּׁמַיִם ויהי ברד בכל ארץ מצרים וכו׳ ויט משה את מטהו על הַשָּׁמַיִם (שמות ט כב–כג). ויאמר יי׳ אל משה נטה ידך על הַשָּׁמַיִם ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך ויט משה את ידו על הַשָּׁמַיִם ויהי חשך אפלה (שם י כא–כב).—כִּי גָבְהוּ שמים מֵאָרֶץ, כְּגֹבַהּ שמים עַל הָאָרֶץ: כי גבהו שָׁמַיִם מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם (ישעי׳ נה ט). כי כגבה שָׁמַיִם על הארץ גבר חסדו על יראיו (תהל׳ קג יא).— כִּימֵי (הַ)שמים (עַל הָאָרֶץ): למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יי׳ לאבתיכם לתת להם כימי הַשָּׁמַיִם על הארץ (דבר׳ יא כא). ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שָׁמָיִם (תהל׳ פט ל).— (מִ)תַּחַת (כל) השמים, במשמ׳ על האדמה: ויאמר אלהים יקוו המים מתחת הַשָּׁמַיִם אל מקום אחד (בראשי׳ א ט). ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת הַשָּׁמָיִם (שם ו יז). ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל הַשָּׁמָיִם (שם ז יט). כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת הַשָּׁמָיִם (שמות יז יד). היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל הַשָּׁמָיִם (דבר׳ ב כה). ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים וכו׳ אשר חלק יי׳ אלהיך אתם לכל העמים תחת כל הַשָּׁמָיִם (שם ד יט). והאבדת את שמם מתחת הַשָּׁמָיִם (שם ז כד). הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת הַשָּׁמָיִם (שם ט יד). תמחה את זכר עמלק מתחת הַשָּׁמָיִם (שם כה יט). ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה ומחה יי׳ את שמו מתחת הַשָּׁמָיִם (שם כט יט). ולא דבר יי׳ למחות את שם ישראל מתחת הַשָּׁמָיִם (מ״ב יד כז). כי הוא לקצות הארץ יביט תחת כל הַשָּׁמַיִם יראה (איוב כח כד). מי הקדימני ואשלם תחת כל הַשָּׁמַיִם לי הוא (שם מא ג). ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה

על כל אשר נעשה תחת הַשָּׁמָיִם (קהל׳ א יג). עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת הַשָּׁמַיִם (שם ב ג). לכל זמן ועת לכל חפץ תחת הַשָּׁמָיִם (שם ג א). ויקם את דבריו וכו׳ להביא עלינו רעה גדלה אשר לא נעשתה תחת כל הַשָּׁמַיִם (דני׳ ט יב). — ובתו״מ: חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד וכו׳ שמים וארץ מנין דכתיב כה אמר יי׳ השמים כסאי והארץ הדם רגלי וכו׳ (אבו׳ ו י). קובע אתה את השמים מלהוריד טל ומטר (ר״א בן עזריה, ידים ד ג). וכשנטה נטה הארץ ואח״כ נטה שמים, מאי שמים אמר רבי יוסי בר חנינא ששם מים, במתניתא תנא אש ומים (חגי׳ יב.). מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים (ריב״ז, חגי׳ יד:). שמים ביני לבינך (נדרי׳ יא יב). משביע אני עליכם וכו׳ בשמים ובארץ הרי אלו פטורין (שבועות ד יג). אם ראית שקהו השמים מלהוריד מטר ונעשו ברזל כמה דתימא ונתתי את שמיכם כברזל (מד״ר במד׳ ג). — *נתקשרו שמים בעבים: מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים (תעני׳ כ.). נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן (חגי׳ יד:). — *ובפרט ככנוי לאלהים שמושבו בשמים: אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים (רבי אליעזר בר צדוק, ר״ה ב ז). אמר הרי עלי כבשר מליח, כיין נסך, אם של שמים נדר אסור, אם של עבודת אלילים נדר מותר וכו׳ הרי עלי כחרם של שמים אסור ואם כחרם של כהנים מותר (נדר׳ ב ד). שהטהורה נפשה לשמים וגופה שלו וטמאה נפשה וגופה לשמים (ר״א, שם ד ג). הרי הם מוקדשים לשמים (שם ה ו). מה אם אשה שקנה הוא לעצמו הרי הוא מפר נדריה, אשה שהקנו לו מן השמים (יבמה) אינו דין שיפר נדריה (ר״א, שם י ו). כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להן התברכו מן השמים (סנה׳ ב א). ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים (שם י א). שללה ולא שלל שמים, מכאן אמרו ההקדשות שבה יפדו (שם שם ו). שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין אדם את דעתו לשמים (מנח׳ יג

יא). היודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו אין חייב לשלם מן הדין ואין מן השמים מוחלין לו עד שישלם וכו' (תוספת' שבועות ג ג). לא רציתם להשתעבד לשמים הרי אתם משועבדים לפני גוים, לא רציתם לשקול לשמים בקע לגולגולת הרי אתם שוקלים חמשה עשר שקלים במלכות אויביכם (מכי' יתרו מסכ' דבחדש א, סא:). ראיכל מעשר שני שלו בין שוגג בין מזיד יצעק לשמים (רשב"ג, ירוש' מע"ש א א). מה בין נתן לו אחר מה בין נתנו לו שמים (שם שבת א א). כן יהו אויבי השמים (כ"א, שם יומא ו ג). ר' שמעון אומר מעשה שמים היו, לפי שהיו מעשה שמים יכול לא יהו נאים כמעשה ידי אומן וכו' (שם סוכה ד ז). כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים (ר' גמליאל ברבי, שבת קנא:). ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבידתי (ע"ז כג:). הוי אוהב את השמים וירא מן השמים (דא"ז ב).—*ובלשון שבועה, השמים!: אמר לו (ר' עקיבא לר' אליעזר) שמא אחד מן המינין אמר לך דבר של מינות והנאך, אמר השמים הזכרתני וכו' (תוספת' חולי' ב כד). פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום אמרתי לו פרנסתך במה היא, אמר לי מחלזון, אמרתי לו ומי מצוי, אמר לי השמים מקום ביום שמוטל בהרים וכו' אמרתי השמים ניכר הוא שגנוז לצדיקים לעולם הבא (ספרי דברי שנד). רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך, אמר ליה רבי נהוראי השמים כן הוא (ברכי נג:). והן מסיחין אילו לאילו ואומר השמים עוד לילה אחד ואנו מתים (פסיקי רבי מב, והי' פקד, קעו:).—*בידי שמים: איזהו ממזר וכו' כל שחיבין עליו כרת בידי שמים (שמעון התימני, יבמי ד יג). וחרותה בידי שמים (חולי' ג ב). הצבועים בידי שמים מיטמאין ובידי אדם אינן מיטמאין (נגעי יא ג). (וכי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה) ומת, שתהא מיתתו בידי שמים (מכי' משפטים מסכ' דנזיקין טז, לב:). הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים (כתובי ל.).—*לצאת ידי שמים: האומר לחבירו גזלתיך וכו' ר' יוחנן אמר בבא לצאת ידי שמים (ירוש' ב"ק י ח). התם דקא תבעי ליה, הכא בבא לצאת ידי שמים (ב"מ לז.).—

*ירא שמים: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים (ר' חייא משמיה דעולא, ברכ' ח.). מפני שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר אותן אוכלסין שהרגתי שהיה בהם צדיק וירא שמים אחד (ר' לוי, מד"ר בראשי' מד).—*יראת שמים: שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים (רב, ברכי טז:). הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ר' חנינא, שם לג:). אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת יי' היא אוצרו (סוף משום רשב"י, שם שם).—*מורא שמים: ויהי מורא שמים עליכם (אנטיגנוס איש סוכו בשם שמעון הצדיק, אבי' א ג). ומורא רבך כמורא שמים (ר' אלעזר בן שמוע, שם ד יב). יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם (ריב"ז, ברכי כח:).—*כבוד שמים: לכבוד עצמו עולה, לכבוד שמים לא כל שכן (שם נג:).—*מלכות שמים: מאי מפני גוה וכו' מפני גאוותה של מלכות שמים (רב שמואל בר יצחק, חגי' ה:).—*על מלכות שמים: למה קדמה שמע לוהיה אם שמע, אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות (רבי יהושע בן קרחה, ברכ' ב ב). איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים אפי' שעה אחת (רבן גמליאל, שם שם ה). בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו על מלכות שמים (בבלי שם סא:).—*שם שמים: ונמצא שם שמים מתחלל (סנה' ו ד, אבי' א יא). כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (ר' לויטס איש יבנה, אבי' ד ד). מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא (רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק, יבמי עט.). ואל יתחלל בי שם שמים (מד"ר רות ז). ועי' שם.—*לשם שמים: וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים (ר' גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא, אבי' ב ב). וכל מעשיך יהיו לשם שמים (ר' יוסי, שם שם יב). כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים (ר' יוחנן הסנדלר, שם ד יא). כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים, איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים

זו מחלוקת קרח וכל עדתו (סס ה יז). כל דרכיך יהיו לשם שמים (דא"ז ב).—*אבינו שבשמים: נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו (רסנ"א, כלאי ע א), ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים (ר"ע, יומא ח ע). כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים (ר"ה ג א). ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים (סוטה ע טו). הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (יהודה בן תימא, אבי ה כ). והיו פועלים יוצאים ועוסקים במלאכתן ויודעין שרצון אביהם שבשמים מעשיהם (מד"ר ויקר' לה).—*מן השמים ירחמו: משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו (יבמ' יב:). אמר לו (ר' יוסי בן קסמא לר' חנינא בן תרדיון) חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה וכו' אמר לו מן השמים ירחמו, אמר לו אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו (ע"ז יח.). בנוהג שבעולם אדם שהולך לבקר את החולה אומר לו מן השמים ירחמו עליך (מד"ר קהלי א, כי ברוב חלומות).—*שמי מרום: נתלש הר סיני ונצב בשמי מרום (מד"ר שה"ש, מי זאת).—ובתפלה: נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום (קדושה). — *ובהשאלה, שמי קורה [1]: שתי שורות על פני כל המרתף ושתי שורות שאמרו מן הארץ ועד שמי קורה (ב"ב, פסחים א:). היה מתמר ועולה (עשן הקטרת) כמקל עד שמגיע לשמי קורה, כיון שמגיע לשמי קורה ממשמש ויורד בכותלים עד שנתמלא הבית עשן (יומא נג.). אין להן שמירה אלא בטפח הסמוך לקרקע או בטפח הסמוך לשמי קורה (ב"מ מב.). — ובסהמ"א: יהי רצון מלפני השמים לרחם את בית חיינו (סדור רב עמרם גאון א, סכי וחמיסי). — ואמר המשורר: והבט רמיהם בהלם בשמיהם (ר"ש הנגיד, במחברות ערב, בן תהלים ב, הברמן, 59). אם תאצר חכמה בגנזכי לבך לך טוב מלשמיך כי בה תאחז את קצות ההוד עד יעלה שיאך לשמיך (רמב"ע, הענק י, ברודי, סלח). קדרו שמיו ויחתרו מימיו (ר"י הלוי, יועץ ומקים, זמורה א, 28). רוח אנחות נשבה בו עד התקדרו בענן בכי שמי (ר"י חריזי, תחכמוני ט, טופורובסקי, 104). — ואמר המליץ: לחשרת גשמינו והדרת שמינו (ר"י הלוי, אגרת לר"ש הנגיד, זמורה א, 66). עד אבא אל ירושלים, בעזרת שמים (סס סס, 68) — *שמי ערץ, ואמר הפיטן: כי ארבות שמי ערץ עד אביב יפתחו בלי פרץ (ר"א קליר, יפסח ארץ, תפלת גשם). כסא רם ונשא קדם לשמי ערץ (יי' קנני, יוצר א סבועות). קרא ליעקב הנחתם בשמי ערץ (בחקו מוסדי ארץ, סס). גוף יענה במרץ לפני שוכן שמי ערץ (ר"י בן ראובן אלברגלוני, פחדתי מיולדי). חדשיו חצץ שוכן שמי ערץ (רסב"ג, אכותים וענוסים, ביאליק-רבניצקי ב, 83). יום לכלה וחרץ יקום שוכן שמי ערץ (רמב"ע, התבוננו ונדעה). העמדתם (את צבא מרום) ברום שמי ערץ (ר"י הלוי, יזכרו מלאך). ועליו נגזר חרץ וקרץ משמי ערץ (ראב"ע, האספו מסכילים). שוכן גבהי רום שמי ערץ (ר"י נגארה, יפלאו זמירות, עולת תמיד כג). — ואמר המליץ: והחשבים להבין סודות שמי ערץ נבוכים הם בארץ (ר"י חריזי, תחכ', סקד', טופורובסקי, 7). ובקצת הלילות יעלו עליהם אורים נוצצים משמי ערץ (סס לה, 289). — *שמי שחק, ואמר המשורר: גם עוד יחדש שמי שחק (הוא, קבר כביא האמת, סס סס, 293). ועי' שחק, 7034. — *נהפכו שמיו על ארצו, במשמ' באה עליו פרענות: כי כשהגיד (ישעיה) על נתיצת עם או אבדן אמה גדולה יספרהו בלשון שהככבים נפלו והשמים אבדו ורגזו וכו' וזה כמו שיאמר אצל הערב למי שימצאהו פגע גדול נהפכו שמיו על ארצו (ר"מ א"מ מו"נ ב כט). — ואמר המשורר: וגבהי שמי עלי נהפכו (רמב"ע, אין בפי מלה, קונטרס ספיוטים מה, ברודי, 28). מי יאמין לשמועות דור נהפכו על ארצו שמיו (קלונימוס, אבן בחן, קרימונה ש"ח, ו:). ובין אשר נהפכו עליה שמים לאשר צאנה מאליפה (מחברות עמנואל כז, הברמן, 691). כמעט נהפכו שמיו על ארצו (ר"מ בן יוסף, חסן משפט, ס' היובל לצונץ, 147). — *ובמשמ' גלגלי שמים, ועי' גלגל: תנועת השמים (אמו"ר לראב"ד א ג, יד). עצמי השמים רבים וכו' (סס א ח, מח). הגלגלים ההם הנקראים שמים ורקיע (רמב"ם, יסודי התורה ג א). גלגל וגלגלים שמות לשמים העליונים

---

1) [עי' לעיל בהערה שבראש הערך.]

(ר"ש א"ת, פי' המלים הזרות). ואתה גם כן תמצא אריסטו יאמר בספר השמים והעולם כשהתחיל לבאר כי השמים בלתי הוים ולא נפסדים וכו' (מוה, מו"נ ב טו).

שְׁמֵימִי, שְׁמִימִי [1]), ת"ז, — מתיחס על השמים: himmlisch, Himmels- ; céleste ; heavenly
החכמות השמימיות (ר"י א"ת, כוזרי א מע). האש השמימית (שם ג נג). שדעת הפילוסוף האמתי שהגשמים השמימיים גשמים חיים (אמו"ד א ח, מג). הגרמים השמימיים (שם שם, מג). הגשם החמישי השמימיי (שם שם, מע). וראו תחלה לעין ששה מיני גשמים גשם שמימיי וגשם יסודיי וכו' (שם ב ד ג, 64). והגשמים ששה סוגים השמימי, החי המדבר, החי הבלתי מדבר, הצמחים, המחצבים והיסודות הד' (התחלות הנמצאים לאלפראבי). האלהיות והשמימיות והטבעיות (מחברות עמנואל א, הברמן, 42). התאחדו בך הכחות השמימיות והטבעיות (שם יב, 348). כי יראו הגלגל שמימיי מתנועע (מנחת קנאות, קופמן, 18). יום עברה רומז על ענינים ארציים בהפסד אישיהם ונזקיהם או על ענינים שמימיים כפעולת כוכבים וחיבוריהם במיני ההפסד והאיבוד (זרחיה מברצלונה, פי' משלי יא ד, הסחר ב, 233). שסבת התמדת התנועה השמימיית על אופן אחד בעצמו יתבאר שהמניע הוא בלתי גשמי (ספורנו, אור עמים, כט:). ששיעורי הכמות המוגבלים הנמצאים בגרמים השמימיים יורה על תכלית מכוון מאיזה פועל מכוון (שם, כו.). כי על כן צדק עליו תאר עולם קטן יעורר המוסיק"ה העליונה שמימית מלאכיית ואלהית (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה א, פ:). שאנחנו נמצא מיני הגשמים שהם עשרה או תשעה בהכרח והט' מהם שמימיים והעשירי החומר (ר"י אלבו, העקרים ב יא). כי הלא אנכי מבטלת מערכת וגזירה שמימית (ר"מ אלשיך, משלי ט יא). ועל מה שאמר איוב שהאל לרוב גדלו איננו מחשיב את המין האנושי וכו' אמר אליהוא שעל הפך זה יעידו תנועית השמימיים אשר עם רב גבהם ורב מעלתם הם בהכרח מסודרות לצרכי הנפסדים (משפט צדק לאיוב, תקד', ח). אבל כשיראה לחכמים שלא תהיה התקופה השמימית מסכמת עם סוגי העתים וכו' אז הם מעתיקים המועדות הדתיות (ר"מ פסנאניים, יריעות שלמה א ג, יא).

שְׁמִינִי, ת"ז, נק' שְׁמִינִית, — מספר סידורי שאחר המספר שביעי, — : achter; huitième; eighth

א) בסמנית בני אדם או דברים שאין בהם רוח חיים לפי זמנם או מקומם: אליאל השבעי יוחנן השמיני אלזבד התשיעי (דה"א יב יא—יב). להקוץ השבעי לאביה השמיני (שם כד י). השבעי ישראלה וכו השמיני ישעיהו וכו' התשיעי מתניהו (שם כה יד—טו). יששכר השביעי פעלתי השמיני (שם כו ה). — ב) ובמנית ימים החל במעשה ידוע, ביום ההלדת, בראשית החג, בימי הטהרה וכדומה: כן תעשה לשרך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי (שמות כב כט). ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל (ויקר' ט א). אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וכו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו (שם יב ב—ג). והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו וכו' וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים (שם יד ט—י). והביא אתם ביום השמיני לטהרתו אל הכהן (שם שם כג). וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכו' וביום השמיני יקח לו שני תרים וכו' (שם טו יד). ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר וביום השמיני תקח לה שתי תרים וכו' (שם שם כח—כט). שור או כבש או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה ליוי' (שם כב כז). שבעת ימים תקריבו אשה ליוי' ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם (שם כג לו). תחגו את חג יוי' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון (שם שם לט). וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני יונה אל הכהן (במד' ו ט—י). ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור (שם ז נד). ביום השמיני עצרת תהיה לכם (שם כט לה). ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכו' שבעת ימים

---

1) [צירה זו נכונה בדקדוק, אך במסרת הדבור נוהגת המבטא שְׁמַיְמִי.]

ושבעת ימים ארבעה עשר יום ביום השמיני שלח את העם (מ"א ח סה–סו). שבעת ימים יכפ־ו את המזבח וכו' והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם (יחזק' מג כו–כז). ויעשו חג שבעת ימים וביום השמיני עצרת כמשפט (נחמ' ח יח). ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנכת חבית עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים (דהי"ב ז ט).— ג) ובמנית ימים, חדשים ושנים בתוך יחידת זמן גדולה יותר, בשבוע, בחדש, בשנה, בשנות שמטה ויובל וכדומה: ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית (מ"א ו לח). ויעש ירבעם חג בחדש השמיני וכו' ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל בחמשה עשר יום בחדש השמיני (שם יב לב – לג). בחדש השמיני בשנת שתים לדריוש היה דבר יי' אל זכריה (זכר' א א). השמיני לחדש השמיני סבכי תחשתי לזרחי (דהי"א כז יא).— ובתו"מ: זב שראה שתי ראיות שוחטין עליו בשביעי, ראה שלש שוחטין עליו בשמיני שלו וכו' והזבה שוחטין עליה בשמיני (פסח' ח ה). ביום הראשון ששה מקריבין שנים שנים וכו' בשמיני חזרו לפיס כברגלים (סוכה ה ו). ומה אלו טעה והניח את השבט על שמיני ועל שנים עשר שמא עשה כלום (ב"מ, בזיר ח ג). היה מזה בשלישי ובשביעי ומגלח בשביעי ומביא קרבנותיו בשמיני, ואם גלח בשמיני מביא קרבנותיו בו ביום (ר"ע, שם ו ו). בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ וכו' (סוטה ז ח). השביעי בסלת, השמיני בחביתין, התשיעי ביין (תמיד ד ג). ביום השמיני היה מביא שלש בהמות (נגעי יד ז) ואם הקריבום ביום השמיני כשרים (פרה א ד). הבכור והמעשר והפסח כשרים מיום השמיני והלאה ואף ביום השמיני (שם שם). הזה וכו' משביעית שמינית וחזר והזה שמינית כשרה (שם ד ג).

א. *שְׁמִינִית, ש"נ, — כלי מכלי הנגון, שהיו בו שמונה נימים: למנצח על השמינית מזמור שיר (תהל' ו א). למנצח על השמינית מזמור לדוד (שם יב א). ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדום ויעיאל ועזיהו בכנרות על השמינית לנצח (דהי"א טו כא).

ב. *שְׁמִינִית, ש"נ, — הלק שמיני מן היחידה, ובפרט חלק שמיני בלג: אין פוחתין לעניים בגורן בחצי קב חטים וקב שעורים וכו' רביעית שמן, ר' עקיבא אומר שמינית (פאה ח ה). וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי וויליכנה לכהן, אחד משמנה לשמינית (תרומ' יא ח). איזהו דם תבוסה, המת שיצא ממנו שמינית בחייו ושמינית במותו (ר"ע, אהל' ג ה). היה מוכר לחבירו לגין וחצי לגין רביעיות ושמיניות (תוספת' ב"ב ה ח). תני חצי שמינית טברנית הישנה (ירוש' שבת ח א). ובפתגם סתום: ת"ח צריך שיהא בו אחד משמנה משמינית (רב חייא בר אשי בשם רב, סוטה ה.). — ובספה"א: אם רצית לחלק פ"ד וג' חמשיות וג' רביעיות על י' וב' שלישיות וג' שמיניות הנה המורה הראשון לכל אלו השברים הוא ק"כ (רלב"ג, מעשה חושב ב ה, 76). — ואמר המשורר: קחה ראשית שמיניתו ואחר כן רביעיתו (ראב"ע, בפי כל, כהנא א, 103). — *ובתורת המוסיקה במשמ' Octave: היו"ד מורה על השמינית הנקראת (אוטאבה) כי כמו שמספר עשר יכלול כל המספרים וכו' כן הנגון הזה הנקרא שמינית וכו' הוא כולל לכל הנגונים (ר"י מוסקאטו, בפולות יהודה א, א:). וכן בהתחבר היו"ד הראשונה עם הה"א הסמוכה לה עולה מספרם ט"ו שהוא הקוינטאדיציטמ"ה היינו שמינית מכופלת (שם שם, ב.). ואם מספר התנועות בקול אחד כפול מהשני נקרא היחס ההוא שמינית הקול (אקטאווע) (יאווער, למודי הטבע, עא.)

*שְׁמִיעֵאל, — שם מלאך: בשעה שמגיע זמן לומר שירה שמיעאל המלאך השר הגדול והנכבד והנורא עומד על חלוני רקיע לשמוע ולהקשיב קול שירות ותשבחות (ר"י מוסקאטו, בפולות יהודה א, ב:). ועי' שמועיאל.

*שְׁמִיעָה, ש"נ, —מה"פ מן שָׁמַע, Gehör; ouie; hearing: אין חיבין על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים (ר"י הגלילי, הור' ב ה). הנשיא חיב בכלן חוץ משמיעת הקול (ר"ע, שם שם). על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים ועל טמאת מקדש וקדשיו בית דין פטורין (ר' שמעון, שם שם ז). אלו

מביאין קרבן עולה ויורד על שמיעת הקול ועל במוי שפתים וכו' (כריתו' ב ד). והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואלו הן, בתלמוד, בשמיעת האזן, בעריכת שפתים וכו' (אבו' ו ה). היא שמיעת הקול היא הרכנת ראש (ר' מנא, ירוש' תרומ' א א). לשמיעת הקול פעם אחת (הוא, שם שם). הולכין אחר שמיעת בת קול, מאי טעמא ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו (ר' אלעזר, ירוש' שבת ו א). נלך אחר שמיעת בת קול (ר' יוחנן ורשב"ל, שם שם). נלך בתר שמיעת בת קול (ר' יונה ור' יוסה, שם שם). לא תהא שמיעת גדולה מראייה (ר"ה כה:). והקב"ה נותן בו (באדם) רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן (ת"כ, נדה לא.). כך ישראל שבמצרים הקדימו אמנה לשמיעה, הדא הוא דכתיב ויאמן העם וישמעו (ר' אחא ברבי זעירא, מד"ר שה"ש ב ג, כתבות בצלי סיגר). כך ישראל בסיני הקדימו עשייה לשמיעה שנאמר נעשה ונשמע (הוא, שם שם). — ובמשמ' השמעה: שמיעה אחת השמיע הקב"ה את קולו בסיני והרעיש את כל העולם כולו (פסיק' רבי, י' הדברות קמייתא, ק.). — ובספה"א: י"ב פשוטות וכו' יסודן שמיעה, ראיה, ריחה וכו' (פי' יצירה ה לאבוסהל דונש בן תמים). ראיה שמיעה ריחה וטעם ומשוש (אסף הרופא, ס' רפואות, כ"י). — ואמר הפיטן: ולשתי שמיעות נחלק קול רעם (תולדות כוס, יוצר א שבועות).

שְׁמִיעוּת, ש"נ, — מה שנשמע מתוך דבר, שמועה ותורה, ואמר הפיטן: רצף ריווי רעיפתם שאנן שפר שמיעותם תוכן תלי תורותם (ינאי, אימר.ה איום, קרוב' שבועות, זולאי, רפד).

א. **שָׁמִיר**, ש"ז, כנ' שְׁמִירוֹ, — ביחוד בצרוף שמיר ושית, שדה שהוא שמור ומושת כאלו חצדת עד למועד אחר, ועל כן עלו עליו קוצם וקשה לגשת אליו [1]: ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר ועלה שָׁמִיר ושית (ישעי ה ו). והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לַשָּׁמִיר

[1] [עי' שַׁיִת, הערה.]

ולשית יהיה בחצים ובקשת יבא שמה כי שָׁמִיר ושית תהיה כל הארץ וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה יראת שָׁמִיר ושית (שם ז כג–כה). כי בערה כאש רשעה שָׁמִיר ושית תאכל (שם ט יז). והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתו ושְׁמִירוֹ ביום אחד (שם י יז). מי יתנני שָׁמִיר שית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד (שם כז ד). על אדמת עמי קוץ שָׁמִיר תעלה (ס לב לג).—ובספה"א, במליצת הכתוב במשמ' קוץ: וכן יהיו סופדים על אדמת עמי שתעלה ותצמיח קוצים ושמירים (רד"ק, ישעי' לב יג). — ואמר המשורר: והרבה הזמיר בשית ושמיר (דונש, דעה לבי, אלוני, סט). וגמלו אבנים שקדים ושית כעצים בגן אל יהי צץ ושמיר (רמב"ע, הענק א, ברודי, עכז). שדה חרוץ יבול יתן בעתו, שדה עצל פני כלו שמירים (מנחם מלונזנו, דרך חיים).

ב. **שָׁמִיר**, ש"ז,—אבן קשה [1]: חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שָׁמִיר (ירמי' יז א). כְּשָׁמִיר חזק מצר נתתי מצחך (יחזק' ג ט). ולבם שם שָׁמִיר משמוע (זכרי' ז יב). — ובתו"מ: משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים (סוטה ט יב). עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר וכו' והשמיר והכתב והמכתב והלוחות (אבו' ה ו). מה טיבו של שמיר הזה, בריה הוא מששת ימי בראשית וכיון שהיו מראין אותו לאבנים היו מתפתחות לפניו כלווחין של פינקס וכו' (ר' יודה, ירוש' סוטה ד יד). שמיר שבו בנה שלמה את בית המקדש (ת"ר, בבלי שם מח:). שמיר למאי אתא מיבעי ליה לכדתניא אבנים הללו וכו' כותב עליהן בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן (שם שם). שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו, במה משמרין אותו

[1] [במקרא שָׁמִיר היא סתם אבן קשה מאבני השדה. ואף אפשר שיש כאן גזירה מן ב. שמר או שָׁמַר, כלשון משׂמר, מסמר, בהקבלה אל צפֹּרן. אבל האגדה התלמודית דרשה את המלה בדרכים שונות, כמובא בדגמאות מתו"מ וספהמ"א, והיום נוהגת המלה כשם לאבן הנקראת emery; émeri; Schmirgel, ע"פ דמיון השם.]

כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטני של אבר מלאה סובי שעורים (ת״כ, שם שם, וכעין זה תוספת׳ שם עו א). — ובספה״א: ויתנו לו (לאלכסנדר) עטרה מן שמיר השוה ככרים רבים (יוסיפון גינצבורג, קז). — ואמר הפיטן: ישועת אבות שכחו בנים ושתו ליבם כשמירי אבנים (ינאי, ישועת אבות, קרובי׳ לתלת דפורענותא, זולתי, ם). — ואמר המשורר: אם יש לבבך כשמיר ירך לרב דראוני (רשב״ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי א, 4). תהי לעד תהלתו שמורה ועל שמיר בעט ברזל חרושה (הוא, הלמוד או דבור, שם שם, 43). אך הלבבות כשמירים חזקו כי נשאו כזאת ולא נגזרו (הוא, בימי יקותיאל, שם שם, 55). אמת עב ימינו תהכלים עננים ועבים לנגדה חזקים כשמיר (רמב״ע, הענק א, ברודי, שכז). ותקדח אש מומח מאבניו וכפטיש תפוצץ את שמיריו (ילחק אב עזרא, המחך הזמן, בן-מנחם, יג). אני סלע ופטיש תאוהי, לבבי צור אבל יצרי שמירי (אברהם בדרשי, חרב מתהפכת). בזאת יבחנו לאל בני איש הלבותם קשים כשמירים (מנחם מלונזא.ו, דרך חיים). אשר בו אוצרות שיר לא ערכו זהב ולא גזרי שמירים (משה דרעי, לריח ניחוח, לקו״ק פט).

א. *שְׁמִירָה, ש״נ, — שה״פ מן שָׁמַר, Bewachung; garde; guard: ארבעה אבות נזקין וכו׳ הצד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך (ב״ק א א). כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו (שם שם ב). אין לו שמירה (לשור המועד) אלא סכין (ר׳ אליעזר, שם ד ט). מסמר וכו׳ העשוי לשמירה טהור (כלים יב ה). המוסר מפתחו לעם הארץ הבית טהור שלא מסר לו אלא שמירת המפתח (טהר׳ ז א). חצר בית שמירה (רבי אימי בשם ר״ש בן לקיש, ירוש׳ מעשר׳ ג ה). כי תצא וכו׳ ונשברת וכו׳ הא אם אינו יוצא אינו צריך ליה שמירה (ר׳ חייא בר בא, שם שבת ב ג). שמירת נזקין כשמירת קניין (שם ב״ק ד א). הנתפש לסרדיוט (בחלום) שמירה נעשת לו, נתנוהו בקולר הוסיפו לו שמירה על שמירתו (ברכ׳ נז.). אדם שמירת גופו עליו (ב״ק ד.). שמירת קדירות קבל עליו בעל החצר ואפילו נשברו ברוח (רבא, שם מז:). כספים אין להם שמירה אלא בקרקע (שמואל, ב״מ מב.). אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת ירש את העולם במדה וכו׳ אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת וכו׳ ירש את העולם שלא במדה (ר׳ יוחנן בשם ר״י חלפתא, מד״ר ברא׳ יא). על שמירת יום של שבת בן דוד בא (ר׳ יוחנן, שם שמות כה). יש פקידה לשמירה ופקודתך שמרה רוחי (שם במד׳ ד). — מ״ר שמירות: וכולם ששינו את שמירותיהן שלא מדעת הבעלים חייבין (ירוש׳ כתוב׳ ע ה). — ובספה״א: טרפה לא הבאתי אליך, והלא דברים קל וחומר ומת אם טרפה ששומר שכר פטור עליה לא באת על ידו, קל וחומר אם נתרשל בשמירתן שהוא חייב בה על כל פנים (מדה״ג ברא׳ לא לט, מרגליות, תקנא). מלאכת הרפואה תכליתה הראשון מכוון לג׳ חלקים החלק הא׳ שמירת הבריאות והחלק הב׳ הסרת החולי (ס׳ הירח א, במכתב קנאות לאבא מארי). ענו היהודים תשועתנו היא שמירת דתנו (שבט יהודה, השמד הד׳). ואחר שנסע מצאני שיך סאלים וכו׳ שבא עם הכאוניה מארץ מצרים לשמירת הדרך (חיד״א, מעגל טוב, 2). — ואמר המשורר: ואשה פקידה על שמירת בית ולפה שמירת גוף ולשפתים (ר״ש הנגיד, תהלת זכות, בן משלי, הברמאן, 338). — *כח השמירה: כי הם שלשה כחות, ואלו הם: כח השמירה וכו׳, וכח הזכרני שיזכור מה ששמר, וכח שלישי שישוב האדם לזכור מה ששכח ממה שכבר שמר אותו (גרשון בן שלמה, שער השמים ג ט). כח השמירה, והוא שישמור האדם מה שישמע או מה שיראה (שם שם). כח השמירה אפשר שהוא כח הזכרנות עצמו, אבל שמו הפרש בינו ובין הזכרנות כשאמרו שהשמירה שישמר בלי הפסק והזכרנות הוא ההפסק וכו׳ (שם שם). — *ובמשמ׳ העמדה וקיום: ויבקש הזרע ההוא כמו המעשה ההוא לחכמה הנפלאה התקועה הנקראת אצלם טבע, והוא כח משתדל בשמירת המין (ר״י א״ת, כוזרי ה י). ופעלים ג״כ הועילו בשמירת הצמחים (אמו״ר א ו, כה). שבגוף אישי האדם דברים מכוונים, מהם מה שכוון בהם שמירת אישו, ככלי המזון, ומ״ם מה שכוון בהם עמידת מינו ככלי ההולדה (ר״ם א״ת, מו״נ א עב). — *ובמשמ׳ מִשְׁמָר: כשיפלי ההר שם היתה שמירה אחת ולו נתן ישראל עובר בגבולו מכם (חיד״א,

מענגל טוב, 12). ובאנו לעיר מונץ ושם יש שמירות ופונטים וכו׳ וכמה פעמים השמירות בכנסה ויציאה שאלונו על המכס (סס, 126).[1]

ב. *שְׁמִירָה, ס״נ, - כמו ב. שָׁמִיר, ואמר המשורר:
לחקה בעט ברזל ועופרה, עלי שור
לחרשה בצפרן ושמירה (סו״ת הגלוי מן הגני׳ 279).

שמם, ממנו *הִשְׁתּוֹמְמוּת, מְשַׁמָּה, שׁוֹמֵם, שׁוֹמֵמָה, שַׁמָּה, שָׁמֵם, *שִׁמֵּם, שְׁמָמָה, שִׁמְמָה, שִׁמָּמוֹן, *שְׁמָמוּת, ועי׳ ישם, 2187.

שָׁמֵם, פ״ע, שָׁמְמָה, שָׁמֵמוּ, שַׁמּוּ, שֹׁמּוּ, יִשֹּׁם, יָשֹׁמּוּ,— שָׁמְמָה הארץ, העיר, וכדו׳, חָרְבָה, נעזבה, הפכה לִשְׁמָמָה, היתה ריקה ושואה, Öde, leer sein; être désert, vide; to be deserted, empty: שֹׁמּוּ שמים על זאת ושערו חרבו מאד (ירמ׳ ב יב). וְשָׁמְמוּ הרי ישראל מאין עובר (סס לג כח). שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל לאמר שממה[2] לנו נתנו לאכלה (סס לה יב). כשמחתך לנחלת בית ישראל על אשר שָׁמֵמָה כן אעשה לך (סס סס יה). על הר ציון שֶׁשָּׁמֵם שועלים הלכו בו (איכה ה יח). — ושמם האדם, היה עזוב, וגם במשמ׳ השתומם, ותפלא: יָשֹׁמּוּ על עקב בשתם האומרים לי האח האח (תהל׳ מ יו). יָשֹׁמּוּ[3] ישרים על זאת ונקי על חנף יתעורר (איו׳ יז ח): —ושמם האדם על חרבן ארץ וכדומה, נדהם וחרד והשמתי אני את הארץ וְשָׁמְמוּ עליה איביכם הישבים בה (ויקר׳ כו לב). והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם ושרק ואמרו על מה עשה יי׳ ככה לארץ הזאת ולבית הזה (מל״א ט ח, וכעין זה דה״ב ז כא). כאשר שָׁמְמוּ עליך רבים כן משחת מאיש מראהו וכו׳ (ישעי׳ נב יד). לשום ארצם לשמה שרוקת עולם כל עובר עליה יִשֹּׁם ויניד בראשו (ירמ׳ יח יו). ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה כל עבר עליה יִשֹּׁם וישרק על כל מכתה (סס יט ח). והיתה אדום לשמה כל עבר עליה יִשֹּׁם וישרק על כל מכותיה (סס מט יז). מקצף יי׳ לא תשב והיתה שממה כלה כל עבר על בבל יִשֹּׁם וישרק על כל מכותיה (סס נ יג). חרדות ילבשו על הארץ ישבו וחרדו לרגעים וְשָׁמְמוּ עליך (יחזק׳ כו יו). כל ישבי האיים שָׁמְמוּ עליך ומלכיהם שערו שער רעמו פנים (סס כז לה). כל יודעיך בעמים שָׁמְמוּ עליך בלהות היית ואינך עד עולם (סס כח יט). ועי׳ שׁוֹמֵם, עמ׳ 6975. —ובתו״מ: רחם ה׳ אלהינו וכו׳ עלינו וכו׳ ועל העיר האבילה והחריבה וההרוסה והשוממה (ירוש׳ ברכי ד ג). פעם אחת נכנס (הלל) לעזרה ומצא אותה שוממת אמר ישמו בתיהן של אילו שהשמו את בית אלהינו (סס חגי׳ ב ג). בעקבות משיחא חוצפא יסגא וכו׳ והגליל יחרב והגבלן ישום (סוטה מט:). אנשי השם וכו׳ שהשימו את העולם וכו׳ ושגרמו לעולם שישום (ר׳ אחא, מד״ר ברא״ כו). יצא כורש לטיל במדינה וראה המדינה שוממת אמר מה טיבה של מדינה זו שוממת, איכן הם הזהבים, איכן הם הכספים (מד״ר שה״ש ה, קמת׳ א׳י). שממה עלי נפשי כשאני עוברת על ביתך והוא חרב (סס איכ׳ פתיחי׳, ר׳ יוחנן פסח). -- ובסהמ״א: איזהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים (רמב״ם, עבודת כוכבים יא ו). שומם הוא אמצעי בין מתאבל ושמח (ספר המדות לאריסטו ב ו). ושלות היריאים: שמחת השוממים (מוסרי הפלוסופים א ז). ואמר רביטן: טבעו טירותי ופי צר דמם, וכל עובר עלי שרק ושמם (ר״א קליר, איכה אספה, קינ׳ ת״ב). — ואמר המשורר: ושממו אביוניו בהעלימו עיניו (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, סע״ם 5). לזאת אשם וישתומם לבבי (רסב״ג, אהה לי מזמן, ביאליק-רבניצקי א, 63). אבכה עלי בתי מידעי כי נשאו גם שממו מדור (רמב״ע, הענק ז, ברודי, סטע). אימתי עדן שממת (רא״ע, אימתי, סע״ם, 154). שממו בנותי החלם שבי עד לחורב (הוא, איך אכי, איגר 150). — ואמר המליץ: ויאמר השר אל תחרד הדוד ואל תשם (מחברות עמנואל יז, הברמן, 448).

[1] [בדבור באידית נוהג הצרוף שמירה־מצות, כאלו מַצּוֹת שְׁמִירָה בעבר׳, אבל הצורה הנכונה בעבר׳ היא מצה שמורה, מצות שמורות.]

[2] [כך כתיב; קרי: שָׁמֵמוּ.]

[3] [אמנם במקום זה כונת הכתוב לקריאה יִשֹּׁמּוּ במשמ׳ ינשמו לרוחה, ועי׳ בפרושו החדש של העורך.]

— נפעל, נשמה, נשמו, נשמה, נשמות, כמו קל: והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם (ויקר' כו כב). נשמו מסלות שבת עבר ארח (ישע' לג ח). כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו (שם נד ג). עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אמרים חרב הוא מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה ובחצות ירושלם הנשמות מאין אדם ומאין יושב ומאין בהמה קול ששון וקול שמחה (ירמ' לג י). ונשמו מזבחותיכם ונשברו חמניכם (יחזק' ו ד). ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין שממה ארבעים שנה (שם כט יב). ונשמו בתוך ארצות נשמות ועריו בתוך ערים נחרבות תהיינה (שם ל ז). בתתי את ארץ מצרים שממה ונשמה ארץ מלאה (שם לב טו). והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי אני יי' בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה (שם לו לד–לו). עבשו פרדות תחת מגרפתיהם נשמו אצרות נהרסו ממגרות (יואל א יז). ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו (עמוס ז ט). ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו (שם ט יד). הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר (צפני' ג ו). תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי ישב (תהל' סט כו). — ונשם האדם, נדהם והרד: והיה ביום ההוא נאם יי' יאבד לב המלך ולב השרים ונשמו הכהנים והנביאים יתמהו (ירמ' ד ט). למען יחסרו לחם ומים ונשמו איש ואחיו ונמקו בעונם (יחזק' ד יז). על יומו נשמו אחרנים וקדמנים אחזו שער (איוב יח כ). האכלים למעדנים נשמו בחוצות (איכה ד ה). —ואמר המשורר: זמרה זמם עת רצון ורב גיבו נבזה נשמם (רשב"ג, אלהים אל ראשון, ביאליק–רבניצקי ב, 205).

— הפעיל, השמות, השמתי, השמותי, השמו, משמים, השמם, אשמם, ישים, ישמם, נשים, —השם את הארץ, את העיר, את יבול השדה, וכדו', עשה אותן שממה וחרבה: ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם וכו' והשמתי אני את הארץ ושממו עליה איביכם הישבים בה (ויקר' כו לא–לב). ונירם אבד חשבון עד דיבן ונשים עד נפח אשר עד מידבא (במד' כא ל). ותכבד יד יי' אל האשדודים וישמם (ש"א ה ו). שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמך לא קראו כי אכלו את יעקב ואכלהו ויכלהו ואת נוהו השמו (ירמ' י כה, וכעין זה תהל' עט ז). אם לוא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נוהם (שם מט כ, וכעין זה שם נ מה). ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם למען אשמם (יחזק' כ כו). ונתתי יארים חרבה ומכרתי את הארץ ביד רעים והשמתי ארץ ומלאה ביד זרים (שם ל יב). והשמתי את פתרס (שם שם יד). והשמתי גפנה ותאנתה וכו' ושמתים ליער (הושע ב יד). וגם אני החליתי הכותך השמם על חטאותיך (מיכה ו יג). — ובמאמר סתום: אך עתה הלאני השמות כל עדתי (איוב טז ז). — ובהשאלה למצב רוח שומם: ואבוא אל הגולה וכו' ואשב שם שבעת ימים משמים [1] בתוכם (יחזק' ג טו). והשמותי עליך עמים רבים ומלכיהם ישערו עליך שער בעופפי חרבי על פניהם וחרדו לרגעים איש לנפשו ביום מפלתך (שם לב י).— ובס"מ: השימונום עד נפח (רש"י, ויקר' כא ל). השמם, להשמימך על חטאתך (שם, מיכה ו יג). הכתיך והשממתיך (ראב"ע, שם ו יג). — ואמר הפיטן: השמים המה השימומום (ינאי, אחדים אמודים, קרובי' בראש', זולאי, יד). הלבנו בכפור אשמים, ושוטן מה ישמים (ר"א קליר, אסיק מנן, תפלת גשם). — ואמר המשורר: ושוסינו עתידותיו ובאנו שעריו והשממנו מכונות (ר"ש הנגיד, מתי שכל, ששון, עו; הברמן א, 79). שממות עולם השמני ויקח מחמד עיני (ראב"ע, אב הבן, כהנא א, 34). בת עמי בכי ואל תדומי, לשיד יום זה השומי (הוא, הוי כי לבי, איגר 172). לציים שפתם השם (הוא, אקצרה בעד, שם 231). השמוני שגיאותי וחרפה לבי שברה (הוא, אין לי פה, שם 239).

1) [כאן במשמ' ריק מדבור, דומם. ולפי פירושו של העורך לאיוב ב יב—יג הכינה גם שם: ויזרקו עפר על ראשיהם וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות השמם ואין דובר אליו דבר, בהעברת המלת השמים(ה) מפס' יב אל יג.]

—הפע', השמה, השמו, — נעשה שומם ונשם, ריק ודומם: אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה וכו' כל ימי השמה תשבת (ויקר' כו לד—לה). והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם (שם שם מג). פנו אלי והשמו ושימו יד על פה (איוב כא ה). עד רצתה הארץ את שבתות ה כל ימי השמה שבתה (דהי"ב לו כא). — ובתו"מ: אנשי השם וכו' שהשימו את העולם ושהושמו מן העולם (כ' אחא, מד"ר בראש' כו). — ובםהס"א: ומתח זמורה עליהן בשביל שלא יושממו ויפלו (כ"ס, ערוני יא.).

—התפ', אשתומם, תשומם, ישתומם, — תמה, השתאה, התפלא, erstaunen; s'étonner; to be astonished: וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע (ישע' נט יו). ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך (שם סג ה). ותתעטף עלי רוחי בתוכי ישתומם לבי (תהל' קמג ד). אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם (קהל' ז יו). ואשתומם על המראה ואין מבין (דנ' ח כז). —ואמר בן סירא: יורדי הים יספרו קצהו לשמע אזננו נשתומם (ב"ס גני' מג כד). —ובתו"מ, גם כמו נפע': ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממין (סנה לג.). שמים שהבריות משתוממים עליהן לאמר של מה הן, של אש הן, של מים הן (מד"ר בראש' ד). התחיל מיצר על הדבר וכו' עם שהוא עומד ומשתומם על הדבר הוציא דבר יתר מפיו (פסיק' רב' לג, אנכי אנכי, קנ:). —ובםהס"א: יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו (רס"י, בראשי א ו). ואני מיחס זה והדומה לו מדברי הנבואה אל העברים מפני שהנבואה מדברת בלשונם ומנהגם ואל תשתומם מזה (ר"י א"ס, פס"ם לריב"ג, ספה). אך החשק תועלותיו נעלמות מפני שבני אדם משתוממים בו ונפסקים ממעשיהם ותנועותם בבואו (הוא, מו"ה, הבחינה ה). שינהג במדת אנשי הפרישות המואסים בעולם הזה ולהשתומם מהעולם ויושביו (שם, הבטחון ד). כל רוצה עשיר וכל מסכית שליו וכל מימר משתומם (הוא, תקון מדות הנפש לרשב"ג מא). ולא יהיה משתומם ביחידות ובבדידות וכו' וישתומם במלא עם (הוא, כוזרי ג א). רבתה מרה שחורה בגופו עד שנשתוממה נפשו ובעתתו רוח רעה (ר"י עקנין, ס' מוסר ג טז). אינו ממהר להשיב אלא משתומם זמן כשיעור פתיחת שביל שבראשו (שם ה כא). הלכה לביתה בכעס גדול, בוכה ומשתוממת (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, ענעלאו, 128). חייב אדם לבכות על מת בכיה ממוצעת, לא שיצעק תמיד ויבכה וישתומם (שם שם, 519). מתאבל לעיניהם ובוכה ומשתומם עמם (שם ז, 284). וצריך תלמיד חכם להיות תמיד דואג ומשתומם ובוכה ונאנח בלבו על עונות שעשה וכו' (שם שם, 410). השתוממתי במדברות ולא ראיתי שממה כשממות העוני (שם שם, 413). — ואמר המשורר: ובית דין לחמשה הם זקוקין בנכסיהן אפיטרופין להקים למשתומם וליתומים מרודים ולשבוים וכורחים ממרדים (רה"ג, פז"מ וס"ם, קבולת קונטרסים, 98). והשתוממו כלם למען סר צלם (לגבור בתעודה, תטוי תלמידי מנחם, 4). לזאת אשם וישתומם לבבי ושבעתי עדי נשף נדדים (רשב"ג, אהה לי מזמ', ביאליק-רבניצקי א, 63). אבכה [1] בעמדי עלי קברות אבותי ואשתומם בחברון עלי מבחר קבריך (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי, זמורה א, 56). השתוממה מדי עלתה להר קדש כי ראתה זרים עלו ולא עלתה (הוא, יאתה לקדמך, שם י, 925). — *ובמשמ' הסתכל והתבונן [2], ואמר המשורר: אעבר ביערך וכרמלך ואעמד בגלעדך ואשתוממה אל הר עבריך (הוא, ציון הלא תשאלי, זמורה א, 56). וכל יום אשאפה רוח פאת ים ואשתומם לנוכח משכנותיו (הוא, דיואן א, 126).

—פעי, *שמם, —גרם שממון לזולתו: כתוב ישמח וקרינן ישמח, זכה משמחו לא זכה משממו (יומא עו:). — ובםהס"א: אנשי השם וכו' אנשי שממון, ששממו את העולם (רס"י בראשי ו ד). —ואמר הפיטן: אותנו ברחוק מקום אשמו ואותך בקרב מקומך שממו (ר"א קליר, אלהים אל דמי, סלוק פרשת זכור).

---

[1]) [כן צ"ל כפי הגרסה הנכונה בכתב־יד שהעיר עליה א. מירסקי, סיני תשי"א, עג, ולא „אף בי" בנסחה השגורה.]

[2]) [עין בדברי ב. קלאר, לשוננו טו (תשי"ז) (ספר טורטשינר), 124.]

—פֹּעֵי, שׁוֹמֵם [1]), — כמו התפ', השתומם: וכשם שאתה מוצא לשון משומם באדם נבהל ונאלם ובעל מחשבות וכו' כך תפרש לשון שאיה באדם בהול ובעל מחשבות (רש"י בראשי' כד כא). ובשעה שאינה זוכה (הנשמה) והיא ראויה לקבל עונשה הולכת ומשוממת [2]) ומבקרת בכל יום לגוף ולקבר (זהר מדרש הנעלם חיי שרה, וילנה תרמ"ג, קכג.). — ואמר הפיטן: שוממתי ברוב יגוני ליום יפקד זדוני (רסב"ג, שוממתי, ביאליק-רבניצקי ב, 90).—וכפעל יוצא: שמו שמים וכו' מאליהם הוא, משוממים את עצמם (רש"י, בראשי' מט כג).

שָׁמֵם, ת"ז, נק' שְׁמֵמָה, — כמו שומם, ריק ועזוב, öde; désert; deserted: שמה לשממה אבלה עלי שממה נשמה כל הארץ (ירמ' יב יא). והאר פניך על מקדשך השמם (דנ' ט יז). — ובתו"מ: הואיל וגוזרין עלינו שלא ללמד תורה נגזור על ישר' שלא ישאו נשים ונמצא ישר' שמם וזרע אברהם כלה (רשב"ג, תוספת' סוטה טו י). והיה העולם שמם עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם (יבמות סב:).

*__שָׁמֵם__, ת"ז, — כמו שִׁעֲמֵם, משגע שדעתו שוממת ומבלבלת: בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני וכו' אותה שעה לא היה בהם לא זבים ולא מצורעין ולא חגרין ולא סומין לא אלמין ולא חרשין לא שוטין ולא שממין לא טפשין ולא חלוקי לב (רשב"י, מד"ר שה"ש ד ז, כלך יפה רעיתי).

שְׁמָמָה, ש"נ, מ"ר סמי' שִׁמְמוֹת, — מקום ריק ושמם, שַׁמָּה: לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה (שמות כג כט). ואתכם אזרה בגוים והריקתי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה (ויקר' כו לג). וישרף יהושע את העי וישימה תל עולם שממה עד היום הזה (יהוש' ח כח). ארצכם שממה עריכם שרפות אש ארצכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים (ישע' א ז). עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה תשאה שממה (שם ו יא). ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החרש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל והיתה שממה (שם יז ט). לא יאמר לך עוד עזובה ולארצך לא יאמר עוד שממה (שם סב ד). ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלם שממה (שם סד ט). שממה תהיה כל הארץ (ירמ' ד כז). הוסרי ירושלם פן תקע נפשי ממך פן אשימך שממה ארץ לוא נושבה (שם ו ח). ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב (שם ט י). בארץ הזאת אשר אתם אמרים שממה היא מאין אדם ובהמה (שם לב מג). ותתך חמתי ואפי ותבער בערי יהודה ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה (שם מד ו). והיתה חצור למעון תנים שממה עד עולם (שם שם לג). מקצף יי' לא תשב והיתה שממה כלה כל עבר על בבל ישם וישרק על כל מכותיה (שם נ יג). והערים הנושבות תחרבנה והארץ שממה תהיה (יחזק' יב כ). לו חיה רעה אעביר בארץ ושכלתה והיתה שממה מבלי עובר מפני החיה (שם יד טו). והיתה ארץ מצרים לשממה וחרבה וכו' ונתתי את ארץ מצרים לחרבות חרב שממה וכו' ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין שממה ארבעים שנה (שם כט ט–יב). עריך חרבה אשים ואתה שממה תהיה (שם לה ג–ד). שממה אעשה לך וכו' שממה תהיה הר שעיר וכל אדום כלה (שם שם יד–טו). והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר (שם לו לד). והדחתיו אל ארץ ציה ושממה (יוא' ב כ). וכל פסיליה יכתו וכל אתנניה ישרפו באש וכל עצביה אשים שממה (מיכה א ז). והיתה הארץ לשממה על ישביה (שם ז יג). ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר (מלאכי א ג). והיה חילם למשסה ובתיהם לשממה (צפני א יג). כי עזה עזובה תהיה ואשקלון לשממה (שם ב ד). כי מואב כסדם תהיה ובני עמון כעמרה ממשק חרול ומכרה מלח ושממה עד עולם (שם שם ט). ויט ידו על צפון ויאבד את אשור וישם את נינוה לשממה ציה כמדבר (שם שם יג). — ובצרופים מִדְבַּר שממה: רעים רבים שחתו כרמי בססו את חלקתי נתנו את חלקת חמדתי למדבר שממה (ירמ' יב י). כגן עדן הארץ לפניו ואחריו

---

1) [במקרא רק שׁוֹמֵם, בינוני מן הקל, עי' ערך זה, 6975.]

2) [ואולי צ"ל משוטטת.]

מדבר שממה (יואל ב ג). ואדום למדבר שממה תהיה (שם ד יט). — תל שממה: והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שממה (ירמ' מט ב). — ובהכפלות, שממה ומשמה, שממה ונשמה, שמה ושממה, שממה ושממה: ונתתי את הארץ שממה ומשמה (יחזק' ו יד, לג כח). שכרון ויגון תמלאי כוס שמה ושממה (שם כג לג). בתתי את ארץ מצרים שממה ונשמה ארץ ממלאה (שם לב יח). בתתי את הארץ שממה ומשמה (שם לג כט). הנני אליך הר שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך שממה ומשמה (שם לה ג—ד). ונתתי את הר שעיר לשממה ושממה (שם ז). — ובמ"ר, בצרוף שממות עולם: והיה כמלאות שבעים שנה אפקד על מלך בבל ועל הגוי נאם יי' את עונם ועל ארץ כשדים ושמתי אתו לשממות עולם (ירמ' כה יב). ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות כי שממות עולם תהיה (שם נא כו). יי' אתה דברת אל המקום הזה להכריתו לבלתי היות בו יושב למאדם ועד בהמה כי שממות עולם תהיה (שם שם סב). שממות עולם אתנך ועריך לא תישבנה (יחזק' לה ט). — ועל אדם, לבש שממה: המלך יתאבל ונשיא ילבש שממה וידי עם הארץ תבהלנה (שם ז כז). — ובתו"מ: דרך שממות בא (נבוכדנצר) ממדבר בא מארץ נוראה (מד"ר שה"ש ג ד, כמעט בעברית). אינן לא מחילות הארץ ולא משממות הארץ (רבה בר כהנא, שם איכה, פתיח' סוף). — ואמר הפיטן: הילל וקינה שאי ציון במר ונהי ובכי שממות (ר' אהר כהן, ציון תקונני, קינ' ת"ב). — ואמר המשורר: גחלתי אשר נשארה לי כבה זמן וגם ירועני, שממות עולם השמני ויקח מחמד עיני (רחב"ע, אב הבן קרב לספד, כתבה א, 34).

שְׁמָמָה, ש"נ, — כמו שממה: ונתתי את הר שעיר לשממה ושממה (יחזק' לה ז) [1].

שִׁמָּמוֹן, ש"ז, — מצב האדם השומם מכאב ומדאגה: הנני שבר מטה לחם בירושלם ואכלו לחם במשקל ובדאגה ומים במשורה ובשממון ישתו (יחזק' ד טז). לחמם בדאגה יאכלו ומימיהם בשממון ישתו (שם יב יט). — ובספהמ"א, גם לגבי מצב שומם בעולם: אנשי השם וכו' אנשי שממון ששממו את העולם (רש"י, ברא' ו ד). סוף החון תמהון ואחרית הממון שממון (ר"י חריזי, תחכמוני ב, עופורונסקי, 32). כי הדאגה מחשבה בענין שיפחד ממנו ומזה יהיה נדוד השינה והעצב ואין בו מחשבה אך הוא שממון הלב במה שנגזר עליו (הנ"ל, מוסרי הפילוסופים ב ח). וכל דיין שמטה את הדין גורם שממון לעולם (ר"י אלנקאוה, מנור"מ ד, ענעלאו, 216).

שְׁמָמוּת, ש"נ, — כמו שממון, מצב האדם והארץ השוממים מכאב ואבל, ואמר המשורר: הם השאחים לשלותך והכואבים על שוממותך ובוכים על שברך (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי, זמורס א, 57);

א. **שמן** [1], ממנו הַשְׁמָנָה, הִשְׁתַּמְּנוּת, מַשְׁמָן, מַשְׁמָן, שָׁמוֹן, שִׁמּוּן, שְׁמָן, א. שֶׁמֶן, שָׁמֵן, שָׁמֵן, שַׁמָּן, שִׁמֵּן, שְׁמֵנָה, שַׁמְנוּנִי, שַׁמְנוּנִיּוּת, שַׁמְנוּנִית, שַׁמְנוּת, שַׁמְנִי, שַׁמְנִינוּת, שְׁמַנְמַן, שַׁמֶּנֶת. ועי' אַשְׁמַן.

ב. **שמן** [2], ממנו מְשֻׁמָּן, שְׁמוֹנָה, שְׁמוֹנִים, שְׁמִינִי, שְׁמִינִיָּה, שְׁמִינִית.

ג. ***שמן** [3], ממנו ב. *שָׁמֵן.

---

1) [בדעת רבים ספק אם היתה צורה זו בנפרד בלשון, אלא שהיה הכרח להבדיל המלה בנקוד מן ושממה שאחריה, ואפשר שהכונה: לשמה ומשמה, וצ"ע.]

1) [שרש זה הוא שמן גם בכתבות כנעניות (זבח שמן, בלוח הקרבנות ממרסיליה) ופוניות, בארמ' ובסור', באשור' ובאוגרית', שמן a) בערב', ועי' בהערות למלים הנגזרות מן השרש.]

2) [שרש זה הוא שמן, שמני, בכנעני', סמן, סמני באשור' ובכוש' אבל תמן, תמני בארמ' ובסור', ת'מן, ת'מני בערב' b) ובאוגרית', ועי' בהערות למלים הנגזרות מן השרש.]

3) [עי' ב. שָׁמֵן, הערות.]

a) سمن b) ثمن، ثمني

א. **שָׁמֵן**, פ"ע, שָׁמְנָה, שָׁמְנוּ, יִשְׁמַן, — ; fett sein ; être gras ; to be fat : וַיִּשְׁמַן ישרון ויבעט שָׁמַנְתָּ עבית כשית (דבר' לב יה). על כן גדלו ויעשירו שָׁמְנוּ עשתו (ירמ' ה כז–כח). — ואמר המשורר: ושמנו עריצים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, סעח"ם 5).

—הפע', הִשְׁמִן, יַשְׁמִינוּ, — עשה שיהיה שמן: הַשְׁמֵן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע (ישע' ו י). —וכמו קל: וילכדו ערים בצורת ואדמה שמנה וכו' ויאכלו וישבעו וַיַּשְׁמִינוּ ויתעדנו בטובך הגדול (נחמ' ט כה). — ובתו"מ: כחושה והשמינה משלם תשל' כפל ותשל' א"ב' וחמשה בשעת גניבה (תוספת' ב"ק ז יז). גולה כחושה והשמינה מחזירה בעינה (רב חסדא, ירוש' סס ע א). — ובספה"א: המפטם עופות, לשון משמין (רש"י, ב"לה כט:). יען היפוי הוא מורכב מדברים דומים והמשלים ועניני' אשר נתן בהם הפסק ומהרחבות וענינים אחרים המגדילים וםשמינים ההקשה (ר"י מסיר ליאון, נפת צופים ב יח, 84). —ואמר המשורר: ואיך אשמין רעבי דת בדשנה ואלביש מערומיה חגורות (ר"ם הנגיד, אלהים האריך, בן תהלים, הברמן א, 100).

—פע', *שִׁמֵּן, — שמן את קמץ המנחה, נתן עליו שֶׁמֶן, : fetten, ölen ; huiler ; to oil קומץ דמנחת חוטא ששמנו, רבי יוחנן אומר פסול וריש לקיש אמר הוא עצמו משכשכו בשירי הלוג ומעלהו, והכתיב לא ישים עליה שמן וכו' (מנח' כג.).

—התפ', *הִשְׁתַּמֵּן [1], —נעשה שָׁמֵן: השמן לב העם הזה וכו' נשתמנו לבותם כלומר גבר עליהם השומן (ר"י א"ת, סת"ם לריב"ג, עמס). שאינו דומה טפילה של שנה ראשונה שהיא מרובה והריוח מועט, שאינה (הבהמה) משתמנת בתחלה אלא בקושי, לטפילה של שנה האחרת וכו' שהרי משתמנת הרבה ומ סמת בכל יום (רמב"ם, סלוסין ח ד). כדי שתשמן הארץ וישתמנו נטעיה (ר' סלמה בן סיתוס, פרוש מו"ק ד).

—פע', *שֻׁמַּן, —נעשה שָׁמֵן, ואמר הפיטן: טובה ורחבה

[1] [על התפ' השתמן בתו"מ עי' ג. שָׁמַן.]

ושמינה ובפירותיה משומנת (ינאי, אדמת קדש, קרובי' ברא"י זולאי, מג).

ב. *שָׁמַן [1], קל לא נמצא במקורות.

—פע', *שִׁמֵּן, —העריך, אמד, abschätzen ; é·timer, évaluer ; to estimate : האומר לחברו חצי שדה אני מוכר לך משמנין ביניהן ונוטל חצי שדהו, חציה בדרום אני מוכר לך משמנין ביניהן ונוטל חצית בדרום (ב"ב ז ד). רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים וכו' רבי טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה, ר' עקיבא אומר משמנים ביניהן והשני ירעה עד שיסתאב (בכורות ב ו). האומר לחבירו חצי שדה בית לתך אני מוכר לך משמנין ביניהם שדהו ונוטל חצי שדהו, בית לתך, לזה אמר חצי שדה בית לתך אני מוכר לך ולזה אמר חצי שדה בית לתך אני מוכר לך משמנין ביניהם, זה נוטל חצי שדהו וזה נוטל חצי שדהו (תוספת' ב"ב ו כז). השוכר את הפועל ואמר לו כאחד ובשנים מבני העיר נותן לו כפחות שבשכירות ד"ר יהושע וחכ"א משמנין ביניהם (ב"מ פז.). ראש חמור זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו, ראש חמור מכור לך משמנין ביניהם (ערכי' ד :).

— התפ', *הִשְׁתַּמֵּן, — עלה במחיר, בערך, im Wert steigen ; enchérir ; to rise in value : הפישתני הזה בשעה שיודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משבחת ומשתמנת [2] (ר' יוסי בר חנינא, מד"ר ברא"ש לב).

שָׁמֵן, ת"ז, נק' שְׁמֵנָה, —רוה שֶׁמֶן, דָּשֵׁן, fett ; gras ; fat : מאשר שְׁמֵנָה לחמו והוא יתן

[1] [פועל זה ושורש זה אין להם ענין לא אל לשון שמנות (שה"א שמן, סמן ביתר הלשונות האחיות), ולא אל מספר שמונה (שעקרו ת'מני בשמית קדומה) אלא אל הערב' ת'מן a) מחיר, ערך, תַּמַּן b) העריך, אמד, ולפי זה יש לפרש את המימרות שלא הובנו כראוי במסרת הפרשנות.]

[2] [עי' בשנויי הנוסח המובאים בהוצ' תיאודור.]

a) ثمن b) ثمّن

מעדני מלך (בראש׳ מט כ). ומה הארץ הַשְּׁמֵנָה הוא אם רזה (במדי׳ יג כ). ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואת האדמה והיה דשן וְשָׁמֵן (ישעי׳ ל כג). במרעה טוב ארעה אותם ובהרי מרום ישראל יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה טוב ומרעה שָׁמֵן תרעינה אל הרי ישראל (יחזק׳ לד יד). ואת החולה אחזק ואת הַשְּׁמֵנָה ואת החזקה אשמיד (שם שם יו). על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו כי בהמה שָׁמֵן חלקו ומאכלו בראה (חבק׳ א יו). וילכדו ערים בצורות ואדמה שְׁמֵנָה (נחמ׳ ט כה). ובטובך חרב אשר נתת להם ובארץ הרחבה וְהַשְּׁמֵנָה אשר נתת לפניהם לא עבדוך (שם שם לה). וימצאו מרעה שָׁמֵן וטוב והארץ רחבת ידים (דהי״א ד מ). — ואיש שָׁמֵן, בריא ועב הכרס, dick; gras; fat: ויכו את מואב בעת ההיא כעשרת אלפים איש כל שָׁמֵן וכל איש חיל (שופטי׳ ג כט). — ובתו״מ: אין מקיפין לא בדבילה שמנה ולא בבצק שנלוש במי פרות (כלים י ב), לפי שעפרו של הר קל ושל בקעה שמן (ספרי דברי׳ לט). כאדם ששמן מבפנים ועושה כסלים מבחוץ (שם שם סיח). גזל שמינה והכחישה מחזיר לו את השומן (ר׳ זירא, ירושׁ׳ ב״ק ט א). כל המגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן (ר׳ זעירא, ברכ׳ מג.). שלשה דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומה ומאירין את העינים אלו הן פת נקיה בשר שמן ויין ישן (ת״כ, פסחי׳ מב.). בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש אסור (רב, שם עו:) הכל משהין כפני השמש חוץ מבשר ויין א״ר חסדא בשר שמן ויין ישן (כתוב׳ סא.). ומשמני הארץ, זה הבאר שהיתה מעלה להם מיני דגים שמנים (מד״ר בראש׳ סו). ומה הארץ השמנה היא, אם פירותיה קלים אם שמנים, אמר להם הסתכלו באבנים ובצרורות שלה אם של צונמא הם הם שמנים, אם של חרסית הם רזים הם (שם במדי׳ עז). מי עינים מלוחין, מי אזנים שמנים (שם שם יח).

שֶׁמֶן, ס״ז, שֶׁמֶן, כנ׳ שַׁמְנִי, שַׁמְנָהּ, מ״ר שְׁמָנִים, כנ׳ שְׁמָנֶיהָ, שְׁמָנֵיִךְ, — שֹׁמֶן, דֶּשֶׁן, נוזל שֶׁמֶן, Fett; graisse; fat: ועשה יי׳ צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שְׁמָנִים משתה שמרים שְׁמָנִים ממחים שמרים מזקקים (ישעי׳ כה ו). הוי עטרת גאות[1]) שכרי אפרים וציץ נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שְׁמָנִים[2]) הלומי יין (שם כח א). והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שְׁמָנִים (שם שם ד). ברכי כשלו מצום ובשרי כחש מִשָּׁמֶן (תהל׳ קט כד). — ובפרט שְׁרַף שֶׁמֶן הנסחט מצמחים שונים וביחוד מזיתים: חי יי׳ אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בכד ומעט שֶׁמֶן בצפחת (מ״א יז יב). ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמד הַשָּׁמֶן ותבא ותגד לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את הַשֶּׁמֶן ושלמי את נשיכי ואת בניכי תחיי בנותר (מ״ב ד ו—ז). לא זרו ולא חבשו ולא רככה בַּשָּׁמֶן (ישעי׳ א ו). והשרי למלך בַּשֶּׁמֶן ותרבי רקחיך[3]) (שם נז ט). אספו יין וקיץ וְשֶׁמֶן ושמו בכליכם (ירמי׳ מ י); יש לנו מטמנים בשדה חטים ושעורים וְשֶׁמֶן ודבש (שם מא ח). סלת ודבש וָשֶׁמֶן אכלתי (יחזק׳ טז יג). סלת וָשֶׁמֶן ודבש האכלתיך (שם שם יט). יהודה וארץ ישראל המה רכליך בחטי מנית ופנג ודבש וָשֶׁמֶן וצרי נתנו מערבך (שם כז יז). וברית עם אשור יכרתו וְשֶׁמֶן[4]) למצרים

1) [במגלת ישעיה א ממדבר יהודה: גאון.]

2) [במגלת ישעיה א, כאן ובפס׳ ד: אשר על ראש גאי שמנים, ז״א על ראש הגבורים המוגאים בשמני הבשם, וכך נראה יותר. בישעיה ה א (אשירה נא לידידי וכו׳ כרם היה לידידי בקרן בן שָׁמֶן) ושם י כז (והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני שָׁמֶן), אין כונת הכתובים באמת למלה שֶׁמֶן. במקום הראשון (עי׳ בדברי העורך בערך ב. קֶרֶן, והלשון והספר ב, 373) הכונה: כרם היה לידידי(ה) (הוא שלמה המלך) בקכלנות בידי איש בן העיר שמן או שְׁנֵם; ובמקום השני (עי׳ הלשון והספר ב 130) הכונה בקרוב: וחבל מעל פניך מֹשׁ, או נָמֹשׁ (ז״א יסור).

במשלי כז יז: צפניה צפן רוח וְשֶׁמֶן ימינו יקרא, הכונה לפי דברי העורך (משלי שלמה, 68): צֹפֵן יָהּ (את זה אשר) צָפַן רוּחַ ושם נִימָנוֹ (= נאמנו) יקרא.]

3) [עי׳ בהערת העורך על כתוב זה, עמ׳ 6995.]

4) [אמנם קשה כאן שמוש המלה שמן, כאלו

יובל (הוש' יב ב). הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש (חגי ב יב). אהב יין ושמן לא יעשיר (משלי כא יז). אוצר נחמד ושמן [1] בנוה חכם (שם שם כ). שמן וקטרת ישמח לב (שם כז ט). ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל ומשתה ושמן לצדנים ולצרים (עזרא ג ז). דבלים וצמקים ויין ושמן ובקר וצאן לרב (דהי"א יב מ). והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים וכו' ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים אלף (דהי"ב ב ט). ויחזק את המצודות ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין (שם יא יא). — ובתמונה שבגוזמה לשפע ועשר: ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברי לב יג). ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בשמן רגלו (שם לג כד). ברחץ הליכי בחמה וצור יצוק עמדי פלגי שמן (איוב כט ו). — וסך ב(ש)מן: זיתים יהיו לך בכל גבולך ושמן לא תסוך (דברי כח מ). התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל ואל תסוכי שמן (ש"ב יד ד). וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך ואסכך בשמן (יחזק' טז ט). אתה תדרך זית ולא תסוך שמן (מיכה ו טו). — ומשח בשמן את שערות הראש, יצק שמן על ראשו, ביחוד במקס המלכת מלך: מלא קרנך שמן וכו' ומשחת לי את אשר אמר אליך (ש"א טז א ג). ויצק השמן אל ראשו ויאמר לו כה אמר יי' אלהי ישראל משחתיך למלך (מ"ב ט ו). מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו (תהל' פט כא). — ומשח את המגן בשמן: מגן שאול בלי משוח בשמן (ש"ב א כא). — ודשן בשמן ראשו: דשנת בשמן ראשי כוסי רויה (שם כג ה). —ושמן לבשם על הראש: כשמן הטוב על הראש ירד על הזקן (תהל' קלג ב). בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר (קהל' ט ח). — ויצק שמן על מצבה ועל מנחה: ויקח את האבן אשר שם מראשתיו ויצק שמן על ראשה (בראש' כח יח). ויצב יעקב מצבה וכו' ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן (שם לה יד). ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליי' סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן [1] (ויקר' ב א). — בלול בשמן: וחלת מצת בלולת בשמן (שמות כט ב). ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בשמן מצה תהיה (ויקר' ב ה). וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה (שם ז י). —משוח בשמן: ורקיקי מצות משחים בשמן (שמות כט ב, במד' ו טו). — שמן המאור, שמן למאור: וזאת התרומה אשר תקחו מאתם וכו' שמן למאר (שמות כה ו). ואת מנרת המאור ואת כליה ואת נרתיה ואת שמן המאור (שם לה יד). ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וכו' (במד' ד טז). —שמן המר: כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים (אסתר ב יב). ועי' מר. — שמן המשחה, שמן ראש: בשמים לשמן המשחה (שמות כה ו). ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אתו (שם כט ז). ולקחת את שמן המשחה ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו (שם מ ט). ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן ואת כל אשר בו (ויקר' ח י). ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמתו כי שמן משחת יי' עליכם (שם י ז). והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה וכו' את ראשו לא יפרע וכו' כי נזר שמן משחת אלהיו עליו (שם כא י–יב). ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה (במד' ד טז). שמן ראש אל יניא ראשי (תהל' קמא ה). — שמן משחת קדש: ועשית אתו שמן משחת קדש רקח מרקחת מעשה רקח שמן משחת קדש יהיה (שמות ל כה). שמן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם (שם שם לא). — שמן זית: ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור (שם כז כ, וכעין זה ויקר' כד ב). וקדה חמש מאות בשקל הקדש ושמן זית הין (שמות ל כד). —שמן טוב, שמן בשם: ויראם את כל בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת שמן הטוב (מ"ב כ יג,

דווקא שמן כלבד יובל, ות"י: קרבנא. ולא מן הנמנע שהכונה לשמן, או שבאה כאן מלת שמן אחרת מן ג. שמן בשמ' הערב' ת'מן a), (דבר) ערך ויקר, וצ"ע.]

[1] [לפי דברי העורך (משלי שלמה, 106) הכוונה בעקר חצר נחמד ושמן בנוה חכם.]

a) ثمن

[1] [השוה בכתבות כנעניות: אם זבח צד אם זבח שמן (לוח הקרבנות ממרסיליה, סלושץ אוצר 12,120), ועל זבח צד ועל זבח שמן (שם 6,142).]

וכעין זה ישע׳ לט ב׳. כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֹאשׁ (תהל׳ קלג ב). טוב שם [1]) מִשֶּׁמֶן טוֹב (קהל׳ ז ב׳.—שמן כתית: ועשרן סלת בלול בְּשֶׁמֶן כתית רבע ההין (שמות כט מ). ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בְּשֶׁמֶן כתית רביעית ההין (במד׳ כח ה). ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כר חטים מכלת לביתו ועשרים כר שֶׁמֶן כתית (מ״א ה כה). — שמן קדש: עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בְּשֶׁמֶן הקדש (במד׳ לה כה). מצאתי דוד עבדי בְּשֶׁמֶן קדשי משחתיו (תהל׳ פט כא).— שמן רוקח: זבובי מות יבאיש יביע שֶׁמֶן רוקח (קהל׳ י א). — שמן רענן: בלתי בְּשֶׁמֶן רענן (תהל׳ לב יא).—שמן ששון: לחת להם פאר תחת אפר שֶׁמֶן ששון תחת אבל (ישע׳ סא ג). על כן משחך אלהים אלהיך שֶׁמֶן ששון מחבריך (תהל׳ מה ח). — אסוך שמן: אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שָׁמֶן (מ״ב ד ב). — זית שמן: ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שֶׁמֶן ודבש (דברי ח ח). — חלת לחם שמן: וככר לחם אחת וחלת לחם שֶׁמֶן אחת (שמות כט כג). חלת מצה אחת וחלת לחם שֶׁמֶן אחת (ויקר׳ ח כו). — לשד השמן: והיה טעמו (של המן) כטעם לשד הַשָּׁמֶן (במד׳ יא ח). — עץ שמן: ויעש בדביר שני כרובים עצי שָׁמֶן (מ״א ו כג). ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שָׁמֶן וכו׳ ושתי דלתות עצי שֶׁמֶן (שם שם לא–לג). אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שָׁמֶן (ישע׳ מא יט). צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שֶׁמֶן (נחמ׳ ח יה). — פך שמן: ויקח שמואל את פך הַשֶּׁמֶן ויצק על ראשו (ש״א י א). ועי׳ פַּךְ. — צפחת שמן: כד הקמח לא תכלה וצפחת הַשֶּׁמֶן לא תחסר (מ״א יז יד). ועי׳ צַפַּחַת. — קרן שמן: ויקח שמואל את קרן הַשֶּׁמֶן וימשח אתו (ש״א יז יג). ועי׳ ב. קֶרֶן. — ובתו״מ, בצרופים שונים: ותורמין זיתי ש מ ן על זיתי כבש (תרומ׳ ב ו). אין מפטמין ש מ ן של מעשר שני ואין לוקחין בדמי מעשר שני ש מ ן מפוטם (מע״ש ב א). אין מדליקין ב ש מ ן שרפת ביום טוב וכו׳ וחכמים מתירין בכל ה ש מ נ י ם ב ש מ ן שמשמין ב ש מ ן אגוזים ב ש מ ן צנונות ב ש מ ן דגים ב ש מ ן פקעות בעטרן ובנפט, ר׳ טרפון אומר אין מדליקין אלא ב ש מ ן זית בלבד (שבת ב ב׳). וסך אדם ש מ ן עקרין שלא לרפואה (שם יד ג). בני מלכים סכים ש מ ן ורד על מכותיהן (שם שם ד). ונודות יין ו ש מ ן (שם טו ב). מותר שירי הלשכה וכו׳ לוקחין בהן יינות ש מ נ י ם וסלתות (שקל׳ ד ג). ומביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים ועצי ש מ ן (ר״ה ב ג). אם היה ש מ ן מזוקק אינו מוציא לו שמרים (ב״מ ג ח). והיא היתה נקראת לשכת בית ש מ נ י ם (מדות ב ה). ש מ ן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע הרי זה בעל מום למזבח (תוספת׳ מנחו׳ ט ח). כוס בימינו ו ש מ ן ערב בשמאלו אומר על הכוס ואחר כך אומר על ש מ ן ערב (ב״ש, ירוש׳ ברכ׳ ח ה). שגזרו על פיתן של גוים ועל גבינתן ועל ש מ נ ן ועל בנותיהן (שם שבת א ד). בשמים של בית הכסא ו ש מ ן העשוי להעביר הזוהמא אין מברכין עליו (ברכ׳ נג.). המפקיד פירות אצל חבירו והרקיבו, יין והחמיץ, ש מ ן והבאיש, דבש והדביש הרי זה לא יגע בהן (ב״מ לח.). הזית הזה (מוציא) זתים לאכילה זתים ליבש וזתים לש מ ן וש מ נ ו דולק מכל ה ש מ נ י ם ואין עלין נושרין (מד״ר במד׳ ח). לבן מלך שיצא לו למדבר נכנס למדינה מעט ש מ נ י ם מעט מרחצאות עד שנתלבן גופו (מדרש תה״ש א, גרינהוט, י.). — ובמהמ״א: עד שאנחנו מוציאים ב ש מ ן [כפל] מה שיוציאו זולתנו ביין (כ״י א״ת, ספ״ס לריב״ג, בלל). — ואמר הפיטן: ש מ נ י ם מבשמי שיר רקוחים לצור אקריב תמור קרבן זבחים (מחזור א״ל תסיח). — °שמן אבנים, שמן אבני: ממין הראשון המה הנפט (נאפטא) ש מ ן אבנים (שטיין עהל) (לינדא, ראשית למודים א ח, לו:). בגדר הדומם נמצא כל מיני שמנים המוצאים מהאדמה כמו ש מ ן אבני (שטיין עהל) (יאוועל, למודי הטבע, קי.).

*שֹׁמֶן, ש״ז, — החלק הַשָּׁמֵן שבצמח או בבשר, : Fettigkeit ; graisse ; fatness מיום שחרב בית המקדש וכו׳ נטל ש ו מ ן הפירות (ר׳ יוסי, סוטה ט יב). המעשרות נטלו את ש ו מ ן הדגן (ר׳ שמעון בן אלעזר, שם שם יג). חלב ו ש ו מ ן לפניו, אכל את את אחת מהן ואין ידוע איזו מהן אכל (כריתו׳ ד א). גזל שמינה והכחישה מחזיר לו את ה ש ו מ ן (ר׳

[1]) [עי׳ ב. שֵׁם, הערות.]

זיכה, ירוש׳ ב״ק ע ה). אסרתי לך וכו׳ את החלב התרתי לך את השומן (ר׳ חנה ור׳ יוחנן בשם רבי לוי, מד״ר ויקר׳ כב), — ובספה״א: חמאת בקר, הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב (רס״י, ברחש׳ לג יד). דשני, לשון שומן (הוח, שופט׳ ט ט). כי תפושו, לשון שומן (ת״ח, ירמ׳ כ יח). ופשתם, לשון שומן (הוח, מלאכי ג כ). ידשנת סלה, לשין שומן (הוח, תהל׳ כ ד). דשן, שומן (הוח, שם קה יג). יצא מחלב עינימו, עיניהם בולטות מרוב שומן (הוח, שם עג ז). ומסורבלים כדוב, בעלי בשר, לשון עובי ושומן הוא (הוח, קידוש׳ עב.). יצא מחלב עינימו, כלומ׳ יזהירו מראיתם מרוב השומן (רד״ק, שם״ם, עין). שומן של חלב שמתחלתו חלב ומביאי׳ אותו גוים ונותני׳ אותו בנדות וחובטין אותו עד שיצא שומן ממנו (מהר״מ מרוטנבורג, שערי תשובה ע). — וגם כמשמ׳ שמן: דרך לבשל זיתים להיות רכין להוציא שומנן (רש״י, ע״ז עה.). אין מביאין מן הגרגרין של זיתים שנפלו ונשרו במים ושהו בהם הרבה או שנכבשו או שנשלקו לפי שאין שומנם יפה יפה (הוח, מנח׳ פה:). — ואמר הפיטן: גזרת אסור חלב באומן, דברת להתיר תמורו שומן (ינאי, אמנס דברים, קרובי ויקרי, זולתי, קנט). — ואמר המשורר: יפה מראה פקה עין ותראה נעים שמן אשר שמתי לצידך (רמב״ע, יפה מראה, בכודי, מז).

שמן [1], ס״ז, — שמן יצוק, שמנונית מתכת, ניתנת למריחה, נטולה מגוף בהמות ועופות, Schmalz; graisse fondue; melted-down fat, dripping, נוהג בספרות ובדבור.

שמן [2], ס״ז, — מוכר שמנים או עושה שמנים, נוהג בספרות.

שמנה, שמונה [3], שם מספר זכר, סמי׳ שמנת, שמונת, נקי׳ שמנה, שמונה, — מספר יסודי המוסיף אחת על שבע, eight; huit; acht; 8. — א) בנפרד, לפני דברים המנויים במ״ר, שמנה אנשים, שמונה נשים וכדו׳: הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך את עוץ בכרו וכו׳ שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם (ברחש׳ כב כ–כג). והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד (שמות כו כה, וכעין זה לו ל). ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתים שמנה שנים (שופט׳ ג ח). וישפט את ישראל שמנה שנים (שם יב יד). ודוד בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמונה בנים (ש״א יז יב). ומיסד אבנים יקרות אבנים גדלות אבני עשר אמות ואבני שמנה אמות (מ״א ז י). וישמעאל בן נתניה נמלט בשמנה אנשים (ירמ׳ מא יה). וימד את אלם השער שמנה אמות (יחזק׳ מ ט). ושמנה מעלות מעלו (שם שם לד, לז). ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה לכתף השער שמונה שלחנות אליהם ישחטו (שם שם מא). בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם (דה״ב כא ה, וכעין זה שם שם כ). — ואחרי הדברים העומדים למנין [1], הנזכרים במ״ר: וביום הששי פרים שמנה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם (במד׳ כט כט). ומעלות שמונה מעלו (יחזק׳ מ לא). — ולפני שם מספר אחר, המשלים את הסכום, שמנה ועשרים: ארך היריעה האחת שמנה ועשרים באמה (שמות כו ב). — ושמנה מאות, עם הדבר המנוי במ״י: ויחי שת אחרי הולידו את אנוש שבע שנים ושמנה מאות שנה (ברחש׳ ה ז). ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן חמש עשרה שנה ושמנה מאות שנה (שם שם י). ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל ארבעים שנה ושמנה מאות שנה (שם שם יג). שלשים שנה ושמנה מאות

---

[1]) [במבטא זה נוהגת המלה, שעקרה במקורות הוא שמן, בלשון ימינו, כדרך השמוש של חמש במקו׳ חמש.]

[2]) [ע״פ הערב׳ שמאן a).]

[3]) [בכנעני׳ שמן (בכתבת מאדיל, סלושץ, אוצר 92, 2: בשנת שמן ||| ||| || למלכי), בארמ׳ ובס״ר׳ תמנא, תמני, תמניא, באשור׳ סמנתי, אוגרית׳ ת׳מן, ערב׳ ת׳מאנ a), ערב׳ דרומ׳ ת׳מן (מעונ׳ ת׳הםני—שמונים), ובמצר׳ תימן. ועי׳ ב. שמן, הערה.]

[1]) [עין בהערה 1 לערך א. שבע, עמוד 6855, טור א.]

---

a) سمَّان

a) ثمان

שנה וכו' חמש ותשעים שנה וּשְׁמֹנֶה מאות שנה (שם שם יו—יז).—ובצרוף לעשרות עם השם המנוי במ״י או במ״ר: כל הערים אשר תתנו ללוים ארבעים וּשְׁמֹנֶה עיר (במד' לה ז). והימים אשר הלכנו מקדש ברנע וכו' שלשים וּשְׁמֹנֶה שנה (דבר' ב יד). כל ערי הלוים וכו' ערים ארבעים וּשְׁמֹנֶה ומגרשיהן (יהוש' כא לט). ועלי בן תשעים וּשְׁמוֹנֶה שנה (ש״א ד יה). והימים אשר מלך יהוא על ישראל עשרים וּשְׁמֹנֶה שנה (מ״ב י לו). — ובמספר סדורי: ואחאב בן עמרי מלך על ישראל בשנת שלשים וּשְׁמֹנֶה שנה לאסא מלך יהודה (מ״א יו כט). ויקח אתו מלך בבל (את יהויכין) בשנת שְׁמֹנֶה למלכו (שם כד יב). בשנת שלשים וּשְׁמֹנֶה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו בן ירבעם על ישראל (שם יה ח).—ובצרוף בזכר שְׁמֹנָה עָשָׂר: וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שְׁמֹנָה עשר ושלש מאות וירדף עד דן (בראש' יד יד). מבני יואב עבדיה בן יחיאל ועמו מאתים וּשְׁמֹנָה עשר הזכרים (עזר' ח ט). ולמשלמיהו בנים ואחים בני חיל שְׁמֹנָה עשר (דה״א כו ט).—ובמספר סדורי: ויצא הגורל הראשון ליהויריב לידעיה השני וכו' להזיר שבעה עשר לחפצין שְׁמוֹנָה עשר (דה״א כד ז—יה).—ובצרוף בנקבה שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה: ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב שְׁמֹנֶה עשרה שנה (שופט' ג יד). וירעצו וירצצו את בני ישראל בשנה ההיא שְׁמֹנֶה עשרה שנה (שם י ח). שְׁמֹנֶה עשרה אמה קומת העמוד האחד (מ״א ז טו, מ״ב כה יז, ירמ' נב כא). בן שְׁמֹנֶה עשרה שנה יהויכין במלכו (מ״ב כד ח). כי נשים שְׁמוֹנֶה עשרה נשא ופילגשים ששים (דה״ב יא כא).—ובמספר סדורי: ובשנת שְׁמֹנֶה עשרה למלך ירבעם בן נבט מלך אבים על יהודה (מ״א יה א). ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שְׁמֹנֶה עשרה ליהושפט מלך יהודה (מ״ב ג א). ויהי בִּשְׁמֹנֶה עשרה שנה למלך יאשיהו שלח המלך את שפן וכו' (שם כב ג). בשנת שְׁמֹנֶה עשרה לנבוכדראצר (ירמ' לב כט). ובשנת שְׁמוֹנֶה עשרה למלכו וכו' שלח את שפן וכו' (דה״ב לד ח). בִּשְׁמוֹנֶה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה הפסח הזה (שם לה יט).—בסמ״י בזכר שְׁמֹנַת בצרופים שמונת ימים, אלפים וכדו': ובן שְׁמֹנַת ימים ימול לכם (בראש' יז יב). וימל אברהם את יצחק בנו בן שְׁמֹנַת ימים (שם כא ד). כל הפקדים למחנה אפרים מאת אלף וּשְׁמֹנַת אלפים ומאה (במד' ב כד). במספר כל זכר מבן חדש ומעלה שְׁמֹנַת אלפים ושש מאות (שם ג כח). ויהיו פקדיהם שְׁמֹנַת אלפים וחמש מאות ושמנים (שם ד מח). ואת ארבע העגלת ואת שְׁמֹנַת הבקר נתן לבני מררי (שם ז ח). ונחשת רבו וּשְׁמוֹנַת אלפים ככרים (דה״א כט ז).—וּשְׁמֹנַת עָשָׂר: וישחיתו בבני ישראל עוד שְׁמֹנַת עשר אלף איש (שופט' כ כה).—ובפתגמי מספר וכדו' שבעה ושמונה: אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה רעים וּשְׁמֹנָה נסיכי אדם (מיכה ה ד). תן חלק לשבעה וגם לִשְׁמוֹנָה (קהל' יא ב)[1]. — ובתו״מ: עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית, נמצא מדייר בית ארבע סאין, ר' שמעון בן גמליאל אומר בית שמונת סאין (שביעית ג ד). וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן אחד משמונה לשמינית (תרומ' יא ח). ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום (שבת א ד). קטן נמול לשמונה ולתשעה ולעשרה ולאחד עשר ולשנים עשר (שם יט ה). תמיד נשחט בשמונה ומחצה, בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה (פסח' ה א). בשחר היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה ובין הערבים הנדויין של שמונה מאות זוז, ד״ר מאיר, וחכ״א בשחר היה לובש של שמונה עשר מנה (יומא ג ז). ומברך עליה שמונה ברכות (שם ז א). כהן גדול משמש בשמונה כלים (שם שם ה). אין פוחתין מאחד ועשרים תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה (סוכה ה ה). שמונה מאות דינרין הניח אבא ונטל אחי ארבע מאות ואני ארבע מאות (נדרי' ט ה). כמה היא מניקתו שתי שנים, ר' יהודה אומר שמונה עשר חדש (גיטי' ז ו). וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי (קדוש' א א). בית קטן שש על שמונה, גדול שמונה על עשר (ב״ב ו ד). בן שמונה עשרה לחופה (יהודה בן תימא, אבו' ה כא). בן שמונה חי אין שחיטתו מטהרתו (חול' ד ד).

---

[1]) [השוה גם צרופים מעין זה בערכים שְׁמִינִי, שְׁמֹנִים.]

אין פותחין מארבעה חדשים המעברים בשנה ולא נראה יתר על שמונה (ערכ׳ ב ב). ובשמונת ימי החג (שם שם ג). מן המזבח לטבעות שמונה אמות (מדות ה ב). חוט המשקולת שנים עשר, של הרשין שמונה עשר (כלים כט ג). אימתי רואין (הנגעים) בשלש בארבע ובחמש ובשבע ובשמונה ובתשע (ר״מ, נגעי׳ ב ב). ושמנה עשר דבר[1]) גזרו, מאי נינהו שמנה עשר דבר (שבת יג:). בכל יכול לבטל ב״ד דברי ב״ד חבירו חוץ משמונה עשר דבר (רבב״ח בשם ר׳ יוחנן, ע״ז לו.). — *ושמונה עשרה ברכות, ואף בקצור שמונה עשרה, כנוי לתפלת העמידה: רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה, ר׳ יהושע אומר מעין שמונה עשרה, ר׳ עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה (ברכי ד ג). ואומר לפניהם ארבעה ועשרים ברכות, שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש (תעני ב ג). שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה (ברכי כח:).—ובסהמ״א: שמנה מי יודע שמנה אני יודע שמנה ימי מילה (הגדה של פסח).

˙שַׁמְנָה[2]), ש״נ, — שֶׁמֶן, ואמר הפיטן: אשר שיקוי שמנת רוחך הניצותה פרחי הגתי (רקע״ג, אגרטלי חמדי, זולתי, מלילה ג—ד, 181.)

˙שַׁמְנוּנִי, ת״ז, — שָׁמֵן קצת, המכיל מעט שֶׁמֶן או שֻׁמָּן, נוהג בספרות.

˙שַׁמְנוּנִיּוּת, ש״נ,—מציאות שֶׁמֶן או שֻׁמָּן בדבר, נוהג בספרות.

***שַׁמְנוּנִית**, ש״נ,—שֶׁמֶן: בין חמין לתוך מורסן בין מורסן לתוך חמין בשיש בהן שמנונית (ר׳ ישמעאל בי ר׳ יוסי, ירוש׳ פסחי ב ו). מאן דאמר בחטין שלשת קבין בשיש בהן שמנוני׳, בשעורין ארבעת קבין בשאין בהן שמנונית (שם שם ג ד). להעביר שמנונית שעליה (ר׳ יודא בשם שמואל, שם מגי׳ א ח). שמנונית שעל גבי הסכין גוררו (בילה טז.) הא דאמרת של אבן אסור לא אמרן אלא להדדה אבל להעביר שמנוניתה מותר (רב יהודה בשם שמואל, שם כח.).—ובסהמ״א: זה שאמר מדיחה בחמין מה טעמו לפי שהוא מזליף שמנונית של טרפה (הזהיר, ויקרא י). פי׳ דרבא אפותיה היה יוצא השמנונית על מצחו וכשיושב הזבוב על מצחו לאכול היה מחליק ונופל מרוב השמנונית (ערוך ערך דדב).

˙שַׁמְנוּת, שַׁמֶּנֶת, ש״נ, — תכונת הדבר השמן, Fettigkeit; graisse; fatness: שהיו רחבים מרוב שמנות (רש״י, מנחי פז.). שלא היה הזבוב יכול לעמוד עליהם אלא מיד נופל מרוב החלקות והשמנות (רד״ק, סה״ש, שמן). ולכך הוצרך לצוות לאדם שיתעורר משינה זאת ויסיר עצמו מהשמנות ומטבעיט׳ (ר״י אבוהב, מנורה״מ נר א פרק ב כלל ב חלק ב, רסה).

˙שַׁמְנִי, ת״ז, — מתכונת השֶׁמֶן, ölig; huileux; oily: ומזה המראה השמניי (קאנון א ב, למוד ג, כלל ב, פרק ב, בשתן). השתן השמני הוא אותו אשר מראהו ועצמו דומה למראה השמן (שם ד ב א סע). הנה מלמעלה הריאה מונח בחזה עור שמני והלביי עב ושמן ולבן (ברוך משקלאוו, עמודי השמים, תפארת אדם, ברלין, כד.). כי בודאי הדם כהיותו שמניי וקלוי באש שבבטנו מעלה עשן וקטור (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש א ה, למ:). שבתוך בדור ארצנו נמצאו חגוי סלע וכו׳ בתוכם נמצא הרבה חומרים בוערים שמניים גפריתיים ומלחיים וכו׳ (יאוועל, למודי הטבע, סו:). ובו מוח לבן ושמני (סיכהק, תולדות הלמחים, סו).

שְׁמֹנִים, שְׁמוֹנִים, שם מספר זו״נ, — שמונה פעמים עשר, 80; achtzig; quatre-vingt(s); eighty: ואברם בן שְׁמֹנִים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם (בראש׳ טז טז). ומשה בן שְׁמֹנִים שנה (שמות ז ז). ותשקט הארץ שְׁמוֹנִים שנה (שופטי ג ל). וברזלי זקן מאד בן שְׁמֹנִים שנה (ש״ב יט

---

[1]) [במשנה שבת א ד: דברים.]

[2]) [המלה המקבילה בערב׳, שַׁמְנָה a) באה שם בעקר במשמ׳ חמאה מְרֻתַּחַת.

a) ثمنة

לג). בן שְׁמֹנִים שנה אנכי היום (שם שם לו). ויהי רעב גדול בשמרון וכו' עד היות ראש חמור בִּשְׁמֹנִים כסף (מ"ב ו כה). ויהוא שם לו בחוץ שְׁמֹנִים איש (מ"ב י כד). ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שְׁמֹנִים איש (ירמי' מא ה). ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שְׁמוֹנִים שנה (תהל' צ י). ששים המה מלכות וּשְׁמֹנִים פילגשים (שה"ש ו ח). ומבני שפטיה זבדיה בן מיכאל ועמו שְׁמֹנִים הזכרים (עזרא ח ח). לבני חברון אליאל השר ואחיו שְׁמוֹנִים (דה"א טו ט). ויבא אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים ליי' שְׁמֹנִים בני חיל (דה"ב כו יז). — ובצרוף במספרים אחרים: ויחי מתושלח שבע וּשְׁמֹנִים שנה ומאת שנה ויולד את למך ויחי מתושלח אחרי הולידו את למך שתים וּשְׁמוֹנִים שנה ושבע מאות שנה (בראשי' ה כה–כו). ויחי למך שתים וּשְׁמֹנִים שנה ומאת שנה (שם שם כח). ויהיו ימי יצחק מאת שנה וּשְׁמֹנִים שנה (שם לה כח). ואהרן בן שלש וּשְׁמֹנִים שנה בדברם אל פרעה (שמות ז ז). כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף וּשְׁמֹנִים אלף וששת אלפים וארבע מאות (במדי' ב ט). ויהיו פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות וּשְׁמֹנִים (שם ד מח). ועתה הנה אנכי היום בן חמש וּשְׁמֹנִים שנה (יהוש' יד י). וימת ביום ההוא שְׁמֹנִים וחמשה איש (ש"א כב יח). ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל וּשְׁמֹנִים אלף חצב בהר (מ"א ה כט וכעין זה דה"ב ב א, כס שם יז). ויקהל את כל בית יהודה ואת שבט בנימן מאה וּשְׁמֹנִים אלף בחור (שם יב כא וכעין זה דה"ב יא א). ויצא מלאך יי' ויכה במחנה אשור מאה וּשְׁמוֹנִים וחמשה אלף (ישעי' לז לו). ויהי לאסא חיל וכו' נשאי מגן ודרכי קשת מאתים וּשְׁמוֹנִים אלף (דה"ב יד ז). ועל ידו יהוחנן השר ועמו מאתים וּשְׁמוֹנִים אלף (שם יז יה). ועל ידו יהוזבד ועמו מאה וּשְׁמֹנִים אלף חלוצי צבא (שם שם יח). — ובמקום מספר סדורי: ויהי בִּשְׁמוֹנִים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים (מ"א ו א). — ובתו"מ: תשעים טבל ושמונים מעשר לא הפסיד כלום (דמאי ז ז). פרוכת עביה טפח וכו' ומשמונים ושתים רבוא נעשית (שקלי' ח ה). שמונים נשים תלה (סנה' ו ד). מעידין אנו באיש פלוני שהוא חיב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין לוקין שמונים (מכות א ג). בן שמנים לגבורה (יהודה בן תימא, אבו' ה כא). שחט פרה ואחר כך שני בניה סופג שמונים (חול' ה ג). איזהו חורוד הקבוע, כל ששהה שמונים יום, ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר בודקין אותו שלש פעמים בתוך שמונים יום (בכורות ו ג). הפילה בתוך שמונים נקבה וחזרה והפילה בתוך שמונים נקבה (כריתו' ב ד). כל העזרה היתה אורך מאה ושמונים ושבע (מדות ב ו, ה א). ספר שנמחק ונשתיר בו שמונים וחמש אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים (ידים ג ה). — *ובמספר סדורי: המפלת אור לשמונים ואחד בית שמאי פוטרין מן הקרבן (כריתו' א ו). המפלת וכו' יום שמונים ואחד תשב לזכר ולנקבה ולנדה (נדה ג ז).

°שְׁמִינוּת, ש"נ [1]), — כמו שַׁמְנוּנִית: כיון שהדם הבלוע בשמנינות אין מפעפע אין השמנינות אוסר (התרומה, הלכי או"ה סי' כב). מן הטפה של חלב או הטפ' של שמנינות (שם שם כג). דהוי לשבח שמנינות הנפלט במים (שם שם).

°שְׁמַנְמַן, ת"ז, — שמן במקצת, נוהג בדבור ובספרות.

°שַׁמֶּנֶת, ש"נ, — וכדה, השמן שבחלב הצף ועולה למעלה בהשקיט החלב, או כשמחבצים ממנו השמן לעשית חמאה, נוהג בדבור ובספרות.

שמע [2]), ממנו °הַשְׁמָעָה, הַשְׁמָעוּת [3]), מִשְׁמָע, °מִשְׁמָעוּת, מִשְׁמַעַת, *שִׁמּוּעַ, שְׁמוּעָה,

---

[1]) [אמנם בלשון המקור, שאינו מדיק, ש"ז שלא כדקדוק הלשון.]

[2]) [גם בכנעני', בארמ' ובסור' ובאוגרית' שמע, אשור' שֵׁמוּ, בערב' צפונ' ודרום' שׂמע[a]), כוש' סמע באותה משמ'. את המבטא העברי הקדום של יִשְׁמַע (בשמוש כעבר) משקף כנראה אִשְׁמַג במכתב מעמרנה (קנודטצון 94 4). משרש זה נגזרו גם כמה שמות פרטיים בלשון המקרא, כגון ישמעאל, שַׁמּוּעַ, שמעיהו ועוד.]

[3]) [בספרות ובדבור בא גם הִשְׁתַּמְעוּת בשם הפעל מן התפ' השתמע.]

---

a) سمع

שמועיאל, שמיעה, שמיעות, שמע, שמע, שמע, שמע, שמע, שמעה, שמעה, שמעון, שמעי.

שָׁמַע, פ"י, שמע, שמעה, שמעת, שמעת, שמעתם, שמעת, שמעתי, שמעתי, שמעתיה, שמעתיו, שמעו, שמעו, שמעתם, שמענו, שמענו, שמענוה, שמע, שומע, שמעו, שמעה, שמעים, שמעי, שמעיו, שמעת, שמעת, שמע, שמוע, שמע, שמוע, שמעי, שמעך, שמעכם, שמעו, שמעם, שמע, שמע, שמע, שמעה, שמעה, שמעה, שמעני, שמענו, שמענה, שמעי, שמעו, שמעו, שמעו, שמעוני, שמען, שמענה, אשמע, אשמע, אשמעה, תשמע, תשמע, ישמע, ישמע, ישמעני, ישמעך, תשמע, נשמע, נשמע, נשמעה, נשמעה, נשמענה, תשמעו, תשמעו, תשמעון, תשמעון, תשמעוה, ישמעו, ישמעו, ישמעון, תשמענה, — קלט באזניו קול מן הקולות, : hören ; entendre, écouter ; to hear ושמעת מה ידברו (שופט' ז יא). ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם (ש"א יד כז). והיה כנפל בהם בתחלה ושמע השמע ואמר היתה מגפה בעם (ש"ב יז ט). בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע וכו' אם אשמע עוד בקול שרים ושרות (שם יט לו). ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שמע אנכי (שם כ יז). גם כי תרבו תפלה אינני שמע (ישע' א טו). שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו (שם ו ט). כה אמר אדני יי' השמע ישמע והחדל יחדל (יחזק' ג כז). אזנים להם לשמע ולא שמעו (שם יב ב). שמע יי' ויתעבר (תהל' עח כא, שם שם נט). שמעו שמוע ברגז קלו (שם לז ב). הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר (רות ב ח). — שמע לאמר: וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל האיש (בראש' כד ל). וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו (שם לא א). למה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך (ש"א כד ט). ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו (ישע' ל כא). — ובמשאים שונים, שמע קול, שמע צעקה, שמע חרפה וכדו': וישמעו את קול יי' אלהים מתהלך בגן (בראש' ג ח). ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו (שם מא טו). וישמע אלהים את נאקתם (שמות ב כד). ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו (שם ג ז). ובקר וראיתם את כבוד יי' בשמעו את תלנתיכם על יי' (שם טז ז). ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר אסרה על נפשה (במד' ל ה). קול דברים אתם שמעים (דבר' ד יב). והיה במשך בקרן היובל בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה (יהוש' ו ה). סרו מהר מן הדרך אשר הלכו אבותם לשמע מצות יי' (שופט' ב יז). למה ישבת בין המשפתים לשמע שרקות עדרים (שם ה טז). ויהי כשמע גדעון את מספר החלום ואת שברו וישתחו (שם ז טו). ויבאו מכל העמים לשמע את חכמת שלמה מאת כל מלכי הארץ אשר שמעו את חכמתו (מ"א ה יד). כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וזרעך הנטויה (שם ח מב). מכנף הארץ זמרת שמענו (ישע' כד טז). אטם אזנו משמע דמים (שם לג טו). כי יצמו אינני שמע אל רנתם (ירמ' יד יב). שמעו גוים קלונך וצוחתך מלאה הארץ (שם מו יב). והחללנה אתי אל עמי וכו' בכזבכם לעמי שמעי כזב (יחזק' יג יט). שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל (שם לה יב). הסר מעלי המון שריך וזמרת נבליך לא אשמע (עמו' ה כג). שמעו הרים את ריב יי' (מיכה ו ב). שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון אשר חרפו את עמי (צפנ' ב ח). חנני ושמע תפלתי (תהל' ד ב). שמע יי' תחנתי יי' תפלתי יקח (שם ו י). שמעה יי' צדק הקשיבה רנתי (שם יז א). רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע (שם קמה יט). שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (משלי א ח). שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (שם יט כ). שמעו שמוע מלתי (איוב יג יז, כא ב). טוב לשמע גערת חכם מאיש שמע שיר כסילים (קהל' ז ה). ויחר לי מאד כאשר שמעתי את זעקתם (נחמ' ה ו). — שמעה אזנו: ולא נתן יי' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע (דבר' כט ג). ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו (ישע' ל כא). אזנים להם לשמע ולא שמעו (יחזק' יב ב). ותבא

עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני (תהלי' צב יב). אזנים להם ולא ישמעו (שם קיח ו). אזן שמעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין (משלי' טו לא). אזן שמעת ועין ראה (שם כ יב). נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אזן שמעת (שם כה יב). הן כל ראתה עיני שמעה אזני ותבן לה (איוב יג א). כי אזן שמעה ותאשרני (שם כט יא). — ושמע לשמע אזן: לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך (שם מב ה). —מלאה אזן משמע: לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמע (קהלי' א ח). —ושמע באזנו: כי אין כמוך ואין אלהים זולתך בכל אשר שמענו באזנינו (ש"ב ז כב, וכעין זה דהי"א יז כ). פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע (ישעי' ו י). משפט מות לאיש הזה כי נבא אל העיר הזאת כאשר שמעתם באזניכם (ירמי' כו יא). את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך ובאזניך שמע (יחזקי' ג י). ראה בעיניך ובאזניך שמע (שם מ ד, וכעין זה שם מד ה). אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו (תהלי' מד ב). באזנינו שמענו שמעה (איוב כח כב). — שמע מפי: צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני (יחזקי' ג יז, לג ז). — ובהשאלה, שמעו השמים, הארץ, ההרים וכדומה: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (דברי' לב א). הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה כי היא שמעה את כל אמרי יי' (יהוש' כד כז). שמעו שמים והאזיני ארץ כי יי' דבר (ישעי' א ב). תשמע הארץ ומלאה תבל וכל צאצאיה (שם לד א). ארץ ארץ ארץ שמעי דבר יי' (ירמי' כב כט). הרי ישראל שמעו דבר אדני יי' (יחזק' ו ג, וכעין זה שם לו א, שם שם ד). העצמות היבשות שמעו דבר יי' (שם לז ד). ואמרת ליער הנגב שמע דבר יי' (שם כא ג). קום ריב את ההרים ותשמענה הגבעות קולך שמעו הרים את ריב יי' (מיכה ו א–ב). — ובמשמ' הגיעה לאזניו, לידיעתו השמועה, נודע לו הדבר: עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת (דברי' ט ב). והגד לך ושמעת (שם יז ד). ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני (ש"א טז ב). שמע שמע עבדך כי מבקש שאול לבוא אל קעילה וכו' הירד שאול כאשר שמע עבדך (שם כג י–יא). הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי (מ"ב יט כה, ישעי' לז כו). הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יי' (ישעי' מ כח). שמעת חזה כלה (שם מח ו). גם לא שמעת גם לא ידעת גם מאז לא פתחה אזנך (שם מח ח). מי שמע כזאת מי ראה כאלה (שם סו ח). שאלו נא בגוים מי שמע כאלה (ירמי' יח יג). שמוע שמעתי אפרים מתנודד (שם לא יז). שמעה ותשמח ציון (תהלי' צז ח). — ובמשפט הבא כמשא לפעל שמע, שמע כי: כי שמע יי' כי שנואה אנכי (בראש' כט לג). ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו (שם לד ה). הנה שמעתי כי יש שבר במצרים (שם מב ב). ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה יי' בקרב העם הזה (במדי' יד יג–יד). וישמעו כי קרבים הם אליו (יהוש' ט טז). כי אתה שמעת ביום ההוא כי ענקים שם (שם יד יב). וישמעו בני בנימן כי עלו בני ישראל המצפה (שופטי' כ ג). וכל איש ישראל וכו' שמעו כי נסו פלשתים (ש"א יד כב). ועתה שמעתי כי גזזים לך (שם כה ז). וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל (ש"ב ה יז, וכעין זה דהי"א יד ח). ותשמע אשת אוריה כי מת אוריה אישה (שם יא כו). ושמע כל ישראל כי נבאשת את אביך (שם טז כא). הלוא שמעת כי מלך אדניהו בן חגית (מ"א א יא). וישלח חירם מלך צור את עבדיו אל שלמה כי שמע כי אתו משחו למלך (שם ה טו). והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבתיו (שם יא כא). וכל מואב שמעו כי עלו המלכים להלחם בם (מ"ב ג כא). ויבוא יהוא יזרעאלה ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה (שם ט ל). וישב רבשקה וימצא את מלך אשור נלחם על לבנה כי שמע כי נסע מלכיש (מ"ב יט ח, ישעי' לז ח). כי שמע כי חלה חזקיהו (מ"ב כ יב, וכעין זה ישעי' לט א). וגם כל היהודים וכו' שמעו כי נתן מלך בבל שארית ליהודה (ירמי' מ יא). כי שמעה בשדה מואב כי פקד יי' את עמו (רות א ו). שמעו כי נאנחה אני (איכה א כא). ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה ויחר לו (נחמי' ג לג). ויהי פחד אלהים על כל

ממלכות הארצות בשמעם כי נלחם יי' עם אויבי ישראל (דה"ב כ כט). — ובמשמ' צית, קבל האדם את הצעת הדובר אליו, את פקדתו, את בקשתו וכדו', gehorchen; obéir; to obey: ולישמעאל שמעתיך (בראשי יז כ). יי' אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח את עמי ויעבדני במדבר והנה לא שמעת עד כה (שמות ז טז). ושמעת ישראל ושמרת לעשות (דברי ו ג). וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה נא בארצך ולא שמע מלך אדום (שופט' יא יז). וישלח יהואש מלך ישראל אל אמציהו מלך יהודה לאמר וכו' הכבד ושב בביתך וכו' ולא שמע אמציהו (מ"ב יד ח–יא, וכעין זה דה"ב כה יח–כ). בן חכם מוסר אב ולץ לא שמע גערה (משלי יג א). — וקבל האלהים את דברי האדם, את בקשתו ותפלתו, ענהו ועשה כרצונו, erhören; exaucer; to listen to: כי לא בזה ולא שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע (תהלי כב כה). זה עני קרא ויי' שמע (שם לד ז). צעקו ויי' שמע (שם שם יח). אכן שמע אלהים הקשיב בקול תפלתי (שם סו יט). —שמע אל: וקראת שמו ישמעאל כי שמע יי' אל עניך (בראשי טז יא). וישמע אברהם אל עפרון (שם כג טז). וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם (שם כח ז). וישמע אלהים אל לאה ותהר ותלד ליעקב בן חמישי (שם ל יז). ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים (שם שם כב). ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה (שם לט י). וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה (שמות ו ט). הן בני ישראל לא שמעו אלי (שם שם יב). הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה (שם שם ל). ולא ישמע אלכם פרעה (שם ז ד). ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם (שם שם יג, כב, ח יא, וכעין זה שם ט יב). וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא שמע אלהם (שם ח יא). לא ישמע אליכם פרעה (שם יא ט). ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר (שם טז כ). ויתעבר יי' בי למענכם ולא שמע אלי (דבר' ג כו). ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים (שם ד א). והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו (שם יח יט). כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול

אמו ויסרו אתו ולא ישמע אליהם (שם כא יח). ולא אבה יי' אלהיך לשמע אל בלעם (שם כג ו). והיית רק למעלה וכו' כי תשמע אל מצות יי' אלהיך (שם כח יג). ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך (יהוש' א יז). וגם אל שפטיהם לא שמעו (שופטי ב יז). שמעו אלי בעלי שכם וישמע אליכם אלהים (שם ט ז). ולא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח (שם יא כח). ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו יי' אלהי לשמע אל הרנה ואל התפלה וכו' לשמע אל התפלה וכו' ושמעת אל תחנת עבדך (מ"א ח כח–ל, וכעין זה דה"ב ו יט–כא). להיות עיניך פתחת אל תחנת עבדך ואל תחנת עמך ישראל לשמע אליהם בכל קראם אליך (שם שם נב). ולא שמע המלך אל העם וכו' וירא כל ישראל כי לא שמע המלך אלהם (שם יב טו–טז, וכעין זה דה"ב י טו–טז). ויחל יהואחז את פני יי' וישמע אליו יי' (מ"ב יג ד). וישלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר מלך אשור לאמר עבדך ובנך אני וכו' וישמע אליו מלך אשור ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה (שם טז ט). שמעו אלי בית יעקב (ישעי מו ג). שמעו אלי אבירי לב (שם שם יב). שמעו איים אלי והקשיבו לאמים מרחוק (שם מט א). שמעו אלי רדפי צדק (שם נא א). שמעו אלי יודעי צדק (שם שם ז). שמעו שמוע אלי (שם נה ב). ולוא שמעו אלי ולא הטו את אזנם (ירמי ז כו). וזעקו אלי ולא אשמע אליהם (שם יא יא). כי יצמו אינני שמע אל רנתם (שם יד יב). ולא שמעתם אלי נאם יי' (שם כה ז). תחת אשר לא שמעו אל דברי נאם יי' (שם כט יט). ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את אזנם (שם לד יד). אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו (שם שם יז). הלוא תקחו מוסר לשמע אל דברי וכו' ואנכי דברתי אליכם השכם ודבר ולא שמעתם אלי ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים וכו' ולא הטיתם את אזנכם ולא שמעתם אלי כי הקימו בני יהונדב בן רכב את מצות אביהם אשר צום והעם הזה לא שמעו אלי (שם לה יג–טו). וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו במלך לבלתי שרף את המגלה ולא שמע אליהם (שם לו כה). ולא שמע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי יי' אשר דבר ביד

ירמיהו הנביא (שם לז ב). ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הכשדים ולא שמע אליו (שם שם יד). ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך הלוא המת תמיתני וכי איעצך לא תשמע אלי (שם לח טו). הדבר אשר דברת אלינו בשם יי׳ איננו שמעים אליך (שם מד טז). ובית ישראל לא יאבו לשמע אליך כי אינם אבים לשמע אלי (יחזק׳ ג ז). וימרו בי ולא אבו לשמע אלי (שם כ ח). איש גלוליו לכו עבדו ואחר אם אינכם שמעים אלי (שם כ לט). כי שמע אל אביונים יי׳ (תהל׳ סט לד). ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם (אסתר ג ד). ולא שמענו אל עבדיך הנביאים (דני׳ ט ו). תהי נא אזנך קשבת ועיניך פתוחות לשמע אל תפלת עבדך (נחמי׳ א ו). ואבתינו הזידו ויקשו את ערפם ולא שמעו אל מצותיך (שם ט טז). ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם (דה״ב כד יז). ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים (שם לה כב). — ושמע אל קול: אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער (בראש׳ כא יז). — שמע ל: ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי (ויקר׳ כו כא). ולא אביתי לשמע לבלעם (יהוש׳ כד י). ומי ישמע לכם לדבר הזה (שם ל כד). ולא אבה לשמע לה (ש״ב יג טז). ימאסם אלהי כי לא שמעו לו (הוש׳ ט יז). לכו בנים שמעו לי (תהל׳ לד יב). כי אתה אלהים שמעת לנדרי (שם סא ו). לו עמי שמע לי ישראל בדרכי יהלכו (שם פא יד). ושמע לי ישכן בטח (משלי א לג). ועתה בנים שמעו לי (שם ה ז, ז כד, ח לב). אשרי אדם שמע לי (שם שם לד). ושמע לעצה חכם (שם יב טו). שמע לאביך זה ילדך (שם כג כב). אחוך שמע לי (איוב טו יז). לי שמעו ויחלו (שם כט כא). מי יתן לי שמע לי (שם לא לה). לכן אמרתי שמעה לי (שם לב י). הקשב איוב שמע לי (שם לג לא). לכן אנשי לבב שמעו לי (שם לד י). וגבר חכם שמע לי (שם לד לד). וישמע להם לדבר הזה (דני׳ א יד). והמה הזידו ולא שמעו למצותיך (נחמי׳ ט כט). ולא שמעת לעצתי (דה״ב כה טז). — שמע לקול: כי שמעת לקול אשתך (בראש׳ ג יז). וישמע אברם לקול שרי (שם טז ב). ושמעו לקלך (שמות ג יח). אם שמוע תשמע לקול יי׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה (שם טו כו). וישמע משה לקול חתנו (שם יח כד). יען אשר עברו הגוי הזה את בריתי אשר צויתי את אבותם ולא שמעו לקולי (שופט׳ ב כ). ועתה שמע לקול דברי יי׳ כה אמר יי׳ צבאות וכו׳ (ש״א טו א–ב). ויפרצו בו עבדיו וגם האשה וישמע לקולם (שם כח כג). וישמע לקלם ויעש כן (מ״א כ כה). אם לי אתם ולקלי אתם שמעים (מ״ב י ו). הקשיבה יי׳ אלי ושמע לקול יריבי (ירמי׳ יח יט). ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי (תהל׳ פא יב). — שמע בקול פלוני, קבל את עצתו, את פקדתו, את בקשתו וכדומה, עשה כדבריו: כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה (בראש׳ כא יב). והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי (שם כב יח). עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי (שם כו ה). ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך (שם כז ח). ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך קח לי (שם שם יג). ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה (שם שם מג). ותאמר רחל דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן (שם ל ו). ויאמר פרעה מי יי׳ אשר אשמע בקלו לשלח את ישראל (שמות ה ב). עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך (שם יח יט). השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו וכו׳ כי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איביך וצרתי את צרריך (שם כג כא–כב). כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי (במד׳ יד כב). וישמע יי׳ בקול ישראל ויתן את הכנעני (שם כא ג). ותשבו ותבכו לפני יי׳ ולא שמע יי׳ בקלכם ולא האזין אליכם (דבר׳ א מה). בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד יי׳ אלהיך ושמעת בקלו (שם ד ל). ותמרו את פי יי אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו (שם ט כג). כי תשמע בקול יי׳ אלהיך לשמר את כל מצותיו (שם יג יט). רק אם שמוע תשמע בקול יי׳ אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת (שם טו ה). כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו (שם כא יח). ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה איננו שמע בקלנו (שם שם כ). שמעתי בקול יי׳ אלהי עשיתי ככל אשר צויתני (שם כו יד). את יי׳ האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו ולשמע בקלו (שם שם

יז). וְשָׁמַעְתָּ בקול יי׳ אלהיך ועשית את מצותיו ואת חקיו (סס כז י). והיה אם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בקול יי׳ אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וכו׳ ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תִשְׁמַע בקול יי׳ אלהיך (סס כח א–ב). והיה אם לא תִשְׁמַע בקול יי׳ אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקתיו (סס סס יה). ובאו עליך כל הקללות האלה וכו׳ כי לא שָׁמַעְתָּ בקול יי׳ אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוך (סס סס מה). ונשארתם במתי מעט וכו׳ כי לא שָׁמַעְתָּ בקול יי׳ אלהיך (סס סס סב). ושבת עד יי׳ אלהיך וְשָׁמַעְתָּ בקלו (סס ל ב). ואתה תשוב וְשָׁמַעְתָּ בקול יי׳ ועשית את כל מצותיו וכו׳ והותירך יי׳ אלהיך וכו׳ כי תִשְׁמַע בקול יי׳ אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו (סס סס ח–י). לאהבה את יי׳ אלהיך לִשְׁמֹעַ בקלו ולדבקה בו (סס סס כ). עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים אשר לא שָׁמְעוּ בקול יי׳ (יהוש׳ ה ו). ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לִשְׁמֹעַ יי׳ בקול איש (סס י יד). ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם ואתם לא תכרתו ברית לישבי הארץ וכו׳ ולא שְׁמַעְתֶּם בקולי (שופט׳ ב א–ב). ואמרה לכם אני יי׳ אלהיכם לא תיראו את אלהי האמרי וכו׳ ולא שְׁמַעְתֶּם בקולי (סס ו י). ויעתר מנוח אל יי׳ וכו׳ וַיִּשְׁמַע האלהים בקול מנוח (סס יג ח–ט). ולא אבו בנימן לִשְׁמֹעַ בקול אחיהם בני ישראל (סס כ יג). ויאמר יי׳ אל שמואל שְׁמַע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך וכו׳ ועתה שְׁמַע בקולם (ש״א ח ז–ט). וימאנו העם לִשְׁמֹעַ בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו (סס סס יט). ויאמר יי׳ אל שמואל שְׁמַע בקולם והמלכת להם מלך (סס סס כב). ויאמר שמואל אל כל ישראל הנה שָׁמַעְתִּי בקלכם לכל אשר אמרתם לי ואמליך עליכם מלך (סס יב א). אם תיראו את יי׳ ועבדתם אתו וּשְׁמַעְתֶּם בקולו ולא תמרו את פי יי׳ והיתם גם אתם וגם המלך אשר מלך עליכם אחר יי׳ אלהיכם (סס סס יד). ולמה לא שָׁמַעְתָּ בקול יי׳ ותעט אל השלל וכו׳ ויאמר שאול אל שמואל אשר שָׁמַעְתִּי בקול יי׳ וכו׳ ויאמר שמואל החפץ ליי׳ בעלות וזבחים כִּשְׁמֹעַ בקול יי׳ וכו׳ ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי יי׳ ואת דבריך כי יראתי את העם וָאֶשְׁמַע בקולם (סס יה

יט–כד). וַיִּשְׁמַע שאול בקול יהונתן וישבע שאול חי יי׳ אם יומת (סס יט ו). ראי שָׁמַעְתִּי בקולך ואשא פניך (סס כה לה). כאשר לא שָׁמַעְתָּ בקול יי׳ ולא עשית חרון אפו בעמלק (סס כח יח). ותבוא האשה אל שאול וכו׳ ותאמר אליו הנה שָׁמְעָה שפחתך בקולך וכו׳ ועתה שְׁמַע נא גם אתה בקול שפחתך (סס סס כא–כב). הנה בהיות הילד חי דברנו אליו ולא שָׁמַע בקולנו ואיך נאמר אליו מת הילד (ש״ב יב יח). ולא אבה לִשְׁמֹעַ בקולה (סס יג יד). וַיִּשְׁמַע יי׳ בקול אליהו (מ״א יז כב). יען אשר לא שָׁמַעְתָּ בקול יי׳ הנך הולך מאתי והכך האריה (סס כ לו). על אשר לא שָׁמְעוּ בקול יי׳ אלהיהם ויעברו את בריתו (מ״ב יח יב). מי בכם ירא יי׳ שֹׁמֵעַ בקול עבדו (ישעי׳ נ י). ותפזרי את דרכיך לזרים תחת כל עץ רענן ובקולי לא שְׁמַעְתֶּם (ירמי׳ ג יג). כי ליי׳ אלהינו חטאנו וכו׳ ולא שָׁמַעְנוּ בקול יי׳ אלהינו (סס סס כה). שִׁמְעוּ בקולי והייתי לכם לאלהים (סס סס כג). זה הגוי אשר לוא שָׁמְעוּ בקול יי׳ אלהיו ולא לקחו מוסר (סס סס כח). על עזבם את תורתי וכו׳ ולא שָׁמְעוּ בקולי (סס ט יב). שִׁמְעוּ בקולי ועשיתם אותם ככל אשר אצוה אתכם (סס יא ד). כי העד העדתי באבותיכם וכו׳ לאמר שִׁמְעוּ בקולי (סס סס ז). ועשה הרעה בעיני לבלתי שְׁמֹעַ בקולי (סס יח י). זה דרכך מנעוריך כי לא שָׁמַעַתְּ בקולי (סס כב כא). ועתה היטיבו דרכיכם ומעלליכם וְשִׁמְעוּ בקול יי׳ אלהיכם (סס כו יג). ויבאו וירשו אתה ולא שָׁמְעוּ בקולך (סס לב כג). שְׁמַע נא בקול יי׳ לאשר אני דבר אליך (סס לח כ). כי חטאתם ליי׳ ולא שְׁמַעְתֶּם בקולו (סס מ ג). ואם אמרים אתם לא נשב בארץ הזאת לבלתי שְׁמֹעַ בקול יי׳ אלהיכם (סס מב יג). ואגד לכם היום ולא שְׁמַעְתֶּם בקול יי׳ אלהיכם (סס סס כא). ולא שָׁמַע יוחנן בן קרח וכל שרי החילים וכל העם בקול יי׳ לשבת בארץ יהודה (סס מג ד). ויבאו ארץ מצרים כי לא שָׁמְעוּ בקול יי׳ (סס סס ז). מפני אשר קטרתם ואשר חטאתם ליי׳ ולא שְׁמַעְתֶּם בקול יי׳ (סס מד כג). וַיִּשְׁמַע זרבבל בן שלתיאל וכו׳ בקול יי׳ (חגי א יב). ברכו יי׳ מלאכיו גברי כח עשי דברו לִשְׁמֹעַ בקול דברו (תהל׳ קג כ). וירגנו באהליהם לא שָׁמְעוּ

בקול יי׳ (שם קו כה). אדני שמעה בקולי (שם קל ב). ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני (משלי ה יג). ולא שמענו בקול יי׳ אלהינו וכו׳ וכל ישראל עברו את תורתך וסור לבלתי שמוע בקלך וכו׳ וישקד יי׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק יי׳ אלהינו על כל מעשיו אשר עשה ולא שמענו בקלו (דנ׳ ט י—יד). — וגם בלי כנוי, שמע בקול: לא שמעה בקול לא לקחה מוסר (צפני׳ ג ב). — ושמע בתורהו: מי נתן למשוסה יעקב וישראל לבוזים הלוא יי׳ זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו (ישעי׳ מב כד); — ובמשמ׳ הבין, to understand, entendre; verstehen: הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו (בראש׳ יא ז). והם לא ידעו כי שמע יוסף כי המליץ בינתם (שם מב כג). ישא יי׳ עליך גוי מרחק וכו׳ גוי אשר לא תשמע לשנו (דברי׳ כח מט). דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו (מ״ב יח כו, ישעי׳ לו יא). את עם נועז לא תראה עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין בינה (ישעי׳ לג יט). — לב שומע, לב מבין: ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך (מ״א ג ט). — ובתו״מ: איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים (ר״ג, ברכ׳ ב ה). שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחוצה לארץ (ר״ש, שביע׳ ו ה). חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה, חרש שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר (תרומ׳ א ב). שמעתי משמאי הזקן שאמר לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה (דוסתאי איש כפר יתמה, ערלה ב ה). קטן שבא לבכות אין שומעין לו (סנה׳ עז ו). משום ר׳ מאיר שמעתי שמקדרין בהרים (ר׳ דוסתאי בר ינאי, ערובי׳ ה ד). השומע על מתו וכו׳ טובל ואוכל בקדשים (פסח׳ ח ח). שמעתי שתמורת הפסח קריבה ותמורת הפסח אינה קריבה ואין לי לפרש (ר׳ יהושע, שם ט ו). התוקע לתוך הבור וכו׳ אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא (ר״ה ג ז). והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם (יומא ו ב). מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם (תעני׳ ב ד); ואיזו היא קולנית, כל שהיא מדברת בתיך ביתה ושכניה שומעין קולה (כתוב׳ ז ו). ואומרים לפניה דברים שאינה כדי לשומען (סוטה א ד). מי שקנא לאשתו אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה (ר׳ אליעזר, שם ו א). השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש ואמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו (ב״מ י ה). היו מכניסין אותן ומאימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמענו (סנה׳ ד ה). אם יש ממש בדבריו שומעין לו (שם ה ד). אני שמעתי מפי המרובין והם שמעו מפי המרובין וכו׳ אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין (עדי׳ א ז). דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת (רבי, אבי׳ ב א). ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע (הלל, שם שם ד). ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי (שם ה ז). מהר לשמוע ומהר לאבד יצא שכרו בהפסדו, קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו וכו׳ (שם שם יב). מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח מיריחו היו שומעין קול המגרפה וכו׳ (תמיד ג ח). אין אדם שומע קול חברו בירושלים מקול המגרפה (שם ה ו). ששמע השומע וטעה (ר׳ טרפון, אהלי׳ טז א). אמר ר׳ יהושע לא שמעתי אלא שלשית, אמרו לו מה הלשון שלשית אמר להם כך שמעתי סתם (פרה א א). ואם אמר תנו לי ואני לוקח לעצמי אין שומעין לו (תוספת׳ ב״מ יא כה). שמעוני אחינו בית ישראל (ר׳ צדוק, שם שבוע׳ א ד). והאזנת למצותיו, ישמעו אזניך מה שפיך מדבר (ירוש׳ ברכ׳ ב ד). שכל השומע פרשה מן בנו כאלו הוא שומעה מהר סיני (ר׳ חייא, שם שבת א א). אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מרי, להלכה כשערות ראשי ולמעשה ג׳ פעמים (ר׳ חנינה, שם נדה ב ו). שמע, בכל לשון שאתה שומע[1]) (ברכ׳ יג.). לא היו ישנין כל הלילה כדי שישמע כהן גדול קול הברה ולא תתא שינה חוטפתו (יומ׳ יט:). טול אתה שיעור ואני פחות, שומעין לו (ב״ב יג:). כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זאת שומעין לו (שם מט:). אילמלי

---

[1]) [כלוי מבין.]

דבר חדש אמרת לנו משום אביך שמענוך (רבי אל כי ישמעאל בר' יוסי, נדה כה.). שמעתה מאביך מהו ויכל אלהים ביום השביעי (רבי אל ר"י בר' יוסי, מד"ר בראש' י). כיון שהיה תובעה היתה אומרת איני שומעת לך (תנחו' בובר, בלק כז). — ומצוי במדרש הלכה ואגדה במשמ' למד מן הכתוב במקרא: ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאהיה עמהם לטובה (סנה' א ו). ויאמר יי' אל משה ואל אהרן וכו', שומע אני שהיה הדבר לאהרן ולמשה וכו' (מכי', מסכ' דפסחא, פתיח'). ראש הדשים, שומעני מיעוט חדשים שנים, מנין לשאר חדשים, תלמוד לומר לחדשי השנה (שם שם ב). הרי שעברו את אדר ולא בא אביב בזמנו שומעני שיעברו ר"ח ניסן (שם שם). אבל לא שמענו מכמה מעבר, כשהוא אומר שמור את חדש, חדש אתה מעבר וכו' (שם שם). בין הערבים, שומע אני עם דמדומי חמה, ת"ל בערב (שם שם ה). ולקחו מן הדם, שומע אני בין ביד בין בכלי, ת"ל אשר בסף (שם שם ו). הרי שהית מצרי בתוך ביתו של ישראל שומע אני ינצל, ת"ל ופסחתי עליכם, עליכם אני חס ולא על המצרים, הרי שהית ישראל בבית המצרי שומע אני ילקה בגללו, ת"ל ולא יהיה בכם נגף (שם שם ז). שבעת ימים מצות תאכלו, שומע אני אף מעשה קדרה במשמע, ת"ל לחם (שם שם ח). ת"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה וגו' כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו' עד שיאמרו שני כתובין, ואם לא לא שמענו (שם שם י). לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומעני אפילו מטרו סטירה, ת"ל מכה איש ומת, מגיד שאינו חייב עד שתצא כל נפשו (שם מסכ' דנזיקין ד). ואם דל הוא, שומע אני דל איש פלוני ממה שהיה, שהיה בן מאה מנה ונעשה בן חמשים מנה, ת"ל ואין ידו משגת, אי ואין ידו משגת, יש לו ואינו מוצא ליקח, ת"ל אם דל הוא, עד שיאמרו שני כתובים, ואם לאו לא שמענו (ספרא ויק, מצורע פרשה ד). שבע שבתות, יכול שבע שבתות ימים, תלמוד לומר שבע שבתות שנים, אי שבע שבתות שנים יכול יספור שבע שמיטים זו אחר זו ויעשה יובל, תלמוד לומר שבע שנים שבע פעמים, הא עד שיאמרו שני כתובים הללו, ואם לאו לא שמענו (שם בהר פרשה ב). וישלחו מן המחנה, מחנה שכינה, שומע אני ממחנה לויה, ת"ל או מחוץ למחנה תשלחום (ספרי במד' א). לפי שהוא אומר כל תרומת הקדשים אשר יקדישו בני ישראל שומע אני ישלום בזרוע, תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו, מגיד שטובת הנאת קדשים לבעליהם (שם שם ו). על נפש מת לא יבא, שומע אני נפשות בהמה במשמע, ת"ל לאביו ולאמו, במה ענין מדבר, בנפשות אדם (שם שם כו). קודש הם למת נאמר, להביא את המעשר ואת הפסח שיטעון שפיכה אחת שלא שמענו להם בכל התורה (ר' יאשיה, שם שם קיח). וכל אשר יהיה באהל, שומע אני אף הקש והחריות והעצים והאבנים והאדמה במשמע, ת"ל ולקח אזוב וכו' (שם שם קכו). הרי שלא הקריב בחודש זה שומעני יקריב בחודש אחר ת"ל זאת עולת חודש בחדשו (שם שם קמה). שמענו וכו' שהבקר בית דין הבקר, כתיב וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו (ירוש' פאה ה א). ופשט ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן, שומעני כדרך יום הכיפורים, שפושט בגדי קודש ולובש בגדי חול, ת"ל וכו' (יומא כג:). לפי שנאמר יבמה יבא עליה שומע אני אפילו באחת מכל עריות האסורות בתורה (יבמ' ג:); מכלל לאו אתה שומע הן (נדה יא:). לפי ששמענו חנינה באחד עשר שבטים ולא שמענו בשבט בנימין והיכן שמענו, להלן ויאמר אלהים יחנך בני (מד"ר בראש' עא). יש לך לשמוע גדולה מזו מה כתיב ובשוב רשע מרשעתו וכו' (תנחו' בובר וילך כג). בשלשה מקומות שמענו שאדם משמיע תלמודו סמוך למיתתו (שם בא ב). הרי שמענו במשה שנדבר עמו בעמוד ענן וכו' ובאהרן נמי נדבר בענן וכו' אבל בשמואל לא שמענו, והיכן שמענו, מן הדין קרא (פסיק' ר"כ, פרה, בובר, לח:). שמענו שיש כנפים לארץ, כנפים לשחר, כנפים לשמש וכו' (שם, נחמו, קכד.).—ובפהס"א: שומעין אנו מזאת[1]), כשאמרו חכמים צריך שיאמר אתם עדי, בין שאמר לוה בין שאמר מלוה (והזהיר, לו כח). שזה הדבר לא שמעה בו כלל (תשובות הרמב"ם קעח, פרימן, 178). ומפני זה יהיה כל מחבר בדברי

---

[1]) [ע"ד הארמ' שבתו"ם: שמע מינה.]

חכמה צריך להקדים פירוש השמות והמלים אשר הם משתמשין בה לפי שאין הלומד רגיל לשמוע אותם ולא להבין מהם הענין (ראב"ע הנסיא, חבור המשיחה והתשבורת א, 8). וזה השם בלי ידוע ולא שמוע (ערוגת הבשם, ליון ב, 138).--ואמר המשורר: ולי דבר ומפעל אשר יהיו בדור אחרון שמועים (ר"ש הנגיד, דבריך, בן תהלים, הברמן ב, 53'). קול רעמו מועמו שמוע (ר"י הלוי, גבר זמן, זמורת ג, 289). ומאמריו למרחוק שמועים (הוא, אמר מה הוא, שם ו, 311).

—נפע', נִשְׁמַע, נִשְׁמָע, נִשְׁמְעוּ, נִשְׁמָע, נִשְׁמָעִים, נִשְׁמַעַת, הִשָּׁמַע, יִשָּׁמַע, יִשָּׁמֵעַ, תִּשָּׁמֵעַ, תִּשָּׁמַע, יִשָּׁמְעוּ, — א) נשמע הקול, הגיע לאזנים ונקלט בהן: והקל נִשְׁמַע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף (בראשי מה יו). וְנִשְׁמַע קולו בבאו אל הקדש (שמות כח לה). וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא יִשָּׁמֵעַ (ש"א א יג). ותזעק חשבון ואלעלה עד יהץ נִשְׁמַע קולם (ישע' יה ד). וגלתי בירושלם וששתי בעמי ולא יִשָּׁמַע בה עוד קול בכי וקול זעקה (שם שם יט). קול על שפיים נִשְׁמָע בכי תחנוני בני ישראל (ירמ' ג כא). כי קול נהי נִשְׁמַע מציון איך שדדנו (שם ט יח). קול ברמה נִשְׁמָע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה (שם לא יד). עוד יִשָּׁמַע במקום הזה וכו' קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה (שם לג י). צעקה בים סוף נִשְׁמַע קולה (שם מט כא). וקול כנפי הכרובים נִשְׁמַע עד החצר החיצנה (יחזקי י ה). למען לא יִשָּׁמַע קולו עוד אל הרי ישראל (שם יט ט). והשבתי המון שריך וקול כנוריך לא יִשָּׁמַע עוד (שם כו יג). ולא יִשָּׁמַע עוד קול מלאכה (נחום ב יד). אין אמר ואין דברים בלי נִשְׁמָע קולם (תהל' יט ד). ירעם בקול גאונו ולא יעקבם כי יִשָּׁמַע קולו (איוב לז ד). עת הזמיר הגיע וקול התור נִשְׁמַע בארצנו (שה"ש ב יב). כי העם מריעים תרועה גדולה והקול נִשְׁמַע עד למרחוק (עזרא ג יג). — ונשמעו זעקה, חמס. (קול) מקבות, נחרה, (קול) שמחה, וכדומה: ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נִשְׁמַע בבית בהבנתו (מ"א ו ז). לא יִשָּׁמַע עוד חמס בארצך שד ושבר בגבוליך (ישעי ס יח). חמס ושד יִשָּׁמַע בה (ירמ' ו ז). מדן נִשְׁמַע נחרת סוסיו (שם ח יו). תִּשָּׁמַע זעקת מבתיהם (שם יח כב). וַתִּשָּׁמַע שמחת ירושלם עד מרחוק (נחמ' יב מג). — ונשמע דבר: הנהיה כדבר הגדול הזה או הֲנִשְׁמַע כמהו (דברי ד לב). וַיִּשָּׁמְעוּ הדברים אשר דבר דוד (ש"א יז לא). ויבאו כל השרים אל ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם ככל הדברים האלה אשר צוה המלך ויחרשו ממנו כי לא נִשְׁמַע הדבר (ירמ' לח כז). ומה שמץ דבר נִשְׁמַע בו (איוב כו יד). ויהי בְּהִשָּׁמַע דבר המלך ודתו וכו' (אסתר ב ח).— ונשמע פתגם: וְנִשְׁמַע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו (שם א כ). — ונשמעה שמועה: ופן ירך לבבכם ותיראו בשמועה הַנִּשְׁמַעַת בארץ (ירמי נא מו). בגוים נִשְׁמָע וגשמו אמר אתה והיהודים חשבים למרד (נחמ' ו ו). — ונשמע שם אלילים על פיו: ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא יִשָּׁמַע על פיך (שמות כג יג). — ונשמע לפלוני דבר, כמ שמ' פלוני שמע את הדבר: ויהי כאשר נִשְׁמַע לסנבלט וטוביה ולגשם הערבי וליתר איבינו כי בניתי את החומה (נחמ' ו א). אתה והיהודים חשבים למרוד וכו' ועתה יִשָּׁמַע למלך כדברים האלה (שם שם ו–ז). — ב) ובהשא' נתקבל על הלב, נתקבל לרצון: וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נִשְׁמָעִים (קהל' ט יו). דברי חכמים בנחת נִשְׁמָעִים מזעקת מושל בכסילים (שם שם יז). מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נִשְׁמְעוּ דבריך (דני י יב). — ג) ונשמע ראובן לשמעון וכדו', צִיֵּת לו, קבל את דבריו ועשה כרצונו: בני נכר יתכחשו לי לשמוע אזן יִשָּׁמְעוּ לי (ש"ב כב מה, וכעין זה תהלי יח מה).—ונשמע בקול פ', נתקבלו דבריו לפני האלהים: ויקמו הכהנים הלוים ויברכו את העם וַיִּשָּׁמַע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים (דה"ב ל כז)[1]. — ובתו"מ: ואל

---

[1]) [בשמוש לא ברור בא הפעל במאמר הידוע שבסוף מגלת קהלת (יב יג): סוף דבר הכל נִשְׁמָע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם; ואפשר שהכונה: סוף דבר, אחרי שנשמע כל מה שנאמר, בקרוב כדברי ראב"ע: כבר השמעתיך הכל או שמעת כל מחלוקת החכמים. ואמנם אפשר גם להבין: הכל בטבע נשמע ומצית לאלהים, ועל כן גם אתה האדם, ירא אותו ואת מצותיו שמור וכו', או: הכל צריך להיות נשמע לאלהים, הכל נתון למשמעתו, וירא אותו וכו'. וכך נראה יותר.]

תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע (הלל, אבי׳ ב ד). חד אמר בין על הטל ובין על המטר נשמע לו, וחרנא אמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו (ירוש׳ ברכ׳ ה ג). ששה קולות היו נשמעים מיריחו (סס סוכה ה ג). עד מקום שמתעטש ואין קילו נשמע (סס סנה׳ י ג). אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת (אבא בנימין, ברכ׳ ו.). הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות (שבת לג:). כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב (ר׳ ירמיה בן אלעזר, ערוב׳ יח:). ותלמודו משתכח ממנו ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים ומחלל שם שמים (פסחי׳ מט.). אש־י הדור שהגדולים נשמעים לקטנים (ר״ג, ר״ה כה:). מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה (ר׳ לוי, יומ׳ כ:). אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר, ואלמלא קול המונה של עיר נשמע קול גלגל חמה (ת״ר, סס סס). כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (ר׳ אילעא משום ר״א בר״ש, יבמ׳ סה:). הנשמע בדבר אביו למקום[1] לא יאמר שלחוני בשביל עצמי וגו׳ (ת״ר, קידוש׳ לא:). ודבריו נשמעין ותלמודו מתקיים בידו (ת״ר, ב״מ קז:). הפרה היתה נשמעת לחורש, הדלת היתה נשמעת לחרש (מד״ר ברא׳ כה, תיאודור, 240). שם ההיל במצווה תחילה ובא יפת ונשמע לו (סס סס לו, 339). וכיון שילדה ממנו בן עשירי נתכנסו כלם ואמרו לו השמע לנו שאין את מגרש את אמנו מעתה (סס סס כו). נכנס שושבינה אצל המלך והיה מפייסו ולא היה המלך נשמע לו (סס שמות מד). לאחד שהיה מוכר שפחה באיטלס ועבר אחד וראה אותה ואמר שלי היא, א״ל נזוף בה, אם נשמעת היא לך הרי היא שלך (פסיק׳ ר״כ, עפר מעפר, בובר לח:). — *ובמשמ׳ נתפתה להזדוגות: והיה היין בוער בו ואומר לה השמעי[2] לי והיא

1) [הצרוף קשה, וענינו כאלו נאמר הנשמר בכבוד אביו, וצ״ע.]

2) [ושם בהמשך: השמיעי, כלומר הִשָּׁמְעִי, וכן גם בספור המעשה שבבבלי (סנה׳ קו.), ועי׳ לקמן.]

מוציאה דפים של פעור וכו׳ ואומרת לו, רבי רצונך שאשמע לך השתחוה לזה וכו׳ (ספרי במד׳ קלא). אמר לנשיהן, נשמעות אתם לליגיונותי ואין אני הורג אתכם (ירוש׳ סוכ׳ ה א). והיתה אומרת לו השתחוה לזה ואני נשמעת לך וכו׳ הינזר מתורת משה ואני נשמעת לך (סס, סנה׳ י ב). אמרה לו (אשת פוטיפר ליוסף) השמע לי (יומ׳ לה:). אמר לה (זמרי לכזבי) השמיעי[1] לי, אמרה לו בת מלך אני וכן צוה לי אבי לא תשמעי[2] אלא לגדול שבהם (סנה׳ פב.). אחאב אמר לה כה אמר ה׳ השמיעי[1]) אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה׳ השמיעי[1]) אל אחאב (סס לג.). איני נשמעת לך עד שתשחט זה לפעור (מד״ר במד׳ כ). שאני(הנחש) יודע שהיא שומעת לי, שהנשים נשמעות לכל הבריות (פדר״א יג). — ובסהמ״א: ואם כתב בשית דגוש היה נשמע[3] בסית את אחרים (רש״י, דבר׳ לג יח). נוהגת שבעה לרחיצה ולתכבוסת ושלשים לתספורת ולגיהוץ מיום שנשמע לו (הוא, ערוב׳ מו.). ונשמע לב״ד שנעקרו ממקומן לעלות לרגל (הוא, סנה׳ יא.). אלו הייתם עובדים כראוי וצמים לפני כהוגן היותם נשמעים וכל חפציהם לכם נמצאים (ראב״ח, הגיון הנפש ב, יד.). כמו שראוי לנער להיות נשמע למצות המלמד (ספר המלות לארסטו קיד).

—פע׳, יַשְׁמַע, — שַׁמַּע את העם, הזעיק אותו, העביר קול והקהיל קהל, zusammenrufen; rappeler; to convoke: וַיְשַׁמַּע שאול את העם (ש״א יח ד). וַיְשַׁמַּע שאול את כל העם למלחמה (סס כג ח). — ובתו״מ כמו הִפע׳, השמיע: באחד באדר משמעין[4] על השקלים (שקלי׳ א א). בני בבל משמעין על שקליהן מראשו של חדש (ר׳ חזקיה, ירוש׳ סס סס). הלינו לכבודו (של מת) לשמע עליו עיירות (סנה׳ מז.). — ובסהמ״א: והאומר כי ר׳ סעדיה וצ״ל הניח שמע שהוא כמות השמיע, והניח אשמע שהוא אשמיע, שפתרונו שוה ונסתפק באופן אחד מן השני,

1) [כלו׳ הִשָּׁמְעִי.]

2) [בסדר״ר (שמות לג): שלא אהיה נשמעת.]

3) [כלומר: היה מובנו.]

4) [כך בסדרב״ם ובמשנה שבירוש׳. במשניות ובבבלי: משמיעין, ועי׳ שִׁמּוּעַ.]

ונשיב לו וכו׳ (דוכס, מסו׳ על רקע״ג, 122) — ואמר הפיטן: שימעתיך דיבור קודשי (ינאי, קרובי ברלש׳, זולאי, כ). כן באוזן שימעתי (שם שם, ם). שופר תרועה טרם שמעגוך (ר״א קליר, אף ארח, מוסף א ר״ה). שמע לכל עץ ארז זה ואזוב זה (הוא, אמרה מנונה, קרובי פרה). בקול ענות אשר שמעתי חג ליי׳ מחר (הוא, אז על כל מיתו, קרובי ז פסח). שמעתם חקיך ערוכה ושמורה (שמעון בר יצחק, שלמים בחנותם, קרובי ב שבועי). אלוה מתימן שמע סודו (ליאונטי בר אברהם, כבודו, מבחר השירים העבריים בא׳יטליה, שירמן, עג).

—הפעי, השמיע, השמיעך, השמיענו, השמעת, השמעתי, השמעתיך, השמיעו, משמיע, משמיעים, משמעים, להשמיע, לשמע, השמיעני, השמיעוני, השמיעו, השמיענו, השמיעוה, אשמיע, אשמיעך, אשמיעם, אשמעם, תשמע, תשמיעני, ישמיע, ישמיענו, תשמיעו, ישמיעו, ישמיענו, — השמיע ראובן את שמעון דבר, השמיע דבר: א) נתן קול, גרם שיגיע קולו או קול אחר לאזני השומעים: hören lassen; faire entendre; to let hear: מן השמים השמיעך את קלו ליסרך (דברי ד לו). ואת העם צוה יהושע לאמר לא תריעו ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא מפיכם דבר (יהוש׳ ו י). ויאמרו אליו בני דן אל תשמע קולך עמנו (שופט׳ יח כה). ואדני השמיע את מחנה ארם קול רכב וקול סוס קול חיל גדול (מ״ב ז ו). והשמיע יי׳ את הוד קולו (ישעי׳ ל ל). לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו (שם מב ב). לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם (שם נח ד). נשברה מואב השמיעו זעקה צעוריה (ירמי׳ מח ד). והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה (שם מט ב). ולא אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי עוד (יחזק׳ לו יה). תשמיעני ששון ושמחה (תהל׳ נא י). ברכו עמים אלהינו והשמיעו קול תהלתו (שם סו ח). הראיני את מראיך השמיעני את קולך (שה״ש ב יד). היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני (שם ח יג). — והשמיע קול בכלי זמר: וישמיעו המשררים (נחמי׳ יב מב). רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יי׳ את עמך את שארית ישראל (ירמי׳ לא ו). ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשררים בכלי שיר נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים בקול לשמחה (דהי״א יה יו). והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע (שם שם יט). וכל ישראל מעלים את ארון ברית יי׳ בתרועה ובקול שופר ובחצצרות ובמצלתים משמעים בנבלים וכנרות (שם יה כח). ואסף במצלתים משמיע (שם יו ה). ועמהם הימן וידותון חצצרות ומצלתים למשמיעים (שם שם מב). ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול אחד (דהי״ב ה יג).—והשמיע בקול: והשמיעו עליך בקולם ויזעקו מרה (יחזק׳ כז ל). לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך (תהל׳ כו ז).—והשמיע, השמיע על, אל, במשמ׳ הכריז, העביר קול: וחמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי (מ״א יה כב). השמיעו אל בבל רבים (ירמי׳ נ כט). תקעו שופר בגוים קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז (שם נא כז). השמיעו על ארמנות באשדוד וכו׳ ואמרו האספו על הרי שמרון וכו׳ (עמ׳ ג ט). וקראו נדבות השמיעו (שם ד ה). ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו ההר והביאו עלי זית וכו׳ (נחמי׳ ח יה). — ובשמוש מטשטש, השמיע במשמ׳ אמר, הגיד, בשר: הקהל לי את העם ואשמעם את דברי (דבר׳ ד י). לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (שם ל יב). לו חפץ יי׳ להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת (שופט׳ יג כג). ואתה עמד כיום ואשמיעך את דבר אלהים (ש״א ט כז). הראשנות מה הנה הגידו וכו׳ או הבאות השמיענו (ישעי׳ מא כב). אף אין מגיד אף אין משמיע (שם שם כו). הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם (שם מב ט). אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי (שם מג יב). מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה (שם מה כא). הראשנות מאז הגדתי ומפי יצאו ואשמיעם (שם מח ג). השמעתיך חדשות מעתה ונצרות ולא ידעתם (שם שם ו). הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד קצה הארץ אמרו גאל יי׳ עבדו יעקב (שם שם כ). מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך (שם נב ז). הנה יי׳ השמיע אל קצה הארץ אמרו

לבת ציון הנה ישעך בא (שם סב יא). הגידו ביהודה ובירושלם הַשְׁמִיעוּ ואמרו (ירמ' ד ה). כי קול מגיד מדן וּמַשְׁמִיעַ און מהר אפרים הזכירו לגוים הנה הַשְׁמִיעוּ על ירושלם (שם שם יה–יו). הגידו זאת בבית יעקב וְהַשְׁמִיעוּהָ ביהודה לאמר (שם ה כ). קום וירדת בית היוצר ושמה אַשְׁמִיעֲךָ את דברי (שם יח ג). ואם עמדו בסודי וְיַשְׁמִעוּ דברי את עמי (שם כג כג). הגידו במצרים וְהַשְׁמִיעוּ במגדול וְהַשְׁמִיעוּ בנף ובתחפנחס אמרו התיצב והכן לך כי אכלה חרב סביביך (שם מו יד). הגידו בגוים וְהַשְׁמִיעוּ ושאו נס הַשְׁמִיעוּ אל תכחדו אמרו נלכדה בבל (שם נ ג). הנה על ההרים רגלי מבשר מַשְׁמִיעַ שלום (נחום ג א). משמים הִשְׁמַעְתָּ דין (תהל' עו ט). מי ימלל גבורות יי' יַשְׁמִיעַ כל תהלתו (שם קו ג). הַשְׁמִיעֵנִי בבקר חסדך כי בך בטחתי הודיעני דרך זו אלך (שם קמג ח).— ובמכתבי לכיש: ישמע יהוה את אדני עת בים שמעת טב (תעודות לכיש 7 1–2). ישמע יהוה את אדני שמעת שלם (שם 2, 1–3).—ובתו"מ: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא (ברכ' ב ג). בא' באדר משמיעין על השקלים (שקל' א א). ושופרות המשמיעות את הקול (כלאי יד ה). משמת חגי וכו' פסקה רוח הקדש מישראל ואף על פי כן היו משמיעין להן בבת קול (תוספת' סוטה ג ג). באזני ה', מלמד שהיו ישראל מתכוונים להשמיע את המקום וכו' מי אמר לכם שלא היתה כוונתי כי אם להשמיעו (ספרי במדי פה). אין נותנין חיטין לריחים של מים וכו' מפני שהן משמיעות את הקול (ירוש' שבת א ה). השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך (ברכ' יג.). נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע, משמיע ולא נתכוון שומע לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע (ר"ה כח :) [1]. — ובסהמ"א: דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע את אזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר (רש"י, שמות יט ח). העבים משמיעין קולן לרקיע (מדה"ג ברא' א ו, מרגליות, כו–כז). מה ת"ל בעשן, משמיעין את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע (שם שמות יט יח, הופמן, 212). — ואמר הפיטן: כי תגלגל באוזן

1) [ועי' נִפְע', הערות.]

שומעת ואשר כא בה לא משמעת (ינאי, כי תחטא, קרוב' ויקר', זולאי, קכד). נעם אנכי השמיע במאמר (ר' שמעון ב"ר יצחק, שנויה מרום, יוצר ב שבועות). הדרו ותפארתו יחוו וישמעו (ר"י הלוי, יהלו פני אל, זמורת י, 647).

—הפע', *הָשְׁמַע, *הֻשְׁמַע, — הִשְׁמִיעוּ אותו, ואמר הפיטן: זימון אהל כהועש כשמע, חוץ מנו קול לא הושמע (ינאי, אלוה בשמך, קרוב' ויקר', זולאי, קכח). ואלו עשרת הדברות הכלולות, נחרתו על הלוחות המעולות, ומפה אל פה השמעו בקולות (שמעון ב"ר יצחק, שנויה מרום, יוצר ב שבועות). כהושעת סיני השמעו בדבור רביעי (מנחם ברבי מכיר, כהושעת אדם, הושענות לשבת). ואז תשיבהו וענהו והקדים ידיו לאזניו נעשה ונשמע ביום הושמע מרוב חבת אמוניו (רי"ל בר ראובן, יום זה הוריד, אזהרות, ג :). —ואמר המשורר: הצדק הוא אשר הָשמע [1]) ואיך היא ואיככה (ר"ש הנגיד, לך עופר, הרכבי, 78).

—התפ', *הִשְׁתַּמַּע, — כמו נִפע' נִשְׁמַע [2]) : אמר (חדקל) הלוואי נשתמע [3]) קולי בין הנהרות (מד"ר קהל', אם יחד הנחם). — ואמר הפיטן: תועפות גבהם ומחקרי יסודם בי נשתמעו (ר"א הקליר, בטרם הרים, קרובי א שבוע'). — *ובמשמ' הובן, היתה לו משמעות [4]) : אמר בשר גמר וכו' פעל של שלש אותיות יסוד ועניניהם משתמע לכמה ענינים (ר"ת, הכרי נגד דונש). היה כתוב בו לשון שמשתמע כך וכך הולכין אחר הפחות (עוסו"מ מב יב).

שֵׁמַע, שֵׁמַע, ס"ז, בהפסק שָׁמַע, כנ' שִׁמְעִי, שִׁמְעֲךָ, שִׁמְעָהּ, שִׁמְעָם, — א) שמועה, מה ששומעים על אדם או דבר, Ruf; réputation; fame: ויהי כשמע לבן את שֵׁמַע יעקב בן אחתו וירץ לקראתו (בראש' כט יג). לא תשא שֵׁמַע שוא (שמות כג א). הגוים אשר שמעו את שִׁמְעֲךָ (במדי יד

1) [במחד' ששון (עמ' כו) והכרמן (עמ' 30): אֶשמע.]

2) [עפ"י אתפ' בארמ'.]

3) [ולפני זה: מפני מה קולך נשמע.]

4) [מכאן גם בשם הפעלה: הִשְׁתַּמְּעוּת.]

יח). היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שִׁמְעֲךָ (דברי׳ ב כה). ומלכת שבא שמעת את שֵׁמַע שלמה לשם יי׳ (מ״א י א, וכעין זה דה״ב ט א). כאשר שֵׁמַע למצרים יחילו כְּשֵׁמַע צר (ישע׳ כג ה). האיים הרחקים אשר לא שמעו את שִׁמְעִי ולא ראו את כבודי (שם סו יט). וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שִׁמְעָם ויעלו מעל ירושלם (ירמ׳ לז ה). שמע מלך בבל את שִׁמְעָם ורפו ידיו (שם נ מג). כעוף השמים אורידם איסירם כְּשֵׁמַע [1]) לעדתם (הוש׳ ז יב). כל שמעי שִׁמְעֲךָ תקעו כף עליך (נחום ג יט). יי׳ שמעתי שִׁמְעֲךָ יראתי יי׳ פעלך בקרב שנים חייהו (חבקו׳ ג ב). אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שִׁמְעָהּ (איוב כח כב). — ב) שמיעה, פעלת השומע: עם לא ידעתי יעבדוני לְשֵׁמַע אזן ישמעו לי (תהל׳ יח מה). לְשֵׁמַע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך (איוב מב, ה). — צלצלי שמע, צלצלים המשמיעים קול: הללוהו בצלצלי שָׁמַע (תהל׳ קנ ה). — ובסהמ״א: וסר אל משמעתך וקרב לשמושך ואל שמע דבריך (רס״י, פ״א כב יד). — ובפרט במשמ׳ חוש השמע, Gehörssinn; sens de l'ouie; hearing: ותחוש הגשמי כמו הראות והשמע והטעם והדומה להם (ספר היסודות לר״י הישראלי, סח). מה שישיגהו האדם באחד מן החמשה חושים אם בראות או בשמע או בריח או במשוש או בטעם (אמונות ודעות, הקדי׳). ומה שאמר ולא לגבורים המלחמה רצה לזכור חוש השמע וכו׳ שהמלחמה לא תהיה כי אם בשמע והמיית קול (תקון מדות הנפש לרשב״ג, הוצ׳ פולק י). שהיתה השגתנו לכל הנמצא על אחד משלשה צדדים האחד מהם הרגשותינו הגשמיים כראות וכשמע וכו׳ (ר״י א״ת, חו״ה היחוד י). וכהקולות והנגונים אשר לא נשיגם כי״א בחוש השמע בלבד (שם שם). וכן השמע והראות וההרגשה המשתתפת הולכת אחריהם (שם ג ה). ויראה לך ממנו גם זה בתנועת לשונו ושמעו וראותו (שם, עבודת האלהים ה). וכן יהיה צום החסיד בכל עת שיצום שיענה בו הראות והשמע והלשון (שם שם). ההרגש החיצון כמו הראות והשמע (הוא, כוח סן א). ופעלת הנפש המרגש׳ היא בכונה ורצון ולא בבחירה וממנה ה׳ החושים והם חוש הראות וחוש השמע וכו׳ (שם שם ב). והמציאות ההרגשי היא מה שנודע באחת מן ההרגשות החמש, שהן הראות והשמע וכו׳ (עולם קטן א א, הוצאת הורוויץ, ג). ומן החושים החמשה השמע (אמו״ר א ז, כז). למה הושאלו לו יתעלה השמע והראות והריח ולא הושאלו לו הטעם והמשוש (ר״מ א״ת, מו״נ א מז). וחוש השמע וכליו האוזן (הוא, פי׳ המלות הזרות). — ואמר הפיטן: ולא ישיגך שמע אזן ולא ראות עין (רשב״ג, כתר מלכות). — ובשם לספר: כמו שבאר אריסטו בספר הנקרא השמע הטבעי (הוא, מו״נ א ע: ההקדמה הג׳). אלא שכבר התבארו כולם במופת אין ספק בו, קצתם בספר השמע ופירושיו וקצתם בספר מה שאחר הטבע ופירושיו (שם ב, הקדמות, ההקדמה הכ״ה). אתה תמצא אריסטו יספר עליו בספר השמע וכו׳ (שם ב יג). שהוא אומר בספר השמע כי כל מי שקדמנו מחכמי הטבע יאמין כי התנועה בלתי הוה ולא נפסדת (שם שם טו). — ובמשמ׳ קבלה ומסרת: כאשר היתה המלאכה בשבת מותרת בשכל ובטלה השמע במניעה כן יתכן שישיבנה שמע אחר אל התרתה (ר״י א״ת, אמונות ודעות ג, ליפציג פב). והחלק השני מצוות השמע שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם (הוא, חו״ה, הקדי׳). וההערה על שני ענינים אחד מהם תקוע בשכל וכו׳ והשני קנוי בדרך השמע (שם, עבודת האלהים א) — ואמר הפיטן: עצת זה לזה שמע במעמד (ר״א קליר, מעשיק, קרוב׳ שקלים). — ואמר המשורר: וכן שמע יהי מנהו לאזניו בבוא הקול אלי חדר צפוניו (ר״י זבארה, בחי הנפש, שעשועים, דוידזון, 157). — ואמר הפיטן: ומכל עין רמז, ומכל אזן שמע (כי רכונו, מנחה יוה״כ).

שֹׁמַע, ש״ז, כמו שֵׁמַע, רק בכנ׳ שָׁמְעוֹ, — שָׁמְעוֹ של פלוני, של אדם, של עם או של אלהים, Ruf; réputation; fame, הדברים ששומעים עליו: ויהי יי׳ את יהושע ויהי שָׁמְעוֹ בכל הארץ (יהוש׳ ו כז). מארץ רחוקה מאד באו עבדיך לשם יי׳ אלהיך כי

[1]) [אמנם המליצה סתומה, ואפשר שיש לגרֹס בשנוי בחלוקת המלים: כשָׂם עַל עדתם, כלו׳ אתן לפניהם מוסר ומלכדת, כמי שאוסר ושָׂם מוסר ומלכדת על עדתם. ובשולי התנ״ך של המחבר: בְּשֵׁמַע לַעֲנִתוֹ?.]

שמענו יִשְׁמְעוּ ואת כל אשר עשה במצרים (כס ט ט). הנה עם בא מארץ צפון וכו' שמענו את שָׁמְעוֹ רפו ידינו (ירמ' ו כב—כד). כי גדול מרדכי בבית המלך וְשָׁמְעוֹ הולך בכל המדינות (אסתר ט ד).

*__שְׁמַע,__ ס"ז,—כנוי לשלש הפרשיות בתורה, דברים ו ד—ט, דברים יא יג—כא, במדבר יה לז—מא, הנאמרות בתפלה בבקר ובערב, והנקראות כך על שם הפרשה הראשונה הפותחת במלים שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד: מאימתי קורין את שמע בערבית וכו' רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר, מעשה שבאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות (ברכ' א א). מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן (שם א ב). הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא (שם שם ג). (אנשי יריחו) מרכיבין דקלים כל היום וכורכין את שמע וכו' ולא מיחו בידם (פסחי' ד ח). ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן כקורין את שמע (תעני' ד ג). אין פורסין את שמע וכו' פחות מעשרה (מגיי' ד ג). המפטיר בנביא הוא פורס על שמע (שם שם ה). קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע וכו' פוחח פורס את שמע ומתרגם וכו' סומא פורס את שמע ומתרגם, ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע (שם שם ו). אז ישיר משה ובני ישראל וכו' כקורין את שמע ולא כקורין את ההלל (סוטה ה ד). וירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע (תמיד ד ד). הכותב הלל ושמע לתינוק להתלמד בו וכו' (תוספתי ידים ב יא). — וככנוי לפרשה הראשונה בלבד, להבדילה משתי הפרשיות האחרות: אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לוהיה אם שמע וכו' (ברכ' ב ב). צריך שיהא שמע שלה (של המזוזה) רואה את הפתח (שמואל, יכוס' מגלה ד יד). ועי' פָּרַס, קָרָא, קְרִיאָה.

__שְׁמָעָה,__ ס"נ, שְׁמָעָתוֹ — ס"ז"ם מן שָׁמַע: חנון יחנך לקול זעקך כְּשָׁמְעָתוֹ ענך (ישעי' ל יט). — ואמר המשורר: סעד בנך בלמד דת ועם אל נתן לו לב לשמעה[1]) או למריה (ר"ם הנגיד, בן משלי, אברמסון, 254. היטב בי נגן, הרבי שיר, אולי יען עת שמעתו עמנואל, מחבי' ח, ברודי, ריח).

*__שִׁמְעוֹן,__ ס"ז, — שֵׁמַע, ואמר הפיטן: דרכי רמון המתואר והכסלות פסו משימעון, ושמם ממעון שימעון שמעון (רקע"ג, איכה מעניר, סליחי' ת"ב, מחזור רקע"ג, סכב).

*__שִׁמְעוֹנִי__[2]), ס"ז—כמו שִׁמְעִי, של השמיעה: יד ה' נגעה בי בחסרון חוש השמעוני (תסור' הוה יהיר טו).

*__שִׁמְעִי,__ ס"ז, — של שמיעת האזן: באמת נדחתה מעלה שמעית בעבור מעלה עינית כי החבור מהנה הנשמע והמסורת הזאת העינים (ר"י א"ח, כוזרי ב עג).—ובמשמ' שנמסר במסרת מפי השמועה: כאשר יחקרו רוב המצוות האלה השמעיות ימצא להם מן סעיפי העלילה ותועלותיה דברים רבים (הוא, אמונות ודעות לרסע"ג ג, ליפציג, עד). בשני חלקי המצוות והם השכליות והשמעיות (שם). הערת האדם בדרך התורה הכוללת המצוות השכליות והשמעיות (הוא, חו"ה, עבודת האלהים ב, בסוף הפרק). כי התורה כללה ענינים לא יוכל השכל לבאר איפני חיובם והם המצוות השמעיות וכללים משרשי השכליות (שם שם ג). ושבו השכליות והשמעיות אצלם שוים (שם שם). והחזיקו עם זה בעבודות מקרבנות וזולתם מן התורות האלהיות השמעיות (הוא, כוזרי ב מח). המצוות השמעיות שקדם זכרם וכו' שהם כולם יוצאים מדרך השכל (עולם קטן, הורוויץ, סג). ולא אמר זה על המצוות השמעיות כי אין בהם דבר יהיה נפלא בעיני מי שאינו מאומתנו (אמונה רמה, זכר כלל עמי' ד). אמנם הדברים הדקים המתוקנים בחכמה הוא שם נפילהו על מצוות יקראו שמעיות ותועלותם מוסכלות (שם מאמר ג, קא—קב). אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים שהכובש את יצרו מהם הוא יותר

---

1) [שלא כנקוד שם: לְשִׁמְעָה.]

2) [בדמיון אל שמעוני מן שמעון בתורה.]

חשוב וגמולו יותר גדול הם התורות ה ש מ ע י ו ת (ס׳ פקקים לרמב״ם ו). המצוות ה ש מ ע י ו ת שאין הטעם בהם ניכר (ר״מ המאירי, משלי יז).

שמץ ¹) ממנו ‏הַשְׁמָצָה, שֶׁמֶץ, שִׁמֵּץ, שִׁמְצָה.

שֶׁמֶץ ²), ש״ז, פחד אימה, Schrecken; terreur; terror: ואלי דבר יגנב ותקח אזני שֶׁמֶץ מנהו (איוב ד יב). הן אלה קצות דרכיו ומה שֵּׁמֶץ ¹) דבר נשמע בו (שם כו יד). — ובמשמ׳ דבר מְעַט²), ואמר בן סירא: ש מ ץ מחלה יצהיב רופא (ב״ס גני׳ י י). אל תשמח אל ש מ ץ תענוג אשר פי שנים רישו (שם שם יח לב). — ובתו״ם, במשמ׳ חשש וחשד רע, Verdacht; soupçon; suspicion: כל העונה אמן יהא שמיה רבה מברך בכל כחו וכו׳ אפי׳ יש בו ש מ ץ של עבודת כוכבים מוחלין לו (ר׳ חייא בר אבא בשם ר׳ יוחנן, שבת קיט:). הנהו תלתא כהני, חד אמר להו הגיעני כפול, וחד אמר הגיעני כזית, וחד אמר הגיעני כזנב הלטאה, בדקו אחריו ומצאו בו ש מ ץ פסול, והא אין בודקין מן המזבח ולמעלה, לא תימא ש מ ץ פסול אלא אימא שחץ פסול (פסחי׳ ג.). מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלים את תועבותיה, אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך, בדקו אחריו ומצאו בו ש מ ץ פסול (מגי׳ כה:). אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה ש מ ץ פסול יש באחד מהן ואין מניחין אותו לידבק אחד בחבירו (רב יהודה בשם רב, קידוש׳ עא:). אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו ש מ ץ פסול יש באחת מהן ואין מניחין אותה לידבק בחברתה (ריב״ל, שם שם). — ובסהמ״א: נתגלה ש מ צ ו וקלונו (רש״י, שמות לב כד). לא שום ש מ ץ ותפלות נתן על הקב״ה (הוא, איוב א כב). דאין עם עבירה זו ש מ ץ מצוה (הוא, ביצה לז.). ומודיעין אותו ש מ ץ מן הדבר והוא מבין מדעתו (רמב״ם, יסודי התורה ב יב). והנני מספר לך מעט מחכמתו ומגיד לך ש מ ץ מתבונתו (ר״י זבארה, שעשועים ה, דודזון, 45). אחר כל איש לקחה אזנו ש מ ץ מדעת מה אשר בזמניהם (של הגאונים) (משה ריאטי, מקדש מעט, חלק היכל, א). והמוציא עליהם ועליה דבה ו ש מ ץ איש רע ובליעל (תשו׳ הריב״ש קכז). — ואמר הפיטן: הוא קלון לבן יקיא, הוא רימה לבן ירתיח, הוא ש י מ ץ לבן ישנה, הוא תוליעה לבן ייתום (ינאי, סוף אבות, קרובי ויקר׳, זולאי,

---

¹) [עי׳ שֶׁמֶץ, הערה.]

²) [אלה דברי העורך בפרושו החדש (משנ׳ תשי״ד) לאיוב ד יב: המלה שֶׁמֶץ, הבאה גם לקמן כו, יד (עי׳ בסמוך), הובנה עד כה או כלשון הלק, קצת, מעט, או בהוראת קול ודיבור. אך למעשה אין כל יסוד לשני הפירושים האלה, ואין בהם כדי לבאר את צורת השאלה של כו, יד: ׳ומה שמץ דבר נשמע בו׳. וגם שימוש הפועל הערבי שַׁמַצ a), לחיפזון בדבור שהורו עליו, אינו בא כלשון דיבור ממש, אלא רק כאחד השימושים של פועל זה, כדוגמת מלים כגון, to precipitate, sich überstürzen וכדומה, המשמשות כלפי הדיבור כלגבי כל פעולה נחפזת ומבוהלת. לעומת זאת בא במקרא ׳לשמצה בקמיהם׳ (שמות לב כה), בלי ספק לגנאי, וכן באה המלה בעברית ובארמית שבתלמוד ובתרגומים רק במשמעות חשש לרעה: ׳שמץ פסול, משום שמצא, משום שמצא דשמצא׳ וכדומה, וכן תַשַׁמַּצ b) בערבית עקר הוראתו היא כמו של תַשַׁמַּז c) ו־שַׁמַז d), הירתע, היחפז (כלשון נבהלו נחפזו), מפחד וחרדה, וכן מבאר לסאן־אל־ערב את שימוש הפועל שַׁמַצַה דָ׳לִכַּ שֻׁמוּצַא e) על ידי אַקְלַקַהֻ f), החריד והדאיג אותו, ומוסיף גם את הצירוף אַחַ׳דַ׳הֻ מן אַלְאַמְרִ שִׁמַאצ g), אחז אותו מן הדבר ש מ ץ, ממש כצירוף העברי ותקח אזני שמץ מ נ ה ו (כידוע מצוי בלשון השירה בביטוי כזה היפוך הנושא במושא, כגון ׳אחזו שער׳ (איוב יח כ) במקום אחז אותם שער ופחד). ומכאן ברור, כי ׳שמץ׳ הוא לשון פחד ואימה, ולא חלק או דיבור. בהבנה זו מתבררת השאלה של כו כד: הן אלה קצות דרכיו ומה שמץ (ז״א ומה נורא הוא ה) דבר (אשר) נשמע בו׳; וכאן הכוונה, בהקבלה מלאה למקום ההוא: דבר שמעתי, ואזני, השומעת, קיבלה ממנו פחד ואימה, נאחזה ממנו בפחד ורעדה. הרי על פחד ואימה מדובר בביטויים שונים גם בהמשך הכתובים יג—טו.]

---

a) شمص b) تـشمص c) تشمز

d) شمز e) شمصه ذلك شموصاً

f) أقلقه g) أخذه من الأمر شماص

---

¹) [לפי הנאמר בהערה שלפני זו אפשר שהכונה כאן לתאר. ומה שֶׁמֶץ, כלו׳ מה נורא דבר (זה אשר) נשמע בו.]

²) [ע״פ הבנה זו בכתוב, ועי׳ בהערות שלפני זו].

קנג). תסלח תעב תואנינו, תשביח שמץ שיקצינו (הוא, תפלה תעב, קרובי ימים נוראים, שם, שכג). ואביתת תהלה מיכתומי שמץ, מיכמוסי דופי (הוא, אשר אימתך, שם שם, שלג). נקיי כל שימץ ומחט מלובנים (הוא, אז עליונים, שם שם, שמא); שמצם העברת, דפים הצללת (ר״א קליר, ערב אשר עלה, קרובי ג פסח)• אני יותדת שפריר החצר וכיור לרחצת יד ורגל משמץ (רשע״ג, אנכי את אוכלה, אזהרות, סדור רשע״ג, קלג). שמץ אם תחשוב כפתע אנו בלים, שפוט אם תשפטנו נהי הבל הבלים (רשע״ג, אזכיר יום, סליחי יוה״כ, שם, רלט). סלח נא שמץ תעתוע תעוב רחמיך (או״א, סלח נא אשמות, מעריב ליל כפור). שמץ טהר, כעב מהר, כנאמר תמחה פשע, לעם נושע (אמנם כן, שם שם). רחום על פשע עובר, שמץ ודונם תכבם ותטהר (אמלא עטור, קרובי יוה״כ). שגרו ביד איש למדבר עז, שמץ כחטי זו שאת לגזרה (סדר עבודה מוסף יוה״כ). שלח מלאך מליץ והפלא אות וסבה, לטהרנו בליל זה משמץ ודבה (רשב״ג, שלח מלאך ביאליק-רבניצקי ב, 176). שמלות סבה הם לדחותי במכנסי פז שמץ ודבה (הוא, אלהים אל ראשון, שם, 208). — ואמר המשורר: וקניתי תמול שמץ תבונה (הוא, אני האיש, שם א, 6). אזי בסעיף חלום רוח נשאו ועבר כעבר ברק בפלאו ולא סר אחריו שמץ לבבי (הוא, אזי בסעיף, שם שם, 22). ואיך ירצה לבב איש בכסילות ושמץ בין יהי כסלו ומחסו (הוא, בחר מהבלי, שם שם, 46). וממנה יודעו קצת דרכי בוראה ושמץ מגבורותיו (הוא, כתר מלכות, מי יכיל גדולתך, שם ג, 67). כל הון ואם יקר יום מותה שמץ, אך אם לאל תלוהו לא יהי שמץ (רמב״ע, הענק ח, ברודי, ספד). נשמת מי דמתה גאות אלוה וכו׳ תבין השיגה רק שמץ מנהו (יצחק חיים קסטיליוני, נשמת אדם, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, תקיד). נגידים הם דבריה לשומעה בלי שמץ בלי דופי וסרה (ר״י אלנקאוה, בשם אלהי, מנוה״מ א, ענעלאו, 6). — ומ״ר שְׁמָצִים, ואמר המשורר: ולא היתה בך שמצה וככה בכם הוכן לך אין בו שמצים (ר״ש הנגיד, חלפים, בן תהלים, הברמן ג, 124).

שִׁמֵּץ, קל לא נמצא. אך עי׳ שִׁמֵּץ, הערות.

—נִפעֵ׳, נִשְׁמַץ, — הטילו עליו שמצה וחרפה, השפילו אותו: שקצת נפשות עלויות ומשובחות וקצתן שפלות ונשמצות (תרגום האמונות והדעות לרסע״ג ממחבר קדמון, ליון תר״א, 79). תהיה חמלה מתועבת ונשמצת (ספר היּשר לישוע בן יהודה הקראי, העריות, 37).—ואמר הפיטן: חיילם במשמרת מלהשמץ במטחר ומובל (מחזור ויטרי, 597).

—פִעֵ׳, שִׁמֵּץ את פ׳, הטיל עליו שמץ, חשש חטא, verdächtigen, beschuldigen; inculper; inculpate ואמר המשורר: ולמה שמצוה הם בשטנה (רשב״ג, שאלה אשאלה, ביאליק-רבניצקי א, 163). — ובמשמ׳ החטיא, טִמֵּא: וזבחי לא תשמץ בזבחו על חמץ (הוא, בלל שדי, שם ג, 145).

—פֻעַ׳, שֻׁמַּץ, — הוטלה עליו שמצה: למה זמנו לו (לאדם) פורעניות נמרצות ונקמות משומצות (ברכיה הנקדן, גאלאגן, פסקה כד).

—הִפעִ׳, הִשְׁמִיץ, כמו פִעֵ׳,—הטיל חטא וחרפה על פ׳: וישמיצוך בדברים רעים התמ׳ יגבה הדין מכל מוציא שם רע (ד״ה של יהודי מלכים וא״י ב, יעקב מן, 120). ואל תמציא מקום למשמיצים להשמיץ ולאמר עד לא יחפש על דיני אחרים (שם שם, 121). להאלים פיות משמיצים להכלים מוציאי דבת (שם שם, 122). להשמיצו לחרפו (שם שם, 159). ואני מודה לצורי ואלי אשר הצילני מלשון המשמיצים (שם שם, 160). ולא יבעירהו הטינוף ולא תשמיצהו האולת (ברכיה הנקדן, גאלאגן, ג).

שִׁמְצָה, ש״נ, — פחד, תועבה, Abscheu, Greuel; horreur, abomination; abhorrence, abomination: וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה אהרן לְשִׁמְצָה בקמיהם[1]) (שמות לב כה). — ובסהמ״א: בלי להיחשב עם מתי שמצה ובלי

[1]) [לפי דברי העורך, הלשון והספר ב, עמ׳ 113, אין מלת „בקמיהם" כאן אלא כנוי סופרים במקי „בהם", כדגמת „כה יעשה אלהים לאיבי דוד" (ש״א כה כב) שכונתו: לדוד. וכאן הכונה כאלו: לגגאי בהם.]

להימנות בהברת נאצה (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דינו, ירבין א ג, 55). כאן נמצא וכאן היה הסרחון והשמצה (ר' יעקב עמדן, פנקס די אהלוות, הייללפרין, 353). — ואמר הפיטן: טינפו בשימצת עגל זה (יוצר, אהרן ובניו, זולתי, קכו). זרע קודש חוייבו במצורעים וזבים מיום אשר עשו עיגל זהבים, חוללו בפי־צה ונפרעו בשימצה עד תיגדור פירצה ותדית שמצה (הוא, אנוש במשקל, קרובי ויקר', שם, קכא)· שמצתנו תשכח ועוד בל תציץ (רסע"ג, אל תסתר' סליחי יוה"כ, סדור רסע"ג, כלז). תטהר שמצת גוינו (מאמר למחות אשמינו, מוסף יוה"כ). לא יהיה לך שמצת נכרים (ר"י הלוי, ויכד, זמורה ה, 292).—ואמר המשורר: ולא היתה בך שמצה וככה בכם הוכן לך אין בו שמצים (ר"ש הנגיד, מדסים, בן תהלים, הברמן ב' 124). ומי ימצא ביחסי מום ושמצה (הוא, המדע, שם ג, 15). מוסר בלי רשע בך שמאל כי את אמת חמדת בלי שמצה (ר"י חריזי, תחכי ה, טופורובסקי, 93).— ומ"ר שְׁמָצוֹת, ואמר המשורר: ותשתפך לארץ מררתי בהשתפך לקלון ושמצות אבני קדש בראש כל חוצות (בנימין בן אברהם מהענוים, אויה לי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, לא). — °ובמשמ' מעט, כמו שֶׁמֶץ בסהמ"א, ואמר המשורר: בשני חייו את מאוייו לא השיג רק את שמצתו (רמח"ל, על מעלבי' בכודי, קלח).

א. **שמר**[1], ממנו °אַשְׁמוּר, אַשְׁמוּרָה, אַשְׁמֹרֶת, °הִשְׁתַּמְּרוּת[2], מִשְׁמָר, *מִשְׁמָרָה, מִשְׁמֶרֶת, מִשְׁמֹרֶת, שׁוֹמֵר, *שׁוֹמְרָה, *שִׁמּוּר, שְׁמוּרָה, א. שָׁמִיר, א. *שְׁמִירָה, ב. °שְׁמִירָה, א. שֶׁמֶר, שִׁמְרָה, שָׁמְרָה, *שִׁמְרָן, °שַׁמְרָנִי, °שַׁמְרָנוּת.

ב. **שמר**[3], ממנו *מִשְׁמֶרֶת, שֶׁמֶר, ב. שֶׁמֶר, *שִׁמֵּר, °שְׁמָרִיּוֹת, ועי' שמר.

ג. **שמר**, עי' ג. שֶׁמֶר.

א. **שָׁמַר**, פ"י, שָׁמַר, שְׁמָרַנִי, שְׁמָרוֹ, שְׁמָרָה, שְׁמָרָהּ, שָׁמַרְתָּ, שְׁמַרְתַּנִי, שָׁמַרְתִּי, שְׁמַרְתִּיו, שְׁמַרְתִּיךָ, שָׁמְרוּ, שְׁמָרוּ, שְׁמַרְתֶּם, שְׁמָרָנוּ, שׁוֹמֵר, שֹׁמֵר, שֹׁמְר, שֹׁמְרֶךָ, שֹׁמְרִים, שֹׁמְרֵי, שָׁמוּר, שְׁמֻרָה, שְׁמוֹר, שָׁמֹר, שְׁמוֹר, שָׁמְרֵךְ, שָׁמְרוֹ, שָׁמְרָהּ, שָׁמְרָם, שְׁמֹר, שְׁמוֹר, שְׁמָר, שָׁמְרָה, שָׁמְרֵנִי, שָׁמְרֵם, שִׁמְרוּ, אֶשְׁמֹר, אֶשְׁמוֹר, אֶשְׁמְרָה, אֶשְׁמְרֶהָ, אֶשְׁמְרֶנָּה, תִּשְׁמֹר, תִּשְׁמוֹר, תִּשְׁמָר, תִּשְׁמְרֵנִי, תִּשְׁמְרֵם, יִשְׁמֹר, יִשְׁמָר, יִשְׁמְרֵנִי, יִשְׁמְרֵנוּ, יִשְׁמָרְךָ, יִשְׁמְרֵהוּ, יִשְׁמְרֶנּוּ, תִּשְׁמֹר, תִּשְׁמָרְךָ, תִּשְׁמוּרֵם, נִשְׁמֹר, תִּשְׁמְרוּ, תִּשְׁמֹרוּ, תִּשְׁמְרוּן, יִשְׁמְרוּ, יִשְׁמֹרוּ. — א) שמר האדם את זולתו, שמר כלי, עדר, גן ובית וכדו', נצר ונטר אותו, השגיח שלא יגעו בו, וכדו', bewachen; guarder; to guard: ויקח יי' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (בראשי ב טו). וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לשמר את דרך עץ החיים (שם ג כד). אם תעשה לי הדבר הזה אשובה ארעה צאנך אשמר (שם ל לא). כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר (שמות כב ו). כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר (שם שם ט). ויעלו את ארון יי' ויבאו אתו אל בית אבינדב בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לשמר את ארון יי' (ש"א ז א). ודוד אמר אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה במדבר ולא נפקד מכל אשר לו מאומה (שם כה כא). ויעזב המלך את עשר נשים פלגשים לשמר הבית (ש"ב טו טז). בא אל פלגשי אביך אשר הניח לשמור הבית (שם טז כא). וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר את חצרי (זכרי ג ז). אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוזת פתחי

---

[1] [שרש זה הבא גם בשמות פרטיים כגון שמריה וכדו' נמצא גם בכתבות כנעני', וכן בא שָׁמַר באשור' (על יד שרש שמר אחר, מצוי יותר, במשמ' התרגז וכדו'), וכן, בהשפעת העבר' גם בארמ' יהודית. בלשון היום בא השרש גם בצרופים כגון שַׁמְרָתֶם וכדו'.]

[2] [שה"פ מן שָׁמַר, רחפ'.]

[3] [שרש זה, שלא בדעת רב המפרשים, אין לו כנראה ענין אל א. שמר כלשון שמירה, אלא הוא לשון קפיאה בעקר, וכנראה אך התפתחות אחרת של אותו שרש היא במלים אלו שהמסרת, לפי מבטא מאחר, בטאה אותן כאלו בסמ"ך או בשי"ן שמאלית: שֶׁמֶר (סמר), משׂזר (מסמר) וכדו'. ואמנם בא בערב' גם תְ'מָאלָה, תְ'מִילָה[a] במשמ' עכבת שבמים, אך ספק אם יש לשרש ת'מל זה קשר אל ב. שמר שבעבר'.]

[a] ثمالة, ثميلة

(משלי ח לד). נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד (סס כז יח). ביום שיזעו שמרי הבית (קהל׳ יב ג). כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו אין לשמור למחלקות (דהי״ב ה יא).—ושמר, בלי משא, גם במשמ׳ היה ער ולא ישן [1], wachen; veiller; to watch: ועין נאף שמרה נשף [2] (איוב כד טו). — ושמר האלהים או המלאך והשטן, ושמרה החכמה, את האדם, את רגליו, דרכו וארחו, את צאתו ובואו, ושמר האל את העיר וכדו׳: והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך (ברא׳ כח טו). אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך (סס סס כ). הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך (שמות כג כ). יברכך יי׳ וישמרך (במד׳ ו כד). כי יי׳ אלהינו הוא המעלה אתנו ואת אבותינו מארץ מצרים וכו׳ וישמרנו בכל הדרך אשר הלכנו בה (יהוש׳ כד יז). רגלי חסידו ישמר (ש״א ב ט׳. את אשר נתן יי׳ לנו וישמר אתנו (סס ל כג). מזרה ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדרו (ירמ׳ לא י). אתה יי׳ תשמרם תצרנו מן הדור זו לעולם (תהל׳ יב ח). שמרני אל כי חסיתי בך (סס טז א). שמרני כאישון בת עין בצל כנפיך תסתירני (סס יז ח). שמרה נפשי והצילני (סס כה כ). שמר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה (סס לד כא). יי׳ ישמרהו ויחיהו (סס מא ג). שמרה נפשי כי חסיד אני (סס פו ב). כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (סס צא יא). שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם (סס צז י). שמר פתאים יי׳ (סס קטז ו). יי׳ ישמרך מכל רע ישמר את נפשך יי׳ ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם (סס קכא ז–ח). אם יי׳ לא ישמר עיר שוא שקד שומר (סס קכז א). שמרני יי׳ מידי רשע מאיש חמסים תנצרני (סס קמ ה). שמרני מידי פח יקשו לי (סס קמא ט). יי׳ שמר את גרים (סס קמו ט). מזמה תשמר עליך תבונה תנצרכה (משלי ב יא). כי יי׳ יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד (סס ג כו). אל תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך (סס ד ו). לשמרך מאשת רע (סס סס כד).

1) [כהוראת שמר a) בערב׳.]

2) [שמרה נשף כמו שמרה בנשף, והרבה כאלה בלשון השירה.]

a) سمر

לשמרך מאשה זרה (סס ז ה). ויאמר יי׳ אל השטן הנו בידך אך את נפשו שמר (איוב ב ו). מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני (סס כט ב). — ושמר האדם את נפשו במשמ׳ זו, שמר אותה מדבר: נצר פיו שמר נפשו (משלי יג ג). שומר נפשו נצר דרכו (סס טז יז). שמר מצוה שמר נפשו (סס יט טז). שמר פיו ולשנו שמר מצרות נפשו (סס כא כג). צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו [1] ירחק מהם (סס כב ה).— ושמר את רוח האדם: חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי [2] (איוב י יב).—ושמר על, באותה משמ׳: בהתהלכך תנחה אתך בשכבך תשמר עליך (משלי ו כב).—ושמר אדם לבל יברח, בהמה לבל תזיק: וישלח שאול מלאכים אל בית דוד לשמרו ולהמיתו בבקר (ש״א יט יא). שמר את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו (מ״א כ לט).—ושמר האדם את נפשו, את פיו, את רגלו וכו׳ מעשות דבר שלא יעשה, נשמר בנפשו, (sich) hüten; prendre guarde; take care: רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דבר׳ ד ט). אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע (ישע׳ נו ב). אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף משכבת חיקך שמר פתחי פיך (מיכה ז ה). שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו (משלי כא כג).—ושמר בלבד במשמ׳ זו: ורק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו ולקחתם מן החרם (יהוש׳ ו יח). ולא אנכי שקל על כפי אלף כסף לא אשלח ידי אל בן המלך כי באזנינו צוה המלך אתך ואת אבישי ואת אתי לאמר

1) [כלו׳: הרוצה לשמר על נפשו.]

2) [לפי הפרושים המקבלים הכונה כי פקדת האלהים שמרה את רוח האדם, אבל הבנה זאת קשה היא מצד הענין, שהרי על כך מתאונן איוב, שאין האל שומר עליו ועל רוחו. ולפי דברי העורך בפרושו החדש (מש׳ תשי״ד) יש להבין מאמר זה על יסוד ההשקפה המבעת גם במלאכי ב טו (ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחד מבקש זרע אלהים ונשמרתם ברוחכם), שלפיה מצוה האדם לשמר על רוח אלהים שבקרבו. ויהיה שעור הכתוב: ופקדתך, האל, היתה: שמרת (כצווי לאדם) את רוחי. וצ״ע.]

שמרו מי [1]) בנער באבשלום (ש"ב יח יב).—ושמר האדם או האל דבר, במשמ' החזיק בו למועד מאחר יותר ולא הוציא או לא השליך אותו וכדו', aufbewahren; conserver; to keep, preserve: ויקבצו את כל אכל השנים הטבות הבאת האלה ויצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו (בראש' מא לה). וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים לפניך אכל כי למועד שמור לך (ש"א ט כד). עת לשמור ועת להשליך (קהל' ג ו).—ובהשאלה, שמר דבר בזכרון, שמר בתוך לבבו: ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר (בר"ש' לז יא). בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזניך אל יליזו מעיניך שמרם בתוך לבבך (משלי ד כ—כא). יי' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך (דה"א כט יח).—ושמר אף ועברה, כמו נטר: על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח (עמו' א יא).—ובהשמטת המלה אף, כמו נטר: הינטור לעולם אם ישמר לנצח (ירמי' ג ה).—ושמר בן אדם או האלהים אדם או את פיו, את עקבו, שמר דבר, שמר עינות, במשמ' שם עינו ולבו עליו לראות את מעשיו או את הקורה בו, גם בכונה לרעה, beobachten; observer; to observe: והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי' ועלי שמר את פיה (ש"א א יב). ראית רבות ולא תשמר (ישעי' מב כ). לפעלות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ (תהל' יז ד). יגורו יצפונו המה עקבי ישמרו (שם נו ז). כי אמרו אויבי לי ושמרי נפשי נועצו יחדו לאמר אלהים עזבו (שם עא י). מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יי' (שם קז מג). אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד (שם קלג). אם חטאתי ושמרתני ומעוני לא תנקני (איוב י יד). ותשם בסד רגלי ותשמור כל ארחתי על שרשי רגלי תתחקה (שם יג כז). הארח עולם תשמור אשר דרכו מתי און (שם כב יח). ישם בסד רגלי ישמר כל ארחתי (שם לג יא). הידעת עת לדת יעלי סלע חלל אילות תשמר (שם לט א). שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא יקצור (קהל' יא ד).—ושמר אל עיר במשמ' זו: ויהי בשמור יואב אל העיר ויתן את אוריה אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שם (ש"ב יא יו).—ושמר אל דבר או אל אלהים, צפה וחכה לו: עזו אליך אשמרה כי אלהים משגבי (תהל' נט י). כי אל משאת לכש נחנו שמרם ככל האחת אשר נתן אדני (תעודות לכיש ז, 10—12, טורטשינר, 106).—ושמר האדם, והאל, את בריתו, נשמר לקים אותו, beobachten, halten; observer; to observe, keep: ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר (בראש' יז ט—י). והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יי' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך (דבר' ז יב). ויאמר יי' לשלמה יען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי וחקתי אשר צויתי עליך קרע אקרע את הממלכה מעליך (מ"א יא יא). לא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת (תהל' עח י). וחסד יי' מעולם ועד עולם וכו' לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו לעשותם (שם קג יז—יח). אנא אדני האל הגדול והנורא שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו (דני' ט ד). — ושמר חסד, אמת, אמונים, שבועה: כי מאהבת יי' אתכם ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבתיכם הוציא יי' אתכם ביד חזקה (דבר' ז ח). פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים (ישעי' כו ב). חסד ומשפט שמר (הוש' יב ז). עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השמר אמת לעולם (תהל' קמו ו).—ושמר מצוה, משפט, תורה, חק, חקה, את דברי התורה, דברי האל, כדבריו, עדות, פקודים, אמרה, שמר את אשר צוה זולתו: ושמרת את החקה הזאת למועדה (שמות יג י). אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו (שם יה כו). ושמרתם לעשות כאשר צוה יי' אלהיכם אתכם (דבר' ה כט). ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות וכו' (שם יא לב—יב א). למען ילמד ליראה את יי' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם (שם יז יט). כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו (שם לג ט). כל אשר צויתיה תשמר (שופטי' יג יד). ויאמר שמואל אל שאול נסכלת לא שמרת את מצות יי' אלהיך אשר צוך כי עתה הכין יי' את ממלכתך אל ישראל עד עולם ועתה

[1]) [כדעת כמה מפרשים לפנינו קצור בסק' שמרו משלה יד. ויש גורסים: לי.]

מִמַּלְכְךָ לא תקום וכו' כי לא שָׁמַרְתָּ את אשר צוך יי' (ש"א יג יג–יד). ויאמר דוד אל אבנר הלוא איש אתה וכו' ולמה לא שָׁמַרְתָּ אל אדניך המלך (שם כו טו). וצוה אליו על הדבר הזה וכו' ולא שָׁמַר את אשר צוה יי' (מ"א יא י). ולא היית כעבדי דוד אשר שָׁמַר מצותי ואשר הלך אחרי בכל לבבו (שם יד ח). שִׁמְרוּ משפט ועשו צדקה (ישע' נו א). ואתי עזבו ואת תורתי לא שָׁמָרוּ (ירמ' טז יא). בחקותי לכו ואת משפטי שִׁמְרוּ ועשו אתם (יחזק' כ יט). על מאסם את תורת יי' וחקיו לא שָׁמָרוּ (עמו' ב ד). שָׁמְרוּ עדתיו וחק נתן למו (תהל' צט ז). את חקיך אֶשְׁמֹר (שם קיט ח). חלקי יי' אמרתי לִשְׁמֹר דבריך (שם שם נז). ועתה אמרתך שָׁמָרְתִּי (שם שם סז). נשבעתי ואקימה לִשְׁמֹר משפטי צדקך (שם שם קו). פלגי מים ירדו עיני על לא שָׁמְרוּ תורתך (שם שם קלו). שָׁמְרָה נפשי עדתיך ואהבם מאד שָׁמַרְתִּי פקודיך ועדתיך (שם שם קסז–קסח). בני שְׁמֹר אמרי ומצותי תצפן אתך (משלי ז א). שֹׁמֵר מצוה שמר נפשו (שם יט טז). באין חזון יפרע עם וְשֹׁמֵר תורה אשרהו (שם כט יח). שׁוֹמֵר מצוה לא ידע דבר רע (קהל' ח ה).—ושמר פי מלך במשמ' זו: אני פי מלך שְׁמֹר ועל דברת שבועת אלהים (קהל' ח ב). — ושמר תֹּם: שְׁמָר תם וראה ישר[1]) (תהל' לז לז). — שמר שבת, יום השבת, ועי' שַׁבָּת: אך את שבתתי תִּשְׁמֹרוּ (שמות לא יג). וְשָׁמְרוּ בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם (שם שם טז). שָׁמוֹר את יום השבת לקדשו (דבר' ה יב). שֹׁמֵר שבת מחללו (ישע' נו ב). כל שֹׁמֵר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי (שם שם ו).—ושמר את החג, את חדש האביב: את חג המצות תִּשְׁמֹר (שמות כג טו). שָׁמוֹר את חדש האביב ועשית פסח ליי' אלהיך (דבר' טז א). — ושמר תוכחת: ריש וקלון פורע מוסר וְשֹׁמֵר תוכחת יכבד (משלי יג יח). אויל ינאץ מוסר אביו וְשֹׁמֵר תוכחת יערם (שם טו ה). — שמר מוסר: ארח לחיים שׁוֹמֵר מוסר (שם י יז).—שמר דעת: כי שפתי כהן יִשְׁמְרוּ דעת (מלאכי ב ז). — שמר תבונה: קנה לב אהב נפשו שֹׁמֵר תבונה למצא טוב (משלי יט ח).— שמר מזמות: לִשְׁמֹר מזמות ודעת שפתיך ינצרו (שם ה ב).—ושמר דרך, ארח במשמ' זו, ושמר את דרכי האל: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וְשָׁמְרוּ דרך יי' לעשות צדקה ומשפט (בראש' יח יט). למען נסות בם את ישראל הֲשֹׁמְרִים הם את דרך יי' ללכת בם כאשר שָׁמְרוּ אבותם אם לא' (שופט' ב כב). כי שָׁמַרְתִּי דרכי יי' ולא רשעתי מאלהי (ש"ב כב כב, תהל' יח כב). קוה אל יי' וּשְׁמֹר דרכו (תהל' לז לד). — ושמר את כהנתו: ואת אהרן ואת בניו תפקד וְשָׁמְרוּ את כהנתם (במד' ג י).— ושמר משמרת: וְשָׁמְרוּ הלוים את משמרת משכן העדות (במד' א נג). על פי יי' יחנו ועל פי יי' יסעו את משמרת יי' שָׁמָרוּ (שם ט כג). ואהבת את יי' אלהיך וְשָׁמַרְתָּ משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים (דבר' יא א). וְשָׁמַרְתָּ את משמרת יי' אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו (מ"א ב ג). השלשית מכם באי השבת וְשֹׁמְרֵי משמרת בית המלך וכו' וּשְׁמַרְתֶּם את משמרת הבית מסח ושתי הידות בכם כל יצאי השבת וְשָׁמְרוּ את משמרת בית יי' אל המלך (מ"ב יא ז). ולא שְׁמַרְתֶּם משמרת קדשי ותשימון לְשֹׁמְרֵי משמרתי במקדשי לכם (יחזק' מד ח).—ושמר ללכת, שמר לעשות, שמר ועשה, שמר מאד ועשה במשמ' זו: וּשְׁמַרְתֶּם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים (דבר' ד ו). שמע ישראל את החקים ואת המשפטים וכו' וּשְׁמַרְתֶּם לעשתם (שם ה א). ושמעת ישראל וְשָׁמַרְתָּ לעשות (שם ו ג). וצדקה תהיה לנו כי נִשְׁמֹר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יי' אלהינו (שם שם כה). וְשָׁמַרְתָּ את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם (שם ז יא). וזכרת כי עבד היית במצרים וְשָׁמַרְתָּ ועשית את החקים האלה (שם טז יב). וְשָׁמַרְתָּ לעשות ככל אשר יורוך (שם יז י). השמר בנגע הצרעת לִשְׁמֹר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתם תִּשְׁמְרוּ לעשות (שם כד ח). והיה אם שמוע תשמע בקול יי' אלהיך לִשְׁמֹר לעשות את כל מצותיו (שם כח א). כי תשמע אל מצות יי' אלהיך אשר אנכי מצוך היום לִשְׁמֹר ולעשות (שם שם יג). והיה אם לא תשמע בקול יי' אלהיך לִשְׁמֹר לעשות את כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום (שם שם טו). רק שִׁמְרוּ מאד לעשות את המצוה ואת התורה אשר צוה אתכם משה (יהוש' כב ה). ויהוא לא שָׁמַר ללכת בתורת יי' אלהי ישראל (מ"ב י לא). בחקותי יהלך וּמשפטי שָׁמַר לעשות

[1]) [יש גורסים שמר תֹּם ורעה יֹשֶׁר.]

(יחזק' יח ט). — ובצרוף מלא יותר, שמר קרבן להקריב: את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תִּשְׁמְרוּ להקריב לי במועדו (במד' כח ב). — ושמר האל חקות קציר: ולוא אמרו בלבבם נירא נא את יי' אלהינו הנתן גשם וירה ומלקוש בעתו שבעת חקות קציר יִשְׁמָר לנו (ירמ' ה כד). — שמר בעל החיים את עתו: גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסוס ועגור שָׁמְרוּ את עת באנה (שם ח ז). — שמר ודרש, שמר ושמע: שְׁמֹר ושמעת את כל הדברים האלה (דבר' יב כח). שִׁמְרוּ ודרשו כל מצות יי' אלהיכם (דהי"א כח ח). — ושקד ושמר במשמ' זו: אתם קדש ליי' והכלים קדש וכו' שקדו וְשִׁמְרוּ עד תשקלו לפני שרי הכהנים והלוים (עזרא ח כט). — ושמר האדם מחסום לפיו: אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אֶשְׁמְרָה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהל' לט ב). ועי' שׁוֹמֵר[1]). — ואמר בן סירא: בני עת המון שמר ופחד מרע ועל נפשך אל תבוש (ב"ס גני' ד כ). חכם יחריש עד עת וכסיל לא ישמר עת (שם כ ז). — ובתו"מ: הא למה זה דומה לנועל את ביתו לשומרו וכו' (שבת יג ו). אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות, אבל מחשיך הוא לשמור (שם כג ג). כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קדושיה אינה צריכה למאן (ר' חנינא בן אנטיגנוס, יבמ' יג ב). וכל שאינה יכולה לשמור את גטה אינה יכולה להתגרש (גיטי ו ב). הכניס שורו לחצר בעל הבית וכו' אינו חייב עד שיקבל עליו לשמור (רבי, ב"ק ה ג). רבי, תן לי זמן ונתן לו זמן, שמרה עומדת על פתח חצרה ושבר את חפך בפניה והיתה מטפחת ומניחת ידה על ראשה וכו' (שם ח ו). המפקיד מעות אצל חברו, צררן והפשילן לאחוריו, או שמסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי, חייב, שלא שמר כדרך השומרים, ואם שמר כדרך השומרים פטור (ב"מ ג י). שמור לי ואשמור לך שומר שכר, שמור לי ואמר לו הנח לפני שומר חנם (שם ו ו). והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות (ר' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקא, אבו' ד ה). חטת המים הבאה מרחוק כשרה ובלבד שישמרנה שלא יפסיקנה אדם (פרה ח יא). המניח עם הארץ בתוך ביתו לשמרו, בזמן שהוא רואה את הנכנסין ואת היוצאין, האוכלים והמשקים וכלי חרס המפתחים, טמאים (טהרו' ז ה). המניח את כליו מגת זו לגת הבאה כליו טהורין, ובישראל עד שיאמר בלבי היה לשמרם (שם ז ז). נתנן (את הזיתים) בבית עד שישמר את גגו וכו' אינן מוכשרין (שם ט ו). האומר לחבירו השאילני ואשאילך, שמר לי ואשמור לך, השאילני ואשמור לך הרי הן כשומר חנם (תוספת' ב"מ ז יט). השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה, לשמור לו את התינוק אין נותן לו שכרו של שבת (שם שם ח א). שכרו לשמור לו את הבהמה, שכרו לשמור לו את הכלים והלכה למקום גדודי חיה וליסטין וכו' הרי זה אינו אונס (שם שם טו). ושם אלהים אחרים לא תזכירו, שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עכו"ם פלונית (סנהד' סג:). — ובינ' פעו' *שָׁמוּר: אוכלין על המופקר אבל לא על השמור (שביעית ט ד). לנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו (שבת יג ז). נותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור (שם כב ד). תם חייב ומועד פטור שנאמר ולא ישמרנו בעליו ושמור הוא זה (ר"י, ב"ק ד ט). — *ושמר לפלוני, המתין וחכה לו: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל, בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימת

[1]) [בקצת מקומות, כגון הושע ד י (כי את יי' עזבו לשמר), תהל' לא ז (שנאתי השמרים הבלי שוא ואני אל יי' בטחתי), משלי כז יח (נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד), רצו המפרשים למצא את המשמ' של עבודת אלהים בפֻלחן. אבל א) במקום בהושע לא דיקה המסרת בחלוקת הפסוקים והכונה היא, עם דברי ההמשך: כי את יי' עזבו — לשמור (במקום זה) זנות ויין ותירוש (אשר) יקח לב, ולפי זה בא לשמור בנג ד אל עזוב, במשמ' קים והחזיק; וכן בא ב), כמו בתהל' לא ז (השמרים הבלי שוא) אותו צרוף בבנין פִּעֵ' בנגוד מפֹרש אל עזב ביונה ב ט: משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו, באותה משמ'. ובמשלי שם המשל הוא של התאנה, אשר נוצרה, חשומר עליה מתולעים מזיקים וכד' יאכל פריה, ואין שומר אדניו, אלא הנוצר ושומר עליו כמש.

בש"ב כב מד כתוב: תשמרני לראש גוים, אבל בתהל' יח מד במק' זה: תשימני לראש גוים, וכך כנראה נכון. על איוב יד יז עי' ג. שׂטר.]

חפלתי (ברכ׳ ג). ושומרת יבם, עי׳ יבם, 1347. — ובסהמ״א, גם במשמ׳ קים ותמיד וכדו׳: המינים שהם הכללים שמורים ודפרטים אובדים (רלב״ג, שמות ג טו, תהלים קב כו). הזרעון האחד שיצמיח זרעונים רבים ובכל זה שומר את נועו ומחזיק את תבניתו (עולם קטן, הורויץ, כג). הנפש הצומחת היא השומרת תבניתה ואוחזת צורתה הראשונה ברצון הבורא ית׳ שהרכיב בנפש להיות בה כח לשמור נוע לכל יאבד (שם, כו). וצריך לקבוע כח יצורי לשמור צורות המורגשות (ר״י א״ת כוזרי ה יב). כמו הצמח שאין בו ידיעה במה שעושה וכו׳ ותמצאהו שומר המין וכו׳ ואישיו כולם שומרים אלה התמונות והשעורים והצבעים והריחות והטעמים (אמו״ר א ו, ד״ה מדמה ומחשב). ודע שזה הכח אשר נקראהו מדמה וכו׳ והוא שומר הצורות הנעלמות וכו׳ (שם). כל משפט שיחזור נשואו לנושאו ונושאו לנשואו, אם נשאר צודק כמו שהיה קראנו אותו הפוך המשפט וכו׳ שהוא ישמור האיכות והכמות והצדק (מלות הגיון ה). דרך אחרת בזה תשלם המספר האחד אל הכלל הקרוב ועל העולה ערוך המספר האחר ושמור העולה, גם ערוך המספר האחר על שיעור ההשלמה ושמור העולה והוא השמור השני, ואם היתה ההשלמה לתוספת תגרע השמור השני מהשמור הראשון והנשאר הוא המבוקש (רלב״ג, מעשה חושב, כט) 1). —*מצה שמורה: ובלבד שיאכל כזית ממצה שמורה לשם מצה (טוא״ח, הלכ׳ פסח תכד). ואכלתי מצה שמורה כל הפסח (סיד״א, מעגל טוב, 62). — ואמר המשורר: בעודך ברכי נפשי אלהים ושמרו משלח כל גמוליו (תוספת למבחר הפניני׳ם, שער כפית הטובה, הברמן רלג).

—נפעי׳, נִשְׁמַר, נִשְׁמָר, נִשְׁמַרְתְּ, נִשְׁמְרוּ, נִשְׁמָרוּ, נִשְׁמַרְתֶּם, הִשָּׁמֵר, הִשָּׁמֶר, הִשָּׁמְרוּ, הִשָּׁמֵרוּ, הִשָּׁמְרִי, תִּשָּׁמֵר, תִּשָּׁמֵרוּ, —א) שמר האדם על עצמו לבלתי עשות דבר שיוכל להזיק, sich hüten, auf der Hut sein; prendre garde; to take care: אחם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד (דברי׳ ב ד). ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול

אבי להמיתך ועתה השמר נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת (ש״א יט ב). וישלח מלך ישראל אל המקום אשר אמר לו איש האלהים והזהירה ונשמר שם לא אחת ולא שתים (מ״ב ו י). — ובתעודות לכיש: וספר טביהו עבד המלך הבא אל שלם בן ידע מאת הנבא לאמר השמר (חרס ג 15 וכו׳, טורטשינר, 90). —ונשמר האדם בדבר, ברוחו, נזהר ושמר עליו: ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחד מבקש זרע אלהים ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגד כי שנא שלח אמר יי׳ אלהי ישראל וכסה חמס על לבושו אמר יי׳ צבאות ונשמרתם ברוחכם ולא תבגדו 1) (מלאכי ב יה—יו). — ונשמר האדם לנפשו, בנפשו 2): ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר יי׳ אליכם בחרב מתוך האש (דברי׳ ד יה). ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה את יי׳ אלהיכם (יהוש׳ כג יא). כה אמר יי׳ השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת (ירמי׳ יז כא). —ונשמר בדבר במשמ׳ נזהר בכל הנוגע לדבר: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו (שמות כג יג). השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים (דברי׳ כד ח). ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב ויכהו בה אל החמש (ש״ב כ י). — ונשמר מדבר, ממעשה, נזהר שלא לעסק בו: כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע (דברי׳ כג י). ויאמר מלאך יי׳ אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר (שופטי׳ יג יג). אין לחם חל אל תחת ידי כי אם לחם קדש יש אם נשמרו הנערים אך מאשה (ש״א כא ה). — ונשמר מזולתו, מפניו, שלא יזיקו זה: הנה אנכי שלח מלאך לפניך וכו׳ השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו (שמות כג כ—כא). איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו (ירמ׳ ט ג). — ובפרט בצווי בתוספת הכנוי להדגשה, השמר לך, השמר לך פן, השמר לך עשות, מעשות, השמר לך (ו)אל תעשה: ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה (בראשי׳ כד ו). ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלם הלילה ויאמר לו

---

1) [ועי׳ דגמאות נוספות לשמוש זה אצל קלצקין־צובל, אוצר המונחים הפילוסופיים ד, 134 וכו׳.]

1) [כמבֹאר לעיל בהערה, עקר הכונה שהאדם מצוה לשמר על רוח אלהים שבקרבו.]

2) [גם כאן עקר הכונה שמר על נפשו, שתאבד אם יעשה דבר שלא כרצון האל.]

הִשָּׁמֶר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם לא כד). יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר הִשָּׁמֶר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם שם כט). ויאמר לו פרעה לך מעלי הִשָּׁמֶר לך אל תסף ראות פני כי ביום ראתך פני תמות (שמות י כח). והגבלת את העם סביב לאמר הִשָּׁמְרוּ לכם עלות [1]) בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות יומת (שם יט יב). הִשָּׁמֶר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך (שם לד יב). רק הִשָּׁמֶר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דברי' ד ט). הִשָּׁמְרוּ לכם פן תשכחו את ברית יי' אלהיכם אשר כרת עמכם (שם שם כג). הִשָּׁמֶר לך פן תשכח את יי' וכו' (שם ו יב). הִשָּׁמֶר לך פן תשכח את יי' אלהיך (שם ח יא). הִשָּׁמְרוּ לכם פן יפתה לבבכם (שם יא טז). הִשָּׁמֶר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה (שם יב יג). הִשָּׁמֶר לך פן תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתך (שם שם יט). הִשָּׁמֶר לך פן תנקש אחריהם (שם שם ל). הִשָּׁמֶר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל (שם טו ט). ועתה הִשָּׁמְרִי נא ואל תשתי יין ושכר (שופט' יג ד). וישלח איש האלהים אל מלך ישראל לאמר הִשָּׁמֶר מעבר המקום הזה (מ"ב ו ט). הִשָּׁמֶר אל תפן אל און (איוב לו כא).— ב) ובמשמ' סבילה, ששמרו אותו: ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר ובנביא העלה יי' את ישראל ובנביא נִשְׁמָר [2]) (הושע' יב יג–יד). כי יי' אהב משפט ולא יעזב את חסידיו לעולם נִשְׁמָרוּ וזרע רשעים נכרת (תהל' לז כח). — —ובתו"מ: כל שהוא אוכל ונשמר וגדוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה (פאה א ד, מעשר' א א). הפיגם והירבוזין וכו' פטורין מן המעשרות וכו' שאין כיוצא בהן נשמר (שביעי' ט א). איזו היא חצר שהיא חייבת במעשרות ר' ישמעאל אומר חצר הצורית שהכלים נשמרים בתוכה (מעשר' ג ה). הסאה והאזוב והקורנית שבחצר

[1]) [יש חושבים שהעקר: מעלות, בכתיבת האות מ פעם אחת במלה לכם, במק' פעמיים (הפלוגרפיה).]

[2]) [אמנם קשה ענין הכתוב, הבא לבאר, כי עשה האל לישראל במדה כנגד מדה ביד נביאיו (וביד הנביאים אדמה, שם' י): כשם שעבד ושמר יעקב באשה, כן העלה ונשמר ישראל בנביא.]

אם היו נשמרים חייבין (שם שם ט). מי גדול השומר או הנשמר מן מה דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך הוי הנשמר גדול מן השומר (ב"מ, מד"ר בראש' עח). —ואמר המשורר: ואל תתאו חמר זמן ארך נשמר, וריחו לא נמר כשקט בשמרים (דונש, אל דעה לבי, אלוני קז). כי כל בני אדם כבר נשוו יחד והנשמר והשומר (בן כלפון אל שמואל הנגיד, ברודי, שמואל הנגיד, 28).

—פִּעֵל, מְשַׁמְּרִים,—שִׁמֵּר, שמר האדם הבלי שוא, אלהים, אלילים [1]), החזיק ועבד אותם, festhalten; retenir; to keep: מְשַׁמְּרִים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב ט). — ובתו"מ: אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמית שתהא משמרתו מפני שהוא ירק בירק (כלאי' א ח). אף איש אחד מתיחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו (ר' שמעון, קדוש' ד יב). כשאדם בא לידי חולי וכו' ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו (ר' נהוראי, שם שם יד). מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל (סנה' יא ד). המטהר יינו של נכרי וכו' אסור עד שיושיב שומר ואין השומר צריך להיות יושב ומשמר, אף על פי שהוא יוצא ונכנס מותר (ע"ז ד יא). כל המנחות נלושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו (מנחו' ה ב). מדורות הגוים טמאים, כמה ישהה בתוכן ויהא צריך בדיקה ארבעים יום וכו' ואם היה עבד או אשה משמרים אותו אינו צריך בדיקה (אהלו' יח ז). השוטה כלים ברשות הרבים טהורין וברשות היחיד טמאין, ואם היה משמרן טהורים (טהרו' ח ג). הלבנים מצטרפין בכרוב מפני שהן אוכל ובחזרים מפני שהן משמרין את האוכל (ר"א בר צדוק, עקצ' ב ז). שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום ויאמרו עכשיו נותן פאה ועכשיו נותן פאה (תוספת' פאה א

[1]) [באשור' בא שַׁמַּר בבנינים שונים, וגם בשמות פרטיים כגון לוּלְתַּמַּר (במק' לושתמר)—אֵל, במשמ' העריץ ועבד את האלהים, ועל כן יש שחשבו כי בא הפעל גם במקרא בהוראה זו, ועי' בהערה לבנין קל.]

ו ועוד). משמרין אותה שלא לעבוד בה כל עבודה (שם פרה ב א). שמא יאמרו ישראל אנו עולים להשתחוות מי משמר לנו את ארצנו (ספרי עקב נב). אמר לו משה ליהושע יהושע למה אתה משמר את ראשך, לא לכתר, צא מתחת הענן והלחם בעמלק (כ"א המודעי, מכילי' בשלח, ויבא עמלק, מא"ש, נג:). היו אומות העולם מונין את ישראל ואו' וכי איפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים, והיו ישראל אומריי על ידי ששומר זה מה שכתוב בזה (ירוש' ברכ' ב ג). ממנו למדנו ג' דברים ספוג אינו מרפא אלא משמר וכו' (ר' ישמעאל בי ר' יוסי, שם שבת עז ג). ר' יוחנן ור' יודן בי ר' שמעון חד אמר אם שומרת מה שבפה ושומרת מה שבכתב את נוטל שכר וכו' (שם פאה ב ו, מגלה ד א ועוד). ומניין ששומר הקב"ה על עולמו שבעה ויהי לשבעת הימים וכו' אלא בשר ודם שאינו יודע מה עתיד להיות אינו מתאבל עד שימות המת, אבל הקב"ה שהוא יודע מה עתיד להיות שומר על עולמו תחילה (ר' זעירה, שם מו"ק ג ה). רב ושמואל חד אמר אילו ואילו כהלכה היו עושין, וחד אמר אילו כהלכתן ואילו כהלכתן, מסורית בנתיים ואת אמר הכין, המקום משמר ולא אירע מעשה מעולם (שם יבמ' א ו ועוד). אבל התורה אינה כן אלא מכבדתו ומשמרתו מכל רע בנערותו וכו' וכן אתה מוצא באבינו אברהם ששומר את התורה עד שלא באת לעולם וכו' (ר' נהוראי, שם שם ד יא) מתי אמרו שומר חנם נשבע ויוצא בזמן ששומר כדרך השומרין (שם ב"מ ג יא). שומר אדם עצמו מעבירה פעם ראשונה, שנייה ושלישית הקב"ה משמרו (ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק, שם סנוע' א ט). כל זמן שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי, מתו אין אבל משמרו לא והתניא המשמר את המת אעפ"י שאינו מתו פטור מק"ש וכו' משמרו אעפ"י שאינו מתו מתו אעפ"י שאינו משמרו וכו' (ברכ' יח.). אין השומר צריך להיות יושב ומשמר (חולי' ג.). לפי שהיה משה משמר בעצמו כל אותן ארבעים שנה שלא להקפיד כנגדם (תנחומא חקת סט). לפי שבנותן של גוים משמרות עצמן ממקום ערותן ומפקירות עצמן ממקום אחר (כ"ש לקיש, מד"ר בראש' ם). כל זמן

שהיה הבן קטן היה אביו משמר אותו (שם שמות טו). והולד שרוי במעי אמו והב"ה משמרו (שם ויקרא יד). מה אגוז זה עצו משמר פריו כך עמי הארץ שבישראל מחזקין בדברי תורה (ר' עזריה, שם שה"ש, אל גנת אגוז). לא שספוג מרפא אלא שהוא משמר את המכה (שם איכה, רוח אפנו). בור סיד שאינו מאבד טפה קנקן זפותה שמשמרת את יינה (אדר"נ יד, מכטר, כט:). — ושִׁמֵּר את השבת, עי' שַׁבָּת 6883. — ושִׁמֵּר יום אחד אף שאינו יודע שהוא יום שבת: היה מהלך בדרך ואינו יודע אימתי שבת משמר יום אחד לששה, מאי לאו מונה ששה ומשמר יום אחד, לא משמר יום אחד ומונה ששה, א"ה משמר יום אחד לששה משמר יום אחד ומונה ששה מיבעי ליה וכו' (שבת סט:). ושמר שני ימים: מי גרם לי להיות משמרת שני ימים בסוריא על שלא שמרתי[1]) יום אחד בארץ (ירוש' שבת ג ט). — ואמר הפיטן: שמועה טובה לאם [שימעתה] ומשמועה רעה אותו שימרתה (ינאי, זולאי, כט). קדוש במלאכי שלום שימרו במקום יושנו (שם שם לט). אם שימרתה מי יזיקו אם תמכתה מי ימחה (שם שם ריד). שִׁמֵּר בעקב דליקת נרות במצותם מע"ב ועד ערב (עבודה, מחזור איטלי' ב, ריז).

— הִתפ', אֶשְׁתַּמֵּר, אֶשְׁתַּמְּרָה, יִשְׁתַּמֵּר, — כמו נפע' במשמ' נזהר, sich hüten; prendre garde; to take care: ואהיה תמים לו וָאֶשְׁתַּמְּרָה מעוני (ש"ב כב כג, וכעין זה תהלי' יח כד). אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך זית ולא תסוך שמן ותירוש ולא תשתה יין וְיִשְׁתַּמֵּר חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב[2]) (מיכה ו יה – יו). — ובתו"מ, בפרט במשמ' התקים, נשאר: נכרי שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום, אם היה בחזקת המשתמר מותר (ע"ז ס ג). הירק שדרכו להשתמר יום אחד תורמין עליו יום אחד (תוספת' תרומ' ד ה). מפני מה הכל קופצין

---

1) [בשרידי הגניזה, גינזברג 101: שימרתי.]

2) [בכל המשפטים האלה דבר בגוף שני: תזרע, תקצור וכו', ותלכו, תשאו, וכן ת"י במק' וישתמר: ונטרתון, ועל כן נראה שאין וישתמר אלא שבוש במק' והשמרו, בו"ו במק' יו"ד.]

לישא את הגיורת ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת מפני שהגיורת היא היתה בחזקת המשתמרת והשפחה המשוחררת היא היתה בכלל המופקרת (פס הוריות ג יח, ועוד). חבר עומד מלמעלה ועם הא״ץ עומד מלמטה ושולה ונותן לו לעם הארץ נאמן לומר לא טמאתי מפני שהוא בחזקת משתמר (פס ב״ק סוף פרק ג). כל המבואות בחזקת טומאה חוץ מן החצר המשתמרת וכו׳ (ר׳ שמעון, פס טהרות ו). ובי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה, תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית וכו׳ (ברכות לב:). למה הדבר דומה לאדם משמר פרדס, משמרו מבחוץ כולו משתמר, משמרו מבפני׳ שלפניו משתמר, שלאחריו אינו משתמר (יבמ׳ כא.). ה״מ בחצר המשתמרת אבל חצר שאינה משתמרת אי עמד בצד שדהו אין, אי לא לא (ב״מ יא.). ב״ו נותן חפץ בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אין משתמר (נדה לא.).—ובסהמ״א: אם הוציא בהמה במתג שאין משתמרת כגון שקשר חבל בפי הסוס או במתג שאינה צריכה לו אלא משתמרת בפחות ממנו (רמב״ם, שבת כ ח). וכן ירק שדרכו להשתמר ג׳ ימים כגון המלפפונות כל שליקט בשלשת ימים מצטרף ותורם מזה על זה (הוא׳ ס ו).

—פע׳, *שִׁמֵּר, — ששמרו אותו, שמרו עליו: הקלין שבדמאי וכו׳ חזקתן בכל מקום פטורין, אם היו משומרין חייבין (תוספת׳ דמאי א א). מאי עין לא ראתה, אריב״ל זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית (ברכ׳ לד: ועוד). אמר קרא ליל שמורים, ליל המשומר מששת ימי בראשית ואידך לילה המשומר ובא מן המזיקין (ר״ה יא:). שיהו היום והלילה משומרים (ירוש׳ פסחים א א) אמר לון מן השמור הבאתים ואם אין את מאמינג הרי שדה פלוני משומרת לפניך (שם שם ד ג). וטח את פיה בבצק ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים (שבת כא:). האגוז הזה כל זמן שעצו דבוק לפריו הרי הוא משומר (פס״קת, רב׳, יהודה ויששכר, מג.) אבל ברכות שברכו אותן האבות משומרין הן לעתיד לבא (מד״ר דבר׳ ג).

—ובסהמ״א: למה לא נתת המשכון לנכרי והיה יותר משומר כי נכרי היה צריך לפרוע אלי לפחות כנגד המעו׳ שהלווה עליו (שו״ת הר״י מינץ והר״מ פאדווה עו, כט).—ואמר הפיטן: טוב נמת לאדירים, ישקלו כסף כפורים, כפר עון מכפרים, לעד יהו מְשֻׁמָּרִים (אתה אהבת, יוצר לשבת שקלים). שמרו עמ׳י תורה ותהיו מְשֻׁמָּרִים (הלכות גדולות, הילדסהיימר, 6).—ואמר המשורר: הנחתי רעב עברה ואנחתי מְשֻׁמֶּרֶת (ר׳ שמואל הנגיד, אחי מוסר, הברמן ב 51).

—הָפע׳, הֻשְׁמַר, —כמו פִע׳ ונפע׳: ואצל התכלית או בקרוב ממנו תהיה ההולדה והיא היותר נכבדת ממדרגת הנפש האנושית כי בה יתמיד המציאות ויושמר (אמו״ר לרא״בד א ו, 26).

ב. שָׁמַר, קל לא נמצא במקורות.

—נִפע׳, הִשָּׁמֵר [1], זקק היין משמרים, sich abklären (Wein); se clarifier, dépouiller; to clear off: הִשָּׁמֵר והשקט [2] אל תירא ולבבך אל ירך (ישעי׳ ז 7).

—פִע׳, *שִׁמֵּר, שמר את היין, זקק וסנן אותו משמריו, abklären; clarifier, dépouiller; to clear off (wine) המשמר חייב משום בורר (ר׳ זעירה רב חייה בר אחי בשם שמואל, ירוש׳ שבת ז א). מה המרקד קמח למטן וסולת למעלן אף המשמר יין מלמטן ושמרין מלמעלן (הוא, שם).

---

[1] [עי׳ בהערה שאחר זו].

[2] [כבר ראו כמה פרשנים בימי הבינים, שאין כאן השמר לשון שמירה, אלא השמר והשקט בא כהוראת שקט אל שמריו, כדברי רש״י: שב בשלום כיין על שמריו ע״כ, וזאת כנראה אף כונת ת״י: אסתמר ונוח, כאלו מן סמר, כנאמר בהערה לשרש ב. שמר, ועי׳ גם בנאמר על שקט (שעקר הוראתו כלשון נפילה), ולא צדקו אלה שמצאו גם כאן את הפעל א. שָׁמַר, ואמנם אפשר שכונת הדברים לבנין הִפע׳ הַשְׁמֵר והשקט, כלו׳ הורד שמרים, כיין העומד בשקט וע״י כן הוא משקיע שמרים, שלא כנקוד, שהלך אף הוא אחר א. שָׁמַר.]

—פעי' בינ' מְשֻׁמָּר, שיש בו שמרים: אדם כי יקדיח וראיתה את שיתנו משומר ורופש כמראת שתן החמור דע כי יבאב ראשו (חסף הרופא כ"י 133).

ג. שָׁמַר, תִּשְׁמֹר,—שמר על דבר, פסח עליו, שחרר, ש"ח חפשי [1]), übersehen; fermer l'oeil sur; to overlook: כי עתה צעדי תספור לא תִשְׁמֹר על חטאתי (איוב יד יו).

שֶׁמֶר [2]) או שֵׁמֶר, ס"ז, במקרא ובתו"מ רק מ"ר שְׁמָרִים, כנ' שְׁמָרָיו, שְׁמָרֶיהָ, שִׁמְרֵיהֶם, — פסלת היין והשמן השוקעת בתחתית הכלי, Hefen; lie(s); lees, dregs: ועשה יי' צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שְׁמָרִים [3]) שמנים ממחים שְׁמָרִים מזקקים (ישעי כה ו). שאנן מואב מנעוריו ושקט [4]) הוא אל שְׁמָרָיו ולא הורק מכלי אל כלי וכו' על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר (ירמי מח יא). ופקדתי על האנשים הקפאים על שִׁמְרֵיהֶם האמרים בלבבם לא ייטיב יי' ולא ירע (צפני א יב). כי כוס ביד יי' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שְׁמָרֶיהָ ימצו ישתו כל רשעי ארץ (תהל' עה ט). — ובתו"מ: נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו (שבת כ ג). יוציא לו ג' לוגין שמן למאה, לוג ומחצה שמרים לוג ומחצה בלע, אם היה שמן מזקק אינו מוציא לו שמרים וכו' ר' יהודה אומר אף המוכר שמן מזקק לחברו כל ימות השנה הרי זה מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה (ב"מ ג ח). אין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו (שם ד יא). חבית של זיתים מגלגלים, כש"א אינו צריך לנקב וכה"א צריך לנקב, ומודים שאם נקבה ונסתמה שמרים שהיא טהורה (עד' ד ו). משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים (חגי' ה טו). אינו מביא לא מפית מפני הקמחין, ולא משוליה מפני השמרים (מנח' ח ז). חבית שנקבה וסתמוה שמרים הצילוה (כלים י ה). שמרי גוים שיבשו אסורין בהנאה (תוספת' תרומות י יג). אף כשאמרו ניתנין לו שמריו נותן של היום היום ושל מחר למחר (שם ב"מ ג כז). חבית מנוקבת היתה כדברי בית הילל אלא שסתמוה שמרים (שם עדיות ג ג). שמן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע הרי זה בעל מום למזבח (שם מנח' ט ח). ומה בינו לשמרים של גוי, אלא שמרים של גוי שמא אינן אסורין בהנייה הא שמרים שיבשו אין בהן משום הניית ע"ז (ירוש' דמאי א ג). ומה המרקד קמח מלמטן וסולת מלמעלן אף המשמר יין מלמטן ושמרין מלמעלן (ירוש' שבת ז ב). עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים וכו' והשותה שמרי יין וכו' (ברכ' כה.). טורד אדם חבית של יין ויינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש (שבת קלט:). כגון שניקבה למטה מן השמרים (שם קמו:). לא אמרו שמן עכור אלא למוכר בלבד שהרי לוקח מקבל עליו לוג ומחצה שמרים בלא פקטים (ב"מ מ:). — ובפהמ"א, גם ברפואה לגבי נוזלים שבגוף האדם: כבוסר של ענבים, כשמתחילין לבסום כיון שנוגע בו דובב השמרים משמיע קול (רמב"ם, בכורות לא:). שמן כתית, שמן נקי, שאין זיתים נטחנים בריחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטוחן (רש"י, ת"א ה כה). הסכמת הרופאים בשמוש מלת שמרים הנה סר ממנהג הידוע, וזה כי הם יאמרו שקע ושמרים לא למה שישקע לבד אבל לכל עצם עב הממשות (קאנון א ב, למוד ג כלל ב, בשתן ו). עשה לו המעים לקבל את שמרי המאכל והמשתה (ר"ש דו-ולו, תחכמוני ליצירה א, סג.). ויצאו מן המורסות אותם הלחיות המתחלפות וישקע בשתן המוקדחים אותם השמרים המגונים (פרקי משה ג, ז:). ויבט אל הענן אשר על פניהם ובמראה שמריהם ותבניותיהם (רס"ע פלקירא, המבקש, לח). וזו היציאה (של מחלת הסרטן) יש לה סביבה גי־י,

---

[1]) [אלה דברי העורך בפרושו על איוב על כתוב זה: לכאורה בניגוד לנאמר על ספירת צעדי איוב בחיוב. אבל גם כאן לא הובנה מלה ארמית שבמקור, כי „שמר" (בבנין פַּעל) הוראתו בסורית ובמנדעית איננה שמור, אלא: שלח חפשי, שחרר (בפאפיב: אשתמר, שוחרר), והמלה מקבילה לאכדית mushshuru באותה הוראה, וכן כאן: לא תשחרר, לא תשלח חפשי על חטאתי, בפיעל: תְּשַׁמֵּר.]

[2]) [עי' ב. שמר, הערה.]

[3]) [כאן כנראה במשנ' יין בְּשֶׁמֶר, ועי' ב. שָׁמַר.]

[4]) [עי' שָׁקַט, הערות.]

מלאים מן התערובות המולידות אותה והם שמרי המרה השחורה (ר' מאיר אלדבי, שבילי אמונה, הנתיב הרביעי ד). ומשלחת הכבד תעבה והשמרים אל הטחול וכו' (ס' מוסר לר"י בן יהודה ב יג). והגוף יעמוד בבריאותו וכו' ותחזיקני המחזקת בבליה ותשנה המשנה לצורת הגוף ותהפכני אליה ותשליך המשלכת הרפשים והשמרים מעליה (דברי חפץ, אגרת לשון הזהב לר"י אלחריזי). ונתאכסנתי אצל נקי הדעת זך בלי שמרים וכו' (סיד"א, מעגל טוב, 7)' והי' כאשר בא הגביר וכו' הלכתי אצלו וחזיתיה וכו' זך בלי שמרים (שם, 32). — ואמר המשורר: ואל תתאו חמר זמן ארוך נשמר, וריחו לא נמר, כשוקט בשמרים (דונש, דעה לבי, אלוני, קז).—ומ"י ״שֶׁמֶר: ואז תסיר הקלחת מן האש עד שיתקרר מעט ואז ימצה החלבים והשמנים והמוהים והחמאה מעל השמר הנשאר בו (שבתי דונולו, 4). ואמר הפיטן: בלענת שמר מוקק אותי שבע (רסע"ג, אבוי לירח, קליס' ח"ב, סדור רסע"ג שכ) [1]). וכום חמר ללב המר הגר ושמר ימצו (סליחי לשבת שובה, סדור אר"ל, תקמד). תאדם כתולע תלבן כצמר, שוקטת כיין הטוב על שמר (אור בקר, ויגיליה חסע). — ואמר המשורר: והשקמו גביעי יין ידידות, והצר לי מצות שמרי שמריו (רמב"ע, יריבי, ברודי, ריז).

***שֶׁמֶר,** שׁוּמָר, ס"ז, — עשב ריחני גבה בעל פרחים צהבים, משמש תבלין בבשול [2]), foeniculum capillaceum; Fenchel; fenouil; fennel: שומר וכרפס מה נפיק מנהון פיטרוסילינון (ירוש' כלא' א ד, לפי נסח הר"ש). — ובספה"א: ולקדחת הליחיית מועיל עם כרפס ושומר ואפונים (מפתח הרפואה, כ"י בריטי' מוזי). ומבקשי' עשב השומר ואוכלין אותו ומקנחי' בו את עיניה' ומתרפאי' (שער השמים ד א, טז:). והשתה (המינקת) מי שומר לח עם סוכר (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד). או יקח לב לוזים קלופים וישימם בפיו כל הלילה ובבקר ילעום עמם מעט מזרע שומר (שם שם). או ישתה מי שומר לח אחר שירתיחהו ויסנן אותו (שם שם). יוקח שרשי שומר ושרשי כרפס ושרשי סרים ומזרע השומר ומזרע אל סרים וכו' (שם שם).

שְׁמָרָה [1]), ס"נ, — מִשְׁמָר, Wache; garde; watch: שיתה יי' שָׁמְרָה לפי נצרה על דל שפתי (תהלי' קמא ג). [2])

***שְׁמַרְחֹם,** ס"ז, — כלי העשוי לשמר את חם הדברים הנתנים בתוכו, Thermos; thermos, נוהג בספרות ובדבור.

***שְׁמָרִיּוּת,** ס"נ, — מטבע השמרים: ואמנם (הלחה) השחורה בלתי טבעית היא מה שאינה על דרך הצלילה והשמריות אבל ע"ד השריפה ואפריות וכו' כי הדברים הלחים המתערבים בארציות תפרד הארציות מהם על שני פנים, אם על דרך הצלילה והשמריות (קאנון א א פרק ה, במזג הליחה).

***שַׁמְרָן,** ס"ז, — אדם העשוי לשמר דברים בזכרונו: וזקן שלא גבר על מזגו הטבעי הליחה המקרית יהא זכרן לפי שמזג הזקן יבש זלפיכך ימצא במקצת חזקנים זכרן ולא שמרן (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה נתיב ד, מז:). — *ובמשמ' אדם שדרכו לשמר על דעות ומנהגים מקבלים, konservativ; conservateur; -tive, נוהג בדבור ובספרות.

***שַׁמְרָנִי,** ת"ז, — של השמרן, של האדם השומר על הדעות והמנהגים המקבלים, נוהג בדבור ובספרות.

***שַׁמְרָנוּת,** ס"נ, —טבע השמרן, השומר על הדעות והמנהגים המקבלים, נוהג בדבור ובספרות.

---

[1]) [כנראה בהשפעת הסליחה הזאת כותב ראב"ע בשירו על הנהגת הבריאות (שמעו כח, כהנא א, 185) על חדש סיון: תקיז דם מכבד, ותשלשל מן תאבד, זרע שמר (מנקד שֶׁמֶר) לענה, עם יין תשתה נא.]

[2]) [מן הארמ' שומרא, וכן בסור' שומר(א), בערב' המדברת שַׁמַר (צמח קוצני) או שַׁמַר, ועי' לֵו, Flora III, 460. ואמנם אין להשוות א. שָׁמִיר בעבר', ועי' בערך זה.]

---

[1]) [אותה מלה בעקר היא שומרה, שומירה בלשון המשנה, ועי' שם.]

[2]) [גם בפסו' שיתה יי' מורה להם ידעו גוים אנוש המה סלה (תהלי' ט כא) הכונה כנראה: שיתה יי' שמרה להם וכו'.]

*שְׁמַרְקַע[1], ס"ז, מין ממיני הפטריות, Trüffel; truffe; truffle: ושאר כל ירקות שדה חוץ מ ש מ ר ק ע י ם וכו' הרי אלו צריכין מחשבה והכשר (עוקצ' ג ג).

א. שמשׁ, ממנו שֶׁמֶשׁ, שִׁמְשָׁה[2], °שִׁמְשַׁי, °שִׁמְשִׁיאֵל, °שִׁמְשְׁיָה, °שִׁמְשִׁית.

ב. *שמשׁ[3], ממנו °הִשְׁתַּמְּשׁוּת[4], *מְשַׁמֵּשׁ, *שִׁמּוּשׁ, °שִׁמּוּשִׁי, *שִׁמֵּשׁ, *שַׁמָּשׁ, °שַׁמָּשׁוּת, *תַּשְׁמִישׁ, °תַּשְׁמִישָׁה.

שֶׁמֶשׁ[5], סזו"נ, בהפסק שָׁמֶשׁ, כנ' שִׁמְשֵׁךְ, שִׁמְשָׁהּ, ס"ר כנ' שִׁמְשֹׁתַיִךְ ?, — חמה, הגוף השמימי הגדול המשפיע אור וחם לארץ, Sonne; soleil; sun: הנה חלמתי חלום עוד והנה הַשֶּׁמֶשׁ והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי (בראש' לז ט). ופן תשא עיניך השמימה וראית את הַשֶּׁמֶשׁ ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים (דבר' ד יט). וישתחו להם וְלַשֶּׁמֶשׁ או לירח (שם יז ג). אז ידבר יהושע ליי' וכו' ויאמר לעיני ישראל שֶׁמֶשׁ בגבעון דום וירח בעמק אילון וידם הַשֶּׁמֶשׁ וירח עמד (יהוש' י יב – יג). והשבית את הכמרים וכו' ואת המקטרים לבעל לַשֶּׁמֶשׁ לירח ולמזלות (מ"ב כג ה). וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לַשֶּׁמֶשׁ (שם שם יא). הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בַּשֶּׁמֶשׁ אחרנית עשר מעלות ותשב הַשֶּׁמֶשׁ עשר מעלות במעלות אשר ירדה (ישע' לח ח). לא יהיה לך עוד הַשֶּׁמֶשׁ לאור יומם (שם ס יט). ויוציאו את עצמות מלכי יהודה וכו' ושטחום לַשֶּׁמֶשׁ ולירח ולכל צבא השמים (ירמ' ח ב). נתן שֶׁמֶשׁ לאור יומם (שם לא לד). כעשרים וחמשה איש וכו' והמה משתחויתם קדמה לַשֶּׁמֶשׁ (יחזק' ח יז). שֶׁמֶשׁ בענן אכסנו (שם לב ז). הַשֶּׁמֶשׁ יהפך לחשך (יואל ג ד). שֶׁמֶשׁ ירח עמד זבלה (חבק' ג יא). לַשֶּׁמֶשׁ שם אהל בהם (תהל' יט ה). לך יום אף לך לילה אתה הכינות מאור וָשָׁמֶשׁ (שם עד טז). הללוהו שֶׁמֶשׁ וירח (שם קמח ג). ובצרוף שמש ומגן[1]: כי שֶׁמֶשׁ ומגן יי' אלהים חן וכבוד יתן יי' (תהל' פד יב). סז, זת לי פתחי ואור

[1]) [מלה זו, בס"ר שמרקעים, נ"א שמרקועים באה רק במקום המובא על יד פטריות במק' הצרוף המצוי כמהים ופטריות, ועל כן רואה לֵו (עי' Flora 1, 26 וכו') בה מין ממיני הפטריות, ומשוה לה את הפרס' שמארועי' a) באותת משמ' שהמלה כתו"ם שאולה ממנה, ואמנם הרמב"ם וכן רע"ב ראו בה מין בצל חריף, ואין זה מסתבר.]

[2]) [עי' שֶׁמֶשׁ, הערה.]

[3]) [שרש זה במשמ' שרת בא גם בארמ' (דני' ז י) ובסור' וכנראה שאול הוא בעבר' של חז"ל מארמ', וכן בא בקפטית, שֵׁמְשֶׁ במשמ' שַׁמָּשׁ, כנראה משרש מצרי קדום. ביתר השפות השמיות הקדומות אין השרש, ואך בערב' מאחרת בא שַׁמַּאשׁ b) (שַׁמָּשׁ), שַׁמַּשׁ c) (שרת כשמש), כשאול מארמ'. יש גוזרים שרש זה מלשון עבודת השֶׁמש, ואחרים מחברים אותו עם הערב' שַׁמְשַׁם, רמש, רוץ מהר (שממנו בארמ' שומשמנא, נמלה), ואין פרושים אלו מסתברים באמת. ואפשר שיש כאן צורת שפעל קדומה, אולי מן מוש או משש, או שיש כאן בעקר שם פקידות ש־מש כדגמת האשור' שַׁ רֵישׁ העומד מצד ראש המלך וכד', שהפעל נגזר ממנו. וצ"ע.]

[4]) [ה ש ת מ ש ו ת... בו (מו"נ סל' הריזי א ג). ו ב ה ש ת מ ש ו ת בו (פרוש המשניות לרמב"ם פאה ג ו).]

[5]) [בארמ' וסור' שִׁמְשָׁא, שֶׁמְשָׁא, אשור' שַׁמְשׁוּ, וכשם האל שַׁמַשׁ, אוגרית' שפש (גם כשם אלה בנקבה), ערב' צפונ' ודרומ' שַׁמְשׁ a) ובלהגים גם בסבטא שַׁמְשׁ. וכאמור בהערות למלים שָׁבִים, שָׁבִיץ נגזרו גם אלה מן שֶׁמֶשׁ, בקרוב למבט' שפש שבאוגרית, במשמ' טבלת שמש קטנה. ובכוש' באה המלה יום אף במשמ' שמש. בשפות הקדומות משמשת המלה שמש גם ככנוי כבוד למלכים, ובפרט נקרא כך, (אל) שמש, מלך מצרים במכתבים בבליים וחתיים מן האלף השני לפני הספירה. אין גם שמשון הגבור בעקר אלא דמות (אלהי) השמש, ועי' ביחוד בדברי העורך, הלשון והספר ב, עמ' 90 וכו'. וכן בא שמש כאלהות קדושה בשמות מקום כגון בית שמש וכד'. ועי' גם ב. שמש, הערה.]

[1]) [התקשו המפרשים בצרוף זה, בין שראו כאן שמש ממש ובין שמצאו כאן בלי נשק מקביל אל מגן (עי' רש"י). אך נראה שאין כאן מגן כלי נשק, אלא מלה מקבילה אל הערב' נִגְם b) במשמ' כוכב, וכן אפשר להבין בפס': מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך, באותה משמ'.]

a) سماروغ b) شمّاس c) شمّس

a) شمس b) نجم

לג, עד יצא שמש הלך חלד (לפזה לעפזה, הסבעה עברית כנגד סדי לילה מימי המקרא, טור-סיני, הלשון והספר, כרך הלשון, 60). — בָּא השמש, שקע[1]: ויהי הַשֶּׁמֶשׁ לבוא ותרדמה נפלה על אברם (בראשי טו יב). ויהי הַשֶּׁמֶשׁ באה ועלטה היה (שם שם יז). ויפגע במקום וילן שם כי בא הַשֶּׁמֶשׁ (שם כח יא). ויהי ידיו אמונה עד בא הַשֶּׁמֶשׁ (שמות יז יב). אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא הַשֶּׁמֶשׁ תשיבנו לו (שם כב כה). ובא הַשֶּׁמֶשׁ וטהר (ויקרי כב ז). שם תזבח את הפסח בערב כבוא הַשֶּׁמֶשׁ (דבר' טז ו). והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא הַשֶּׁמֶשׁ יבא אל תוך המחנה (שם כג יב). השב תשיב לו את העבוט כבוא הַשֶּׁמֶשׁ (שם כד יג). ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו הַשֶּׁמֶשׁ (שם שם טו). ואת מלך העי תלה על העץ עד עת הערב וכבוא הַשֶּׁמֶשׁ צוה יהושע ויורידו את נבלתו מן העץ (יהושי ח כט). ויעמד הַשֶּׁמֶשׁ בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים (שם י יג). ויהי לעת בוא הַשֶּׁמֶשׁ צוה יהושע וירידום מעל העצים (שם שם כז). ותבא להם הַשֶּׁמֶשׁ אצל הגבעה אשר לבנימן (שופט' יט יד). וְהַשֶּׁמֶשׁ באה והמה באו עד גבעת אמה (ש"ב ב כד). כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא הַשֶּׁמֶשׁ אטעם לחם (שם ג לה). לא יבוא עוד שִׁמְשֵׁךְ (ישעי ס כ). באה שִׁמְשָׁהּ בעד יומם (ירמי טו ט). והבאתי הַשֶּׁמֶשׁ בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור (עמ' ח ט). ובאה הַשֶּׁמֶשׁ על הנביאים וקדר עליהם היום (מיכה ג ו). את הַשֶּׁמֶשׁ לממשלת ביום (תהל' קלו ח). וזרח השמש ובא הַשֶּׁמֶשׁ (קהל' א ה). ומלך ישראל היה מעמיד במרכבה נכח ארם עד הערב וימת לעת בוא הַשֶּׁמֶשׁ (דהי"ב יח לד). — זָרַח השמש: ויזרח לו הַשֶּׁמֶשׁ כאשר עבר את פנואל (בראש' לב לב). אם זרחה הַשֶּׁמֶשׁ עליו דמים לו (שמות כב ב). והיה בבקר כזרח הַשֶּׁמֶשׁ תשכים ופשטת על העיר (שופט' ט לג). וכאור בקר יזרח שֶׁמֶשׁ (ש"ב כג ד). וישכימו בבקר וְהַשֶּׁמֶשׁ זרחה על המים (מ"ב ג כב). ויהי כזרח הַשֶּׁמֶשׁ וימן אלהים רוח קדים חרישית (יונה ד ח). שֶׁמֶשׁ זרחה ונודד (נחום ג יז). וזרחה לכם יראי שמי שֶׁמֶשׁ צדקה (מלא' ג כ). וזרח הַשֶּׁמֶשׁ ובא השמש (קהל' א ה). — ובהשאלה: וזרחה לכם

[1]) [באותו שמוש כלשון כניסת השמש לביתו, משמש באשור' אֶרֶב ז"א הכנס, ועי' עֶרֶב, הערות.]

יראי שמי שֶׁמֶשׁ צדקה ומרפא בכנפיה (מלאי ג כ). — חֹם השמש: וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו וחם הַשֶּׁמֶשׁ ונמס (שמות טז כא). מחר תהיה לכם תשועה בחם הַשֶּׁמֶשׁ (ש"א יא ט). לא יפתחו שערי ירושלם עד חם הַשֶּׁמֶשׁ (נחמי ז ג). — חָשַׁךְ השמש: השך הַשֶּׁמֶשׁ בצאתו (ישעי יג י). עד אשר לא תחשך הַשֶּׁמֶשׁ והאור והירח והכוכבים (קהל' יב ב). — יָצָא השמש: הַשֶּׁמֶשׁ יצא על הארץ (בראשי יט כג). כן יאבדו כל אויביך יי' ואהביו כצאת הַשֶּׁמֶשׁ בגברתו (שופט' ה לא). חשך הַשֶּׁמֶשׁ בצאתו (ישעי יג י). — הִכָּה השמש: לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב וָשָׁמֶשׁ (ישע' מט י). ותך הַשֶּׁמֶשׁ על ראש יונה ויתעלף (יונה ד ח). יומם הַשֶּׁמֶשׁ לא יככה (תהלי קכא ו). — קָדַר הַשֶּׁמֶשׁ: שֶׁמֶשׁ וירח קדרו (יואל ב י, ד יה). — שָׁב השמש: ותשב הַשֶּׁמֶשׁ עשר מעלות במעלות אשר ירדה (ישעי לח ח) — שָׁזַף השמש את האדם: אל תראני שאני שחרחרת ששזפתני הַשֶּׁמֶשׁ (שה"ש א ו). — חָזָה את השמש: כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו שָׁמֶשׁ (תהלי נח ט). — ראה את השמש: גם שֶׁמֶשׁ לא ראה ולא ידע (קהל' ו ה). טובה חכמה עם נחלה ויתר לראי הַשֶּׁמֶשׁ (שם ז יא). וטוב לעינים לראות את הַשָּׁמֶשׁ (שם יא ז). — מְבוֹא השמש: הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא הַשֶּׁמֶשׁ (דברי יא ל). מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא הַשֶּׁמֶשׁ יהיה גבולכם (יהוש' א ד). והים הגדול מבוא הַשָּׁמֶשׁ (שם כג ד). הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא הַשָּׁמֶשׁ (זכרי ח ז). — מִזְרַח שמש: ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על פני מואב ממזרח הַשֶּׁמֶשׁ (במד' כא יא). אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ (דברי ד מא). ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שָׁמֶשׁ (שם שם מז). למען ידעו ממזרח שָׁמֶשׁ וממערבה כי אפס בלעדי (ישעי מה ו). וייראו ממערב את שם יי' וממזרח שֶׁמֶשׁ את כבודו (שם נט יט). כי ממזרח שֶׁמֶשׁ ועד מבואו[1])

[1]) [השוה ביחוד את הכנוי החוזר כמה פעמים בכתבת אזתוד מקאראטפה: לממצא שמש ועד מבאו. ע' בספר העורך הלשון והספר א. מהד' 2, על כתבת זו.]

גדול שמי בגוים (מלאכי א יא). אל אלהים יי׳ דבר ויקרא ארץ ממזרח שֶׁמֶשׁ עד מבאו (תהל׳ נ א). ממזרח שֶׁמֶשׁ עד מבאו מהלל שם יי׳ (שם קיג ג). ועי׳ מִזְרָח. — מַרְכְּבוֹת השמש, בפלחן השמש: וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש וכו׳ ואת מרכבות הַשֶּׁמֶשׁ שרף באש (מ״ב כג יא). — תְּבוּאוֹת שמש: וממגד תבואת שָׁמֶשׁ וממגד גרש ירחים (דבר׳ לג יד). — כַּשֶּׁמֶשׁ: זרעו לעולם יהיה וכסאו כַּשֶּׁמֶשׁ נגדי (תהל׳ פט לז). — לְעֵינֵי השמש: ושכב עם נשיך לעיני הַשֶּׁמֶשׁ הזאת (ש״ב יב יא). — לִפְנֵי שמש: יהי שמו לעולם לפני שֶׁמֶשׁ ינין שמו (תהל׳ עב יז). רטב הוא לפני שָׁמֶשׁ (איוב ח טז). — נֶגֶד השמש: קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליי׳ נגד הַשָּׁמֶשׁ (במד׳ כה ד). כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד הַשָּׁמֶשׁ (ש״ב יב יב). — עִם שמש: ייראוך עם שָׁמֶשׁ ולפני ירח דור דורים (תהל׳ עב ה). — תַּחַת השמש [1]: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת הַשָּׁמֶשׁ (קהל׳ א ג). מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם ט). ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם יד). והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ב יא). כי רע עלי המעשה שנעשה תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם יז). ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת הַשָּׁמֶשׁ שאניחנו לאדם שיהיה אחרי ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת הַשָּׁמֶשׁ וכו׳ וסבותי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת הַשָּׁמֶשׁ וכו׳ כי מה הוה לאדם בכל עמלו וברעיון לבו שהוא עמל תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם יח — כב). ראותי תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ג טז, ה יב, ו א, ט יג). ושבתי אני ואראה את כל העשקים אשר נעשים תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ד א). אשר נעשה תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם ג, ח ט, ט ו). וראאת הכל תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ד ז). ראיתי את כל החיים המהלכים תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם יה). ולראות טובה בכל עמלו שיעמל תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ה יז). אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ו יב). אשר אין טוב לאדם תחת הַשָּׁמֶשׁ כי אם לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ח טו). כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם יז). זה רע בכל אשר נעשה תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם ט ג). כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך תחת הַשָּׁמֶשׁ כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם ט). שבתי וראה תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם יא). גם זה ראיתי חכמה תחת הַשָּׁמֶשׁ (שם שם יג). — ובתו״מ [1]: אין נותנין עורות לעבדן וכו׳ אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן בית הלל מתירין עם השמש (שבת א ח). ואינו מביא קרבן אלא אם כן היה מעורב שמש (נזיר ו ט). כיון שחשכה אומר להם בא השמש אומרים הן, בא השמש אומרים הן (מנח׳ י ג). העריב שמשו אוכל בתרומה (נגע׳ יד ג). וטמאים היו את הכהן השורף את הפרת מפני הצדוקים שלא יהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית (פרה ג ז). אם זרחה השמש עליו, וכי השמש עליו בלבד זרחה וכו׳ אלא מה שמש שלום בעולם אף זה אם ידוע הוא שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב (מכי׳ משפטים מסכ׳ דנזיקין יג). וכאור בקר יזרח שמש וכו׳ וכאור בקר בעולם הזה כעין זריחת שמש לצדיקים לעולם הבא (ספס׳ ב). שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא (רבי ילמדך, תענ׳ ח ב). אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר וזרח השמש ובא השמש, עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי (רבי יוחנן, יומא לח ב). שמש וירח עמד זבולה, שמש וירח בזבול מאי בעיין והא ברקיע קביעי, מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול וכו׳ (ר׳ ילמדך, נדר׳ לט ב). אין לו דמים אם זרחה השמש עליו, וכי השמש עליו בלבד זרחה, אלא אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום

---

[1] [ועי׳ על בטוי זה בדברי העורך, הלשון והספר 2, 397.]

[1] [המלה באה בתו״מ בדרך כלל אך בתקוי לצרופים שבלשון המקרא, ועי׳ חמה. גם בבטוי מבי שמש הבא בבכורות ז ג (עי׳ לעיל עמ׳ 4038) לפני המלה וגדום או זגדום הסתומה, מלה לועזית היא כנראה ולא עברית, וצ״ע.]

עמך הרגהו ואם לאו אל תהרגהו (ת״כ, סנה׳ עג.) ויזרח לו השמש וכו׳ שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו (כי ילמק, סס לס:). ובא השמש, א״ר אבא בר כהנא וכי אין אנו יודעים שורח השמש ובא השמש, אלא עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צדיק היא מזריח שמשו של צדיק חבירו וכו׳ עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע וכו׳ עד שלא שקעה שמשו של יהושע זרחה שמשו של עתניאל בן קנז וכו׳ עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל וכו׳ עד שלא השקיע הקב״ה שמשה של שרה הזריח שמשה של רבקה (מד״ר בראש׳ נח). שהיתה השמש קופחת עליהם (סס במד׳ א). ששופתני השמש, על שעשיתי מריטות [1] של סוסים לשמש (סס סס״ס א, אל הכאני). למה אנו דומין לבן מלכים שיצא למדברה של עיר וקפחתו החמה על ראשו וכו׳ כך אנו אם שמשה של ע״ז שופתנו (סס סס). — *בין השמשות, כמו בין הערבים, בזמן שקיעת השמש לפנות ערב [2] חדמאי מערבין בו וכו׳ ומפרישין אותו ערום בין השמשות (דמאי א ד). נולד לבין השמשות נמול לתשעה, בין השמשות של ערב שבת נמול לעשרה (שבת יט ה). עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות (אבות ה ו). שבת ויוה״כ ועשה מלאכה בין השמשות ואין ידוע באיזה מהם עשה (כרית׳ ד ג). לא נחלקו על העושה מלאכה בין השמשות (כי יוסי, סס סס). ופעמים צריכה להיות בודקת בשחרית ובין השמשות (נדה א ז). הרואה יום אחד עשר בין השמשות תחלת נדה וסוף נדה וכו׳ בין השמשות לכולן הרי אלו טועות (סס ו יד). נדה שבדקה עצמה יום שביעי שחרית ומצאתה טהורה ובין השמשות לא הפרישה וכו׳ הרי היא בחזקת טהרה (סס י ג). ראה אחת היום ואחת בין השמשות, אחת בין השמשות ואחת למחר וכו׳ (זבים א ו). בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה וכו׳ ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות (ת״כ, שבת לד:). בין השמשות כהרף עין (רבי יוסי, סס סס). כוכב אחד יום, שנים בין השמשות (סס לס:). תתא משנתינו שלא היו עליה מעות כל בין השמשות (סס מו.). בלוקח עבד בין השמשות ולא הספיק למולו (יבמ׳ מח:).—ובספה״א: ומזרח השמש על פניהם (חכמ׳ מט, טופורובסקי, 882). ברור לי הדבר כשמש (קלונימוס, אבן בחן, וולנא, 44—45). ממספר השמשות הנמצאות בעולם וכו׳ במספר כוכבי׳ הנצבי׳ (ר״ד פריגזהויזן, מוקדות תבל כב, מג.).—ואמר הפיטן: הלוך השמשות המאורות כבו גבול לתאור (אמונתך אמתי, יוצר שבת ר״ח). שמשי הלא ערבה וכבה מאור נרי (סדור אר״ל, הסנע״ס). — ואמר המשורר: תבואני אחות שמש וראש לה כמו אפל (ר״ש הנגיד, הזכיר אל יפה מראה, בן תהלים, המון, עג). כשמש מרומים הכי את גבירה (רמב״ג, שמש מרומים, ביאליק-רבניצקי א, 185). בלבוש בלוי מחלצותיו יגבהו שמש וירח ויתנשאו (רמב״ע, עד מה, ברודי, ט). לשמש בא ובעפר מבואיו, פני רום קדרו עם כל צבאיו (הנ״ל, לשמש בא, סס, יד). ארח לך באשר שמש יהי בא חכי את הוא ומראיך במראיו (הנ״ל, לשמש בא, סס, טו). וכמה איש יהי סוחר בחתו זהב שמש בכסף הלבנה (הנ״ל, מאור היום, סס, קמג). שמש יקר ירדה תוך מערבנו (שלמה בן ראובן בונפיד, שמש יקר, מבחר השירה העברית, ברודי, שכט). שמש בלחיה תקעה נוה (הנ״ל, שמש בלחיה, סס, שלא). העריב שמשי וכבה נרי (וכסעין, 321). וירחים ושמשות במסבות תבל אל עיני יעברון כרסיסי ליל (יל״ג, חנה). —ומ״ר שְׁמָשִׁים, ואמר הפיטן: מזרות ושמשים וכל שטרי מזרח עבורך קבעתי (קונט׳ הפיוטים, 30).

***שִׁמֵּשׁ**, פ״י,—שרת, bedienen; servir; to serve: המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש וכו׳ ומשמש בבית המדרש

1) [מ״ב מתקן: ארוות; יסטרוב: מרכבות.]

2) [וכן בארמית שבתרגומים ביני שמשיא, ביני שמשתא. מקור הבטוי לא נתברר בדיוקו, ואפשר שהכונה בעקר: בין הראות השמש להראות הירח, בצרוף שמש וירח יחד, בדומה לשמושים בערבי׳ כגון אלקַמַראנִ [a] שני הירחים במשמ׳ שמש וירח, וצ״ע.]

a) القمران

(דמאי ב ג). חולין ומשמשיהן פטורין מן הסכה (סוכה ב ד). הרי זה גטך על מנת שתשמשי את אבא שתי שנים, על מנת שתניקי את בני שתי שנים מת הבן או שאמר האב אי אפשי שתשמשני שלא בהקפדה אינו גט (גיט׳ ז ו). ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער (רבי שמעון בן אלעזר, קדוש׳ ד יד). והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס (ב״ב י ח). אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס (אנטיגנוס איש סוכו, אבי׳ א ג). בן זומא ראה אוכלסין בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני (תוספת׳ ברכ׳ ז ה). חבר ששימש במשתאו של עם הארץ ובסעודתו הרי זו חזקה למעשרות (שם דמאי ג ו). אמר לו ר׳ אליעזר מה זה יהושע שאנו מסובים ורבן גמליאל עומד ומשמש (ספרי דברי לח). ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה (ירוש׳ יומא ו ג). שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי (ברכ׳ כט.). מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה (שבת יג.). מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון (הלל, פסח׳ סו.). יוסף חפני שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי (רבי, כתוב׳ קג.) היה משמשו כעבד (ב״ב קכז:). כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד בישיבה אני שמשתי בעמידה (חול׳ כד.). בשביל ששימשת נחום איש גם זו עשרים ושתים שנה (ר׳ ישמעאל, מד״ר בראשי׳ כב). הרבה צער נצטער נח בתבה שלא היה לו בן קטן שישמשנו (ר׳ ברכיה, שם שם לו). — *ושמש פרנס, שמש כפרנס, היה פרנס: וכל הזוגות לא היו אשכולות אלא אילו שימשו פרנסות ואלו לא שמשו פרנסות (ירוש׳ סוטה ט י). — ושִׁמֵּשׁ הכל, דבר, כדבר, למעשה וכדו׳, צָלֵחַ לדבר, השתמשו בו לצרך מן הצרכים, dienen zu, als; servir à, comme; to serve for, as:

ארבעה חותמות היו במקדש וכתוב עליהן עגל זכר גדי דל והוטא עשיר, עגל משמש עם נסכי בקר וכו׳ גדי משמש עם נסכי הצאן וכו׳ זכר משמש עם נסכי אילים בלבד, חוטא משמש עם נסכי שלש בהמות של מצורעין (שקל׳ ה ג). ושלשה דברים היתה אותה הקרן משמשת מלמטה וכו׳ (זבחי ו ב). שתי מדות של יבש היו במקדש, עשרון וחצי עשרון וכו׳ עשרון מה היה משמש שבו היה מודד לכל המנחות וכו׳ חצי עשרון מה היה משמש שבו היה מודד חביתי כהן גדול (מנח׳ ט א). וכי מה היה ההין משמש (שם שם ב). רביעית מה היתה משמשת רביעית מים למצורע ורביעית שמן לנזיר, חצי לוג מה היה משמש חצי לוג מים לסוטה וחצי לוג שמן לתודה (שם שם ג). ומסכתר היתה כלי גדול וכו׳ ושלשה דברים היתה משמשת, כופין אותה על גבי גחלים וכו׳ (תמיד ה ה). אין אדם שומע קול חברו בירושלים מקול המגרפה ושלשה דברים היתה משמשת כהן ששומע את קולה יודע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות וכו׳ (שם שם ג). חמשה שערים היו להר הבית, שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה וכו׳ טדי מן הצפון לא היה משמש כלום (מדות א ג). וארבע לשכות היו בבית המוקד וכו׳ ומה היו משמשות, מערבית דרומית היא היתה לשכת קרבן וכו׳ (שם שם ו). וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה וכו׳ ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים וכו׳ מערבית דרומית אמר ר׳ אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת (שם ב ה). המשמש לטמא טמא, המשמש לטהור טהור (כלים ב ז). שלש אבנים שעשאן שתי כירים, נטמאת אחת מן החיצונות, האמצעית המשמשת את הטמאה טמאה, המשמשת הטהורה טהורה (שם ו ג). עץ המשמש את המתכת טמא והמתכת המשמשת את העץ טהורה (שם יג ו). כותל המשמש את הבית ידון מחצה למחצה (אהל׳ ו ג). כית המשמש את הכותל ידון בקליפת השום (שם שם ו). חזר נגע וכו׳ לטלית, הבגד הראשון ישרף והטלית תשמש את הבגד השני בסימנין (נגע׳ יא ו). חזר (נגע) על האבנים, הבית הראשון

ינתץ והאבנים ישמשו את הבית השני בסימנין (שם יג ח). מה ריחיים ורכב מיוחדין שהם שני כלים המשמשין לו מלאכה אחת וחייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו אף החובל שני כלים המשמשין מלאכה אחת חייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו (תוספתי׳ ב״מ סוף י). חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משמשות עם החיצונה והחיצונה משמשת לעצמה והשאר משמשות עם השנייה והשנייה משמשת (לעצמה), הפנימית שבכולן משמשת לעצמה ומשמשת עם כולן (שם שם יא יט). ועי׳ מְשַׁמֵּשׁ, 3402, ויש להוסיף: אף המוציא ממשמשי ע״א כל שהוא (ר׳ יהודה, שבת ט ו). נדר באחד מכל משמשי המזבח וכו׳ הרי זה נדר בקרבן (נדרי׳ א ג). ויד משמשי האור כל שהן (כלים כט ח). —משמשי מְשַׁמְּשִׁים: כל משמשי משמשיו של אדם בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה טמא (ר׳ יוסי, שם טז ז).—וביחוד שמש כהן וכדו׳, שרת בעבודת הקדש בבית המקדש: אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים (כלאי׳ ט א). כהן גדול משמש בשמנה כלים (יומא ז ה). אין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה (מגי׳ א ט, הורי׳ ג ד). בת כהן לישראל וילדה הימנו בת והלכה הבת ונשת לכהן וילדה הימנו בן הרי זה ראוי להיות כהן גדול עומד ומשמש על גבי המזבח (יבמ׳ ז ו). כהן ששמש בטמאה וכו׳ פרחי כהנה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין, זר ששמש במקדש ר׳ עקיבא אומר בחנק (סנה׳ ט ו). הכהנים ששמשו בבית הוניו לא ישמשו במקדש בירושלים (מנח׳ יג י). — ושמשו המזלות, שמשת האורה: לא שימשו המזלות בשנת המבול (ירוש׳ פסח׳ א א). כיון ששקעה החמה בלילי השבת שמשה האורה (מד״ר בראש׳ יב). — ובלשון יפה במשמ׳ תשמיש מיני בין הבעל לאשתו, שמשה האשה verkehren ; avoir des rélations (intimes); to have intercourse: זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה (זבי׳ ג ו). ואיזו היא דת משה, מאכילתו שאינו מעושר ומשמשתו נדה וכו׳ (כתוב׳ ז ו). נטולה אני מן היהודים יפר חלקו ותהא משמשתו (נדרי׳ יא יב). והמשמשת בעדים הי׳ זו כפקידה (נדה א א); ומשמשת בעדים (שם שם ז). דרך בנות ישראל משמשות בשני עדים (שם ב א). הבאין מן הדרך וכו׳ צריכה שני עדים על כל תשמיש ותשמיש או תשמש לאור הנר (ר״מ, שם שם ד). הרואה יום אחד עשר וטבלה לערב ושמשה ב״ש אומרים מטמאין משכב ומושב (שם י ח). ג׳ נשים משמשות במוך וכו׳ (יבמ׳ יב:). משמשת כדרכה והולכת (שם שם). בו ביום נבראו, בו ביום שמשו, בו ביום הוציאו תולדות (מד״ר בראש׳ כב).—שמש מטתו: חולה ששימש מיטתו (ירוש׳ ברכ׳ ג ה).—ושמשה מטתה: שלא אכחול שלא אפקום ושלא אשמש מטתי יפר (נדרי׳ פא:). ועי׳ מִטָּה, 2945. — שמשה את ביתה, באותה משמ׳: האשה ששמשה את ביתה וירדה וטבלה ולא כבדה את הבית כאלו לא טבלה (מקו׳ ח ד); טבלה ביום שלאחריו ושמשה את ביתה ואח״כ ראתה ב״ש אומרים מטמאין משכב ומושב (נדה י ח). אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו (רב משרשיא, גיט׳ ל.). — ושמש הבעל: האומר לאשתו וכו׳ קונם שאיני משמשך הרי זה בלא יחל דברו (נדרי׳ ב א). היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב (שבועו׳ ב ד). — וגם כלפי בעלי חיים: שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחם (סנה׳ קח:). הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ משלשה שמשמשין פנים כנגד פנים ואלו הן דג ואדם ונחש (בכורות ח.). — ושמש עם, באותה משמ׳: אוי לי שהייתי משמש עם הטמאה (ספרי דבר׳ כא). היה משמש עם הטהורה (ר״ש ב״ר יוסי, ירוש׳ הורי׳ ב ה). בזמן שהאשה מיוחדת עם בעלה והיא משמשת עמו וכו׳ (מד״ר במד׳ ט). הקב״ה מבקש להעמיד ממך נביאים אלא לכי ושמשי עם צדקיה והולידי ממנו נביאים והוא בא ומשמש עמה (תנחו׳ ויקר׳ י). — ושמשת מלה בלשון, באה המלה בלשון בהוראה מן ההוראות: כל הלשונות משמשין לשון נזירות חוץ מלשון קרבן (ירוש׳ נזיר ב א). כי משמש בד׳ לשונות, אִי, דלמא, אלא, דהא (ר״ל, ר״ה ג., ועוד). בכל מקום שנאמר ויהי משמש צרה ושמחה (מד״ר בראש׳ מב). הלשון הזה משמש שתי לשונות (ר׳ מאיר, שם

ויקר׳ יד). הלשון הזה (תשואות) משמש ג׳ לשונות צרות מרגשות אפלה (שם איכה פתיחה׳).—ובכתמ״א, גם שמשה אות, באה האות כתוספת על אותיות השרש העקריות להורות על משהו: ואני אפרש היאך תשמש הד׳ ט׳ [הד׳] לפי שהיא משמשת בתוך המילות כאמרך מן זמן הזדמנתון (דונש על סעדיה 6). התהלך, לשון עבר, וזהו שמושו של ל׳ בלשון ככד משמשת להבא ולשעבר בלשון א׳, קום התהלך להבא, התהלך נח לשעבר (רש״י, ברא׳ ו ט). וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על (הוא, שם כח יה). לאטי, הלמ״ד מן היסוד ואינה משמשת (הוא, שם לג יד). ולו יקהת עמים, אסיפת העמים, שהיו״ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו, וכמה אותיות משמשות בלשון זה והם נקראים עיקר נופל (הוא, שם מט י).וכן הוא אומר או ירה יירה, או אשתדאה ישתדי והתי״ו משמש באלו במקום יתפעל (הוא, שמות יט ד). ואם מזבח אבנים תעשה לי, הרי אם זה משמש בלשון כאשר, וכאשר תעשה לי וכו׳ (הוא, שם כ כב). שכל למ״ד וכי״ת המשמשת בראש התיבה אם נקודה בחטף כגון לְמלך לְמדבר לְעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזו עיר (הוא, שם כב יט). והמתה את העם הזה והתי״ו מודגשת לפי שתבא במקום ב׳ תוי״ן, האחת נשרשת שאין מיתה בלא תי״ו, והאחרת משמשת, כמו אמרתי, חטאתי, עשיתי (הוא, שם כג כז). או הודע, כמו אם הודע הדבר, הרבה או יש משמשין בלי אם ואם במקום או (הוא, ויקר׳ ד כג). מדברותיך, המ״ם בו קרוב ליסוד וכו׳ ואונקלוס תרגם שהיו נוספים על פי דבריך והמ״ם בו שימוש משמשת לשון מן (הוא, דבר׳ לג ג). ותי״ו וישתומם כתי״ו של משתולל ושניהם כאן משמשות לשון מתפעל (הוא, ישעי׳ נט טז). המונה, לא מפיק ה״א, לפי שה״א אחרונה משמשת שם דבר, המונה כמו הומיה (הוא, יחזק׳ לט טז). שולל, משתגע כשוטה בתמהון לב כמו אשתוללו אבירי לב, וסר מרע משתולל והתי״ו היא באה לשמש בתיבה בלשון מתפעל ונתפעל (הוא, מיכה א ח). שלא מצינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר וכו׳ אבל לשון שאחר משמש אין שאר משמש (הוא, מלאכי ג יח). למס מרעהו חסד, למי שמונע חסד מחבירו והלמ״ד משמשת כמו לרב (הוא, איוב ו יד).

—*וְשִׁמֵּשׁ בשוי לשוני עצמו ואחר עמו, שרת עצמו ואחר עמו, נכתב פעם אחת אבל פרושו כאלו נכתב פעמים: ישליו (אהלים לשדדים) כי יראה שהם וכו׳ בשלוה, וישליו ישמש עצמו ואחר עמו כמו יחי ראובן ואל ימות (ויהי מתיו מספר) שענינו ואל יהי מתיו מספר וכו׳ (ראב״ע איוב יב ו).—*ושמש בדבר, השתמש בו: וחרבה מן הנפרדות האל השניות וכו׳ לא שמשו בהם בכפל (ר״י א״ח, ספ״ם לריב״ג, הקד׳). ואפשר שאשנה המלה להראות מה ששמשו בו ביפעל ויפעול יחד וכו׳ ואפשר שיהיה זה להראות מה ששמשו בו מן השמות על דמיונים שונים (שם שם). כבר שמשו במלה הזאת הפייטנים הרבה במלאכים וקראו אותם שנאנים (שם, שכאן). ואל תשמש בדבר שלא תכיר אותו (הוא, לואם, 68). — *ושמש מִדְּבָר, באותה משמ׳: העברה, שם נגזר מעבר, וישימשנו ממנו בזה המאמר בשני עניינים (ר״מ א״ם, פירוש המלות הזרות, אות העי״ן). — *ושמש את הדבר, באותה משמ׳: וזו המלה וכו׳ שמש אותה במה שאין דעת בו וכו׳ ולפעמים ישמשו אותה וכו׳ (רש״ע פלקירא, מורה המורה, 100). ואמנם המדות והדומה להם רעות כשהן יוצאות מהאמצעות וישמשן האדם שלא במקומן ועתן (הוא, ראשית חכמה א, 13).

—הִתְפ׳, *הִשְׁתַּמֵּשׁ, נִשְׁתַּמֵּשׁ,—השתמש בדבר, נטפל לו למלוי צרכו, לעסוק בו, או ליהנות ממנו, verwenden, benützen; employer, utiliser; to use, to make use of: כלי כסף וכלי נחושת משתמש בהן לצרכן אבל לא לשחקן (ב״מ ג ח). המפקיד מעות אצל שולחני, אם צרורין לא ישתמש בהן וכו׳ (שם ג יא). השולח וכו׳ סבלונות מועטין שתשתמש בהן בבית אביה אינן נגבין (ב״ב ט ה). אין רוכבין על סוסו (של מלך) ואין יושבים על כסאו ואין משתמשין בשרביטו (סנה׳ ב ה). הרסין שנשתמש בהן משקין טמאין (כלים ט ה). לא ישתמש אדם בפניו ידיו ורגליו אלא לכבוד קונהו (תוספת׳ ברכ׳ ד א). היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת (שם פאה א י). לא ישתמש חבר במשתאו של עם הארץ (שם דמאי ג ו). העושה תיבה וממטחות לספר

עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי הדיוט להשתמש בהן (שם מגילה ג ג). אף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן ומנורה שעשה משה (שם סוטה יג א). חמש חצירות משתמשות בביב אחד, ונתקלקל הביב כולן משתמשות עם הראשונה וכו' (שם ב"מ יא ב). מניין המשתמש בכהונה מעל וכו' מה כלים המשתמש בהן מעל אף המשתמש בכהני' מעל (ירוש' ברכ' ח ה). ארבעה לשונות נאים הם שישתמש בהם העולם (ר' יוחנן דבית גוברין, שם מגלה א ח, ועוד). כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה (שמואל, פסח' ל:). הניח להם אביהם פרה שאולה משתמשים בה כל ימי שאלתה (רבה, ב"ק קיב.). משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואע"פ כן היו משתמשין בבת קול (ת"ר, סנה' יא.). מה כלי קוריים מה שאת משתמש בהם הם עובדים (מד"ר ברא' מט). – ובמשמ' הזדוג: אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופשה ואין לי עון (מד"ר שמות טז).— והשתמש את דבר, השתמש מדבר, השתמש על ידי דבר, באותה משמ': האורז שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו פטור (דמאי ב א). מי שיש לו חמש חצירות בעיר אחת אם היה משתמש את כולן הרי זה אוסר (תוספת' ערובין ז ו). לשעבר הייתם משתמשים ע"י רוה"ק, עכשיו אין אתם משתמשים אלא ע"י מלאך (מד"ר שמות לב).— והשתמש, במשמעות כללית יותר, עשה כל צרכיו: נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל (שבת עז א). היה לו נר טמון בחיקו או בתוך הפאנס רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה, משתמש לאורה ואין רואה את השלהבת, אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה (תוספת' ברכ' ו ז, וכעין זה ירוש' שם ח ז). קנה נעוץ בר"ה עשרה טפחים המשתמש מתוכו לרשות הרבים ומרשות הרבים לתוכו חייב (ר' חסדא בשם אסי, ירוש' שבת א א). אילו משתמשין עד מקום הכות' ואלו משתמשין עד מקום הכותל, ולא נמצא שתי רשויות משתמשות ברשות אחת וכו' (שם ערובי' א א). מותר להשתמש על צדדי בהמה בשבת (שם ג ג). חמש חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה והשאר משתמשת עם השניה וכו' (ב"ב יח:). — וכמו שִׁמֵּשׁ: אמר להם לאחיו הכהנים ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו, אותו היום שאשתמש בכהונה גדולה אלבוש באונקלי שליכי ואחגור בצילצול שליכי (שמעי בנו של שמעון הצדיק, מנח' קט:). — וְהִשְׁתַּמֵּשׁ במשמ' השתמשו בו: כלים המשתמשין בה ובגופה אסורין, שלא בגופה מותרין, אף כלים המשתמשות בהן ובגופה וכו' (תוספת' ע"ז ו יב). —ובספה"א: בומ"ף משתמשות בין השפתים (דונולו, חכמוני ליצירה ב, קמ:). וכי מה שהושם בנר ויש בו שברי פתילה אין לו חשיבות אצלם ואינן משתמשין בו לצ־כם (נסים גאון, שבת מז.). הוי יודע כי כל החכמות וכל האומניות והמלאכות אשר בעו"לם יש להן מילין ושמות שהן משתמשין בחכמה ההיא ואין שאר בני אדם רגילים להשתמש בהם, ויש מהם שבני העולם משתמשין בהם אלא שהם מבינים וכו' ומשתמשין במלה ההיא בחכמה בענין שאין דרך בני אדם רגילים להשתמש בו (ראב"ע, ספור המסיחה והמחברת, בהקדמתו). ותשובנה המדות המגונות משובחות כאשר יעשה הרופא שמשתמש בסמים שדרכם להזיק (ר"י א"ס, חו"ה, עבודת האלהים, ע 180). ור' טרפון אומר שהוא ישתמש ממנו להכנים איזה דבר (פי' המשנה להרמב"ם, אהילות יג ג). ודע שאסור לישראל שישתמש לו נכרי בבציר לכתחילה בשום פנים (רמב"ם, ע"ז ז ט). כגון שמכר בית או חצר והיה הפתח פתוח ונעל הלוקח את הפתח והזר ופתחו הרי זה החזיק וקנה שהרי נשתמש בה (שם, מכירה א י). והלמ"ד מצאנוהו נבלעת בשרש לקח ולפי שנשתמשו בו העברים הרבה חסרו פ"א הפעל והבליעוהו בדגש (מכלול, הפעלים, ליק ע:). ורבותינו ז"ל נשתמשו בלשון הזה (עקר) הרבה (העקרים א ג). שנשתמשת בה לכסות הריגת אחיך וכנגד זה לא תשתמש בה עוד כמו שנשתמשת קודם לכן לצרכי חייך (ספורנו, בראשי' ד יא). וכן היה הלל אומר דישתמש בתגא חלף, פי' המשתמש בכתרה של תורה בעולם הזה שלא לשמה (מנורת המאור ג, 304). כל ימיו של אותו הצדיק היה מצטער על דבר זה ואמ' אוי שנשתמשתי מכתרה של תורה (ר' טרפון, שם שם, 305). ג'

משתמשין כנגד פנים, אדם דג נחש (סס ד, 570). בד"א כשאין אחד מהם מכיר את חלקו במקום שהם שותפין בו אלא יד כולם משתמש בכל המקום (שו"ע חו"מ קעא ב). אין זה פקדוני אלא אח' הוא או שלם היה ושברתו או חדש היה ונשתמשת בו (סס כלו ד). —*והִשְׁתַּמְּשָׁה במשמ' נבעלה: השמיעי, השתמשי (רש"י, סנה' לג.). ג' נשים משתמשות במוך (מנורת המאור ד, 585).

—פע', *שִׁמֵּשׁ, בינ' מְשַׁמֵּשׁ, — ששמשו אותו: כל ימים שאדם משומש[1]) בנערותו אם מזקין ובא לו חלי אין בו כח לקבל החולי (ערוך ערך רוח בשם ילמדנו). — ובסהמ"א: וחובה היא על כל איש הגון ומשומש[2]) בישראל (לאב"ע, ס' העבור י, 112). — *ובמשמ' שהשתמשו בו: ואמר או עור אחד מה שיעשה כלי ומה שלא יעשה בו כלי אם ישומש (ר"א הקראי, גן עדן, טמאה וטהרה י, קד.). והיתה אותה הסבה אמנם משומשת על פי בחירת הפועל ורצונו (ר"ם פפנהים, יריעות שלמה א, לט:). ובענין הסימן המשומש במוסיקא אצל הלועזים להוראת הכפלי' הפרק (סס סס, מג:). — ובמשמ' נוהג בשמוש דקדוקי זה או זה: אבל כשקבעו אותו ביחס הפעול הפילו ממנו הוו, בעבור שאין מקום לטעות, לפי שהוא משומש, ועמר בלתי משומש[3]) (ר"י א"ת, ספר הרקמה כז, וילנסקי, סז). —ומְשֻׁמָּשׁ במשמ' לא חדש, שכבר השתמשו בו, נוהג בדבור ובספרות.

***שַׁמָּשׁ**[4]), ש"ז, —משרת, Diener; servant: והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליהם (ברכ' ז ח). והשמש שאכל פחות מכזית והעכו"ם אין מזמנין עליהם (סס סס). שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד וכו' וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל (פסח' ז יג). פועלים שהיו מסובין ואוכלין והותירו פרוסות וכו' ונתנום לשמש (תוספת' דמאי ה ז). פעם אחת השתי בעיניי בקיסרי והתיר לי ר' יוסי בר' שאישן אני ושמשי חוץ לסוכה (סס סוכ' ב ב). גוי שעשה משתה לבנו והלך וזימן את כל היהודים היושבים בעירו אף על פי שהן אוכלין ושותין משלהן ושמש שלהן עומד ומשמש עליהן עובדי עבודה זרה הן (ר' שמעון בן אלעזר, סס ע"ז ד ו). דלופקי למה היא טמאה מפני שהשמש אוכל עליה, בסיס דידית למה היא טמיאה מפני שהשמש עומד עליה (ר' לעזר, ירוש' שבת יז ב). אפילו שמשו ולקיטו (ר' נתן, סס ערובי' ו ג). ואל בית הדמי' על אשר המית את הגבעונים, שלח דוד וקראן אמר להם מה לכם ולבית שאול, אמרו לו על ידי שהמית ממנו שבעה אנשים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים וסופר וחזן ושמש (ר' לעזר, סס סנה' ו ט). השמש שהיה משמש על השנים הרי זה אוכל עמהם (ברכ' מה.). אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן כזית (ב"ה, סס נב:). ב"ה סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ וב"ש סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ (סס סס). נוה לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל יכתב בו ויעש הרע בעיני ה' (רב יהודה בשם שמואל, שבת נו:). הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין (רב יצחק בר חנניה בשם רב הונא, כתוב' סא.). בחוסר כל וכו' בלא שמש (רב ששת, נדרי' מא.). חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים, אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ואבנים טובות ומרגליות וכו' (ר"ש בן מנסיא, סנה' נט:). לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו (חול' קז:). — ומ"ר: לא תעשון אתי (אלהי כסף ואלהי זהב), רבי ישמעאל אומר דמות שמשיי המשמשין לפני במרום, לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים (מכי' יתרו, מסכ' דבחדש

---

[1]) [ופרש הערוך: כלומר שמשמשין אותו ועושין לו הנאות.] [2]) [במשמ' לא ברורה.]

[3]) [אין כאן תרגום מדיק של הערבית מצרוף, כלומר נטוי בנטיה דקדוקית דוקא, אלא תרגום חפשי.]

[4]) [מן הארמ' שַׁמָּשָׁא באותה משמ', ומכאן בערב' שמאשׁ a) באותה משמ'. גם בעבר' שאחר התו"ם, כנראה בהשפעת הערב', נהג בדבור המבטא שַׁמָּשׁ, ובהגיה מרֻשלת שַׁמֵּשׁ בפרט במשמ' שמש בית הכנסת, ובאנ.לית שבאמריקה הפכה המלה בכתיב shamus אף בכנוי לבלש פרטי.]

a) شماس

י, פב; וכעין זה ר״ה כז:). נעשה בסטהר כלים בשבת מכיון שקיפלה לא טהרה שכן שמשים אומנין רוצין בקיפולה (ירושי׳ שבת ג ג). לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון (חגיג, ר״ה כז:). אמר לו יוסף הרי חמה אחד מכמה שמשין ואין אתה יכול להסתכל בו והיאך תוכל להסתכל בכבודו (כדי אבין הלוי, מד״ר במד׳ יד). כיון שבא המלך באו עמו שמשין (תנחומא בהעלותך ט).—ובסהמ״א: ולא זכר הלב וכו׳ ולא הקרום והריאה, מפני שהם שמשים מיוחדים לו ואינם שמשים לשאר הגוף כי אם בדרך המקרה, לא בכונה הראשונה (ר״י א״ה, כוזרי ד כח). אבל מעלות המדות יִמָצאו לחלק המתעורר לבדו, וחלק המרגיש בזה הענין אינו רק שמש להלק המתעורר (ס׳ פרקים לרמב״ם, ג). — *ושמש הרקיע במשמ׳ כוכב לכת משרת: ויש מהם אומרים ימות החול הם תשעה וארבעים אלף שנה, וכל אחד משבעה שמשי הרקיע מושל בעולם שבעת אלפי שנה וכו׳ ויש מהם אומרים ימות העולם הם שבעת אלפי שנה כמנין שמשי הרקיע, וכל אחד משבעה שמשי הרקיע מושל בעולם אלף שנה וכו׳ (ראב״ע, מגלת המגלה, יח). ואלו בדבריהם לא שמו לבם למהלכי שמשי הרקיע אשר הם העיקר בכל חזיונות הכוכבים (שם, יב). ואשר בני אדם סבורים שמפני שמשי הרקיע השולטים בשני אין מתחילים בו אינה סברא כדרכה (שם, כג).—ובדקדוק, במשמ׳ האותיות המשמשות, בנגוד אל אותיות שרשיות: בענין האותיות וכו׳ ומה מהם שרשים ומה מהם שמשים (סוכים סקולה, דרכנבורג, 16).—ואמר הפיטן: זרח שמש שמשך ולמקומו יבוא שימשך, הנוט נון אשר שימשך ישרת גם הוא בשימושך (ינאי, אחא יוס, קרוב׳ דברי, זולאי, ככה).—*ובפרט כנוי למשרת הקהלה או למשרת קבוע בבית הכנסת: פה נטמן וכו׳ שמש הקהלה (כתבת על גבי מלבה מסכת ה.טע״ב, וכסטין I, 42). פה נטמן צנצנת המן שמש ונאמן (מסכת ה.חי, שם שם, 201). ונאם שמואל בר חיים שמש דק״ק לובלין (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 30). בהיות שיש להם ב״ה חזן ושמש ובית הקברות (שם, 37). נא׳ חיים ספרא דמתא ושמש דק״ק פוזנן (שם, 51). ויהיו שייכי׳ המעות האלו לצורך סיפוק רב וחזן ושמש ועניים (שם, 54). וגם גוזרים אנחנו בחרם

גם על פרנס יריד שמחויב להחזיק הפסק ההוא ולגזור על השמשים לילך בשליחות אנשי ליטא יצ״ו (שם, 73). שום שמש ושתדלן לא יתנו שום כתב מליצה לשום שילר ופריץ לעזור לו (שם, 125). והקוויט אצל יעקב שמש ונחשב (שם, 140). נא׳ יוסף בן הר״ר מאיר כ״ץ זצ״ל שמש דגליל קראקא לע״ע (שם, 143). נאם אהרן הכהן בא״א מוהר״ר יהודה כ״ץ זצ״ל שמש ונאמן דק״ק זלקווא (שם, 179). ועל השמשים שבכל הקהלות וכו׳ לשמוע בקול הרב ה״ה הנ״ל להכריז החרם בלי שום שאלת רב או מנהיג ומושל בעולם (שם, 286). נאם הצעיר באלפי ישראל ליברלש שמש בבהכ״נ הישנה ונאם שמואל הקטן בהר״ר יצחק ז״ל שמש בב״ה ראר״י ז״ל (שם, 307). ושלחנו שמש אליו שיבא וישיב בעד אביו לכבוד המנהיגים (שם, 446). תמיד כשיעשו נדבה לעניי א״י יכריז השמש שהנדבה יהי׳ ג״כ לעניי הברון תוב״ב (שם, 459). ולראי׳ באתי על החתו׳ אליקים געץ בא״א כהר״ר אהרן ז״ל שמש ושתדלן (שם, 467). והממונים יחזרו על הוויניצי״ז קודם הכנסת שבת, בעת שיקרא השמש: בשלו דגים (שם, 484). עוד תקנו שהשמש דק״ק מחויב בכל ע״ש להקדים עצמו שעה א׳ קודם שיקרא לביהכ״נ במנחה וילך מבית לבית לצוות ולהזהיר העם ולהכריז שיכינו את עצמם לשבת (שם, 487).—ובצרוף רב חזן שמש, בר״ת רח״ש, מתנות הנתנות לרבנים ומשרתי הקהלה מתנאים והתונות וכדומה: הלוקות הכבוד שום התמנות אין ביד המנהיגים ליתן לשום אדם כי אם עפ״י אסיפה כמו לקבלות רח״ש (שם, 469).—*ובמשמ׳ הנר הנוסף על מספר נרות החנכה, שמדליקין בו את שאר הנרות: נרות הנוכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש ולא פירש איזה מהם אם יכול אח״כ לברור איזה שירצה להיות שמש וכו׳ תשובה נרות הנוכה אין להפסיק בהן הילכך האחרון יהיה שלא לשם נר חנוכה שאם ישתמש לאורן ישתמש לאור אותו הנר ואין שם שמש עליו כי השמש הוא המדליק בו הנרות (טור או״ח תרעג). ומשום הכי נהגו לעשות השמש גדול יותר מהאחרות שאם בא להשתמש שישתמש בנר של חול (מרדכי, שבת רכ״ט).—*ובמשל, ואף בשם לאבר התשמיש: משלו משל למה הדבר דומה לעד שהיו נותנין בצד השקוף, כיון שיצא השמש

ונכנס העד סיד זהו וסת (תוספת' נדה ג ה). כן ששמשה, דאיסר שמש עכרן (בבלי שם יח:). איזהו שיעור וסת, משל לשמש ועד שעומדים בצד המשקוף, ביציאת השמש נכנס עד (שם יג.). מאי מקום דישה, א"ר יהודה מקום שהשמש דש (שם מח:).—ובסהס"א: בנשיקה, משיק השמש באותו מקום (רש"י, סוטה כו:). ולאחר ששימש מיטתו היה רוחץ כל אותו מקום וסביב השמש (ספר חסידים תתתתיח). וששאלת אשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו (סו"ת הרא"ש, לג ג).

שִׁמְשָׁה, ס"נ, שִׁמְשֹׁתַיִךְ, טבלה עגלה מבריקה כשמש, שהשתמשו בה כנוי בבנין [1], Sonnenscheibe; disque (de soleil); (sun-) disc: ושמתי כדכד שִׁמְשֹׁתַיִךְ ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ (ישעי' כד יב).—ובסהס"א גם במשמ' לוח זכוכית שבחלון, Fensterscheibe; vitre; window-pane: וירא פומפיוס את גובה חומת העיר ואת רום מגדליה וכאשר נצצו אבניה ואת בהק שמשותיה ואת הדר יופיה (יוסיפון גינצבורג, ריח.). כשמש אשר היא אחת בעיקרה ובעצמה ומתחלקות מראות נצוציה בשמשות הנעשות מן הזכוכית הלבן והשחור וכו' (ר"י א"ח, תו"ה, הבחינה א).

***שַׁמָּשׁוּת,** ס"נ,—עבודת הַשַּׁמָּשׁ, משרת השמש, המשרת בבית כנסת וכדומה: ואסור לשמש לקבל שום ריסטר עד שיהיה חתום בהתימת יד האלוף הפרנס החודש יצ"ו, אשר יהיה בימי' ההם באיבוד שמשות שלו (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 91).

***שִׁמְשִׁי,** ת"ז,—של השמש, המתיחס לשמש: דרכי זריחת המזלות ושקיעתם שלשה עולמית זמנית שמשית (ראב"ע הכסיה, אספירא ג). וכל הום מופלג שמשיי או אשיי (קאנון ג א ה ו). והאור השמשי מושג מורגש מצד הגופים המקבלים

---

1) [באותה משמ' בא באשור' שַׁמְשַׁת, מ"ר שַׁמְשָׁתֵי. וגם בערב' בא שַׁמְשָׁה a) בשמוש דומה.]

a) شمسة

ניציציו לא מצד היותו גוף (ר"י ן' לטיף, צורת העולם יג). והישמעאלים חדשיהם הם ירחיים ואין להם שנה שמשיית (רשב"ל דורן, מגן אבות, חלק סוקינו ג). וכמו הענין בתנועה השמשית שהיא נמצאת פשוטה לשמש (רלב"ג, מלחמ' ה' ה ד). ואולם הסבה בשתוף רב הככבים ההולכים בתנועה השמשית באופן מה היא גם כן כדי שישתתפו כלם באופן מה בתקופות הארבע השמשיות (שם שם ט). נצוץ השמשיי (ר"י אברבנאל, מ"א ט) שהממציא הראשון ממלאכת הכלים לדעת בהם השעות השמשיות ביום היה אהז (הוא, מ"ב כ). שהחום השמשי הוא באמת מבשל ומחמם ומהוה (דוד גנז, נחמד ונעים א ז).

***שִׁמְשִׁיאֵל,** שם מלאך: שמשיאל שהוא ממונה על היום (היכלות. ספר חנוך, ביהמ"ד ילינק ה, 176). כל אלו נגלה לחזקיהו הסופר ומסרם לשמשיאל המלאך (מסכת כלים של בהמ"ק משנה ז). ושאר העושר והכבוד שהיה בירושלים לקח אותו שמשיא"ל המלאך (נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, הקד' שער תקוני התשובה יא, יד:).

***שִׁמְשִׁיָּה [1]),** ס"נ,—סוכך נגד השמש, Sonnenschirm; parasol; ombrella, נהוג בדבור ובספרות.

***שִׁמְשִׁית,** ס"נ, — כמו שמשה, זכוכית שבחלון: ובאותו זמן היה בין שני בתים חלון ובאותו הלון קערה של זכוכית כמו שמשית ונשבר באותו השמשית שבר וקשרו לוח אחד בעץ וקשרו אותו הלוח בגמי להניח אותו הלוה על מקום השבר הפתוח בשמשית (יוסף בן יצחק, פרוש המשניות להרמב"ם שבת כד, סוף).

***שֻׁמְשֹׁם,** ס"ז, מ"ר שֻׁמְשְׁמִין [2]),—מין צמח שדה, שמגרעיני פֵּרותיו הקטנים מוציאים שמן,

---

1) [ע"פ הערבית שַׁמְשִׁיָּה a).]

2) [המלה שאולה מן האשור' שַׁמַּשַּׁמ, וראה בארמ' ובסור' בצורה שושמא, שֻׁשמא, ערב' שֻׂמְשֻׁם b).

a) شمسية b) سمسم

sesame ; sésame ; Sesam(um): האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר (שביעי' ב ז). והאוכל שומשמין באצבעו משקין שעל ידו וכו' אינן בכי יותן (מכשירי' א ו). הקצח ושומשום והפלפל (טמאים בטבול יום) (עי' א ה). מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין (תוספת' שבת ב ג). יצאו האורז והדוחן והפרגין והקטניות והשומשמין שאין באין לידי חמץ אלא לידי סרחון (מכי' מסכ' דפסחא ח). — ומשל לדבר מועט וזעיר ביותר: קומץ שקדש בכלי והקטירו אפי' שומשמין יצא (ירוש' יומא ב א). כביצה מטמא טומאת אוכלין, כביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין (כ"ה יג.). — ושמן שמשמין: והחכמים מתירין בכל השמנים, בשמן שומשמין בשמן אגוזים וכו' (שבת ב ב). הנודר מן השמן מותר בשמן שומשמין (נדרי' ו ט).

*שמת, ממנו *שַׁמֵּת, *שַׁמְּתָה.

***שָׁמַת** [1], קל לא נמצא.

—פִּעֵ', *שַׁמֵּת, בינ' מְשַׁמֵּת, — מנדה: משמתינן ליה ואי סלקא דעתך אינו נוהג נידויו ברגל משומת ואתי מעיקרא אתא רגל ודחי ליה השתא משמתינן ליה אנן (מו"ק יד:). — וכסהמ"א: מצינו גדולי חכמי התלמוד משומתים מתנדים (כ"א לויפל, שיר הקד' שלום על ישראל ח"ב).

—פע', *שִׁמֵּת, — שמת את פ', הטיל עליו שמתא, נדוי: במה דברים אמורים דציית דינא אבל אם יוצא מלפני ב"ד בסרבנו' ושמתוהו אינו נאמן לומר פרעתי (טוחו"מ עט יח).

ובלהגים מדברים גם שֻׁמְשֻׁם וכד', בארמני' שֻׁשְׁמַי, ומצורות אלו גם היוני' והרומ' sesamon, וכד'. לדעת ינזן מקור השם בצרוף כגון שַׁמַן שַׁמַּ, שמן עשב(ים) באשור', ואין זה נראה ביותר. ועי' על כל הנוגע לצמח זה בספרות ישראל אצל לֵו, Flora III, עמ' 1 וכו' ובמקומות אחרים שם.]

1) [פעל נגזר מן הארמ' שַׁמְּתָא, נדוי, וראשונה בארמי' שבתו"ם.]

— הָפְעַ', *הָשְׁמַת — כמו שֻׁמַּת, נתנדה: איתם האנשים שהוחרמו והושמתו ונתנדו (כ"א לויפל, שם מסס טוב, דף ז, ד"ה אך ביוסף).

***שַׁמְתָּה,** ש"נ, — חרם ונדוי: וברשות סנהדרי קטנה וברשות הקהל הקדוש הזה מותרים יהיו כל קללות אלות שַׁמַּתוֹת [1]) חרמים ארורים נדויים בטויים וכו' שהושמו בבית שום יהודי או יהודית (סדר התרת נדרים, מחזו' איטלי' א, קל:-קלא.). ע"ב בקשתינו וחפצינו מרום מכ"ת למלאות דברינו א"ה ולצאת לקראת האיש ההוא, איש וביתו, בכל מקום שהם בחרמות ושמתות ונדויים (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תכ"א, היילפרין, 93). אזי מחויבים מנהיגי הקהלה ההיא אשר ימצא שמה להכריז אותו בחרמות ושמתות שיפסע לשם (שם, שנת תכ"ח, 111). וכבר נלכדו במצודות החרמות והשמתות (שם, שנת תע"ט, 286). בכן אנחנו מן המודיעים ומחדשים גזירות החרמות ושמתות על אנשי ק"ק פרעסבלא ועל הידוע ה"ה סלאניטא שהם מנודים מקהל הגולה בכל החוזרות (שם שם). ועי' ג. נחש.

***שַׁמְתִית,** עי' שַׁחְמְתִי, 7026.

***שֵׁן** [2]), ש"נ [3]), סמי' שֵׁן־, שֶׁן־, כנ' שִׁנּוֹ, מ"ר שִׁנָּו, מ"ר שִׁנַּיִם, שִׁנֵּי, שִׁנַּי, שִׁנָּיו, שִׁנֵּיהֶם, שִׁנֵּימוֹ, — א) בליטה לבנה קשה ועל פי רב חדה שבלסתותיהם של בני אדם ושל כמה מסוגי בעלי החיים, הנושכת או השוחקת, Zahn ; dent ; tooth: חכלילי עינים מיין ולבן שִׁנַּיִם מחלב (בראשי' מט יב). עין תחת עין שֵׁן תחת שֵׁן יד תחת יד (שמות כא כד). ואם שֵׁן עבדו או שֵׁן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שִׁנּוֹ (שם שם כז). הבשר עודנו בין שִׁנֵּיהֶם טרם יכרת (במדי' יא לג). עין בעין שֵׁן בְּשֵׁן יד ביד רגל ברגל (דברי' יט כא). וְשֵׁן בהמות אשלח בם עם חמת זחלי עפר (שם לב כד). שִׁנָּיו שִׁנֵּי אריה ומתלעות לביא לו (יואל א ו). הנשכים

1) [כך מנוקד שם.]

2) [גם בארמ' ובסור' שִׁנָּא, שֶׁנָּא, אשור' שִׁנּוּ, ערב' שִׁנּ, וכו'. ועי' א. שנן. ושים לב לכך, שאין שִׁנַּיִם שתי שנים או שתי לסתות, אלא כל מ"ר שהוא.]

בְּשִׁנֵּיהֶם וקראו שלום ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה (מיכ׳ ג ה). ואשברה מתלעות עול וּמִשִּׁנָּיו אשליך טרף (איו׳ כט יז). שִׁנַּיִךְ כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה (שה״ש ד ב). — ובתמונות שונות כמשל לטורף טרף: והסרתי דמיו מפיו ושקציו מבין שִׁנָּיו (זכר׳ ט ז). שִׁנֵּי רשעים שברת (תהל׳ ג ח). בני אדם שִׁנֵּיהֶם חנית וחצים ולשונם הרב חדה (שם נז ה). אלהים הרס שִׁנֵּימוֹ בפימו מלתעות כפירים נתוץ יי׳ (שם נח ז). ברוך יי׳ שלא נתננו טרף לְשִׁנֵּיהֶם (שם קכד ו). דור חרבות שִׁנָּיו ומאכלות מתלעותיו לאכל עניים מארץ ואביונים מאדם (משלי ל יד). שאגת אריה וקול שחל וְשִׁנֵּי כפירים נתעו (איוב ד י). דלתי פניו מי פתח סביבות שִׁנָּיו אימה (שם מא ו). — ונשא בשרו בְשִׁנָּיו, נטל את לשונו בין שניו, שלא לדבר[1]: על מה אשא בשרי בְשִׁנָּי ונפשי אשים בכפי (שם יג יד). — והתמלט בעור שִׁנָּיו, נדבקה לשון האדם בחכו ולא דבר[2]: בעורי ובבשרי דבקה עצמי ואתמלטה בעור שִׁנָּי (שם יט כ). — חרק שן, חרק שִׁנַּיִם, חרק בְשִׁנַּיִם, הכך שן בשן בדחיקה ונשמע מביניהם קול חד צרוד, knirschen; grincer (les dents); to gnash (the teeths): בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שִׁנֵּימוֹ (תהל׳ לה יו). זמם רשע לצדיק וחרק עליו שִׁנָּיו (שם לז יב). רשע יראה וכעס שִׁנָּיו יחרק ונמס (שם קיב י). פצו עליך פיהם כל איביך שרקו ויחרקו שֵׁן אמרו בלענו (איכ׳ ב יו). ועי׳ חָרַק. — נִקְיוֹן שִׁנַּיִם, בהשאלה כמו הסר מזון: וגם אני נתתי לכם נקיון שִׁנַּיִם בכל עריכם וחסר לחם בכל מקומתיכם (עמ׳ ד ו). — ובמשמ׳ זו

[1]) [כמבֹאר בפרושו של העורך ובמחקר מיוחד בהלשון והספר א, אין בשר כאן אלא לשון, וכן בצלע השניה נפש היא צואר, ושם נפשו בכפו פרושו: אחז את צוארו בידו, או כדי להנוק את עצמו, או, כמו כאן ובמקימות אחרים (כגון ש״א כח כא: ואשים נפשי בכפי ואשמע את דבריך אשר דברת אלי, כלו׳ לא דברתי דבר), כדי למנוע את עצמו מדבור.]

[2]) [גם כאן אין בעירי ובבשרי דבקה עצמי, אלא: בעור שִׁנַּי ובלשוני דבקה עצם חכי, ולא אדבר; וכן בצלע השניה: ונדבקתי (בלשוני) כמו במלט בעור שני. ועי׳ בפרוש העורך לכתוב, ואך מתוך פרוש מטעה בכתוב נשתרש גם בלעזית הצרוף to escape with the skin of one's teeths, אשר למעשה אין לו כל מובן הגיוני.]

קָהוּ הַשִּׁנַּיִם: האכל הבסר[1]) תקהינה שִׁנָּיו (ירמ׳ לא כט). ועי׳ קָהָה. — והגרים בחצץ שני זולתו באותה משמ׳[2]) : ויגרס בחצץ שִׁנָּי (איכה ג יו). — ובפתגמים: כחמץ לַשִּׁנַּיִם וכעשן לעינים כן העצל לשלחיו (משלי י כו). שֵׁן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה (שם כה יט). — ב) וכמו שֶׁנְהַבִּ, שֵׁן הַפִּיל המשמשת כחמר ליציר כלים יקרים ולקשוט בנינים: ויעש המלך כסא שֵׁן גדול ויצפהו זהב מופז (מ״א י יח). ויתר דברי אחאב וכל אשר עשה ובית הַשֵּׁן אשר בנה וכל הערים אשר בנה וכו׳ (שם כב לט). קרשך עשו שֵׁן בת אשרים מאיי כתים (יחזק׳ כז ו). קרנות שֵׁן והובנים השיבו אשכרך (שם שם טו). ואבדו בתי הַשֵּׁן וספו בתים רבים (עמו׳ ג טו). השכבים על מטות שֵׁן וסרחים על ערשתם (שם ו ד). מר ואהלות קציעות כל בגדתיך מן היכלי שֵׁן מני שמחוך (תהל׳ מה ט). מעיו עשת שֵׁן מעלפת ספירים (שה״ש ה יד). צוארך כמגדל הַשֵּׁן[3]) (שם ז ה). — ג) ובהשאלה, דבר חד דומה לשן, שֵׁן הסלע[4]): ובין המעברות וכו׳ שֵׁן הסלע מהעבר מזה וְשֵׁן הסלע מהעבר מזה (ש״א יד ד). הַשֵּׁן האחד מצוק מצפון מול מכמש והאחד מנגב מול גבע (שם שם ה). — וכשם הלק מחדד של כלי: והמזלג שלש הַשִּׁנַּיִם בידו (ש״א ב יג). — ואמר בן סירא: מי יחון חובר נשוך וכל הקרב אל חית שן (ב״ם גני׳ יב יג). חית שן עקרב ופתן והרב נקמות להחרים (שם לט ל). נצר חמס לא ינקה בו ושרש חנף על שן סלע (שם מ טו). — ובתו״ם: יוצאין בביצת החרגול ובשן שועל ובמסמר מן הצלוב משום רפואה (ר׳ מאיר, שבת ו י). הנוטל צפורניו זו בזו או בשניו וכו׳ (שם י ו). החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ (שם יד ד). אם לא שהק מערב שבת לועס בשיניו ונותן (שם יט

[1]) [כלו׳ מי שאכל את הענבים בהיותם בסר, לא יהיה לו מה לאכול בשעת הבציר, כמבֹאר בערך קָהָה.]

[2]) [כמבֹאר בספר העורך משלי שלמה עם 87 וכו׳, אין הָצָץ במשמ׳ אבנים קטנות במקרא, אלא חצץ שנים הוא לשון חציצת שנים עד כדי נקיון שנים והסר מזון, והכונה: האכילני — נקיון שנים וחסר לחם.]

[3]) [ואולי כאן הכונה לשם מקום ולמגדל שהיה שם, בהקבלה אל שה״ש ד ד: כמגדל דויד צוארך.]

[4]) [במשמ׳ זו באת המלה שֵׁן בלשון זכר.]

ב). נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שניו (ר׳ אליעזר, ביצה ד ו). שורו שסימא את עין עבדו והפיל את שינו פטור, והוא שסימא את עין עבדו והפיל את שינו חייב (ב״ק ג י). הפלת את שיני וסימית את עיני (שבועי ה ה). ובכל שוחטין חוץ ממגל קציר והמגירה והשינים והציפורן מפני שהן חונקין, השוחט במגל קציר בדרך הליכתה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, ואם החליקו שיניה הרי היא כסכין (חולי א ב). ושניטלו שיניו פסול מפני מראית העין (בכורות ז ה). קוליגריפון שניטלה כפה טמאה מפני שינה, ניטלה שינת טמאה מפני כפה וכו׳ וכן השן של מעדר (כלים יג ב). מגירה שניטלו שיניה אחת מבינתיים טהורה, נשתייר בה מלא הסיט במקום אחד טמאה (שם שם ד); השן שבטס שבפותחת ושבמפתח טמאה בפני עצמה (שם שם ו). והמגוב וכן מסרק של ראש שניטלה אחת משיניהן ועשאן של מתכת הרי אלו טמאין (שם שם ז). מסרק של פשתן שניטלו שיניו ונשתיירו בו שתים טמא (שם שם ח). כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן (אהלי ג ג). גלגל העין והשינים והלשון אינם פוסלין בפרה (פרה ב ב). היה רבו רופא ואמר לו רפא את עיני זו וסימאה, שיני זו ועקרה, שיחק בו ויצא בן חורין (תוספתי ב״ק ט ט). אל יגנוב אדם את שלו מבית הגנב שמא אף הוא יראה כגנב אלא משבר את שיניו ומוציא את שלו מידו (בן בג בג, שם ב״ק י לח). מעידין אנו שסימא פלוני את עין עבדו ואחר כך הפיל את שינו (שם מכות א ג). שן תלושה וצפורן תלושה שוחטין בה (שם חולי א ו). שלא יאמר לו אמש היית עובד לבל קורס נבו, והרי חזירים בין שיניך, ואתה מדבר מילין כנגדי (מכילתא מסכתא דנזיקין יח). אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש ועדר וכסח ובשעת הבציר בא שדפון והילקה, הרי שיניו קהות (ספרא בחקותי ה). שהבל המרחץ רע לשינים (ירוש׳ ע״ז ג ד). ועבד כנעני יוצא בשן ועין וראשי אברים שאינן חוזרים (קידוש׳ כד.). ואין מחתכין בה בשר ואין מחצצין בה שינים ואין מקנחין בה (חול׳ טז:). אין בדיקה לחולדה מפני ששיניה דקות וכו׳ מפני ששיניה דקות ועקומות (שם נו.). ופעם א׳ גער בו ומיראתו

נפל ממנו שינו ונטלו אברהם ועשאן מטות שהן של שן (סופרים כא ט). ואל תבוש משיניך, שלא תאכל יותר מדאי (כלה רבתי ג). ואל יקללך לשונך ואל יבישך שיניך (שם ד). וחשש רבי את שיניו י״ג שנה (מד״ר ברא׳ לג). נכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו כדמותו של ר׳ חייא ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, למחר נכנס ר׳ חייא אצלו, אמר לו ר׳ אותה שינך מה היא עשויה (שם שם לו). מי יגור נגד שלג וברד וקור וחום, מי שהוא חזק כשן, ואין שן אלא לשון חזק כדכתיב מעיו עשת שן (שם במדי ג). יש אדם לווה ואינו פורע שאין הדניסטים משבר שניו וגובה אותו (שם שם ט). בן טובים בעל קומה ושיניו נאות ושערו שחור וחוטמו נאה (שם שם יח). שלא בא (עשו) לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צווארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג, ומה תלמוד לומר ויבכו, אלא זה בוכה על צווארו וזה בוכה על שיניו (שם שה״ש, לואר״ך). אני עומד הייתי על הגזלן ומשבר את שיניו להוציא מתוכם את הגזל (פסיק׳ רב׳, אנכי אנכי, קכ.). שבכל יום היו אומות העולם מחרקין שיניהם ומרמזים בעיניהם ומנענעים בראשיהם ומפטירים בשפתותיהם (שם, סוף אסים, קכג.). — * במשל, נתן אצבעו בין שִׁני פלוני, גרם בעצמו שפלוני ישך, כלומר שיעשה מעשה: האשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה ולא היפר לה וכו הוא נותן אצבעו בין שיניה (ר׳ יהודה, ירוש׳ נדר׳ יא יג). המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות יוציא ויתן כתובה וכו׳ וקסבר ר״מ הוא נותן אצבע בין שיניה וכו׳ היא נתנה אצבע בין שיניה, לפיכך אם ירצה הבעל להפר יפר (כתוב׳ עא.). — *הלבן שִׁנַּיִם, במשמ׳ חַיֵּךְ, הסביר פנים: טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, שנאמר ולבן שנים מחלב, אל תקרי לבן שינים אלא לבון שינים (ר׳ יוחנן, שם קיא:). — *שֵׁן של חלב, שן מן השִׁנַּיִם הראשונות של הילד הנושרות ומתחלפות: ואם שן עבדו וכו׳, שומע אני אפילו הפיל שן של חלב, תלמוד לומר עין, מה העין שאינה יכולה להחזיר, אף השן שאינה יכולת להחזיר (מכי׳ מסכ׳ דנזיקין ט). — *שֵׁן תּוֹתֶבֶת, שֵׁן שנקבעת בפיו של אדם במקום השן שנפלה; שן

תותבת ושׁ של זהב רבי מתיר (שבת ו ה).—*כרסת בין שִׁנֶּיהָ, תאור לאשה הרה: היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר כריסה בין שיניה (ר' דוסא, ר״ה ב ח). אף לזו יש עדים, שהרי כריסה בין שיניה (ר' יהושע, כתוב׳ יג:). — *שֵׁן במשמ׳ הנזק שהבהמה גורמת בְּשִׁנֶּיהָ: השן מועדת לאכול את הראוי לה (ב״ק א ד). כיצד השן מועדת, לאכול את הראוי לה וכו׳ (שם ב ב). ומה אם במקום שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם וכו׳ (ר' טרפון, שם שם ה). שלשה אבות נאמרו בשור, הקרן השן והרגל (ת״כ, ב״ק ב:). ובער זו השן (שם שם). מ״ש שן דיש הנאה להזיקו ומבונך ושאירתו עליך וכו׳ (שם ג.). — *בית הַשִּׁנַּיִם, בין השִׁנַּיִם, כנוי לחלק בערות האשה: והלא כל הטמאות שהיא מטמאה אינה מטמאה אלא עד בית השינים[1], תני ר' זכיי עד בית השיניים ומבין השיניים ולפנים (ירוש׳ יבמ׳ ו א). — *כפי הטבעת: המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו התחתונות נושרות (שבת פב.). המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו נושרות (חול׳ עז:). — *שְׁנָנִים, מ״ר של שֵׁן במשמ׳ ש סלע וכד׳: הזיזין והגזריות והשובכות והשקיפים והסלעים והגהרים והשננים והסככות והפרעות שהן יכולים לקבל מעזיבה רכה (אהל׳ ח ב). — ובסהמ״א: בצפדינא פי׳ כאב שינים (ערוך ערך צפדינא). צפדינא, חולי השיניים (רש״י, ע״ז כח.). דרי, הן שורות השיניים (שם שם). ואם ירצה לשתות יכרסם בשיניו את הגלגל ויבלע וישתה (ספר חסידים תתסק). ומי שהראה שניו נתמעט מוראו (ר״י א״ח, מבחר הפנינים, שער הוכוח דרך ישרה). ולא (תצא אשה בשבת) בשן של זהב שמונחת על שן שחור או אדום שיש בשיניה (רמב״ם, שבת יט ז). ואם היתה השן עבה וגדולה אע״פ שלא התקינה ה״ז כתמאת בפני עצמה (הוא, כלים יא ג). הכהו על עינו וחסרה מאורה, על שנו ונדדה, אם יכול להשתמש בהם אינו יוצא לחירות ואם לאו יצא לחירות (הוא, עבדים ה ח). מה היא

1) [רש״י (נדה מא:): במין שינים יש בתוך הרחם תלתולי בשר.]

סבת השן הזקן אשר תצא מסכתש לחיו לעת זקנתו (ר״י זנאלה, סעסועים י, דודזון, 120). ונהרוס בנייניהם ונקהה שיניהם (ר״י גיקטיליא, גנת אגוז ב, סבעה כוכבי לכת נגד כפרת). לנדנוד השנים ישים עליהם שב ומלח ועפצים שחוקים (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ד). שלא יקל עם הבריות ולא יחשוף השן תמיד (ר״א אזקרי, ס׳ חרדים ד, עא:). — ואמר המשורר: ויש אהב אשר כפו ספוקה בצרתך וצר שנו חרוקה (ר״ם סנגיד, ידידותך, הברמן ב, 56). מי יהרס שני כפירים שאגים לטרף שאר צאן אבדות נערו (רסב״ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 58). ידידי העציבני זמני וחרק שן מאד עלי חריקה (רי״ל כלפון, בדיבורך, סעה״ם 27). ואלה מְסַפֵּר את כל נקביו אשר דומים לשני המגרה (ראב״ע, מעיל יש ני, כהכא א, 11). — ואמר המליץ: ואחריהם יבואו ארבעת שני עינים (אויגן צעהנע) שנים בלחי העליון אל שתי קצות שני החותכים וכן שנים בלחי התחתון ונקראו כן להיות מכוון מושבם בפה מתחת העינים ויקראו גם שני הכלבים (הונדע צעהנע) (ר״ב ליכדא, לאסיה למודים א ט, מא:). והנה יצמחו עד ארבע שני מלתעות לארבע קצות הלחיים אשר יקראו שני הדעת[1] (וויזהייטס צעהנע) להיותם מאחרים לצאת אצל אנשים עד הגיעם לעשרים שנה ומעלה (שם שם).

שָׁנָא, פ׳ ע, יִשְׁנָא,—כמו ב. שָׁנָה, היה אחר ממה שהיה קודם, sich ändern; se changer; to change: איכה יועם זהב יִשְׁנָא הכתם הטוב (איכה ד א)[2].

—פע׳, שִׁנָּא, כמו שִׁנָּה מן ב. שָׁנָה: וַיְשַׁנָּא[3] את בגדי

1) [והיום נוהגים לקרוא להן שִׁני הבינה.]

2) [קלצקין־צוכל באוצר המונחים ד 137, מביאים גם ערך שָׁנוּא בהוראה: מגונה, דבר בטל, הבל, מתרגומו של ר״י אלחריזי למו״נ א עב (צ״ל עג), ההקדמה הה׳: ויתחייב לפי שני הדברים שנואים גדולים. ואולם צ״ל שְׁנוּאִים, כתרג׳ אל שנאעאת בערב׳, ובנראה השמט "דברים" פעם אחת ונכון תרגם ר״ש אבן תבון: ויתחייבו משני הדברים דברים מגונים.

3) [בכתוב המקביל (ירמ׳ נב לג): וְשִׁנָּה.]

כלאו (מ"ב כה כט). — ואמר בן סירא: לב אנוש ישנא פניו אם לטוב ואם לרע (ב"ס גני' יג כו).

—פע', ישנא: חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא [1], אני פי מלך שמר וכו' (קהלת ח א–ב). — ובסהמ"א: ובעבור שכן בין רשעים לקח מארץ לשמים, לקח לבל תשנא דעתו ברע ולא תמשול מרמה בנפשו (כ"ה ויזל, חכמת שלמה ד י–יא, עמ' יז).

שנא, מלה מספקה [2]: שיר המעלות לשלמה אם יי' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו וכו' שוא

---

[1]) אין פרושי המפרשים מניחים את הדעת, והואיל ואין אף ענין למלת אני שבראש פס' ב, אפשר שהמכון הוא: ועז פניו (של האדם, בנגוד אל אור פניו בהסברת פנים) ישנאנו, וצ"ע].

[2]) [מסרת הנקוד הבינה מלה זו כלשון א. שנה, אולי כצורה ארמית, ואחריה הלכו כל התרגומים (כגון השבעים: ὅταν δῷ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὕπνον ולג': dederit dilectis suis somnum), ומכאן פתגם שגור בכמה לשונות, כגון: Den Seinen gibts der Herr im Schlafe, לאנשי שלומו יתן האל (אשר) בשנתם וכדו' (ודומה לזה תרגום לוטר לפסוק: denn seinen Freunden gibt er's schlafend). אך למעשה אין „ידידו" כאן, אלא (כמו בישע' ה א, עי' ב. קרן, הערות) ידידיה, שמו של שלמה המלך, אשר לפי הכותרת המזמור מיחס אליו; ואין כן במקרא לשון נגיד, כאלו אמר הכתוב: אלה עמלים יומם ולילה לשוא, אבל לידידו יתן האל כל דבר כשהוא ישן. ואף אין בזה מעבר לענין הבנים, שמדבר עליו בלבד בהמשך המזמור עד סופו: כחצים ביד גבור כן בני הנעורים, אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם וכו'. וכאן שהכונה בבית שהאל בונה למלך, לבנים ובני בנים, כדברו אל ירבעם (מ"א יא לח): ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד. ועל כן נקראו הבנים בפס' ג' נחלת יי', כי הבנים הם הנחלה, החלק הנתן ל„ידידו" מידו, ולא השנה. והנה טבעי הוא להניח, כי יחס לשלמה מזמור כזה על נחלת יי' בנים, בעת שנולד לו בן, ובהזדמנות כזאת הוא שאמרו לו בברכה (כדגמת יוסף יי' לי בן אחר): יתן יי' לידידו (ז"א לשלמה) (בן) שנא, ז"א בן שני. וכנראה זאת כונתו הפשוטה של כתוב זה.]

לכם משכימי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא הנה נחלת יי' בנים וכו' (תהל' קכז א–ג).

שנאן, מלה מספקה [1]: רכב אלהים רבתים אלפי שנאן (תהל' סח יח). — ובמשמ' סוג של

---

[1]) [כבאור מלה זו התלבטו קדמונים ואחרונים. השבעים תרגמו εὐθενούντων, ז"א שאננים, כתרגומם לשאננים בתהל' קכג ד, ולפי זה ולג' laetantium, אבל Vetus Latina (עי' הכספלה, הוצ' פילד) תרג' iterationis, כלשון שניות וחזרה; עקילס וסומכוס כלשון שאון וצעקה ἠχούντων, vociferantium. הסורי מעתיק את המלה העברית (ובאלפא דשנאן) והתרג' הארמי מצא כאן רמז למלאכים, אבל לא שהבין כך את המלה, כי מלשונו (ארתיכין דאלהא תרי רבבן דנור תרין אלפין דאנגליא מדברין להון) יוצא, כי הבין שנאן כלשון שנים, לשם הקבלה אל רבתים, ואין דאנגליא אלא השלמה, כדי לומר לך מי הם אלפים אלו, כי כן טבעי הדבר שיהיו מלאכים בחילו של אלהים. ומתוך דרוש כזה הסף שמוש המלה שנאן ככנוי (לא כשם) למלאכים למסרת. ואלה עקר דברי חז"ל בפסיקתא דר"כ (בחדש השלישי, בובר קה.): וכולן ירדו שנונין לכלות את שונאיהן של ישראל וכו', ד"א הנאין (בעקר: שנאן) המשובחין שבהם. ובפסיקת' רב' (ש' הדברות פ' קמיי. א, קג. וכו'): [שנאן שאינן] עד מקום שאין סופיסטוס יכול לחשוב וכו' ר' עזריה ור' יהודה בי ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי ריבותיים שאין להם מניין, אלפי שאין להם מספר, ורבנין אמרין ירדו שנונים על העולם להחריבו וכו' א"ר אלעזר שנאן הנאין והמשובחים וכו' ע"כ. ומכאן גם רש"י: שנונים, מלאכים חדים. וריב"ג כתב בס' השרשים: כבר שמשו במלה הזאת הפייטנים הרבה במלאכים וקראו אותם שנאנים, ואפשר שיהיה שרשה מן ישנא הכתם הטוב בתמורת האלף מיוד כלומר אלפים שונין זה מזה ויהיה עקרו שנין על משקל ענין ובנין ע"כ, ולפי זה ראב"ע: אלפי שנים במספר כמו אלף אלף, ואל"ף שנאן תחת יוד בניין קניין. ורד"ק בשרשים: נהגו במלה הזאת לקרוא המלאכים כזה הלשון שנאנים, ויש אומרים ששרשו שנה והאל"ף תמורת היו"ד הבאה תמורת למ"ד הפעל בפלס קנין בנין, רוצה לומר אלפים שנים ע"כ, ומן החדשים היו שהציעו תיקונים כגון שנאם או ישראל.

ואכן העורך בספרו על ארון הקדש משנת

מלאכים: ואמר הפיטן: שנאן עליות וסוד פליאיות שור מתלוליות יפצחו כי ימלוך (ר"א קליר, אנסיכה מלכי, מוסף א ר"ה). העטירו ענגים וערפלים דר בו בשנאן אראלים (הוא, החו קול, קרובי א סבוע'). אל תשכח צעקת אריאל אלי לאגור יהודה וישראל אלפי שנאן אשר מסר אל (הוא, אאדה, קינ' ט"ב). המון אלפי שנאן עלו ברבבה ומלאכי השרת חנו סביבה (רסע"ג, סולמית, ביאליק–רבניצקי, ג ב, 57). שנאן ושרף ותרשיש אין לכם כיום להחריש (ר"י הלוי, מי כמוך, דיואן בראדי ג, 281) הודות הוגים לך אן ואן פלדות זיקי חיות ושנאן, פרודות כנף לכסות מראן (סלסו קדוש, קונטי הפיוט' עז, 8). מלאכי צבאות בעלצון מחן שנאן גדודיך (מנחם בר' מכיר, מלאכי לבאות, אופן הפסי' א). — ואמר המשורר: איום ונורא כשנאן נגלה ועמד זבולי (ר"ם ביכפיד, אטמון בחבי, דברי חפץ, עדלמן כח). משבר רוח תדום כרגע, רבותים אלפי שנאן נועדו עליה (יל"ג, הוי אח, שירי יל"ג ה, 163). ובשמי עז גבוה על גבוה אלפי שנאן ואדני בם בקדש (הוא, אהבת דוד ומיכל יב, שירי יל"ג ג, 106). —"ומ"ר "שִׁנְאַנִּים, במשמ' סוג מלאכים: שנאנים צדקיאל וגבריאל ממונה עליהם (מסכת אצילות ה', גנזי חקבלה, ילינק). ושנאנים ואופנים מזמרים ומנגנים (ראב"ע, חי בן מקיץ, כהנא ב, 53). צדקיאל (ממונה) על השנאנים, כרוביאל על הכרובים, רפאל על האופנים (ר"נ בן יעקב אלחנן, עמק המלך, עולם היצירה א, קעה.). — ואמר הפיטן: והיא שערה קומת אלפי שנאנים (ר"א קליר, אז ראית, סלוק סבת סקלים). ושרפים המעולים על כל שנאנים (שם שם). רגש שנאנים חזו מאשרים (הוא, אלים כחסעין, קרובי' ב סכות). שנאנים שאננים כניצוצים ילהבו (רסע"ג, סנאנים, ביאליק–רבניצקי ב, 60). טבוסי מרכבה רבבות שנאנים טעם ימתיקו וברעד מתחננים (אעירה שחר, התנונים, מחזי איטלי ב, יב:). ואופנים ושנאנים סובלים כם תעצומו (ר"י הלוי, יקירים אדירים, קונטי הפיוטי כ, 10). שנאנים ואופנים סובבים כם מרכבתך (ר"י בן זכריה, ארמאלים, אופן שבת א אחה"פ). — ואמר המשורר: ונפתח שמים וראה מחנים וכל רבותים כרובים שנאנים (אפר קרסקס, שיר בשבת הספר, ברלין וו"נ).

שנב, ממנו אֶשְׁנָב [1].

1922 העיר על כך, כי כשם שבא באותו מזמור פס' ב (יקום אלהים יפוצו איביו וינוסו משנאיו מפניו, בהחלפת אלהים במק' יי' בכבל קבוצה זו של מזמורים) כנגד מאמר משה בנסע הארון (קומה יי' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך), כן בא 'רכב אלהים רבתים אלפי שנאן' כנגד דבריו בשוב הארון: שובה יי' רבבות אלפי ישראל, וגם לפי זה כאלו קרוב הדבר שבא שנאן במק' ישראל. ואולם א) אין בחלופי הכתיב המצויים במקרא חלוף מרחיק כדגמת שנאן במק' ישראל, ועל כן קשה לקבל הנחה כזאת על אף שויון האותיות ש—א בשתי המלים. כמו כן אמנם נסחו שני המאמרים כס' במדבר ובמזמור שלפנינו על פי נסחה אחת, אבל בעוד שבתורה דֻבר על ארון האלהים ותפקידו לגבי ישראל, הנה מְדֻבר במזמור בעקר על מלחמת האלהים בשר הים, כמבֹאר בפרט בהערה לערך שָׁלַג, עמ' 7118, שלפיה גם בָּשָׁן (ז"א נחש) וגבננים (הוא: גַּב־נִנִּים, גוף התנינים) שם רמוזים הם לאותה מלחמה בשר הים, לויתן נחש ברח, בימי בראשית. והואיל ואין רִבֹּתַיִם במקום אחר במקרא, ואין זה טבעי בלשון הקדומה ובסגנון השירה בתקבלת לאמר 'רבתים אלפי' (שונה מזה בפרוזה בראש' כד ס: היי לאלפי רבבה) אלא לחלק את המלים המקבילות האלה לשתי צלעות החרוז כמו, למשל, בכתוב: והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה (דבר' לג יז), על כן אפשר לקרא: רכב אלהים רִבֹּת (ז"א רבבות) יָם אלפי שנאן, כנגוד „אלפ (ברבוי) רבת" המצוי בהוראה זו באוגרית', ולפי זה בא שנאן בהקבלה אל יָם, וככנוי לשר הים, יריבו ואויבו של האל במזמור; ועל כן אפשר שנקרא שר הים במובן זה, בתאר שגור: שֹׂנְאָן, השונא, וזה כנראה פשוטו של הכתוב, וצ"ע. וכן נמצא התאר שַׁנְאַאן[a] באותה משמ' בערב'.]

[a]) شنآن

[1]) [כך מעיר המחבר בעמ' 425 ומוסיף: עי"ש, ולא פירש. וכן דעת רוב החוקרים, ובעקר גם של ש. ייבין במאמרו על אשנב בלשוננו טו, ואמנם לא נתבררה גזירת המלה כל צרכה, ולא נמצא שרש זה ממש בלשונות השמיות.

בדברי הר"ש לכלים יז ד מובאת כגרסה בתוספת'

א. שנה[1], מִמֶּנּוּ °הִשָּׁנוּת, א. מִשְׁנֶה, *מִשְׁנָה, *מַשְׁנֶה, °מַשְׁנִי, °°מִשְׁנִי[2], °°מִשְׁנִיּוֹת, שְׁנָא, ג. שָׁנָה, שֵׁנִי, °שְׁנִיּוֹת, שְׁנַיִם.

ב. שנה[3], מִמֶּנּוּ °הִשְׁתַּנּוּת, ב. מִשְׁנֶה[4], א. שׁוֹנֶה, °שׁוֹנוּת, א. שָׁנָה, ב. שָׁנָה, *שִׁנּוּי, °°שִׁנִּי.

ג. שנה[5], מִמֶּנּוּ שָׁנִי.

א. שָׁנָה[6], ש"נ, סמ"י שְׁנַת, ככ' שְׁנָתוֹ, שְׁנָתָהּ, מ"ר שָׁנִים, סמ"י שְׁנֵי, שְׁנוֹת, ככ' שָׁנָיו, שָׁנֵינוּ, שְׁנֵיהֶם, שְׁנוֹתַי, שְׁנוֹתֶיךָ, שְׁנוֹתַיִךְ, שְׁנוֹתָיו, שְׁנוֹתֵינוּ, שְׁנוֹתָם, — תקופה של שנים־עשר חדשי החמה, Jahr; année; year: יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים וְשָׁנִים (בראש' א יד). ויהיו כל ימי אדם אשר חי תשע מאות שָׁנָה ושלשים שָׁנָה וימת (בראש' ה ה). אלה תולדת שם שם בן מאת שָׁנָה ויולד את ארפכשד שְׁנָתַיִם אחר המבול (בראש' יא י). שתים עשרה שָׁנָה עבדו את כדרלעמר ושלש עשרה שָׁנָה מרדו ובארבע עשרה שָׁנָה בא כדרלעמר (בראש' יד ד—ה). ואלה ימי שְׁנֵי חיי אברהם אשר חי מאת שָׁנָה ושבעים שָׁנָה וחמש שָׁנִים (בראש' כה ז). שה תמים זכר בן שָׁנָה יהיה לכם (שמות יב ה). וחברון שבע שָׁנִים נבנתה לפני צען מצרים (במד' יג כב). במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לַשָּׁנָה יום לַשָּׁנָה תשאו את עונתיכם ארבעים שָׁנָה (במד' יד לד). לא יקשה בעינך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שָׁנִים (דבר' טו יח). וברזלי זקן מאד בן שמנים שָׁנָה (ש"ב יט לג). בן שלשים ושתים שָׁנָה היה במלכו ושמנה ש נ ה[1] מלך בירושלם (מ"ב ח יז). והספתי על ימיך חמש עשרה שָׁנָה (מ"ב כ ו). ספו שָׁנָה על שָׁנָה חגים ינקפו (ישעי כט א). כי יום נקם ליי' שְׁנַת שלומים לריב ציון (ישעי לד ח). לקרא שְׁנַת רצון ליי' (ישעי סא ב). וּבִשְׁנַת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי (ירמי יז ח). דברי עמוס אשר היה בנקדים מתקוע אשר חזה וכו' שְׁנָתַיִם לפני הרעש (עמוס א א). וערבה ליי' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וּכְשָׁנִים קדמניות (מלא' ג ד). בִּשְׁנַת שלוש למלכו עשה משתה (אסתר א ג). — ובצירוף השם הנרדף ימים: ויהי מקץ שְׁנָתַיִם ימים ופרעה חלם (בראש' מא א). — ועפ"ר בא צרוף זה בסדר הפוך, ימי שנים: ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שְׁנֵי חייך ויאמר יעקב אל פרעה ימי שְׁנֵי מגורי שלשים ומאת שָׁנָה מעט ורעים היו ימי שְׁנֵי חיי ולא השיגו את ימי שְׁנֵי חיי אבותי בימי מגוריהם (בראש' מז ח—ט). — ומ"ר שנות: זכר ימות עולם בינו שְׁנוֹת דר ודר (דבר' לב ז). ימי שְׁנוֹתֵינוּ בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה (תהל' צ י).

בלים ב"ם וט: השפופרת והשנגון, אבל בדפוסי התוספתא: והקנונין, ואצל צוק"ם: והשננין, וכנראה והקנונין, במשמ' שפופרות קנים קטנות, נכון.]

1) [שרש זה כנגדו ת'ני, תני ברב הלשונות האחיות, ועי' בהערות לערכים ג. שָׁנָה, שְׁנַיִם.]

2) [התאר מִשְׁנִי, במשמ' הבא כמִשְׁנֶה, בדרגה שניה, בנגוד אל ראשי, ובמשמ' הבא בשלב שני, יותר מאחר, נוהג היום בדבור ובספרות בצרופים כגון מקצוע משני, בעיה משנית וכדו', ומזה נגזר גם ש"ע מִשְׁנִיּוֹת במשמ' תכונת הדבר המשני.]

3) [שרש זה כנגדו גם ביתר השפות השמיות שני, שׁני, ועי' בהערות לערכים א. שָׁנָה, ב. שָׁנָה.]

4) [לפי דברי העורך בפרושו לאיוב יד כ (עי' ב שָׁנָה, פִּע', הערות) ובהלשון והספר ב, 224 יש להכיר במלת מִשְׁנֶה בצרוף מִשְׁנֵה שכר שכיר (דבר' טו יח) וכן משנה התורה (שם יז יח) את המורת הערב' משאנה a) במשמ' חווה של שָׁנִים, ובשמוש מטשטש במשמ' חוזה בכלל.]

5) [עי' שָׁנִי, הערה.]

6) [במק' שָׁנָה בא גם בכתבות עבריות, כגון בחרסי שמרון, שת, וכן בכתבות כנעניות שנת, וגם שת, בכתבת משע שת, באשור' שַׁתֻּ, מ"ר שַׁנָּתִ, באוגרי' שנת, בארמ' שַׁתָּא, סמ' שְׁנַת, ובארמ' מא"י שבתו"ם ובסור' גם שנא, שַׁנְתָּא (בנו"ן אלמת), בערב' שַׁנַה b), ובמ"ר שִׁנוּנַ c) וגם שַׁנַוַאתְ d). באשור' בא גם שַׁתִּשַּׁם במשמ' שנה בשנה, בכל שנה ושנה.]

a) مسانة b) سنة c) سنون d) سنوات

1) [כך כתיב; הקרי: שָׁנִים.]

כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים (משלי ט יא)[1].—ואחרית השנים, כמו אחרית הימים: מימים רבים תפקד באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב (יחזק׳ לח ח).—וחלקי השנה ותקופותיה: חדשי השנה: החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה (שמות יב ב). זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה (במד׳ כח יד). ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בשנה יהיה על אחד לכלכל (מ״א ד ז). — צאת השנה: וחג האסף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה (שמות כג יו). — אחרית ראש, ראשית השנה: ארץ אשר יי׳ אלהיך דרש אתה תמיד עיני יי׳ אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה (דברי יא יב). בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש (יחזקי מ א). — תקופת השנה: וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה (שמות לד כב). ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וכו׳ (דהי״ב כד כג). — תשובת השנה: ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלכים וישלח דוד וכו׳ (ש״ב יא א). ודע וראה את אשר תעשה כי לתשובת השנה מלך ארם עלה עליך (מ״א כ כב). ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויבאה בבלה (דהי״ב לו י). — ובשנה השביעית במחזור שנים: ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ (ויקרי כה ד). השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה (דברי טו ט). ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד (נחמי י לב).—ובמנית שנים למעשר: מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא (דברי יד כח). כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי וכו׳ (דברי כו יב). - ובמנית חמשים שנה ליובל: וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה (ויקרי כה ח). וקדשתם את שנת החמשים שנה וכו׳ יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם (שם י—יא). ואם לא מצאה

[1]) [במשלי ה ט: פן תתן לאחרים הודך ושנתך לאכזרי, אולי מלה אחרת לפנינו, וקשה לקבע מה שרשה והוראתה.]

ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היובל ויצא ביבל ושב לאחזתו (שם כח). — ובצירוף בן־שנתו, במובן בן־שנה[1]: תביא כבש בן שנתו לעלה (ויקרי יב ו). וביום השמיני יקח שני כבשים תמימם וכבשה אחת בת שנתה תמימה (ויקרי יד י). — ובהכפלת המלה שנה בצרופים שונים: כשכיר שנה בשנה יהיה עמו (ויקרי כה נג). עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה (דברי יד כב). לפני יי׳ אלהיך תאכלנו שנה בשנה (דברי טו כ). והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה (ש״א ז טז). ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה (מ״ב יז ד). לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה (אסתר ט כא). והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה (דהי״ב ט כד). — ובתו״מ גם במשמ׳ של י״ב (או י״ג) חדשי הלבנה, וגם בצרופים כגון משנה לשנה, שנה שנתים: הרי אני כבן שבעים שנה (ראב״ע, ברכי א ה). נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו (פאה ח ב). וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייב במעשרות (שביעית ד ז). מעות שנמצאו וכו׳ בירושלים בשעת הרגל מעשר ובשאר כל ימות השנה חולין (שקלים ז ב). ארבעה ראשי שנים הם באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה וכו׳ באחד בתשרי ראש השנה לשנים וכו׳ באחד בשבט ראש השנה לאילן (ר״ה א א). התינוקות אין מענין אותם ביום הכפורים אבל מחנכין אותם לפני שנה ולפני שנתים[2] (יומא ח ד). ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום אבל אם עשאה לשם חג אפלו מתחילת השנה כשרה (סוכה א א). כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה מצאני נחמיה איש בית דלי וכו׳ (ר״ע, יבמות טז ז). ונותן לה מטה ומפץ וכו׳ ומנעלים ממועד למועד וכלים של חמשים זוז משנה לשנה (כתוב׳ ה ח). קונם יין שאיני טועם וכו׳ שנה זו אסור

[1]) [ולדעת אחרים: שנולד בתוך אותה שנה.]
[2]) [שנה או שנתים קדם לפרקו.]

בכל השנה וראש השנה לעתיד לבוא (נדרים ח א). אם יש לה זכות היתה תולה לה, יש זכות תולה שנה אחת יש זכות תולה שתי שנים יש זכות תולה שלוש שנים (סוטה ג ד). המשכיר בית לחברו לשנה נתעברה השנה נתעברה לשוכר, השכיר לו לחדשים נתעברת השנה נתעברה למשכיר (ב"מ ח ח). חזקת הבתים וכו' הזקתן שלוש שנים מיום ליום, שדה הבעל חוקתה שלוש שנים ואינה צריכה מיום ליום (ב"ב ג א). היו בודקין איתן בשבע חקירות באיזו שבוע באיזו שנה באיזה חדש וכו' (סנה' ה א). הם העידו שמעברין את השנה בכל אדר וכו' הן העידו שמעברין את השנה על תנאי וכו' ועיברו את השנה על תנאי וכו' ונמצאת השנה מעוברת (ר' יהושע ור' פפייס, עדיות ז ז). בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה (יהודה בן תימא, אבות ה כא). כל האשמות שבתורה באין בני שתים ובאין בכסף שקלים חוץ מאשם נזיר ואשם מצורע שהן באין בני שנתן ואינן באין בכסף שקלים (זבחים י ה). ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח (ערכין ב ג). עגלה בת שנתה ופרה בת שתים (ר"א, פרה א א). כבשים בני שנה ואילים בני שתים וכלם מיום ליום (שם א ג). משה מת בשבעה באדר ואכלו ממנו (מן המן) עשרים וארבעה ימים של אדר הראשון ושלשים של אדר השני ששנת עבור היתה (מכי' בשלח, מסכ' ד פרשה ה). לשנה אחרת קבעום שמנה ימים טובים (מגלת תענית ע, וכעין זה שבת כא:). לא יצאה שנתן עד שמתו (ירוש' ברכות ו ב). יהי רצון מלפניך שתהא השנה הזאת שנת זול שנת שובע שנת משא ומתן שנת גשומה ושחונה וטלולה (שם יומא ה ג)[1]. ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה ובשנה האחרונה אמר להן בשנה הזאת אני מת (שם). לעולם ישלים אדם וכו' שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו (ר' אמי, ברכ' ח:) כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע (ברכ' נה:). תמיה אני אם יוציא זה שנתו, ולא הוציא שנתו (ר"א, ערובין סג.). כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה (ר"ה ב.). גוזרי גזירות שבירושלים אומרים נטיעה בת שנתה שתי כסף בת שתי שנים ארבעה כסף (ר' יוסי, ב"ק נח:). פעם אחת באה אשה לפניו בשני בצורת (ב"ב יא). — ובשם אחת הברכות שבתפלה: מזכירין גבורת גשמים בתחית המתים ושואלין הגשמים בברכת השנים (ברכ' ה ב). כל השנה כלה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים (בבלי שם כט.). שנים וחמשים שבתות יש בשנת החמה (מד"ר במד' יד). וימירו את כבודם בתבנית שור שומע אני בשור של מעלן וכו' א"ל ומה אתה מקיים וימירו וכו' בשור של שאר ימות השנה[1] (שם שה"ש א, לפסוק). — ובתפלה: וברך שנתנו כשנים הטובות (תפלת י"ח). אבינו מלכנו חדש עלינו שנה טובה (תפלת אבינו מלכנו).— ובפסח"א: חשבון ימות שנו' הלבנה ג' מאות ונ"ד ימים ושליש יום ותתע"ו חלקים (פרקי דר"א ז). ומושיבין הגדול שבשבעים וכו' והוא הנקרא אב בית דין ושאר השבעים יושבין לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם (רמב"ם, קדוש החדש א ג). ואלו הן הדברים שהן העיקר שמעברין בשבילן כדי שיהיו השנים שני החמה (שם שם ד ד). וי"ט שנים שי"ב מהם פשוטות וז' מעוברו' וכו' נקראים מחזור הלבנה (טור או"ח, תכז). וקביעות השנה לידע אם היא שלמה או חסרה או כסדרן תלוי ביום קביעת ראש השנה (שם תכח). ויש עוד כללים בסידור השני' שנה שר"ה ביום ז' לא תהיה כסדרה וכו' (שם שם). ששאלת בענין שכירו' הבתי' שיש ראשי שנים קבועי' לשכירו' הבתי' וכו' ולא דברו זה עם זה כלום בשכירו' שנה הבאה (שם, חו"מ שי"ג). לשנה הבאה בירושלים (בסוף הגדה ש"פ). — ושנה כבושה, במשמ' שנה מעוברת, עי' כָּבוּשׁ, עמ' 2241.

---

1) [ובמד"ר ויקר' כ הגרסה: יהי"ר מלפניך שתהא שנה זו גשומה וכו' שנת משא ומתן ואל יצטרכו בה עסק ישראל אלו לאלו ואל יגביהו ישראל שררה אלו על אלו וכו'].

1) [במשמ' שור סתם, לא שור מיחד.]

— ושנה עדופה, שנה היתרת על השנה התמימה, של 365 יום: ונהית דורשים על מדת שנת החמה התמימה ויעלה בידינו מדת שנה עדופת (ראב"ע הנשיא, ספר העבור א, 77). — ואמר הפיטן: תזכו לשנים רבות תענו ותעתרו (ר"י הלוי, דיואן ג, 305). תכלה שנה וקללותיה (אחות קטנה, מעריב א כ"ף). תחל שנה וברכותיה (שם). — ואמר המשורר: וסהר בכל מזל חצי יום ויומים להשלים ימי חדש בחדשו ולשנותיו (רמב"ע, בשם אל, ברודי רלט). — ובנוסחות ברכה בין אדם לחברו: לשנה טובה תכתב ותחתם, תזכה לשנים רבות, עד מאה ועשרים שנה, נוהג בדבור.

ב. שָׁנָה[1], פ"ע, שָׁנִיתִי, —היה אחר ממה שהיה לפני כן, sich ändern; changer; to change: אני יי' לא שָׁנִיתִי ואתם בני יעקב לא כליתם (מלאכי ג ו). ואמר חלותי היא שְׁנוֹת[2] ימין עליון (תהל' עז יא). — ונבדל בתכונותיו, לא היה דומה לזולתו, עי' א. שׁוֹנֶה, עמ' 6977[3]. — ובתו"ס: אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד (תענ' ג א). אמרו לו מה שנה[4] זו (המנחה) מן הזבח, אמר להם, שהזבח דמו ובשרו ואמוריו אחד ולבונה אינה מן המנחה (מנח' ג א). אמרו בית הלל לבית שמאי, מה שנה[5] אור שמונים ואחד מיום שמונים ואחד, אם שוה לו לטומאה לא ישוה לו לקרבן (כריתו' א ו, מדב"מ). אמרת לי מה שנה[6] שבת מכל הימים, אמרתי לך מה רופוס מכל גבריא (מד"ר ברא' יא, פילודור, 93). — ובסהמ"א: ומה שנת משני (שטרות) היוצאין זה אחר זה ביום אחד (הלכ' פסוק', 69). מה שנה מוכר ומה שנה מתנה (שם, 73). ומה שנת מכל מצוות כולן שמברך עליהן עובר לעשייתן (שם, 84). — ואמר המשורר: ישנה ויחלף בליל כל ממלכות האליל (ר"י הלוי, ליון הלא תשאלי, זמורה א, 57). איך תשנה לבנת מרדרתה (הוא, הה צבי, שם ד, 138). יריעות שלמה איך בתוך אהלי קדם שניתם (הוא, יריעות שלמה, שם ז, 159). — ביני פעו', ״שָׁנוּי, בםשמ' מְשֻׁנֶּה: רואין אותו כאילו הוא שנוי[1] ממראה שלו (רש"י, זבח' עח:).

— פעי', שִׁנָּה, יְשַׁנֶּה, יְשַׁנּוּ, וַיְשַׁנֶּה, שַׁנּוֹת, שַׁנּוֹתוֹ, מְשַׁנֶּה, — החליף, עשה באפן אחר ממה שעשה קדם או ממה שהיה קדם, ändern; changer; to change: שִׁנָּה את הבגדים: וַיְשַׁנֶּה[2] את בגדי כלאו (ירמי' נב לג). — ואת דרכו: מה תזלי מאד לְשַׁנּוֹת את דרכך גם ממצרים תבשי כאשר בשת מאשור (ירמי' ב לו). — ושִׁנָּה דין, עִוֵּת דין, שפט שלא בישר: פן ישתה וישכח מחקק וִישַׁנֶּה[3] דין כל בני עני (משלי לא ה). — את מוצא שפתיו, לא קים ושנה מה שאמר, לא שמר הבטחתו: לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אֲשַׁנֶּה (תהל' פט לה). — ושִׁנָּה את פלוני לטוב, הפלה אותו לטוב מאחרים, נהג בו בחסד יותר מבאחרים: ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה לתת לה וכו' וַיְשַׁנֶּהָ ואת נערותיה לטוב בית הנשים (אסת' ב ט). — שִׁנָּה את טעמו, עשה כאלו את שכלו שלא כשכל אדם בריא, השתגע: וַיְשַׁנּוֹ[4] את טעמו

---

[1]) [עי' הערה לשרש.]

[2]) [כנראה הכונה: ואמר: חלילה, שישַׁנה האל העליון את ימינו, את שבועתו, בנגוד לנאמר על בני אדם: אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר (תהל' קמד ח).]

[3]) [עי' גם בנאמר שם על ב. שׁוֹנֶה (ועם שׁוֹנִים אל תתערב, משלי כד כא). גם במשלי יז ט: מכסה פשע מבקש וְשֹׁנֶה בדבר מפריד אלוף, אין לראות לא לשון שִׁנּוּי ולא לשון שְׁנַיִם, אלא כנראה לשון שִׂנְאָה, בנגוד אל אהבה. וצ"ע.]

[4]) [ומצוי מאד בארמית שבתו"ם: מאי שנא.]

[5]) [כך במדב"ם. במשנ' שבדפוס: מאי שנא.]

[6]) [בדפוס': מאי שנא.]

[1]) [כן, חסר יו"ד, הגרסה בהוצאת ראם, ואין לגרם: שינוי, כהבאת אבינרי בהיכל רש"י א, שמד.]

[2]) [בכתוב המקביל (מ"ב כ"ה כט): וְשִׁנָּא.]

[3]) [אמנם צדק כנראה מ. שולבוים בהערתו, כי בהקבלה אל וישכח המכון הוא: וְיִנְשֶׁה ז"א וישכח.]

[4]) [בתוספת וי"ו במבטא, כמו בשם הודַויהו וכמו 'ויענו' במקום ויַעַן, ויענה במ"י בכתבת מישע מלך מואב, ועי' בספר העורך על תעודות לכיש, על חרס א, טז. באותו מובן כמו וישנו את טעמו בא גם באשורי' שַׁנֵי טֵים במשמ' שגעון, וכן בסור' שַׁנִיא, שגעון.]

בעיניהם ויתהלל בידם ויתו על דלתות השער ויורד רירו אל זקנו ויאמר אכיש אל עבדיו הנה תראו איש משתגע (ש״א כא יד–יה). לדוד בְּשַׁנּוֹתוֹ את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך (תהלי לד א). — ובתו״מ: אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ, ושאר כל הפירות אין משנין אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני (תרומ׳ יא ג). עד שיחזיר את פניו או עד שישנה מקום ישיבתו (מעשר׳ ג ז). מה אם הפסח שהוא מותר לשמו, כששינה את שמו [1]) חייב, זבחים שהן אסורין לשמן, כששינה את שמן אינו דין שיהא חייב (ר׳ אליעזר, פסחי׳ ו ה). לא אם אמרת בפסח ששנהו לדבר האסור תאמר בזבחים ששנן לדבר המותר (ר׳ יהושע, שם שם). בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה (גיטי׳ ד ב). מה אם חטאת שאין מועלין בה לשמה, וכששינה את שמה מועלין בה, עולה שמועלין בה לשמה כששינה את שמה אינו דין שימעלו בה (ר׳ אליעזר, זבחי׳ ז ד). מטה שניטלו שתי ארוכות שלה ועשה לה חדשות ולא שינה את הנקבים, נשתברו חדשות טמאה, וישנות טהורה (כלים יט ו). שינה בה את הנקבין או שפירצן זה לתוך זה טמאה (שם כג ג). כל ששינהו לשמו טמא, לשם אחר טהור (שם כח ה). הדית בו (במקוה) סלי זיתים וסלי ענבים ושנו את מראיו כשר, ר׳ יוסי אומר מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין ואינן פוסלין אותו בשינוי מראה (מקו׳ ז ג). ותולעת שני, ששינתו תולעת ולא ששינתו דבר אחר (ספרי במד׳ קכד). משנין שטרות מעיברית ליוונית ומיוונית לעיברית ועושין לו קיום (תוספת׳ ב״ב יא ה). מכיון שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (ר׳ חנינה, ירוש׳ פסחי׳ ד א). מה טעמא אמרין מציאת בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים הרי אילו שלהן, שאינו יכול לשנותן למלאכה אחרת, התיבון, הרי אשתו אינו יכול לשנותה למלאכה אחרת ואת אמר מציאתה שלו (שם כתוב׳ ו א). הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה הבריות (ת״ר, ברכ׳ נח:). לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו (רב, שבת י:). אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו (ר׳ אליעזר בן יעקב, סנה׳ לב:). ששינה עליהם הקב״ה סדר בראשית, שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח (שם קח:). מה אם אתה שאתה בשר ודם אתה משנה עצמך בכל מה שתרצה וכו׳ (מד״ר בראשי׳ ד). וזהו אחד מן הדברים ששינו (מתרגמי התורה) לתלמי המלך (שם שם מח). צריך אדם שלא לשנות בן מבניו (שם שם פד). שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם (שם במדי׳ יג). — *שִׁנָּה, שִׁנָּה דבר וכדו׳, במשמ׳ נהג שלא כאחרים או שלא במנהגו הקבוע או נהג דין שונה בדבר: ההולך ממקום וכו׳ למקום וכו׳ ניתנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואל ישנה אדם מפני המחלוקת (פסח׳ ד א). משביעין אנו עליך וכו׳ שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך (יומ׳ א ה). כל המשנה ידו על התחתונה וכל החוזר בו ידו על התחתונה (ב״מ ו ב). כל המשנה מחובה לחובה ומפטור לפטור ומפטור לחובה פטור, מחובה לפטור חייב (שבוע׳ ח ו). הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים וכו׳ שינה באכילתן, הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם וכו׳ הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכו׳ (זבחי׳ ה ח). כל ששינה בה מאחר שמיצה את דמה כשרה (שם ו ו). ובכולם הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויין שלוקין ומבושלין (שם י ז). רבי יהודה אומר אם רצה להחמיר על עצמו לשרוף את הנקברים רשאי, אמרו לו אינו מותר לשנות (תמורה ז ו). חטאת העוף נעשית למטה וחטאת בהמה למעלה, עולת העוף נעשית למעלה ועולת בהמה למטה, אם שינה בזה ובזה פסול (קנ׳ א א). היתה למודה להיות רואה יום חמשה עשר ושינתה להיות רואה ליום עשרים זה וזה אסורין, שינתה פעמים ליום עשרים זה וזה אסורין, שינתה שלש פעמים ליום עשרים

באיוב י״ד כ כת׳ב: תתקפהו לנצח ויהלך מְשַׁנֶּה פניו ותשלחהו, אך אין צרוף כזה מובן, ולפי דברי העורך בפרושו למקום הכונה בתמונת השכיר: מְשַׁנֶּה (תקופת הווה השנים של השכיר) פָּנָה ותשלחהו.]

[1]) [כלומר שלא שחטו לשם פסח אלא לשם קרבן אחר.]

הותר יום חמשה עשר וקבעה לה יום עשרים (נדה ס י). גזר ר׳ טרפון מעשר עני וגזר ר׳ אלעזר בן עזריה מעשר שני וכו׳ אמר לו ר׳ אלעזר בן עזריה וכו׳ אני לא שניתי מסדר השנים, טרפון אחי שינה ועליו ראיה ללמד (ידים ד ג). מה שעשית עשוי, אבל לא תשנה לעשות כן (תוספת׳ תרומ׳ ב יג). שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים אחד רץ ואחד מהלך וכו׳ והזיקו זה את זה שניהם פטורין, שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך, איסי הבבלי אומר הרץ חייב מפני ששינה (שם ב״ק ב יא). שנת לשמונה עשר, טהרות שלשתן ואינו טמא אלא שמנה עשר בלבד, היתה למודת להיות רואה יום עשרים ושינת ליום שלשים זה וזה אסורין (שם נדה ט ד). כל המשנה על המטבע שטבעו חכמים לא יצא ידי חובתו (ר׳ יוסי, ירוש׳ ברכ׳ ו ב). אין משנין במעות פורים (שם מג׳ א ו). כל המעות עד שלא יינתנו לגיזברין את רשאי לשנותן, משניתנו לגזברין אין את רשאי לשנותן (שם שם). וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקום נחושתו, אם שינה פעל (שם שם א יא). שינת ואכלה משלם נזק שלם, מהו שינת ואכלה וכו׳, היתה קופתו מופשלת לאחוריו בר״ה ופשטה פרה את פיה ואכלה ממנה משלם נזק שלם (שם ב״ק ב ד). ומתוך ששינו מעשיהן שינה הקב״ה עליהם מעשה בראשית (ר״ה יא:). אם אי אפשר לשנות מותר (לעשות ביו״ט כמו בחל) (ביצ׳ ל.). מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום (יבמ׳ סה:). גדול השלום שאף הקב״ה שינה בו (דבי ר׳ ישמעאל, שם שם). — * נָה במשמ׳ אמר על הדבר שהוא שונה ממה שהוא באמת: איזו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב (שבועי ג ח). — ובסהמ״א: ששופתני השמש, היא ששינת דמותי מן ליבון לשינוי (תסו׳ דונש על רסע״ג 35, עמ׳ 12). שאם ישמע דברי המשנים אפשר שתשתנה דעתו (כ״י א״ת, סו״ס, סימוד 36). לא החליפוהו הזמנים ולא שנוהו השנים (רחב״ע, חי בן מקיץ, איגר, 189). והוא אמר ויהי הסדור הטבעי לפי שהוא טוב והוא שנהו בעת מן העתים להיותו אז יותר טוב השינוי מההתמדה (כ״י אברבנאל, מפעלות אלהים י ס).

—התפ׳, הִשְׁתַּנָּה, — הִשְׁתַּנָּה האדם, עשה עצמו שונה ממה שהיה, שנה את צורתו קומי נא וְהִשְׁתַּנִּית ולא ידעו כי אתי אשת ירבעם (מ״א יד ב). — *ובמשמ׳ היה שונה ואחר, נעשה שונה, ואמר בן סירא: חדש. כשמו הוא מתחדש מה נורא בהשתנותו (ב״ס גנ״י מג ח). — ובתו״מ: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כלו מצה (פסחי׳ י ד). כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב (מדות ב ג). מה נשתנה[1]) כנף העוז מכל הכנפים (ר׳ יוחנן בן נורי, כלים יז יד). נשתנו מראיהן (של הנגעים) בין להקל בין להחמיר (נגעי׳ ז ב). נשתנה ופשה. נשתנה ולא פשה, כאילו לא נשתנה (שם יא ז). המים שנשתנו ושינוויין מחמת עצמן כשרין (פרה ח יא). נפל לתוכה שקצים ורמשים ונתבקעו או שנשתנו מראיהן פסולין (שם ט ב). נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין (ידים א ג). מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים (מכי׳ בא מסכ׳ דפסחא, פתיח׳). מה נשתנה הדבר הזה מכל הדברות שבתורה, (שם פרשה י) מה נשתנה היום הזה מכל הימים (שם מסכ׳ ד ד). מה יוצאה מרשות אב שנשתנת ממה שהיית, אף יוצאה מרשות אדון שנשתנת ממה שהיית, ואימת נשתנת ממה שהיית, בשעה שהיית נערה ובגרה (שם מסכ׳ דנזיקין ג). כנגד ג׳ פעמים שהיום משתנה על הבריות (ר״ש בר נחמני, ירוש׳ ברכ׳ ד א). מה מים שלא נשתנו מברייתן, אף כל דבר שלא נשתנה מברייתו (שם סנה א). ירק כיון ששלקו נשתנה (שם פסחי׳ ב ח). כלום אמרו שישתה לא כדי שישתנה ולא ישתכר (שם שקל׳ ג ב). כל גזולה שהיא קיימת בעיניה ולא נישתנית מברייתה אומר לו הרי שלך לפניך (ר׳ יעקב, שם ב״ק ט א). כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום (ברכ׳ ו:). כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו

1) [כ״י פרמה: מה שנת.]

סדרי בראשית (אביי, שבת נג:). לא אחיכם אנחנו וכו' מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות (ר״ה יט:). ציפהו זהב מבפנים פסול, מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר (שם כז:). צמחו וחזרו ונשתנו מתריעין עליהם מיד (תעני׳ יט.). הכא בשוטא העשויה להשתנות לאחר מיתה (יבמ׳ קכ.). ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה[1]) על ידו הכתב, שנ׳ וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית (ר׳ יוסי, סנה׳ כא:—כב.). בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו, בקול ובמראה ובדעת (ר׳ מאיר, שם לח.) הואיל ונשתנה דינו ונשתנית מיתתו (ר׳ חנינא, שם עא:). מה חטאו אלו שנשתנית מדת הדין (מד״ר במדי׳ ח). שנשתנו למעשה וזכו לרוח הקדש (שם כוח, ולנעמי מודע). נשתנו פניו של צדקיהו וזעף לנגד ירמיהו (פסיק׳ רבי׳, ויהי בעת הפרחה, קל.). — ובסהמ״א: ערוגה שכבר בא עירבוב וביטל את השורה ונשתנית למראית העין ואין לנטע ד׳ מד׳ רוחותיה (תשו׳ הגאו׳ הרכבי תכה, 220). שכל דברים שמתחייבים ונעשים בעולם בהשתנות עקרם מן הבריאה והיצירה הנבראת מששת ימי בראשית וכו׳ (נסים ב״ר נח הקראי, לקו״ק, נספחי׳). לפי שכל מה שאדם מפליג בים דעתו משתנית עליו (סו״ת הרי״ף סיג). עם אחד, שיש להם דת אחת, כי בהשתנות הדתות תתחדש הקנאה והשנאה (ראב״ע, בראש׳ יא ו). ואילו היה לעולם יותר מבורא אחד היתה צורת החכמה מתחלפת בחלקי העולם ומשתנית בכלליו ובחלקיו (ר״י א״ח, חו״ה, היחוד ז). ומפני שהבורא יתב״ך חפץ במעשהו ואיננו מוכרח ולא צריך ולא מוטבע עשה הדברים משתנים זה מזה כפי שמחייבת הכמתו (שם, תנחינה א). חלתה אשה ונשתנית יפיה וזיו פניה בטלה אהבתו לה (ר״י בן יהודה, ספר מוסר ה יח). נשתנית התנועה להקל תנועת ההא, לפיכך היא בפתח מקום סגול (רד״ק, מכלול, ליק, ל.). מצד עצמה וכו׳ בודאי אינה משתנית בשום שנוי כלל (ר׳ הלל ווירונה, תגמו׳ הנפש א. ליון ג). ושהיא (הנפש) בלתי משתנית בשום אחד ממיני השינויים (הוא, כתב אל מאיסטרו גאיו, חמדה גנוזה, כא:). ויאמר לו השופט מה לך כי השתנית (ר״י זבארה, שעשועים ח, 50). ובפרשת תדשא הארץ תמצא סודות האילנות והצמחים בין יבשים ובין לחים, חמים וקרים, אשר סבת שנוים להשתנות חמרים (מכחת קנאות, קופמן, 10). אם כן הנפש כשתניע אם היא משתנית מאיכות אל איכות בכל תנועותיה אשר תניע, אם כן לא תעמוד בענין אחד בעת שתניע, וצריך שתהיה משתנית ולא משתנית ברגע אחד (שער השמים יא). נשתנית שם הגניבה ביד הגנב כגו שגנב טלה ונעשה איל (טוחו״מ שנג). ואת הצפור החיה בדם וגו׳, כדי שתהא צביעה והולכת על פני השדה ובאים בני מינה המכירים אותה ורואין שנשתנית ומתקבצים עליה והורגין אותה כדי שלא ימצאנה מצורע אחר (חזקוני ויקר׳ יד ו). שחתורה הזאת אינה משתנית לעולם (כוה שלוס א ג). השם הכללי לשתי מיני תנועות האלה הוא תנועה משתנית (ליכדא, כאסים למודים ב ג). — ואמר הפיטן: וכמעט כלתה נפשי ונשתנו רעיוני (רי״ל גיאת, יום לכו, שעה״ם 18). הלא מקדם אל חי אתה מאשר בך לא נשתנית, ועד עולם לא תשתנה ומאלהותך לא תתגנה (סיר היחוד ליום ג).

— פעי׳, *שִׁנָּה[1]), בפרט ביני׳ מְשֻׁנֶּה, — שנעשה שונה מאחרים, ממה שנוהג בטבע וכדו׳: וראה הרצפה שהוא משונה מחברותיה (סקל׳ ו ב). מת כושי משונה בעורו כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים (ספרי במד׳ לט). עורב יצא משונה מן הבריות (ירוש׳ תעני׳ א ו). משונה רעה זו מכל רעות שבתורה, שכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש וכאן כתיב לעשות (רבי, שבת כו.). וצדקה תציל ממות, ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה (שמואל, שם קנו:). מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו (מו״ק טז:). וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה וכו׳ שמתו מיתה משונה (ריש לקיש, סוט׳ לה.). משונה קרן בחצר הניזק, נזק שלם משלם (ר׳ טרפון, ב״ק יד:). מצא שם מלאך המות בדרך וראה אותו משונה

---

1) [עי׳ ג. שָׁנָה, הערה.]

1) [עי׳ שָׁנָא, פעי׳.]

וכו' אמר לו ומפני מה אתה משונח (מד"ל דבל' ט). כל מעשיהן של ישראל משונין מאומות העולם (סס סס"ס, סכו ממתקים). והרגום בכל מיני מיתות משונות (סס סיכי, פסיס'). ואמר בן סירא: ביטה נורא בעד איש לשון ומשא על פיהו ישונא (צ"ס גני' ע כד, כגל, כח). — ובתפלה: שתצילני היום ובכל יום וכו' משנאת הבריות מעלילה ממיתה משונה וכו' (יסי רלון, ברכות הסחר). — ובסהמ"א: שהיה יושב ורואה בגאוה מופלאח ושררה משונח בגאוה של רוממה (היכלות יס, ביסמ"ד ילינק ג, 97). לקטו לחם משנח, מהו משנה, א"ת כפול, והלא כבר נאמר שני העומר לאחד אלא משונח במראו ובריחו ובטעמו (והזהיר, שמות ע). וביוצא כלים מכלים שונים ומשונים (סיד"ס, מעגל טוב, 33) ובאמצע איזה חדרים יש שלחן גדול ועליו כמח מיני ענינים שונים ומשונים (סס, 156). — ואמר המשורר: וכמוהו יהי תומך באח לא תשנה לו לעולם אחותו (ר"ם הנגיד, הכרסה הזמן, בן תהלים, הברמן ג, 26). שנו פני שמש (רמב"ע, הבה יליד סרק, ברודי, פז). הודם לעד לא ישנה (ר"י הלוי, יסרס מתן, זמורס ג, 67). כי כל רעה אליו לא תאנה וזמן חרפו לא ישנה (סוה, הוד והדר, סס, 71). ובגד הוד ידידות לא ישנה (סוה, זמן העז, סס ג, 176). כבר שנתה תמונתי (סוה, מס לעס, סס ד, 54). שנה טעמו, נגלה מומו (מחברות עמנואל הברמן, 355).

ג. **שָׁנָה,** פ"ע, אֶשְׁנֶה, תִּשְׁנוּ, וַיִּשְׁנוּ, שְׁנוּ, שׁוֹנֶה,—עשה שנית, וזר ועשה,[1] nochmals tun, wiederholen; faire une deuxième fois, répeter; to do again, repeat: ועתה אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אֶשְׁנֶה לו (ש"א כו ח). וישפך מעיו ארצה ולא שָׁנָה לו (ש"ב כ י). ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העלה ועל העצים ויאמר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ ויאמר שלשו וישלשו (מ"א יח לד). אחרי דברי לא יִשְׁנוּ[2] וידמו למו עצתי (איוב כט כב). מדוע

1) [לא בכל מקום אפשר לקבוע בברור, אם התכון המקור ללשון חוזר על הנעשה או למעשה שונה שאינו כראשון, ועי' בהערות שאחר זו]

2) [ואולי צ"ל: לא ישנו, כלשון שִׁנּוּ.]

אתם לנים נגד החומה אם תִּשְׁנוּ יד אשלח בכם (נחמ' יג כא). — ושנה במעשה מן המעשים, חזר עליו: ככלב שב אל קאו כסיל שׁוֹנֶה באולתו (משלי כו יא). — וגם בשמוש בפ"י, ואמר בן סירא: אל תקשור לשנות חֵטא כי באחת לא תנקה (צ"ס גני' ז ח). אל תסוד בעדת שרים ואל תישן דבר בתפלה (סס ז יד). חדל אות ושנה[2] מופת (נ"א תמה) (סס לו ו). משנות דבר תשמע ומחסוף כל סוד עצה (סס מב א). וישנו לנפל שנית (סס נ כא).—ובתו"ש: ר' יהודה בן בתירא אומר כדי לקצור ולשנות הלכת כדבריו (פאס ג ו). שתילי תרומה שנטמאו, שתלן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול עד שיגום את האוכל, ר' יהודה אומר עד שיגום וישנה (תרומ' ט ז). קראו את ההלל, אם גמרו שנו ואם שנו שלשו (פסח' ה ז). סכין שנמצאת בארבעה עשר שוחט בה מיד, בשלשה עשר שונה ומטביל, וקופיץ בין בזה ובין בזה שונה ומטביל (שקל' ח ג). ר' יהודה אומר היו שונין ואומרין אנו ליה וליה עיננו (סוכה ה ד). מי שלקה ושנה (סנה' ט ה). כיצד בוצרים בית הפ"ם, מזים על האדם ועל הכלים ושונים ובוצרים ומוציאים חוץ לבית הפרם (אהלות יח א). נתכון להזות על דבר שהוא מקבל טמאה והזה על דבר שאינו מקבל טמאה, אם יש באזוב לא ישנה, על דבר שאינו מקבל טמאה והזה על דבר שמקבל טמאה, אם יש באזוב ישנה, על האדם והזה על בהמה וכו' לא ישנה, על הבהמה והזה על האדם וכו' ישנה (פרה יב ג). הזה ושנה וטבל וטהר (טהר' ח ג). הזה ושנה וטבל והקיאה (מקו' י ח). הגוזל את הפרה ועיברה אצלו ושנת ושילשה (תוספת' ב"ק י א). וכן היה ר' יהודה אומר כבית תשעה חצאי קבין לזה וכו' כדי שיהא איכר אומן חורש ושונה (סס ב"מ יא ט). פעם אחת היינו יושבין לפני ר' אליעזר והיה איסי הבבלי יושב וכו' אמר לו רבי השוחט את הזבח לאכול איםוריו ולהקטיר בשרו מהו אמר לו כשר

1) [במשלי יז ט: מכסה פשע מבקש אהבת וְשֹׁנֶה בדבר מפריד אלוף, דרוש לפי הענין לשון שׂנאה, בנגוד אל אהבה, וצ"ל וְשֹׂנֵא.]

2) [אמנם בגליון וְשַׁנֵה, בנקוד.]

וכו' אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו, למנחה בא אצלו אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו למחרת אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו (שם זבח' ב יז). איש לפי אכלו תכוסו, שנה עליו הכתוב לפסול (מכילתא מסכת' דפסחא ג, ד). משכו וקחו לכם שנה עליו הכתוב לפסול (שם שם יא, יח.).[1] כל פרשה שנאמרה במקום אחד ושנאה במקום אחר לא שנאה אלא על שחסר בה דבר אחד (ספרי במדי ב). אל תאמר כבר בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו אלא הוו מתונים בדין (שם דברי עז, סח:). וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, הענקתי לך ושניתי לך אף אתה הענק לו ושנה לו (שם שם קכ, לט.). נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה ריפיתי בו שניתי ושלשתי (ר' אבהו בשם ר' יוחנן, ירוש' שבת ו ח). אנן תנינן מי שהפך את זיתיו, תני ר' חייה מי שהיו זיתיו הפוכין ושנויין, מתניתן צריכה לר' חייה ודר' חייה צריכה למתניתן, אילו תנינן ולא תנא ר' חייה הוינן אמרין לא אמרן אלא מי שהפכן פעם אחת אבל הפכן ושניין דברי הכל מותר וכו', לא אמרינן אלא מי שהפכן ושניין אבל אם הפכן פעם אחת דברי הכל אסור (שם מו"ק, ראש פרק ב). בימות הגשמים שופך ושונה (מכילת, ערוב' פח:). אין שונין קמח ביום טוב, משום רבי פפיים ורבי יהודה בן בתירה אמרו שונין, ושוין שאם נפל לתוכו צרור או קיסם ששונין (ת"כ, ביצה כט:). אם קרית לא שנית[2] ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך (מו"ק עז:). העביר עליו ז' סמנין ולא עבר, שנאן ועבר טהרותיו טהרות (נדה סב.). ויקרא אלהים לאור כנגד ספר משנה תורה שמלא הלכות רבות, מתיבין ליה ולאו ספר ויקרא מלא הלכות רבות אמר להם אף הוא שנה בו דבר[1] (מד"ר בראש' ג). פרשתן של אליעזר (בראשית כד, לד וכו') שנים ושלשה דפים הוא אומרה ושונה (שם שם ס). כאדם שאומר לחבירו מזוג לי ושנה לי (שם שם לט). יצאת אותה השנה ולא שינתה[2] ולא שילשה עד שפת אותו האיש וכו' ולא יצאת אותה השנה ולא שינתה[2] ולא שילשה עד שעלה אותו האיש מבבל לארץ ישראל וכו' (שם במד' ד). אלו לא שנה לנו משה את התורה וכו' ואילו לא שנה לנו דניאל את החלום (שם אסת' א, כג). אדם צריך לשנות את פרשיותיו (שם שם). — וביני פעוי, שָׁנוּי: דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים (ר' יוחנן, מגלה לא. ; ר' יהושע בן לוי, ע"ז יט:). — ובל"ב מדות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי: ר"א בנו של ריה"ג אומר בשלשים ושתים מדות התורה נדרשת, ברבוי במעוט, ברבוי אחר רבוי וכו' בדרך קצרה, מדבר שהוא שנוי (שם מדה י). —ואמר המשורר: נודב ולא יועם אורו ולא ישנה, ידאג עדי יתן הרבה וגם ישנה (רמב"ע, ס' הענק, ברודי, שכח). שנה בשנה ינצלוהו ובשביעית לא יטשוהו יבצרוהו ויעוללוהו ישנוהו וישלשוהו (ראב"ע, אח ועבד, כהנא ב, 180). —*ושנה במשמ' למד או הרצה דבר מסרת והלכה[3] lehren, tradieren; apprendre, rapporter une tradition; to teach, to report a tradition: אמר לו בן עזאי (לר' עקיבא) כך היה ר' יהושע שונה, קרבן מוסף אין בו במנחה וכו', חזר ר' עקיבא להיות שונה כבן עזאי (תעני ד ד). חזר לעירו ושנה ולמד כדרך שהיה למד פטור, ואם הורה לעשות חייב (סנה' יא ב). ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (הלל, אבות ב ד). המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו וכו' מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו (ר' שמעון, שם ג ח).

1) [בדברי הספרא (ויק, מצורע ה): א"ל רבי יוסי הגלילי (לבן עזאי) שניהו, אמר לו אין שונים לחכם, אמר לו פרשהו אמר לו אין מפרשים לחכם, ספק הוא אם הכונה למשמעות חזרה על הנאמר (כדעת ב"ז בכר). או ללשון למוד.]

2) [ופירש רש"י: שרקדו מאתמול ובא לשנותו בנפה ליפותו אין שונין דאפשר לו מאתמול.]

3) [עי' ב. קָרָה, הערות.]

1) [נ"א אף הוא שונה בו דברים, כלו' חוזר על דברים שכבר נאמרו, ועי' בהערת תיאודור למקום זה.]

2) [צ"ל שְׁנָתָהּ.]

3) [דברים שנלמדו בעל פה היה צריך לשנות ולחזור עליהם, עד שקבלה המלה שָׁנָה משמ' זו של למוד תורה שבעל פה. ועי' מִשְׁנָה.]

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם (שם ו א). מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין וכו' היו עוסקין במה ששנה להן ר' עקיבה (תוספת' ברכ' ד יח). כדי שיהא איבר אומן חורש ושונה (שם ב"מ יא ע). השונה ואינו עמל כאיש זורע ולא קוצר (שם אהילות טז ח; פרה ג ז). כך היה ר' עקיבה שונה עד שלא בא לזפרונה (ספרי במד' ד). כי דבר יי' בזה, רבי מאיר אומר זה הלמד ואינו שונה לאחרים (שם שם קיב). וזה שאומר היום אני לומד [למחר אני לומד] היום אני שונה למחר אני שונה נמצא אין בידו כלום (שם דבר' מח). לא שנינו אלא העושה עיסה מן החטים וכו' (ירוש' חלה א א). ולא יקרא לאור הנר שמואל אמר לא שנו אלא אחד (שם שבת א ג). מעשה בחסיד אח' שהיה יושב ושונה אל תאמן בעצמך עד יום זקנותך (שם שם). אמר רבי אלעזר כל מקום ששנינו באמת הלכה למשה מסיני (שם שם ד). בייתוס בן זונין היה יושב ושונה לפני רבי (שם שבת ח). ממה שנאכלו חלות תודה ורקיקי נזיר בכל גבול א"י לא צרך השונה להוציאן ממושב (ר' יונה בשם רשב"ל, שם פסח' ג ד). תני בתי כניסיות ובתי מדרשו' אין נוהגין בהן קלות ראש וכו' אבל שונין ודורשין בהן (שם מגלה ג ד). אם יאמר לי אדם כך שנה ר' ליעזר שונה אני כדבריו (רב, שם מו"ק ג א). פעם אחת היה יושב ושונה בבקעת גינוסר וכו' (שם חגיגה ב א). האונס והמפתה חייב וכו' דרך נישואין שנו (שם יבמ' יא א). למה לא שנינו שמידת תשלומי כפל נוהגת בטוען טענ' גנב בשותפין מה שאין כן בתשלומי ארבעה וחמשה (ר' אבהו, שם ב"ק ז א). שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים (ברכ' ה: ועוד). השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך (ר' יהודה בשם שמואל, שם שם יא:). לא כך שניתי לכם (שם שם טז:). וכולן שנינו במשנתנו (שם שם יט). אמרו לו תלמידיו רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ, ירד וטבל ושנה להם (שם שם כב). לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן (את התפילין) (שם שם כג.). פעם אחת התפלל רב של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקן ועדיין לא חשכה (שם שם כז.). לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה (שמואל, שבת יג.). רבי שניתה לנו (ר' יוחנן, שבת קיב:, ערוב' כד.). תלמיד א' היה לר"א שהיה שונה בלחש, לאחר ג' שנים שכח תלמודו (ערוב' נד.). וכי רבי לא שנאה ר' חייא מניין לו (ערוב' לב.; יבמ' מג. ועוד).[1] בלשון יחיד אני שונת אותה (ר' יוחנן, פסח' סד.). לא שנו אלא משש שעות ולמעלה (תעני' ל.). מנודה שונה ושונין לו וכו' מוחרם לא שונה ולא שונין לו וכו' (מו"ק טו.). לא שנו אלא שאין לו מנעלים ברגליו (שם כד.). רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו (ר' יוחנן בן זכאי) לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד (חגיגה יד:). כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם (ר' יוסף, יבמ' יא:; מד.). כאן שנה רבי אחות גרושה מדברי תורה וכו' (ריש לקיש, שם מא.). אני שונה בין שנתכוין הוא וכו' (ר' יוחנן, כתוב' עג.). אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן, אמר ליה אין, שאני שונה עיגול בעגולים עולה (שם פא.). האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל (נדרי ח.). הלל שונה עשרה יוחסים עלו מבבל וכו' (קדוש' עה.). שנה לי ר' יוחנן עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם רבו וכו' (ר' אבהו, גיטי מד:). אמר לו רבי שנית לנו בילדותך וכו' (ב"מ מד. וכן ע"ז כב:). לא שנו אלא בכרך אחד וכו' (ב"ב יג:). לא שנו אלא בותל גינה וכו' (שם כב:). לא שנו אלא הוא אבל אשתו ובניו לא (שם מו.). לא שנו אלא בעל הגג בבעל החצר וכו' (שם נט:). לא שנו אלא ביום וכו' (שם קיג:). שניתם משנתכם כרבי יוחנן בן ברוקא (ר' נתן לרבי, שם קלא.). ומקולי כתובה שנו כאן (שם קלב:). לא שנו אלא בשתי מיתות וכו' (סנה' לה.). שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה (שם סח.). מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים (שם קג:). עכשיו ששנית לי פסול

---

1) [בנדה סב: הגרסה, בשם ריש לקיש: רבי לא שנה ר' חייא מנא ליה.]

החורת לי אבידתי (מכש' יח.). ראה רבי את דברי ר' מאיר באותו ואת בנו ושנאו בלשון חכמים ודרבי שמעון בכסוי הדם ושנאו בלשון חכמים (חול' פה.). ופשטיה דקרא במאי כתיב א"ל בשונה לתלמיד שאינו הגון דאמר רבי יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם (שם קלג). כך שנו רבותינו (פסיקתא רב' מב, קעד:). בזמן שתלמיד חכם נכנס אצלך לומר שנה לי אם יש בידך לשנות שנה לו (אדר"נ יז). טוב מי ששונה שני סדרים ורגיל בהם ממי שהוא שונה הלכות ומדות ואינו רגיל בהם, (מד"ר ויקרא ג.). ומי שהוא פיקח מהו עושה שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה (שם דברים ח). — ובצרוף קרא ושנה, קרא ולא שנה וכדו': אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה (ברכ' ד:). הזבין וכו' מותרין לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות (מו"ק טו.). מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה (שבת יג.). אמר לו בני קרית אמר לו לאו אמר לו שנית אמר לו לאו (ב"ב ח.). יקנה אדם חבר לעצמו להיות קורא עמו ושונה עמו ואוכל עמו (ספרי דברים שה). ואין קורין בכתבי הקדש אלא מן המנחה ולמעלה אבל שונין בהן ודורשין בהן (מד"ר תזריע טו). אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פ"א ישנה שנים, ואם אינו למוד לקרות ולשנות מה יעשה ויחיה (מד"ר ויקרא כה). ועי' קרא. ומרבה שמוש הפעל באותם המובנים בסהמ"א. — ובמשמ' עשה דבר כשנַים: אחדם ושניים, גבול למו קיים (תלמידי חכמים, הכינותי כי צך תסו' תלמידי חכמים, 10).

— בינו' פעו', שָׁנוּי: שאל רבי שמעון בן לקיש את רבי יוחנן זו ששנויה במשנת בר קפרא הרי שהיה אוכל שדת וכו' (ב"ב קכד:). במחלוקת שנויה[1] (ר' יוחנן ור"ש לקיש, נדה כב:).

—נפע', נִשְׁנָה, נעשה או הובא שנית, נכפל, הִשָּׁנוֹת:

[1]) [רש"י: משנה זו שנויה במחלוקת וכו'].

ועל הִשָּׁנוֹת החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשתו (ברא' מא לב). — ובתו"מ: ג' חלומות מתקיימין חלום של שחרית וכו' וי"א אף חלום שנשנה (ר' יוחנן, ברכ' נה:). כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באוהל מועד ונִשתלשו בערבות מואב (חגיגה ו:). בצורף הזה שמכנים הזהב לכור שנים או שלשה פעמים עד שמזוקקות כך פרשה זו נאמרת ונשנית ונשתלשת (מד"ר ויקרא לא). — ועלה (משה) בעשרים ותשעה באב ונשנית לו תו׳ה פעם שניה (סדר עולם רבה, רענר, טו.). — ובמשמ' נלמד: בימי נחמיה נשנית משנה זו (שבת קכג:). מעדותו של ר' עקיבא נשנית משנה זו (פסח' יט.).

— *התפ', נתפ', הִשְׁתַּנָּה, נִשְׁתַּנָּה,—כמו נפע': וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר, כתב שהוא עשוי להשתנות[1] (ירוש' מגילה א, א).

— *הפע', הִשְׁנָה,—לִמֵּד, עשה שישנה: lehren; enseigner; to teach: תלמיד ששימש את הרב והרב רוצה להשנותו מאיר עיני שניהם ה' וכו' אבל תלמיד ששימש את הרב והרב אינו רוצה להשנותו עשה כלם ה' וכו' (מכילתא יתרו, מא"ש, ס:). אמר לו (ר' לעזר בן ערך לר' יוחנן בן זכאי) ר' השנינו פרק אחד במעשה המרכבה וכו' (ירוש' חגיגה ב א). רש זהו רש בתורה ואיש תככים זה ששונה סדר או שני סדרים. עמד רש עם איש תככים, א"ל השניני פרק אחד והשנהו מאיר עיני שניהם ה' וכו', אמר אותו רש לאותו עשיר השניני פרק אחד ולא השנהו, אמר לו מה אנא בעי וכו' (מד"ר ויקרא לד). אבל התורה אינה כן זה שונה סדר זרעים וזה שינה סדר מועד השנו זה לזה (רש"ל, תנחומא תרומה ב). — ובינו' מַשְׁנֶה, מורה משנה והלכה: זה רווק הדר במדינה ונותן שכר סופרים

[1]) [מאמר זה, הבא בשנויי נוסח כגון: תורה שעתידה להשתנות, כתב הראוי להשתנות גם במקורות אחרים, עקר פרושו, כפי דברי העורך המפֹרטים במחקר על 'כתב התורה' (טלסון והספר, כרך א) הוא, בבאור הבטוי משנת תורה: תורה העתידה להיות לשתי תורות. ואך במשך הזמן הבינו זאת כאלו הכונה לְשנוי.]

ומשנים (תנחומ' ויקרא י). וכך התקינו חכמים שיהיו המשנין יושבין בבקר ובערב (מד"ר שמות מז). ועי' מִשְׁנָה עמ' 3464.—ובסהמ"א גם במשמ' הביא שנית, חזר על: למען הקים לך סימנין כאשר כ־בת דגש הלוי אמת כתב ואמנם וכו' בכל המקרא אין מצוי כתב כי אם כתוב וכו' ואם תאמר כי הוא טוב בוי"ו תמצא הוי"ו מכפיל בסימנו כי כבר נקדמה ב־הלו"י ולא תוכל להשנותה וכו' (תשובות תלמידי מנחם וכו', שטרן, 41).

א. **שֵׁנָה**[1], ש"נ, סמ' שְׁנַת, כנ' שְׁנָתוֹ, שְׁנָתְךָ, מ"ר שֵׁנוֹת, ועי' שְׁנָת,—מצב הישן בתנומה, Schlaf; sommeil; sleep: וייקץ יעקב מִשְּׁנָתוֹ (בראשי' כח יו). הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שְׁנָתִי מעיני (שם לא מ). ויקץ (שמשון) מִשְּׁנָתוֹ (שופטי' יו יד ושם שם כ). על זאת הקיצתי ואראה ושְׁנָתִי ערבה לי (ירמי' לא כה). ויעירני כאיש אשר יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ (זכרי' ד א). אשתוללו אבירי לב נָמוּ שְׁנָתָם (תהל' עו ו). אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שְׁנָתֶךָ (משלי ג כד). כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שְׁנָתָם אם לא יכשולו (שם ד יו). אל תתן שֵׁנָה לעיניך ותנומה לעפעפיך (שם ו ד). עד מתי עצל תשכב מתי תקום מִשְּׁנָתֶךָ (שם ו ט). אל תאהב שֵׁנָה פן תורש פקח עיניך ושבע לחם (שם כ יג). מתוקה שְׁנַת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל (קהלת ה יא). כי גם ביום ובלילה שֵׁנָה בעיניו איננו ראה (שם ח יו). ובשנת שתים למלכות נבכדנצר חלם נבכדנצר חלמות ותתפעם רוחו ושְׁנָתוֹ נהיתה עליו (דני' ב א). — ובהשאלה על תנומת המת בשאול או בקברו: וישנו שְׁנַת עולם ולא יקיצו נאם יי' (ירמי' נא לט, וכעין זה שם פסו' נז). ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שמים לא יקיצו ולא יערו מִשְּׁנָתָם (איוב יד יב). — ומ"ר שֵׁנוֹת במשמ' מ"י: מעט

[1]) [שֵׁנָא (תהלי קכז ב) ושֵׁנָה (תה' ל ה) אינם ענין לכאן, ועי' בערכים שֵׁנָא, ב. שֵׁנָה, וכן שְׁנָת. באשורי' נתפצלה המלה המקבילה לעברית שֵׁנָה לשתים: שִׁתּ במשמ' שֵׁנָה, כבעבר', ואלו שֻׁתּ במשמ' חלום, ולפי זה היו שאמרו למצא משמ' שנית זו בכתוב בדני' ב א, ואין זה מסתבר.]

שֵׁנוֹת מעט תנומות מעט חבק ידים לשכב (משלי ו; כד לג). — ואמר ב"ס: דאגת מחיה תפריע נומה ומחלי חזק תפריג שנה (ב"ס גני' לד ב). — ובתו"מ: ערב יום הכיפורים עם השיכה לא היו מניחים אותו לאכול הרבה, מפני שהמאכל מביא את השינה (יומי' א ד). יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם (סנה' ח ה). שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם (אבות ג י). והתורה נקנית וכו' במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט תענוג וכו' (שם ו ה). ארץ מצרים אם אינו עמל בה בפסל ובקורדום ונודד שנת עיניו עליה אין לו בה כלום (ספרי דברים לח). ישן בהן (בתפלין) שינת עראי ואינו ישן בהן שינת קבע (ירוש' ברכ' ב ג). וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ומה ת"ל ויקץ כישן ה' אלא בביכול כאלו לפניו שינה בשעה שישראל בצרה ואומות העולם ברווחה (שם מע"ם ה ט). שאין שנתו של בעל מום מחוורת (שם ר"ה א א). שכן אדם משתקע בתוך שנתו (שם סוכ' ב ה). מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה (ברכ' ג:). וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה (שם ד:). ששה דברים סימן יפה לחולה, אלו הן עטוש זיעת שלשול קרי ושינה וחלום (שם נז:). שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא (שם סב:). כדי שישמע כ"ג קול הברה ולא תהא שינה חוטפתו (יומ' יט:). אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה (סוכ' כו.). במוסר שינתו לאחרים[1] (שם שם). עשרה קבים שינה ירדו לעולם, תשעה נטלו עבדים ואחד נטלו כל העולם כולו (קידוש' מט:). שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה (סנה' לג:). והנה טוב מאד, והנה טובה שינה, וכי יש שינה טובה מאד אתמהא (ר' שמעון בן אלעזר, מד"ר בראש' ט). תחילת מפולת שינה (ר' לוי, שם שם מד). שלש תרדימות הן, תרדימת שינה תרדימת נבואה וכו' (רבי שם שם). שלש נובלות הן[2] נובלת מיתה

[1]) [אומר לחברו אם ארדם העירני (רש"י).]

[2]) [עי' נֹבֶלֶת, עמ' 3491.]

שׁ י נ ה, נובלת נבואה חלום, ניבלת העוה"ב שבת (ר' חנינא בר יצחק, שם שם). עמד מ שׁ נ ת ו בבוקר (שם דבר' ה). שלח עליהם שׁ י נ ה ערבה שלא יפחדו מחמת המחבל (מדרש שה"ש, גרינהוט, ה ב). לפי ששׁ י נ ת העצרת ערבה והלילה קצרה (מד"ר שה"ש, פסעתי את כתנתי). אתה אמרת יש לפני שׁ י נ ה, חייך שמתוך שׁ י נ ה אני מתעורר (שם אס"ר, ויאמר המן למלך אחשורוש). מה עשה הקב"ה ברא שׁ י נ ת חיים ואדם שוכב וישן וכו' (פדר"א יב). ומה שׁ י נ ת הלילה אדם שוכב וישן ורוחו שוטטת בכל הארץ וכו' (שם לד). י"ב פשוטות וכו', יסודן שמיעה וכו' הרהור שׁ י נ ה (יצירה ה). — ובסהמ"א: שׁ י נ ה בשבת תענוג (ילקוט ראובני, ואתחנן). ושאלו לאבוקרט החסיד מה היא השׁ י נ ה, אמר עסק הכחות אל עמק הנפש להמציא הגוף מרגוע ונופש, ואמר אריסטו, ה שׁ י נ ה הטבעית רפואת כל חולי, ואמר גלינ"ס, ה שׁ י נ ה הטבעית מאמצת הכחות ומחלשת הליחות, ואמר החכם יוחני ה שׁ י נ ה בעתה מביאה את הגוף לידי בריאות (ר"י זבארה, שעשועים א, דודזון, 8). מי מ שׁ י נ ת י העירני (שם ג, 29). אתמה לאיש תערב שׁ נ ת ו ומלאך המות עמו על מטתו (שם ז, 71). לילה נקראת אישון, שבה תהיה ה שׁ י נ ה (בשם ר"ם הנגיד, ר"י בן כספי, משלי ז ב). שהם דברים המושכין את הלב עד שאינו נחטף ב שׁ י נ ה (המאירי ליומא פרק א). — ואמר הפיטן: יקץ כישן וְעָר כ מ שׁ נ ה (ר"א קליר, אתיה עם דודים, קרוב' שבת החדש). — ואמר המשורר: והשקני ביד שׁ נ ה ערבה עסים פיהו בכסי אחלמה (יוסף בן חסדי, הללוי חן, טעמ"ש 28). שכן השקט והשמר ותהיה שׁ נ ת עינך לעולמים מ ת ו ק ה (יצחק אבן כלפון, כדיבואק, שם 26'. והתעוררי מ שׁ נ ת י כ י והתבונני מקומיכי (ר' בחיי בן יוסף, ברכי נפשי, תוכחה בסוף חו"ה). ידידי שאלו אליו שׁ נ ת י ואולי בחלום אראה ברקיו (רמב"ג, באין נשאו, ביאליק-רבניצקי א, 84). ובנפול עלי עיני תנומה ותרדמה תעופף שׁ נ ת עיני ותדד תנומתי (הוא, ידידי נעו, שם שם, 86). יתנודדו כל שׁ נ ו ת י מעיני במוזמתי גם אדדה כל שנותי (ר"י נג'ארה, ישתבחו, עולת תמיד ריב).

ב, **שֵׁנָה**, ש"נ, כמו שינים, שִׁנַּיִם: זרמתם שֵׁנָה[1]) יהיו בבקר כחציר יחלף (תהל' צ ה).

שֶׁנְהַב, ש"ז, מ"ר שֶׁנְהַבִּים[2]), החמר של שִׁני הפילים ששמש קשוט והנקרא גם שֵׁן בלבד, Elfenbein; ivoire; ivory: אחת לשלש שנים תבוא אני תרשיש נשאת זהב וכסף שֶׁנְהַבִּים וקפים ותכיים (מ"א י כב; דה"ב ט כא). — ובסהמ"א, גם במשמ' פיל, Elefant; éléphant; elephant: ויקבץ פורוס את חילו וגם אסף שׁ נ ה ב י ם וחיות רעות ללחום את היונים (יוסיפון פרק יא). ובאו כל החיות מן היער לשתות מים והיה ביניהם עקרבים וכו' ונמרים ו שׁ נ ה ב י ם (יוסיפון גינצבורג, קא.)

שֶׁנְהַבָּה, ש"נ, — נקבת הפיל, פילה: נוסע אחד ספר לי כי שׁ נ ה ב ה אחת ראתה אחד

---

[1]) [אין כאן ענין לשנה ותנומה, וכמו כן אין מקום לקריאת השבעים שָׁנָה ולתקונים המסתמכים עליה. אלא זרמתם מורה על זרמת הזרע, כלשון יחזק' כג כ: אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם; וכאן רמז למוצא הזרע מטפה סרוחה כבלשון אבות ג א, ואמנם אפשר שיש לחלק את המלים שלא כחלוקת המסרת בקריאה: זִרְמַת מִשָּׁנָה יהיו, כלו' זרמתה של שלפוחית השתן יהיו, כשמוש מת'אנה a) במשמ' שלפוחית השתן בערב'.]

[2]) [כמשמ' שן־פילים הבינו מלה זו כל התרגומים הקדומים, כגון השבעים: ὀδόντες ἐλεφάντινοι ועוד, והפרשנים המסרתיים; ובמשמ' זו אפשר להבין את היסוד הב, הבים, כתמורה עברית של המלה המצרית אֶב, פיל, הבאה בכתיב יֵב, כשם לאי Elephantine, אי הפילים, בכתבות קדומות וביונ' Ιηβ (עי' בהערה עמ' 4808 לערך פיל); וכן יתכן שיש להבין את כנויו של גלית הפלשתי, איש הבנים, שהמסרה נקדה אותו איש הבֵּנַיִם, כאיש פילים במשמ' ענק, איש גדול כפילים. ואמנם נזכר לפי ינזן (Gilgamesch 1, 48) באשור' שִׁן־א־אַב־בַּ במשמ' פניני ים, אבל אין זאת אלא קריאה מטעית ואין שִׁן A .AB .BA (כך!) אלא כתיב תמונתי במק' שִׁנּ — תַּמְתּ, ז"א שן הים, ואין לו כל עניין לשנהב(ים). במק' שנהבים בא באשור' שִׁנּ פִּירִי, שן פילים. ועי' שֵׁן.]

---

a) مثانة

מגורית בפח יקוש הנזבר וכו' (שמשון צלוק, סבילי עולס ב, מח.).

שַׁנְהֶבֶת, ש"נ, — חלי הפיל, מחלת התעבות העור וגדול הרגלים וכדו', elephantiasis, נוהג בספרות ובדבור.

שָׁנוּי, עי' ג. שָׁנָה.

***שִׁנּוּי,** ש"ז, — מעשה המשנה דבר, חלוף Veränderung; changement, alteration; change, alteration. כל (דבר מציאה) שיש בו שנוי חייב להכריז (ר' יהודה, ב"מ ב ח). כל הכלים עולים מידי טמאתן במחשבה, ואינן עולים מידי טמאתן אלא בשנוי מעשה (כלים כה ט). באר אחאב ומערת פמיים כשרה, המים שנשתנו ושנוין מחמת עצמן כשרין (פרה ח יא). מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין ואינן פוסלין אותו בשנוי מראה (ר' יוסי, מקו' ז ג). מגיד [שאין שם שֵׁם שאין בו] שינוי (ספרי במדבר מג, יג.). דכולי עלמא מיחת מלח בעיא שנוי (ביצה יד.). ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה וכו' וי"א אף שינוי מקום (ר"ה טז:). מתקיף לה רבי זירא וניקנינהו בשינויי השם וכו' א"ר ששת הא מני ב"ש היא דאמרי שינוי במקומו עומד וכו' מאי טעמא דבית שמאי דכתיב גם לרבות שינוייהם ובית הלל הם ולא שינוייהם (ב"ק סה:) שינוי מעשה לא קני וכו' שינוי השם כשינוי מעשה וכו' (שם סו:). שינוי וסת תחילת חולי מעים (שמואל, שב' קא.). — ובספה"מ: שנתקנו כל ההפוכים והשנויים מפני שהבורא חכם יכול להפכם ולשנותם (ר"י א"ת, או"ד א, לייפציג, כז). אין אצל הבורא לא רצון ולא שנאה וכו' מפני שהם משתנים ואין בידיעת הבורא שנוי (שם, כוזרי א א). הנצחי העומד אשר לא ישתנה בפנים מאפני השנוי לא שנוי עצם וכו' (ר"ם א"ת, מו"נ א יא). אלא בתחלה משתנה לדבר אחר ודבר אחר לדבר אחר וסוף הכל יחזור כל דבר ליסודו בסביבת ותחלת שינוי הוא העפר (מדרש הגדול בראשי א יט, מרגליות, קח). אבל תקיעה ותרועה אע"פ שלא הפסיק כלל יצא ששנוי הקול זה הפסקתו (ריטב"א ר"ה, מז:). — ואמר הפיטן: כי לא ישיגך רבוי ושנוי ולא תאר ולא כנוי (רשב"ג, כתר מלכות, אחה אחד). ואת שנוי תכונתו יתן כפרתו (ר"י הלוי, איככה פקדתי, זמורה ד, 187). מקרה ושנוי אין בך נמצא ולא זמן ועירער ולא כל שמצה (שיר היחוד, יום ג). — *ובמשמ' מראה או מצב משֻׁנה, בעקר לרעה: אל תראוני שאני משונה ששזפתני השמש והיא ששינת דמותי מן ליבון לשינוי (תפסי' דונש על סעדיה, 35). ואמרו שיש לו כח נגד השנוי ב"ם [1]) הן שבא מצד אויר והוא הדבר הן ג"ב בגלל המגפה (מלון לצמח דוד, יקנטין, פו:).

***שִׁנּוּיִי,** ש"ז, — מתיחס אל שִׁנּוּי: ויש שם נמנע אחד שבשום פנים לא יתואר כחו השנויי בו (הגמולי הנפש, שלשה עניינים נוספים, מז:).

שָׁנוּן, ת"ז, [2]), שְׁנוּנִים, — חד וחריף, scharf, spitz; tranchant, aigu; sharp, pointed: אשר הציו שְׁנוּנִים וכל קשתתיו דרכות (ישעי ה כח). חציך שְׁנוּנִים עמים תחתיך יפלו בלב איבי המלך (תה' מה ו). חצי גבור שְׁנוּנִים עם גחלי רתמים (שם קכ ד). — ובתו"מ: אלפי שנאן א"ר אלעזר בן פדת וכולן ירדו שנונין לכלות את שונאיהן של ישראל (פסיקי' דר"כ, בחדש השלישי, קח.). ירדו שנונים על העולם להחריבו (פסיקי' רב', י' הדברות, קג:, וכעין זה מדרש הגדול דברי' ה ו). — ובספה"מ: בקש להרוג אותי והביא חרב שנונה (מדרש ויוסע, ביהמ"ד ילינק א, 42). בא לקרב אל השכל דברים שנונים וחדודים בתורה ובאגדה דברים נחמדים (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 263). למורג חרוץ שנון, מהשבות חרוץ אדם חריף ושנון, ויד חרוצים תעשיר חריפים סוחרים שנונים (רש"י, שמות יא ז). — ואמר הפיטן: רדו מלאכי צבאות שנונים בחרבם (אליר בן ילחק, אדיר ונאה, יוצר לשבת אחר שבועות). — *ובמשמ' חרב שנונה: תשיב לנדן ברק השנון תחזק מגן לגונני בגנון (ר"א קליר, אפד מאז, מוסף ר"ה). — ושנונים בפיו, במשמ'

---

[1]) [בר מינן.]

[2]) [בעק' ביני פעו' מן שָׁנַן.]

שגורים בפיו: אסדר לך וכו' בפרקים קצרים שתוכל להתרגל בהם לדעתו תמיד שיהיו שנונים בפיך (רמב"ל, מוקר ומקבל 23).

א. *שִׁנּוּן, ש"ז, — לִמּוּד מִמֻּשָׁךְ וחוזר לשם שמירה מֻעלה בזכרון[1]: ד"א ושננתם לבניך אלו בשִׁנּוּן ואין קדש לי כל בכור, והיה כי יביאך בשנון, שהיה בדין ומה אם ויאמר שאינו בקשירה הרי הוא בשנון קדש לי כל בכור והיה כי יביאך שישנן בקשירה אינו דין שישנן בשנון תלמוד לומר ושננתם לבניך אלו בשנון ואין קדש לי כל בכור והיה כי יביאך בשנון, ועדיין אני אומר ויאמר שקדמוה מצות אחרות הרי [הוא] בשנון י' הדברות שלא קדמום מצות אחרות אינו דין שיהו בשנון וכו' (ספרי דברים לז, עד.). טעמא דר' שמעון בן יוחאי זהו שינון וזה שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון (ירוש' ברכ' א ח). אין לך צריך כוונה אלא ג פסוקים הראשונים בלבד ותני כן ושננתם עד כאן לכוונה מיכן ואילך לשינון (שם שם ב א). — ובסהמ"א: אחל בשיח ומענים להפגיע תחנונים באמת ובאמונים פני שוכן מעונים לשנן כשנונים לנגן בנגונים (מגלת אחימעץ, קלאר, יא). דברים אלה אם ימאסו מלכתבם בסדר שנוני (שבתי דונולו, שלוס רב, פתיחה לס' חכמוני). ואנקלס תרגם פתשגן, פתר משנה לשון שנון ודבור (רש"י, דבר' יז יח). ויועיל שנונם גם לטהרת המחשבות (מעבר יבק, כט). אחר חתימת התלמוד היה השנון והפלפול בהלכה הולך ומתדלדל (פינסקר, הקדמ' לקוטי קדמוניות). — ואמר הפיטן: שנון שיחות מלכים קדמונים אם יהיה בער בם יעסיקוהו (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודה ליו"כ). קדוש מכל רע ימלט משנני שינון תורה (ינאי, למול שלשה דברים, קרובי שמות, זולאי, לט.). ידעו בה הליכות ושנון הלכות אלה הנערכות ואלה המתהלכות (ר"א קליר, אלורה ומפרשה, קרוב' פרה). גלותו בדת שנונים גזר ראש לארבעה ראשי שנים (שם, ראשון אמנה, מוסף ס'

1) [המלה נקבעה בתו"ם בשת"פ מן שִׁנֵּן שבמקרא, ועי' ב. שִׁנֵּן, הערה.]

פסח). — *ובמשמ' תהלה ושבח[1], ואמר הפיטן: שלא יכשלו בלשונם ולא ינקשו בשנונם ולא יבושו במשענם (היה עם פיפיות, מוסף ר"ה). שמע סרה הישיהו שינונם מסך היסיעו (ינאי, ארץ אשר נאכסה, קרובי ברא', זולאי, יא). קשֵׁב קריאת חינונו רינונו ושינונו (שם, אל בם לאדם פה, קרובי שמות, שם, קיז). אילי שאננים לחקשיבי שנונים (שם, דודי ירד, קרובי פסח, שם, רעח). זה שוקד למלאת בחסדיו שאלת אחד עבדיו שפר אמריו במדיו שנוניו מנת מדיו (רסע"ג, אלהים אלי, אזהרות, סדור רסע"ג, קל). תאזין פלל רנון, תחשב שי שנון (משלם בר קלונימוס, אשיך ארם, רשות לס' עבודה, מבחר השירה העברית בא"טליה, לא). שואגי בקול ערב, יחוד בקר וערב, שנון שחורות כעורב, כלם אחוי חרב (שם, אפיק רנן, יוצר ב' פסח). מן המצר קראתיך בשנוני, דלגת קץ והושעת המוני (שמואל כהן, איומתי שמחי ועלזי, יוצר שבת ב' אחר הפסח). — *ובמשמ' חזרה על מעשה מן המעשים, בעקר בלשון הקראים: פרעות שבע על חטאתיכם בשנון, ועוד מכה כפלים לבקש תאנון (סחלות עתיקות בתנך, רוזנטאל, מו). אכן בעשיית המילה כיון שאי אפשר לה שנון ואם נפלה מן הכופר[2] מה שעשה עשוי (ס' גן עדן, מילה פ"ב, קסא:). ומה שנאמר בפרשת ויקהל הוא שנון פרק (שם, ענין השבת פ"ד, כה:). — *ובמשמ' לטישה וחדוד: לא יחרץ כלב לשונו, אומר אני שהוא לשון שנון, לא ישנן וכו' (רש"י, שמות יא ז).

ב. *שִׁנּוּן, ש"ז, — משחה או אבקה לנקוי הַשִּׁנַּיִם: יועיל מזה הקובצים הנזכרים והעפצים הצרופים וכו' ושנונים קובצים, שמן טוב וכו' ישחק הכל ויעשה מזה שנון (קאנון ג ז, יח). שנון מנקת השנים ומהדק הלסתית ומטיב ריח הפה (שם, מזכרת הרפואות, כלל ב פג).

א. *שְׁנוּנִית, ש"נ, מלה מֻספקה[3]: המציל מן הגיים מן הדליקה משנונית הים

1) [על־פי הבנה במשמ' זו באדר"נ ד: וישננו ויקלסו לכלה. ועין בערך שנן, פעי, הערות.]

2) [כלו' אם נעשתה המילה ע"י אדם כופר, שאינו מאמין.]

3) [רגילים לפרש המלה כלשון שן סלע שבים

משלולית הנהר הרי אלו שלו (ירוש׳ ב״ק ז ג)׃

ב. שנונית, ס״נ. — עשב בשם ותבלין, Sison[1] Amomum: מוסיף עליהן האורז וגרים של טפיח בזמן שהן קלופין החבלין והשנונית חבור בטבול יום ואין צריך לומר בכל הטמאות, רבן שמעון בן גמליאל היה אומר וכו׳ בככרות של נחתום אינו טמא אלא הקצה והשים והשנונית בלבד (תוספת׳ טבול יום א ג).

°שִׁנּוּם, ס״ז, — פה״פ מן שִׁנֵּס, חגירת מתנים. ואמר הפיטן: טכסיסי חפה וברית נועד יהרגהו קוסטינר, טהורים נוסדו בהתאסף עם בשנום להסתנר (אודך כי, יוצר לשבת ב׳ דחנכה). יפה וברה כרדה לגיא פתרוסים, יהיר חסר לב הכביד עול בשנוסים (יפה וברה, יוצר לשבת חוה״מ סוכות).

°שִׁנּוּק, ס״ז, — מעשה המשנק וחונק: וי״מ בנוע־ לשין שנוק וצער כמו וינער יי׳ (אוצר מספט לאיוב כו יד).

°שִׁנּוּקָה, ס״נ, — כמו שִׁנּוּק: בשינוקה והכפיה והשתוק (קאנון ד א ג).

שָׁנִי, ס״ז, סמי׳ שְׁנִי, מ״ר שָׁנִים[2], — א) צבע אדום המופק מקני הביצים של כנימת מגן coccus ilicis Linn., Karmesinfarbe; cramoisi; crimson את תקות חוט הַשָּׁנִי הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו (יהוש׳ ב יח). כחוט הַשָּׁנִי שפתותיך ומדברך נאוה

או כמקום ש־ים חוזר לאחוריו כמה פרסאות פעמים ביום ובא ויש טף מה שמוצא והולך׳ (לשון פני משה). אבל בירוש׳ שקלים ז הנוסחה: משונת הים ומשונת הנהר, ובתוספת׳ ב״מ ב ב בדפוסים: משוניתו של ים ומשוניתו של נהר, ובהוצ׳ צוק״מ: משלוליתו של ים ומשלוליתו של נהר (במק׳ זה בבבלי ב״מ כא: מזוטו של ים וכו׳), ועל כל פנים נראה שבאת כאן אותה מלה לגבי ים ונהר, וצ״ע.]

1) [כך לפי לֵו, IV Flora, 74 וע ד.]

2) [גם באשיר׳ שנית במשמ׳ אריג צבוע וסגון, ואפש׳ שהמלה שאולה אף מלשון לא שמית.]

(שה״ש ד ג). אם יהיו חטאיכם כַּשָּׁנִים[1]) כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעי׳ א יח). — ובצרוף המלא, תולעת שני: ופרשו עליהם בגד תולעת שָׁנִי (במדב׳ ד ח).— ב) דבר הצבוע בצבע זה: ותקח המילדת ותקשר על ידו שָׁנִי לאמר זה יצא ראשנה (ברא׳ לח כח). בנות ישראל אל שאול בכינה המלבשכם שָׁנִי עם עדנים המעלה עדי זהב על לבושכן (ש״ב א כד). ואתי (את קרי) שדוד מה תעשי כי תלבשי שָׁנִי כי תעדי עדי זהב (ירמי׳ ד ל). — ובצרוף המלא, שני תולעת: את הצפר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שְׁנִי התולעת ואת האזב (ויקר׳ יד ו). — וע״פ צרוף זה בסדר הפוך, תולעת שני: ותכלת וארגמן ותולעת שָׁנִי ושש ועזים (שמות כה ד). והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת הַשָּׁנִי ואת השש (שם כח ה)[2]. ובתו״ם: אמר להן עץ ארז זה עץ ארז זה, אזוב זה אזוב זה, שני תולעת זה שני תולעת זה (פרה ג י). מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל דבר שיש בו רוח חיים (ירוש׳ כלאים א ט). חזר לאחוריו וראה גדוד שהם לובשים לבושים לא אדום ולא ירוק, אמר לו זו היא תולעת שני[3]) (פסיק׳ רבת׳, מתן תורה, לח:). — ואמר המשורר: לקצף נצנים, שחורות ולבנים, וציצים כשנים, בראשי האמירים (דונש, דעה לבי, תשובות על מנחם). לא יאדימו פניהם כי אם צבעים בשני (רסב״ג, נמצ׳ בקרא׳, ביאליק-רבניצקי א, 5). הנם רקמות תעשי להם ותתיפי ולשוא תלבשי שניך (רמב״ע, הבל הבי, ברודי, קכח). יתרון שפת שני ואמרי שפר (ר״י הלוי, עפרי לב׳, זמורה ג, 51). צופי וייני מבין שתי שפתות שני (הנא, מי יתנני, שם ג, 193).

1) [במגלת ישע׳ א מן המדבר: כשני.]

2) [במשלי לא כא כתוב: לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שָׁנִים: אך אין שָׁנִי(ם) ענין לחמום, אבל גם גרסת השבעים (διссάς) שְׁנַיִם (באחלס סס׳ כב) אינה מסתברת, ולמעשה שיכת המלה באמת לפסוק הבא, בקרוב בקריאה: מרבדים עשתה לה שָׁנִים, (שש) וארגמן לבושה. ואפשר שהמלה שש שיכת לפס׳ כא.]

3) [מלי הפסיקתא משמע ש„שני״ נוטה יותר לכחול („ירוק״) מאשר ארגמן, ולפי תרגומנו אינו כן.]

תחת שפת שני כמו תקוה (הוא, אל נחלום, שם שם, 330). פתחה לשורר שפת שני (הוא, בגלה כספים, שם שם, 341). יין אהבים ויין שפת שני (הוא, יין אהבים, שם שם, 372).

***שִׁנִּי**, ת״ז, — השיך לשִׁנַּיִם: הרפואות השיניות (קאנון ג ז, סיכים, ב). וכל רפואה שיניות (שם).

א. שֵׁנִי[1], נקי שֵׁנִית, מ״ר שְׁנִיִּים, שם מספר סדורי מן שְׁנַיִם, second(e); zweiter: ויהי ערב ויהי בקר יום שֵׁנִי (בראשי א ח). שם האחד פישון וכו׳ ושם הנהר הַשֵּׁנִי גיחון (שם ב יא-יג). שם האחת עדה ושם הַשֵּׁנִית צִלָּה (שם ד יט). ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שֵׁנִי ליעקב (שם ל ז). ויצו גם את הַשֵּׁנִי גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים וכו׳ (שם לב כ). ואת שם הַשֵּׁנִי קרא אפרים (שם מא נב). ויבאו אליו בשנה הַשֵּׁנִית (שם מז יח). ויצא הגורל הַשֵּׁנִי לשמעון (יהושע יט א). וישאו להם נשים מאביות שם האחת ערפה ושם הַשֵּׁנִית רות (רות א ד). יש אחד ואין שֵׁנִי גם בן ואח אין לו (קהלת ד ח). כי אם יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפל ואין שֵׁנִי להקימו (שם שם י). — ובמנית ימים וחדשים ושנים בתוך מספר סמים או בקביעת תאריך: וידבר יי׳ אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש הַשֵּׁנִי בשנה הַשֵּׁנִית לצאתם ממצרים לאמר (במדבר א א). בשנה הַשֵּׁנִית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון (שם ט א). ויהי בשנה הַשֵּׁנִית בחדש הַשֵּׁנִי בעשרים בחדש (שם י יא). — ובקצור בַּשֵּׁנִי, במשמ׳ ביום השני: ויחל לבנות בחדש השני בַּשֵּׁנִי בשנת ארבע למלכותו[2] (דה״ב ג ב). — ושֵׁנִית בתה״פ, במשמ׳ בפעם השנית: ויקרא מלאך יי׳ אל אברהם שֵׁנִית מן השמים (בראשי כב טו). ויישן ויחלם שֵׁנִית (שם מא ה). והסגירו הכהן שבעת ימים שֵׁנִית (ויקרא יג ה, ועוד) וראה הכהן אתו ביום השביעי שֵׁנִית וכו׳ ונראה שֵׁנִית אל הכהן (שם שם ו–ז). ותקעתם תרועה שֵׁנִית (במדבר י ו). בעת ההיא אמר יי׳ אל יהושע עשה לך חרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שֵׁנִית (יהושע ה ב). וירא יי׳ אל שלמה שֵׁנִית (מ״א ט ב). והיה ביום ההוא יוסיף אדני שֵׁנִית ידו לקנות את שאר עמו (ישעי יא יא). ויהי דבר יי׳ אלי שֵׁנִית (ירמי א יג, ועוד). ובהקבץ בתולות שֵׁנִית ומרדכי ישב בשער המלך (אסתר ב יט).[1] —והשנית, במשמ׳ הדבר השני: וְהַשֵּׁנִית למי אני אעבד (ש״ב טז יט). — ובמשמ׳ שני בדרגה, בגבה וכד׳, ופתח התבה בצדה תשים תחתים שְׁנִיִּם ושלשים תעשה (בראשי ו טז). כל הפקדים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמשים אלף וכו׳ וּשְׁנִיִּם יסעו (במד׳ ב טז). — ואמר ב״ס: וישנו ונפל שֵׁנִית (ב״ס גני׳ כ כא).— ובתו״מ: השותפין שתרמו זה אחר זה וכו׳ אם תרם הראשון כשעור אין תרומת השני תרומה (כ״י, תרומ׳ ג ג). ישב האחד על הפתח ולא מלאהו ישב השני ומלאהו, השני חייב וכו׳ (שבת יג ז). ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור וכו׳ עד שהוא רואה את חברו שהוא עושה כן בראש ההר השני (ר״ה ב ג). המוכר עבדו בחוצה לארץ יצא בן חורין וצריך גט שיחרור מרבו שיני (תוספתי ע״ז ד יח). — ונקי׳ שְׁנִיָּה[2]: אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע (ברכ׳ ב ב). שלשה אחים שנים מהם נשואים שתי אחיות וכו׳ הראשונה יוצאה משום אחות אשה ושניה משום צרתה (יבמ׳ ג ו). פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום, שנייה

1) [מן שְׁנַיִם, עי׳ שם. ביתר השפות משמשים משקלים אחרים כגון באשור׳ שַׁנּוּ, ארמ׳ תִּנְיָנָא, ערב׳ ת׳אני a).]

2) [במק׳ זה במ״א ו א כז: בשנה הרביעית בחדש זִו הוא החדש השני למלך שלמה. והמפרשים מתקשים בהבנת המלה בשני, עי׳ רש״י, רד״ק ועוד, ובשבעים אין המלה.]

1) [לדעת אחדים בא שֵׁנִי במק׳ שֵׁנִית באסת׳, ב יד: בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שֵׁנִי (עי׳ על כך פינסקר, מבוא אל הנקוד האשורי, עמ׳ 45).]

2) [הצורה המקראית שֵׁנִית איננה בתו״מ. ואמנם בדפוסי המשנה כלים יד ז: חזר והזה עליהן שנית בו ביום, אבל במדב״ם: שנייה, וכך נכון.]

ثانى

לא שיורתי מהן כלום ביום שלישי הקדיחתן במלת וכו' (ר' יהושע בן חנניה, ערובי' נג:). — ומ"ר שְׁנַיִם, *שְׁנִיּוֹת: הפריש בכוריו, נבזזו נמיקו נגנבו נאבדו או שנטמאו מביא אחרים תחתיהם ואינו קורא, והשניים אינם חייבין עליהם חומש (בכורים ב ח). שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין וכו' ש"ש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין (תעני' ב ו). שבאלו תחת לראשי אלו לוחות הראשונים, וימינו תחבקני אלו לוחות השניים (מד"ר שה"ש ב, שמחבקו)). באותה שעה נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה לפסול לוחות שניות (סדר עולם רבה ו, רענר טו.). — ושְׁנִיָּה, תה"פ כמו שֵׁנִית, במשמ' בפעם השניה: הלוקח מן הסילון וחזר ולקח ממנו שניה (דמאי ה ו). וזמן עצי כהנים והעם תשעה וכו' בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה וכו' באחד בטבת שָׁבו בני פרעוש שנייה (תעני' ד ה). ובשניה במשמ' זו: תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים (ר"ה ד ט). בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה (תעני' ד ו). כשחרב בית המקדש בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין (ב"ב ס:). — ובשמושים נוספים כגון יש לו שני (שיבוא במקומו): כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים ושלישים שאם נטמאו הראשונים יביאו שניים תחתיהן (חגיגה ג ח). — ושני לפלוני, שני לדבר: הראשונים היו נשיאים ושניים להם אבות בית דין (חגיגה ב ב). ואיזהו מובחר, מכמס ומזוניחה אלפא לסלת, שניה להם חפרים בבקעה (מנחו' ח א). תקועה אלפא לשמן, אבא שאול אומר שניה לה רגב בעבר הירדן (שם ח ג). קרותים וחטולים אלפא ליין, שניה להן בית ריטה ובית לבן בהר וכו' (שם ח ו). שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלשה בדרום ואחד במזרח, שבדרום שער הדלק, שני לו שער הבכורות וכו' (מדות א ד). ושבצפון שער הנצוץ וכו' שני לו שער הקרבן (שם א ה). הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, רובו מן הדרום, שני לו מן המזרח (שם ב א). בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל, והשאת כקרום ביצה, שניה לה כצמר לבן, ד"ר מאיר, וחכ"א השאת כצמר לבן, שניה לה כקרום ביצה (נגע' א א). — ויום שני בשבוע, בשבת, ובקצור שני: בשני מטין עם חשיכה, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת (תעני' א ו). אין גוזרין תענית על הצבור בתחלת בחמישי וכו' אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני, ושלש תעניות שניות חמישי שני וחמישי (שם ב ט). — ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום שני ע' יום חמישי וכו' ביום הראשון בראשית ויהי רקיע יהי רקיע ויקוו המים (שם ד ג). חל להיות יום ארבעה עש' בשני, כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום וכו' א"ר יהודה אימתי מקום שנכנסין בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה (מגילה א ב–ג). בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן וכו' (שם ג ו). בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה (שם ד א). שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות ביום השני וביום החמישי (כתוב' א א). ביום הראשון היו אומרים וכו' בשני היו אומרים גדול ה' ומהלל מאד וכו' (תמיד ז ד). אין רואין את הנגעים ב חלה לאחר השבת ששביע שלו חל להיות בשבת ולא בשני ששבוע שני שלו חל להיות בשבת (נגעי' א ד). — ויום טוב שני של ראש השנה: ראש השנה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם שני עירובין ואומר עירובי בראשון למזרח ובשני למערב וכו' מתנה אדם על הכלכלה ביום טוב ראשון ואוכלה בשני, וכן ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני (ר' יהודה, ערובי' ג ז–ח). וגם לגבי רגלים: מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים, מת בי"ט שני יתעסקו בו ישראל ואפי' בשני ימים טובים של ראש השנה (רבא, ביצה ו.). יום טוב שני[1]) לגבי מת כחול שויוה רבנן (שם שם). — ופסח שני, פסח שנעשה במועד שני, בחדש איר: שכח רבו מה אמר לו שניהם יצאו לבית השריפה, ופטורין מלעשות פסח שני (פסח' ח ב). ועי' פֶּסַח. — ומעשר שני ובקצור שני, מעשר שהֻפרש בשנים מסימות אחרי תרומה גדולה ומעשר ראשון ונאכל בירושלים: אבל דמאי ומעשר ראשון שנטלה

1) הצרוף יום טוב שני של גליות אינו כך בתו"ס, ואמנם נמצא: שני ימים טובים של גליות, ועי' שְׁנַיִם.]

תּוֹמתו ומעשר שני והקדש שנפדו (בכר׳ ז א). אלא יקדמו הבכורים שהן בכורים לכל, ותרומה לראשון שהיא ראשית ומעשר ראשון לשני (תרומ׳ ג ז). ועי׳ מַעֲשֵׂר. — ובית שני, וכן מקדש שני, בית המקדש השני, שנבנה אחרי גלות בבל: מלמד שהראהו הקב״ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני (רב יהודה בשם רב, גטין נז:). אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וכו׳ מפני׳ מה חרב (יומא ט:). — ואדר שני, חדש אדר נוסף שבשנה מעֻברת: קראו את המגלה באדר הראשון ונתעברה השנה, קורין אותה באדר השני, אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגלה ומתנות לאביונים (מגילה א ד). ועי׳ אֲדָר. — ושני לטֻמאה וכקצור שני, שנטמא במגע בראשון לטמאה: ר׳ אליעזר אומר האוכל אוכל ראשון ראשון, אוכל שני שני, אוכל שלישי שלישי, ר׳ יהושע אומר האוכל אוכל ראשון ואוכל שני שני, שלישי שני לקדש ולא שני לתרומה (טהר׳ ב ב). הראשון שבחולין טמא ומטמא, השני פוסל ולא מטמא (שם שם ג). כל הפוסל את התרומה מטמא את הידים להיות שניות (ידים ג ב). והבשר אשר יגע, זה שני שנגע בראשון, בכל טמא, זה שלישי שנגע בשני וכו׳ (ר׳ יוסי, ירוש׳ סוטה ה ד). והבשר אשר יגע בכל טמא, זה ראשון שנגע בכל טמא, לא יאכל, לרבות את השני (ר׳ ישמעאל, שם שם, וכן שם חגיגה ג ב). מכדי בשר שנטמא בוולד הטומאה מאי הוי שני, כי שרף ליה בהדי בשר שנטמא בוולד הטומאה מאי הוי שני, שני ושני הוא, מאי מוסיף לו טומאה על טומאתו איכא (פסחי׳ יד.). ועי׳ טָמֵא, טֻמְאָה. — ושניה בדרגה שניה באסורי עריות: איסור מצוה שניות מדברי סופרים, איסור קדושה אלמנה לכ״ג וכו׳ (יבמ׳ ב ד). רבי יוסי בשם רבי אבהו שאל לרבי יוחנן הדא אמר שניות אין להן הפסק, א״ל וכי שנייה לשניות שנינו לא שנייה לדברי תורה (ירוש׳ שם). מה הם שניות אם אמו ואם אביו ואשת אבי אביו וכו׳ (יבמות כא.). — ושני בשמ׳ נכד המרחק שתי דרגות בקרבה המשפחתית: אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו, אף אני לא אעיד לו אני ובני וחתני, ואמאי הו״ל שלישי בראשון ואנן שני בשני תנן, שני בראשון תנן, שלישי בראשון לא תנן (רב, סנה׳ כח.) — ובספה״א: אע״ג דליל י״ט שני הוא מטמין בכדי שיעשו ומותרין (ספ״י, ביצה כד:). עם זה בין מן האם בין מן האב הרי הן ראשון בראשון ובניהם זה עם זה שני בשני (רמב״ם, עדות יג ג). והחכם אומר ההרגל טבע שני (רס״ע פלקירא, ס׳ המעלות 69). ואיזה הוא ציץ המעכב, זה עור הערלה וכו׳ אם חופה חוזר ומל שניה (מדרש הגדול, בראשי׳ יז יג, מרגליות, רעה). ובעון שנאת חנם חרבה ירושלם בשניה (מנוה״מ לר׳ אלנקאוה ד, 302). ואמ׳ החכם לעולם לא חרפני אדם יותר מפעם אחת כי בפעם הראשונה אסבול חרפתי ולא יחרפני שניה (שם שם, 321). תניא חמים שלפני המזון רשות של אחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק וכו׳ על הראשונים נאכל חזיר, השניים יציאת אשה מביתה (שם שם, 581). — *ובמשמ׳ מלאך, בנגוד לבורא, שהוא ראשון: שאין יציאת הנבואה מן השניים לבד (אמונות ודעות ג ו א, שם). — *ובדקדוק: והרבה מן הנפרדות האל השניות רצוני לומר שהם משתי אותות וכו׳ לא שמשו בהם בכפל (כ״י א״מ, קה״ם לריב״ג, הקד׳). אך ראיתי לשומם בהם שניות לא בגזרה גמורה אך על דרך האפשר (שם שם). כמו וישר אל מלאך שהוא מהפועלים השניים (ראב״ע, שפת יתר, 14). כל הפעלים שניים או שלישים או רביעיים (הוא, לחות, כט.). — *ובהגיון, משפט שניי, משפט שנשואו פעל: כל משפט שיהיה נשואו פעולה או הפעלה ומה שיתחבר עמה נקראהו משפט שניי וכו׳, דמיון זה אמרנו ראובן עמד או אמרנו ראובן הרג את שמעון, כל אלו נקראים המשפטים השניים, בעבור שהם כלם בלתי צריכים אל דבור שלישי יקשור בין נשואם ונושאם (מלות ההגיון ג). — *ובתורת הנגינה, שנית, secunda: ואז יערכו הקולות וכו׳ כמו מ׳ אל ח׳ שנית הגדולה (יאוועל, למודי הטבע, עא.). — ואמר המשורר: אשר חלץ עלי פחים ונצל וכו׳ ואאמר עוד אני נצל שנית (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסו, 8). וניניו שלישיו כשניו במעתם מרבים (ר״י הלוי, אהבי נער, זמורה ב, 116).

ב.° **שְׁנִי**, [1]) שניי, ס"ז, — כמו שְׁנִיָּה, אחד מששים בדקה אי במעלה, second(e) ; Sekunde :

וכל חיל וחיל נחלק לס' חלקים ונקרא כל חלק רהטון וכו' וכל רהט ורהט נחלק לס' הלקים, נקרא כל חלק מהז לגיון, וחכמי ישמעאל קורין לו שבר שני וכל א' וא' מהשניים האלו נהלק לס' חלקים שלישיים וכו' (ראב"ח, צורת הארץ, ס.). ויהיה לוח הקשת נחלק לג' סטרין, מפני שחלקתי החלק האחד לס' חלקים שניים, וכל הלק מן החלקים השניים חלקתי לס' חלקים שלישיים (הוא, חבור המשיחה והתשברת קיג, סט). וכל אחד ואחד מהרקיעים וכו' נחלק כ"ב לש"ס חלקים, וכל אחד מהחלקים האלה וכו' נחלק לששים חלקים ונקראין רגעים, וכל רגע מהם לששים רגעי רגעים או לרגעים שניים אם תרצה לומר, וכן השניים לשלישיים וכו' (הוא, צורת הארץ, עז). וכל מעלה ששים דקים ראשונים, וכל ראשון ששים שניים (ראב"ע, ראשית הכמה א). שהשעה האחת על דרך משל ששים דקים, והדק ששים שניים, והשני ששים שלישיים (ר"י א"ת, מו"כ א עג, ההקדמה הג').

° **שְׁנוּי**, ס"ז, — תכונת הדבר השונה מחברו, נוהג בספרות ובדבור.

° **שְׁנִיָּה**, ס"נ, — אחד מששים בדקה או במעלה, second(e) ; Sekunde : הגלגל מחולק בש"ס מעלות, כל מזל ומזל שלשים מעלות וכו' וכל מעלה ומעלה ס' חלקים, וכל חלק וחלק ס' שניות, וכל שניה ושניה ששים שלישיות (רמב"ם, קדוש החדש יא ז). תקבץ כל מין עם מינו השניות עם השניות והחלקים עם החלקים וכו' וכל זמן שיתקבץ מן השניות ס' תשים חלק אחד ותוסיף על החלקים (שם יא י). ונקודה זו היא הנקראת גבה השמש מהלכו בכל עשרה ימים שניה אחת וחצי שניה (שם יב ג). מהלך השמש מקבוץ לקבוץ כ"ט מעלות ו' רגעים ל"א שניות (אהרן הקראי, גן עדן, קדה"ח ג, ד.).

° **שְׁנִיּוּת**, ס"נ, תכונת הדבר הבא בשנים או שתים dualism(e) ; Zweiheit : וכן מצות שמע ישראל שצוה אותנו בה להאמין היחוד, ובמצות לא יהיה לך אלהים אחרים צוה אותנו להרחיק אמונת השניות ממנו יתברך (ר"י א"ת, כוזרי ו). כי המחויב המציאות אי אפשר בו השניות כלל (ר"ש א"ת, מו"נ ב א, עיון פלוסי). ואע"פ שהנותן אותם אמצעיים כונתו שהממשלה לו לבדו יתעלה אף על פי כן אסור לפי שבדרך זה תפול התעיה ויכשל בו הוא או אחר להאמין השניות (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, יתרו קז:). כי הגוף מחייב המספר, בעבור שכל גוף יש בו שניות או מצד חלקו או מצד הרכבתו, אם כן הוא בעל שני ענינים וכו' (הגמולי הנפש לז). וישיג השמות והפעלים הזכרות והנקבות והאחדות והשניות והקבוץ (רפ"ע פלקירא, ראשית חכמה, כד). וכדי שלא ידומה בוה שום שניות חלילה אמר במתן תורה ופתח באנכי ה' אלהיך (ר"י אלבו, העקרים א יא). ואם היו דומים מכל אופן לא היו אם כן שנים אבל אחד ובטל הרבוי והשניות (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהים ג ד). — ובמספר הדקדוקי: והמפרשים אמרו כלם על זה המזמור אמר מעשי ואם כן הוא הוציאו בלשון שניות לרמוז בו על שני פנים (ר"י אבטולי, מלמד התלמידים, חיי שרה יט ב).

° **שְׁנִיִּי**, עי' א. שֵׁנִי.

שְׁנַיִם, [1]) שְׁנָיִם, שם מספר לזכר, סמ' שְׁנֵי, שְׁנֵים [2]), כנ' שְׁנֵינוּ, שְׁנֵיכֶם, שְׁנֵיהֶם, נקי' שְׁתַּיִם [3]), שְׁתַּיִם,

[1]) [בעקר, כמובן, אך שמוש מיחד של א. שֵׁנִי.]

[1]) [גם בכנענ' שנם, אשנם, אשור' שְׁנָ, אוגרית' תין (וגם ת'נם במשמ' פעמים), ערב' אתְ'נַאנ a) (בלשון הדבור תְּנֵין), ערב' דרומ' תני, ארמ' תְּרֵין (במקום תְּנֵין). בכוש' בא משרש זה סֵנִית, סֵנִית יום שני, ליל שני, וכן סֵנוּי במשמ' יומים, יום שני.]

[2]) [רק בצרוף שנים עשר, שנים העשר, השנים עשר, ועי' בדגמאות לקמן.]

[3]) [כן באשור' שִׁתָ (ו־שִׁתַּין במשמ' פעמים), אוגרית' ת'ת, ארמ' תרתי(ן), ערב' אתְ'נַתַאנ b) (בדבור: תְּנְתֵין). ומדקדקים עברים בימי הבינים גזרו אף עַשְׁתֵּי מן שְׁתַּיִם, ואין זה נכון, ועי' עַשְׁתֵּי. ואכן מבטא הצורה שתים היה צריך להיות שְׁתַּיִם (כמק' שְׁנָתַיִם) וכן מבטא השומרונים שִׁתַּיִם, ומבטא זה שבנקודנו משפע הוא

a) اثنان b) اثنتان

סמ' שְׁתֵּי, שְׁתַּיִם, שְׁתֵּי [1]), כּנ' שְׁתֵּיהֶם, שְׁתֵּיהֶן,— מִסְפָּר אחד ועוד אחד, zwei; deux; two, עם שם נודע או בלתי מודע, שני אנשים, שני המאורות, שני אחיו וכדו': ויעש אלהים את שני המארת הגדלים (בראשי' א יו). ויקח לו למך שתי נשים (סס ד יט). ויגד לשני אחיו בחוץ (סס ט כב). וליוסף ילד שני בנים (סס מא נ). ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות (שמות יב ז). ואנקמה נקם אחת משתי [1]) עיני מפלשתים (שפט' יו כח). וילפת שמשון את שני עמודי התוך וכו' אחד בימינו ואחד בשמאלו (סס סס כט). וילך הוא ושני אנשים עמו (ש"א כח ח). ותבאנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמן (ישעי' מז ט). — ועם כנוי דבוק, שניהם, שתיהם, שתיהן: ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו (בראשי' ב כה). ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם (סס ט כג). ותהיין גם שתיהן לו לנשים (ש"א כה מג). דרך אחד לשתיהן (יחזק' כג יג). וימתו גם שניהם מחלון וכליון (רות א ה). ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם (סס סס יט). כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל (סס ד יא). ויתלו שניהם על עץ (אסתי' ב כג). — ושנים, שתים עם שם־עצם: על פי שנים [1]) עדים או שלשה עדים יומת המת (דבר' יז ו). ולשנים האנשים המרגלים את הארץ אמר יהושע (יהושע ו כב). אז תבאנה שתים נשים זנות אל המלך (מ"א ג יו). והנני מקששת שנים עצים (סס יז יב). ותצאנה שתים דבים (מ"ב ב כד). — ושם המספר אחר השם המנוי: לקח פר אחד בן בקר ואילם שנים תמימם (שמות כט א). ופר בן בקר אחד ואילם שנים (ויקר' כג יח). ולזבח השלמים בקר שנים (במדי' ז יז). עמדים שנים וגלת הכתרת אשר על ראש העמודים שתים והשבכות שתים (מ"א ז מא). ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שנים מעשה צעצעים (דה"ב ג י). — ועם השם המנוי בלשון יחיד: ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שנים (בראשי' מו כז). לקטו לחם משנה שני העמר לאחד (שמות יו כב).—פי שנים, במשמ' שני חלקים: כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו (דבר' כא יז). ויאמר אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב ט). ועי' ב. פה והערה שם. — ובלי שם־עצם, בשמושים תחביריים שונים: אם ימצא הגנב ישלם שנים (שמות כב ו). שתים הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמך (ישע' נא יט). הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו (עמוס ג ג). שתים שאלתי מאתך אל תמנע ממני (משלי ל ז). אך שתים אל תעש עמדי (איוב יג כ). טובים השנים מן האחד וכו' גם אם ישכבו שנים וחם להם וכו' (קהל' ד ט–יא). — לשנים, במשמ' לשני חלקים, כרת לשנים, גזר לשנים: גזרו את הילד החי לשנים (מ"א ג כה). העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמ' לד יח). — בשנים, במשמ' שנים יחד: וישאהו במוט בשנים (במדי' יג כג). — שנים שנים, במשמ' בזוגות: שנים שנים באו אל נח אל התבה זכר ונקבה (בראשי' ז ט). ויבאו אל נח אל התבה שנים שנים מכל הבשר אשר בו רוח חיים (סס סס טו). — שנים שלושה, במשמ' אחדים, מועטים: ויאמר מי אתי מי וישקפהו אליו שנים שלשה סריסים (מ"ב ט לב). ונשאר בו עללות כנקף זית שנים שלשה גרגרים

ללא ספק מן הארמ' שבבבל, כפי שגם במקום שִׁתָּא (שנקרו שִׁדְתָּא), בעברי' שֵׁשׁ, שִׁשָּׁה, בטאו בסורי' (בארמ' בבלית של נוצרים) אֶשְׁתָּא, ובמקום ששים: אֶשְׁתִּין. ומעין זה יש להניח, שבעלי הנקוד הטברני בטאו אֶשְׁתַּיִם, בשוא נח בשי"ן, אלא שלא שנו מן הכתיב המקבל להוסיף א אף בכתב. ובכ"י שונים מנקדת התבה בטעם יתיב ביחזק' מא כד ועוד, כדין תבה שטעמה בהברה הראשונה, כלומר אין השוא של ש שיא נע אלא נח (עי' מנחת שי וגינצבורג). במקום שבא דגש בשין כגון מִשְּׁתֵּי עיני (שפט' יו כח) התיו רפה, ואלו על מִשְּׁתַּיִם (יונה ד יא) נאמר במנחת שי: משתים, המ"ם במאריך והשי"ן בשוא נבלע מפני דגשות התי"ו, כ"כ רד"ק בפי' ובמכלול וכו' וכן הוא בכל הספרים המדויקים, ולא כמ"ש בהגהת לוית חן ריש פ' י"ג מהשער הא' שהשי"ן והת' רפויות, ולדברי הראב"ע בס' צחות וכו' הוא בדגש בשין ובתי"ו ועיין מ"ש בשופטים ט"ז וזכריה ד', ע"כ. ועי' גם בדברי Philippi, ZDMG 69, עמ' 602, ובדברי ברט ב Or. Stud. לכבוד נלדקה II עמ' 792.]

1) [עי' בהערה הקודמת.]

1) [במקום אחר (דבר' יט טו): על פי שני עדים.]

בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה (ישעי' יז ו). — פעם ושתים, במשמ' פעמים אחדות: וילינו הרכלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים (נחמי' יג כ). — אחת ושתים באותה משמ': אחת דבר אלהים שתים [1]) זו שמעתי (תהל' סב יב). כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה (איוב לג יד). אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אוסיף (שם מ ה). — ובצרופים, שנים עשר, שתים עשרה, גם כמספר סדורי: שנים עשר נשיאים יוליד (בראשי' יז כ). ויהיו בני יעקב שנים עשר (שם לה כב). ושם שתים עשרה עינת מים (שמות יח כז). ויקרא יהושע אל שנים העשר איש (יהושע ד ד). ושתים עשרה אבנים הקים יהושע (שם שם ט). והוא חרש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר (מ"א יט יט). אשר יש בה הרבה משתים [2]) עשרה רבו אדם (יונ' ד יא). בני חריף מאה שנים עשר (נחמ' ז כד). השנים עשר לחשביה בניו ואחיו שנים עשר (דה"א כה יט). השנים עשר לשנים עשר החדש חלדי הנטופתי לעתניאל (שם כז טו). ובשתים עשרה שנה החל לטהר את יהודה וירושלם (דה"ב לד ג). — ועם מספר המורה על עשרות, שנים ועשרים, עשרים ושנים וכדו': שנים ועשרים אלף (במדי' ג לט). ויפל בעת ההיא מאפרים ארבעים ושנים אלף (שופטי' יב ו). בשנת חמשים ושתים שנה לעזריה (מ"ב יה כז). — — ואמר בן סירא: לכן גם הם בשנים נאצלו משש מאות אלף רגלי (ב"ס גניי מו ח). — בעל שתים, בעל שני צדדים בנפשו ובלשונו אחת בפה ואחת בלב [3]): אל תקרא בעל שתים ובלשונך אל תרגל רע כי על גנב נבראה בשת חרפה רעהו בעל שתים וכו' שם רע וקלון תוריש חרפה כן איש רע בעל שתים (שם ה יד–ו א). — ובתו"מ [4]): בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה (ברכ' א ד). הנכנס לכרך מתפלל שתים, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו, בן עזאי אומר ארבע, שתים בכניסתו ושתים ביציאתו (שם ט ד). בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע (שם שם ה). מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי (פאה ח ז). חיה אחד עושה ככר דבלה ושנים אין עושין או שנים עושין ואחד אינו עושה אין חורשין להן אלא לצרכן (שביעי' א ד). והעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטים והפוצע שני חטין וכו' (שבת ז ב). המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, רבן גמליאל אומר שנים שנים (עירובי' יא). ואין עושין שורה על הציבור בממון פחות משנים (שקלי' ה ב). תקע בראשונה ומשך בשניה כשתיים אין בידו אלא אחת (ר"ה ד ט). ואין חותכין את הפתילה לשנים (בילה ד ד). שנים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה (ב"מ א א). היו שנים רוכבין על גבי בהמה וכו' (שם שם ב). ואין עושין עיר הנידחת בספר, ולא שלש, אבל עושין אחת או שתים (סנה' א ה). אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה, אלא להקיש שלשה לשנים, מה שלשה מזימין את השנים, אף השנים יזומו את השלשה (מכות א ז). שבועות שתים שהן ארבע, ידיעות הטומאה שתים שהן ארבע, יציאות השבת שתים שהן ארבע, מראות נגעים שנים שהם ארבעה (שבוע' א א). והמאהיל על כשני חצאי זתים (עדי' ג א). יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון (אבות ב ב). שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים (שם ג ב). שנים עשר שבטים מביאים שנים עשר פרים ובע"ז שנים עשר פרים ושנים עשר שעירים (הורי' א ה). העומר היה מנופה בשלש עשרה נפה ושתי הלחם בשתים עשרה (מנח' ו ז). רחל בת שתים ודאי לכהן, מכאן ואילך ספק (בכורות ג א). נולד לו מום בתוך שנתו מותר לקיימו כל שנים עשר חדש (שם ד ב). ושתים עשרה מעלות היו שם (מדות ב ג). יכול שאינו אלא שנים עשר על שנים עשר,

---

[1]) [הכונה כאלו נאמר במשפט אחד: אחת ושתים (ואף פעמים שלוש) דבר אלהים ושמעתי, וכן ביתר הדגמאות. ואך בתקבלת החרוז נחלקו הדברים, כאלו דבר אלהים רק פעם אחת והקול נשמע פעמים.]

[2]) [ש רפה.]

[3]) [עי' על בטוי זה וכיוצא בו בספר העורך, הלשון והספר, א, בפרק על כתב התורה.]

[4]) [במהדורות ספרי התו"מ שלפנינו נכתב תכיפות ב' במק' שם המספר, ולא בכל מקום אפשר לעמד על צורת המלה שחשתמשו בה.]

כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח (סס ג ח). שני סדרים שחסרו עד שלא הוקטרו בזיכין פסולין (תוספתי מנחי ד ח). לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים, לכשיבואו שנים ויאמרו זהו שקידש וכו' (ירוש' יבמ' יג). שעירים, מיעוט שעירים שנים וכו' כבשים, מיעוט כבשים שנים וכו' מיע"ט חצ"צרות שתים, א"כ מה ת"ל שתי, שיהו שתיהן שוות וכו' והכתיב ועמדו שני האנשים, מיעוט אנשים שנים וכו' (ירוש' סנוע' ד ח). שני ימים טובים של גליות (ב"ל' ו.). שתים עשרה שעות הוי היום (רנ, ע"ז ג:). שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע וכו' (נדה סע:) — ובסהמ"א: האריסין, מקבלי השדות לשנים[1]) לשליש ולרביע (רס"י, מו"ק יח:). — *בעלי שְׁנַיִם, מַשְׁנִי־, המאמינים בשתי רשיות: וחלילה חלילה מהאמין זה, שזה נמשך לאמונת בעלי השנים, הם המאמינים כי יש שם שני אלוהות אחד טוב ואחד רע (כ"י חבטולי, מלמד התלמידים, כלבים, קעג:). — *שְׁנֵי הַצֶּלַע, ז"ג צלעות: והמשלשת בד' פנים, בשני הצלע[2]), בקבע, בעזוד, בגג, אלו הן שני צלע זה השני משוכים יבין ויכין וכו' והקבע זה ששני צלעים קבועים עליו (מסכת המדות ח).

שְׁנִינָה[3]), ש"נ, — דברי משל בלעג על אדם: והיית לשמה למשל ולִשְׁנִינָה בכל העמים (דברי כח לז). והיה ישראל למשל ולִשְׁנִינָה בכל העמים (מ"א ט ז). ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשל לִשְׁנִינָה ולקללה וגו' (ירמ' כד ט). ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל ולִשְׁנִינָה בכל העמים (דה"ב ז כ). — ואמר המשורר: ישח עמוד התלמוד והבניה נהרסה, והמשנה לשנינה ברגלים נרמסה (רלב"ע, אהה ירד, כהנא א, 142).

---

1) [כלו' לחלק אחד משנַים, כלו' למחצה.]

2) [עי' הערה בעמ' 5504.]

3) [רגילים לפרש מ ה זו במשמ' דבור שנון וחד, אבל באשורי בא שַׁנִּינֻ כת"ז במשמ' נמשל, דומה, ועל כן אפשר כי בא שנינה בעקר במשמ' מָשָׁל, וצ"ע.]

°שְׁנִינוּת, ש"נ, — חריפות, נוהג בספרות ובדבור.

שניץ, עי' שְׁנָץ.

***שְׁנִית**, ש"נ, — שן סלע שבים[1]): המהלך כארץ העמים בהרים ובסלעים טמא, בים ובשונית טהור, ואיזוהי שונית, כל מקום שהים עולה בזעפו (אהלי יח ו). המציל מן הארי וכו' ומשונית הים ומשונית[2]) הנהר וכו' (ירוש' סקלים ז ג). — ובסהמ"א: ירדו במצולות, וכי יש מצולות שם והלא שונית היא, אלא שנפרץ ים הגדול לתוכו וכו' (מדר' הגדול שמות טו, הוסמ, 158).

°°שָׁנִית, ש"נ, — מין מחלה מדבקת מצויה ביחוד בין ילדים שסימנה ההיצוני התכסות הגוף בכתמים אדמים, Scharlach; scarlatine; scarlet-fever: (הספקה סכה ו גליון כג או כד).

שנן[3]), מבנו *הִשְׁתּוֹנְנוּת, שֵׁן, שָׁנוּן, שְׁנִינָה; שְׁנִית, שָׁנַן, א. *שָׁנֵן, ב. *שֶׁנֶן, *שְׁנָנָה.

שָׁנַן, שַׁנּוֹתִי, שָׁנְנוּ, — לטש, עשה חד ושנון, schärfen; aiguiser; to sharpen: אם שַׁנּוֹתִי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי (דברי לב מא). — ובהשאלה, שנן את לשונו, דבר מלים עוקצות: אשר שָׁנְנוּ כחרב לשונם דרכו חצם דבר מר (תהלי סד ג). שָׁנְנוּ לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו סלה (סס קמ ד). ועי' שָׁנוּן. — ובתו"מ: אמר הקב"ה

---

1) [צורה זו, שעל ידה אמנם נוסחאות אחרות לרב כגון אֲשׁוּנִית, עשונית, שנונית, שונת, ואף שלולית (ועי' בהערות לצורות אלו), היא כנראה הנכונה, מן שנן, שן, ויש להבדיל שלולית כמלה שונה מזו. וכן בארמ' שבתו"מ שוניתא באותה משמ'.]

2) [כן הגרסה בשרידי ירוש' מן הגניזה (גינצברג 139), ובדפוסים נוסחאות אחרות, כגון שנת, שנות, ועי' גם שנינית הערה.]

3) [השרש בא גם ביתר השפות השמיות, ועי' שֵׁן הערה.]

אם שונן[1]) אני את חרבי כברק אני מחריב את עילמי (מד"ר דבר' ה). כ"ם אהוזי חרב וכו' שהיו כלן שונין[2]) הלכות כחרב שאם בא מעשה על ידיהם לא תהא הלכה קוהא להם (כ"מ, מד"ר סה"ס, הכה מעתו).—ואמר הפיטן: דודר זורעים עם קיצים, השוננים לשונם כחצים (כ"א קליר, תחו, קרוב' א דשבועות). — ואמר המשורר: וכה יועיל לאיש אשר במעשיו מתבונן ובוק מחשבותיו שונן (רס"ע פלקירא, ספר המעלות, 6).

— פע', שִׁנֵּן, וְשִׁנַּנְתָּם, — שנן דברים לפלוני, עשה אותם רגילים בפיו ובשניו, לַמֵּד אותם[3]): והיו הדברים וכו' על לבבך, וְשִׁנַּנְתָּם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך (דבר' ו ו—ז).— ובמגלות ממדבר יהודה: תורתכה אשר שננתה בלבבי (מגי' גנו', קוקניק ב, מד). — ובתוי"מ: כבר אני סמוך למיתה, מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבא וישננו, מי ששנה פרשה אחת ושכחה יביא וישננה (ספרי דבר' ד, קו:). לא מסתבר' בתפילה שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו (ר' יוסי ור' יודא בן פזי, ירוש' ברכ' ג ג). ולרבי יוסי הגלילי (קרא) מלקט יפה בלא גסות הרוח שאחז בה מדת הכמים מהר סיני והיה משנן בה כל חכמי ישראל (אדר"נ שכטר, לד:). אין משמעין עליו (על הגוסס) ואין מששנין[4]) עליו את מעשיו, רבי יהודה אומר אם חכם הוא משננין עליו את מעשיו (שמח' א ו). — ובמשמ' לטש, כמו קל: אמר הקב"ה אם משנן אני את מדת הדין ברק אחד

[1]) [אמנם כתוב בהמשך לכך שם: אמר הקב"ה אם משנן אני את מדת הדין ברק אהד וכו', אבל נראה שהעקר שונן, כבמאמר הראשון, בלשון הכתוב: אם שנותי, כבנין קל.]

[2]) [כנראה במק' שוננין, ועי' גם פִּע'.]

[3]) [יש גוזרים משמ' זו מן שנן כלשון חדות וחרפה, ואין זה מסתבר ביותר: ובערב' בא שֻׁנָּה a) במשמ' מסרת הדת, אולי כמונח שנלמד מיהודי ערב. ואפשר, כנאמר לעיל בהגדרת המשג, שעקר משמ' הפעל: נתן לשִׁנַּיִם לגרס, כפעל נִגּוּר במשמ' זו מן השם שֵׁן.]

[4]) [אולי במשמ' משבחים, ועי' בהמשך.]

a) سُنَّة

אני מוציא ומחריב את עולמי (מד"ר דבר' ה).—ובצרוף שתי ההוראות יחד: כלם אחוזי חרב וכו' רבי מאיר אומר כלם היו משננין את החלכה כחרב, שאם בא מעשה לתוך ידיהם שלא תהא הלכה קורא[1]) להם (סס במדי יא).[2])—ובסהמ"א: לא יחרץ כלב לשנו, אומר אני שהוא לשון שנון, לא ישנן, וכן לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשנו, לא שנן (רש"י, במות יא ז). אם שנותי ברק חרבי, אם אשנן את להב חרבי למען היות לה ברק (הוא, דבר' לב מא). ויש פותרין מעטה על לי מיעוט שמתמעטת כשמשננין אותה (הוא, יחזקי כא כ). — ובמשמ' שבח: שהם מהללים אותי מרבים ומשננים, ועורכים אותי לגאונים איתנים (אגרת תימן, הקד', הלקין, 2). — ואמר הפיטן: המון אחד ודבור אחד וניסדו יחד פה אחד ושנו וישיננו אחד לאחד לעשות שיני לאל אחד (ינאי, אמדים בסים, קרוב' ברא"ש, זולאי יג). ועוד מנו נחצבים ומתחדשים בראשונים, שבח והלל ורון לאל משננים (כ"א קליר, אז כאים, סלוק סבת שקלים). פלאים מפלאים משנים ויקיצו כל ישנים מהללים ומשוררים שירים משירים משננים (הוא, הוא נקרא, סלוק סבת החדש). אי־כעה ערכים אשננה, ספור מסות פרחי שושנה (הוא, הכס ימים, מוסף סבת החדש). שנן[1]) בפארן ושעיר ואותם אל הסעיר (הוא, קדוש

[1]) [צ"ל: קוהה, עי' בפרוש עץ יוסף למקום.]

[2]) [באדר"נ ד (במהד' שכטר, נוסחא א, עמ' 18) נאמר: שני תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתירה ועברה לפניהם כלה או מטה של מת אם בידן כדי צרכן אל יבטלו ממשנתן ואם לאו יעמדו וישננו ויקלסו לכלה וילוו למת, מעשה ברבי יהודה בר אלעאי שהיה יושב ושונה להלמידו ועברה כלה ואחז בידו כדי צרכו והיה משנין בה עד שעברה הכלה מלפניו ע"כ, ועל פי זה השתמשו בש"ע שִׁנּוּן כסהמ"א במשמ' קלוס (עי' שִׁנּוּן הערות). ואולם במדרש הגדול בראשית (הוצ' מרגלות פ"ח), שגם שכטר מביא אותו מכ"י, בא המאמר השני בגרסה: מעשה בר' יהודה בר' אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלת לפניו, אחז בידו שרביט של הדס והיה משענן בו עד שעברה כלה מלפניו ע"כ, ולפי זה גם במאמר הראשון פעל אחר לפניכו, ועי' שען, שענן הערות.]

[1]) [שנן חרבו, ומנקד: שִׁנֵּן.]

סופיע, קרוצ׳ אי סבועות). אוי בשלישי בהיות בקרו, מלך במסבו הופיע ביקרו, רבתים אלפי שנאן משנני פארו (ר׳ שמעון בר יצחק, אזי בשליבי, קרוצ׳ בי סבועות). גבורותיו אשנן בלי שפת שקר, גבהי דוק מתח ורקע תבל להתיקר (יוסף בר סמואל, ארבן חסדך, יו״כ סבת בי אחה״פ). — ואמר המשורר: הננו עת שלחך רוחות לך יענו, שננו כי העלילות רק לך נתכנו (יהודה הלוי, סלסו קדוס, סער הסיר 106). נכספתי לציון ועפרה אחונן מכאובי יום ליום אל מי בו אשנן (ראב״ע, איה גואלנו, איגר 156). במר לב אשנן ועלי אקונן, ולא אתאונן כי ישר דבר ה׳ (הוא, אל אל אקרא, בס 165).

—התפ׳, השתונן, אֶשְׁתּוֹנָן [1]: כי יתחמץ לבבי וכליותי אֶשְׁתּוֹנָן (תהל׳ עג כא). — ובספה״א: והזאב אורב במחבא אשר להשחית כונן ובכליותיו ישתונן לבא בעדר ולערף (ברכיה הנקדן, משלי סועלים כא, הברמן, ל). והקיף באנשים התבונן ובכליותיו ישתונן (בס עח, פו). ושבה אל הזקן בוכה ומשתוננת ועל הזמן הרע מתאוננת (ר״י חריזי, מחברות איתיאל ז, פרץ, 56). והבטתי אליו משתונן, בעין מתבונן (בס טו, 126). מדוע תתאוננו ותשתוננו ולא תתבוננו (בס כ, 169). ורות הקנאה לבשה סרעפי ויגע על פי ואומר אשתונן ולדבר אכונן (ידעיה הבדרסי, הפרדס, פתיחי). — ואמר הפיטן: ספקו סוטני כף ואשתונן ואצעק חמס ואתאונן (ר״א קליר, איכה אספתו, קינ׳ ת״ב). — ואמר המשורר: ישתוננו בליות אהבים בעדם יתנודדו לבות ויתחמצו (רמב״ע, רכבי נדדים, ברודי, קלה). ועל אבניו אקונן ואת עפריו אחונן כי אשתונן ואתבונן (ר״י הלוי, אפל כוכב, זמורה ח, 377). השתונן הכונן והתבונן בסודך (הוא, יה סמך, בס י, 642). — ובמשמ׳ התחדד: אז תחרץ, תשתנן [1] (רש״י, שמות יא ז). ואמרו על הענין הזה בחרפם בפלשתים כאלו אמר בהשתוננם בפלשתים כלומר בהתחדדם עמם כמו שנאמר וכליותי אשתונן (ר״י א״ח, ספה״ם לריב״ג, ברן). — ואמר המשורר: איזה פשעי איזה חטאי אצלה שתשתונן שנה בי בבשרי (יהושע יוסף בן-דוד לוי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, סמב) — ואמר המליץ: אבן באבן ילטש וכו׳ ולבב בלבב ישתונן (אסף ב, ע כא כב). — ובמשמ׳ השתַנה?: והנה כאשר יהיה הענן, ומן העולם הזה תחליף ותשתונן, ותשב בסתר עליון ובצל שדי תתלונן (עמנואל, מחברת כא, הברמ׳, 605).

—נפעי׳, ״נִשְׁנַן, — ששננו אותו, ואמר הפיטן: אין תלויה לראש אם לפי מעוה, בעב״ר כי כל לב חוק ונעוה, גש ו בדין הסם יסם וכדונג משתעוה, דנתו שמתו גולה נמשל נשנן וזעוה (ר׳ אליה בר שמעיה, אין תלויה, סליח׳ יוס ז). לחוצה בגלות בחץ הנורק, במרמה מאדם נשנן כברק (רסב״ג, סמ:חי יוס גלות, ביאליק-רבניצקי ב, 226).

—״פעי׳, — שִׁנֵּן, ב״י מְשֻׁנָּן, — ששננו ולמדו אותו, ואמר הפיטן: המפורשות סתומות, הגלויות עלומות, המבוארות חתומות, המשננות עצומות, החקוקות רשומות (אין לפ״מה, סלוק לפי פרס). — ואמר המשורר: אני אודה לאל תודת גאולים, תהי על פי משננת ושומה (ר״ש הנגיד, הלכוסל, בן תהלים, הברמן ג, 24).

— ״הפעי׳, ״הִשְׁנִין, כמו פעי׳ במשמ׳ למד, ואמר הפיטן: בשיה נגידי קדם בפניו ישנינו עד לא חצות נשף ספיגי שנתו (רסב״ג, בבכי גשו, ביאליק-רבניצקי ג, 212).

---

1) [אין פרוש המלה, שאינה באה אלא במקום אחד בלבד, ברור. השבעים מתרגמים ἠλλοιώθησαν כלשון שנוי, וכן וולג׳: commutati sunt, והסורי: אשתני, שלא כדקדוק הלשון, והתרג׳ הארמי׳ בערן כאשא, מחלק את המלה כאלו לשתים: אֵשׁ תנן (מלשון תננא, עשן בארמ׳). ורב הפרשנים העברים והחדשים מבארים, כרש״י: לשון חץ שנון, כאלו: בכליותי אֲדָקֵר, וקשה למצא משמ׳ כזאת בפעל, שעקר הוראתו היתה צריכה להיות אֲלַטֵּשׁ. ואם הגרסה נכונה, לא מן הנבנע הוא שלפנינו צורה מן שין (כמו מתבונן מן בין) במשמ׳ השתין, וצ״ע.]

1) [אין להניח כי יצ׳ רש״י כאן צורה השתַנן שאינה בכתוב, בעוד שהוא מבין אשתונן במשמ׳ זו.]

א. *שָׁנָן, ש״ז, — שן סלע: הזיזין והגזריות והשובכות והשקיפים והסלעים והגהרים (נ״א והנחרים) והשננים והבכות והפרעות (נ״א והפרכות) שהן יכולים לקבל מעזיבה רכה (ר״מ, אהלות ח ג).

ב. *שָׁנָן, ס״ז, — כמו שִׁנּוּן, במשמ׳ למוד וכדו׳, ואמר הפיטן: תקופים, בשנן בשקד בשבח שירות ישביצו, בלהג בלמד בלקח לבבות יליצו (רסב״ג, אל נקדם, ביאליק-רבניצקי ב קכד).

*שְׁנָנָה, ש״נ, — חדו של רמח: ויקח רומח בידו וכו׳ שלף שננה והניחה באונקלי (סנה׳ פב.).

שנם [1], ממנו *שִׁנּוּם, שָׁנַם.

שָׁנַם, קל לא נמצא במקרא.

—פע׳, שִׁנֵּם, וַיְשַׁנֵּם, — חגר, אזר, gürten; ceindre; to gird: ויד יי׳ היתה אל אליהו וַיְשַׁנֵּם [2] מתניו וירץ לפני אחאב עד באכה יזרעאלה (מ״א יח מו).— ואמרו פיטנים ומשוררים: בירר על מים עמודי חלד וישנם מתניה בתוהו ובסערה (יוסי בן יוסי, עבודת יוה״כ, סדור רסע״ג, רסה). לגויי הארצות תחיש שאת נס, ינון תגבר ומתניו תשנם (רסב״ג, מדודים נדודים, גאולה שבת ג אחה״פ, ביאליק-רבניצקי ב, 9). שחל עדה בית אל גועה וכיולדה ישנם ויפצה, ולבש חרדה כנשוך אפעה ימצא מרורות פתנים בקרבו (רמב״ע, עבד לילו, זוקס, 75). אני האיש אשר שנם אזורו ולא ירף עדי יקים אסרו (רסב״ג, אני האיש, ביאליק-רבניצקי א, 6). באמונה ידיו תמכו ובצדק מתניו שנםו (ר״י הלוי, דרשי תורה, דיואן, זמורה ג, 124). מתנים שנם עניו והודיע לאחיו עניניו (ראב״ע, מי כמוך אפס, דיואן, אגר 118). ויאמרו לי חלציך תשנם כאיש גבור ברב כח ואונים (יחיאל בן

¹) [קרוב אל שנץ, ועי׳ שם.]

²) [פרוש הפעל יוצא מן הענין, ואמנם אין סמך לו ממקום אחר.]

יקותיאל מהענוים, אני גבר, פירמן, מבחר השירה העברית באיטליה, קנב). שנסתי מתני באזור הנסיעה (ר״י אלחריזי, נאם הימן, תחכמוני, קמינקא, 35). ושנסתי מתני ושמתי אל המדבר פני (עמנואל, מחב׳ א). ואשנם מתני ואעורר רעיוני (הוא בס כא). שנם (הרמב״ם) מתניו וחבר ס׳ המורה והשתדל בכל עוז לבאר המלות וכו׳ (מנחת קנאות, קופמן 109). שנם עצמך בכל עוז ותעצומות לעלוז בה׳ אלהיך (חמדת הימים ח״א פ״ח, כח:).

—פעו׳, *שֻׁנַּם, — ששנסו וחגרו אותו, בינ׳ מְשֻׁנָּם, ואמר המשורר: רכה ענוגה משונסת במתנה, ואין לה מחגרת לבד חד מצמידיה (ר״י הלוי, בעלת האפים, זמורה ג, 341).

— קל, *שָׁנַם, כמו פע׳, בינ׳ פעו׳ שָׁנוּם: יען יאקד סוסי פלדות, במו רכבים שנומי לפידות, מופת הראית בתוך עיר נכבדות, קדוש (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר שבת א׳ חנכה).

— נפע׳, נִשְׁנַם, — ששנסו וחזקו אותו, ואמר הפיטן: יאות לך יען ממנתך נשנסת, טוב רוחך היות נזונת ומתפרנסת (מאיר ש״ץ, תענית לבה, קליפי לתעני חמשי).

— התפ׳, *הִשְׁתַּנֵּם, — שנם את מתניו, ואמר הפיטן: אם חולה הוא או אסטנס, ובעי למשתי חמרא משום אונס, לומר בחמישי הלל הגדול ישתנם (יוסף טוב עלם, אלהי הרוחות, קדר לשבת הגדול). ואזור חלציו הזק ואמץ להשתנם (הוא, אין ערוך אליך, סלוק לשבת הגדול).

— הפע׳, *הִשְׁנִים, כמו פע׳, ואמר הפיטן: משרתיו ומתנהו חוצה הנים, מתתיהו ואחיו פגימה הכנים, מבני יהודה גבורה השנים (יוסף ב״ר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר לשבת א׳ חנכה).

*שִׁנְעָר [1], ס״ז, — אדרת פאר בבלית, ואמר המשורר: זכר חבר להם ומאיר במאורה אשר ישם שער

¹) [על פי לשון הכתוב ביהוש׳ ז כא: ואראה בשלל אדרת שנער אחת טובה, ואכן בכתוב עצמו גורסים כמה חדשים: אדרת שֵׂעָר, וגם השבעים לא העתיקו Σενναάρ כבבראש׳ י ו, אלא תרגמו ποικίλην, מגוונת. ובסנה׳ מד. נאמר על דכתוב: רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דצריפא, ופרש רש״י: צבוע בצריף שקורין אלו״ם.]

בתוך ארץ שנער, ובגדולם גער ומאס שנערם (ר"ש הנגיד, באשמורות ערב, בן תהלים, הברמן ג 59).

***שנץ** 1), ממנו *משנצת, *שָׁנַץ, *שִׁנֵּץ, *שָׁנָץ.

שִׁנֵּץ 2) קשר והדק, zuschnüren; ficeler; to cord up: ויש שמכניסין רצועות וכשנותן בו מעות שונצהו (ערוך ערך סנך).

—פעו', *שֻׁנַּץ, בינ' משֻׁנָּץ' ששנצו אותו: כי סינקינדרי פי' על שנוץ כעין שחוק שעושי' התינוקת בעצמות או דפי עצים משונצים במשיבות וקורין בלאבט"ר (מחס קופר או"ח קפט).

***שָׁנָץ**, מ"ר שְׁנָצִים, שְׁנָצוֹת, — רצועה שקושרים בה את הכיס 3): אלו שהם צריכין שיבואו בהם מים, הקשר שבפרקסים שבכתף וכו' ושנץ 4) של סנדל וכו' (מקוו' י ד). ובנ"ר שנצים, שנצות: סנדל עמקי וכוס של שנצות וכו' כוס של שנצות שנטל שנציו 5) טמא (כלים כו א–ב). מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פלכניא של פרשים למעלה עד מתנים למטה עד ירכים ויש להם שנצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערות (נדה יג:).

***שנק** 6), ממנו שִׁנּוּק, *שָׁנַק, *שִׁנֵּק, *שֻׁנַּק, *תַּשְׁנוּק, *תַּשְׁנִיק.

1) [מן הארמ' שנץ, שהוא תמורת שנס שבלשון המקרא (כמו שָׁבִיץ על יד שָׁבָּץ, ע"י שם). ואפשר שיש כאן צורת שפעל קדומה, וצ"ע.]

2) [בארמ' שבתו"מ בא 'שנץ' בשמושים כגון, ההוא עונקתא דחות רפיא כבר שנצת (נדה יג:). ועוד.]

3) [אך עי' גם בהבאות דלקמן.]

4) [כ"ך גרסת הערוך וברמב"ם, ובדפוסים: שנצי, שניץ, שניצו, שניצן.]

5) [ואלה דברי פירוש הגאונים (אפשטיין 68) למשנה: וכוס של שנצות פ' כמין בתים בתים יש לכיס ובראש הכיס כפול העור שבו שנץ כדגר' בהמצניע (שבת נח:) הגונב כיס בשבת חייב וכו', ומפרקינן דליכא שנצין וכו', וכר"ח שבת צב: הכתיב שנאצות, שנאציו.]

6) [שמושי השרש שאולים בעבר' מן הארמ' שבתו"ם, ואכן בסור' ובמנדע' בא שנק בשמושים מקבילים (עי' ברוקלמן, במלון הסור', מהד' 2 עמ' 791), וכל אלה שאולים, כדעת צימרן ואחרים, מאשורי תַּשְׁנִיק, ובפעל גם סַנַק ואפשר שהיתה כאן בעקר צורת שפעל מן אנק (במק' חנק?) וצ"ע.]

שָׁנַק, קל, לא נמצא במקורות.

— פעו', *שִׁנֵּק,—שנק את רוח פלוני, שנק אותו, עִנָּה אותו: עונתיהם עתידים להכניסך בעול ברזל ועושים אותך כעגל הזה שכהו עיניו, ומשנקים 1) את רוחך בעול (פס"ק רבי תקט, מא"ס קפא:). השמידם בעשר מכות וישנקם בים (מד"ר פס"ם, גרינהוט פ"ב).—וכסתם"א: מלמד שהוא מוסרן למלאכי שרת והן מצערין אותן ומשנקין אותן להודיעם מה יהיה בסופן (מד"ר תהלים, הופמן לג).—ואמר הפיטן: יעצה לחנק בני גזר מונק בפה אחד לשנק זקן וישיש עולל ויונק (ר"א הקליר, קינה איך תנחמוני).

—התפ', *הִשְׁתַּנֵּק, — שנק וסגף את עצמו: ולא היינו משתנקין בצמא (פסיקי זוטי תקח).

—פעו', *שֻׁנַּק, בינ' משֻׁנָּק,—ששנקו וענו אותו: מנוער, נתעורר בשרו מן הנוער שהוא מנוער ומשונק ביסורי חליו (רס"ג, איוב לג כה).

שְׁנַת, ס"נ, כמו א. שֵׁנָה: אם אתן שְׁנַת לעיני 1) לעפעפי תנומה, עד אמצא מקום ליי' וכו' (תהלי' קלב 7).

***שֶׁנֶת** 2), מ"ר שְׁנָתוֹת, ס"נ, — כמין חרק, המשמש סימן במדה ובמשורה, Kerbe; coche; notch: שנתות היו בהין, עד כאן לפר, עד כאן לאיל עד כאן לכבש (ר' אליעזר בר צדוק, מנח' ט ג; תוספת' מנח' י ח). הין היה במקדש וכמין שנתות היו בו עד כאן לפר ועד כאן לאיל (ספרי במדי קמח). שנתות היו במדות (ב"ב פט:).

1) [ממש כך נאמר במשלי ו ד: אל תתן שֵׁנָה לעיניך ותנומה לעפעפיך. ואפשר היה לנקד: שֵׁנַת.]

2) [כנראה אין כאן מלה גזורה מן שֵׁן או

שְׁנַת, פ"י, — עשה שְׁנָתוֹת, חרט ויזים ובליטות, נהוג בספרות ובדבור.

שְׁנָתוֹן, ש"ז, — א) קֹבֶץ כפרותי היוצא אחת לשנה. ב) מחזור הילודים או המתלמדים של שנה מסימת, נהוג בספרות ובדבור.

שְׁנָתִי, ת"ז, — א) המקיף תקופה של שנה. ב) הנערך פעם אחת בשנה, נהוג בספרות ובדבור.

ש"ס, ר"ת ששה סדרים, של משנה וגמרא[1], מערכת ספרי התלמוד, נוהג בספרות ובדבור.

שַׁסַּאי, ש"ז, מי שדרכו לשסות בני אדם כו לחו, Hetzer; instigateur; -ator נוהג בספרות ובדבור.

א. שסה[2], ממנו א. שִׁסָּה.

שָׁנַן, אלא מלה שאולה מאשורי שִׁנַת (ואף שִׁנְדֻ), במק' שִׁימַת (משורש מקביל אל שׂוּם בעבר') במשמ' סימן.

ואלה דברי רב האי גאון (הרכבי, תשו' הגאונים ספה): ושש' שנתות היו בהין וכו' כי מר רב צמח זק"ל אמר שנותות ופרש שהיו בו סימנים כמו חרב שנונה מעולם לא שמענו אדם ששנה אלא שנתות היו בהין ואין ברור לנו איזה לשון הוא. ובתורת מחקר שחקר מר רב צמח ואמר שמא מלשון שנינה הוא.

ומן הדקדוק שנתות אחת מהן שנת כגון חמתות אחת מהן חמת, קשתות קשת, עשת עשתות, וסת וסתות, ושמא הסימן נקרא שֶׁנֶת והסימנין נקראין שנתות, או שמא נקובות היו בדרך שיש בקערות של נחשת הנקובית מתחתיהן העשויות לשער בהן שעית, שמניחין אותן כמים כשנכנסין המים עד שֶׁנֶת זו להצי שעה ועד שנת זו לשעה ועד שנת זו לשעה וחצה והנקובות כן הן נקראות שנתות. או שמא כירין כמו חוטין סובבין נקראין כ'טוט בערבית, ע"כ.]

[1] [קצור זה בא אף בדפוסי התלמוד המאחרים, למשל בצירוף והוה גמירנא לכוליה הש"ס (שבת קנ.), אבל, כהערת ד"ס שם, אין זה אלא תקון הצנזור, החל מהד' בוליאה, אבל בכ"י ובכל הדפוסים הישנים: לכוליה תלמודא.]

[2] [קרוב לו שסס, ואין השרש ידוע מיתר הלשונות השמיות, ואין הצעות הגזורה, למשל מן

ב. שסה, ממנו ב. שִׁסָּה, שִׁסּוּי.

א. שָׁסָה[1], פ"י, שָׁסוּ, יְשַׁסֶּה, שֹׁסֵהוּ, שֹׁסִים שֹׁסַי, שֹׁסַיִךְ, שֹׁאסַיִךְ, שׁוֹסֵינוּ, שֹׁסֵיהֶם, שָׁסוּי, — בזז, שדד, plündern; piller; to plunder: ויחר אף יי' בישראל ויתנם ביד שֹׁסִים וישסו אותם (שפט' ב יד). ויקם יי' שפטים ויושיעום מיד שֹׁסֵיהֶם (שם שם יו). ויצל את ישראל מיד שֹׁסֵהוּ (ש"א יד מח). הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שֹׁסִים את הגרנות (שם כג א). ויענם ויתנם ביד שֹׁסִים (מ"ב יז כ). זה חלק שׁוֹסֵינוּ וגורל לבוזינו (ישע' יז יד). והוא עם בזוז וְשָׁסוּי (שם מב כב). והיו שֹׁאסַיִךְ[2] למשסה וכל בוזיך אתן לבז (ירמ' ל יו). כי תשמחי כי תעלזי שֹׁסֵי[3] נחלתי (שם נ יא). הוא יְשַׁסֶּה איצר כל כלי חמדה (הוש' יג יה). ומשנאינו שָׁסוּ למו (תהל' מד יא). — ובסהמ"א: ולמה יניחם להגלות חצים ולששות הבתים (רס"י, זכר' יד ב). והלך ערום ויחף וכו' ומפוהד שסוי ונרמס שנאוי ומשוקץ מגוול (ר' אליהו הכהן, שבט מוסר יב). — ואמר הפיטן: והיא גם היא תיליל כתגרת שוסה, בת יוכבד איך לעבד תנשא (ואת כוי מעלתי השמימה, קינ' ת"ב). מיום אל יום זרע עמסים ירדים דלים ועלים שסים (יוסף אבן מהלהר, אזון כל מעשיו, מעמ"ש 128). אנכי שה אבולה לכל שוסה (למה אלהים הזונח לאשמורי יום ו', מחזו אוינון). והיו למשסה שוסיך ורחקו כל מבלעיך (ר"ש אלקבץ, לכה דודי, קבלת שבת). ומעות בכיסו בחשים לשוסו יוגו יראה כעסו במדון ותגרה (הספרים ומודיכא, אחי שמעו קולי, סירמן, מב"ר הספירה העברית באיטליה, כ). רודפי בזממו ישיח בראות צור, אותי ישסה (ר' נגארה, יגדל כאו כח, ע"לם תמיד, כח). — ואמר המשורר: ואיך גלו מאוריהם

שָׁסוּ, שם לשבטי המדבר בכתבות, מסתברות, ואמנם אפשר שיש כאן צורת שפעל קדומה, ואף אפשר שהשתנה השרש בהתפתחות הלשון בְּשִׁסֵּס (dissimilatio) מן ששה וכד'.]

[1] [עי' ב. שְׁסָה, הערה.]

[2] [יתיר אלף, כהערת המסרת, ועל יד מְשִׁסָּה מצפה שֹׁאסַיִךְ כן שסס, וצ"ע.]

[3] [היו שקראו שׂוֹסֵי וראו בזה צווי מבנין פּוֹעֵל, עי' לקוטי קדמוניות לפינסקר, קצב.]

הנראו אנשים בזוים אורים וששים (רמב"ע, הריח מר, נרודי, קס. בני דומה חדד משא ותמא יטור נפיש וקדמה השסויה (ד"ה של יהודי מצרים וח"י ה, מן, 12). ואמר מליץ: מהר האלהים לשסות עתידותיהם[1]) במי דמרים אשר בידך (כ"ם פפנהים, ארבע כוסות, כוס ג ד ה' ו).

—פוע', שוֹסֵיתִי[2], — שׁוֹסָה את העתודות, שדד את המבצרים: ואסיר גבולת עמים ועתידתיהם שׁוֹסֵיתִי[3]) ואוריד כאביר יושבים (ישעי' י י.). — ואמר הפיטן: שישי שוסיתי כי בי יד מטה, משפלת עד שאול מטה (כ"א קליר, איכה אספסו, קינ' ת"ב). — ואמר המשורר: וישוסינו עתידותיו ובאנ שעריו והשמונו מבוגות (כ"ם הנגיד, מתי שכל, דיואן ששון, עו).

—פעי', *שִׁסָּה, ביני מְשַׁסָּה, — שִׁשְּׁסוּ אותו, ואמר הפיטן יעצו לבטל טבילות עם בזוז ומששת (מנחם בר' מכיר, אודך כי עניתני, יוצר שבת ב חנכה).

ב. *שָׁסָה, קל לא נמצא במקורות.

— פעי' *שִׁסָּה[4]) — קרא לכלב, לנחש וכדו' לעורר אותו שיתנפל על זולתו, hetzen; lâcher; to set (dogs) at: שיסה בו את הכלב, שיסה בו את הנחש פטור (קנה' ע א). מאן פטור, משסה פטיר וחייב בעל הכלב (ב"ק כג:). המשסה כלבו של חבירו חייב, שיסהו הוא בעצמו פטור (שם כד:). אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים (מד"ר ברא"ש' פד). נכנס אוהבו של מלך לגנוב מן הפרדס ושסה בו הכלב וקרע בגדי אוהבו (פדר"א מד). — ובסהמ"א, שִׁסָּה בני אדם, הסית אותם: והוא המלך שסה את היהודים להוציאם מאמונתם (יוסיפון, גינצבורג קיג). כששמע מעכ"ת דברי שאגתו ותלונתו נגד האיש המשסה נגדו את היתום שיערער כנגדו (שו"ת תורת אמת, ששון, תשו' לח, קטו.). — *וישסה את היצר, גרה אותו: וכל שכן אם מסתכל שלא בשעת תשמיש והוא משסה יצר הרע בעצמו (טור או"ח רמ). — *ושִׁסָּה ריב: המשסות ריב ומדון בין השכל והיצר (המאירי, משלי כט, אים אף). — ואמר הפיטן: לב הותל הטהו בפתוי שסהו (רי"ל בן לאון, פחדתי מיוצרי, אוצר נחמד ה, קן).

*שִׁסּוּי, ש"ז, — פעלת המשסה: משליח בך, מגרת בך, ושן בהמות אשלח בם, לשון שיסוי (רש"י, שמות ח יז). הא נגח שור אחר על ידי משסוש התינוק חייב ואע"פ דשסוי הוא (הוא, ב"ק כד:, ד"ה הא נגח). וי"א דצידת חיות על ידי שיסוי אפי' בחול אסור (לבוש, או"ח שיו ג).

*שִׁסּוּעַ, ש"ז, — מעשה המשסע והקורע: ושסע אותו וכו' אותו בשסוע ואין עולת בהמה בשסוע, הלא דין הוא מה אם עולת העוף שאינה טעונה נתוח טעונה שסוע עולת בהמה שהיא טעונה נתוח אינו דין שתטען שסוע ת"ל ושסע אותו, אותו בשסוע ואין עולת בהמה בשסוע (ספרא ויקרא פרק ט). חיה טהורה מנין ת"ל מפרסת, חיה טמאה מנין ת"ל פרסה, לשיסועים מנין ת"ל ושסע, לאין שיסועים מנין ת"ל אינה שוסעת (שם שמיני פרשה ד). — ובסהמ"א: ודרך רפואתי כך שתמתח הראש לאחור וכו' וישוסע מת שהוא בין הטבעות מן האמצע נכח שסוע העור

---

1) [ע"פ ישע' י יג, עי' לקמן.]

2) [עי' בהערה רבאה.]

3) [ס"א שׁוֹסַתִי, שִׁסֵּתִי, וברב הספרים שׁוֹשֵׂתִי, עי' מנחת שי וגינצבורג. ובמגלת ישעיהו ממדבר יהודה מחוקות האותיות הראשונות של המלה ונשאר רק שיתי. ועי' בהערה לשרש. וכתב רד"ק: ומצאנו בנחי הלמ"ד פיעל אשר על דרך המרובע ועתידותיהם שׁוֹשֵׂתִי ותאמר ממנו כל הבנין שׁוֹשֵׂת, שׁוֹשֵׂית, שׁוֹשֵׂיתִי, שׁוֹשֵׂיתֶם וכולי, הבינוני מְשׁוֹשֶׂה, מְשׁוֹשִׂים וכולי והפועל והפעיל שוים בו לבד היחיד שהפועל בצירי והפעול בקמץ וחצווי שׁוֹשֶׂה והאיתן אֲשׁוֹשֶׂה יְשׁוֹשֶׂה וכולי (מכלול, קיז:). ובספר השרשים ערך שסה כת: והפעל הכבד ועתודתיהם שׁוֹשֵׂתִי (ישע' י, יג.), והוא כתוב בשי"ן ענינם כענין שָׁסַס.]

4) [פעל שסה זה אין לו קשר אל א. שסה כלשון שדידה. אלא הוא נגזר, כנראה, מקריאה, כגון שֵׁם, שהשתמשו בה לגבי הכלב כדגמת הפעל הסה (ויהס כלב, במד' יג ל) מלשון הקריאה הַס. ועי' בהערת המחבר עמ' 1136.]

וכו׳ וראוי שיקפלו שפת שסוע העור ויותפרו לבדו (קאנון ג ע). וראוי בקצת העתים שישוסע הבשר שסוע יותר ואם אי אפשר להוציא החנית מהשסוע הראשון (שם ד ד).

***שְׁסוּעָה,** ש״נ, — לדעת חז״ל מין ממיני החיות, או בעל חיים שיש לו שתי שדראות ושני גבים[1]: השסועה אבא חנן אומר משום רבי אליעזר השסועה מין חיה (ספרי דבר׳ קג). מאה עופות יש במזרח וכולן מין איה הן, איה ודיה ראה ודאה אחת הן, למה נשנו במשנה תורה, בבהמה מפני השסועה, בעוף מפני הראה (חולין בן יהודה, שם שם קג).[2] דאמר רב חנין בר אבא השסועה בריה שיש לה ב׳ גבין וב׳ שדראות[3] רב אמר בריה בעלמא ליתא וכי אגמריה רחמנא למשה במעי אמה אגמריה ושמואל אמר בריה בעלמא איתא וכי אגמריה רחמנא למשה בעלמא אגמריה אבל במעי אמה שריא[4] (נדה כד.). — ובסה״א: ושמואל אמר שסועה נבראת בעולם וכשלמדו הקב״ה למשה שאסורה בשסועת שבעולם למדו אבל במעי בהמה מותרת (והזהיר תזריע סג). והא דאמר בסמוך דכי יצא לאויר העולם אסור היינו משום שסועה דאסר רחמנא ורש״י פי׳ בסמיך לפי שיטתו דאסור משום נפל ושסועה דאסר רחמנא היינו מין בהמה דעלמא שיש לאם ולולד שני גבין וכן ב׳ שדראות (תוס׳ נדה כד., ד״ה רבי חנינא).

1) [עי׳ בהערות שאחר זו.]

2) [שים לב לכך שבדי להוסיף לימוד מן הנאמר בס׳ דברים על הנאמר בס׳ ויקרא הבינו חז״ל ודרשו את הכתיב בס׳ דברים יד ז: וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל וכו׳, שלא כטעמים, בהפסק אחר המלה הפרסה, ובצרוף המלה השסועה (שאינה בויקרא) להמשך, כאילו: (את) השסועה את הגמל וכו׳; ומכאן למדו כי השסועה שם למין ממיני החיה היא, אלא שנחלקו בפרושה. ובמאמר שבספרי כנראה אין הכונה, שכאילו איה ודיה וכו׳ כולן אותו עוף הן, אלא שבתוך מאה מיני העופות גם איה וגם דיה וכו׳ אחת מהן, ממאה מיני העופות הן, שאלמלא כן אין הוספה בהזכרת הראה.]

3) [ספק אם התכונו התנאים הראשונים לפרוש זה שאינו עולה יפה עם מאמר הספרי, שלפיו השסועה שם חיה ממש הוא, וצ״ע.]

4) [כך הנסח במקום זה, ואלו בחולין ס: הגרסה: השסועה בריה בפני עצמה היא שיש לה ב׳ גבין ושני שדראות ע״כ, כאלו כדעת איש אחד, ובבכור׳ מג: דבר על אשה המפילה בריה שיש לה שני גבין ושתי שדראות ללא הזכרת השם שסועה. ועי׳ בהערה שלפני זו.]

***שִׁסּוּף,** שה״פ מן שִׁסֵּף, — מעשה המשסף, המנתח והמבתר, ואמר הפיטן: זכור מעשה אגג מעדנות, נשים בשכלה חרבו יַעֲנוֹת, סורם שארו לשִׁסּוּף יַעֲנוֹת (ר״א קליר, זכור אשר עשה, קרובץ שבת זכור). דחקוני כרים ונתנונו לשסוף, הודנו חשך מבלי אסוף (רסע״ג, אם עונינו, סדור רסע״ג, שיא) אמר כביר לחסם בשסוף, נִשֶּׁפֶת למעני בימין חשוף (ר׳ שמעון בר יצחק, ויושע אל, אופן ז פסח). עושקיהם יקניאום ויתנים לשסוף, עועים ימסכו ויהיו לספוף (אזון חסן, סליח׳ יום ה עשי״ת). דגלי עם פדויי בזרוע חשוף, הצל מנגף ואל יהיו לשסוף (אל נא רפא, מנח׳ יוה״כ; סליח׳ בה״ב).

***שְׁסִיעָה,** ש״נ, — תכונת הדבר השסוע והמפשק, ובפרט שסיעת השפתים, Hasenscharte; bec-de-lièvre; hare-lip: ודע שאלו הסימנים רצוני לומר העלאת גרה ושסיעת פרסה בבהמות וכו׳ אין מציאותם סבת ההיתר ולא העדרם סבת האסור (ר״מ א״ת, מו״נ ג מח). מומי השפתים הרבה וקצתם אזכירם, המום הא׳ נפוח השפתים הב׳ שסיעת השפתים (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש שער א פי״א, ק.).

שסס, שרש מפקפק[1].

שסס[2], ממנו משוסה, מְשִׁסָּה, שִׁסֵּס.

שִׁסֵּס, פ״י, שִׁסְּהוּ, יְשַׁסּוּ, — כמו א. שִׁסָּה: ויתנם ביד שסים וַיָּשֹׁסּוּ אותם (שפט׳ ב יד). וישבו בני

1) [במק׳ תיסתם חביתו (מד״ר איכה ג, ח, ועי׳ סָתַם, כמע׳, 4235) בא בנ״א: תישסם הביתו, ואין זו אלא ט״ס, ועי׳ גם י. ברנד, כלי החרס, קסז, הערה 795.]

2) [כמו א. שסה, ועי׳ שם.]

ישראל מדלק אחרי פלשתים וישסו את מחניהם (ש"א יז נג). שסהו כל עברי דרך היה חרפה לשכניו (תהל' פט מב). — ואמר הפיטן [1]: דדיה לבבי שסו ויעשו בי וינסו להטיהם (ר"י הלוי, יונה על אפיקי מים, זמורה ב, 93). קרית דוד חנה שסוה שוססים (שמואל מקסטיליונו, שכולה גלמודה, מבחר השירים העבריים באיטליה, שירמן, רמב).

—נפע׳, נשסו, ישסו, — ששסו ושדדו אותו: ישסו בתיהם ונשיהם תשגלנה (ישע׳ יג טז). ונשסו הבתים והנשים תשגלנה (זכר׳ יד ב). — ובספה"א: והששונות מבני אדם פסו ובתי השמחה נשסו ונאסף כל שמחה וגיל (ר"ז אלאשקרי, ספר המוסר מה, מטמוני מקהלים, כב).

—הפעי, *הושס, — כמו נפע׳ נשס, ואמר הפיטן: ואשת נעורים אוי כי חיש נמאסה ומחמד עין הופשטה הושסה וממעון מקדשה ומיפה נוף נטרדה (איך ידידות נפש, מחז׳ ת"ב, קפרד׳).

שסע [2], ממנו *שסוע, *שסועה, *שסיעה, שסע, שסע.

שָׁסַע, פ"ע, שסע, שסעת, שסועה, היה מפשק וסדוק, : gespalten sein; être fendu; to be split up כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו (ויקרא יא ג). ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (שם שם ז). לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת וכו׳ טמאים הם לכם (שם שם כו). וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו, אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה [3] את הגמל ואת הארנבת וכו׳ (דבר׳ יד ו–ז). — ובספה"א: שיש שפרסותיה

[1]) [בספה"א קשה לפעמים לקבע אם הכונה לצורה מן שסס או מן שסה.]

[2]) [הפעל שסע באותה משמ׳ בא גם בארמ׳ שבתו"מ, וש"א יהודה JQR 15, 709 השוה הערב׳ שסיע a), מרחק.]

[3]) [ועי׳ *שסועה.]

[4]) [בתו"מ אין בנין קל בשמוש עצמאי.]

a) شسيع

סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי (רש"י, ויקרא יא ג). וממפריסי הפרסה השסועה כלומר בריה שנולדה שסועה לשתי בהמות (רמב"ם, מאכלי אסורי א ו). בקשו תחבולה להתיר השליל אשר יצא מבטן הבהמה והוא לא מעלה גרה ולא שוסע (ר׳ אהל הקראי, אגרת תוכחת לריב"ם, לקוטי קדמוניות, נספחים 28). וכל בית שסועי רגלים ברוב פרקים יולידו רוב בנים (גרשום בן שלמה, שער השמים ד א). — ואמר הפיטן: ולא יאכל פנימית, בזדון ובתרמית, ולא יבדיל להצמית, שסועי התורים (רסב"ג, סמר לבי מענה, ביאליק-רבניצקי ב, 150).

—פעי, שסע, וישסע, וישסעהו, כשסע, קרע לשנים, קרע קרע בדבר, zerreissen, einreissen; déchirer; to tear (up), rend : וישסע אתו (את העוף) בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה (ויקר׳ א יז). ותצלח עליו רוח יי׳ וישסעהו כשסע הגדי ומאומה אין בידו (שופט׳ יד ו). — ובהשאלה, שסע אנשים בדברים [1]: וישסע דוד את אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל שאול (ש"א כד ח). — ובתו"מ: שסע (את עולת העוף) ולא הבדיל, ואם הבדיל כשר (זבח׳ ו ה). בא לו לגוף היה משסעו ביד אבל לא בסכין, בין ששיסע ביד ובין ששיסע בסכין שיסע ולא הבדיל, הבדיל ולא שיסע, כאילו לא שיסע (תוספת׳ זבח׳ ז י).

—פעי, *שסע [2], — נקרע: ודרך רפואתו כך שתמתח

[1]) [אלה דברי מ. צ. סגל בפרוש המדעי מהד׳ א. כהנא לשמואל: „חילקם והפליגם בדברים טובים מלשון וישסעהו כשסע הגדי והוא לשון חלוקה לשנים" (ר"י [מערכ״י], וכן פירשו רש"י, רד"ק ורלב"ג). ור׳ יונה בשרשיו מפרש שבר את חרונם, אולם הבטוי הוא חריף ביותר, ואינו נאות לענינו, ואפשר שיש בזה שיבוש, והתרגומים נפלגו בפירושיהם, אבל כנראה היתה לפניהם גרסתנו, ע"כ, ואמנם רד"ק כותב: סלק אותם מעליו בדברים טובים, ות"י: ופיס דוד ית גוברוהי בפתגמיא. והענין דורש לשון נזיפה, אזהרה ומניעה, ואולי העקר במשמ׳ הרחיק, כהוראת השרש בערב׳.]

[2]) [אמנם כתוב גם בספרא (שמיני פרשה ז, ויס, כא.): והלא חזיר מפרים ומשוסע, אבל אין ספק שצ"ל מפרים ושוסע, כלשון הכתוב, ונוספה מ׳ על פי מפרים. והראב"ד בפרושו מב א: מפרים ומשסע, ואינו מסתבר.]

הראש לאחור ויאחוז ויוקח העור וישוסע וכו' וישוסע מה שהוא בין הטבעות מן האמצע נכח שסוע העור וכו' וראוי שיקפלו שפת שסוע העור ויותפרו לבדם (קאנון ג ע). וראוי בקצת העתים שישוסע הכש' שסוע יותר (שם ד ד). — ואמר המשורר: שלום לאור מערב אשר ערב כפי שאת לבכות בעדו שסעו (רמב"ע, כעפי דמעות, צרודי קסח). יהיו משסעים כשסע הגדי (אברהם פרווינצאלי, את תהמי, מבחר השירה באיטליה, שירמן רמח). נשסעה כאשר ישסע גדי עזים מן זאבי ערב (אליהו אלפן, שיר השלום, כנסת ישראל, שפ"ר, תרמח).

—הפע', *השסיע, — כמו פע'. : ואמר הפיטן: אל נא יום זה על קץ תפסיע וחלץ שסועה מכף משסיע (יוסף הקטן אבן אביתור, אל נא יום זה, הוס' להוש"ר ספרדי).

שֶׁסַע, ש"ז, סדק: כל מפרסת פרסה ושסעת שֶׁסַע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו (ויקר' יא ג); ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא ושסע שֶׁסַע פרסה (שם שם ז). וכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה וְשֶׁסַע איננה שסעת וגו' (שם שם כו). וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שֶׁסַע שתי פרסות וגו' (דבר' יד ו). ועי' שֶׁסַע.

שסף[1], ממנו *שִׁסּוּף, שָׁסַף, *שֶׁסֶף.

שָׁסַף, קל לא נמצא במקרא.

—פע', שִׁסֵּף, — גזר בחרב, בתר, נתח, in Stücke hauen; découper; to cut to pieces: ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך וַיְשַׁסֵּף שמואל את אגג לפני יי' בגלגל (ש"א טו לג). —ובתו"מ: וקרע (ויקר' יג נו), יכול יקרע בו קרע קטן וכו' ת"ל אותו, אי אותו יכול ישספנו[2] וינחנו במקומו, ת"ל מן הבגד, ינתקנו מן הבגד (ספרא ויק תזריע פרק טז). — ואמר הפיטן: חרבוני קיץ ילהטם לשסף (ר"א קליר, אוי סכה, קרוב' ב' סכות). גאונו מות ישסף (רמב"ע, אם תקדיך סכחנו, דוקס 76). נותרה ביד משסף יונה נחפה בכסף (ר"י הלוי, אפתחה שערי). — ואמר המשורר: לבב צרים נחלץ וחרב במראיתה משספת (ר"ש הנגיד, נגלית ישרה, בן תהלים, הברמן א, 141). גם שר יהודה כבדי שסף (ר"י הלוי, שלום לגבר, זמורה ג, 25').

—פעו', *שֻׁסַּף, — ששספו אותו: ובדיל בשר חזיר מתועב סרות, נבאש מלוח, בלי לחלוח, שוספו באכזריות חמה (יוסיפון, גינצבורג קכז). — ואמר הפיטן: אלהים אלי אתה נגדך עלומי נחשׂפו, נפשי ועצמותי מפחדך שֻׁסָּפוּ (רשב"ג, אלהים אלי, ביאליק-רבניצקי ב, 178). קצין מכמר, נין צוף כמר, וישֻׁסף וישמר, ולארבעה זֻמר (תמימים כרבו ארץ, קרובות לפורים). — ואמר המשורר: גדי להלחם בארי נכסף וכו' וכמעט בשניו שֻׁסף (יהודה בן שמה, מער השיר, 8).

—קל, בינ' *שׁוֹסֵף: שמעו כי שָׁנן אב חרב שוסף, נבהלו נחפזו פן בנו בו יסף (רקע"ג, איכה מעביר, סליחי ה"ב, סדור רקע"ג, סכג).

***שֶׁסֶף**, ש"ז, — פעולת המשַׁסף, כמו שִׁסּוּף: שפלים ונבזים פשיחי שסף, שבויי חנם מכורי בלא כסף (שמואל כהן, מלאכי רחמים, סליחות לפני קדמאה).

***שֶׁסֶק**[1], ש"ז, — עץ־פרי שפריו הצהוב מבשיל באביב, Eriobotrya, נוהג בספרות ובדבור.

***שַׁסְתּוֹם**[2], ש"ז, — מגופה ודלת בצנור וכדו' הפותחת וסותמת מעבר לנוזלים או לאדים, Ventil; clapet; valve, נוהג בספרות ובדבור.

---

[1]) [כנראה שסף ושצף (עי' שם) שרש אחד הם כדעת רבים. אבל אפשר שהעקר שסף כצירת שפעל קדומה, שנולדה מחוץ לעברית, מן סף, סיף כלשון סַיִף, וצ"ע. ובמד"ר איכה ג: וישסף מלמד שחתכו ארבע חתיכות.]

[2]) [כך גרסת הראב"ד בפרושו, וז"ל: יכול ישספנו ויניחנו במקומו, ישספנו לשון נתוח כמו וישסף שמואל וכו'.]

[1]) [בהשאלת השם מן הארמית שיסקא בתו"מ (ב"ע ס.). שאמנם שם פרושו zizyphus vulgaris: ועי' לו Flora III, 140 ועיד.]

[2]) [שם זה חדש בימינו גם ע"פ גרסת הערוך

שׁעַ, עי' שעע.

שׁ״ע, — ר״ת: שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, שֻׁלְחָן עָרוּךְ, שֵׁם עֶצֶם, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שְׂחוֹק עֲצָמוֹת, ועוד.

שעבד[1], ממנו *הִשְׁתַּעְבְּדוּת, *שִׁעְבֵּד, *שִׁעְבּוּד.

***שִׁעְבֵּד**, פ״י, — שעבד את פלוני, שעבד בפלוני, שעבד על פלוני, העביד אותו כעבד ורדה בו, knechten; subjuguer; to enslave: כושן רשעתים, שעשה שתי רשעיות אחת ששיעבד את ישראל ואחת שעבר על השבועה (תוספתי סוטה יח ד). שכל אומה אומה ששעבדה בהם בישראל שלטת מסיף העולם ועד סופו (מכיי בשלח, מסכי ב ח, כו:). אמתיה דרבה בר זוטרא ערקת, איתייאש מינה אתא שאול לר' חנינה ולריב״ל אמר אינו רשאי לשעבדה (ירוש' גיט' ד ד). בראשונה גזרו שמד על יהודה וכו' והיו הולכין ומשעבדין בהן ונוטלין שדותיהן ומוכרין אותן לאחרים (שם שם ה ו). תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה (סנה' לח.). ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' ידוע שאני משעבדן תדע שאני גואלן (מד״ר ברא״ש' מד). כת' לא תתעמר בה תחת אשר עניתה, וזו מאחר שציערנו אותה אני משעבדים אותה[2]) (שם שם מה, תאודור, 454). המצרים עמדו וישיעבדו את ישראל (שם שמות טו). הבה נתחכמה לו, אמרו באו ונבא עליהן בחכמה ונראה היאך אנחנו משעבדין על ישראל בדבר שלא יהא אלהיהן יכול להביא עלינו באותה מידה (שם שם כג). כיון שעמדו מלכים על ישראל ורתחילו משעבדין בהם (שם דבר' ה). האיך אנו נגאלין ולא כך אמר הקב״ה שהוא משעבדנו בשבעים אומות (פסיקי ר״כ, פרשת החודש, בובר, מח.). כנגד ארבע מלכיות שראה דוד איתם ברוח הקדש היאך הם עתידים לשעבד את ישראל (פסיקי רבי לח, והאמר ליון, איש שלום, קמו.). שאפילו בלילה היו משעבדים בהם (המצרים בישראל) (שם הוספה ב, קלג:) — ובהשאלה, שעבד את לבו, יצרו: וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לא היו נופלין, כיוצא בדבר אתה אומר עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי, וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים (ר״ה ג ח). — ובמשמ' חיב לעבודה: מי שיש לו בית בחצר אחרת בני חצר משעבדין אותו לעשות עמהן דלת נגר ומנעול לחצר, ושאר כל הדברים אין משעבדין אותו, ואם היה שרוי עמהן באותו חצר משעבדין אותו על הכל (תוספתי ב״מ יא יז). — ובמובן משפטי, שעבד שדה, העמיד את השדה לרשות המלוה כמשכון על ההלואה: המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה. שמא אין בעל חוב בא וטורף (רסב״ג, ירוש' פסח' ב ב). — ובסהמ״א: שכיון שאינו יודע הדבר ששיעבד עצמו בו לא סמכה דעתו ולא שיעבד עצמו (רמב״ם, מלוה ולוה, כה יג). — ואמר הפיט: דור אחר דור שעבדת, אחשה מלבקש דרור (יוסף אבן אביתור, אם מי זכחת, סעה״ם, 14). ערב לך להעבירנו מן העולם, ואיך תשעבדנו לעוילים (הוא, שם, שם, 15.) — ואמר המשורר: מידעי שאלני עלי מה ובמה שכלך עלה וגבר, השיבותים בשעבד הדברים אלי נפשי ולא נפשי לדבר (עמנו', מחב' א', ברודי, לח). — בתורת הלשון, שעבד משפט למשפט, unterordnen; subordonner; to subordinate.

— פע', שֻׁעְבַּד, בינ' מְשֻׁעְבָּד, — במשנה רק בהשאלה בצריף נכסים משעבדים, בנגוד אל נכסים בני חורין, נכסים האחראים לחוב מן החובות: אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין (גיט' ה ב). המלוה את חברו בשטר גובה מנכסים משועבדים, על ידי עדים גובה מנכסים בני חורין (ב״ב י ח). ואלו לא הוציא הקדוש ברי״

שסתמיה בסק' סתמיה בארמ' שבבבלי (גיטי קמ.). וגם ע״פ השמוש של שתם במ״מ' פתח על יד סתם בתו״מ: כדי שישתום ויסתום ויגוב (ע״ז כט.).]

1) [בעק' צירת שפעל קדמה מן עבד.]

2) [בדפוסים: אנו משתעבדין נכרין בה, בתמיה.]

הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים (עבדים היינו, הגדה של פסח). עבדי מלג וכו' האיש אין יכול למכור מפני שמשועבדין לאשה (תוספת' יבמ' ט ח). כל זמן שישראל משועבדים שכינה עמהם משתעבדת (ספר ב"ד' פד). לשעבר הייתם עומדים ברשות עצמיכם, עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור (שם דברי' עז). שיהא הכל משועבד להלכה (ירוש' חגי' ג ג). ואין כל מה שיש לאשה משועבד לאיש לאכילת פירות (שם כתוב' ח ה). לאחד שלויה מחבירו ואמ' לו אם לא החזרתי לך מיכן עד י"ב חדש יהיו כל נכסי משועבדין לך (ר' לעזר שם שם י ח). מאן דאמר גובין פרנסה מן המשועבדין פרנסת בנות קודמות (שם שם יג ג). יורש כמשועבד, כשם שאין מלוה בעדים גובה ממשועבדין כך אינה גובה מיורשין (רב שם ב"ק י ח). וכן המורד על אשתו, בשלמא למ"ד מתשמיש לחיי אלא למ"ד ממלאכה מי משועבד לה (כתוב' סג.). וכן במצרים היו משועבדי' ישראל פ' שנה (מד"ר שמות עז). אף על פי שהיו גדולים מן שאר המשפחות וכו' לא היתה רוהן גסה עליהן אלא משועבדין לפני הארון (שם במד' ה). לפי שהיה גלוי לפני הקב"ה שעתידין ישראל שהיו משועבדים תחת אדום (שם שם יח). כשהיו ישראל במצרים היו משועבדים בטיט ולבנים והיו מאוסין בעיני המצרים (שם שה"ש, גן נעול). — ובסהמ"א: אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי (רש"י, שמות כ ב). החמישי בידיעת ה' שאלו העצמים הגופניים הזתקיים והעפריים משועבדים לאלו העצמים הרוחניים אשר מקצתם עושים מניעים ומקצתם מצוים (רס"ע פלקירה, ראשית חכמה, 55). ושהיהודים יהיו משועבדים לשמור חוקי כל עיר ועיר (ד"ה של האפיפי' פאוולו הרביעי, הרכין ג. 345). השיב להם שלהיותו אורח אינו משועבד לקיים מה שהסכימו הם (זמם לדקה, מירפורגו א, סז:). — ובמשמ' פקיד הקהל: הן דיין, הן שמש, הן שארי משועבדים של הקהל (פנקס פ זכא תי"ג, כפר טורטשינר, 195). הנחות בסכם לא יזמין על אלה (הסעודות) כי אם עשרים אנשים וד' משועבדים (פנקס גלוגא תמ"ח, שם). כל מי ששייך למשועבדי הקהל או למשרתי הקהל פטורים מקרופקא מהלוואה (פנקס פינטשב תק"א, שם, 196). — וככטוי של נמוס במכתב: אדוני מורי הה"ר יצחק רופא הגופות מועד הנשמות קונה שני עולמות, הלל החסר אוהבך הקדמון ומשעבדך בלב חפץ ובנפש שוקקה מפיק לך את רוחו (חמדה גנוזה, עדלמן, יח.). — ואמר הפיטן: חרות קרא לעם משועבדו, ועמו שפך על מפקירו ממעבדו (רסע"ג, אופן, סעדיאנה סכטר, 46). — ואמר המשורר: לשומה משועבדת לאישה בעוד הוא נאסר (נ"א: נאחד) בה עדי נמלט יהי ממחצבתו (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה, 2). — ובתורת הלשון, משפט משעבד לזולתו, טפל לו, נוהג בספרות ובדבור.

— התפ', נתפ', *הִשְׁתַּעְבֵּד, נִשְׁתַּעְבַּד, — כמו פע', נעשה לעבד וגם השתעבד בפלוני, השתמש בו כעבד: עבד שנשבה ופדאוהו, אם לשם עבד ישתעבד, אם לשם בן חורין לא ישתעבד, רשב"ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד (גיטי' ד ד). לא רצה להשתעבד לקוניו יבוא וישתעבד לבנ(ת)יו (תוספת ב"ק ז ו). לא רציתם להשתעבד לשמים הרי אתם משועבדים לפני גוים (מכי' יתרו מסכי' דבחדש א). אבותיך אף על פי שנגאלו חזרו ונשתעבדו אבל אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדין (ירוש' שביעית ו א). אם לא החזרתי לך מיכן עד י"ב חדש יהיו כל נכסי משועבדין לך, הגיע י"ב חדש ולא החזיר נשתעבדו הנכסים מיכן ולבא (ר' לעזר, ירוש' כתוב' י א). פלונית שפחתי עושה אני לה כתב שלא תשתעבד (שם קדוש' א ג). וכוף את יצרי להשתעבד לך (ברכ' ס:) למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם (שבת סח:). נשאה כוש ק"ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך אני שלא נשתעבדתי בהן לא כ"ש (פסח' קיח:). מר"ה עד יוה"כ (בשנת היובל) לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם (ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא, ר"ה ח:). פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה (גיטי' מ.). רומי שעשתה קלנדא וכל העיירות הסמוכות לה משתעבדות לה, אותן עיירות אסורות או מותרות (רב מתנה, ע"ז ח.). מוטב לי להשתעבד בבית

הזה ילא בבית אחר (מד"ר ברלשי ם). אמרו ישראל לפני הקב"ה לא דיינו שנשתעבדנו לשבעים אומות אלא אף לזו שנבעלת כנשים (שם שם סג). מה יעקב אביכם עד שלא נשא אשה נשתעבד, משנשא אשה נשתעבד, אף אתם משלא נולד גיאל נשתעבדתם, משנולד גואל אתם משתעבדים (שם שם ע). העם חזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו (שם שמות ה). אמר לפניו רבון העולמים, ת' שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו (שם שם טו). במה אתה מבקש שישתעבדו בניך בגיהנם או במלכיות (שם שם כח). אנו נשתעבדנו ואת בן חרין (שם במד' יט). כותי אחד או ברברי א' בא ומשעבד בכם כגון ששעבד' בכם כל איםתם וכאילו נשתעבדתם בשבעים אומות ובהודש הזה אתם נגאלין (שם פה"ס, פדרה הכינה, קיל דודי). ואל יםסרו וישתעבדו תחת יד מלך חנף (ר"ס גן לקים. שם אסתר, ויהי בימי). וחלקן לבריות וכו' דוד רואה אותם ארבעתם היאך הם באות בכח ומשתעבדות בישראל (פס קי רבי לג, אכי אככי, קנב:). — ובםהס"א: משעה שנשתעבדו רומיים בישראל והוא אחר כ"ו שנה ממלכותם כי כ"ו שנת עמדו באמונתן עם ישראל (הרכבי, זכרון לראשונים מה). אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו, וכי תעלה על דעתך שכיון שנקנה זה נשתעבדה אשתו, אבל לא בא ללמד אלא שהאדון חייב במזונותיה (רמב"ם, עבדים ג א). יש מן הגאונים שהורה אפילו מכר לו בעשרת אלפים או הלוהו מאה אלף נשתעבד הערב בכל (רמב"ם, מלוה ולוה כה יג). בארך אפים ירבו העוזרים ובהתאפקית ישתעבדו הלבבות (ר"י חריזי, מוסרי הפילוסופים א י). אבל הב"ה אינו כן אלא היו ישראל במצרים והיו המצריים משתעבדים בהם בטיט ובלבנים וכו' (ר"י אלנקאוה, מנות"מ 7, 557). ראובן שהיה חייב לשמעון סך מה ולוי אחי ראובן נשתעבד עמו נגד שמעון בעד החוב ההוא וכו' (סו"ת רמ"א עב). לבל ירשה ליהודים אשר במדינה לגבות שטרי הלוותיהם אא"כ ישתעבדו בשטר ונתון ערבות שלא להוציא כסף או זהב חוץ למדינה (דב"י הימים של האפיפיור פאולו הרביעי, הרכינן ג, 478).

***שִׁעְבּוּד**, ש"ז, — מעשה המשעבד והמשתעבד Knechtung; subjugation; enslavement:

והוציאנו מעבדות להרות וכו' ומשעבוד לגאולה (פסחי' י ה). כל השירות כולן קריאות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד לכך קרואה בלשון זכר (מכי' בשלח מסכ' דשירתא א, לד:). שכשם שהאבן קשה מן הלבינה כך שיעבודה של בבל היה קשה משעבודה של מצרים (ר' מייאש, ירוש' סוכה ד ג). השאיליני פרתך לאחר עשר ימים, א"ל סבה מן כבר מתה, משיעבוד האחרונים מתה (שם ב"מ ח ג). אני הייתי בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלביות (ברכ' ט:). גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות (ר' אלכסנדרי, שם יז.). אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד (שמואל, שם לד:). כך היה צערן ושיעבודן של ישראל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם (מד"ר שמות ג). אמר הקב"ה למשה אמור להם בשעבוד זה אהיה עמם ובשעבוד הן הולכין ואהיה עמם (שם שם ג). בני דור המדבר מרדו בהקב"ה וכו' ונשבע שיפרע (ע)מהם בשעבוד מלכיות (שם במדי ה). ולא יטמאו מחניהם הרי זה אמור כנגד שעבוד יון (שם שם ז). כינס קרח עדתו ואמר להם הרביתם עלינו משוי יותר משעבוד מצרים (ר' לוי, שם שם יח). הראו להם עושרכם וידעו שלא הפסדתם בשעבוד (שם שם יט). ראה בפורענות שעתיד לבא על ישראל מכל שונאיו שכולם היו באים במלחמות ובשעבוד (שם שם כ). הגשם חלף הלך לו זה השעבוד (שם שה"ש ב, התאנה חנטה). אמר הקב"ה עדיין לא בא זיון של בני, משעבוד טיט ולבנים יצאו ואין יכולין לקבל תורה מיד (רבי ילחק, שם קהלי א, את הכל). והרי שיעבודם של מלכיות קשה (פסיקי רבי לג, אנכי אנכי, קנא:). אמר הקב"ה לישראל אימתי קולכם ערב לפני בשעה שאתם דהוקים בשעבוד (מדרש שה"ש, גרינהוט, כה:). — ובמשם' דבר המשעבד לפלוני:

הקרש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד (רבה, יבמ' מו.). המזיק שעבודו של חבירו פטור (רב הונא בריה דרב יהושע, ב"ק לג:). משום דהוה ליה שטר שעבוד קרקעות ואין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות (ב"מ ד:). — ובסהמ"א: כי משך עלינו השעבוד וארך עלינו עול המלכיות (רסע"ג, הבקשה השניה, ס־ור רסע"ג, עז). לפיכך אע"פ שעבר על ציווי חבי' וכו' לא בטל ממנו השעבוד שעליו בפני עצמו בשותפות ולא יצא הממון מכלל השותפות (תשוי הגאוי הרכבי תכו, 221). — ומ"ר *שעבודים: כך היה שעבוד מצרים קשה לפני המקום מכל השעבודים שבעולם (ר' יוסי, מד"ר שמות נ). — ובסהמ"א: ויחזק השם את לבו למקום תת להענישו על השעבודים הגדולים ורעם שעשה את ישראל (מ־וה"מ כר ג פרק ג כלל ד חלק ד). ותפלת יעקב שהיא הפלת ערבית כנגד גלות תחל הזה הארוך, רמז לקורותיו שנתנסה בכמה נסיונות וכו' כשעברו עלינו בגלות זה כמה צרות וכמה שעבודין וכמה טלטולין (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, 36). ראיתי כמה צרות וכמה טלטולין וכמה שעבודין וכמה חולאים וכמה מכות וכמה עניות ועמדתי בכולן, ועול אשה רעה לא יכולתי לסבול (פוא, שם ד, 413). — ואמר הפיטן: אתי מלבנון כלה וְעוד שכינה כשעבודים, רצוף בבאו מאבידים (שלמה הבבלי, אור ישע, יו"כ אי פסח). איה כל נפלאותיך הגדולות והנוראות, אשר ספ־ו לנו אבותינו ה' צבאות, ברדת ישראל מצרימה לשעבוד ותלאות (רגמ"ה, אים כל, סליחי יום ד).

***שֹׁעֲבֵז**, רק בני' ביכוי, מְשֻׁעְבָּז, ת"ז, — בעל אשכים מֻגדלים, מְאֻשכן: המשועבז[1]) ובעל גבר, אין לו בצים, או אין לו אלא ביצה אחת, זהו מרוח אשך האמור בתורה (בכורי ז ה).

---

[1]) [כך גרסת הערוך, ועי' בהערת קוהוט, ערך שעבז, ובדפוסי המשנה: המאושכן, המאושבן, ובבריתא שבגמרא (מד:): משוכן. והמלה משעבז קרובה היא אל שעבזי, אשכים בארמ' שבתרג', והעקר בארמ' מְשַׁעְבְּזִי' כתרגי' של מאשכן שבעבר', וכן אל עבוז, כנ"א בערך' עבוז, אבי"ז.]

א. **שׁעה**[1]), ממנו א. שָׁעָה, **שְׁעִיָּה.

ב. ***שׁעה**[2]), ממנו *צֶעָוה, **שְׁעֵוָה, **שְׁעֻוָנִית.

א. **שָׁעָה**, פע', שָׁעוּ, אֶשְׁעָה, יִשְׁעֶה, יִשַׁע, יִשְׁעוּ, שְׁעֵה, שְׁעוּ, — שעה אל דבר, שעה בדבר, שעה מן הדבר, פנה רנה והנה, sich wenden; tourner; to turn: וַיִּשַׁע יי' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שָׁעָה (בראש' ד ד). תכבד העבדה על האנשים ויעשו[3]) בה ואל יִשְׁעוּ בדברי שקר (שמות ה ט). יִשְׁעוּ[4]) ואין משיע אל יי' ולא ענם (ש"ב כב מב). ביום ההוא יִשְׁעֶה האדם על עשהו ועיניו אל קדוש ישראל תראינה ולא יִשְׁעֶה אל[5]) המזבחות מעשה ידיו ואשר[6]) עשו אצבעתיו לא יראה (ישעי' יז ז—ח). על כן אמרתי שְׁעוּ[7]) מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שבר בת עמי (שם כב ד). ולא שָׁעוּ על קדוש ישראל ואת יי' לא דרשו (שם לא א). ולא תִשְׁעֶינָה עיני ראים ואזני שמעים תקשבנה (שם לב ג). סעדני ואושעה וְאֶשְׁעָה בחקיך תמיד (תהלי קיט קיז). כמה לא תִשְׁעֶה ממני לא תרפני עד בלעי רקי (איוב ז יט). — ואמר בן סירא: אשרי אנוש בחכמה יהגה ובתבונה ישעה (ב"ס גני' יד כ).[8]). — ובסהמ"א: ותען המלכה ותאמר שעו ממני שעו סורו מעלי כי עיפה נפשי מאד (יוסיפון, גינצבורג, רג). — ואמר הפיטן: רם תהי אזנך קשבת, קול שופר שעות מנושבת (ר"א קליר, תפי במכון, מוסף א ר"ה). לאמותם כלכול אנה שועו, וציר למלאכיו שת מני שעו (הנ"ל, איכה תפלתי, קינות לט"ב). פשפשתי בבית גנזו פנקסים וספרים, פן אמצא ה־תן שאתם מספרים, צבא היש לו ועירים

---

[1]) [גם באשור': בא שֵׁאוּ (בבק' שעה) במשמ' פניה לעזרה.]

[2]) [עי' שְׁעֵוָה, הערה.]

[3]) [השבעים מתרגמים גם כאן יִשְׁעוּ, וכן בנסח השמרוני.]

[4]) [ואולם בתהלי יח מב: יְשַׁוְּעוּ, וכן כנראה נכון.]

[5]) [במגלת ישעי' א: על.]

[6]) [במגלה הנ"ל: מעשיו אשר.]

[7]) [במגלה הנ"ל: שועו.]

[8]) [בספרי (דברי שיס) דרשו על הכתוב לא

לכפרים, צפיתי ואין שעו לכם עפרים (ר׳ יוסף טוב עלם, אז כאהבת, זולת שבת הגדול). שעה מעל ושמצה וכפר חטא עניים, ועושק ומרצה נא יהיו מחוים (רמב״ע, דוקס 79). בנים אלי אביהם יום שעו, מהם בני אמתם לא שעו, היא תעלוז ועיניהם שעו (ראב״ע, עבד עלי, איגר 159). שעה אלי עת אגדלך שמעה תפלתי ה׳, תחי נפשי ותהלל תתענג על ה׳ (הוא, אזכירה סדר, סם 238). שעה עליון לקול אביון ושועתו אל תבזה (יחיאל מונדולפו, סעה, סליחות י טבת, תכלאל א, קלע:). שעה שֻׁעַם מחת פשעם בעשור לחדש (הוא, סס, סס). יושב בשמים שעה באי באש ובמים (הוא, יוסב, סס). ושעה ניבי בזקום אשה וקרב קץ חזון נפרץ (ר״י נג׳ארה, יוסב תהלות, עולת המיד, מה). — ואמר המשורר: ועתות דין היה שועה ונמצא בבית דינך מקום מובא ומוצא (רה״ג, שערי דיני ממונות, קבול׳ קונטר׳, כ.). ראה היום בצרתי שמע ושעה עתירתי (ר״ם הנגיד, רלא היום, בן תהלים, הברמן א, 15). שעו מני ואל תרבו דברים ועזבוני ועמדו לי לעבר (הוא, הם: ומים חדבר, סס ב, 108׳. כמה מכתב יִחד עליו אוהב אך עין חומד ישעה, חֵרש ישמע צחות פיהו גם העור אליו ישעה, שומעו נצח לא יאמר על אומרו מני רגע ישעה (רמב״ע, יום אלבסם, ברא״די, סלז). ספי סופר שמעה חכמות חולפים ושעה אל חין ניבו (הוא, סס, סס, סלט). בעלי ריבי שעו נא ממריבה ותלונה, כי נדוד דודי שמני מבלי לבב ובינה (ראב״ע, בעלי ריבי, כהנא א, 54). שדי שעה קול צועקים אליך, משתחוים לפני הדום רגליך (ר״י חריזי, תחכמוני כ, 389).

— ובינ׳ פעו׳, ״שְׁעוּי, – שְׁאֵלָה שעויה, בקשה שפנו אליה, שקבלוה ברצון, ואמר המשורר: ויתן לי כפי גודל בבודו וישם את שאלתי שעויה (ד״ה של יהודי מלרים וא״י ב, יעקב מן, 13). יהי תחנון רש כמנחת ודמעה כנסך שעויה (ר׳ נתנאל מקינון, יה מן הקרן, ש״רי היחוד והכבוד, עט).

שעֻ־ום אבותיכם (דברי לב יז): אל תקרי לא שערום אלא לא שעום, אף עפ״י שזובחים להם ומקטרים להם לא יראים מהם, ע״כ, אולי ע״פ דרשתם של אל תשתע בלצון נעשה לבם כשעוה, וצ״ע.]

— ״הִסְעִי הִשְׁעָה [1]), — הִפנה אדם או דבר אל דבר או מדבר: ואמר הפיטן: בעבור לידעו כי הוא משעו (ינאי, אומן אמוכחד, קרוב׳ ברא׳סית, זולאי, מט). ובעין רוע כעש אין להשעות לטוב כל מעש (הוא, אז עסיית, קרוב׳ ויקרא, סס, קסו). הוגי שעשועות הושענא, וחידתם משעשעות הושענא, וזעקיך להשעות הושענא (אל למועדות, סדר הוסענות ליום ערבה, מחזור א״טלי׳ ב, קפ:)

ב. ״שָׁעָה, ס״נ, סמ״ שְׁעַת, שְׁעַת, [1]) — א) פרק זמן קצר, חלק זמן בלתי מגדר, Weile, Zeit; (un peu de) temps; while, time: העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה (ברכ׳ ה ג). איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה (פאה ד י). על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן וכו׳ (סבת ב ו). בשעת פטירתו (פרידתן) מה הן אומרים יופי לך מזבח וכו׳ (סוכה ד ה). באותה שעה בכה ר׳ ישמעאל ואמר בנות ישראל נאות הן אלא שעניות מנוולתן (נדרי ט י). זה הכלל כל: לא יצאת לרשות עצמה שעה אחת אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה (סס י ג). הגוזל עצים ועשאן כלים משלם כשעת הגזלה וכו׳ זה

[1]) [כירק׳ שמעוני קלג, ולפי זה גם במדרש ויסעו (ביהמ״ד ילינק ג, ל) נדפס: ושמעון ולוי כבש ועלו מערב וחמשתן השעו ולא נתנו להם יד לעמוד וכו׳. וכנראה ט״ס לפנינו.]

[1]) [המלה בצורה זו אינה מקורית בעברית א׳א שאולה מארמית, ושם שָׁעָה (אבל שַׁעְתָא) וכסור׳ שָׁעתא, בתנועת a ארכה, וכן בערב׳ שַׁאעה a), בכוש׳ סָעַת, וכן בא גם במכתב מעטרנה, קנידטצון 138, 76 במבטא בבלי שֵׁית בשמ׳ זו, ואמנם אפשר שבערב׳ וכוש׳ שאולה המלה מארמ׳ וסור׳, ואלו בהגיה עברית מקורית היתה צורת המלה צריכה להיות שׁוֹעָה, בשנוי ה a השמית ל o. לפי מקור זה של המלה היתה צורתה בלשון חז״ל כסמ׳ שָׁעַת, כדעת רבים, וכן בכמה מקומות גם במסרת יהודי בבל (מורה, לשון חכמים, 93) אע״פ שבא שם גם שַׁעַת (כמבטא האשכנזים) בהתאם לנקוד שבמק״א בא״מ׳ ואפילו שְׁעַ־. ברם בשמ״ש הלשון היום נוהג המבטא שְׁעַת על פי הדמיון אל שְׁנַת, אך בכנ׳ שַׁעְתּוֹ (כמסרת אשכ ז).]

a) ساعة

הכלל כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה (ב״ק ט א). מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום (עקביא בן מהללאל, עדי׳ ה ו). יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעה״ב מכל חיי העוה״ז (ר׳ יעקב, אבו׳ ד יז). אל תרצה את חברך כשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו (ר״ש בן אלעזר, שם שם יח). בשעת המקדש אם היה (הבכור) תמים, א״ל תן לי שאקריבנו לך מותר (בכור׳ ד א). שהיה (ר״א) אומר יש שעה לקצר ויש שעה להאריך (מכי׳ מסכת׳ ד א). באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים (ר׳ יוסי, ברכ׳ ג.). כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע (שמואל, מו״ק כד.). בעת ההיא, שגרמה לו שעה (מד״ר במד׳ ל) אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי (שם שם כא). באו ואמרו למשה הגיעה שעה שאתה נפטר מן העולם (תנחו׳ ואתחנן ו). כיון שישראל על העולם אין כל עין שולטת בהם ולא מזל ולא שעה גורמת (פסיק׳ רב׳ כ). — ובמשמ׳ שהות: לרועה נאמן שנפלה גדר סמיך לחשכה עמד וגדרה משלש רוחותיה, נשתייר פרצה ולא היה לו שעה לגדרה ועמד הוא בתוך הפרצה (מד״ר רות פתיח׳ ה). — וכל שעה ושעה, ובכל עת ובכל שעה: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת וכו׳ אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי וכו׳ (שבת פז.). וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך (תפלת שמונה עשרה, סוף שלום)׳ ופרנס אתנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה (ברהמ״ז, נודה לך). — וכמלת קשור עם ש, גם עם הברות בכל״ם ומלות יחס אחרות, בשעה ש, עד שעה ש, בכל שעה ש, וכדו׳: מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וכו׳ (ברכ׳ א א). ובשכבך ובקומך, בשעת שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים (בית הלל, שם שם ג). כל שעה שמותר לאכול (חמץ) מאכיל לבהמה לחיה ולעופות וכו׳ (פסח׳ ב א). ויוה״כ היה עושה לאוהבו בשעה שיצא בשלום מן הקדש (יומא ז ד). לא זזה ידי מתוך ידה משעת שנכנסו עובדי כוכבים לירושלים ועד שיצאו (ר׳ זכריה בן הקצב, כתוב׳ ב ט). קונם שום שאיני טועם וכו׳ שלא נתכוין זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול שום (ר׳ יוסי בנו של ר׳ יהודה, נדר׳ ח ו). בשעה שאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת וכו׳ (ר״מ, סנה׳ ו ה). מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ובכל שעה שירצה (רבי אליעזר, כרית׳ ו ג). ת״ל בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך (מכי׳ בא יז; וכעין זה הגדה של פסח). ועוצם עיניו מראות ברע, אמר ר׳ חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה (ב״ב נז:). כל האילנות בשעה שהם לוקים מכסים עיקריהם וכו׳ (פסיק׳ רב׳ יא).—וככנ׳, שעתו של אדם ושל דבר: כל זית שיש לו שם בשדה אפי׳ כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה (פאה ז א). אפי׳ אחת עושה לחם כסעודת שלמה בשעתו[1] יצאת ידי חובתך עמהן (ב״מ ז א). שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא (ר׳ יהושע, עדי׳ ח ו). שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן וכו׳ כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה (נדה א א). א״ל הקב״ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות, אמר לפניו רבש״ע דיה לצרה בשעתה (ברכ׳ ט:). יקא שהיה מקיא בדבריו בספל הזה שהוא מתמלא בשעתו ומתפנה בשעתו כך שלמה למד תורה בשעתה ושכחה בשעתה[2] (מד״ר קהלת א). —ושעה, לשעה, בנגוד אל לדורות, לעולם, לשהות: כל חמתות צרורות טהורות חוץ מקשר של ערביין, ר״מ אומר צרור שעה טהורות, צרור עולם טמאות (כלים כו ד). כהן שיצא לדבר עם חבירו אם הפליגו טעון טבילה, אם לשעה טעון קידוש ידים ורגלים (ירוש׳ כלא׳ ט ג). והוא שנתן לו רשות לעולם, הא לשעה לא (שם בכור׳ א א). והא תני כמלא אדם את הקיתון של מים ונותן תחת הכר וכו׳ כאן לשעה כאן לשהות (שם שבת ד א). מה קשירה היתה במשכן וכו׳ ולא לשעה היתה (שם שם ז ב). כמה דר׳ יהודה אמר תמן ניבול שעה ניבול, כן הוא אומר

---

1) [פי׳ רש״י: בעת מלכותו, דמלך והדיוט הוה, ע״כ.] 2) [עי׳ לקמן בנ״א ממד״ר במד׳.]

חבא צרת שעה צרה (ר' חנינה ר' יוסי בשם ר' יוחנן, שם ע"ז א א). דורות משעה לא ילפינן (מנח' יט:). שעה מדורות לא ילפינן (שם כו.). אמרתי לו יפה אמרת ונתעלמה ממני הלכה לשעה (ר' אליעזר, שם שם). ה' ילחם לכם לא לשעה אלא לעולם (ילק"ש א רלג). — ובן שעתו: יקא שהקי ד"ת כספל הזה שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו (מד"ר במד' י). — ובצרופים לתאר, שעה חצופה, עת רעה וקשה: יהי רצון לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו משעות החצופות הקשות הרעית היוצאות המתרגשות לבוא לעולם (ר' חזקיה בשם ר' אבהו, ירוש' ברכ' ט א). ועי' חָצוּף, 1706. — ושעה פנויה: עי' פָּנוּי, 4983. — ולשעה, ולשעה קלה, מיד: כחם היום וכו' אמר ר' ינאי ניקב נקב מגיהנם והרתיח את כל העולם על יושביו לשעה קלה (מד"ר ברא' מח). אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו (מן הפסח), מיד כל הנולד במצרים נמולו לשעה קלה (שם שמות יט). אמר להם וכי מנין לי מאה זהובים או חמשים לתת לכם ולא מצא לשעה, מיד הלכו להם (מד"ר שה"ש א). בקש ליתן להם ולא נמצא בידו דבר לשעה הניחוהו והלכו להם (שם קהל' א). — ולפי שעה: אוצר היה ר"מ תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה וכו' ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ינגנז (ר' אלעא בשם רשב"ל, שבת כח:). כל דבר שמכניסו לקיום אפי' לפי שעה גזרו ביה רבנן (ע"ז עד.). — ובצרופים שגורים שבשם', שעת הדחק, שעת עֹני וכדו', ונגודם שעת רָוח, שעת עֹשר וכו': שעת הדחק שאני (שבת מה.; מגילה יח:). כדי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק (רש"י, שם). אם למדת תורה בשעת העושר אל תשוב לך בשעת העוני, אם למדת תורה בשעת שביעה אל תשוב לך בשעת רעבה, אם למדת תורה בשעת הרוות אל תשוב לך בשעת הדחק (אדר"נ ג). — ושעת הֶתר: כל שהית לה שעת היתר לכהנים אין מועלין בה ושלא היה לה שעת היתר מועלין בה (מעילה א א). — ושעת חרום: שלש ארצות להוקת יהודה ועבר הירדן והגליל, רב אמר בשעת חירום שנו (ירוש' ב"ב ג ג). ומתני' בשעת חירום שנו וכו' דסתם יהודה וגליל כשעת תירום דמו (ר' אבא בר ממל, כתוב' יז:). — ושעת הכֹשר, שעה שאדם או דבר כשרים[1]: מ־ים אדם חולץ וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכשר וכו' (ר"ע, יבמ' ס ד). ומודה ר"ש בבשר וחלב וכו' הואיל והיתה לו שעת הכשר (מנח' קא.). — ובצרוף כסומך, כגון הוראת שעה, הלכה זמנית וארעית: זה הלך ליבנה שלשה מעמדות ובמועד שלישי הכשירו לו הוראת שעה (פרה ז ו). לזה וכשירו הוראת שעה (ר' יוסי, שם שם ז). אמרו לו הוריית שעה היתה (ירוש' נדה א ה). ועי' סהמ"א. — וחיי שעה: הואיל והתרתי לו את כל אלו חייבהו בשאר כל המצוות של תורה, אם חיי שעה התרת לו חיי עולם לא כ"ש (שם ברכ' ג א). על חיי שעה מברך, על חיי העולם הבא לא כל שכן (ברכ' מח:). מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה (שבת לג:). — ומלא שעה, שהית קצרה: גדולה מילה שלא נתלה לו למשה הצדיק עליה מלא שעה (נדר' ג יא). — ושעה שאינה לא יום ולא לילה: שאלו את ר' יהושע מהו שילמד אדם את בנו יוונית אמר להם ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה (ירוש' פאה א א). — ובצרופים לפעל, דחק את השעה, נחפז להשיג חפצו, ונדחה מפני השעה, המתין לשעה נוחה יותר: כל הדוחק את השעה, שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה, שעה נדחת מפניו (ר' אבין הלוי, ברכ' סד.). — ושעה מסורה לו: בשביל שהיה סיפק בידו לעשות לפיכך ויקרא לבנו ליוסף, ולפי שהשעה מסורה לו (מד"ר ברא' ט). — ויש שעה לאדם: שאין לך אדם שאין לו שעה (בן עזאי, אב' ד ג). — ושעה משחקת לו: ג' דברים צוה אחיתופל את בניו אמר להם אל תמרדו וכו' ואל תשאו ותתנו עם מי שהשעה משחקת לו (ירוש' סנה' י ג). אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו (ר' יצחק, ברכ' ז:). והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו (פסח' קיב.). — ונטרפה השעה: בימי רבי הושעיה ביקשו להימנות וכו' לא הספיק לבא עד שנטרפה השעה (ירוש' דמאי ה ט). ועל ר' יהודה בן בבא התקינו שיהו אומרים הוי עניו חסיד אלא שנטרפה השעה (שם סוטה ט יד). — ונפל ביד השעה, נפגע ביד הזמן,

[1]) [בימינו משמש הבטוי שעת הכשר במשמ' הזדמנות מתאימה וכדו'.]

ונגודו שעה נופלת בידו, וכן השעה בידו, ושעה עומדת לו, ונתן מקום לשעה, נכנע למאורעות, ונגודו עמד כנגד השעה: שכל מי שעומד כנגד השעה נופל בידה וכל מי שנותן מקום לשעה השעה נופלת בידו, נבות עמד כנגד השעה וכו' נפל ביד השעה וכו' אברהם נתן מקום לשעת וברח מפני נמרוד מלך כשדים וחזרה השעה ונפלה בידו וכו' ויוסף נתן מקום לשעה בשעה שמכרו אותו אחיו וכו' וחזרה השעה ונפלת לפניו וכו' (תנחו' בובר, וילך ה). אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה לפי שהשעה ביד עשו אתם מחניפים לו (תנחו' תולדות ס). ויקרא לבנו ליוסף, למי שהשעה עומדת לו וכו' שתהיו מטמינין עצמכם ותתנו מקום לשעה וכו' ואף אבות העולם נתנו מקום לשעה והחניפו למי שהשעה בידו (שם ויחי ו). — והשעה צריכה לכך: מעשה בשמעון בן שטח וכו' אמרו שמנים נשים תלה ואין דנין שנים ביום אחד אלא שהיתה השעה צריכה לכך (ירוש' חגי' ב ב). מעשה באחד שיצא לדרך רכוב על סוסו בשבת והביאוהו לבית דין וסקלוהו וכו' שהיתה השעה צריכה לכך (שם). — ונתקצרה השעה: התחיל (משה) לברך כל שבט ושבט בפני עצמו כיון שראה שנתקצרה השעת כללן כולן בברכה אחת (תנחו' ואתחנן ו). — ב) במשמ' יחידת זמן יחסית, חלק שנים עשר מן היום או מן הלילה, ארכה או קצרה יותר לפי ארך היום והלילה במשך השנה[1]), שעה לפי שעון השמש:

מאימתי קורין את שמע בשחרית וכו' וגומרה עד הנץ החמה, ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות (ברכ' א ב). תפלת השחר עד חצות, ר' יהודה אומר עד ארבע שעות (שם ד א). וכך היו כותבין (בכתבה) בירושלים שעות, היו כולן יוצאות בשעה אחת ואין שם אלא מנה חולקות בשוה (כתוב' י ה). הריני נזיר ל' יום ושעה אחת, נזיר שלשים ואחד יום שאין נוזרים לשעות (נזיר א ג). אחד אומר בב' שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת וכו' (סנה' ה ג). וחם השמש ונמס, איזו היא שעה שהשמש חם וצל צונן הוי אומר בארבע שעות (ר' אחא בר יעקב, ברכ' כז.). מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית (אביי, תעני' יא:). שתים עשרה שעות הוי היום שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כלו וכו' (רב יהודה בשם רב, ע"ז ג:). בשר ודם שאינו יודע לא רגעיו ולא עתיו ולא שעותיו הוא מוסיף מחול על הקודש אבל הקב"ה שיודע רגעיו ועתיו ושעותיו נכנס בו כחוט השערה (מד"ר בראש' י). —ובצרופים, אבן שעות, לוח ויתד נעוצה באמצעיתו המשמש להורות את שעות היום[1]): וממטר של אבן שעות ר' צדוק מטמא וחכמים מטהרין (עדיי' ג ח; כלים יב ח). ממטר הגרע טמא ושל אבן השעות

---

[1]) [שמוש לשוני זה של המלה שָׁעָה לחלק שנים־עשר של היום או של הלילה הוא כשמוש המלה הרומית hora (שאין כנגדו אף ביונ'), ואולי הֻשאל שמוש זה כתרגום המלה הלטינית. ואמנם חלוקת היום לחוד והלילה לחוד ל־12 יחידות זמן נהגה כך במצרים העתיקה, ולא נולדה חלוקה קדומה זו אלא בדמוי להלוקת השנה, שנת השמש, בטבע ל־12 חדשי הירח, בקרוב. ולשם מדידת הזמן שמש גם בישראל לפי המספר בישע' לח ח וכו' שעון שמש, אלא שנקראו השעות לפי זה מעלות, והמספר של 10 מעלית שהלך הצל אחורנית כנזכר שם מורה כנראה על חלוקת היום למספר גדול מזה של מעלות, כלוי ל־12 שעות ביום לחוד, שיש בו צל ושמש. ואלו בבבל הקדומה, שאליה מיחס הירודוטוס (II 109) את המצאת שעון השמש, נהגה חלוקת היממה כלה ל־12 יחידות זמן, לשעות כפולות, ראו שנקבירית.]

[1]) [ללא הצדקה ראו אח"כ אבן שעות שבתו"מ גם ככנוי לשעון מים כדברי רב האי גאון (עי' אוצה"ג, פירושים לברכ' ב. ד) המובאים ע"י רשב"א בחידושיו בפרוש המאמר שבגמרא (ג:): כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאיליו, וז"ל: שהיה סימנא בכנור לידע חצות לילה כגון פנאגן (כך נכון, כוסיות במ"ר, כי כן משמשים שני ספלים בכלי זה ואין מקום להקן פנגאן) שהוא אבן שעות, ע"כ. ואין המלים כגון פנאגן אלא טעות, וכעין הדברים האלה, אבל בלי תוספת זו, נאמר גם במדה"ג שמות יב כט: אבל הקב"ה אמר ויהי בחצי הלילה שהוא יושב על אבן שעות ומכוין את השעה כחוט השערה, ע"כ. ואין הכונה אלא לאבן שעות ממש שבשמים שצורתו צורת שעון שמש שהקב"ה מכון בו את השעה אף בלילה כשאין שמש לעיני בני אדם.]

טהור (תהלים יב ז). [1]) — ובתפלה, שעת רחמים: אבינו מלכנו תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך (תפלת אבינו מלכנו). [2]) — ובספה"א, בכל השמושים. וגם לפי שעה, אף במשמ' מיד: כל הכוכבים וכו' נבראו בתחלת ליל ד' ולא קדם זה לזה אלא שתי ידות שעה (פדר"א ז). בחדש השלישי היום כפול כלילה וישנו ישראל עד שתי שעות ביום, ששעות יום בעצרת ארוכה והלילה קצרה (ר, הכילאי, שם מא). ר' מיאשא אומר נולד קין ותאומתו אשתו עמו וכו' א"ל ר' שמעון והלא כתוב בתורה ואיש אשר יקח את אחותו חסד הוא, א"ל וכו' עולם חסד יבנה, בחסד נבנה העולם לפי שעה, תדע לך שלא היו נשים אחרות בעולם והותרו להן אחיותיהן לשעתן (מדה"ג בראשי' ד ג, מרגליות, קיג; פדר"א כמ"י תימן, כא). ואמר גאון מי ששמע שמת אביו וכו' כיון שקרע בשעת היתום יצא ידי קריעה (אוה"ג, כדל', 63). מרעמסס סכתה ק"ך מיל היו ובאו לשם לפי שעה שנא' ואשא אתכם על כנפי נשרים (רש"י, שמ' יב לז). אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו את העגל (הוא, דבר' לב כ). ברגע שאול יחתו, כשמגיע יום מיתו היה מת לפי שעה כנחת בלא יסורין (הוא, איוב כא יג). היום והלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן, שתים עשרה ביום ושתים עשרה בלילה והשעה מחולקת לאלף ושמנים חלקים וכו' (רמב"ם, קדה"ח ו ג). אל יעשה אדם שקר לגוי וכו' ואם שעה עומדת לו יהיו נפרעין מזרעו (ס' חסידים תתלג). על כן מדברותיך כלך ולך אצל מי שהשעה משחקת להם (רש"ע פלקירא, המבקש, יח). — ולפי שעה, במשמ' באפן זמני, עד לשנוי, נוהג בספרות ובדבור. — ואמר המשורר: ומה תירא ומה ירך לבבך והשעה לך אמה רצועה (ר"ם הנגיד, כמוגוהו, בן תהלים סה, שמון, מז). וחלף כצל גילו והונו וכל יש לו וכו' ומשו לפי שעה וחשו ימי רעה (רמב"ע, בשם אל, גרודי, רמג). — ובשמושים וצרופים שאינם בתו"ם, "השעה, במשמ' בשעה הזאת עכשיו: השעה צדיק היא או רשע (רש"י, ר"ה טז:). —"ולשעתו, במשמ' מיד: בני ישראל אם ירוץ לבבכם אחר תאוה לשעתה התבוננוה פן תהיה מרה באחרונה (רסע"ג, אברמסון, מנחה ליהודה, 30). ואילו בלע אחד מהם היה הצפור ההוא מת לשעתו בהגיעו באצטומכת (ר"ם א"מ, מו"נ ג יז). — "טובה בשעה, בה בשעה ש, כמו באותה שעה. — ובברכה, בשעה טובה, בשעה טובה ומצלחת, נוהג בדבור ובספרות. — ובקללה, בשעה רעה: כי כשהגוי בא לעצמת היהודי או אימר על נוצרי בא בשעה רעה (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה, עמוד לג). — "ושעת הגזרה, זמן גזרות קשות: פירשו כבר הגאונים הראשונים ז"ל ההיא בשעת הגזרה (ר' שרירא גאון אוה"ג ר"ה, 28). — "ושעת פנאי: לא נתכונה לי שעת פנאי להשיבו דבר אל מכתבו (ר"י הלוי, אגרת אל ר' דוד נרבוני, זמורה ג, 188). — "דרישת השעה, — "ועניני השעה, — "וצו השעה, נוהגים בספרות ובדבור. — "וצרך השעה, במשמ' צרך זמני וחולף: תאות האיש אל האשה היא תאוה רעה וצרך השעה (ר"י חריזי, תחכ' מא, 322). — "וצרך השעה, במשמ' דבר שהשעה צריכה לו, נוהג בספרות ובדבור. — ובצרופים לפעל, "ארכה השעה: ונקם נקמת עבדיך מיד מלכות הרשעה, כי ארכה השעה [1]), ואין קץ לזאת הרעה (מעוז צור ישועתי, פזמון לחנכה). —"ודחה את השעה, במשמ' המתין עד שתעבור שעת המצוקה: מי שרוצה להבריח קרקע או לדחות בו את השעה שלא יהא לו קרקע באותו עת (ר"י הברצלוני, ספר השטרות, 73). — "ודחק שעתו, במשמ' התפרנס בדחק: אבל עני ורש שמצער נפשו ודוחק שעתו וטורח בגופו ואינו נוטל צדקה וכו' (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 69). — "וקפץ את השעה, כמו דלג על השעה[2]) בתו"ם: שאכלה פגה, שקפץ (דוד) את השעה ליוקק ע"י עבירה (רש"י, סנה' קז.).

---

[1]) [על דכתוב בבראש' מה ט: רדה אלי אל תעמד, נאמר במד"ר בראש' צג: שלא תעמיד את השעה. ואולם יש שנויי נוסחאות (עי' במהד' א' לבק), כגון שלא תעמוד בפני (נ"א כנגד) השעה, וכנראה כך עקר.]

[2]) [עי' בתפלת רבי עקיבא, תענית כה:, ובדברי I. Elbogen, Der jüdische Gottesdienst etc. עמ' 147 והל'.]

[1]) [נ"א ארכה לנו הישועה. ואין הנוסחה נראית (ועי' אוצר השירה והפיוט לדוידזון לפיוט זה).]

[2]) [עי' קפץ, פע', עמ' 6075.]

—ג) ״ושעה, במשמ׳ חלק עשרים וארבעה ביממה, Stunde ; heure ; hour, אף בציון ההבדל שבין השעה במשמ׳ זו כנגד שעה שבתו״מ בצירופים כגון ״שעה ישרה, שעה שוה, כנגד שעה זמנית, ושעה מעֻותת, שעה עקולה: ואם אתה מוסיף שעות היום על שעות הלילה יהיו שניהם יחד כ״ד שעות ישרות וכל אחד ואחד מן הימים והלילות אשר אינם שוים הם נהלקים לדעת כל העולם על י״ב חלקים וקוראים לכל הלק והלק מהם שעה עקולה (ראב״ח הנשיא, צורת הארץ יו:). שעות שוות הם אשר יתחלף מספרם כפי שעור אורך היום וקצורו וישתוו זמניהם והשעות הזמניות הם אשר יתחלפו זמניהם ולא יתחלפו מספרם וכו׳ (צונאפוס, ס׳ הגדרים). ויקראו שעות מעוותות מפני שכל יום נחלק לי״ב שעות ומשתנה מספרם בכל יום (ראב״ע, כלי נחושת ו). מחשבוני שעות המעות׳ת הנקראים זמניות הם לעולם י״ב שעות באור יומם וי״ב שעות בנשף לילה (ר׳ דוד גנז, נחמד ונעים, קא).[1] — ״ושעה במשמ׳ שעת למוד לתלמיד[2]: ורגלי תמיד נעות ללכת לשעות אל בית הספר וכו׳ (אגרות יל״ג א

[1] [בחיי הלשון נוהגים היום כמה צרופים שגורים כגון: מה השעה, כמה השעה, השעה אחת, שתים וכו׳, השעה אחת והצי, ורבע וכד׳, הוא בא בשעה שלוש וכד׳ (ולא בשעה השלישית וכד׳ שפרושו בשעה שבין שתים לשלוש), ועוד; ויש מערערים על שמושים אלו. ולמעשה יש כאן בטויים שבאו כתרג׳ לבטוים מקבילים בלשונות אחרות, והמלה שעה באה בהם לא רק במשמ׳ של מדת זמן בלבד אלא גם במשמ׳ שעון (עי׳ בסמיך); וכן אומרים, למשל, בגרמנית בצרופים כאלה Uhr (שעון) ולא Stunde (שעה), אלא שאין גם המלה Uhr בםקורה אלא אותה מלה hora, heur וכו׳, המציינת את השעה ולא השעון, ובאותה משמ׳ גם הערב׳ שַׁאעַה a) ושמשה העבר׳ שעה בספרות בקצור מן כלי שעה וכד׳, עד שיֻחדה המלה המחֻדשת שעון למֻשג נוסף הזה. ועל כן אין לדהות שמושים אלו שאין תמורה להם בלשוננו.]

[2] [כתרג׳ של המלה המקבילה בלשונות לעזיות, כגון גרמנית, רוסית, אך שם בפרט בלמוד פרטי שלא בבית ספר. וכן נוהג בדבור לאמר: פלוני חי על הוראות שעה, כלו׳ על מתן שעורי בית לתלמידים.]

a) ساعة

מז). — ״כלי שעה, וכלי שעות, וכלי מורה (או מורי) השעות, וכלי מראה השעות: ומשלו אצלי כמו כלי השעות שמכה מעצמו מספר ההכאות כפי מספר השעות (ציבאגו, דרך אמונה פח). ובאותו רגע נכון הכלי שעה (יס״ר מקנדיא, אילים, מעין חתום, כג). וגדולה מזו טלטול כלי השעות שקורין אורלאגי (שאילת יעבץ א מא, לז:). וכלי מורי השעות (רנה״ו, מכתב לחוזות).—״ומורה שעות, ומראה שעות, ומשער השעות[1]: ועל זה היסוד תקנו האשכנזים מורה שעות שלהם (ר׳ דוד גנז, נחמד ונעים, רסד). ועי׳ מוֹרֶה, 2863. — ״ושעה, שעות בלבד, במשמ׳ שעון[2], Uhr ; montre ; clock: האקלים הוא שטח ארץ אשר בו יצטרך תקון השעות הם האו״רלייאו לשעור חצי שעה (ראב״ח הנשיא, אספירא ג). כלי הקרוי שעה (סו״ת רמ״א יט). וכן אותו כלי שקורין אותו סתם שעה (מלדולה, סו״ת מים רבים, או״ח לא). טלטול השעות שמעתי ככר שנשאו ונתנו בדבר (שם).

*שַׁעֲוָה,[3] ש״נ,—דונג, חמר צהב הלמוני, יעשוהו הדבורים ויבנו בו בתיהם, Wachs; cire; wax: אין מדליקין לא בלכש וכו׳ לא בזפת ולא בשעוה וכו׳ (שבת ב א). שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן (שם ח ז). ואם היתה (מגופה של הבית) נקובה לא יתן עליה שעוה (שם כב ג). פנקס שיש בו בית קבול שעוה טמאה (כלים יז יז). נפל הדיו על גבי הספר ומחקו, שעוה על גבי הפנקס ומחקו וכו׳ (תוספתא שבת י יא). העשויה (ארון) כמין דלוסקים הניגע בה מכל מקום טהור, הנוגע בשעוה שלה ר׳ אליעזר מטמא (שם אהילות יח). אי זהו ירקרק שבירוקים ר׳ אלעזר אומר כשעוה וכשושנת

[1] [עי׳ בדברי י. ז. כהנא, לשוננו יג, 48.]

[2] [עי׳ בהערות שלפני זו.]

[3] [מלה זו באה גם בארמ׳ שבתו״מ ובסור׳ בצורה שעוא, שעותא, וכנראה מן הארמ׳ חדרה לעבר׳ ודחקה כאן את המלה דונג המקראית. מקור המלה ושרשה אינם ידועים, ואמנם אפשר שיש כאן מבטא אחר של הערב׳ שמע a) במשמ׳ שעוה ונר שעוה, וצ״ע.]

a) شمع

כרמל (ירוש' סוכה ג ו). שעוה קירותא וכו' שעות פס·לתא דדובשא (סנה כ:). אל תשתע כי אני אלהיך, אמר ר' הושעיא בשעה שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמשך בני נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה (מד"ר ברלאשי' מד). ונכאת שעות (ר' יסודה בר ר', שם שם לא). זהב שחוט, שהיה נמשך כחוט והיו סכין בו כשעוה הנת·נה על גבי פ·נקס (שם, שמו' לה). ויראם את בית נכתה וכו' רבי שמעון בן לקיש אמר בתי השן נמשכין כשעות הראה להם (מד"ר שה"ש, מלאוני הסופרים). — ובסהס"א: אל תשתע, אל ימס לבך להיות כשעוה זו (כס"י, ישעי' מא י). ואלו הד' הם נקראים יסודות, והחומר אשר הוא רחוק מהיסודות האלו הוא הדבר המשתף באלו הד' אשר יהסו אליהם יחס השעוה לכל מה שיעשה מן השעוה וכו' (מלות ססגיון ע). וכן השעוה חנתכת בשמש ויסוד האש מתדמים בחום וכו' (ר"ס א"ת, מו"נ א נו). ואיך ילך לרעות בימי האביב ובלילה בקיץ לאור הלבנה ואיך יקחו השעות ברגליהם מעלי הצמחים (ר' קלונימוס, בע"ח ד א). אם תקח שעוה בתולה וגפרית ועפר של קורה הרקובה שהרקיבוה תולעי' ותעשה מהכל נר ותדליקנו לא יכבה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה נתיב ד, כג:). — ובמ"כ שעוות, במשמ' נרות שעוה: וגם התנדבה שיעור 4 סיקינוס שעוות שאלבוד בהן (חיד"א, מעגל טוב השלם, 61).

שְׁעֲוָה [1], רק התפ', הִשְׁתַּעֲוָה—נמס כשעוה: ואמר הפיטן: בעבור כי כל לב חוק ונעוה, נֻשתו בדין המס ימס וכדונג משתעוה, דנתו שמתו גולה נמשל נשנן וזעוָה (ר"א בר סמעיה, אין תלויה, סליס' ליוס ז).

שִׁעוּל [2], ש"ז,—התפרצויות אויר ולהה מן הראה בהשמעת קול הכוך חזק בגרון, Husten; toux; cough: אף היא גונח דם מן הצנה, פיו מוציא קול כעין שעול ומשליך דם (ערוך השלם, ערך גנח). כדי להבדיל אותו מקול השעול והעטוש והדומה להם מהקולות שאינם בהסכמה (רס"ע פלקירא, ראשית חכמה, 24). מתידוד רקדחת וקושי נשימתו ויובש שעולו בתחלתו (הוא, המבקש, לז). ויקרה פעמים השיעול והוא מין כמיני חולי הריאה, וגדר השיעול הוא תנועת משותפת מן הנפש הטבע עוברת על הדרך הטבעי לכלי הנשימה להסיר ההיזק מהם (ר"מ אלדבי שבילי אמונה ד, 80). והשיעול המתהוה בסבת רוע החולי יהיה עמו רקיקה ואמנם השיעול היבש אשר לא ירוק האדם עמו יהיה לאחת משלש סבות וכו' (שם). וכאשר נרצה לרפאות למי שקרה לו שיעול, הנה ראוי לנו שנתחיל תחלה לעיין מאיזה סבה קרה השיעול וכאב החזה וכו' (שם). ראיתי בספרי רפואות שקורין לגנוח שאדם מוציא מפיו מן הריאה שעול (אליהו בחור, תשבי, ערך שעול). הקרופ יחל בנחרת הקול ובהתגלות שיעול קשה הדומה לנבחת הכלב והנודע בשם שיעול קרופי (י. טובים, ספר הדפתיריה, 25). — שְׁעוּל ההתכגרות, שְׁעוּל הֶחֱזֵרִי, שעול חוֹטֵב, שעול חֹרֶף, שעול חרפי, שעול יבש, שעול כַּלבי, שעול לח, שעול לחצי, שעול מְפרצתי, שעול עם מפרצת, שעול שלא ממחלת הריאות, שעול שמגרוי העצב המשלש, שעול שמהפרעת הקבה, שעול שממחלת האזן, שעולו של בַּלן (עי' מזיא-טשרניסובסקי, ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע).

שְׁעוּלִים, ש"ז במ"ר,—מי הים המדודים בשעל האלהים: ואמר הפיטן: צרה שופר ממעלים, פְצמה רקועת שעולים (ר"א קליר, תחו קול, קרובה א דשבועות). ערודים עם עילים, מדו זדו שעולים, ענין לא מעלים (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר ב פסח, מחזור איטלי א, קיב.). עט· בעב נולים, דעך עופרת משולים, ענו גזי שעולים, אחזו לנו שועלים (פבתי בר משה מרומא, אכעיס חדושי פירים, יוצר א פסח, שם א, קד.). עורי השמ· מעמקי שעולים דרך לעבור גאולים (הוא, גן נעול, שם, קד:). ואז פלג ותחצה שעולים המדודים, ומחציתם

---

1) [פעל שגזר הפיטן מן שְׁעֻיָה.]

2) [אין השם והפעל הקשור בו מקוריים בעברית, אלא שאולים מסור' שְׁעַל (גנח), שְׁעָלָא, שעולא (שְׁעוּל), וכנגד זה בערבי' שַׁעַל a) באותה משמ'. ואמנם כנראה נמצא סְאֻל במשמ' שְׁעוּל אף באשור'.]

a) سعل

השיא ועלה לכבודים (בנימן בר זרח, אלהינו, יוצר בחם ברכת', שם, קנ:).

שְׁעוֹן, ס"ז, — זה ששועים אליו ונשענים עליו[1]: ואמר הפיטן: שתתו שעון בה לשעיה (כ"א קליר, אבן בוג, קרובי א ר"ה). תחן במכון לכם שבת, שעון ומוסר כעלו במחשבת (הוא, חסן במכון, מוסף א ר"ה). אשא דעי למרחוק שעון באת מרחוק, בפעלו צרי דחוק (ס א, ספרי יו"כ, מחז"ר איטלי ב, סא.) גדל חסד מטה כלפיו כפיד שועני, גבר טוב חסיונו סבטיחת אדם שעוננו[2] (מנחם ברבי מכיר, אמרר אל אל, יוצר לשבת סוכה, בר' 786). — ואמר המשורר: שקט לבכי בשעון על ידך (סמריה בן אליהו האקריטי, מבחר השירים העברים באיטליה, שירמן, קסס).

שָׁעוֹן, ס"ז, סמי' שְׁעוֹן, מ"ר שְׁעוֹנִים, — כלי מורה השעות, Uhr; montre, horloge; watch, clock: השעון צלצל את השעת הראשונה (ס. ד. גומברג, מכתבים, הסלה יח). פעמון השעון מכה שתים עשרה (ברייכין, תרג' מ. מטרלינק, שם יב ג). צלציל שעון העיר חדל ולייבל שב מהחדר (הלפירה, ע"ז אייר תר"ע, בספור). שעון העיר צלצל שתים עשרה פעם (שם). — ובצרופים: שעון חול, — כלי הרכב משני בתי קבול, המפלשים זה לתוך זה ע"י נקב צר מאד, שבו נשפך הול מן האחד למשנהו, ולפי כמות החול הנשפכת מכאן לכאן היו לפנים מודדים את ארך הזמן. — שעון מים, דומה ביסודו לשעון החול, ועי' שָׁעָה, עמ' 7315, הערות. - אבן שעות, שעון שמש, עי' שָׁעָה, אבן שעות; — וצרופים אחרים הנוהגים בספרות ובדבור: שעון כים, שעון יד, שעון קיר. —שעון העיר, עי' לעיל.—שָׁעוֹן מעורר, שעון מצויד בפעמון וכיו"ב המשמיע קול בשעה המכוונת.—וככנוי למכשירים אחרים המשמשים כמודדים, כגון: שעון מים, מד־מים המודד את כמות המים הנצרכת,— ושעון חשמל וכיו"ב.

1) [כנראה צרפו הפיטנים ביצרם מלה זו את מושגיהם של שני השרשים שעה ושען יחד, ואמנם כאן או כאן בולטת אחת ממשמעיות אלו בפרט.]

2) [טוב לגבר לחסות בהקב"ה מלבטות ומלשעון על אדם (פר בסדורו). ועי' ב. פיד, 4904.]

שְׁעוֹנִיָּה, ס"נ, — גליון מכסה שכבת שעוה, המשמש להכפלת כתבים, stencil: נוהג בספרות ובדבור.

שְׁעוֹנִית, ס"נ, — בד מצפה שכבת שעוה, ובד המשמש כמפה לשלחן וכדו'; Wachstuch; toile cirée; oilcloth, נוהג בספרות ובדבור.

שְׁעוֹנִית, ס"נ, — צמח נוי מטפס רב שנתי, שפרחו הגדול והרחב דומה לשעון, Passiflora, Passionsblume; passiflore; passionflower, ועי' גם שְׁעוּעִית.

שעועים, — עי' שעועית והערה שם.

***שְׁעוּעִית**, שָׁעוֹעִית[1]), ס"נ, —ירק ממשפחת הקטניות ופריו, הקטן מן חפול ודומה לו בצורתו[2] Bohne; fève; bean: ופול הלבן והשעועית אינם כלאים זה בזה (כלאים א א). למה נקרא שמה שעועית שהיא משעשעת את הלב ומהלכת את בני מיעים (ר' יונה, ירוש' כלאי' א א). — *ומ"ר שעועים[3]: והפול עם הספיר, והפורקדן עם הטופה, ופול לבן עם השעועים (רמב"ם, כלאים ג ג). — *שעועית יְרֻקָּה, תרמילי השעועית המשמשים לתבשיל.

***שִׁעוּר**, שיעור, ס"ז, — מדה קצובה, בפרט בהלכה במשמ' מדה שאין פחות או יותר ממנה,

1) [כך במסרת יהודי בבל, עי' פורת, לשון חכמים עמ' 138.]

2) [לפי לֵו, Flora II 510 השעועית שבמשנה היא אחד ממיני Vigna sinensis שזהתה ב fasiolos. ואמנם אין צורת השם מספקת כל צרכה. כי על יד שעועית נמצאות (עי' לֵו שם) גם הגרסאות שעועים (כן גם רמב"ם), שעונית (כ"י רומי) ובטעות אף שפשועית, וצ"ע. בימי המקרא לא היה צמח זה ידוע בארץ ובסביבתה.]

3) [עי' בהערה לתו"ם.]

measure; mesure; Mass: אלו דברים שאין לחם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה וכו׳ ואע״פ שאמרו אין לפאה שיעור, הכל לפי גודל השדה וכו׳ (פאה א א—ב). ובלבד שיתן בסוף כשיעור (שם שם ג). שיעור גדר עשרה טפחים (שם שם ו). אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת השני תרומה (תרומ׳ ג ג). נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה (חלה א ז). ב׳ חלות אחת לאור ואחת לכהן, של אור יש לה שיעור ושל כהן אין לה שיעור (שם ד ס). ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן (שבת ז ד). ולא אמרו כל השיעורין הללי אלא למצניעיהן (שם ח א). המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי, פטור אף על הכלי (שם י ה). (האורג) בין בתהילה בין בסוף שיעורו שני חוטין (שם יג א). והמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן (שם שם ג). שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה כמלא רחב הסיט כפול, והאורג שני חוטין שיעורו כמלא הסיט (שם שם ד). כמה הוא שיעורו (של ערוב תחומין), מזון שתי סעודות לכל אחד (עירוב׳ ח ב). שיעור אתרוג הקטן וכו׳ כאגוז (סוכה ג ז). דרך המלך אין לה שיעור (ב״ב ו ז). כל שטומאתו ושיעורו שוין מצטרפין זה עם זה, טומאתו ולא שיעורו, שיעורו ולא טומאתו, לא טומאתו ולא שיעורו, אינן מצטרפין זה עם זה (מעילה ד ג). שיעור כלי חרס ליטהר, העשוי לאוכלין שיעורו בזתים, העשוי למשקין שיעורו במשקין (כלים ג א). זומא לסטרא וכו׳, ניטל המזלג טמאה מפני כפה וכן השן של מעדר שיעור כלן כדי לעשות מלאכתן (שם יג ב). העושה מאיר בתחלה שיעורו מלא מקדח גדול של לשכה (אהל׳ יג א). שיעור השופר כדי שיטלנו בידו אחת ויתקע (תוספת׳ ר״ה ג ד). אין חולקין את איבולים עד שיהא בה כדי שיעור לזה וכדי שיעור לזה (שם ב״מ יא י). הפיאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן, הביכורים וראיון אין להם שיעור לא מלמעלן ולא מלמטן (ירוש׳ פאה א א). כל השיעורין הלכה למשה מסיני (שם שם).

האוכל איסור בזמן הזה צריך לרשום עליו את השיעורין שמא יעמוד בית דין וישנה עליו את השיעורין (ר׳ הושעיא, שם שם). בעושה יותר מן כשיעור (שם שביעי׳ ג א). שיעור ישרף והאוכלו פטור (שם ב א). יש שמועה לליקוטי עצמות ויש שיעור לליקוטי עצמות (שם מו״ק א ה). אנגרמום שאמרו למידות ולא לשיעורין (שם ב״ב ה יג). הרוצה לידע שיעורו של ר׳ נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה, וזהו שיעורו של ר׳ נחמיה (ר׳ חנינא, שבת לה.). א״ר יוסי ב״ר חנינא שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו, אמר לו אם כן נתת דבריך לשיעורין (שם לה:). כל שיעורי שבת כגרוגרת והכא כביצה (שם פ:). שיעור תבואה צבורה בכמה (שם קכז.). לא נצ כה אלא לחצי שיעור (יומי עג:). כל השיעורין כולן בכזית (רבי, שם פ.). שיעורין ועונשין הלכה למשה מסיני (ר׳ יוחנן, שם שם). שיעורים של עונשין הלכה למשה מסיני (שם שם). חמשה שיעורן טפח, ואלו הן שליא שיפר שדרה דופן סוכה ותאזוב (ר׳ אושעיא, נדה כו.). — ובסהב״א: ששאלתם על שיעור חלה איזהו שיעור מדוקדק, ודאי שיעור חלה מ״ג ביצים וחומש ביצה וכו׳ ולכן תלו חכמים השיעור בפירות ובביצים, שהם קיימין בכל עת ואין משתנים, מיהו שיעור הביצים והפירות תלו אותן בדעתו של רואה (תשובת רה״ג, אוצר הגאונים ג, 67—66). וכן מלת הנקודה אני אומר אותה על דבר שאין לו ערך כלל לא אורך ולא רחב ולא עומק ולא שום שיעור (ראב״ח, חבור המשיחה והתשבורת א, 8). והשטח או הפרוש וכו׳ הוא ערך שיש לו שיעור באורך וברוחב ואין לו עומק (שם שם). נשים קו אב שיעורו י״ב וכו׳ (שם שם, 12). ואלו המשלשים הדומים זו לזו אינם דומים שיהיו שוים בשיעורם (שם שם, 18). והמשלש הזה וזויותיו לעולם הם חדות כלם והם שוים בשיעורם (שם ב, 37). ואין בהן (בדוממים) כח שיהיה מאליו מרבה את שיעורו (הוא, הגיון הנפש, א:). כי גדר החלק אינו כי אם שיעור נפרד משיעור, כי השיעור הקטן סופר את הגדול (ר״י א״ת, מו״ס, היסוד ה).

והשעורים המלאכיים והשעורים הכוכביים והשעורים הנגוניים והשעורים המראיים (הוא, כוזרי ה יב). אמנם ישיג הגשם במקריו, רוצ' לומר במראיו ובתמונותיו ובשיעוריו ובאמצעותם ישיג השכל (הוא, רוח חן ה). מאמר הכמות הוא בתארך הגוף בשיעורו בשלש רחקיו (שם י). וזאת ההקדמה אלו הספיק להם בה זה השיעור היתה הקדמה אמתית מבוארת גלויה אין ספק בה (ר"מ א"ת, מו"נ א עג). בעל שעור, מאמר הכרתיו במקום שם, חדשתיו לפי הצורך, כולל כל דבר שיש לו מדה ושעור וכו', גם כתבתי במקומות שעורים במקום בעלי שעורים לקצר (הוא, פי' המלים הזרות). כל מה שתחקור אותו התשבורת מהצורות והשעורים וזולתי זה (רמ"ע אלקירא, המנקס, עח). וזו (התשבורת העיונית) חוקרת הקוים והשטחים והמגשמים על דרך כלל וצורותיהם ושעוריהם ושווים ומותרם (הוא, ראשית חכמה ו ב, 42). שיר מלא חרפה וכלימה אין שיעור אל הבזיון (עמנו', מחב' כג, 181). וכמה שיעור שהייה כדי שחיטה אחרת (טור יו"ד כד). והיא (החתיכה) בעלת תכלית ידועת השיעור (אמו"ר לראב"ד א ד). —ואמר הפיטן: שְׁעורים בוה שעור במספד להגבר (ר"א קליר, קלובה, קרוב' שקלים). כל כיל לח ויבש ומשוריו, כל קו וקצב וּמֵדד ושעוריו (הוא, אז ראית, סלוק שקלים). — °ובמשמ' הקף רחב, חשיבות וערך רב: והבן שעור מה שהיישירו אליו אם יש בלבבך תבונה (ר"מ א"ת, מו"נ ג, הקד'). —ושעור, °שִׁעור קומה [1]), במשמ' גדלה, וביחוד גדלת ה': כל מי שהוא יודע שיעור זה של יוצרנו ושבחו של הקב"ה וכו' (ספר רזיאל, אוצר מדרשים ב, 562). ואני משלים הדבר על שיעור קומה, ואומר כי שיעור קומה לא נתקבצו עליו דברי כל החכמים, מפני שאינו לא במשנה ולא בתלמוד, ואין לנו דרך שיתברר לנו בה אם הוא דברי ר' ישמעאל או לא וכו' אילו שמנו כתב שיעור קומה לר' ישמעאל היינו מוצאים כמה פנים לדבריו (תשו' רסע"ג, מובאת בהליכות קדם, ובפרוש ס' יצירה לר"י ברצלוני, אוצר הגאונים א, 17).

זבול אחד על תוהו ובהו מוסד לא תמדד עוגתו ולא יודע שיעור קומתו (ראב"ע, חי בן מקיץ, אוגה, 144). ולהקור שעור קומתו של יוצר בראשית (ר"מ ספנה ס, ארבע כוסות, כוס ישועות ב). ועי' קוֹמָה עמ' 5852. — ובמשמ' פְּעֻלת המודד והמשער, מדידה: ואתה רואה מהכתובים האלה שהקב"ה ברא את עולמו במדידה ושיעור מתוכן ושקול (ראב"ח, חבור המשיחה והתשבורת הקד', 2). לא יוכל ללמד תלמידו השיעור המחשבי בתחלת ענינו, אבל מלמד אותו השיעור המורגש המצוייר בצדו כצורות הרשומות (ר"י א"ת, חו"ה, חשבון הנפש ג). אבל הציור והשיעור וההזרעה וכו' לא יתיחס כי אם לחכם יכול משער (הוא, כוזרי א עז) אך הגבלת זה ושעורו עד שיהיה טוב לכל איננו כי אם לאלהים (שם ג ז). השיעור והפילום בגופים הנבראים, כי השיעור עד שיהיה הגוף מסודר וערוך וכו' לא יהיה כ"א במנין (שם ד כה). אומדין, הוא השיעור על דרך קירוב (פרוש המשנה לרמב"ם, פאה ה א). — °ובמשמ' חכמת ההנדסה, התִּשְׁבֹּרת: ראיות הם מחכמת השעור והטעם חכמת המדות שקורין בלשון יון [ג]יומטריאה (ראב"ע, פתח דבר לספר אלמנתי, כהנא ב, 109). וראיתי חכמת המנין וחכמת השיעור נוהגות המנהג הזה (ראב"ח, חבור המשיחה והתשבורת, הקד', 1). וכמו כן הצריכה התורה אל חכמת השיעור במדידת הארץ והלוקחה ובתחומי שבת ובמצות אחרות (שם שם, 2). לא יתאמת לנו כי אם במלאכת השיעור שנקראת הנדסה (ר"י א"ת, או"ד, הקד'). וכן בחכמת השיעורים הנקראת בערבי אלהנדס"א וכו' (הוא, חו"ה ד). ומחכמת השעור מה ידע, אמר, ידע כמה טפחים ברוחב בטנו וכמה זרתות בין זקנו לתחתונו (ר"י זבארה, שעשועים יב, דודזון, 133). חכמת החשבונות והשיעורים והיא חכמת ההנדסה (רשב"ץ דוראן, מגן אבות ג יח). —°ובמשמ' יחס בין דבר לדבר proportion ; Verhältnis: וכן שעור האומה החיה הראויה לחול הענין האלהי בינה איננו כי אם לאלהים לבדו, וצריך לשמוע אותו השעור והערך ממנו (ר"י א"ת, כוזרי ג כג). ששלמות אלו הכחות הגופיות וכו' הוא נמשך לטוב שבמזגים שיהיה לאבר ההוא הנושא לכח ההוא ולטוב שבשעורים שיהיה לו (ר"מ א"ת, מו"נ ב לו).

---

1) [גם שם חבור שיחס לתנאים במעשה מרכבה ובשעוריו ומדותיו של הקב"ה ועוד חבורים שונים של חכמי הקבלה המאחרים.]

אמנם אם יהיה חליו בשעורו או בהנחתו או בעצמו וכו' זה מה שאין תחבולה בו (שם שם). — *ובמשמ' חכמת המשער, כֹּשֶׁר השעור והדמוי שבאדם: ותמצא מבני אדם איש אשר כח מחשבתו ושיעורו[1]) חזק מאד וכו' אבל אומר כי מכח זה ההרגש והשיעור[2]) יעבור הרעיון על ההקדמות ההם כולם ויוליד מהם תולדות וכו' וכן תמצא כי כולם ע"ה יש להם אומץ לב, ובחזוק כח השיעור וההרגש אשר בם יגידו מה שעתיד להיות וכו' כי הם מודיעים בענינים אשר לא יוכל אדם בפשט מחשבתו ושיעורו דכולל[3]) להודיעם (ר"י חריזי, מו"נ ב לט). —*ובמשמ' גזרת האלהים הקובע מראש מה שיהיה, Vorherbestimmung; prédestination; predestination: וזו השאלה והיא שאלת הגזרה והשעור, ובערביא אלקצא ואלקדר, היא הקשה שבשאלות התוריות וכו', כי אנו מוצאים בדת דברים רבים מורים כי כל דבר בשעור ושהאדם אנוס מוכרח, ויש בו דברים מורים כי יש לאדם קנין מעשהו (רס"ע פלקירא, מורה המורה, קכח). היא הגזרה והשעור שכתב אותו האלוה ית' על עבדיו וכו' (שם, קכט). —*ובמשמ' תכן ומבנה (של הכתוב וכד'): והשעור באמרו ולישרי לב שמחה, שיהיה שמחה ורועה (ר"י א"ת, הרקמה א). יצא לחפשי, לחפשי ישלחנו, השעור בשניהם לחפשית (שם לט). שעור המשנה כך הוא (פרוש המשנ' לרמב"ם, כתוב' ג א). — *ובמשמ' למוד קבוע, בפרט למוד סדיר בתלמוד: להגיד שיעור בביהכ"נ (ס' הפרדס מ:, הולי' קניגסברג, 1759). בעת שאני פנוי מהגדת שיעור לבני הישיבה (כודע ביהודה, יו"ד סע.). מגיד שעור דק"ק ווילנא (קריה נאמנה, 196). — ובמשמ' סדרת למוד בהרצאה בכלל, נוהג בדבור ובספרות.

*שִׁעוּרִי, ת"ז, — מסדר כפי חכמת השעור: וקודם שאחל לפ"ש ענייניהם (של מדות) אבאר אותם בדרך הצורה השעורית המופתית הנראית לעין (ר"י א"ת, תקון מדה"כ יח).

---

1) [ר"ש א"ת (מו"נ ב לח): שדמיונו ומשערו.]
2) [ר"ש א"ת: המשער.]
3) [ר"ש א"ת: ובמשער הכולל.]

שעט 1) ממנו *שָׁעַט, *שַׁעַט, שְׁעָטָה.

*שָׁעַט, פ"ע, דרך, רמס, stampfen; trépigner; to trample: ואמר הפיטן: תפשיט מפשיטי הקמט מקמטי ושועטי ובועטי ושוחטי ומורטי (רשב"ג, מוסי סליטי, ביאליק-רבניצקי ג, 221).

*שַׁעַט, ש"ז, — כמו שְׁעָטָה, ואמר הפיטן: אלה בהצהלת ושעט, ואלה בצחצוה ומעט (שלמה הבבלי, חננו ה', סליחי ליום ז). מרודים בעיטי בעט, נחרת סוסים ושעט (מנחם ברבי מכיר, אחור וקדם, יוצר לשבת הפסקה א).

שְׁעָטָה 2), ש"נ, רק סמי' שַׁעֲטַת, — דריכה, דריסה, פעימה, s d. Stampfen; trépignement; trampling: מקול שַׁעֲטַת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמ' מז ג). — ואמרו פיטנים ומשוררים: בחלאת קיאו יתבוסס ומרוב שכרותו יתגוסס, כסוס ידרוך בשעטתו ובחלל יפול במטתו (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר ו כו). ביום השחקים רועשים מהמון סוסים, וארץ בשעטתם נדודה ומינעת (ר"ש הנגיד, לבני בקרבי, בן תהלים, הברמן א, 84). לשאטתם ושעטתם ירופף חוג העליה (רשב"ג, מלאכים מאככים, ביאליק-רבניצקי ג, 61). והרתיח כסיר מצולות ההגיון לשאטתם וירופף חוג הגלגל העליון לשעטתם[3]) (ר"י אלחריזי, תחכמוני שער יז, קמינקא 161). לשירי חזמן ידו ינופף והגלגל לשעטתו ירופף (הוא שם שם, 165). לקול

---

1) [עי' שְׁעָטָה, הערה.]
2) [כך, בקרוב, יוצאת משמ' המלה מענין הכתוב, אף על פי שאין עדות ברורה לכך לא מן השפות הקרובות ולא מן התרגומים הקדומים, כגון בשבעים ὁρμῆς (הסתערות), ולג': pompae. הסורי: הלכתא; ת"י מפסועית. מנחם כותב, כמו דהרת, מדהרות דהרות אביריו; ריב"ג: שאון פרסות סוסיו, ר"ל חוזק הכות בפרסותיו הארץ, ולפי זה יתר המפרשים. ואמנם אפשר שקרובה המלה, בשכול החגאים או האותיות, לערב' שטע a) כלשון מחיאה והכאה, ובאשור' בא שַׁחָ'ט (בתמורת שעט ?) במשמ' צער, וצ"ע.]
3) [בחקוי לדברי רשב"ג המובאים לעיל.]

---

a) سطع

שעטתם עמידי שמים ירופפו (ר"י נגארה, ידמה ידיד, עולת תמיד, קיא).

שַׁעַטְנֵז [1], ש"ז אי"ז, —(בגד) שיש בו צמר ופשתים יחדו: את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שַׁעַטְנֵז לא יעלה עליך (ויקרא יט יט). לא תלבש שַׁעַטְנֵז צמר ופשתים יחדו (דברי כב יא). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ולמה כל ימינו לא נדע סוד שעטנז (ראב"ע, באלות, כהנא קא). בכיה בביה להעודת יח כמעט מפי איש נגרוה, יש בה ערבוב אוי עם נבוב, מתלבש משעטנזה (עמ' פרנסים, לבי מודה, 102).

***שְׁעִיָּה**, ש"נ, — פניה, דבר שאדם שועה אליו: לב אנוש יגיד שעיותיו, משבעה צופים על מצפה (ב"ס גיי' לז יד). באלוף ינהג ישובב בשור, ושעיותיו עם בני בקר (שם לח כה).—ובספה"א, בכנוי לאל, שהאדם שועה אליו בתפלה, ואמר הפיטן: טעמו עשות למו שם שעיה, ונותשו ונעשו שמה ושאייה (ינאי, אמדים בשים, קרובי בראשי, זולאי, יג). נטמאתם בה תהי לשאיה, נטהרתם בה תהי לשעיה (ינאי, ונתתי נגע לרעה, קרובי ויקר', זולאי, קיח). בפנת ראש יסוד שלישיה, שתתו שעון בת לשעיה (ר"א קליר, אבן חוג, קרובי א' ר"ה). פני קְרָב קרב ולא עלתה לו שעיה, ויורו המורים למלך יאשיה (ר"א קליר, איכה אילי, קנות ת"ב, מחזור איטליא, קעה:). חסדי אבות בנוף משמיעי געייה, חדשים לבניהם להאזין למו שעייה (רסע"ג, אני נתקתי, סדור רסע"ג, רטו). תיול שעייה משער וממטין לחפור בגער (קטע עבודה יוה"כ, Elbogen, Stud., עמ' 155). כבוד הלבנון שעיַת כל גועה, כביר ירביץ עַמו שם בטוב מרעה (יהודה בר מנחם, את יום פדותכם, יוצר שבת נחמו, מחזור איטל', קלא).

[1] [משמ' המלה יוצאת ברורה מן הכתובים, אבל מקורה הלשוני לא נתברר. מסתבר שהמלה, המורה על משג של כלאים, מרכבת גם היא בעקר משתי מלים, מהן אחת מורה על דבר מופק מבעל חיים, ואחת על המופק מצמח. ואם יש כאן מלה עברית, שנטשטשה בצרוף בהבטא, אפשר היה לחשב שעקר הצרוף: שערת־אנז, ז"א שערת צאן עם אניצי פשתן יחד, שכן לא היה הבדל של ש ימנית ושמאלית בלשון המקרא (עי' בערך האות ש). וגם הבלעת הריש והפיכת ת ל־ט בהדמות להגה ע הנחצי, טבעיות הן בלשון. הצעות אחרות שהציעו, אינן מניחות את הדעת.

בבבלי: (כלאים ט ח, ומעין זה בספרי דברי תצ"א, קעו). נאמר בדרוש: אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג, שנאמר לא תלבש שעטנז, דבר שהוא שוע טוי ונוז. ר' שמעון בן אלעזר אומר נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו ע"כ, ועי' גם תוספתי כלאים ה כא ובירוש' למשנה הנ"ל, ובערך שעע. רק כמלה שאולה מן התורה יש לראות שעטנזא בתרגומים הארמ', וכן שאטנוז בערב', מלה המובאת במקורות מימי הבינים, עי' פינסקר לקוטי קדמוניות קמ"ח, ושוב שם רטי, ובמלונו של דוד בן אברהם אלפאסי, מהדי סקוז ב, 692.]

שְׁעִיָּא, עי' שַׁעֲמוּם, הערה.

***שְׁעִינָה**, ש"נ, — מעשה הנשען על זולתו או על דבר: ורצו חכמים לקבל הדברים ומצאו דיבור שתחתיו עמידה ושכיבה וישיבה ותלייה ושעינה והוא מדרס (ערוך ערך דרס). — ואמר הפיטן: קושט שעינת עץ, לעוססי פרי עץ (ר"א קליר, אימתי בחיל, קרובי א' סכות). מאהֲב יראיו בֵּרֵר בְּסוּם שעינתו, ידידות ציון חסד קדשת שכינתו (מאיר בן יצחק ש"ץ, את השם, יוצר שבת בין יו"כ וסכות).

שְׁעִים, עי' שְׁחִים הערה, עמ' 7021.

***שָׁעִיעַ** [1] ת"ז, —חָלָק, רך: לאחר גמר בניין סדין את הכותל בסיד בלוח שהוא כשיעור סנדל ויש בו רציעות שאוחזין בהן ומעבירו על הסיד כמה פעמים עד שנעשה שעיע (ערוך ערך סנדל). שערות בעלי חכמה הם בראש שעיעין, ר"ל רכים ובזקן קשים (ר' נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, ריפא דז"א כו, קנח.).

***שְׁעִיעוּת**, ש"נ, —תכונת הדבר השָׁעַ, המָחלק, Glätte; smoothness; lissure: שוע לשין שעיעות (ערוך, ערך סע). למשעי, להחליק בשר כמו חלקת צואריו שעיעות (רש"י, סוטה יא:). צחיח, שעיעות בתרגומו (תוס', גיטי כז:, וכעין זה יחזק' כו ז).

[1] [מן הארמ' שְׁעִיעַ שבתו"ם.]

א. **שעל** [1]) ממנו שׁוֹעָל.

ב. **שעל** [2]) ממנו מִשְׁעוֹל, ״שְׁעוֹלִים, שַׁעַל, שֹׁעַל.

ג. **שעל** [3]) ממנו ״שְׁעוּל, ״שָׁעַל, ״שַׁעֶלֶת.

ג. ״**שָׁעַל** [3]), פ״ע, הוציא קול שְׁעוּל, גנח, husten; tousser; to cough: שכשהבהמה שועלת פולטתה ולא תאמר שמא חצא ממקום ומנקבת במקום אחר (והזהיר, שמיני מ).

—הִתפ׳, ״הִשְׁתַּעֵל [4]),—כמו קל, נוהג בספרות ובדבור.

שַׁעַל [5]), ש״ז, רק מ״ר סמ׳ שַׁעֲלֵי, — כמו שֹׁעַל, במשמ׳ מלא כף יד: ותחללנה אתי אל עמי בְּשַׁעֲלֵי שעורים ובפתותי לחם (יחזק׳ יג יט). — ובספה״א: ואמר המשורר: ואל נא תשאלו גשמי נדבות לעב, כי שעלי יצחק מריקיו (רסב״ג, כאין כסאו, ביאליק-רבניצקי א 84).—״וגם במשמ׳ כף הרגל [6])، ואמר המשורר: אחונן את עפר רגלם ואשק בדרך צעדו בה שעליהם (רמב״ע, ברלדי, דיואן, קיח). — ונוהג בדבור הצרוף על כל צעד ושעל, במשמ׳ בכל מדרך כף רגל [7]). ועי׳ שַׁעַל.

שֹׁעַל [8]), ש״ז, מלא כף היד, ששמשה אף מדה Handvoll; poignée; handful: כה יעשון לי אלהים וכה יוספו אם ישפק עפר שמרון לִשְׁעָלִים [1]) לכל העם אשר ברגלי (מ״א כ י). מי מדד בְּשָׁעֳלוֹ מים [2]) ושמים בזרת תכן וכל בשלש עפר הארץ וכו׳ (ישע׳ מ יב). — ובתו״מ: גבור אם מהלך בדרך ויצמא למים אינו שותה פחות מעשרה שעלים וכו׳ ואני כל מימי בראשית צמצמתי לתוך שעלי שנאמר מי מדד בשעלו מים (כ״ל נסס ר׳ ינאי, פסיק׳ רב׳, מח״ס, קלד:). אחזו לנו שועלים שועלים וכו׳ שועלים קדמאה מלא ותניינא חסר שעלים כתי׳: על שם שעלו [3]) של ים (ר׳ ברכיה, מד״ר בשלח כב). — ובספה״א, וגם במשמ׳ כף הרגל: ומפני זה היה המרבע נצב הזויות שועל וזרת במדידת הארץ (ראב״ע, המשיחה והמסבורה, 22). ואני מתחיל לדבר ממדידת המרבע שוה בצלעותיו וזויותיו אשר אמרתי עליו שהוא השועל והאיפה אשר אליו תחזור כל מדידה וכל שעור וכו׳ (הוא, סס, 23). — ואמר הפיטן: פקדת צאנך על ידי נאמן, לחלצה מצען ולהעבירה כמי שֹׁעַל (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, עבודת יוה״כ). מי ימוד מי שעליך, מי יחשוף תהום הדם רגלך (ר״א קליר, מי ימלל, מוסף יוה״כ, מחזור איטלי׳ ב, קכה.) גדת בכן למשוי ממי שעל [4]), דעת מפקד יפי פעמי נעל (הוא, קרובי סבת סקלים). למענהו כל עשה ופעל, אדיר אשר מדד עיים בשועל (ר׳ שלמה בן אבון, סירו לאל, קונטרס הפיוטי׳ ג). ועוד הוסיף מעל לאל מודד שעל [4]), בטל עוד מחעל, קרבן תמיד מ׳על (שלמה הבבלי,

---

1) [עי׳ שׁוּעָל, הערות.]

2) [עי׳ שַׁעַל, הערה.]

3) [עי׳ שְׁעוּל, הערה.]

4) [אין התפ׳ זה במקורות ואין כנגדו אף בסורי׳ ובערבי׳. ובדבור יצרו מזה אף הִשְׁתַּעֲלוּת.]

5) [עי׳ שַׁעַל, הערות, והשוה גם את שם המקום ארץ שַׁעֲלִים (ש״א ט ד), ואמנם יש מפקפקים בגרסה זו.]

6) [עי׳ שַׁעַל, הערות.]

7) [כהשואת המשקל של שתי המלים.]

8) [גם בארמ׳ ובסור׳ בא שועלא במשמ׳ מלא כף היד בלבד. ואפשר שאותו שם הוא הבא בערבי׳ בצורת שֻׁעְ׳ל a) ובמשמ׳ מלאכה, בעקר מלאכת היד, ומכאן הפעל אשתע׳ל b) עשה מלאכה, עבד. בעברי׳ נגזר מאותו שרש גם משעול הכרמים (עי׳ עמ׳ 3405), שהובן כלשון נתיב צר, אבל אפשר שעקר כונת המלה היא: מקום צר בכרמים בכלל, כמלא הכף בלבד, וצ״ע.]

a) شغل b) اشتغل

1) [גם כאן אין הכונה אלא למלוי כף היד בלבד, כי כן אין שפק, ספק בעקר אלא מלא היד (וע׳ בדברי העורך בפרושו מסכת חסי״ד לאיוב כ כב), וכן בתרג׳ הקדומים, וכן למשל אברבנאל: מלא אגרופו, ואך בטעות (כנראה ע״פ האנשים אשר ברגלי) הובן שֹׁעַל כאן כלשון כף רגל והָעברה חוראה זו אף על שַׁעַל.]

2) [כמגלת ישע׳ א: מיא מדד בשועלו מי ים.]

3) [במק׳ זה במד״ר שה״ש (טו.): שעלים כתיב אותם הם השועלים שירדו לשעלו של ים ע״כ, כלו׳ שירדו לים שמדד אותו האל כשעלו, ואין גם כאן משמ׳ אחרת למלה.]

4) [כספרים הנקוד שַׁעַל, אבל הנכון, כבמקרא ובארמ׳, שֹׁעַל.]

אין לוה, זולת שבת א חנכה). ימים הקוה כלם, יבשה להראות השבילם, כון בשעלו מדת משקלם (יוסף טוב עלם, אכנן מס ד, קרוב׳ לשבת ב׳ אחר הפסח). וכור לי ברית אבית בפרשי לך כף ושעל [1]), ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (שמואל בן יהודה בן ...). לך שיכן על אזרוש שעל [1]), ואשפיל ראשי כדל נגעל (ישראל נגארה, לך שוכן על, עולת תמיד נו). הן כל אלה יפעל, מדד מים בשעל [1]) (חגגי קס, סדר פורים, עבודת ישראל 449). — ואמר המשורר: להתגבר עלי חיל צר בחיל צור אשר יקח חילים בשעלים (ר״ש הנגיד, כלי תעם, הכרמן א, 20). כי כל אמריך מכתבים על יד ונמדדים כמי שעל (הוא, רעי ההתחונן, שם ב, 19). ואל נא תשאלו גשמי נדבות לעב, כי שעלי יצחק מריקיו, אשר לו שם ביום החום שעליו למול סלע, עדי יפתח נקיקיו (רסב״ג, כאין כמאו) ביאליק-רבניצקי א, 84). בטרם מדדת בשעל [1]), ממדי תחת ומעל, הנחת יתעל, ארוכה ותעל, לשבי מעל (כ״י חריזי, תחכי יד, 151). ועי׳ שַׁעַל.

***שַׁעֲלוּל**, ש״ז, — שועל קטן, נוהג בספרות.

***שַׁעֶלֶת**, ש״נ, — מחלת שעול קשה ומחניק, התוקפת בפרט ילדים, Keuchhusten; toux quinteuse; whooping cough, נוהג בדבור ובספרות.

***שעם** [2]), ממנו *שַׁעַם.

***שַׁעַם** [3]), ש״ז, — קלפתו הרכה והגמישה של מין ממיני האַלון, אלון השעם, שעושים ממנה כלי שמוש שונים, Kork; liège; cork: סנדלי בהמה של מתכת טמאין, של שעם טהורים (כלים יד ה). חלצה וכו׳ בסנדל של שעם ובסנדל של סיד (תוספת׳ יבמ׳ יב י). שלשה סנדלין של אדם טמא מדרס וכו׳ ושל שעם ושל צפירא טהור מכלום (שם כלים ב״ב ג יא). משמרת של יין שבלת וכו׳ של שעם ושל צפירה ושל חבלי שערן ברמונים (שם ה יב). אחוי דאימיה דרב כהנא הלך בלילה ביחיד בלילי שבת בסנדל של שעם ומעומד (ירוש׳ יבמ׳ יב א). מהו לצאת בסנדל של שעם ביום הכפורים עמד ר׳ יצחק בר נחמני על רגליו ואמר אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביה״כ וכו׳ אמר רבה בר בר חנה אני ראיתי את רבי אלעזר דמן נגוה שיצא בסנדל של שעם בתענית צבור (יומא עח.). חוצלות של שעם ושל גמי ושל שק ושל ספירא מטמא טמא מת דברי ר׳ דוסא וכו׳ (סוכה כ:). חלצה במנעל הנפרם וכו׳ בסנדל של שעם ושל סיב וכו׳ (יבמ׳ קג:).

***שעמד** [1]), ממנו *מְשֻׁעְמָד.

***שִׁעֲמוּם** [2]), ש״ז, מחלת רוח, שגעון, Geisteskrankheit; maladie mentale; mental disease: שהבטלה מביאה לידי שעמום [3]) (רסב״ג, כתוב׳ ה ה). — ובספהמ״א: ויהיה מהם השעמום הדומה למות, והשעמום מינים רבים וכו׳ למה שיהיה מן השעמום בעצם המוח ויכבידהו, ויקרה מזה לאדם עד ו או ז שעות שלא ישכיל ולא יאכל ולא ישתה (כ״י חריזי, תרגום ספר חקור הקבורה של גליאנוס, כ״י גנלין). — *ובמשמ׳ מצב רוח של חסר ענין בכל דבר, Langeweile; ennui; boredom, נוהג בספרות ובדבור.

***שַׁעֲמוּם**, ת״ז, נק׳ שַׁעֲמוּמִית, — מי שהשעמום משתלט עליו בקביעות, בעל מרה שחורה, melancholisch; mèlancolique; depressed: אמר לו שוטה היא, שעמומית היא, חולה היא (תוספת׳

---

1) [עי׳ בהערה אחרונה שבעמ׳ הקודם.]
2) [עי׳ בהערה שאחר זו.]
3) [לפי הרמב״ם והערוך קרוב שעם אל שגם, עי׳ שם, ולפי פרוש הגאונים לכלים (אפשטין עמ׳ 36) היא דומה לביזוראן, שהוא קנה במבוק, ונראה שהמלה שאולה, וקרובה היא לערב׳ צמע׳ a) גומי, וצ״ע.]

a) صمغ

---

1) [בעקר שפעל מן עמד, ועי׳ גם רָחוֹץ, הערה, וב. שָׁמַד, הערות. בכמה מלונים נרשם גם שִׁעֲמֵד כפעל, אך אין הפעל למעשה במקורות עבריים.]
2) [עי׳ שעמם, הערה].
3) [בשו״ת הגאונים מן הגניזה, גינצבורג ב, 382: לידי שאמום. ואין זה מורה אלא על משטוש במבטא.]

כתובי' ז י). ואמר לו חולה היא, שוטה היא נרפית היא שעמומית[1]) היא (שם ב"ב ד ה). אשר תשטה וגו' להביא אשת חרש ואשת שיעמום שבית דין מקנים להם וכו' (ספרי נשא כ). לרבות אשת חרש ואשת שוטה ואשת שעמום (ת"כ, קדשים כז. וכעין זה שם כד., ומד"ר במדב' ט).

°שַׁעֲמוּמִית[2]), ש"נ, — דכאון־רוח, מחלת השעמום, מרה שחורה, ואמר הפיטן: ה' שרירות לב ישר פשוט עקמומית, ה' לא ירגז עוד בהרהור שעמומית (ר' שלמה הבבלי, אמרנו כגזרכנו, קליס' ללוס גדלים, מחזור איטלי' ב, ס.).

שעמם[3]), ממנו °שִׁעֲמוּם, °שַׁעֲמוּם, °שַׁעֲמוּמִית °שִׁעֲמֵם.

—פעי', °שִׁעֲמֵם, — לקה במרה שחורה: שפחת זו שוטה היא ניכפית היא משועממת היא (ב"מ פ.). — °היה שומם ועזוב (קרקע): ומאז החזקה ההיא היתה בורה ומשועממת שנים רבות ולא נשתמש בה אדם לסבת התרגשו' המלחמות (שו"ת מהר"י מינץ והר"מ פאדווה כח, עה:). — °נגרמה לו הרגשת שעמום, נוהג בדבור ובספרות.

—התפ', °הִשְׁתַּעֲמֵם, — חלה ולקה ברוחו: שתה ג' כוסות יצאו שלשה חלקים מדעתו וכו' שתה כוס רביעית יצא כל דעתו נשתעממו כל הכליות ונטרף לבו וכו' (מד"ר במד' י). — °היה שרוי באפס מעשה וחסר ענין, נוהג בדבור ובספרות.

—פעל, °שִׁעֲמֵם, — גרם להרגשת שעמום: מה לו לחושק לשעמם אהובתו בדברים (אגרות שד"ל ל"ד).

°שַׁעֲמָנִית, ש"נ, — בד עשוי משעם מחון ושמן פשתים, Linoleum; linoleum, נוהג בספרות ובדבור.

א. שען, ממנו °הִשָּׁעֲנוּת, מִשְׁעָן, מַשְׁעֵן, מַשְׁעֵנָה, מִשְׁעֶנֶת, °שָׁעוֹן, °שְׁעִינָה, שָׁעַן, °שִׁעֵן.

שָׁעַן, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—נפע', נִשְׁעַן, נשען אדם על זולתו, על יד זולתו ועל דבר, נסמך עליו, sich (an)lehnen, stützen; s'appuyer; to lean: הניחה אותי והימשני את העמודים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם (שופטי' יו כו). והנה שאול נשען על חניתו (ש"ב א ו). בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי (מ"ב ה יח). ויען השליש אשר למלך נשען על ידו את איש האלהים (שם ז ב). והמלך הפקיד את השליש אשר נשען על ידו על השער (שם שם יז). ובקצור, נשען תחת העץ, במק' ישב תחתיו ונשען עליו: והשענו תחת העץ (בראש' יח ד). — ובהשאלה, נשען האדם על האלהים או על משען שוא, בטח בו, sich verlassen; se fier; to rely: והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל וכו' להשען על מכהו ונשען על יי' צבאות וכו' (ישעי' י כ). ותבטחו בעשק ונלוז ותשענו עליו (שם ל יב). הוי היורדים מצרים לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב (שם לא א). יען היותם משענת קנה לבית ישראל, בתפשם בך בכפך תרוץ וכו' ובהשענם עליך תשבר (יחזק' כט ו—ז). ועל יי' ישענו לאמר הלא יי' בקרבנו לא תבוא עלינו רעה (מיכ' ג יא). ישען על ביתו ולא יעמד יחזיק בו ולא יקום (איוב ח יה). כי נשענו על יי' אלהי אבותיהם (דה"ב יג יח). כי עליך נשענו ובשמך באנו על ההמון הזה (שם יד י). בהשענך על מלך ארם ולא נשענת על יי' אלהיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידך, הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב וכו' ובהשענך על יי' נתנם בידך (שם יו ז—ח). — ונשען אל, באותה משמ': בטח אל יי' בכל לבך ואל בינתך אל תשען (משלי ג ה). ונשען ב: יבטח בשם יי' וישען באלהיו (ישעי'

---

1) [כהוצ' צוק"ם: שעייא היא.]

2) [ע"פ הארמית שבבבלי (נדרים פא.) שעמומיתא, באותה מ"מע'.]

3) [אפשר שיש כאן בעקר שפעל מן עמם, כדעת רבים. עכ"פ יש לראות את השרש כשאול מארמ'.]

1) [אין השרש הזה במשמ' זו ביתר הלשונות השמיות. אך יש שמשוים בערב' שַׁעְנָה a), אהל, שַׁעַן b) הקים אהל.]

a) سعنة b) سعن

כ י). — ובלי משלים: יתן לו לבטח וְיִשָּׁעֵן ועיניהו על דרכיהם (איוב כד כג). — ונשען נחל לגבול, היה סמיך וקרוב אליו: ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער וְנִשְׁעָן לגבול מואב (במדי׳ כא יו). — ואמר ב"ס: אל תשען על חילך ואל תאמר יש לאל ידי, אל תשען על כחך ללכת אחר תאות נפשך (ב"ס גני׳ ס א—ב). — ובתו"ם[1]: ואין דורש ואין מבקש ואין שואל על מי לנו להשען על אבינו שבשמים (סוטה ט טו). איזהו הדופק, את שהגולל נשען עליו, אבל דופק דופקין טהור (אהלי ב ד). רכב עליה (על הפרה). נשען עליה וכו׳ פסולה (פרה ב ג). הזב מטמא את המשכב וכו׳ עומד, יושב, שוכב, נתלה ונשען וכו׳ (זבים ב ד). משל למלך שהיו לו בנים הרבה וכו׳ קטן שבכולם היה אביו אוהבו, אוכל עמו ושותה עמו נשען עליו ויוצא נשען עליו ונכנס (ספרי דברי שכב, מא"ש, קמו.) אית תניי תני נשענים בבהמה, אית תניי תני אין נשענים בבהמה. אמר רב חסדא מאן דאמר נשענין בבריא מאן דאמר אין נשענים בתש, רבי יוסה אומר אתפלגון ר׳ בא בר ממל ותבריא חד אמר נשענים וחורנה אמר אין נשענים, מאן דאמר נשענים בהוא דמסתמיך ציבחד, מאן דאמר אין נשענין בכובש את כבדו וכו׳ (ירוש׳ ביצה ה ב). שרשי אילן וכו׳ לא ישב עליהן לפי שאין עולין באילן ואין נתלין באילן ואין נשענין באילן (ערוב׳ ק.). מה גפן זו נשענת על גבי קנה, כך ישראל נשענין בזכות התורה הכתובה בקנה וכו׳ מה גפן זו נשענת על גבי עצים יבשים והיא לחה, כך ישראל נשענין בזכות אבות אע"פ שהם ישנין (מד"ר ויקרא לו). — ובסהס"א: עד שאין אדם יכול למדוד אותן ולחלקן בדרך ישרה ומשפט אמת אם לא ישען על ההכמה הזאת (ראב"ע, חבור המשיחה והתשבורת, הקדמת המחבר, 2). אבל נשענתי בקשט נתיבה ומעגלי מישרים (מכתב מספרדי אבן ספרוט, הכוזרי כו׳). וכל המאמין במשה רבנו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן וישען עליהן (רמב"ם, ממרים א א). אבל נשענתי על שתי הקדמות וכו׳ (ר"ש א"ת, פתיחה למו"נ של הרמב"ם). ואשר הוא נשען על ידו כהשענו על קיר נטוי גדר הדחויה (סידו"א, מעגל טוב 17). — ובמליצת הכתיב בענין כח הגבר: ישען על ביתו ולא יעמד (סו"ם ריב"ש קכו). ועי׳ בערך בַּיִת עמ׳ 533.

— קל, *שָׁעַן, סָמַךְ, שמש משען, ואמר הפיטן: כמל גבורה עודד ושעון גאולים ממסגר צפעון (רסב"ג, בעל אזור, ביאליק-רבניצקי ב, 125). קייוך בך שעונים ובפיהם סדורה סלה (ענן הכהן, אליהו הנביא, סימון, מבחר השירה העברי באיטליה, 60). ובפרט בינ׳ פָּעוּל, שָׁעוּן, כמו נשען, ואמר הפיטן: קווים חסדיך ועל רחמיך שעונים (רס"י, ה׳ אלהי הצבאות, סליחו׳ לערב ר"ה). ולא יישנו ולא יוכלו הנחה ולא ישענו עלי מבטח שעונים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן ב, 77). שחרו לשאת מדברותיו גלות מקום תלמוד תורה, בחיריו שעונים פן תהיו לומר כי הוא יבא אחרי בוחריו (ר׳ יצחק בר ראובן, את קולך שמעתי, אזהר׳, ט ב). כלכם מצבים נגד חיל צבא מעוני, בראתי אלה בינו עם שעוני (מנחם בר מכיר, אל אל, יולר שבת נחמו).

— הפעי׳, *הִשְׁעִין, —סמך וסעד: ואשה זקנה היתה והיתה הכת תופסה במטה ונוהגת ביד אמה ומשענת אותה (מדרש עשרת הדברות, ביהמ"ד ילינק א). כל מצב משלשה מצבים אלו יש לו עמוד חזק להשעין עליה את היהדות הכללית (ר"א לויסל, מעי׳ מ"ז, השקפה לטובה, עז:). — ואמר הפיטן: אלים כהשעין אב תחת עץ סכה ונצב להאריחם בנפש חשובה (ר"א קליר, אלים כהשעין, קר׳ ב׳ ד׳ סכות). בם תקעה יתדותיה בכפל להשעין ידותיה (הוא, סוסן עמק, מוסף יוה"כ).

— הפעו׳, *הָשְׁעַן, —כמו נפע׳, ואמר הפיטן: עיניו כיונים פונות לבו מושענים לחייו (סעדי׳ בן משה, גן נעול, אופן א פסח).

— פעי׳, *שִׁעֵן, —כמו נפעי׳: דרשנים טובים מטיבים ומשננים, ישרים מיושרים משוענים (הסובה גאון, קטע גניז׳

---

[1] [על דברי אדמון והחכמים במשנה כתוב׳ יג ג: מי שמת והניח בנים ובנות וכו׳ הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, נאמר בירוש׳ שם: אית תניי תני ישענו, מאן דאמר ישענו והשענו תחת העץ, מאן דאמר ישאלו על הפתחים וניע ינועו בניו ושאלו ודרשו מחרבותיהם ע"כ, ואין עדות לגרסה זו ממקום אחר.]

JQR 9, 175). — ואמר הפיטן: תחת אילת עופר ברק מושיע בטל אמץ ינסס כאיתן בחרב וגזת טל שְׁעַנְתִּי מאז (כ"ה קליר, חסת, תפלת טל). בו שְׁעַנְנוּ מעולם ויעננו נוראות (ר' שמעון בר ילחק, קרובי ב' ר"ה).

*שַׁעַן, ש"ז, — כמו מִשְׁעֶנֶת, מִשְׁעָן, דבר שנשענים עליו, ואמר הפיטן: סעידה ערוך בשען רענן (כ"ה קליר, אבינדור, תפארת סיבה ללוץ). לאו שען הורים וזכות ישני מכפל (א"ה בן שמעיה, ה' אלהי ישראל, כלים' ד עש"ת).

*שַׁעָן, ש"ז, — עושה שעונים, העוסק במלאכת השעונים, נוהג בדבור ובספרות.

*שענה, רק התפ', השתענה, — השתבח, התפאר, ואמר בן סירא: כל אלה בדורם ומימיהם תפארתם, יש מהם הניחו שם להשתענות[1]) בנחלתם (ב"ס גניי מד, ז—ח).

*שַׁעָנוּת, ש"נ, — מלאכת השַּׁעָן, נוהג בספרות ובדבור.

שעע[2]), ממנו *שָׁעִיעַ, *שְׁעִיעוּת, שַׁעַע, ועי' שעשע.

---

[1]) [כך בכתבי היד, ולדעת כל המפרשים, וגם לאחרונה של סגל, בן סירא השלם, קשה לבאר זאת כלשון השענות, ואין תרופה בתקונים שהצעו: להִשְׁתָּעוֹת, להִשָּׁעוֹת. ואולם בתרג' לישע' נה יב בא בפס' והגבעות פצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: טוריא ורמתא יבועון קדמיכון תושבחא וכל אילני חקלא ישענון בענפיהון. וכן נאמר באדר"נ ד (הוצ' שכטר, 18 וכו'): שני תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה ועברה לפניהם כלה או מטה של מת וכו' יעמדו וישננו ויקלסו לכלה וילוו למת, מעשה ברבי יהודה בר אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה ואחז בידו בדי צרכו (צ"ל בדי שרך, של הדס) והיה משנין בה עד שעברה הכלה מלפניו ע"כ, ובמקום משנין יש נוסחאות: משננין, משאנין, משענין, משענן (עי' בספרו של פינקלשטין על אדר"נ ובמאמרי בס' היובל לם. קפלן ב, פד, ויש לתקן שם לפי דברי כאן), וגם כאן העקר ישענו, משענה כלשון שבח, וממקום זה למדו להשתמש אף בשרש שנן כלשון קלוסין ושבח. וכן להשענות פרושו: להשתבח, וצ"ע.]

[2]) [עי' בהערה שאחר זו.]

שָׁעַע[1]), פ"ע, במקרא רק לווי מ"כ שַׁעוּ, — היה סתום עינים, כאלו טוח כטיח: verklebt sein; être collé, bouché; to be glued: התמהמהו ותמהו השתעשעו וָשֹׁעוּ שכרו ולא יין נעו ולא שכר (ישע' כט י).[2]) — ובתו"ס, בפרט בינ', שע, שוע, נטוח ומְחֻלק, poliert; poli; polished: לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טוי ונוז וכו' לבדים אסורים מפני שהם שועים (כלאים ט ח—ט). ועי' שעטנז. — ומ"ר שְׁעִים, במשמ' מקומות מְחֻלקים צד חלק: מקרקר קיר ושוע אל ההר, שהיו מקרקרים קורות בתיהם ועושין אותן מגינים ומעמידים אותן על שועיהם (מד"ר א"כה פתיחה). — ובסהמ"א: קערה שמלח בה בשר אפילו היתה שועה באבר אסור לאכול בה (רמב"ם, מאכלות אסורות ו). כלי חרס השועים באבר שנשתמשו בהן ביין נסך, אם היו לבנים או אדומים או שחורים מותרין (הוא, שם יח). וכן כלי חרשים אינו צריך להטביל אבל השועין באבר הרי הן ככלי מתכת וצריכין טבילה (הוא, שם יז). — *ואף במשמ' פ"י, שע את הכלי, החליקו, hobeln, polieren; raboter; to plane: כשאינם שועין ושופין את החבית מבפנים ומבחוץ יפה (ערוך, ערך בענוע). הריקנא בפני עצמה טהורה פי' ברזל הוא בתוך העץ והוא עשוי לשוע ולהחליק הנסרים והוא מכלי הנגרים וכו' (הוא, ערך רגן). צמר ופשתים שטרפן זה עם זה ושע אותן ועשה מהן לבדין הרי אלו כלאים (רמב"ם, כלאים ו). — ואמר הפיטן: תשורת שְׁלישים מנו שַׁעְתָּה[3]), ומשָׁלישים אותו הושעתה (ינאי, אלף המגן, קרובי ברכה', זולתי כז). — ואמר המשורר: קצר שפתי אל לעון יחשב, כי צללי אזני ויעיני שעו (ראב"ע, כהנא ג, 36).

— הפע', הָשַׁע, במקרא רק צווי הָשַׁע, טח, סתם בטיח verkleben; coller; to glue: השמן[4]) לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו הָשַׁע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו (ישע' ו י).[5]) — ובקצור

---

[1]) [שרש זה מצוי הוא בארמ' ובסור'.]

[2]) [ועי' ב. שַׁעֲשַׁע.]

[3]) [כלו' מעיניו הסתרת.]

[4]) [במגלת ישע' א: השם.]

[5]) [לפי הערת המחבר בערך מקצועה עמ' 8287

השע במשמ' השע עין, סתם והעלים עין: הָשַׁע [1] ממני ואבליגה בט־ם אלך ואינני (תהל' לט יד). [2] — ואמר הפיטן: טוב משגלה לו קץ מוּזמן, השע והבליג וקץ כמן (כ"א קליר, איכה את אשר, קינות לט' באב). דופי ערלתה בה היא משעת ולבורה אוזן מרשעת (ינאי, זולתי קכד). ימשחנו שמן ששון ועין אויבינו ישע (מדה"ג, מרגליות רט). — ואמר המשורר: דור נאלה עיניו מאד רמו אבל אתם להביט האמת השעו [3] (רמב"ע, כעפי דמעות, ברודי, קסח).

*שעף, ממנו *שַׁעַף.

***שַׁעַף**, ס"ז, — שרף צמיג ודבוק: הדם והדיו והדבש והחלב ושרף התות וכו' יבשין חוצצין, לחין אין חוצצין ושאר כל השרפין בין לחין ובין יבשין הרי אלו חוצצין (מפני) שהן של שעף [4] (תוספת' מקו' ו ט).

יש להניח פעל זה במשמ' החליק גם במק' יעשהו בישע' מד יג: חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצועות ובמחוגה יתארהו, וכן בזכרונ"ת ועד הלשון ה עמ' 93, וצ"ע.]

1) [אמנם אין להתעלם מדמיון הבטוי אל שעה מן, במשמ' דומה, ואפשר שצדקו הגורסים כאן שְׁעֵה במק' השע, ועי' גם בהערה שאחר זו.]

2) [בב"ס גני' יג ו כתוב: צויך לו עמך והֵשִׁיעַ לך ושוחק לך והבטיחך ע"כ, והתלבטו בו המפרשים, ועי' לאחרונה בדברי מ.צ. סגל ב"ס השלם למקומו. ואמנם כבר העיר ש. ליברמן (ירושלמי כפשוטו א 289) על כך, שאותו פתגם הוא החוזר בקצור בירוש' ערוב' ה א ועוד: ציך לך שחק לך וכו'. אך גם היא לא עמד על כונת הפעל השיע, שהוא רואה אותו כשבוש. אך אפשר, שאין כאן אלא הֵשַׁע, הֵשַׁע במשמ' השע את עינו, התעלם ממעשיך הרעים, על פי תה' לט יד, וצ"ע.

במק' מהשב אפי רעך (ב"ס גני' מא כא) כתוב בגליון: מי השע פי רעך, ואינו אלא שבוש.]

3) [בכי"ש וט"ש: הושעו, בד"ח: נשעו (ברודי בפרושו, עמ' סטו), ואינם אלא שבוש.]

4) [כך הגרסה אצל צוק"מ, וכן עקר, ובדפוסי הגמרא: מפני שהן שרף, והמלה שאולה מארמ' ובאה בת"ג' (ברא' לא ה. מג יא) כתמורת נכאת (עי' שם בעבר'), ולשון המאמר מורה על כונתה כלשון חמר דביק וצמוג, בלתי נוזל, שהוא בין היבש ובין חלח, ויש רואים במלה מבטא אחר של שעוה, ואינו מסתבר.]

א. שער [1], ממנו *מַשְׁעֵר או *מִשְׁעָר, א. שׁוֹעֵר, א. שַׁעַר.

ב. שער [2], ממנו ב. שׁוֹעֵר, ב. שַׁעַר, ב. שָׁעַר.

ג. שער [3] ממנו א. שָׁעַר.

ד. שער [4], ממנו שֹׁעָר, שַׁעֲרוּר, שַׁעֲרוּרִיָּה, שעריריה, *שַׁעֲרֵר, שַׁעֲרוּרִת.

ה. שער [5], ממנו *הַשְׁעָרָה, *הִשְׁתַּעֲרוּת, *מִשְׁעָר, *שִׁעוּר, ג. שָׁעַר, ג. *שַׁעַר.

א. שַׁעַר [6], ס"ז, שָׁעַר, שַׁעֲרָה, שַׁעְרָה, מ"ר שְׁעָרִים, שַׁעֲרֵי, שְׁעָרַיִךְ, שְׁעָרֶיךָ, שְׁעָרַיִךְ, שְׁעָרָיו, שְׁעָרֶיהָ, שַׁעֲרֵיכֶם, שַׁעֲרֵיהֶם, — פֶּתַח רחב בחומה ובגדר וכד', ששמים בו דלת והמשמש כניסה לעיר או למחנה ולחצר המקפים קיר וגדר, Tor; porte; door: ויעמד משה בְּשַׁעַר המחנה (שמות לב כו). עברו ושובו מִשַּׁעַר לָשַׁעַר במחנה (שם שם כז). וכתבתם על מזוזות ביתך וּבִשְׁעָרֶיךָ (דבר' ו ט). יבחר

---

1) [עי' א. שַׁעַר, הערה.]

2) [עי' ב. שׁוֹעֵר, הערה, עמ' 6982.]

3) [עי' א. שָׁעַר, הערה.]

4) [שרש זה קרוב הוא לדעת יֶנְזֶן, ZDMG 67, עמ' 504, לאשור' שַׁחַרְתֻ, שַׁחַרְרַת, במשמ' שֵׂעָר ופרד, אבל הוא השרש, אשר כרֹב גזירותיו בטא אח"כ בשין שמאלית, כלו' כסמך, ועי' שׂ ע ר, הערות.]

5) [שרש זה הוא הבא במקרא ובתו"מ גם בכתיב צער, סער, ועי' א. צער, הערה, עמ' 5576 וכו', ובערב' כנגדו שׂער a).]

6) [בארמ' ובסור' תְּרַע, תַּרְעָא, באוגרית' ת'רע', מ"ר ת רע'ת במשמ' שַׁעַר, ת'ע'ר במשמ' א. שוערים, וכן שַׁחִ'ר במלה כנענית במכתב מעמרנה (הולי קנודצון, 244, 16), ובערב' בא תַ'עְ'ר b) במשמ' פרצה, סדק, והפעל תַעַ'ר b), בקע, סדק, ובכוש' סַעַר במשמ' קרע. ולפי זה אין שַׁעַר בעקר אלא הפרצה, המקום הפתוח בקיר ובחומה, הנסגר בדלת.]

---

a) سعر b) ثغر

אלהים חדשים או לחם שערים[1] (ספט' ה ח). אז ירדו לשערים עם יי' (סם סם יא). ויגש שאול את שמואל בתוך השער (ש"א ט יח). ודוד יושב בין שני השערים (ש"ב יח כד). כי יצר לו איבו בארץ שעריו[2] (מ"א ח לז). ונתץ את במות השערים[3] (מ"ב כג ח). נשאר בעיר שמה ושאיה יכת שער (ישע' כד יב). ולגבורה משיבי מלחמה שערה (סם כח ו). ויבא אתי ירושלמה במראות אלהים אל פתח שער הפנימית הפונה צפונה (יחזק' ח ג). והוא עמד בשער (סם מ ג). ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה (סם סם ו). לא יבשו כי ידברו את איבים בשער (תהל' קכז ה). עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים (שה"ש, ז ה).[4] ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק (אסת' ד ב). ובצרופים המציינים את מקום השער ואת חלקי הבנינים והחצר המסובים

[1] [אמנם הבטוי קשה, ועי' בהערת המחבר בערך לחם עמ' 2660. והעורך, בפרק על הצוער והצוערים וצוערי הלויים ב"הלשון והספר" א, מרחיב את הדבור על הנגוד שהיה קיים בין שוערים, גובי מסים כנעניים ובין אדירים, כלו' אדירי הצאן, רועי הצאן מישראל, והרי כן גם ספל אדירים בכתוב פירושו: ספל של רועי הצאן, ועל כן הוצע שם לבאר כמה כתובים בתיאור המלחמה נגד מלך כנען, כגון פס' יג: אז ירד שריד לאדירים עם, במשמ': אז ירדה, אז הכה ונצח שריד של רועים, של אדירי הצאן מישראל, את עם המלחמה של יבין וסיסרא; ולפי זה גם בפס' יא הכונה: אז ירדו שערים (במק' ירדו שערים) עם יי, כלו' אז נצחו את ישראל עושקיהם הכנעניים. ולפי זה אפשר שגם בבטוי אז לחם שערים הכונה: אז, כשנלחמו (ישראל) בעושקים, מגן אם יראה וכו'. ואפשר שענין זה לפנינו גם בכמה כתובים נוספים, שמדובר בהם על מלחמה בשער, וצ"ע.]

[2] [השבעים (ἐν μιᾷ τῶν πόλεων αὐτοῦ) והסורי (בחד מן מדינתהון) גורסים כאן באחד שעריו, ואלו בכתוב המקביל בדהי"ב ו כח תרגמו השבעים κατέναντι τῶν πόλεων αὐτῶν, כאלו גרסו רק בשעריו, והסורי: בארעהון ובקוריהון, כאלו במקי בארצו ו(ב)שעריו, וצ"ע.]

[3] [ואמנם יש גורסים כאן במות השעירים, על פי ויקרא יז ה וכו', ועוד.]

[4] [וסמכאן במליצה, על שער בת רבים: בפרהסיה, לעיני כל.]

לו: ואת מסך שער החצר (שמות לח יח). ואת אדני שער החצר (סם לח לא). ואת מסך פתח שער החצר (במדי ד כו). ויצא געל בן עבד ויעמד פתח שער העיר (שפט' ט לה). ויאחז בדלתות שער העיר (סם טז ג). ויתו על דלתות השער (ש"א כא יד). ויערכו מלחמה פתח השער (ש"ב י ח). וילך הצפה אל גג השער אל החומה (סם יח כד). ויעל על עלית השער (סם יט א). וימד את סף השער קנה אחד רחב (יחזק' מ ו). וימד את אלם השער (סם סם ח). ותאי השער דרך הקדים (סם סם י) וברזל לרב למסמרים לדלתות השערים ולמחברות הכין דויד (דהי"א כב ג). ותבוא אל מבוא שער הסוסים בית המלך (דהי"ב כג טו). ויקבצם אליו אל רחוב שער העיר (סם לב ו). — והשערים השונים של ירושלים ושל המקדש: שער סור[1] (מ"ב יא ו). שער הרצים (סם יא יט). שער אפרים (סם יד יג). שער הפנה[2] (סם סם). שער יהושע (סם כג ח). שער בין החמתים (סם כה ד). שער החרסית[3] (ירמ' יט ב). שער יי' החדש (סם כו י). שער הסוסים (סם לא מ). שער בנימן (סם לז יג). שער המזבח (יחז' ח ה). שער העליון (סם ט ב). שער צפון (סם מו ט). שער נגב (סם סם). שער הדגים (צפנ' א י, נחמ' ג ג). שער הפנים (זכרי' יד י). שער האשפת[4] (נחמ' ב יג). שער העין (סם סם יד). שער הצאן (סם ג א). שער הישנה (סם סם ו). שער הגיא (סם סם יג). שער המים (סם סם כו). שער המזרח (סם סם כט). שער המפקד (סם סם לא). שער המטרה (סם יב לט). — ושער במשמ' זו כמקום המשפט וכמרכז החיים הצבוריים: ולט ישב בשער סדם (ברא' יט א). ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו (סם כג י). וישמעו אל חמור ואל שכם בנו כל יצאי שער עירו (סם לד כד). לא תעשה כל מלאכה אתה וכו' וגרך אשר בשעריך (שמות כ י). והלוי אשר בשעריכם (דברי' יב יב). שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך (סם טז יח). והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מקמו (סם כא יט).

[1] [בדהי"ב כג ה: שער היסוד.]

[2] [בדהי"ב כה כג: שער הפונה.]

[3] [כך קרי, כתיב: החרסות.]

[4] [גם שער השפות (נחמ' ג יג).]

ועלתה יבמתו הַשַּׁעְרָה אל הזקנים (שם כה ז). סהר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שמרון (מ״ב ז א). בצאתי שַׁעַר עלי קרת ברחוב אכין מושבי (איו׳ כט ז). כי יודע כל שַׁעַר עמי כי אשת חיל את (רות ג יא). ולא יכרת שם המת מעם אחיו וּמִשַּׁעַר מקומו (שם ד י). זקנים מִשַּׁעַר שבתו בחורים מנגינתם (איכה ה יד). — ובהשאלה, שער שמים, שער מות וכדו׳: אין זה כי אם בית אלהים וזה שַׁעַר השמים (ברא׳ כח יז). בְּשַׁעֲרֵי שאול פקדתי יתר שנותי (ישעי׳ לח י). מרוממי מִשַּׁעֲרֵי מות (תהל׳ ט יד). שאו שְׁעָרִים[1] ראשיכם והנשאו פתחי עולם (שם כד ז). ויגיעו עד שַׁעֲרֵי מות (שם קז יח). הנגלו לך שַׁעֲרֵי מות וְשַׁעֲרֵי צלמות תראה (איוב לח יז). — ושערי ציון, בכנוי לעיר ירושלים: אהב יי׳ שַׁעֲרֵי ציון מכל משכנות יעקב (תהל׳ פז ב). — ושער בכנוי לעיר: נגע עד שַׁעַר עמי עד ירושלים (מיכה א ט). — ובא לשער, ירש את השער, במשמ׳ כבש את העיר: ויירש זרעך את שַׁעַר איביו (ברא׳ כב יז). ויירש זרעך את שַׁעַר שנאיו (שם כד ס). ונכרים באו שערו[2] ועל ירושלים ידו גורל (עובדי׳ א יא). — ואמר בּ״ס: אל תרשיעך בעדת שערי אל ואל תפילך בקהלה (ב״ס גני׳ ז ז).— ובתו״מ: לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים (ברכ׳ נד א). והיכן היו משתחוים וכו׳ כנגד שלשה עשר שערים, שערים דרומיים סמוכים למערב, שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים, ולמה נקרא שמו שער המים שהיו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג וכו׳ שער יכניה שער קרבן שער נשים שער השיר, ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו, במזרח שער נקנור וכו׳ (שקל׳ ו ג, וכעין זה מדות ב ו). אין פוחתין מכ״א תקיעות במקדש וכו׳ שלש לפתיחת שערים, שלש לשער העליון ושלש לשער התחתון וכו׳ (שם שם ה). ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור ששם משקין את הסוטות (סוטה א ה). עד שבאו שני גרדיים משער האשפות בירושלים (עדי׳ א ג). מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח (תמיד ג ח). חמשה שערים היו להר הבית, שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה וכו׳ שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה וכו׳ (מדות א ג). ושבצפון שער הניצוץ וכו׳ שני לו שער הקרבן שלישי לו שער בית המוקד (שם שם ה). אל שער העיר ההוא, זו הוא שאמרנו שער שנמצאת בו ולא שער שנידונת בו (ספרי דבר׳ רמב, א״ש-שלום, קיח:). שבעה שמות נקראו לו (לשער המזרחי) שער סור שער היסוד שער חריסית שער איתון שער התוך שער חדש שער עליון, שער סור ששם היו טמאין פורשין וכו׳ (ירוש׳ עירוב׳ ה א). ביקש (שלמה) להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה וכו׳ (רב יהודה בשם רב, שבת ל.). כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן וכו׳ (ר״ש לקיש, שם קיט:). בשעריך, אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות וכו׳ (ת״ר, יומא יא.). ושער הכהן ושער חולדה לא חרבו לעולם עד שיחדשם הקב״ה (מד״ר שה״ש ב, דומה דודי). — *ובהשאלה, שערי תפלה, שערי דמעות שבשמים וכדו׳: מיום שחרב ביהמ״ק ננעלו שערי תפלה וכו׳ ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו וכו׳ (ר׳ אלעזר, ברכ׳ לב:)[1]. כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה (רב חסדא, ב״מ נט.). שערי תפלה פעמים נעולין פעמים פתוחין וכו׳ שערי תשובה לעולם פתוחין (ר׳ שמואל ב״נ, מד״ר איכה ג מג). — ובצרופים, *בית שער, חדר קטן ליד מבוא השער לשומר הפתח: ואילו שאין חוזרין (מן המלחמה) הבונה בית שער וכו׳ (סוטה ח ג). כופין אותו לבנות שער ודלת לחצר, רשב״ג אומר לא כל החצירות ראויות לבית שער (ב״ב א ה). ובית שער ואוירה של חצר וכו׳ (אהלות יח י). ניחא מבפנים צריך בית שער, מבחוץ צריך בית שער (ירוש׳ עירוב׳ י ט).

1) [לפי הערת העורך בערך ראש, אין כאן הכונה לשערי בית המקדש אלא לשערי השמים, כי רק אלה מורדים (ויט שמים וירד) למטה ומתנשאים למעלה בהפתחם, שלא כשערי בנין באדמה, הנפתחים פנימה או חוצה.]

2) [כך כתיב, קרי: שְׁעָרָיו.]

1) [ובמליצה, אצל חיד״א (מעגל טוב השלם, 13): ושערי תירוצים לא ננעלו.]

בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית וכו׳ וחכ״א נידון כבית שער (מנח׳ לג:). — ובתפלה: פתח שערי שמים לתפלתנו (תפלת אבינו מלכנו). הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח (הכל יודוך). — ובסהמ״א: שע ים הוא חלל פתח השער דלתים הם הפותחים ונועלים בהן את השער (רש״י, ישעיה מה א). שהאשה כשכורעת לילד היא על שערי מיתה (מדה״ג בראש׳ ל כה, מרגליות, תקלט). — ואמר הפיטן: שערי שמים בלולי אש ומים וכו׳ שערי רקיע בו מאורות התקיע וכו׳ שערי זבול שבו מזבח סָבוּל וכו׳ (ר׳ שמעון בן אבון, שערי שמים, סליח׳ ליום ג עשי״ת). שערי ארמון מהרה תפתח וכו׳ שערי גנוזים וכו׳ שערי היכל הנחמדים וכו׳ (הוא, אז ידעך, תפלת נעילה). פתח לנו שער בעת נעילת שער (תפלת נעילה). ובשערי דמעות כי לא נשלבו (אזכרת אלהים, שם). עלית עלי כל בחכמת שעריך[1] (ראב״ע, יעלה יפה קול, אגר 148). — *ובמשמ׳ מדור, פרק, ענין[2]: שבע כפולות בג״ד כפ״ת חקקן חצבן צרפן וצר בהם וכו׳ ושערים בנפש וכו׳ (יצירה ד ז). גם להודיעכם ביאור כל שער ושער אשר למדנו מן החכמ׳ הראשונים ז״ל (רסע״ג, מספר הגלוי, רעז). והסכים הוא להם ללמדו (סוד העבור) לכל יש וקבעו מסורות שלא תזח בארבעה שערים להתנהג בהן (הוא, קטע מכתב לאביתר הכהן, סעדיאנה שכטר, 103). רשות ורשון באין ויוצאין מגיזרה אחת לפי שער הדקדוק ולשון א׳ הם (רש״י, עזרא ג ז). השער הראשון הקדמתי בו טעמים מחכמת השיעור וכו׳ (ראב״ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת, הקדמה, a). ושער העין משער השמים כי ברגע אחד יראה תמונות רבות רחוקות עם קרובות, ואין ככה שער האזנים והאף והחיך והיד (ראב״ע, צחו׳ ג ו). דע כי רוב השער הזה כבר נכנס בשער הכנויים וכו׳ (ר״י א״ת, הקדמה לריב״ג לח, וילנסקי, סעז). וכל חלקי החכמה לפי מחלקות ענייניה המה שערים פתחם הבורא ית׳ למדברים וכו׳ (הוא, חו״ה, הקדמה). ובניתי אותו על עשרה שרשים וכו׳ וחלקתי אתו לעשרה שערים, כל שער מהם מיוחד לשרש אחד וכו׳ (הוא, שם). והשער הזה משערי הטובות אשר הצלחך וחיותך בהם (הוא, שם, עבודת האלהים ה). והם כל מפסידי השער השלישי הזה (הוא, שם, שם ז). ואומר כי מפסידי השערים הקודמים בספר הזה כלם מפסידים הבטחון (הוא, שם, הבטחון ז). ואין הרצון באלו הכתובים וכו׳ לסתום שער העיון לגמרי (ר״מ א״ת מו״נ א לג). אכתוב שער דקדוק הפעלים ואחריו שער דקדוק השמות (רד״ק, מכל ל, הקדמה). ועליך לדעת כי שלשה אלו השמות וכו׳ הם ודומיהם יהיו משער המצטרף בלומר שענינם משמש לאיש ולאשה (ר׳ זרחיה מברצלונה, משלי ח, השחר שנה ג, 172). וכל מה שאמרתי בזה השער ובאלו המעלות הוא כענין הצדקות וכו׳ (ר״י אלנקאוה, מנוה״מ א, 82). והלקנו השנויים כלם לי״ב שערים וכו׳ שער הבאור, שער חלוף הפעלים ורבנינים, שער חלוף השמות וכו׳ (רפאל קירכהיים, כרמי שומרון, 32). —ובמשמ׳ כלל, מה שנוהג ורגיל בלשון וכדו׳: ואיננו רחוק להיות ערל לב, ככד עין משער ארץ, ובעבור זה לא נשתנה בהסכמו (ר״י א״ת, הקדמה לריב״ג יט, וילנסקי, רכו). ומשער שָׁלָל עוד זהב נהר וקהל וכו׳ (הוא, שם, רכח). אבל דגשת נין אשר תדפנו רוח, שרותיה תעניגה והדומה לחם הוא השער (הוא, שם כב, רכז). דע כי זרות המלה תהיה על שני פנים או זרות מן ההקשה או זרות מן השער, ר״ל מן השמוש והמנהג (הוא, שם לא, סג). — ובספרות הקבלה: ולספירת בינה יש חמשים שערים ומאותם חמשים שערי בינה יונק א״ל ח״י וכו׳ ולפיכך כל בגימטריא חמשים כי כל הדברים

---

[1] [בחכמה שבשעריך.]

[2] [עפ״י שמושים של המלה באב a) בערב׳, המקבילה לשער. ואלה דברי ר״ש א״ת: שער מלעיל, שם משותף על צד ההשאלה או הספוק, שער העיר וכו׳ שער השמים וכו׳ וחדשו שתופו לענינים אחרים, קראו קבוץ מאמרים מדברים בענין אחד או ענינים קרובים להיות אחד שער, לדמיון שביניהם כי כמו שהשער יתאחדו בו כל בני העיר לבוא ולצאת, כן קבוץ הדברים ההם יתאחדו בו הענינים ההם, ממנו אמר בלשון הערבי שער, חלק אחד מספר או מאמר מספר מדבר בענין אחד, והמעתיקים אל לשוננו העתיקוהו כן, וממנו יאמר והוא שער גדול וכן יאמרו על הדברים שהם מכת אחת, שהם משער אחד, תאמר משער דנמנעות במקום מכת הנמנעות וכו׳ (פי׳ מהמלות הזרות).]

a) باب

הנמצאים בנבראים מחמשים שערי בינה יצאו (יוסף ן' גיקטיליא, שערי אורה ג, כט.). ואע"פ שנתגלה קצת הבינה למרע"ה, וא"ת רובם השיג חמשים שערי בינה חסר א', אותו השער מבריע את כולן (הוא, שם י, קו.). וזו היא השגת משה רבינו ע"ה מ"ט פנים מ"ט שערים, ועצמותה של בינה שהיא השער הנון לא השיג וכו' (רמח"ל, חוקר ומקבל יח). לכן כשרצה הקב"ה להכניע המ"ט פנים טמא הוציא כנגדו השער הטהור והכניע (הוא, שם). — ואמר הפיטן: ופתח לנו וכו' שערי אורה שערי אֹרך ימים ושנים וכו' שערי ברכה שערי בינה וכו' שערי דיצה שערי דעה וכו' (רנון סעולמים, זמירות למוצ"ש). — ∴ושער בספר, העמוד הראשון בספר ששם הספר, שם המחבר וכדו' כתובים עליו: נוהג בספרות ובדבור. — ∴ושער במשחק כדור רגל וכדו', מסגרת כעין שער שעל המשחקים להעביר דרכה את הכדור. — ∴והבקיע שער, במשחק כנ"ל, קלע בכדור אל השער. — ∴ובלשון קצרה, שער במק' הבקעת שער, גם בצרופים כגון הקבוצה זכתה ב־3 שערים נגד 1 וכדו'. — ובספרות הגאונים, ∵שער הישיבה, במשמ' בית הדין של הישיבה, וגם בכנוי לראש הישיבה: ותבוא השמועה אל שער הישיבה ובעליית דרב אלבקר ראוך אנשים כשרים וכו' (רסע"ג, הסריד והפליט מספר הגלוי, כל). וזו כבר באה משלש שנים מן קירואן אל שער הישיבה ופירשנוה וכו' (זכרון לראשונים, הרכבי, 198). שאלה זו יצאה לפנינו אל שער הישיבה שבגולה לפני אדוננו האיי ראש ישיבת גאון יעקב חמודו (חסו' הגא', הרכבי קלח). שטר שובר זה המקויים יצא לפנינו לשער הישיבה וכו' וכתובים עליו עדים ומקויים בשער ישיבה וחתומים עליו וכו' (שם תקכח). ישאו אחינו שלום גדול וכו' ומשער הישיבה ההוצב לדרוש ולתור ולבאר בחכמה (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, ש. אסף, תרצ"ץ א ג, 46). ישאו שלום רב משער הישיבה אשר במעוז לדל נשגבה וכו' ומאחינו סגן הישיבה וכו' (שם, שם, 55). ומשער הישיבה מפענח צפוניה עיני חכמים מאירים היושב בגני חכמה וכו' (שם, שם, 60). ואשר ינדהו מנודה הוא משער הישיבה (שם, שם, 62). וברכנום ברכה אדירת וכו' משער שתי הישיבות (שם, שם א ג, 18). וצווינו להשרות אסורו לחבוש שברו לברכו על שער הישיבה (שם שם, 24). — ∵ושער הכבד, עורק לכבד של בעלי חיים: העורק הגדול אשר לכבד הנקרא שער הכבד (רשב"ל דורן, מגן אבות, חלק יעקב ז). בנתוח הוריד הפנימי הנקרא השער וכו' ראשו שקוע בחדרי הכבד (קאנון א א ה ג). שני ערקים וכו' ורוב תועלתו במשיכת המזון אל הכבד ונקרא השער וכו' (שם ג יד א א). — ∴שער כבוד, מִבנה כעין שער להקבלת פניו של אדם השוב, ∴ושער הנצחון, כנ"ל לכבוד המנצחים בקרב, נוהגים בספרות ובדבור.

ב. שַׁעַר[1]), ס"ז, — שיר, זמר, Lied, Gesang; chant, chanson; song, tune: והמשררים בני אסף על מעמדם כמצות דויד ואסף והימן וידתן חוזה המלך והשׁערים לְשַׁעַר וְשָׁעַר[2]) (דהי"ב לה יה).

ג. שַׁעַר[3]), ס"ז, מ"ר שְׁעָרִים, — שִׁעוּר, מדה, Mass, Wert; mesure, valeur; measure, value: ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההוא מאה שְׁעָרִים[4]). — ובתו"מ, במשמ' מחיר השוק, Marktpreis; prix courant; market price: המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול וכו' פודהו בשער מקומו וכו' פודין מעשר שני בשער הזול כמו שהחנוני לוקח לא

---

[1]) [כמבֹאר בערך ב. שוער, עמ' 6982, בא שַׁעַר בכמה מקומות במשמ' זו, כמו שִׁעְר a) בערב', אלא שקשה לקבֹע בכל מקום אם הכונה למשמ' זו או לפנינו א. שַׁעַר, הואיל ובמסֹרת ראו אף במלת שׁוֹעֵר בכל מקום את השומר בשער ממש. ועי' בפרטים בספר העורך, הלשון והספר, בפרק על הצוער, הציערים וצוערי הלוויים.]

[2]) [כאן הענין מורה בברור על שירת משוררים ולא על שמירת שער ופתח.]

[3]) [עי' ה. שער, הערה, ובערב' בא שִׁעְר b) במשמ' זו, ואין למלת קרבת לשון אל א. שַׁעַר, שהוא ת'ע'ר c) בערב'.]

[4]) השבעים והסורי הבינו את המלה כלשון שְׂעֹרִים, ואינו מסתבר. והתרג' הארמי והרומי ראו כאן לשון שִׁעוּר, וכן מסרת הפרשנ־ת העברית.]

---

a) شعر b) سعر c) ثغر

כמו שהוא מוכר (מ״ס ד ח–ג). לא יחלק החנוני קלי׳ת ואגוזים לתינוקות ולא יפחות את השער (ב״מ ד יג). לקח הימנו חטין בדינר זהב הכור וכן השער (סס ס ח). אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער, יצא השער פוסקין (סס ה ז). ופוסק עמו כשער הגבוה (סס סס). צא ועשה עלי כשער השוק (תוספת׳ ב״מ ד כג). הנותן מעות לחבירו ליתן לו פירות בגורן חייב להעמיד לו בשער בינוני (סס ו עז). מהו שתקנה לו כשער הפחות וכו׳ (ירוש׳ ע״ז ס י). וכסף משנה קחו בידכם, ר׳ יצחק אמר שמא הוקר השער (מד״ר ברא׳ לח).—ומ״ר שערים: אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלא להפקיע השערים (תענ׳ ב ט). ועי׳ פָּקַע. אגראנאמין היו בירושלים ולא היו ממונין על השערים אלא על המידות בלבד (תוספת׳ ב״מ ו יט). ורשאין הן בני העיר להתנות על השערים (תוספת׳ ב״מ ו יד)[1].—ובסהמ״א: ואלו שואלין לאלו בכמה שער תסכר וכשהיו באין אל יוסף אומר להם כשם ששמעתם כן הוא בשביל שלא יצא שער

---

[1]) [במד״ר בראש׳ יג (הוצ׳ תיאודור עמ׳ 121). כתוב: חמשה שמות נקרא לו (לגשם) עב איד ענן נשיא חזיזים, עב שהוא מעבב את פני רקיע שני עבי שחקים (ש״ב כב יב) איד, ואיד יעלה מן הארץ (ברא׳ ב ו) שהוא שובר לבעלי שערים וכו׳, ומאמר זה מובא גם בילקוט ובמדה״ג לכתוב (מרגליות עד) ובערוך ערך אד ועוד. ופרשו כל המפרשים והמלונים בעלי שערים כלשון מפקיעי שערים, מה שקשה לקבל בין מצד הלשון ובין מצד הענין—כי מה לו לאד ולהפקעת שערים.

ואולם למעשה אין לבאר מאמר זה מלשוננו במקום זה. כי כפי שרמז אף קוהוט בערוך השלם, לא דובר כאן על שבירה אלא משום שנדרש אד כלשון איד, שהוא לשון שבר, אלא שלא היו ממשיכים ואומרים: שהוא שובר לבעלי שערים, אלא אם כן היו במדרש מלים כגון ואין איד אלא שבר (כדברי רשב״ל בירוש׳ תענ׳ ב א: ואיד יעלה מן הארץ, עלה שבר מלמטן, מיד הגשמים יורדין) שהושמטו בטעות המעתיקים. כי מקור המאמר הוא בדרשה אחרת, שבאה גם היא בתו״ם, ומקורה בירוש׳ ברכות ב ד וז״ל: ומפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית, כנגד קול ה׳ שובר ארזים שהוא שובר כל בעלי שערים ע״כ. ואמנם גם כאן הובנו הדברים כאלו בעלי שערים מפקיעי שערים הם, ובמדרש תהלים (הוצ׳ בובר קטז:) לתהלים כט (שיש בו שם גם תוספת דברים נכונים) משלב בו (בודאי מיד מאחרת) גם פרוש תמוה זה של מפקיעי שערים: קול ה׳ שובר ארזים כנגד ברכת השנים שמשבר מפקיעי שערים ומקטיני איפות ועשירי שלוה שהן כארזים ע״כ. אך בפשוטו של המאמר בשינו המקורית בירוש׳ וכן במד״ר בראש׳ אי אפשר לקבל שאמרו כאלו בעלי שערים על מפקיעי שערים, ואין הבטוי בעלי שערים בא אלא ככנוי פיוטי לעצים, לארזים; ועוד בא כדברים אלו בבבלי (סנה׳ לג:) בדברי ר׳ אליעזר בר יהודה: בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים וזורעין זרעים ואחרים אוכלין וכו׳ ע״כ, והואיל ואין המכונס בא כך במשנה אלא לגבי (ענפי) עצים, כלשון המשנה (פ״לה ד ג): מביאין עצים מן השדה מן המכונס ומן הקרפף אפילו מן המפוזר ע״כ, יש לראות שערים גם כאן כלשון ענפי עצים בקרוב.

והנה ידוע הדבר, כי בא במשנה שער במשמ׳ ״ש״ת לענפי האילן ולשרביטים המתפשטים בירקית״ (כהגדרתו של קוסובסקי, אוצר לשון המשנה 1809) במקימות כגון (פאה ב ג): הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר, ואם היה שער כותש (ז״א אם נקלעו ונסתבכו הענפים) אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל. והשוה את דברי רש״י על השעירתה (סוטה׳ ג כו): השעירתה. יער דק ועב שקורין ברוצש (ז״א brosses) בלע״ז וטוב הוא להחבא והרבה יש כסדר זרעים שענפי אילנות דקים קרויין שער, הופך את השער אם היה השער כותש ע״כ, ועי׳ גם רש״י למשנה ולגמרא. ועל יסוד דברי רש״י מבאר גם מ. נאור, המקרא והארץ א, 60, את שמו של הר שעיר: מובנו האמיתי של השם שעיר הוא כנראה, מכוסה יער, וכן נבין את השם הר שעיר אשר ליד הר־יערים (יהוש׳ טו י) ואת השם השעירה, המציין את גאון הירדן.

ואמנם כל אלה שדנו במלת שער במשמ׳ ענף האילן שבמשנה, ראו בה שמוש משאל של שֵׂעָר כלשון שערות הראש. ואלו המאמרים שהובאו מן המדרשים ומשני התלמודים מראים, כי בא במלה זו במ״ר שערים ולא שערות: מארה משתלחת בשערים: שובר כל בעלי שערים, ומכאן שאין לפנינו שמוש משאל של שֵׂעָר, אלא מלה אחרת, אשר מבטאה המדיק אינו ידוע.

על כל פנים לפנינו מלה אחרת, שאינה לא לשון שער ופתח ולא לשון שערת הראש, מלה שפרושה ענף האילן. ענפי האילן אלו הם שנאמר עליהם, כי בעיון חלה מארה משתלחת בהם, וארזים בעלי ענפים הרבה נקראו בעלי שערים, ואך בהשאלה מן הארזים הגבהים, רחבי הענפים, אפשר היה אולי לדבר גם על בני אדם רמי קומה ואדירים — ולאו דוקא על מפקיעי שערים, כבעל בעלי שערים כארזים.]

הסמכר פחות, מכאן אמרו כל המוציא שער המסכר פחות אינו רואה סימן ברכה לעולם (פדר״א לט). מעשה ועמדו חטים ארבעים מידיאית בדינר וחסר השער מודיא אחת ובדקו ומצאו אב ובנו שבעלו נערה מאורסה ביום הכפירים והביאום לבית דין וסקלום וחזור השער למקומו (מדס״ג נר״ס׳, מרגליות, תרעג). או השכר לי כשער של עתה או הרי ביתך לפניך (רמב״ם, מכירות ו ט). ויצפה לעתות אצור הסחרים ועתות מכירתם, וצופה עניני השער וחוקר אל יוקר הסחורות וזלותם וכו׳ (כ״י ח״ת, חו״ה, משבון הנפש ג). שבני אדם נותנים דעתם לזכור מכום השער (טור חו״מ עט).—ואמר הפיטן: ולא תאכל טרפה ותועבה הדופה, ולא תקטין איפה להפקיע שערים (רסנ״ג, בלל סדי, ביאליק-רבניצקי ג, 144).

א. **שָׁעַר**, פעל מסזק: אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמתיו, כי כמו שָׁעַר בנפשו כן הוא אכל ושתה יאמר לך ולבו בל עמך (משלי כג ו—ז) [1].

—הפעי, *הִשְׁעִיר,—עורר רגש של טעם רע ותעיב: כאילו זה תאוכל מירר והשעיר בנפשו (רס״י, סוטה לח:) [1].

ב. ***שָׁעַר**, קל לא נמצא במקורות אלא בבינ׳ שׁוֹעֵר, ועי׳ ב. שׁוֹעַ־, ובהערות שם [2].

—פעי, *שִׁעֵר,—לוה את המשורר המנגן במתן חבל לנגון בקול הגפת תריסין וכד׳, begleiten (Musik); accompagner; to accompany: אמר אביי נקיטינן משורר ששיער [3] בשל חבירו במיתה, שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד וגו׳ והזר הקרב יומת, מאי זר, אילימא זר ממש, הכתיב חדא זמנא אלא לאו זר דאותה עבודה, מתיבי משורר ששיער ומשוער ששורר איגן במיתה אלא באזהרה וכו׳ (ערכין יא.).

—פוע׳, *שׁוֹעַר, בינוי משוער,—המלויה את המשורר המנגן: מתיבי משורר ששיער ומשוער ששורר אינן במיתה אלא באזהרה. תנאי היא דתניא מעשה בר׳ יהושע בר חנניה שהלך לסייע ברגפת דלתית אצל ר׳ יוחנן בן גודגדא, אמר לו בני חזור לאחריך, שאתה מן המשוררים ולא מן המשוערים (שם שם). ועי׳ ב. צוער.

---

[1]) [המלה, שהטעמתה מלרע, לא הובנה במסרת התרגומים והפרשנים. השבעים הבינוה כלשון שָׂעָר (τρίχα) כאלו: כמי ששותה שֵׂעָר כן הוא אכל ושתה, וכן הסורי: אבונא גיר דאנש בלע ופתא הכנא אכל אנת ושתא עמה (כי כמו איש הבילע שׂערה כן אתה אוכל ושותה עמו), והוולג׳: quoniam in similitudin‹e›m arioli et conjectoris aes‹t›imat quod ignorat; כלו׳ כי כמו מנחש ופותר חלומות הוא מנחש מה שאינו יודע (כנראה כ־שון שער, שער), וקרוב לכך מפרש דוד בן אברהם אלפאסי: שער זה בערב׳ קדר כלו׳ מדד ושער, והתרג׳ הארמי הבין כ־שון שער עיר וחומה: מטול דאיך תרעא רמא הכי היא רם בנפשיה. וכן אין ממש בדברי הפ־שנים, כגון רש״י: שער זה נקיד חציו פתח וחציו קמץ וטעמו למטה לכך הוא פעל לא שם דבר וכו׳ ופתרונו באלו שפך האוכל הזה מרה בנפשו של רע העין כן הוא, שער מן לשון התאנים השערים המרים (ירמ׳ כט), ורש״י בגמרא (סוטה לח:): שער זה על ׳רחו לשון פעל הוא ונקודתו מוכחת עליו שחציו קמץ הציו פתח וטעמו למטה כאילו זה האוכל מירר והשעיר בנפשו של צר עין וכך הוא לשון התאנים השערים (ירמ׳ כט) ומנחם בן סרוק פירשו לשון שיעור תמיד הוא משער כמה יאכל זה ועד מתי, ע״כ. ואלו העורך בספרו משלי שלמה עמ׳ 113 - 116 הראה כי כל פרשה זו משות את לחם רע העין לעוף הטס מפיו לשמים, ושנאמר עליו לפני כן (פסי ח): כי עשה יעשה לו כופים כנשר יעוף השמים, עף זה רמכנה בפס׳ ב בשם שׂכין (אין לו כל ענין לסכין): ושמת שכין בלעך, כלו׳ ושמת מה שתבלע לעוף יעוף, וכנגדו נאמר: „אל תיגע להשעיר״ (כך צ״ל בפסק׳ להעשיר), וז״א לטוס אחריו, „מבינתך חדל (כלשון: המבינתך יאבר נץ באיוב לט), התעוף כלום תדע לעוף), עיניך בו ואיננו״, וכן גם בפס׳ זה הכונה: כי כמו שַׂעַר כנף שכין (ז״א כמו השתערות כנפי העוף) כן הוא. וכונת הנקיד היא כנראה בקרוב לתרגום הוולגטה, שנלמד מפי מורים יהודים.]

[1]) [ראה את דברי רש״י בשלמותם בהערה שלפני זו.]

[2]) [כמבאר בהע־ה בעמ׳ 6982 ביטא שרש זה גם בשי״ן שמאלית, ואף נכתב בסמ״ך ממש, ובהשפעת העי״ן גם בצד״י, אלא שלא היה הבדל זה של שי״ן ימנית ושמאלית בשפה הקדומה.]

[3]) [ואמנם אפשר שהעקר ששוער, בבנין פו׳, ועי׳ בהמשך.]

ג. *שָׁעַר[1]), קל לא נמצא במקור קדום.

—פִּעֵ׳, *שִׁעֵר,—מדד, קבע שער, שעור מדה וצורה של דבר וכד׳, (be)messen; mesurer; to measure: בשלשה פרקים משערים את הכלכלה (תרומ׳ ד ו). אחד לשלשים יום משערין[2]) את הלשכה (שקל׳ ד ט). ביצד משערין אותה כבשר בלפת (חול׳ ז ד). כיצד משערין אותה רבי ישמעאל אומר נותן את השפוד מלמעלן למטן וכו׳ (כלים ז ג). משערין אותן עכורין ואין משערין אותן צלולין (תוספת׳ נדה ג יא). אין משערין[3]) במים וכו׳ ואין משערין אותו אלא בשמן מפני שהשמן רך ומזוכך (שם ד יא). בקורא (את שמע, בעצמו) משערין או בכל אדם משערין (ירוש׳ ברכ׳ ב א). מהו בכל הדילועין משערין או לא (שם כלא׳ ג ז). כל האיסורין משערין אותן כילו בצל כילו קפלוט וכו׳ (שם ערלה ב ה). שיערו חכמים אחד משבעה ומחצה במיל וזהו ריס (שם ב״מ ב י). שמירה שנא׳ בשומר שכר אין משערין אותו אלא בגיפו (כס סבועי ח א). שיודעין לשער כמה טפות יש בים (הור י.). אבא לא שיער בארבעים ושבע ואני אשער בארבעים וחמש (חול׳ לח.). לחגרינימוס[4]) שיצא לשער את המדות ראה אותו אחד התחיל מטמן מלפניו אמר ליה מה לך מטמן לפני, שער מדותיך ואל תתירא (פסיקי ר״כ, עשר תעשר, בובר, לו:).—ובספה״א: ומי שמשער משקל של כסף מחמיר הוא (זכרון לראשונים, הרכבי, ספו). טבח אומן אסור לשקול בשר ביד וכו׳ כיון דמשער בידיו כמה שיש בו (ר״ח, ב״מ כח.). פירוש קודר משער באומד דעתו (אלפסי, ב״מ עז.). והערכים ההם אין אני יכולים לשער אותם, ואילו היינו יכולים לשער אותם וכו׳ (ר״י א״ת, הכוזרי, ג כג). וכאשר שיער זה השיעור (ר״, הריזי, מו״נ ג כב, 245). ולולי נרגיש זו התנועה לא נשער הזמן לעולם (ר״א שלום, נוה שלום יב א ג, כד). שיערו ואמרו שזה השיעור הוא כלי מרובע שיהיה באוירו ובארכו וברהבו וכו׳ (ר״י אלנקאוה, מנורה״מ ב, 238).

אמנם הכח השכלי יגבילם וישערם לקחת מהם הנאות והטוב (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה, יג).—ואמר הפיטן: מי ספר כוכבים ומי שיער צבחים (ינאי, אוצות בדים, קרובי במד׳, זולאי, רעז). וקצבת וחרצת וגזרת וטפחת ושערת (ר״א קליר, אז ראית. יוצ׳ פנח שקלים). מלשערהו ומלהגבילהו ומלתארהו ומלפרסמהו (שיר היחוד ליום ה). לממש וגודש לא נשערהו (שם). —*ובהשאלה, במשמ׳ סבר, נחש, הרגיש בלבו, fühlen, vermuten; sentir, présumer; to feel, suppose: לפיכך יהא אדם זהיר מלומר כך עד שישער את הצרך בלבו (ברצלוני, פ׳ הטעמים, ערוני תחומין כט, 76). וכל אלו וכו׳ בטבע כל אדם לדעת אותם ולא ישער מאין הגיעו אליו (ר״י א״ת, רוח חן, ו). הלוך ונסע הנגבה, ר״ל הנגב, ואין ההא הזאת במקום „אל״ כאשר הושבים רוב בני אדם ומשערים אותו וכו׳ והשעור להנגבה (תוח, הרקמה לריב״ג ו, וילנסקי, לה). ולא תחשב שהמדברים לא ישערו בדבר מזה וכו׳ (ר״ש א״ת, מו״נ א עג, קופמן, קסד). הרשעים כאשר ישערו רוע הצלחתם ורוע ענינם ידמו שהאל ית׳ כבר רחק מהם (אמו״ר לראב״ד ג א, 51). וראוי שתדע שכבר שער הפילוסוף בזה הספק (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ו א ט). ואיך יהיה זה מי יתן ואשער[1]) (ר״ח קרסקש, אור ה׳ א, בחקירת בהקד׳ התסיעית). כמו שלא תשער הנפש המושכלות הראשונות וכו׳ ולא ידע איך באו לו (ר״י אלבו, העקרים א יט). שבהיות האדם משער גודל המדרגה וכו׳ כשתשער נפשו גודל רוממות הש״י ומעלתו (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה ל).—ואמר המשורר: לו נפשך שיערה זאת תהים ותספוד כתנים (עמנואל, רואי ויודעי. מחברות עמנואל כא, הברמן, 602).

—הִתפ׳, *הִשְׁתַּעֵר,—ששערו אותו: עלי בצלים ובני בצלים אם יש בהן ריר משתערין בכמות שהן (עוקצ׳ ב ח). פת סיפגנים משתערת בכמות שהיא (שם). התמרים האגוז השקד והתמרה המתקשקשין משתערין לכמות שהן (תוספת׳ עוקצ׳ ב ח). עד כדון דבר שדרכו להשתער בבצל ובקפלוט, דבר

1) [עי׳ בהערה לשרש.]

2) [קובעים את השער למנחית.]

3) [את העובר, אם הוא זכר או נקבה.]

4) [הוא ἀγορανόμος, ממֻנה על השוק, ובתנחומא (כלח יא): בעל השוק.]

1) [כלו׳ מי יתן ואדע, על יסוד הערבית: ליח שערי a).]

a) ليت شعرى

שאין דרכו להשתער בבצל ובקפלוט כמה אתה משערו (ירושי ערלה ב ה). מיני מתיקה על ידי שדרכן להשתער בבצל ובקפלוט משערין אותם כילו בצל כילו קפלוט, שאר כל האיסורין על ידי שאין דרכן להשתער בבצל וקפלוט משערין אותן במינן (שם). בשר העגל שנתפח וכו׳ רב ור׳ חייא ור׳ יוחנן אמרי משתערין כמות שהן, שמואל ור״ש ב״ר וריש לקיש אמרי משתערין לכמות שהן (מנחות נז.). —ובסהמ״א: והוה כמבי מיכסי עד וכו׳ כשתצרף כל המקומות ישתער לך (רס״י, כתובי קיב.). כאשר תראה ההויות הטבעיות משתערות ומתאזנות ונערכות בהמזגם מן הטבעים הארבעה (ר״י א״ת, הכוזרי ג נג).

—ובבנין קל, שָׁעַר, פ״י, —כמו פע׳, ואמר הפיטן: במדד לו שער עביו איך לשער (ר״א קליר, אבי כל חוזה, יוצר שבת החדש). —ובמשמ׳ חשב מ־אש: השכל סביר אותו וישער בו (רמב״ע, ערוגת הבושם, ציון ב, 175). והוא סובר כי הוא רץ לתקנת נפשו ואיננו שוער כי עמלו ומותר קבוצו יהיה לזולתו בחייו (ר״י א״ת, מו״ה, הבחינה ג). ונטות נפשו יכלות רוחו אל כל מי ששוער ממנו שהוא אוהבו (הוא, שם, חשבון הנפש ג). כמו שיחשבו ההמון בהיותם בלתי שוערים במקום ההשאלה הנה (ר״ש א״ת, מו״נ ג מז). —ואמר המשורר: יכה והוא ישחק, ימות ולא שער (ר״ש הנגיד, גור מלכך, בן משלי, אברמסון, 89). ומתחבר לרע ילמד להרע ולא שער (הוא, כמן מעלה, שם, 252). ואל תנשה בבוא מות כנשה, ובו תמיד היה חשב ושער (רמב״ע, יהא מיוס, זכרוני, קעב). ותחשב אלף לקץ מועדה אך הפרה מכל אשר שערה (ר״י הלוי, יונת רחקים, זמורה ע, 527). אורע בך שירי ומאת אמצאה על כל אשר נפשי בך שוערת (עמנואל, עורי מליצתי, מחב׳ כ, הברמן, 549). —ובינ׳ פעו׳, שָׁעוּר, ואמר הפיטן: שעורים בזה שעור במפקד להגבר (ר״א קליר, קלובה סיה, קרובי פקל״ס). ושעורה הדשן גם היא ושעורת כגרעני זתים תהי (רסע״ג, אבץ מטה, גשם, סדור רסע״ג, ש״ס).

—נפע׳, נִשְׁעַר, —כמו הפע׳ ופע׳: אבל זה (הטיט) שעדיין לא נגבל אינו נשער בכך לפי שאין אדם טורח לגבל שיעור מועט כזה (רש״י, שבת עח.).

—פעל, שֻׁעַר, —ששערו אותו, כמו הפע׳: וסיבוב הגלגלים וכו׳ והכוכבים והמזלות על הנהגה משוערת ומשקל מכוון (ר״י א״ת, מו״ה, היחוד ו). כי מעשי התורה כהויות הטבעיות כלם משוערות מאת הבורא (הוא, הכוזרי ג נג). וכן הם המעשים התוריים המשוערים מאת האלהים (הוא, שם). וכל שני דברים שלא ישוער ביניהם יחס בן לא יצויר ביניהם דמיון (ר״ש א״ת, מו״נ א נו). ולולי הוא (חוש המשוש) לא שוער באש השורפת המפזרת חלקיו (אמו״ר לרלב״ג א ו). שאין די בחום המשוער אשר בורע שתהיה ממנו זאת היצירה הנפלאה וכו׳ (רלב״ג, מלחמות הי׳ ה ג ג). מה שמצאנו ענינים משוערים תלויים בזמן הם הרגע השעה היום וכו׳ (ר״א הקרקאי, גן עדן, קדה״ח א, ג.). ונתן להם תורת משוערת בשעור הנעלה מכל שעור והתיר להם להשגיח ולהתענג בדברים הארציים התר משוער (הוא, שם, עריות, קכח:). אבל הדת האלהית להיותה משוערת מן החכמה האלהית תבאר הנאה והמגונה בכל הזמנים (ר״י אלבו, העקרים א ח). כי חום המשוער בתנועת הגלגל נקרא סדר זמנים (הוא, שם ב יח). ובו (בגלגל) שוערו הימים הראשונים באותו אופן עצמו ששוערו האחרונים (ר״י אברבנאל, ברא״ש א, פאלה ט). ויקלוהו ויבזוהו וכו׳ ויגע לו בזוי מה שלא ישוער (לקוטים מדברי יוסף ספנבי, ברלינר, 24). ואני בפרט היה בלבי צרה ויגון ופחד ורעדה אשר לא ישוער (סידי״א, מעגל טוב השלם, 50). ולא ישוער זה הצער (הוא, שם, 58). והייתי צר וסופד על אבידת מרגלית כזו (אשתו) שכמעט היתה יחידה בדור לפי המשוער בדעתי מחכמת ומכבוד ושכל עצום ונורא וחן ויופי וצניעות גדול אשר לא ישוער ונקיות עצים (הוא שם, 61).

—הפע׳, הָשְׁעַר, —כמו הפע׳ ופע׳: וטובתו גדולה היא ורבה מושערה, ומי יחקר תהלתו וכו׳ (פו״מ הגאונים מן הגניזה, גי׳נזבורג ב, 278). שע״י אמצעים רבים ומושכלים ילך וישתער אל הכנת השכלים הנבראים כרדתו מהמדרגה העליונה אל זולתה וכו׳ עד הגיע אל אשר היא אליו מושער ומושג (ר״י אליכי בעל השמים ז יא, סו.).

ד. *שָׁעַר, קל לא נמצא במקורות.

— פִּע׳, *שִׁעֵר, — פתח וסגר את השער[1]), ואמר המליץ: ומָעָה שָׂם עלי פתחה[2]) לשוער[3]), בצאת המאכל תמיד משער (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים, דודזון, 160).

שֹׁעָר[4]), ת״ז, רק מ״ר שֹׁעָרִים, — רע, לא נתן לאכילה, מעורר שַׁעַר באכל אדם אותו, schlecht, ungeniessbar; mauveux, pas mangeable; bad, uneatable ונתתי אותם כתאנים הַשֹּׁעָ ים[5]) אשר לא תאכלנה מרע (ירמ׳ כט יז). — ואמר הפיטן: שרים לכודים הוציא משעריו תת כתאנים השוערים לעולל הנשארים (ר״א קליר, איכה אספתו, קינות לט״ב). — *ובמשמ׳ שקערורי[6]): וכן צריך שיהיה בפועל כת התחלקות אשר בהם יוחלק כל אבר אע״פ שקצתם שוקעים וקצתם בולטים ולא יהיו עולים ויורדים או שוערים ר״ל משוקעים (הקד׳ הרמב״ד לפרושו לספר יצירה, ורשה, ג.).

*שַׁעֲרוּר, ס״ז, — כמו שערורה: כי חשף ה׳ את מסתרך ויגל את שערורך (קטע מכ״י מספר הגלוי לרס״ג מהגנ׳). ובנית חיי ע״ה״ב פורק עול תורה ומצות מעליו והכל נעשה לו כהיתר כל ימיו בהרהורים ואינו שומע בקול מורים בוחר בשערורים (אברהם בן אליעזר, חורי ויסעי, מ.). — וכת״ז במשמ׳ נורא, מתעב: תלאות ישנות אין ספירות, ועול ימים אני, שני צעירים, כאלו שבתאי מושל בבית ונולדתי בעתים שערורים (בחי הכנס והלאים, לוי בן אברהם, כ״י פריז, שער א).

---

1) [פעל שנוצר על פי הבנה זו של ב. שַׁעַר, ועי׳ שם.]

2) [של הקֵבה.]

3) [כשמו הלועזי של פי הקבה, pylorus.]

4) [עי׳ ד. שער, הערה.]

5) [כירג׳ כד ח בא בפס׳ זה: וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה מרע. היה מי שהציע (Kraetzschmar) לגרס שֹׁעָרִים בפס׳ שֹׁעָ ים ביחזק׳ ד יב: ועגת שערים תאכלנה והיא בגללי צאת האדם תעגנה. ועי׳ שֹׁעָה.]

6) [כנראה ע״פ הבנה כזאת בירמיה כט יז.]

שַׁעֲרוּרָה[1]), ס״נ, — מעשה רע ומתעב, Schandtat; outrage; infamy: שמה וּשְׁעֲרוּרָה נהיתה בארץ (ירמ׳ ה ל). ובנבאי ירושלם ראיתי שַׁעֲרוּרָה נאוף והלך בשקר וכו׳ (שם כג יד).

שַׁעֲרוּרִיָּה, ס״נ, — כמו שערורה, מעשה רע ומתעב: בבית ישראל ראיתי שַׁעֲרוּרִיָּה[2]) שם זנות לאפרים נטמא ישראל (הושע ו י). — *ובמגלות ים המלח: נגיעו במשפטי רשעה ושערוריות (ספר חבקוק לוח, IX). — ובספה״א: ותהי הרעת והתועבה הגדולה הזאת בירושלם לשערוריה ואין יוצא ואין בא (יוסיפון, גינצבורג, תכז). בנות נעמו אלי אתמול, ראיתי בם שערוריה (עמנואל, מחברי ז, ברודי, קיח). נתעורר איזה שערוריה בהגליל שלנו (פנקס ועד ארבע ארצות, מ:ת תע״ז, היילפרין, 273). ותחרשנה אזנינו בשמענו את השערוריה אשר נהיתה בבית יורם (מפו, אהבת ציון ג. 10). אם אמרי א״א שערוריתך על שפתי יראתי פן יאנף אלהים בעיר (הנ״ל, שם כג, 168). — ואמר המשורר: וכל היום ראה עמל והבט שערוריה (כ״ם מ:גיד, תמנות פלילים, בן תהלים ג, הברמן, 132).

*שַׁעֲרוּרָן, תוס״ז, — מי שדרכו לעורר שערוריות, נוהג בספרות ובדבור.

שַׁעֲרִירִיָּה[3]), ס״נ, — כמו שַׁעֲרוּ-יָּה: בבית ישראל ראיתי שעריריה (הושע ו י).

*שַׁעְרֵר, פ׳, רק פִּע׳ שִׁעְרֵר, — הפך לשערורית ותועבה: ואמר הפיטן: פור ונותרתי כתורן בראש ההר, צדק מלוני שערר כתל הר (ר״א קליר, אלה אזכרה, קרוב׳ לשבת שקל ס).

---

1) [יש מלונים המביאים מלה זו בצורת נקבה מת״ז שַׁעֲרוּר, ואין הבנה זו עולה יפה בכתוב, ועי׳ *שַׁעֲרוּר.]

2) [כך קרי, כתיב: שע-ריה.]

3) [כך כתיב: קרי שַׁעֲרוּרִיָּה.]

שַׁעֲרֻרַת, ס״נ, — כמו שַׁעֲרוּרָה, שַׁעֲרוּרִיָּה: שאלו נא בגוים מי שמע כאלה שַׁעֲרֻרַת עשתה מאד בתולת ישראל (ירמי׳ יח יג). — ובספה״א: ודרך גם יכולנו לעבור במערה מבוערת שערורית עשתה מאד מלאה גלולים וכו׳ (סיד״א, מעגל טוב השלם 2). — ואמר הפיטן: מקים הברית לולי הותיר שארית בגיא נכרית כמר שערורית (ר׳ מנחם בר׳ מכיר, אבל אעורר קינה למ״ג). — ואמר המשורר: הלא תשבע ידידי מבגידת ותלאה מעשיהך שעררית (רשב״ג, הלא תשבע, ביאליק-רבניצקי א, 127).

שַׁעֲשׁוּעַ[1]), ס״ז, במקרא רק מ״ר שַׁעֲשׁוּעִים, שַׁעֲשֻׁעִים, שַׁעֲשֻׁעַי, שַׁעֲשֻׁעָי, שַׁעֲשֻׁעָיו, — מפול תענוגים, Ergötzen; amusement: גם עדתיך שַׁעֲשֻׁעַי אנשי עצתי (תהל׳ קיט כד). כי תורתך שַׁעֲשֻׁעָי (שם שם עז). לולי תורתך שַׁעֲשֻׁעָי אז אבדתי בעניי (שם שם צב). מצותיך שַׁעֲשֻׁעָי (שם שם קמג). ואהיה אצלו אמון ואהיה שַׁעֲשׁוּעִים יום יום משחקת לפניו בכל עת משחקת בתבל ארצו ושַׁעֲשֻׁעַי את בני אדם (משלי ח ל-לא). — ילד שעשועים, ילד חביב: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שַׁעֲשֻׁעִים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד (ירמי׳ לא יט). — ונטע שעשועים, נטע אהוב וחביב, ובהשאלה על בני אדם: כי כרם יי׳ צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שַׁעֲשׁוּעָיו (ישעי׳ ה ז). — יבתו״ס, גם במ״י: ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה (קינה על מית ר׳ זירא, מו״ק כח:). מה אגוז זה שחוק לתינוקות ושעשוע למלכים וכו׳ (מד״ר שה״ש, אל גנת אגוז). איזה ילד של שעשועים, בן שתים בן שלש שנים (ילקו׳ במעי׳ ירמי׳ שמו, ע״פ תנחו׳ תליה א). — ובספה״א: יש חכמים מפרשים ואומרים כי זה הדבור של שעשועים[2] כמו פנוק (ר׳ שבתי דונולו, פרוש יצירה א). כאדם האומר לחברו, כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית, כך כל שעשועיו של הקב״ה בתורה (רש״י, שמות לב טז). היה משים איתו יום מניחה ובטלה ושעשוע ולא היה חושב בענין אדמתו (ר״י א״ת, חו״ה, הבחינה ג). והגיעו אל מרגוע האמת ביגיעה ויצאו מבנוחת אל שעשועים (שם הפתיחה ז). שאתו השעשוע מושך את לבות בני אדם ע״י אהבתם את הנערים (ר׳ יונה, פי׳ אבות ג י). בשעשועיהם ישמחו, מרודים ובעניניהם יעלזו חסידים (ר״י חריזי, ת כ׳, הקד׳, 6). וכונתי היתה בכתבי מקצת שירותי ובחקקי בספר מקצת זמירותי כדי שיהיו שעשועים בהתעסק הלב בעניני החכמה אשר אותו מיגעים (רש״ט פלקירא, המבקש יג). וכאשר השלים הובחו בו והחזירו לבעליו יראה השעשוע בלבו ובמליו (עמנו׳, מחב׳ כח הברזון 819). הרי הוא בכלל קטני האמנה שהוציאו דתוה לשעשועים (ברית מנוחה דרך א, 7.). לאנשים שירדפו חיי הערבות והשעשוע בנשים ובתענוגות ב״א (ר״י אברבנאל, נחלת אבות ג ז). וזולת השעשוע שהוא יתברך משתעשע בי גם אנכי שמחה ומשחקת לפניו (ר״מ אלשיך, רב פנינים, משלי ח ל). — ואמר הפיטן: שמחתי מאד בפרי שעשועים באמרו אמללתי ויבשו שרשי (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, עבודת יוה״כ, מח׳ איטלי ב, רנ:). שעשוע מדרש והגה כתבי קדש אם יחכם לפניו ישוחחו (שם שם, ריז.). ורחם על עדתך ההוגים בשעשוע דתך (ר״א קליר, זכור את אשר עשה, קרובי זכור). מימינו אש דת חקקה בכתבים נתונה על ברכיו בשעשוע אהבים (רס״י, אז טרם נמתחו, סליחי׳ לו״נ). תלמוד שעשועים[1]) להדר ולהנעים (רשב״ג, שמר לבי, אזהרות, ביאליק-רבניצקי ב, 137). ברא אדם ומצ־עי לקח רעית שעשועו (ראב״ע, אחד רבה, איגר 225) וינחילנו מאירת עין דת שעשועים (מרבות אלהינו, פתיח׳ לפרשת נח, מדה״ג בראש׳, מרגליות, קמז). — ואמר המשורר: ועם שעשועיו במוקדי צלעיו ופלגי דמעיו כפלגי יארים (ר״י הלוי, היכלי פגרים, סעמ״ס 96). אכתב עלי ספר דבר שפר אשר לי שעשועים הוא עדי אין תכלה (ראב״ע, אשיר בקולי, כהנא א, 152). נתנה לאדם מצלעי עזר בגן שעשועו (הוא, אמונת אלהי, שם שם, 176). הכי אתה מנת חלקי וכו׳ ומרגועי ושעשעי מנוחתי ושלותי יהוה. לך אלי, שם שם. 207)

1) [ע׳ א. שעשע, הערה.]

2) [ושם: ובזה השרש (שעה) יראה כל נבון כי שעשועים ראיה והבטה וכו׳ ושעשועים ראיה בכל לב ובכל נפש.]

1) [תורה, שנקראה שעשועים (תהל׳ קיט עז).]

***שַׁעֲשׁוּעָה,** ש"נ, — כמו שַׁעֲשׁוּעַ, ואמר הפיטן: הוגי שעשועות [1]) וחידותם משעשעות (הושענא, אל למושעות). — ואמר המליץ: וכל זה לתועלת הנערים דורשי החכמה ולשעשועת האנשים אוהביה (המאסף שנת תקמ"ד, ה). ואיך ינעם הנהגתו עם הבריות לשעשועת חברת מרעים בספורים נאים ומועילים (שם שם, כט).

***שַׁעֲשׁוּעִית,** — עי' שְׁעוּעִית, הערות.

***שַׁעֲשִׁיאֵל,** — שם מלאך: ומלפני נמואל ומאחורי שעשיאל וכו' רצילני ה' מפגע רע ומשטן (סדר רב עמרם השלם, רה.).

א. שעשע [2]), ממנו *הִשְׁתַּעַשְׁעוּת, שַׁעֲשׁוּעַ א. שִׁעֲשֵׁעַ.

ב. שעשע, עי' ב. שִׁעֲשֵׁעַ.

א. שִׁעֲשֵׁעַ, פיו"ע, שִׁעֲשַׁעְתִּי, יְשַׁעֲשְׁעוּ,—שִׁעֲשֵׁעַ את פלוני או את נפשו, שִׂמַּח וְעִנֵּג, (sich) ergötzen; (s')amuser; to amuse, enjoy (oneself): ברב שרעפי בקרבי תנחומיך יְשַׁעַשְׁעוּ נפשי (תהל' צד יט).— וכפ"ע, שִׂחֵק, השתעשע: וְשִׁעֲשַׁע יונק על חֻר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה (ישע' יא ח). טפש כחלב לבם אני תורתך שִׁעֲשָׁעְתִּי (תהל' קיט ע).—ובתו"מ: למה נקרא שמה שעועית שהיא משעשעת [3]) את הלב (ר' יונה, ירוש' כלא' א א). אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה צדו אלא מביא פיד לזו ומשעשעה בזו, מביא פיד לאשור וישעשעה במצרים, התיטבי מנוא אמון, הביא פיד למצרים וישעשעה לאשור [4]), הנה אשור ארז בלבנון (פסיק' ר"כ, נחמו נחמו, בובר, קכו:). ואם הביא עליהם שבר, הוא משעשע אותם אלו באלו וכו' שבשעה שאומות נופלים הקדוש ברוך הוא מנחמם זו בזו (פסיק' רב', אנכי אנכי, קנו.). — ובספהמ"א: דמשפשף וכו' בשבת לשעשע התינוק (רש"י, שבת קכד:). להן שוע, היה משעשען תנחומין במקצה (הוא, איוב ל כד). וישעשעה אותם אהבת הבורא (ר"י א"ח, ח"ה הפרישות ג). יושיעם וירעים ולארצו ישעשעם ובנחמות ירגיעם (ד"ה יהודי מלכים וא"י ב, מן, 66 . ובחר ביום רביעי בו ברא מאורות לשעשעי (שם, 229). וישעשעוני השועים על ברכים (ר"י חריזי, תחכ' כ, 200). זה עם זה משחקים ומשעשעים (ר"י בן זבארה, ס' שעשועים, דודזון, 139). מי שהוא מתעסק בשחוק ובדברים המשעשעים אותו ידמה לו שהיום קצר (רמב"ל דורלן, מגן אבות, ה כא).—ואמר הפיטן: שעשעם באומן בשכמו, תיכנם יסודי הדומו (ינאי, אסר כבודו, קרובי שמות, זולאי, ק). צנועים כן קבלו דת לחמשים לשעשעה (ר' שמואל השליסי, שה"ש, גנזי שכטר ג, 64). כלה באפו וישטמני, נחומיו מהרה ישעשעוני (ר"א קליר, איכה תפארתי, קינות ת"ב). אסירים אשר בכשר שעשעת, בענם שוע צקונם שעת (ר"א קליר, אסירים אשר בכשר, קרובי ב פסח). גם בצעדך על הר גבנוני, גיל לשעשע חמד קדמוני, דמית ממלכת כהנים וגוי קדוש ובני (אנא עורכה, סליח' לער"ה). ידידיך הושעת שעשעת ישרי אל (יקותיאל בר יוסף, ויושע אומן, מעריב אחרון לפסח). דמה אל בעזר לשעשעו והפיל שנה במעוזות (ראב"ע, אמוני לבב, איגר 233). ובקיימך לני את כל חזיוני תנחומיך לשעשע נפשנו בם (רבון כל העולמים, סחרית לר"ה, מחזור איטל' ב כ.). הוגי שעשועות וחידותם משעשעות (אל למושעות, הושעני להו"ר). — ואמר המשורר: צעיר שנים משעשע במשנה ועלם רך מבאר תעלומה (יוסף בן חסדאי, הללבי, ברודי, שער השיר 29). יום שעשעתיהו עלי ברבי וירא תמונתו באישוני וכו' (ר"י הלוי, יום שעשעתיהו, ז"ורה ב, 49). כזמות שעשעו נפשי בנפשי (הוא, גנדהם בי, שם ג, 27).

—פֻעַ', תְּשֻׁעֲשָׁעוּ, — שֻׁעֲשַׁע או שֻׁעֲשַׁע האדם, התענג, פֻּנַּק: על צד תנשאו ועל ברכים תְּשֻׁעֲשָׁעוּ (ישע' סו

1) [כלו' דברי תורה.]

2) [אולי בעקר צורה מכפלת מן שָׁעָה כמשמ' שעה וחזור ושעה בדבר בטפול בחבה ורצון, ולדעת אחרים מן שעע. בישע' יא ח בא כנגד ושעשע, בתקבלת החרוז: ידו הדה, אך לדעת העורך לפנינו גם כאן פעל כפול: יְדַהְדֵּהַ, מקביל לערב' דַהְדַהַ a), משמש ושחק.]

3) [יש שביארו כאן משעשעת, שלא בצדק, מטמטמת, ועי' ב. שִׁעֲשֵׁעַ, הערה.]

4) [אולי צ"ל: באשור.]

a) دهده

יב). — ובסהמ"א: תהיו משועשעים כדרך שמשעשעין את התינוק (רש"י, שם). בימיהו הלא היתה איומה משועשעת ומכל רע פדויה (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מ', 12). — ואמר הפיטן: בצדק נשועשע ולישעך נשוע (ינאי, פדה ה', קרובי ברא"ש, זולתי, לח). ארץ הכרמל הבאתים ושועשעו (ר"א קליר, איכה תפארתי, קינות ת"ב). שועשע בחיום בחנט מופקד (שמעון בר יצחק, אמרתך צרופה, קרובי ב' ר"ה). חסן הילד ולסבלם שעשע (יוסף בר שלמה, אודך כי אנתה, יוצר שבת א' חנכה). וזכור ידידות ילד משועשע (בנימין הענוי, ביום שבתון, שחרית יו"כ, מחזור איטלי ב, קע:). וועקיך להשעות, חכמות משועשעות (אל למושעות, הושענ' להו"ר). — ואמר המשורר: הערוגה השביעית נטועה, בסדר הפסח משועשעה (ר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא, שבלי הלקט השלם רלה, בובר, 218).

התפ', אִשְׁתַּעֲשֵׁעַ, — שעשע נפשו, sich ergötzen; s'amuser; to enjoy oneself: בחקתיך אֶשְׁתַּעֲשָׁע לא אשכח דברך (תהל' קיט טז). וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע במצותיך אשר אהבתי (שם שם מז). — ובתו"מ: תכבד העבודה וכו' שהיו בידן מגילות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת וכו' ואל ישעו וגו' אל יהו משתעשעין ואל יהו נפשין ביום השבת (מד"ר שמ' ה). הבן יקיר לי וכו' שהוא מתחיל להשיח ומשתעשע לאביו (תנחו' תצוה א). — ובסהמ"א: לשוט כמטייל וכמשתעשע (ר"ח, מו"ק יז.). וישתעשע בוכרו (של האלהים) בבדידות (ר"י א"ת, מו"ה שבעהון ז). בעת שתטה נפשו לחברת בני אדם ולהשתעשע בהם (הוא, שם, חשבון הנפש ג). שאבות התינוקות פונין למצות שבת ומשתעשעין עם התינוקות (ר"ן, נדרים לז:). משל למלך שהיתה לו מטרוניתא בחדרו שכל היילותיו משתעשעין בה (ר' בחיי, יתרו). שהיה ישמעאל משתעשע בבית כבן יחיד בבית ירושתו (ר"י אברבנאל, ויקרא' ותרא סרה). כשעלה ברעתו של א"ס ית' לברוא העולמות היה משתעשע בעצמו ונתפשט מאורו יו"ד של שם היה (ר' נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, עא:). ושם מצאתי ספר תורת חכם וכו' ונשתעשעתי בו (שיד"א, מעגל טוב השלם, 5).

ובא הישיש ר' יעקב מפראג וכו' והיינו כשעה וחצי משתעשעים (הוא, שם, 101). — ואמר הפיטן: וגם לאל שיוועתי וכו' ובו נשתעשעתי (ינאי, אמת עין רואה, קרובי ברא"ש, זולתי, ס). ומשתעשעים ביקרה מפנינים, בצל שדי לפני ולפנים (ר"א קליר, כי אקח מועד, קרובי ב' סכות). וקדם הכין בם רכב ארתכו, אני הייתי משתעשעת על ברכו (הוא, ס' קנני, קרובי א' שבועות). זך היה ונבר ואיש אמונה, וראוי להשתעשע במתן צפונה (שמעון בר יצחק, שעשוע יום יום, קרובי א' שבועות). וביום אין לנפשי פדיון אשתעשע בדתך (ר"י הלוי, קראו מלאכי, דיואן ג, 33): ניב פה המתיקו בכתב קודש להשתעשע (קטע מעבודה, Elbog. Stud., עמ' 175). — ואמר המשורר: אבי ומחכים רעיוני, יום אשר ישתערו לבין וישתעשעו (רמב"ע, כנפי דמעות, בכורי א, קסו). שוגה באהבתו ומשתעשעת (ר"י הלוי, לא האמין, זמורה ג, 117). שמעו אבילי לב והשתעשעו (ראב"ע, גבהי שחקים, איגר 52). ורצונו להתעלם באהבתו ולהשתעשע בחברתו (ר"י חריזי, תחכ' ג, 45).

ב. שְׁעֲשַׁע, רק התפ' הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ, הִשְׁתַּעַשְׁעוּ, — פעל מספק: התמהמהו ותמהו הִשְׁתַּעַשְׁעוּ[1] ושעו שכרו ולא יין נעו ולא שכר (ישע' כט ט).

*שְׁעָתִי, ת"ז, — כל שעה, מדי שעה בשעה, נוהג בספרות ובדבור.

ש"פ, — ר"ת: שָׁוֶה פְּרוּטָה, שֵׁם פְּרָטִי, ועוד.

שפא, עי' שָׁפָה.

שְׁפָאִים, עי' א. שְׁפִי, ג. *שְׁפִי.

---

[1]) [רב המפרשים מבינים פעל זה כלשון ועיניו השע (ישע' ו י), כטיחת העינים מראות, ומשמעות זו יוצאת מן הענין, אך אין צורת השתעשעו מתאימה לגזירה זו. ואמנם במה מן החדשים גורסים: הִשְׁתָּעוּ מן שעה, ואין זה מתאים, והנכון כנראה: הִשְׁתַּעֲעוּ וָשֹׁעוּ, כהקבלה מלאה אל התמהו ותמהו. ובמגילת ישעיה א מן המדבר הגרסה: התשעש(ת)עו ושועו, בתיו תלויה מעל למלה בין שי"ן ועי"ן השניות שבמלה, כנראה כתקון השתעשעו במק' הכתיב התשעשעו. עי' גם א. שעשע, והערות שם.]

*שׁפד [1]), מִמֶּנּוּ *שֶׁפֶד, *שִׁפּוּד, *שַׁפִּיד.

*שָׁפַד [2]), פ"י,—דקר בשפוד וכד', durchbohren; forer, percer; to pierce: מעשה ונבדק בן זכאי בעוקצי תאינה, אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאינה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאינה הרגי אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאינה (סנה׳ מ״.). — ובסה״מ״א: זויקו (לה כחלי), שפודו, תנו לה כחל בשפוד (רש״י חול׳ קי:) [3]). — ואמר המשורר: וכל התבשילין צלוים שפודים שלוקין וכבושין מכל מין ומין (יוסף הכהן רפא, חגיגת הקרניול, מנהג הסירם העברים באיטליה, פירנצ, סכח).

—הִפע׳, *הִשְׁפִּיד,—שם את השפוד: אסור להשפיד בשפיד ככד על הבשר לכתחלה ואם עשה עשוי (פסיקתא זוטרתא, בובר, ויקרא ע:).

א. שׁפה [4]). ממנו א. שֶׁפֶה, ב. שָׁפָה, א. *שָׁפוּי, א. *שִׁפּוּי, ג. *שִׁפּוּי, ב. שְׁפִי, ג. *שְׁפִי, *שְׁפִי (שְׁפִי), **שְׁפִיָּה, *שְׁפִיּוּת.

ב. שׁפה [4], ממנו ג. *שֶׁפֶה, ב. *שָׁפוּי, ב. *שַׁפּוּי, א. שְׁפִי.

א. שָׁפָה [5]), קל, לא נמצא במקרא.

—נִפְעַ׳, בינ׳ נִשְׁפֶּה [1]): על הר נִשְׁפֶּה שאו נס הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים (ישעי׳ יג ב.— ובמהס״א, במשמ׳ **נפתח, נקב [2]): אפילו יש להן שנוי עידית שהן פחותין מן הזיבורית וכן נכסים שדופין חרבין שהיו עידית ונשפו ונתחתכו וכו׳ (תסו׳ הגאו׳ הרכבי לב; חולה״ג, גיטין, 100).

— פִּעֵ׳, שִׁפָּה, שֻׁפּוּ [3]),—שטהרו ונקו, הבריאו ותקנו אותו, rein, gesund werden; être pur, sain; to be clean, healthy: יכל בשרו מראי וְשֻׁפּוּ [4]) עצמתיו לא ראו (איוב לג כא) [5]).—וכת״ם, בינ׳ מְשֻׁפֶּה בריא, מתוקן [6]), מְתֻקָּן, zugerichtet; préparé; prepaired:

---

[1]) [שרש זה ראשיתו בעברית ובארמ׳ שבתו״מ בש״ע שפיד, שפידא והפעל שפד ואשר כנגדו בסור׳ ובערב׳ נגזרו מן שפוד, ועי׳ שַׁפִּיד, הערה.]

[2]) [לדעת אחרים (עי׳ יסטרוב) יש להניח כאן בנין פִּעֵ׳, ואינו מסתבר. וכן בא הפעל בארמ׳ שבתו״ם בקל (כיון קא שפיד, חולי קיא.), ואמנם בסור׳ בא שפד בקל ובפַּעֵ׳.]

[3]) [וכן רגמ״ה שם: כלומר שפדו לה בחלא צלו לה.]

[4]) [אין הפרדת השרשים המוצעת כאן אלא בבחינת נסיון, ועי׳ בהערות למלים המובאות כאן.]

[5]) [אין הוראת הפעל הזה מראש לשון החלקה או קציצה, ולא נולדה הוראה שניה זו אלא מתוך בלבול שרש בשרש שׁף, כמבֹאר לקמן, ומשמ׳ השרש היא בעקר אך כלשון טהור ובראה, וכן שפא, שפי בסור׳, כמבֹאר גם בהערות שאחר זו. ואין להשוות בערב׳ שַׁ י, אשׁפי a) במשמ׳ טאטא הרוח את האבק כמובא במלונים, היאיל ואין כאן אלא פעל משני, הנגזר מן שפא b) במשמ׳ אבק. ואולם אפשר שיש לזהות את השרש בערב׳ שפי c) במשמ׳ היה בריא, וגם רפא לו, ועי׳ שָׁפוּי.]

[1]) כך, כצירת בינ׳ נפע׳ מן שפה, ובמשמ׳ חלק או גבה, רבינו מלה זו רב המפרשים, וכן למשל השבעים: πεδινοῦ ששוח, אבל וולג׳: caliginosum מורה על לשון נשף וחשך, וכן מפרש א״ע בפרושו (בהוצאת פרידלנדר), בדומה אל הרי נשף (ירמ׳ יג טז), ואפשר שהכונה למשאות אש שמנן דוקא בנשף, בחשך, ואם כן אין כאן צורת מן שפה, וצ״ע.]

[2]) [ע״פ הבנה זו של שפה במקרא.]

[3]) [הפעל בא במקרא גם בבנין פֻּעַ׳, במקום שהמסורת לא הכירה בו, באיוב יא ה, כי במק׳ כי אז תשא פניך ממום (אחרי ואל תשכן באהליך עולה), הכונה: כי אז תְּשַׁף נָוְךָ ממום, כצירוף תמצוי של אהל — נוה בשירת המקרא. ועי׳ בפרוש העורך לאיוב (משנת תשי״ד) למקום זה.]

[4]) [כך קרי, הכתיב: ושפי.]

[5]) [כלו׳ ויטהרו וירופאו מתוך (ראי) של חטא ומחלה, וממש כך הוראת הפעל הזה בתו״ם, ועי׳ גם בהערות העורך למלים ב. רָאֶה (עמ׳ 6297), רְאִי (עמ׳ 6304), ובפרושו לאיוב במקום זה. ואלו פרשני המקרא, הואיל והבינו ראי, ראו, כלשון ראית עינים, פרשו ושפו כמעט לגנאי, כגון: מתנתקין ממקומן, ושופו כמו דשף מדוכתיה (רש״י), כמו ואכות אותו טחון, תרגום ושפית יתיה (א״ע), ועי״ד.]

[6]) [זאת עקר הוראת המלה בתו״ם, ואך אחר כך

---

a) سفى، اسفى b) سفا c) شفى

מה פליגין בשגולו (את השופר) משופה אבל אם גלו ושיפהו דמים הוא חייב (ירוש' סוכה ג ח). הכא נמי לא נגזור נסרים משופין אטו כלים (סוכה טו.). כגון שגזל עצים משופין ועשאן כלים (ר' יעקב, צ"ק לד:). —ובספה"א לפי הבנה שונה: ולהתוך עליו ראש הקולמוס המשופה (ס' הגאונים אססטין 26). עיניהם יפות וידיהם רחבות ומשופות (תשובת גאוני, מן, JQR 1918, 179). דלא משפיין, שאין משופות[1]) ומסותתות (רגמ"ה, ב"ב ג.). ועל כן נקראו יתדות דרכים שהן משופין ביחדות כשייבשו (ערוך ערך גן). פ ייפרין, עצים משופים ונאים לעשות לו אפריון (רש"י, ב"מ עה:). הדרי הודרי, משופין ומתוקנין רהיטי הגג (הוח ב"ב ג:). ומים צלולין, שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים להיות צלולין ושופו העליונית בנחת במסננת (רוח, ע"ז ל.). אבל לא מכר האבנים וכו' ולא את הקנים שבכרם שלא הועמדו עדיין תחת הגפנים אע"פ שהן משופין וחלקין ומוכנין לכך (טור חו"מ רעו). ואמנם הכסף הזה היא ישפה בפצירה פים ומשור עד שישוב כאבק (קרבון ד ג ז ג). ורשות הקונה הנזכר וכ ד רשות באי כחו העמדה גמורה ושלמה משופה ומנוקת מכל מיני ערעורים שבעולם (פ"ח מטה אהרן קיח, כח:). ראיתי עיר כלילת יופי בהדרי הדרים מיופה ומשופה ומנוקת (ידי"ח, מעגל טוב השלם, 34). —וכמשמ' לגנאי[2]), אמר המשורר: והתירו (יין) אסיר בציר ועצור שנתים כלב ברים אטומים, והנה שב זמן שפה[3]) בשרו אבל עינו מאדם כעלמים (ר"ם הנגיד, התדע את פעלי. בן תהלים, הברמן ג 12). שופו[1]) עצמינו ואיך יוכ"ו עמד נגדם וצורים בם לבד שחקני (רמב"ע, לא הזמן דמה, ברודי, רכ). אז נועץ הערים ויצם יומים עד שפו עצמותיו רזה גיהו (ל"ג, משלי יהודה כ).

— קל, *שָׁפָה, — היה נקי, בפרט מסים וממחלה, היה בריא[2]), rein, gesund sein; être pur, sain; to be pure, healthy: המקשה נדה, קשתה שלשה ימים וכו' ושפתה מעת לעת וכו' ר' יהושע אומר לילה ויום. וכו' ששפתת מן הצער ולא מן הדם (נדה ד ד). המקשה כמה תשפה ותהא זבה (תוספת' עדיי ב ז). קשתה יום אחד ושפתה שנים וכו' ושפתה יום אחד או ששפתה וקשתה וחזרה ושפתה וכו' (נדה ל:). ועי' שָׁפוּי.[4])

— פִּעֵל, *שִׁפָּה[5]), —רפא, תקן, heilen, gutmachen,

השפעה הוראתו מזו של השורש שיף וכד', ולמעשה בא תקון הכלים תכופית בשיפה והקצעה, ועי' בהערות שלפני כן ושאחר זו. בימה מקומות בא כנראה משופה כט"ם במק' משֻׁפָּע, משופע, כך בת ספת' כלים ב"ב ב ב: גריפית של זית שהוא משופה (צ"ל משופע) כמגדל, ובכתוב' ה: מה טעם משופות (צ"ל משופעות) האצבעית כיתידותי ועי' שִׁפֵּעַ פִּע'.]

[1]) [כנראה כבר הבין רגמ"ה משיפית בלשון שִׁיפָה והקציָה, אבל לא זאת הכונה הראשונה של משפין ושל משופה בתו"ם, ואי"שר לקים את ההוראה המקורית גם במקום שיתקין וההתקנה נעשים ע"י קצוץ או הקצעה.]

[2]) [על פי הבנה זו בכתוב.]

[3]) [המהדיר נקד שְׁפָה. אך אולי אין צרך לסטות מלשון הכתוב, שאחריו הלך המשורר.]

[1]) [כך בכתבי היד, ואין צרך בתקון המהדיר שְׁפּוּ, וכעין זה בהד' ברודי שם בשיר אל נא תריב (עמ' ע), שורה יב במק' שְׁפָה עצמו צ"ל יְשֻׁפֶּה.]

[2]) [במקומות כגון שפין אלו באלו (מדרש תהלים יח עז בובר. עג) אולי לפנינו צורה מן שוף ולא מן שפה, ואין שני השרשים קרובים זה לזה באמת. וכן כותב על פי זה הרמב"ם (הלי כלים יח יז): הסיף והסכין וכו' שפאן והשחיזן, וצ"ל שָׁפָן מן שף ולא מן שפה.]

[3]) [בתוספת' טהר' ב ד כתוב: אבד מחט שופה ובא ומצאה מלאה חלודה הרי היא בחזקת שופה וכו' וכן בירוש': מחט שנמצאת חלודה וכו' הניחה שיפה בא ומצאה חלודה וכו' (ירוש' גיטי ג ח). איבד מחט שופה ובא ומצאה חלודה וכו' (שם ב"ב ו ח). אך אין בכל אלה צירה מן שפה אלא בינ' פעו' מן שוף]

[4]) [במשנה כלאים ג ב נאמר: חרדל ואפונין השופים וכן בירוש' שם, אבל כבר הביא רשנר לירוש' את גרסת הערוך: חשיפין, וכנראה כך נכון. במד"ר תנחומא ביבר נח (עמ' כו:) כתוב: ר' ברכיה הכהן אמר מהו (ויהי כל הארץ) שפה אחת שהיו משפחה אחת, ד"א שפה אחת ששפו פורעניות לעולם ע"כ. אבל על פי לשון ר"ש בן חלפתא במד"ר דב' ג: אמר הקב"ה שופת אני למואב יורה של פרענות, יש להניח, כי גם כאן הנכון: ששפתו פורענית לעולם.]

[5]) [מבאר בהערה לבנין פִּעֵ' היח במק"א גם

zurichten; querir, (p)réparer; to cure, (p)repair: הקונה שני אילנות בתוך שדה חברו וכו' הגדילו לא ישפה[1]) וכו' קנה שלשה קנה קרקע הגדילו ישפה (ב"ב ה ד). במשנה סדר נט·עתם, לעצים כרוצף, לקורות במשפה (ר' זעירא, ירוש' ערלה א א). אבל אם גזלו וישפהו דמים הוא חייב (שם סוכה ג א). גזל עצים ושיפן, אבנים וסיתתן וכו' משלם כשעת הגזלה (ב"ק לג:). עכו"ם ששיפה כו"ם וכו' וישראל ששיפה כו"ם וכו' (ע"ז מג.). המבטל שדה חבירו חייב לשפות לו (ר' ילחק, ירוש' ב"מ ה ס; ע ג). הבורר צרורות מתוך כרמו של חבירו חייב לשפות לו (שם ב"ב ו א).—ובסהמ"א: גוי ששיפה ע"ז לצרכו היא ושפאית מותרין (וסזהיר יתרו לג). שמשפה (הקב"ה) ובונה ולד במעי אמו (מדרש עשרת הדברות, דבור שני, ביהמ"ד ילינק א, 78). ואם היתה מחט שאינה נקובה וכו' ובבר שיפה אותה ומירקה וכו' הרי היא כחורת כלי (ר' נסים גאון, שבת נג.). ומדתנן בשנים הגדילו לא ישפה אלמא יש לו וכו' כיון דאפי' משפה אינו (תוספות ד"ה מדכרי, ב"ב פג:). כיון שאמרו ישפה על המוכר להביא ראיה שאם הגדילו ה·ה משפה (טוחו"מ ריו). גזל מעות ישנות וחדשם ושיפם לא קנה (שם שם).—וברפואה: גרגירא מעלי, דמשפה גלגל העין (ר"ח, שבת קט.).—ואמר הפיטן: תורי זמר קרסתי ושפיתי, זהב שירי עלימו תפיתי (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, קפט).

—התפ', *השתפה,—נעשה שפוי ובריא[1]), genesen; guérir; to recover: שוטה ונשתפה נכרי ונתגייר פסול וכו' שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (גיט' ג ו). נשתפה השוטה והגדיל הקטן (ב"ק ד ד). חרש ונ·תפקח שוטה ונשתפה (תוספתי כתוב' א ג). והוא שבא עליה משנתפקח ומשנשתפה (ר' לעזר בשם ר' חנינא, ירוש' כתוב' ע יג). מתני' פליגא על ריש לקיש וכו' פתר לה לכשישתפה אין דבריו האחרונים כלום (שם גיט' ז א). חרש ושוטה שנשאו פקחות אע"פ שנתפקח חרש ונשתפה השוטה אין להם עליהם כלום (יבמ' קיג.). אבל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה פסול (ר' ירמיה בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן, נדרי' לו., סנה' מז. ועוד). בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו וכו' הרבה שוטים נשתפו (מד"ר ברא"ש' נג).—ובמשמ' התפצה, בא על שכרו: נתנן לארים הוא משתפה ממנו וכו' נתנן לארים היא משתפת ממנו (ירוש' כתוב' ח ה).—ובסהמ"א: היה השליח קטן וכו' חרש ונתפקח שוטה ונשתפה וכו' (רמב"ס, גירושין ו ח). אחר שבועים ימים נשתפה שלמה הנ"ל והיא גם היא שנתה את טעמה לחזור אליו (שמס לדקס מורפורגו ב, ה:).

ב. **שְׁפָה**, רק מ"ר סמ' שְׁפוֹת[2]), מלה לא ברורה: משכב וספות וכלי יוצר וחטים ושערים

בנין פִּעֵ' במשמ' טהר ממום, רפא, אלא שלא הוכר במסרת, ואין הוראת הפעל בתו"מ שונה מזו למעשה, ועי' בהערה שאחר זו.]

[1]) [אין הוראת הפעל אף כאן לשון קציצה או הקצעה ממש, הוא בא בעקר כלשון רפוי ותקון המעוות, אלא שתקון זה בא על ידי קציצת הענפים שנוספו או שגדלו יתר על המדה. עובדה זו נכרת גם בעצם פרוש רש"י בבבלי (ב"ב פא:) וז"ל: לא יקצוץ אותן בעל הקרקע אע"פ שהצל רע לבית השלחין וכו'. ומכאן מובן, שבא הפעל גם כלשון פצוי ממש, כלשון הירושי' (ב"מ ה ה ועוד): המבטל שדה חברו (מזרע וקציר) חייב לשפות לו. ומכאן שצדקה קריאת הפעל בשמוש זה כבנין פִּעֵ', ולא בקל, כדעת אחרים.

ואלו במקומות כגון: גזל עצם ושיפן אבנים וסיתתן (ב"ק לג:) הכונה כנראה לבנין פִּעֵ' מן שוף: שִׁיפָן, שיף אותן, ולא לצירה מן שפה, וצ"ע.]

[1]) [בבנין זה ברורה ביותר זהות הפעל בערב' אִשְׁתַּפִי, תַּשַּׁפִּי a) (כפ' דגושה) באותה משמ'.]

[2]) [ת"י והסורי תרגמו מלה זו גובנא, גובנין, גבינה, ואחריהם הלכו פרשני המקרא ומדקדקים בימי הבינים ואף חפשו גזירה—בלתי מסתברת—לפרוש כזה, כבדברי ריב"ג (ס' השרשים בתרג' ר"י א"ת, ערך השין והפא וההא): ומזה השרש אצלי ושפות בקר והוא מענין ושפו עצמותיו אשר הוא השחיקה והשבר ובאלו הדעת בו כדעת אשר זכרנו בחריצי החלב וכו' וככר פרשנו בחריצי החלב שהם החתיכות הנלקחות מן החלב העבה הנשאר בשדי השה אחר לידתה וכו' ע"כ. ומובן שאין ממש בגזירה כזאת, ולענין אין זה מתקבל על הדעת, שתיזכר הגבינה בין וצאן ובקר, אחרי שלפני כן כבר הובאו דבש וחמאה, הכוללת את הגבינה, וכן תרגמ' השבעים והוולג' חמאה βούτυρον, dutyrum, ואינם

a) اشتفى، تشفى

וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי, ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול (ש״ב יז כח—כט).

ג. *שָׁפָּה, פ״י, — הזיל והוריד נוזלים מכלי אל כלי כדי לזקקו [1], abklären; decanter; to decant: היה שופא (נ״א שופה) יין לחמרין נותנין לו שמרי אותו יין (תוספתי ב״מ ג כז). השופה יין לחברו הרי זה לא יערב של אמש בשל יום וכו׳ (ב״מ ס:). — ובסהמ״א: ולמה קורין לו בין הפרשות לפי שמופרשת לשלשה בקימות, בא מן המות של ראש ושופה לחוט השדרה וכו׳ (והזהיר סמיכי, מ:). יש לאדם לזהר

מזכירים כל גבינת בקר. ועי״כ אין מקום גם לבאורו של ר׳ יהודה אבן קוריש כחלב מתוק, וגם לא להשואת הערב. שַׁפַּאיֶה a), שאין הוראתה אלא כלשון בריאות ורפואה ולמעשה לא כך הבנת המלים שפות בקר בוולג׳ אלא כבני בקר שמנים (pingues vitulos), וכנראה כזאת כונת הנסחה הלוקיאנית של השבעים γαλαθηνὰ μοσχάρια עגלים יונקי חלב, ואין גם זה מסתבר, שצמצם הכתוב את הבקר ליונקי חלב בלבד, ובעקר נסחת השבעים לא תִרגמה המלה שפות כלל אלא הֶעתקה Σαφφώθ, כהגיתה, הואיל ולא הבינוה. ואפשר שאין (ו)שפות, למעשה אלא כתיב אחר של וספות שבפס׳ כחן ועקר הכתוב הוא וצאן ובקר בלבד. ועל כל פנים אי ערך לדיון המדקדקים (עי׳ כד״ק בשרשים), אם יש להניח כמ״י שָׁפָּה כש״נ או שָׁפֶה כשקל שָׂדֶה, שדות, וצ״ע. ואין להשוות את הצרוף שער השפות (נחמי׳ ג יג), שאינו אלא כתיב מֻרשל במק׳ האשפות.]

[1]) [כדברי רש״י בבבלי (ב״מ ס., ועי׳ לקמן): כל דבר הצלול הנורק בנחת מכלי אל כלי שלא יתערבו בו שמריו קרו ליה שפייה ע״כ. ואפשר שעקר הוראתו של שרש שפה, שפי, זה כלשון ירידה ונזילה, אולי כהתפתחות מן שפל, ועי׳ ב. שִׁפּוּי, א. שְׁפִי, הערות. ואמנם אפשר שאין כאן בעקר אלא לשון טהור, מן א. שפה, וכן בא בסור׳ שפא פַע׳ במשמ׳ זקק, אך הואיל וכאן, וכן בכל המציף בשרש זה בולטת משמ׳ הנזילה והירידה, מוטב להכיר כאן קבוצת מלים נפרדת מן א. שפה, וצ״ע.]

a) شفاية

בשבת ויו״ט שלא ישפה מכלי אל כלי (מהר״ס רוטנבורג, שערי תשובה, תד).

*שַׁפּוּד [1]), ש״ז, — מקל, דקר, בפרט שפוד ברזל לתחיבת נתחי בשר עליו לצלותם באש, אך גם בשמושים אחרים, (Brat-)Spiess; broche, pique; spit, skewer: ביצד צולין את הפסח, מביאין שפוד של רימון ותוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו (פסח׳ ז א). אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסכלא (שם שם ב). המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה וכו׳ (סוכה א ח). השפוד והאסכלה מלבנן באור (ע״ז ה יב). מוסף התנור של בעלי בתים טהור ושל נחתומין טמא מפני שהוא סומך עליו את השפוד (כלים ה ה, ועי׳ תוספת׳ כלים ד ה). השפוד התחוב באהל, האהל והשפוד ואדם הנוגע בשפוד וכלים באדם, טמאין טומאת שבעה (אהלי א ג). פגה שטמנה בתבן וכו׳ תוחבה בין בשפוד ובין בסכין ונוטלה (תוספת׳ שבת טז י). כשם ששפוד של עץ אינו נשרף כך שפוד של מתכת אינו מרתיח (שם פסח׳ ה ח). תוחב בשפוד ומכה בקרקע (שם מו״ק א ד). בנילוס נהר היה קבור יוסף שעשו לו מצריים שפודין [2]) של מתכת וחיברום בבעץ (שם סוטי׳ ד ז). את רואה כילו שפוד של מתכת תחוב בו (ירוש׳ כלאים ו ט). לצלות שני שפודין אחד של בשר שחוטה ואחד של בשר נבילה בתנור אחד וכו׳ אסור (שם תרומ׳ י ד). לחדד ראשו של שפוד (שם ביצה ה ב). שאם כוייו בשפוד על כף ידו וצבת וכו׳ חייב לרפותו (שם ב״ק ח א). שפוד שנרצף אסור

---

[1]) [כך כנראה נקודה הנכון של המלה גם לפי הסורית שַׁפּוּדָא, והערב׳ סַפּוּד (פ׳ דגושה) a). ואמנם יש מניחים, שהמלה שאולה בלשון חז״ל בעבר׳ ובארמ׳ מן היונ׳ σπόδος (עי׳ במובא אצל ברוקלמן במלון הסורי, מהדי 2, עמ׳ 795), אבל המבטא בשין (שלא כדגמת ספוג, שהוא ביונ׳ σπόγγος, הכתוב בסמך) מורה כנראה על כך, שעברה המלה ללשון חז״ל מלהג אירני (אשר גם שם היא מצויה) ולא מיונ׳. אמנם יש מנקדים שְׁפוֹד (כך במשנ׳ מנק׳ ליוורנו) או שְׁפוּד (כך גם ח. ילון). הפעל שָׁפַד ושכנגדו בארמ׳ ובסור׳ ובערב׳ נגזרו כנראה אך מן השם שפוד.]

[2]) [כך נכון ברפוסים ובכ״י וינה; צוק״מ: ספוד.]

a) سفود

לתסנו ביו"ט (בילה כח:). ליבן שפוד והכה בו משום שחין נידון או משום מכוה נידון (חולי' ח.)[1].— ומצוי בסהס"א.

שְׁפוּט, בספ־א רק מ"ר שְׁפוּטִים,—כמו שְׁפָטִים, פְּרְעָנוּת, עֹנֶשׁ: המה גלו ערותה בניה ובנותיה לקחו ואותה בחרב הרגו וּשְׁפוּטִים עשו בה (יחזק' כג י).—ובתו"ם בשמ' גלוי ע.וה ומשכב זכר[2]: ואת יואש עשו שפטים אל תקרי שפטים אלא שפוטים, ומה שפוטים עשו בו, אמרו העמידו ע־יו בריונות קש־ם אשר לא ידעו אשה מימיהם[3] וענו א־תו במשכב (מכי' בבלח, מסכת' דעמלק ח, מח"ס נג.; הורוין—רבין 177, וכעין זה מד"ר סמות ח, ועוד). פרעה היה א' מד' בני אדם שעשו עצמן אלהות והרעו לנפשם[4] ואלו הן חירם ונבוכדנצר ופרעה ויואש מ־ך יהודה וכו' יואש מנין וכו' והשחית לנפשו[4] שנא' ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל א־ם וכתיב ואת יואש עשו שפטים אל תקרי שפטים אלא שפוטים וכ־יב ובלכתם ממנו

1) [בסס ת סופרים ו ב (מהד' היגר 166 כתוב: הכיתב צריך לעשות שיפור (כך היגר, אך במקורות הנוסחאות: שפוד, שיעור, שיופר, שיוזר) בפתיחה של ויהי העם כמתאוננים מלמעלן ומלמטן, שהוא ספר בפני עצמו, ויש אומרים שמקומו בנם עת דגלים ע"כ, וכינת הדברים לנונין ההפוכין בפרשת ויהי בנסע (במד' י לה וכו), שנקראו בס"א סימניות. ונראה שה כון הוא שופר, ע"פ צורת הסימן, שכנראה ראשונה לא היה דוקא בצירת נון הפוכה היום, אלא כנון (הפוכה) זו שבתקופת התלמוד שהיא ⅃, והפוכה ᒥ בצורת שופר. וצ"ע.]

2) [בדרשת הז"ל בא שפוטים, כמו שהכירו המפרשים, כ־שון גילוי עריות ומשכב זכר (עי' מתנות כהונה ועץ יוסף במד"ר סמות), ובפרוש עץ יוסף נזכר הכתוב ביחזק', בהע־ה: הרי שמצינו ל' שפוטים גבי נשים וגילוי עריות ע"כ, וברור, כי בעקר על יסוד כתוב זה הבינו שפוטים כלשון זמה וזנות. ואמנם אפשר שבאה להם הבנה זו בכתיב ביחזק' עצמו ע"י דרשת המלה שפיטים בא־־תקרי כלשון ששפים בזמה וזנות כהערת לו אצל קרוים, Lehnw. II 583. ועל כל פנים א ן לחפש כאן. כדעת אחרים, מלה שאולה מלשון אחרת.]

3) [כי אם משכב זכר בלבד.]

4) [כנראה כינוי לדברים המפ־שים שבנסחת תנח' בוב־, המובאים בהע־ה שאחר זו.]

כי עזבו איתו במחליים רבים וגו' וימת ולא קברוהו בקברות המלכים (מד"ר סמות ח)[1].

*__שִׁפּוּט__, ס"ז,—שפטים ופרענות ששיפטים בו מעשה רע: הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו, ר' בון אומר זה שיפוטו של ממון ר' יוחנן אמר זה שיפוטו של גזל וכו' ר' א הו אמר זה שיפוטה של תורה שאדם למד תורה ושכחת (מד"ר קהל' סדרה ה. וכתמי אח לבי). — ־ושפיט בשמ' כשרון להוצאת משפט (נכון) על ענין מן הענינים, Urteilskraft; discernment; (power of) judgment, נוהג בספרות ובדבור.

א. *__שָׁפוּי__[2], ת"ז,—שלם, בריא, heil, gesund; quéri, sain; unhurt, sound: פקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פתוח ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (ג ט' ב ו). אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו[3] (ספרי דבר' יב) כל מי שהרתיק אחר מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידיה (בסס ר' חייה רבה מד"ר ברלש' מה)[4]. וילך שפי, שפוי היה לקלל[5],

1) [בתנחו' בובר וארא ח, יב.–יב: מובאים הדברים בלשון זו: פרעה היה א' מד' בני אדם שעשו את עצמן אלה־ת ונבעלו כנש־ם, ־לשה מאומות הע־לם ואחד מישראל, אלו הן, חירם ונבוכדנצר ופרעה ויואש וכו', שנאמר ואת יואש עשו ש טים, כד"א ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם. ע־כ. וכן בתנח' ־ארא ט: ומנין שנבעל כנשים דכ־יב וכו' ואת יואש עשו שפטים אל תהא קורא שפטים אלא שפוטים.]

2) [כצ רת בינ' פעו' מן א. שָׁזָה, ועי' מה שנאמר בהערה לפעל שָׁפָה, פ־ע', גם על איוב יא יה (כי אז תשא פניך ממום, וצ"ל הַשְׁפֵּ נִיקָ ממום).]

3) [אין הצרוף „שפוי בתוך בית" דווקא מסתבר לפי שמ־ש המלה, ואולי צ"ל: שמא אין שופי בתוך ביתו, ועי' שְׁפִי, וצ"ע]

4) [במק' דווין ושפויין היו (מד"ר ברלש' ס) שבנסחת הערוך כתוב בדפ־סים שפופין (ובמ"א סג־פים, סחופים) ועי' שָׁפוּף, ואין שפויין אלא מעוז ע"פ דווין.]

5) [לפי ההמשך אולי המכוון בשאלה, או בשלילה: לא שפוי, כאלו בפרוש: וילך ממנו השפי, מצב הבריאות, וצ"ע.]

שעד אותה שעה היה שפוי ומאותה שעה נטרד (תנחומ׳, נוסח, בלק טז)[1]. — ושביל שפוי, נקי ומתקן: לאחד שהיו לפניו שני שבילים אחד שפוי ואחד מלא קוצים וצרורות (ר׳ יוחנן, מד״ר קהלת, כי את כל מעשה). — ובספה״א: מי שהוא עת שוטה ועת שפוי כגון אלו הנכפין בעת שהוא שפוי מעשיו קיימין וזוכה לעצמו ולאחרים ככל בן דעת (רמב״ם, מכירה כט ה). וראש לה חפוי כאיש שאין לו שפוי (חנה מחלי. מנ״ח קנאות ה). גם בפירוש צוה בפה מלא לקחת מראש העזבון לשלם להאלוף כמהר״ר אייזיק ר״י את כל חובותיו שעל הבית באופן שנשאר הבית שפוי נקי מכל שעבוד וחוב (פנקס קראקא, סנה ת, א לה״מ ד, 609). נחליתי בחולי קדחת ל״ע ואין דעתי שפוי ואין כחי כמאז (חתם סופר, או״ח קמה). אך בדקנו אותי וראינוהו שפוי ומיושב בדעתו כשאר בני אדם הבריאים ההולכים בשוק (שו״ת פרח מטה אהרן לט, סו.). וראינו אותה שפויה בדעתה כשאר בני אדם הבריאים (שם כ׳, לט:). — וכמו משפה, משפע: שהיא (האצ ע) שפויה ביותר (רש״י, כתוב׳ ה:, ד״ה יכיס). ועי׳ ב. שְׁפוּי.

ב. *שָׁפוּי[2], ת״ז, — כמו שָׁפָל, niedrig, demütig; bas, humble; low, humble: שולחין ובודקין כל מי שהיא הכם ושפוי[3] וירא חטא ופרקו טוב ורוח הבריות נוחה הימנו עושין אותו דיין בעירו (תוספתא סנה׳ ז א, וכעין זה שם חגי׳ ב ט; ירוש׳ סנה׳ א).

---

[1]) [גם בתנחו׳ בלק יא. בשנויים קלים.]

[2]) [כיוצא מברור הדברים (עי׳ בפרט בהערה שאחר זו) אין לפנינו בזה לשון א. שָׁפוּי כענין השפוי מם ם, שפיי בדעתו, אלא לשון שפלות. ואולי יש להבין צורה זו (וכן ג. שְׁפָה, ב. שְׁפוּי, עי׳ שם) כהתחלפות בהבטא הלמ״ד של שפל כמו יו״ד כהתחלפות זו בכמה לשונות, כגון בצרפתית בהבטא פי כמק׳ fille וכד׳, והשוה בארמ׳ ליליא כמק׳ לילה בעבר׳ ועוד. כלשון נסיכות מבאר גם לוי במלונו שמוש זה של שפוי, אלא שהוא רואה בו מבטא של שָׁפוּף, ואלו ב. שְׁפוּי כמבטא של שפיע, ואינו נראה.]

[3]) [נ״א ושפל (עי׳ ציק״ם), וכן אין להעלם מקרבת המאמר לדברי הבריתא בתענ׳ טז.: אין מורידין לפני התבה אלא אדם הגיל רבי יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם פרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם וכו׳ וכעין זה בירוש׳ תענ׳ ב ב, ולכן אין שפוי זה אלא לשון שפלות.]

א. *שִׁפּוּי, שיפוי, ת״ז, — נסירת העצים שנשארת אחר מלאכת המשפה והמנסר[1]), Feilicht; limaille; filings: מועלין בעצים ואין מועלין לא בשפוי ולא בנסורה[2] (מעילה ג ח). הקדיש חרש לקורות מועלין בקורות ומועלין בשפוי ובנסורת, אבל גזברין שלקחו חרש לעצים מועלין בעצים ואין מועלין לא בשפוי ולא בנסורת (תוספתא שם מעי׳ א כה). עכו״ם ששיפה כו״ם לצרכו היא ושיפוייה מותרין, לצורכה היא אסורה ושיפוייה מותרין, וישראל ששיפה כו״ם בין לצורכו ובין לצורכה היא ושיפוייה אסורין (ע״ז מג.). — ובספה״א, *שפוי ברזל: שפוי הברזל יסוגו יקרה מזה כאב חזק בבטן וייבש בפה וכו׳ (קאנון ד א א ח). — *ובהשאלה לגבי קרקע, קרקע שנזוקה ונחשפה[3]: ושמי האי דאמר רבא הזיק זיבורית גובה מן העידית. שפוי[4]) עידית גובה מן הבינונית. מאי פירושה ומאי שפוי עידית וכו׳ אפילו יש להן שפוי עידית שהן פחותין מן הזיבורית וכן נכסים שדופין חרבין שהיו עידית ונשפו ונתחככו וכו׳ אבל הזיק שפוי עידית שהיא פחותה מן הזיבורית גובין ממנו מן הבינונית, ויש שפוי מן הבינונית ומן הזיבורית, אלא שאמרו שפוי עידית, שאפילו שפוי עידית היה פחותה מן הזיבורית היאיל וכארץ אחדה היא וכל שכן שפוי בינונית וזיבורית (תשו׳ הגא׳ הרכבי לג; אוצה״ג, גיטין, 99 וכו׳).

ב. *שִׁפּוּי, שִׁפּוּי כובע, ס״ז, — שפולי כסוי הגרון (הנקרא כובע), פקת הגרגרת, תפוח אדם הראשון, Adamsapfel; pomme d'Adam; Adam's

---

[1]) [עי׳ א. שָׁפָה, פִּע׳, הערות.]

[2]) [עי׳ על נסחה זו בהערת המחבר לערך נְבִיָּה עמ׳ 3485.]

[3]) [על פי הכנה זו של א. שָׁפָה, במקרא.]

[4]) [בתלמוד (גיט׳ כ.): שפאי עידית. ועי׳ שְׁפִי.]

apple: משיפוי כובע ולמטה כשרה (חולי יט.). —ושפוי ראש, תחתית הראש: מאי ראשו, שיפוי ראשו, כגון דנקט משיפוי ראשו והגרם ואזל עד דמטא תתאי (שם כ.). —ובסהמ״א: ואי זה הוא מקום שחיטה בקנה, משיפוי כובע ולמטה עד ראש כנף הריאה (רמב״ם, שחיטה א ז). ואם יגיע שרש הלשון באחת מטבעות הגרגרת למטה מן השפוי כובע וסמוך לו אז יוציא הֵ שהוא מוצא החא, ואם יגיע הלשון בשפוי כבע עצמו אז יוציא חַ שהיא מוצא החית (ר״א בלמסי, מקנה אברם, מולד אותיות).

***שְׁפוּךְ,** ס״ז, — כמו שפיכה, מעשה השופך: ואמר בעים רוחו, שיפוך[1]) מן רוחו (דונש, תשו׳ על רסע״ג, 164). ומי יתן ויהיה בי אשר בך וכו׳ ותשוב אֶת לכוחך ודי לי ממך שפוך עתירות (ד״ס יהודי מצרים וא״י ב, מן 15). —ואמר הפיטן: ועם כרגע ועתה לְהִפּוּךְ, זורי קדש עתה לִשְׁפּוּךְ (ר׳ שלמה הבבלי, אין כמדת, סליחי ליום ה׳).

שָׁפוּל, עי׳ שָׁפֵל.

***שְׁפוּל,** ס״ז, בתו״מ רק מ״ר שְׁפוּלִים, — החלק התחתון, תחתית של דבר מן הדברים, שֹׁבֶל: עמוד שהוא מוטל באויר וכו׳ וחצר שלו נידון כשיפולי אוהלין (תוספתי, אהילות יג ט). למה משכן דומה, לאשה שמהלכת בשוק ושפוליה מהלכין אחריה (תנא דבי ר׳ ישמעאל, שבת לח:). בימות הגשמם חמה מהלכת בשיפולי רקיע לפיכך כל העולם כולו צונן ומעיינות רותחין (ר׳ נתן, פסח׳ לד:). — ושפולי מעים, בית הרחם: אלו הן הוסתות, מפהקת ומעטשת וחוששת בפי כריסה ובשפולי מעיה (נדה ט ח).

[1]) [ואמנם העיר המהדיר, כי אולי צ״ל שיכוך, כנדפס כדברי ראב״ע, שפת יתר, קטח (עמ׳ 39): אמר הגאון שיכוך, ומאחר שבמלה זו יפרש המפרש כרצונו אין להשיב על הגאון, ע״כ. ועל כל פנים היה כסתבר לגרס שיפוך (גם בדברי ראב״ע), כצרוף המצוי שפך רוח במקרא.

ואולם לפ שה כתוב בתרג׳ הערבי של רסע״ג: סכון, ז״א חס, וכך נכון לפי ענין ייבוש הנהר בכתוב (ישעי יא יה); ואפשר שהיתה לפניהם במק׳ סכין הגרסה סכוב (שהיא לשון שיפוך ושפיכה) והיא שנקראה סכיך, והובנה כלשון שכיך, וצ״ע.]

ואלו הן סימניה (של אילונית) וכו׳ כל שאין לה שיפולי מעים כנשים (ת״כ, יבמי פ:). —ובסהמ״א: ובשיפולי החלוק הוא (החלק הזה) רחב והוא נשפע ומתקצר והולך למעלה (ערוך ערך ערז). יתדת, כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן (רש״י, שמי כז יט). ואח״כ הלכנו וכו׳ לראות את המעיין אשר שם שיוצא משיפולי ההר (חידי״א, מעגל טוב השלם, 107). — *ומ״י שְׁפּוּל: והחמה שחרית בשיפולו של רקיע (רש״י, יומא כנ:). כמה היתה גבוהה (הלבנה) מן הקרקע למראה עיניו באומד בשיפולו של רקיע (סוא, סנוע׳ מח).

שְׁפוֹן, עי׳ *שִׁיפוֹן, 7069, והערה שם.

שִׁפּוּעַ, ס״ז, — מקום מורד ומדרון נטוי באלכסון, חלק מבנין, מאהל וכד׳ היורד ומתרחב באלכסון, slope ;chute ;abschüssige Fläche: כל שיפועי אהלין כאהלין וכו׳ כלים שתחת השיפוע טמאים, טומאה תחת השיפוע כלים שבאהל טמאין (אהלות ז ב). היתה (הקדרה) גבוהה מן הארץ טפח, תחתיה טמא וכו׳ מפני שנידונית כשיפועי אוהלין (תוספתי אהילות יא ה). אין תיטר גבוהה המדרגה שיפוע[1]) השורה מלמעלן (ירוש׳ כלאי ו ב). לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן (ר׳ חגי, שם). ממקום דופנו הוא מודד או ממקום שיפועו מודד (ר׳ יצחק בר טבליי, ב״ב ז א). כילת חתנים מותר לנטותה (בשבת) וכו׳ ולא אמרן אלא שאין בשיפועה טפח אבל יש בשיפועה טפח שיפועי אהלים כאהלים דמו (שבת קלח:). ויחלם והנה סלם וכו׳ אמר ר׳ יהידה ברבי סימון הסולם הזה עומד בבית המקדש ושיפועו מגיע עד בית אל (מד״ר בראש׳ סט). — ובמשמ׳ נוזלים היורדים בשפוע המדה המלאה: המוכר בפיקטני[2]) כל השיפועין הרי הן של לוקח והמוכר בקטלוון בשוק משקין שבאחורי סניקת הרי הן של לוקח

[1]) [נ״א: שופע.]

[2]) [לא נתבררה המלה, הזרה לכאורה, כל צרכה. ועי׳ לאחרונה אצל קרוים, תוספת הערוך 833, ובמובא שם.]

(תוספתא ב״ב ה ז).—ובסהמ״א: ואם משפיע אותה (את השפופרת) כלפי מטה ושם עיניו בקצה העליון וכו׳ אם מרבה לה שפוע צופה מדה קטנה בעשר בעשרים ובשלשים אמה (הרכבי, זכרון לראשונים, ס״ד). אם צמחה בו מחיה וכו׳ וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב (רש״י, ויקרא יג יד). אבל ההר בית כור ממנו חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו (הוא, דברי׳ יא יא). ואלו מביאין (טמאה) ולא חוצצין האדם וכלי עץ וכו׳ ופשוטי כלי עור וכו׳ שאין עשויין אהלים אלא מתוחין בלבד ואין להן שיפוע (רמב״ם, טומאת מת יג ד).—*ובמשמ׳ שפע, Überfluss; abondance; abundance: ברוך השולח ברכה, שיפוע (רש״י, תענית ח:). גשמי בורות, שיפוע גשמים למלאות בורות (הוא, שם יט.). שיש לנו שיפוע לחם (הוא, סנה׳ קט.). הודיע בכאן כי הודעת המקום בני אדם בשפוע הטובה והחסד שהשפיע להם טובה אחרת היא (ר״י עקנין, פי׳ אבות ג יח, 98).

*שָׁפוּף[1]), ס״ז,—נגרר ונסחב בקרקע: שני תמידין שהיו ישראל מקריבין בחג היו מרכיבין אותן שני הוגנים והיו רגליהן שפופות בארץ (מד״ר ברא׳ סה).—ובמשמ׳ חלש, תשוש כח, schwach, kraftlos; faible, impuissant; weak, without strength: לפיכך לא באו כלם בימי בני אדם שפופים אלא בימי בני אדם גיבורים שיכולים לעמוד בהם (מדר׳ ברא׳ כה). דווים ושפופין[2]) היו ולא היו מפרינים אלא בפה (שם שם מ). אמרו לעוג (כשנולד יצחק) לא היית אומר אברהם פרדה עקרה ואינו מוליד, אמר להם עכשיו מתנתו (של הקב״ה) מה היא, לא שפופה, אין יהיב אנא אצבעי עליה אנא פחיש ליה (שם שם נג).—ובסהמ״א: ולקץ מלכות ארבע זרועות יעמד מלך גדול וכו׳ אדמדם שפוף[3]) העין, ויש לו שלש שׂמות אחת במצחו ואחת בידו הימנית ואחת בזרועו השמאלית (נסתרות של רשב״י, מדרשי גאולה, אבן שמואל, 193). לשפופם הוא סופים, על שם שהיה יוסף שפוף בין האומות (רש״י, במדי׳ כו לט)[1]).

1) [עי׳ שפף, הערות.]
2) [נוס׳ הערוך: ושפויין.]
3) [נ״א (ביהמ״ד יליניק ג, 79): שיפן.]

*שְׁפוֹפֶרֶת[2]), ס״ג, — כלי שצורתו צורת צנור או קנה חלול, Tube; tube: הטהורין שבעגלה, העול המצופה וכנפים העשויות לנוי ושפופרות המשמיעות את הקול וכו׳ ושאר כל המסמרות טהרין (כלים יד ה). מחצלת הקש ושפופרת הקש רבי עקיבא מטמא וכו׳ שפופרת הקנה שחתכה לקבלה טהורה (שם יז יז). שפופרת שחתכה לחטאת רבי אליעזר אומר יטביל מיד (פרה ה ז). נפל מן השפופרת לשוקת (של מי חטאת) פסול וכו׳ (שם ו א). נפל לתוכה (לצלוחית) שקצים ורמשים וכו׳ תפושת בין כך ובין כך פוסלת מפני שהיא כשפופרת (שם ט ג). ואין נותנין שני מינין בשפופרת אחת כדי שיבלעו זה מזה (תוספת׳ כלא׳ א י). שפופרת של זהבין ושל זגגין ושל נפחין ושל עושה זכוכית שנחלקה לאורכה טהורה וכו׳ (שם כלי׳ ב״מ ג י). ושאר כל הכלים שאין יכולין לקבל זיתים כגון השפופרת והטנגין שיעורן ברובן (ר׳ מא״ה, שם שם ו ט). שפופרת מאימתי מקבלת טומאה וכו׳ ר׳ יהודה אומר משיוציא את הזכר מתוכה (שם שם ז יג). עד כמה מותרת לינשא עד שלש (ראיות) יתר מכאן לא תנשא עד שתבדוק עצמה בשפופרת כיצד בודקין אותה מביא שפופרת ונותן לתוכה מכחול וכו׳ (שם נדה ח ג). שפופרת היתה לו לר״ג שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדה אלפים בים וכו׳ (עירוב׳ מג:). אין נופחין (באש) במפוח (בחג) אבל נופחין בשפופרת (ת״כ, ביצה לד.). השקה (סוטה) בסיב מהו, בשפופרת מהו וכו׳ (רבא, סוטה יט.). ותרנגולת היתה לו לר״ש בן חלפתא שנשמטה ירך שלה ועשו לה שפופרת של קנה וחיתה (חולין נז:). אין דרכה של אשה לראות דם בשפופרת

1) [בירוש׳ מו״ק סוף פרק ב, נאמר: פורסין מחצלת על גבי שיפוף (נ״א שיפף כלי לבנים) בשבת ע״כ. אבל בירוש׳ שבת ד א הנסחה: שייפות של לבינים, וכנראה כך עקר, ועי׳ בהערה עמ׳ 7069.]
2) [בעקר צורת הכפלה, שהוראתה להקטנה, מן שׁוֹפָר, שפיר, כדגמת קנוקנת מן קנה וכד׳. ועי׳ בהערות לשרש א. שפר.]

(נדה כז:). ספוג וקנקנה ופותה אלו תלמידי חכמים, משפך ושפופרת אלו הרשעים (אדר"נ מז). משל אם הניחי שתי מרגליות בשפופרת אחת לא זו שאת ניתנת ראשונה יוצאת אחרונה, כך טיפה ראשונה של יעקב היתה (מד"ר ברא' סג). — ושפופרת של ביצה[1], מין שפופרת מטפטפת טפות טפות. לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת (שבת ג ד). שרויין[2] בעליית בית ניתזה בלוד והיו נוקבין שפופרת של ביצה וממלאין אותה שמן (ר' יהודה תוספתי שבת ג ח; ועין זה שבת כט:). הלוך ומפיך תלכנת וכו' היתה מביאה שפופרת של ביצה והיתה ממלאה אותם אפרסמון וניתנת אותה תחת עקיבה בשעליה וכו' (מד"ר ויקרי טז). — ושפופרת הנד[3]: שתי שקתות שבאבן אחת וכו' היו נקובות זו לזו כשפופרת וכו' וקידש את אחת מהן המים שבשניה מקודשין (פרה ה ח). מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד וכו' (מקוא' ד ה). ערוב מקואות (זו לזו) כשפופרת הנוד כעובה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן, ספק כשפופרת הנוד ספק שאינה כשפופרת פסולה (שם ו ז). גזירה שלא יטביל מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד (חגיגה כב. והל'). — ובסהב"א: אפשר שיעשה[4] כשפופרת של קנה (ר' יהודה נאון, הלכות פסוקות, 56). אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותחתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר (רס"י, סמ' עז יד). — ושפופרת הזריקה: והמשיכה תשלם וכו' כמשיכת המים בשפופרת הזריק (קהון ח ח ו ג). — ושפופרת מגדלת: תורת הצמחים הקטנים (מיקרובים בלע"ז) הנראים רק לעין מזוינת בשפופרת מגדלת (ילחק טוביס ספר הדיפתיריה, 2).

1) [עי' בדברי לֵו, Flora I, 583 וכו', הדוחה בצדק את הצעת הקריאה: שפופרת של פִּצָּה. ושיב בדברי בראנד, כלי החרס עמ' שבז. אבל אולי אין של ביצה אלא מלה אחת, במשמ' שלפוחית וכד', וצ"ע.]

2) [צ"ל: שרויין היינו, עי' ליברמן, תוספת ראשונים.]

3) [שפופרת הנעיצה בפי הנאד.]

4) [את המזוזה.]

*שִׁפְּרוּץ[1], ס"ז,—שה"פ מן שִׁפֵּץ, הקון ושפור: נוהג בספרות ובדבור.

א. *שִׁפּוּר, ס"ז,—קול תקיעת שיפר, יאמר הפיטן: יוקש יופר וסוטן יוחפר, יישר לב יושפר בקול שפור שיפר (מחז' דעי בלדק מוסי ח' ר"ה).

ב. *שִׁפּוּר[2], ס"ז, — שה"פ מן שִׁפֵּר, יפוי והקון, Verschönerung, Verbesserung; embellissement, amelioration; embellishment, improvement, וגם בהשאלה, שפור הלשון וכדו': נוהג בספרות ובדבור.

שפח[3], ממנו מִשְׁפָּחָה, *מִשְׁפַּחַת שִׁפְחָה.

1) [עי' [illegible] הארמ' פיצא שבתו"מ (כתוב' קג.), לפי גרסת הערוך (ערך שפץ).]

2) [בסיפרי ובנאם לפי נסחה אחת: הכיחב צריך לעשות שיפור בפתיחה של ויהי העם וכו'. ואולם עי' שִׁפּוּר, הערות.]

3) [יחס המלים שפחה ומשפחה זו לזו דומה הוא ליחס המלים famulus (עבד) famula (שפחה), ו־familia (משפחה) ברומ', וכנראה נולדו מנחים אלו במלה אחת שציינה את משפחת בני הבית כיחד, ומתוך השם שציין עבדים ושפחות וכל בני הבית ברבוי, נולד מ"ו לציין את העבד והשפחה. בשמוש זה שבעבר' לא נמצא השרש בכל שפה אחרת, ואין שמוש המלה שפח כמנחה של קרבן (לוח הק בנות מרסיליה שורה 16: כל מורח וכל שפח וכל מרזח אלם יכל אדמם אש יזבח) או של כבד (סלוצק אוצר 15 .7: ובכבדת עצתי אדר שפת וכו') לפי הבנה פשוטה מורה על כל קרבה למשג השפחה והמשפחה. ואמנם בא בכתבות הבבליות אף מא"י, כגון במכתבי עמרנה חֻפְשֻׁי בכנוי לסוג של עבדים חפשיים למחצה, ואפשר שמכאן נולד שמוש המלים שפחה, משפחה, ראשונה כדי לציין סוג מסוגי העבדות. ואולם בשמוש המלה במקרא אין עוד כל הבדל בין שפחה ובין אמה, ושתי המלים מתחלפות גם כלפי אותה אשה, כגון בש"א כה כז וכו': ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך לאדני וכו' שא נא לפשע אמתך וכו'. ושם פס' מא: הנה אמתך לשפחה וכו', ואף בבראש' ל ד: הנה אמתי בלהה וכו' ותתן לו את בלהה שפחתה. מצד אחר אפשר שקבלה המלה חפשי את משמ' החפש והחרות דוקה מתוך הצרף שלח חפשי, שעקר הוראתו לא היתה אלא שלח את העבד, עד שיהיה בן חורין, וצ"ע.]

שִׁפְחָה, ס"נ, שִׁפְחַת, שִׁפְחָתִי, שִׁפְחָתְךָ, שִׁפְחָתֵךְ, שִׁפְחָתוֹ, שִׁפְחָתָהּ מ"ר שְׁפָחוֹת, שִׁפְחוֹת, שִׁפְחוֹתֶיהָ שִׁפְחוֹתֵיכֶם, שִׁפְחֹתָיו, — אָמָה, esclave; slave; Sklavin: ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחת ואתנות וגמלים (בראש' יב יו). מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים (שמות יא ה). ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה (ויקר' יט כ). והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה (דברי כח סח). ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו (ש"א ח יו). הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי עבדי אדני (שם כה מא). והלכה השפחה והגידה להם והם ילכו והגידו למלך דוד (ש"ב יז יז). העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות (מ"ב ה כו). והתנחלום בית ישראל על אדמת יי' לעבדים ולשפחות (ישע' יד ב). לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים (ירמי' לד ט). וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי (יואל ג ד). — ושפחה של אשה: ולה שפחה מצרית ושמה הגר (בראש' יו א). בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה (שם שם ב). הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך (שם שם ו). הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי (שם שם ח). ויתן לבן לה את זלפה שפחתו ללאה בתו לשפחה (שם כט כד). הנה אמתי בלהה בא אליה וכו' ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה (שם ל ד). ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו (שם לב כג). כעבד כאדניו כשפחה כגברתה (ישעי כד ב). הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יי' אלהינו (תהל' קכג ב). תחת שלוש רגזה ארץ וכו' תחת שנואה כי תבעל ושפחה כי תירש גברתה (משלי ל כג). — ושפחה, בש"י ת' מ"ר במשמ' שפחות הרבה: ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה (בראש' לב ו). — ובטוי של ענוה והכנעה לפני אדם נכבד: תמצא שפחתך חן בעיניך (ש"א א יח). ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך לאדני (שם כה כז). הנה שמעת שפחתך בקולך (שם כח כא). והנה קמה כל המשפחה על שפחתך (ש"ב יד ו). אין לשפחתך כל בבית (מ"ב ד ב). אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך (רות ב יג) — ובתו"מ: אפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת (עירובי ה ה). ומזכה לו״ן על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו, אבל אינו מזכה לא על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים (שם ז ו). והלך הבן ונכבש על השפחה וילדה הימנו בן (יבמ' ז ה). וכן שפחה שנשתחררו בניה עמה (שם יא ב). הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד כתובתן מאתים (כתוב' א ב). רואין אותה כאלו היא שפחה נמכרת כמה היתה יפה וכמה היא יפה (שם ג ז). אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר (שם ה ה). ממזר שנשא שפחה הולד עבד (קידוש' ג יג). מרבה שפחות מרבה זמה (הלל, אבות ב ז). אשם שפחה חרופה (זבחי' ה ה). איזו היא שפחה, כל שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין וכו' דברי ר"ע, רבי ישמעאל אומר זו היא שפחה ודאית (כריתו' ב ה). שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל ושאר הנביאים (מכי' מסכתא דשירתא ג). האומר לחבירו שפחה וולדנית אני מוכר לך בניה משכיחין אותה (ירוש' ב"ק ה ו). מעשה בטביתה שפחתו של רבן גמליאל וכו' (ירוש' נדה ב א). האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד הו"ד כמותה (קידוש' סט) ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו (סנה' לט.). מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת (שם לט:). הבא על חמש שפחות חרופות בהעלם אחת מהו (ר' חנינא טירנא׳ה, כרית' ט). — ישפח וכו'[1]) עשאן שפחות מבודנית ומהן משעבדן (מד"ר ויקר טז). הרי ככר בידי ששה ומעוברת משביעי וביד השפחות שנים שנים הרי עשרה וכו' לא תהא רחל אחותי כאחת מן השפחות (תנחו' ויצא ח). ושרה כשבאו המלאכים יבשרה והניחה כל שפחותיה ולשה ועשתה עוגות (פסיקתי רב', ותחמר ליון, קמג:).

---

[1]) [ישע' ג יז. ועי' מד"ר איכה אלפא ביתא רביעית, סורו טמא, ועי' גם בַּדָן, עמ' 2266.]

—יבסהמ״א גם בהשאלה: להלכד ביד הרומיים כאחד העבדים המשוחררים או כאחת השפחות הנחרפות (יוסיפון עח). תרבה להתרומם השפחה על ארונתה (כ״ס, סבת לג.). להשיג לסוד חכמה אשר לו שאר חכמות שפחות[1]) ומראש לוקחו לעבודתו (כס״ע סלקירה, רחסים חכמה, 3). כי הקודמות הצעות אל זו הנזכרת, וסולם לעלות אל זו האחרת, ותהיינה שפחות לשרת זו הגברת (סס, 9). — ואמר המשורר: ועלית עלי תבל באלו נתנה אל לך שפחה חרופה (רסב״ג, זרועי, ביחליק־רבניצקי ג, 124).

*שִׁפְחוּת, נ׳, — מצב השפחה, עַבְדוּת: מוכר אדם את בתו משפחות לשפחות ומשפחות לאישות אבל לא מאישות לשפחות (עבדים ח).—ובסהמ״א: אין אדם רשאי למכור את בתו לשפחות אחר שפחות (רמב״ן, שמות כא ח). שלא ימכר אדם בתו לשפחות לעכו״ם (סס סס).

שפט[2]), ממנו מִשְׁפָּט, **מִשְׁפָּטִי, ∴מִשְׁפָּטִי, ∴מִשְׁפְּטָנוּת, ∴מִשְׁפְּטָנִי, שׁוֹפֵט, *שׁוֹפְטָה, *שׁוֹפֶטֶת, *שִׁפּוּט, שְׁפוֹט, שְׁפַט, שֶׁפֶט, **שִׁפְטָה, **שִׁפְטִי[3]), *שִׁפִּיטָה.

שָׁפַט, פ״י, בהפסק שָׁפָט, כני שְׁפָטָנוּ, שְׁפָטְךָ, שָׁפְטוּ, שָׁפַטְתָּ, שָׁפַטְתִּי, שְׁפַטְתִּיךָ, שְׁפַטְתִּים, שְׁפָטוֹ, שְׁפָטוּ, שְׁפָטוּנוּ, שְׁפָטוּךָ, שְׁפָטָהוּ, שְׁפָטוּם, שְׁפַטְתֶּם, שֹׁפֵט, שׁוֹפֵט, שֹׁפְטָה, שֹׁפְטֵי, שָׁפוֹט, שְׁפֹט, לִשְׁפֹּט, לִשְׁפּוֹט, שָׁפְטֵנוּ, שָׁפְטֵךְ, שְׁפָט־, שָׁפְטָה, שָׁפְטֵנִי, שִׁפְטוּ, שִׁפְטוּ, אֶשְׁפֹּט, אֶשְׁפּוֹט, אֶשְׁפָּטְךָ, אֶשְׁפְּטֵם, תִּשְׁפֹּט, תִּשְׁפּוֹט, תִּשְׁפָּט־, יִשְׁפֹּט, יִשְׁפּוֹט, יִשְׁפָּט־, יִשְׁפְּטֵנִי, תִּשְׁפְּטוּ, יִשְׁפְּטוּ, יִשְׁפֹּטוּ, יִשְׁפּוּטוּ, יִשְׁפְּטֵהוּ,— שפט השופט את האדם, דן אותו, העריך את מעשיו או את מעשי אחרים כלפיו, לזכות או לחובה, to judge; juger; richten: כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וּשְׁפָטוּם והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברי כה א). לכן איש כדרכיו אֶשְׁפֹּט אתכם בית ישראל (יחזק׳ יח ל). התִשְׁפֹּט אתם התִשְׁפּוֹט בן אדם את תועבת אבותם הודיעם (סס כ ד). בארץ מכורותיך אֶשְׁפֹּט אתך (סס כא לה). התִשְׁפֹּט התִשְׁפֹּט את עיר הדמים (סס כב ב). התִשְׁפּוֹט את אהלה ואת אהליבה (סס כג לו). איש כדרכיו אֶשְׁפּוֹט אתכם בית ישראל (סס לג כ). את הצדיק ואת הרשע יִשְׁפֹּט האלהים (קהל׳ ג יז). — ושפט את ישראל, שפט את העם, שמש שופט, משל בו[1]): וישב משה לִשְׁפֹּט את העם (שמות יח יג) ושמת עלהם שרי אלפים וכו׳ וְשָׁפְטוּ את העם בכל עת (סס סס כב). ויקם יי׳ וכו׳ את עתניאל בן קנז וכו׳ ותהי עליו רוח יי׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל (שופט׳ ג ט–י). ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שֹׁפְטָה את ישראל בעת ההיא (סס ד ד). ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל תולע בן פואה וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל עשרים ושלש שנה וכו׳ ויקם אהריו יאיר הגלעדי וַיִּשְׁפֹּט את ישראל עשרים ושתים שנה (סס י א–ג). וַיִּשְׁפֹּט יפתח את ישראל שש שנים וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל שבע שנים וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט אחריו את ישראל אילון הזבולני וַיִּשְׁפֹּט את ישראל עשר שנים וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט אחריו את ישראל עבדון בן הלל הפרעתוני וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל שמנה שנים (סס יב ז–יד). וַיִּשְׁפֹּט (שמשון) את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה (סס יה כ). והוא שָׁפַט את ישראל עשרים

---

[1]) [כשמוש הרומ׳ ancilla, שפחה, בהשאלה דומה, כלפי יחס המדע לאמונה וכד׳.]

[2]) [אמנם הובאה גם לעיל עמ׳ 6835 הדעה, שאי שפט אלא התפתחות מן שבט, כאלו בלשון הכאת השופט את האשם בשוט ובשבט, אבל בפרט האוגרית תְפט במק׳ שפט באותה משמ׳ כבעבר׳ מוכיחה, כי בזמן קדום כבר היו שרשים אלו נפרדים במבטאם בלשון, וכן בא בכתבות קטכאניות מערב תְפט. כנגד זה נמצא השרש לא רק בכנענית (עי׳ שׁוֹפֵט, הערות) ובאשור׳ (שִׁפְטֻ, משפט, וכנראה אף שִׁפְּת במשמ׳ שפט) אלא גם בארמ׳ (עזרא ז כה: שפטון) בש׳ ולא בת׳. אבל אפשר שיש לראות את הצורה הארמ׳ וכן שפט a) בערבי׳ כשאולים מעבר׳, ובארמ׳ בא במק׳ זה בעקר השרש דון, דין.]

[3]) [המלה שפטני, שופטני (צ״ק סס. ועוד) איננה עברית אלא ארמית, וכנראה צדקו הרואים בה שבוש הגאים מן טפשני בלשון טפשות. ועי׳ לאחרונה בדברי ב. גיגר, בתוספת הערוך עמ׳ ת וכו׳.]

a) سفط

[1]) [עי׳ שׁוֹפֵט, הערות.]

שנה (שם יו לא). והוא (עלי) שָׁפַט את ישראל ארבעים שנה (ש"א ד יח). וַיִּשְׁפֹּט שמואל את ישראל כל ימי חייו וכו' וְשָׁפַט את ישראל את כל המקומות האלה ותשבתו הרמתה כי שם ביתו ושם שְׁפָטוֹ[1] את ישראל (שם ז יה–יז). ונתת לעבדך לב שמע לִשְׁפֹּט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לִשְׁפֹּט את עמך הכבד הזה (מ"א ג ט, וכעין זה דהי"ב א י). וְשָׁפַטְתָּ את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו (שם ח לב, וכעין זה דהי"ב ו כג). ויותם בן המלך על הבית שֹׁפֵט את עם הארץ (מ"ב יה ה). כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שָׁפְטוּ את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה (שם כג כב).—וכלי השלמה: ירא יי' עליכם וְיִשְׁפֹּט (שמות ה כא). ואולם הכסא אשר יִשְׁפָּט שם א"ם המשפט עשה (מ"א ז ז). ולא למראה עיניו יִשְׁפּוֹט ולא למשמע אזניו יוכיח ושפט בצדק דלים וכו' (ישעי' יא ג–ד). ראשיה בשחד יִשְׁפֹּטוּ (מיכה ג יא). ואמרת מה ידע אל הבעד ערפל יִשְׁפּוֹט (איוב כב יג). ויהי בימי שְׁפֹט השפטים (רות א א).—ושפט לפלוני, בשבילו, לכבודו: ויאמר (יהושפט) אל השפטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תִּשְׁפְּטוּ כי ליי' (דהי"ב יט ו).—ושפט האל רמים: הלאל ילמד דעת והוא רמים יִשְׁפּוֹט (איוב כא כב).—ובחזרת המקור על יד הפעל, שפט שפוט: האחד בא לגור וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט (בראשי' יט ט).—ושפט משפט: שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך וכו' וְשָׁפְטוּ את העם משפט צדק (דברי' טז יח). וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שָׁפַט המלך (מ"א ג כח). לא דנו דין יתום ויצליחו ומשפט אביונים לא שָׁפָטוּ (ירמי' ה כח). וּשְׁפַטְתִּיךְ משפטי נאפות (יחזק' טז לח). משפט אמת שְׁפֹטוּ (זכרי' ז ט). אמת ומשפט שלום שִׁפְטוּ בשעריכם (שם ח טז).—ושפט במשפט: מדרכם אעשה אותם ובמשפטיהם אֶשְׁפְּטֵם (יחזק' ז כז). ונתתי לפניהם משפט וּשְׁפָטוּךְ במשפטיהם (שם כג כד). ועל ריב המה יעמדו לשפט במשפטי ושפטהו[2] (שם מד כד). — ושפט מישר: ישמחו וירננו לאמים כי תִשְׁפֹּט עמים מישר ולאמים בארץ תנחם (תהלי' סז ה).—ושפט מישרים: האמנם אלם צדק תדברון מישרים תִּשְׁפְּטוּ בני אדם (שם נח ב). אני מישרים אֶשְׁפֹּט (שם עה ג).—ושפט עול: עד מתי תִּשְׁפְּטוּ עול ופני רשעים תשאו סלה (שם פב ב). — ושפט צדק: שמע בין אחיכם וּשְׁפַטְתֶּם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (דברי' א טז).—ושפט בצדק וכדו': יִשְׁפֹּט תבל בצדק ועמים באמונתו (תהלי' צו יג). יִשְׁפֹּט תבל בצדק ועמים במישרים (שם צח ט). — ושפט בין אדם לחברו: ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכו' יִשְׁפֹּט יי' ביני וביניך (בראשי' טז ה). אלהי אברהם ואלהי נחור יִשְׁפְּטוּ בינינו (שם לא נג). כי יהיה להם דבר בא אלי וְשָׁפַטְתִּי בין איש ובין רעהו (שמות יח טז). וְשָׁפְטוּ העדה בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה (במדי' לה כד). יִשְׁפֹּט יי' הַשֹּׁפֵט היום בין בני ישראל ובין בני עמון (שופטי' יא כז). יִשְׁפֹּט יי' ביני ובינך ונקמני יי' ממך (ש"א כד יב). והיה יי' לדין וְשָׁפַט ביני ובינך וירא וירב את ריבי וישפטני מידך (שם שם טו). וְשָׁפַט בין הגוים והוכיח לעמים רבים (ישעי' ב ד). ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה שִׁפְטוּ נא ביני ובין כרמי (שם ה ג). ואתנה צאני כה אמר אדני יי' הנני שֹׁפֵט בין שה לשה (יחזק' לד יז). הנני אני וְשָׁפַטְתִּי בין שה בריה ובין שה רזה (שם שם כ). וְשָׁפַטְתִּי בין שה לשה (שם שם כב). וְשָׁפַט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצמים (מיכה ד ג). — ושפט האלהים את האדם מיד אויבו, מגוי לא חסיד, וכדו', השיב לו משפט וצדק מיד רעהו: והיה יי' לדין ושפט ביני ובינך וירא וירב את ריבי וְיִשְׁפְּטֵנִי מידך (ש"א כד יה). ארוצה נא ואבשרה את המלך כי שְׁפָטוֹ יי' מיד איביו (ש"ב יח יט). יתבשר אדני המלך כי שְׁפָטְךָ יי' היום מיד כל הקמים עליך (שם שם לא). — ושפט האדם את היתום, שפט את הדלים וכדו', רב את ריבם, עמד לימינם והושיעם: למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שִׁפְטוּ יתום ריבו אלמנה (ישעי' א יז). וְשָׁפַט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ (שם יא ד). שִׁפְטוּ דל ויתום עני ורש הצדיקו (תהלי' פב ג). מלך שׁוֹפֵט באמת דלים כסאו לעד יכון (משלי כט יד).—וגם בלפני אלהים: שָׁפְטֵנִי יי' כצדקי וכתמי עלי (תהלי' ז ט). — ושפט האלהים את האדם, רב את ריבו והושיעו: תאות ענוים שמעת יי' וכו' לִשְׁפֹּט יתום ודך בל יוסיף עוד לערץ אנוש מן הארץ (תהלי' י יז–יח). — ושפט

1) [בקמץ, ועי' מנחת שי.]

2) [כך כתיב, קרי: יִשְׁפְּטֻהוּ.]

את משפטי, במשמ זו: דין לא דנו דין יתום ויצליחו ומשפט אביונים לא שפטו (ירמ' ה כח). ראיתה יי' עותתי שפטה משפטי (איכה ג נט). — וכתוספת מלה או משפט לנסוק, כצדקי וכתמי, כצדקך, כי אני כתמי הלכתי וכדו': שפטני יי' כצדקי וכתמי עלי (תהלי ז ט). שפטני יי' כי אני בתמי הלכתי (סס כו א). שפטני כצדקך יי' אלהי ואל ישמחו לי (סס לה כד). — ושפט את החוטא, עשה בו שפטים, ענש אותו, verurteilen, strafen; condamner, punir; to conde n, punish: והגדתי לו כי שפט אני את ביתו עד עולם בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בם (ש"א ג יג). ושלחתי אפי בך ושפטתיך בדרכיך (יחזק' ז ו). וכליתי אפי בך ושפטתיך כדרכיך (סס סס ח). ונתתי אתכם ביד זרים ועשיתי בכם שפטים בחרב תפלו על גבול ישראל אשפוט אתכם (סס יא ט-י). לא אפרע ולא אחום ולא אנחם כדרכיך וכעלילותיך שפטוך (סס כד ד). כדרכם וכעלילותם שפטתים (סס לו יט). יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט כי שם אשב לשפט את כל הגוים מסביב (יואל ד יב). ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו (עובדי א כא). — ושפט האלהים באדם, באותה משמ': אלהינו הלא תשפט בם (דה"ב כ ג). — ובתו"מ: ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה, שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה, עדה שופטת ועדה מצלת, הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה וכו' (סנה' א ו). — ובסהמ"א, כאותם השמושים שבמקרא וגם בהשאלה, במשמ' גזר, החליט, הכריע, urteilen, entscheiden; juger, décider; to judge, decide: והנושא ההוא יקשה להעלות צורתו על לב וכו' וישפוט הרעיון שמציאותו שקר והשכל משיב עליו וכו' (ר"י א"ת, כוזרי ה ג). ואחריו הכח המחשבי והוא כח שופט, דן על דבר שראוי שיבוקש ועל דבר שראוי להתרחק ממנו (סס ה יב). כי אנחנו נחלוק בין עצמות הגשם ושטחו ונשפוט שעצמותו עצם ושטחו מקרה וכו' ונשפוט שהכדור הגשמי הוא בעצמו כדור וכו' (אמו"ר לראב"ד א א, ח). החוש המשותף וכו' שבו ישפוט האדם שזאת העננה וכו' היא לחם והוא היותר נאות שבמזונות לו וכו' והעין תשפוט במתוק ובמר וכו' וכן תשפוט בשות האיש הלבן הוא המגן ערב הקול (סס א ו, כח). הכח הרעיוני, באה שישפוט על דברים מוחשים במשפטים חלקיים בלתי מוחשים (סס, ל). וישפטו ברפיש שכל גשם לו צורה וצורתו תאבד באבדו (סס א ז, לח) כמו שנשפוט בנפש שהיא בעלת כחות הרבה וכו' וכשפטנו בשניים ויקראו שכלים ובלשון התורה מלאכים (סס ב ו א, סג).

— נפעל, נשפט, נשפט, נשפטתי, ישפט, השפטו, אשפט, אשפטה, נשפטה, ישפטו, — בא במשפט עם זולתו אתו, רב עמו במשפט, rechten; plaider; to plead: ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני יי' את כל צדקות יי' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם (ש"א יב ז). אין קרא בצדק ואין נשפט באמונה (ישע' נט ד). והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים (יחזק' כ לה). איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט ט). ויהי כהשפט יהוא עם בית אחאב (דה"ב כב ח). — ונשפטו יחד: הזכירני נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק (ישע' מג כו). — ובמשמ' עשה משפט לעצמו ענש את החוטא לו: כי באש יי' נשפט ובחרבו את כל בשר ורבו חללי יי' (סס סו יו). ופרשתי עליו רשתי ונתפש במצודתי ונשפטתי אתו שם מעלו אשר מעל בי (יחזק' יז כ). כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן אשפט אתכם (סס כ לו). — ונשפט אותו. הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמ' ב לה). — ונשפט לזולתו: כי ריב ליי' בגוים נשפט הוא לכל בשר (סס כה לא). — ב) במשמ' סבילה, ששפטו אותו: קומה יי' אל יעז אנוש, ישפטו גוים על פניך (תהלי ט כ). יי' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו (סס לז לג). — ובתו"מ: היה אדם מישראל עובד ע"ז והיה הדיין מבקש לעשות בו דין והיה הוא בא ומלקה הדיין וכו' אוי לדור ששופטיו נשפטין (מד"ר רות פתיחתא, וסס שס). אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיו צריכין להשפט (סס א). — בסהמ"א: ואין משפט וכו' דבר נשפט באמת כמשפטו (רס"י, ישעי נט ח). ונשפטתי אתו ברב עז ותעצומות (מיד"א, מענל טוב הסס, 17). — ואמר הפיטן: ונאלו ונאלמו ונעלמו ונשרפו ונשטפו ונשפטו (ינאי, אחדים

אחודים, קרובי ברלס', זולא', יד). שפטים ומשפטיהם שופטיהם ונשפטיהם שכרם בהם וענשם בהם וכו' וכל המשפט הנשפט על ידיו יושפט (ה:א, סם.יס ומשפטיהם, קרובי סמות, זולא', קד—קס). טענות משפט נישפט וישנה פן שופט משפט ד־ר ישנה (הוא, איז אחר, סס, קס). — *ונשפט החק, נקבע יהוחק: גם לו היית מת לפני בטובה הייתי קוברך בכ־ב־ד יקינה כחק הנשפט והמחוקק על האם לעשות לבן בט:ה (יוסיפון, פרק לג).

—*הפע', *השפט,—ששפטו אותי, ואמר הפיטן: שיפט הוא אלה' משפט וכל המשפט הנשפט על ידיו יושפט ואם אמת הושפט תוקדש קדוש (יכאי, קרובי סמות, זולא', קה).

שֶׁפֶט, ס"ז, במקרא רק מ"ר שְׁפָטִים, ככ' שִׁפְטֵי,— משפט של ענש, Strafgericht; jugement; judgment, punishment: והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ער בהמה ו כל אלהי מצרים אעשה שְׁפָטִים (סמות יב יב). ומצרים מקברים את אשר הכה יי' בהם כל בכ־ר ובאלהיהם עשה יי' שְׁפָטִים (במד' לג ד). ועשיתי בך שְׁפָטִים וזריתי את כל שאריתך לכל רוח (יחזק' ה י). והיתה חרפה וגדופה מוסר ומשמה לגוים אשר סביבותיך בעשותי בך שְׁפָטִים באף ובחמה ובתכחות חמה (סס סס יס). ונתתי אתכם ביד זרים ועשיתי בכם שְׁפָטִים (סס יא ט). ושרפו בתיך באש ועשו בך שְׁפָטִים לעיני נשים רבות (סס יו מא). ובמואב אעשה שְׁפָטִים (סס כה יא). וידעו כי אני יי' בעשותי בה שְׁפָטִים ונקדשתי בה (סס כח כב). וישבו לבטח בעשותי שְׁפָטִים בכל השאטים אתם מסביבתם (סס סס כו). והשמתי את פתרם ונתתי אש בצען ועשיתי שְׁפָטִים בנא (סס ל יד). ועשיתי שְׁפָטִים במצרים (סס סס יט). נכונו ללצים שְׁפָטִים ומהלמות לגו כסילים (משלי יט כט). ואת יואש עשו שְׁפָטִים ובלכתם ממנו כי עזבו אתו במחלים רבים התקשרו עליו עבדיו וכו' ויהרגהו על מטתו וימת (דה"ב כד כד). — ושפטים רעים: אף כי ארבעת שְׁפָטַי הרעים חרב ורעב יהיה רעה ודבר שלחתי אל ירושלם להכרית ממנה אדם ובהמה (יחזק יד כא). —ושפטים גדלים: והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים וכו' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשְׁפָטִים גדלים (סמות ו ו). ונתתי את ידי במצרים והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל מא"ץ מצרים בִּשְׁפָטִים גדלים (סס ז ד).—ובסהמ"א גם במ"י שֶׁפֶט, ואף במשמ' משפט בכלל, ואמרו פיטנים ומשוררים: ידך אחווה בשיפט וימינך בצדק (יכאי, קרובי סמות, זולא', קד). שפט רעה חבא עליהם (סלמה הבבלי, אני יוס, סליח' יוס ו). יהי יועץ מחמץ את עצתו ואל יבטח בעצה הנחוצה והשופט יחמץ את שפטיו (ר"ם הנגיד, יהי יועץ, בן משלי' אברמסון, 183). ואם דן ונפרע ויוסיף ויגרע עלי טוב ועל רע שפטיו ישרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים זמורם א, 51).

***שִׁפְטִי,** ת"ז,—שנעשה בשפיטה ובשפטים: אמר לא מות חמותין לא מיתה טבעית ולא מיתה שפטיית (אוס"ח ברלס' ג ד).

שְׁפִי, סלה מדמה: ושפי[1]) עצמותיו לא ראו (איוב לג כא).

א. **שְׁפִי,** ס"ז, במקרא רק מ"ר שְׁפָיִים, שְׁפָיִם מקום נהל במדבר[2]), ערוץ נחלים: אפתח על שְׁפָיִים[3])

---

[1]) [כך הכתיב, קרי וְשֻׁפּוּ, מן א. שָׁפָה, וכך נכון.]

[2]) [לפי כל ענין הכתובים השפיים הם המקומות שאדם ובעל ריים באים ועומדים עליהם (ז"א על ידם) כדי למצא שם מים, וכן באה המלה בהקבלה אל בקעה, ועל כן צדק ת"י בתרגמו: נגדין, או (כך נראה): נגריין, ורש"י: יבלי מים (זכרי' ג ג) וכדו', ויתר התרגומים הקדומים, כנראה משום שלא ידעו את פשוטה של המלה, תרגמו לפי מה שראו כהולם את הענין, כאן כלשון הרים גבוהים (ὀρέων, in supinis, בטירא), כאן כלשון מישרים ומישור (εὐθεῖαν, πλανήσεως, planis, directum), כאן כלשון שבילים ודרכים (τρίβοις, vias, in viis, שבילא, וכך הסורי בכל מקום חוץ מן שע' מא יט), וכאן כסלעים, גיא הרים (νάπας, ירמ' יד ו, in rupibus, שם) ומעבר (διεκβολήν ירמ' יב יב), ואף כלשון שפתים (כלשון שאלית, χειλέων, ירמ' ג בא, וכט), כאלו הכונה: קול על השפתים נשמע, שאי על שפתים קינה, בודאי בעקבות דרשה מן הדרשות.]

[3]) [במגלת ישע' א: שפאים.]

נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים (ישעי מא יח). על דרכים ירעו ובכל שפיים[1]) מרעיתם (שם מט ט). שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת (ירמי ג ב). קול על שפיים נשמע בכי תחנוני בני ישראל (שם ג כא). רוח צח שפים[2]) במדבר דרך בת עמי לא לזרות ולא להבר (שם ד יא). גזי נזרך והשליכי ושאי על שפים קינה (שם ז כט). על כל שפים במדבר באו שדדים כי חרב ליי' אכלה מקצה ארץ ועד קצה הארץ (שם יב יב). ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כתנים כלו עיניהם כי אין עשב (שם יד ו).—ובספה"א, לפי ההבנה השונה של שפיים שבמקרא: וישתרעו (ההרים) באורך שפת הים כ ש פ א י ם[3]) זקופים כנד על גדותיו ויקראו בשם גבנוני מצר (ר"ם בלוך, סבילי עולם ב).—ואמר המשורר: ותרוץ כצבי על הר מוסות כגבור בשפלה רץ בסוסו, במקום לא ידעו עיט ש פ י ם[3]) ואף רגל בני איש לא רמסו (רשב"ג, בחר מהמלי, ביאליק-רבניצקי א, 45). תוגה אשר נעדר כאב צריה, ישח לבכי בעלות ש פ י ה[3]) (היא, תוגה, שם, 90). אל תאנף אם יעלה עמקם, אל תעלז אם יעמק ש פ י ם (ר"י הלוי, מי יעצר, זמורה ג, 301). ולא חדל הגבור לדלג על ה ש פ א י ם, ולרדוף אחרי הצבאים (ר"י חריזי, תחכי כח, 230).

ב. שְׁפִי, רק בהפסק שֶׁפִי, מלה מספקה[4]): ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך ואלכה אולי יקרה יי' לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לך וילך שֶׁפִי (במדב' כג ג).—ובספה"א, לפי הבנת המלה בתרגומים הארמיים ובפרשנות העברית: וכן גם אותך הרגתי, הנה לחצתי רגלך ונעשית ש פ י ופסח גם עדיין הייתי הורג אותך (רסב"ס, בראשי כט ל). רצו באזרם דרום שיתבודד וילך ש פ י[1]) במקום שאין שם ישוב בני אדם כמו שהוא הדרום (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה, כח). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שלוחיך אלופי שינאן שומעיך דיבורי ש פ י[2]) (ינאי, אמנן פ לאך, קרובי לימים נוראים, זולאי, שלא). רשום שחיטה ומליקה וקבלה והזאה והשקאת סוטה על ידי קני ,סתירה ב ש פ י[1]) (רי"ל בר לאוזן, אמ:ס כי, אזהרות, יג.). כי הוא אחר כל מושכו כחמור ילך ש פ י[3]) (אד"ם הכהן, אמת ואמונה, מחזה ז). שם נחל האש יחצה לב שמים, משבריו חזיזים ושאונו רעם, אם לא יבך לבכיתה ויליל ש פ י (יל"ג, הוי

[1]) [בסגלת ישע' א: שפאים.]

[2]) [כלו' רוח המיבש את השפיים במדבר, ועי' צַח עמ' 5445.]

[3]) [כמשמ' הרים גבוהים.]

[4]) [התרגומים הקדומים, חז"ל והמפרשים התלבטו בפרוש המלה. השבעים ותיאודוטיון תרגמו (וילך) ישר, εὐθεῖαν, כאלו משפה יִתקן, ובשולי הגליון באחד מכה"י של השבעים, συρόμενος, כלו' נסחף (כנראה בדרוש שבטשטוש מבטא החי"ת), וקרוב לכך וולג': velociter, מהר. ת"א: ואזל יחידי, (כנראה רק לפי הענין, ואף מבלי להתכון לתרגום המלה ממש); תרג, המכונה יונתן: גחין כחויא, בדרוש ע"פ שפיפון; תרג, הקטעים: בלב שפי, כלו' בשלוה. ובבבלי (סוטה י., סנה, קה) נאמר: וא"ר יוחנן בלעם חיגר ברגלו היה שנאמר ילך שפי, שמשון חיגר בשתי רגליו היה שנאמר שפיפון עלי ארח ע"כ ולפי זה מבאר רשב"ם: חיגר, ומוסיף: כמו ושפי עצמתיו (איו' לג כא), וכן הוא אומר על מאבק המלאך ביעקב (בראש' לב כט): וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר כדכתיב וכו' וילך שפי חיגר כמו ושפו עצמותיו ע"כ, ואף בלשונו הוא משתמש במלת שפי בבמש' חגר ופסח, כמובא בפנים בהמשך. וריב"ג בשרשים כותב: ויהיה ענין וילך שפי על הדרך הזה הלך שבר, כלומר ברוח נשברה, ואיננו רחוק אצלי להיות שפי אחד (ו"א מ"י מן) שפיים וכו' והענין הלך מאתם אל שפי מן השפיים וכו', ואת גזירת המלה שפי מן ושפו עצמתיו מביא גם רד"ק בשרשים בשם ר' יהודה (חיוג' או אבן קוריש). וראב"ע: וילך שפי, דברי המתרגם ארמית ידועים שהוא לבדו והנה ש פ י לבדו גם הוא כלי את ואחרים אמרו כי הוא כמו נכא' לב מגזרת ו ש ו פ ו עצמותיו והנכון בעיני שהוא מגזרת קול על שפיי' וכו' הנה הוא מנחש בלכתו כי כן כתוב ולא הלך וכו' והנה גם פה רמזתי לך סוד חתום. ואין כל הפרושים האלה מסתברים. ומהצעות החדשים ראוי להזכיר את זו של A. Kuenen, המציע לגרס: וילך לִכְשָׁפָיו או לִכְשָׁפוֹ, בהנחת שנשמטו האותיות לכ פעם אחת אחר וילך, ואולי כך נכון לפי לשון הכתוב שם כד א: ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים.]

[1]) [ביחידות, כת"א.]

[2]) [כהבנת ת"י בכתוב: בלב שפי.]

[3]) [כביאור רש"י שם: לשון שופי ושקט, וכן במובאות הבאות.]

אה, כל שיריו א, 158). דברי, סוד לבך אקרא על פניך אהבתיו, בטאח הנכלמת שפי (סוא, אסנה בת פוטיפרע, סס ג, 146). בין טורי ערבים התנהל שפי בהמלה רכה בתפלה זכה (סוא, משלי יהודה ד, משל א, 149).

ג. *שְׁפִי (?) [1]), במקורות רק מ"ר שפאים, שפי·ם,— נסרת משיפת דבר מן הדברים, Feilicht; limaille; filings: אותן שפאין [2]) מה תהא עליהן פליגי בה וכו' דתניא עכו"ם ששיפא ע"א לצורכ' היא ושפאיה [3]) מותרין לצורכה היא אסורה ושאפיה [3]) מותרין וישראל ששיפה ע"א וכו' היא ושאפיה [3]) אסורין (ע"ז מט:, וכעין זה ירוש' שם ג עז). — ובספה"א: ת"י ושיפא וכו' לי קיסם שפאין בלשון חכמים (רש"י, חבקו' ב יא). חד (כלי ההלקה) הוא דאיכא, ורבתי היא ומשרת שפאין גסין (סוא, ב"ק קיט:). ואלו שאלנו אדם על עצם העץ מה הוא והשיבונו לו וכו' הוא דבר מורכב מעצים קטנים וכו' והיה לו מקום לשאול שוב וממה אותן השפאים הדקים מורכבים (ר' שלמה פפנהיים, יריעות שלמה א, ו:).

א. *שְׁפִי, שוֹפִי, ס"ז, — מצב הבריא והשפוי, מצב תקין: אמרו לו לרבי אליעזר, ומה אם במקום שהחמיר בדם השופי, הקל בדם הקושי, מקום שהקל בדם השופי אינו דין שנקל בדם

1) [מלה זו באה בתו"מ בעקר בהמשך לדברי המשנה ע"ז ג י: כיצד מבטלה (את הע"ז) קירסם וזירד וכו', הרי זו בטלה, שיפה (נ"א שפייה) לצורכה אסורה, שלא לצורכה מותרת ע"כ, ועל כך נאמר בבבלי (מט:): אותן שפאין מה תהא עליהן וכו'. והואיל ומסתבר, כי במשנה הגרסה שיפה היא עקר, ו"א שִׁיפָּה, שִׁיֵּף אותה מן שוף, שממנו גם שופין וכד' כשם הכלי לשיפה, על כן אפשר שעקר מבטא המלה: שִׁיפִין, שִׁיפָאִין. אך, באמור בהערות לע־כים א. שפה, ב. שפה, נתערבבו שרשים אלו או בלשון חז"ל או בהעתקות המ;תיקים, ונשתרש מבטא המלה בצורת שְׁפָאִים וכד', וצ"ע.]

2) [עי' בהערה שלפני זו.]

3) [כע"ז מב.: ושיפוייה, ועי' א. *שִׁפּוּי.]

הקושי (נדה ד ו, וכעין זה ספרא תזריע פרק ג). זה הכלל שופי סמוך ללידה (תוספת' ה ח). התובעת כתובתה בבית דין איבדה מזונותיה אמר רבי יוסי ובלבד מן השופי הא מאינם לא (ירוש' כתוב' יא ג). אמרי נהרדעי אין מקיימין את השטר אלא משתי כתובות או משתי שדות והוא שאכלום בעליהן שלש שנים ובשופי (כתוב' כ.). שם האחד פישון שהוא מגדל פשתן ומימיו מהלכין בשופי (מד"ר בראש' עז).—ובספה"א: ואמר ליה שוף לי וכו' המתן לי והנח לי לעמוד בשופי באותו קרקע שהיה משועבדת לך שקניתי (רגמ"ה, ב"ב קסט.). וא"ת אלד בשופי ובנחת ת"ל בעצב תלדי (חזקוני, בראש' ג טז). לילך בו בשופי (סו"ת מהרש"ל ל, סדר הלילה). ושים זה על כלי העשוי במדת רגליך ברחבו ששני רגליך יכולין לעמוד בו בשופי וכו' (ר' עוזיה כץ, בית מדה א מ, לט:) בכדי שבשופי יגיע לוריד יערסלב וינתן ליד האלופים (פנקס קראקא, כתב יג).

ב. *שְׁפִי, שוֹפִי [1]), ס"ז,—ראש עצם הירך [2]), caput femoris: וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול וכו' ור' שמואל בר נחמני אמר שוק ושופו, מאי והעלה שופי עילויה דשוק קאי (ע"ז כה.). גיד הנשה וכו' וחותך שמנו מעיקרו דברי ר"מ ר' יהודה אומר נוטמו עם השופי (חול' עד: וצ"ב:). — ובספה"ה: חיכא דפרעי טבחי, כלומר מקום שמתחילין השופי לחתוך כשמנקרין, אותו (רגמ"ה, חול' לג:). חיצ·ן, זה גיד קצר הניתן בסוף השופי לרחבו (רש"י, פסחי' סג:). והזהירה התורה מה שעל כף הירך, וכף הירך היינו בשר השופי שקורין פופל"א בלפ"ז (ספר יראים קמ"ב).

א. *שְׁפִיָּה, ס"נ, — מצב השפוי, הבריא: ובעת שהוא שוטה אין מעשיו קיימין וצריכין

1) [מן הארמ' שופא, שופה שבתו"מ (ירוש' מגלה ה יז).]

2) [עי' במאמרו של א"י לוי, ברור מושגים וכו', לשוננו ו א, 22, וכן מזוא — טשרניחובסקי, ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע.]

חעדי' להקור הדבר היטב שמא בסוף עת שפיותו ובתחלת שטותו עשה מה שעשה (עוחו"מ כלה).

ב. *שְׁפִיָּה, ס"נ, — מצב הנוזל המוּקק, ופעֻלת השופה והמוקק: וכשמגיע לניצוצות (של פסולת השֵׁכר) משליך הן ופסולתן לחוץ ותחלת שפיותן מן הפסולת ניכר דלא בורר הוא (רס"י, סנה קלט:). כל דבר הצלול הנזרק בנחת מכלי אל כלי שלא יתערבו בו שמריו קרו ליה שפיות (הוס, ב"מ ס.). שפו שיכרא, כל היכא דאמרי לשון שפיות בנחת הוא והפסולת נשאר בשולי הכלי (ר"נ, לרי"ף סנה קלט:). — וכמו שִׁפּוּי, שִׁיּוּף, נקוי ושיפה בשופין וכד': אלו היתה שפיות הצפורן מבחוץ קודם שהקדישו בכלי שרת יהיו מכניסין לפי שאין שם ריח ועיקר (סו"ס לחב"ן הירמי כח, ורעהייגר, גנזי ירוסלים). ולא תימא דמי רגלים עשב הוא וכו' שהרי לא בא ממקום השנופת ושפיות הצפירן דקא אזיל לאבוד ואפ"ה אסיר (סס). — וכמו ג. *שְׁפִי, במשמ' נסרת: חתיך הרקות בשבת או נסורת עץ לקבל הנסרת שלו או מהינת שפיות מחכת לקחת טחינתו (פרוס המסכ' להרמב"ס, עג.).

ג. *שְׁפִיָּה, ס"נ, — חִגְּרוּת: שֶׁשִּׁיפִּין עלי ארח, שפויה כפולה[1] (רס"י קוטה י.).

*שְׁפִיּוּת, שְׁפִיּוּת, ס"ז, — הסכם, פשרה[1]) Einverständnis; accord; agreement :עישין שיפיות ביניהן ומחלקין נכסי המת (ירוס' יבמ' ד ג). — ובסהס"א גם במשמ' רצון ובטחון: תלמוד איך תתהלל בפתיות, לומדך וכו' וכל חלדו יתהלך בשפיות (ריב התלמוד והפילוסופיה, כנסת ישראל, תרמח)

*שְׁפִיטָה, ס"נ, — שם הפעולה מן שָׁפַט: אספה לי שבעים איש אמר רחמנא משעת אסיפה שבעים, ושפטו העדה והצילו העדה נמי משעת שפיטת העדה, וכו' (ס:ה' ג:). דן ידין עמו וכו' על שפיטת שמשון לפי שפסוק האחרון לישועתך וגו' לא אמרו יעקב אלא על שמשון (מד"ר במד' יד כח). — ובסהס"א, גם במשמ' הכח השופט והבוחן: ואין אריסטו עושה יותר מזכרת מן השכל בשני אלא מה שאמר אח"כ שהיא האחרון והפחות היינו מן השפיטה והציור (תגמולי הנפש, טז.). והידיעות אשר הם שפיטת הכח השכלי וסגולתו וכו' (מאמר תבוחמד אלגזאלי, מלטר, סה). שהנפש כאשר הוכנה לקבלת שפע השכל בפ"על וכו' נפסק צרכה מהעיון אל הגוף ושפיטת החושים (סס). שפיטת הטבע הגופי (סס, עמ' ע). ומגלגל שבתאי כח השפיטה והבחינה (מנחת קנאות לר"י מפיסא קוזמן, 55). ואמר יאבד יום כו' כי הלא שפיטת המערכה יגזור על איש בא' משני זמנים לפי תנועתו בעת יום הלידה או בעת ליל הלידה (ר"מ אלמשיך, איוב ג ג). וזה לא יתכן יהיה משפיטת מזל רק כח אלהי שלא מסר הוא יתב"ך העולם לגלגלים (סס ט ו). לכל יעלה על לב איש שעל יד עת שפיטת המזל לבא ימבול מחו (סס כב טז). איך שפיטת עת תנועת הכוכבים נגזרה עליהם וז"א אשר קמטו ולא עת (סס סס).

*שְׁפִיכָה, ס"נ, — שם הפעילה מן שָׁפַךְ: התורם את הכור (של יין) ואמר הרי זו תרומה ע"מ שתעלה שלים[1]), שלום מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן הטומאה (טבול יום ד ז). אם שפיכה למה זריקה ואם זריקה למה שפיכה וכו' ר' מנא אמר זריקה בעין שפיכה וכו' (ירוס' פסחי' ה ו). ואת כל דם הפר ישפך, לרבות פר דם יום הכיפורים לשפיכה (סס יומא ה ז).

---

[1]) [בהמשך לדרשת חז"ל שם, המובאת בהערה לערך שְׁפִי, שלפיה (וילך) שפי מורה על חגרות ברגל אחת, ששיפון על חגרות בשתי רגלים, יוצר רש"י את השם הפָּשוּט שפיה (פשוטה או כפולה) להבעת פרושו לענין. ואין מקום לגרסה שפיפה שבעין יעקב (המתקנת שם בצדק), שהרי יש בשפיפה לעצמה, כמו בשפיפן לשון כפילות זו, שרש"י מוסיף להבעתה את התאר: כפולה.]

[2]) [בתרגום המעים לתורה נוהג הצרוף "בלב שפי" במשמ' בלב שקט ושלם, גם לגבי היחס של שנים יחד, כגון בתוספת שבתרג' זה בבראש' כב ח (וילכו שניהם יחדו): והליכו תרוויהון בחדא בלב שפי, ולפי זה שם בראש' ג יח (בדרש על ואתה תשופני עקב): ועתידין אינון למעבד שפיותא בעיקבא ביומי מלכא משיחא. ואין עשה שפיות אלא תרג' הארמ' עבד שפיותא. ובסור' בא שפיותא גם במשמ' טהר וישר.]

[1]) [בירוש' תרומ' ב ב: בשלום.]

דאילו פסח בשפיכה ואילו שלמים בזריקה (פסחי׳ סד.).—ושפיכת דמים[1]: ולא יתייחד אדם עמהן (עם ע״א) מפני שחשודין על שפיכת[2] דמים (ע״ז ב א). חיה רעה באה לעולם וכו׳ ועל גלוי עריות ועל שפיכת דמים (אב׳ ה ט).—ולא תטמא הארץ וגו׳ מגיד ששפיכת דמים מטמא הארץ ומסלקת את השכינה (ספרי במד׳ קסא). — ובסה״א: א״כ מה ת״ל אל יסוד מזבח העולה וכו׳ שיהא המזבח טעון בעולה ובכל דמים הניתנין עליו שפיכת שירים אל היסוד וכו׳ (רש״י, זבחי׳ נא.). טעון יסוד, שפיכת שיריים (הוא, שם נב.). החורם בור של יין וכו׳ צריך שתעלה שלם מן השבר ומן השפיכה (רמב״ם, תרומות ד יח).—*ומי שפיכה, כמי שפיכות: אימתי בזמן שקדמו מי שפיכה אבל קדמו מי גשמים וכו׳ (הוא, טומאת אוכלין ב כו). ועי׳ שְׁפִיכוּת. — וברפואה, במשמ׳ מחלת שלשול קשה: השפיכה היא בערב׳ אלהיצ׳א והוא השלשול החזק (פרוש אבן רשד על פרקי אבן סינא).—ואצל הפיטן: לא פלכת ולא צלפים וכו׳ לא שפיכה ולא תמורת (רסע״ג, ובכן היה לאין, ביאליק-רבניצקי ב, 217). שפיכת דם חסידיך לעינינו תודיע (הלל בן יעקב, אמוני שלומי ישראל, קליר׳ מוסף יוה״כ, מנהג פולין). לשפיכת הנפש תשוב ככבשים צלחן (מאיר ש״ץ, תענית לצבור, קליר׳ למעשי).—ואצל המשורר: ואם תעש כזאת תהיה כשופך כלי טרח ומלאהו שפיכה (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 319).

*שְׁפִיכוּת, ש״נ,—כמו שְׁפִיכָה[3], בפרט בצרוף שפיכות דמים: ולא יתייחד אדם עמהן (עם ע״א) מפני שחשודין על שפיכות[4] דמים (ע״ז ב א). על אלו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה וכו׳ ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים

1) [ועי׳ שְׁפִיכוּת, הערה.]

2) [נ״א שפיכות.]

3) [בתו״מ מתחלף כתיב זה בכתיב שפיכת (דמים), ואף אפשר שבקצת מקומות הכונה למ״ר שפיכות ולא למ״י שפיכות. ואעפ״י שבדבור גוברת דוקה צורה אחרונה זו, יש להעדיף בשימוש זה שפיכה, הואיל והצירה פעילות, שכירות, יעילות וכד׳ הולכת ומתיחדת יותר ויותר להורות על תכונה ולא על מעשה מן המעשים.]

4) [נ״א שפיכת.]

(תוספת׳ פסחא א ב). בעוון שפיכות דמים שכינה נעלית ובית המקדש מיטמא (שם נגעי׳ א ה). ומפני שפיכות דמים ח״ב בית המקדש (ספרי במד׳ קסא). חוץ מן הע״ז וגילוי עריות ושפיכות[1] דמים יעבור ולא ייהרג (ירוש׳ שביעי׳ ד ב, סנה׳ ג ה). בכל מתרפאין חוץ מעכו״ם וגילוי עריות ושפיכות דמים וכו׳ (כנין אמר ר׳ יוחנן, פסח׳ כה., ועי׳ גם ירוש׳ שבת יד ד). עשרה דברים נאמרו בגרע וכו׳ והחשוד על העריות ועל הגזל ועל שפיכות דמים (קדוש׳ סב.). שבע מצוות נצטוו בני נח וכו׳ גילוי עריות ושפיכות דמים (ת״כ, סנה׳ נו.). באדם דמו ישפך, איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה חנק (שם נז:). כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים (תנא דבי ר׳ ישמעאל, ערכ׳ טו:). ותרא שרה וכו׳ מצחק וכו׳, ר׳ אלעזר בנו של ריה״ג אומר אין הלשון הזה צחוק אלא לשון שפיכות דמים (מד״ר בראש׳ נג).—ומי שפיכות, מים שנשפכו, ע״י אדם, מי רחיצה וכד׳: מי שפיכות שירדו עליהן מי גשמים אם רוב מן הטמא טמא וכו׳ אימתי בזמן שקדמו מי שפיכות וכו׳ (מכשירי׳ ב ג). פסקו גשמים הרי הן כמי[2] שפיכות (תוספת׳ מקואות א ה). מי שפיכות[3] ומי גשמים שנתערבו וכו׳ טמא (שם שם ו).—ובסה״א: שבעון שפיכות דמים הגשמים נעצרין (פדר״א יז). מי שפיכות הרי הן בחזקת טומאה וכו׳ אבל קדמו מי גשמים וירדו עליהן כל שהוא ממי שפיכות הכל טמא (רמב״ם, טומאת אוכלין ב כו).—ואצל הפיטן: אלהים אל דמי לדמי שפיכות (יואל בן יצחק, אלהים ירלא לו, קליר׳ ערב״ס כמנהג פוזנא).

*שְׁפִילָה, ש״נ,—עמדה שפלה של כוכב, Nadir; nadir: סידור כיכבי המזלות, גובה המזל העשירי לו ושפילתו ברביעי, והמסתכל בשבתי גובהו בין חמה וטלה ושפילתו מאזנים, צדק גבהו סרטן ושפילתו גדי, מאדים גובהו גדי ושפילתו סרטן, נוגה גובהו דגים ושפילתו

1) [נ״א ושפיכת.]

2) [לא כנ״א כמו, ועי׳ ליברמן, תוספת ראשונים.]

3) [במהד׳ צוק״מ׳: שפכות.]

בתולה וכו' מקום שפילתו של זה גוכהו של זה ומקום גובהו של זה שפילתו של זה (פסיק' זוטרי בראשי' ח יד, בובר, ו:).

"שְׁפִיעָה, ש"נ, — שה"פ מן שָׁפַע, נזילה, שתיתה: שפיעת דם (בסמים ראש, סלז). —
"וכמשמ' נטיה בשִׁפּוּע, נוהג בספרות ובדבור.

שְׁפִיפוֹן,[1], ש"ז, —שם כולל לנחשים וזחלים למיניהם, Schlange; serpent; snake: יהי דן נחש עלי דרך שְׁפִיפֹן עלי ארח הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור (בראש' מט יז). — ואמר הפיטן: והשפיפון מצפון כשבלת שטפני (רסג"ג סעה נאסר, ביאליק־רבניצקי ב, 222). —ואמר המשורר: אבד שפיפון אשר גבה לבבי כים (ר"ש הנגיד, כמה אביר יעקב, בן תהלים א, 44). ולי מרפא לכל איש נכפה וכו' ולנשוך מאפעה או שפיפון (ר"י חריזי, תחכ' ל, 253). שטן אורב לו כשפיפון עלי דרך, על כן בנפשו בחייו אל יאמן גבר (שלום הכהן, אגוס עפר, כיר דוד יה). כי לו לשפיפן הקדשתי עבדתי לא היה זה חלקי בימי שיבתי (יל"ג, משלי יהודה, משל כה)[2].

[1]) [אין בתרגומי הקדמונים (השבעים: ὄφις, וולג': cerastes הסורי: חרמנא, ת"א פתנא, ת"י חורמנא) עדות מסמכת למין מיחד זה או זה של נחשים, אלא סתם בחירת מלה שניה על יד נחש, ולכך גם כונת המקור העברי, למלה הכ ללת כל מין הנחש הזוחל, כמלת serpens על יד serpo זחל ברומ'. ואין אפוא אמת בדברי המפרשים ההולכים בפרט אחר התרג' הרומי. ואין כאן אלא כשמוש מלים מקבילות בפי העם בכל לשון, שהפכו אך אחר כך כמונחים בשפת המדע. ובירוש' תרומ' ח ג וכו' מדובר על שפיפון או בארמ' שפופינא כעל נחש קטן הדומה לשערה. ובאידית תרגמו פיפערנאטר הוא Vipernatter כשם כולל לנחשים ארסיים. ובערבי בא שַׂפ a) כשם לנחש לבן־שחור (haemorrhous), ובאשור' שפ או שב כשם למין ממיני הנחשים או כשם כולל להם.]

[2]) [בברייתא דמלאכת המשכן, ביהמ"ד ילינק, ג, 145 כתוב: כיצד היה (בצלאל) עושה, היה מביא ב' שפיפיות של זהב וכו'. אבל במ"ד' מא"ש ע"פ כתב יד: היה מביא שתי פיפיות של זהב וכו', וכך נכון.]

a) سف

***שְׁפִיר**[1]), ש"ז, —כיס קרומי שהעֻבָּר נתון בו בהולדו[2]): סימן הולד בבהמה דקה וכו' ובאשה שפיר ושליא (בכורי' ג א). המפלת סנדל או שליא ושפיר מרוקם וכו' מביאה קרבן ונאכל (כריתו' א ג). יצא הראשון מת והשני חי טהור וכו' רבי מאיר אומר בשפיר אחד טמא בשני שפירים טהור (אהל' ז ה). המפלת שפיר מלא מים מלא דם וכו' אינה חוששת לולד (נדה ג ג). שכשברא הקב"ה את האדם לא בראו ערום שנ' בשומי ענן לבושו זה השפיר וערפל חתולתו זה השיליה (תוספת' נדה' ג טו). אני ראיתי עגל כאפון בשפיר (ר' חנינא, ירוש' נזיר ז ב). אין שפיר אלא באדם בלבד וכו' שפיר שנתקלקלת צורתו מהו ר' יוחנן אמר וולד וכו' (שם נדה ג ג). אני אומר עיברה תאומים ונימוקה שילייתו של שפיר משפירת של שלייתה (שם שם ג ד). כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב וכו' ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה (ברכ' ד.). איזהו שפיר מרוקם, אבא שאול אומר תחלת ברייתו מראשו וכו' (ת"כ, נדה כה.). שפיר שטרפוהו במימיו נעשה כמת שנתבלבלה צורתו (ר"ש לקיש, שם כז:). והולד נתון בתוך מעי' והקב"ה משמרו שלא יעשה שפיר ושלא יעשה שליא ושלא יעשה סנדל (ר"א, מד"ר ויקרא יד). ר' יצחק פתר קריא בבן אדם שיש לו שתי בנות מאם אחת שתיהן מאב אחד שתיהן משפיר אחד (שם שם כג). —ובסהמ"א, ואמר הפיטן: עד מה תחפיר בנך שַׁפִּיר, תרום שפיר תגבה שליה (ר' יוסף פיאמיטא, רעיוני נא חדש, פזמונים לס"ת, מחזור איטלי' ב, קלח.). —ואמר המשורר: אהה מת אב לכל עִזּוּק וכו' ורב ספק בחק ריאה ובכבד ובכליא, ובממין ובמכות

[1]) [כך מבטא המלה בכ"י אשכנז וכן בנקוד הבבלי (פורת, לשון חכמים, 121), אך במשנ' מנקד' ליוורנו: שְׁפִיר.

המלה קרובה, כדעת רבים, אל שופר, שפופרת, אבל גם לכמה מלים אחרות שכתיבן בסמ"ך ואף בזי"ן או צד"י, ועי' ב. שָׁפַר, הערות.]

[2]) [כך נכון כדעת רב הפרשנים, ואלו רגמ"ה בבכור' יט: כותב: ושפיר היינו דם שבתוך השליא.]

ובשפיר ובשליא (ר"מ הנגיד, הנמות פליליה, בן תהלים ג, הברמן, 130).

***שַׁפִּיר** [1], ת"ז, — יפה נאה, schön; joli; handsome: ולא שפיר שהללו ילכו לקבל תורה והללו ילכו לבית הטבילה (ר"ח, שבת פז.). ועיינת' בהיבורו וכו' אשר אסף בחכמתו דברים שפירים נעימים (פנקס ועד ד"א, סכה ססז, היילפרין, 23). — ואמר המשורר: החיטים בועטים, הספרים מספרים ספורים שפירים (יונה הכהן רפא, חגיגת הקרנבל, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, שכע).

***שְׁפִיתָה**, ש"נ, — שה"פ מן שָׁפַת, ובפרט שומת קדרה לבשול: שלש אבנים שעשאן שתי כירים וכו' נטמאו שתים החיצונות אם היתה האמצעית גדולה נותן לזו כדי שפיתה מכאן ולזו כדי שפיתה מכאן והשאר טהור (כלים ו ג). נמצא (שרץ) מקום הנחת העצים וכו' ר' יוסי אומר מכנגד שפיתת הקדירה ולפנים טמא, מכנגד שפיתת הקדירה ולחוץ טהור (שם ח ח). שתי אבנים גדולות וכו' שהתקינן להיות שופת עליהן יורה גדולה או מיחם גדול אינו טמא אלא צורך וכמה הוא צורך מקום שפיתת [2] טפח (תוספתא כלים ב"ק ה ג). כופת מקום שפיתת קדרה אחת, כירה מקום שפיתת שתי קדרות (ר' יוסי בר חנינא, שבת לח:). — ובית שפיתה: בור [3] שיש בו בית שפיתה טמא ושל עושי זכוכית אם יש בו בית שפיתה טהור (כלים ח ט). — ובספה"א גם במשמ' מקום שפיתה: בבירה מקום שפיתת הקדירה (רש"י, עירובי כט.). וכשנחלקה (הכירה) לארכה נטלו שתי שפיתותיה ואם נחלקה לרחבה שתי השפיתות קיימות זו לבדה וזו לבדה (ר"מ, כלים ז ג). ג' ד(ברים) חלומן טוב, נהר, שפיתת קדרה וחטים וכו' שפיתת קדרה מ:ין שנאמר תשפות שלום לנו (הלקוטים, פרקי רבינו הקדוש ג, גריגהוט ג, מ.).

1) [ע"פ הארמ' שבמקרא (דני' ד ט, יח) ובתו"מ.]
2) [נ"א שפיתה, ועי' ליברמן, תוספת ראשונים.]
3) [נ"א: כור.]

שפך [1], ממנו *הִשְׁתַּפְּכוּת, *מַשְׁפֵּךְ, *מִשְׁפָּךְ, *שִׁפּוּךְ, *שְׁפִיכָה, *שְׁפִיכוּת, שֶׁפֶךְ, שָׁפָךְ, *שְׁפָךְ, שָׁפְכָה, *שִׁפְכוֹנִי, *תִּשְׁפֹּכֶת.

שָׁפַךְ, פ"י, שָׁפַךְ, שפכה [2]), שְׁפָכָתְהוּ, שָׁפָכָה, שָׁפְכָה, שָׁפַכְתְּ, שָׁפַכְתִּי, שָׁפְכוּ, שְׁפֹךְ, שִׁפְכוּ, שֹׁפְכִים, שֹׁפֶכֶת, שֹׁפְכוֹת, שָׁפוּךְ, שְׁפוּכָה, שָׁפֹךְ, שֹׁפֵךְ, שָׁפוֹךְ, שְׁפֹךְ, שְׁפֹךְ, שִׁפֹּךְ, שָׁפֹךְ, שְׁפוֹךְ, שִׁפְכִי, שִׁפְכוּ, אֶשְׁפֹּךְ, אֶשְׁפּוֹךְ, אֶשְׁפְּכָה, תִּשְׁפֹּךְ, תִּשְׁפָּכֶנּוּ, תִּשְׁפְּכִי, יִשְׁפֹּךְ, יִשְׁפְּכֵם, תִּשְׁפְּכוּ, תִּשְׁפֹּכוּ, יִשְׁפְּכוּ, — א) הוריק נוזלים, עפר, אבנים וכד' מבית קבולם על פני הארץ וכיו"ב, ausschütten; épancher; to pour out: ולקחת ממימי היאר ושפכת היבשה (שמות ד ט). ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח (שם כט יב). ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העלה (ויקר' ד ז). ושפך את דמו וכסהו בעפר (שם יז יג). על הארץ תשפכנו כמים (דבר' יב יו וכד; יה כג). ואת המרק שפוך (שופט' ו כ). ויתגדדו וכו' עד שפך דם עליהם (מ"א יח כח). כי דמה בתוכה וכו' לא שפכתהו על הארץ וגו' (יחזק' כד ז). הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ (עמו' ה ח; ט ו). — ושפך לפני האל, שפך נסך לאלילים: וישאבו מים וישפכו לפני יי' ויצומו וגו' (ש"א ז ו). גם להם שפכת נסך העלית מנחה (ישעי' נז ו). — ובתמונה, שפך אברי האדם מתוך גופו: וישפך מעיו ארצה (ש"ב כ י). ישפך לארץ מררתי (איוב יו יג). — ובפרט שפך דם, במשמ' רצח, הרג, Blutvergiessen; verser le sang de; to shed blood: שֹׁפֵךְ דם האדם באדם דמו ישפך (בראש' ט ו). ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם (שם לז כב). דם יחשב לאיש ההוא דם שפך (ויקר' יז ד). ולארץ לא יכפר לדם וכו' כי אם בדם שפכו (במד' לה לג). ידינו לא שפכו [1]) את הדם

1) [גם בארמ' מא"י של יהודים ולא יהודים שפך, וכן בכמה צורות בפעל ובשם בסור', בערב' سَفَكَ a), אשור' שַׁפָכֻ, ולדעת רבים קרוב לכך בערב' ובכוש' سَبَكَ b) במשמ' התיך מתכת, ואמנם כנראה קרוב לשרש זה גם שכב (שכנגדו בלשונות האחיות) במשמ' שפך, ועי' בערך זה.]
2) [כך כתיב (דבר' כא ז); קרי: שָׁפְכוּ.]
1) [כך קרי, כתיב: שפכה.]

a) سفك b) سبك

הזה (דבר' כא ז). ולשפך דם חנם (ש"א כה מא). והסירת דמי חנם אשר שפך יואב (מ"א ב לא). וימהרו לשפך דם נקי (ישעי' נט ז). ועל דם הנקי לשפוך (ירמ' כב יז). ושפטתיך משפטי נאפות ושפכת דם (יחזק' יו לח). עיר שפכת דם בתוכה (שם כב ג). למען שפך דם (שם שם ו וע ויב). ודם תשפכו (שם לג כה). על הדם אשר שפכו על הארץ (שם לו יח). נקמת דם עבדיך השפוך (תהל' עט י). השפכים בקרבה דם צדיקים (איכ' ד יג). דם לרב שפכת (דהי"א כב ח). ודמים שפכת (שם כח ג).—ובהשאלה, בצרופים שונים, שפך בוז, זעם, חמה על פ': וישפך עליו חמה אפו וגו' (ישעי' מב כה). שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך (ירמ' י כה, תהל' עט ו). עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך (יחזק' ז ח). ושפכתי חמתי עליה בדם וגו' (שם יד יט). ואמר לשפך חמתי עליהם (שם כ ח ויג וכא). ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה (שם שם לג ולד). ושפכתי עליך זעמי וגו' (שם כא לו). שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם (תהל' סט כה). שפך בוז על נדיבים (תהל' קז מ, ועי' אי' ב יב כא). שפך חרון אפו (איכ' ד יא). — ושפך לבו, נפשו, שיחו[1]: ואשפך את נפשי לפני יי' (ש"א א יה). אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי (תהל' מב ה). שפכו לפניו לבבכם (שם סב ט). ולפני יי' ישפך שיחו (שם קב א). שפכי כמים לבך נכח פני יי' (איכ' ב יט). —ושפך רוח: אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל (יחזק' לט כט). והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר (יואל ג א). ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים (זכר' יב י). — ושפך רעה: ושפכתי עליהם את רעתם (ירמ' יד טז). — ושפך תזנותו: ותשפכי את תזנותיך על כל עובר (יחזק' טז טו). וישפכו תזנותם עליה (שם כג ח). — ב) ובלשון קצרה, שפך סוללת וכד', שפך עפר לשם סלילת סוללה, aufschütten; élever; to throw up: וישפכו סללה אל העיר (ש"ב כ טו). ולא ישפך עליה סללת (מ"ב יט לב; ישעי' לז לג). ועי' סללה. — ואמר ב"ס: במקום היין אל תשפך שיח ובלא מזמר מה תשפך שיח (ב"ס גניי לב ט). העיר אף ושפוך חמה (שם לו, ו).—ובתו"מ: והמעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים (שבת כג ה). ביב שהוא קמור

1) [אולי בעקר ע"פ תמונת השופך דמעות בבכי.]

ארבע אמות ברשות הרבים שופכין לתוכו מים בשבת וכו' (ערובי' ח י). ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון וכו' (יומא ה ו)' וכי על דעתנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן (סוטה ט ו). השופך מים ברה"ר והוזק בהן אחר חייב בנזקו (ב"ק ג ב). אף הן מרבין שופכי דמים בישראל (רשב"ג, מכות א י). נטלה (את הערבה) לשופכה בית שמאי אומרים בכי יותן וכו' (מכשיר' ד ה). סילונות שבכרכין מחזיקין סאתים אף על פי נקובין שופכין לתוכן מים בשבת (כ"מ, תוספת' עירובי' ט יח). שפך זה את יינו והציל דובשו של חבירו וכו' (שם ב"ק י כח). שכל מי ששופך דם מעלה עליו הכתוב כאילו ממעט בדמות המלך (מכיל' יתרו מסכתא דבחדש ח). וכתב (לה ספר כריתות), לא השופך וכו' שופך דיו שאין בה עפץ והוא קולט מקום הכתב (ירוש' שבת יב ד). מותר למלות (בשבת) שממלא ממחיצתו ואסור לשפוך ששופך חוץ למחיצתו (ר' יוסי בי רבי בון, שם עירובי' ח ח). ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו וכו' והעובר על מים שפוכין ואפילו שפכתו אשתו בפניו (ר"ל, פסחי' קיא.). לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם (יבמ' יא.). כרות שפכה כתיב מי שע"י כריתה שופך שלא ע"י כריתה אינו שופך אלא מקלח (שם עה:). כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים (ב"מ נח:). כל המוציא שכבת זרע לבטלה וכו' כאילו שופך דמים (נדה יג.). ויעתר יצחק וכו' ששפך תפלות בעותר[1] (ר' יוחנן, מד"ר בראשי' סג). ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל (מד"ר איכה, א"ב רביעית, כ:ה ס').—*ושפך קיתון על פני חברו: לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו (סוכה ב ט). מי שפך למי ת"ש דתניא שפך לו רבו קיתון על פניו וכו' (שם גמ' כט:).— *ושפך מים, הטיל מים: ר' יוחנן נפק מבנישתא ושפך מים וכו' (ירוש' ב"ב ב ח). לא ישפוך[2] אדם מים בצד כותלו של חבירו וכו' (ב"ב יט:). — ובסהמ"א, גם בפ"ע, כמו נפע': והאשדות, מקים שמ'

1) [כך נכון בילקוט.]

2) [נ"א: יטיל, עי' ד"ס.]

הגבעות שופכים (רס״י, יהושע י מ). עד נחל מצרים השופך לים הגדול (הוא, יחזק׳ מח כח).—ואמר הפיטן: אשפוך לפניך שיח תחנה (רסע״ג, אספוך לפניך, סליחי׳ למוסף יוה״כ, סדור רסע״ג, פ׳). תשפוך דמם ארצה להרום (רגמ״ה, איה כל, סליחי׳ ליום ז). שיחות לשפוך ותחנות ערכות (ר׳ שמעון אבן אבון, אפס מזים, סליחי׳ למנחה יו״כ). לבד אשפך את רנתי ואפיל את תחנתי (רסב״ג, שחר קמתי להודות, ביאליק רבניצקי, 98). קדושיך בידם, מעגים עד שפך דם (אפרים מרגנשבורג, אלהי העברים, סליחי׳ למוסף יו״כ). אליך לב ונפש נשפוך כמים (אליה בר שמעיה, אליך לנ, סליחי׳ יום ג׳ עשי״ת). כאלו פנים נשפוך שיחים (בנימין בר זרח, איך נפתח פה, סליחי׳ יום א׳). טעה גזעו דמי אחיו בשפכו (הוא, הוריה דרך הטובה, סליח׳ לצום גדליה). נטיו רגליו כמעט לולי שפך לב כמים (הוא, שם. אלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה (אלה אזכרה, מוסי׳ יו״כ). לכן שפכתי שיח פני ביחן לבות (אזכרה אלהים ואהמיה, סליח׳ ליום ה׳ עשי״ת ועוד). אשפוך לפניך מרר שיחתי (אנא אלהי תפלתי, סליחי׳ לשחרית יו״כ). דון ידון שופך חלף בחלף (דוד בר׳ משלם, אלהים אל דמי, סליחי׳ למוסף יו״כ).—ואמר המשורר: יחשב שפך מימי פניו בשאל הונו כשפך דמיו (רמב״ע, שמעו נגידי שיר, ברודי א, סו). לא אשפכה לפני אנוש נובל את דם יקר פני ומי לחי (הוא, ברכות אנשים, שם, סלא).—*ושפך נפש, כמו ערה נפשו, שפך דמו: אז נתמלאו יושבי גונדלי קנאה וימלוך לבם עליהם וישפכו את נפשם למות (יוסיפון, גינצבורג, י). ויתגר מלחמה גדולה ברומה וישפוך נפשות רבות לאין מספר (שם, רלג).

—נפע׳, נִשְׁפַּךְ, נִשְׁפַּכְתִּי, הִשָּׁפֵךְ, יִשָּׁפֵךְ,—ששפכו אותו: שפך דם האדם באדם דמו יִשָּׁפֵךְ (בראשי׳ ט ו). ודם זבחיך יִשָּׁפֵךְ על מזבח יי׳ אלהיך (דברי׳ יב כז). ולא יִשָּׁפֵךְ דם נקי בקרב ארצך (דברי׳ יט י). הנה המזבח נקרע וְנִשְׁפַּךְ הדשן אשר עליו (מ״א יג ג). יען הִשָּׁפֵךְ[1]) נחשתך ותגלה ערותך בתזנותיך וגו׳ (יחזק׳ יז לו). כמים נִשְׁפַּכְתִּי והתפרדו כל עצמותי

[1]) [יש מציעים לגרוס: יען הֻשְׁפַּךְ.]

(תהל׳ כב יה). נִשְׁפַּךְ לארץ כבדי על שבר בת עמי (איכה ב יא).—ובתו״מ: יין של תרומה שנתגלה ישפך (תרומ׳ ח ד). וכן חבית של שמן שנשפכה וכו׳ (שם שם י). מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין (פסח׳ ב ח). נשפך הדם ימות (השעיר המשתלח, מת המשתלח ישפך הדם (יומא ו א). נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת על הדשן (סוטה ג ג). אם כן המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך קל וחומר על דמם של צדיקים (סנה׳ ו ה). נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר (זבח׳ ג ב). הדם ישפך והבשר יצא לבית השריפה (כרית׳ ו א). כל התלוי לתרומה נשפך לחטאת (פרה יא ב). לא ישפכו פירותיו (ירוש׳ שביעי׳ ב ו). חבית של יין של תרומה שנטמאת בית שמאי אומרים תשפך חבל[1]) וכו׳ (פסח׳ כ:). על הארץ תשפכנו כמים וכו׳ כמים הנשפכין ולא כמים הניסכין וכו׳ (שם כב.)—*ונשפך בקיתון: ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו בקיתון (סוטה מב:). ריאה שנשפכה בקיתון כשרה (חולי׳ מז:).—ובספה״א: ותהי המלחמה הזאת על ירדן ירחו ונשפכו שם נפשות עד אין מספר (יוסיפון, גינצבורג, רה).—ואמר הפיטן: גול יגלה לפניך ישפך ויִזַּלֵּף וכו׳ דמי ענייך הנשפכים כשגרי אלף (דוד בר׳ משלם, אלהים אל דמי, סליח׳ למוסף יו״כ).

—פֻּעַ׳, שֻׁפַּךְ, שפכה[2]), — כמו נִפְעַ׳: ולארץ לא יכפר בדם אשר שֻׁפַּךְ בה וגו׳ (במד׳ לה לג). וְשֻׁפַּךְ דמם כעפר (צפנ׳ א יז).—ושפכו אשורי אדם[3]), מעדו, כשלו: ואני כמעט נטוי (קרי: נטיו) רגלי כאין שפכה[4]) (קרי: שֻׁפְּכוּ) אשרי (תה׳ עג ב).—ובתו״מ *מִשְׁפָּךְ, במשמ׳ מִשְׁפַּךְ עפר, מקום מדרון: אל שפך הדשן וכו׳ רבי אליעזר בן יעקב אומר שיהא מקומו משופך (ספרא ויקרא, דבורא דחובה פרק ה; יומא סח: וזבחי׳ קו.). —

[1]) [עי׳ על צרוף זה לעיל עמ׳ 1424.]

[2]) [כך כתיב; קרי: שֻׁפְּכוּ.]

[3]) [ואמנם קשה הצרוף, ואולי לא כִינה קריאת המסרת וצ״ל, למשל, שפכה אשדי, מן אשד, כהוראת השרש אשד במשמ׳ שפך (דם) וכסור׳ אֶשְׁדָא כמשמ דם שנשפך, וצ״ע.]

[4]) [כך כתיב; קרי: שֻׁפְּכוּ.]

ואמר הפיטן: כי על דבר מועט נחרגו ושפך דמן (אלה אזכרה, מוסף יו"כ).—ואמר המשורר: ואם אוכל להתאפק ודודי כמים שפכה עלי חמתו (ר"מ הנגיד, הכרפה הזמן, דיואן, הברמן ג, 24). פתחה לשורר עלי פרוד ועת חננה קולה כקט שפכו בבכי כבדיה (ר"י הלוי, בעלת כשפים, זמורה ג, 341).

—התפ', הִשְׁתַּפֵּךְ, הִשְׁתַּפְּכָה, תִּשְׁתַּפֵּךְ, תִּשְׁתַּפֵּכְנָה, — כמו נשפ': תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אבני קדש בראש כל חוצות (איכ' ד א).—ובהשאלה, השתפכה נפשו של אדם: ועתה עלי תִּשְׁתַּפֵּךְ נפשי יאחזוני ימי עני (איוב ל יז). בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נפשם אל חיק אמתם (איכה ב יב).—וכתו"מ: כמה דיו משתפך וכמה קולמוסין משתברין וכו' ללמוד דבר שלא היה בתורה (רסב"ג, תנחומא לו ז). והמציץ ביופיו (של האל) מיד נשתפך כקיתון (היכלות רבתי ה, ביהמ"ד ילינק ג, 89).—ובספהמ"א: שיהא מקומו מדרון, שיהא דשנו משתפך (רש"י, יומא מה: וזבחי' קו.). ומתחנן בדמעה נתכת ונפש משתפכת (ר"י עקנין, פי' אבות ב יז, 82).—ואמר הפיטן: לך תכף ותפרש כף למול סף ותתהפך ותשתפך בגעתה (רסב"ג, לך נפשי, ביאליק־רבניצקי ב, 110). אבחר לנפשי להשתפך במקום אשר רוח אלהים שפוכה על בחוריך (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי, קינות לת"ב). — ואמר המשורר: אבל (היין) עינו מאדם כעלמים וכו' כמראה אש ומשתפך כמים (ר"מ הנגיד, הסדע, דיואן, הברמן ג, 13).

—פע', *שִׁפֵּךְ, — כמו קל: מה ת"ל מאת בני חת והלא של עפרון היתה וממנו קנאה אלא הם נתעסקו לברר מקחו ונעשים לו מליצים ועדים לפיכך שיפך עליהם כמה דיו ושיבר כמה קולמסין לכתוב בני חת עשרה פעמים (שכל טוב, בראשי' כג כ) 1).

שֶׁפֶךְ, ש"ז,—מה שנשפך מדבר ומקומו: והוציא את כל הפר וכו' אל שֶׁפֶךְ הדשן וכו' על שֶׁפֶךְ הדשן ישרף (ויקר' ד יב). — ובספהמ"א: צנון לחש, שפך שיח ותפלה (רש"י, ישעי' כו טז). וכן כאשר תעיין ענין תריחיים וכו' ויניע האסניית היושבת חוזק שפך המים (אמו"ר לרהב"ד א ה, 19).—ואמר הפיטן: צומתים חיינו בשפך דמנו להעכר (שמעון אבן אבון, אני קראתיך, סליח' ב עש"ת, מנהג פולין). לשפך הדמים לשמך מהדמים חטאי מאדמים (אפרים מרגנשבורג, אני אני המדבר, סליח' למוס' י"כ). יהיו לרצון אמריו ושפך שיחו (אליה בר שמעיה, אקרא בשמך, סליח' יוס ג). שפך שיח עמך תחון ותען שלמיך (שלמה בעמן, אזעק אל אלהים, סליח' ג עש"ת).

***שֻׁפָּךְ,** או שֶׁפֶךְ 1), שׁוֹפֵךְ, רק מ"ר שֻׁפְּכִין, שְׁפָכִין, ש"ז, — מים סרוחים הנשפכים: ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית (שבת ח א). ומודים חכמים לר"ש במוציא שופכין לר"ה ששיעורן ברביעית, שופכין למאי חזו, אמר רבי ירמיה לגבל בהן את הטיט (שבת עח., עט.). ואת מי רגלים (מרחיקים) מן הכותל ג' טפחים, התם בשופכין (ב"ב יט:).

שָׁפְכָה, ש"נ, — צנור השתן שבאבר הזכרות והאבר כלו, Harnröhre; canal de l'uréthre; urethra: לא יבא פצוע דכא וכרות שָׁפְכָה בקהל יי' (דבר' כג ב). — פצוע דכא וכרות שפכה הן ועבדיהן יאכלו (בתרומה) וכו', איזה פצוע דכא וכרות שפכה כל שנכרת הגיד וכו' (יבמ' ח א—ב). פצוע דכא וכרות שפכה מותרין בגיורת ומשוחררת וכו' (שם) 2).

---

1) [בפרוש המיוחס לרש"י תענ' כה: לפי נוסח עין יעקב בלבד נאמר על חשור מימיך: השפך מימיך, באלו בהע', ואין לסמך בקביעת הצורה על מקור בודד זה, בפרוש שבגמרא אין המלים האלה.]

1) [בדפוסים שופכין, ובמשני' מנק' ליוורנו: שׁוֹפְכִין, וגם על פי שמוש המלה בפרט במובא מב"ב יט: מסתבר, כי הרגשה המלה בצורת בינו' במשמ' נוזלים, נשפכים, ועל כן צורה זו כנראה עקר.

המלה באה, כמלה עברית, גם בתוך המאמר הארמי שבבבלי חולי' קה: ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא יתבי תותי מרזיבא משום שופכים ע"כ (דפוס ווילנא), וכך נכון ולא כמו בדפוסים שונים: שופכי.]

2) [במשנה פאה ז א נאמר: כל זית שיש לו שם בשדה וכו' בשמו שהיה שפכוני או בישני וכו', ובירוש' למשנה זו נאמר: שופכני נוטף שמן והתניגן

שפל [1]), ממנו *השפלה, *משפלת, *שפול, שפל, שפל, שפל, שפלה, שפלה, שפלות, *שפלי.

שָׁפָל, ת״ז, סמי״ שְׁפַל, נקי שְׁפָלָה, שְׁפָלָה, סמי׳ שִׁפְלַת, מ״ר שְׁפָלִים, — נמוך, תחתון, נתון למטה, niedrig ; bas; low: והנה מראה שָׁפָל מן העור (ויקר׳ יג כ). ושְׁפָלָה איננה מן העור (שם שם כא). ומראיהן שָׁפָל מן הקיר (שם יד לז). ויהי לגפן סרחת שִׁפְלַת קומה (יחזק׳ יז ו). הגבהתי עץ שָׁפָל (שם שם כד). — ובהשאלה, במשמ׳ בזוי, שמביטים עליו כאלו מלמעלה: והייתי שָׁפָל בעיני (ש״ב ו כב). להיות ממלכה שְׁפָלָה (יחזק׳ יז ד). הַשְּׁפָלָה [2]) הגבה והגבוה השפיל (שם כא לא). נתתי אתכם נבזים ושְׁפָלִים לכל העם (מלאכי ב ט). לשום שְׁפָלִים למרום (איוב ה יא).— ובצרוף לרוח, במשמ׳ ענו: demütig; humble: ואת דכא ושְׁפַל רוח (ישעי׳ נז טו). טוב שְׁפַל רוח [3]) את עניים (קרי: ענוים) (משלי טז יט). — ובתו״מ: מאוד מאוד הוי שפל רוח (ר׳ לויטס איש יבנה, אבות ד ד). והוי שפל רוח בפני כל אדם (ר״מ, שם שם י). וכשאין ישראל עושים רצונו של מקום מוסרם ביד אומה שפלה וכו׳ (ספרי דברי שה). מה הגפן הזו נמוכה מכל האילנות ושולטת בכל אילנות כך הם ישראל נראים כאילו שפלים בעולם הזה וכו׳ (מד״ר ויקר׳ לו). — ובצרופים עם ברך, נפש, דעת, ועוד במשמ׳ ענוה, ענותנות: עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלת מתלמידיו של אברהם אבינו (אבות ה יט). וכל מי שדעתו שפלה הקב״ה מצילו מן הפורענות שבעולם (כלה רבתי, י). תני ושפל ברך (מורידין לפני התיבה) ונוח (ל)תשחורת ורגיל בחכמה וכו׳ (ירוש׳ תעני׳ ב ב [1]). —ושפל בנגוד אל זריז, במשמ׳ שפל ידים, נרפה [2]): יש זריז ונשכר וזריז ומפסיד, שפל ונשכר שפל ומפסיד וכו׳ (תוספת׳ יבמ׳ ד ח). מעשה וקדמו בנות לבנים ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים (פסחי׳ פט. ונדרי׳ לו.). — ובסהמ״א: ראה ישראל עניים שפלי גולה (רש״י, דברי׳ ד כד). ואשר בשפלים וענוים יירשו ארץ (ר״י א״ח, מו״ה, הכניעה ה). ויהיה (האדם) תמיד נכנע ושפל (הוא, שם). הפרוש וכו׳ לבו רחב מאד ונפשו שפלה מאד (הוא, שם, הפרישות ד). אע״פ שהן הדיוטות ושפלים בני אברהם יצחק ויעקב הן (רמב״ם, הלכ׳ קנה׳ כח ב). מגיד הכתוב שכחו של אברהם אבינו ונפש שפלה שהיתה בו וכו׳ (מדה״ג ברא׳ טז ו, מרגליות, רקה). היאך אומרים עליכם שפלי רוח וכו׳ (ר״י אלנקאוה, מנורת״מ ב, 321). — *ושפלים במשמ׳ תחתונים: והאותות היו בשפלים וכו׳ והמכות שהיו על יד משה במטה היו בעליונים (ראב״ע, שמות יב).—והעולם השפל: הם (הגלגלים) מנהיגי מציאות עולם השפל כפי רצונו וכוונתו (קרשקש, פי׳ למו״נ ב ד). אבל הגרמים השמימיים הוא מבואר שנותנים החיות בזה העולם השפל (אבן שם טוב, שם).—ובהכפלה לחזוק, *שפל שפלים, שפל כל השפלים: שהשגחתו משגת בשפלי שפלים (אהרן בן אליהו הקראי, עץ חיים מג, סה). ותמהו כל השומעים שהקב״ה השפיע מטובו על שפל כל השפלים וכו׳ (סידי״א, מעגל טוב השלם, 62). —ואמר הפיטן: שפל הגביה בזקיפה, שתותיו כגיגית כפה (ר׳ יוסף טוב עלם, אור ישראל, יוצר שבת אחר

נשיפה אלא שהוא עושה שמן הרבה וכו׳ ע״כ, ונראה שדרשו את המלה כלשון שפיכה, אך במשנה הכונה, כדעת רב המפרשים, לשמות מקום, כגון נטופה, בי־שן וכד׳, וכאלו בא הירוש׳ לומר לך, למה נקראו מקומות אלו בשם זה או זה, והוא ע״פ טיב הפרות הגדלים שם. ואמנם לא נודע שם המקום אשר שפכני, שפכוני מתיחס אליו, וצ״ע.]

[1]) [גם בארמ׳ ובסור׳ שפל, וכן באשור׳ ובאוגרית׳ שפל, בערב׳ דרום׳ וצפ׳ נ׳ שפל a) בגזירת היבה, ועי׳ גם ב. שָׁפָה, שְׁפִי, הערות. כלשון שפלה בקרוב יש להבין גם את שמה של ארץ פלשת (שממנו פלשתי, פלשתים), אלא שכנראה שרש אחר לפנינו ולא שכול של שפל.]

[2]) [הטעם מלעיל, וכנראה העקר: הַשְּׁפָל.]

[3]) [בצרוף זה טמונה כאן כונה שבחדוד. כמבֹאר בהערה לערך שאף עמ׳ 6810 משמ׳ הצרוף שאף רוח במקרא היא כמו רעה רוח, נחל הבל ורוח; ולפי זה נאמר כאן כאלו: למה נקרא הענו שפל רוח? הואיל ואינו אלא שואף לרוח, נוחל הבל וריק. ואעפ״י כן טוב להיות שפל רוח כזה את ענוים, מחלק שלל את גאים.]

a) سفل

[1]) [וכנגד זה בבבלי תעני׳ טז.: אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל, איזהו רגיל רבי יהודה אומר מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם וכו׳.]

[2]) [ועי׳ מעין שמוש זה בפעל שָׁפֵל.]

סגועים). בך בטחון כושלים, בך גאות שפלים (ראב"ע, בך אומן, איגר. 241). לאום בשפלות נתכנה ושפלה איננה (מוקר הכל, סליחי׳ ליום ו).—ובתורת הלשון מלה שפלה, מלה שטעמה מלרע: ואם תהיה ואו העטף במלה שפלה ר"ל מלרע תהיה כשבא כמו אנשים ונשים וטף וכו׳ (ר"י א"ח, ספר הרקמה לריב"ג יח, וילנסקי ב, רכב).—ושפל בשמ׳ נתון כלו למטה, שטוח: ופעמים יבואו לידך הקרקעות התלויות בראש ההר ונגרות או שחויות ושפלות או עגולות ועקומות (ראב"ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת ב, 79). וכן אם תהיה הבקעה שפלה ונמוכה נהוג בשפלותה ונמיכותה המנהג הזה (הוא, שם). שלש מדות בעגולה ואלו הן, התלויה התלולה והשפלה וכו׳ השפלה איזו היא, זו הנתונה על הארץ כשדה עגולה או צורה עגולה (מסכת המדות ה, 48 ואילך).

שָׁפֵל, פ"ע, שָׁפְלָה, שָׁפַל, יִשְׁפַּל, תִּשְׁפַּל, יִשְׁפָּלוּ, תִּשְׁפַּלְנָה,—היה נמוך, נתון למטה, niedrig sein, werden; être bas; to be become low: ורמי הקומה גדעים והגבהים ישפלו (ישע׳ י לג). ובשפלה תשפל העיר (שם לב יט). ושפלת מארץ תדברי (שם כט ד). וכל הר וגבעה ישפלו (שם מ ד).—ושפל הקול, נעשה נמוך: וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור וכו׳ (קהל׳ יב ד).—וכהשאלה, בשמ׳ ירד ערכו וגאונו: וישח אדם וישפל איש (ישע׳ ב ט). עיני גבהות אדם שפל[1] (שם שם יא). ועל כל נשא ושפל (שם שם יב). ושפל רום אנשים (שם שם יז). ועיני גבהים תשפלנה (שם ה טו).—ובסהמ"א: נטבעו הכתלים התחתונים בארץ עד ששפלה תקרת העליה (רש"י, ב"ב ו:).—ואמר הפיטן: גודעה ונפלה, ושקעה ושפלה, כמו שקערורות (ינאי, אם יכהה, קרובי׳ ויקרי, זולאי, קלט). רום רענן מטה שפל (ר׳ שלמה הבבלי, תוחלת ישראל, סליחי׳ יום ב עפי"א). שח גבהות ישראל ורום יהודה שפל (אליה בר שמעיה, הי אלהי ישראל, סליחי׳ יום ד עפי"א). וארץ שפל רומי וגדל שברי (אוין ספל, סליחי׳ ל״י עצה. תכלאל א, קלט).—ואמר המשורר: וישפל בשלשה בחרון

אף ורפיון לב בצרה ואמר לא (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, רעז).—וביני סעו׳, *שפול, כמו שפל: וגם השפיל בני קדר נבזות ושם נפשם שפולה[1] גם דוויה (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מ, 12).

—הפעי׳, השפיל, השפלתי, השפילו, בשפיל, משפילי, השפיל, השפילך, השפילהו, השפילו, אשפיל, תשפיל, תשפילי, ישפיל, ישפילה, ישפילנה, תשפילנו,—עשה שישפל, erniedrigen; abaisser; to lower, humiliate: יי׳ מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם (ש"א ב ז). וגאות עריצים אשפיל (ישע׳ יג יא). והשפיל גאותו (שם כה יא). כי אני יי׳ השפלתי עץ גבה (יחזק׳ יז כד). כי אלהים שפט זה ישפיל וזה ירים (תהל׳ עה ח). כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב (משלי כה ז). גאות אדם תשפילנו (שם כט כג). וראה כל גאה והשפילהו (איוב מ יא).—והשפיל לארץ, או עד ארץ: ובכצר משגב חומתיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר (ישע׳ כה יב). קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ (שם כו ה).—ובצרוף לפעל אחר: אמר למלך ולגבירה השפילו שבו (ירמ׳ יג יח). המשפילי לראות בשמים ובארץ (תהל׳ קיג ו).—וכמו קל: ותשפילי עד שאול (ישע׳ נז ט). כי השפילו ותאמר גוה[2] (איוב כב כט).—ואמר בן סירא: אל תבז לאנוש במר רוח, זכר כי יש מרים ומשפיל (ב"ס גני׳ ז יא). מאד מאד השפל גאוה כי תקות אנוש רמה (שם שם יז).—וכתו"מ: משפיל הגבוה ומגביה השפל (תוספת׳ סוטה ד ב). שאם רצה להשפיל ישפיל, להגביה יגביה (ירוש׳ ב"ב ד ב). ואם מגים לבו הקב"ה משפילו (עירובי׳ כד.). ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו (נדרי׳ נה.). משפיל לזה ומרים לזה (מד"ר בראשי׳ סח). ואם היה מקום גבוה היה משפילו ועושה אותם מישור וכו׳ (שם במדי׳ א).—והשפיל עצמו: ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכו׳ (עירובי׳ יג:). אמר לו הקב"ה (לדוד) הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני (מו"ק טז:). אמר לו הקב"ה אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני ח׳ פעמים וכו׳ (מד"ר בראשי׳ עה).—והשפיל

¹) [במגלת ישעי׳ א: תשפלנה.]

¹) [ואמנם אולי צ"ל שפויה.]

²) [ותאמר גוה, פרושו: ותרים, וחזוק הקומה; ועי׳ בפרושו החדש של העורך לכתיב.]

דעתו: ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו (ערכ' טו:). — ובכהס"א: ולאחר זמן השפיל המלך אותו פחה (סו"ם הרי"ף קלח). ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב (רש"י, ויקר' יד ד). שחי והשפילי יותר משפלות ארץ את הכנעתך (הוא, ירמ' י יז). שפיל לסיפיה דקרא, השפל עיניך לשפלו של מקרא, לסופו (הוא, עירובי' קח.). — *והשפיל הקריאה, קרא בלי הטעמה: ובאות אשר לצד הטעם אתה משפיל התנועה הראשונה אע"פ שהיא גדולה (כד"ק, מכלול, ליק, קלח.) ותשפיל האות שבצדה אם היא בתנועה קטנה (הוא, שם). והתיצבו בכובעים (ירמ' מו ד) וכו' לפי שהטעם רחוק מהחולם תעמיד האות החלוטה כמשפט (במתג) אבל כשהטעם באות שבצדה תשפילנה (הוא, שם). — ואמרו פיטנים ומשוררים: אם יקיפם ראש ותלאה, וישפילו ראש מהלאה (ינאי, אם יכהם, קרובי ויקרי, ז"לאי, קלג). בטעמו הפילם, ולשאול השפילם (דונש, דעה לבי, סער הסיר, 4). גאון לבבכם השפילו וישרו ואל תעפילו (ילחק אבן גיאת, מה יחרון, שם, 22). בהשתחויתו, לכל ראה אותו, מלא כל קומתו, ומשפיל חמוקים (ראב"ע, כדוד הסיר, כהנה א, 26).

הפעי, *הָשְׁפַּל, — שהשפילו אותו, ואמר ב"ם: רבים נשאים נקלו מאד והשפלו יחד (ב"ם גני' יא ו). — ובתו"ם: שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו (סוטה מז:). בלשון זה הושפלו בלשון זה הוגבהו וכו' (מד"ר ויקר' ח). ויתרומם הגוי הקטן והגבוהים הושפלו ויהי שלום ואמת בכל הארץ (שם אסתר, ויגד לו). — ובסהס"א: וכשקרא פרעה בפתחו של משה וכו' אמר לו אני פרעה המושפל (מדרש ויושע, ביהמ"ד ילינק א, 48). ויש להחזיק טובה למלכינו אשר לא יושפלו בעניני נערות (ר' סלמה אבן וירגה, שבט יהודה סמד יז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כב דנו בה שפל כמראה שפל כמו כן תושפל (ינאי, אם יכהם, קרובי ויקר', זולאי, קלה). ועיר ההללה ביפי נגבהה לאחריו משפלה (תלמידי מנחם, לנגור בתעודה, סער הסיר, 5). רומם קריה עד עפר משפלת (רגמ"ה, איה כל, סליח' יום ד). איך מכל אמות, השפלתי עד תהומות (ר' אמתי בירבי ספטיה, איך מכל, סליחות, מגלת אחימעץ, קלאר, קיג). והם שתים ומשפלים עד מאד (בנימן בר זרח, איה קנאתך' סליח' יום ב'). ועיר האלהים משפלת עד שאול תחתיה (אזכרה אלהים ואהמיה, סליח' לפני תפילה).

—התפ', *הִשְׁתַּפֵּל, — השפיל והרפה ידיו, התרשל, התרפה, nachlässig sein; être indolent; to be careless: ובשפלות ידים (קהלת י יח), ע"י שנשתפלו ישראל מלחנות במחלוקת ידלף הבית (מד"ר ויקר' יט). ע"י שנשתפלו מלעשות תשובה בימי ירמיה ידלף הבית (שם). ע"י שהאדם הזה משתפל לקנח גופו כראוי יעלה גיפו חטטין (שם). ע"י שהאשה הזו משתפלת מלבדוק עצמה בעונתה ידלף הבית (שם). —*ובסהס"א, במשמ' ירד, נטה כלפי מטה: ולכך שוקעת במערב שכשהולכת ומשתפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע חשיכה (רש"י, פסחי' נח:). —*וכמו השפיל עצמו וכו': הסתלסל מבלי התגדל והשתפל מבלי התנבל (מנחם מאירי, מש"ב נפש, סער הסלסול). ואמר החכם מי שהשתפל בנפשו הגביהה ומי שהתגאה בה השפילה (הוא, משלי יד ג).

—נפע', *נִשְׁפַּל, — נעשה שפל: כי נחלשה ונשפלת מלכות בית דוד (רש"י, ישע' יד כט). ובשפלה שנשפלו ישראל עד עכשיו חשפל עיר מטרופולין של פרס (הוא, שם לב יט). נשפלה גדולתו (הוא, דהי"ב י יח). הומק סורו, נשפל גאותו (הוא סנה' לב:). מבא ליה ארעא, נשפלת כעין גומא (הוא, שם לה.). וכמה שרים גבה לבם ונשפלו (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, 185). —ואמר הפיטן: אלהי בקראי סעפי נשפלו (רסב"ג, וארץ אספיל, ביאליק-רבניצקי ב, 183). — ואמר המשורר: והשפל לטוב לב קוממיות (ר"מ פנגיד, בן משלי, אברמסון, 264).

שֵׁפֶל, ש"ז, כנ' שִׁפְלֵנוּ, — מקום שָׁפָל, מצבו של השָׁפָל: שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זכר לנו (תהלי קלו כג). נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בַּשֵּׁפֶל ישבו (קהלי י ו). — ובתו"ם: בשפל גגים גגו (של העני) ובמרום הרים כרמו וכו' (בן סירא, כתובי קי: ועוד) [1]. —

---

[1]) [מאמר זה מובא גם, כתוספת מיד מאחרת ועם פרוש בפרסית, בגליון ב"ם גני' מ ל, בנוסח: כל ימי עני רעים בן סירא אומ[ר] אף בלילא, בשפל גגים גגו במרום

ובסהמ"א: ויש מי שאומר כי השפלות היא שתתחיל בשלום מי שתפגע בו ותשב בשפל המושבות (תקון מדות הנפש לרשב"ג, כט). כשהגיע מרכז הירח לנקודת רום גלגל הקפה או לשפלו (ר' י' הישראלי, יסוד עולם ג ט, מו:).—ואמר הפיטן: ראה ענים מורה מאד בלחץ ובשפל ישבו (ר' אליעזר ברבי שלמה, בין כסה לעשור, סליחי' ב עפי"ת). לתל עולם עירי ולשפל רמותי (אליה בר שמעיה, אריה ביער, סליחי' יום ד).— ואמר המשורר: בחר מיתה משונה על קלון שפל ובוז דלות (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 150).— ·ושפל, במשמ' ירידת מי הים, בנגוד לגאות, נוהג בספרות ובדבור.—·ושפל כלכלי, ימי שֵׁפֶל וכדו' נוהגים בספרות ובדבור.—ובמליצה: שפל המדרגה [1] מצב ירוד ביותר, נוהג בספרות ובדבור.

שִׁפְלָה, ש"נ,—כמו שֵׁפֶל: וברד ברדת היער, וּבַשִּׁפְלָה תשפל העיר (ישעי' לב יט).

שְׁפֵלָה, ש"נ, כנ' שְׁפֵלָתוֹ,—שטח נמוך בארץ, ארץ שְׁפָלָה, Niederung; terrain bas; low land: בערבה בהר וּבַשְּׁפֵלָה ובנגב וגו' (דברי א ז). אשר בעבר הירדן בהר וּבַשְּׁפֵלָה וגו' (יהוש' ט א). ההר והנגב וְהַשְּׁפֵלָה והאשדות (שם י מ). ואת הַשְּׁפֵלָה והערבה ואת הר ישראל ושפלתה [2] (שם יא טז). וירשו הנגב את הר עשו וְהַשְּׁפֵלָה את פלשתים (עובד' יט). כשקמים אשר בַּשְּׁפֵלָה לרב (דהי"ב א טו; ט כז). וּבַשְּׁפֵלָה ובמישור (שם כו י). ופלשתים פשטו בערי הַשְּׁפֵלָה והנגב ליהודה (שם כח יח).—ובתו"מ: וביהודה ההר והשפלה והעמק, ושפלת לוד כשפלת הדרום (שביעי' ט ב). הר והורו, עמק ועמקו, שפלה ושפלתו (תוספת' שביעי' ז י). ושפלה שלה (של יהודה) זו שפלת לוד (שם). סימן לשפלה שקמים (שם שם יא) [3]. איזה הר שביהודה זה הר המלך, ושפלתו זו שפלת דרום (ירוש' שביעי' ט ב).

שפלת שבהר כהר והר שבשפלה כשפלת (שם).— ואמר המשורר: ותרוץ כצבי על הר מזמות, כגבור בשפלה רץ בסוסו (רשב"ג, בחר מהמלי', ביאליק-רבניצקי א, 45).

שִׁפְלוּת, ש"נ,—בצרוף שפלות ידים, הורדת הידים ברפיון ובעצלות, Nachlässigkeit; indolence; carelessness: וּבְשִׁפְלוּת ידים ידלף הבית (קהלי' י יח).—ובת"מ, ·במשמ' מצבו של הַשָּׁפָל: שגורמין שפלות לשונאו של הקב"ה (סוטה מח.). שגורמין שפלות של ישראל (שם).—·ובמשמ' כניעה, ענוות יתרה: שהיה נוהג בשפלות לפני המקום (מד"ר במדי' ד).—ובסהמ"א: אבל הכניעה היא שפלות הנפש ושחותה (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה א). וכן ראש התשובה השפלות והשחות והכניעה (חוה, שם ח). והענוה ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח (ר"מ א"ת, ח' פרקים ד). ובחסד תנשא המעלה ובשפלות תעמוד הטובה ובסבל תחיה ההצלחה וכו' (ר"י בן זבארה, ס' שעשועים, דודזון, 77). שפלות הוא הערכת הנפש בפחות מערכה (ס' הגדרים). שלח ידך ממרום ה' אלהים כי אין תולעת שבטבור הארץ שפל כשפלותנו (ר"ש אבן ויגא, שבט יהודה, התנה בסוף הספר). ואני מכיר חסרוני ושפלותי בעיון ובכל חכמה (היד"א, מעגל טוב השלם, 63).—·ובמשמ' נמיכות: מעי, לשון שפלות ועומק (רש"י, ישעי' יז א). ולא יהא עליון נפסד בשפלות קרקעיתו של תחתון (הוא, ב"ב ו:). וכן אם תהיה הבקעה שפלה ונמוכה נהוג בשפלותה ונמיכתה המנהג הזה (ראב"ח חבפיא, חבור המשיחה והתשבורת ב, 79). בו (בס' פדר"א) מדת הארץ וכל אחד מהגלגלים וטבעי הכוכבים והמזלות וכו' ועלייתם וירידתם ונשיאותם ושפלותם ומשך תנועתם (ר"י א"ת, כוזרי ד כט). — ואמר הפיטן: ומתוך שיפלות הגבהה (ינאי, אומנם על, קרובי' ויקרי, זולאי, קמא). שפלות ושאילת שלום תשאלו כמלאכי השלום (הוא, אדוס אסר, קרוב' במדי', שם, כח). ובשפלותי עודדני חי ממית ומחיה (ראב"ע, אורחותיך, איגר, 238). חזה את שפלותי ורחם על עדתי (ברוך בר שמואל, אני הוא השואל, סליח,

---

הרים כרמו, ממטר גגים לגגו מעפר כרמו לכרמים. ועי' בדברי מ. צ. סגל, ב"ס השלם, עמ' 89 ושוב בעמ' רעג על מאמר זה.]

1) [כדגמת בסתר המדרגה (שה"ש ב יד).]

2) [כך כתיב, קרי: וּשְׁפֵלָתוֹ.]

3) [בספרי דברים ו כתוב: בתר זה הר המלך בשפלה זה שפילות (נ"א שפלות) דרום, וצ"ל: שפלה.]

מוסי יו״כ). אבינו מלך גמול חסדך לחולך שחות, ראה שפלותו ותחליף כח (מעז צר הקלאי, אבינו מלך, סליחי מנחס יו״כ).—ואמר המשורר: ואמרו עוד למי שפלות ועני (ר״ם הנגיד, בן משלי, אברמסון, 128). היה רש או אחי שפלות (הוא, שם, 150). שפלות תעלה לאיש (הוא, שם, 323). מאס כל שיר ושפלותו והתרחב בעליוני (רשב״ג, קמח סניר, ביאליק-רבניצקי א, 115). ומנהו יהיו יגון ותדוה, ועז מצח ושפלות וענוה (ר״י בן זבארה, בתי הנפש, בסוף ס׳ שעשועים, דודזון, 166). שפלות חיים וכאב מות כל אחד משנה שברון, אם אי אפשר לאיש מזה או זה יש במות יתרון (רש״ט פלקירא, ס׳ המעלות ג, 51). טהרה ופרישות וחריצות ידים, ת׳ אדם המעלה עם שפלות רוח (יל״ג, קוצו של יוד ג, קסא 7, 9).—°ובחשבון, שפלות המעלה, המספר הנמוך ביותר בשורת מספרים: והוא שתחלק שפלות המעלה על ג׳ וכו׳ הנה כאשר תחלק שפלות המעלה שהוא ו׳ על ג׳ יעלה ב׳ (ראב״ע, מעשה חושב, 92). — °ובמשמ׳ דרגה שפלה ובזויה במדות, Niedertracht; bassesse; baseness, נוהג בספרות ובדבור.

***שְׁפָלִי,** ת״ז,—נתון בשפל, niedrig; bas; low: ובאשר יצטרכו לשאת את הארון יוסרו (הבדים) מהטבעות השפליות ויושמו בטבעות העליונות (ראב״ע, שמות כה יב). שלפי דעתם של כת זו האדם הוא המין הפחות והשפלי שבכל הנבראים (רשב״ל דוראן, מפארה ישראל, דרוש ג, לא:).—והעולם השפלי: כי נראה זה הגלגל הסובב זה העולם השפלי כלומ׳ התחתי מתנענע (ס׳ יצירה, קונטרס המסורה, דוקס, 79). ואמר אריסטו והנפש לא תרד כולה אל זה העולם השפלי המורגש (רש״ט פלקירא, ס׳ המעלות א, 26). אם לא קרב האדם אל האשה בעולם השפלי לא מצאהו הזמן והיה נמלט מעלו (ידעיה הבדרשי, הפרדס ז).

שפן[1], מכנו שָׁפָן.

שָׁפָן, ת״ז, מ״ר שְׁפַנִּים,—בעל חיים מן הטורפים בגדל ארנבת, השוכן בנקיקי סלע[2], hyrax; Klippdachs; mermotte; rock-badger, Syriacus: ואת השפן כי מעלה גרה הוא וכו׳ טמא הוא לכם (ויקר׳ יא ה). ואת השפן, כי מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו וגו׳ (דבר׳ יד ז). סלעים מחסה לשפנים[1] (תהל׳ קד יח). שפנים עם לא עצום וגו׳ (משלי ל כו).—ובתו״מ: אף הגמל והארנבת והשפן והחזיר (ר׳ שמעון, עוקצ׳ ג ג). את השפן זו מדי וכו׳ מה השפן הזה יש בו סימני טומאה וסימני טהרה כך היתה מלכות מדי מעמדת צדיק ורשע (מד״ר ויקר׳ יג).—ובספה״מ: שועל אחד היה דק ודל בשר וכו׳ ושב כמו השפן מחוסר וכפן (ר״י בן זבארה, ספר שעשועים א, דודזון, 100). מעוז ירושלים מחסה הוא לשפנים עם לא עצום כמוכם הגבורים (מאפו, אהבת ציון, טז).—ואמר הפיטן: שפן וצעירת רגלים צבאו על ירושלים (ר׳ מנחם ברי מ״כיר, אין מושיע, יוצ׳ שבת ב חנכה).—ואמר המשורר: מה תיראו רכי הלבב, בושו יחדיו שפני סלע (רמח״ל, לישרים תהלה, ג). — °ובמשמ׳ ארנבת ביתית, lepus cuniculus; Kaninchen; lapin; cony, rabbit, נוהג בספרות ובדבור[2].

שְׁפָן, ע׳ שָׁפוּף.

***שְׁפַנָר,** שׁוּפְנָר, — ת״ז מספק[3]: תנא בעל הקיפין (צ״ל הפיקין) והשופנר, א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן בעל הפיקין שיש לו כסתות הרבה,

---

1) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

2) [כך דעת החוקרים לפי סימני חחיה במקרא, וכן בערב׳ דרומ׳ תִיפַּן, ואלו ממפרשי ימי הבינים היו שפרשו במין ארנבת, cuniculus, ולפי זה השמוש בלשון הדבור. ועי׳ בדברי לו, Flora IV, 56, ועוד.]

1) [וכתב בעל מנחת שי: במקצת ספרים השין דגושה וברובן שלפני רפויה והלמד במאריך במקצתן, ע״כ, וברסאלת אלתקריב ואלתסהיל של אבן ג׳נאח (הוצ׳ דרנבורג) עמ׳ 280: ואיצ׳א מחסה לשפנים, תואלת פיה ת׳לאת׳ חרכאת אחדהא שבא ופתח תחת אלשין, ע״כ, ובעברית: וגם מח-ה לשפנים, באו בו רציפות שלוש תנועות שאחת מהן שוא ופתח תחת השין.]

2) [ע״פ הכנה זו בכתובים, ועי׳ בהערה שלפני זו. וכן גזרו מזה גם °שְׁפַנִּיָּה, ש״נ, במשמ׳ לול לשפנים אלו.]

3) [עי׳ בהערי׳ שאחר זו.]

שופנר שאין לו כסתות כל עיקר[1]) (בכורות מס.).

שפע[2]), ממנו °הַשְׁפָּעָה, ∴הִשְׁתַּפְּעוּת[3]), *שָׁפוּעַ, °שְׁפִיעָה, *שֶׁפַע, שֶׁפַע, שִׁפְעָה, ∴תַּשְׁפַּעַת[4]), ∴שִׁפְעָתִי[4]).

***שָׁפַע,** פ״ע, — פלט והזיל הרבה, שתת, ausströmen; décharger (beaucoup); to stream forth: בהמה גסה ששפעה חררת דם חרי זו תקבר ונפטרה מן הבכורה (ר״א בן יעקב, בכור׳ ג ח). ואלו הן הוסתות מפהקת ומעטשת וכו׳ ושופעת[5]) וכמין צמרמורת אוחזין אותה (נדה ט ח). מביא כוס מלא יין מביא זית איגורי נותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב (תוספתא נזיר ד ח). נתן לבניו (של אברהם) באר שהיתה שופעת בכל מחנה ישראל (שם סוטה ד ג). פעמים שהיא בתולה לדמים ואינה בתולה לבתולים וכו׳ ואפילו שופעת כל שבעה לזכר וכו׳ (ירוש׳ נדה א ג). שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל היו בהן בהורים שהיו מגנין את החמה ביופיין והיו כשדיות רואות אותן ושופעות זבות וכו׳ (ר׳ יוחנן, סנה׳ לב:). תנוקת שלא הגיע זמנה לראות אפילו שופעת כל ז׳ אינו אלא ראייה אחת (ר״ש בן יהולדק בשם רב חלקיה בר טוביה, נדה י:). — ושפע ממנו: אזוב שהטביל עצו עם גבעוליו וכו׳ והמים שופעין מן העץ לגבעול כשר (תוספתא פרה יב ג). — ובמשמ׳ התפשט ויצא: רשות הרבים השופע לרשות היחיד הרי זה כרשות היחיד וכו׳ רשות היחיד השופע לרשות היחיד הרי היא כרשות היחיד (שם שבת י ג). תנור ששפתית שופעות לתוכו וכו׳ שפתיו שופעות לאחוריו נידון באחוריים (שם כלים ב״ק ו טו). היו בו שתי שערות בנגע ושופעות חוצה לו טמא, היו חוצה לו ושופעת לתוכו טהור (שם נגע׳ ב ג). היתה בהרת מסובה לראש לעין וכו׳, כגרים על ראש חוטמו שופע אילך ואילך, כגרים על ראש אצבע שופע אילך ואילך טהור (ר׳ יוסי ברי יהודה, שם ב

---

[1]) [במקום זה כתוב בתוספת׳ בכור׳ ה ב, בנוסח הדפוסים: בעל הקיפין והשיופצד, אצבעותיו גרומות אצבעותיו מרוכבות זו על זו, שהיתה אצבע גדולה עקומה פסול וכו׳, ע״כ, ואצל צוק״מ (ה 7): בעל הפיקין (כך נכון) ושיופגד וכו׳.

המפרשים לא עמדו על הוראתה ומקורה של המלה, וכן אין Preuss, Bibl. Talm. Med., עמ׳ 269 מנסה להכריע בין דעותיהם השונות של מפרשים ומלונאים, שהוא מונה אותן כדלקמן:

א) רש״י (או המיוחס לרש״י) על דברי ר׳ יוחנן בגמרא: שאין לו פרק ם באגודלו (ועי׳ גם בהערת משה לנגא בס׳ מרפא לשון ללעז שבפרוש רש״י).

ב) ראב״ד לרמב״ם (הלכ׳ בית המקדש ח יג), על יסוד דברי התוספות לגמרא (שלפיהם בעל הפיקין הוא בעל עגבים גדולים) כאלו איש נטול עגבים.

ובצדק מעיר פ., שאין במציאות לא חסר פרקים ולא נטול עגבים.

ואולם אין ספק שלפי הענין מדבר כאן על מום שברגלים, ובמשנה (בכורות ז ו) שאין השפנר (או שיופגד, שיופצד) נזכר בה, בא במקומו העיקל, ושם ביאר הענין: מקיש בקרסוליו ובארכבותיו ובעל פיקה והעיקל, איזהו עיקל, כל שמקיף פרסותיו ואין ארכבותיו נושקות זו לזו וכו׳ ע״כ. ומכאן ברור, שאין הפיקים אלא פיקים שברגל (ובמשנה שם בהמשך: פיקה יוצא מגידלו וכו׳), ואין עקל זה (עי׳ אצל פרוים עמ׳ 268) אלא אדם עקום רגלים, אשר כשהוא מקיף פרסותיו אין ארכבותיו נושקות, וכזאת לפי זה גם משמ׳ המלה שפנר, שופנר וכד׳, והיו שמנו בעברי עקל, והיו ששנו שופנר במלה לעוית.

ואשר לגזירת המלה אפשר שיש למצא בה מלה לטינית כגון sup narius במשמ׳ כפיף ועקום, מן supinare הטה למעלה, לאחור, המשמש בפרט לגבי אברי הגוף הנטויים למעלה. ולפי זה יש להבין גם את דברי ר׳ יוחנן במשמ׳: על רגלים שאין בהן פיקת בירך נכרת, ועל כן הן כפיפות, בנגוד לבעל הפיקין שיש ברגליו יותר מפיקת בירך אחת, וצ״ע.]

[2]) [במקרא ובתו״מ בא השרש בעקרו במשמ׳ רחב ורבוי, כי כן בא, מלבד שֶׁפַע, בפרט בס׳ איוב שִׁפְעַת מים (כב יא; לח לד) באותו שמוש כמו רחב מים (כז י: ורחב מים במוצק) ובקציר רחב בלבד (ו י: רחב לא מוצק תחתיה) ככנוי למים העליונים שמאחרי הרקיע המוצק העלולים להציף את העולם במבול. באותה משמ׳ בא אולי גם בארמ׳ במלי אחיקר שבתעודות יב, שו׳ 77: ונכסן שב[יען] (אך אולי שפיקין) במשמ׳ ונכסים הרבה. גם בסור׳ בא שפע כלשון רחב העוכר על גדותיו. ועי׳ בהערות לכל מלה משרש זה. מן הערב׳ הָשוה בארט WU 51 שבעa), ורם בשפע.]

[3]) [שם הפעולה מן התפ׳ השתפע, נוהג בספרות ובדבור.]

[4]) [כמ״פ בא במקרא שִׁפְעִי (דהי״ב ט יז).]

[5]) [ונאמר בגמרא (סג. וכו׳): ושופעת, שופעת הא שפעה ואולא, אמר עילא בריה דרב עלאי בשופעת דם טמא מתוך דם טהור.]

a) سبغ

יב). —ושפעה הקורה, במשמ' היתה רחבה מאחרות, כאלו יוצאת ועודפת עליהן: בנוהג שבעולם אדם יש לו קורה שופעת היכן הוא נותנה, לא באמצע טרקלין כדי שתסבול קורות שלפניה וקורות שלאחריה (ר' חנא ברבי כהנא, מד"ר ברא‎ש' יד). —ושפע האהל וכדו', היה צר למעלה והלך ורחב כלפי מטה, sich verbreitern; s'élargir; to broaden, widen: אהל שהוא שופע[1]) ויורד וכלה עד כאצבע, טומאת באהל כלים שתחת השפוע טמאים (אהלי ו ג). איזוהי קרחת מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר, איזו היא גבחת מן הקדקוד השופע לפניו עד כנגד שער מלמעלן (נגעי י י). כל השופע ויורד מטירום אמנום ואילך א"י, מטורום אמנום ולהלן חוצה לארץ (תוספתא תרומ' ב יב) [2]). —ובסהמ"א: ושופעת[3]) ויורדת למטה בארץ במלא קומת האדם (ערוך ערך עלת). עטרה, שורת בשר המקפת במקום המילה בגבות ושופע ויורד עד סופו (רש"י, יבמו' ע.). —*וכפ"י, בשמ' הרחיב: הצפירת בזמן שאדם מעמיד אותה וכו' צופה הוא מקום רחוק לפי אותו השפיע ששופע אותה (תשוי הגאוני' הרכבי, יד). —ובהשאלה גם לגבי מושגים מפשטים: ואח"כ השגנו שזה הנמצא וכו' שופעות מאתו מציאיות רבות (ר"מ א"ת מו"נ א נח). ובאלו הפנים אמר שיניע האלוה הגלגל וכו' והטוב ממנו שופע תמיד (הוא, שם ב ד). כלם שופעים מהאל יתעלה (הוא, שם). השפע השכלי דאלהי אשר ישפע על הנביאים ויתנבאו בו (ר"י הריזי, מו"נ א מ). ואולם הקסם והחלום למה שהיו מהכחית השופעות מהגרמים השמימיים על האופן שזכרנו והיה מה שישפע מהם מהמחשבה והדמיון וכו' (רלב"ג. מלחמ' ה', ב ו). הנבואה וכו' הוא שפע שופע לשכל האדם רוחני מדעי מאתו ית'

---

1) [אין אפוא שיפע, שפוע וכדו' בשמ"ש זה לשון נטיה באלכסון, אלא כינתו במקורות רק לדבר הצר בקצה אחד והולך ושפע, עובר ומתרחב לצדדין.]

2) [בירוש' הוריות א ב נאמר על זה שעבר עברה אחרי שהורו חכמים וחזרו והורו בשנוי: רבי מאיר אומר נותנין לו שהות עד שישמע (על שנויי ההוראה), רבי שמעון אומר עד שישפע, ובנסחת הירושי שבבבלי, בסק' פעל זה (כנראה אך כפרוש): עד שישמע ממש, ונראה שט"ס לפנינו, וצ"ע.]

3) [הטלית, שעשאה כאהל.]

באמצעי או בזולת אמצעי (ר"ח קרשקש, אור ה' ב, ד א). והנה להיות החום המשוער שופע מן הגלגלים באמצעות כוכביהם וכו' (ר' יהודה מוסקטו, קול יהודה לכוזרי א א). — ואמר המשורר: ואי שכלי אשר היה תמול שופע (עמנואל, מחבי' א, ברודי, יח). —ובינ' פעו', *שִׁפֵּעַ, כְּתל שפוע, צר למעלה ורחב למטה, עודף ותלוי מעל דבר: אם יש כותל שפוע והמת תחתיו מביא הטמאה לדברים הטהורים שתחתיו (אזכן הקראי, ספר גן עדן, טמאה וטהרה, קכב:). — ואמר הפיטן: בינה שמינית קבועה, חכמה בימין תקועה, לעד בכתר שפועה (ר' סעדיה בן יוסף המאוחר, לבי לעלמה, מעמוני נסתרים א' כח).

—פעי, *שִׁפֵּעַ, בתו"ם רק בינ' מְשֻׁפָּע[1]), — מרחב ויוצא לכאן ולכאן[2]): מה היו חירות הללו לא היו משופעות אלא נדודיות ולא היו תרוטות אלא מוקפות וכו' (מכי' בשלח א). אם היה המקום (חצר השתפין) משופע אפילו בארבע אמות דחבריה מימחי הוא בידיה (ירוש' נדרי' ה א). כדאמר רבא בכותל משופע הכא נמי בכותל משופע (סנה ה.). לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך, הסוס טפילה לרוכב וכו' (ר' חנא בר יודן, מד"ר ברא‎ש' סח). ד"א וסרוחים על ערשותם אלו קטיות (וילונות) משופעות שהיה לכל א' וא' כד"א וסרח העודף (שם ויק א ה)[3]). —ובסהמ"א, *גם

---

1) [במלונים מובא כעדות לבנין זה גם המאמר במד"ר בראש' סט: ויצק שמן על ראשה, שופע לו מן השמים כמלא פי הפך, ע"כ. ולפי הערת אלבק (שם, עמ' 797) אין זו אלא הוספה זרה, וגם שם הכונה: הקב"ה שופע לו שמן מן השמים, בבנין קל ולא פעל.]

2) [אין מְשֻׁפָּע בתו"ם, מלכסן, נטוי באלכסון סתם, כשמ"ש הנפוץ בסהמ"א ובלשוננו היום. אלא, כיוצא מהוראת השרש בכללו מֻרחב (בפרט למטה), יוצא ושופע ומתרחב לצדדים.]

3) [במד"ר ויקרא ט כתוב: מעשה בר' ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד (נ"א: פגע באדם, פגע בו אדם) שהיה משופע ביותר א"ל משנת רבי מתקבלה גבן וכו' בדקי במקרא ולא מצאו במשנה ולא מצא' וכו' ע"כ. אמנם הגרסה משופע באה כך בכל הדפוסים ובכתבי היד. בעל מ"כ מפרש משפע: מצוין ונאה בבגדיו כתלמיד חכם, ועין יוסף: שהיה משופע בבגדים נאים, ואלו ביד יוסף מובאת דעת הערוך: שהיה

במשמ' נטוי באלכסון [1]: כי משוין פני קורת בית חבד וכו' ואין מניחין פניה עגולות ומשופעות (ערוך ערך טרף). כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות וכו' אלא חלק יהא ומשופע (רש"י, שמות כ כג). ותאי השער היציע וכו' שהוא מוסב ומשופע (שם, במד' לד ז). לפי שאדם המשופע בנכסים ותאב לקנות קרקע גדולה קונה אותה כשהוא מוצאה בהרבה יותר מדמיו (שם, ב"ק כח:). והן מטין עצמן באלכסון והולכין כשהן משופעין לצד היבשת (שם, ב"מ קז:). כי כבר הבנת וכו' ענין צל הא"ץ וכי הוא משופע של אופל עגול דומה לאהל (ר"י הישראלי, יסוד עולם ג יז, כח:). אבל חורים שהם עליונים ביותר וכו' או מקום שהוא משופע ביותר שלא יעמוד בו דבר וכו' אינן צריכין בדיקה (משום חמץ) (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ב, 226). האלופים היקרים חכמתם משופעת בוקעת על ראשי עם קודש (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת שפח, היילפרין, 56).
—*ומשֻפע בנכסים, במשמ' שהשפיע עליו האל נכסים הרבה [2]: לפי שאדם המשופע בנכסים ותאב לקנות קרקע גדולה קונה אותה כשהוא מוצאה בהרבה יותר מדמיו (רש"י, ב"ק כח:). ודוחק את חייו כדי להדר המצוה וכו' אם זימן לו הב"ה ממון יתר על צרכו והוא משופע בנכסים וכו' ואם אינו משופע בנכסים חייו קודמים (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, 416). ווזסמן גנש היה משופע — כמו עשרת אלפים בכל מכל כל (פנקס ועד ארבע ארצות, לאחר שנת של"ו, היילפרין, 458). —ואמר הפיטן: הנך יפה, עור משובחת כמטה משופעת (ינאי, שיר השירים, קרובה לפסח, זולאי, רעו).

— הפעי'. *הִשְׁפִּיעַ — נתן בשפע, ביד רחבה, reichlich geben; donner avec largesse; to give amply: כל המשפיעין [1]) במדה גסה רשאין למכור את הדמאי, אלו הן המשפיעין [1]) במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי התבואה (דמאי ב ז). דברים שדרכן לימדד בדקה ומדדן בגסה משפיעה [2]) ומוכרן וכו' הלוקח מן התגר ואמר זה מתוקן וזה אינו מתוקן: אף על המתוקן אינו נאמן וכו' חבר שהיה מוכר משפיע ומתוקן [3]) (תוספתא שבדפוסים דמאי ג טו—יט). מקום שנהגו להשפיע משפיע לו כל צורכו עד שלא נתמלאו אחורי המדה ושולי המדה (תוספתא ב"ב ה ג). — והשפיע כסף, טובה, שלוה וכדו', לאדם ועל אדם: אנשי מגדל לא נתגאו אלא מתוך טובה שהשפיע להם וכו' אנשי סדום לא נתגאו אלא מתוך טובה וכו' אמר להם המקום בטובה שהשפעתי לכם אתם משכחין את הרגל מביניכם וכו' (תוספתא סוטה ג י—יב, וכעין זה מכי' בשלח מסכתא דשירה ב). כך אמר משה וכו' בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל (דבי רבי ינאי, ברכ' לב.). גלינת בכפרים וכו' בא ואראך אותם שהשפעת להן טובה והן כפרו בך (עירוב' כא:). בעסת עליהם (על ישראל) אינן יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד, יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים וכו' (ת"כ, תעני' כג.). (הקב"ה) מדקדק עם הצדיקים וכו' כדי להשפיע להם שלוה ליתן להם שכר טוב לעולם הבא, משפיע שלוה לרשעים

שפל וענו, ולכן חשב שהוא חכם. ואולם מצד הענין והלשון אין שני הפרושים האלה יחד מניחים את הדעת, כי אין בענין רמז לבגדים נאים ואין עושר או ענותנות לעצמם מעוררים את הרושם שאדם הוא תלמיד חכם. ואולם מה שאפשר היה לראות מיד, הוא יפיו של אדם והדרת פניו ובריאות מראהו בלבד, וכן בא כתו"מ הצרוף יפיפין ביותר (נדר' כ:). והנה הוער בערך א. שָׁפֶה, פע', כי בא בכמה מקומות בתו"מ משופה במק' משופע, כנראה משום טשטוש המבטא, ואלו כאן כנראה הנכון: אדם משופה ביותר, במשמ' מנוקה ובריא, בקרוב לנאמר על עגלון מלך מואב שהיה איש בריא מאד (שופט' ג יז), וכן נאמר במשנה (מנח' יז ח): לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו שלשים ותשע.

רק על מעשה זה ברי' ינאי מיוסד המאמר שבמדרש תהלים (בובר יח): ולב כסילים לא כן, אלו המשופעים ביותר ואין להם לחלוחית של תורה, ע"כ, ונראה הדבר כאלו הבין בעל המאמר משופעים כלשון שופעי נוזלים אבל נוזלי תורה אין בהם. ומובן שאין מקום לתקונו של בובר: הפושעים.]

[1]) [ראה הערה לתו"ם.]

[2]) [כנראה ע"פ הבנה כזו במאמר שבמדר"ר ויקרא ט המובא לעיל.]

[1]) [אמנם במשנה שבירושלמי ובגמ־א שם, בכמה דפוסים, הגרסה: המשופעין, המישפעין, אבל במדב"ם: המשפיעין כבמשניות, וכן נכון.]

[2]) [ז"א משפיע את המדה, נותן בשפע]

[3]) [כך נכון בדפוסים ולא כנסחא־ית שאצל צוק"מ. ועי' גם ליברמן תוספת ראשונים למקום.]

וכו' כדי להפרע מהם לעתיד לבא (ר"ע, מד"ר ברא' לג). אמר לו אם כן השפיע לו (לעשו) שלוה בעולם הזה וכל יראה גאות ה' לעתיד לבא (שם פס קז). ומשפיע שלום לרשעים ומש"ם להם מיעוט מעשים טובים שעשו בעוה"ז וכו' (שם ויקרא כז). על דברת בני אדם, על מדברות שהרשעים מדברים בהם בעוה"ז וכו' והקב"ה משפיע להם שלום, כל כך למה לברם האלהים לברר להם מדת הדין וכו' (שם קהלת סדר א, אמרתי אני בלבי).—*ובהשאלה, השפיע מוסר, ואמר בן סירא: (תורה) המציפה כפרת תבונה וכירדן בימי קציר, המשפיעה כיאור מוסר וכגיחון בימי בציר (ב"ס גני' כד כו).—ובמשמ' הרחיב והטה לצדדין: הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קבר נועץ קנה בד' שעות ביום ויראה להיכן צלו נוטה משפיע ועולה משפיע ויורד (עירובי' מג:). — ובסחמ"א, בכל המשמעויות האמורות: ואם משפיע אותה (את השפופרת) כלפי מטה וכו' אם מרבה לה שיפוע צופה מדה קטנה (הרכבי, זכרון לראשונים, סיד). אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם[1]) טובה ומלטם מן המבול (רס"י, בראשי יא ס). אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וכו' רחמנים הם על הכל (רמב"ם, עבדים ט ח). רוח שם משתתף וכו' והוא ג"כ השפע השכלי האלהי אשר ישפיע על הנביאים ויתנבא בו (ר"ם א"ת, מו"נ א מ'. כי משפע זה הנברא הראשון וכו' השפיע הבורא· ית' שכלים נפרדים (ר"י ן' לטיף, צורת העולם י). כי טבע השלמות וכו' שכאשר היה בשעור שיוכל להשפיע ממנו לזולתו תמצא לו תשוקה וכו' (רלב"ג, מלחמי ה' ב ו). מוסר ה' וכו' אע"פ שהבטחתיך כי בעשיית המצות ישפיעו עליך טובות מן השמים מ"מ אם יתמהמהו חכה להם וכו' (ר"י בן כמאלס, פ' משלי ג יא).—*וכמו הקל, כפ"ע: עורף, הוא גבה הראש המשפיע לצד הצואר (רס"י, ויקר' ה ח). וראשו (של הר ההר) משפיע ונכנס לתוך הים (הוא, במד' לז ז). (העושה סוכתו) כמין צריף, כוך של ציידין וכו' ועשוי ככוורת שמשפעת והולכת שגגו וקירותיו אחד (הוא, סוכי יט:).—*והשפיע על דבר או על אדם וכדו', העביר מרוחו עליו, גרם לשנוי ברוחו, beeinflussen; influencer; to influence: הכח השכלי ההוא ישפיע על הכח המדמה בעבור הדבק' יחד (ר"י א"ת, כוח מן יג ד). כי ההתחלה הראשונה השפיעה ממציאותה הפשוט בתכלית הפשיטות שכל אחד הוא העלול הראשון וכו' (ר"י אלבו, העקרים ב יא). הנה בהכרח יהיה במציאות דבר מה ישפיע על גשמים כ.ה צורות מתחדשות (אמו"ר לראב"ד א ו, לב). א"כ בעצמותו המופשטת לא ישפיע הגלגל צורה רק בתנועתו (שם). וזה המשפיע ברצון האל ית' כבר ישפיע על גשם צורה ואחר תפסד וכו' וכבר ישפיע על גשם מה צורה וכו' ישמרה מן הכליון לעולם (שם). השכל הפועל הנקרא אישים, והוא אשר ישפיע על הנביאים וכו' (פרקי ההצלחה, פאר הדור, לג). והאמת כי חוש המשוש בהשתמש:ו בו כפי כונת התורה ולקיום המין ולשמח נפש אשתו וכו' ולזה ישפיע נפש טהורה בגוף הנוצר (מנחת קנאות, קופמן, 83). — *ומשפיע, מאציל מכוחו על זולתו, וביחוד הבורא: נאמר שהעולם נתחדש משפע הבורא ושהוא המשפיע עליו כל מה שיתחדש (ר"ם א"ת, מו"נ ב יב). ומשפיע ומאציל עליהם מהכח והעצמה שנתן לו יוצרו (ר"י הישראלי, יסוד עולם ב ט). וזה המניע הוא המשפיע הצורות על החמרים והנפשות על הגשמים, ולא נחקור הנה אם זה המשפיע ראשונה ובלי אמצעי הוא האל ית' וכו' (אמו"ר לראב"ד א ז). ולא יהיה הוא המשפיע על גשם מה נפש הנביא והפיל סוף, ועל גשם אחר [נפש] הנמלה או התולעת (שם).—ואמר הפיטן: השפע מקור מים חיים מזנקים, ומנפת צופים ומדבש מתוקים (ר"א קליר, אתו מלוות וחקים, קרוב' א שבועות). מי ימלל גבורות אל ומי יוכל להודיע פלאותיו וצדקותיו אשר פעל והשפיע (רמב"ע, מתי שכל, דוקס, 63). מציון מכלל יופי חותם הופיע, ממקום טהרה תרמו וחכמתו השפיע (מאיר בר יצחק אדיר ונאה, יוצ' שבת אחר שבועות). שתרצה רחש רחומיך, שתשפיע שלום שבטיך (יהי רצון מלפניך, עבודת יו"כ, מחז' איטל' ב, קלא:). —ואמר המשורר: אם ישפיע אל טובה לך, הודת לו ועשה בה טובה (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 16).

1) [במק' השפיע להם שבתו"ם, בקצורים דומים לפני כנויים בלשון המקרא.]

התראג, ואשר גזר אלהים להשפיע לך מטוב יבואך (סוף, בן קהלת, אברמסון, 47).

—התפ', *הִשְׁתַּפֵּעַ,—התרחב ועדף כלפי מטה: דברי הכל במשתפע (הגג) עשוה טפחים וכו' ר' יוסי בעי אם במשתפע עשרה טפחים וכו' כגג הן (ירוש' עירוב' י ו).—ובספה"א, גם במשמ' היה נטוי באלכסון בכל כוון שהוא: כשתכסה המשכן ל' אמה נשארו י' אמות שמשתפעות ויורדות בקרשים אחורי המשכן וכו' נשארו אמות משתפעות ויורדות ע"ג הקרשים בצפון וכו' (ר"ח, שבת לט.). ומיכני זה לשון יון והוא כגון סולם שגלגל סביבותיו כמין כבש ומשתפע ועולה בעיגולא (ערוך ערך מכנה). ונראה לר"י דטורי אסנון משתפע ויורד לצד מזרח ולצד מערב וכו' (תוס' גיטי ח. ד"ה כל ששופע).

—נפע', *נִשְׁפַּע,—נבע משפע זולתו, מהשפעתו וכד': אבל שופעת מאתו (יתעלה) מציאות רבות ואין זה כהשפע החום מן האש ולא כחיוב האור מן השמש (ר"מ א"ת, מו"נ א כח). ויה"ה ציירו סדר הכל בידיעה פשוטה סבה להשפע הכל ממנו על הדרך שירצו (ר"ח קרסקש, פי' מו"נ ב ד). שהם מושפעים תמיד מהסבה הראשונה שבכל עת ועת נשפעו ממנו (ר"י אברבנאל, שמים חדשים ג, כה:). האלוה ית' והמלאכים הנשפעים ממנו בהדרגה (אמו"ר לראב"ד ב ד ב, ס). וכאשר נשלמו ההתחברויות מן האומה והזמן והמקום נשפע השפע על המוכן (שם ב ש א, עד). כי כל השפע הנשפע בעולם מזמן הווית הבריאה תמיד היה נשפע על ידי וזהו משחקת (ר"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ח לא).—ובמשמ' נטה באלכסון[1]: ובשיפולי החלוק הוא רחב והוא נשפע ומתקצר והולך למעלה (ערוך ערך טרז).

—פע', *שִׁפֵּעַ[2], — הרחיב, erweitern; enlargir; to widen: ומשפע את השפופרת ממקומו ומביט בה עד שציפה את אותו דסימן (הרכבי, זכרון לראשונים, כח). וכן קרשי המקצעות של משכן משפע רחבן לכלות עד באמצע (ערוך ערך טרז). ונעשה מדרון לרשות הרבים וכו' והוצרך לשפע אצל פתחו לר"ה (רש"י, שבת ק.). במדיר את כותלי, עישה ראש כותלו מדרון ומשפעו לצד החלונות (שם, ב"ב כב:). (בשחיטה העשוי) בקולמוס, באלכסון וכו' והתחיל בקנה למעלה וחתך ושיפע כלפי מטה (שם, חולי' ל:).—וכמו הקל: מן המלוא וכו' וגובה התל באמצע ומשפע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא (שם, ש"ב ה ט). ולפי שההר הולך ומשפע לצד המזרח קורא לו ומתחת הלשכות האלה (שם, יחזק' מב ט). ודילכתא משיפוי כובע ולמטה כשרה, קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות כשרה (שם, חולי' יט.).

—הפע', *הִשְׁפִּיעַ[1]), — שהשפיעו אותו, שנבע משפע זולתו ומהשפעתו: ובאתו זמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה וכו' שהטיבה תהיה מושפעת וכל המעדנים מצויין כעפר (רמב"ם, מלכים יב ה).— והשפע אדם או דבר ממנו, קבל משפעו או מהשפעתו: והוא ענין אלהי מושפע ממה שאחר הטבע (ר"י אבן לטיף, צורת העולם י"ג). כי כשהוכן החומר והיה בו זה החום המשיער וכו' יושפע מזה הכח הנבדל זה הכח הנפשיי בזרעים (רלב"ג, מלחמות ה' ה ג א). כן אפשר שתושפע מההשגה החסרת השגה יותר שלמה (שם, שם ה ג יג). וזה מצד היות הנמצאות מושפעות ממנו (האל, והוא עלה להם ופיעל אותם (ר"י אלבו, העקרים ב א). לפי שהעלול הזה וכו' ישכיל את עצמו ואת התחלתו ובמה שישכיל את עצמו וכו' יושפע ממנו נפש הגלגל וג"מ, כי במה שישכיל מעצמו שהוא שכל פשוט

---

1) [ע"פ הבנה זו של שָׁפַע בתו"ם, ועי' בהערות שלפני כן.]

2) [אין צורה זו בתו"ם. אמנם מובא במלונים מתוך מד"ר איכה, אלפביתא רביעא, סורו טמא. בלשון זו: ר' ביביה וחלפי בר זביד בשם ר' איסי: מהו ושפח (יי' קדקד בנות ציון וכו', ישע' ג יז): ושפע בדי לשמור זרע קדש שלא יתערב בעמי הארצות, ע"כ; אך אין זו אלא נסחה משבשת ולקויה בחסר בסקי המאמר המלא המובא בילקי שמע' ישע' שצט וז"ל: ר' ברכיה בשם ר' מייסא אומר ושפח (כשי"ן) כתיב, שמר משפחותיהן שלא יתערב זרע קדש בגויי הארצות וכו' מה עשה הקב"ה וה' פתהן יערה רמז למעיינות שלהן והיו שופעות דם וממלאים קרונין שלו וכו' ע"כ. ובולט השבוש.]

1) [בתו"ם נמצא ביני', מושפע רק בנסחת מסֻפקה שבירושי, ועי' הִפע' הערות.]

וכו' יושפע ממנו נפש הגלגל, וכמה שישכיל שהוא אפשרי המציאות יושפע ממנו גרם הגלגל תחלק וכו' וכן מן השכל השני יושפע ממנו שכל שלישי וכו' (הוה, סס ב יח). ואמנם אם יבא ויושפע מהסבה הראשונה וכו' או מנפש העולם זהו דבר שלא בארו ארסטו בפי' (מנחת קנאות, קופמן, 54). — והשפע לו, ועליו: והיות להם רצון ובחירה במה שהושפע להם מן ההנהגה, כמו שיש לנו רצון במה שהושפע לנו (ר"ס א"ח, מו"כ ב ז). ושכל מה שזכרנו אלו יהיה היותר נכבד לא יושפעו עליו הצורות והכחות היותר נכבדות, אבל כל מה שיגיע מוג מה הושפעה עליו צורה נאותה לו (זמו"ר לרלב"ד ב, מד). נשפע השפע על המוכן ועל אשר היא לו בקנין לא כמו שיושפע על המוטבע (סס ב ה א, עד). ועל ידי זה ישפע שפע רב בכל העולמות (יהי רצון, סדר ספירת העמר). ומשם (מזיו כבודך) ישפע שפע החיים לעבדך (יהי רצון, תפלה כשנכנסים לסכה בליל א סכות). — ובינ' משפע, מקבל ההשפעה: ולא היה לה (לשבת) בן זוג וכו' שיהיה מושפע ממנה עד שנשארה היא כנקבה ומושפעת ולא משפעת (ר"י אלבו, העקרים ב יח).

שֶׁפַע, ס"ז, — רֹחַב, רחב ידים [1], ; Weite ; largess capaciousness : עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שֶׁפַע ימים יינקו ושפני טמוני חול (דברי לג יט). — ובתו"ם: כי שפע ימים יינקו, שנים נוטלים בשפע ונותנים בשפע ים ומלכות, ים נוטל בשפע ונותן בשפע וכו' (ספרי דבר', שנד). — ובסהמ"א, בשמ' מלא, עֹשר, Fülle ; abundance : ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארכים ושפע קדש (לשם יחוד, סדר הנחת תפלין). ועל ידי זה ישפע שפע רב בכל העולמות (יהי רצון, סדר ספירת העמר). ומשם ישפע שפע החיים לעבדך פב"פ אמתך (יהי רצון, תפלה כשנכנסים לסוכה בליל א סכות). ובנעניעי אותם תשפיע שפע ברכות מדעת עליון (יהי רצון, תפלה קדם נטילת לולב). ונתן לו (לחסיד) הב"ה עושר גדול ונכסים בשפע (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 87). ובכו תקבלו שפע ברכת ושלום מאת המקום (פנקס ועד ארבע ארצות, סנת סעב, סיילפרין, 28). שפע ברכה רבה וארוכה להולכי בדרך נכוחה (סס, סנת ספז סס, 55). — וכמשמ' דבר השופע מזולתו, Auss römung ; écoulement ; outflow : ויאמר בכחות הגלגלים ג"כ שהם ישפיעו במציאות ויאמר שפע הגלגל (ר"ס א"ח, מו"כ ב יב). ואחר שבארנו וכו' ראוי לנו לבאר ענין השכל הפיעל ומה ירצו בו, האם הוא וכו' או א' מן השכליי נבדלים או שפע מה אשר יושפע מהם (כחת קנאות, קופמ, 64). כן תתענג הנפש משפע האיר הנצחי אשר נגה עליהם לעולם הבא (אגר' ר"א היכיני, REJ XXVI 222). — ושפעי הגוף: רוב השפעים שהירגלו לבערן מן הגוף כמו השתן והצאה והזיעה (סמ אלמנקור, ר"י ועקן, ב א מהמנג). — ובפילוסיפיה ככנוי, לכח הרוחני הנאצל מן הבורא והשכלים הנפרדים וכו': וכמו התעצם בשפעים השופעים מהראשון יתברך וכו' והודרגו אל אחת עשרה מדרגות ועמדו השפעים אצל השכל הפיעל וכו' (ר"י א"ה, הכוזרי ה יד). וזה הוא אמתת מראה הנבואה כבא השפע הנכבד על הכח השכלי (הוה, רוח חן יד ד). ויבונה לעולם פועל הנבדל בשפע על צד ההדמות בעין המים אשר ישפיע מכל צד וכו' נאמר שהעולם נתחדש משפע הבורא וכו' וכן יאמר שהוא השפיע חכמתו על הנביאים, הענין כולו שאלו הפעולות פעולות בלתי גוף, והוא אשר יקרא פעלו שפע וכו' (ר"ס א"ת מו"כ ב יב). ונראה שדעת רבותינו ז"ל היא שהמאורות נבראו משפע המלאכים ומשפע המאורות נבראו הגלגלים (ר י אנטולי, מלמד התלמידים, נא, נג:). הנבואה וכו' הוא שפע שופע לשכל האדם רוחני מדעי וכו' (ר"ח קרסקס, אור ה' ב ד א). ומי שייטיב העיון כזה ימצא כי המצא שפע

---

[1] [התרגומים הקדמים ורבינו מלה זו או כלשון ששפין מים (ולג' inundati nem) או, כהשאלה, במשמ' עושר (השבעים πλοῦτος) ולפי זה השמוש בכה"א. ואלו, כמבאר בהערה לשרש, עקר משמ' שפע בלשון רחב, וכן בא שפעת מים על יד רחב מים. וכן גם שפע ימים עקרו רחב (המים שב)ימים, כלשון ורחבה מני ים (איוב יא ט). ואין משמ' „שפע מים יינקו", כי יינקו דווקא ממי הים, אלא הכונה: כרחב הימים כן רחב עשרם אשר יינקו. וגם בהמשך ושפני טמוני חול, חול זה רב שמושו במקרא כתמונה לרבוי (כחול לרב), וכאן כאלו נאמר: ושפוניהם (ז"א צפוניהם, אוצרותיהם) כמטמני חול, כאוצרות החול, לרוב.]

אלהי באמצעותו יתוקנו העניינים המצטרכים לתקון (ר"י אלבו, העקרים א ו). שהנבואה שפע שופע מאת השם ית' (ר"י אברבנאל, ס"ב כג).—ובקבלה: וסוד העולם הבא וכו' וכל השפעים יוצאים משם רצים ושבים (ר' משה די ליאון, הנפש החכמה ד). כל השפע בא למלכות מצד היסוד ומשנה לעולמות (רמ"ו, פרי ע"ח, שער חג המצות, ז). כי ידוע שהחיצונים נקראים אבן נגף הם מעכבים השפע (נועם אלימלך, וילא).—ואמרו פיטנים ומשוררים: ולזבולון אמר, ימים שפעם יגמאו אמונת יחודם יראו (יהודה בר' מנחם, אמרת רכן, מחזור איטל׳ ב, קפט.). שפע כח כתר עליון לעם דל עני ואביון (שלמה כהן, שפע כח). הכין ופעל זהרי חכמה, שפע נבואת עם סגולתו (עמנואל הרומי, אפתח בכנור, מחברת ד, הברמן, 147). ידבק אלי פועל ושפע נכבד, יפרץ נבואות מחזה לנברים (תדע אמת נמלא, JQR 1915, 539). שפע נבואתי נתנו אל אנשי סגילתי והפארתו (דניאל בן יהודה דיין, יגדל). איש אחד ראה צפע, ויאמר עתה אגמול גמולה, לתבל טובה מכל סגלה, מכל עשר ושפע (יל"ג, משלי יהודה, המשל הכ"ה).

שֹׁפַע, ס"ז, — כמו שֶׁפַע, וביחוד כתה"ס עם ב' בכל"ם, בשׁפע[1]): ג' מדות אלו הנזכרים ימצאו במדותיו יתברך וכו' עין טובה היא הנתונה בוותרנות ובשופע (אליהו די וידאש, ראשית חכמה, שער ענוה, קעז:). וידעתי שכל אחד היה פורע לאושפיזא בשופע על דמי סעודתו (מיד"א, מעגל טוב השלם, 105). והלכנו לסעוד אצל ר' יצחק פרוקו בנו, ובא־ת הפליא לעשות משתה מתוקן בשופע ונקיות (הוא, שם, 154).

שִׁפְעָה, ס"נ, במקרא רק בסמ' שִׁפְעַת — רֹחב, רבוי, ובפרט בצרוף שפעת מים, כמו רחב מים[1]), Weite, Fülle; largesse, abundance; width, abundance: או חשך לא תראה וְשִׁפְעַת מים תכסך[2]) (איו' כב יא). התרים לעב קילך וְשִׁפְעַת מים תכסך[3]) (שם לח לד).—ובהשאלה, שפעת סוסים וכדו': והצפה עמד על המגדל ביזרעאל וירא את שִׁפְעַת יהוא בבאו ויאמר שִׁפְעַת אני ראה (מ"ב ט יז). שִׁפְעַת גמלים תכסך (שעי' ס ו). מִשִּׁפְעַת סוסיו יכסך אבקם (יחזק' כו י).—ובתו"ם[4]): אדם שיש לו שפעת קוריים[5]) איכן הוא נותנה לא באימצע ט־יקלין, אתמהא, כדי שתסכול קורות שלפניה ושלאחריה (כבי אבא בר כהנא, מד"ר בראש' יד, תיאודור, 130; וכעין זה מד"ר קהלת, את הכל עשה יפה בעתו). מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמרים לאכילה ולולבים להלל, חריות לסכוך, סיבים לחבלים, סנסנים לכברה, שפעת קורות להקרות בהם את הבית, כך הם ישראל אין בהם פסולת (מד"ר בראש' מא, וכעין זה שם במד' ג).—ובסהם"א: ונצא ביום ההוא בשפעת סוסים גדולה (גנזי מלכים, הלכות ספר תורה, עמוד כא). ואאזנים תצלנה לרגשת קול הכנור ושפעת מי הצנור (ר"י חריזי, תחכמוני ג, קאמינקא, 35). וטיפו מענן לקחם שפעת גשמים (שם ח, 84). ושואב שפעת יפעת מבינים נערצים (שם טז 160). אני משביע המדבר והערבה וכו' בחרבי השלופה וכזרועי החשופה ובסערה המרחפת ובאש השורפת וביפעה השואפת ובשפעה השוטפת (שם לז, 302).—ואמר המשורר: שפעת דמעי כדם תאדם (הוא, קבר נביא האמת, שם לא, 296).

---

[1]) [בתו"ם נמצא בְּשֹׁפַע רק בנסחאות שבמקצת דפוסים במד"ר ויקרא ד: ג' נוטלין בשופע ונותנין בשופע הארץ הים והמלכות וכו', אך במהד' מרגליות, עמ' פג: בשפע, וכן גם במאמר הדומה בספרי ד־ר' שנד, עי' שֶׁפַע. אך נראה שעל יסוד הקריאה בשופע במד"ר, נכנסה בכ"ז צורה זו לסהס"א.]

[1]) [עי' בהערה לשרש.]

[2]) [כלו' כלום אינך רואה את רחב מי המבול העומדים לכסותך.]

[3]) [ולשפעת המים העלולה לכסותך.]

[4]) [במשנה שבדפוסים (סוטה ח א, וכעין זה בספרי דבר' קנג) כתוב: אל תירא מפני הגפת תריסין ושפעת הקלגסין. ובמכילתא (בשלח ב ב): ירעם מן שמים כנגד אגפת תריסין ושפעת עקלגסין שלהם, ע"כ, אבל במהדורת הורוויץ־רבין של המכילתא לפי כתבי יד: שיפת קולגסין, וצדקה הערתם שם: ושיפת וכו' וכן גרסת הערוך ערך קלגס במשנה דסוטה ריש פ"ח והכונה שפשוף המנעלים זה בזה וכו' ע"כ. וכן במדב"ם במשנה: ושיפת. וביתר דיוק יש לבאר שיפת קלגסים כדריסת הנעלים. ולפי זה לא היה הצרוף שפעת קלגסים קיים באמת בלשון חז"ל.]

[5]) [בדפוסים: קורה שופעת.]

שְׁפַעַת, עי' שִׁפְעָה.

שַׁפַּעַת, ס"נ, — מחלה, הצטננות, דלקת צנורית הנשימה, influenza : נוהג בספרות ובדבור.

— שפעת הבטן, ושפעת הגרון, והשפעת הספרדית, עי' מזיא־טשרניחובסקי, ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע.

שַׁפַּעְתִּי, ת"ז, — של שפעת, נוהג בספרות ובדבור.

שפף, מִמנו מִשְׁפָּה, שְׁפִיפוֹן (עי' שם). ועי' שוף, שפשף [1]).

שפץ [2]), ממנו שִׁפּוּץ, שִׁפֵּץ.

שָׁפַץ, קל לא נמצא במקורות.

—פִּע', שִׁפֵּץ, — תקן וחזק, reparieren ; réparer ; to repair : מקים להם (לישראל) מושיעים לגדור פרצותיהם ולשפץ סדקיהם (מסוי הגאוי, מ׳, JQR 1918, 176). אמר אביי שיפוצא מאי תיקו, פי' עדיין לא נפל וכו' והוא אומר אשפצנו, ועלתה בחיקו ולא תשפץ (ערוך ערך ספץ). אין חרב (הבית) לפי שהדר בתוכה מם ומשפיץ [3]) סדקיה תמיד (כת"י, ב"ק לז.). הכי גרסי' שיפצא מאי, ושם דבר הוא כלומר מהו שתשפץ (תוס', ד"ה הכי

1) [בערוך ערך שף (רלג.) כתוב : כגון שהיו לו צורות מצוירין בכותל ונתחככה בהן ושפפה אותן, ע"כ, אבל בגרכת ר"ח (בהערת קוהוט) ושפשפה, וכך נכון. בסדר אליהו רבה כו (או כט). מא"ש 145, כתוב : ונפלו כולן (המרגלים) על פניהם ארצה, והתחילו מנפחין להן בפניהן משפפין להן באפן. כך היו מנפחין להן כך היו משפפין להן עד שנתישכה דעתן עליהן, ע"כ. ושם 162, על אדם אחד שמ:או אותי עבדיו של מלך טמין בסלע בשדה : התחילו מנפחין לו בפניו ומשפפין לו באפיו, כך היו מנפחין לו בפניו ומשפפין באפיו ע"כ, ומא"ש מעיר : בילקיט בסגנון קטוע וג' ומנשבין באפם ע"כ. ונראה שיעקר ומנשפין, וצ"ע.]

2) [ע"פ הארמ' שבתו"ם, שאמנם גם מקורה לא התברר, ואולי היא בעקר צורת שפעל מפעל כגון אפץ (כלשון הדוק, ולא מן פצץ או נפץ), וצ"ע.]

3) [ז"א ומשפץ.]

גרסי', כת"י קג.). פי' שרוצה לשפץ ולהחזיק הבית וכו' הלכך אינה רשאי לשפץ (תוס' רי"ד, שם).

— פֻּע', שֻׁפַּץ — ששפצו אותו, נוהג בספרות ובדבור.

— התפ', נִשְׁתַּפֵּץ, — תֻקן ושֻפר, נוהג בספרות ובדבור [1]).

א. שפר [2]), ממנו שׁוֹפָר, *שְׁפוֹפֶרֶת, ב. *שִׁפּוּר *שְׁפִיר, שֶׁפֶר, שִׁפְרָה.

ב. שפר [3]), ממנו הִשְׁתַּפְּרוּת [4]), א. שִׁפּוּר, שִׁפֵּר.

1) [כתוספת' צוק"ם מכשיר' א א נדפס : ועל שפקין משנגבו וכו', אך, כהערת ליברמן, תוספת ראשונים, אין זאת אלא טעות דפוס במק' שעקרן, שעקרין שבכתבי יד.]

2) [שרש זה עקר משמעותו בעבר' היא זו של קרן (שופר) התיש, הנקרא באשורי' שַׁפָּר, וכנגדו גם צפיר (עי' שם), צפיר עזים ; והואיל ושמש שופר גם כלי קבול, על כן נסתעפו מזה גם מלים במשמ' כים וכד' כגון שְׁפִיר, שפרה, שפופרת, ובשנוי מבטא, אולי בעבר המלה מלשון ללשון, גם סִפְרָה (תה' נו ט) שפרושה נאד (בערב' זִפְרָה) a), וכן באשור' סַפָּן על יד שַׁפָּן במשמ' כים, רשת, ומכאן שמוש הפעל סִפֵּר כלשון מִלּוּי לתוך נאד וכד', כמבֹאר בפרוש העורך לאיוב לח לז (מי יְסַפֵּר שחקים בחכמה ונבלי שמים מי ישכיב), ועוד.

המלה אֶשְׁפָּר שבש"ב ו יט (ויחלק לכל העם וכו' למאיש ועד אשה לאיש חלת לחם אחת ואֶשְׁפָּר אחד ואשישה אחת) ובדהי"א יו ג (ויחלק וכו' לאיש ככר להם ואֶשְׁפָּר ואשישה), לא היתה למעשה בלשון, ואין לגזור אותה מן א. שפר או ב. שפר, והמכון הוא (כדברי העורך בפרק על בטויים שנולדו מתוך טעות. ב„הלשון והספר" א) : ויחלק וכו' לאיש חלת לחם אחת ואִשׁ פָּר אחד, ואִשׁ שֶׂה אחת, כלו' לזה נתן חלת לחם ולזה פר או שה.]

3) [שרש זה שממנו במקרא רק בכת ב כתה' יו ו, ושאף לא היה בשמוש חי בעבר' של חז"ל, שאול הוא מארמ' (במקרא דנ' ג לב ; ד ט ועוד, ובפרט בצרוף שפר על, וכן בתעודות יב ובארמ' שבתו"ם ובסור'). וכנגדו בערב' שׁפר b), הזהיר. ועי' גם שַׁפְרִיר, הערה.]

4) [ועי' פִּע'.]

a) زفرة b) سفر

שָׁפַר, פ״ע, שָׁפְרָה, — היה נאה וטוב, schön, gut sein; être joli, bon; to be nice, good: חבלים נפלו לי בנעמים אף נחלת שָׁפְרָה עלי (תהל׳ יו ו). —ובמדר׳: שִׁפְרָה, ששפרו מעשה לפני האלהים[1]) (מד״ר שמות א). —ובספה״א: ובתוכי כל תענוג ינעם וישפר וסביבותי אמנה ופרפ׳ (ר״י חריזי, תחכ מז, 374). ולשון לו ישפר בחכמה אין מספר (ר״ז אללאהרי, ספר המוסר ג). אהה לבתי התבונות, במעבה האדמה שוכנות, והלשון אשר לכל מליצה ישפר ילחך העפר (שם מח, מטמוני נסתרים, כד). —ואמר המשורר: בראות אנשים מנתם שמו אישישה ואשפר לבי אפתה בפתות לחם ואיטב ואשפר (רמב״ע הענק ע, ברודי, 8ז). נפשם באנשי מספר לא יחיו והון ישפר מערמות העפר (הוא, אם תסיך מכתנו, דוקס, 78). הגות שפתי ישפר המון חטאתי יכופר (ר״י הלוי, אלהי מעשיו, דיואן ג, 238). לצנף רצויו צניף צדק ומעבדם ישפר (הוא, אתה כוננת, שם שם, 242). יי׳ שוכן גוש עפר יקימנו ונחלתו תשפר (ראב״ע אליל ם אנשי תושיות, חיגר, 243). שירי לך יערב ישפר כמו שור פר (ר״י נג׳ארה, יגדל נפי, עולת חדש, יד). —ואמר המתרגם: שלש הנה תתאו נפשי ובעיני אלהים ואדם תשפרנה[1]) (צ״ז, ב״ס כה א). — וניני פעו׳, ״שָׁזוּר, יפה, הדור, ואמר הפיטן: מחפירים שור שפורים[2]), הסתכל בך כופרים (סלחה הנבלי, סחורה וכאוה, זולת א פסח). יהיו שפורים אמרותיכם (יוס קדוס, פיוט לר״ה, אילת השחר, קלו). — ״שְׁפוּרִים, במשמ׳ שמים[3]), ואמר הפיטן: הסתכלו בני בקריעת שפורים[4]) וראו שאין כמוני בקדישין ועירין (יהודה בר מנחם, אנכי אדיר, אופן לשבועות, סידר איטליה, סירמן, עו).

[1]) [אולם בלשון ב״ס גני׳: בשלש חפצה נפשי ונאות הן לפני אלהים ואדם. שכן אין „שפ־״ במשמ׳ יפי בעבר׳ שבתו״מ אלא בדרשת הכתוב בלבד.]

[2]) [י״מ מכין העכו״ם שהם תפורים כדכתיב חפרה אמם הבט את ישראל היפים (מעשה אדנ׳.]

[3]) [עפ״י הבנתם זו בכתוב: ברוחו שמים שִׁפְרָה (איוב כו יג). אך עי׳ שִׁפְרָה.]

[4]) [עפ״י לשון הכתוב: לו קרעת שמים ירדת (ישע׳ סג יט.]

—פעי׳ ״שִׁפֵּר, —קשט, יִפָּה[1]): שפרה, שמשפרת את הוולד (ספרי במדי׳ עח, וכעין זה מד״ר שמות א). והקב״ה שולח משמי מרום מי שמנקה ומשפיר[2]) אותן כחיה זו שמשפרת את הולד (סוט׳ יא.)[3]). הנותן אמרי שפר, שארצו מתברכת שנא׳ נפתלי שבע רצון והם מבכרין מפירותיהם[4]) למלכים ומשפרין דבריהם (מד״ר ברא׳ צט). שהיתה (שפרה) משפרת את התינוק כשהוא יוצא מלא דם (שם שמות א). שהיתה משפרת על דברי בתה ומפייסת עליה (שם שם). בחדש זה תחדשו מעשיכם כשופר, בחדש הזה שפרו מעשיכם, אמר להן הקב״ה לישראל אם שפרתם מעשיכם הריני נעשה לכם כשופר הזה (שם ויקר׳ כט).

[1]) [למעשה אין שפר כלשון יפי בא בעברי׳ שבתו״מ אלא בדרשת המלים שפרה, שופר שבמקרא, ואלו בדבורם השתמשו חז״ל בלשון נוי, נאה.

בתוספת׳ ציק״מ כלים ב״ב ד יג כתוב: העושה פסקא לשפר ללבב ולצייר בהמה טהורה, לתחת כריסו של חמור טמאה ע״כ; אך בנסח הספרים: העושה פסיקה לשפיר ללבב ולצייר וכו׳, וקשה הענין, והגר״א גורס: העושה פסיקיא לשפיר וללבב ולצדדי בהמה וכו׳. ובירוש׳ שבת יו מיבאים הדברים בנסח זה: כהדא דתני העושה פסיקא (נ״א פסיקיא) ליללבב לישפר להדיק בה את המרצופין ע״כ.

אולם א) אין כאן למעשה לצייר אלא לשון צרירה וקשירה של ה„פסיקיא״ (במ״ר) שהם fascia צרורות וקישורים ברומ׳; כ כנגד כרסו של חמור, דטמא יש צריך שיזכר מקדם גופו של בעל חיים טהור, ועל כן מסתבר, שצ״ל בקרוב: העושה פסיקיא (מ״ר) ללבה של פרה לצייר בהם, טהורה, לתחת כריסו של חמור טמאה. וצ״ע.]

[2]) [פִּעֵ׳ ולא הִפְעִ׳, ובמדר״ר (שמות א) ומשפר. ואמנם הענין והמלה חיה—מילדת, מורים שאפשר שבא משפר בדרשה זאת כלשון הסרת שפיר ושליה. וצ״ע.]

[3]) [כמד״ר בראש׳ צח כתוב: הנותן אמרי שפר, אמרי שופר שהן משפרין אמרין שנתנו בשופר ובתרועה ע״כ; אבל ברור שאין המלים „שהן משפרין״ מן הענין, וכמדרש תהלים פא מיבא המאמר באמת בלי שתי המלים האלה. ונראה שנוסף „שהן משפרין״ מתוך הדרשה האחרת במד״ר בראש׳ צט (המובאת בפנים) המסתימת במלים „ומשפרין דבריהם״.]

[4]) [אפשר שביסוד הדברים דרוש על המלה שפר כלשון שפורים ורבים, וצ״ע.]

'אם שפרתם מעשיכם לפני אף אני עומד מכסא דין (פסיק' ר"כ, נחדם השביעי, בובר, קנ7.).—ובפהמ"א: פיו צדקיתיו יספר ולשונו חסדיו ישפר (ד"ס סל יהודי מלכים וח"י ב, מן, 134).—ואמר הפיטן: ויתחזק בישקט בשלום לשפר שתוליו (ינאי, ויחזק, קרוב' ברלסית, זולאי, עב). לאותות ולמועדים חבלו שפרת (ר"ח קליר, רבות עשית, קרוב' החדש). שוה ארקו, שפר מתקו, שב בהנתקו, בשומו לים חקו (שמעון בר יצחק, אדון אמנכי, יוצר א סבועי). שפרו מעשיכם וברית לא תופר, נאקתכם יאזין שחקים שפר[1]), ותיטב לה' משור פר (הוא, שמו מפארים, קרובי ב ר"ה). תריד עפר תקין כפר תרם ושפר תאמו בשפר (איל"ת השחר, יוצר סבת ר"ח). חמור שפר חנוי שפר תת בצר תאב עפר (אל נסא, יוצר סבת ברלסית).

— נפע', *נִשְׁפַּר, — היה יפה, נעשה נאה, ואמר הפיטן: כל מושבי הארץ פירצתי בגאלת מכר נשפר[2]) (רסע"ג, אח ייי, סרי"ג מלוות, סדור רסע"ג, קפא). גוללו יריעות ומסכים אשר בסתרם נשפרתי (הוא, אמרתי נגזרתי, סליחי יוה"כ, כס ס). מבטאו אליך ישפר, רם אשכול הכופר (מאיר בר' יצחק, תמור ענודת, סליח' מנחה יוה"כ).

—פע', *שִׁפֵּר, — ששפרו אותו: נפתלי אילה שלוחה, קלים כאלות בהשתלחם מן המלחמה לבשר בשורות טובות ומשופרית של נצחון (חזקוני, ברלסי מט כא). מישור ארצו יהא נטוע מענפים הניתנים פירות יפות ומשופרות (סס סס. ואמר הפיטן[3]): ...משור פר, בחן ותסד משופר (ינאי, קרובי ברלסית, זולאי, נה). ייטב משור פר ומאיל המשפר יום המספר לקול חדוש שיפר (ר"א קליר, אסא דעי, סוסרות מוסף א ר"ה). יהי חבלו במנעמי וחלקה לו משופרה (סי"ת

1) [אפשר שצ"ל ספר כלה"ב: מי יספר שחקים בחכמה (איוב לח לז).]

2) [כלו' גאלת הנחלה, אשר שפרה, ואשר בעלה מכרה לאחר ולא לגואלה.]

3) [אמנם השתמשו הפיטנים בצורה זו על יסוד הכתובים, ואולי איל משפר בדבריהם הוא איל הניתן אחרי שפר, או בעל שופר, וכן ברוחך שופרו חזקים בתבונה הוא רמז לכתיב ברוחו שמים שפרה (איוב כו יג) לפי הבנה זו או זו, אף משרש ב. שפר, וקשה להכריע.]

הגאונים מי הגבי, גינצבורג, 278). ברוחך שופר, חזקים בהבונה (משולם בר קלונימוס, אסוחה נפלאותיך ענודת יוה"כ, Elbogen, Stud. 126).

— הפע', *הִשְׁפִּיר, - בקרוב לפע', בשמושים שונים ע"פ מליצת הכתובים: ...ושח למשביר ומסביר ומשפיר[1]) (ינאי, קרובי ברלסית, זולאי, סה). ומליץ צחית בעדינו טוב יַשְׁפִּר וגליותנו יקבץ בשפר (הוא, אימת נקר, סבעתא ללול ר"ה, סס, סכ"). מים לתת טעם באדמת משפיר אמרי נעם (ר"א קליר, יפתח ארץ. גשם). והנשיא בשעיר יתכפר, עם הארץ בשה וגוזלים ובעשירית האיפה להשפר (רסע"ג, אח סי אלהיך, סרי"ג מלוות סדור רסע"ג, קסב). נביאיך נטשת וכל אומר משפיר (הוא, תקרא ספתי, סליח' תשעה באב סס, סכד). יצמיח לו ישועה ואורה וחבלו ונחלתו ישפירה (מכתב ראש הגולה, הקדס, סנה ג', גלי א-ג, 5). בוטחיך אל תחפירם תורת חסד תשפירם, (שלמה הבבלי, אמרם לאל, מ חר השירה העברית באיטליה, שירמן, כד). גורלי השפיר והנה ה (משלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יוצר ב פסח). אל חנן נחלתו בנעם להשפר (שמעון בר יצחק, אל חנן, יוצר ב ר"ה). ומפני זה תמיד אנו שואלים מלפני אלהינו להשפיר נחלתנו (ד"ס סל יהודי מלכים וח"י ב יעקב מן, 344).

—הפע', *הֻשְׁפַּר, הָשְׁפַּר, —כמו פע', ואמר הפיטן: לקול חדוש שופר יוקש יופר וסוטן יוחפר, יושר לב יושפר בקול שפור שופר (ר"א קליר, אסא דעי, סוסרות, מוסף א ר"ה). לאגיד גדוד ישפר להעצים גדודיו בלי מספר (הוא, אלים ביום מחסן, טל). קרינת עור הושפר, קושט אומר כשיפר (יהודה בר מנחם, אור ישראל, יוצר א סבועות, מחזי איטלי א, קמח).

— התפ', *הִשְׁתַּפֵּר, — הוטב, השביח, נורג בספרות ובדבור.

א. שֶׁפֶר, ס"ז, שֻׁפְּר[2]), — קרן של איל, Widderhorn; corne de bélier; ram's horn: מאשר

1) [בשמוש לא ברור.]

2) [המסרת הפרשנית ואף התרגומים הקדומים הבינו שֻׁפְּר בכתוב, ע"פ הארמ', כלשון נוי ויפי, היאיל והבינו רבם ככלם אחרי כלשון מאמר ודבור; ואמנם השבעים (המתרגמים גם הם שפר: κάλλος, יפי) מתרגמים

שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך, נפתלי אילה שלחה הנתן אמרי שָׁפֶר (בראש' מט כ–כא) 1).—ובסהמ"א, במשמ' נוי, יפי 2): Schönheit; beauté; beauty: לקח משפר שמנונית 3) שבו (והזהיר, ויקרא ט). גם בתוכם רבינו ילדינו, לשונותם למדנו ותלט עלגתם על שפר אמרינו (רסע"ג, ההקד' העברי לס' הגלוי, הירכבי' כד). נודע שמו בשירים בחסד ובאמרי שפרים (קונץ אגרות בוקסטורף, 20).—ואמר הפיטן: שבט המרובה' שפר נחלתו תרבה (ינאי, מחלוקת, קרובי במדי, זולאי, רכו). זכר לין כפרים ואמרי שפרים לםשלמי פרים בשפה יזכור (כ"א קליר, זכר תחלת, זכרונות. מוסף א ר"ה). שפר אמריו במדיו, שג ניו מנת מדיו (רסע"ג, אלהים אלל, אזהרות, סדור רסע"ג, קל). שלחיך פרדס שפר 4) נאים והדורים (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח). ואני ידעתי דרכך בשפר, רוץ וקח איל תחת

אמרי ותרגמו ἐν τῷ γενήματι ז"א בתולדותיו, בוולדות, ואולי נתערבב כאן תרגום נוסף של בן פרת, שאחריו.

ואולם כמבֹאר בדברי העורך, הלשון והספר ב, עמ' 210 וכו' יש לראות את ברכת יעקב לנפתלי בהמשך לברכתו לאשר, כלו' כשם שיתן אשר מעדני מלך, כך תהיה אילה (או יהיה איל) שלוח למלך למאכל מאת נפתלי והוא נתן לו אִמְּרֵי (מן אִמֵּר, בהרפית הדגש בשוא) שפר, ז"א כבשים בעלי קרן שופר, ועי' בנאמר בהערה לשרש א. שפר. במשמ' זו של איל מקרין יש אולי להבין גם את שם ההר, הר שפר (במד' לג כג וכו') שאחרים מזהים אותו ב„ספר" (בראש' י ל). ובסהמ"א הרבו להשתמש בצרוף (נתן) אמרי שפר, במשמ' דברים יפים.]

1) [בתו"מ אין המלה שֶׁפֶר באה. בבבלי ב"מ יד. (ומי אמר שמואל הכי והאמר שמואל שבח שפר ושעבוד צריך לימלך) יש לראות שפר כמונח ארמי שְׁפַר. במד"ר במד' יד, ב נאמר על נפתלי: ולכך בירכו אביו באילה שלוחה שהיה רץ במשלחתו כאיל, ולכך בירכו באמרי שפר על שהיו אמריו שפרי' ע"כ, בודאי אין כונת הדורש לנסק שיב את הברכה באמרי שפר, בהייתן אמרי שפרים, שהיא אך חזרה על לשון הברכה; אלא אין כאן אלא רמז לאחת הדרשות שבמד"ר בראש' ובהקבלותיהן, כגון שנתנו אמריו בשופר, וענין כזה קושר ברכה זו לענין ריצת נפתלי במשלחת כדי להכריז אמרים בשופר.]

2) [ע"פ הבנה זו בכתוב.]

3) [בתלמוד (חולין לז:) בארמ': שקל משופרי שופרי.]

4) [במחזורי אשכנ' מנקד שְׁפַר, במחז' איטלי' (א, קיג:) שֶׁפֶר.]

עופר (הוא, או בהר המור, סליחי' ער"ה). אבל האל במעשהו שפרים (רב האי גאון, לאור יעקב, דוידסון, HUCA 1926, 234). תריד עפר תקון כפר תרם ושפר תאמו בשפר (אילת השחר, יוצ' שבת ר"ח). תמור שִׁפֵּר תנוי שפר חת כפר תאב עפר (אל נשא, יוצ' שבת בראש'). ביקרת נפך להזכיר יהודה, בשפר ספיר לדן מפליא, בשוף יהלם להזכיר נפתלי (רסע"ג, ובכן מה נהדר, ביאליק-רבניצקי ג 215). האל קבל אמרי שפר, זרה זדון אשכול הכפר (רמב"ע, אמללנו בנפש, דוקס, 67). הנותן אמרי שפר הוא עורא הם פר (אזכרה מלוק, סליחי' י טבת). אשריך עקיבא חלקך בטוב ובשפר (אודך ייי כי אנפת, סליחי' שחרי' לו"כ, מחז' איטלי' ב, קו.).—ואמר המשורר: שלשה תעשה תחשוב בשפר, קנות שדה קנות רֵע וספר (רה"ג, שירי מוסר השכל 73). השבתי ספר על פתר מפר לכל אמרי שפר במלים נחברים (דונש, דעה לבי, תשובי על מנחם, 2). ה' לא רצם לנחלה בשפרים (ר"ת, אני אדרש, תשובות דונש על מנחם, 42). מטע אהבים ועפר בו נקבצו חן ושפר (ראב"ע, איך ישליו, כהנא א, 51). אכתב על ספר דבר שפר אשר הוא לי שעשועים (הוא, חשור בקולי, שם 152). עלה המנגן אלי ראש הר שפר (יל"ג, אהבת דוד ומיכל ג, 33).

ב. שֶׁפֶר, שְׁפַר, ס"ז, מ"ר שְׁפָרִים, שְׁמֵי שְׁפָרִים,— כנוי לשמים 1), Himmel; ciel; heaven: עתה תראה (הלבנה) משמי שפרים ועתים נכסתה (סלות עתיקות בתכ"ך, כד, רוזנטל, 18).—ואמר הפיטן: אשר איםתך בםםלולי זבול בימרומי שפר 2) (ינאי, אםר אימתך, קרוב' ימים נוראים, זולאי, סלג).

שְׁפַר 3), ס"ז, — בֹּקֶר, ואמר המשורר: יקום באשמורת השפר ויעזוב אמרי השפר, מהגול וםלא שופר ויריע בקולו כשופר (עזרא הבבלי, תוכחי מוסר ע, נג:).

---

1) [ע"פ הבנה זו של שִׁפְרָה, עי' שם.]

2) [וודאי מנקד שֶׁפֶר, אבל במחזורים שְׁפַר. שמוש המלה לקוח מלשון הכתוב: ברוחו שמים שִׁפְרָה, ועי' בערך זה.]

3) [ע"פ הארמ' שְׁפַרְפָּרָא (דנ' ו כ), בֹּקֶר, שהיא כתערת המסרת למדנחאי תרין מלין: שפר פרא.]

שִׁפְרָה[1], ס"נ, — כמו שפיר, שק, כיס, Sack; sac; bag: ברוחו שמים שִׁפְרָה חללה ידו נחש ברח (איוב כו יג).—ובספהס"א, במליצת הכתוב: אמיץ גזר ומקים שפרה ברוחו שחקים (ר"י הלוי, אמיץ גזר, זמורה ג, 436). ראו מזרתיו כחו והגיד לאדם מה שחו, שמים שפרה ברוחו ושאר רוח לו (ראב"ע, מ' כמוך, סעה"ס, 150).—ושִׁפְרָה, בכנוי לשמים, וגם בצרוף שְׁמֵי שִׁפְרָה: אתחיל לכתוב גבורה שלאותיות התורה, אשר עינים מאירה, חברורות כאור המנורה, המשמחות נפש מרה, הנתונות משמי שפרה מפי הגבורה (דקדוקי הטעמים, בער-שטראק, 3).—ואמר הפיטן: אקדמה בתודה וזמרה לשוכן בשמי שפרה (מחז' ויטרי, תעט). עננו והחינו בטללי שפרה (קרב אורך, סדר תענית לצור, מחזי איטי ב, כ.). דגול בסתרה יושב בשפרה הגבור והנורא (אכוסה לעזרה, סליחי יו"כ תימני'). געיתי שעה משמי שפרה (ליאוכטי בר משה מכומה, אליך ה', מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, פ).

שְׁפָרָה, ס"נ, — יפי, הדר, ואמר המליץ: כהדרת גפן שפרתי ופרחי פרחי הוד והדר (ב"ז, ב"ס, כד כ).

שִׁפְרוֹן, ס"ז, — כמו שִׁפְרָה, בכנוי לשמים. ואמר הפיטן: אדיר בורא שחקי שפרון (אשרי העם שלו ככה, יוצ' ש"ת).

---

[1]) [התרגומים הקדומים, עד כמה שהלכו אחר נוסח המסרת, ראו במלה לשון שִׁפִּיר וקשוט, כגון וולג': ornavit, התרג' הארמי: אשתכהרו, הסורי: סדכר; והשבעים כתרג' חפשי כאלו (ב)בריחֵי (κλεῖθρα) שמים נתן אותו.—ראב"ע: הה"א נוסף ועניינו תקן מן שפר או מן שפירו (עי' שפרור) או הבי"ת במלת ברוחו נוסף ויחסר דגש מפ"א של שפרה, ע"כ, ומעין זה יתר המפרשים, ואלו הפיטנים השתמשו במלה זו בכנוי לשמים, על יסוד הכתוב. אך בעלילת היצירה הבבלית מסופר על מלחמת האל הבורא בשר הים נחש בריח, כי שלח האל את רוחי', את סערתו, והדף בו את יריבו לתוך שק וכיס, הנקרא שם סַפָּר, ולפי זה הכונה גם כאן: ברוחו (ו"א ברוח סערתו) שָׂם יָם שפרה, כלו' שם את שר הים לתוך שק ושפיר. ועי' בפירוש העורך לכתוב.]

שַׁפְרוּר[1], שַׁפְרִיר, ס"ז, — מלה מסֻפקת: קח בידךָ אבנים גדלות וטמנתם במלט במלבן אשר בפתח בית פרעה וכו' ולקחתי את נבוכדראצר מלך בבל עבדי ושמתי כסאו ממעל לאבנים האלה אשר טמנתי ונטה את שַׁפְרִירוֹ[2] עליהם (ירמ' מג ט-י).—ובספהס"א, בקרוב במשמ' אפריון: עשה לו אפריון תכונה והציב לו שפריר אמונה (ר"י הלוי, אגרת לר' אהרן אלעמאני, זמורה א, 62). והמשופע חוה של צל הארץ הוא דומה במראיתו כאוהל נטוי או שפריר של אופל עגול נטוי עלינו (ר"י הישראלי, יסוד עולם ב י). ודע כי ראיותי וכו' האמת נטה שפרירו עליהן ובטלו דבריך (תשו' ר' זרחיה הלוי, אוה"נ ב, קלה). ויהי היום יום צאת שלג וקרה יום קרח הנורא על פני השדה נטה שפרירו ויורד רירו (ר' יצחק אלדוטיל, דברי חכמים, מז).—ואמר הפיטן: אני יותדת שפריר החצר וכיור לרחצת יד ורגל משמץ (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, קנג). קבע מלון שכנו ושפרירו נשאם תלאם כתקנם והעמידם במשמרו (אקדמה בחודש, מחזור ויטרי, תעט, 594). שֵׁרוּת שפריר שטחו, מַטּוֹת ורבוא חטתו (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח). אלהי גדלת בשפריר ובולך (רשב"ג, וארץ חספיל, ביאליק-רבניצקי ב, 183). אחד יי' רם ונשא נטה שפרירי מעוני (הוא, אלהים אל, שם שם, 201). אל נעלה

---

[1]) [אין המלה במקום אחר במקרא. התרג' הקדומים הבינו מלה זו או כלשון כלי נשק (השבעים: ὅπλα, הסורי: זינה), בכסא מלוכה (וולג': solium) או כבית מלכית (ת"י אפדניה); בבאורים אלו הלכו בחלקם אחר האבנים הגדולות, שראו אותן כהכנה לבנין, ובחלקם אחר המשך הדברים בפס' יא: ובאה והכה את ארץ מצרים אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב, ולפי המשך זה למעשה אין דרך אחרת אלא לחפש את הנכון בכוון לקרב ולא בכוון לבנין, ואין גם האבנים הגדולות אלא אבני קלע לקרב ומלחמה הן ולא אבני בנין, ועל כן אין לקבל גם את גזירת המלה כלשון יפי (עי' ריב"ג), ואף לא את פרושי החדשים שהניחו על יסוד האשור' šuparruru את המשמ' שרביט, או על פי šaparru (פרוש באשור') את המשמ' של קינוף ואפריון, וכן אין קשר למלה אל שַׁבְרִיר. ואולם בא šuparruru, šapāršu, גם במשמ' רשת פרושה, ששמשה אף נשק בתאורי אלים שונים, וכנראה גם במשמ' רשת הקלע, כף הקלע, ומשמ' כזו מתאימה לענין.]

[2]) [כך קרי, הכתיב: שפרורו.]

בשפריר מעוני (ר״י הלוי, אל נעלה, זמורת ז, 22). אל מסתתר מעיני כל חי בשפריר מעזו (הוא, אל מסתתר, סס ט, 498). נסתר בשפריר גבהנו (הוא, אמיץ פדה, סס י, 604). נוטה שפריר עליה וייסד ממדי נשיה (דוד בן ...ודה, ארוממך אל, אגרות כד״ל, 515). אל מסתתר בשפריר חביון (אברהם מימין, אל מסתתר, זמירות). — ואמר המשורר: ובערפלי טהר רחצה במים אל החת שפרירך תבאי חדר (יל״ג, מב לאדני, שירי יל״ג א, 10). — ובמשמ׳ כוכבי בקר: שבח נותנים לו כל צבא מרום, שפרירים[1]) ומשוררים לאל אדיר ירון (אל אדון, קובץ הפיוט׳ י״ל, 5).

שְׁפַרְפָּר[2]), ש״ז, בקר, שחר, Morgen; matin; morning, ואמר הפיטן: נוגה הקרנת פניו כשפרפר צורב[3]) (רסע״ג, ארבעים יום, סליח׳ יוה״כ, סדור רסע״ג, שט׳). ליוצר מאורי עליה ובבריק נגה שפרפר (רסב״ג, לאדיר נורא תהלות, ביאליק–רבניצקי ב, 162). תחנתי ושועי לפניך תשפר, בהתעטף נגדך המזהיר שפרפר (סליח׳, קדל כב עמרם גאון ג) [4]).

שְׁפֵרֵר, פ״י, — שפר ותקן[5]), ואמר הפיטן: רבע מספרות מחנני לכפרית רגש שופרית

[1]) [כאן כמו שפרפר ע״פ לה״כ באיו׳ לח ז: ברן יחד כוכבי בקר.]

[2]) [ע״פ הארמ׳ שפרפרא.]

[3]) [כך הנסחה הנכונה, ולא עורב או צובר.]

[4]) [במד״ר ויקרא יב, לפי גרסת כתבי היד והערוך (עי׳ במהד׳ מ. מרגליות עמ׳ רמג) נאמר, בארמית: יתהלך במישרים, סוף שאשתו (של השכור) שפרפרא אומרת לו, כשישנה אדימה ראיתי ואינו פורש וכו׳ סוף שהוא עביד ביתיה שפרפר ע״כ, ואמרו המפרשים מה שאמרו, ואין דבריהם מתקבלים. אך ברור לפי הענין שבאן מלת גנאי, וכנראה מלה זרה לא עברית, והואיל והולד מן הנדה נחשב כממזר, שהוא ברומ׳ spurius, יש להכיר כאן מלה כגון spuripar או spuriper במשמ מוליד ממזרים (כדגמת puerpera היולדת ילדים, primiper מוליד בכור וכד׳). האשה קוראת לבעלה מוליד ממזרים, והוא גורם שכל ביתו יולידו ממזרים.

ולא נאמרו הדברים על המלה מישרים דווקא אלא על השותה יין ושכר, ובודאי אין מקום לבאר שפרפר בלשון מישור.]

[5]) [ע״פ ההכנה של שפרור, שפריר כלשון יפי.]

לשפררם יזכר (ר״א קליר, זכר תחלת, מוס׳ אר״ה). שיפרר כדוכן ברכה, שאת ידיו למבירכה (סיפרר, עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. 154). שפטים גדולים עשית בציען, שיפררת אהל בל יצען (ר״י טוב עלם, ממסגר אסיר, קרובי שבת הגדול).

שפש[1]), מכנו שָׁפַשׁ.

שָׁפַשׁ, פעל מספק, רק פעי בינ׳, מְשַׁפֵּשׁ, בצרוף דרך משופש[2]): אלא הכא כיון דאיפסל (להכנס) בהיכל לפני ולפנים מאי בעי, אלא אמר אביי לא נצרכא אלא דרך משופש (זבחי סב:). והאי דכתב רחמנא אל פני הכפרת למעוטי דרך משופש (מנחי כז:).

שְׁפְשׁוּף[3]), ש״ז, — שה״פ מן שִׁפְשֵׁף, חִכּוּךְ, מֵרוּק, לִטּוּשׁ: פי׳ שפשוף כדאמרינן וכו׳ כן רבא היה מעלה ומוריד בנו כעין שפשוף ע״ג החמור מן הצד וכו׳ נמצא מגביה ומוריד השקין בצידי החמור וכו׳ והוא יורד בדרך שפשוף (ר״ח, שבת קנד: ואילך). חלוק כתונת של פשתן וכו׳ ואף הליבון שלה מצהיל ע״י השפשוף (רש״י, שבת קמ.). חופף עליו וכו׳ לשון שפשוף כמו נזיר חיפף ומפספס (הוא, מגילה כו.). עצם שקצצם מן האילן ויש מאכילים אותם לבהמה וכו׳ שאינם ראויים בלא שפשוף (ר״י קארו, או״ח הל׳ שבת, סכד ח). שע״י שפשוף עור התחול וביותר בימי החורף יצא אש (ר׳ טוביה כץ, מעשה טוביה, יסודי עולם ג יז, עב:).

שַׁפְשֶׁפֶת, ש״נ, — שבשבת, זמורה לציד צפרים: דבק כדי ליתן בראש השפשף (שבת עח:)[4]).

[1]) [שרש מספק, ועי׳ בהערה שאחר זו.]

[2]) [רש״י מבאר כאן משופש כמו משובש (וכן בכ״י קופנן בוכח׳), ואחריו הלכו רב המפרשים. אך אפשר שבא כאן משופש כמבטא מששש במק׳ פשיפש, פשפש, במשמ׳ דלת קטנה, ושעלינו לרבין דרך משופש כצרוף שבמשיכ ת, כלו׳ לא בדרך ההיכל אלא בדרך פשפש, ואין לקבל את דעת יסטרוב, הגורם מפושפש, וצ״ע.]

[3]) [עי׳ שִׁפְשֵׁף.]

[4]) [בהבאת המשנה, במק׳ שַׁבְשֶׁבֶת, ועי׳ שם, ואין כאן אלא שנוי מבטא הבי״ת לפ״א.]

תנא כדי ליתן בראש שפשף [1]) שבראש קנה של ציידין (שם ס.).

***שִׁפְשֵׁף** [2]), פ"י, — שפשף דבר בדבר, חכך ומרק [3]). abreiben, polieren; nettoyer, polir; to scour, polish: לא ימכול את הקימקים בפחמין אלא אם כן שפשף (מקוא' ט ג). נטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה טמאה (ידים ג ג). נפל (שמן) על בשרו משפשף ואינו חושש (תוספתא דמאי א יח). הנוטל ידיו צריך לשפשף את ידיו, שפשפה בחברתה טמאה (שם ידים א ג). וישמן ישורון ויבעט, משל לאדם אחד שהיה לו עגל והיה משפשפו ומגרדו ומאכילו וכו' (ספרי דברי שיח). נכנסתי אחרי רבי יהושע וכו' ראיתיו יושב (בבית הכביד) וצידו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששיפשף (ר' עקיבה, ירוש' ברכ' ט ח). הרי שהיה שם בהוב על כשרו הרי זה לא ירחוץ וכו' רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף (שבת קב:). זה הכלל היה במקדש וכו' וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים וכו' א"ר אבא זאת אומרת מצוה לשפשף (יומא כט:). הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל ולערב ישפשף וכו' (שם פח.). משל לטבח שבא לשחוט פרתו של מלך וכו' כיון שהרגיש שהמלך רואה התחיל משליך את הסכין ומשפשף בה [4]) וממלא את האבוס לפניה (מד"ר במד' כ). — ובסהמ"א: רשף צלמי, כגון שהיו לו צורות מצויירים בכותל נתחככה כהן ושפשפה אותם וכו' (ר"ח, ב"ק כג:). חפין, משפשפין את הכלים בשבת לצחצחן (רש"י, שבת כ.). המסוללות, דרך תשמיש זכר ונקבה משפשפות נקבתן זו לזו (הוא, יבמ' עו.). ואין סכין (שמן) תרומה בידים מסואבות, נפל על בשרו משפשפו בידם

1) [באלפסי (כ"י) הגרס': שפשפת, ועי' ד"ס.]
2) [לדעת רבים בעקר צורת הכפלה מן שוף, כלשון חכוך ומרוק.]
3) [מפעל זה נגזר בימינו שַׁפְשֶׁפֶת בשם' אריג או מחצלת ליד הדלת לשפשף בה את הנעלים לנקוי.]
4) [משפשף ומגרד את הפרה, ועי' במובא לעיל מספרי דברי' שיח.]

מסואבות (רמב"ם, תרומ' יא ז). כיצד הכנים קישואין ודילועין לבית קידם שישפשף משיתחיל לשפשף אחת נקלעו הכל למעשר (הוא, הל' מעשר ג ד). הקישואין והדילועין והא טיהין משישפשף בידו ויסיר הציהוב שעליהן (הוא, שם שם ח). קשים של שבלים וכו' מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה אבל אסור לשפשף בהם בידים בדרך שעושים כאוכלי בהמה (ר"י קארו, א"ח הל' שבת, סכד ד). —יבפ"ע בשם' זחל (כשפיפון), kriechen; ramper; to creep: זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מריצת דבר המשפשף על העפר והולך (ס"י, דבר' לג כד).

— פע', *שֻׁפְשַׁף, — ששפשפו אותו: חף, טהור ומשופשף, כמו נזיר לא יחוף ראשו וכו' (רש"י, א"ו לג ט).

— התפ', *הִשְׁתַּפְשֵׁף, — התחכך, נוהג בדבור ובספרות.

***שַׁפְשֶׁפֶת,** ש"נ, — כמו שַׁכְשֶׁבֶת, שִׁפְשֵׁף, ועי' שם.

שׁפת [1]), ממנו מִשְׁפְּתַיִם, *שְׁפִיתָה, שְׁפַת, שְׁפַתַּיִם.

שָׁפַת, פ"י, שְׁפֹת (מקור ולוי), תִּשְׁפֹּת, תִּשְׁפְּתֵנִי — שים, שית במקומו [2]), hinstellen, hinlegen; placer, mettre; to put, lay: ואלישע שב הגלגלה וכו' ויאמר לנערו שְׁפֹת הסיר הגדולה ובשל נזיד לבני הנביאים (מ"ב ד לח). יי' תִּשְׁפֹּת שלום לנו כי גם כל מעשינו פעלת לנו (ישע' כו יב) [3]). שְׁפֹת הסיר שְׁפֹת וגם יצק בו מים (יחזק' כד ג). יבש כחרש כחי ולשוני מדבק

1) [שרש זה נתגלה באוגרית' בצורת תפד באותה משמ' בעבר' במשפטים כגון פענה להדם יתפד (את פעמיו על ההרום ישפות) ועוד, ימצא כצורה שאולה מארמ' גם תְּפֶת בשמ' מדורת אש ששופתים עליה לבשול ולשרפה. ועי' בהערות שאחר זו.]
2) [לא יצמצם את משמעותו של הפעל אלא לדרוש לבד מתכון מאמרו של ר' פינחס הכהן בן חמא (פסיק' ר"כ. בובר קסט:): אין תשפות אלא לשון בישול שנא' שפות הסיר ובו' ע"כ, וזאת בכל שמושו של הצרוף אין... אלא, שאינו בא להוציא אלא להדגיש.]
3) [ועי' שָׁלֹום, שִׁלּוּם, הערות.]

מלקחי ולעפר מות תִּשְׁפְּתֵנִי (תהלי כב יו [1]).— ובתו״ם: ואין מקיפין (זו לזו) שתי חביות לשפות עליהן (כחג) את הקדרה (ביצ׳ ד ה). האבן שהיה שופת עליה ועל התנור וכו׳ טמאה (כלים ו ב). ועי׳ פִּטְפּוּט 4896. שלשה מסמרים שלש יתידות וכו׳ שנתן בארץ וחיברן בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה טמאה וכו׳ שתי אבנים גדולות שתי חליות של עמוד שהתקינן להיות שופת עליהן יורה גדולה או מיחם גדול וכו׳ (תוספת׳ כלים ב״ק ה א–ג). השופת את הקדרה ע״ג גחלים מַחרין בו וכו׳ (ירוש׳ שבת א י). ישראל וגוי שהן שותפין בקדירה ישראל שופת והגוי מנער (שם ע״ז ב י). אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדרה וכו׳ כולן חייבין (ביצ׳ לז.). מדת בו״ד אדם שופת קדרה ואח״כ נותן לתוכה מים אבל הקב״ה נותן מים ואח״כ שופת הקדרה וכו׳ (ר׳ אלעזר בשם ר׳ חנינא, מגי׳ טו.). מי שיש לו מנה יקח לפסו ליטרא ירק וכו׳ מאה מנה ישפתו לו קדרה בכל יום (ר״א בן עזריה, חול׳ פד.). מואב סיר רחצי, אמר ר״ש בן חלפתא, אמר הקב״ה שופת אני למואב יורה של פרענות (מד״ר דבר׳ ג). לאדם ששופת שבע קדרות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו והבל של עליונה אין בו ממש (ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יהושע בן קרחה, שם קהלת, הבל הבלים).— ואמרו פיטנים ומשוררים: יעד עצים ולשפות דָרך, במה ותמה יחיד ורך (רסב״ג, אזי בהר המור, סליח׳ ליום ה׳ עסי״ת, ביאליק–רבניצקי ב, 167). רומה יחד תציתנה, לירכתי בור תשפתנה, עוה עוה תשיתנה (אפרים מרגנסבורג, אלהי גך, זולת לשבת ד׳ אחה״פ). שלום ישפות לך וגם לבני בחיריך (ר׳ מאיר ב״ר אלעזר, ציון לפירת, קינות לת״ב). חשוך למטה עון ושלומנו תשפות (ר׳ מאיר ברי יצחק ש״ן, תענית לבור קבעו, סליח׳ לתמיםי). שור זה חדש הוא כתרוהו תפשוהו, וזרו פ״ש עליו לשאול שפתוהו (ינ״ג, הבאת בכורים, כל שיריו, ספר ג, 2 [1]).— ובינ׳ פָעו׳, *שֻׁפּוֹת: שריך סוררים וחֹברי גנבים וכו׳ מעשה באשה אחת שנגנב מיחם שלה והלכה לקבול עליו לדיין ומצאתו שפות על גבי כיריים (פסיק׳ ר״כ, איכה, בובר, קכב:) [2].—ובסהס״א: אירע מעשה במגנצא בקדירה מלאה בשר ותבשיל שהיתה שפותה אצל האור וכו׳ (מרדכי, חולין, תרע״ט). קדירה מליאה חלב רותח שפותה אצל האש על הכירי׳ (תרומת הדשן קפא, מג.).—ואמר הפיטן: מגן אלקים גורשו פותים וכו׳ מאכלם בועם ולעפר שפותים (משולם בן קלונימוס, אמונת נפלאותיך, עבודת יוה״כ, Elbog. Stud., עמ׳ 127).

שְׁפַתַּיִם, ש״ז במ״ר [3].—אבני כירים ששופתים עליהן בשר לבשול [4], Kochherd; fourneau de

---

[1]) [במחקר מיחד על פעל ושרש זה, שנכנס בסוף ׳כרך הלשון׳ של ספרו ׳הלשון והספר׳, הוכיח העורך, כי בא הפעל, מלבד במקומות שמסרת הנקוד הכירה בו, עוד כמה פעמים במקרא. כן יש לגרס בישע׳ נז יח וכו׳: אשלם נִחֻמִים לו ולא ליו בורא: בִּשְׂפָתָם שָׁלוֹם, שלום לרחוק ולקרוב (במק׳ בורא ניב שְׂפָתָיִם וכו׳); במשלי י יח: מכסה שנאה שִׂפְתֵי שֶׁקֶר (הוא שם כאלו מקרא, צבע אדום; במק׳ שִׂפְתֵי שָׁקֶר); שם יד ז: לך מנגד לאיש כסיל ובלי דעת שִׂפְתֵי רָעַת (במק׳: ובל ידעת שִׂפְתֵי דעת); יז ז: לא נאוה לנבל שְׂפַת יתר אף כי לנדיב שְׂפַת שקר (במק׳ שְׂפַת יתר, שְׂפַת שֶׁקֶר. ועי׳ שם ובנאמר כאן בערך שְׁפַתַּיִם.]

[1]) [כנראה ע״פ דגמת להי״כ נַפְתִּי משכבי מר וכו׳ (משלי ז יז) שהובן כלשון נֹפת צופים, כותב כלב בן אליהו אפנדופולו הקראי (HUCA 24, לז) בחרוז: ובערתי באש עצים וקוצים והבאתי שְׁפַתַּיִם וְשָׁפַתִּי עליהם סיר במי כדים שמונים, במקום וְשָׁפַתִּי, כאלו מן שוף, בגלל המשקל.]

[2]) [במדרש תהלים עח שבדפוסים כתוב: המכות היו שפותות בהן. אבל, כהערת בובר במהדורתו עמ׳ 848 נכונה גרסת מד״ר דברים ז, בדרשת המלה מופתים: שהיו המכות מפתות אותן.]

[3]) [המסרת נקדה שְׁפַתַּיִם בתיו דגושה, כאלו היתה כאן צורת נקבה, שעקרה במ״י שפת, שְׁפַתּוֹ במק׳ שְׁפֶתֶת, מעין שבת, שַׁבַּתּוֹ. אך, כמבֹאר בהערות שאחר זו, יש עדות לכך, שהֻרגשה המלה כזכר ולא כנקבה. ועוד שאין המלה למעשה אלא צורה אחרת של מִשְׁפְּתַיִם, כדגמת שְׁפָטִים על יד מִשְׁפָּטִים, וגם מטעם זה תמוה הנקוד.]

[4]) [כך יש להבין שפתים (ואף מִשְׁפְּתַיִם) בכל מקום לפי הענין כלשון מקום שפיתת הבשר, בין שבשר זה הוא בשר הזבח ובין שהוא בשר השלל. כי עקר לשון שלל

cooking-stove ; cuisine : וארבעה שלחנות לעולת וכו׳ ויניחו את הכלים אשר ישחטו את העולה בם והזבח, וְהַשְׁפַתַּיִם טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב ואל השלחנות בשר הקרבן (יחזק׳ מ מב-מג). ונות בית תחלק שלל, אם תשכבון בין שְׁפַתַּיִם (תהל׳ סח יג–יד)׳ —ובספה״א, במשמ׳ זו ; יתד ומסמר, Haken ; hook ; crock : והבהמה תלוית על שׁ פ ת י ם אשר תתלה (עליהם) הבהמה השחוטה, ביד גוי (ספל בן מללים, אגרת תוכחה לריב״ם, ל״וטי קדמוניות, נספחים, 32). —ואמר הפיטן, במליצת הכתוב [1]): קמתי ממשפתים להפגיע בעד לגי שׁ פ ת י ם, קול מה אתן בשפתותים הן אני ערל שפתים (כ״ח קל״ר, אהבה אהוב כמסוף, תפלת טל). — ואמר המשורר : ישקה (המות) בכוס אחד אשר ישן בבית השן ובין תנור

הוא שלל בשר (עי׳ בדברי העורך בערך א. צֶבַע, וב„הלשון והספר״ ב 227 וכו׳ על שלל צבעים רקמה בשירת דבורה שופט׳ה ל), ועל כן בא (סם פס׳ יו) למה ישבת בין המשפתים (כדי) לשמע שרקות עדרים, הם עדרי הצאן והבקר שבשלל אשר בשרם נשפת ב(מ)שפתים לבשול. וכן יש לגרם ולפרש גם במשלי כו כג (כדברי העורך בספרו משלי שלמה עמ׳ 57 וכו׳) : כסף סיגים מצפה על חרס שפתים דלקים ולב רע, בקריאה שְׁפַתַּיִם דלקים (כזכר !), כלו׳ : כך מי שמדליק אש בשפתים בהזמנה לסעודה ולבו רע על אירחו ; שהרי בא פסוק זה בהמשך לפס׳ כא—כב : אם רעב שנאך ה א כ י ל ה ו לחם ואם צמא השקהו מים, כי ג ח ל י ם אתה חתה על ראשו וכו׳, כלו׳ הגחלים שאתה חותה לסעודה לו, יהיו על ראשו וכו׳. וגם בכתוב הסתום בבראש׳ מט יד : יששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים, הכונה היא בודאי : יששכר חֲמַד גֶּרֶם (ז״א אוהב לגרום עצמות מבשר, כזאב ולא כחמור !) ועל כן הוא רבץ בין המשפתים, במקום בשול הבשר.

ואמנם התרגומים הקדומים והפרשנים, אך במקצתם (עי׳ רד״ק ביחזק׳ מ) הכירו לגבי הכתוב ביחזק׳, כי שם הכונה : „הכירים שעליהם הקדרות״, ואף כאן היו שתרגמו : γεῖσος, labia, ספותהון, כלשון שָׂפָה, שְׂפָתַיִם, או ענקלין (ת״י), כלו׳ ווים ומסמרות ; ובתהלים : κλήρων, cleros (כדברי ריב״ג : מחוזים), הסורי בית שפיא, ועוד. ופרשנים אחרים ראו בשפתים כמו במשפתים לשון אשפה וזבל, ואין כל הפרושים האלה מסתברים.]

[1]) [ע״פ הבנה זו או זו בכתוב, עי׳ בהערות שלפני זו.]

ו ל ש פ ת י ם (רמב״ע, עינות מסוס, דיואן, ברודי א, לח). וזרחו כוכבי המות בצהרים והחשיכו העינים ושכבו הפגרים בין שׁ פ ת י ם [1]) (ר״י חריזי, תחכמוני, ש״כ ותקוניס, 483). ובערתי באש עצים וקוצים והבאתי שׁ פ ת י ם ושפתי (כלב בן אליהו אפנדופולו הקראי, Huca 24, לז).

שׁ״צ, —ר״ת : שְׁמַר צִוָּאָה, שְׁלִיחַ צִבּוּר (ש״ץ), שְׁמָרְז צורז, ועוד.

שצים חנכ״ל (וכן שנ״ץ כמ״ל ח״ש ועוד), —ר״ת : שַׁבְּתַאי, צֶדֶק מַאְדִּים, חַמָּה נֹגַהּ כּוֹכָב, לְבָנָה, שבעת כוכבי לכת הידועים לקדמונים.

שצף

שצף [2]), ממנו °שֶׁצֶף, שֶׁצֶף, °שִׁצְפִּי.

°שָׁצַף, פ״ע, — כעס : שצף וקצף המושל וקם בחמתו והנה חוטבים וכורתים כל אשלי גנתו (בנימין בר זרח, אבסרה ב״הל, סליחו׳ לתענ׳ אסתר, מחזור איטלי׳ א, פח.).

שֶׁצֶף, ש״ז, — כמו שֶׁסֶף, כלשון גזירה בחרב וכד׳ : ברגע [3]) קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך, בְּשֶׁצֶף קצף הסתרתי פני רגע [4]) ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יי (ישע׳ נד ז–ח). —ובספה״א, במשמ׳ קצף וכעס [5]) — ואמרו פייטנים ומשוררים :

---

[1]) [כאן במשמ׳ אשפה, עי׳ בהערות שלפני זו.]

[2]) [כאמור בהערה לע״ך שסף, עמ׳ 7337, נראה כי שצף ושסף בעקר שרש אחד הם, אלא שנכתב בישע׳ נד ח שצף בדמוי אל קצף שאחריו. ואלו מפרשים אחרים ראו עקר כלשון שטף קצף או שבארו שצף בקרוב לענין כלשון מעט, רגע או חרון אף (גדול) (כשבעים θυμῷ), ולפי זה שמוש המלה בספה״א. וידועים דברי דונש נגד מנחם, ותשובת ר״ת נגד דונש (תשובות דונש, 20) בענין זה. אך אין בהם כל עדות של ממש לפרוש זה או זה, ואלו פ. פרלס, Neue Analekten, 45 משוה באשור׳ שִׁפְּצ במשמ׳ תקף, וצ״ע.]

[3]) [במגלת ישעיה א ממדבר יהודה : ברוגע. כנראה כלשון אף וחמה, ואולי כך נכון.]

[4]) [גם כאן במגלה הנ״ל : רוגע, אך כנראה בטעות.]

[5]) [ע״פ הבנה זו בכתוב.]

פליטים מסגרירי שטף וכו' צפונים עד יעבר זעם קצף, ויצאו נצלים משצף (ינאי, אות לטובה, קרובי פסח' זולתי, ח). ... שיצפך וקיצפך וחינן בעד זעמך וזעפך (הוה, אזר חללי מתניו, קר בי במד', שם, רכב). מלך צוה לכל רוח, עריצי גסי הרוח, ויאפפם בשצף רוח (ר"א קליר, מלך אזור גבורה, יוצ' א' ר"ה, מחזור א' עלי ב, לג:). שצף חרישית אם חר להשיון, שובה אזר השית לשובבים יזכור (הוה זכר תהלה, מוס א' ר"ה). לנו שלות בחרון אפך וכו' ובברתני בשצף קצפך (הוה, ענה קולו תני, שחרית לת"ב, מחזור איטלי' ח', קעז.). כבדה שלישית על קודש ראשית בשצף חרישית בתת להשית (הוה, איך תנחמוני, קינות כת"ב). שצפך הכנו וסגרנו ביד מצר, שיר נא מה אנו כי אנחנו החומר (רסע"ג, תזמר אשמר תשועתך, סליחו' ליוהכ"פ, סדור רסע"ג, רלה). והנפש החכמה וכו' ותשחק ליום אחרון, ואם נטמאה תנוד בשצף קצף וחרון (רסב"ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי ב, 71). רם הזכור בעתותי שצף (הוה, אבן בחן, שם, 192). כבד שצף האת לעמה, כבירים קרואים פה להנעימה כנגדם איך עמדת בקדשה ערמה (יו ף בר שלמה, אודך כי אנפת, שבת א' חנכה). שפך את קצפך ושצפך לאדום משמים (ישעיה בן אליה מטראני, ילין לור, כליח' לבחרי יו"כ, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, קז). באפך אל תוכיחנו צירנו, בשצף חמתך אל תיסרנו (א.תנו המער, סליחו' ליוס בעש"ת). סערהו בשצף עלך וכל פה יהללך (זכר את אשר עשה, יוצ' שבת פרשת זכור). ועמה עדת אבדון הרעימה בשצף קצף (שלום הכהן, או עורכו, ניר דוד, שיר ד', 70). כפתן אכזרי בשצף זעם, יגעיש ירעיש סביביו כסיפה ורעם (הוה כפתן אכזרי, שם, שיר ס, 83). שרקו צללו המו ויתגעשו עד קפצו יבשת בעז ושצף (מיכ"ל, הריסות טרויה). — ובמשמ' מעט[1], ואף במליצה שצף כסף: יבקש לו ספר קטן שידפיסהו בשצף כסף ובדמים מעטים (מנחם מלוג נו, הקדי שתי ידות, סנת סעה). ואשר לו שצף כסף ולא השיגה ידו וכו' כי ע"כ יש לורזן לאפת (המצות) מיד ולא ישהו שצף רגע וכו' (נתן העזתי, חמדת הימים ג ב, ליסח הגלה). כי הבא ליטהר מסייעין אותו אין ספק כי בשצף עסק אלהים יחנהו ויברכהו עד בלי די לאכול לשבעה (ר"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ג ו).

1) [ע"פ הבנה זו בכתיב.]

שִׁצְפִּי, ת"ז, — מלא שצף קצף: אתה דכית כחלל רהבת[1]) שצפית, ואיך ערוך שלחן לב קמי גם צפה הצפית (רסע"ג, זכור תבוסת לאן טבחה, סלית' לת"ב, סדור רסע"ג, שכט).

א. שקד [2]), סמ:ו א. שָׁקֵד, *שָׁקֵד, *שַׁקְדוּת, *שַׁקְדָן, *שַׁקְדָנוּת, *שְׁקִידָה.

ב. שקד [3]), סמנו ב. שָׁקֵד, שָׁקֵד, *שְׁקֵדָה, *שִׁקְדִּיָּה, *שְׁקֵדִי, *שִׁקְדִיָּה.

שָׁקַד, פ"ע, שָׁקַדְתִּי, יִשְׁקֹד, יִשְׁקוֹד, אֶשְׁקֹד, שִׁקְדוּ, שְׁקֹד, שָׁקֵד שׁוֹקֵד, שֹׁקְדֵי, — שקד על דבר, ובבינוני גם בסמ' שוקד און וכדו', היה ער לדבר, נתן עיניו, לבו עליו, התעיין בו וכד'. bedacht sein auf; considérer; to be intent on: כי אפס עריץ וכלה לץ ונכרתו כל שֹׁקְדֵי און (ישע' כט כ). ואמר מקל שקד אני ראה ויאמר יי' אלי היטבת לראות כי שֹׁקֵד אני על דברי לעשתו (ירמ' א יא—יב). הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שֹׁקֵד על עריהם כל היוצא מהנה יטרף (שם ה ו). והיה כאשר שָׁקַדְתִּי עליהם לנתוש ולנתוץ ולהרס ולהאביד ולהרע כן אֶשְׁקֹד עליהם לבנות ולנטוע

1) [כמק' רהב שבכתיב (תה' פט יח).]

2) [אין שרש זה מלבד בעב' אלא בכנענ' (בכתבת מקרת חדשה, סלושץ, אוצר B143, שורה 5: לקחת תשקד), ואולי, בדגמה אחת לא ברורה (יתשקדן) מאוגרית', ובארמ' שבתרגומים מא"י, בודאי בהשפעת העבר', ועי' שָׁקֵד, הערה.

המלה אשתקד שבתו"ם (עי' עמ' 436) שהסחבר, כאחרים, העיר עליה, שאולי מרכבת היא מארמ' שעתא או שתא קדמא (בעקר קדמיתא), ושבנגדה גם בסורי אשתקד, נמצאה גם באשור' בדגמאות מרבות מזמן שושלת חמורבי במאה הי"ז מלפני ספירת העמים בכתיב שַׁ-דַ-אַ-גַ-דַ-ם) וכדו' בצרופים כגון אַל שַׁתְ אַל שַׁ-גַ-דְ, ז"א לא אשתקד ולא השנה (עי' בספרו של הע רך P. Entstehung d. Sem. Sprachtypus, 51, וכן אצל Krauss, Altb. b. Briefe II, 169 במובא שם); ועל כן יש לראות אשתקד, אף בארמ', כשאול מאשור', ומקור המלה בלשון זו לא הברר כל צרכו. על כל פנים אין קשר לה אל שקד.]

3) [עי' שָׁקֵד, הערה.]

(סם לא כח). הנני שֹׁקֵד עליהם לרעה ולא לטובה (סם מד כז). אם יי' לא ישמר עיר שוא שָׁקַד שומר (סם קכז א). אשרי אדם שמע לי לִשְׁקֹד על דלתתי יום יום (משלי ח לד). והוא לקברות יובל ועל גדיש יִשְׁקוֹד (איוב כא לב). וַיִּשְׁקֹד יי' על הרעה ויביאה עלינו (דני' ט יד). שִׁקְדוּ ושמרו עד תשקלו וכו' (עזרי ח כט).—ובשמוש מספק: שָׁקַדְתִּי 1) ואהיה כצפור בודד על גג (תהלי קב ח).—ובתו"ם: כמה אומניות שוקדות משכימות, ואני עומד שחרית ומוצא אני את כל אלה לפני (תוספת' ברכי ז ב). האומר איני מתפרנס משל אחרים שוקדין עליו ומפרנסין אותו (סס פאה ד יב). לא היו ישינין כל הלילה אלא שוקדין כנגד כהן גדול לעסקו בהברא 2) (סס יוה"כ א ט). שאני עמל והן עמלין אני שוקד והן שוקדין (ירוש' ברכי ד ב). גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי (ר"מ, ברכ' יז). כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני (סס נח.). שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל (כתוב' ג.). וכי מידת הפורענות טובה היא, אלא שקד איך להביאה (מד"ר ברלש' ט). ומה אם בשעת הקלקלה חס על כבודן ושוקד לטובתן, כשיעשו רצונו על אחת כמה וכמה (סס במדי ט). מן הדבר הזה שקד משה היאך לזכות את ישראל (סס דבר' ג). נשקד, שין כתוב, שקד הקב"ה איך להביא עלי את הרעה (סס איכ' א).—ובינ' סָעוּ, *שָׁקוּד, כמו שׁוֹקֵד: הוי שקוד 3) ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס (פי' אלעזר, אבי ב יד) 4). — *שַׁוְּקָד במשמ' תלמיד שוקד על תלמודו, שַׁקְדָן: משמת בן עזאי ובן זומא בטלו השקדנים, לא עמד שוקד 1) עד שעמד ירמיה (ירוש' נדרי ח ג) 2).— ובספה"א גם ממש במשמ' היה ער, לא ישן, wach sein; veiller; to keep awake: יראה בחלומותיו עתידות ורוחות המתים וכו' מה שאינו רואה כאשר הוא שקד (ר"ם דונולו, חכמוני לילירה, ורסה, סד.). עד אשר אבא אל אדוני ואשקד על פתחיו ללקט בדלתיו (ר"י הלוי, אגרת לר' נתן החבר, זמורה א, 72). תשכון על האדם עצלות כמכובד תרדימה ויתמתח ויתפתל כאדם אשר שקד כל הלילה (אקס, 148:). ראו את רב החובל למה ישא את הסער וישקוד את הלילה וישמור יומם ולילה וכו' (יוסיפון, גינצבורג, תיב). אם האדם שקוד בלימוד באהבה יעזוב בעדו כל הערונים וההנאות שבעולם (ר"י אבוהב, מנוה"מ ד א ג ה). אין לך מר מן התירוסום ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו במים (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה כו).—ואמר הפיטן: שמור פקודים ונפקדים ושוקדים להיות משקדים ולך קודים (ר"א קליר, מי יוכל, קרוב' סקלים). מוצא שפתיך הקיטה בפצוחך נדבה שקודה 3) (רסע"ג, אכי אם אוכלה, אזהרות, סדור רסע"ג, קלד). כה יטמא השרץ וכו' וזרע זרוע במים שקוד (סס סס, קלז). ענה שוקדי שמחת בית השאיבה (הוא, ענה אחויים, הושענא, סס, רמד). נשמת ורות צאן שבי לציון, מועדת ושקדת קיצון, פתחיך כפניטי כחיצון (ר"י אבית"ר, נשמת ישראל, סעה"ס 10). שקד גדיש ורגב חֹבש שֹׁכן גוש ורמה לבש (רשב"ג, אנוסים ועגום ס. ביאליק-רבניצקי ב, 81). בהתכנתם עומדים ועל היכלו שוקדים ומפעולותיו לסדים (ראב"ע, אלולים מהודך, איגר 247).—ואמר המשורר: שקוד לשמור בטוב פעל ידידך (ר"ם הגיד, שקוד לשמור, בן משלי, אברמסון, 318). ואם כושש בצי עזור ונושש באיחורו ויטבך מבשקדו (עמנו' פרנסים, לבי מודם, 106).—*ושקד, במשמ' התמיד, נמשך ברציפות:

1) [אמנם לפי הענין (עי' בדברי העורך, הלשון והספר ב 143 וכו') המכוון כנראה: שָׁרַקְתִּי ואהיה כצפור, כלשון צפצף נוגה.]

2) [עי' הברה, עמ' 1029.]

3) [כך בדפו'; נ"א שוקד (נוסח הערוך), שָׁקֵד (מרב"ם ופרקי אבות הוצ' שטראק).]

4) [במד"ר איכה א, על הכתוב נשקד על פשעי בידו (איכה א יד), נאמר: שקודה הייתי מעונותי סבורה הייתי שיתחול לי על כל עונותי בשעה ששמעתי שאנלוגין (עי' בסמוך) שלי נקרע מלמעלה, ע"כ. ונתקשו המפרשים במאמר, אבל על כל פנים נראה שהכונה בדרשת נשקד שבכתוב, לצורת שקודה, כמו פקודה, ועי' פקד (עמ' 4193) ושׁקד.]

1) [במקום אחר (ירוש' קידוש' ג יא): שקד.]

2) [על שוקד, שקוד, ככנוי לאחד האמוראים עי' שׁוֹקֵד, עמ' 6991.]

3) [אמנם, בהקבלה ל„הקיטה" נראה יותר לנקד שְׁקוּדָה, כלשון צווי, כלו' השתדל לעשות כאשר דברת, כפרושו של המהדיר.]

צורותם שוקדות ונפשותם סולדות (רלב"ע, א.רח חי ב; מקיץ, כתבא ג, 50). כבר ידעת שקדחת עפוש הלבנה לפעמים תהיה באה בעינות ולפעמים תהיה שוקדת (קאנון ד א ג מז).—*ושקד על, באותה משמ׳: ואלו היה העצם הפשוט מקבל לתבנית אחת ושוקד עליה (לקוטי מקור חיים ה יז). כל אחד שוקד על מקומו (ר"י א"ח, חו"מ, הבחירה ז).—ואמר המשורר: אז האמנתי עד אשר ראיתי שני רשעים שוקדים על הלחי (עמנואל, יום ארבה, מחברת ז, הברמן, 207).

—נפע׳, *בינ׳ נִשְׁקָד,—מה שהאל שוקד לעשותו, ואמר הפיטן: טלאיך הזהרת שקליהם להקדים, ידעת העתידות ודרשת נשקדים (שמעון בר יצחק, אתה האל, סליחי תעני אסתר).

ב. שָׁקַד [1], קל לא נמצא במקרא.

— פֻּעַ׳, רק בינ׳ מְשֻׁקָּדִים, — מְשֻׁקָּד, עשוי בדמות שָׁקֵד [2], mandelförmig ; à la forme d'une amande ; almond-shaped: שלשה גבעים מְשֻׁקָּדִים בקנה האחד כפתר ופרח וכו׳ ובמנרה ארבעה גבעים מְשֻׁקָּדִים כפתריה ופרחיה (שמות כה לג–לד).— ובסהמ"א: שאין להגעיל לפסח כלים המשוקדים שקורין גשמ"ירצט או גבלעכ"מולט (מהרי"ל, הלכות הגעלה). אכן אם הכסף שבהן משוקד שקורין גבלעכמ"ולט גם אם היה בו מעיקרא אסור להגעילם וכו׳ (שם שם). — ואמר הפיטן: שמור פקודים ונפקדים ושוקדים היות משקדים ולך קודים (ר"א קליר, מי יוכל, קרובי שקלים).—ואמר המשורר: מה לי בחיים ואין ארון וכפרת והדר מנורה משקדת ופורחה (ר"ש הנגיד, האעלוך, הברמן א, 112). ותסכתי באם אקדח פתחה משוקדת מעולפת לשמים (הוא, התדע את פעלי, שם ג, 13).— ואמר המליץ: עיניהן (של המצריות) משוקדות גדולות ושחורות וגבותן קרועות בפוך (גוטלובר, ממלכים, 143). — וקל, *בינ׳ פָּעוּ׳ שָׁקוּד, באותה משמ׳: פלגו לשבעה חלוצים וכו׳ נגד שקודת נצים (שלמה הבבלי, אין צור, זולת לשבת א של חנכה).

---

1) [פעל משני שנגזר מן שָׁקֵד.]

2) [כך רב המפרשים, ואגו ת"א מצירין, ת"י משקעין בציוריהון, ורש"י: בתרגומו מצוירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין נייל"יר.]

שָׁקֵד [1], ס"ז, מ"ר שְׁקֵדִים, — עץ פרי ממשפחת הורדניים (amygdales ופריו, Mandel ; amande ; almond: מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושְׁקֵדִים (בראש׳ מג יא). ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שְׁקֵדִים (במדי׳ יז כג). ו נאץ הַשָּׁקֵד ויסתבל החגב ותפר האביונה (קהל׳ יב ה).—והעץ הנושא פרי זה: מקל שָׁקֵד אני ראה (ירמ׳ א יא).—ובתו"מ: ובאילן האג והחרובין האגוזם והשקדים הגפנים והרמונים ורזיתים והתמרים הייבין בפאה (פאה א ה). התפוח והחזרר הפרסקים השקדין והשיזפין והרימון אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה (כלא׳ א ד). מאימתי הפירות חייבות במעשרות וכו׳ האגוזים והשקדים משיעשו קליפה (מעשרי א ב). החייב בשקדים המרים פטור במתוקים (שם שם ד). שקדים המרים קטנים חייבין, גדולין פטורין (תוספת׳ מעש׳ א כד). הא שקידי פרך לא (אין דרכו למנות) (ירוש׳ ערלה ג ו). מה סימנו של שקד זה משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר כ"א יום (מד"ר איכ׳, פתיח׳, ר׳ יהושע דסיכנין). — ובסהמ"א: אשכול שקדים כפותים זה על זה (רש"י, במד׳ יז כג).—ואמר המשורר: גור מימים אין חפץ בם יחושו גם ינאץ שקד (רמב"ע, ענק ה, ברודי, ספ"ח).— *ושקדי משי: לקחת שקדי המשי החדשים אשר לא עברו שנתם ולפתחם ולהסיר מהם התולעים המתים אשר בתוכם (תרגום עברי מן אלזהרוי, כ"י בודלי). — *ומיני קשוטים: וזהו שתרגם אנקלוס וצר יתיה בזיפא, לשון זיוף הוא כלי אמנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקדים וכו׳ ומזייפין על ידו חותמות (רש"י, שמות לב ד). — *וברפואה, שקדים,

---

1) [גם באשורי שִׁקְדֻ, שִׁקְדוּ וגם שִׁקְדֻ וכש"נ שְׁקֵת (בסק׳ שקדת), בארם׳ ובסור׳ שִׁגְדָּא, שְׁגֶדְתָא. ואמנם לפי מדרש השם בנבואת ירמ׳ גזרו את המלה מן א. שקד (דברי הירוש׳ תענ׳ ד ח) לפי שהוא שוקד וממהר להוציא פרח (עי׳ רש"י). אבל למעשה אין מלה זו מקורית בלשון שמית אחרת אלא באשור׳, שאין השרש א. שקד נמצא בה, ועל כן יש לראות את שם העץ בעבר׳ ובארמ׳ כשאול מאשור׳, ואלו שמו המקורי בעבר׳ היה כבערב׳ ועיד: לוז. ומסתבר שגם באשור׳ שם השקד שאול הוא מלשון אחרת או משם מקום וכד׳.]

בלוטות ריר בגוף האדם ובפרט בגרון, הדומית בצורתן לשקדים, ;(tonsillae,) Mandeln ; amygdales tonsils: ואמנם שני השקדים הם הבשרים הצומחים בשרש הלשון למעלה כאלו הם אזונים קטנים והם בשריים עצביים וכו' (קאנון ג ע א). חלקי מוצקים המה עצמות (קנאכען) וכו' שקדים ספוגים (דריזען אדר גלאנדעלן) (ב' לינדא, ראשית למודים א ע, 121). כתעודת שא־ השקדים הדומים להם בסגולותיהם כן היא גם תעודת שקדי הלוע להכין דם לבן (Lymphe) (י' עוזיס, ספר הפיסיולוגיה, 14). ובתחתית הקרום (Submucosa) נמצאים שקדי הריר או אשכלות הרוק הקטנים (שם, 20).

°שָׁקֶד[1], ש"ז, — שקידה, השתדלות, ואמר בן סירא: שקד[2] עשיר ימחה שארו דאגת מחיה תפריע נומה (ב"ס גני' לא א). — ואמר הפיטן: שתה על פי מכהן בבית שקד שמר בדק הבית (ינאי, ארץ חמדה, קרוב' ויקרא, זולאי, קמג). שמי שמים, שרות בית זבול, שפר שחקים, שנאן מעון, שקד מכון, שלום ערבות (כ"א קליר, אל שם, מחז' לו"כ, מחז' איטלי' ב, סב.). תקופים בשנן בשקד בשבח שירות ישביצו (רסב"ג, אל נקדש, ביאליק־רבניצקי ב, 189).

שִׁקֵּד, פע' לא נמצא.

—פע', °שֻׁקַּד, בינ' מְשֻׁקָּד,—כנראה כמו מְשֻׁקָּד, ואמר הפיטן: היתה (המנורה) משוקדדת מצודידת ומרודידת ושמנה עשר טפחים ממודדת (ינאי, אור מראה, קרוב' במדבר, זולאי, קפח).

°שְׁקֵדָה, ש"נ, — גרעין בצורת שקד קטן: פה בסביבתנו מצא א' ברוב חקירתו לעשות שמן מחרצני הענבים והיינו שמצא בכל חרצן וחרצן יש שקידה א' קטנה, ומאותה שקידה נעשים שמנים (חתם סופר יו"ד קיז).

---

1) [עי' בהערה הבאה.]

2) [בצ"ל וכך בגליון. בפנים כ"י ב"ם: שקר. ועי' בדברי סגל, ב"ס השלם, עמ' קפט. ואף במקום אחר בספר ב"ס גורם התרגום היוני שקד במקום שקר (מב יא), עי' שֶׁקֶר, והערה שם.]

***שְׁקֵדוּת**, ש"נ, — כמו זריזות: ויגאץ השקד, אדם בחייו יכול לעמוד מצל ולשב לחמה ומחמה לצל אבל במיתתו ינאץ בו שקדותו (תוספת ב לנוסחא א של אדר"נ, שכטר, 160).

°שְׁקֵדִי, ת"ז, — דומה לשקד: ויגמע החביצים השקדיים המרטיבים (קאנון ג י ג א).

°שְׁקֵדִיָּה, ש"נ, — כנוי חבה לעץ השקד, נוהג בספרות לילדים.

***שַׁקְדָן**, שׁוֹקְדָן, ת"ז, —תלמיד מתמיד וחרוץ ושוקד על תלמודו, fleissig ; assidu ; diligent: משמת בן עזאי בטלו השקדנים (סוט' ט טו). — ובסהמ"א: כל השוקד על דברי תורה מוסרין לו שקדנין כנגדו (ילק' שמע', תהל' תשעו). והנה שם עמכם הח' הותיק ראש השקדנים בדורנו כמהר"ר משה רבן נר"ו (פנקס ועד ארבע הארצות, 129). —ואמר הפיטן: זהרו מצא בנם ליתום שמונה לשקדני[1] (תכסס בן מכיר, הודך, יולי סנת ב תככה). מהרה יקים צמח צדיק על שוקדני (הוא, אל אל, יולי כתמו).

°שַׁקְדָנוּת, ש"נ, — תכונת השקדן, נוהג בספרות ובדבור.

°שְׁקַדְקַד, ש"ז, —כמו שֶׁקֶד, שְׁקִידָה, ואמר הפיטן: שורה שקדקדי (סירי סימן, אידלזון־טורטסינר, 374).

שקה[2], ממנו *הַשְׁקָאָה, *הַשְׁקָיָה, מַשְׁקֶה, שָׁקָה, שִׁקּוּי, שִׁקּוּי, שֶׁקֶת.

---

1) [מנקד: לְשַׁקְדָנַי.]

2) [השרש נמצא באותה משמ', בפרט בפעל, בארמ' ובסור' (שקא), בערב' דרום' וצפונ' (שׂקי a), כושי סַקַי, אשורי שַׁקוּ, וכן בשמות עצם, כגון באשור' מֵי שִׁיקִי (מי השקאה), שִׁקִּית, מַשְׁקוּ, מַשְׁקִית ועוד. באשור' בא גם בנין קל במשמ' ההפעיל העברי, ועל יד השפעל האשורי, אך אין השרש בא בלשון שתיה, ואין לראות בו, כדעת אחדים, שנוי מבטא מן שתה. ועי' שרש זה.]

a) سقى

שָׁקָה, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— הפעי, השקה, השקה, השקה, השקתה, השקית, השקיתה, השקיתנו, השקיתי, השקיתים, השקתים, השקו, השקינו, השקות, להשקות, להשקתו, השקהו, השקיני, השקו, משקה, משקה, אשקה, אשקך, אשקנה, תשקה, תשקם, תשקמו, ישקה, ישק, ישקני, ישקנו, תשק, תשקהו, נשקה, נשקנו, תשקו, ישקו, ישקוני, ישקהו, ישקום, תשקין, ועי׳ משקה, —השקה ראובן את שמעון, את הגמלים, הצאן וכד׳, נתן להם לשתות, מים או משקה אחר tränken; faire boir, abreuver; to give to drink, water: ותמלא את החמת מים ותשק את הנער (ברא׳ כא יט). והיה הנער[1]) וכו׳ ואמרה שתה וגם גמליך אשקה וגו׳ (שם כד יד). ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקהו, ותכל להשקתו ותאמר וכו׳ (שם שם יח—ט). ואמר אליה השקיני נא וכו׳ ותאמר שתה וגם גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה (שם שם מה—מו). כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים וכו׳ וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן (שם כט ב — ג). השקו הצאן ולכו רעו וכו׳ והשקינו הצאן (שם שם ז—ח). ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן וכו׳ ויקם משה ויושיען וישק את צאנם (שמות ב יו—יז). והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם (במדי כ ח). והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים (אסתר א ז). ויחזיקו בשביה וכו׳ ויאכלום וישקום ויסכום וגו׳ (דה״ב כח יה).—והשקה את האדם מים או יין וכו׳: לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו וכו׳ ותשקין את אביהן יין בלילה הוא וכו׳ נשקנו יין גם הלילה וגו׳ (ברא׳ יט לב—לה). והשקה את האשה את מי המרים המאררים וכו׳ ואחר ישקה את האשה את המים, והשקה את המים וגו׳ (במדי ה כד—כז). ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים (ש״א ל יא). מי ישקני מים מבאר בית לחם אשר בשער (ש״ב כג יה, דה״א יא יז). ותשקו את הנזרים יין (עמוס ב יב). אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים (משלי כה כא). לא מים עיף תשקה ומרעב תמנע לחם (איוב כב ז).—והשקה את האדמה, הארץ, הנחל הצמחים וכו׳: ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה (ברא׳ ב ו). כי הארץ אשר אתה בא שמה וכו׳ והשקית ברגלך כגן הירק (דברי יא י). ביום ההוא כרם חמר ענו לה, אני יי׳ נצרה לרגעים אשקנה (ישע׳ כז ב—ג). והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה וכו׳ להשקות אותה מערגות מטעה (יחזק׳ יז ז). והשקיתי ארץ צפתך מדמך [1]) אל ההרים ואפקים ימלאון ממך (יחזק׳ לב ו). ומעין מבית יי׳ יצא והשקה את נחל השטים (יואל ד יח). משקה הרים מעליותיו וגו׳ (תהלי קד יג). עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים (קהלת ב ו).—ובמליצה: כי יי׳ אלהינו הדמנו וישקנו מי ראש וכו׳ (ירמ׳ ח יד). הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש (שם ט יד). הנני מאכיל אותם (את הנביאים) לענה והשקתים מי ראש (שם כג יה). קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אותו את כל הגוים וגו׳ (שם כה יה—יז). הוי משקה רעהו מספח [2]) חמתך ואף שכר וגו׳ (חבק׳ ב יה). ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלי לו ט). הראית עמך קשה השקיתנו יין תרעלה (שם ס ה). ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ (שם סט כב). האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש (תהלי פ ו). אשקך מיין הרקח מעסים רמני (שה״ש ח ב).—ובתו״מ: מזהמין את הנטיעות וכו׳ ומשקין אותן עד ראש השנה ר״א בר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר (שביעי ב ד). מילא (נכרי) מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל (שבת טז ח). זרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקם במועד (ר״א בן יעקב, מו״ק א ג). המקנא לאשתו ר״א אומר וכו׳ ומשקה על פי עד אחד ר׳ יהושע אומר וכו׳ ומשקה (לה) על פי שנים (סוטה א א). ואלו אסורות מלאכול בתרומה וכו׳ והאומרת איני שותה, ושבעלה אינו רוצה להשקותה (שם שם ג). היה משקה וכו׳ אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה וכו׳ נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערים

---

[1]) [קרי: הנערה.]

[1]) [כמבאר בהערה עמ׳ 5611 צ״ל: והשקיתי ארץ (עד שתהיה) צפת כמרמך ז״א כנחל.]

[2]) [עי׳ בהערה עמ׳ 4154.]

אותה ומשקין אותה בעל כרחה (סס ג ג). עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים וכו' הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכ"א משקין, אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון, אמר להם דוגמא השקוה (עדי' ה ו). אם היה כהן (הדיין וכדו') וטמאהו מתרומתו מאכילו ומשקו וסכו (בכור' ד ו). מטלטלין את השופר להשקות בו את התינוק (ירוש' סבת ו ח). ותני כן מיילדת מבחוץ וכו' שלא תמיק את העובר במיעיה ולא תשקינה כוס של עיקרין (סס ע"ז ב ח). ארבעה כוסות הללו וכו' תשקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא (רב יהודה בסס סמואל, פסח' קח:). לא יפנה אדם אמת המים וישקה לגינתו ולחורבתו בחולו של מועד (רבי יהודה, מו"ק ב.). הוא דמשק אליעזר, אמר רבי אלעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים (יומא כח:). טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב שנאמר ולבן שינים מחלב וכו' (ר' יוחנן, כתוב' קיא:). היא השקתהו יין משובח בכוסות משובחין לפיכך כהן משקה המים המרים במקדה של חרס ומן העפר (ר' מאיר, מד"ר במד' ט). כל הנהרגים בבית דין היו משקין אותו יין חי כדי שתטרף דעתו עליו (סס סס י). משה מוהל ואהרן פורע ויהושע משקה ויש אומרים יהושע מוהל ואהרן פורע ומשה משקה (סס סס יא). ומה מים אין אדם גדול מתבייש לומר לקטן השקיני מים כך ד"ת אין הגדול מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד, דבר אחד וכו' (סס סה"ש פרשה א, כי טובים דודיך). ויהי בימי (אחשורוש) וכו' ר' לוי אמר שהשקה אותן רוש ולענה (מד"ר אסתר א).—ואמרו פיטנים ומשוררים: כמו תשקוד עלי סקל ועדר והשקות אחרי נטעך נטיעה (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון 319). לַשקות אפסי עולם מימין עזו יעל כל רגע אד (רמב"ע, סמעו נגידי סיר, ברודי א, סב). השקי ושקי עפרה את פי בשפת שני ובלבנת שן (הוא, אסס לי על זמן, סס, סנא). ביציאת מצרים השקית צמַאיך והאכלת רעביך (ראב"ע, אל תמונתך, איגר, 177).

—סע', שֻׁקַּת, — השקו אותו, בו: עטיניו מלאו חלב ומח עצמותיו[1]) יְשֻׁקֶּה (איוב כא כד).—ובספה"א: כל אחד ואחד מן העצמית משוקה סמוח (מעין גנים, סס).—ובמשמ' הלה במחלת השקיי: וחדושה (של המירסה) יהיה אם מרות אידיו כמו מה שיקרה למשוקה וכו' (קבולי גליכוס, כ"י פריז, ג). אם ירד מן המשוקה וכו' כמו מי הבשר וכו' (קאנון ג יד ד ג). ולפעמים ישוקה אדם ולא ימות אבל יצאו מימיו וכו' (סס סס ד ס). — ובהגוי הלשון, מְשֻׁקֶּה בגנון[2]), מרוה בתהודה אפית, באנפוף: ומוצאי הלמד והרש והנון קרובים קצתם מקצתם אלא שהנ:ון הנעה מְשֻׁקָּה בגנון והגנון מהנחירים, והנון הנחה מהנחירים בלבד (כ"י א"ת, הקדמה לריב"ג, וילנסקי, לח).

—הִפעי', *הָשְׁקָה.—שהשקו אותו: ירקות שהושקו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית (תוספתא סביעי' ב יא).—ובספה"א: כי אחרי שהושקתה הארץ מימי תשובה ורחמים עשתה פירות והעלתה צמחים (סריקנעי, ברא"ש, ה:).—ואמר המשורר: ואשׁקך כוס אשר תרוי ותשקי (ר"י חריזי, מחברות איתיאל כד, פרץ, 202).

—נִפעי', *נִשְׁקָה, — כמו הָפעי', שהֻשקו אותו: כרוב של שקי וכו' פירוש של שדה הנשקית ביד (ערוך ערך כרב). ולכן אומרים שאלו התולעים וכו' ושותים ממיץ הזך וכו' ועי"כ הם נשקים ונגדלים (ר' ברוך מסקלוב, תפארת אדם, ד.).

שקו, רק מ"כ שקוי (כתיב[3]), עי' שִׁקּוּי.

שָׁקוֹד, עי' שָׁקֵד, שׁוֹקֵד.

---

[1]) [כאלו: לתוך עצמותיו. עי' על כל הפסוק בפרושו של העורך משנת תשי"ד, ובערך שִׁקּוּי.]

[2]) [כהערת וילנסקי שם מתרגם הכטוי מערבי: מֻשְׁרַבַּה גֻנַּה. ואין שרב a) בערבי' אלא שתה.]

[3]) [הקרי: שִׁקּוּיָי, ואמנם אפשר שהתכון הכתיב לצורה אחרת כגון שִׁקּוּי, או שיש לגרס שִׁקְּיִי, כדומה לצורות הבאות באשור', והקרובות לבנין קל, ולא לפִעֵל או הפע', אך אין עדות לצורות כאלה בעבר'.]

---

a) شرب

*שָׁקוּט, ת״ז מִסָּפֵק[1]: מומין אלו בין קבועין בין עוברים וכו׳ ושראשו שקוט[2] וכו׳ (בכורות ז ח). מומין אלו וכו׳ יתר עליהם אדם צוארו שמוט ושקוט (תוספתא בכור׳ ה א). ושראשו שקוט מלפניו (בכור׳ מג:). אמר להם וכו׳ שמא שפתותיה נאות עבות וכו׳ שמא צוארה נאה שקוט וכו׳ (נדר׳ סו:).

שִׁקּוּי, ס״ז, מ״ר כּכי שִׁקּוּיֵי, שִׁקּוּיַי, — כמו משקה, Getränk; beisson; beverage: אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני וְשִׁקּוּיָי (הוש׳ ב ז). כי אפר כלחם אכלתי וְשִׁקֻּוַי[3] בבכי מסכתי (תהל׳ קב י). — ובמשמ׳ משקה לרפואה: רפאות תהי לשרך וְשִׁקּוּי לעצמותיך (משלי ג ח). — ובסהמ״א: כאשר ייסר איש את בנו בשבטו ושקויו יכאיבו וירב עצבונו להחדילו מרעתו ומחליו (רסע״ג על חוי הבלכי, דודזון, 66). לקחתי שבעה סמין וערכתי אותן ותקנתי מהן שקוי (כ״י אלנקאוה, מנוה״מ ד, 245). — ואמר הפיטן: לחמה היא אנחתה ודמעתה שקויה (ר׳ נתנאל מקינון, י״ח מן הקר״ן, שירי היחוד והכבוד, עז). אשר דמעתם שקוים ואנחתם היא לחמם (יצחק בר אביגדור, ירלא לוס עמך, סליח׳ לערב יוה״כ). — ואמר המשורר: ושקוי מחלתך גם מזורך אזי תמצא לך גם לחברך (רה״ג, שירי מוסר השכל, לקו״ק, 73). הן במשפט יסרתני אבל חנם רפאתני חיים נתת שקויי (כ״י נגיארה, אודך, עולת תמיד). — *וכשם מחלה, שסימנה שקוי מים באברי הגוף, Wassersucht; hydropisie; dropsy: השקוי הוא חולי בעל ליחה סבתו ליחה זרה קרה תצלול ויתכו האברים ויתפחו בה אם האברים החיצונים כלם ואם המקומות הפנויים (קאנון ג יד ד ג׳. לא כמו שיקרה אצל השקוי והנפיחה אשר לא יגדלו בה האברים כלם בשוה עד יסתרו רעיונים ויהיה שוה עובי השוקים ויצא מכלל משפר היחס הטבעי (אמו״ר לראב״ד א ו, 25). כי מיני השקוי שלשה וכו׳ הבשרי וידוע בבלגמי כלומ׳ מליחה לבנה והשקוי הנדיי והוא המימיי וכו׳ והשקוי התפופי והוא הרוחי (פרוש אבן רשד על חרוזי אבן סינא). השקוי הנאדיי מפני מה שיתקבץ בבטן מהליחות יפתחו העורקים ויתפזרו וכו׳ (פ.קי מסה ד, יא). ושנים נפלו לחולי השקוי (טוביה כץ, מעשה טוביה ב ד א, פה:). — *ובמשמ׳ השקאה: ועל ידי שביעת הארץ ושקוי ההרים מצמיח חציר לבהמה (ר״ת, הכרעות, תשו׳ דונש על מנחם, 57). — *ובמשמ׳ מח שבעצמות, Mark; moelle; marrow: השקוי הוא גשם רך ודק לבן אדמדם אשר מושבו בתוך חלול העצמות (ליבלא, ראשית למודים א ע, מג:)

*שָׁקוּל, ת״ז, — שקול לזולתו, שקול כנגדו, כמוהו, שוה לו במשקל, בערך וכדו׳[1], gleichwertig; équivalent; equivalent: שכל מי שמתמנה פרנס על הציבור אפילו קל שבקלים שקול הוא כאביר שבאבירים (תוספת׳ ר״ה ב ג). קשה היא גלות שהיא שקולה כנגד הכל (ספרי דברי מג). וע״ז שקולה כנגד כל המצות (מכי׳ בא, מסכת׳ דפסחא ה). לא אם אמרת בתלמוד תורה שהיא שקולה כנגד הכל וכו׳ והרי המילה תוכיח שאינה שקולה כנגד הכל וכו׳ (שם, שם יח). להודיעך שהיא (השבת) שקולה כנגד מצותיה של תורה (ירוש׳ ברכ׳ א ח). שבית דינו של גדעון ושל יפתח שקולין כנגד משה ואהרן ושמואל (שם ר״ה ב ט). מהו על חלליהם שהיה שקול (בלעם) כנגד כל חלליהם (שם סנה׳ י ב). אם היה אביו שקול כרבו אביו קודם (שם הור׳ ג ז). שקול זה כנגד כל העולם כלו (רבי אבא בר כהנא, ברכ׳ ו:). מזכירין גבורות גשמים וכו׳ מתוך ששקולה כתחיית המתים (רב יוסף, שם לג.). ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו (ר״ה יח:). זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של

1) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

2) [כך הגרסה במשנה שבבבלי (מג.) ובמדב״ם, ואלו במשניות: ושראשו שקוע, ואמנם, ע״פ הוראתו המקורית של השרש שקט, שהיא נפל, אפשר היה שיולד בלשון שקיט במשמ׳ ירוד, נופל למטה, אך אין זכר להוראה כזאת בלשון חז״ל, ועל כן מסתבר יותר, שהנכון שקוע (עי׳ שָׁקַע), ואף בהשפעת שמוט, הבא בתוספתא לפני שקוט, נוצר כתיב זה במקי׳ שקוע. וצ״ע.]

3) [כן קרי, וס״א (גינצבורג), כתיב: ושקוי, ועי׳ שקוי.]

1) [בעקר כשמוש בלשון קצרה של בינו׳ שקול מן שָׁקַל, כאלו ששקלו אותו ונמצא שוה במשקל וכד׳.]

סנהדרין (סנה׳ מה.). קשה יום גבורת גשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית (ר׳ הושעיא, מד״ר ברא׳ יג). שקולים הן ישראל כצבא השמים (שם שמות א). — ושנים שקולים זה לזה, וזה כזה: כבשים קודמין לעזים בכל מקום, יכול מפני שהן מובחרין, תלמוד לומר ואם כבש יביא קרבנו לחטאת, מלמד ששניהן שקולין (כרית׳ ו ט). ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים מלמד ששקולין זה כזה וכו׳ וזכרתי את בריתי יעקב וכו׳ מלמד ששלשתן שקולין זה כזה וכו׳ (ר׳ שמעון, תוספת׳ כרית׳ ד טו). איש אמו ואביו תיראו מגיד ששניהן שקולין זה כזה (ר׳ אליעזר, מכי׳ יתרו מסכת׳ דבחדש ח). ותהיינה מחלת תרצה חגלה וכו׳ מלמד שכולם שקולות זו כזו (ספרי במד׳ קלג). מכדי שקולין הן ויבאו שניהן (ב״ק ג.). ג׳ דברים שקולין זה כזה, ואלו הן ארץ ואדם ומטר (רשב״י, מד״ר ברא׳ יג).—ובמשמו צרוף שקול של בני אדם או של דברים, צרוף שחלקי׳ ויחידותיו שקולים זה לזה, שוה בחלקיו, זוגי במספרו, balanced ; balancé ; ausgeglichen : ר׳ יהודה אומר חמשה, שנאמר זקניך שנים ושופטיך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד (סוטה ט א). ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה וכו׳ ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן עשרים ושלשה (סנה׳ א ו, וכעין זה תוספת׳ שם ג ז). ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחד (שבת נה:). עד שיהו כל השערים כולן שקולין (שמואל, סנה׳ לח.). — ודבר שקול, שאין להכריע בו, undecided ; indécis ; unentschieden: לא עבד איוב את הקב״ה אלא מאהבה שנאמר הן יקטלני לו איחל ועדין הדבר שקול, לו אני מצפה או איני מצפה, תלמוד לומר עד אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמאהבה עשה (ר׳ יהושע בן הורקנוס, סוטה ה ה). אמ׳ לו ר׳ אליעזר (לר׳ יהושע) הדבר עדין שקול מי מכריע (תוספ׳ פסח׳ ג ז). — ולגבי אדם שבין רשע לצדיק, לא מכרע לכאן ולכאן: שלש כיתות הן אחת לחיי עולם ואחת לחרפות לדיראון עולם אילו רשעים גמורים, שקולין שבהן יורדין לגיהנם ומצטפצפין ועולין היםנה ומתרפאין (בית שמאי, תוספת׳ סנה׳ יג ג). אחאב שקול היה שנא׳ ויאמר ה׳ מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה (רב נחמן, סנה׳ קב:). — ובספהמ״א: אותות שהיו שקולין[1], לישראל ולמצרים (רש״י, ירמי׳ לב כ). שנשמתו של צדיק שקולה כמו[2] שמילא את ירושלים חללים (שם, סנה׳ קג:). כי אם היה מעשה האדם כחול הים במספר לא יהיה שקול בטובה אחת מטובות הבורא (ר״י א״ת, חו״ה, הבטחון ד). אלו חדרי גן עדן שהן שקולין לחדרי רקיע (מדה״ג ברא׳ ב ח, מרגליות, פ). ואומר בכלל מצוע כנגוד הצורות ביסוד והיותם שקולים (לקוטי מקור חיים לרשב״ג ב יט). ויכולים המשותפים להיות שקולים ובלתי שקולים (רמח״ל, ס׳ ההגיון ד). האדם שקול, לישב או לא ישב (שם, שם יז).—ובמשמ׳ מדוד ומחשב: ותנועותיו שקולות ונכונות ושוות ומתדמות (ר״י א״ת, חו״ה, הכניעה ו).—ואמר הפיטן: וחפצת קדושה משקולי הבלים מאחוזי חבלים (דונש, אסר מלכותך, אלוני, כב). —ושיר שקול, שיר עשוי במשקל של תנועות ויתדות, metrical ; métrique ; metrisch: ולו זממתי קצת תהלת השיר השקול לספר לא די לי לכתוב בהן ספר (תשו׳ תלמידי דונש, 22). והנה קם ר׳ שלמה הספרדי בעל השירים השקולים וכו׳ (ראב״ע, ברא׳ ג א). והנה נתתי לך כלל שתוכל להבין איזה הרוז הוא שקול או איזה הוא נשבר (הוא, צחות, ז:). כי בעיד היו אבותינו שכנים בעיר הקדש לא נודע להם שיר שקול בלשון קדש (תחכ׳ יח, קאמינקא, 178). ועיין (אריסטו) בחלקי המאמרות ומצא איתן שני מינים שקול ושאינו שקול וראה לחבר במאמרות השקולות הספר השמיני והוא ספר חשיר (רש״ט פלקירא ראשית חכמה, לט). ותקל זכירת דברי החכמה או המוסר בהיותם מחוברים על צד חשיר השקול או המליצה החרוזה (דרכי נעם, ה.). האחד שירים שקולים בתנועות וחרוזים הנהוג כיום אצלנו לא מטעם כתבי הקדש אבל לקוח משירי הישמעאלים (שם, יח:)—ואמר המשורר: ושיריך שקולים וחזקים ומשבר וענן רע מנועים

---

1) [לא מכרעים.]

2) [כבאור לשון הגמרא שם: שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו.]

(כ"ס הנגי", דבריך בתוך לבות, בי תהלים ב, הברמן, 53). ואמרותי אמרות הטהורות במאזני שיר ומשקלות שקולות (רסב"ג, תהלת אל, ביאליק-רבניצקי, א, 80).

***שִׁקּוּל**, ס"ז, — פְּעֻלַּת השוקל, וביחוד בהשאלה, פעלת הדן והשוקל בשכלו דבר כנגד דבר, d. Abwägen, Erwägung; pesage, considération; balancing, consideration: שימי על לבך והשתמשי בבינתך בשקול מה שיש בין הטובה אשר תגיע אליך בהפרדך ממנו והרעה אשר תמצא אותך בהתמדת חברתו (ר"י א"ת, מו"ה, ענודת האלהים ה). ושקול עון ועון עם עונש ועינש (הוא, כוזרי ה כא). והמשולחים הראשונים להערכה הראשינת מהיום יצאו לשלום בלי שום שיקול (סנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 249). ובין תופל ולבן, יש לנו לומר מכח שקול סברת הפשט כי מקומות הם (חזקוני, דבר' א א). — ואמר המשורר: פלפול גמרא, שקול סברא, נחשב להבל ולמעקשות (עמנואל מרחנסים, כותי נגהם, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, שטו). —ואמר המליץ שמעו שמוע [ברוגו] קולם, והגה מפיהם יצא כטעמי עקולם, ישאו ראשם בפשר שיקולם (שאלות עתיקות בתנ"ך, רוזנטאל, HUCA XXI, לח). —*שקול הדעת באותה משמעות: אם בשטעה ודנן משיקול הדעת בדא מה שעש' עשוי וכו' רבי בא בשם רבי אבהו בשאמ־ו לו הרי את מקובל עלינו בשלשה וכו' וטעה ודנן בשיקול הדעת וכו' (ירוש' סנה' א א). ועוד אין נימא בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם (סנה' לג.) — ובסהמ"א: ותחקור עליו בשכלך ותבונתך ושקול דעתך (ר"י א"ת, מו"ה, תקד'). ולהביא עליו ראיות בסופת ששקול הדעת עוזרו (שם). ואין הדברים הללו באין משיקול הדעת ואין צריך להסתכל בהן שהמסתכל בהן בא בטירוף הדעת (כ"ס, הג' יג.). ואם אחרי לבך נטית ובשקול דעתך דנתני לא נכון לעשות כן (אגרת מנחם בן סרוק). ונתקלקלה הרבנות זמן מועט וטרחו להחזיק בתורה בשקול דעתם והקשותם (ר"י א"ת, כוזרי ג סה). שרומזין לו הרמזים והוא סובר בהן סברתו ושקול דעתו (פרוש המשנה לרמב"ם, חגי' ב א). ועי' דַּעַת, 971. — *אנשי שקול הדעת: ואנשי שקול הדעת אמרו כי הדעות הם שתים האחת דעת העתיד בטרם היותו והשנית דעת היש הנמצא (ראב"ע, ברא' כב א). ודע כי כל גשם הוא מורכב על דעת אנשי שיקול הדעת מעצמים רבים (הוא, לחות, ח.). אנשי שקול הדעת בלי קבלה הרחיקו דבור כלל בדרכי הנבואות לפי שאין דבור בלי גרון לדעתם (רס"ט פלקירא, ספר התמונות ח יב, לו:). ועי' דַּעַת, 971. —ובחכמת הלשון: *שִׁקּוּל המלה, קביעת משקלה הדקדוקי של המלה: חלילה לנו מלפרוץ בפתרון מלה אחת מדברי אלים חיים לריק מבלי דין ודיקדוק ושיקול כל מילה (דונש על רסע"ג 1). ויש לנו שנעלם ממנו מן המאמרות שהיינו על שיקולן במות לי נקם ושִׁלֵּם כמות שילום (שם, 119). —*שקול הפיוט, קביעת שירים במשקל של תנועית ויתדות: ידענו כי אז מ׳ ר׳ סעדיה וזולתו מכל בני מזרח לא היתה להם ידיעה בחיבור החרוז ושיקול הפיוט (שם, 105).

***שָׁקוּעַ**, עי' שָׁקֵעַ.

***שִׁקּוּעַ**, ס"ז, — מה"פ מן שִׁקַּע: איכא בינייהו גזירת שיקוע[1]) (זבח' כא:). ועי' שָׁקֵעַ והע' שם. — ובסהמ"א: מעשה מורד, מרודדין וכו' ואין בולטין בעביו ולא חקוקים בשיקוע (רס"י, מ"א ז כט). ושתי שעות שוהה המזל בעלייתו וכן שכנגדו בשיקועו שיהו כולן משמשין בכ"ד שעית של יום (הוא, ר"ה יא:). לאחר ב' שעות (המזל) העולה גמר עלייתו והשוקע גמר שיקועו וכו' (הוא, ב"מ קו:). קל הוא שהקילו חכמים במים, דקורת מתרת בלא שיקוע (בכור) אבל מחיצה התלויה כצינו למימר כרב יהודה דבעי שיקוע[2]) (תוס' ד"ה אלא, עירוב' פו:). — *ומקום שקוע, במשמ' מקום שאדם משתקע בו, מושב קבע: ומי שכותב (בגט) מקום האיש והאשה וכו' ובאתי לדור במקום פלוני והוא מקום שעומד בשיקוע, ואם אינו יודע מקום שיקועו יכתב מקום שעמד בו בשיקוע, ואם אין לו מקום שיקוע יכתב אותו שעומד בו בתוכו באותה שעה (תקוי ר"ת, 27). —*ובמשמ' משקעי־מים, גשמים וכדו' היורדים על הארץ, ואמר הפיטן: כי

1) [רש"י: שמא לא יחזיר וישקענו (את הכיור)]

2) [על הגמ' שם: קירה ארבעה מתיר במים.]

עתיד העולם לחרב פעמים בשקועים, אחת בדור המבול ואחת בששת אלפים ושלש ותשעים (בנימין בר זרח, אהלל בגלגלי שמים, יוצר לשבת לפני שבועות). — ובלשון הקראים, *שקוע המין, במשמ' הכללת כל המין והשלמת ההבדלים: ויש אשר יהיה ה"א הידיעה לשקוע המין כלו או רובו כמו והעוף ירב בארץ בין העוף הטמא לטהור (אהרן הקראי, ספר גן עדן, חג השבועות ג, נג.). ואולם ה"א הידיעה במאמר ממחרת השבת יניפנו הכהן וכו' ולא הורה לשקוע המין מפני כי אינו רוצה כלל השבתות (הוא, שם, נג:).

***שְׁקוּעָה,** ש"נ, — כנוי למלת שבועה: מיתני שבותה שקוקה, תני ר' חייה שבוקה שקועה שקורה נדר דנדר במוהי במומי (ירוש' נדרי א ג).

שְׁקוּף, או שקוף, ש"ז, במקרא רק מ"ר שְׁקֻפִים, קרשים או חריטים מושמים לרחב [1], Querbalken, —brett; traverse, rayon; crossbeam, shelf: ויעש לבית חלוני שְׁקֻפִים אטמים (מ"א ו ד). וספן בארז ממעל על הצלעות אשר על העמדים וכו' וּשְׁקֻפִים שלשה טורים ומחזה אל מחזה שלש פעמים (שם ז ג—ד). — וחרזו פיטנים ומשוררים במליצת הכתיב: למעלה בשירת שקופים ולמטה בחכן תקופים (רשב"ג, אל נקדש, ביאליק-רבניצקי ב, 189). תשקיף בעיני עניני השיר ממגדלי חכמה שקופיה (ר"י הלוי, שלום לבת, זמורה ג, 172). אשר בנה לאהבתך בלבו מעון בית וחלונים שקופים (הוא, הזילא הכחסיס, שם שם, 322). בתוך בנים אטומי בין שקופי כסילות בעדם אנע ואדוד (ר"י זבארה, ס' שעשועים יג, דודזון, 145). —*שָׁקוּף, כת"ז, במשמ' חדיר לאור, שאפשר לראות בעדו, כגון ניר שקוף וכדו', durchsichtig; transparent, נוהג בספרות ובדבור, ועי' שְׁקוּפִי.

***שֶׁקּוֹף,** ש"ז, מ"ר שְׁקוֹפוֹת, — כמו מַשְׁקוֹף [1], הקורה המחברת את שתי המזוזות מעל לדלת: יוסף הלוי בן לוי עשה השקוף הזה תבא ברכה במע(ש)יו של[ום] (בכתבת על כתלי ביה"כ מכפר ברעם [2], ספר הישוב א, 91). כל השערים שהיו שם היו להם שקופות חוץ משער טדי וכו' (מדות ב ג). היתה (הקדרה) גבוהה מן הארץ טפח וכו' שאם תעלה אינה נוגעת בשקוף פותח טפח או מודבקת בשקוף וכו' אין טמא אלא תחתיה (אהל' י ז). עצים כדי ליתן תחת השקוף ר' יהודה אומר כדי לעשות סנדל לאחורי השקוף (נגעי יג ד). וכך היה מזה על השקוף שבבית מבחוץ (שם יד א). קדרה שהיא נתונה בצד דפנה של מערה אינה מצלת, בצד שקופה [3] של מערה הרי זו מצלת, היתה נתונה בחלון שבין שני בתים וכו' אם אין בין פיה לשקוף פותח טפח הרי זו מצלת, אם יש בין פיה לשקוף פותח טפח אינה מצלת (תוספת' אהיל' ז י). משלו משל למה הדבר דומה לעד שהיו ניתנין בצד השקוף כיון שיצא השמש ונכנס העד מיד זהו וסת (שם נדה ג ה, וכעין זה ירוש' שם ב ג). דתנן [3] הכלב שאכל בשר מת ומת וכו' ר' יוסי אומר רואים, מכנגד השקוף ולפנים הבית טמא מכנגד השקוף ולחוץ הבית טהור (חול' קכו.). ועי' מַשְׁקוֹף, עמ' 3416.

[1] [השבעים במקום הראשון הבינו את המלה כתאר, παρακυπτομένας, (נ"א διακυπτομένας), כאילו משקיפות דרך החלון, וקרוב לכך בוולג': obliquas. וכתאר תרגמו אותו במקום זה גם עקילס ἀποβλέπονσας, משקיפות, הסורי: שטיפתא (ואטיטתא) ות"י: פתיחן מלגו (ופתימן מלברא), אבל במקום השני תרגמו השבעים μέλαθρα קורות לרוחב, הסורי אכסדרא (מסדרונים, אולמות), ת"י: כלנסא (מטות, קרשים). והואיל ובא שקפים גם במקום הראשון בסמ' למלת חלוני, יש לראותה כש"ע גם כאן, במשמ' קרובה אל משקוף, כלו' חלונות בעלי תריסים לרחב, שאפשר היה לסגר בהם את החלונות. אבל הפרשנים העברים חילקו בין שני המקומות, כרש"י המביא בפרק ו את דברי חז"ל (רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ כו'), ואילו בפרק ז הוא כתב: שלשה מרישון זה אצל זה ושקופין משני צדיהן כעין משקוף וכו'.

ובספה"א משמש שָׁקוּף ע"פ רב כת"ז במשמ': חדיר לאור, שאפשר לראות בעדו, transparent. אך כמובן אין ליחס שמוש כזה לתקופת המקרא, שלא היו בה חלונות בעלי שמשות זכוכית, ושהזכוכית היתה חמר נדיר ויקר בה.]

[1] [בכמה מקומות מתחלפת הגרסה שקוף ב־משקוף, ואפשר שאין כאן אלא שנוי במבטא המלה.]

[2] [מיוחסת לסוף תקופת המשנה.]

[3] [בתוספת' שבדפוסים: שקיפה.]

[4] [אהלות יא ז, ושם: המשקוף.]

א. *שִׁקּוּף [1], ס"ז, — מעשה המשקף בעלים: ולשון שיקוף נופל כשתולש העלין מן העיקר (ר"ם שביעית ה ג).

ב. *שִׁקּוּף, ס"ז, — עשית דבר שָׁקוּף, חדיר לראיה, ובפרט החדרת קרני רנטגן לגוף החולה לבדיקה או לצלום, נוהג בספרות ובדבור.

*שְׁקוּפִי, ס"ז, — זך וחדיר לאור, durchsichtig; transparent: האויר וכו' הוא זך ושקופי (דורכזיכטיג) (יהושע, למודי הטבע, מג.).

שִׁקּוּץ, שִׁקֻּץ, ס"ז, מ"ר שִׁקּוּצִים, שִׁקֻּצִים, שִׁקּוּצֵי, שִׁקּוּצָיִךְ, שִׁקּוּצַיִךְ, שִׁקּוּצֶיהָ, שִׁקֻּצָיו, שִׁקּוּצֶיהָ שִׁקּוּצֵיהֶם, —דבר מְתֹעָב ומאוס, Greuel; abomination: והשלכתי עליך שִׁקֻּצִים ונבלתיך ושמתיך כרֹאי (נחום ג ו). והסרתי דמיו מפיו וְשִׁקֻּצָיו מבין שניו וכו' (זכרי ט ז).—וככנוי לאלילים: ותראו את שִׁקּוּצֵיהֶם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם (דבר' כט טז). וילך שלמה אחרי עשתרת אלהי צדנים ואחרי מלכם שִׁקֻּץ עמנים וכו' אז יבנה שלמה במה לכמוש שִׁקֻּץ מואב בהר אשר על פני ירושלם ולמלך שִׁקֻּץ בני עמון (מ"א יא ה—ז). גם המה בחרו בדרכיהם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נפשם חפצה (ישעי סו ג). אם תשוב ישראל וכו' ואם תסיר שִׁקּוּצֶיךָ מפני ולא תנוד (ירמ ד א). נאפיך ומצהלותיך זמת זנותך על גבעות בשדה ראיתי שִׁקּוּצָיִךְ וגו' (שם יג כז). לכן חי אני נאם אדני יי' אם לא יען את מקדשי טמאת בכל שִׁקּוּצַיִךְ ובכל תועבותיך וגו' (יחזק' ה יא). ובאו שמה והסירו את כל שִׁקּוּצֶיהָ ואת כל תועבותיה ממנה (שם יא יח). המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שִׁקּוּצִים כאהבם (הושע ט י).—ושקוץ עיני אדם: ואֹמר אליהם איש שִׁקּוּצֵי [2] עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וכו' את שִׁקּוּצֵי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו וגו' (יחזק' כ ז—ח).—ושקוץ שֹׁמֵם, מְשֹׁמֵם [3], בכנוי לפסל אליל ששמו אויב ם במקדש: והגביר ברית לרבים וכו' ישבית זבח ומנחה ועל כנף שִׁקּוּצִים משֹׁמם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם (דני' ט כז). וחללו המקדש המעוז והסירו התמיד ונתנו הַשִּׁקּוּץ משמם (שם יא לא). ומעת הוסר התמיד ולתת שִׁקּוּץ שמם ימים אלף מאתים ותשעים (שם יב יא). — ובתו"מ: ומפני מה לא נִדבר עמו (עם משה) תוך הכרך מפני שהיתה מלאה שיקוצים וגילולים (מכי' בא, מסכת' דפסחא, פתיחתא). — ובסהמ"א: ואהבתי רע מטוב וכו' וטומאה מטהרה ושקוץ תחת זכות וכו' (רסע"ג, תפלת השחר לרסע"ג, הבקשה השניה, סדור רסע"ג, ע). — ואמר הפיטן: האומרים לכילי שוע, הבוחרים בשיקוצי תעב (ינאי, האומרים לכילי, קרוב' לימים נוראים, זולאי, פלט). הטהרו והתקדשו משקוצי גוֹיות והתקרבו והתנגשו בנפשות החיות (ר' יהודה הלוי, ימינך נשא עוני, זמורס יט, 535).

1) [עי' ב. שָׁקַף, פִּעֵ', הערה.]

2) [אולי ככנוי לגנאי בסק' מחדי (הרכליך).]

3) [עי' בהערת העורך בערך שׁוֹמֵם, עמ' 6975.]

*שִׁקּוּק, ס"ז, —קול שאגת הדֹב [1]: כאשר יפול לשון נהם לארי ושקוק [2] לדוב וגעה לשוורים וצפצוף לעופות (רס"י, תהל' מג ג).

*שְׁקוּקָה, ס"נ, — כנוי לשוני לשבועה: שבותה שקוקה נדר במותה, הרי אלו כנויין לשבועה (נדר' א ג). — ובסהמ"א: כגון שהיו אנשי אותו מקום עלגים והיו קוראים לשבועה שבותה או שקוקה (רמב"ם הל' שבועות ב ה).

א. *שִׁקּוּר, ס"ז, — שה"פ מן שִׁקֵּר, מעשה המשקר: למעול מעל, אין מעילה בכל מקום אלא שיקור וכו' ואומר ומעלה בו מעל (במדי ה יב). הא אין מעילה אלא שיקור (ספרי נשא ב, וכעין זה מד"ר במד' ח ה) [3]. — ובסהמ"א: נמצא שלא כפר ממון בשיקור שבועתו ושבועת ביטוי קאי

1) [ע"פ הכנה זו בכתוב: ארי נֹהם ודב שוקק (משלי כח טו).]

2) [נ"א: ושקק.]

3) [אמנם במאמר דומה לזה נאמר בספרא (ויקר' חובה, פרשה יא) ובבלי (מעילה יח): אין מעילה (נ"א מעל) אלא שנוי (נ"א שינוי) וכו' ע"כ, ואין לראית את שני המאמרים כסותרים זה את זה. אלא שקשה לבאר שנוי זה כדברי המפרשים, כגון רש"י: ששינו עצמם מן המקום לעבודת כוכבים ע"כ, תוספ': שינוי, פירוש מקדש לחול וכו', ואולי הכונה ללשון שִׂנּוּי ואיבה, ועי' שִׂנּוּי.]

בחטאת (כפ"י, ב"מ לו.) — ואמר הפיטן: מחץ מכתי רפא ותליי מבקור. יאמן דברך המוכחן בלא שקור (קעו"ג, אתה הקטנת גפן, קרוב לקעו"ג, בקפסוס, חו"ז).

ב. *שְׁקוּר (?), ש"ז,—מלה מספקה המשמשת כנוי למין כלי שהיו נותנים בו מים או שמן במרחץ: הפכין הגלילין שמוליכין בהן שמן למרחץ והצרצורין והשיקורין [1]) עד שלא הוסקו טהורין וכשהוסקו טמאין (תוספת׳ כלים ב"ק ג ט).

*שְׁקוּדָה, ש"נ, — כנוי לשוני במק׳ שבועה: שבוקה שקועה שקורה וכו׳ (ר׳ חיים, ירוש׳ נדר׳ א ב). ועי׳ שְׁקוּעָה.

שקט [2]), ממנו *הַשְׁקֵט [3]), "הַשְׁקָטָה, *שְׁקוּט, שָׁקֵט, שֶׁקֶט, "שַׁקֵּט, "שְׁקִיט ז, "שְׁקִיטָן (?).

שָׁקַט [4]), פ"ע, שָׁקְטָה, שָׁקָטָה, שָׁקַטְתִּי, שֹׁקֵט, שֹׁקְטִים, שֹׁקֶטֶת, שֹׁקָטֶת, אֶשְׁקוֹט, אֶשְׁקוֹטָה, תִּשְׁקֹט, תִּשְׁקְטִי, יִשְׁקֹט, הִשְׁקֹט, — א) בצרוף שבתמונת היין העומד על מקומו ללא תנועה, שקט אל שמריו, נפלה ושקעה עכבת היין אל שמריו שבתחתית הכלי, (sich) absetzen; déposer; to form a sediment: שאנן מואב מנעוריו ושֹׁקֵט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך (ירמ׳ מח יא). — ומכאן בקצור שָׁקַט האדם, העם, במשמ׳ ישב במנוחה, היה שלו ושאנן, ruhen; (se) reposer; to rest: ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יי׳ ואל תחת ישראל וכו׳ ושב יעקב וְשָׁקַט ושאנן ואין מחריד (שם ל י, וכעין זה שם מו כז). כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי (איוב ג יג). לא שלותי ולא שָׁקַטְתִּי ולא נחתי ויבא רגז (שם שם כו).—ושקטה הארץ, הממלכה, המלכות וכד׳: וַתִּשְׁקֹט הארץ ארבעים שנה (שופט׳ ג יא, וכן שם ה לא, ח כח). וַתִּשְׁקֹט הארץ שמונים שנה (שם ג ל). וישמח כל עם הארץ והעיר שָׁקָטָה (מ"ב יא כ, וכעין זה דהי"ב כג כא). נחה שָׁקְטָה כל הארץ (ישע׳ יד ז). התהלכנו בארץ והנה כל הארץ ישבת ושֹׁקָטֶת (זכרי׳ א יא). משמים השמעת דין ארץ יראה [1]) וְשָׁקָטָה (תהל׳ עו ט). בימיו שָׁקְטָה הארץ עשר שנים (דהי"ב יג כג). וַתִּשְׁקֹט הממלכה לפניו (שם יד ד). ויבן ערי מצורה ביהודה כי שָׁקְטָה הארץ ואין עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח יי׳ לו (שם שם ה). וַתִּשְׁקֹט מלכות יהושפט וינח לו אלהיו מסביב (שם כ ל).—ובינ׳ שוקט, אף בצרוף שוקט ובוטח, ובהקבלה אל יושב לבטח: וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה ויראו את העם אשר בקרבה יושבת לבטח כמשפט צדנים שֹׁקֵט ובטח ואין מכלים דבר בארץ (שופט׳ יח ז); ויבאו על ליש על עם שֹׁקֵט ובטח ויכו אותם לפי חרב (שם שם כז). אעלה על ארץ פרזות אבוא הַשֹּׁקְטִים ישבי לבטח כלם ישבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם (יחזק׳ לח יא).—ושֹׁקֵט ושלו: וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים וְשֹׁקֶטֶת ושלוה (דהי"א ד מ).—ושקט האלהים: כי כה אמר יי׳ אלי אֶשְׁקוֹטָה ואביטה [2]) במכוני כחם צח עלי אור כעב טל

---

1) [נוסח הר"ש לכלים ג ב: שיקודין, ולא התבררה צורתה המדיקת ומקורה של המלה.]

2) [עי׳ שָׁקַט, הערה.]

3) [עי׳ שָׁקַט, הפע׳.]

4) [עקר הוראות הפעל היא, שקע, נפל, בערבי שַׂקַטַ a), נפל, וכן בא בנין הִפע׳ במשמ׳ הפיל, הוריד, כמבֹאר שם. אך מתיך הצרוף שקט אל שמריו או השמר והשקט, בתמונת היין אשר אך בעמדו שָׁקַט על מקומו הוא מפיל ומשקע עכבת, נולדה משמ׳ זו של שקט ושלוה, הבאה בעבר׳, ובנראה בהשפעת העבר׳ גם בארמ׳ שבתו"מ ובצורה בודדת גם בסור׳. לפי זה אין לחבר שרש זה עם שתק, כדעת אחרים.]

a) سقط

1) [בקשי שבכתוב הרגישו חז"ל, שאמרו אל נכון: אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה (חזקיה, סנה פח.), וכאלו נאמר: ארץ שיראה, שקטה.]

2) [אמנם קשה הצרוף אשקוטה ואביטה, גם לעצמו, וגם לפני תמונת הקציר, שנאמר עליו כהמשך: כי לפני קציר וכו׳ וכרת הזלזלים במזמרות וכו׳. ואולי מורה סיומם השוה של הפעלים אשקוטה ואביטה על השואת הפעלים בטעות אחד המעתיקים. ואפשר שמדֻבר כאן בתמונת הגנן המשקה והמ(נ)ביט ומצמיח מטעים לקציר, וצ"ע.]

בחם קציר (ישעי' יח ד). והנחתי חמתי בך וסרה קנאתי ממך וְשָׁקַטְתִּי ולא אכעס עוד. — ב) בפרט בצרוף שבשלילה (או בשאלה שפרושה שלילה): לא שקט האדם או האל, לא שקטה חרב יי', לא נתן לעצמו לנוח, sich keine Ruhe gönnen; ne point donner lui de relâche; to give oneself no rest: למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אֶשְׁקוֹט (ישעי' סב א). הוי חרב ליי' עד אנה לא תִשְׁקֹטִי האספי אל תערך ודמי איך תִּשְׁקֹטִי ויי' צוה לה אל אשקלון ואל חוף הים (ירמי' מז ו—ז). אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תִּשְׁקֹט אל (תהלי' פג ב). כי לא יִשְׁקֹט האיש כי אם כלה הדבר היום (רות ג יח).—וכסהמ"א[1]: שהגלגל מתנועע תנועת ההקפה, וכל מתנועע תנועה כזאת הוא מתנועע סביב ל ש ו ק ט, ואלו התנ עע המתנועע סביב למתנועע היה צריך ג"כ המתנועע השני [להתנועע] סביב למתנועע שלישי וזה סביב לאחר עד לאין תכלית, א"כ אי אפשר לכל מקיף כ"א להקיף סביב ל ש ק ט (עולם קטן, הורביץ, יח). א"כ יהית המתנועע המקיף הוא הגלגל והנקודה ה ש ו ק ט ת היא הא"ץ (שם שם). הרות אינה כי אם אויר מתנועע והאויר רוח ש ו ק ט ת (שם שם). וכשימלא [הגוף] מקום יתנועע, וכאשר התנועע יתחמם וכשתשלם תנועתו י ש ק ט בהכרח (שם, יג). ויותר שיהיה זה רכה (כח הדמיון) כ ש י ש ק ט ו הרגשים בשנה (אהרן בן אליהו, עץ חיים לח, קעא). ש ק ט ו החושים החיצוניים ונתבטלו ההרגשות וזאת היא השינה (ר' יואל ן' שועיב, עולת שבת, לח:).—ואמר הפיטן: עד בא חרב מוני, ולא ש ק ט עדי הֻקם דם הנביא זכריה וכו' ובכל זאת לא ש ק ט ועודו כים נגרש וכו' ויאמר נבוזראדן גם דמו הנה נדרש, אספו לי הכהנים והוציאום מבית יה, כי לא א ש ק ו ט עד י ש ק ו ט דם הנביא זכריה (יהודה, יום אכפי, קינ' ח"ב). —ואמר המשורר: ואל תתאו חסר, זמן ארוך נשמר, וריחו לא נמר כ ש ק ט בשמרים (דוכס, דעת לבי, אלוני, סז). שלו מדמה כי בתחבולות סבב לנפשו שיהי ש ו ק ט, מקום וזמן גירה למען כל שאנן ביום יקום יהי ש ו ק ט (רמב"ע, הענק ח, ברודי, ספד). — ושקט השמן, שקטו שמריו ונעשה צלול: אבל אם

[1] [כתו"מ אין הפעל בבנין קל אלא בעקבות הכתובים.]

לוקח במדת ניסן שהיא קטנה מפני שכבר ש ק ט אינו מקבל עליו אלא השמרים בלבד (עומו"מ, חונחס ומקח טעות, רכח כ).

—הִפְעִי, הַשְׁקֵט, הַשְׁקֵט, הַשְׁקִיט, יַשְׁקֵט, יַשְׁקִיט,— א) הפיל, הוריד, herabfallen lassen; faire tomber; to let fall down: אשר בגדיך חמים בְּהַשְׁקִט ארץ מדרום[1] תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (איוב לז יז—יח). דברי ה[נבא] לא טבם לרפת ידים [ו ל ה ש]ק ט ידי הא[רץ] הם (תעודות לכיש ו, ה—ז). —ב) הִשְׁקִיט ריב, שִׁכֵּךְ אותו, zur Ruhe bringen; calmer; to calm down: איש חמה יגרה מדון וארך אפים יַשְׁקִיט ריב (משלי טו יח). — והשקיט לפלוני, נתן לו שֶׁקֶט: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו לְהַשְׁקִיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת (תהלי' צד יב—יג)[2]. — וכפ"ע, zur Ruhe kommen; se calmer; to calm down: ויאמר יי' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז וכו' ואמרת אליו השמר וְהַשְׁקֵט[3] אל תירא ולבבך אל ירך (ישעי' ז ג—ד). והרשעים כים נגרש כי הַשְׁקֵט לא יוכל (שם נז כ). בושה חמת וארפד כי שמעה רעה שמעו נמגו בים דאגה הַשְׁקֵט לא יוכל (ירמי' מט כג). בשובה ונחת תושעון בְּהַשְׁקֵט ובבטחה תהיה גבורתכם (ישעי' ל טו). והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה הַשְׁקֵט ובטח עד עולם (שם לב יז).—ושלות השקט: הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ושלות הַשְׁקֵט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקי' טז מט). — ובתו"ם: לפי שבעולם הזה היו הרשעים עשירים

[1] [כמבֹאר בפרטים בפרושו של העורך לס' איוב משנת תשי"ד עקר כונתם של שני חרוזים אלו היא: כלום, בגבֹר לח המים (שבעננים, שנשחקו בחם הקיץ) בהפיל (בהשקט) העננים לארץ את מִדְרָם (ז"א את הטיט אשר ממנו נבנה רקיע העננים), גם אתה תטליא (תרקיע) את השחקים (העננים שנשחקו) עד שיהיו שוב חזקים כדמות (כראי) רקיע מוצק?]

[2] [בכתוב באיוב לד כט: והוא יַשְׁקִט ומי יַרְשִׁעַ, הכונה כנראה לקריאה והוא יַקְשִׁט, ז"א יצדיק, ועי' קֹשֶׁט, הערות.]

[3] [עי' בהערה עמ' .]

ונתונים בשלות והשקט (מד"ר שמות לא). — ובסהס"א: וישקיטך בטח ושאנן, להגן בשלומו על אוהלך ולישר שבילך (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, הרכבי א ג, 59). — ואמר הפיטן: והניחו חרונינו דמיהם ומי נדם להשקיט את חרונות (ר"ם הנגיד, מתי סכל, בן תהלים, הברמן, א, 80).

—פעי, *שָׁקַט, רק בינוני מְשֻׁקָּט: דלמא לא משפיין, לא יהו משוקטות אצלו שמא יצא עליו ערעור (כת"י, גיטי כב.). יש לך אדם בחור ומיושב בתלמודו כיון ישן שהוא משוקט על שמריו (מחזור ויטרי, 532).

*שָׁקֵט, ת"ז, נקי שְׁקֵטָה, —שָׁלֵו, יושב במנוחה, ruhig; tranquille; quiet: על הר נשפה וכו' על הר שקט ובוטח בשופי וכו' (כת"י, ישעי' יג ג). השאננים וכו' שהם יושבים ושקטים (הוא, זכרי' א יה). ויבואו על ליש וכו' לפי שהיו שקטים לא היו יראים וכו' ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם (הוא, דהי"א ד מ). דמשזו ניכסיה, שנכסיו שקטין אצלו ואין ערעור על קרקעותיו וכו' (הוא, ב"מ ע.). —ובצריף, שקט ושלו, או שלו ושקט: מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג זכריה שקט ושלו ובוטח (הוא, דהי"ב כד כה). היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השפטים וכו' שהיו ישראל שרוין על אדמתם שלוים ושקטים (הוא, שם לה יח). —ואמרו פיטנים ומשוררים: וחנה כלם יושבים שלוים ושקטים, ואביוני עמך דחופים סחופים מדלדלים (יהי כלון סליח' ער"ה). ואם ירבו חרדות מזמן רע, בכוסך תהיה שקט ושלו (ר"י חריזי, תחכי ה, 65). ואיך לי יהי לב שקט ושלו (עמנואל, מסת קדושי, מחב' כח, הברמן, 613).

*שֶׁקֶט, ש"ז, —מנוחה, שלוה, Ruhe; tranquillité; rest: כי שלמה יהיה שמו ושלום וָשֶׁקֶט אתן על ישראל בימיו (דהי"א כב ט). —ובתו"ם: שקט לרשעים רע להן ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם (סנהי ח ה). — ובסהס"א: כי מן חם

4) [על המאמר: שהקב"ה הפך יומם ללילה והשקיטן לפורענות (מד"ר בראש' כט, תאודור, 260). עי' הערה לערך קָשַׁט, עמ' 6246.]

הישבים שם לפנים, בשקט ובשלוה היו יושבים וכו' (רש"י, דהי"א ד מ). —ואמר הפיטן: ויתחזק בשקט בשלום לשפר שתוליו (ינאי, ויתחזק באומן, קרובי בראשי, זולאי, עג). שנה אין לפניו, שקט בפניניו (ר"א קליר, מלך עליון, מוס' א' ר"ה). אז היתה חנית סכו, בתלתלי תקף בשאני שקט (ה"א, אז היתה, קרובי א סוכות). ואין שקט לדם נביא ויהי למופת ואות (יוס אכפי, קינות לט"ב).

*שְׁקִי, שְׁקִי ואף שׁוֹקִי, ש"ז, — השקאה, ובקצור, במק' שדה של שקי, שדה שלחים, הטעון השקאה: כרוב של שקי[1]) עם כרוב של בעל אסורין מפני שהוא בולע (ר' שמעון, תרומ' י יא). פול מצרי שמנע ממנו מים שלשים יום מתעשר לשעבר וכו' במה דברים אמורים בשל שוקי[2]) אבל בשל בעל שמנע ממנו שתי מריעות וכו' (תוספתי שביעי ב ז). שלא יהיו אומות העולם אומרים אלהי כנען קשים הם מאלהי מצרים, למה, אלהיהן של מצרים של שקי[3]) הן אבל של כנען של בעל הן (תנחו' נוח, הוספה לפרש ה). מלך ב"ו יש לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שוקי ואחת של בעל לא למי שהמלך אוהב נותן של שוקי ולאותו ששונא הוא נותן אותה של בעל, ארץ מצרים של שוקי והיינו בתוכה וארץ כנען של בעל וכו' (מד"ר במדי' יז). —ואמר הפיטן: כי כל בשקי[4]) ישיש באספם בר באלול בטלל רסים, מים כרבים להעסים, בנטפי חלב ועסים (הקליר, יפתח ארץ ליסע, תפלת גשם).

*שְׁקִידָה, ש"נ, — שה"פ מן שָׁקַד, מעשה השוקד והמסור במלאכתו, Eifer, Fleiss; zèle, diligence; zeal, assiduity: באלוף ינהג ישובב בשור וכו' ושקידתו לכלות מרבק (צ"ם גניי, לח כה-כו). —ובסהס"א גם במשמ' זריזות ומהירות: עולא

1) [כן הגרסה במדב"ס ובירושי, ואלו במשניות בצורה ארמ': של שקיא, של שקי, וכד'.]
2) [בשדה שקי; נ"א שקי, שקיא.]
3) [כלו' של ארץ הטעונה השקאה, של שדות שלחים. ובמד"ר במדי' טז בשבוש: של שקר הן.]
4) [כלומר: בשדה, כי כך הלכו הפיטנים אחר נסחת א"י במשנה, ואין מקום לפירושים השונים שהוצעו.]

אמר צדקה של שקידה (עשה הקב״ה), היינו הקדים (ה)חורבן שתי שנים וכו׳ (רש״י, סנה׳ לח.). כי המאמר הזה לא נפלו בו הדברים כאשר נזדמן אלא בדקדוק גדול ובשקידה רבה (ר״ש א״ת, מו״נ, פתיחה). ותהי השקידה (בתורה) נעדרה, כל אדם רעב למאכל וצמא ליין (ר״י אבוהב, מנוה״מ, הקדמה). כי דבור המוכיח רך ועם השקידה יעשה רושם בלב הנוכח, כאשר תראה בטפת המים שהיא רכה ונוחה ועם השקידה תקוב הור באבן הקשה (רבנו בחיי, שמות). ועיד זה יהיה תמיד בשקידה ואינו במה שיהיה בפליאה (קאנון ג א א ט).

***שְׁקִידוּת,** ש״נ, — כמו שקידה: נשקדים, לי שקידות (פר, עבודת ישראל, 615).

***שַׁקְיוּת,** ש״נ, — מצב הגן והשדה הטעון השקאה: ואם השקה הגן בתחלת שקיותו הלכו להם המים על כל רגן (המאמות לפי הבהיר בסוף ס׳ הזהר בראש׳ רסו., וכן ריקנאטי ע״פ אבן יקרה, בראש׳ יח:).

***שְׁקִיטָה,** ש״נ, — שה״פ מן שָׁקַט, מצב השקט והבוטח: ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקיטתו וכו׳ (רש״י, סנה׳ ע.). היש דבר בעולם אשר יש לו רגישה ואין לו שקיטה ואיך רוגשים השמי׳ ומתגלגלים תמיד בלי שקיטה (ר״י הדסי, אשכול הכפר, סעג). רמז בזה לשקיטת החושים והכנעם והשמעם לפני בעלם והוא השכל וכו׳ (רס״ע ן׳ שפרוט, פרדס רמונים). — ואמר הפיטן: שקיטת איש נגע בו יקרוב, בקוראו באמת לאל קרוב, תרופתו יקרא מקרוב (ינאי, א... פיו ולבו, קרוב׳ יוקרי, זולאי, קמ).

***שְׁקִיעָה,** ש״נ, — שה״פ מן שָׁקַע, ירידה, ובפרט צלילה לתוך דבר, כבצרוף שקיעת חמה (בים), Untergang; coucher; gting down, setoing: נותן (איברי עולה וכו׳) על גבי המזבח עם שקיעת החמה מתעכלין והולכין כל הלילה (תוספת׳ מנח׳ ו ח). יכול משתחשך ת״ל אך וכו׳ תן לו שעה אחת קודם שקיעת החמה (ירוש׳ סנה׳ ה ג). כמה מהלך אדם בנוני ביום י׳ פרסאות, ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין וכו׳ (ר׳ יהודה, פסח׳ צד.). מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו וכו׳ (רב יצחק בר אבודימי, זבח׳ נו.). יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שכשם שזכיתני לראות חמה בזריחתה כך תזכני לראות בשקיעתה (מד״ר בראש׳ סח). — ובצרופים אחרים: ולכשיצא (מבית המרחץ) אומר מודה אני לפניך רבון העולמים שהצלתני משקיעת מים ומשריפת אש וכו׳ (כלה רבתי י). בשר ודם אם היה לפניו דרך של שקיעה (בבוץ) מהלך הוא על האבנים שהם קשים וכו׳ (מד״ר שמות טו). — ובסהמ״א: כי החמה מהלכת וכו׳ וכן בשקיעות מהלכת בעביו של רקיע (ר״ח, פסח׳ צד.). אמנם ישיגהו (את אור השמש) השקיעה ולא נשיג בו דבר בלילה (אמו״ר לראב״ד א, 8). וסעדנו סעודה ג׳ וטרחנו הרבה עד שקיעת החמה (סידו״א, מעגל טוב השלם, 50). — *ושקיעת האור, הכח וכד׳: שקע האור הדרא אש׳ אתה מספר, שקיעה שהדעת מרחקת שיר. ת עוד (ר״י א״ת, הכוזרי ד כ). ועוד כי מדרך הצורה הפלוש והשקיעה ביסוד המקבל אותה וכו׳ ושקיעתה ביסוד הראשון (רשב״ג, לקוטי מקור חיים, ג כג). כי לשקיעת הכח השכלי והסתתרו בשפל מדרגת החמר לא יוכל להראות פעולותיו ולהוציאם אל אור הפועל זולתי בעמל לא ישוער (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה ל). — ואמר המשורר: ומדוע תהי נראה ככואב אשר נשקע בבור יגון שקיעה (ר״י אבן כלפון אל ר״ש הנגיד, כמוגותי נדרכי, ססון, מז). — *ובהשאלה, מצב האדם שנפשו נתונה כלה בענין, שקיעה במחשבות, במחקר וכד׳, נוהג בספרות ובדבור.

***שָׁקִיף,** ש״ז, — זיז סלע שהוא במשקיף מעל לנקיקי סלעים [1]: כל אהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אהל ומודה בשקיפים ובסלעים (אהל׳ ג ז). אלו מביאין (את הטומאה) וחוצצין וכו׳ הזיזין והגזריות והשובכות והשקיפים והסלעים וכו׳ (שם ח-ג). שאמר תורת, תורת האהל, כל המאהילים, את מה אני מרבה הבתים והבורות [הח]ווחים והמערות

[1] [כשנוי מבטא או כתיב של שְׁקוֹף, משקוף.]

הגהורים והשננים השקיפים והסלעים וכותל שהטה (ספרי זוטא, פ׳ פרה, הפסטיין, הרכינץ א א, 68). ועי׳ שְׁקוּף, הערות.—וכסהמ״א: ומודה בשקיפין ובנקיקי הסלעים, פירוש הרי הן חורין וכו׳ ונקיקין הן דומין לשקיפין אלא אחד נעשה ע״י מטר ואחד נעשה מאיליו אי נמי חררוהו חיות השדה מיהא שניהן שלא ע״י אדם (ערוך ערך סקף).

*שְׁקִיפָה, ס״נ, — הכאה, חבטה[1]): המשקוף, הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו וכו׳ ולשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף (ת״א) טרפא דשקיף וכו׳ (רש״י, שמ׳ יב ז). ולשון שקיפה היא הכאה שנוקש דבר על חבירו (תוס, חול׳ קכו.).—ובמשמ׳ בליטה כעין מסגרת ומשקוף לחלון, כמו שָׁקִיף: נראה לי על דבר השקיפה שנראה לכם וכו׳ להרחיק מן החלון כמלוא רוחב חלון ושקיפתו כיון דשקיפה צריך לאורה, כך דעתי נוטה שאין צריך להרחיק מן השקיפה וכו׳ (שו״ת מהר״ם מרוטנבורג, בלוך, מט:).

*שְׁקִיפוּת, ס״נ, — תכונת הדבר השקוף, שאפשר לראות דרכו, Durchsichtigkeit; transparence, נוהג בספרות ובדבור[2]).

*שְׁקִיקָה, ס״נ,—שה״פ מן שָׁקַק, במשמ׳ צעקת הלב בתשוקת נפשו[3]): ודוב שוקק, נהימה לארי ושקיקה לדוב שניהם לשון צעקה (רש״י, משלי כח יה).—ועל תשוקת האדם: ולא יתכן פתרון דודי ירד לגנו (שה״ש ו ב) לגנות הבשם כי אם כאשר פירשתי דודי ירד לגנו לשקיקה[4]) ותאות הבשם וכו׳ (כ״ת, הכרעות, הסוי דוכס, 18). ועי׳ ב. שְׁקִיקוּת.

---

1) [ע״פ שמוש זה של שָׁקַף, ועי׳ שם.]

2) [שקיפס. נ״א סקיפת, הבא במשנה בכור׳ ז א כשם לאחד מבעלי המומין באדם (הכילין והלפתן הסקבן ושראשו שקוע ושקיפס ובעלי החטוטרת), כנראה אינו מלה עבר׳; אך לא התברר מקור המלה ופרושה המדיק, ואין הצעות הפרשנים והמלונאים מסתברות.]

3) [על פי הבנה זו של הכתוב במשלי כח יה.]

4) [על פי הבנה זו של שָׁקַק בכמה כתובים. ועי׳ שָׁקַק.]

א. *שְׁקִיקוּת, מ״ה מספקה: א״ר שמואל בר נחמן הוא שישק הוא פרעה ולמה נקרא שמו שישק מפני שבא בשקיקות על ישראל ואמר הריני נוטל אותו[1]) בכתובת בתי[2]) (מד״ר אסתר א, על כסא מלכותו).

ב. *שְׁקִיקוּת, ס״נ, — תכונת הנפש השוקקת והעורגת, תשוקה: כי חלק אחד לערוגת הבשם[3]) ולתערג[4]) וכה פתרון המקרא כשקיקות הבשם אשר האדם שוקק ואם תאמר לא יתכן לאמר שקיקות הבשם כי אם שקיקות האדם לבשם הלא דברי יתכנו כאשר אמר איש הסודות ועל חמדת נשים וכו׳ גם מן המקרא נלמדנה כי לא היא גנה, שאמור בענין דודי ירד לגנו[5]) לשקיקות ותאות הבשם וכו׳ (כ״ת, הכרעות, הסוי דוכס, 18).

*שְׁקִירָה, ס״נ, — מעשה המשקר והבוגד: ואין בגידה אלא שקירה[6]), שנאמר בגדה יהודה וכו׳ (מכילתי מס׳ דנזיקין ג, מא״ש, עח:, הורוויץ - רבין, 257)[7]).

---

1) [את כסא שלמה.]

2) [לפי לשון המאמר אין מקום לפרש כאן שקיקות כלשון תשוקה (עי׳ ב. שקיקות), אלא הכונה כנראה שבא שישק על ישראל בטענות שקר ומרמה, ולפי זה אפשר שהמכון הוא: בא על ישראל בשקרות.

וכנראה דרוש אחר על שם המלך שישק בקשר למעשה זה הוא זה שרש״י (מ א יד כה) מזכיר אותו במלים אלו: מצינו במדרש שה״ש הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חתנו ע״כ, וכן בתרג׳ שני לאסתר א א: וכד חזא יתיה שישק מלכא דמצרים ית שבחיה דכורסיה וכו׳ הוה מתחמיד דיסק ויתב עלוהי וכו׳. ואפשר שכאן נדרש שישק אף כלשון שֵׁישַׁק, ע״פ לשון הכתוב: אם אֶסַּק שמים (תהלי קלט ח).]

3) [שה״ש ה יג.]

4) [תהלי מב ב: כאיל תערג; ופרש ערוגת כלשון עריגה, צעקת תשוקה וגעגועים.]

5) [שה״ש ו ב.]

6) [נ״א: שיקור, ואף בהשואת השקל: אין שיקור אלא בגוד, ועי׳ שִׁקּוּר.]

7) עי׳ גם שקיקות, הערות.]

שקל [1]), ממנו משקול, משקל, משקלת, משקלת, שקול, שקול, שקד, שקל, שקלת.

שקל, פ"י, שקל, שקו', לשקול, אשקול, אשקל, אשקלה, אשקולה [2]), תשקול, ישקל, ישק‍‍ני, תשקלו, ישקלו, ישקלו, — קבע את כבדו של דבר במאזנים, abwägen; peser; to weigh: וישקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך (ש"ב יד כו). איה ספר איה שקל איה ספר את המגדלים (ישע' לג יח). ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים (ישע' מ יב). הזלים זהב מכים וכסף בקנה ישקלו וגו' (שם מו ו). — ובהשאלה, בתמונה, שקל את כעסו, את מעשיו של פלוני: לו שקול ישקל כעשי והותי במאזנים ישאו יחד (איוב ו ב). ישקלני במאזני צדק וידע אלוה תמתי (שם לא ו). — ושקל כסף וכד', במשמ' שלם במשקל: כסף ישקל כמהר הבתולת (שמ' כב טז). או ככר כסף תשקול (מ"א כ לט). למה תשקלו כסף בלא לחם (ישע' נה ב). ואשקל הכסף במאזנים (ירמ' לב י). וישקלו את שכרי שלשים כסף (זכר' יא יב). — ושקל ל־: וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת (בראש' כג טז). ואשקלה לו את הכסף וגו' (ירמ' לב ט). ואשקולה [2]) להם את הכסף ואת הזהב ואת הכלים תרומת בית אלהינו וגו' (עזרא ח כה). — ושקל על ידי פלוני, על גנזי המלך: ועשרת אלפים כבר כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גנזי המלך (אסתר ג ט). ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך וגו' (שם ד ז). ואשקלה על ידם כסף ככרים שש מאות וחמשים וגו' (עזרא ח כו).—ושקל על כפי עצמו, קבל תשלום במשקל: ולא אנכי שקל על כפי אלף כסף לא אשלח ידי אל בן המלך (ש"ב יח יב). — ובמגלות מדבר יהודה: להבדיל ולשקול [1]) בני הצדוק לפי רוחו(ם) (מגי' סרך היחד ט 14, הברמן, עדה ועדות, 81).— ובמג' ברית דמשק: כי שוקל רוח ומטיף כזב הטיף להם [2]) (הברמן, עדה ועדות, 105). — ובתו"מ: בג' פרקים משערים את הכלכלה וכו' והשוקל משובח משלשתן (תרומ' ד ו). ובן סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה טמאה (כל"ס יב ז). חוט מאזנים של זהבים ושל שוקלי ארגמן טוב שלש אצבעות וכו' ושל שוקלי זכוכית טפחים (שם כט ד—ו). השוקל ענבים בכף מאזנים אע"פ שהיין צף ע"ג ידיו מותר וכו' (ע"ז ז ד). היה מבקש עשר ליטרין לא יאמר לו שקול לי כל אחת ואחת והכריעה בפני עצמה אלא שוקל לו כולן באחת וכו' (תוספתא ב"ב ה ט). אין תורמין לא במידה ולא במשקל ולא במניין אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי (ירוש' תרומ' א ז). כו בלילה ילדה פרתו אדומה ושקלו לו ישראל משקלה זהב (שם קדוש' א ז). לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין (תעני' ח:, ב"מ מב.). — ושקל עצמו: היכנס רחוק, ושקול עצמך עד שלא תיכנס ושקול עצמך משתיכנס, הלך ושקל עצמו, לא חסר כלום (מד"ר בראש' ז, תיאודור, 28).—ושקל דבר כנגד דבר: מעשר שני אין מוכרין אותו וכו' ולא שוקלין כנגדו (מע"ש א א). ושוקלין מנה כנגד מנה בבכור (בכור' ה א).—ושקל עין בעין, עי' עין 4444.—*ובהשאלה, שקל דבר בדבר או כדבר, שקל זה כזה, השוה את זה בזה: אף שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה שנ' פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו, שקל עבדו בו (תוספתא ברכ' ד טז). אחר שהכתוב שוקל מעשה ארץ מצרים כמעשה ארץ כנען ומעשה א"ץ כנען כמעשה

1) [כתמורת שרש זה בא גם בכנעני' ישקל, באשור' שקל כלשון משקל ותשלום (במשקל). ובערבי ת'קל a), בארמ' ובשור' תקל כלשון לבד ומשקל, בכוש' בא סקל במשמ' תלה, שאמנם כנגדו באותה משמ' באשור' שקלל, היה תלוי, שהוא צורת שפעל מן קלל. השם שקל, כמשקל מסים, שאול הוא בעקר מאשור' שקל באותה משמ', ועל כן בא גם בארמ' שבתעודות יב שקלא בשין על יד תקלא. לפי דעת Zimmern ו Haupt שאיל גם שמוש הפעל שקל כלשון תשלום (במשקל) בעבר' מאשור'. באוגרית' לא נמצא עד כה אלא ת'קל כלשון שקל בלבד.

שרש שקל אחר הוא זה, הבא בארמ' במשמ' לקח, שממנו גם שקלא וטריא במשנ' משא ומתן, וכנגדו באוגרית' אשתקל במשמ' נטל עצמו והלך.]

2) כך כתיב; הקרי: ואשקלה.]

a) شقل

1) [במשמ' להשוות ולבחן, כמו בתו"מ.]

2) [עי' בעת את שנויי הנוסח אצל ח. רבין, Zadokite Documents 35.]

ארץ מצרים מפני מה זכו הכנענים לשבת בארצם ארבעים ושבע שנים וכו' (ר' יוסי הגלילי, ספרא אחרי מות פרשה ט). אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות (רבן יוחנן בן זכאי, חגיגה ה.). עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו? (מד"ר קהלת סדרא תליתאה, כי את כל מעשה).—וכפעל עומד, במשמ' היה משקלו כך וכך, wiegen; pes(r; to we'gh: אילו הן נדרי הבאי (אמר) קונם אם לא נמניתי על (ה)פסח שאליה שלו שוקלת עש־(ים) ליטרין וכו' (תוספתא נדרי ב א). — *ושקל, שקל שקלו, במשמ' תרם ושלם את מחצית השקל לביהמ"ק[1]: העיד בן בוכרי ביבנה שכל כהן ששוקל אינו חוטא, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא (שקל' א ד). העכו"ם והכותי ששקלו אין מקבלין מידן (שם שם ה). שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות, חזרו לשקול סלעים, הזרו לשקול טבעים וכו' (שם ב ד). מי שלא שקל אשתקד שוקל לשנה הבאה (שם ו ס). המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו (נדרי ד ב). ושוקל את שקלו, ולא שקל אין ממשכנין אותו? (ירוש' כתוב' יג ב). — ושקל על יד, פלוני או על ידי פ' בשבילו: כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק (שקל' א ג). השוקל על ידי כהן על ידי אשה על ידי עבד על ידי קטן פטור ואם שקל על ידו ועל יד חבירו חייב בקלבון אחד וכו' השוקל על ידי עני ועל ידי שכנו ועל ידי בן עירו פטור (שם שם ו—ז). הנותן שקלו להבירו לשקול על ידו ושקלו על ידי עצמו אם נתרמה תרומה מעל (שם ב ב). לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים זוז ושקול על ידי לאוצר (ירוש' דמאי ו יא).—ובמהמ"א: בארץ חמס ידיכם תפלסון, בתוך הארץ אתם מכריעים חמס ידיכם עד שהוא שוקל[2] משקל רב (רש"י, תהל' נח ג). נמצאת סבלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל

[1] [ובהתאם לכך נקבע שֶׁקֶל גם במשמ' קנת את ה„שקל" להסתדרות הציונית.]

[2] [במקראות הושמה מלת שוקל בסוגרים, אך עי' לעיל במובאה מן התוספתא נדר' ב א וכן במובאות מרש"י לקמן.]

וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה כי שהיי מכריע את כולם (הוא, קהלת י א). מעית קפוטקיא, גדולות ושוקלות יותר משל ארץ ישראל (הוא, כתובי קי:). והדם נבלע באבריה ומכביד הבשר ונמצא גוזל את הבריות כשהוא מוכרה במשקל והדם שוקל (הוא, חול' קיג.). ולא הות שקיל ליה, כלומר לא היה ניקח בעיר להוצאה, לא היה הדינר שקול[1] ושוה לו כלום (הוא, בכורי נא.). ואתה רואה מהכתובים האלה שהקב"ה ברא את עולמו במדידה ושיעור מתוכן ושקול (ראב"ע הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת, הקדמה, 2). ואפשר שתהיה המחשבה במצוה וכו' שוקלת מצות רבות מזולתה (ר"י א"ת, חו"ה הקדמה). אינני יודע עון שהוא שוקל יותר מעונותי (הוא, שם הכניעה א).—ובהשאלה, *שקל דעתו, ושקל דבר בדעתו, דן עליו כדי להכריע בו, überd-nken; méditer; to consider: הזכרון לבדו (אם יחסר) היאך יהיה ענינו וכו' ולא יועילנו נסיון ולא ישקול דבר במה שעבר ועל מה שעתיד לחיות במה שיהיה וכו' (הוא, שם הבחינה ה). בדעתו (של אברהם) היה לשקול דעתם של ענר אשכול וממרא ולא מצא בהם ישר רק ממרא (חזקוני, בראשי' יח א). ותאמר האשה התקועית אל המלך וכו' ושקלה שאם יתרצה לה המלך כמה שבדאה מלבה מענין הבן וכו' (ר"י מסיר ליאון, כוסת ליפים ב יג). והעולה מהכל שיש לבעל הדעת וכו' שהוא צריך לשקול דעותיו ולהצדיק מדותיו על פי התורה (ר"י ערמאה, חזות קשה ו). מי ששוקל הדברים יבין הסתרים (ארחות חיים, לונץ, כתבים ג, 266). ואח"ך שקלתי הדבר חשבתי דרכי (חיד"א, מעגל טוב השלם, 127). — *ושקל השיר, בנה את שירו לפי משקל: ואשר נשאני להביא שיר במשקל וכו' ולבלתי רום לבבך לאמר כי מי יוכל לשקול בו זולתי אני וכו' כי לו רצינו להשחית לשון הקודש כמוך היינו שוקלים במשקל ערב גם אנחנו גם טפינו (תשובות תלמידי מנחם על דונש, 28). ועי' מִשְׁקָל 3417.—*ובדקדוק, שקל שֵׁם או פעל וכו', בנה אותו לפי דגמה דקדוקית מסימת: חדרך האחד משקל בעלי הדקדוק שישקלו לעולם

[1] [אמנם בקשירות המלה לארמ' שקיל (ז"א שְׁקִיל, לוקח), שגזירתה משרש אחר, לא עברי.]

תנועה כנגד תנועה וכו׳ וכל המדקדקים הסכימו דעתן לשקול כל המלות שיש להם עבר ועתיד מגזרת פעל וכו׳ ועוד כי שקלו המרובע כמו כִּרְסֵם על פִּעְלֵל ואיך ישקל מרובע על משולש וכו׳ (ראב״ע, לחות, ה:). ודע כי לא מצאתי בבניינים מלה טובה מְעֻבַּד לשקול עליה וכו׳ (הו״א, שם, ל:). — ואמרו פיטנים ומשוררים: לשון קדש הכרית אשר הוא לשארית, בשקלו העברית במשקלים זרים (תשובות תלמידי מנחם לדונש, 7). בשקלך[1]) איש בכף דעתך והוא נכבד ברֹב גדלו, כבודו החסר ממנו והנשאר יהי שקלו (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 70). שקלת במאזנים פעליו עם סליו ויגלה לך ארבו (הו״א, שם, 95). שקול שקלתיו ואשימהו לשיר חרוז למען להיות מוכרת (רשב״ג, אתן לאלי עז, ביאליק-רבניצקי א, 175). דודי זכור לי שקלי עפרון אשר שקל אב במכפל חברון (אשכל אווי, מוסף סנת סקלים). ועי׳ שָׁקוּל.

— נפע׳, נִשְׁקַל, יִשָּׁקֵל, — ששקלו אותו: לו שקול יִשָּׁקֵל כעשי והותי במאזנים ישאו יחד (איוב ו ב). לא יתן סגור תחתיה ולא יִשָּׁקֵל כסף מחירה (שם כח טו). וביום הרביעי נִשְׁקַל הכסף והזהב והכלים בבית אלהינו וגו׳ (עזרא ח לג). — ובתו״מ: כל פסולי המוקדשין נמכרים באיטליז, ונשחטין באיטליז ונשקלין בליטרא וכו׳ (בכורי׳ ה א, וכעין זה תמורה ג ה). — ובסהמ״א, לפי כל התפתחות המשמ׳ של שָׁקַל בקל: כי בהקימך הלשון על היסוד נשחת המשקל וכו׳ ותחשיב כי הוא נשקל[2]) והוא נעקל (תשובות תלמידי מנחם על דונש, 25). כי לולי השגת חוש ראותנו אותו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני ומן התימה שישקלו בו שקלים רבים וכו׳ (ר״י א״ת, חו״ה, עבודת האלהים ח). וכולם בפלס שוה נשקלים בלי הכרעה ואין לאחד יתרון על חברו (פ:קס ועד ארבע ארצות, סנת תמג, היילפרין, 187); — ואמרו פיטנים ומשוררים: ברכת אויב היתה ברכתו ונשקלת כנגד זאת תורתי (ינאי, המחזמס, קרובי׳ דבר׳, זולאי, רנו). ומחמדי תהלות על תהִלות ושיר נשקל עלי שירים שבורים (משה דרעי, לרים סיר, לקוטי קדמוניות, 3). והודה היוצר וכו׳ בשירים נשקלים חדשים נסגלים במבטא נגבלים זקוקים נחקרים (דונש, דעה לבי, תשובות דונש, 1). הֱישתוה ידיד קדם כחבר יליד אתמול וישקל בשִׁקלו (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 200).

— פע׳, *שִׁקֵּל, — ברר דבר כנגד דבר אחר ושם זה לכאן וזה לכאן, כשוקל, השם המשקל ומה שנשקל זה בכף אחת של המאזנים וזה בשניה[1]), auseinanderteilen; séparer; to separate: מה נפה זו מוציאה קמח בפני עצמו סובין בפני עצמם וכו׳ כך ת״ח יושב ומדקדק בד״ת ומברר ד״ת ומשקלם איש פלוני אוסר איש פלוני מתיר וכו׳ (ספרי דברי מח). ואם היה עליו (על הכחף) משאוי של ארבעת קבין מותר, א״ר יונתן והוא ששיקל, מהו ששיקל, תרין חלקין לחורוי וחד לקומויי (ירוש׳ ברכ׳ ב ה); היושב בקרון (של בהמות כלאים) רבנין אמרין משקל[2]) הוא, ר׳ מאיר אמר אינו משקל (שם, כלאי׳ ח ג). לא תהא יושב ומשקל במצותיה של תורה וכו׳, לא תהא אומר הואיל והמצוה הזו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה והואיל וזו מצוה קלה איני עושה (ר׳ אבין בר כהנא, מד״ר דבר׳ ו). — ובק״וב למשמ׳ הקל: כנען וכו׳ בידו מאזני מרמה, שהיה יושב ומשקיל[3]) את בתו ראויה היא (ליצחק) או אינה ראויה (שם ברא׳ נט).

— התפ׳, *נִשְׁתַּקֵּל, — היה שקול, ללא הכרעה לכאן או לכאן, unentschieden bleiben; rester indécis; to remain undecided: נישתקל הכתוב ואיני יודע אם לחם על גבי כבשים אם כבשים על גבי לחם (מנח׳ קב.). — ובסהמ״א, גם במשמ׳ שקל את עצמו. ואמר המשורר: תת את ידידותך למשתקל באחוָתך במאזנים ומתמודד בבת (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 339).

---

[1]) [כב״י (עי׳ במחדי ססון קלט) בשוקלך בוי״ו, אבל בהמשך: שקלו, ז״א שָׁקְלוֹ, הינו משקלו, שלא בנקודו של אברמסון: שָׁקְלוֹ.]

[2]) [בנוי לפי משקל ומקצב.]

---

[1]) [זאת, ולא שקילת משקל, היא משמ׳ הפעל בתו״ם, כיוצא מפרש מן המקורות.]

[2]) [כנראה הכונה, שלא כפרושי המפרשים: מפריד היא בין מין למין, וצ״ע.]

[3]) [נ״א ומשקל, וכך נכון.]

·ספי, ״שקל, — בפרט ביני' משקל, כמו שקול, ללא הכ־עה לכאן או לכאן, unentschieden; indécis; undecided: כי יש דברים משוקלין להעתק בכמה טעמים ואי אפשר למעתיק מלשון ללשון לאמרם כלם וכו' שכמה טעמים משוקלין יש בו יש לומר כך ויש לומר כך וכו' (רה"ג, תשו' הגאונ' הרכבי, רמח). ואח"כ היבטנו היטב בשמועה וראינו שהדברים משוקלים וכו' (שם, 131). ובשנה ההיא הרויה השדות והימים המשוקלין שאינן חמין הרבה ולא קרירין (ר"י ברצלוני, פירוש יצירה, 233).— ובמשמ' מאזן, מחשב, burchdacht; considéré; well considered: אשר יצר את האדם יש מפרשים היאך, בחכמה, שעשאו משוקל ומכוון בד' יסודותיו (תכיה, מלה בכוח, ג.).—ואמרו משוררים, גם בשמוש הפעל לצורותיו: מעת לעת באים (התחלואים) כברוז אשר בא אל שעות מזמנות ועתים משקלים (ר"מ הנגיד, עוגות לאל, בן תהלים ה, הברמן, 55). ואלו שקלו יחד (הצדקות) תחי כף חטאתך לגבי עש קרבה (הוא, זכר לבי, שם, 71). אשר יפה לרשע את יצריו, כמותו הוא בפלס אם ישקל (הוא, בן משלי, הברמן, 9).

שֶׁקֶל[1], ס"ז, שֶׁקֶל, מ"ר שְׁקָלִים, סמי' שִׁקְלֵי, — יחידת משקל מסימת[2], Sekel; sicle; shekel: ונחשת התנופה שבעים ככר ואלפים וארבע מאות שקל (שמ' לח כט). ויהי כל זהב התרומה אשר הרימו ליי' ששה עשר אלף שבע מאות וחמשים שקל (במד' לא נב). ואראה בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו (יהוש' ז כא). ומשקל השריון חמשת אלפים שקלים נחשת וכו' ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל (ש"א יז ה–ז). ומאכלך אשר תאכלנו במשקול עשרים שקל ליום (יחזק' ד י). והשקל עשרים גרה, עשרים שקלים, חמשה ועשרים שקלים, עשרה וחמשה שקל,[1] המנה יהיה לכם (שם מה יב). להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה (עמוס ח ה).—ושקל הקדש: וקדה חמש מאות שקל בשקל הקדש (שמ' ל כד). ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר ושבע מאות ושלשים שקל בשקל הקדש וכו' (שם לח כד). וכל ערכך יהיה בשקל הקדש עשרים גרה יהיה השקל (ויקר' כז כה). ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת בשקל הקדש תקח עשרים גרה השקל (במד' ג מז). (וקרבנו) קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש (שם ז יג, יט, כה). כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא (שם יח טז).—ושקל באבן המלך[2]: ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך (ש"ב יד כו).—ובצרוף, שקל כסף, כסף שקלים וכד': ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה הוא וכו' ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר (בראש' כג טו–טז). כסף שלשים שקלים יתן לאדניו (שמות כא לב). והיה ערכך חמשים שקל כסף בשקל הקדש (ויקר' כז ג). ואקנה את השדה וכו' ואשקלה לו את הכסף שבעה שקלים ועשרה הכסף (ירמי' לב ט). — ושקל זהב: ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות (דהי"א כא כה). —וחלקי השקל, מחצית השקל, רבע השקל וכד': זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש וכו' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל (שמ' ל יג–טו). בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש וכו' (שם לח כו). הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים וכו' (ש"א ט ח). והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה וכו' (נחמ' י לג). — ובכתבת על משקל בדמות צב מימי הבית

---

[1]) [כאמור בהערה לשרש יש לראות את שמוש המלה שקל, במורה על משקל (כסף או זהב וכד') מסים, כשאול מאשור', אשר בה בא שמוש זה ראשונה, ועל כן בא הכתיב במשמ' זו שקל (ובמק' זה בקצור ש), על יד תקל, למשל גם בתעודות ארמיות, שהשרש בטא ונכתב בהן תקל. אכן, הואיל ובא השרש גם בעבר', על כן לא הרגשה המלה בזרה בלשוננו. בשמוש זה באה המלה גם בלוח הקרבנות הכנעני ממרסיליה.]

[2]) [כידוע לא היו מטבעות טביעות בימי הבית הראשון, ואך אח"כ התחילו לטבע כאלה, בהתאם לנוהג בארצות אחרות. משקל השקל לא היה קבוע בכל מקום ומקום, ואף המקרא מבדיל בין שקל הקדש לשקלים באבן המלך (ש"ב יד כו) ועוד. אך גם ע"פ השואה לנוהג בבבל יש להניח, כי היה השקל בימי הבית הראשון או אחד מששים או מחמשים במנה. על יחסו למשקלות אחרים עי' בדגמאות המובאות מן המקורות ובספרות הדנה במדות ובמשקלות בכלל.]

---

[1]) [כלו' ביחד ששים שקל.]

[2]) [בצרוף הזה בא גם באשור' ובארם'.]

הראשון: פלג [רבעת] שקל (ריסנברג, ידיעות החברה לחקירת א״י טו, 70).—ובשקלי הכסף וחלקיהם מימי המרד הראשון נגד הרומאים לפני חרבן הבית: שקל ישראל, חצי השקל, רבע הש[קל] (נרקיס, מטבעות ארץ ישראל א, 118 וכו׳). — ובתו״מ, שקל כמטבע חצי הסלע: הפורט סלע ממעות בעשר שני ב״ש אומרים כל הסלע מעות (של נחשת) ובה״א שקל כסף ושקל מעות וכו׳ (מ״ש ב ח—ט). היה מוכר הפץ ואמר קונם שאיני פוחת לך מן הסלע והלה אומר קונם שאיני מוסיף לך על השקל שניהן רוצין בשלשה דינרין (נדר׳ ג א). האומר תנו שקל מנכסיי לבניי בשבת והם ראויין ליטול סלע ניתנין להם סלע, אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל וכו׳ (תוספתא כתוב׳ ו ט).—ושקל הקדש, שקל צורי: חמש סלעים של בן במנה צורי, שלשים של עבד וחמשים של אונס ומפתה וכו׳ כולם בשקל הקדש במנה צורי (בכור׳ ח ז). כל האשמות שבתורה באין בני שתים ובאין בכסף שקלים חוץ מאשם נזיר ואשם מצירע שהן באין בני שנתן ואינן באין בכסף שקלים (זבח׳ י ה). בשדה אחוזה וכו׳ נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (ערכי׳ ג ב). דא״ר חנינה כל שקלים שכתוב בתורה סלעי׳ ובנביאים ליטרא ובכתובים קינטירין א״ר יהודה בן פזי חוץ משקלי עפרון דהוויין קינטירין (ירוש׳ קידוש׳ א ג, וכעין זה מד״ר שמות לא, ועי׳ בכורות נ.). — ושקל התרומה לבית המקדש: באחד באדר משמיעין על השקלים וכו׳ (שקל׳ א א). הנותן סלע נוטל שקל חייב בשתי קולבנות (שם שם ו). אמר רבי שמעון מה בין שקלים לחטאת, לשקלים יש להן קצבה ולחטאת אין לה קצבה, רבי יהודה אומר אף לשקלים אין להם קצבה שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות, חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעים וכו׳ (שם ב ד). של בית רבן גמליאל היה נכנס ושקלו בין אצבעותיו וזורקו לפני התורם וכו׳ (שם ג ג). באחד באדר משמעין כו׳ ולמה באח׳ באדר כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעינתן (ירוש׳ שקלים א א[1]). — *ופרשת שקלים[2]: ר״ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים[1] (מגי׳ ג ד). — *ומסכת שקלים, שם מסכת בתלמוד העיסקת בהלכות שקל התרומה. — ובספה״א, גם *במשמ׳ משקל: ויביא שלשה שקלים מיין ישן ולבונה זכה ומעט דבש נקי ודרור יבו׳ (רזיאל, אמסטרדם, ג.). כי לולי השגת חוש ראותנו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני, ומן התימה שישקלו בו שקלים רבים נחלקים בחסר וביתר באבן אחת (ר׳י א״ת, חו״ה, עבודת האלהים ה). עד שתתברר מן המאמין אמתת אהבתו לאלהים בסתרו ובגלויו ובמצפון ענינו ונראהו על השוה והנכון על שקל אחד וערך אחד (הוא, שם, אהבת ה׳ ב). כי מספר אנשים אם חלקו כסף על דרך משל או דבר אחר במאזנים בשקל אחד ולקח כל אחד מהם משקל אבן השקל שלו תמצאם יתרצו באמת ובאמונה (אמו״ר לראב״ד ב ד ו). — *ובמשמ׳ משקל בשיר: וילמד חכמת הערביים אז ידע בראיות גמורות למה נבחרו אלו השקלים ולא אחרים (ראב״ע, לחות, ז:). ושהנחשב אצל החכמים הנזכרים חבור מצד שקלי התנועות איננו אליו כי אם מחלוקת (ר״מ בן חביב, דרכי נעם, יח:). ואמנם לא מצאנו בכל שיריהם (של כה״ק) שקל או חרוז אפס כי יש בכל שיטה ושיטה הפסק (ר׳ עמנואל פראנסיס, מתק שפתים, 29). אבל שירים אחרים (שלא ברוח הקדש) היו עושים בשקל ובחרוז (הוא, שם, 82). גדר השיר שנדבר בו מאמרו ערב ראוי למכונו בשקל וחרוז (הוא, שם, 40). — ושקל הקדש, שם לחבור על משקלי השירה בלשון הקדש (שקל הקדש, בסוף לפון למודים לדוד אבן יחיא). — *ובמשמ׳ משקל בדקדוק: וככה ורחוק מבנינים מכרה בשקל למקנה ומשפטו מכרתה וכו׳ (ר״י קמחי, ספר זכרון, 13). כי יעירנו ענינו יעור אותו בשקל יצודנו למדחפת (הוא, שם, 58). צֻרוּף, שם תאר בשקל גדול (רד״ק, ירמ׳ ו כט). והשם ממנו אֹרב בשקל גֹּרן והקבוץ ארבות בשקל גרנית, ובסמוך אֳרֻבּוֹת בשקל גרנות דגן (הוא, ספר השרשים, ערך ארב). ודוגמת זה עוד וכו׳ מה

---

[1] [וכך נק׳ע „שקל״ לתרומה השנתית לי סת׳ הציונית רמוטלת על הבריה.]

[2] [ראה פרשת כי תשא, שמות ל יא—יז.]

---

[1] [מכאן הכנוי שבת שקלים לשבת ר״ח אדר או שלפניו.]

שנזורתי מראש שהוא ראשית שם על שקל מלכות (רס"ע סלקירה, להג"ת חכמה, 26).—ואמרו פיטנים ומשוררים: עצת והלוזה שמע במעמד, עתוד שקלים מראש חדש ללמד (כ"א קליר, אז מ"ז זמות, קרובי סבת סקלים). בשקלך איש בכף דעתך והוא נכבד ברב גדלו, כבידו החסר ממנו והנשאר יהי שקלו[1] (כ"ס הנגיד, בן מסלי, אברמסון 70). דודי זכור לי שקלי עפרון אשר שקל אב במכפל חברון, חקר שקלי יבום משביתי חרון, וזכרה לי עוד לדור אחרון (אסכל אווי, מוסי סבת סקלים). חשבון ושקל מעשי קלקלתי, בלתי חשב אל יום אשר יאיצו לבא לחשבון אשר פעלתי (כ"ע פרנסים, מתק ספסים, 83).

*שְׁקֻלָּה,

ס"נ, — כמו מִשקל: אלו היה ההבל ראוי למשקל במאזנים להיות ההבל בכף מאזנים והאדם בכף שנית נמצא שקלת ההבל ושקלת האדם שוה (מנחס, מחבי, אדס, 15).—ובמשמ' משקל בדקדוק: כי אמנם אלו היתה תמיהא היתה ההא פתוחה שקולה בשקלת דמיונה וכו' (הוא, סס, 16

שקם[2],

ממנו שקם, שִׁקְמָה.

שִׁקְמָה,

שִׁקְמָה[3], ס"ע, במקרא רק מ"ר שִׁקְמִים, ובכנ' שִׁקְמוֹתָם, - עץ ממשפחת התותיים, שפריו המשמש מאכל לעניים דומה לפגי התאנה, רמצוי בשפלה[1], ficus sycomorus; Maulbeerfeige(nbaum) sycomore; sycamore: ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים ואת הארזים נתן כַּשִּׁקְמִים אשר בשפלה לרב (מ"א י כז; דה"ב א יס, ט כז). לבנים נפלו וגזית נבנה שִׁקְמִים גדעו וארזים נחליף (ישעי ט ט). ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס[2] שִׁקְמִים (עמוס ז יד). יהרג בברד גפנם וְשִׁקְמוֹתָם בחנמל (תהלי עח מז).—ובתו"מ: מכפר חנניה ולמעלן כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון ומכפר חנניה ולמטן כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון (כביע' ט ב). מרחיקין את האילן מן העיר כ"ה אמה בחרוב ובשקמה חמשים אמה (ב"ב ב ז). אילן שהוא נוטה לשדה חבירו קוצץ וכו' ובחרוב ובשקמה כנגד המשקולת (סס סס יג). המשכיר בית לחבירו ונפל חייב להעמיד לו בית היה מקרה בארזים לא יקרנו בשקמים, בשיקמים לא יקרנו בארזים (תוספת' ב"מ ח לב). — *בתולת השקמה: אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה (סביע' ד ס). המוכר את השדה מכר את האבנים וכו' ואת החרוב שאינו מורכב ואת בתולת השקמה (ב"ב ד ס). ועי' בְּתוּלָה, עמ' 655. — *וסדן השקמה: אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה (כלא' א ח). מעשה שהלך ר' יהושע אצל ר' ישמעאל לכפר עזיז וכו' והראהו גפן שהיא מודלה על מקצת הקורה וסדן של שקמה ובו קורות הרבה (סס ו ד). ועי' סַדָּן, עמ' 3967.—*וקורות השקמה: הקוצץ קירות שקמה לא יחפהו בעפר (סביע' ד ה). המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות וכו' ואין לו בקורת שקמה, קבלה הימנו לשבע שנים וכו' ויש לו בקורת שקמה (ב"מ ט

---

1) [עי' שֶׁקֶל, הערה למקום זה.]

2) [אך עי' בהערה שאחר זו.]

3) [שם הצמח בא בצורת הזכר שִׁקְמָא, שְׁקְמָא, שִׁקְמָא, שיקמא בארמ' ובסור', בערב' (אולי כשאול מארמ') שׂקים, שׂ קום וכדו', וביונ' מאחרת, כמלה שאולה משמית (עי' Lewy, Fremdw. 23) בא συκάμινος באותו שמוש. אבל אין להתעלם מן הדמיון של שם השקמים בעבר' ובארמ' אל השם היוני המקורי συκόμορος, תאנת התות. שהחלק הראשון בו (v)σῦκο שם התאנה, הואיל ובכל הלשונות נקרא עץ השקמה ע"פ דמיון פריו לתאנה. והואיל ואין המלה באשור' ובאוגרית' אלא בשמית מערבית בלבד, אפשר שבא שם זה של השקמה לעבר' מחו"ל ולא נגזר משרש שקם שאין לו עדות אחית בלשון. על השקמה בספרות ישראל עי' לֶו I,Flora, 277; IV, 622, וזגורודסקי, מלון כל בו לחקלאות, 918. ומכאן שם מקום שקמונה.

אמנם R. C. Thompson, Dictionary of Ass. Botany עמ' 322 רוצה למצוא את שם השקמה בשם העץ מְסַכָּן באשור' (שהוא המסכן, ובתעתיק של הוולג' amsuchan, בישע' מ כ, ועי' בהערה עמ' 4054), ואין זה מסתבר שיקרא הנביא לעץ השקמה בשם המסכן.]

1) [על פחיתות ערכה של השקמה בהשואה לארז, ראה במובאות מן המקרא, ועי' לקמן בתו"מ גרופית של שקמה וכו' ובהערות שם.]

2) [עי' על בטוי זה בספרו של העורך הלשון והספר א, 416 מהד' שניה, 443.]

ע).—וזמורת השקמה: המוכר את הכרם מכר את הקנים ואת הדוקרנים ואת זמורות שקמה שבתוכו וכו' (תוספת' ב"ב ג ו).—ובנות שקמה[1]: הקלים שבדמאי השיתין והריסין והעוזרדין ובנות שוח ובנות שקמה וכו' כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המוסטפית (דמאי א א).—וגרופית, אז גרוף, של שקמה[2], בשמוש משאל, במשמ' פחות ערך: שאול גרופית של שקמה היה (ירוש' ע"ז ג א, מד"ר ברא' כה, ועי' ביחוד שם רות א -). גבר רש ועושק דלים זה יפתח שהיה רש בתורה כגרופו של שקמה[3] וכו' (תנחו' במקתי ה)[4].

שקע[5], ממנו *הִשְׁקֵעַ, *הַשְׁקָעָה, *הִשְׁתַּקְּעוּת, מִשְׁקָע, *שִׁקּוּעַ, *שְׁקִיעָה, שָׁקַע, *שֶׁקַע.

שָׁקַע, פ"ע[6], שָׁקְעָה, תִּשְׁקַע,—שפל והלך (נפל וכדו') עד שכאלו נבלע בקרקע, versinken; s'enfoncer; to sink down: ויתפלל משה אל יי' וַתִּשְׁקַע האש (במדי' יא ב). ואמרת ככה תִּשְׁקַע בבל ולא תקום מפני הרעה וגו' (ירמ' נא סד). הנוגע בארץ ותמוג וכו' ועלתה כיאר כלה וְשָׁקְעָה כיאר מצרים (עמוס ט ה).—ובתו"ם: סרידה שהיא נתונה על פי התנור ושוקעת לתוכו וכו' התנור טמא (כלים ח ג). נמצא (המחט וכו') במגופת החבית וכו' שוקעין בתוכה ותחתיה בקליפת השום טהורין (שם ט א). הטביל בו (במקוה) את המטה אף על פי שרגליה שוקעות בטיט העבה טהורה (מקוא' ז ז). איזהו סימניה וכו' רבי יוסי אומר כדי שיהא נותן ידו על העוקץ (של הדד) והוא שוקע ושוהא לחזור (נדה ח ח). חבית ששקעה לתוך בור של יין ונגע בה טבול יום, מן השפה ולפנים חבור וכו' (טבול יום ג ו). ג' אירסין הן ארס שוקע וארס צף וארס עומד כסבכת מלמעלה וכו' (ירוש' תרומ' ח ה, סנה' א ד). והיו הורגין בהם והולכין עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו (שם תעני' ד ח). כך היתה עדתו של קרח שוקעת ויורדת עד שעמדה חנה ונתפללה עליהם וכו' (ריב"ל בשם ר' יוסי, שם סנה' יא וד). וטעונה שתי נודות אחד של יין ואחד של שמן, של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף (סנה' קד:). ג' מיני ארס הן של (נחש) בחור שוקע של בינוני מפעפע ושל זקן צף (ר' ספרא משום ר' יהושע דרומא, ע"ז לו:). מעשה והיו נוחרין ערודיאות לאריות באיסטריא של מלך והיו עולי רגלים שוקעין עד רכובותיהם בדם וכו' (ר' יהושע בן בתירא, מנחו' קג:)[1]. למה ולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים אדם נותן אצבעו עליו שוקע לכאן ולכאן (נדה לא.). התחיל (נבוזראדן) ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כולה וכיון ששקעה כולה נכנסו השונאים לירושלים (מד"ר איכה פתיחתא).—ושקע פי הכלי, בית אצבעו וכדו': מגופת החבית וכו' היה בית אצבע שלה שוקע בתיכה, השרץ בתוכה החבית טמאה (כלים י ג). צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה (מקוא' י א).—וחותם שוקע, חותם שציורו מקוער בו: אם היתה חותמה שוקע אסור לחתום בה מפני שנעשה צורה, טבעת שחותמת שוקע אסור לחתום בה מפני שנעשה בולט וכו' (ר יהודה, תוספת' ע"ז ה ב, ירוש' שם ג א ובבלי

---

1) [פי' הרמב"ם: ובנות שקמה נקרא גמיז והוא ג"כ תאנים המדברים.]

2) [ז"א אגרוף או אגרופית, קשר בצורת אגרוף קטן. ועי' גם במאמרו של א. הראובני, לשוננו ו עמ' 23 והל' ובהערות העורך שם.]

3) [בתנחו' בובר שם ז: גרופית של שקמה היה.]

4) [בקטע מעבודה המובא ע"י Elbogen, Stud., עמ' 133 כתיב: דלת אבנט יגנב ויעקם לכל צר כופר לגונבי הון ולשקמני צעד ע"כ, ואין זה אלא שבוש במק' ולעִקמני צעד, כדברי הירוש' (יומא ז ה): אבנט היה מכפר על הגנבים ואית דבעי מימר על העיקמנים (במד"ר ויקר' י: העיקמנים שבלב).]

5) [השרש שהוא נדיר בלשון המקרא, מצוי הוא בעבר' ובארמ' מא"י בתו"מ (ועי' גם במלון לארמ' הנוצרית מא"י של Schulthess, 214), ואפשר שהוא שאול מארמ' לעבר', ויש משוים בערב' צַקַעַ a), שאחד משמושיו הוא גם בצרופים כגון צַקַעַת אלרכית b), התמוטטה הבאר, ואשר גם המלון הערבי לשאן אל ערב מעיד עליו כי באה צ לפני ק במק' ש.]

6) [וכפ"י, ראה לקמן בתו"ם.]

---

a) صقع b) صقعت الركية

---

1) [ובשנוי נסח בירוש' שקל' ח א, עי' הַתפ'.]

סס מג:).—וכהב שוקע: לא היה כתבו (של ציץ הכהן הגדול) שוקע אלא בולט כדינרי זהב (גיט' כ.). — ושקע מראהו (של דבר), ושקע במראהו: פחתת, שיהו כל מראיה שוקעין[1]) וכו' (ספרא תזריע פרק טו). שקערורות (ויקר' יד לז). שוקעות במראיהם (סס מלורע, נגע"ס, פרסה ו).— ושקע בים, במים, במשמ' טבע: מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול וראיתי ספינה אחת ששקעה בים והייתי מצטער על תלמיד חכם אחד שהיה בתוכה וכו' (ר"ע, ירוש' יבמ' טז ד). מעשה באחד שאמר הרי עלי עולה ושהא להביאת ושקעה ספינתו בים (סס נדרי' ח ח, וכעין זה מד"ר ויקרא לז). משל לאחד שנשבו הערוד וכו' וראה תינוק אחד שהוא שוקע במים ושלח ידו והצילו וכו' (מד"ר שמות א). אמר הקב"ה למשה, ידידי (נחשון) שוקע בים ואתה מתפלל (סס במדבר יג).—*ושקעה החמה וכו': כיון ששקעה חמה עובר עליו (תוספתא ב"מ י ז). ד"א מלמד ששינה המקום עליהם[2]) סדרי עולם והיתה המה זורחת ממערב ושוקעת במז־ח (סס סוטה י ד). התחיל גלגל חמה לשקע ותחלת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות וכו' אין הלבנה זורחת בשעה שהחמה שוקעת ולא שוקעת בשעה שהחמה זורחת וכו' (ירוש' ברכ' א א). איזהו בין השמשות משתשקע החמה כדי שיהלך אדם חצי מיל (סס). ממקום שהחמה שוקעת באחד בתקופת טבת עד מקום שהיא שוקעת באחד כתקופת תמוז אילו פני המערב (ר' יוסף, סס עירובי' ה א). ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מורח מאדימין וכו' (ת"כ, סבת לד:). א"ל אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב וכו' א"ל כדי ליתן שלום לקונה וכו' (סנה' לא:). יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי ויחזור עולם לתוהו ובהו וכו' (ת"כ, ע"ז ח., ועי' גס מד"ר בראשית יא). אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה (ר' סילא דכפר תמרתא בסס ר' יוחנן, מד"ר בראשית ו, תיאודור, 40). עד שלא שקעה שמשו של יהושע זרחה שמשו של עתניאל בן קנז

1) [נ"א: שקועין.]

2) [על אנשי דור המבול.]

וכו' (ר' אבא בר כהנא, מד"ר בראשית נח)[1]). לעולם אין גלגל חמה שוקע עד שהוא נעשה כמין חרדל של דם (רבי הוטעיא בריה דרבי סמלאי דקיסרין בסס ר' יצחק בר זעירא, מד"ר ויקרא לא).—*ושקע האור, היום: שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן וכו' שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב (ר' נחמן, מד"ר בראשית ו). כל שהיום שוקע הוא צונן (סס סס יע).— ובדימוי, *שקעה הרוח: לרוח היום (בראש' ג ח) וכו' לרוח מערבית דנו, לרוח שהיא שוקעת עם היום (מד"ר בראשית יט). — ובהשאלה, *שקע בעל הכרם, ירד (מפחד) למקום מחבואים, sich verbergen; se cacher; to hide: האנס שורע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו אפילו במועד וכו' מאימתי הוא נקרא אנס משישקע[2]) (כלא' ז ו)[3]).—וכסהמ"א: המוכר שמן לחבירו סתם בעת שהוא מזקק ששקעו ושקטו שמריו מותר לו לערב וכו' (רמב"ם, ב"מ מ:). שקע האור ההוא אשר אתה מספר וכו' אמר החבר איננו שוקע אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין פקוחה וכו' (ר"י הלוי, הכוזרי ד כ—כא). ומי שעיניו שוקעות ולראות ולהביט מבהלות הוא

1) [ועי' הפע'.]

2) [לפי הענין הכונה, כפרוש הרמב"ם, בקר ב זו: מאימתי יש לראות כאן ענין אנס ולא ענין גזלן סתם, משעה שנאלץ בעל השדה להתחבא מפחד מלפניו, הואיל ובעל השדה מפחד אף לחייו. וכן יש לפרש גם בדברי הירוש' המצרפים למשנה, ועי' רתפ', ואין מקום לפרוש הר"ש שרב האחרונים הולכים אחריו, כאלו הכונה שנשתקע, כלו' שנשכח, שם הבעלים; אין מלת שם נזכרת כאן, ואין עובדה כזאת מורה על כי אותו איש אנס הוא.]

3) בנדר' נה. נאמר: ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו שנא' ומבמות הגיא (במדי' כא כ) ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע שנא' ונשקפה על פני הישימון (סס). אולם נסח הערוך: ששוקפין, וכך נראה ע"פ ההמשך, ועי' ב. שָׁקַף, הערות.

במדר' תהל' כב טו (בובר, לד): הנהרגין הורגין את הורגיהן וכו' והנשקעין שוקעין את שוקעיהן וכו' וכעין זה גם בפסיק' דר"כ, ויהי בשלח (בובר, פא), אולם במד"ר סוף אחרי: והמשוקעין בים משקעין את משקיעיהן. ועי' גם התפ', סהמ"א. לפ כך למעצה אין שָׁקַע (קל) כפ"י, כתו"ם.]

ערום ומתנכל ובעל תחבולות (ר׳ אבן זבארה, ס׳ שעשועים, דוידזון, 18). האור המשילת מהשמש השוקע באויר, המפלש בו ואינו נראה בו לרקיקיתו (לקוטי מקו״ם לרשב״ג, ג טו). וכן צריך שיהיה בפועל כח התחלקות אשר בהם ולחלק כל אבר אע״פ שקצתם שוקעים וקצתם בולטים (ראב״ד, פי׳ יצירה, הקד׳). אבל אם חקק בכותל חקיקה שוקעת מותר אפילו אינו גבוה (הלבוש, חלק או״ח סבה מז יב).—*ושקע במקום, ושקע בין אנשי המקום ועמהם, כמו התפ׳, השתקע וישב: וכי אתי סהדי ומסהדי דבאלצירא היה שוקע באותו זמן הנזכר וכו׳ ויאמרו פלוני לא גירש אשתו כי באותו זמן היה שוקע עמנו באלצירא וכו׳ שידעו יושבי העיר שזה שוקע ביניהם שיכלין להעיד עליו (תשו׳ ר״ת, 28)[1]. — ואמרו פיטנים ומשוררים: ועת כי העלה שחר דגליו וכו׳ קרבי שקעו כי נמלאו טל וכו׳ (רשב״ג, רביבי דמעך, ביאליק רבניצקי א, 32). איך ירדו עיני נהרות מבכי על להבי לבי ו(הצרות) לא ישקעו (ראב״ע, גבהי שחקים, כהנא ב, 86). וכאשר שקעה החמה עלתה החמה (ר׳ פריזי, נחם סימ׳, שער השיר, 181).— ובינ׳ פעו׳, שָׁקוּעַ, *שָׁקוּעַ, שקוע בדבר, ששקע בו: כך היה כל העולם מלא מים במים והארץ שקועה במים אמר הק״בה ותראה היבשה וכו׳ (מד״ר שמות טו). — ובכנוי לבעל מום: מומין אלו וכו׳ וראשו שקוע[2] ושקיפס ובעלי החטיטרות וכו׳ (בכורי ז א). חרום, שחוטמו שקוע (ת״כ, בכורי מג:). — ובסהמ״א, גם בהשאלה, *שקוע בצרות: מן הצרות אשר אנו בהם טבועים והרעות אשר אנו בהם שקועים (ד״ה יהודי מלכים וא״י ב, מן 120). — *ושקוע בחכמה וכדו׳, עסוק ומעמיק בה: שהספירות הם הם האלהות לפי דעת השקועים בזאת החכמה (ר׳ דוד בן יהודה ממנטובה, עין הקורא, כת״י). שלא גלה אלה הסודות כי אם לעבדיו השקועים בחכמת האלהות (שם).

[1] [במדרש הלל, ביהמ״ד ילינק ה, 89 כתוב: שלא יהא אדם יוצא לדרך וכו׳ והחיות שוקעות עליו ולסטים באים והורגין אותו ע״כ, ונראה שאין כאן אלא ט״ס בסק׳ והחמה שוקעת עליו ולסטים באים וכו׳.]

[2] [אמנם הגרסה מספקת. במשני׳ שבבבלי ובמדב״ג: שקיט, ועי׳ שָׁקוּט, הערה.]

עד שיהיה מהחכמים השקועים בחכמה (ר״מ נרבוני, פי׳ למו״נ ג כט). — *ושקוע בחסר: טבועים ושקועים בחומר (שער השמים, דר״א אירירה, ס ז). —ואמר המשורר: ושחת איך תהי נראה כאישים אשר המה בבור יגון שקועים (ר״ם הנגיד, דבריך בתוך לבות, בן תהלים, הברמן ב, 54). ורוחי נצרה אתמול והיום, בתוכה להבות אש לא שקועות (ר׳ שלום, לך עיני, זמורה ג, 160).

—נפעי׳, נִשְׁקַע, נִשְׁקְעָה,—כמו קל: העל זאת לא תרגז הארץ וכו׳ ועלתה כאר כלה ונגרשה ונשקעה[1] כיאור מצ־ים (עמוס ח ח).—ובתו״מ: ההורגין הורגין את הורגיהן והנצלבין צולבין את צולביהן והנשקעין שוקעין את שוקעיהן וכו׳ (ר״א בנו של ריה״ג, מדרש תהלים כב טו, סוכה, לז:)[2].—ובסהמ״א: נילוס עולה וכו׳ שהטיט העוכר את מימיו נגרש ונשקע (רס״י, שם). ר״ל סבר ירד מבול לא״י, ונשקעו בה עצמות המתים (תו״ה, זבחי קיג.). מהבלא מתו וכו׳ ואין לחוש לכל הארץ אלא לשאר ארצות שהיה שם מבול ונשקעו בטיט (תו״ה, שם קיג:). — *ונשקע האור: אינני שוקע אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין פקוחה ומביא ראיה מדלותנו ועניינו ופזורנו שנשקע אורנו וכו׳ (ר״י א״ת, הכוזרי ד כא). — *ובמשמ׳ עסוק וטרוד בדבר בקביעות: שכזמן שאדם נשקע באלו (במדות רעות) קשה הוא לפרוש מהם (רמב״ם, הל׳ תשובה ז ג).— *ובמשמ׳ ירד לנשיה, נשתכח: וכבר נשקע (כתב) יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום שלשון אלא אשורית (תו״ה, מגילין א יט).

—הפעי׳, הִשְׁקִיעַ, אַשְׁקִיעַ, תַּשְׁקִיעַ,—עשה שישקע, שירד בנחת: אז אַשְׁקִיעַ מימיהם ונהרותם כשמן אוליך (יחזק׳ לב יד). תמשך לויתן בחכה ובחבל תַּשְׁקִיעַ לשונו[3] (איוב מ כה).—ובתו״מ: מעשה שאמר ר׳ יהודה לבנו בסיכני צא והבא לי קציעות מן החבית א״ל, אבא, של דבש היא א״ל השקע ידך ואתה מעלה

[1] [כך קרי (וכן ת״י: ותשתקע), כתיב: ונשקה; ושם ט ח: וְשָׁקְעָה.]

[2] [עי׳ קל, הערות.]

[3] [לשון קצרה במק׳: ובחבל תשקיע חכה ללשונו, ועי׳ בפרושו של העורך.]

קציעות מתיכה (ספרי דברים שטז, ובעין זה ירוש' פאה ז ג).—והשקיע (האל את) השמש: זורח השמש ובא השמש, א"ר אבא בר כהנא וכו' עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו, יום שמת ר' עקיבא נולד רבינו וכו' עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע וכו' (מד"ר בראשית נח). כי בא השמש, רבנן אמרי כיבה השמש מלמד שהשקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב בצינעת וכו' אותן ב' שעות שהשקיע לו הקב"ה חמה בצאתו מבית אביו אימתי החזירן כחזירתו לבית אביו וכו' א"ל הקב"ה אתה סימן לבניך מה אתה בצאתך השקעתי חמה ובחזירתך החזרתי לך גלגל חמה כך בניך וכו' (שם שם סח).—והשקיע היוצר בכבשונו, השקיע קדרות בכבשון: היוצר הזה משקיע כבשונו מה שמשקיע ראשון הוא אחרון, ברם הכא הלך ראשון בא ראשון הלך אחרון בא אחרון (ר' ברכיה, מד"ר קהלת, דור הולך ודור בא). —*והשקיע עצמו בדבר, התעמק להגות בו: לעולם ישקיע אדם עצמו במשניות שאם ירתק יפתחו לו וכו' (ר' ינאי, מד"ר ויקרא כא [1]). ועי' פע'. — ובתפלה: בא"י אמ"ה המפיל חבלי שינה [2] ומשקיע שנת תרדמה על עפעפי (קריאת שמע על המטה, סדור רס"י, תכט, ומעין זה סדור רסע"ג, פז, וברמב"ם הל' תפלה, ז א).—ובסהמ"א: כי אם תקח כלי הרש חלול וסתום מכל צד שהוא מלא מן האויר ותשקיענו בהברת תחת המים שהוא יעלה למעלה מאליו (כ"י א"ס, רוח חן ז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: התשקה גנך בסתו ותשוב ותשקיע בקיץ מי נחריו (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 104).—*וכמו הקל: שערי רקיע בו מאורות התקיע, וממנו זורחים במקומם להשקיע (ר' שמעון בר אבון, שערי שמים, סליח' ליום ב עשי"ת). ונות יש

---

[1]) [בתוספת' פסח' ג יב, הוצ' צוק"מ כתוב: שהיו כהנים משקיעין בדם עד רכובותיהם ע"כ, אבל בדפוסים שם ובמקום אחר: מפקיעין, ובתוספת' עדיות ג ב גם הנוסחה: משקעין את ארכובותיהן ע"כ, ועי' פע' והתפ'. ועל כל פנים אין להניח שבא משקיעין בהפ' במשמ' הקל כפ"ע.]

[2]) [בסדור רסע"ג: בבלי שנה, ועי' שֵנה. בנסח שבברכ' ס: אין, כידוע, המלים: ומשקיע שנת תרדמה.]

לחברתו בהשקיעו בקברתו (ר"ש הנגיד, ספר לבנ, בן משלי, אברמסון, 172).

—פע', *שִׁקֵּעַ, — עשה שישקע וירד דבר בתוך דבר, eisenken; enfourcer; to lay in: פוסק עמו על הגדיש וכו' ועל הסיד משששקעו[1]) בכבשן (ב"מ ה ז). משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא ממנה וכו' (סכה' ו ד). היו משקעין אותו[2]) בזבל עד ארכובותיו וכו' (שם ז ב, ג ובעין זה מכי' משפטים מסכתא דנזיקין ה). אם רצה מביא יתידות גבוהות עשרה טפחים ומשקען בארץ (תוספתא עירובי' ג ב). התלתן וכו' אם שקע רובה חייבת וכו' ר' יונה בעי, מעתה מה ששיקע יהא חייב ומה שלא שיקע יהא פטור (ירוש' מעשרות א ג). צריך שישקע ראשי קנים במים מעט (יעקב קרקינאה, עירובי' פו.). אשר הבאשתם את ריחנו וכו' מאותן שהיו משקעין בבנין היו מתים וריחן מבאיש (מד"ר שמות ה). ועי' שְׁקוּעַ.—ושִׁקַּע בים, טִבַּע: אמרו, סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור והיא הראתה למשה קבר יוסף וכו' עשו לו מצרים ארון של מתכת ושקעוהו בתוך נילוס וכו' (מכי' בשלח מסכתא ב פתיחתא). משה, אתמול הוא בורח מפני פרעה ועכשיו משקעו בים (מד"ר בראשית ל). ושקע את המצריים בים והיתה ידו אחת משקעתן וידו אחת מצלת אתכם (שם שמות כד). חס ושלום לא נדמו ישראל לסוסים נקבות אלא גלי הים נדמו לסוסים נקבות ומצריים לסוסים זכרים מזוהמים ורצו אחריהם עד ששקעום בים והיה המצרי אומר לסוסו אתמול הייתי מושכך לנילוס ולא היית בא אחרי ועכשיו אתה משקעני בים וכו' (שם שה"ש, פרשה א, לססתי ברכבי פרעה).—ושִׁקַּע את השמש: בא יעקב ועשה את היום לילה, ששקע לו הקב"ה את השמש שלא בעונתה (שם דברים י). — ובתמונה, שקע ממון, הכנים כסף בעסק, בבנין וכדו': א"ר חמא בר חנינא לרבי הושעיה כמה ממון שיקעו אבותי כאן[3]) א"ל

---

[1]) במשנ' מנקד' ליוורנו: מְשֶׁשָּׁקְעוּ, ואינו מסתבר. במשנה שבירוש' (שם ה ח) ובמדב"ם: משישקע בכבשנו, ובנסחת הגמ' (ב"מ עד.): משישקענו בכבשן.]

[2]) [את היוצא להרג.]

[3]) [בבניני בתי דכנסת שבלוד.]

כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן (ירוש' פאה ח ט; שקל' ה ו). אל תתן עינך בממון שאינו שלך שהן משקעות שערי הרקיע [1]) (ד"א זוטא ד). — וְשִׁקַּע הדברים בו, באזניו, במשמ' למדו אותם ועשאו בקי בהם: וידבר משה את כל דברי השירה הזאת באזני העם, מלמד שהיה משקעם באזניהם (ספרי דבר' שלד). לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד א"ר יוסי בי ר' בון הדא דאת אמר עד שלא שיקע בו רבי (שלו) רוב משניות אבל משיקע בו רבי רוב משנ ות לעולם הוי רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה (ירוש' שבת טז א, שם הוריות ג ז, וכעין זה סופרים טו ו). — וְשִׁקַּע עצמו בדבר: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מה הסימה הזאת אינה נגלית לכל בריה כך אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשירין (ר"ש בן יוחאי, ירוש' ע"ז ב ז). — וְשִׁקַּע דבר בתוך דבר, במשמ' קבע דבר אחד בתוך משנהו: שלש תיבות עשה בצלאל את הארון שתים של זהב ואחד של עץ שיקע של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ (ר"ש דלפרין, תנחומא ויקהל ז). — ובהגדת ליל הפסח: שהעבירנו את הים ושקע צרינו בתוכו (שם, כמה מעלות). — ובסהמ"א: שיקע כותלי הכלי בתוכן ונעשה כאלו נשברו כותליו (ר"מ, שבת עז:). מסבת משבצות, מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצות וכו' (רש"י, שמו' כח יא). ותחזק מצרים על העם וכו' והיו מניחין את מיתיהן ואת חלליהן והיו משקעין אותן (את ישראל) בקרנות ובעגלות (מדה"ג שמות יב לג, הופמן, 113; מרגליות, ריח). וישקע הורקנוס את להב המלחמה ויכבה את תבערתה ויחדל להלחם בעיר (יוסיפון פרק כז, מהדי פרג, מז.). משקע אש חמסים ונקם תלונה (לקף ב, עמ ב). — *וְשִׁקַּע בבשר, במשמ' קעקע: גרב דמאים, מילפת דקשה הוא כחרס ומשקע בבשר ועושה חריצין (רש"י, בכור' מג.). — *ובהגוי ובכתיב: שקע אות באות אחרת, הבליע אותה בזולתה: ודקדוק המלה שבבא מלשון כי שבבים יהיה עגל שומרון ושקעו

[1]) [כך גם ברב כ"י המובאים אצל היגר, מסכתות דרך ארץ, עמ' 103 ואיל', ובכ"י ד ט, שם: שהן משקעות עיני הרקיע.]

בי"ת אחד בחברתה ואמרו שיבא וכו' (אלפסי לעירוני קא.). — ואמר הפיטן: המצא מחילה לשופכי תהלה ולחוך מצולה שַׁקַּע מַעְלִי (בנימין מהענוים, ביום סנחון, סליחי לשחרי יו"כ, מחזור איטלי ב, קט:).

—פע', *שֻׁקַּע, בתו"מ רק בינ' מְשֻׁקָּע, — ששקעו אותו: נמצא (מת) משוקע בקרקע המערה (נזיר ט ב). חבית שהיא משוקעת בתנור וכו' השרץ בתוכה תנור טהור (תוספתא כלים ב"ק ו ח). גסטרא שמשוקעת בקרקע וכו' וירדו גשמים ונתמלאת הרי אלו פסולים וכו' (שם מקוא' ג א). וכמה היתה (התיבה) משוקעת בתוך המים י"א אמה (קדוש' ז, רעכל, י:, וכעין זה מד"ר ברא' לג). מודין חכמים לר"ש בכסא שרגליו משוקעות בטיט שמותר לטלטלו (ירוש' כלא' א ט ושבת ג ג). והוא שתהא מחיצה משוקעת במים לשלשל דלי (ר' יעקב בשם ריב"ל שם עירוב' ח ו, וכעין זה שם ח ח). כל מצוה שהכותים נוהגים בה הם מדקדקין בה יותר מישראל, אמר ר"ש הדא דתימא בראשונה שהיו משוקעין בכופרניהן [1]) אבל עכשו וכו' חשודין הן ומקולקלין הן (שם פסח' א א). תני במשוקע בו [2]), הכא את מר במשוקע בו וכא את מר בנתון בו דרך הינוח הן דתימר במשוקע בו ברשות הרבים וכו' (שם ב"מ ב ב). בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהן יוצאים מים (חגי' יב.). כתיב בנח את האלהים התהלך נח וכו' למלך שהיה לו אוהב והיה משוקע בטיט וכו' כך נח היה משוקע בטיט, ראהו הקב"ה נתן לו יד והעלהו מן הטיט (תנחו' בובר, לך לך כו; ועי' גם תנחו' נח ח). כך היתה תיבתו של נח משוקעת במים כספינה הזו שהיא משוקעת ועומדת בלמין (ר' פנחס בשם ר"ל, מד"ר ברא' לב). — ובהשאלה להלכה: שהרי כמה הלכות נאמרו למשה בסוני וכולהן משוקעות במשנה (ר' זעירא בשם ר' יוחנן, ירוש' פאה ב ו וחגי' א ח). — ובסהמ"א: היו (הדלתות) משוקעות בעזר מפנה אותן ומתקנן להנעל (רמב"ם הל' שבת

[1]) [יושבים ישיבת קבע בכפריהם ושומרים על מנהג אבותיהם.]

[2]) [על דברי המשנה, שם: מצא עיגול ובתוכו חרס וכו'.]

יז י). מי שהיתה נקודה לבנה בתוך השחור שבעין וכו' אבל אם לא היתה צפה או שהיתה משוקעת בשחור אינו מום (תוס', ביאת המקדש ז ח). — *והוטם משקע, כמו שָׁקוּעַ: ר' יוסי החרום, חוטמו משוקע כדאמרי' בבכורות (מג:) חרום זה שחוטמו משוקע[1] (רש"י, מנחות לז.). לכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס אחת וכו' שהרי כאמצע הוא משוקע ונראית בו שורה העמוקה (תוס', בכורות מ.). — *ובמשמ' מפשטת: וצורתי העצמית הנזכרת היא מחוברת ומשוקעת בחומר הזה אשר נקשרה עמו (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה לד). — ובלשון הקראים, *שקע המין, נכלל כל המין, או המינים, ולא הבלטו ההבדלים[2]: ומלת הנוגע משוקע המין וכולל האדם והכלים (אהרן הקראי, ספר גן עדן, טומאה וטהרה ח, קכה.). אמר מאמר כללי הנוגע במת ששוקע המין וכולל בין צודה בין שוגג בין אנשי הבית בין אנשי הגלות (שם, שם, שם יג, קכז.). — ואמר המשורר: אלהים הלעד תעלה בת אדום תדור עלי עש ובת ציון בלב ים משקעת (ר"ש הנגיד, בן תהלים א, הברמן, 85). ושם נלקחו רעיו שניהם וזה חלל מהרה וזה רגלו במסגר משקעת (שם, שם, 86).

התפ' *הִשְׁתַּקַּע, — כמו קל, שָׁקַע, צלל במים, בטיט וכד': הם מררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ואף אחת עשית לחם המים כטיט והיו משתקעין בהם (מכי' בשלח, מסכי' דשירה ד). מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכים ובשעה שהוא משתקע (בטיט) אפילו בשדה שהיא מליאה כורכמין, א"ר אבהו מעשה בר"ג ור' יהושע שהיו בדרך והיו מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכים וראו את ר' יהודה בן פפוס שהיה משתקע ובא כנגדן וכו' (ירוש' ברכ' ב ט, ועי' גם שם ב"ב ה א). לא כל שבות התירו במקדש והיו הכהנים משתקעין בדם (בשבת) עד ארכובותיהן (ר' יוחנן, שם פסח' ה ח). ע־ודות היו נוחרין בירושלים והיו עולי רגלים משתקעין בדם עד ארכובותיהן (ר' חנינה, שם שקל' ח א)[3]. משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה, הציץ המלך וראה אותו א"ל עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי (מד"ר בראש' ל). ומצרים נסים לקראתו וכו' עד שנשתקעו בתהומות (שם שמות טו). ועל במותי וכו' אלו המצריים שכיון שנשתקעו בים רמז הקב"ה לים והשליכן ליבשה וכו' (מדרש תהלים כב, בובר, ל:). — והשתקע האדם, במשמ' התחבאו ירד למחבוא: נשתקעו הבעלים ולא נתייאש, הבעלים איסורו דבר תורה וכו' (ירוש' כלאי' ז ה)[1]. לאוהבו של מלך שהיה משתקע במבואות אפילים (ר' נחמיה, מד"ר בראש' ל). — והשתקע במקום, כאלו צלל ונעשה תקוע בו, התישב בו בקביעות: וירד מצרימה, מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם (ספרי דבר' שא, וכעין זה הגדה ליל פסח). — והשתקע פסול במשפחה וכדו', נטמע בה: כל משפחה שנשתקע בה פסל אין מדקדקין אחריה וכו' משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וכו' ונשתקעו בהן גדולי הדור, אמר ריב"ל חמשת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן וכולן נשתקעו בכהונה גדולה וכו' (ירוש' יבמ' ח ג, שם קידוש' ד א)[2]. — וכהשאלה, השתקע בדבר, במעשה, היה עסוק וטרוד בו: את האלהים התהלך נח, שהיה הקב"ה סומכו שלא ישתקע במעשה דור המבול (תנחו' נח ח, וכעין זה תנחו' בובר לך לך כו). ועי' פֵּע'. — והשתקע בשֵׁנה: שכן אדם נשתקע (נ"א משתקע) בתוך שנתו (ירוש' סוכה ב א). — ונשתקע שם הבעלים מכלי מתכת, שקע ונטשטש כתב השם שהיה כתוב באותיות בולטות עליו עד שלא הכר עוד[3]: העושה מנורה ונר לבית הכנסת עד שלא נשתקע שם הבעלים מהן אין רשאי לשנותן לדבר אחר משנשתקע שם בעלים מהן רשאי לשנותן לדברים אחרים (תוספת' מגי' ג ג)[3]. — ונשתקע דבר ולא נאמר, נשאר ללא קביעה בדיון: ר' עקיבא אומר מלחמיות ועד הצבים גדולים בלג, מכאן ואילך בלג נשתקעו דברים ולא נאמרו (תוספתא כלים ב"ק ג ג). גופא נחום המדי אומר אינו אסור אלא

1) [בגמרא בכור' שם: שקוע. ועי' שָׁקַע, בינ'.]
2) [ועי' שָׁקוּעַ.]
3) [ועי' קל.]

1) [ועי' קל והערות שם.]
2) [ועי' טָמַע עמ' 1886.]
3) [זאת כינת הצרוף, ולא כבטוי שבדשאלת סתם כלשון שכחה, ואמנם הביא טשטוש הכתב לבסוף גם לידי שכחה.]

יום א' לפני אידיהן אסרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר 1) וכו' תניא אידך נחום המדי אומר מוכרין להן סוס זכר וזקן במלחמה אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר וכו' (ע"ז ז:). — ובמהמ"א: ארץ כבול וכו' ארץ טיט שהרגל משתקעת ונבלעת בה (רמ"י, מ"ח ע יג). אבל אם נפל הדורס ונשתקעו צפרניו בנטרף אין זו דריסה (רמב"ם, שחיטה ה ז). והש"ה אמרו לאלהים וכו' הנהרגין הורגין את הורגיהן וכו' והמשתקעין 2) ביאר משקעין את משקעיהן בים (ר' יוחנן, מדה"ג שמות יג, הוספה, 130). מלבד הדברים אשר לא היה אפשר להעלותם על הנייר, נשתקע הדבר ולא נאמר וכו' (פנקס ועד ארבע ארצות, סוף ספ"ח, פי לפרין, 259). — ואמר המשורר: נפשי אם את מרום כשבויה וכו' מה זה תשתקעי תוך גויה (משה בן יצחק מריאטי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, קלט).

—הפעי, *הָשְׁקַע,—שהשקיעו אותו, ושהשקיע את עצמו בדבר, אף בהשאלה: ולא היה לו (לאברהם) מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים (רמב"ם, עכו"ם, א ג). וקובע בכל אחת מהן אבן שהם גדול ורחב מרובע ומושקע בהיקף של זהב (המאירי, יומא ז:). — ובהשאלה: שהנמשך אחר התאוות והושקע בהם וכו' (סוף, משלי כח, כגו ואין רודף).

*שֶׁקַע, ש"ז,—כמו שקוע, מקום השקוע: מקום ששם משקעין את הנאות בטיט הלבן והחבר עומד על שיקעו 3) וכו' אינו טמא אלא אותו עמוד בלבד (תוספתא פרה ה ג).— ובית השקע: הלפיד טמא ובית שקעו של נר מטמא באויר (כלים ב ח) 4).—

1) [ופירש רש"י: לא יצא דבר זה מפי אדם לעולם, ל"א לא יצא דבר זה לחוץ, ע"כ, והפרוש הראשון קרוב יותר.]

2) [במד"ר סוף אסתר ופסיק' ר"כ, פא: המשוקעין, ובמדרש תהלים כב טו: והנשקעין, ועי' נפע'.]

3) [בתוספתא שבדפוסים: על שיקועו, וכן שם כלים ב"ק ג יד.]

4) [אמנם במשנ' מנקד' ליוורנו: שִׁקְעוֹ ובכ"י מנקד בפרמה: שְׁקָעוֹ, ואינו מסתבר.]

*ובמכשירי החשמל, שֶׁקַע בנגוד לתֶקַע, מתקן קטן קבוע בקיר או מחבר לחוטי החשמל, ובו חורים לשם הכנסת שִׁני התקע.

שְׁקַעֲרוּרָה 1), ש"נ, רק מ"ר שְׁקַעֲרוּרֹת,—מקום מועמק מעין קערה קטנה, Tässchen; petite tasse; little cup: וראה (הכהן) את הנגע והנה הנגע בקירות הבית שְׁקַעֲרוּרֹת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן שפל מן הקיר (ויקרא יד לז). ובמהמ"א, ואמר הפיטן: גודעה (בבל) ונפלה ושקעה ושפלה כמו שקערורות (ינאי, ארבע מלכיות, קרוב' ויקרא, זולאי, קלה). איו שקערורות אם נשקע בקירות אבניהם נחקרות (סוף, אוכנו ונכוכו, סס, קמט).

***שְׁקַעֲרוּרִי**, ש"ז,—דומה לשקערורה, קעור, נוהג בספרות ובדבור.

***שְׁקַעֲרוּרִית**, ש"נ,—כמו שקערורה קטנה, נוהג בסגרות.

שקף 2), ממנו *הַשְׁקָפָה, *הִשְׁתַּקְּפוּת, *מִשְׁקָפַיִם, *מִשְׁקֶפֶת, *שָׁקוּף, שְׁקוּף, *שִׁקּוּף.

1) [בעקר צורת שפעל מן קער, אולי אף בדמוי אל שקע, וכן התרגומים הקדומים: κοιλάδες, valliculae, קלפי (הסורי), פחתן (ת"א), ות"י: משקען, כתאר ולא כש"ע, וכן בספרא (פרשת מצורע ו): שוקעות במראיהם, וכן רש"י; ובמד"ר ויקרא יז: שקערורות, שקיע ביתא באילין לווטייא (כלו' שקע־ארורות, שקוע בקללות). ואלה שראו כאן תאר, קבעו כמ"י שקערור, כגון ריב"ג בס' הרקמה ד, רד"ק בס' מכלול קפה, וז"ל: שקערור ולנקבה שקערורה ולרבות שקערורות ונכפלה בו האות הרביעית.

ואלו אהרן הקראי בס' גן עדן (פ"ד קיח:) כותב: ואולם מלת שקערורות טעמו שחורות ע"כ, ושוב שם (פ"ז קכ:): שקערורות ירקרקות או אדמדמות טעמו קוים ושורות ואין לו דומה.]

2) [צרוף הגאים או אותיות זה משמש בעברי בשני כוונים, א) כלשון משקיף וכד', ב) כלשון ראיה והבטה, ויש מקום לשאול אם לפנינו באמת שרש אחד או שני שרשים בעלי מוצא שונה זה מזה. ואמנם בשפות האחיות מקים רק השמוש הראשון בכלים כגון

שָׁקִיף, °שְׁקִיפוּת, שָׁקָף, שֶׁקֶף, °תַּשְׁקִיף.

א. **שָׁקַף**, קל לא נמצא במקרא, ועי' שָׁקוּף.

—נִפְע', נִשְׁקַף, נִשְׁקָפָה, נִשְׁקַפְתִּי, נִשְׁקָף, נִשְׁקָפָה, נִשְׁקָפָה, — עמד למעלה וכאלו הביט למטה [1], emporragen, herabschauen; s'élever, regarder; to tower above, to look down: ׳סבבות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה וְנִשְׁקָפָה [2] על פני הישימן (במד׳ כא כ). ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הַנִּשְׁקָף על פני הישימן (שם כג כח). והראש אחד יפנה דרך הגבול הַנִּשְׁקָף על גי הצבעים המדברה (ש״א יג יח). מי זאת הַנִּשְׁקָפָה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה (שה״ש ו י). — ועל סכנה צפויה: כי רעה נִשְׁקְפָה מצפון ושבר גדול (ירמ׳ ו א). —ועל בן אדם המביט: בעד החלון נִשְׁקְפָה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב (שופט׳ ה כח). ומיכל בת שאול נִשְׁקְפָה בעד החלון ותרא את המלך וכו׳ (ש״ב ו יו). כי בחלון ביתי בעד אשנבי נִשְׁקָפְתִּי (משלי ז ו).—ובהשאלה: אמת מארץ תצמח וצדק משמים נִשְׁקָף (תהל׳ פה יב).—ובתו״מ: משמים נ ש ק פ ה הוסיה בירכתי ביתה מפחדת כל בעלי כנפים (בר קפרא, ירוש׳ מו״ק ג ח). והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלא תנור והוא הבאר הנשקף על פני הישימון (מד״ר במד׳ יט).—ובספה״א: וכמו שהפקח לא יוכל לראות השמש ויורה עליה זולתו וישיגהו בהבטה אליה אלא בעתות היום ובמקומות נ ש ק פ י ם שהשמש זורחת אליהם וכו׳ (ר״י אבן תבון, כוזרי ד ז).—ואמר הפיטן: רעים ברעה החמוגגי, מגדל ועיר פסגי, נ ש ק פ ת עליהם ונפלגו (קלצ״ע, אל מי כמוך, אגר 228).

—הִפְע׳, הִשְׁקִיף, יַשְׁקִיף, יַשְׁקֵף, יַשְׁקִפוּ, יַשְׁקִיפוּ, הַשְׁקִיפָה, — א) הִשְׁקִיף אדם בעד חלון [1], הביט למטה, החוצה, הביט: וַיַּשְׁקֵף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון (בראש׳ כו ח). וַיַּשְׁקֵף ארונה וירא את המלך ואת עבדיו עברים עליו ויצא ארונה וישתחו למלך אפיו ארצה (ש״ב כד כ). ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה וַתַּשְׁקֵף בעד החלון (מ״ב ט ל). וַיַּשְׁקִיפוּ אליו שנים שלשה סריסים (שם שם לב).— ועל פני מקום, כדי לראותו: ויקמו משם האנשים וַיַּשְׁקִפוּ על פני סדם (בראש׳ יח יו). וַיַּשְׁקֵף (אברהם) על פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ (שם יט כח).—ועל האלהים המשקיף לראות את מעשי הבריות: יי׳ משמים הִשְׁקִיף על בני אדם לראות היש משכיל דרש את אלהים (תהל׳ יד ב). כי הִשְׁקִיף ממרום קדשו יי׳ משמים אל ארץ הביט (שם קב כ). — וכדי לנקם או להיטיב: וַיַּשְׁקֵף יי׳ אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים (שמות יד כד). הַשְׁקִיפָה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך וכו׳ (דבר׳ כו יה). עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות עד יַשְׁקִיף וירא יי׳ משמים (איכ׳ ג מט-נ).—ואמר בן סירא: המשקיף בעד חלונה (של החכמה) ועל פתחיה יצותת (ב״ס גני׳ יד כו).—ובתו״מ: אמר להם (ר״ג) לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת שכחה והשקיף [2] בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו (ברכ׳ כט.).—ובמשנ׳ שם כאלו שקופים על שקיפים, זה קטן מזה: כמין קמרוטון [3] היית (התבה) והיה משקיף בה ועולה עד שהעמידה על אמה (מד״ר בראשית לא, תאודור, 284) [4].—ובספה״א: והדיין יש לו

באשור׳ שַׁקְפָּ, בריח, אִסְקֻפָּת (מכאן בארמ׳ ובסיר׳, כמלה שאולה אסכופתא, אסקופתא וכד׳) סף הדלת, משקוף ועיד. אבל כנראה אין כל אלה אלא שנויי מבטא מן זקף, שמכנו אפשר לגזר גם השקיף-הזקיף כלשון הזקיף עיניו, נשא עיניו, ובנפ׳ נשקף כלשון נזקף ועמד למעלה, ומכאן אפשר להבין גם משקוף וכד׳ כדבר זקוף מעל לדלת ולשער, וצ״ע.

1) [עי׳ בהערה לשרש.]

2) [טעם התבה מלעיל.]

1) [בשמוש זה נכר במיחד קשר הפעל אל שמות עצם כגון משקיף (החלון), חלונות שקיפים וכד׳.]

2) [קשה שמוש הפעל כאן, ואין פרוש רש״י (חשב לזכור אותה, לשון סוכה, כדמתרגמינן וישקף ואסתכי) מסתבר. ואולי הכונה: והשקיפו בו שתים ושלש שעות, וצ״ע.]

3) καμαρωτόν ביונ׳, רחבה למטה וצרה למעלה.]

4) [במד״ר דברים יא כתוב: אמר הקב״ה למשה (לפני מותו) השקף עיניך זה על גב זה והשקיף עיניו זה על גב זה, ע״כ, וקשה הענין, ואלו בילקוט תחקם הגרסה (בהשלמת המלה עפעפי, שלא היתה במקור): השכב [עפעפי] עיניך זה על זה והשכיב

שני בני אדם שמעיינין וחוקרין ומשקיפין על כל רשותו שלא יהא אדם עושה מאלה הדברים וכו' אלא על פיו (רב נתן הבבלי, סדר החכמים לניבואור ב, 85—86). ולא תפרד משפחה מתמדת בעולמך ובאחריתך לעוצם מה שהשקפת עליו (ר"י א"ת, תו"ה, חשבון הנפש ד). וזה דומה למאמר אחד מן הערב בעת שהשקיף[1]) על המות, לבדי שאול ירדו בדי (הוא, סה"ם לריב"ג, נד). והעליוה בלשון הערב היא רעדה שאוחזת המשקיף[1]) על המות וכו' בעבור רעתך מקדם תעלוזי, כלומר תשקיפי[1]) על המות (שם, עלז).—*ובמשמ' עשה מַשְׁקוֹף לחלון: אם בא להשקיף כל הכותל מבחוץ עד חלון חברו יעכב עליו (מרדכי, ב"ב תקכא).—ואמר המשורר: ואת מי אהי שונא, עניתיו, אשר שש אל כסיל בא, ומתעצב לחכם בהשקיפו (ר"ם הנגיד, ושואל למי אקרב, בן משלי, אברמסון, 134).

—קל, *שָׁקַף, פ"י, שקף אדם בקרקע, עשה אותו כאסקופה הנדרסת[2]) : ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו שנאמר ומכמות הגיא, ולא עוד אלא ששוקפין[3]) אותו בקרקע שנאמר ונשקפה על פני הישימון (כדר' כה.). —ובסהמ"א, *במשמ' הבט והכה[4]) : המשקוף, הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו (רס"י, שמות יב ז). והדלת שוקף בפני האסקופה הפנימית (הוא, שבת ט., ד"ה פתח נעול). שהדלת נוקף ושוקף בו כשסוגרין אותו (הוא, חולי' קכו., ד"ה ודקאמרת). אם מכר בכלל הבית מלבנות של פתחים אם לאו, והוא תיקון שעושין סביב המזוזות מלמעלה ומלמטה שהדלת שוקף עליהן (רשב"ם, ב"ב סט., ד"ה בעי ר"א). יש דלתות שכשנפתחות נמצאו הדלתות פנימה שוקפות על שתי המזוזות (ר"מ אלפיך, איוב לא לב).—*וכמו שָׁקוּף (עי' שם), כבאור הכתוב במ"א ו ד: דמתוך שהוא (החלון) שוקף מבחוץ רואה בריחוק לצדדין יותר וכו' דמתוך שהוא שוקף עומד מן הצד ורואה בריחוק יותר (פו"ת מהר"ם מרוטנבורג, בלוך, מט)[1]).—וביחו' פועל, *שֹׁקֵף, או שָׁקֵף, — כנראה במשמ' גבוה בנגונו: החמישי נקרא זקף, ממשיך המלה ועוקף, והוא מכל טעם שקף, מיוחד באצבע זקף (הוריות הקורא, דרנבורג, 72).

—הפעי, הָשְׁקַף,—נִרְאָה, היה נִרְאֶה: שיהיו האמתיות מושקפות ממנו ואחר יעלמו (ר"ם א"ת, מו"נ, פתיחה); אכן נודע דבר החכמים בהקבצם בעצה, יושקף לאחד מה שלא יושקף לאחר (קזונימוס, אגרת בעלי חיים ב ד). כשיושקפו דבריהם בעיון מוחלט בזולת הרגל ומנהג משולל מהתאווה, ייראה כי מעולם לא כיון המשיח המדומה לעשות עצמו אלוה (פרופיאט דוראן, כלימת הגוים, הלופה מאמר הגר ג, 104). אמנם בבחינת יעוד השכר התוריי א"א שלא יושקף בו אל הטורח ואל הצער אשר יסבול העושה במעשה המצוה (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה לח).

—פעי, *שִׁקֵּף, — שִׁקֵּף דבר אחד דבר זולתו, נתן יכלת להשקיף בו כבבבואה שלו, הראה אותו בתמונת ראי, widerspiegeln; réfléchir; to reflect, mirror, נוהג בספרות ובדבור.

ב. *שָׁקַף[2]), קל לא נמצא בתו"ם.

—פעי, שִׁקֵּף, רק בצרוף שקף בעלים, נדף בהם, הסיר אותם בנשיבה[3]), ausblasen; souffler; to blow (out):

[עפעפי] עיניו זה על גב זה, ע"כ, ואין גם זה מסתבר. ונראה שהשתבש כל הענין ע"פ הקף רגלך זה על גב זה שבהמשך, ולא היה כאן אלא צרוף מובן כגון השפל עיניך (בלי: זה על גב זה) וכד'.]

[1]) [במשמ' נטה למות, בעקר צפה למותו, תרגום הכטוי הערבי: אַשְׁרַףַ (השקיף) עַלי אַלְמַות a).]

[2]) [כנראה זאת הכונה, ועי' בפרוש רש"י על שקוף בנדרים נו:, ושוב בהערות שאחר זו.]

[3]) [כך נסח הערוך, וכן עקר; בדפו' ששוקעין.]

[4]) [על פי הבנה כזאת בתו"ם.]

a) اشرف على الموت

[1]) [עי"ש כל המאמר, וראה שְׁקִיפָה.]

[2]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[3]) [כנראה זה פרושו של פעל זה, השאול בעברי' מארמ', ולא כפרושים אחרים שהֻצעו, אשר על פיהם משמש גם שקף בקל בסהמ"א במשמ' חבט וכד', ועי', למשל, בפרוש רש"י לדברי הגמרא ע"ז כח: (לייתי אודרא דנדא) דלא משקף, וז"ל: אינו חבוט בשמן לנפצו, משקף לשון עלה נדף, טרפא דשקיף, נחבט; וכן מביא הערוך מת"א: ושקיפן קדים, כתרגום של שדופת קדים.]

איתי רב הושעיא מתני' וכו' ותני עלי לוף ועלי בצלים וכו' פתר לה בששיקף בעלין (ירוש' שביעי' ה ג). אין מחייבין אותו לשרש הקורנס [1]) בשביעית אבל משקף [2]) בעלין (שם שם ע א).

שֶׁקֶף, ש"ז, שְׁקָף, — כמו שקוף או משקוף [3]) : ושקפים שלשה טורים ומחזה אל מחזה שלש פעמים, וכל הפתחים והמזוזות רבעים שָׁקֶף ומול מחזה אל מחזה שלש פעמים (מ"א ז ד—ה).

שקץ [4]), ממנו שִׁקּוּץ, שָׁקַץ, שֶׁקֶץ, *שִׁקְצָה.

שָׁקַץ, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— פע', שִׁקֵּץ, תְּשַׁקְּצוּ, תְּשַׁקֵּצוּ, תְּשַׁקְּצֶנּוּ, שַׁקֵּץ, — שִׁקֵּץ את נפשו, טִמֵּא אותה בדבר מתעב: אל תְּשַׁקְּצוּ את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם (ויקר' יא מג). ולא תְשַׁקְּצוּ [5]) את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא (שם כ כה). — ושִׁקֵּץ דבר, תעב אותו, ראה אותו כמתעב, סלד ממנו, verabscheuen ; détester ; to detest: מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תְּשַׁקֵּצוּ (שם יא יא). ואת אלה תְּשַׁקְּצוּ מן העוף לא יאכלו שקץ הם (שם שם יג). כי לא בזה ולא שִׁקַּץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו (תהל' כב כה). — ובתו"מ, כמשם טמא: מזרחית צפונית, בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששיקצום מלכי יון (מדות א ו). — ובסהמ"א: משקץ מעשיו יחזור לאין (עמ"ו, מחב' יא, הברמן, 822). — ואמר הפיטן: שקצתי חיי משבצת מרוב בשת, טעונה כלמות ורוק מני דבשת (שלמה הבבלי, אחפצה לדעת, זולת שבת ברכה"ח). ישמיד אויבינו ונפשותם ישקץ (פתיחי לפרשת מקץ, מדה"ג ברא', מרגליות, תרפא).

— פע', בינ' *מְשֻׁקָּץ, — מאוס ומתעב, מגנה בתר, abscheulich ; abominable: אין לך מנוול ומשוקץ יותר מן השור בשעה שהוא אוכל עשב (מכי' בשלח, מסכ' ג ו). שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום (יבמ סג:). — ובסהמ"א: שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה (רש"י, ויקר' יט לה). כאילו יונק דבר משוקץ (הוא, כתוב' ס., ד"ה כיונק שקץ). אמש היה זה שנאוי לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד (רמב"ם, תשובה, ז ו). וכל המתגאה הקב"ה שונאו והוא משוקץ ותועבה (מנוה"מ לר"י אלנקאוה ג, 192). והנה בשר החזיר נאות הוא למזג האדם וטבעו ולמה יברח, ואם מפני שהוא משוקץ ומטונף במאכלו, למה יאכל התרנגולת האוכלת התולעים שבאשפות וכל מין שקץ (שבט יהודה, שמד ז, תהד' שוהט, כח). להחרים כל עיר מתים הנדחים אחר בעלי אמונת הכת המשוקצת של שב"ץ ימש"ו (ר' יעקב עמדן, עדות ביעקב, מובא בס:קם ועד די אהלות, 355). ה"ה הספרים הפסולים ומשוקצים ומתועבים וכתבי פלסתר ומזויפים (אגרת אל ר"י עמדן, ספר שמוש, מובא בפנקס ועד ד' ארצות, 415). — ואמר הפיטן: נותני מחלקת וגדר פורצים, שנואים לאל ומשקצים (ר"א קליר, אעוס מפתיך, סדר א פנוע'). וכדי לשבר אמות עממות משקצות בגעילה בארבעה כוסות הכתובים בם שהם של התרעלה (ר"י טוב עלם, אין ערוך, סלוק שבת הגדול). — ובצורת פעל מסים, שֻׁקַּץ, ואמר המשורר: אם בקדשים נשאו ידם אמר איך יצעקו חמס אשר שקצו (רמב"ע, ככבי נדדים, ברודי, קלו).

— התפ', *הִשְׁתַּקֵּץ, — נעשה מאוס ומתעב: שהיו ב(נות ציון) יושבות אצלם והיו רואים שורות

---

1) [צ"ל הקנרס, וכך בתוספת' שם ב יב.]

2) [בתוספת', שם: גוזזה בעלין.]

3) [כיוצא מן הענין, שְׁקֻפִים ושָׁקֶף אחד הם במשמעותם, ואמנם כל התאור קשה הוא, ועי' בפרושי המפרשים השונים.]

4) [מאותו שרש, הבא ע"פ העבר' גם בארמ' שבתו"מ, בא אף באשור' שַׁקְבּ בקרוב במשמ' מְשֻׁקָּץ, ושִׁקְצֻ כשם למחלה מטמאת (עי' Holma, Kleine Beiträge 22 וכו', ובספרות המובאת שם). השואות אחרות שהצעו אינן מסתברות. ואולי קרוב לזה ב. שחץ, ועי' שם.]

5) [חז"ל השתמשו באזהרת התורה גם בשמוש משאל: האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו, ולפי זה משמש הבטוי היום גם בענינים אחרים.]

של כנים יורדות משערם לתוך קדקד והיו משתקצות ומתעוזבות [1]) בפניהם (פסיקי רב', ומחמר ליו;, קמה:).

—קל, בינ' פעוי, *שָׁקוּץ,—מאוס, נתעב, מגנה ביותר, abominable ; abscheulich : משה אמר לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר ינצל אליך לעשות תורת רבוניו, ואיך יצוה לדחות מבינינו עושי רצוניו, הלא זאת זמה שקוצה (הקרלי יפת הלוי, לקו"ק, כספ', 23) [2]).

שֶׁקֶץ, ס"ז, דבר משקץ, טמאו מאוס, Abscheu(liches) abomination : וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת וכו' שֶׁקֶץ הם לכם (ויקר' יא י). כל שרץ העוף ההלך על ארבע שֶׁקֶץ הוא לכם (שם שם כ). אכלי בשר החזיר וְהַשֶּׁקֶץ והעכבר (ישע' סו יז). ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שֶׁקֶץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב (יחזק' ח י).—ובתו"מ: תינוק יונק והולך עשרים וארבע חודש, מכאן ואילך כיונק שקץ [3]) (ר' אליעזר, תוספת' נדה ב ג). — ומ"ר *שְׁקָצִים, וביחוד בצרוף שְׁקָצִים ורְמָשִׂים, במשמ' כלל בעלי החיים הזוחלים, הטמאים, וגם בהשאלה במשמ' מאכלות אסורים בכלל: ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור (שבת יד א). אבל נבילות וטרפות שקצים ורמשים וכו' אינו נעשה בן סורר ומורה (סנה' ע ב). המפלת כמין דגים חגבים שקצים ורמשים אם יש עמהם דם טמאה (נדה ג ב). יכול יהיו השקצים והזבובים שוכבים עליו (ספרי במד' פט). מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו (ירוש' ברכ' ט ג).—*וכשם גנאי לנער מנערי הגויים: השקצים האחרים שהיו שם וראו הריגתו (תשובת גאוני בתרא' ב). שקצים הנקראים שילער (פסקים וכתבים לבעל תרומת הדשן).

---

[1]) [אולי צ"ל ומתעבות.]

[2]) [ברש"י סוכה יח., ד"ה דלא, בנסח הדפוסים, כתוב: אין טיט של אותו נהר מגדיל ומשקיץ שקצים ורמשים, ע"כ, אבל בכתבי היד (עי' ד"ס ע"ז כו., הערה ם.): ומשריץ, וכן נכון, ואין כאן עדות לבנין הפעיל מן שקץ.]

[3]) [כאילו יונק דבר משוקץ (רש"י, כתוב' ס., ד"ס כיונק שקץ).]

איש צרפתי שהכה שקץ אחד דייג על ראשו בכלי עץ (קורות היהודים בכרבונה, גנזי ירושלים, ורטהימר, מד) —וגם במשמ' נער יהודי חסר מדות, נוהג בדבור ובספרות.

***שִׁקְצָה,** ס"נ,—כנוי גנאי לנערה מבנות הגויים: גם ספרו שבכאן באלטונה היה לו שקצה קדשה ואמרה בפני האנשים שהנער יעדה לו לאשה (שחוק הכסיל של ר"י עמדן).

שקק [1]), ממנו *הִשְׁתּוֹקְקוּת, מַשָּׁק, *שִׁקּוּק, *שְׁקִיקָה, *שְׁקִיקוּת, שֹׁקֵק, *שִׁקְשׁוּק, שִׁקְשֵׁק.

שָׁקַק, פ"ע, שָׁקַק, שׁוֹקֵק, שׁוֹקֵקָה, יָשֹׁקּוּ, — השמיע בעל היים קול שק־שק וכדו', בפרט מרעב, knurren, knarren ; gronder, grouiller ; to growl, crackle : ואסף שללכם אסף החסיל כמשק גבים שֹׁקֵק בו (ישע' לג ד). בעיר יָשֹׁקּוּ [2]) בחומה ירצון (יואל ב ט). ארי נהם ודב שׁוֹקֵק (משלי כח יה). — ושקקה נפש האדם מרעב: כאשר יחלם הרעב והנה אוכל והקיץ ורקה נפשו וכאשר יחלם הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף ונפשו שׁוֹקֵקָה (ישע' כט ח).—ובת"מ, גם במשמ' תשוקה וגעגועים: בן משק ביתי, זה ל"ט שנפשו שוקקת עליו לירשני (ר' אלעזר, מד"ר ברא' מד).—ובספה"א: שישק, מצינו במדרש שה"ש הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חתנו וכו' (רש"י, מ"א יד כה) [3]). אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון (הוא, שה"ש א ב). כי שחוק פיך יאסף הדלים

---

[1]) [לא בכל מקום אפשר להבחין במקורות בין שרש זה ובין שוקק בבנין פוע' מן שוק, ועי' שם. עקר משמעותו של שקק היא השמעת קול נהימה עמוקה, והשרש נולד בודאי בחקוי הקול, אלא שאפשר שבטאו את ההגאים שק בהגיה צלילית בדומה לז' וג' ניצ"ת. ואפש' שאין גם שוק כלשון תשוקה אלא התפתחות של אותו שרש, כמו der Magen knurrt ועי"ד, בלעז.]

[2]) [ואמנם גם פעל זה כאן, כמו שקשק, דנגזר ממנו, הבינוהו התרגומים הקדומים והפרשנים העברים במשמ' אחרות, אף כלשון נשק או התרוצצות, ועי' שקשק. הערה.]

[3]) [עי' גם שקיקות, הערה.]

והשוקקים (עמנואל. מחב׳ ז, הברמן, 122). כן המו וישוקו עד אכלם בצהרים (מגו, אהבת ציון ח). דמי בנימין התחילו מרתיחין בו והיה מתנודד מסוכסך וישוקק כתרנגולת זו שאחזה בולמוס של רביצה על ביצים בימי האביב (פ״י אברמוביץ, מסעות בנימין השלישי ג). איום שִׁפְעַ שוקקות נחני עסיסי להשקות (משלם בר׳ קלונימוס, אפיק, יולר ב פסח).

—התפ׳, *הִשְׁתּוֹקֵק, התגעגע, sich sehnen; désirer; to long: ואל אישך תשוקתך, מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעת שהוא יוצא לדרך (יבמ׳ סב:). ושקויי, דברים שהאשה משתוקקת עליהן ומאי נינהו תכשיטין (ר׳ אליעזר, כתוב׳ סה.). שוקיו זה העולם שנשתוקק הקב״ה לבראתו, במד״ת ועלי תשוקתו (מד״ר במד׳ י).—ובסהס״א: ישתוקקו הרעיונים לשאת מדברות סידך (עמנו׳, מחברת יב, הברמן, 349). הושם בטבע מבחר הנוצרים, להיות האדם מטבעו משתוקק לדעת הדברים (מנחת קנאות לר״י מפיסא, 4). שבשעה שמשתוקקת נפשו שלאדם לגן עדן הוא הולך בזריזות (מדה״ג בראש׳ ג כד, מרגליות, קיח).

—פעי, °שִׁקֵּק.—התאוה מאד —ואמר הפיטן: אשק על פי מורי להגהיר, אשוקק מדעם ואז אנהיר (רסע״ג, אסק, סדור רסע״ג, שלו).

*שָׁקָק[1]), ש״ז, — קרוב אל ב. שוק, רחוב קטן, Gasse; rue; street: עשרים וארבעה פלטיות היו בירושלים וכל פלטיה ופלטיה עשרין וארבע שווקים ועל כל שוק ושוק עשרים וארבעה שקקים ועל כל שקק ושקק עשרים וארבעה חצרות (מד״ר איכה א א, העיר רבתי עם).

שקר[2]), ממנו שָׁקַר, שֶׁקֶר, *שַׁקָּר, °שַׁקְרוּת, °שִׁקְרִי, *שַׁקְרָן, °שַׁקְרָנוּת, °שַׁקְרָנִי.

---

1) [מן הארמ׳ שקקא, ועי׳ ב. שוק, הערות.]

2) [אין שרש זה נבדל במקורו מזה הבא גם בשין שמאלית ובסמ״ך, ועי׳ בהערה לערך שַׂקַר.]

שָׁקַר, פ״ע, תִּשְׁקֹר, — שָׁקַר לפלוני, נהג עמו בְּשֶׁקֶר, בגד, lügen, untreu sein; mentir, manquer (à ses serments); to lie, to be disloyal: השבעה לי באלהים הנה אם תִּשְׁקֹר לי ולניני ולנכדי (בראש׳ כא כג).—ובתו״מ: השוקר[1]) על שיתפו ומי שאין מחזיר אבידה לבעליו וכו׳ (דא״ר ג).—ואמר המשורר: נואם שקרים יחשב כי לו רוח בלי קרן והוא שקר (ר״ם הנגיד, בן-משלי, אברמסון, 249).

—פעי, שִׁקְּרָנוּ, יְשַׁקֵּר, יְשַׁקְּרוּ,—שִׁקֵּר בפלוני, כמו קל: לא תגנבו ולא תכחשו ולא תְשַׁקְּרוּ איש בעמיתו (ויקרא יט יא). — ושִׁקֵּר בברית או באמונה: כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שִׁקַּרְנוּ בבריתך (תהל׳ מד יח). וחסדי לא אפיר מעמו ולא אֲשַׁקֵּר באמונתי (שם פט לד).—וללא השלמה: ויאמר אך עמי המה בנים לא יְשַׁקֵּרוּ (ישעי סג ח).—ובתו״ם, ביחוד במשמ׳ אמר שקר: הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכן ילמדו לשקר (שמעון בן שטח, אבות א ט). המעוול במידות והמשקר במשקלת (תוספת׳ ב״ק ז ח). נפש כי תחטא ומעלה מעל או מצא אבידה, אין לי אלא במשקר באלו וכו׳ (ספרי במד׳ ב). מה הוא כוחש לו, שיקר ביה (ירוש׳ סנה׳ יא ז). מי אמרינן מה לי לשקר (כתוב׳ כז:). משל לשולחני המשקר במשקלות בא בעל השוק והרגיש בו (מד״ר במד׳ כ). ומותר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחבירו (דא״ז, פרק השלום). — ובסהס״א: איזה מלך רוצה שיהא אחר נשבע בשמו ומשקרו, אף הקב״ה אינו רוצה שיהיו נשבעין בשמו ומשקרין (מדה״ג, שמות כ יב, הופמן, 228). שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין (רש״י, ויקר׳ יט לה). הרוצה לשקר[2]) ירחיק עדותו (וכוח הרמב״ן; רא״ש, שבועות, פרק שבועת הדיינין יג).—°ובמשמ׳ הכחיש, אמר כי שֶׁקֶר הדבר: כי ראובן לא היה יכול לשקר ידיעת הקב״ה בו (ר״י בן יהודה, ספר מוסר ב טז). כשתגיע אלינו התורה מפי הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות אין שם אמצעי, נכחיש כל חולק וכל מספק

---

1) [נ״א: המשקר (מסכתות דרך ארץ, היגר, 283).]

2) [בדרשות ר׳ יהושע אבן שועיב, מא. ובשו״ת רשב״ש סי׳ קפט: הרוצה לכזב ירחיק עדיו.]

ונשקר אותו, לא יועילהו אות ולא יצילהו מופת (רמב"ן, דברי ד ט).

—נפע', *נִשְׁקַר,— הֻכְחַשׁ, הֻכְבְּדָה: עד שתשקר[1] גופה של עדות (רב חלא, מכות ה.).

—פע', בינ' *מְשֻׁקָּר,— מלא דברי שקר: ועוד אמרתם בשירכם המשוקר אשר הוא כמו שלג קר (יהודי בן ששת, תשוי תלמידי דונש, 23).

—התפ', *הִשְׁתַּקֵּר, נִשְׁתַּקֵּר,—התכבדה, הוכח בשקר: עדים שנוזמסו וחזרו ונשתקרו (ירוש' מכות א ח).— ובסהמ"א: ואם אפשר שהיו גדולים ביום אשר אמרו כי ראו את שטר המתנה ואמרו כי גדולים היינו ולא נשתקרו דבריהם, הרי עדותן קיימת (תשו' הגא', הרכבי, לט). וכבר נמנע ונשתקר שיאמר עליו מאומה ממה שהוא עשהו (חו"ד לרסע"ג ג ט).

שֶׁקֶר, ס"ז, שֶׁקֶר, מ"ר שְׁקָרִים, שִׁקְרֵי־ם, — א) כמו שֵׁקֶר, סִקְרָה, צבע אדם, (rote) Schminke; rouge, בפרט בצרוף טָפַל שֶׁקֶר, שם על מישהו סִקרה, כדי שיֵראה כאלו הוא בריא[2]: ואולם אתם טפלי שֶׁקֶר רפאי אליל כלכם (איוב יג ד).—וטפל שקר במשמ' שם צבע אדם, צבע הדם, על אדם, כדי להאשימו כאלו ברצח, anschwärzen; dénigrer; to blacken, slander: טפלו עלי שֶׁקֶר זדים אני בכל לב אצר פקודיך (תהלי קיט סט). — ב) ובהשאלה, דברים המחפים על האמת כסקרה שעל הפנים, שאינם אמת, ונאמרים כדי שיראו כאלו הם אמת, כזב, Lüge; mensonge; lie: כי אמנם לא שֶׁקֶר[1] מלי תמים דעות עמך (איוב לו ד).—ג) דברי כזב בכלל, גם עם מלות יחס ובצרופים עם פעלים שונים: או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שָׁקֶר (ויקרי ה כב). אשר ישבע עליו לַשֶּׁקֶר (שם שם כד). והנה עד שקר העד שֶׁקֶר ענה באחיו (דברי יט יח). ויאמר אליהם אתם ידעתם את האיש ואת שיחו ויאמרו שֶׁקֶר[2] (מ"ב ט יא–יב). כי שמנו כזב מחסנו וּבַשֶּׁקֶר נסתרנו (ישעי כח טו). שפתותיכם דברו שֶׁקֶר לשונכם עולה תהגה (שם נט ג). הנבאים נבאו בַשֶּׁקֶר (ירמי ה לא). אכן הנה לַשֶּׁקֶר עשה עט שֶׁקֶר ספרים (שם ח ח). שֶׁקֶר הנבאים נבאים בשמי לא שלחתים ולא צויתם (שם יד יד). נאוף והלך בַּשֶּׁקֶר וחזקו ידי מרעים (שם כג יד). והם נבאים בשמי לַשָּׁקֶר (שם כז טו). לא שלחך יי' ואתה הבטחת את העם הזה על שָׁקֶר (שם כח טו). כי בְשֶׁקֶר הם נבאים לכם בשמי לא שלחתים (שם כט ט). ויבטח אתכם על שָׁקֶר (שם שם לא). יען הכאות לב צדיק שֶׁקֶר ואני לא הכאבתיו (יחזקי יג כב). לו איש הלך רוח וָשֶׁקֶר כזב וכו' (מיכי ב יא). כי התרפים דברו און והקוסמים חזו שֶׁקֶר וחלמות השוא ידברו (זכרי י ב). אהבת רע מטוב שֶׁקֶר מדבר צדק סלה (תהלי נב ה). מרע מקשיב על שפת און שֶׁקֶר מזין על לשון הות (משלי יז ד). — ומ"ר: לא ישב בקרב ביתי עשה רמיה דבר שְׁקָרִים לא יכון לנגד עיני (תהלי קא ז).—ובצרופים עם שמות עצם שונים, דְּבַר שקר, אמרי שקר, שפת שקר וכו': מדבר שֶׁקֶר תרחק (שמות כג ז). לחבל ענוים באמרי שֶׁקֶר (ישע' לב ז). דברו אתי לשון שֶׁקֶר (תהל' קט ב). הצילה נפשי משפת שֶׁקֶר מלשון

Footnotes to the right column:

[1]) [אמנם אין מן הכתיב ראיה שהמכון כאן לנפע' ולא לפע' בהוראה מיוחדת. אולם בפרוש ר' חננאל (מגדל חננאל, ו) כתוב ביו"ד: עד שתישקר.]

[2]) [כפי שהעיר העורך בכמה מקומות (עי' במובא בהערות לערך שָׂפָה), אין שֶׁקֶר במובן שוא וכזב אלא התפתחות של ההוראה המקורית: סִקרה, צבע אדום, כי השם סקרה על פנים מכוערים אינו אלא משקר. ונולד המבטא השונה של המלה כאן בשין ימנית וכאן בשמאלית (ז"א בסמך), בתקופה שאחר המקרא (עי' בערך האות ש) בפרט בצרופים כגון שְׂפַת שקר (ז"א שם סקרה), בהדמות מבטא האות שבשתי המלים. ההוראה המקורית של המלה מסתתרת גם בכמה כתובים, שהנקוד המסורתי לא כון בהם לדעת הכותב, כגון במשלי י יח: מכסה שנאה שִׂפְתֵי שָׁקֶר, שעקר כונתו: המכסה על דבר שנוא ומכער הוא שִׂפְתֵי שקר, הוא שם כאלו סקרה על הכעור, לבל יראוהו, ועי' גם בהערות שאחר זו.]

Footnotes to the left column:

[1]) [גם כאן אפשר להבין עוד, על פי הוראתה הראשונה של המלה שקר: כי אמת, ללא סקרה ופרכום, במלי, ומשמעות זו היא הקובעת במקרים מרבים את שמוש המלה שקר, במורה על מעשה שבכונה ובתחבולת ערמה, בנגוד למלים נרדפות לה כגון שוא, כזב וכד'.]

[2]) [כאן על השתמטות מן האמת, ועל כן התמשך: הגד נא לנו (את האמת).]

רמיה (סס קכ ב) 1). — ועם לשון עדות ושבועה: לא תענה ברעך עד שקר (סמות כ יס). והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו (דברי יט יח). ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם ושבעת שקר אל תאהבו (זכרי ח יז). כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס (תהלי כז יב). אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר[2] (סס קמד ח).—ו:בצרוף שבמ"ר, עד שקרים: יפיח אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה (משלי יב יז). עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים לא ימלט (סס יט ה).—ועם לשון חזון וחלום: חזון שקר וקסם ואלול ותרמות לבם המה מתנבאים לכם (ירמי יד יד). הנני על נבאי חלמות שקר וכו' ויתעו את עמי בשקריהם ובפחזותם (סס כג לב). — ורוח שקר: אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו (מ"א כב כב).— ודרך שקר: דרך שקר הסר ממני (תהלי קיט כט).— ולחם שקר, ככנוי למעשה זמה [3]): ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ (משלי כ יז).—ומתת שקר (שלא נתנה): נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר (סס כה יד). — ומורה שקר: ונביא מורה שקר הוא הזנב (ישעי ט יד). מה הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שקר[4]) (חבק' ב יח). — זרע שקר: הלא אתם ילדי פשע זרע שקר (ישעי נז ד). — ג) ובמשמ' בגידה, מעל וכד': או עשיתי בנפשו שקר וכל דבר לא יכחד מן המלך (ש"ב יח יג). רעה אפר לב הותל הטהו ולא יציל את נפשו ולא יאמר הלוא שקר בימיני (ישעי מד כ). ומנביא ועד כהן כלו עשה שקר (ירמי ו יג). וידרכו את לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ (סס ט ב). כי שקר נסכו ולא רוח בם (סס י יד). ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פעלו שקר וגנב יבוא פשט גדוד בחוץ (הוש' ז א). הנה יחבל און והרה עמל וילד שקר (תהלי ז יה). שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט (סס לג יז).

1) [על שפתי שקר, במשלי י יח, עי' בהערות שלפני זו.]

2) [כלו' שבועתם שבועת שקר, בהוראת ימין a) בערב', ועי' לעיל עמ' 2059 וכו'.]

3) [עי' בדברי העורך, משלי שלמה, 102.]

4) [במגלת פשר חבקוק י יא הגרסה: ומרי שק־.]

a) يمين

רשע עשה פעלת שקר וזרע צדקה שכר אמת (משלי יא יח).—ד) ושקר, לשקר במשמ' שוא, חנם, ללא תועלת: אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה במדבר וכו' וישב לי רעה תחת טובה (ש"א כה כא). שקר החן והבל היפי אשה יראת יי' היא תתהלל (משלי לא ל). — ואויב שקר, אויב על לא דבר, כמו שונאי חנם: אל ישמחו לי איבי שקר שנאי חנם יקרצו עין (תהלי לה יט). ואיבי חיים עצמו ורבו שנאי שקר (סס לח כ). רבו משערות ראשי שנאי חנם עצמו מצמיתי איבי שקר (סס סט ה). — ועותו אותי שקר, ורדפו אותי שקר: יבשו זדים כי שקר עותוני (סס קיט עח). כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני (סס סס פו).— ואמר בן סירא: בת לאב מטמונת ש ק ר דאגה תפ[ריע שנתו] (נ"ס גניי מב מב). — ובמגלות מדבר יהודה: פשר הדבר על מטיף הכזב אשר התעה רבים לבנות עיר שוו בדמים ולקום עדה ב ש ק ר וכו' ולהרותם ב[מע]שי ש ק ר (פשר חבקוק י ט וכו'). — ובתו"ם: ומה אם מי שהאכיל את חבירו לחם ש ק ר זכה שנתייחד עליו הדיבור, המאכיל את חבירו לחם אמת על אחת כמה וכמה (ירוש' סנה' יא ז). שוא ו ש ק ר אחד הן (סבועי כ:). כשם שמביא קרבן על ש ק ר כך מביא קרבן על שוא (סס כח.). אי זו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, שבועת ש ק ר נשבע להחליף (סס סס). בפירוש ריבתה תורה שבועת ש ק ר דומה לשוא, מה שוא לשעבר אף ש ק ר נמי לשעבר (סס סס). באומר עדות ש ק ר העדתי (מכות ג.). כל ה ש ק ר י ם אסורים, ומותר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחבירו (דא"ז, פרק השלום). חסד אומר יברא (האדם), שהוא גומל חסדים, ואמת אומר, אל יברא, שכולו ש ק ר י ם (מד"ר בראש' ח). המשביע את חבירו ל ש ק ר סוף שיצא ריקם מכל ממונו, רבי אסי אמר על ש ק ר, ר' יונה אמר אפילו על אמת (סס ויקר' ו). מלמד שאין ל ש ק ר תשועה (סס כוס, ותאמר אמלא סן). מצינו שהכל ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו חוץ ממידת ש ק ר שלא ברא ומידת שוא שלא פעל אלא הבריות בדו אותם מלבם (פסיק' רב', דיבורא שתיתאי, קכה:).—ובספה"א: ש ק ר אין לו רגלים (אותיות דר"ע נוס' ב, ילינק ג, 51). השונא ש ק ר י ם ממעט בדברים (מראה המוסר, כ.). כזב יקרא מצד האומר בלבד כשלא יסכימו הפה והלב יחד'

ז ש ק ר יקרא מצד הענין בעצמו בשלא יסכימו הנאמר בפה ומה שהוא חוץ לנפש יחד (ר״י אלבו, עקרים ג כז). יש אדם סוזייף אפילו שיידע בוודאי שהדבר ש ק ר הוא נמשך אחריו, כ״ש כשיש ראייו׳ לצדדי׳ ל ש ק ר שדומה להיות אמת, שודאי ימשוך אחר ש ק ר ו (אורחו׳ לדיקים, שער השקר, קנג).—*וכמשמ׳ דעה כוזבת ומטעית, דבר לא־אפשרי: מפני שהיא ש ק ר אצלו (אצל השכל) שיעשם זולת חי (ר״י א״ת, או״ד לרסע״ג ב). כי המעט מן האמת ינצח הרבה מן השקר (הוא, מו״ה, יחוד המעשה ה). וכן בלשוננו יאמר על הקושט ועל הבטל אמת ו ש ק ר ועל הנאה והמגונה טוב ורע (ר״ם א״ת, מו״נ א ב). כמו שידמה המדמה איש אדם וראשו ראש סוס ולו כנפים וכו׳ וזהו הנקרא הבדוי ה ש ק ר שלא ישוה לו נמצא כלל (שם שם עג הקד׳ י). האם האמון כי הוא מן ה ש ק ר שימצא דבר לא מדבר ואי אפשר מבלתי חמר (שם ב כו). שאם הונחה שכל נבדל הוא מן ה ש ק ר שתהיה בכאן צורה נבדלת עומדת בעצמה (רלב״ג, מלחמות ה׳ א א).—ואמר הפיטן: ואל יבטיחוך ש ק ר י חלומך (ר״י הלוי, יקרה מיקל יולרך, דיואן ג, 36). לא תענה ריע חמס היות עד ש ק ר י ם (לא׳ מגגוז, מעריב א׳ שבועות).— ואמר המשורר: נואם ש ק ר י ם יחשב כי לו רוח בלי קרן והוא שקר (ר״ם הנגיד, בן משלי, אברמסון, 249). ולבב כים צר ודעות כ ש ק ר י ם (רשב״ג, תפלה החכמה, ביאליק-רבניצקי א, 70).

שַׁקָּר*, ש״ז, — כמו שַׁקְרָן, דמדבר דברי שקר ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים וכת חניפים וכת ש ק ר י ם[1]) וכת מספרי לשון הרע וכו׳ כת ש ק ר י ם דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (סוטה מב.) — ובסהמ״א: הטוב כי יחקור אתכם ותמצאו ש ק ר י ם (כת״י, איוב יג ט). לכבודך עשינו עצמינו ש ק ר י ם (שם שם). ושכרו להם עדים ש ק ר י ם שסבבו מבית לבית להגיד גדולתו (פנקס ועד ד׳ ארלות, 352). וכל העדים בזה ש ק ר י ם הם ובא: בשכרם מן שוטני ישראל (שם, 427). — ואמר המשורר: אני ש ק ר אני כזבן (עמנואל, אני ישן, מחב׳ ע, 278).

1) [במקום אחר (סנה׳ קג.): ש ק ר נ י ם.]

שַׁקְרוּת*, ש״נ,—תכונתו של דבר שֶׁקֶר או של דובר שקר: וזה המין מן התארים מרוחק מן הבורא וכו׳ ושקרות[1]) זה החלק בחקו כשקרות[1]) אשר לפניו (ר״ם א״ת, מו״נ א נג). עד שיודע שקרות כל מה שהוא עליו שקר (שם שם נט). וכשמעי שורתו תמהתי על ש ק ר ו ת ו ומשכני במחק אמרתו (ר״י חריזי, תחכ׳ לז, 288). הנה מאד אחמה מבערת החזון ו ש ק ר ו ת ו[2]) ומשכל השופט ובינתו (ר״י זבארה, ספר שעשועים, דוד׳, 15). ולא תתעוהו ב ש ק ר ו ת י כ ם ובפחזותכם (רד״ק, ישעי׳ כח יב). האמת והשקר בכל ענין שתבקש אמתתו או ש ק ר ו ת ו יצאו לחמשה חלקים (אהרן הקראי, עץ חיים ג, ה). אל תתהלל במתת שקר במה שהרגת את נביאי הבעל ואל תחשוב שיהיה זה מורה על ש ק ר ו ת ם (ר״י אברבנאל, מ״א יט). ועתה אראה לכם ש ק ר ו ת כ ם ואת כל אשר הליץ יועצי לרעה (שבט יהודה, עמד טז, שוחט, סב). והמלך מלך משפט היה ואוהב האמת, וראה בשכלו ש ק ר ו ת התביעה ועלילה שמעלילים על היהודים (שם, עמד יז, שם, סג).—ואמר הפיטן: בקראי ענני יום נברר שקרות שרעפים (רשב״ג, אלהים אלי, ביאליק-רבניצקי, ב, 179).

שִׁקְרִי*, ת״ז, — שיש בו שקר, לא־אמתי: והאמונה ה ש ק ר י ת היא שידע הדבר בהפך מה שהוא, הרב מעט, והמעט רב (ר״י א״ת, או״ד לרסע״ג, הקד׳). ושתי אלו התולדות כוזבות ו ש ק ר י ו ת (ראב״ח הנשיא, אספירא, שער א). וממה שנתעורר עליו הוא שנותני הדעות ה ש ק ר י ו ת שאין עקר להם ולא הועיל בם (ר״ם א״ת, מו״נ ג לז). יען שפשטה אמונה ה ש ק ר י ת וכללה את העולם (ר״א הקראי, גן עדן, ענין הפסח ט, מג:). שאינן בנוויות על ההנחה ה ש ק ר י ת (יש״ר מקנדיה, אילים, כתב ג לזרח).

שַׁקְרָן*, תוס״ז, — משקר, Lügner; menteur; liar: ד׳ כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת לצים, כת

1) [ר״י חריזי בתרגומו: ובטול, כבטול.]

2) [בהוצ׳ דודזון (עמוד 47) הנוסחה שונה, ועי׳ בחלופי נוסח׳ שם.]

שקרנים[1]) כת חניפים כת מספרי לשון הרע (כ"י ירמיה בר אבא, סנהד' קג.). אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איולתא דשהרא שקרן הוא (כ' יוסי בר אבין, מד"ר ברא"ש' כ). ואם לא תאמין לי שלח עמי אחד איפריכי וקורבנייא ואת ידע מיד שאיני שקרן (שם, איכי, בני ליון היקרים). — ובסהמ"א: טפש לבם של שקרנין שהן אומרים יש לו בן להקב"ה (אגדת ברא"שי לא). ולא היו שקרנים בזאת (רש"י, סוטה לה., ד"ה ה"ג ולא היא). שמזייפין, שקרנים והולכי רכיל (שם מח:). השמר לך מן החזנים כי רובם גולנים ואל תבטח בדבריהם כי הם שקרנים (ר"י זבארה, שעשועים ה, דודזון, 47). ואמר זה להפליג בגנות השקרן שהוא נרחק ושנאוי מן הרש (כ"ז מברללונה, פי' משלי יט ז, הספר ב, 287). שכן דרך השקרן לומר קצת אמת כדי לפתות את האנשים בדבריו (אבודרהם, סדר תפלות של חול ופירושה, לג.). — ובמשמ' מזיף, שיש בו שקר: שני סופרים האחד חטא בעשותו שטר שקרן והשני חטא בבשר ערוה (ר"י אברבנאל, ס"א טו). ועי' שַׁקְרָנִי.

[1]) [במקום אחר (סוט' מב.): שקרים, ראה שֶׁקֶר.]

שַׁקְרָנוּת, ש"נ, — מעשה שקר, רמאות: אבל בדורות הללו שאנו בקיאין בהן שכל עיסקיהן שקרנות וכזבנות אין ללמוד משטרותיהן כלל שכולן בחזקת זיוף הן (אוצר הגאונים י, 14). ויש מקומות וכפרי ומרחקים שאינן כך אלא שקרנות וכזבנות ידועם בהן (שם שם). דלא מחזקינן לה בשקרנות כולהי האי (רש"י, יבמ' קיח., ד"ה מודי ליה לר' עקיבא). תרם שלא יעשה שקרנות (סוף תשו' מהרי"מ).

שַׁקְרָנִי, ת"ז, — מתכונת השַׁקְרָן, מְזֻיָּף: והיך תוכל לצרף עשיתיני כדבריך והיא מילה שקרנית ריקנית (תשו' דונש על רסע"ג 102, עמ' 28). שהפתרון הרע השקרני אשר פתר עליו איבו יחשבהו לאמתי (ר"ם אלמולי, פתרון חלומות, לג.). — ושקרנית בצורת נקבה מן שַׁקְרָן: כשיבואו ב' עדים לבית דין או שתי כתות אחת שקרנית ואחת אמיתית מצדיקים האחת ומכזבים האחת והשקרנית מעיזה בפני המכחישתה (ר"י בן נחמיאש, פי' משלי כח כט). ולא אמרינן שתיהן שקרניות אלא הלך אחר פחותה שבהם (כ"י על הרי"ף, סנה' ע.).

שַׁקְשׁוּק, ש"ז, — מַשָּׁק, קול שוקק, שם הפעֻלה מן א. שקשק: שקשוק געקלירע (בן זאב, מלון גרמני עברי), וכן נוהגת המלה בספרות ובדבור.

א. **שִׁקְשֵׁק,** במקרא רק התפ', יִשְׁתַּקְשְׁקוּן, השמיע קול שק־שק[1]), knarren, rauschen; grouiller, bruire; to crackle, rustle: בחוצות יתהוללו הרכב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן ברחבות מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו (נחום ב ה). — ובסהמ"א, גם בהוראה שונה מזו, לפי הבנת הפרשנים, כגון במשמ' התרוצץ ונאבק, ringen; lutter; to wrestle: נשתקשקו שניהם (יעקב והמלאך) עד עלות אבק ועפר לשמים מרוב תקפם חגם ונענועם (מחברת מנחם, אבק). וכל קרבי שוקקים ומשתקשקים (ר"י הלוי, אגרת לר"ם הנגיד, זמורה א, 69). עורי רוח צפונית ובאי רוח דרומית לנשב ולנפח בין עצי בשמים שבתוכו וישתקשקון העלין והענבים (רסב"ס, שה"ש ד טז). ממשק חרול וכו' וי"מ המלה מענין ובן משק ביתי מענין שוק כלומר שישתקשקון החרולים זה בזה מרובם בנשוב בהם הרוח וישמיעו קול (רד"ק, צפנ' ב ט). בא עלינו פתע, פתאום זקן שוקק, נעור ורק, ועמו נער משתקשק שפת התענוג מנשק (כ"י חריזי, תחכמוני יד). ובעודה עמם משתקשקת ומתרפקת וגוריה מחבקת ומנשקת (הוא, תחכמוני כה, קאמינקא, 229). והשתקשקו הסוסים בחוצותיהם (שם שם, 489). לפי שדרך בני האדם להשתקשק ברהובות עיר (ר"א בדרשי, חותם תכנית, אדם). ואותן האבנים משתקשקות זו עם זו ונעשין במין רעמים (מדה"ג שמות ז א, מרגליות, קט). והצרות משתקשקות והצוקות מתחזקות (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ

[1]) [כנראה זאת הכונה, כפי שנאמר גם בהערה לשרש שקק, אבל התרגומים הקדומים והפרשנים הביעו גם כאן פרושים אחרים, כגון השבעים: συνπλακήσονται כלשון האבקות בקרב ונשק. וכן ת"י: משתגשגין רתיכיא קל נקיש זיניהון משתמע; הוולג': collisae sunt, כלשון התנגשות והתנקשות, וכד'. ורש"י מביא את לשון ת"י ומוסיף והוא וכו' לי' השמעת קול. וראב"ע מביא את פרושו של ריב"ג: ישתקשקון יכו שוק אל שוק, ולפי הבנה שונה זו בא גם שמוש הפעל בסהמ"א.]

א, הקד׳, ענעלאו, 11).— ואמרו פיטנים ומשוררים: בנים ובנות תשיקה בשוק שוקקו שחקו והשתקשקו בסך עיברים (ליון ידידות, קינה מ״ב). השתקשקו חכמות סביבך (ר׳ יי הלוי, מי יעבר, זמורה ג, 800). תרן בעד עלה כרן עלמה בעד מסך ורוקדת ומשתקשקת (הוא, אלך כילדה, שם שם, 317). התאפקו צרים ומה לכם תשתקשקו עלי בסבליכם (הוא, יזוב דמי לצי, שם י, 524). אתמול בחיק צורי בעלמה צוחקה מתרפקה משתקשקה הייתי (ר׳ חריזי, תחכמוני יג, קאמינקא, 137). היום להשתקשק יצאתי חוצה גנות ופרדסים נגדי ראיתי (ילחק חיים פרוקולוני, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, תמז). ירעשון וישתקשקון אפניהם ויהמו גלגליהם מרחוק (מפו, אהבת ציון י). והיונה חוגרת עוז ומאמצת אברותיה וכו׳ משתקשקת בכל מאמצי כח להמלט מעושקה (שם שם).

ב. *שִׁקְשֵׁק [1], פ״י, — שקשק את רגליו, את עצמו במים, שכשך אותן, spülen; laver; to wash: צאו וראו אם עמד אדם על קרן אפל משקשק את רגליו בנחל קדרון אנו מתפללין שלא ירדו גשמים (תוספתא תעני׳ ג א, וכעין זה ירוש׳ תעני׳ ג יא). כאשה הזאת שהיא משקשקת עיסתה במים ומגבהת חלתה מכנתים כך בתחלה ואד יעלה מן הארץ וגו׳ (ר׳ יוסי בן קלרתא, מד״ר בראש׳ יד).

שֹׁקֶת [2], ש״נ, מ״ר סמי׳ שִׁקְתוֹת [3], — טבלת אבן או עץ, שחרוצה בה עריכה להשקאת בהמה, Tränktrog; abreuvoir; watering-trough: ותמהר ותער כדה אל השקת ותרץ עוד אל הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו (בראש׳ כד כ). ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן לשתות וגו׳ (שם ל לח).— ובתו״מ: השוקת שבסלע אין ממלאין בה ואין מקדשין בה ואין מזין ממנה וכו׳ (פרה ה ז; מקוא׳ ד ס). שתי שקתות [1] שבאבן אחת, קדש אחת מהם המים שבשניה אינן מקודשין (פרה ה ח). שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת וכן שתי ערבות וכן השוקת שנחלקה, המים שביניהם אינן מקודשין (שם שם ט). מעשה בשוקת (יהוא) שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד וכו׳ ושלחו בית שמאי ופתחוה וכו׳ (ר׳ יהודה בן בתירא, מקו׳ ד ה). מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול (שם ה א). שוקת [2] שגסטיות סובבות אותה אם היו מעורבות בשפופרת הנוד קדוש אחד לכולן וכו׳, השוקת שבטיט [3] אם ניטלת עמה כשרה (תוספת׳ פרה ה ט). —ובספה״א: ונקרא צירי שכן קוראין רבנן לשוקת שבוקעת מן הנהר צירתא (הוריה הקורא, דרנבורג, 55). האומר לחברו השאילני שוקת זה ונפל אינו יכול לחזור ולבנותו, אמר לו השאילני שוקת סתם ונפל חוזר ובונהו וכו׳ (טוש״מ שמא). — ואמר המשורר: ענן עיני לאט יזיל דמעות, ואך המה בדם לבי מהולות, כאלו שקתות מים בקרבי, וראשי ים ובצלעי מצולות (רמב״ע, מעונות, ברודי א, קט).

א. שֵׁר [4], ש״ז, מ״ר שֵׁרוֹת [5], —טבעת, צמיד חזרוע, Ring, Armspange; anneau, bracelet; ring, bangle: ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים וכו׳ הנטפות והשרות והרעלות (ישעי׳ ג

---

1) [אולי גם בהשפעת הדמיון אל השקה, מן שקה.]

2) [בערב׳ שָׁאקִיָה a), ועי׳ שקה, הערה.]

3) [כנראה נאמר בנפרד שְׁקָתוֹת, כדגמת כְּתֻנּוֹת עור על יד כְּתֹנֶת, כָּתְנֹתָם, וכן במשנ׳ מנק׳ ליוורנו (פרה ה ח): שתי שְׁקָתוֹת, ונרפתה האות ק בשוא, כדגמת יִקְחוּ, ועוד. וברמב״ם הלכ׳ פרה אדומה ט י, דפוס ורשה: שתי שוקתות, אולי בטעות המעתיק. ורד״ק במכלול ואחרים גוזרים שְׁקָתוֹת מן שֶׁקֶת (שאינו בלשון), אך למעשה מרבות בלשון המלים, הבאות במ״ר במשקל שונה מן היחיד, כגון בֵּן—בָּנִים, עִיר—עָרִים, חֶרֶט—חֲרִיטִים, ועוד.]

a) ساقية

---

1) [עי׳ בהערה שלפני זו.]

2) [כהגהת הגר״א וכן בב״י, כהערת ליברמן, תוספת ראשונים למקום ובמהד׳ צוק״ם ובדפוסים: שוקעת.]

3) [נ״א: של טיט.]

4) [מלה זו, ששרשה שור או שיר (ועי׳ גם שַׁרְשֶׁרֶת), באה גם באשור׳ שׁוּר, שׁוֹר וכד׳ ובמבטא של אשור שֶׁמֶר וכד׳, ואף סֶמֶר, בארמ׳ ובסור׳ שירא, שירתא, ערב׳ שִׁוָאר a) באותה משמ׳ בבעבר׳.]

5) [ויש גוזרים צורה זו מן שֵׁרָה, ועי׳ גם שם.]

a) سوار

יח–יט). — ובתו"ם, גם במשמ' שרשרת שעל צואר הבהמה, ומ"ר שריב: יוצא הגמל באפסר וכו' וסוס בשיר וכל בעלי השיר יוצאים בשיר[1] ונמשכים בשיר[1] (שבת ה א). המוכר שפחה לחבירו מכר כלים שעליה וכו' אבל לא מכר לא את השירים ולא את הנזמים ולא את הטבעות ולא את הקטלאות שבצוארה (תוספתי ב"ב ד ג). כל תכשיט בהמה כגון השירים הנזמים והקטלאות והטבעת טהורין (שם כלים ב"מ א יג). בו ולא בצואה שעליו ולא בקילקים שעליו ולא בשירים ולא בנזמין ולא בטבעות וכו' (ספרא מלורע זבים פרק ד). יוצאין בקמיע מומחה בין בכתב בין בעשבים ובלבד שלא יתננו לא בשיר ולא בטבעת (ירוש' שבת ו ב, וכעין זה בבלי שבת סא.). השירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הניטלים בחצר (שבת מו., מו"ק יב:). עשה לי שירים ונזמים וטבעות ואקדש לך כיון שעשאן מקודשת (ר"מ ב"ק לט. וקדוש' מח.). — ובסהמ"א: נמשכין, שמושכה (את הבהמה) ברצועה הקבועה בטבעת השיר (רש"י, שבת נב.). טבעת השיר של בהמה הואיל והאדם מושך בה את הבהמה מקבלת טומאה (רמב"ם, הלכ' כלים ח ט). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שירות נטיפותי וכל סהר שבום, מהם יָבוּם זה פעמים ביבום (רסע"ג, אויה לי, סליח' לת"ב, סדור רסע"ג, שכב). — ועי' שֵׁרָה.

ב. *שֵׁר,[2] ס"ז, כמו שְׁאֵר בשר, גוף Fleisch, Leib; chair, corps; flesh, body: טוב מסכן וחי בעצמו מעשיר ונגע בבשרו, חיי שר[3] אויתי מפז ורוח טובה מפנינים, אין עושר על[1] עושר שר[2] עצם ואין טובה על טוב לבב (ב"ס גני' ל יד–יז).

שֹׁר, ס"ז, כנ' שָׁרְךָ, שָׁרֵךְ, — טבור, חבל הטבור, Nabel(schnur); nombril, cordon ombilical; navel (-string): ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שָׁרֵּךְ ובמים לא רחצת למשעי וכו' (יחזק' יז ד). — ובמשמ' בשר וגוף בכלל[3]: רפאות תהי לְשָׁרֶּךָ ושקוי לעצמותיך (משלי ג ח). — ובתו"ם: כיון שהיתה אחת מהן יולדת ביום היתה אומרת לבנה לך והבא לי צור ואני חותכת את שורך (מד"ר ויקר' ה). ועי' שֹׁרֶר.

א. שרב, ממנו *שָׁרַב, שָׁרָב, א. *שָׁרֵב.

ב. *שרב, ממנו ב. *שָׁרֵב, *שֵׁרוּב.

*שָׁרַב,[4] פ"ע, קל לא נמצא.

— התפ', *הִשְׁתָּרֵב, — תקפהו השרב: אל תאמר לו צא בהשכמה שיקפחוהו לסטים, צא בצהרים בשביל שישתרב (ספרא קדוש' פרשה ב, ויק, סח:). אחזו והעמידו בחמה ונשתרב, בצינה ונצטנן (שם אמור פרק כ, שם, קד:).

---

1) [נ"א בשר.]

2) [אין מלה זו אלא כתיב אחר במק' שְׁאֵר, ובכתיב שר באה המלה, שלא כנקוד המסרה, גם בלשון המקרא, כדעת רבים, במשלי ג ח: רפאות תהי לשרך (הנקוד: לְשָׁרֶּךָ, עי' שֹׁר) ושקוי לעצמותיך. אבל גם במשלי כה כ, חמץ על נתר וְשָׁר בַּשִּׁרִים על לב רע, הכונה, כדברי העורך בספרו משלי שלמה 59 וכו': וּשְׁאֵר בְּשָׂרִים על לב רע, כלוי' הזמנת השונא לסעודת בשר, כדברי ההמשך בפס' כא וכו': אם רעב שנאך האכילהו לחם וכו' כי גחלים (אשר) אתה חתה (לסעודה), על ראשו (הם) וה' ישלם לך. ועי' בהערות שאחר זו.]

3) [בגליון: בשר, וגם: שאר, והבטוי הבא במשלי יד ל באותה משמ', חיי בשרים לב מרפא, בתקבלה אל ורקב עצמות קנאה, מוכיח, כי למשמ' זו הכונה, ולא למלה אחרת כגון שֹׁר במשמ' בריאות מן שרר (כדעת מהדירי הספר), שאין לה עדות במקורות, אעפ"י שמצד הענין הכונה היא לגוף בריא.]

1) [העולה על.]

2) [גם כאן בגליון: שאר. והכונה: עושר שב(בריאות) שאר ועצמות.]

3) [משמ' זו היא הנדרשת כאן, כדעת רבים, שלפיה כנראה מוטב לנקד לְשֵׁרֶךָ, ז"א לשארך, לבשרך, ועי' בערך ב. שֵׁר. ותמה על הנקוד המסרתי, כי הוראת טבור של המלה יוצאת ברורה כל צרכה מן הכתוב ביחזק' יז ד. אמנם ביתר הלשונות השמיות אין עדות לשמוש השרש שר(ר) במשמ' טבור.]

4) [גם בארמ' ובסור' שרב במשמ' היה יבש וחם, ואולי קרוב השרש אל צרב, ועי' בהערה שאחר זו.]

שָׁרָב [1], ש"ז, — אויר חם, רוח צח במדבר, Wüsten-wind; vent dudésert; desert wind: **לא** ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שָׁרָב ושמש (ישעי' מט י). — וכמשמ' מקום השרב, ארץ מדבר: **והיה השָּׁרָב** לאגם וצמאון למבועי מים (שם לה ז). — ואמר בן סירא: הלא שרב ישחית טל כן דבר טוב ממתן (ב"ס גני' יח יח, מהד' סגל, קי). מרפא כל מערף ענן טל פורע לדשן שרב (שם מג כו, רסט). הצד חגבין בשעת הטל פטור, בשעת השרב חייב, אלעזר בן מחבאי אומר אף בשעת השרב אם היו מקלחין פטור (תוספת' שבת יב ה). עור שעשאו שטיח להיות נותנו על לבו בשעת הקציר מפני השרב (שם כלים ב"ב ד ד). מתריעין על השרב (ר' שמואל בר נחמן, ירוש' תעני' ג ו). ואם היתה העצרת ברורה זרעו חטים וכיתן, ולא ידעין אם ברורה בטל ואם ברורה בשרב (שם קנים' י ג). שהחמץ יפה לשרב (שבת קיג:). בריית כר.תה למים שאפי' בשעת שרב רוחה שויפה (ר' חגי בשם ר' פדת, מד"ר בראש, ג). ריב"ל סליק לרומי חמא תמן עמודים מכוסים בטפיטין, בצינה שלא יקרשו ובשרב שלא יתבקעו (שם שם לג). כבר הכר מצוי ועונת הגשמים עברה ועדיין השרב לא בא (שם שם פג). מה שושנה זו יוצאה עליה שרב הרי היא כמושה (שם ויקר' כג). שכן דרך הקוצרים להיות טובלין פתן בחומץ בשעת השרב (שם שם לד). לא הוציאו אלא בחדש כשר לצאת, לא בתמוז מפני השרב ולא בטבת מפני הצנה (שם במד' ג). מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב, ולמה כן לפי שאין לו צל לישב בצילו (ר' הונא ור' אחא בשם ר' יוסי בן זמרא, שם שה"ש ב, כתפוח בעצי היער). ומעשה בקוצר אחד שהיה מעמר וקוצר בבקעת בית כוזבא, כיון שבא השרב נטל עשב וקשרו בראשו (תנחומא חקת ה). — ובסהמ"א, גם בבנויים ובמ"ר, ואמרו פיטנים ומשוררים: תשלג שרבי חקתך הרחבה (רסע"ג, אזכי אש אוכלה, אזהרות, סדור רסע"ג, רה). לשמרך כבוא קרח בליל ולשמרך ביומם מן שרבים (ר"ש הנגיד, שמואל קדמה, בן תהלים' הברמן, 60). לבבי חם וכבני שרבי (יהודה בן יצחק אברבנאל, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, ריט).

1) [בערב' בא שַׂרָאבa) במשמ' אויר מדברי בעת החם, Fata Morgana.]

a) سراب

א. *שָׁרָב, פ"ז, — שָׁרָב, ואמר הפיטן: חבלתי ככה בשרב בדבר וברעב ובחרב (אמתי בר ספטיה, אהבתיך, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, ג).

ב. *שָׁרָב [1], ש"ז, — משקה: ואם הוא תחלת החולי צוהו להקיזו מדמו והשקהו שרב העשוי מן הפאפיור [2], שהוא שרב אדורמידיראש (ר' זבאלרה, מלאות השמן, בקי' טעמועים, דודזון, 171).

*שִׁרְבֵּב, פ"י, — משך והוריד למטה [3], hinunterziehen; tirer en bas; to draw down: אזל (עוג מלך הבשן) עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיני' להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב שיני רשעים שברת וכדרבי שמעון בן לקיש וכו' אל תקרי שברת אלא שרבבת [4] (ברכ' נד:, ועי' גם מגלה טו., סוטה יב:, מד"ר שמות ח, ילק' תהלים תרמ"ה, מדה"ג

1) [מלה שאולה מן הערב' שָׁרְבa), משקה, הנגזר מן הפעל שָׁרִבa), שתה.]

2) [מאז כתב העורך את הערתו על מלה זו בעמ' 4916, התברר כי עקר השם בשתי מלים עבריות במשמ' פיפי יאור, ז"א סיבי יאור, וזה מקור השם papyrus שאינו במקורו יוני או מצרי אלא כנעני—עברי, וכן בא באותה משמ' בכתובת הכנענית בארונו של אחירם: והא. ימח. ספרה. לפפ. שבל. שפרושו: והוא יִמָּחֶה ספרו (ספר החיים) ויהיה שוב לפיפי שבלת, לפיפי יאור, כאמור בהערת העורך ב. שבלת, 6850. וכעין זה העיר המחבר בעמ' 3653, כי „פי יאור" (ישע' יט ז) פרושו papyrus.]

3) [פעל שאול מן הארמ' שבתו"ם באותה משמ', צורת שפעל מן רבב, אבל לא מן רבב במשמ' גדל וכדו', אלא כל הצורה, הבאה רק בלשון הבבלי, שאולה היא מן האשור' שֻׁרְבֻּב (מן רבב בטשמ' שפלות), השפיל, כגון בדברי חגלת פלאסר (עי' במלונים אשוריים), הקורא לעצמו משמקט לא מַגִרֵי, מְשַׁרְבִּב כָּלִשׁ מַלְּתַּרְהִי, כלו' מפיל את שאינם אוהדים, משפיל כל העציים.]

4) [במקומות אחרים בא בנ"א: שריבבת, ואינו עקר.]

a) شرب

מוז ג ס). —ובסהמ"א: ואני קבלנו מרבותינו כי נטויות היו (חבילות) מערב שבת וכו' ובבקר הי' משפיעין ומשרבבין אותן למטה (ר"ח, שבת קלח:). בשעה שבא עשו לקראת יעקב וכו' אמר יוסף רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי, יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה (רש"י, בראש' מט כב, ע"פ מד"ר בראש' עח). — ואמר הפיטן: מרכבות יוקש מוטות ומשתמטות מלהב מרוץ, סגניות ערבב בשרבב טעונות לרוץ (מאיר ברבי יצחק, ויושע, יוצר לשבת א' אחה"פ [1]).

— התפ', *השְׁתַּרְבֵּב, נִשְׁתַּרְבֵּב, — נמשך למטה: וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ וכו' מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם וכו' (סוט' לה.). תנא השרוע והקלוט, שרוע שנשתרבב לו יריכו (בכור' י.). — ובסהמ"א: כשבא לנוטלה (את הפוגלא) אם אוחזו בעלים ומושך הראש ומסלקה זהו מסעלה למטה אע"פ כשמגביה התבן והעפר משתרבב במקומן ויורד שרי (ר"ח, שבת קכג:). ולא תצא אשה במנעל מרופט רפוי שמשתרבב מן הרגל (תוס', שם קמא:). מיכן ששפתותיהן של זקנים מתרפטות, פי' מתרפטות משתרבבות והוא מתרופפות וכו' (תוס', שם קנב.). מגביהין אותה (את האבן) שניהן למעלה ומניחת האחד ביד חבירו וכיון שאין בו כח להורידה מיד משתרבבת מידו ובאה עליו בכח (תוס', סנה' מה:). גזרו: שנית גזר על כל הגשמיים שיהיו מצטמקין על ידי הקור ומשתרבבין ע"י החום (לפין, אגרות חכמה, מודע לבינה). — ונשתרבבו הדברים, נתרבו [2]: ונשתרבבו הדברים להורות כי תכלית צאת ישראל ממצרים היה מתן תורה (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה ד, יג). וביותר משנתרחבו ונשתרבבו המותרות (ר"א לויפל, שלום על ישראל ג, יג.). — ונשתרבב המנהג: שבכמה קהלות נשתרבב המנהג הרע והביש, ליקח מעות קבורה כרצון איש ואיש בלי קצבה (פנקס ועד ארבע ארצות, בנה הלה, 240).

[1]) [ויש שמשתמשים במלה זו בדבור במשמ' הכנים דבר שלא במקומו, וכן מובא הפעל בכמה מלונים, אבל לא נולד שמוש כזה אלא ע"פ השפעת ערבב, ואין לו יסוד במקורות.]

[2]) [כנראה ע"פ הבנת הפעל כלשון רבוי ורבבה.]

—פע', *שֻׁרְבַּב, ביני משרבב, — תלוי ומורד למטה: קריתא, צעיף על ראשה (של הכלה) משורבב על עיניה (רש"י, כתוב' יז:).

א. *שִׂרְבֵּט, פעל אחד, או פעלים שונים, שלא נתבררה הוראתו או הוראתם המדויקת[1]:

אף אינו כופה לעשות בפשתן מפני שמסרית את הפת ומשרביט[2]) את השפתים (ר' יהודה, תוספת' כתוב' ה ז). אין משרבטין את הבהמה[3]) ואין נופחים בקרביים ואין מטילין בשר בתוך המים (שם ב"מ ג כט). מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אילים מאדמים (ירוש' שבת ז ג). — ובסהמ"א: אין משרבטין את האדם במים של

[1]) [בהמשך מובאים כאן המקומות מתו"ם וכן מפרושי המפרשים, אך אין לראות את דבריהם אלא כהשערות. צרוף זה של אותיות, שרבט, בא כפעל גם בארמ' שבתו"ם (שבת לז.) על דברי המשנה המוציא וכו' את החי במטה פטור וכו': לימא מתני' ר' נתן הוא ולא רבנן דתניא המוציא בהמה חיה ועוף לר"ה בין חיין ובין שחוטין חייב רבי נתן אומר על שחוטין חייב על חיין פטור שהחי נושא את עצמו אמר רבא אפילו תימא רבנן ע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' נתן אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו אבל אדם חי דנושא את עצמו אפי' רבנן מודי וכו', ע"כ. ומן הענין יוצא שהכונה כאן, שבהמה חיה ועוף, בנגוד לאדם, אינם נושאים את עצמם וכאלו מרפים את עצמם שלא ללכת אלא כשאדם מוליך או מוביל אותם. ואך בקרוב פרש רש"י: משמטים כלפי מטה ומכבידין עצמן להשמיט מיד הנושאן ע"כ. ועל כל פנים אין פרוש כזה מתאים למקומות המובאים בתו"ם בעבר', כמבֹאר לקמן. ומה שמשוה בעל ערוך השלם בערך שרבט וז"ל: נ"ל מל"ע שרבט[a]) פשט לארכו ע"כ אינו מכֻון, הואיל ולפי המלונים הערבים אין הפעל משמש אלא בצרוף שְׁרְבְּטַת אלבטיח'ה, צארת דקיקה טוילה[b]) כלו' יצא האבטיח (כגדולו) דק וארוך, ואין לוה ענין לכאן.]

[2]) [רש"י (כתוב' סה:): ומשרבט, פושטן כמין שרביט עד שנעשין גדולות.]

[3]) [רש"י (ב"מ ס:): שזוקף שער הבהמה כשרביט שתראה שמינה.]

[a]) سربط الب

[b]) سربطت البطيخة صارت دقيقة طويلة

חורין [1]) כדי שיתפח ויראו פניו שמנים (רמב"ם, מכירה יח ג).

ב. °**שַׁרְבֵּט**, פ"י, — רשם קוים וסימנים בלי לתת להם צורה של אותיות וכדו', נוהג בספרות ובדבור.

שַׁרְבִיט, שַׁרְבִט [2]), ס"ז, — שבט המלוכה שביד המלך, Zepter; sceptre: אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית וכו' לבד מאשר יושיט לו המלך את שַׁרְבִיט הזהב וחיה (אסתר ד יא). ויושט המלך לאסתר את שַׁרְבִיט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש הַשַּׁרְבִיט (שם ה ב). ויושט המלך לאסתר את שַׁרְבִט הזהב (שם ח ד). — ובמשמ' קלח של צמח על עליו ופרחיו, בפרט של תמר, Blütenstiel; tige florale; flower-stalk — ואמר ב"ס: עקר תחבולות לבב ארבעה שרביטים [3]) יפריות (צ"ם גני' לז יז). — ובתו"מ: אין רוכבין על סוסו (של המלך) וכו' ואין משתמשין בשרביטו וכו' (סנה' ב ה). נטל ממנה (מע"ז) מקל או שרביט אפילו עלה הרי זו בטלה (ע"ז ג י, וכעין זה ספרי דברי לו). שרביט של תמרה שריקנו טהור וכו' וכן בקטניות שרביט שריקנו טהור (עוקצ' א ה). אין נוטעין שרביט של רימון ולא עוקצין של רימון בצד סדין של שקמה (תוספת' כלאי א י). לא יאגדנו (את הלולב) ביום טוב אבל נוטל הימנו שרביט ואוגדו (שם סוכה ב י). האומר הרי עלי שרביט מלא קומתי מביא מלא קומתו שרביט שאינו נכפף (שם ערכי ג א). אלא כיון שהיתה (הסוטה) שותה פניה מוריקות ועיניה בולטות וכמין שרביטין היו מורקים בה (ספרי במדי ח). מלך בשר

1) [ז"א: סובין, ע"פ הגמ' ב"ם ס:.]

2) [המלה, שאינה באה במקרא אלא במגלת אסתר המאחרת, שאולה היא כעבר', כנראה דרך הארמ', מא'שורי שַׁבִּיט, בשִׁמּוּם (dissimilation) של ב כפולה שהפכה רב, כדגמת כרסם ועוד. והעירו החוקרים כי גם בקופטית בא שַׁרְבוֹת, הֶרְבוֹת על יד שְׁבוֹת במשמ' שבט ומקל. ואפשר שעקר שמוש המלה בשרביט של צמח, עי' לֵו, Flora II, 383.]

3) [כך בכי"ד ובגליון, בנ"א: שבטים (ועי' סגל, צ"ם השלם, רמ).]

ודם אין משתמשין בשרביטו והקב"ה מסר שרביטו למשה שנא' ויקח משה את מטה האלהים בידו (מד"ר שמות ח). מה הגפן הזו שרביט אחד יוצא ממנה ומכבש כמה אילנות כך ישראל צדיק אחד יוצא מהן ושולט מסוף העולם ועד סופה הה"ד ויוסף הוא השליט (שם ויקר' לו). אמר לו (לר' חנינא) כתיב הרועה בשושנים אין שרביטו של הקב"ה ממשמש ובא אלא בבני אדם שלבם רך כשושנים (ר' יוחנן, שם שה"ש סדרא מניכא, דודי לי). ומעשה בר' יהודה בר' אלעי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה ואחז בידו שרביט [1]) של הדס והיה משנין עד שעברה כלה מלפניו (אדר"ן, סכטר, 6). — ובספהמ"א, גם במשמ' תרמיל של קטניות וכדו': ומהו מולל כגון אם בא לאכול הזרע מולל השרביטין שהזרע בתוכם (רמ"י, סנה קכח.). ושער של אפונין, שרביטין של קטנית שהקטנית גדל בהם (תוס, שם קמג. וכן ר"ן על הרי"ף, שם). — °ובכנוי לאבר הזכרות: יש מהם (מבה"ח) אשר שרביטם ארוך ויש מהם שרביט בינוני ואשר שרביטם ארוך יולידו מעט וכו' (ר' גרשון בן שלמה, שער השמים ד א, עו.). אך הזכר יוציא שרביטו וישליך זרעו בנקבה מהר כמין הצפור (תוס, שם שם, עז:). — °ושרביט של אש: ויש בידו (של טהריאל) שרביט של אש וגם יש לו משרתים וכלם שרביטי אש בידם וטעם שרביט ופירושו אשר כל אחד ואחד מהם הוא שר בשם שיש לו שם ביט במצחו (עמה"מ, עולם הבריאה, יא). — °ושרביט, במשמ' המקל של התף (ר"א מטער אריה, שלטי הגבורים, ה, מובא בלשוננו יג, 144). — ואמר המשורר: פניני שיר אשר לבי חריטן וכו' קרב הנה קרב השר שמיאל, והגיע בשרביטן ושבטן (ר' יצחק אבן עזרא, פניני שיר, מער השיר, 159). גופה רטב ולח בשרביט בדלח (ר"י חריזי, כאם הימן, שם, 180).

°**שַׁרְבָל**, עי' שַׁרְוָל.

°**שרגיון**, עי' א. סִגָּרוֹן [2]) 3962.

1) [אך שם שנויי נוסח, וצ"ע.]

2) [המחבר ראה מלה זו כעברית, כמבֹאר בהערתו עמ' 3962, אבל אחרים סוברים, שלפנינו מלה

א. שרה[1], מִמֶּנּוּ א. שָׂרָה.

ב. שרה, מִמֶּנּוּ מִשְׂרָה, ג. *שָׂרָה, א. *שְׂרִיָּה.

ג. שרה, מִמֶּנּוּ *הַשְׂרָאָה, ד. *שָׂרָה, שְׂרִיָּה, ב. *שְׂרִיָּה.

א. שָׂרָה, קל לא נמצא במקרא[2].

— פִּעֵ׳, שֵׁרִיתִךָ[3], — חנך וקדש[4], ;weihen ; consecrer ;consecrate : אמר יי׳ אם לא שֵׁרִיתִךָ[3] לטוב אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב (ירמ׳ יט יא).

ב. שָׂרָה, ש״נ, רק כנ׳ שָׂרוֹתֶיהָ, — מלה לא ברורה בהוראתה[5] : עלו בְשָׂרוֹתֶיהָ ושחתו וכלה אל תעשו הסירו נטישותיה כי לוא להי׳ המה (ירמ׳ ה י). — ובסהס״א, במשמ׳ חומה, ואמר המשורר : רוצה מידעי לבית ארמון עמי וגם נעל בשרותיו (רמב״ע, הענק ב, ברודי, סל).

שאולה מרומ׳ או יונ׳. ואפשר שיש כאן בטוי שנהג בצורה כגון conscribere se segregatum regi (? כלו׳ מְפֹרָשׁ, מְיֻחָד), וצ״ע.]

1) [עי׳ בהערות למלים הנזכרות לקמן.]

2) [אין לראות צורת פֹּעל מן שרה במלה יִשְׁרֵהוּ שבאיוב לז ג : תחת כל השמים יִשְׁרֵהוּ ואורו על כנפות הארץ, אלא ישרהו היא צורה בכני׳ מן יָשַׁר, כדגמת אִמְרוֹ מן אָמַר, והכונה היא כי ישרהו ואורו (וי״א אורים ותומים) של האל פרושים הם בענני השמים שהאל דן בהם את האדם, ועי׳ בפרטים בפרוש העורך משנת תשי״ד על כתוב זה.]

3) [כך קרי, כתיב : שרותך.]

4) [גם באשור׳ כבלשון המקרא בא הפעל רק בבנין זה ובמשמ׳ זו, המתאימה כאן, בצרופים כגון : אנַ חדת ורשת אשרש, כלו׳ בחדוה וששון חנכתי אותו (את ההיכל), ומכאן תַּשְׁרִית במשמ׳ חנכת הבית וההיכל, הבא לשמש גם כשם לחדש השביעי, שהשאל בצורה תשרי גם לעבר׳ וארמ׳. המתרגמים והפרשנים התקשו במלה, השבעים תרגמו אותה כלשון יָשׁוּר (κατευθυνόντων), והירונימוס בעקבות מוריו היהודים reliquiae tuae, שאריתך, וקרוב לכך הסורי, בשלילה: לא אשבקך בטבתא אלא אפגע בך בעל דבבא, ת״י : אם לא סופך יהא לטב ; ואלה דברי רש״י : שריתיך, השארתיך ל׳ שארית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתרו ל׳ התרה וכו׳, וגם רד״ק, המביא לדמיון הכתיב מדהי״א יב לח : כל שֵׁרִית ישראל, מזכיר שני פרושים אלו. ואלו כמה מן החדשים הציעו תקון, ללא צרך. ולפי הנאמר כאן צדק הקרי כנגד הכתיב שרותך.]

5) [התרגומים הקדומים והפרשנים ראו כאן לשון

ג. *שָׂרָה[1], פִּי׳, הרטיב דבר במים, ;aufweichen ;détremper ; to soak : בית שמאי אומרים שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה ובית הלל אומרים שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה (מע״ש ב ד, עדי׳ א ח). אין שורין דיו וסממנים וכרשינים (שבת א ה). אין שורין את החלתית בפושרין וכו׳ ואין שורין את הכרשינין (שם שם). כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת (שם כב ב). אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין, האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ (פסחי׳ ב ז). אפילו שרה פתו ביין ויש בו כדי לצרף כזית חיב (ר״ע, נזיר ו א). אין שורין טיט ברשות הרבים (ב״מ י ה). המים שנפסלו וכו׳ עשה בהם מלאכה או ששרה בהן פתו

שור וחומה, כשבעים : προμαχῶνας (בצורי החומה), וולג׳ muros, הסורי בשוריה, ריב״ג : חומותיה, ועוד, אבל כנגד זה רש״י וז״ל : ל׳ מישור ומנחם חברו ל׳ חומה עם אדלג שור (תהל׳ יח) אך לא יתכנו נטישותיה וכו׳ שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור. ואני אומר שרותיה ל׳ שורות הכרם וי״ת בשרותיה בקרוהא ונטישותיה בירניתהא ע״כ. ואין דברי ת״י אלא תרגום הענין ללא ברור המלה. ואמנם צדק רש״י בזה, שהענין דורש כאן בטוי המורה על מטע הגפן, שיש בה גם נטישות (השוה ישע׳ יח ה, ירמ׳ מח לב, על גפן, וגם ישע׳ טז ח : שלחתיה נטשו עברו ים), אלא שבנגוד לנטישות אולי הכונה לשרשים, ואולי צ״ל ממש : בשרשיה. ואין ללמוד מלשון „עלו ב״ שהכונה לראש הצמח, אלא שהמטע הוא נטוע בהר, ודומה לבטוי זה בישע׳ כז ד על כרם חמר : אפשׂעה בה אציתנה יחד, וצ״ע. ואין וכלה אל תעשו כאן וככמה מקומות אחרים לשון חיסה על חלק ושארית, אלא אַל תעשו פרושו : לאַל תעשו, תשמידו.]

1) [פעל זה ושרשו באים כלשון רטיבות בארמ׳ ובערב׳ במבטא תרא, תָרי a), ואין להם קרבה אל שָׂרָה כלשון התרה ותניה.]

a) ترا، ثرى

פסולין, שמעון התימני אומר אפילו נתכון לשרות בזה ונפל לשני כשרים (ידים א ג). מים ששרה בהן כבשין שלקין ותורמוסין אם יש בהן בנותן טעם סותרין (תוספת׳ תרומ׳ ז יג). מביא אדם עפר וצוברו על פתח ביתו ברשות הרבים לשרותו לטיט (שם ב״מ יא ו). מה ת״ל וכל משרת ענבים לא ישתה, אלא שאם שרה ענבים ושרה פיתו בהן ויש בהן כדי לצרף בהן כזית חייב (ירוש׳ ערלה ב ו). שרה שעורין במים אם נתבקעו הרי אלו אסורות, שריין בחומץ מותר (שם פסח׳ ב ז). יין קפריסין למה היא באה שבה שורין את הצפורין (שם יומא ד ה). מטפחת היה לו בערב יום הכיפורים ושורה אותה במים וכו׳ (יומא עט.). י׳ כוסות תקנו חכמים בבית האבל וכו׳ שלשה בתוך אכילה כדי לשרות אכילה שבמעיו (כתוב׳ ח:). — ובינוני פעול, שָׁרוּי: יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח (תוספת׳ פסח׳ א לא). שמן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע הרי זה בעל מום למזבח (שם מנח׳ ט ח). ויש מגופה נשרית אלא רואין אותה כאילו היא שרויה (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). יוצא הוא אדם ידי חובתו ברקיק שרוי וברקיק מבושל שלא נמחה (שם פסח׳ ג א). המוציא סמנים שרויין כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא (שבת ל.). — ואמר המליץ: ואתה שבת מפני נעורת שרויה ומה תעשה אל זרוע נטויה (מעשה הרב דון ר׳ יצחק אברבנאל, מספר דברי חכמים, מח).

— נפע׳, *נִשְׁרָה, — נטבל ונרטב בנוזלים: אין שורין דיו סממנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום (שבת א ה). מי שנשרו כליו בדרך במים מהלך בהן ואינו חושש (שם כב ד). אין מביאין מן הגרגרים שנשרו במים (מנח׳ ח ג). הזוב והניע והרוק וכו׳ מטמאין לחין ואין מטמאין יבשין ואם יכולין להשרות ולחזור לכמות שהן מטמאין לחין ומטמאין יבשין (נדה ז א). ויש מגופה נשרית (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). כל שנותנין לתוכה מלה והיא נשרית זו היא מי מלח (רב חונא, שם שבת יד). והלא כמה גשמים יורדין ואין פי המגופה נשרית (מד״ר ברא׳ יג). — ובספה״א: ואילו היה כן היה אומר משרת צמוקים לפי שענבים אין דרכן לישרות (דונש, תשו׳ על סעדיה 59).

ד. שָׂרָה, פ״ע, — התיר ופרק את המשא, חנה במקום [1], lagern; camper; to camp:

אין הברכה שורה אלא במעשי ידיו של אדם (תוספת׳ ברכ׳ ז ח). שיירא ששרתה בבקעה והקיפוה בגמלים ובעביטין ובאוכפות ובשקים ובקנים ובקולחות וכו׳ (שם עירוב׳ ג א). שיירא ששרתה בתל גבוה עשרה ובנקע עמוק עשרה טפחים ובגינה מוקפת שלשה טפחים מטלטלין בתוכה (שם שם ג). שורין בכל מקום ומקום שנהרגין שם נקברין (ר׳ יהודה בן בתירה, שם שם ו). ויברך אותם משה, מה היתה ברכה שברכן, אומר להם תשרה שכינה על מעשה ידיכם, ר׳ מאיר אומר כך ברכן וכו׳ כשם שנתעסקתם במלאכת משכן ושרת שכינה על מעשה ידיכם כך תזכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכינה על מעשה ידיכם (שם מנח׳ ז ח). וכי מאין ידעו ישראל מה חשב עליהם פרעה במצרים, אלא רוח הקדש שרתה עליהם (מכיל׳ בשלח, מסכתא דויהי ז). משל לאנטיקיסר שהיה מקדים חיילותיו מתקן להם מקום שישרו כך היתה השכינה מקדמת לישראל ומתקנת להם מקום שישרו (ספרי במד׳ פב). מפני מה זכה בנימן שתשרה שכינה בחלקו, משל למלך שבא אצל בניו לפרקים כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה, קטן שבכולם אמר אפשר שמניח אבא אחיו גדולים ושורה עמי (שם דבר׳ שנב). יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית שואבה ושרת עליו רוח הקודש, ללמדך שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח (ר׳ יונה, ירוש׳ סוכ׳ ה א). בקש (משה) שתשרה שכינה על ישראל (ר׳ יוחנן משום רבי יוסי, ברכ׳ ז.). עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל (שבת כב:). אוכלין ומשקין תחת המטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן (פסח׳ קיב.).

[1] [עקר משמ׳ הפעל והשרש הוא כלשון התורה, כבארמ׳ (עי׳ דני׳ ג כה ועוד) שממנה הפעל שאול בעבר׳ שבתו״מ. ואין שמושו בלשון חניה אלא קצור לשון במשמ׳ התיר, פרק ופתח את משאו לשם חניה, כשמוש הפעל חַלַּ[a] התיר, פתח וגם חנה בערב׳. וממשמ׳ זו של פתח נולדה בשני הפעלים גם משמ׳ זו של החל, התחיל בעבר׳, וכן שְׁרִי, התחיל בארמ׳.]

[a] حلّ

למלך שהיה בנו הולך למדינת אחת, הלך ושרה אצל עשיר אחד (מד"ר שמות כ). ככר הייתי שורה עם הרשעים בגיהנם (שם ויקר' יז). עכשיו עתידה המחלוקת להנתן בין השבטים אם אני אומר לשבטו של יהודה שישרה במזרח והוא אומר אי אפשי אלא בדרום (שם במד' ב). דייתיקי יש בידך מיעקב אביהם היאך לשרות בדגלים (שם שם). אמר משה מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתוכו (ר' יוחנן, שם שם יב). — ובספה"ח: איכן דרכן שלזאבים להיות שורין, בחורשין (מדה"ג בראש' מט כז, מר"ב ליום, שחם). כי הגורם הגדול אל הנבואה וסבת חול רוח הקדש ושרות השכינה על הראוים היה הארון והכרובים (ר"י ן' גבאי, עבודת הקדש, חלק סתרי התורה כד). — וביחוד פעו', שָׁרוּי, במשמ' שׁוֹרֶה: חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד בש"א ערוב לכל חבורה וחבורה ובה"א ערוב אחד לכלן ומודים בזמן שמקצתן שרויין בחדרים (ערוב' ו ו). הרי הוא כשרוי עם נחש בכפיפה אחת (תוספת' דמאי ג ט). אין דור יתום שר' אליעזר בן עזריה שרוי בתיבו (שם סוטה ז יב, ועוד). כשישראל שרויין בצרה ואומות העולם שרויין בשלוה אומרין עורה למה תישן יי' (שם שם יג ט). מצרים [שהיו] שרויים באפלה רואים את ישראל [שרויים] באורה (מכי' בשלח מסכ' ב פרשה ד). לא יאמר לו היכן אתה שרוי במקום עבודה זרה פלונית (שם משפטים, מסכ' דכספא פרשה ב). אלו לא היה סיחון קשה ושרוי בחשבון, קשה היה (ספרי דבר' ג). שיהו אומות העולם שרוים בטובה והם שרוים בצער (שם שם מג). מעשה בר' אלעזר בן עזרי' ור' ישמעאל שהיו שרויין במקו' אחד (ירוש' ברכ' א ו). עד מתי בעלי שרוי בתוכך ואני יושבת עגומה בביתי (שם סנה' ו ט). השרוי בתענית מהו שיטעום (ברכ' יז.). בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול (שם נט.). בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן (ר' יהודה, תעני' יד:). כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה (יבמ' סב:). כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון (ר' אלעזר, כתוב' קיא.). מפני שחשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה (נדר' מ.). אמר להן (ר"ע) וכי מפני מה אתם בוכים, אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה (סנה' קא.) זה שרוי בקיצו של עולם וזה שרוי בקיצו של עולם (מד"ר בראש' מד). הולד שרוי במעי אמו (שם ויקר' יד). זכורה אני בטחון ושאנן ושלוה שהייתי שרוייה בו (שם איכה פתיח', ר' יוחנן פתח). — ובספה"א, במשמ' שהתירו את חרמו, שבטלו את חרמו ונדויו [1]: וכיצד מתירין הנידוי או החרם אומר לו שרוי לך ומחול לך, ואם התירוהו שלא בפניו אומר לו פלוני שרוי לו ומחול לו (רמב"ם, תלמוד תורה ז ד). והחכם או גדול השלשה אומר לו וככר נחמת והוא אומר לו הן, חוזר ואומר לו שרוי לך או מותר לך או מחול לך (שם שבועות ו ה).

—הפעי', *הִשְׁרָה, עשה שישרה דבר במקום, השכין אותו: דרבן [2]), שהוא משרה בינה בפרה (ירוש' סנה' י א). שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה את שכינתו על הר סיני (סוטה ה.). כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל (ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן, סנה' ז.). על כל שבח ושבח שישראל משבחין להקב"ה משרה שכינתו עליהם (מד"ר בראש' מח). למלך שהיתה לו בת יחידה והשרה אותה במבוי אחד (שם ויקר' כג). האלהים עתיד להשרות אתכם דגלים (ר' חמא בר"ח, שם במד' ב). השרה המקום לרוח מערב גרשון (שם שם ג). הריני משרה עליך רוח הקדש (שם שה"ש א, שיר השירים). עתיד הוא להשרות שכינתו ביניכם (שם שם א, עד שהמלך). שהיה בעליונים והשרה שכינתו בתחתונים (שם שם ו, חכו ממתקים). אמר הקב"ה שקדתי אני להשרות שכינתי בבית המקדש לעולם (שם איכה פתיח', רבי אלכסנדרי' פתח). מי יתנני כשנים הראשונים שהיה מקדש בנוי ובתוכו אתה יורד משמי מרום ומשרה שכינתך עלי (שם שם, רבי יוחנן פתח). השרתי שכינתי למטה בשביל ישראל (שם

---

[1]) [ע"פ הארמ' שרי, מן שרא. התיר. אין הפעל במשמ' כזו בדוגמה מסמכת בעבר' שבת"ם. גם מאסרם (קדוש' יג:): היא אסרה והוא שרתה כנראה בארמ' הוא ולא בעבר'.]

[2]) [כאלו דרבן לשון דירה טבינה.]

פס). מדת בשר ודם, בונה פלטין ומשרה דיורין בדיוטאות העליונות והתחתונות, שמא יכול הוא להשרות דיורין באוירה של פלטין, אבל הקב"ה משרה דיורין באויר, שנ' ועוף יעופף על הארץ (מסכת רבי אליעזר יא, ענעלאו, 208). — ובסמ"א, במשמ' התיר נדר, נדוי: וצוינו להשרות אסורו [1] לחבוש שברו (תגרות ר' שמואל בן עלי וגבי דורו, ש' אסף, תרביץ א ג, 24).

ה. שָׂרָה [2], קל לא נמצא.

— הפעי', *הִשְׂרָה, — תשרה את אשתו, צוה לאחר לתת את כלכלתה [3]: המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה משני קבין חטין או מארבעה קבין שעורים (כתוב' ה ח). מי שהלך למדינת הים וכו' ב"ד יורדים לנכסיו וזנין ומפרנסין לאשתו אבל לא בניו ובנותיו וכו' א"ר ששת במשרה את אשתו ע"י שליש, אי הכי בניו ובנותיו נמי, כשהשרה לזו ולא השרה לזו (שם קז.).

***שָׂרָה** [4], פ"ע, — כמו א. שָׁר: לאיל ולצבי צלצל ענבי, בנפשי ולבי רעלות ושרה, לעכבר נטפות לחתול צניפות לצב מעטפות לכלבי חגורה (מחב' כלב בן אליהו אפנדופולו הקראי, ש' ברכשטיין, HUCA 24, לט).

1) [ו"א: נדויו.]

2) [עי' בהערה שאחר זו.]

3) [לא התברר מקור הפעל ושמושו כל צרכו. אמנם יש משוים בארמ' שבתו"ב שירותא, שירו במשמ' אכל, ארוחה, וכן בא בסור' שְׁרוּתָא בתרג' של מנחה (שופט' ו יח) או ארחה (מ"ב כה ל; משלי יח יז) ושל היונ' ἄριστον, אריסטון, ארחת בקר, אבל אין גזירת הפעל מן השם הארמי או של השם מן הפעל העברי מסתברת. לפי הענין דרושה במשמ' הפעל הדגשת השלשה וההעברה ע"י הזולת או ההפקדה בידו, שאינה מתפרשת מגזירה כזאת. ואין זה ברור שבעצם משמ' הפעל כלול ענין המזונות, ואולי אין עקר הבטוי אלא שהשרה והניח (מלשון ג. שָׂרָה) האיש את אשתו בידי אפיטרופוס, וממילא שעליו לשלם את מזונותיה. ואמנם אף עצם הגרסה המשרה אינה נעלה מכל ספק, כי במקומה כתוב במדב"ם: המשדה את אשתו על ידי שלישי, והמהדיר מעיר בפרוש: כן הוא בכתיבת היד, וצ"ע.]

4) [ע"פ שָׂרוֹת שבישע' ג יט, ועי' שַׂר.]

***שָׁרוּב** [1], ש"ז, — כמו ב. שָׁרָב, משקה, ובפרט משקה מתוק: ומפני מה נתקן גופו (של האדם) מארבע פתוכים קלים שהם דם וליחה וירוקה ושירוב (ברכיה הנקדן, סולי גלגן. פסקה כד). יקח מיץ רמונים וכו' וישים בם סוכר ג' ליטרין ויבושל עד שיעשה שרוב (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה נתיב ד, האלטומכה).

***שַׁרְוָל**, שַׁרְווּל, ש"ז, — בית היד של הבגד, Ärmel; manche; sleeve: כף לוקטי קיצים טהורה וכו' והשרוולין [2] טמאים (כלים כו ג).

***שָׁרוּץ**, ש"ז, — שה"פ מן שָׁרַץ, כמו שְׁרִיצָה: ותעל הצפרדע וכו' ופשוטו י"ל שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות (רש"י, שמות ח ב). וכאשר נתן במים כח השרוץ לשרוץ נפש חיה והיה המאמר בהם ישרצו המים (רמב"ן, בראשי' א כו). כי ההפך המים לדם היתה יצירה חדשה וכן שרוץ היאור צפרדעים שילכו חוץ מן המנהג הטבעי (ר"י אברבנאל, ואלה, מכת כנים). ועי' רְחוּשׁ, 6531.

***שָׁרוּק**, ש"ז, — מנקד בשורק, נוהג בספרות ובדבור.

שְׁרוּקָה, ש"נ, סמי' שרוקת, — ועי' שְׁרִיקָה: לשום ארצם לשמה שרוקת [3] עולם (ירמ' יח יז).

***שֵׁרוּת**, ש"ז, — עבודה, שמוש, וביחוד עבודה במקדש, Dienst; service: מקיש ברכה

1) [מן הערב' שראב a), שממנה גם בשפת אירופה syrup וכד'.]

2) [במדב"ם שרבלין, וכן בפירוש הגאונים (הוצ' אפשטין, עמ' 70): והשרבלין פ' בעלי אומניות כשהן עושין מלאכתן ומעכבן בגדי בית יד שלהן ששמן בטוית כמאם ועושין כמין כים של עור והוא צר ודחוק ומכניסין בו ידיהן וכו'. במשנ' מנקד' ליוורנו נקד: והשרולין. עצם חלוף האותיות ו—ב מורה על כך, שהמלה שאולה מלשון אחרת, וכדעת רבים היא המלה סַרְבָּל (דני' ג כא ושם כז): סרבליהון, השאולה מפרס' שַׁלְוָר ומכאן בערב' שרואל במשמ' מכנסים (צרים למטה). ואך בהשאלה בא שמוש המלה לגבי בית היד, ועקר המבטא בתו"מ הוא שַׁרְבָּל, שַׁרְוָל, אלא שהיום נוהג המבטא שַׁרְווּל, שאין לו סמוכים.]

3) [כך כתיב, קרי: שְׁרִיקוֹת.]

a) شراب

לשירות, מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה (ספרי במד' לט). ושרת, בראוי לשירות, יצאו לוים שאינן ראוים לשירות (שם דבר' קסח). כל שירות ששרת (שמואל) לפני עלי רבו כילו שרת לפני שכינה (תוס' עירוב' ה ח). כשירות של מעלן כך שירות של מטן (שם יומ' ז ג). דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך (יומ' כח.). שני כלים בשירות אחד[1] (שם שם). שחיטה לאו שירות הוא (מנח' קט.). לעמוד לשרת, דבר שהוא ראוי לשירות (חול' קלח.). איזהו שירות שבשֵׁם, הוי אומר זה שירה (ערכ' יא.). נאמר שירות בישראל שנ' וכו' ונאמר שירות בגרים שנ' וכו' (גרים ד).— ובספה"א: ומהו השירות וכו' והלוים הללו מסייעים אותם, זו היא השירות (רש"י, במד' ג ו). וכל צבא השמים עומדים עליו שהוא ענין השירות כמו והוא עומד עליהם, והעבודה והשירות לפני האל להשכיל בו ית' (רד"ק, פרוש מעשה מרכבה, בסוף ס' יחזקאל). — *ועל כל עבודה לטובת הצבור או לטובת היחיד: לשנם מתנים ולעמוד בשירות הישיבה ולסייע את תלמידינו (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, תרביץ א, ג, 58). והרופא ומלאכת הרפואה משרתים אל הטבע במה שיצטרך אליו מהשירות (רש"ט פלקירא, המבקש, לד). ויקח משאר הכחות השרות הראוי להגיעו אל האמת בדרושיו (רלב"ג, משלי כ). מי יתן לי כי תוסיף להרבות עלי עוד עומס ושירות מה להנאתך ולטובתך (קובץ אגרות בוקסטורף, 239). לתת תודה וחן לאיש שהיטיב בשרות (שם, 281). ואפי' אם יש לו כמה עבדים ושפחות יעשה הוא עצמו מצותם וכו' וישמח בשירותם הרבה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ז ג). כי מאהבי היה ועשה לי שירות פעמים הרבה (שו"ת ר"י מינץ והר"מ פאדואה, יח). שיחיד מיחידי הק"ק יע"א שנתמנה על שירות אחד משירות הק"ק לא יטילו עליו עוד לשרת שירות אחרת (שו"ת מוהרפ"ק ג כג). שלפעמים יאהב האדם את הבן מצד השרות שהוא משרת לפניו כנער (רפאל מרוקי, מרפא לנפש, כג.). אותם אנשים נכרים הבאים לארץ ליטא ורוסיה להיות מלמד או לעמד בשירות אין להחזיקם במדינה יותר משתי שנים (פנקס המדינה של ועד

[1]) [כך נוס' כ"י.]

קהלות ליטא, ספר העונשים, אסף, 126). ולעשות שירותו באמונה ובוריזות (פנקס קראקא תי"א, אוצ"ס ד, 624). בשכר שירותך עמי תבטח עלי שאני אתן לך מאתים פרחים (שו"ת תורת אמת, ססון, שאלה עה, ויניציא, לז.). שהתנו עם השי"ץ שלהם כשלקחוהו שיתנו לו כך וכך בעד שירותו וגם לפטור אותו מן המסים (שו"ת תורת חסד לפרחייא, סי' קל"ו). — ואמר הפיטן: שירותיה לאחר לא מותרת (ינאי, אסון עטרה, קרובי' שמות, זולאי, קיג). אשר עובדים אלהינו ביראה ונצבים בשרותו גדורים (רב נהלל גאון, לאור יעקב, HUCA 1926, עמ' 239), שרות שפריר שטתו מטות ורבות חטתו (ר' שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח). שרות כהניך באביביך, נעימות לוייך באבוביך (ר' מאיר בן יצחק, אור יום הנף, מעריב ב פסח). וזכור לו בשירתו זכות אהרן ושירותו (אלוה רם במלכותו, סליח' ר"ה, סדור ארם צובה, קלה.). — *ובדקדוק, שֵׁרוּת במשמ' שמוש של אותיות הנוספות על השרש בתצורה ובנטיות: אשר אמר דונש כי טי"ת ודל"ת במשרתים יען כי שתיהם במתפעלים וכו' זה לא שירות ולא מלאכה אחרי כי לא יסבו פני המלה אשר הן בתוכה אנה ואנה (רבנו תם, הכרעות על דונש, עמ' 9). כי עת אשר אמצא במקרא תוכן שירות מקצת פעל ולא אמצא מקצתו, למדתי מן הנמצא למה שלא נמצא (ספר דקדוק לר"י חיוג, הוצ' דוקס, 17).— *ועל תפקידם של הטעמים המשרתים במקרא: והמשרתים מתחלקים לכל השרים ומתחלפין בשירותן (הוריה הקורא, 75); ועי' שֵׁרֵת.

שִׁרְטוּט, שִׁרְטֵט, עי' שִׂרְטוּט, שִׂרְטֵט.

שִׁרְיָה, ש"נ,—שה"פ מן ד. שָׁרָה, במשמ' שְׁרִיַּת מחנה וחנותו[1]: משיגהו חרב בלי תקום חנית

[1]) [מפרשים ומלונאים פרשו את המלה או כלשון שריון, או כערבי' שִׂרְוָה [a]), חד החץ, או שגרסו שדיה ופרשו כלשון רמה, הנקרא שדיתא בסור'; ואין כל אלה יוצאים ידי צרופה של מלה זו עם מסע, שאינו במקרא אלא לשון נסיעה והסעה, ועקר שמוש המלה כלשון מסע המחנה וכד', ועל כן אין מסע ושריה אלא לשון מסע ושְׁרִיָּה (מלשון ד. שָׁרָה במשמ' חנה) של מחנות, ולפי דברי העורך בפרושו לאיוב משנת תשי"ד

a) سروة

מסע וְשִׁרְיָה (איוב מא יח).

א. *שְׁרִיָּה, ש"נ, — שה"פ מן ג. שָׁרָה, מצבו של דבר השורה, הנתון בתוך נוזלים [1]: כל מעשיה (של תרומה) בטומאה חוץ משרייתה (ב"ה, מע"ש ב ג). וכמה היא שרייתן בפושרין מעת לעת (נדה ז א). וכמה שרייתה בפושרים יהודה בן נקוסא אומר עד שיהו פושרין מעת לעת (תוספ' נדה ו יא). מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן (שבת יח.). בגד שרייתו זהו כיבוסו (זבח' לד:). — ובספה"א: כל יינו של אדם וכל משקיהו שעל השלחן יכול לאכול על ידי שריית הפת (רש"י, סדור רש"י, קיז). ועשית אותו שמן משחת קדש וכו' כדברי ר' יהודה שאמר שראום במים שלא יבלעו את השמן ואין השריה שיהיו במים לבדן וכו' (רמב"ן, שמות ל כה). כגון השריה ששורין התבואה קודם השבת והן נשרין מאליהן כל השבת (פנקס ועד ארבע ארצות, שבת שב. מלואים, היילפרן, 483).

ב. *שְׁרִיָּה, ש"נ, — שה"פ מן ד. שָׁרָה, מצבו של מי שהוא שורה ושוכן במקום מן המקומות או של רוח השורה על אדם ובפרט שרית השכינה: ואין דבריו של בלעם ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים (רש"י, שמות לג יז). מאי ססגור, כלומר למה נמשלו בבית שני לססגור לענין שריית שכינה (תוס', יומא ע:). האבות הן הן המרכבת וכו' מפני מה שהיו מקודשין לשריית השכינה (ר' שמעון, מדה"ג ברא' יז כב, מרגליות, רעע; שם שמות ו ג, הופמן, 50. ועל דרך הפשט על הצד הזה נפרש שריית השכינה במקום ההוא (ס' החינוך, מלוא ל, כח).

מסתברת הגרסה: (כשאויב) משיגהו הרב בלי תקום מחנות, (ב)מסע ושריה, בנסעם ובחנותם, ומ"ם של תקום משמשת גם את המלה [מ]חנות שאחריה, והרבה מקרים כאלה של השמטת אחת מן האותיות הכפולות וכגון שלח מעל פני במק' שלחם מעל פני, ירמ' טו א) במקרא.]

1) [עי' בנאמר על התפתחות הוראתו של הפעל ג. שָׁרָה, אשר השם נגזר ממנו.]

*שַׁרְיוֹן [1], ש"ז, — עורק: שטבורו דבוק עם של תאומו והכבד של אחיו שולח דם דרך שריון לכבד שלו (ר"י אלגזי, הלכות קטנות ב רמה, עג:). ועי' שַׁרְיָן.

שִׁרְיוֹן [2], ש"ז, מ"ר שִׁרְיֹנִים, שִׁרְיֹנוֹת, — מדי מגן עשוים מתכת או עור עבה לכסות את גוף הלוחם, cuirass(e) ; Panzer: ומשקל הַשִּׁרְיוֹן חמשת אלפים שקלים נחשת (ש"א יז ה). וילבש אותו שִׁרְיוֹן (ג ש שם לח). חצי נערי עשים במלאכה והצים מחזיקים והרמחים המגנים והקשתות וְהַשִּׁרְיֹנִים וכו' (נחמ' ד י). ויכן להם עזיהו לכל הצבא מגנים ורמחים וכובעים וְשִׁרְיֹנוֹת וכו' (דה"ב כו יד). — ושריון קשקשים: וכובע נחשת על ראשו וְשִׁרְיוֹן קשקשים הוא לבוש (ש"א יז ה). — ובתו"מ: לא יצא האיש וכו' לא בשריון ולא בקסדא ולא במגפיים (שבת ו ב). כל כלי המלחמה טמאים, הכידון והניקון והמגפיין והשיריון טמאין (כלים יא ח, ועי' גם תוספ' שם ב"מ ג א). יצא פרעה הרשע בשריון וכובע (מד"י שה"ש א, לפוקזי). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ועוד מסך בקרבם רוח עועים ויסיתם רדוף אחרימו בשריונות וכובעים (ר' משה בר קלונימוס, אדני אלי, יוצר אחרון פסח). מחנה צר וכל שאונו נגיד ונושא כלי זינו שר כל פלך ופלך ולגיונו עטור כבע ולבוש שריונו (הוא, אלוהים מפרך, שם). ונזרצו יחד גדולים וקטנים וישימו כבע על ראשיהם ולבשו שריונים (הוא, אומץ גבורותיך,

1) [מלה בנויה בעבר' ע"פ הערב' שַׁרְיַאן a), באותה משמ'. ויש שכתבו גם שַׁרְיָן (עי' שם), בצורה הערב' ממש.]

2) [המלה באה במקרא גם במכתא שִׁרְיָן, ואף סִרְיֹן, סִרְיֹן (עי' שם), וכן בארמ' שבת"ם ובסור' שרינא, שריונא, באשור' (בהבדל המבטא של אשור ובבל) סִרְיָם, שִׁרְיָם, בבצר' טרינ, טורנ. יש להניח שאין המלה עבר' במקורה, אלא שאולה מלשון אחרת, ואולי אף היונ' θώραξ, שריון, קרובה היא לכך. ובימינו גזרו מן השם גם פ"ים כגון שִׁרְיֵן, בִּצֵּר (כאלו) בשריון, מִשְׁרְיָן, שִׁרְיוּן, המשמשות גם בהשאלה, לצרך זה או זה, כגון תקציב משרין וכדו'. ועי' שִׁרְיָן.]

a) شريان

סס). כשריונים משבצים כגלים ומגנים אדמים בגוילים (ר"מ הנגיד, בן תהלים, הבדמן א, 18). ולבש לילה שריון אפלה ורעם בחנית ברק דקרו (רשב"ג, אני האיש, ביאליק־רבניצקי א, 7). ראו שריון עמקו מחשבותיו ורחבו חכמותיו וצרו טבעותיו וכו' (ר"י הריזי, תחכ' לב, 262). ראו שריון עצומות מחשבותיו, ביד חכמה עשויים מסגרותיו (שם שם, 263).

°שִׁרְיוֹנִית, ש"נ, — עורק קטן: והוא (חלק מן המֹח) משוריין משריוניות וכו' (קאנון א א א ג).

°שִׁרְיָן [1], ש"ז, — כמו °שִׁרְיוֹן, עורק: ואחר השריינים והם גשמים צומחים מן הלב, נמתחים, חלולים, ארוכים, עצביים, קשוריים, דקי העצם, יש להם תנועות מתקבצות ומתפשטות (קאנון א א ה). ואחריהם המיתרים ואחריהם הקרום ואחריה השריינים (שם א, פרק במזגי האברים). שהחכים הטבע לעשות האברי' העצביים מהם בעלי עור אחד ומהם בעלי שתי עורות כפי תכלית בריאתם כי השריינים להיות הכוונה בהם לשמור הרוח והדם אשר עמו וכו' (ר"י אברבנאל, ס"ב כג).

שִׁרְיָן, [2] ש"ז, — כמו שִׁרְיוֹן: ואיש משך בקשת לתמו ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין הַשִּׁרְיָן (מ"א כב לד, דהי"ב יח לג). — ובתמונה: וילבש צדקה כַּשִּׁרְיָן וכובע ישועה בראשו (ישע' נט יז). — ואמר המשורר: ושכב לצד כסה בשרין חמשו, ובעת אשר יגל ברמח קומה (ר"מ הנגיד, בן משלי, אברמסון, 178). ועי' שִׁרְיוֹן.

°שִׁרְיֵן, במקורות רק בינ' פע', מְשֻׁרְיָן, — מציד בעורקים, בשִׁריונות: והוא (חלק מן המח) משוריין משריונות מונח בארכו קשור קצת בקצת (קאנון א א א ג) [3].

[1] [עי' שִׁריון, הערה.]

[2] [עי' שִׁריון, הערה.]

[3] [על פעל שִׁרְיֵן אחר הנוהג בימינו, במשמ' כסה בשריון, עי' שִׁרְיוֹן, הערה.]

°שְׁרִיצָה, ש"נ, — שה"פ מן שָׁרַץ, הולדת שרצים, וגם רחוש כשרץ: מהי, מי אמרינן כיון דלא הלכה לאו שורץ על הארץ הוא או דלמא לא בעינן שריצה (רש"י, חול' סז:). והנזכר בחמישי היה שריצת המים לנפש חיה ולעוף (ר"מ א"ת, יקוו המים ד). למדך הכתוב שקודם השעבוד נשתלחה בהם ברכה זו שריצה ועצימה ואחר שהתחיל השעבוד נפחת מהשריצה והעצימה ונשאר בהם הפריה ורביה (רבינו בחיי, שמות). שריצת האפרוח בחיק הביצה (הכוקח סי' שמח). כשריצת התולעי תחת אצבעות הרופא (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, אכן המדשה ד א, פו.).

°°שְׁרִיק, עי' ב. שָׁרַק, הערות.

שְׁרִיקָה, ש"נ, במקרא רק מ"ר שְׁרִקוֹת, — שה"פ מן שָׁרַק, קול הבהמה השורקת: למה ישבת בין המשפתים לשמע שְׁרִקוֹת עדרים [1] (שופט' ה יו). — ובקול השתוממות האדם [2]: ולשום ארצם לשמת שְׁרִיקוֹת [3] עולם וגו' (ירמ' יח יו). — ובסהמ"א: כשרנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה (רש"י, ברא' ג יה). כמו השריקה לבהמה בעת שתית המים שמביאתה לשתות (ר"י א"ת, חו"ה, היסוד י, 80). ורבינו האיי ז"ל פירש המלה [4] מלשון נחיל של דבורים, רוצה לומר כי ניגונו היה דומה לשריקת דבורים (רד"ק, ס' השרשים, ערך נחל). לשמוע זמיר העופות ושריקות רינונם (לרי חיגון המיחס לרש"ע פלקירא, 17). ושי"ן שהוא של אש משמעת קוֹל המיה וצעקה ושריקה (ראב"ד, פרוש ס' יצירה ב א, לח.). וכאשר לא ימצא (הצפעוני) מקום להטיל ארס שלו בבעל חי מיבש ושורף העשבים והאילנות אשר סביבותיו בשריקותיו והבל פיו הרע (שלמה חיים חבר טוב, למה לדיק, פי"ג מהאכזריות). קול רינתו (של בנימין) נתערב עם צפצוף הצפרים, עם זמזום הזבובים, עם שריקת הצרצור (מנדלי, קלור

[1] [כאן כנראה כקול הבהמה השורקת בעת שחיטתה לזבח, לפני שפיתת הבשר במשפתים, ולא, כדעת אחרים, שריקת הרועים בחלילים.]

[2] [בצרוף המצוי במקרא: כל עובר עליה ישם וישרק, ועי' שָׁרַק.]

[3] [כך קרי, כתיב: שרוקת.]

[4] [הנחילות (תהל' ה א).]

מקמות בנימין הסליסי, ה). — ואמר המשורר: אכן בהוכיחך קצר יד ברעה אל יתרידך קול שריקות זבובים (ר"מ הנגיד, בן משלי, אברמזון, 116). וחשב יענים לשרים ונגנים ושאגת כפירים שריקות עדרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, זמורה א, 49). — ובדקדוק, אותיות השריקה: וחמשה בינות השניים ויקראו אותיות השריקה והם ז"ץ שר"ס או הפך הסימן ז"ס שר"ץ (ראב"ע, צחות, שער האותיות ז, י:). ודע כי הרש ואע"פ שהיא משתתפת עם אותיות השריקה שהם הזין והסמך והצדי וכו' (ר"י א"ח, הקדמה ב, וילנסקי, לז). — ואותיות השריקה במשמ' אותיות המנקדות בשורק: ואלה ארבע אותיות (בומ"ף) נקרא אותיות השריקה, כי כאשר תבא וי"ו (החבור) עליהם בין נעות בין נחות לעולם בשורק (ר"י קמחי, ספר זכרון, 2).

א. שְׁרִיר, ש"ז, — חלק חזק ומוצק בגוף[1]: הנה נא כחו במתניו ואונו בִּשְׁרִירֵי בטנו (איוב מ יו); ובסהמ"א, במשמ' טבור: והענין בשרוך אזור בשרירה חגור במתניה יש בו דמות הסהרונים (ראב"ע, שה"ש ז ג).—ואמר הפיטן: תקף המלך ורכב פילו הטוב והמבחור, תשועת חץ ירה בשרירו ויקוב חור, ויפל רכבו אחור (מחזם בר' מכיר, אודך כי עניתני, יוצר לשבת ג חנכה). — *ובמשמ' רקמת הבשר בגיף, המשמשת להנעת האברים, Muskel; muscle: נסיוב הרפואה יפעל את פעולתו הט בה והמועילה גם וכו' (על) דמי[2] העצבים והשרירים וכו' וגם דמי העצבים והשרירים ויתר התחלואים הנלוים אל האסכרה וכו' (יצחק עוזיס, ספר הדיפטיריה, 54).

ב. *שָׁרִיר[3], ת"ז, — חזק ומוצק, ובהשאלה במשמ' יציב וקים, feststehend, gültig; fixé, valide; firm, valid, בפרט בנסחה שריר וקים בתעודות משפטיות: קיום שריר וברור (ירוש' גיט' ע ע). וליחוש דילמא מחיק ליה לשריר וקים וכתב מאי דבעי והדר כתב שריר וקים אחרינא, חד שריר וקים כתבינן תרי שריר וקים לא כתבינן וכו' ולא אמרו מחק פסול אלא במקום שריר וקים וכשיעור שריר וקים (ב"ב קס: וכו'). — ובסהמ"א: ושטר אדרכתה זו והורדה זו שהדרכנוהו ושהורדנו פלוני הנזכר על הקרקעות הנזכרי' שריר וקיים בריר וחזק (ר"י ברצלוני, ספר השטרות, שטר א, 4). וכתבנו וחתמנו ונתננו בידה והכל שריר וקיים (שם, שטר כ, ועוד). וחתמנו על שטר כתובה זו בזמן הנזכר לעיל והכל שריר וברור וקיים (רמב"ם, יבום ד לג). כי הרמז הנכלל בספור ההוא וכו' כי פשוטו מדרשו ונסתרו במקומם מונחים ועומדים שרירים וקיימים (ר"י מוסקטו, כפולות יהודה, יד). דבר א' מן הפסקי' שיש ביד אנשי ק"ק טיקטין לא יפול ארצה וכל דבריהם יהוי' שרירין וקיימי' (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת שפ"ג, היילפרין, 39). וברור ושריר וקיים ונאמן ומוחזק יהיה שטר המוהר הזה בכל מקום שיצא (נוסח כתובה ירושלמית, סדיר מעיר, ברליגר, 4).—ואמר הפיטן: וכל התנאים הללו שרירים וקימים, כצבא השמים בשחק נרשמים, לעדי עד ולעולמי עולמים (ישראל נג'ארה, ידך דודי, אזהרות לר"ל בר לאונן, נג:). יראו צדיקים וישמחו ויאכלו את פרים, בתעודה ארוכה מני ים, והכל שריר וברור וקים (הוא, שם).— ואמר המשורר: ויקראו סופר לקים כל מהר כתבתה בפרושים, ויכתבו עלי שטר מחזק שריר בתוספת וחדושים (ר"י חריזי, תחכ' ו, קאמינקא, 73).

שְׁרִיר, ש"ז, — כמו שְׁרִירוּת: הרוה את הצמאה להגדיל יספנו, ושריר לבבות ותור עינים בספנו (ר' מנחם בר' מכיר, אמלא את פני, סל"ח' מנח' יוה"כ).

שְׁרִירוּת, ש"נ, שְׁרִרוּת, — קשיות, במקרא רק בצרוף שרירות לב, כמו קשיות עורף, Härte; dureté; hardness, בפרט בצרוף הלך בשרירות לבו: והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בִּשְׁרִרוּת לבי אלך וכו' (דברי כט יח). וילכו

---

1) [רק זאת, כלשון חוק וכח, כנראה משמ' חמלת בכתוב, ועי' בפרוש העורך משנת תשי"ד למקום. ואין אפוא כאן אלא שמוש מיחד של ב. שָׁרִיר.]

2) [ז"א: שחוק.]

3) [בשמוש זה שאולה המלה מארמ', ואמנם נהג ש"נ שְׁרִירוּת במשמ' קשיות בלשון המקרא.]

בְּמֹעֲצוֹת בִּשְׁרִרוּת לבם הרע (ירמ׳ ז כד, וכעין זה שם יג י). וילכו איש בִּשְׁרִירוּת לבם הרע (שם יא ח). שלום יהיה לכם וכל הלך בִּשְׁרִרוּת לבו אמרו לא תבוא עליכם רעה (שם כג יז). — ושלח את פ׳ (שילך) בשרירות לבו: ולא שמע עמי לקולי וכו׳ ואשלחהו בִּשְׁרִירוּת לבם ילכו במועציותיהם (תהל׳ פא יא–יג). — והלך אחרי שרירות לבו: ולא ילכו עוד (הגוים) אחרי שְׁרִרוּת לבם הרע (ירמ׳ ג יז). וילכו אחרי שְׁרִרוּת לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם (שם ט יג).—ועשה (את) שרירות לבו: כי אחרי מחשבותינו נלך ואיש שְׁרִירוּת לבו הרע נעשה (שם יח יב).—ובמגלות ממדבר יהודה: ולֹא ללכת עוד בשרירות לב אשמה ועיני זנות לעשות כול רע (סרך היחד, הברמן, עדה ועדות, 62. אשר לוא ילך איש בשרירות לבו לתעות אחר לבבו ועיניהו ומחשבת יצרו (שם, שם, 70). ועם שרירות לבם יתורו וידרשובה בגלולים (מגי׳ ההודיות ד, סוכת 15). — ובסהמ״א, גם שרירות בלבד, ואף במשמ׳ דעת האדם עצמו, ללא משפט[1], Willkür ; pouvoir arbitraire ; arbitrary power: והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו (רמב״ם, ממרים ג ג). מלך בשרירות לבו ולא זכר מה שעבר עליו מן התלאה (לכי היגון המיחס לרס״ע פלקירה, 14). כי כל התעצמות הוא המשך אחר השרירות וכל המשך אחר השרירות רע אמיתי (פרקי משה כה, כח:). שהיצר הרע וכו׳ ועל כן כביר כח לב להמשיכו אחר שרירותו (ר״מ אלשיך, איוב לו ה). — °ושרירות השכל: וז״ש דוד ע״ה סעפים שנאתי קרא סעפי׳ להולכים אחרי שרירות שבלם בענייני התורה וכו׳ (ר׳ יחיאל מפיסא, מנחת קנאות, קויפמן, 117). — ואמר הפיטן: בילדותו הולך (האדם) בשרירותו (רשב״ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי ב, 75). בקראי ענני יום בערתי שרירות לב סרב (הוא, אלהים אלי, שם, 181). שרירות יצרי ישפילני, בהלכי בקרי יבהילני (רמב״ע, מבית מלוכי, תכלאל ב ב, כד.). ויקשר עליו (על הנביא) יחד וכו׳ וכל איש בשררות לסקלו במצות המלך וניבו (ר״י הלוי, יונה מה לך, קיני לת״ב, זמורה ט, 478).

---

1) [ע״פ הבנה זו במקרא.]

°**שְׁרִירוּתִי,** ת״ז, — נעשה על דעת האדם ורצונו, willkürlich ; arbitraire ; —ary, נוהג בספרות ובדבור.

°**שְׁרִישָׁה,** ס״נ,—שה״פ מן שָׁרַשׁ, קל ופע׳: וגריעה שהיא לשון חסרון וכו׳ משמש בהין ולאו כמו לשון שרישה שמתחלק כמו כן בלשון לעז, שלשון שרישה שהוא במשקל קל לעז שלו רצינר, אם בא במשקל חזק כמו ובכל תבואתי תשרש לעז שלו דרצינרש (פרוש כ״י מיחס לרשב״ם, איוב טו ז). ואין עונש בעולם חמור מזה (מכריתת) השם יצילנו ממנה כי זו השרישה מארץ החיים (ר׳ הלל מוירונה, תגמולי הנפש, לב).

שֵׁרִית[1], ס״נ, — כמו שְׁאֵרִית: וגם כל שֵׁרִית ישראל לב אחד להמליך את דויד (דהי״א יב לח).—ואמר המשורר: מכלה שׂטני שרית ישרון והמתיעצים אינם אזורים (רשב״ג, יגון חסק, ביאליק-רבניצקי א, 128).

שֶׁרֶךְ, עי׳ שׁוֹרֶךְ.

***שְׁרַפְרַף**[2], ס״ז, — הדום לרגלים, Fusschemel ; escabeau ; foot-stool: שרפרף שניטל אחד מראשיו טמא וכן הכסא שלפני קתדרא (כלים כב ג). לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל (ברכ׳ י:). אמרו להם ב״ש לב״ה לדבריכם אדם עושה שרפרף ואח״כ עושה כסא (ת״כ, חגי׳ יב.). כסא לישב (הקב״ה) עליו, שרפרף להדום רגליו (שם יד., סנה׳ לח:).— ובסהמ״א: אפשר גוף היא (הקב״ה) שיושב על השמים וכו׳ ורגליו על הארץ כשרפרף, אלא משל בעלמא הוא וכו׳ (תשו׳ הגאונים לח, ליק, ל; עין יעקב

---

1) [עי׳ גם א. שׂרה, הערות.]

2) [אמנם מקור המלה, אשר במקומה בא בארמ׳ שבבבלי שרשיפא באותה משמ׳, לא הבהר עד כה. אבל אין זאת אלא מלה שאולה מן האשור׳ שְׁפַל שֵׁפ, הדום רגלים, בחלוף ר—ל ובשבול הגאים שכיח, וכן בא בסור׳ שופלא באותה משמ׳. והשוה כאותו חלוף של של—שר את היחס בין שרשרת שבלשון המקרא ושלשלת בלשון חז״ל.]

ברכ' ט, סי' קכח). ובשעה שמגיע הכחר לכסא הכבוד וכו' אדני שרפרף וכל רקיעי' כולם אוחזת חלחלה (מעין חכמה, ביהמ"ד ילינק א, 59). — ואמר הפיטן: דבק במועצות דת כם ושרפרף (מח"ר בן יצחק ס"ן, אדיר ונאה, קרובי שבת אחר שבועות). לבי נשבר נדכה על כס ושרפרף (יוסף ידידיה קרמי, עוה עוה, כנף רננים, כ:).

שָׂרִיץ [1], ממנו *הַשְׁרָצָה, *שְׁרִיצָה, שָׁרֶץ, שֶׁרֶץ [2].

שָׁרַץ [3], פ"ע. שָׁרְצוּ, שֹׁרֵץ, שֹׁרֶצֶת, שִׁרְצוּ, יִשְׁרֹץ, יִשְׁרְצוּ — פרה ורבה במספר גדול, בפרט שֶׁרֶץ השֹּׁרֵץ, שרצו חרקים ותולעים [2], wimmeln; pulluler; to swarm: ויגוע כל בשר הרֹמש על הארץ וכו' ובכל השרץ הַשֹּׁרֵץ על הארץ (ברא' ז כא). וזה לכם הטמא בשרץ הַשֹּׁרֵץ על הארץ החלד והעכבר והצב למינהו והאנקה וכו' (ויקר' יא כט–ל). וכל השרץ הַשֹּׁרֵץ על הארץ וכו' כל הולך על גחון וכו' לכל השרץ הַשֹּׁרֵץ על הארץ וכו' בכל השרץ הַשֹּׁרֵץ וכו' ולכל נפש הַשֹּׁרֶצֶת על הארץ (שם שם מא–מו). — ושרץ במים: והיה כל נפש חיה (שבמים) אשר יִשְׁרֹץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה והיה הדגה רבה מאד וכו' (יחזק' מז ט). — ועל יד פעלים אחרים במשמ' קרובה: כל החיה אשר אתך וכו' הוצא אתך וְשָׁרְצוּ בארץ ופרו ורבו על הארץ (ברא' ח יז). ואתם פרו ורבו שִׁרְצוּ בארץ ורבו בה (שם ט ז). ובני ישראל פרו וַיִּשְׁרְצוּ וירבו ויעצמו וכו' (שמות א ז). — וכמשמ' פ"י, הוליד בפריה רבה: יִשְׁרְצוּ המים שרץ נפש חיה וכו' ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שָׁרְצוּ המים למינהם (ברא' א כ–כא). וְשָׁרַץ היאֹר צפרדעים ועלו ובאו בביתך וכו' (שמות ז כח). שָׁרַץ (אלהים, את) ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם (תהל' קה ל). — ובתו"מ: יכול על הארץ יִטַּמא (העכבר), ירד לים לא יטמא ת"ל השורץ, כל מקום ששורץ (חולין קכו: ואילך). המים מעשה ידיו של הקב"ה והם שורצים שנא' ישרצו המים (מדרש תהל' קיז א, בובר, רמ). — ובסהמ"א: וכנה אינה פרה ורבה אלא מבשר האדם היא שורצת (הלבוש, חלק או"ח, סמ ט). —ואמר הפיטן: זרעו ישרוץ וסוטן תערוץ מאד יפרוץ חילך (אגודת חסן, מחזור ויטרי, תלו). כמלאות חיות שמים שרצו חיות במים לעשות לתושיה כפלים (רא"ע, מי כמוך, איגר, 230) — ובינ' פָּעוּ, *שָׁרוּץ: באו אבן פריצים ללשן וכו' בעד להכרית שרוצי גשן (ר' יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר שבת א חנכה).

—הִפעי, *הִשְׁרִיץ, — המליט בעלי חיים כשרצים: דג טהור מטיל ביצים דג טמא משריץ (ירוש' ע"ז ב ט, וכעין זה בבלי ע"ז ו., בכורות ז:). צפרדע אחת היתה והיא השריצה ומלאה את ארץ מצרים (סנה' סז:, מד"ר שמות י). יכול כל המשריץ יטמא שאין משריץ לא יטמא אוציא עכבר שחציו בשר וחציו אדמה שאין פרה ורבה (חולין קכז.). עקרב, זה יון, מה עקרב זה משרצת ששים ששים כך היתה מלכות יון מעמדת ששים ששים (מד"ר ויקר' יג). —ובמשמ' נעשה (העפר) שרץ חי: עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר (סנה' לא.). והוא שהשריץ (העכבר) על פני כולו (חולין קכו:). — ובסהמ"א: בחמישי השריץ מן המים כל מין עוף זכרים ונקבות וכו' (פרקי דר"א ט). נתן רשות וכח למים להשריץ גופות כל חיה הרומשת (רא"ב"ע הכסילו, מגלת המגלה, 53). והמה המשריצים והמטילים הביצי' ההם ואחר השרצת ביציה' יעופו וכו' (ר' קלונימוס, אגרת בע"ח ד ג, רכא:). —ואמרו

---

[1] [עי' בהערות שאחר זו.]

[2] [בשבט יהודה, הוצ' שוהט–בער, ע' קמח כתוב: משרצית אחת שטבעה בטיט היון וכו' ויוציאו דבה על היהודים שהם המיתוה ע"כ, ונראה שאין זו אלא ט"ס, אולי במק' משרתת.]

[3] [אין שרץ בעבר' לשון זחילה אלא לשון פריה ורביה בשפע, וכן בכוש' שַׁרַצַ, הוציא (הצמח) נצנים, ואף בסור' אין שרץ בא במשמ' זחילה ממש. ואף שֶׁרֶץ בעבר' ושכנגדו בארמ' וסור' כנוי הוא לשרצים (זוחלים) כרבוי, ולא יאמר שֶׁרֶץ על שֶׁרֶץ אחד אלא על רִבּם. ואפשר שנולד השרש בחקוי קול השרצים, השורקים והמצרצרים, וצ"ע.]

פיטנים ומשוררים: נשים כשרו כי בא עריץ וכו׳ בבית קדש הקדשים צחנתו השריץ (ר״א קליר, זכור אשר עשה, קינ׳ לת״ב). והשריץ דגים ועופות וחגבים (ר׳ שמעון ב׳ יצחק, שעשוע יום, קרוב׳ בי שבועי). זרם השרצת שחים ועפים, זיו ובריח לכרת יפים, ובת השריצה צונה ואלפים וכו׳ (משלם בן קלונימוס, אפודת בפלאותיך, סידור, מבחר השירה העברית באיטלי׳, לג). עליון בחמישי השריץ במרץ דגת הים משריצי שרץ (ר׳ יוסף טוב עלם, אאמיר משחר, יוצר שבת הגדול). והשריצו טימי מצולות צפור שמים ודגי הים (ר׳ י הלוי, אלהים מקדם, זמורה ז, 52). השריץ דגי ימים ותניניהם ותמונות צפרי כנף למיניהם (הוא, אלהים אל מי, שלוק, שם ח. 307). הרקיע והוביש והדשיא ותאיר והשריץ בחמישי (ראב״ע, אחד רבה אמונתך, אגר, 225).

—נפע׳, *נִשְׁרַץ, — שֶׁרָצו והשריצו אותו: מיני השרץ הנשרץ במיעים וכו׳ וכל מיני השרץ האלה הנולדים ונשרצים מתוספות האוכל (אסף, 36). ובמקואות ובמעינות שזורחת עליהם השמש נשרצים ונולדים בהם תולעים וצפרדעים וכו׳ (שבתי דונ״ל, חכמוני ליצירה, ורשה, עב.). ודגתם הנשרצת בם (בנחלים ההם) חיים ומתוקים (רש״י, יחזק׳ מז ט). טהור זה שנמצא בתוך הטמא נשרץ בגופו ועוברו הוא ואסור (הוא, בכורות ז:).

שֶׁרֶץ, ש״ז, שָׁרֶץ, — שם כולל לבעלי חיים הפרים במספר מרובה[1], Gewimmel; fourmilière; swarm(ing): ויגוע כל בשר וכו׳ ובכל הַשֶּׁרֶץ השרץ על הארץ (בראש׳ ז כא). או נפש אשר תגע וכו׳ או בנבלת שֶׁרֶץ טמא (ויקר׳ ה ב׳). וזה לכם הטמא בַּשֶּׁרֶץ השרץ על הארץ וכו אלה הטמאים לכם בכל הַשָּׁרֶץ (שם יא כט–לא). וכל הַשֶּׁרֶץ השרץ על הארץ שקץ הוא וכו׳ ולא תטמאו את בכל נפשותכם בַּשֶּׁרֶץ הרמש על הארץ (שם שם מג–מד). — ושרץ המים: וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שֶׁרֶץ המים וכו׳ (שם שם י). — ובדומה לזה, שרץ אשר שרצו המים: ישרצו המים שֶׁרֶץ נפש חיה וכו׳ (בראש׳ א כ). — ושרץ העוף, במשמ׳ שרץ מעופף שאינו עוף וצפור: כל שֶׁרֶץ העוף ההלך על ארבע וכו׳ וכל שֶׁרֶץ העוף אשר לו ארבע רגלים (ויקר׳ יא כ–כג). וכל שֶׁרֶץ העוף טמא הוא לכם (דבר׳ יד יט). — ובתו״מ: ודם השרץ אין חייבין עליו (בכורים ב ז). שמונה שרצים האמורים בתורה, הצדן והחובל בהן חייב (שבת יד א). לא תהא זו (טומאה מן המת) קלה מן השרץ (ר״מ, נזיר ז ד). קולית נבלה וקולית השרץ הנוגע בהן סתומים טהורים וכו׳ ביצת השרץ המרוקמת טהורה (חולין ט ה–ו). תרנגול שבלע את השרץ ונפל לאויר התנור טהור (כלים ח ה). כל השרצים אינם פוסלים חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקת וכו׳ (פרה ט ג). אם יהא השרץ בידו של אדם אפילו טובל במי שילוח ובכל מימי בראשית אינו טהור לעולם השליך השרץ מידו עלתה לו טבילה בארבעים סאה (תוספת׳ תעני׳ א ח, בעין זה ירוש׳ שם ב א, בבלי שם טז.). תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים (עירובי׳ יג:). אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוח דעתו עליו אומרין לו חזור לאחוריך (יומא כב:). אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר שרץ מן התורה (רב יהודה אמר רב, סנהד׳ יז.). כל השרצים יש להן ארס, של נחש ממית של שרצים אינו ממית (שמואל, ע״ז לא:). — *פרשת שרצים, שֵׁם פרשה בספרא שמיני. — ובסהמ״א: ושני לאוין כתובין בשרץ סתם וכו׳ ומשמע בין שרץ המים ובין שרץ הארץ (רש״י, מכות טז:). כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו וכו׳ (רמב״ם, הל׳ תשובה ב ג). ויקראו השרצים כן להיות תנועתם תמידית לא ינוחו ולא ישקוטו, וזהו שרץ שהו׳ רץ (ר״י קארו, תולדות יצחק, בראש׳, ו:) זהן בכלל השרצים שנקראו גם כן על שם שרצים ושבים תמיד ולא ינוחו (ספר החיים, ב ח, כז:).

---

[1]) [מֻשג השרץ במקרא אינו ברור כל צרכו ואין לראות בו מֻנח מדעי אלא כנוי עממי לכל אשר שורץ, פורה ורבה, ושאינו לא חיה ובהמה ועוף ודג מסֻימים אלא קבוצה קבוצה של בעלי חיים הבאים בשפע : ח]

א. שרק[1], מִמֶּנּוּ *מַשְׁרוֹקִית, שרוקה, שְׁרִיקָה, שָׁרַק, שְׁרֵקָה.

ב. שרק[2], מִמֶּנּוּ *ב. שָׁרַק.

א. שָׁרַק[3], פ״ע, שָׁרַק, שָׁרְקוּ, אֶשְׁרְקָה, יִשְׁרֹק,— השמיע קול צפצוף ולחישה, pfeifen, zischen; siffler; to whistle, hiss, בפרט בקול זרוז וקריאה כסימן לבוא: ונשא נס לגוים מרחוק וְשָׁרַק לו מקצה הארץ (ישע׳ ה כו). והיה ביום ההוא יִשְׁרֹק יי׳ לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבורה וכו׳ ובאו ונחו כלם וכו׳ (שם ז יח). אֶשְׁרְקָה להם (לאפרים) ואקבצם כי פדיתים (זכרי׳ י ח).—ושרק בהשתוממות[4] על דבר: והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם וְשָׁרָק וכו׳ (מ״א ט ח). כל עבר עליה (על העיר) ישם וְיִשְׁרֹק על כל מכתה (ירמ׳ יט ח; מט יז; וכעין זה שם נ יג). זאת העיר העליזה וכו׳ איך היתה לשמה מרבץ לחיה כל עובר עליה יִשְׁרֹק יניע ידו (צפני׳ ב יה). ספקו עליך כפים כל עברי דרך שָׁרְקוּ וינעו ראשם וכו׳ פצו עליך פיהם כל איביך שָׁרְקוּ ויחרקו שן וכו׳ (איכה ב יה–יו). — ושרק הרוח: ישאהו קדים וילך וישערהו ממקמו וכו׳ ישפק עלימו כפימו וְיִשְׁרֹק עליו ממקומו[5] (איוב כז כא–כג). — ובתו״מ: ותעל הצפרדע וכו׳ צפרדע אחת היתה, שרקה להם וחם באו (סנה׳ סז:, מד״ר שמות י). — ובפסחמ״א: שור גועה אריה שואג וכו׳ יונה מהגת נץ מצפצף וכו׳ נחש בפיו היה שורק והיו חולי ירושלים מתרפאין מקולו (כסא ואיפודרומין של שלמה המלך, ביהמ״ד ילינק ה, 35). והאש שורקה ומתנועעת תמיד ורוח ממוצע וכן מדת הדין שורק תמיד וצועק וכו׳ (פרוש הגר״א לס׳ יצירה, ו ג). —והגה שורק, אחד מן ההגאים וםשר״ץ, Zischlaut; sifflante; sibilant: מ״ם דוממת, שי״ן שורקת, א׳ אויר וכו׳ (ס׳ יצירה, שם). — ואמרו פיטנים ומשוררים: קט ושן חרק ונאצות שרק (ר״א קליר, אץ קולץ, קרובי שבת זכור). ספקו חרקו שרקו מוני (הוא, איכה תפלרתי, קינ׳ ת״ב). כף ספקו, שן חרקו גם שרקו וישחקו (רלב״ע, איפה בני עליון, איגר, 144). ובאדום אין הדר, לכל חכם הוא דר באדמת בן קדר, ועלינו שורקים (הוא, כדוד הסיר אוני, כהנא א, 25). ראו בן שׂורק (היין) לשמחות שורק ולאנחות שנו חורק (ר״י חריזי, תחכ׳ לג, 265). ואויבתה אשר בה שרקה, תשרק את בשרה לבתרים, כגזרת ים סוף לגזרים (יוסף פיאמיטא, קול יונה, פזמי׳ לשמחת תורה, מחזור איטל׳ ב, קלט:).

—פעי, *שֵׁרֵק, — כמו קל: הבט משרקיך ושמע קול זועקיך לשוני יהגה צדקיך (אספוך קים, רשות לעבודת יוה״כ, Elbogen, Stud. 156).

ב. *שָׁרַק, פ״י, — טח, מרח[1]: שריקא[2] טויא, לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם (רש״י, שבת קטו.).

— התפ׳, *הִשְׁתָּרֵק, החליקו רגליו, ausgleiten; glisser; to slip, slide: בהמה שנפל׳ מן הגג כשאינה יודעת או רוח דוחפתה או נשתרקא או נגררה (הלכ׳ פסוק׳ יהודאי גאון, 145). שלא ישתרקו רגלי כהנים (ערוך ערך סרק).

---

1) [עי׳ בהערה לא. שָׁרַק.]

2) [עי׳ ב. שָׁרַק, הערה.]

3) [גם בארמ׳ ובסור׳ בא שרק באותה משמ׳, וכן בא משרוקיתא (עי׳ מַשְׁרוֹקִית) ככלי נשיפה כדנ׳ ג ו ועוד. אפשר שנולד הפעל כחקוי לקול השריקה, אך יתכן כי לפנינו בעקר צורת שפעל קדומה כלשון הרקת הנשימה בכמה מקומות באים צרופים כגון שמה ושרקה, ואפשר שמכאן התפתח שׂרק, סרק כלשון ריקנות וסריקה, שממנה גם מַסְרֵק (שאף אפשר לשְׁרֹק בו כבמשרוקית). לפי הנאמר בערך שָׁקַד, עמ׳ 7417, יתכן שיש לגרס בתה׳ קב ח וְשָׁרַקְתִּי במקו׳ ושקדתי כצפור.]

4) [עי׳ בהערה שלפני זו.]

5) [כלו׳ אע״י שהרשע יקפץ את כפיו על חונו, ישרק וישערהו הרוח מידו. ועי׳ בדברי העורך למקום בפרושו לאיוב משנת תשי״ד.]

---

1) [ע״פ שמוש זה של שרק, אשתרק בארמ׳ שבתו״ם.]

2) [נ״א שירקא, על יסוד בטוי זה ולפי אחד הפרושים המובאים עליו בדברי הערוך הציע המחבר שְׁרִיק במשמ׳ מיץ אבטיח לשמוש הלשון החיה, ועי׳ בהערתו בערך אבטח, עמ׳ 20.]

שְׁרֵקָה, ס״נ, — שה״פ מן שָׁרַק: ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה (ירמ׳ יט ח, וכעין זה שם כה ט, יח; כט יח; דהי״ב כט ח). והיתה בבל לגלים מעון תנים שמה ושרקה מאין יושב (ירמ׳ נא לז). למען תתי אתך לשמה וישביה לשרקה (מיכה ו יז).

***שְׁרַקְרַק** [1]) ס״ז, —מין ממיני העופות הטורפים [2]) השורק בקולו: אמר רב יהודה קאת זו הקיק רחם זו שרקרק (חל׳ סג.). —ובמשמ׳ צפור מגונת בעלת נוצה מבריקה, המנקרת בעצים, merops apiaster נוהג השם היום בספרות ובדבור.

שרר, ממנו שׁ״, א. שָׁרִיר, ב. *שָׁרִיר, שְׁרִירוּת, *שֹׁרֶר, שֹׁרֶר, שֹׁרֵר.

***שֹׁרֶר** [3]), ס״ז, כמו שֹׁר, טבור, —ואמר הפיטן: סלה כל אבירי, הטבור והשֹׁרֶר, רטיה ומזור אין לברר, באין מתעיל ומזורר (ר׳ אלעזר בן יהודה בן קלונימוס, מי יתן, קינ׳ ת״ב).

שֹׁרֶר [4]), ס״ז, כנ׳ שָׁרְרֵךְ — מלה לא ברורה במקומה: שררך אגן הסהר אל יחסר המזג (שה״ש ז ג)

—ובתו״מ במשמ׳ טבור: א״ל טורנוסרופוס הואיל הוא חפץ במילה למה אינו יוצא מהול ממעי אמו א״ל ר׳ עקיבא ולמה שוררו יוצא בו, לא תחתוך אמו שוררו (תנחו׳ בובר, תזריע ז). ושה״ה שררך אגן הסהר וכו׳ מדבר בסנהדרין של ישראל שהיתה נתונה בלשכת הגזית והיא משולה כשרר ולמה נמשלה כשרר אלא מה השרר הזה נתון באמצע הגוף כך היתה סנהדרין של ישראל נתונה באמצעו של בית המקדש (שם במד׳ ד). —ובסהמ״א, גם מ״ר שְׁרָרִים: יאסף ויתקבץ הסם ויורד בשררו ויתנפח מעט מעט (ר״י חדסי, אשכול הכפר, מח). וכן ספר לי אדוני אבא מארי יצ״ו שראה במצרים שנולדו בו׳ ילדים צלובים שתי וערב גבי חלצי האחד על גבי חלצי האחר ונזונים משורר [1]) אחת (מסח נסיילי סקרלי, ס׳ עריות, הקדם ג א–ב, 71). והנה מחלק החיצון וכו׳ נעשית השלי׳ וכו׳ ובצירוף השרר שהוא חוט הטבור נקרא בל״ל שעקינדינא (ערוך מסקלוב, המלכה אדם, ג:). — ואמרו פיטנים ומשוררים: והחקה והמצוה מתוקה, אשר שקוי נתונים לשררים (רב להלל גאון, לאור יעקב דוידזון, Huca 1926, 240).

שֹׁרֵר [2]), שׁוֹרֵר, שׁוֹרְרַי, שׁוֹרְרִי, שֹׁרְרַי, ס״ז, — אויב, שונא, Feind, Angreifer; ennemi, aggresseur; enemy, aggressor: יי׳ נחני בצדקתך למען שוררי (תהל׳ ה ט). ונחני בארח מישור למען

---

1) [מן הארמ׳ שבתו״מ, ועי׳ בהערה שאחר זו.].

2) [עי׳ רָחָם, עמ׳ 6340. ואמנם אין לקבע אם כון רב יהודה לאותו עוף טורף שהוא לדעת החכמים היום הרחם. ובבבלי שם נאמר כהמשך בארמ׳: אמ׳ רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק (ז״א ומצפצף בקול שרקרק, נ״א שריקריק) וגמירי דאי יתיב ארעא ושריק (נ״א ועביד שריקריק, עי׳ ד״ס) אתי משיחא שנאמר אשרקה להם ואקבצם.]

3) [על פי מבטא לא מדיק של שָׁרְרֵךְ (עי׳ שֹׁרֶר) שבכתוב, בקמץ גדול.]

4) [אמנם אין ספק במשמ׳ המלה שֹׁרֶר, ששמשה כמו טבור בתו״מ, וכמו שֹׁר במקרא, וזאת גם כונת הנקוד בכתוב, ואם נקבל את קריאת המסרת אין מקום לפרושים אחרים שהצעו. אלא שכנראה לא כונה המסרת, כי מה ענין להשוות את הטבור לאגן (ולפי ההמשך לאגן של יין, ולא של מים או של הירח, כפי שחובנה המלה סהר, ועי׳ שַׂהַר בהערות) שלא יחסר בו המזג (עי׳ תהל׳ עה ט: ויין חמר מלא מֶסֶךְ)? דברים כאלה לא יאמרו אלא על מקום שהמאהב שותה או יונק ממיצו, כגון החך, השדים וכדו׳, כנאמר שם פס׳ ט וכו׳: ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן וכו׳ וחכך כיין הטוב וכו׳, ואולי יש לנקד: שְׁרִרֵךְ (ז״א ריר חכך), או אף לגרס שַׁדֵּךְ אגן הסהר לא יחסר המזג, ולא לאגן הכונה אלא לפה שיש בו. וצ״ע.]

1) [כך צ״ל, ובנדפס: משורה.]

2) [רגילים המפרשים לגזור מלה זו מן שׁוּר, במשמ׳ ראה, וכאלו: ארב, וכן רגילים הם לבאר כלשון אויב ואורב גם בְּשׁוּרָי (תהל׳ לב יב). ואולם, כמבֹאר בהערות העורך, בעמ׳ 6994, אין להניח משמ׳ זו של שׁוּר (כאלו ארב באיבה) במקרא, ויתכן שיש לגזור שֹׁרֵר, שׁוֹרֵר כמשמ׳ אויב מן שרר במשמ׳ ערץ, תוקף, וצ״ע.]

שרי (שם כז יא). ישב הרע לשררי באמתך הצמיתם (שם כד ז). שאפו שוררי כל היום (שם כו ג). אלהים יראני בשררי (שם נט יא).—ואמר הפיטן: רעוץ ארי בלי צרי, דחוי חרי בשוררי מצוררי וזה פרי דבר מרי בבקרי משבות (רלב"ע, אני אני, סער הסיר, 149).

א. שרש[1], ממנו *השרשה, °השתרשות, °משרש, שרש, שרש, °שרשי, °שרשיות.

ב. שרש[2], ממנו ב. שרש.

שרש, קל לא נמצא[3].

—פעי, שרשך, תשרש,—שרש, עקר את שרשי הצמח, entwurzeln; déraçiner; to uproot: כי אש היא עד אבדון תאכל ובכל תבואתי תשרש[4] (איוב לא יב).—ובהשאלה, שרש את האדם, הכרית והשמיד אותו: גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה (תהל' נב ז).—ואמר בן סירא: עליך תאכל ופריך תשרש והניחתך כעץ יבש (ב"ס גני' ו ג).—ובתו"מ: נטועה ובמלך לזורעה לא יאמר אורע ואח"כ אשרש אלא משרש ואח"כ זורע, אם רצה גומם עד פחות מטפח וזורע ואח"כ משרש (כלאי ב ז). המדל בזיתים בש"א יגום ובה"א ישרש (שביעית ד ד). ואין מחייבין (בשביעית) לשרש את הלוף אבל מניחו כמות שהוא (תוספתי שם ב יא). המשרש עיקר חרוב וסדן שקמה לעצים מותר לשדה אסור (שם שם ג יז). (המוכר) זיתים לקוץ אינו רשאי לשרש את כולן כאחד וכו' וכדקלם משרש ונוטל (שם ב"ב ד ז). ארבעה מלקטין עשבין מ"מ ובלבד שלא ישרשו (ר' לעזר, ירוש' ב"ב ה א). בדקלים ובארזים חופר ומשרש[1], לפי שאין גזען מחליף (ב"ב פ: ועוד).—ובספה"א: והמותר אסרת והאסור התרת והשרשים שרשת והענפים השרת (דונש, פתיחת תשובותיו על מנחם, עמ' 6).—ואמר המשורר: דברו בגאות אותי לשרש (קלונימוס בר שבתי, אזעק, מבחר שירת איטלי, שירמן, קב). כמו רוח תשרש או תשבר ברוש אדיר ולא יזיק לקנה (ר"מ הנגיד, ספר כיח, בן משלי, אברמסון, 320). שורש פורה שרשת ונחל נובע יבשת (רלב"ע, מי כמוך אפס ים מבלעדיך, אגרה, 230).—ואמר המליץ: הכל צפוי ונשקף לשרשך מארץ חיים (ר"מ ספנהים, ארבע כוסות, כוס ביד ה', 3).

— פעי, שרש[2], שרשו[3], ישרשו, — שרש, הכה שרש בקרקע, נקלט הצמח באדמתו: אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שרש בארץ גזעם (ישעי מ כד). נטעתם גם שרשו ילכו גם עשו פרי (ירמי יב ב). — ובמשמ' נעקר, נכרת: אזרעה ואחר יאכל וצאצאי ישרשו (איוב לא ח).

—הפעי, ישרש, תשרש, — השריש את הצמח, את שרשיו, נטע שרשם: הבאים[4] ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תבל תנובה (ישעי כז ו).

---

1) [עקר השרש הוא בש"ע שרש, שכנגדו גם בכנענית שרש, בארמ' ובסור' שרשא, שרשא, שרשא, באשור' שרשו, באוגרית' שרש, בערב' המדברת בא"י שרש (עי' דלמן, Palest. Diwan עמ' 14, 26), שמזנו נגזר הפעל בשמושיו. מלים אחרות שהשוו ע"י חוקרים אין להן קשר נכר לשרש זה, ועי' ב. שרש.]

2) [עי' ב. שרש, הערה.]

3) [אך עי' בהערה לבנין פעי.]

4) [אמנם, הואיל ומדבר כאן על פעלת האש, אפשר שצדקו הגורסים כאן: תשרף.]

---

1) [לבנין זה הכונה גם בתעני כה:, כגרסת כתבי היד בהוצאת צ. מלטער (ניו יורק תרפ"ח): משרש. וברב הדפוסים: ומשריש.]

2) [יש רואים בצורה זו בנין פוזל, ואלה דברי רד"ק בפרושו לכתוב: שרש, ענינו כמו נשרש, והוא מהבנין אשר לא נזכר פעלו על דרך המרובע, ע"כ. ואמנם בערב' הצורה המקבילה בנקודה היא כתב, אך אין להניח שלכך כונת הנקוד. ואפשר שראו הנקדנים כאן בינ' מבנין קל, ועל כן שגו בנקוד הפעל.]

3) [יש רואים גם צורה זו כצורת פועל או פועל, ואלה דברי רד"ק בפרוש הכתוב: שרשו, מבנין פעל הכבד אשר על דרך המרובע וכן בל שרש בארץ גזעם, ע"כ.]

4) [כפי שתראה העורך בהלשון והספר ג,

פנית לפניה וַתַּשְׁרֵשׁ שרשיה ותמלא ארץ (תהלי פ י). ועי' ב. שֵׁרֵשׁ. —ובתו"ם, גם במשמ' הכה שרש: מאימתי תבואה מתקדשת, משתשריש (כלא' ז ז). האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר (שביעי' ב ז). ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן (חלה א א). תבואה שהשרישה הרי זו אסורה (תוספת' כלאים ד יב). אם זרעו מתחילה לזרע וקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו השריש לאחר ראש השנה אין מעשרין הימנו על מקום אחר (שם שביע' ב ה). חורשין בית השלחין עד ראש השנה, רבי אומר עד לפני ראש השנה שלשת ימים כדי שיזרע וישרש ויטע וישרש, ואילן עושה שרשים לשלשה ימים, רבי אומר עד לפני ראש השנה שלשה חדשים כדי שיזרע אורז וישריש ויטע אילן וישריש (ירוש' שביע' ג ג). —*ובהשאלת על מכה בגוף: ואם היה בה מכה והיא עולה בין חריץ לחריץ ולא השרישה מכיון שהבשר בריא אפילו יש בו יותר מכשיעור כשירה וכו' אם יש בכוליה ענבה (ויש בה שרשין) בינונית אם לא השרישה כשירה ואם השרישה פסולה (עליסות דארץ ישראל, הרכיץ א ב, 315). —*השריש שֹׁרֶשׁ, קבע עקר ויסוד: וכבר השרישו הקראים שורש עם אנשים שהיו דוחים תורה שבעל פה ומתחכמים בטענות (ר"י א"ת, כוזרי ג סה). וזה מה שברח ממנו הרב המורה ז"ל בזה השורש אשר השרישו בידיעת השם יתברך (רלב"ג, מלחמי ה' ג ב). —*ובלא מלת שֹׁרֶשׁ, באותה משמ': כי יציאת המרכז גם כן יש בו מן היציאה ממה שהשרישו אריסט"ו (ר"מ א"ת, מו"נ ב כד). שהם הניחו הפך מה שהשרישו ארסטוטלס (רלב"ג, מלחמי ה' א ד). הנה כבר השרישנו הנביא ירמי' ע"ה רגע אדבר וגו' ושב הגוי מרעתו ונחמתי (ר"י אברבנאל, מ"א א, ויאמר ה' אל שמואל). —*ובדקדוק, במשמ' קבעאות כאות השרש, ולא כנוספת: נמצא הפותר משריש אלף באבחת (מנחם, מחברת, אבח, 12). ונון נוער השריש ונון נגע הוריש (תשו' דונש על מנחם, עמ 24). ומ"ם מות הוריש ונו"ן נגע השריש (תלמידי דונש, עמ' 13).

—התפ', *הִשְׁתָּרֵשׁ, —השתרש השרש, התפשט בתוך הקרקע, וגם בהשאלה השתרשו הדברים, חדרו ונכנסו כשרשים: ולמה נמשלו כנטיעה, כשם ששרשיו של אילן משתרשים[1]) לכל מקום כך דברי חכמים נכנסים ומשתרשים[1]) בכל הגוף (ר' נתן, מד"ר במדי' יד). —* נשתרש אדם בחטא, התרגל בו: מפני מה אמרו אם טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה, מפני שנשתרש בחטא (תוספת' ב"ק ז ג). —*ובמשמ' שֹׁרַשׁ ונעקר: ודואג נשתרש מחיי העולם הזה ומכל חיי העולם הבא (תנחו' בובר, מצורע, ז). —ובמהמ"א: בהתבונן ברוב הבריאה ומה שנשתרש מטנה בנפש המשכל (ר"י א"ת, כוזרי ה כ).

—קל, *שְׁרַשׁ[2]), —עקר, כמו פִּע', שֵׁרֵשׁ: בט"ו תקפ"ט אחר עיבור עקור מלשרוש[3]) (סימן הדחיות בקביעת פנים). —ואמר הפיטן: ושרט מגוף גרע פן תהי לשרוש (ר"י גיקטילה, אזהרות, זולאי, ספר היובל לאפשטיין, 167).

—נפע', *נִשְׁרַשׁ, —בדקדוק, אות נשרשת, אות שרשית, שהיא משֹׁרֶשׁ התבה: להורות האותיות הנשרשים והבאים לשרת תוך המלה ושתי קצותיה (מנחם בן סרוק, פתיחת המחבר בראש מחב' מנחם). מרתה, כמו למרה וכו' והתי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה (רש"י, שמות טו כג). והמתה את העם הזה, והתי"ו מודגשת לפי שהבא במקום שתי תוי"ן, האחת נשרשת שאין מיתה בלא תיו, והאחרת משמשת כמו אמרתי חטאתי עשיתי (הוא, שם כג כז). ובי"ת של בצעננים אומר אני שאינה נשרשת בתבה אלא משמשת היא (הוא, ישע' לג כ). —ובמשמ' נעקר: ומצינו

עמ' 399, אין מלת הבאים כאן לשון ביאה, אלא היא מ"ר מן הַבָּא בה"א שרשית, שפרושה: פֶּרַח, צמח פורח, כהוראת הבתא, מ"ר הַבָּא בסור', והכונה: צמחי פרחים ימ"ע יעקב ויציץ ופרח ישראל וכו'.]

[1]) [בפסיקי רב' (ביום השמיני, ח:): משתילים.]

[2]) [ע"פ הבנה זו של הארמ' שבמקרא: הן לִשְׁרֹשִׁי (עזרא ז כו).]

[3]) [כלו' אם יהיה מולד תשרי אחר שנה מעוברת ביום ב בשעה ט"ו ותקפ"ט חלקים או יותר מזה, יש לדחות ולעקר את ראש השנה מיום זה ליום ג.]

בדואג האדומי וכו׳ נ ש ר ש [1]) מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא (ר״י אלנקאוה, מנורת המאור ג, 339).—ואמר המשורר: היקטף יחיד אביו כאבו וכו׳ ו י ש ר ש בהגמל ילודו והוא שרש לשר גמל הסדים (ר״ש הנגיד, הכימים, בן תהלים, הברמן ב, 11).

— הפעי׳, הִשְׁרֵשׁ, — נאחז, או נאחז בו דבר כשרש בקרקע: מפני השענו על מה שכבר נודע והושרש שלא תבא נבואה וחזון אלא בחלום או במראה ועל״י מלאך (רלב״ג, מלחמות השם ב מח). כי הנפש המחשבית אשר תושרש מהתמזגות היסודות ומכח החמר והפועל היא מיוחדת (ר״י מפיסה, מנחת קנאות, קופמן, 70). שכבר הושרשנו שהידיעה האלהית לא תבטל טבע האפשר (ר״י אברבנאל, מ״א כג א, ויגידו לדוד). כדי שנהיה מושרשים בידיעת העקרים האלה והאמונה האמיתית תחיה חקוקה בלבבנו (ר׳ טוביה כץ, מעשה טוביה, פתיחה, א:).—ואות מְשֹׁרֶשֶׁת, כמו נשרשת, שהיא מן השרש: ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא התיו מושרשת בתיבה (רש״י, שה״ש ד א).

ב. שָׁרַשׁ [2]), קל, לא נמצא במקורות.

— הפעי׳, הִשְׁרִישׁ, רק בינוי מַשְׁרִישׁ, קנטרן, רגזן, zänkisch; querelleur; cantankerous: כי לאויל יהרג כעש ופתה תמית קנאה, אני ראיתי אויל מַשְׁרִישׁ [3]) ואקוב נוהו פתאם (איוב ה ב–ג).

---

1) [במדרש (תנחומ׳ בובר, מצורע, ז): נשתרש, עי׳ התפ׳.]

2) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

3) [אלה דברי העורך בפרושו משנת תשי״ד: מה ענין לדבר כאן על אויל ׳משריש׳ דווקא, אם נבאר ביטוי זה כפי ההבנה הרגילה: אויל שהכה שרשים בארץ? הלא על כעסו ולא על הצלחתו של האויל מדבר. ועל כן מסתבר, שלפנינו מלת משרש ׳שרש׳ אחר, שהוא ׳שרש׳ a) בערבית (כדוגמת שַׁמַשׁ בערבית במקום שֶׁמֶשׁ בעברית), ושהוא בא בלשון זו בבנינים שונים במשמעות: היה נרגז, רע לב וקנטרן: אני ראיתי אויל קנטרן כזה, ע״כ.]

---

a) شرس

שֹׁרֶשׁ [1]), ס״ז, כנ׳, שָׁרְשִׁי, שָׁרְשֵׁךְ, שָׁרְשׁוֹ שָׁרְשָׁם, ר״ר שָׁרָשַׁי, שָׁרָשַׁי [2]), שָׁרָשֶׁיהָ, — תחתית הצמח

השרוי באדמה שדרכו הצומח יונק מים ותמרי מזון, Wurzel; racine; root: ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה (ישע׳ נג ב). ויהי לגפן סרחת שפלת קומה לפנות דליותיו אליו ושרשיו תחתיו יהיו וכו׳ והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו ודליותיו שלחה לו וכו׳ (יחזק׳ יז ו–ז). הלא את שרשיה ינתק ואת פריה יקוסס ויבש וכו׳ למשאות אותה משרשיה (שם שם ט). וייף בגדלו בארך דליותיו כי היה שרשו אל מים רבים (שם לא ז). ותשרש (הגפן) שרשיה ותמלא ארץ (תהל׳ פ י). אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו (איוב יד ח). שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי (שם כט יט). הקטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם (שם ל ד).—ושלח שרש, הכה שרש, במשמ׳ פשטו, חדרו שרשיו בקרקע וכד׳: והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו (ירמ׳ יז ח). יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון (הוש׳ יד ו). — ובהשאלה: פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה (דבר׳ כט יז).—ובמליצה על בני אדם ועל עם [3]): ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פרי למעלה [4]) (מ״ב יט ל). ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה (ישע׳ יא א). והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו (שם יא י). כי משרש נחש יצא צפע

---

1) [עי׳ א. שרש, הערות.]

2) [אלה דברי ריב״ג בס׳ הרקמה שער ל (מהד׳ וילנסקי, עמ׳ שמב): ויך שרשיו, משפטו שָׁרָשָׁיו בקמץ חטף תחת השין, כי האחד שרש, על דמיון חדש, ובאשר יאמר לחדשיו יבכר, כן היה ראוי שיהיה שרשיו על הדמיון הזה גם כן, ע״כ. ואין כונתי אלא שיהיה מבטא הקמץ הזה כמבטא הקמץ הנקרא היום קטן, כהערת המהדיר שם.]

3) [ככתוב בשופט׳ ה יד: מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין בעממיך, שהוא חלק מתאור פלגות השבטים שבאו לקרב עם ברק ודבורה, אין קריאת המסרת מסתברת. ולפי דברי העורך, הלשון והספר ב, 127, אולי הכונה, בשכול האותיות שרשם בעמלק, לקריאה: מני אפרים שִׁלְּשָׁם עִם בָּרָק, וצ״ע.]

4) [השוה בכתבת אשמנעזר מלך צידון (סלושץ, אוצר, 20 ,11 וכו׳: אל יכן לם שרש למט ופר למעל ותאר בחים תחת שמש.]

(שם יד כט). על גל שָׁרָשָׁיו יסבכו (איוב ח יז). ועמד מנצר שָׁרָשֶׁיהָ כנו (דני' יא ז). — ובי-יתת השֹּׁרש והשׁמדתו, כמשל להשמדת בני אדם ועמים: שָׁרְשָׁם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה (ישעי' ה כד). והמתי ברעב שָׁרְשֵׁךְ ושאריתך יהרג (שם יד ל). הכה אפרים שָׁרְשָׁם יבש פרי בל יעשון (הושע ט יז). ואשמיד פריו (של האמורי) ממעל וְשָׁרָשָׁיו מתחת [1] (עמוס ב ט). אשר לא יעזב להם (לרשעים) שֹׁרֶשׁ וענף (מלאכי ג יט). מתחת שָׁרָשָׁיו יבשו וממעל ימל קצירו (איוב יח יז) – ועל הרים ועל ים: בחלמיש שלח ידו הפך משֹּׁרֶשׁ הרים (שם כח ט). — ושרש הרגלים וכדו, תחתיתם: על שָׁרְשֵׁי רגלי תתחקה [2] (שם יג כז). — ושרש הים (העליון, שבשמים) באותה משמ': הן פרש עליו אורו וְשָׁרְשֵׁי הים כסה (שם לו ל) [2]. — ועל משג מפשט, שֹׁרֶשׁ דבר, שרש החטא, סבת האשמה: כי תאמרו מה נרדף לו וְשֹׁרֶשׁ דבר נמצא בי [3] (שם יט כח). —ואמר בן סירא: ברכת אב תיסד שרש וקללת אם תנתש נטע (ב"ס גני' ג ח, יג). — ובמג' ברית דמשק: ויצמח מישראל ומאהרן שורש מטעת לירוש את ארצו (רבין א ז, 3). — ובתו"מ: היו שרשין יוצאין לתוך שדה חבירו מעמיק שלשה טפחים (ב"ב ב יב). והעולה מן הגזע שלו, ומן השרשים של בעל הקרקע (שם ה ד). לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מ(ע)טין (אבות ג יז). אלו לא מיטמאין ולא מטמאין ולא מצטרפין, שרשי קולסי הכרוב וכו' (עוקצ' א ד). שורשי קולסי כרוב שיבשו אסורין בהנאה (תוספת' שביעי' ז יז). שורשי חיטה בוקעין בארץ נ' אמה, שורשי תאינה רבים ביקעין בצור (שם רב יהודה, ירוש' ברכ' ט ג). אין הארץ שותה אלא לפי חיסוסה, אם כן מה יעשו שורשי חרוב, מה יעשו שורשי שקמה (ר' ישמעאל בן אלעזר, שם שם). בשעה שהבקר עובר בכליו השרשין מהלכין מן הצד, ובשעה שאין הבקר עובר בכליו אין השרשין מהלכין מן הצד (שם שביע' א ב). הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ר' יוסי אמ' מפני שהשרשין מפעפעין אותו (שם ערלה א ב). שרשים שדרכן להחליף (שם בכורים א א). דבי ר' ינאי אמרו, הרואה את הצל זהו שורש, הרואה את החמה זהו גזע, ר' חמא בר עוקבה בשם ר' יוסי, העולה משרשיו ומגזעו זהו שורש, מגזעו ולא משרשיו זהו אילן (שם ב"ב ה ס). מטיבורו אדם נוצר ומשלח שרשין מיכן ומיכן (אבא שאול, שם נדה ג ג). שרשי אילן שגבוהין מן הארץ שלשה טפחים או שיש חלל תחתיהן שלשה טפחים וכו' (עירוב' ק.). התמרה הזו נוטעין אותה ומעלה שרשין מכל צדדיה (תנחו' בובר, שמיני ד). —ובפסהמ"א: וכן ראובן שחפר בור וירד ומצא שרשי אילן של שמעון בתוך שדהו קוצץ וחופר והעצים שלו וכו' וכל שורש שמצא בתוך שלשה טפחים קוצצו ואינו חושש וכו' (רמב"ם, שכנים י ז). —ובהשאלה שבמליצה: קח שרשי השפלות וענפי השכלות ועשבי המצוה ושבולת הענוה ופרח הצדקה וכו' ותכתוש במכתשת החרטה (ר"י חריזי, רפואות הנוויים). —*ושרש הלשון, שרשי השִׁנים וכדו' מאברי הגוף: שהמוח הוא שרש העצבים והתחלתם (עולם קטן, סוכויץ, יט). התדע שרשי הטוחנות למה הם ג' למעלה ולמטה הם ב' (ר"י זבארה, ס' השעשועים ט, דוידזון, 102). ומפנים, כותלו (של בית הבליעה) נעשה ע"י וילון החך, ע"י שרש הלשון וע"י הגרגרת (יצחק טוביה, ספר הדיפתיריה, 16). בין שרש הלשון ובין מבוא הגרון יתנשא מכסה הגרגרת (שם 17). — *ובמשמ' מקור ומוצא: ואמנם מי שקראן (את האותיות) אמות עשאום אמהות ר"ל שרשים לדבור (דונש בן תמים, פי' ס' יצירה, כ). ואמרו, הנה אנחנו רואים הדברים כולם שיש בהם טוב ורע נזק ותועלת וכבר התחייב שיהיה הטוב אשר שם משרש כולו טוב ויהיה הרע אשר בם משרש כולו רע וכו' ואמרו עוד שאלה שנו השרשים לא סרו נבדלים זה

---

1) [עי' הע' 4 בעמוד הקודם.]
2) [עי' בפרושו של העורך על מאמרים אלו.]
3) [אלה דברי העורך בפרושו: כנראה הכוונה: לא אתם רודפים אותי, אלא כל סיבת צערי וסבלי אינה אלא בי ובמעשיי אני, ולא במעשיכם. ואמנם אולי אין כאן המלה „שרש" הרגילה אלא מלה המקבילה אל „שרש" a) בערבית שהוראתה כעוס, הכעים: דבר מכעים. דוגמת „ערות דבר" דבר' כג, טו; כד, א (כי מצא בה ערות דבר), ע"ב. ועי' ב. שָׁרַשׁ.]

a) شرس

מזה ואחר כן נמזגי והתחדשו אלה הגשמים מהמוגם (ר״י א״ת, או״ד, הקד׳). אך חובות הלבבות כל שרשיהן הן מן השכל כאשר אבאר בע״ה (הוא, סו״ס, הקדמה). והמוצאים הראשונים הם מעולם הטבע ושם שורש ההויה, שמשם יצא הזרע ושם יברא העובר (הוא, הכוזרי ד כה). וכל אלו החמשה הרגשות שרשם בתוך המות ממנו יתפשטו כל אחד ואחד למקום המיוחד לו וכו׳ כאשר הנקודה אשר באמצע העגולה הוא השרש לכל הקוים היוצאים ממנה וכו׳ (הוא, כוח חן ג). וכל התאוות הראויות הם בחכמה מצד שהיא השגת האמת ושורש לעבודה האלהית (אבוהב, מנוה״מ נר א, הקד׳).—°ובמשם׳ יסוד ועקר[1]: ובאשר הפצתי לעמוד על שרשי הדברים בקשתי תו כל דבר במישרים (ראב״ע, כהנא ג, 57). כי פנות החכמה המקויימות בברואים לרוב מינית ואישיהם שבע, אחת מהנה סימן החכמה הנראת בשרשי העולם ויסודותיו וכו׳ (ר״י א״ת, חו״ה, הבחינה ד). ואשר הִדש שרשי האדם וצורתו ותכונתו וסדר חבירו הוא החכם היודע בעניני תועלותיו ונזקיו וכו׳ (הוא, שם, הבטחון ג). כי משרשי הפלוסוף שאין דבר נמצא בטל (מכתב קנאות, קופמן 81). שמתוך שרשי המחקר עמדנו תחלה על ההפרש הגדול בין נבואת משה ע״ה וכו׳ ובין נבואת שאר הנביאי׳ (שם שם, 41). זהו שורש המסבתא דרך כלל אלא שיתגלגלו בה לפעמים דברים שלא מן הכוונה (המאירי ליומא, פתיחה). — °ובפרט לגבי אמונה ודת: מצאנו יחוד האלהים בלב שלם שרשה ויסודה (של דתנו) שהוא השער הראשון משערי התורה (ר״י א״ת, חו״ה, היחוד א). אבל מה שאמרתי לך הוא שורש אמונתם כי תכלית ההצלחה לאדם איננה כי אם המדע העיוני וכו׳ (הוא, הכוזרי ד יט). בשרש הראשון שהוא התחלה לכל האמונות התוריות והוא אמונת מציאות האל יתברך (ר״ח קרסקש, אור ה׳, א).—°ובהבחנה בין עקר ושרש בדת: כי שלשה העקרים הללו הם עקרים כוללים לדת אלהית וכו׳ ואולם המודה בהם עדיין אין לו חלק לעוה״ב עד שיודה בהם ובשרשים הנתלים בהם והמסתעפים מהם כי כל הכופר באחד מן השרשים כאלו כופר בעקר שהשורש ההיא מסתעף ממנו וכו׳ כי כמו שמי שיכחיש מציאות הנבואה שהוא שורש לתורה מן השמים וכו׳ הנה הוא כאילו כופר בעיקר תורה מן השמים וכו׳ (ר״י אלבו, העקרים א יג). וראוי שנבאר עתה דרך ידיעת השרשים המסתעפים מן השלשה עקרים הללו וכו׳ ונאמר ראשונה שאין ראוי שימנה בעקר ולא בשורש שום מצוה ממצות התורה וכו׳ ואין ספק שאין עונש הכופר בשורש או בעקר שוה לעובר על מצוה ממצות התורה (שם שם יד).—°וחכמי שרשי האמונה, כנוי לכת המדַברים בפילוסופיה הערבית[1]: השמיעני בחסדך כללים מקיצים מן הדעות אשר נתבררו אצל הכמי שרשי האמינה, והם הנקראים אצל הקראים בעלי חכמת הדברים (ר״י א״ת, הכוזרי ה טו).—°ובמשמ׳ יסוד מארבעת יסודות הבריאה, Element; élément; element: אלו השנוים ראינו במלאכה כ״ש בב׳ השרשים הקלים שהם האש והרוח (אבוסהל דונש בן תמים, פי׳ ס׳ יצירה מג). ואחר שידענו שהאדם נברא מהד׳ שרשים מה טעם כי ממנה לקחת וכו׳ (ראב״ע, בראש׳ ג יט). כל שנוצר בעולם לפנים מגלגל הלבנה נברא מארבעה שרשים שהם האש והרוח והמים והעפר (ר״י עקנין, פי׳ אבות ד כט).—ובפילוסיפיה °שרש מונח, הנחה פילוסופית: שרש מונח הוא הקדמה שלא יהיה דרך אל אמותה ומופתה באותה המלאכה וכו׳, שרש מונח הוא ההקְדמה שיקבל אותה התלמיד מן המלמד וכו׳ (ס׳ הגדרים, מובא אצל קלצקין-לוצל). — °ושרש וענף, במשמ׳ אבות ותולדות: כי היות זה המעשה בין השרש והענף עוות גדולה מאד ר״ל לבעול האם או הבת ונאסר על שרש וענף שיבעול אחד מהם את חבירו וכו׳ או שיתקבצו שרש וענף בבעילת גוף שלישי (ר״מ א״ת, מו״נ ג מט). — °ושרש השרשים: וכאשר מתפשט (השביב) יותר מגיע זיוו מקצה הארץ ועד קצה הארץ וזהו שורש השורשים ויסוד היסודות (ברית מנוחה, ניקוד ה׳, אמצעי, יב.). כי בצאת המאור הגדול מן שורש השרשים מן המציא׳ כמה מאורות מחשיך וכמה מאורות מלהט וכמה שרפים משריף (שם, ניקוד הי׳, שם כה). — °ובדקדוק, החלק החוזר בכל גזרות הפעל

---

[1]) [עי׳ בנאמר לעיל על שרש דבר (א״וב יט כח).]

[1]) [עי׳ מְדַבֵּר, עמ׳ 2796, ועי׳ גם לקמן שָׁרְשִׁי.]

והשם[1]) Wurzel; racine; root: משיגי השרשים הם (האותיות) המוספים במלות כדמות בגדיכם ששרשו בגד (אבוקס׳ דונש בן תמים, פי׳ יצירה סג). נוגי וכו׳ ואין שורש בתיבה אלא הגימ״ל לבדה (כס״י, לפני ג׳ יח, ובעין זה הוא, איכה א ד). שהנו״ן ביגון אינה שורש אלא כגון נו״ן של המון וכו׳ (הוא, איכה ג, סה). ואנו מזכירים בחלק השני הזה אשר קראנו איתו ספר השרשים רוב השרשים העבריים הנמצאים באשר בידינו מן המקרא וכו׳ ואם תצא לידך מלה מן המלות וכו׳ שלח ידך אל השרש אשר היא ממנו וכו׳ כשרצית לעמוד על ענין ויתנהו בית הפקדות (ירמי׳ כב יח) ותשלח ידך אל הפא והקוף והדלת וכו׳ (ר״י א״ת, ספ״ס לריב״ג, הקד׳). מה שאגזור בו על שרשיהם רצוני לומר על שרשי המלות אשר הם משתי איתות (סס). אבל אפוד ירד בידו יש לי בו טעם נכון אזכרנו בשרש ירד (רד״ק, ס׳ השרשים, ערך אוה). — *ואות שרש, ואותיות השרש, בנגוד לאות שמש ואותיות השמוש: החלק הראשון בענין האותיות ותולדותיהם ומוצאיהם והנחלף מהם ומה מהם שרשים ומה מהם שמשים (הורית הקו־א, דרכנובג, 16). ודע כי עשרים ושנים אותיות הללו מחציתם שורש ומחציתם שמוש ומסרו להם הראשונים סימן וכו׳ ובאותיות השרש לא יכלו לחבר להם סימנים נכונים במליצה וכו׳ (ר״י קמחי, ס׳ זכרון, 2). — *ואוצר השרשים, ספר השרשים, כנוי למלון המביא את המלים שבלשון לפי מה שנחשב כשרשן, שכיח בספרות, גם כשם למלונים מסימים. — ובתורת החשבון, שרש של מספר, מספר זה אשר בהכפלתו בו בעצמו וכדו׳ יצא המספר שלפננו: דרך הוצאת השרש מהמספר המרובע המקיף בשלמים ראוי שנכתוב המספר שבקשנו לדעת את מרובעו בטור אחד כפי מעלותיו וכו׳ (רלב״ג, מעשה חושב, 81). דרך להוצאת שרש מספר בלתי מרובע שיהיה בשרשו שלמים בקירוב גדול הוצא תחלה השרש הקרוב למספר ההוא וכו׳ (סס. 82). — *ש־ש מרבע ומעקב, ושרש רבועי Quadratwurzel, ועקובי, Kubikwurzel וכדו׳: השער הז׳ שער השרשים המרובעים וכל המאונים שלהם כי רבים הם (לאב״ע, ס׳ המספר, הקד׳). ואחר וכו׳ ראוי שנבאר דרך חלוק מספר ידוע על מספר בלתי ידוע כמו הוצאת השרשים הרבעיים והמעוקבים וכו׳ (רלב״ג, מעשה חושב, לכנס, 80). דרך הוצאת השרשים המעוקבים וכו׳ הנה נשאר איך ימצא השרש העקובי למספרים המקיפים וכו׳ (סס, 86). ותערוך השרש המוצא על השרש המוצא והיוצא מקובצים והעולה תערוך על שלשה דמיוני השרש היוצא וכו׳ (סס, 87). — *ומרבע השרש, ומעקב השרש, שהוציאו ממנו שרש מרבע או מעקב: עד שישאר לך בטור העליון פחות מכפל השורש המוצא מקובץ עם אחד שהוא מרובע השרש היוצא וכו׳ (סס 82). וחבר העולה עם מעוקב השרש היוצא (סס, 87). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ומת הוא עץ ענפיו באדמה ושרשיו בראש אל ברומו, אשר יתן פרי נעים בעתו ואם יתש בכל יום במקומו (דונש, חידות, אלוני, לז). ואמנם כי פרי העץ בשרשו, והמשל אמת כאם בבתה (רסב״ג, לך נפשי, סער הם כ, 40). אותה נפשי אל מקום נפשה, וכלתה אל מקור שרשה (הוא, אותם, סס, 80). נטעי ידידות נטעת ידי, וישק נחל אהבה שרשם, אך רוצצו רעי להשחית את ענפם ויחד חמדו שרשם (הוא, הענק ו, ברודי, ססד). כי כמו שרש יהי הפרי (ראב״ע, אל נהר, כהנא א, 125).

שַׁרְשָׁה, ס״נ, רק מ״ר סמי׳ שַׁרְשֹׁת[1]), כמו שַׁרְשְׁרָה, שַׁרְשֶׁרֶת: ועשית על החשן שַׁרְשֹׁת גבלת מעשה עבת זהב טהור (שמ׳ כח כב).

---

[1]) [לפי השקפה זו, שראתה את המלים בלשון כנגזרות מ„שרש״ שהבע בו עקר משג המלה, ללא הבעה לכל יחס דקדוקי כגון יחיד ורבוי, גוף, זמן וכדו׳. אך למעשה גם השרש וגם משג השרש הפשטות הם, שהפשיטו מדקדקים כצד השוה שבמלים ובמשגים המבעים בהן.]

[1]) [ספק אם היתה המלה בצורה זו בלשון, כשנוי שבמבטא, (בהבלעת ר אחת בהדמות ל־ש שלפניה) או שאין כאן אלא טעות הכותב, הואיל ובכל מקום אחר (שמ׳ כח יד; לט יה; מ״א ז יז; דה״ב ג ה, יו) כתוב: שַׁרְשְׁרֹת. והיו שגזרו שרשת כאן מן א. שרש, כדברי רש״י: לשון שרשי אילן המאחזין לאילן

*שַׁרְשׁוּר [1], ש"ז, — המעי המחבר לפי הטבעת: אל מעי הנקרא שרשור הוא המחור (כ"ס דונולו, מכמוני ליליחם ח, ורסה, סד:). המעי התחתון הנקרא שרשור (אסף, 36). השרשור וכו' הוא המעי הנטמן בפי הטבעת לקבל הרמץ והרעי והגללים וכו' (ס' הכמלח, בן ג'רכי XIII). ועי' מְחוֹר, 1865.

*שָׁרְשִׁי, ת"ז, נק' שרשיה, שרשית, — שיש בו מתכונת השרש, wurzelhaft; radical: הכלל הראשון כולל המצות אשר הם דעות שרשיות (כ"ס א"מ, מו"נ ג לט). ואם סלקנו היגיעה תשאר התנועה השרשית (ר"ח קרשקש, אור ה' א ג). ויותר מזה על בניו שמשגיח עליהם בהשגחה מקריית ושרשית השגחת החסד והרחמים: וכו' (כמס"ל, סוקל ומקובל, קניגסברג, 60). — ובתורת הלשון, אות שרשיה, או שרשית, כמו אות השרש ומהענינים שמתיחדות בהם האותיות כי קצתם לא תהיה לעולם כי אם שרשיה עצמיה במלה אשר היא בה, ומקצתם יש שתהיה שרשיה במלה [מן תמלות] ותהיה נכרית נוספת או משרתת במלה אחרת (כ"י א"מ, הקדמה לריב"ג ג). וכבר קבצו האותיות השרשיות והאותיות המשרתות, הרבה מהמחברים אשר היו לפני, במלות וכו' (שם ה). והדמיון בזה שאומר בנשבר שמשקלו נפעל ואשים לעמת נ"ן נשבר נון נפעל ושתיהן נוספות וכו' ואשים לעמת השין הפא ולעמת הבית העין ולעמת הריש הלמד והם שרשיות כולם (הוא, סה"ם לריב"ג, הקד', 3). כי אין בדבור שם מורכב משלש אותות דומות זו לזו רצופות שרשיות (שם 6). — ובתורת החשבון מספר שרשי, מספר שהוא שרש למספר אחר: דע כי מספר שרשי למספר אחר יאמר כאשר תכפול אותו בעצמו ויעלה לכמו איתו המספר האחר בלא תוספת וגרעון וכו' (ר"י אבן ויגנה, קלור הספר, כ"י, פכ"ז). — *השרשיים, המדברים, חכמי שרשי האמונה[1] הערביים: וממה שראוי שתדעו שההקדמות אשר יסדום ויישבום השרשיים, ר"ל המדברים לקיים חדוש העולם יש בהם מהפוך העולם (כ"ס א"מ, מו"נ א עא).

*שָׁרְשִׁיּוּת, ש"נ, — תכונת הדבר השרשי: ובהזדוג האיש עם אשתו מיד נארגת טפת הזרע עם דם האשה המובחר, נמצא שהאיש נעקר משרשיות האב והאם ונאצל מתוך חלציהם (מעשה במיילי הקבלה, ס' עריות, הקדס ג א-ב, 71).

שַׁרְשַׁר [2], ממנו *שַׁרְשֵׁר, שַׁרְשְׁרָה או שַׁרְשֶׁרֶת.

*שִׁרְשֵׁר, פ"ע, — כמו שלשל, הוריד החרוב כאלו פרותיו בשרשרות: מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית וכו' ובה"א התרובין משישרשרו[3] והגפנים משיגרעו וכו' (ברכי לו:, פסח' נג:). — ובסהמ"א, במשמ' קלע כשרשרת: משרשר[4] ומרכיב חוט אחד של ערב בשתי מלמטה ואחד מלמעלה וכו' (רש"י, שבת קה.).

להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצת ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשון שרשות ואחר שהרי"ש יתירה כמו מ"ם שבשלשים ומ"ם שבריקם (ואמנם רש"י מוסיף) ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה ע"כ. ועל פי כונה זו קרא יוסף אבן כספי את ספרו הדן בשרשי הלשון: שרשות כסף.]

1) [אפשר שלפנינו מלה לא עברית, שלא עמדנו על מקורה.]

1) [עי' שֹׁרֶשׁ, אבל ע' גם בהערה שאצל קלצקין-צוכל IV, 164.]

2) [עי' שַׁרְשְׁרָה, שַׁרְשֶׁרֶת, הערה.]

3) [במשנה שביע' ד י: משישלשלו, ועי' שלשל.]

4) [ב"שאלות עתיקות בתנ"ך" מתקופת הגאונים שהוציא י. רוזנטל (XXI HUCA, לט) נאמר: נורא אלהים אשר עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבון משרשר ע"כ, והואיל והדברים יסודם בדברי קהלת ז כט: אשר האלהים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים, על כן יש לבקש כאן מלה במשמ' זו בקרוב. במשמ' זו, הרבה, בא ב"שאלות" אלו (עי' בהערת רוזנטל שם, לב) ובדברי רסע"ג: טפסר, כגון שם, ם, שורה 23: טפסר שת ודורו יומם נחרת, כלו' הרבה לשת ולדורו על ימיהם החרוצים להם,

שַׁרְשְׁרָה [1]) או שַׁרְשֶׁרֶת, ש"נ, מ"ר סמ' שַׁרְשְׁרֹת, שַׁרְשְׁרוֹת, — ככל מֻרכב מן טבעות טבעות, כמו שלשלת, Kette ; chain(e : ושתי שַׁרְשְׁרֹת זהב טהור מגבלת תעשה אותם מעשה עבת ונתתה את שַׁרְשְׁרֹת העבתת על המשבצת (שמות כח יד). ויעשו על החשן שַׁרְשְׁרֹת גבלת מעשה עבת זהב טהור (שם לט יה). שבכים מעשה שבכה גדלים מעשה שַׁרְשְׁרוֹת לכתרת אשר על ראש העמודים (מ"א ז יז). ויחפהו (את הבית) זהב טהור ויעל עליו תמרים וְשַׁרְשְׁרוֹת (דה"ב ג ה). —וכתו"מ : ופסכתר היתה כלי גדול מחוקת לתך, ושתי שרשרות היו בה (תמיד ה ה). ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם (מדות ג ח). — ואמר הפיטן : בתוך חכי לשין ברק ירוציץ, כמו פטיש לבב אימים יפוצץ, ארקע בו פתילי המליצות, ומהם שרשרות השיר אקצץ (כ"י הכיזי, תחכי עז, 163).

שַׁרְשֹׁת, ע' שַׁרְשָׁה.

שרת [2]), ממנו מְשָׁרֵת, מְשָׁרֵת, מְשָׁרֶתֶת, *שֵׁרוּת, שָׁרֵת, שָׁרֵת.

שָׁרַת [3]), קל לא נמצא.

— פע', שֵׁרֵת, שֵׁרְתוֹ, מְשָׁרֵת, מְשָׁרְתִים, מְשָׁרְתָם, מְשָׁרֶת, לְשָׁרֵת, לְשָׁרֶת, לְשָׁרְתֵנִי, לְשָׁרְתוֹ, בְּשָׁרְתָם, וַיְשָׁרֵת, יְשָׁרְתֵנִי, יְשָׁרְתֵהוּ, תְּשָׁרְתֵהוּ, יְשָׁרְתוּ, יְשָׁרְתוּךָ, יְשָׁרְתוּנְךָ, יְשָׁרְתֻהוּ,—כמו שִׁמֵּשׁ, bedienen ; servir ; to serve : וימצא יוסף חן בעיני' וַיְשָׁרֶת אותו (בראשי' לט ד). הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן וְשֵׁרְתוּ אתו (במד' ג ו). זאת אשר ללוים וכו' וְשֵׁרֵת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת (שם ח כד–כו). שמעו נא בני לוי וכו' ולעמד לפני העדה לְשָׁרְתָם (שם יו ט–ט). וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וִישָׁרְתוּךָ (שם יח ב). ותהי (הנערה) למלך סכנת וַתְּשָׁרְתֵהוּ (מ"א א ד). ואבישג השונמית מְשָׁרַת [1]) את המלך (שם שם יח). ויקם (אלישע) וילך אחרי אליהו וַיְשָׁרְתֵהוּ (שם יט כא). ובנו בני נכר חומתיך ומלכיהם יְשָׁרְתוּנֶךְ (ישעי' ס י). הלך בדרך תמים הוא יְשָׁרְתֵנִי (תהלי' קא ו). ויקהל דויד את כל שרי ישראל וכו' הַמְשָׁרְתִים את המלך (דה"א כח א, ועי' גם שם כז א, דה"ב יז יט). — ושרת את ה': בעת ההיא הבדיל יי' את שבט הלוי וכו' לעמד לפני יי' לְשָׁרְתוֹ (דברי' י ח). אל הכהן העמד לְשָׁרֶת שם את יי' אלהיך (שם יז יב). והנער היה מְשָׁרֵת את יי' את פני עלי הכהן (ש"א ב יא, ועי' שם ג א). כן ארבה את זרע דוד עבדי ואת הלוים מְשָׁרְתֵי אתי (ירמי' לג כב). — ושרת אלילים: נהיה כגוים כמשפחות הארצות לְשָׁרֵת עץ ואבן (יחזק' כ לב). — ושרת את המשכן, הארון וכדו': המה (הלוים) ישאו את המשכן ואת כל כליו והם יְשָׁרְתֻהוּ (במד' א נ). והיו במקדשי מְשָׁרְתִים פקדות אל שערי הבית וּמְשָׁרְתִים את הבית (יחזק' מד יא). כי בם בחר יי' לשאת את ארון האלהים וּלְשָׁרְתוֹ עד עולם (דה"א יה ב). — ושרת ל,: וכהנים מְשָׁרְתִים ליי' בני אהרן (דה"ב יג י). וימצא (יהוא) את שרי יהודה ובני אחי אחזיהו

ועל כן אולי יש לגרס כאן: חשבון מטפשר, במשמ' חשבונות הרבה. ובחר המחבר כאן בכתיב בשין בסק' סמך, לשם החרוז אל ישר. וצ"ע.]

1) [יש לראות שַׁלְשֶׁלֶת שבלשון חז"ל כמבטא מאחר לצורה שרשרת שבמקרא, שאינה אלא צורה מכפלת מן שַׁר, שָׂרָה במשמ' טבעית טבעות. ועי' שַׁר, הערות. עי' גם בהערה לערך שַׁרְשָׁה.]

2) [אין שרש זה בכתיב זה בכל לשון קרובה, גם לא בכתבת העטור מן אתינה (סלושץ, אוצר 99). שם משרת פרושו: הכרוזה (מְשָׁרַת, מְשָׁרֶת) כהוראת מנשאר בערב'. בשורה 3—4: אית כ' אש עלתי משרת, כלו' את כל אשר על ההכרזה. ובשורה 8 בסיום הכתבת: משרת את פן גו, כלו' הכרזה מאת פ' הגוי. ועי' בהערה שאחר זו.]

3) [אין הפעל בא במקורות אלא בבנין פע'

בלבד, ואפשר שלפנינו פעל משני נגזר מש"ע, כגון שָׁרֵת, ולפי זה אף אפשר שבמלת היסוד, שהפעל נגזר ממנה, אין האות ת מן השרש, וצ"ע.]

1) [ואמר רד"ק בפרושו: ומלת משרת חסר מסנה התי"ו למ"ד הפועל כפני כוכב קריאת שני תוי"ן רפות כאחר, כי משפטו משרתת וכו'.]

משרתים לאחזיהו ויהרגם (סס כב ח). — ושרת לדבר, דאג לו, סדר אותו: ולקחו בגד תכלת וכסו את מנורת המאור וכו׳ ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם (במדי ד ט). — ובלי משא ישיר, שרת בקדש, בשער וכו׳: והיה (המעיל) על אהרן לשרת (שמות כח לה). ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן (מ״א ח יא, דהי״ב ה יד). ולא יעלה עליהם צמר בשרתם והיו (מכנסי בד) על אהרן ועל בניו וכו׳ או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש (שמות כח מג). את בגדי השרד לשרת בקדש (סס לה יט; לט מא). כי בו בחר יי׳ אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם יי׳ (דברי יח ה). ושרת בשם יי׳ אלהיו ככל אחיו הלוים העמדים שם לפני יי׳ (סס סס ז). — ולא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי חחצר הפנימית וביתה (יחזקי מד יז). לאלה מחלקות השערים וכו׳ ולשרת בבית יי׳ (דהי״א כו יב). ויעמד יחזקיהו את מחלקות הכהנים והלוים וכו׳ לשרת ולהודות ולהלל בשערי מחנות יי׳ (דהי״ב לא ב). — ושרת את פני, כמו לפני: שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך [1] (אסתר א י). — ושרת בכלי הקדש, בבגדי הקדש: ומשמרתם הארן והשלחן וכו׳ וכלי הקדש אשר ישרתו בהם (במדי ג לא). ואת הסירות ואת היעים וכו׳ ואת כל כלי הנחשת אשר ישרתו בם לקחו (מ״ב כה יד, וכעין זה ירמי׳ כב יח). ושם יניחו (הכהנים) בגדיהם אשר ישרתו בהן כי קדש הנה (יחזק׳ מב יד). ובצאתם וכו׳ יפשטו את בגדיהם אשר המה משרתם בם (סס מד יט). — ואמר ב״ס: ותהי לו ברית עולם וכו׳ לשרת ולכהן לו (ב״ס מה טו). עד כלותו לשרת מזבח ולסדר מערכות עליון (סס נ יד). — ובמגלות מדבר יהודה: ואת ראשי הכוהנים יסרוכו אחר כוהן הראש ומשנהו ראשים שנים עשר להיות משרתים בתמיד לפני אל, וראשי המשמרות ששה ועשרים במשמרותם ישרתו, ואחריהם ראשי הלויים לשרת תמיד שנים עשר אחד לשבט (מג׳ מלחמת בני אור בבני חושך, ידין, 264 וכו׳). — ובתו״ס: וכך היו אומרים וכו׳ וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה׳ בבית קדשי הקדשים (מדות ה ד). אם מה שראו עיני ומה ששרתו ידי [1]) שכחתי ק״ו למה שלמדתי וכו׳ (ריב״ז, ספרי במדי קכג). משרת הייתי את רבי חייא הגדול והייתי מעלה לו חמין (רבי לעזר בשם ר׳ יהושע, ירושי שבת ד ג). א״ל הקב״ה (למשה) יהושע הרבה שרתך וכו׳ הואיל והוא שרתך בכל כחו כדאי הוא שישמש את ישראל (מד״ר במדי כא). — ובסהמ״א, אף בהשאלה: וכל מזל ומזל משרת את ימי חדש הלבנה וכו׳ החמה מהלכת לפני׳ בתקופה וטלה מתחיל לשרת לפניו ביום וכל המזלות משרתים אחריו כדרכן והלבנה מהלכת לאחריו וטלה מתחיל לשרת לפניה בלילה וכו׳ (פדר״א ז). יש מן המקרים שישרת שני זמנים ויש מקרה שיפסד לעתו (הכהן הקראי, עץ חיים ז, יד). וגבול המנגע שלא ישרת שתי עתות במקום אחד אלא יעתק למקום אחר (הוא, סס, טו). — ושרת מלאכת הקדש, שמש ברבנות: וקדם באו הנה כבר שרת מלאכת הקדש גם בלוקאטש (ילחק מאהרס״ן, האוסף לחי׳ ו א, 16). — ומלאכה משרחת [2]) לזולתה, טפלה לה וכד׳: כמו הענין במלאכה הראשית עם מלאכות המשרתות לה (רלב״ג, מלחמות הי׳ א ו). ומהעדר צורת הביצה יהיה העוף. א״כ ההעדר ישרת המציאות (אמונה רמה לראב״ד, א ב, יא) — ובתורת הלשון, שרתה האות, שמשה בשמוש זה או זה: והנה זה האות לא ישרת בראש או בסוף ואין צורך להזכיר האמצעי וכו׳ (ראב״ע, צחות, י.). — ובפרט בצרוף שרת (השם, הפעל וכד׳) עצמו ואחר עמו, שמש במשפטו וגם במשפט נוסף אחר: ככבש אלוף, הכ״ף ישרת עצמו ואחר עמו, וכן הוא ככבש באלוף (הוא, סס, שער הרביעיים, כא:). — ואמר הפיטן: הלא טוב היותך משרת פני אל מאד מהיותך משרת פגרים (ר״י הלוי, ידועת אמונות, רשות לשמ״ע, זמורה י, 625/6). — ואמר המשורר: והחכמה בלי שרת חכמים ומסה כחלום מאין פתרים (ר״ש הנגיד, משב סוה, בן משלי, הברמנן, 156).

1) [אך אולי הכונה כאן כמו את המלך.]

1) [מא״ש: „דריב״ז כהן הוה״.]
2) [עי׳ שפחה.]

— וּביִ׳ מְשָׁרֵת. מ״ר מְשָׁרְתִים, ס״כ *מְשָׁרַתְּת[1]: ויקם משה ויהושע מְשָׁרְתוֹ ויעל משה אל הר האלהים (שמות כד יג). ויאמר יי׳ אל יהושע בן נון מְשָׁרֵת משה וכו׳ (יהושע א א). ויקרא (אמנון) את נערו מְשָׁרְתוֹ ויאמר שלחו נא את זאת מעלי החוצה (ש״ב יג יז). להביא לנו מְשָׁרְתִים לבית אלהינו (עזרא ח יז). ועי׳ מְשָׁרֵת 3419. — ואמר המשורר: בראשית מלוכה תהי אִוָּה לשכל כמו אמה קנויה בלי חפש מֻלֶּרֶת, וסופה בבוא קץ נסיעתה תהי תאות נפש לשכל כמו מלכה משרתת[2] (כ״ס הנגיד, בן משלי, הברמסון, 61)[3].

שָׁרֵת, ס״ז, — שה״פ מן שֵׁרֵת[4], ביחוד בצרוף כלי שרת: ולקחו את כל כלי הַשָּׁרֵת אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת וכו׳ (במדי ד יב). ויעשהו (יהוידע) כלים לבית יי׳ כלי שָׁרֵת וכו׳ (דהי״ב כד יד). — ובתו״ם: מותר הפירות לקיץ המזבח ומותר התרומה לכלי שרת וכו׳ ומותר נסכים לכלי שרת וכו׳ (שקל׳ ד ד). שלשה עשר שולחנות היו במקדש שמונה של שיש וכו׳ על של כסף (נותנים) כלי שרת (שם ו ד). כל המנחות תחילתן וסופן בכלי שרת וזו (של סוטה) תחילתה בכפיפה מצרית וסופה בכלי שרת (סוטה ג א). וקבול דמן בכלי שרת בצפון (זבחי׳ ה א, ב, ג, ה). — *ובגדי שרת: אין מנחה בבמה וכיהון ובגדי שרת וכלי שרת וכו׳ (שם יד י). — *ומלאכי השרת: הלכו וישבו להן תחת אילן אחד וירדה אש מן השמים והקיפה אותם והיו מלאכי השרת מקפצין לפניהן כבני חופה שמיחין לפני חתן וכו׳ (ירוש׳ חגי׳ ב א).

---

1) [ועי׳ בעמ׳ 3419.]

2) [בכ״י משורתת, כנראה בטעות על פי מכורתת (כך בכ״י) שלפני כן. אך הכונה: תהי האית נפש משרתת לשכל כמו למַלְכָּהּ (במפיק), ולא כון המה״יר בנקוד ובהערתו.]

3) [בספור בימים ההם, השלח כרך 16 עמ׳ 342, משתמש יהודה שטינברג בשם שָׁרְתָנוּת, במשמ׳ תכונת מי שרגיל לשרת.]

4) [ואולם עי׳ בהערה לפעל שֵׁרֵת. ואמנם אפשר להבין שָׁרֵת גם בשמוש זה כמקור הפעל ממש, כדגמת קול עֲנּוֹת וכד׳.]

בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת לו בא בשלום וכו׳ (כתוב׳ קד., וכעין זה מד״ר במדי יא). אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה מפני מה אין ישראל אומרין שירה לפניך בר״ה וביוה״כ וכו׳ (ר״ה לב:, ערכי׳ י:). ועי׳ מַלְאָךְ.

***שַׁרְתּוּעַ**[1], ש״ז, — הנית, שפיד בעל שִׁנַּים: השרתוע והדוקרן וכו׳ שניטלה אחת משִׁניהן ועשה של מתכת הרי אלו טמאין (תוספת׳ כלים ב״מ ג יד). טרקוש שעשה לו עץ כמין שרתוע להיות איכל עליו טהור (שם שם ב״ב א יב). אין העגל יוצא בגימון וכו׳ אבא בר רב הונא אמר שרתועה (ירוש׳ שבת ה ד). עד שנתנה (אשת פוטיפר) שרתוע[2] של ברזל תחת צוארו (של יוסף) עד שיתלה עיניו ויביט בה (רב הונא בשם ר׳ אחא, מד״ר בראשי׳ סוף פז). עשתה לו (אשת פוטיפר) שרתוע של ברזל מתחת זקנו שאם ירכין פניו יהא השרתוע מכהו (רב הונא בר אידי, תנחומ׳ וישב ח)[3].

א. **שֵׁשׁ**[4], שֵׁשׁ־, שם מספר נק׳, זכר שִׁשָּׁה, סמ׳ שֵׁשֶׁת, — מספר יסודי המוסיף אחת על חָמֵשׁ, sechs; six, בנפרד לפני השם הספור במ״ר: הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו

---

1) [לא החברר מקור המלה.]

2) [אלבק בהוצאת המדרש מביא את שנויי הנסח: שרתיע, שרתע, ומלקת טוב אף, בשבוש: שרטוט.]

3) [במדרש ילמדנו, במק׳ זה: שפיד, עי׳ לֵוִי במלונו.]

4) [עקר המלה שִׁדְשׁ (עי׳ שרש זה), והדגש שבשִׁשָּׁה וכד׳ תמורת ד, וכן בערב׳ שַׁאדְשׁ a), באיגרית׳ ת׳דת׳ במשמ׳ ששי, ובאשור׳ שִׁדְשׁ במשמ׳ כפול ששה. אך צורת שם המספר באשור׳ שֵׁשׁ ובנק׳ שֵׁשֶׁת, באוגריתי תית׳, ארמ׳ שִׁת, ערב׳ שִׁת b) ערב׳ דרומ׳ שד־ז, שת, כוש׳ סֶדֶס וגם סֶסוּ, ואף במצר׳ סס. ועי׳ שְׁתוּת.]

---

a) سادس. b) ست.

שֵׁשׁ בנים (בראש' ל כ). כי תקנה עבד עברי שֵׁשׁ שנים יעבד (שמות כא ב). וְשֵׁשׁ שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה וכו' (שם כג י—יא). וחברת את חמש היריעת לבד ואת שֵׁשׁ היריעת לבד (שם כו ט, וכעין זה שם לו יו). ולירכתי המשכן ימה תעשה שִׁשָּׁה קרשים (שם כו כב, וכעין זה שם לו כז). שֵׁשׁ שנים תזרע שדך וְשֵׁשׁ שנים תזמר כרמך וכו' (ויקר' כה ג). ואת הערים אשר תתנו ללוים את שֵׁשׁ ערי המקלט וכו' (במד' לה ו, וכעין זה שם שם יג). גבהו (של גלית) שֵׁשׁ אמות וזרת (ש"א יז ד). ויהי כי צעדו נשאי ארון יי' שִׁשָּׁה צעדים ויזבח שור ומריא (ש"ב ו יג). בתרצה מלך (עמרי) שֵׁשׁ שנים (שם יו יג). ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שֵׁשׁ פעמים אז הכית את ארם עד כלה (מ"ב יג יט). בשנת וכו' מלך זכריהו בן ירבעם על ישראל בשמרון שִׁשָּׁה חדשים (שם יה ח). והנה שִׁשָּׁה אנשים באים מדרך שער העליון וכו' (יחזק' ט ב). ביום השבת שִׁשָּׁה כבשים תמימם (שם מו ד). וימד (בעז) שֵׁשׁ[1]) שערים וישת עליה וכו' ותאמר שֵׁשׁ השערים האלה נתן לי וכו' (רות ג יה וכו'). — והשם הספור עם ב,: היציע התחתנה חמש באמה רחבה והתיכנה שֵׁשׁ באמה רחבה וכו' (מ"א ו ו). — ואחרי השם הספור: חלחול, בית צור וכו' ערים שֵׁשׁ וחצריהן וכו' ועיר המלח ועין גדי ערים שֵׁשׁ וחצריהן (יהושע יו נט—סב). ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שֵׁשׁ ברֻרות וכו' (נחמי ה יח). ולשמעי בנים ששה עשר ובנות שֵׁשׁ (דהי"א ד כז). — וששה מן (מספר גדול יותר): שִׁשָּׁה משמתם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם (שמות כח י). — ובלי ש"ע: שִׁשָּׁה נולד לו בחברון וכו' (דהי"א ג ד). ובני שכניה וכו' ונעריה ושפט שִׁשָּׁה (שם שם כב). לידותון בני ידותון וכו' חשביהו ומתתיהו שִׁשָּׁה (שם כה ג). למזרח הלוים שִׁשָּׁה (שם כו יז). — ובפתגם מספרי עולה: שֵׁשׁ הנה[1]) שנא יי' ושבע תועבות נפשו (משלי ו יו). בְּשֵׁשׁ צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע (איוב ה יט). — ובשמוש פלוגי שש ושש: ושמת אותם שתים מערכות שֵׁשׁ המערכת על השלחן הטהר לפני יי' (ויקר' כד ו). ואצבעת ידיו ואצבעות רגליו שֵׁשׁ וָשֵׁשׁ עשרים וארבע מספר (ש"ב כא כ, וכעין זה דהי"א כ ו). שרפים עמדים ממעל לו שֵׁשׁ כנפים שֵׁשׁ כנפים לאחד (ישע' ו ב). — וסמ' ששת: כי שֵׁשֶׁת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וגו' (שמות כ יא; לא יז). שֵׁשֶׁת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת (שם כג יב). לְשֵׁשֶׁת הקנים היצאים מן המנורה (שם כה לג, לה; לז יט). שֵׁשֶׁת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וגו' (דבר' יו ח). כי שֵׁשֶׁת חדשים ישב שם (באדום) יואב וכל ישראל (מ"א יא יו). וביום החדש וכו' וְשֵׁשֶׁת כבשים ואיל תמימם יהיו (יחזק' מו ו). — וששת ימי המעשה: שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור שֵׁשֶׁת ימי המעשה וביום השבת יפתח (שם שם א). — ואחרי שם מספר אחר, המשלים את הסכום, לפני השם הספור במ"י: ויכו מהם אנשי העי כשלשים וְשִׁשָּׁה איש (יהושע ז ה). — וכנ"ל אחרי השם הספור במ"ר: ויהיו הרבנים תשעים וְשִׁשָּׁה רוחה (ירמי' נב כג). בני בגוי אלפים חמשים וְשִׁשָּׁה (עזרא ב יד). אנשי נטפה חמשים וְשִׁשָּׁה (שם שם כב). הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו וכו' אילים תשעים וְשִׁשָּׁה וכו' (שם ח לה). — וכנ"ל, בחורה על השם הספור: ואברם בן שמנים שנה וְשֵׁשׁ שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם (בראש' יו יו). — ושש מאות, כשש מאות, בשש מאות: ונח בן שֵׁשׁ מאות שנה והמבול היה מים על הארץ (בראש' ז ו). ויקח שֵׁשׁ מאות רכב בחור (שמות יד ז). ויך את פלשתים שֵׁשׁ מאות איש במלמד הבקר (שופטי' ג לא). שֵׁשׁ מאות איש חגור כלי מלחמה (שם יח יא). ויפקד שאול את העם הנמצאים עמו כְּשֵׁשׁ מאות איש (ש"א יג יה). שֵׁשׁ מאות זהב יעלה על הצנה האחת (מ"א י יו). ותעלה ותצא

1) [כלו' שש סאים, כתרגומו שית סאין, ואמנם ס. כץ, לשוננו ח, 307, רצה לבאר שש כאן כלשון מטפחת הראש, ע"פ הערבי' שאשה a) מטפחת מאריג לבן יקר, אך אין לשון מדידה עולה יפה בפרוש כזה. ועי' שֹׂעֹרָה, הערות.]

a) شاشة.

1) [תמוה תרג' השבעים, שגים באלו: (כי) שָׂשׂ (χαίρει) הִנֵּה (הרשע) באשר שנא יי' וכו'.]

מרכבה ממצרים בְּשֵׁשׁ מאות כסף וכו' (סס סס כט, וכעין זה דה"ב א יז). בני בני שֵׁשׁ מאות ארבעים ושנים בני בבי שֵׁשׁ מאות עשרים ושלשה (עזרא ב י—יא); ואשקלה על ידם כסף ככרים שֵׁשׁ מאות וחמשים (סס ח כו). — וששת אלפים: כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וְשֵׁשֶׁת אלפים וארבע מאות לצבאתם (במד' ב ט). ופקדיהם וכו' שֵׁשֶׁת אלפים ומאתים (סס ג לד). ופלשתים נאספו וכו' שלשים אלף רכב וְשֵׁשֶׁת אלפים פרשים וכו' (ש"א יג ה). ויהי לו (לאיוב) ארבעה עשר אלף צאן וְשֵׁשֶׁת אלפים גמלים וכו' (איוב מב יב). גמליהם וכו' שֵׁשֶׁת אלפים שבע מאות ועשרים (עזרא ב סז).—ובנ"ל בצרוף עשרים וששה אלף וכד': ויתפקדו בני בנימין וכו' עשרים וְשִׁשָּׁה אלף איש שלף חרב (שופט' כ טו). ועליהם לתלדותם לבית אבותם גדודי צבא מלחמה שלשים וְשִׁשָּׁה אלף (דה"א ז ד). כל אלה בני אשר וכו' מספרם אנשים עשרים וְשִׁשָּׁה אלף (סס סס מ). — ובצרוף, ששה עשר, לזכר, ושש עשרה, לנקבה: אלה בני זלפה וכו' שֵׁשׁ עשרה נפש (בראש' מו יח). והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף שִׁשָּׁה עשר אדנים (שמות כו כה; לו ל). ונפש אדם שִׁשָּׁה עשר אלף (במד' לא מ, מו). ערים שֵׁשׁ עשרה וחצריהן (יהושע יה מא; יט כב). ויקחו כל עם יהודה את עזריה והוא בן שֵׁשׁ עשרה שנה וכו' (מ"ב יד כא). וְשֵׁשׁ עשרה שנה מלך בירושלם (סס טו לג; יו ב; דה"ב כז א, ח; כח א). — וכמספר סדורי: בשנת שֵׁשׁ מאות לחיי נח וכו' נבקעו כל מעינות תהום רבה (בראש' ז יא). ויהי באחת וְשֵׁשׁ מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ (סס ח יג). בשנת עשרים וָשֵׁשׁ שנה לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא וכו' (מ"א יו ח). בשנת שֵׁשׁ לחזקיה וכו' נלכדה שמרון (מ"ב יח י). לְשִׁשָּׁה עשר, לחנניהו, בניו ואחיו שנים עשר (דה"א כה כג). וביום שִׁשָּׁה עשר לחדש הראשון כלו (דה"ב כט יז).—ובתו"ם: קרקע בית רובע חייב בפאה וכו' ר"ט אומר ש ש ה על ש ש ה טפחים (פאה ג ו). קרחת הכרם וכו' ובה"א ש ש עשרה אמה, מחול הכרם בש"א ש ש עשרה אמה (כלא' ד א). היו (הנפנים) נטועות על ש ש ש ש (אמות) או על שבע שבע הרי זה מקדש ש ש עשרה אמה לכל רוח (סס ה ה). ש ש ה דברים עשו אנשי יריחו וכו' ש ש ה

דברים עשה חזקיהו המלך (פסח' ד ח—ט). חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט (התמיד) ב ש ש (שעות) ומחצה וכו' (סס ה א). הפסח שיצא או שנטמא וכו' וישרף ב ש ש ה עשר וכו' ישרפו ב ש ש ה עשר, חל ש ש ה עשר להיות בשבת ישרפו בשבעה עשר (סס ז ט—י). וכך היה מונה אחת, אחת ואחת וכו' אחת ו ש ש וכו' (יומא ה ג). לולב וערבה ש ש ת ושבעה (ימים), וכו' ותחליל חמשה ו ש ש ה (סוכה ד א). על ש ש ה חדשים השלוחין יוצאין וכו' (ר"ה א ג). העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום וכו' הספנים אחת ל ש ש ה חדשים (כ"א, כתוב' ה ו). דרך הרבים ש ש עשרה אמה (ב"ב ו ז). שלשים ו ש ש ה (דַיָּנִים) מזכין ושלשים וחמשה מחייבין זכאי, שלשים ו ש ש ה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין דנין וכו' (סנה' ה ה). ש ש ה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה (עדי' א א, ב). יתר בידיו וברגליו ש ש ו ש ש עשרים וארבע ר' יהודה מכשיר (בכור' ז ו). הלוחות היו אורכן ש ש ה טפחים ורחבן שלשה (ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן, ירוש' תעני' ד ה). דברים שנאמר בהן שש חוטן כפול ש ש ה, משזר שמונה וכו' (ת"כ, יומא עא:, ועי' גם סס לה: וזבחי יח:). — ובכנ' ששתן: עד שיהיו ש ש ת ן (ערי המקלט) קולטות כאחד (מכות ב ד). — ובסהמ"א: ושאר עמים הוציא (אלכסנדר מוקדון) בצבא ש ש ת רבוא ו ש ש מאות (יוסיפון, גינצבורג, פז). והיה ביניהם עקרבים וכו' ונמרים ושנהבים ואנשים בעלי ש ש ידים (סס, קא). והלכה כאביי ב ש ש ת ן[1] (והזהיר לו לד). — ובמליצה, שש משזר בכנוי לשיר שהוא כאלו שזור בששה ששה טורים, Sextina: הססטינה, שאנו קוראים ש ש משזר, היא של ו' שיטות, ומשקלה כמשקל חסוניטה (ר"ע פרלגסים, מחק ספחים, הול' מק"ג, 8, 52.).

ב. שֵׁשׁ, ס"ז, — כמו שַׁיִשׁ, מין אבן גיר לבנה: שוקיו עמודי שֵׁשׁ מיסדים על אדני פז (שה"ש ה יה). חור כרפס ותכלת וכו' על גלילי כסף ועמודי שֵׁשׁ מטות זהב וכסף על רצפת בהט

---

[1] הלכות יע"ל קג"ם, עי' ב"ם כב: ועוד.]

וְשֵׁשׁ ודר וסחרת (אסתר א ו). — ובסהמ״א, ואמר המשורר: זכרה לך יום גור לבד בין מושבות אבן ושש (רמב״ע, כבד אלהיך, ס׳ הענק, ברודי א, סעז). ועי׳ שַׁיִשׁ.

ג. **שֵׁשׁ** [1]), ס״ז, — כמו בוץ, מין בד לבן עדין, Byssus: וילבש אתו בגדי שֵׁשׁ (בראשי מא מב). וזאת התרומה וכו׳ ותכלת וארגמן ותולעת שני וְשֵׁשׁ ועזים (שמות כה ד, וכעין זה לה ו. כג). ותעדי זהב וכסף ומלבושך שֵׁשׁ [2]) ומשי ורקמה (יחזקי טז יג). שֵׁשׁ ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס (שם כז ז). מרבדים עשתה לה שֵׁשׁ וארגמן לבושה (משלי לא כב). — ושש למצנפת, למגבעת וכדו׳: ושבצת הכתנת שש ועשית מצנפת שֵׁשׁ וכו׳ (שמות כח לט). ויעשו את הכתנת שש מעשה ארג וכו׳ ואת המצנפת שֵׁשׁ ואת פארי המגבעת שֵׁשׁ וכו׳ (שם לט כז–כח). ואחבשך בַּשֵּׁשׁ ואכסך משי (יחזקי טז י). — ושש משזר [3]): ואת המשכן תעשה עשר יריעת שֵׁשׁ משזר וכו׳ (שמות כו א). ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני וְשֵׁשׁ משזר (שם שם לא). — וכתו״מ: שש זה פשתן, הביאה מן הקנבוס פסולה (תוספתי מנחי ט יז). מיד כשעלה משה למרום וכו׳ חזר לפניו, וראה לפניו גדודים שהם לבושים לבוש לבן, זו היא שש משזר (פסיקי רב׳, מתן תורה, לא. ואילך). — ובסהמ״א [4]), ואמר המשורר: לבש לבוש משי ובד, ויעטה לו חור ושש, זכרה לך יום גור לבד בין מושבות אבן וששׁ, ולאחרי חמש בעין לב שור אשר תשיב ושש (רמב״ע, כבד אלהיך, ס׳ הענק ברודי א, סעז).

ששא [5]), ממנו שִׁשָּׁא.

---

1) [כנראה כן המצר׳ שס, ארג עדין, וכן בסור׳ ששא (עי׳ לֵו Flora I 376, II 210).]

2) [כך קרי, כתיב: ששי.]

3) [אמנם דרשו חז״ל (ת״כ, יומא עא: ועוד): דברים נאמר בהן שש חוטן כפול ששה, משזר שמונה, וכו׳, אך מצד הלשון אין קרבה בין המלים הדומות. ועי׳ שָׁזַר.]

4) [על שש משזר ככנוי לשיר עי׳ א. שֵׁשׁ.]

5) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

שִׁשָּׁא,

— פע׳, שִׁשָּׁא, — כמו הִשִּׁיא או הִשִּׁיא [1]): ושבבתיך וְשִׁשֵּׁאתִיךָ והעליתיך מירכתי צפון והבאותיך על הרי ישראל (יחזקי לט ב). — ובסהמ״א, ואמר המשורר: חילי וזמן הרע בעת נהפך עלי נצר שובב וגם ששא, אכן ימיני ממעט השאיר חמש למרעי וגם שִׁשָּׁה (רמב״ע ס׳ הענק ט מ, ברודי א, סלג). ששת כעל כל הון במותו ואני נעצב עלי שֵׁשָׁת אשר ששאת (משלי לבי, קינה על פטירת רב סשת ברפת, דברי חכמים, פט).

שְׁשְׁבִּין, עי׳ **שׁוֹשְׁבִין**.

שְׁשְׁבִּינָה, עי׳ **שׁוֹשְׁבִינָה**.

שְׁשְׁבִנוּת, עי׳ **שׁוֹשְׁבִינוּת**.

שִׁשָּׁה,

— פע׳, שִׁשָּׁה, פעל מספק [2]), במשמ׳ חלק לששה חלקים: זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחמר החטים וְשִׁשִּׁיתֶם [2]) האיפה מחמר השערים (יחזקי מה יג). — ובסהמ״א במשמ׳ בנה בצורת משֻׁשֶּׁה, צורה בעלת שש צלעות: והעכביש תארוג מצודה לצוד ציד וכו׳ והדבורה תְשַׁשֶּׁה ביתה (רס״ע פלקירא, המבקש, כט). — ואמר המשורר: פלאים תחזה ודבר גבורה, בעכביש אשר רשתה סזורה וכו׳ ואיך ביתה תששה הדבורה (הוא, שם).

— פע׳, שֻׁשָּׁה, רק בינ׳ מְשֻׁשֶּׁה, בנוי בצורת שש

---

1) [במשמ׳ כזו או כלשון הולכה בקרוב הבינו את הפעל במקומו לפי הענין, אך למעשה יתכן, שאין כאן אלא טעות מעתיק ע״פ שובבתיך במק׳ והשאתיך מן נשא או נשא. ואמנם יש משוים כבוש׳ סֹסֵו, הלך (שרש קרוב אל סוס, שבמקומו בארמ׳ סוסיא, באוגרית׳ ססו ועוד), ואינו מסתבר.]

2) [למעשה אין ספק כי כונת הכתוב (כתרגומים הקדומים) לקריאה: וששית האיפה או וששית מהאיפה. ואלו היה פעל במשמ׳ חלק לששה חלקים בלשון המקרא, היתה צורתו שִׁדֵּשׁ, שכן שרש המלה א. שש (עי׳ שם) הוא שדש.]

צלעות, וגם כש״ע במשמ׳ צורה מְשֻׁשָּׁה, מְשֻׁשֶּׁת: והששת המרבה צלעים וכו׳ ומהם משושת או משושה אשר צלעיתיו שש (ראב״ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת א, 10). הנה להיות תמונת המרובעת יותר רחוקה מלהדמות אל העגולה שהיא התמונה הטבעית מן המשושה לא בנאוה (הדבורים) ממנה (ר״י אלבו, העקרים, הקדמה). וכמו קבלת בעל חכמת התכונה מהמהנדס שצלע המשושה שוה לחצי הקטר (כל מלאכת ההגיון, המוספת, מט.) או יאמר תמונת משושה וכו׳ משושה מושג כולל בעצמו התמונה בכלל וכו׳ (רנ״ק, מו״נ הזמן ב, יב). ועי׳ שֵׁשֶׁת.

שׁשִׁי, רק כתיב במק׳ ב. שֵׁשׁ: ותעדי זהב וכסף ומלבושך ששי[1]) ומשי (יחזק׳ יו יג).

שִׁשִּׁי, ת״ז, נק׳ שִׁשִּׁית — מספר סדורי שאחר המספר החמישי, sechster ; sixième ; sixth: ותהר עוד לאה ותלד בן שִׁשִּׁי ליעקב (בראשי׳ ל יט). וכפלת את היריעה הַשִּׁשִּׁית אל מול פני האהל (שמות כו ט). וצויתי את ברכתי לכם בשנה הַשִּׁשִּׁית (ויקר׳ כה כא). והחמישי שפטיה בן אביטל וְהַשִּׁשִּׁי יתרעם לעגלה אשת דוד (ש״ב ג ד–ה). בחדש הַשִּׁשִּׁי ביום אחד לחדש היה דבר יי׳ ביד חגי הנביא (חגי א א). הַשִּׁשִּׁי לחדש הַשִּׁשִּׁי עירא בן עקש התקועי (דהי״א כז ט). — ובששי, במשמ׳ בחדש הששי: ויהי בשנה הששית בַּשִּׁשִּׁי בחמש לחדש אני יושב בביתי וכו׳ (יחזק׳ ח א). ביום עשרים וארבעה לחדש בַּשִּׁשִּׁי בשנת שתים לדריוש המלך (חגי א טו). — והיום הששי למעשה בראשית, ובשבוע: ויהי ערב ויהי בקר יום הַשִּׁשִּׁי (בראשי׳ א לא). ויהי ביום הַשִּׁשִּׁי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד (שמות טז כב). ראו כי יי׳ נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הַשִּׁשִּׁי לחם יומים (שם שם כט). — ובתו״מ: ביום הראשון (של הג) ששה מקריבין שנים שנים וכו׳ בששי אחד מקריב שנים והשאר אחד אחד (סוכה ה ו). עבר הרגל ביום ששי לא היו מעבירין (את הכלים) מפני כבוד השבת (חגי׳ ג ז). נמצאו (הכהנים) כולן עומדין בשורה והאברים בידם הראשון בראש וברגל וכו׳ הששי בקרבים הנתונים בבזך (תמיד ד ג). השיר שהיו הלוים אומרים במקדש וכו׳ בששי היו אומרים ה׳ מלך וכו׳ (שם ז ד). כיצד, שתי נשים לזו שתי קנים ולזו שתי קנים וכו׳ לזו שש לזו שבע, פרח מן הראשונה לשניה וכו׳ לששית לשביעית וכו׳ הששית יש לה ארבע וכו׳ (קנים ג ב–ג). הִזה מששית שביעית חזר והזה שביעית פסולה (פרה ד ב). פירות שנייה שרבו על של שלישית וכו׳ ושל חמישית על של ששית ושל ששית על של שביעית וכו׳ הולכין אחר הרוב (מכשירי ב יא). — ובסתמ״א ששי, גם במשמ׳ הששי שנקרא לעלות לתורה, והפרשה שבתורה הנקראת בפיו או לפניו בביה״כ, העלית הששית: ומה שנמצא בס׳ מע״ר שהגר״א ז״ל היה עולה לששי לא ידענו טעמו ואולי עלה בה לגודל ענותנותו וכו׳ ועפ״ז יהיה ערך העולה לששי כעולה לפני האחרון (רא״ל סרומקין, מגן האלף לסדר רב עמרם השלם ב כח, לד). — *ובחכמת האצטגנינות, מבט ששי: והכוכבים הנדבקים נראים אליה מן הבית השביעי עם הלבנה במראה ידידות מבט ששי (ראב״ח הנשיא, מגלת המגלה, קכ). ועי׳ מַבָּט 2771. — *החלק הששי, חלק אחד מן השלם המֻחלק לששה חלקים שוים, ששית, נוהג בספרות ובדבור.— *ובמ״ר: והנה העולה הוא שלשים אלף ושמנה מאות ושבעים ושלשה שלמים, י׳ ראשונים, מ״ה שניים, מ״ז רביעיים, נ״ג ששיים (רלב״ג, מעשה חושב, כח). וכמו כן יחלקו עוד כל אחד מהשניים לס׳ חלקים דקים ויקראו אותם שלישיים וכמו כן הלכו בחילוק הזה לרביעיים ולחמישיים ולששיים או יותר אם יצטרכו לדייק כל כך (ר״י הישראלי, יסוד עולם א, עא).

*__שִׁשִּׁיּוּת__, ש״נ, — תכונת המְשֻׁשֶּׁה: או יאמר תמונת משושה כבר עשה בכאן מן ציורים מוחשים וכו׳ מושגים כוללים וכו׳ משושה — מושג כולל בעצמו התכונה בכלל, הששיות, האורך, השווי, ענין הצלעות והזויות (רנ״ק, מו״נ הזמן ב, יב).

[1]) [קרי שֵׁשׁ, ועי׳ ב. שֵׁשׁ, ונולד הכתיב ששי בהשפעת ומשי שאחריו.]

ששים, שם מספר זו״נ, — שש פעמים עשר, sechzig; soixante; sixty, עם השם הספור לאחריו הבא במ״י: ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם (ברא׳ כה כו). והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה וכו׳ (ויקר׳ כז ג). ונלכד את כל עריו וכו׳ ששים עיר כל חבל ארגב (דבר׳ ג ד). ויהי לחם שלמה ליום אחד וכו׳ וששים כר קמח (מ״א ה ב). והבית וכו׳ ששים אמה ארכו וכו׳ (שם ו ב). ומן העיר לקח (רב טבחים) וכו׳ וששים איש מעם הארץ (מ״ב כה יט; ירמ׳ נב כה). — ובנ״ל, בשם הספור במ״ר: בן גבר וכו׳ לו חבל ארגב אשר בבשן ששים ערים גדלות וכו׳ (מ״א ד יג). הנה מטתו שלשלמה ששים גבֹּרים סביב לה וכו׳ (שה״ש ג ז). ועמהם ששים הזכרים (עזרא ח יג). ויולד (רחבעם) עשרים ושמונה בנים וששים בנות (דהי״ב יא כא). — ועם השם הספור לפניו, במ״ר: וכל בקר זבח השלמים וכו׳ אילים ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים (במד׳ ז פח). הארך וכו׳ אמות ששים (דהי״ב ג ג). כי נשים שמונה עשרה נשא (רחבעם) ופילגשים ששים (שם יא כא). — וכנשוא במשפט: ששים המה מלכות ושמנים פילגשים וכו׳ (שה״ש ו ח). — ובצרוף ליחידות: ושבעים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים ואחרי השבעים ששים ושנים יכרת משיח וכו׳ (דני׳ ט כה—כו). ואשר נתנו שארית העם זהב וכו׳ וכתנות כהנים ששים ושבעה (נחמ׳ ז עב). ועבד אדום ואחיהם ששים ושמונה (דהי״א יו לח). — ובנ״ל, בחזרה על השם הספור: ויחי מהללאל חמש שנים וששים שנה וכו׳ (ברא׳ ה יה). וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה (ויקר׳ יב ה). — ובצרוף למאות ולאלפים שלפניו: בני זכי שבע מאות וששים (עזרא ב ט, נחמ׳ ז יד). ועמו מאה וששים הזכרים (עזרא ח י). — ובנ״ל, בלי ו׳ החבור: ויהי משקל הזהב שש מאות ששים ושש ככר זהב (מ״א י יד). בני אדניקם שש מאות ששים וששה (עזרא ב יג). כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות ששים (שם שם סד). בני בגוי אלפים ששים ושבעה (נחמ׳ ז יט). — ובנ״ל, עם המאות והאלפים לאחריו: מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף חמשה וששים ושלש מאות ואלף בשקל הקדש (במד׳ ג נ). — ובנ״ל, בחזרה על השם הספור: ויחי ירד שתים וששים שנה ומאת שנה וכו׳ ויהיו כל ימי ירד שתים וששים שנה ותשע מאות שנה וימת, ויחי חנוך חמש וששים שנה וכו׳ ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלש מאות שנה (ברא׳ ה יח—כג). ויהיו כל ימי מתושלח תשע וששים שנה ותשע מאות שנה וימת (שם שם כז). — וששים אלף: פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף ושבע מאות (במד׳ א לט, וכעין זה שם ב כו). אלה משפחת הזבולני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות (שם כו כז). ויהי המלקוח וכו׳ וחמרים אחד וששים אלף (שם לא לט). ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק וכו׳ באלף ומאתים רכב ובששים אלף פרשים וכו׳ (דהי״ב יב ב—ג). —ובתו״מ: בן ששים לזקנה (אבות ה כא). מתנדב אדם מנחה של ששים עשרון ומביא בכלי אחד וכו׳ ששים נבללים, ששים ואחד אין נבללים (מנח׳ יב ד). שום היתומים שלשים יום ושום ההקדש ששים יום (ערכ׳ ו א). איזו היא (תלולית) קרובה (לעיר) חמשים אמה וישנה ששים שנה (אהלו׳ טז ב). שחצית גדולה היתה בבני כהנים גדולים שיותר מששים ככרי זהב היו מוציאין בה[1] (ר׳ חנינא, ירוש׳ שקל׳ ד ב). ששים רבוא נביאים עמדו להם לישראל בימי אליהו וכו׳ מגיבת ועד אנטיפטרס ששים רבוא עיירות (מד״ר שה״ש, כפת תמרים). —*וכמספר סדורי: מי שנזר שתי נזירות מגלח וכו׳ ואת השניה יום ששים ואחד וכו׳ ואם גלח יום ששים חסר אחד יצא וכו׳ (נזיר ג ב). —*ואחד (או יותר) מששים, בששים, במשמ׳ ביחס של אחד לששים: אין פוחתין לפאה מששים (פאה א ב). שיעור תרומה עין יפה אחד מארבעים וכו׳ והרעה מששים וכו׳ עלה בידו מששים ואחד תרומה (תרו׳ ד ג). גיד בששים (מותר) ואין גיד מן המנין, כחל בששים וכו׳ ביצה בששים וכו׳ (רב נחמן, חולין צז:). כל איסורין שבתורה בששים (שם צח.). —ובספה״מ: שאר איסורין שבתורה כולן כגון בשר שקצים וכו׳ שיעורן בששים וכו׳ נפל לפחות מששים הכל אסור וכו׳ (רמב״ם, מאכלי אסורי טו יז). —*ובטל בששים[2]: אלא מעתה נפל לתוך קדירה אחרת וכו׳

---

[1]) [כפרה האדמה.]

[2]) [במליצה משתמשים בצרוף זה לגבי אדם בן

דכששים הוא עצמו בטל (רגמ"ה, חולי לז:) אם יש כח בנותן טעם באותה חתיכה, כלומר שאין באותה חתיכה לבדה ששים לבטל הטפה (רפ"י, סס קח.) [1].

שְׁשִׁית, ס"נ, — החלק הששי ממספר, ממדה וכד', שתות, Sechstel; sixième; sixth:
שִׁשִּׁית ההין מעת עד עת תשתה (יחזק' ד יא). זאת התרומה אשר תרימו שִׁשִּׁית האיפה מחמר החטים וששיתם [2] האיפה מחמר השערים (סס מה יג). ומנחה תעשה עליו בבקר שִׁשִּׁית האיפה (סס מו יד).— ובתוי"ם: כתיב ששית האיפה מחמר החטים וכו' שמואל אמר תן ששית על ששיתם ונמצא תורם אחד מארבעים (ירוש' תרומ' ד ג).—ובספהמ"א: וחומר הוא כור שלשים סאה ואיפה שלשה סאין נמצא דששית האיפה חצי סאה וכו' משום דכתיב וששיתם דששיתם משמע ב' ששיות וכשאתה נותן זה על זה ובאת לצרף החומרים והששיות הרי ג' ששיות (ר"ם מפלנ, תרומ' ד ג). — °וששית, במשמ' תמונה הנדסית בעלת שש צלעות, משׁשה: בקצת הבעלי חיים אשר הוכן להם בטבע וכו' כמו אריגת העכביש וששיות הדבורים (רלב"ג, מלחמ' ה' א ז). שאף על פי שאין מדרך הדבורה כפי טבע חסרה וכו' מהשעוה שהדבש כנוס בתוכה בתאונה [3] הששיות וכו' ויש לה יתרון עליה (על העגולה) שבתמונת הששיות יתמלא כל השטח והפנוי וכו' לפיכך בנאום בתמונת הששיות ולא עשאום מעוגלים (ר"י אלבו, העקרים, הקד').

ששים, שבאלו ככר עבר ובטל ברוחו ובגופו.]

1) [מלה זו גזר העורך גם ת"ז שִׁשִּׁימִי (כדרך שמימי מן שמים, מימי מן מים) במשמ' sexagesimal, כדי לבנות כך את השיטה הששימית שנהגה בחשבון אצל עמים רבים, בהתאם לחלוקת השנה והשמים וכדו' ואשר שרידיה קימים עד היום בתרבות העולם.]

2) [כאמור בהערה לערך שִׁשָּׁה, כנראה המכון: שִׁשִּׁית מהאיפה.]

3) [צ"ל: בתמונת].

שַׁשֶּׁלֶת [1], שַׁשֶּׁלֶת, ס"נ, — כמו שלשלת, ובפרט במשמ' שלשלת רצופה של בית מלכות Dynastie; d—ie; —y, נוהג בספרות ובדבור.

שׁשַׁן, שׁשַׁנָּה, עי' שׁוֹשַׁן, שׁוֹשַׁנָּה.

שָׁשַׁר [2], ס"ז, — מין צבע אָדֹם [3], הסגן מפני חלודה, Mennig; minium: האמר אבנה לי בית מדות ועליות מרוחים וקרע לו חלוני וספון בארז ומשוח בַּשָּׁשַׁר (ירמי' כב יד). ותוסף אל תזנותיה ותרא אנשי מחקה על הקיר צלמי כשדיים חקקים בַּשָּׁשַׁר (יחזק' כג יד). — ובספהמ"א: ויקצף (אלהים) מאד וכו' ויבא המלאך ויכתוב לו על הקיר בששר נוכח מנורת המלך (יוסיפון, גינצבורג, טו). סירקן או ברכמן טמאות וכו' (כלים טו ג) פי' בלי ישמעאל זרקון שטו אם ייפס בסירקון טמאות והוא הששר (ערוך ערך כק ו).—ואמר הפיטן: לפני טוחי בפיתום וחקותי ששרים יצוא יצא מוציאי להושיעי בכושרים (רסע"ג, אלהים אלי, פתיחה לאזהרות, סדור רסע"ג, קפו).

°**שַׁשְׁרָה**, ס"נ, — כמו שָׁשַׁר, גון אדם: ובראשם לבע ששרה [4] דקה וקצרה ועליה מאחיזים מטוה העזים (בנימין בן אברהם הרופא, עקר כל היחסים, מבחר השירה העברית באיטליה, סע).

°**שָׁשַׁשׁ**, רק פעי ביני °מְשֻׁשָּׁשׁ, — כמו מְשֻׁשֶּׁה, בעל שש צלעות: והרכיב באמצע גופי שני

---

1) [מן הארמ' שבתו"ם, וכן בסור' ובמנדעית שושלתא, שושאלתא, שושלתא במקו' שלשלתא.]

2) [כך בסוף פסוק, אך אין עדות לצורה אחרת כגון שֵׁשֵׁר המובאת במלונים, ואשר ממנה היה צרך לאמר שֵׁשֵׁר אף בהפסק.]

3) [כאשור' בא שַׁרְשֻׁר במשמ' כזו, ויש שרואים ששר כשאול מלה זו. השבעים תרגמו μίλτος, שם משותף לאבן rubrica המשמשת צבע אדם (וכן וולג': sinopis ע"פ שם העיר בחוף הים השחור שהיונים הביאו משם אבן זו) ול־minium, כדעת רב הפרשנים, וכנראה כך נכון לפי הענין. ואחרים בחרו בצבע אָדֹם אחר כגון זנג'פר (zinnober) בערב', או שתרגמו ממנין סתם מבלי לפרש.]

4) [כלו' כובע אָדֹם.]

ידים וארבע רגלים מתיחסות השעורים בצלעי התמונה חמשושית מהעגולה כדי שאוכל לקום ולכרוע ולסבוב (ר׳ קלונימוס, בעלי חיים לח).

ששׁשׁת, רק פע׳ בינ׳ *מששׁת,—כמו משׁשׁה: והשטח המרבה צלעים נחלק למינים רבים מהם מחומש וכו׳ ובהם משושת או משושה אשר צלעותיו שש (רלב״ג הנסיח, חבור המשיחה והתשבורת ח, 10). וכן אלו היה ראש הגולם ותושבתו שטחים מחומשים או משושתים הוא נקרא כצבה מחומשת או משושתת וכו׳ והיית יודע מדידת המחומש או המשותת אשר הוא תושבתו או ראשו (הלופה מלרץ הגר, 26).

שָׁשָׂה, עי׳ א. שָׁשָׂה, פוע׳, הערות.

א. שֵׁת [1], ס״ז, מ״ר שָׁתוֹת, כנ׳ שְׁתוֹתֵיהֶם [2].—תחתיתו של דבר, או במשמ׳ התחתיתו של גוף האדם, האחורים והשוקים, Gesäss; derrière; bottom: ויקח חנון את עבדי דוד וכו׳ ויכרת את מדויהם בחצי עד שְׁתוֹתֵיהֶם (ש״ב י ד). כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים וכו׳ ערום ויחף וחשופי שֵׁת ערות מצרים (ישעי כ ד) [3]. — ובמ״כ במשמ׳ יסודות של בנין, Fundament; fondement; foundation: כי השָׁתוֹת יהרסון צדיק מה פעל (תהלי יא ג.—ובתו״ם [1]): על אדום אשליך נעלי (תהלי ס י) אני אפיל שתותית של אדום ואביא גאולתכם (מד״ר במד׳ יד. — ובסהמ״א: ויש אומרים כי (צַמִּים) הם הליסטים שוכני המדברות הולכים ערומים ומגדלים שער ומתכסים בשערם עד שתותיהם (רד״ק, ס׳ השרשים, ערך למס).—ואמר הפיטן: תם במקרה אחד כום כנגדו לשתות, במועד שנת השמטה כגע הקהל לאתות, הלה בעשרים ושתים מהרום שתות וכו׳ (ר״א קליר, איכה אלי, קינ׳ לט״ב). וכור פקיד שתות טובל חמש טבילות במים (זכור אב, תפלי גשם). — *ובמשמ׳ תחתית ההר: שפל הגביה בזקיפה, שתותיו כגיגית כפה, תחתיו ציה לרקפה (ר״י טוב עלם, אור ישראל, זולת לשבת אחר שבועות).— ואמר המשורר: נפתחה הזירה אל מולן מנגד, ולתוך המעגל יצא עלם חמד עד לשתותיו חשוף ערֹם מבגד (יל״ג, בין שני אריות, ה).

ב. שֵׁת, מלה מספקה: ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שֵׁת [2] (במדי כד יז).

---

[1]) [המלה באה בערב׳ בצורה אִשְׂ a) כדגמת אִבְן b) לעמת בֵּן בעבר׳ והיא באשור׳ אִשְׁד, ובמ״ז אִשְׁדָ(נ) במשמ׳ רגלים, וגם בזו של יסוד הבנין, ואין העבר׳ יסוד (וכן בארמ׳ אסדא, כר הראש, ערב׳ וסאדה c)) אלא אותה מלה בצורה שאולה בזמן קדום מלשון זו במבטא ארץ אשור, שבטאו בה ש כסמך, ואלו במבטא בבלי, בשין. באה המלה כנראה גם בצורות אֶשֶׁד (רנחלים), אשדות (הפסגה), במשמ׳ המקום הנמוך שבו הנחלים יורדים וניזלים לשם.

שרש השם היא שתה (עי׳ שם) כדגמת בֵּן מן בנה, ולא כדעת רד״ק ואחרים, וכן שנוי התנועות ביחיד וברבוי כדגמת בֵּן — בָּנִים, אלא שסיום הרבוי הוא כמו בשֵׁם — שֵׁמוֹת.]

[2]) [על שָׁתֶיהָ (ישעי יט י) עי׳ שָׁתָה.]

[3]) [באותה משמ׳ באה המלה גם במקום שמסרת ונקוד לא הכירה אותה שם, במשלי כו ו: מְקַצֶּה רגלים חָמָס שֹׁתֶה (המגלה את רגליו ומראה בזה את מומי, הוא) שֹׁלֵחַ דברים ביד כסיל. ועי׳ בספר העורך, משלי שלמה, עמ׳ 65 וכו׳.]

a) است. b) ابن. c) وسادة.

[1]) [כמבואר בספרו של העורך, הלשון והספר ב, 172 באה בלשון התלמוד המלה שת גם במשם החלק הזה שבגוף. כי זו כונת המאמר: „אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא שרי ליה לבר ישראל למיתר ליה לעובד כוכבים שקלוה לעבודת כוכבים ואנהוה בשין תיו (הכונה למלה שֵׁת) שלו״.]

[2]) [במשפט המקביל בירמ׳ (מח מה) כתוב: ותאכל פאת מואב וקדקד בני שָׁאוֹן, ועל כן חשבו רבים, כי בא כאן שֵׁת, כמו שאת, במשמ׳ שאון. אך כנראה הנסחה שבתורה מקורית היא יותר, והואיל ולא הובן הצרוף בני שת, בחר מחבר הדברים שבס׳ ירמיה, המרבה לדבר על שאון של מפלת מואב, לפי הבנתו, גם כאן במלת שאון במק׳ שֵׁת. אך למעשה בני שת כנוי הוא לבני מואב, שפרושו המכון לא נתברר, כי

שת (?), שְׁתָת ס״ז, רק מ״ר בכנ׳ שָׁתֹתֶיהָ [1], — כנוי לסוג אנשים עושים חיל ועשר במצרים [2]: ואנו הדיגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה ופרשי מכמרת על פני מים אמללו, ובשו עבדי פשתים שריקות וארגים חורו, והיו שָׁתֹתֶיהָ מדכאים כל עשי שכר אגמי נפש (ישעי יט ח–י).

***שְׁתַדְּלָן** [3], ס״ז, — עסקן צבורי, המשתדל אצל שלטונות ובעלי יכלת לטובת אחרים: אשר פה נטמן בן רחמן וכו׳ שתדלן למדן ותרן וכו׳ (מצבה משנת תעב. Wachstein Inschriften I, 44). איך שיש לד״א יצ״ו ביד מדינות ליטא סך עצום ורב וכו׳ והוצאות העניים המרובים שמה והוצאת שכר שתדלן דד״א בוורשי וכו׳ (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תמ״ז, היילפרין, 171). ובוורשי עכשיו מחויבים מנהיגי ד״א יצ״ו להודיע למנהיגי ליטא שישלחו עמהם מנהיגיהם או שתדלנים להתעסק ולדעת מכל הוצאות וכו׳ (שם, 172). והנה הבחור הנ״ל הוא היה בבית הקצין המופלג ומושלם ושתדלן פרנס ומנהיג וכו׳ (חיד״א, מעגל טוב השלם, 22). וילכו שתדלני באמבורג עם המשולחים וכו׳ (פנקס ק״ק במבורג, 14). והתלוננו בני המדינה על השתדלן ובקשו לקפח שכרו (שו״ת חות יאיר, כו). ומי ששולח שתדלן דעתו שיעשה כפי שכלו (שם).

***שְׁתַדְּלָנוּת,** ס״נ, — מעשה שתדלנים: ולא נקום בכל עסקי שתדלנות עד גמר הדבר (פנקס ק״ק במבורג, 14). דבר השלישי יהיו המנהיגים יגיעים לילך בשתדלנות בשביל העניים כשיושבים במאסר (יוחל מן, דרך טוב ז, 3). פרנסתו היתה השתדלנות כלומר שהיה נכנס ויוצא בבית חשרים והיה סרסר ביניהם (ובין) הבריות (יל״ג, ספור שניהם כאחד טובים).

א. שתה [1], ממנו מִשְׁתֶּה, שֵׁת, א. שָׁתָה, ב. שְׁתִי, שְׁתִיָּה.

ב. שתה, ממנו ב. *שָׁתָה, א. שְׁתִי [2].

אין גם הדעה שהכונה לנוּדֵי Suti הנזכרים בכתובות מסתברת ביותר, ואין עדות לשבט שת במואב, כדעת אחרים. ואולי לפנינו אף כנוי בוז, מן א. שֵׁת, וצ״ע.]

1) [במגלת ישע׳ א: שותתיה.]

2) [אין התאר מדכאים מתאים אלא לבני אדם, ולא ליסודות של בנין, מן שֵׁת, כדגמת כי הַשָּׁתוֹת יהרסון, ואף התרגומים הקדומים לא הלכו אחרי הבנה כזאת. כלשון עובדים (ἐργαζόμενοι) תרגמו השבעים את המלה, ואלו וולג׳ irrigua מלשון השקאה ושתיה, וקרוב לכך ת״י: ויהי אתר בית שתי מחא כבישין, כלשון זרע שותה מי היאור, ובסור׳ אין תרג׳ למלה.

ולפי הענין מסתבר שיש כאן כנוי לבעלי מלאכה מסימת, בהקבלה לדיגים, לעובדי פשתים ואורגים אשר חָוָרוּ (כך, חורו, הכתיב גם במגלת ישע׳ א) ול׳עשי שכר׳. ואין „עשי שכר״ לשון עושים ועובדים בשכר (כדגמת שומר שכר שבמשנה), אלא מקביל צרוף זה לבטוי עשה חיל, ומשמעותו: מרויחים ומקבלי שכר על מעשיהם. ולפי זה גם שתתיה פרושו באיזה אֹפֶן: עושה חיל ורכוש.

ואמנם אין לסמך אף על נקוד המלה, ויתכן שיש לבטא שְׁתָתֶיהָ, ועל כל פנים עדיף לראות את התיו השניה שבמלה כשרש ולא כסיומת של מ״ר מן שֵׁת.

ואך כנסיון בלבד לקביעתה המדויקת של צורת המלה והוראתה אפשר, אולי, להשוות את האשור׳ שֻׁתֻּמֻּ בעל אסם ובית אוצר (ומזה בִּית שֻׁתֻּמֻּ, אסם, בית אוצר), וצ״ע.]

3) [בסק׳ משתדלן או השתדלן, כדגמת שְׁתַחֲוָיָה (עי׳ שם) בסק׳ השתחויה, בנקוד המלה בדגמת שְׁתַּיִם, בתיו דגושה, כבפעל השתדל. ועי׳ ב. שָׁדַל.]

---

1) [כמבאר בדברי העורך, הלשון והספר א 173, מהד׳ שניה עמ׳ 195, נו׳דה משמ׳ זו, שתית מים וכד׳, של השרש, שהוראתו הראשונה היתה למטה, מתוך כך, שאמר, למשל, האומר: הלך לשתות (כלו׳ למטה), והשומע הבין: הלך אל הנחל, אל מקום המים, כדי לשתות מים. גם במשמ׳ זו של למטה בא השרש (עי׳ שֵׁת, הערות) ברב הלשונות השמיות, וגם במשמ׳ של שתית מים וכד׳ בא באוגרית׳ שתי, בארמ׳ ובסור׳ שתי, אשתי, באשור׳ שָׁתוּ, בערב׳ דרומ׳ קדומה שׁתי, בכוש׳ סַתַי.]

2) [עי׳ א. שְׁתִי, הערות.]

א. שָׁתָה[1]), שָׁתִית, שָׁתִיתִי, שָׁתוּ, שְׁתִיתֶם, שָׁתִינוּ, שֹׁתֶה, שֹׁתָה, שֹׁתִים. שׁוֹתִים, שֹׁתֵי, שׁוֹתֵי, שֹׁתָיו, שְׁתֵה, שָׁתוֹ, שְׁתוֹ, שְׁתוֹת, שְׁתֹת, שְׁתוֹת, שְׁתוֹתוֹ, שְׁתוֹתָהּ, שְׁתוֹתָם, שְׁתֵה, שְׁתוּ, אֶשְׁתֶּה, אֵשְׁתְּ, תִּשְׁתֶּה, תֵּשְׁתְּ, תִּשְׁתִּי, יִשְׁתֶּה, יֵשְׁתְּ, תִּשְׁתֶּה, תֵּשְׁתְּ, נִשְׁתֶּה, תִּשְׁתּוּ, יִשְׁתּוּ, יִשְׁתָּיוּן, יִשְׁתֻּהוּ, תִּשְׁתֶּינָה,—בלע האדם, או בעל החיים מים או נוזל אחר, to drink ; boire ; trinken : והיה הנערה (קרי) אשר אמר אליה הטי נא כדך ואֶשְׁתֶּה ואמרה שְׁתֵה וכו' (בראשי' כד יד). ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לִשְׁתֹּת (שם כד יט). ויצג את המקלות וכו' אשר תבאן הצאן לִשְׁתּוֹת לנכח הצאן ויחמנה בבאן לִשְׁתּוֹת (שם ל לח). וילנו העם על משה לאמר מה נִּשְׁתֶּה (שמות יט כד). ויצאו מים רבים וַתֵּשְׁתְּ העדה ובעירם (במדי כ יא). לא נעבר בשדה ובכרם ולא נִשְׁתֶּה מי באר (שם שם יז, וכעין זה שם כא כב). וגם מים תכרו מאתם בכסף וּשְׁתִיתֶם (דברי ב ו). ומים בכסף תתן לי וְשָׁתִיתִי (שם שם כח). ויצאו ממנו (מן המכתש) מים וַיֵּשְׁתְּ ותשב רוחו ויחי (שופטי' טו יט). וישאבו מים מבאר בית לחם אשר בשער וישאו ויביאו אל דוד ולא אבה לִשְׁתּוֹתָם וכו' (ש"ב כג טז—יז, וכעין זה דהי"א יא יח—יט). אני קרתי וְשָׁתִיתִי מים וכו' (מ"ב יט כד, ישעי' לז כה). וכאשר יחלם הצמא והנה שֹׁתֶה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה וכו' (ישעי' כט ח). לא שָׁתָה מים וייעף (שם מד יב). ומים במשורה תִּשְׁתֶּה ששית ההין מעת עד עת תִּשְׁתֶּה (יחזק' ד יא). ומים במשורה ובשממון יִשְׁתּוּן (שם שם יו, וכעין זה שם יב יט). ומימיך ברגזה ובדאגה תִּשְׁתֶּה (שם יב יח). ויהפך לדם יאריהם ונוזליהם בל יִשְׁתָּיוּן (תהלי' עח מד). מימינו בכסף שָׁתִינוּ (איכה ה ד).—ושתתה האדמה, שתו הצמחים וכדו': והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה וכו' למטר השמים תִּשְׁתֶּה מים (דברי יא יא). למען אשר לא יגבהו בקומתם כל עצי מים וכו' ולא יעמדו אליהם בגבהם כל שֹׁתֵי מים וכו' (יחזק' לא יד—יו).—ושתה האדם יין, חלב וכדו': ויבא לו יין וַיֵּשְׁתְּ (בראשי' כז כה). יין ושכר אל תֵּשְׁתְּ (ויקרי' י ט). חמץ יין וחמץ שכר לא יִשְׁתֶּה וכל משרת ענבים לא יִשְׁתֶּה (במדי ו ג). ודם ענב תִּשְׁתֶּה חמר (דברי לב יד). ועתה השמרי נא ואל תִּשְׁתִּי יין ושכר (שופטי' יג ד, ז). בשיר לא יִשְׁתּוּ יין ימר שכר לשֹׁתָיו (ישעי' כד ט). נשבע יוי' בימינו וכו' ואם יִשְׁתּוּ בני נכר תירושך וכו' ומקבציו יִשְׁתֻּהוּ בחצרות קדשי (שם סב ח—ט). ואמר אליהם שְׁתוּ יין ויאמרו לא נִשְׁתֶּה יין כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו וכו' לבלתי שְׁתוֹת יין כל ימינו וכו' ולא שָׁתוּ עד היום הזה (ירמי' לה ה—יד). ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וַיִּשְׁתּוּ (יואל ד ג). ויין ענושים יִשְׁתּוּ בית אלהיהם (עמוס ב ח). ישיחו בי יושבי שער ונגינות שׁוֹתֵי שכר (תהלי' סט יג). כי לחמו לחם רשע ויין חמסים יִשְׁתּוּ (משלי ד יז). אל למלכים למואל אל למלכים שְׁתוֹ יין וכו' (שם לא ד—ז). ובניו ובנתיו אכלים וְשֹׁתִים יין וכו' (איוב א יג, וכעין זה שם שם יח). באתי לגני אחתי כלה וכו' שָׁתִיתִי ייני עם חלבי וכו' (שה"ש ה א). לכו אכלו משמנים וּשְׁתוּ ממתקים ושלחו מנות וכו' (נחמי' ח י).—ושתה בכוס וכדו': הלא זה (הגביע) אשר יִשְׁתֶּה אדני בו (בראשי' מד ה). הַשֹּׁתִים במזרקי יין וכו' (עמוס ו ו).—ושתה מן היין וכדו': וַיֵּשְׁתְּ מן היין וישכר (בראשי' ט כא). כוס זהב בבל וכו' מיינה שָׁתוּ גוים (ירמי' נא ז).—ושתה מן הנחל, הכוס וכדו': ונלאו מצרים לִשְׁתּוֹת מים מן היאר (שמות ז יח, וכעין זה שם שם כא, כד). ולא יכלו לִשְׁתֹּת מים ממרה (שם יט כג). והיה מהנחל תִּשְׁתֶּה וכו' (מ"א יז ד—ו). מנחל בדרך יִשְׁתֶּה (תהלי' קי ז). — ושתה ושכר, ושתה לשָׁכרה וכדו': וַיִּשְׁתּוּ וישכרו עמו (בראשי' מג לד). ויקרא לו דוד (לאוריה) וכו' וַיֵּשְׁתְּ וישכרהו (ש"ב יא יג). והוא בתרצה שֹׁתֶה שכור וכו' (מ"א יו ט). ובן הדד שֹׁתֶה שכור בסכות (שם כ יו). שְׁתוּ ושכרו וקיו ונפלו (ירמ' כה כז). אבול ואין לשבעה שָׁתוֹ ואין לשכרה (חגי א ו). שְׁתוּ ושכרו דודים (שה"ש ה א). — ואכל ושתה במשמ' כעד, ישב בסעֻדה: ויאכלו וַיִּשְׁתּוּ הוא והאנשים אשר עמו וכו' (בראשי' כד נד). ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וַיֵּשְׁתְּ וכו' (שם כה לד). ויעש להם משתה ויאכלו וַיִּשְׁתּוּ (שם כו ל). ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שָׁתֹה וכו' (ש"א א ט). והנה (העמלקים) נטשים על פני כל הארץ אכלים וְשֹׁתִים וחגגים וכו' (שם ל יו). לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אֶשְׁתֶּה מים

[1]) [כידוע, משמש שָׁקָה לצורותיו כהשלמה לפעל שתה בבנינים אחרים, ועי' שָׁקָה.]

במקום הזה וכו' (מ"א יג ז–כג). שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וכו' ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו וישלחם (מ"ב ו כב–כג). ערך השלחן צפה הצפית אכול שתה (ישעי' כא ה). והנה ששון ושמחה וכו' אכ' בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות (שם כב יג).—ושתה, במשמ' ישב במשתה: והוא (בן הדד) שתה הוא והמלכים בסכות (מ"א כ יב). והמלך והמן ישבו לשתות (אסתר ג יה וכעין זה שם ז א).—וכן בשלילה, לא אכל ולא שתה: ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד כח). לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי (דבר' ט ט, יח). ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות (ש"א ל יב).—ושתה מי בורו, במשמ' חי כביתו בשלוה ובבטחון: ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי ברו (מ"ב יח לא, ישעי' לו יו).—ושתה מכוסו (של בעליו), היה חביב עליו מאד: מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת (ש"ב יב ג).—ושתה מצה, שתה עד הסוף: את קבעת כוס התרעלה שתית מצית (ישעי' נא יז). ושתית אותו ומצית ואת חרשיה תגרמי (יחזק' כג לד). אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ (תהל' עה ט).—ושתה דם: לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה (במד' כג כד). אמר לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו ובאו וכו' ואכלתם בשר ושתיתם דם וכו' (יחזק' לט יז–יט). האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה (תהל' נ יג).—ושתה הצמא מי רגליו: הלא על האנשים הישבים על החמה לאכל את חריהם ולשתות את שיניהם [1]) עמכם (מ"ב יח כז).—ושתה מי שחור ומי נהר (הפרת): ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר (ירמי' ב יח).—ובתמונה לבעל אשה, שתה מים מבורו: שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך (משלי ה יח).—ושתה כוס החמה וכדו': קומי ירושלם אשר שתית מיד יי' את כוס חמתו וכו' הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד (ישעי' נא יז–כב). קח את כוס היין החמה הזאת מידי וכו' ושתו

[1]) [כך כתיב, קרי: מימי רגליהם.]

והתגעשו והתהללו (ירמי' כה יה–יו). שתה גם אתה והערל תסוב עליך כוס ימין יי' (חבק' ב יו).—ושתה את חמתם של בעותי לילה בחלומו: כי חצי שדי עמדי אשר חמתם שתה רוחי בעותי אלוה יערכוני [1]) (איוב ו ד). ומחמת שדי ישתה (שם כא כ).—ושתה את כוס זולתו, במשמ' סבל כסבלו: כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה (יחזק' כג לב), ועי' כוס.—ושתה עולה: אף כי נתעב ונאלח איש שתה כמים עולה [2]) (איוב יה יו).—ושתה לעג: מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים (שם לד ז).—ובתו"מ: השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו (ברכ' ו ח). מוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת וכו' (שבת ג ד). אין אוכלין אזוב יון בשבת וכו' אבל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוב רועה וכו' וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עיקרים וכו' (שם יד ג). והשותה מלא לוגמיו חייב וכו' אכל ושתה בהעלם אחד וכו' (יומא ח ב–ג). אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה (סוכה ב ד). עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה (מי סוטה), מגילתה נגנזת וכו' אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלא' גידין וכו' (סוטה ג ג–ד). אשת כהן שותה ומותרת לבעלה אשת סרים שותה (שם ד ד). היו מזדווגין (הדיינים) זוגות וממעטין במאכל ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה וכו' (סנה' ה ה). מאימתי חייב (בן סורר ומורה) משיאכל טרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי (שם ח ב). פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וכו' (אבות ו ד). ושאכלת הרדופני וכו' או ששתתה מים הרעים כשרה (חול' ג ה). שתתה בכוס של זהב כיון שנהנית מעלה (מעילה ה א). אלו לא מטמאין ולא מכשירין וכו' והשותה מי טבריא [3]) אע"פ שיוצאין נקיים (מכשיר' ו ז). האומר שתו והותירו הרי זה מדרכי האמדי וכו' (תוספת' שבת ז ז–ח). וכמה היא ביאה

[1]) [כלו' יערכו לי מזה מאכל ומשתה, ועי' על כונת כל הפרשה בפרושו של העורך משנת תשי"ד.]

[2]) [על הצרוף חמס שתה (משלי כו ו) עי' שת, הערות.]

[3]) [עי' לקמן נפע', סהמ"א.]

וכו' ר' יהושע אומר כדי מזיגת הכוס בן עזאי אומר כדי לשתותו (שם קועם א ב, מד"ר במד' ט). היה ר' מאיר אומר כשם שיש דיעות במאכל כך יש דיעות בנשים וכו' יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו זורקו ושותהו זו מידת כל אדם שמניח את אשתו לדבר עם אחיה ושכיניה וכו' (שם שם ט, ירוש' שם א ז). בהמה שאכלה אוכלין שאינן ראויין לה ושתת משקין שאין ראויין לה וכו' (שם ב"ק א ח). פרה ששתת מי חטאת בשרה טמא מעת לעת ר' יהודה אומר בטלו במעיה וכו' כשהם שמורים הרי הם מי נדה ולא ששתתן פרה (ספרי במד' קכד, וכעין זה תוספת' נקוא' ח יח). אמר רשב"ג אני ראיתי את שמעון בן כהנא שותה יין של תרומה בעכו שאמר זה הובא מקיליקיה וגזרו עליו וישתייו בספינה וכו' (ירוש' חלה ד יב). מתו לשתותן[1]) בכרך אחד וכו' אפי' שתיין בכרך אחד יצא וכו' (שם פסח ח א, שקל' ג ב). שאין הארץ שותה אלא לפי חיסומה (רסב"א, שם ע"ז ג ו). ומשקים בית שלחים שלו (של האבל) משהגיע זמנן לישתות (שם משקין ב, גניזה, 195). אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים וכו' (ברכי' מ.). כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותהו וטוב לו וכו' ויש שותהו ורע לו וכו' (שם נז.). ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה שתאן חי יצא שתאן בבת אחת יצא (פסח' קח:). כמה יין חי שתת אמו של זה שגמות עוברה בתוך מעיה (אבי', נדה כד:). מפני מה סוטה אינה שותה בכוס של חבר', שלא יאמרו בכוס זה שתת פלונית ומתת וכו' (מד"ר ויקר' כז). מעשה בשתי אחיות וכו' לבשה בגדי אחותה והלכה ושתתה מים המרים ונמצאת טהורה וכו' כיון שנשקו זו לזו הריחה במים המרים מיד מתה (שם במד' ט). אמרת חנה לפני הקב"ה וכו' תצבא של מעלה וכו' ולא שותים ולא פרים ורבים וכו' והצבא שלמטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים וכו' (פסיק' רב', כי פקד ה' את חנה, איש-שלום, קעט:). —ובתאונה, שתה את דבריו, שתה מימיו, לסר ממנו: יהי ביתך בית ועד לחכמים וכו' והוי שותה

1) [את ארבע הכוסות של ליל הסדר.]

בצמא את דבריהם (אבות א ד). מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים (הוריות יד.). — ובמליצה לאשה מאוסה, שתה בעציצו, עי' עָצִיץ, ע' 4642. —ובסהמ"א: שתת מי המרים ונקתה מהן וחזר וקינא לה עם האיש וכו' (רמב"ם, הל' סוטה א יב). גזל חבית של יין וכו' ושברה או שתאה וכו' משלם ארבע וכו' (טוחו"מ שסב). — *ושתה עשן, שתה טבק[1]) וכדו': כי מקרוב עלה עשן זה ונתפשט בכל העולם ורובם ככולם שותים אותו (מסו' דרכי נועם, אוה"ח ט). אחר פטירתו חלם (ר' יצחק) עמו והשביעו שיגיד לו מה שאומרים בשמים על שתיית הטאבאקו ואמר לו הרב שהשותה בי"ט משמחין אותו, והשותה בט"ב מקללין אותו, וכן לשותה ומעלה עשן תחת חופת חתנים (מיד"א, מחזיק ברכה, אוה"ח רי, יג). דאסור לשתות הטיטון (שקורין טובאק) משום מכבה (מגן אברהם, אוה"ח תקיד ד)[2]).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אם לא שתת גנובים בסתר תתעטר ברצון בגלוי ובסתר (ינאי, אם לא, קרוב' במד', זולאי, קסג). שתותו לרהב בכוסות הזהב ולראות לו להב בכוסות ספירים (דונש, דעה לבי, אלוני, פז). להחכם אשר ישתה דברי ולא ישתה במזרק דם גפנים (הוא, וגן עדנך, שם, לד). שתה אחי וגיל וצהל עלי שחר כיחל הל (הוא, שתה אחי, שם, קח). אוי שתה בכור מות ושחק בכוס מים בעת צמאך שתיתו (כ"ס הנגיד, הכרפא הזמן, בן תהלים ג, הברמן, 25). באו שתו עמים בצל קורה על קיל מטר שחק בירח בול (רמב"ע, בחר מאהובים, ברודי א, סל). ונח שתה עלי סלע וגבעה ומארץ בחר מישור וחיקו, ועם אדום שתֵה אדום בעוד יום, עדי לֵיל תהי ישן בחיקו (הוא, שם). ובכוס אהֵב ייני דודים נשתה על טוב מגד ושיחים (הוא, שם). ואשתה עד מראשותי בלא בין יהיו כסף (שם). — ובמליצה שבחדוד: מה אומר הכוס באמר השכור מי ליה' אלי, לא אירא

1) [ע"פ הערבי שֻׁרְב דח'אן, תתן a).]

2) ועי' במאמרו של י"ז כהנא, לשוננו טו, עמ' 202 ואיל'; וכן לֵו, Flora III, 373.]

a) شرب دخان تتن.

מרבבות עם אשר סביב שתו עלי (עמנואל, מחב' ו, הברמן, 188).

—וביכ' סעו', *שָׁתוּי, כתו"ם, בפרט בצרוף שתוי־יין, — כמו שותה[1]), מי ששתה הרבה יין ונוטה לשִכרות, trunken ; ivre ; drunk : בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושתויי יין וכו' נכנסים לשם (ר' יוסי, כלים א ט). וזר טבול יום ומחוסר בגדים וכו' ושתויי יין ששימשו כולן במיתה (תוספת' כרית' א ה). שתוי יין פוסל בעבודה וחייב במיתה איזהו שתוי יין כל ששתה רביעית יין בן ארבעים יום וכו' (שם א יט). שתוי אל יתפלל וכו' אי זהו שתוי כל ששתה רביעית, שיכור ששתה יותר, תמן אמר כל שאינו יכול לדבר לפני המלך (ירוש' תרומ' א ו, וכעין זה בבלי עירוב' סד.). ואין נשאלין נדרים ולא מורים שתויי יין (ירוש' תרומ' א ט). יצא שרץ טמא וצפרדע טהור ששתויי יין מורין בהן הוראה (כרית' יג:). בשביל ד' דברים מתו בני אהרן ובכלן כתוב בהם מיתה על שהיו שתויי יין וכו' (מד"ר ויקר' כ, וכעין זה תנחו' אחרי ו)[2]).—ובסהמ"א, גם בהשאלה: לא שְכורה (האדמה), לא שתויה יותר מדאי שמטשטשין את הארץ (רס"י, תעני' כג:).— *ובמשמ' סבילה, מים שתויים, שנשתו, וכדו': אם יהיה דרך משל שחין במעיים הדקים נעשה ברפואתם דברים שתויים (פרקי גליגוס, כ"י פריז). רפואה זו יש מהן שתויות ומהן מונחות (קאנון ג יג א ה). —ואמר הפיטן: והמית רתוי לפרוע ושתוי וטמא האתוי לשמש בחדרים (רסנ"ג, סמר לבי, ביאליק־רבניצקי ב, 153)—ואמר המשורר: והייתי שתוי מים ונזיר עדי כי חשבוני בן רכבי (ר' יהודה אלחריזי, זמן הכה, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, ריט).

—נִפעֵ', נִשְׁתָּה, במקרא רק יִשָּׁתֶה[3]) : מכל האכל אשר

1) [בדומה לשמוש הרומ' potus באותה משמ'.]

2) [ועי' גם מד"ר אסתר ה.]

3) [את צורת הפעל ונִשְּׁתוּ מים מהים (ישעי' יט ה) שאף הנקוד לא גזר אותה מן שתה, באר המחבר לעיל עמ' 3844 כנפעל מן נָשַׁת, ואלו העורך בפרושו לאיוב י כ (ישית ממני) ושם לח יא (ופא ישית) מן ישת (כדגמת הִצִּיג מן יצג וכד').]

יאכל וכו' וכל משקה אשר יִשָּׁתֶה בכל כלי יטמא (ויקר' יא לד).—ובסהמ"א: אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך כי אדניך נאכל ונשתה ונשרף ויאובך לכן ביקשת להפוך זה על יריבך (הסגות רסע"ג על חוי הבלכי, דוידזון, 68). ומי טבריא, הן מים שיש בהן איכות משתלשלים כהן כששותין אותם יוצאים חמים זכים כמו שנשתו (רמב"ם, מכשירי' ו ז).

—הִפעִ', *הִשְׁתָּה: דרך והשתה שתות במשתית מים, דעת כי כל הישתה משתית מים (ר"א קליר, אקסטא כסל, תפלי גשם). ומשתית אבן מקום חרמון טל, ותק להשתות שתותי טל (הוא, אאגרה, תפלי טל).

ב. *שָׁתָה[1]), קל לא נמצא.

—נִפעֵ', *נִשְׁתָּה,—נארג: ממנה (מאבן השתיה) נשתה[2]) העולם (ר' יוסי, תוספת' יוה"כ ג ו).

—הִפעִ', *הִשְׁתָּה,—ארג במסכת, weben ; tisser ; to weave : ואני נסכתי מלכי, השתיתיו כד"א ויסע את יתר האהל[3]) ואת המסכת (מדרש שמואל, יט), ועי' שִית, וא. שָׁתָה.

—הָפעַ', *הֻשְׁתָּה, — כמו נִפעֵ': אמר ר' יוחנן למה נקרא שמה אבן שתייה שממנה הושתת העולם, תני ר' חייה ולמה נקרא אבן שתייה שממנה הושתת העולם (ר' חייה, ירוש' יומא ה ג). ועי' א. שָׁתַת, הִפעִ'.

*שִׁתּוּף, ש"ז, — שה"פ מן שִׁתֵּף, השתתף, מעשה המשתף והמשתתף: שיתופי מבוי כיצד מניח אדם חבית של יין וכו' ואומר הרי זה לכל בני מבוי (תוספת' עירוב' ט א). האנשים שנשתתפו שלא מדעת נשים שיתופן שיתוף ונשים שנשתתפו שלא מדעת אנשים אין שיתופן שיתוף (שם ט ה). דר"ם אמר ע"י עירוב וע"י שיתוף וכו' שמא

1) [עי' א. שָׁתִי, הערות. ואמנם אין העדיות לשמוש הפעל מספיקות כל צרכן, ועי' בהערות שאחר זו.]

2) [כך אצל צוק"מ, אולם בנ"א ובתוספת' שבדפוסים: נשתת, ועי' א. שָׁתַת.]

3) [בכתוב (שופט' יז יד): את היתד הארג.]

ילך לחצר שאינה צריכה שיתוף, אי זו היא חצר שאינה צריכה שיתוף זו חצר רוגלת וכו' (ירוש' ערוב' ו ח) קסבר כל שיתוף שאין בכניסו ומוציאו דרך פתחים כמבוי לאו שמיה שיתוף (ערוב' עג:). —ובסהס"א: בין ראובן ושמעון היה שתוף וכשתבעו לעשות עמו חשבון טען שכבר חִלקו (סו"ת הרי"ף, ל). והשתוף שהיה בינינו שהיינו שותפין ביחד מזמן הרבה וכו' ונטלתי אני פלוני המגיע לי מן השיתוף וכו' (ר"י ברצלוני, ספר השטרות ל, 50). וחלקנו בתים וקרקעות וכו' ועמדו בשיתוף בינינו לאמצע עד עתה (שם לח). ראוי שתהיה תשובתו וכו' עם שתוף הלב בכוונה לאלהים (ר"י א"ח, סו"ה התשובה ט). השותפין שבאין להשתתף אין השיתוף נגמר בדבור וכו' (טוחו"מ קעו). וע"ד שטענו מנהיגי ליטא שאינם רוצים עוד בשום שיתוף בעולם עם הארצות דפולין מהיום והלאה וכו' (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תכח, היילפרין, 111, וכעין זה שם שנת תל, 115). — °ושטר שתוף: והשטר הארבעה וששים הוא שטר שיתוף והוא כגון מי שנתן ממון לחבירו להתעסק בו שיהא לו חלק בריוח וחלק בהפסד וכו' ואם כתוב בשטר השיתוף שעשו ביניהם וכו' ושטר שיתוף זה שריר ומקויים והגון כראוי (ר"י ברצלוני, ס' השטרות, 112 ואילך). — °ובמשמ' חבור ואחוד של חלקים שונים: מפני שכל מחובר לא תגמר הויתו אלא בהשתתף חלקיו אשר חובר מהם והוא התאחד קצתם עם קצתם ועיקר השתוף האחדות (ר"י א"ח, סו"ה היחוד, ט). —°ובמשמ' צד שוה שיש בדברים: אינך צריך מהידיעה בנאמרות ליותר מהידיעה בסוגיהם ומיניהם ופרקיהם וסגולותיהם ושתופם וחלופם (לקוטי מקור חיים לרשב"ג ג יד). והענין השני מהאחד המקרי וכו' והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור והפרידה והשנוי והחלוף והשתוף (ר"י א"ח, סו"ה היחוד, ח). ואם השתתפו (המשפטים) במין אחד מן השתוף עד שיתחייב מהם יחד משפט אחר אז יקרא הקש (מלות ההגיון ו). ואין שתוף בין ידיעָתֵנו וידיעתו כמו שאין שתוף בין עצמנו ועצמו וכו' (ר"מ א"ח מו"נ ג כ). — °ושתוף השם וכו', יחוס משמעיות שונות למלה אחת, רבוי משמעיות: ואל יקשה בעיניך מפני שמלת תהום נאמר על ענין אחר וכו' וכאשר הלשון נאמרת בשיתוף על ענינים רבים כן תֵאמר על המים וכו' (ראב"ע הנסיה, הגיון הנפש ג). ומפני שהפועל הזה משמע שני טעמים בכל השמות הנאמרים בשתוף וכו' (הנ"ל, מגלת המגלה, קנ:). ובזה הענין נקראו תלמידי הנביאים בני הנביאים כמו שאבאר בשיתוף שם בן (ר"מ א"ח, מו"נ א ז). והשמות המשותפים יחלקו לששה חלקים מהם משותפים שתוף גמור ומהם מוסכמים ומהם מסופקים וכו' כשם עין אשר נאמר על חוש הראות ועל מבוע המים וכו' (מלות ההגיון יג). וההפרש בין (השמות) המשותפים והמועתקים כי המשותפים השיתוף ביניהם מתחילה וכו' והמועתקים קודם האחד אל האחר (רפ"ע פלקירא, ראשית חכמה, 25). ואולם לשון חגיגה ענינה סבוב וכו' ואולם מצאנו שתופה לענינים שנקרא שם הזמן עצמו חג וכו' (ר"א הקרא', גן עדן, חג המצות, הקד', מד:). והנה החכם רבינו אהרן נ"ע באר שתוף מלת שביתה בכמה ענינים נשתתפה וכו' (הנ"ל, שם, מו.). —°ובמשמ' האמונה ברבוי אלהיות[1]: וכן המיחד מצד הקבלה אין בוטחין בו שלא יבא לידי שיתוף (ר"י א"ח, סו"ה היחוד ג). וכאשר יתיאש (היצר) מִסַּפֵּק הענין הזה עליך יפילך במיני השתוף כמו דעת מניחי הרבוי ודעת אנשי התולדות וכו' (שם, יחוד המעשה ה). על אמונת העדר האלוה או השתוף אליו או עבודת זולתו (ר"מ א"ח, מו"נ א לה). — ובהנדסה, °שתוף הקוים וכדו', Kommensurabilität; commensurabilité; —ty: כי לפי המוקדמת הראשונה יתבטלו כל מופתי התשבורת וכו' כמו כחות ההפרש והשתוף בקוים ובשטחים (ר"י חריזי, מו"נ א עג). —ואמר המשורר: כלב קָרא לכלבים ואל דג וכו' כלב קרא עוד בשתוף לכוכב מזהיר אשר בין תאומים וסרטן (עמנו', מחב' כ, הברמן, 561).

°**שִׁתּוּפִי**, ת"ז, — מתכונת השתוף, מיסד על בסיס של שתוף, בנגוד לפרטי, כגון מִפְעַל שתופי, משק שתופי וכדו', נוהג בספרות ובדבור[2].

---

[1] [בתרג' הערב' אִשְׁרַאכּ a), ועי' שֵׁרֵף.]

[2] [בתנחומא בובר שלח טו (עמ' 82) נאמר:

---

a) أشراك.

א. *שְׁתוֹק, ש"ז, — א) כמו שתיקה, Schweigen; silence: הם מפניו כל הארץ, הם לשון שיתוק ודמימת חורבן (רש"י, חבקי ב כ [1]). — ב) כשם מחלה, המשתקת כאלו אבר מאברי הגוף או את הגוף כלו, Lähmung; paralysie; — sis: ולזה באר בבן הצרפית וכו' ואמרו קצת האנדלוסין כי נתבטלה נשימתו וכו' כמו שיקרה לקצת חולי חלי השתוק (כ"ס א"ח, מו"נ א מב). ולכן יהיה השתוק החזק וכו' ממית בהכרח והחלוש יקשה ארוכתו (פרקי משה להרמב"ם ו עו). האפופליקסיאה והוא השתוק וכו' (המפרש לפרקי אבוקרט ב מג, כ"י ברלין). בשתוק הנקרא בערבי סכתה ובלשונם אפופליקסיה (קאנון ג א ה ה). אבל יש בו (בקשי הנשימה) סכנה מפני חשש דפיקת הלב או נכפה או שתוק (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש א סג, נו.). — *וכמו שְׁתוּקוּת, תכונת השתוקי: חִבּוּל טמאת שרץ, גן נעול השרץ, שְׁתוֹק, אִסוּף הפרץ, ומה ספק ארץ (ר' שלמה הבבלי, אין נור, זולת לשבת א חנכה).

*שְׁתוּקוּת, ש"נ, — תכונת הבן השתוקי: לא הוזהרו כשרות, להנות לינשא לפסולין וכו' רבנן נמי לא עבוד בהו מעלה לאצרוכינהו בדיקה ואפי' מחמת ממורות ושתוקות וכו' (רש"י, קדוש' עו.).

*שְׁתוּקִי, ש"ז, נק' שְׁתוּקִית, — ילד שאין אביו ידוע: עשרה יוחסין עלו מבבל וכו' ממזירי נתיני שתוקי ואסופי וכו' ואלו הם שתוקי כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו וכו' וספיקן בספיקן אסור, ואלו הן הספקות, שתוקי ואסופי וכותי (קדוש' ד א–ג). היתה מעוברת מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא וכו' ור' יהושע אומר אינה נאמנת וכו' במה דברים אמורים בעדות שבגופה אבל בוולד הכל מודים ששתוקי (תוספת' כתוב' א ו). מודה רבי עקיבא בשתוקי שהוא חיב על (קללת) אמו אע"פ שאינו חייב על אביו (ספרא קדוש' פרק ט). אמר רבי לעזר הכל מידין בוולד שהוא שתיקי וכו' א"ל ר' יוחנן שתוקי סתם מצינו שתוקי כהן גדול היך עבידא, סיעה של כהנים עוברת ופירש אחד מהן ובעל, הרי מצינו שתוקי כהן גדול (ירוש' כתוב' א ט). נבעלה בשעת קרונות כשירה לכהונה אבל פירש אחד מצפורי ובעל, הולד שתוקי (כתוב' טו.). דבר תורת שתוקי כשר וכו' אלא מעתה שתוקי שתוקית לא ישא וכו' בת שתוקית לא ישא שמא ישא אחותו מאביו (קדוש' עג.). — ובספה"א: ואם מן הרחוקים זינתה וכו' אותו הולד נעשה שתוקי ואסור לו לבא בקהל ה' (והזהיר, אחרי, עו). פנויה זו שילדה ילד שלה שתוקי הוא וכו' (סו"ת הגאונים, גנזי מצרים, 155). שתוקית אי' כשרה לכהונה (סו"ת רמ"א קח). — *ובהשאלה, ספר שתוקי, שלא נודע מחברו: נבוא לבאר איך ס' הזוהר הזה מסופק במאד אם הוא שתוקי או אסופי מן השוק (ר"א די מודינא, ארי נוהם יז, 47).

*שְׁתוּת [1], ש"נ, — ששית, חלק ששי מדבר, Sechstel; sixième; sixth: שום הדיינים שפיחתו שתות או הוסיפו שתות מכרן בטל (כתוב' יא ה). האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבע כסף לסלע שתות למקח (ב"מ ד ג). רב אמר שתות מקח שנינו ושמואל אמר שתות מעות נמי שנינו (ב"מ מט:). רב הונא אמר שתות כפחות משתות רב יהודה אמר שתות כיותר משתות וכו' (ב"ב קו.). — ובספה"א: ומאה זוז שנותרין חולקין אותו בשלשה חלקין בכור נוטל שלשים ושלש ושני שתותים (ר' יהודאי גאון, הלכות פסוקות, 46).

איך אשיתך בבנים וגו', אין הלשון הזה אלא לשון השתופייה, שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשי' ד כה) ע"כ. והמהדיר מעיר: השתופייה, לשון שותפות, ואינו מסתבר. ואלו כל הענין מורה על כך, כי הדרשה באה לפרש את הכתוב בירמיה על מקרהו של ילד מְאֻמָּץ, הואיל ואין להורים בן או שמת בנם שהיה להם. והואיל והמְדבר בכתוב בירמיה (ג יט) על ישראל בלשון נקבה, עַל כן נראים הדברים כי כונת הדרש למלה היונ' εἰσποιητή, (בת) מְאֻמֶּצֶת.]

[1]) [כדבריו בשופט' ג יט: ויאמר הס וכו' הס לשון שתוק, מתכון רש"י כנראה לצווי שְׁתֹק, ולא לש"ע.]

[1]) [מן הארמי שתותא בתו"ם, שותתא בסור', שנגזרה מן שְׁת, שהיא תמורת שֵׁשׁ בארם'.]

כי השלשים כשתחלקם שתותם חמשה והוא מהלך החמה בעובי הרקיע (ר"ח, פסחי׳ לז.). אמרתי התדע שליש ושתי שתותים ושלשה תשיעים כמה הם? (ר״י זבחלה, ס׳ המעמועים, דודזון, 117).— זבאצמגנינית, °קשת שתות, עי׳ קלצקין־צובל, אוצר המונחים הפלוסופיים, ערך קשת ד׳.—ואמר הפיטן: זכמו נתנה מדה למדידת הארץ כן נתן כַיל לתולדות הארץ, מתחיל ממאה וששים ושש שנה עד שהוא מכלה בשתות אצבע קטנה (ר"א קליר, אז כאית וספרת, סלוק לשבת שקלים).

*שְׁתַחֲוָיָה [1]), ס"נ, — כמו השתחויה: בלבד שתחויה שאינה על הארץ וכי יש שתחויה שאינה על הארץ, ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחו (ירוש׳ ע"ז ד ח).

א. שְׁתִי [2]), ס"ז, — חוטי הארך של אריג הבגד וכו׳ בנגוד לעֵרב (חוטי הרחב), Aufzug; chaîne; train: והבגד כי יהיה בו נגע צרעת וכו׳ או בִשְׁתִי או בערב לפשתים ולצמר וכו׳ כי פשה הנגע בבגד או בַשְׁתִי או בערב וכו׳ זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או הַשְׁתִי או הערב וכו׳ (ויקר׳

---

[1]) [אמנם לא נמצאה צורה זו במקור קדום אחר, אך במקום זה הנֻסח כך בכל הדפוסים, והואיל ומצויות הן צורות כגון בא, מר במק׳ אבא, אמר בירוש׳ (עי׳ ברכ׳ א ס), על כן אפשר לראות את הנסחה כאן כמסמכת, ואף יתכן שבאה גם במקומות אחרים אלא שתקנה ע"י המעתיקים.]

[2]) [במשמ׳ זו בא שְׁתְיָא, שְׁתָיָא, גם בארמ׳ בסור׳, ובערב׳ שַׁתָּי [a]), ולדעת רבים אותה מלה היא stamen, στήμων באותה משמ׳, ומזה גם ב. שתה (עי׳ שם), שכנגדו בארמ׳ שתא, סור׳ אשתי, אשור׳ שַׁתּוּ במשמ׳ ארג, ויש שמשוים במצר׳ סתע במשמ׳ טוה (ואין זה נראה).

א־ כנראה קרוב לכך גם ביוני׳ ἱστίς, מנור האורגים הנצב (מן ἵστημι, שכנגדו ברומ׳ sto, עמד).

אין לחבר מלים אלו עם א. שתה, אלא כנראה לפנינו שמוש בכלי כזה, שעבר עם שמו והמֻנחים ששמשו בלשון אחרת, לתחום הצפות השמיות בתקופה קדומה.]

[a]) شتى.

יג מז-נט).—ובתו"מ, גם בהשאלה, בכנוי לארך של כל דבר, שתי וערב, ארך ורחב: מקיפין בקנים וכו׳ כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה (ערוב׳ א י). ומה היא עושה לו (לבעלה) משקל חמש סלעים שתי ביהודה שהן עשר סלעים בגליל וכו׳ (כתוב׳ ה ט). בגד ששתיו צבוע וערבו לבן ערבו צבוע ושתיו לבן הכל הולך אחר הנראה (נגעי׳ יא ד). השתי והערב מיטמאין בנגעים מיד ר׳ יהודה אומר השתי משישלק והערב מיד וכו׳ כמה יהא בפקעת ותהא מיטמאה בנגעים כדי לארוג ממנה שלש על שלש שתי וערב, אפילו כולה שתי אפילו כולה ערב וכו׳ נראה (הנגע) בשתי העומד האריג טהור נראה באריג השתי העומד טהור (שם שם ח—י) [1]). כותל שבין שני מקואות שנסדק לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף וכו׳ (מקוא׳ ו ט). מאימתי תורמין את הגת משמהלך בה שתי וערב (תוספת׳ תרומ׳ ג יב). לוקחין מן הכובס מוכין מפני שהן שלו ולא יסרוק את הבגד לשתיו אלא לערבו (שם ב"ק יא ג). הדרוכות מכיון שהילכו בהן שתי וערב מטמאין את הבור מיד (ר׳ יוחנן, ירוש׳ תרומ׳ ג ד). והית ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים (זכרי׳ יד ח) וכו׳ ממזבח הזהב עד עזרות כחוט של שתי מן העזרות עד מפתן הבית כחוט של ערב (שם שקל׳ ו ב, וכעין זה בבלי יומא עז:). בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו (אמר רב יהודה אמר רב, חגי׳ יב.). כיצד קורעו (את הכחל) אמר רב יהודה קורעו שתי וערב (חול׳ קט:).—ובספה"א, גם בכנוי לצלב: כמעט שלא עשיתי שתי וערב (מחב׳ עמנו׳ ה, הברמן, 166). חותם המלך אריה ובידו שתי וערב (מגילי עולם ח"ם, לז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כמה תציקני (התוגה) לעת ערב עד אהיה ערב למו שְׁתִיָה (רשב"ג, חוגה אשר נעדר, ביאליק־רבניצקי א, 90). משיחבר מהדבר, הַפִּין שתיו,

---

[1]) [מכאן ואילך הובאו רק דגמאות שלא נזכרו בערך עֵרֶב, ועי׳ שם. על המבטא ׳שֶׁתִי׳ (וכן גם פֶּלִי, לֶחִי וכו׳) בלשון החכמים, ראה מה שמובא במאמר של ח. ילון, לשוננו א, 189; פורת, לשון חכמים, 104 ועוד.]

התם ערבו (רמב"ע, ילדי ימים, בדודי א, כב). וצניף חכמה שתיו ערמה, ערבו תֻמה, לא שש משור (הוא, מי זה דמה, שם, סא). חֻברו בך נעים חסדים והשכל כאשר חברו שתי עם ערבים (הוא, הענק א קז, שם, סכא).—ומ"ר *שתיים: גישות צרות סרוג שתים שתים רֶוח אין בינתים מעיקות כנהשתים (ר' שלמה הבבלי, אם אמרי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, כא). והדעות לאמרתו שתיים והעצות למדברו ערבים (רמב"ע, השמש בגביעים, בדודי א, ל).

ב. **שְׁתִי**, ש"ז, — כמו שתיה, במשמ' שתית יין[1]: אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו, אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בַשְּׁתִי (קהלת י יו–יז).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אם יהיה ערב אנוש אם יתנה השכל שתי, ירוץ בכל כח קנות חמה וימאס לו שתי (רמב"ע, הענק מד, בדודי, ם). רבבות המוני וכתי רצוא ושוב במעמך, כגבורה ולא בשתי באים להקדיש שמך (ר' מנחם ברי מכיר, מלאכי לצאות, אופן לשבת הפסקה א).

ג. ***שְׁתִי**, ש"ז, — יסוד[2]: בבגד אם יהי לך רב שתי לי ואם ערב לך, יש בו שתי לי, ויין זה שחיטה מן שתילי, ולמה לאשיש תאמר שתי לי (רסב"ג, בבגד אם יהי, ב'אליק-רבניצקי א, 169).

א. **שְׁתִיָּה**, ש"נ,—שה"פ מן א. שָׁתָה: וְהַשְּׁתִיָּה כדת אין אנס[3] כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש (אסתר א ח).—ובתו"מ: שתה (מן התרומה) וחזר ושתה אם יש מתחילת שתיה ראשונה ועד סוף שתיה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין וכו' כשם שאכילה בכזית כך שתיה בכזית, אכילה ושתיה אין מצטרפין (תוספתא תרומ' ז ג, וכעין זה שם יוה"כ ה ג). אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק (ברכ' מ.). לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו (של משה) לשומו כמלאכי השרת (ר' נתן, יומא ד:). שכר לשון שתיה לשון שביעה לשון שכרות (רב פפא, סוכה מט:, וכעין זה פסיק' ר"כ, את קרבני לחמי, בובר, נז: ועיי"ש). וכל מי ששתייתו מרובה מאכילתו עצמותיו שרופין, אכילתו מרובה משתייתו עצמותיו סבויין (אבא שאול, נדה כד:). באותה שעה נטע (אברהם) אשל בבאר שבע אכילה שתיה לוויה (מדרי תהלים לז א, בובר, קכז). — ובסהמ"א: שאין אדם שותה (מים) אלא לצמאו וכו' לפיכך אין קבע למים לפטור כל שתיותיו (מברכה) בפעם ראשונה (רש"י, סדור רש"י קכ, בובר, 58 ואילך). — *ושתיית העשן, ושתיית טוטון[1]: על שתיית העשן (ביו"ט) שמוצצים אותו דרך קנים חלולים כי לא נמצא זה בספרי הפוסקים וי"ל לפי שלא היה בימיהם וכו' (תשו' דרכי נועם, או"ח ט). אמנם בשתיית הטוטין דלא שייך בזה חילוק דתות (ר' יהודה עייאש, בית יהודה, או"ח ס).—ואמר המשורר: ותתהפך בתוך מעי לראש פתן אכילתי, ואזכר שכנך צמא בקבר עת שתיתי (ר"ש הנגיד, יאהר יום פרידתי, בן תהלים ב, הברמן, 102).

ב. ***שְׁתִיָּה**[2], ש"נ, — שם או כנוי לסלע המוכח שבמקדש ירושלים, Altar(stein): משניטל

---

[1]) [כך כנראה כוונת הנקוד, וכן מסרת הפרשנים, אבל אין כל הצרוף שבנגוד כגבורה ולא בשתי(ת יין) עולה יפה, וכנראה משום כך תרגמו השבעים בשתי כלשון בֹשֶׁת: καὶ οὐκ αἰσχυνθήσονται, ולא יבושו, ואלו ולג' כבטוי כללי et non ad luxuriam, ולא למותרות. אבל יותר נראה מה שנאמר במד"ר קהלת לכתוב: בגבורתו ולא בתשישו, מה שמורה על פרוש בשׂכול, כגון בתש במשמ' בתשישות כח, שהוא נגוד מְכון אל בגבורה, וצ"ע.]

[2]) [ע"פ הבנה זו של אבן השתיה, ועי' ב. שְׁתִיָּה.]

[3]) [כלו': אין מונע אדם מלשתות כמה שירצה, ועי' בפרושו של העורך לאיוב ד ב (הנסה).]

[1]) [עי' א. שָׁתָה, הערות.]

[2]) [כך הנקוד במשנ' מנק' ליוורנו, וכן מסרת הדבור כאלו היתה זו א. שְׁתִיָּה. אך למעשה יתכן, שאין כאן בעקר אלא ש"ת (פרטי או כללי) שאבן זו נקראה בו.

ולשון המשנה ושתייה היתה נקראת, וכן הדרישות המובאות, מורות על כך, שלא הובנה המלה

הארון (מבית קדש הקדשים) אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת גבוהה מן הארץ שלש אצבעות ועליה היה (הכהן הגדול) נותן (יומא ה ב, וכעין זה תוספתי שם ג ו). א"ר יוחנן למה נקרא שמה אבן שתייה שממנה הושתת[1]) העולם תני ר' חייה ולמה נקרא אבן שתייה שממנה הושתה העולם (ירוש' שם ה ג).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אבן שתיה, בית הבחירה, גרן ארנן וכו' (הושענא, אבן שתיה). רביבים לשלמה, שתית לרוממה, תלויה על בלימה (הושענא, אדם ובהמה). שכן באדם שבינתו נכללה מציון יפעתו שתת אבן שתיתו הנה משתו (ר' שמעון בן אבון, אהוביך אהבוך, יוצר לשבת חוהמ"פ). בשורי בעין לבי דבירו מעי ספל ואבן שתיה בין אבנים מבלעת (ר"ש הנגיד, לבני בקרבי, בן תהלים א, הברמן, 84). מכתה טריה לא מצאה רטיה על חמדת נשיה אבן השתיה (ראב"ע, אך קול, איגר, 155). יוף מכלל דבירך ישב יסד שתיות כם ושם השלם מהשתמש בשתי אותיות (ר' מאיר בן יצחק ש"צ, אמונתך אמתי, זולת לשבת ר"ח).

שָׁתִיל, ש"ז, במקרא רק מ"ר סמי' שְׁתִלֵי,—נֶטַע רך, נצר של צמח Reis; pousse; scion: אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך בניך כִּשְׁתִלֵי זיתים סביב לשלחנך (תהל' קכח ג).—ואמר ב"ס: סביב לו (לכה"ג) עטרת בנים כשתילי ארזים בלבנון (ב"ס גניי נ יב). — ובתו"ם: שתילי תרומה שנטמאו, שתלן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול (תרומ' ט ז). המשלח לחבירו שתילין[2]) ועטינין והוצני פשתן מעשרן ודאי (תוספת' מע"ר ג ח).—ובסהמ"א: יבורך צורינו שלא נתיתם דורינו וכו' והשתיל שתילים מעמידים

בלשונם, כנראה משום שלא היתה עברית. ומסתבר למעשה, שאין השתיה או וְשתיה אלא המלה היונ' ἑστία uestia, מוקד, מזבח, ששמשה כנוי לכמה מזבחות קדושים ביון (עי' בדגמאית המובאית במלונם של Liddle—Scott), ושאך אחר כך נדרשה בעבר', כדרשות אחרות לרֹב למלים יוניות בתו"ם, ולפי זה ושתיה או השתיה היא עקר צורת המלה, וצ"ע.]

1) [נ"א גם כאן: הושתה, ועי' ב. שָׁתָה, ב. שָׁתַת.]

2) [כך אצל צוק"ם; בדפוסים: שתלין.]

אדנים (תסו' רש"י, קנולא קונטרסים, ז:). אבל שתילין קטנים שהעול כיבשן ואין עולין להן בחבל אין להן קרקע (טוחו"מ מכילה ריו).—ואמרו פיטנים ומשוררים: שעורים בזה שעור כמספד להגבר, שתילמו לנשיאת ראש אותם לחבר (ר"א קליר, קלובה היא, קרוב' שבת שקלים). הורד והושפל מחלו ונעה משתילו כהן עיתה לו (איכה ישבה מבללת, קינ' לט"ב). מטר שחק בעת רדתו פני הגן לאט שֹוה וכו' ונשא כל שתיל פריו ולא כחש ולא שֹוה (רמב"ע, הענק ג כ, ברודי, רמב). — ובלשון ימינו בפרט במשמ' נטע רך שבמשתלה העומד להִשתל במקום אחר.

***שְׁתִילָה,** ש"נ,—שה"פ מן שָׁתַל, מעשה השותל: (אינו חושש) לא משום כלאים, דאין זו שתילה (רש"י, שבת כא.). משום הכי אסורין (גדולי טבל) שאין שתילתן מועלת להן להסיר שם פסול מעליהן (הוא, פסחי לז.).

שְׁתַּיִם, עי' שְׁנַיִם.

***שְׁתִימָה,** ש"נ, — שה"פ מן שָׁתַם, פתיחת הבית וכדו': ישראל החשוד (על מכירת יין נסך) שותין מברתיפו ואין שותין מלגינו, אם היה חשוד על השתימה[1]) אף מרתיפו אסור (תוספת' ע"ז ז עו).

***שַׁתְיָן,** ש"ז, — מי שמרבה לשתות יין ושכר: המזיק יין של חבירו בפורים ר' שתיין משלם תשלומי כפל (מס' פורים, Parody in Jewish Literat., דוידזון, 180). ועוד נתנו לו תשובה אחרת, שיהיה שנה אחת ג' פעמים בכל יום בחביות מלא יין חי, גופו ערום וכו' ושינה שמו וקראו ר' שתיין (שם, 186).

***שְׁתִיקָה,** ש"נ,—שה"פ מן שָׁתַק, Schweigen; silence: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה (רשב"ג, אבות א יז). סייג לחכמה שתיקה (ר"ע, שם ג יג). שחט בשתיקה וכו' קבל והלך וזרק בשתיקה

1) [כך נכון, ולא כנ"א שבדפוסים: השתיה.]

וכו' זה היא שקרב המתיר במצותו (זבחי' ב ז). שכל דבר ששתיקתו פטורה (ממעשר וכדו') נאמן להחמיר (תוספת' דמאי א ה). שתיקה מקיימת ואין שתיקה מבטלת (שם נדרי' ז ה, בבלי נדרי' עט.). יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשים (ירוש' פסחים ט ה, בבלי שם לט., ועוד). ושתיקה כהודאה דמיא (יבמ' פז:). שתיקה בהודאה (ב"מ לז:). מה זכירה זכר לה שתיקתה לאחותה בשעה שהיו נותנין לו את לאה היתה יודעת ושותקת (מד"ר ברא' עג).—ובספה"א: תחלת החכמה שתיקה שניה לה שמיעה שלישית זכרון (רשב"ג, מבחר הפנינים, שער החכמה, 5). ואמרו (לסוקראט) מתי השתיקה טובה מן הדבור? אמר בעת התאוה (ר"י זבארה, ס' שעשועים ז, דוידזון, 71). והיה פתיותו נסתר בשתיקתו עד זרק הקיתון, ויפתח ה' את פי האתון (ר"י חריזי, תחכי' כד, 225). כי קצת החכמה חלק מן השתיקה (מוסר הפילוספ' א עז, ועוד). באשר השתיקה תוליד המות הדבור חכמה (עמנו', מחבי' ג, הברמן, 83).—ובמשמ' מחלת השתוק: ומוליד (היין) חלאים רבים כמו הפלג ולקות הפה ועקומו ושתיקה (ר"י זבארה, ס' שעשועים א, דוידזון, 10). — ואמר המשורר: ומרה אחרי זאת כל תביעה והיתה בה למשטיני שתיקה (ר"ש הנגיד, ידידותך בתוך לבי, בן תהלים ג, הברמן, 57). אמת כי השתיקה היא יקרה, בכל מדות המודות היא שקולה (ר"י חריזי, אשר יאמר, תחכי' כד, 225).

***שְׁתִיקוּת**, ש"נ, — כמו שתיקה: אומר לה שתיקותיך יפה ליך מדיבוריך (גיט' ד ה, תוספת' שם ד ג, ירוש' יבמ' ו ו, בבלי יבמ' סה.)—ובספה"א, גם במשמ' מנוחה ושקט: ודרך כל האניות עוברות ושבות בשלום בשתיקות הים והאניה שירד בה יונה היתה בצרה גדולה (פדר"א י). וכבר ידעת כי השתיקות מדה נחמדה באדם (תקון מדות הנפש לרשב"ג, פרשבורג, לט.).

***שַׁתִית**[1], ש"נ, — כמו קָלִי, גרגרי תבואה קלויים: ושוין שבוחשין את השתית[1] בשבת ושותים זיתום המצרי, והאמרת אין גובלין ל"ק הא בעבה הא ברכה, וה"מ הוא דמשני היכי משני א"ר יוסף בחול נותן את החימץ ואח"כ נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ (שבת קנו., ועי' ברכי' לח.).—ובספה"א: אבל תבואה שלא הביאה שליש ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתית מותר לגבל ממנה בחומץ וכו' (רמב"ם, הל' שבת כא לג). ותאכילהו עדשים קלופים וכו' והשתית הנעשית בסוכר וכו' ושמן שקדים והירקות הקרות (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ה א ב). —*ומ"ר שתיתות: והשתיתות כלומר קמה וקלי, כמו פולים וכרסינה וזרעונים ותורמוס (קאנון ד ד ד ב).

***שְׁתִיתָה**, ש"נ, — שה"פ מן שָׁתַת, נזילת נוזלים: תפלה ראויה היא מה שהתפלל קודם שתיתה[2] (רש"י, ברכי' כג.). דם הקזה, בתחלה שחור ואח"כ יוצא אדום ושתיהן בשתיתה בלא קילות ברחוק וכו' (הוא, כריתו' כב.). והמקשה היה סבור דמתני' איירי בכל ענין בין בשתיתה בין בזנוק (תוספות ד"ה האשה, נדה נט:). ופעמים יצא וכו' אם יגיע אל הוריד דם רב נקי או אל השריין דם צהוב עם הולה ושתיתה (קאנון ד ד ג א).

***שָׁתַךְ**, פֿעל מספק בצורתו, בתו"מ בעבר' רק בינ' משתכין, משותכין, במשמ' לא ברורה: ואמר רבי אמי מאי דכתיב אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון, אם ראית דור שהשמים משותכין[3] עליו כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין באותו הדור (תעני' ח.).

---

[1]) [מלה שאולה מן שתיתא בארמ' שבתו"מ, שעקרה שַׁחְתִיתָא, בבסור', בתרג' של קלי; יש שרואים בזה צורת שפע' מן חתת (עי' במלונו הסורי של ברוקלמן), ואינו מסתבר.]

[1]) [בברכ' לח.: השתות.]

[2]) [על הבריתא שם: ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו וכו'.]

[3]) [כך נסחת הערוך, וכן מלטר בהוצאתו ובחלק מן הדפוסים משתכין, ובכ"י מינכן ב: רקיע

שתל, מִמֶּנּוּ ״אַשְׁתָּלָה, שָׁתִיל, ״שְׁתִילָה, שַׁתָּל.

שָׁתַל, פ״י, שָׁתַלְתִּי, שָׁתוּל, שְׁתוּלָה, שְׁתוּלִים, אֶשְׁתֳּלֶנּוּ, — נטע שתיל, pflanzen; planter; to plant: ברוך הגבר אשר יבטח ביי׳ וכו׳ והיה כעץ שָׁתוּל על מים ועל יובל ישלח שרשיו וכו׳ (ירמ׳ יז ז—ח). אל מים רבים היא (הגפן) שְׁתוּלָה (יחזק׳ יז ח). ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש ינקותיו רך אקטף וְשָׁתַלְתִּי אני על הר גבה ותלול, בהר מרום ישראל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וכו׳ (שם שם כב—כג). אמך כגפן בדמך על מים שְׁתוּלָה פריה וענפה היתה ממים רבים (שם יט י). אפרים כאשר ראיתי לצור [1]) שְׁתוּלָה בנוה (הושע ט יג). והיה כעץ שָׁתוּל על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו (תהל׳ א ג). שְׁתוּלִים בבית יי׳ בחצרות אלהינו יפריחו (שם צב יד).—ובתו״מ: שתילי תרומה שנטמאו, שְׁתָלָן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול וכו׳ (תרומ׳ ט ז). שרשי המנתא והפיגם וירקות שדה וירקות גנה שעקרן לִשְׁתְלָן וכו׳ הרי אלו מיטמאין וכו׳ (עוקצ׳ א ב). בצל שעקרו וּשְׁתָלוֹ מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו (ר׳ יוסי בשם ר׳ יוחנן, ירוש׳ שביע׳ ו ג). שלתיאל שֶׁשְּׁתָלוֹ אל (סנה׳ לז:), היה המלך מחזיר ורואה אי זו נטיעה יפה בעולם והיה עוקרה ומביאה וְשׁוֹתְלָהּ בתוך אותו הפרדס וכו׳ (מד״ר שה״ש ו, דודי ירד; שם קהלת א, מתוקה שנת העובד).—ובהשאלה: ראה הקב״ה שצדיקים מועטין עמד וּשְׁתָלָן בכל דור ודור (ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן, יומא לח:).—ובסהמ״א, גם בהשאלה, כמו נטע בלב: עד שנתקבצו אליו (לאברהם) אלפים ורבבות וכו׳ וּשְׁתָל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו וכו׳ וכמעט קט היה העיקר שֶׁשָּׁתַל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן (רמב״ם, הל׳ עכו״ם א ג).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אזי נעקר בהם עֹקר תבונה ויבשו האשלים הַשְּׁתוּלוֹת (רסב״ג, תהלה אל, ביאליק-רבניצקי א, 75). בצאצאים תברכו נעימים בבית האל שְׁתוּלִים בברושים (ר׳ יצחק בן גיאת, יקר כוס, סעה״ס, 16). טהרת לבוש תפארתכם ציציות אשר לארבע פאות שְׁתוּלִים (רי״ל בר רלוצן, את קולך שמעתי, אזהרות)

—נפ׳, ״נִשְׁתַּל, — ששתלו אותו: שלתיאל, ששתלו אל שלא כדרך הַנִּשְׁתָּלִין, גמירי שאין האשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד (סנה׳ לז:). ישראל אמרו מה דוד סבר שֶׁתִּשָּׁתֵל מלכותו על בנה של בת שבע (מדרש תהל׳ ד ב, בובר, 40).— ובסהמ״א: שתול, נעקר מכאן והוזר וְנִשְׁתַּל במקום אחר, נטוע, מעיקרו ולא זז משם לעולם (רש״י, ע״ז יט.). קהלת הקדש אשר בבפתיד׳גאן נִשְׁתְּלָה (אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, ש. אסף, הרביץ א ב, 57).

—הפע׳, ״הִשְׁתִּיל, — בעקר השתיל שתילים, שלח את שתיליו, לכאן ולכאן, התפשט: כשם ששרשיו של אילן מַשְׁתִּילִים [1]) לכל מקום כך דברי תורה נכנסים וּמַשְׁתִּילִים [1]) בכל הגוף (פסיק׳ כג׳ ג, ביום השמיני, איש שלום, מ:).—ובסהמ״א: יבורך צורינו שלא נתיתם דורינו וכו׳ וְהִשְׁתִּיל שתילים מעמידים אדנים וכו׳ (תשו׳ רש״י, קבולת קוכטר׳, ז:)

שמשחכת, ובדפוס פזרו: דור שמשתכין שמשותן, ועי׳ ד״ס.

הפֹעל בא גם בארמ׳ בשבת קכ: (שכן תופרי יריעות חופרין גומא להצניע בה מחטיהן, אביי אמר כיון דמשתכי לא עבדי הכי), וכן בב״מ כו. (אטו אמרויים מצנעי ישראל לא מצנעי לא צריכא דשתיך — נ״א דאשתיך — טפי), ובכ״ב יט. (היינו טעמא דלא קתני — להטמין בין — סלעים משום דמשתכי לה לקדרה), ואין ספק שה״א שאול בעבר׳ מארמ׳; ועל פי מקום יחידי זה שבעבר׳ קשה להכריע, אם לפנינו צורה עברית ממש או ארמית שבתוך העבר׳, אף בסבטא כגון מִשְׁתַּכִּין.

ואשר לצורות הארמיות אפשר לראותן אף באתפ׳ מן שוך או שכך. ואף על פי שבכל מקום הכינה לקלקול (עי׳ תוספות, נגד רש״י בתענ׳ ח.), אין קלקול זה דוקא חלודה (שאין מקום לה לגבי קדרה), ולפי הענין אולי הכונה לדבר קשה או נדבק יחד, מלהוריד טל ומטר, וצ״ע. ועי׳ גם קָהָה, הערות.]

[1]) [עי׳ עמ׳ 5438, הערה 3, וכעת בדברי העורך ב„לשוננו״ כ, 88 וכו׳.]

[1]) [במד״ר במד׳ יד: משתרשים.]

—ואמר הפיטן: הטביע אדני נשי הדום וכם המנטל וכו' השתיל שתילי עדן ברווי ענינת טל (ר"א קליר, אאגרה, תפלי טל).

—הפעי, *הָשְׁתַּל, — כמו נשתל: וזרע צדיקים נמלט (משלי יא כא), זרע שהוא מושתל[1]) מן שני צדיקים נמלט (ירוש' גנזי' סכת' ו, 260). שאלתיאל בנו, ממנו הושתלה מלכות בית דוד (מד"ר ויקר' י, פס פה"ם ח, סימני כאותם).

—פעי, *שֻׁתַּל, — כמו נִפְעַ': וכי נפתולי אלהים נִפתלתי, כי בבית המדרש שֻׁתלתי, תתראי לי בערמה בבגדי חפש ורקמה (יוסף ידידיה קרמי, ארץ ארץ, מבחר השירה העברית באיטלי, שירמן, רקס).

*שֶׁתֶל, ש"ז, — כמו שָׁתִיל, בתו"מ רק מ"ר שתלים, שתלי: העוקר שתלים מתוך שלו ונטע לתוך שלו פטור (מעשר' ה א). שיתלי בצלים עד שלש שנים אסורין (ר' נתן בר' יוסף, תוספת' תרומ' ה ח). מביאין שתלים וקרומנין מחוצה לארץ לארץ וכו' (שם שביע' ד יט). העוקר שתלים[2]) מתוך שלו ליטען בחוצה לארץ וכו' ה"ז חייב (שם מע"ר ג ט). מה בין חטים מה בין שתלים חטים גמר מלאכה שתלים אינן גמר מלאכה (ירוש' מעשר' ה א). — ובסהמ"א: שיצא ממנו (מאברהם') שתלים שתלים ישראלים כהנים ולוים וכו' (מדה"ג, ברא' תולדות פתיח', מרגליות, תכח). — ואמר הפיטן: קיניין ברכתי יירש ארורי, ריק אם אפנה ועירירי, שם צדק יש לי, שתל צדק אין לי (ינאי, מה יתרון, קרובי ברא', זולאי, כד). וישאג שודד וישלוף שנונה לשכל שתלי שבטים הנשענים אחריך (שם, ספט). בטוב רואי עצביתם חבש, נטעם שתל רטוב, טוהר ברקתם גבש בחורב לֶקח טוב (רסע"ג, באמת ובתמים, עבודת יוה"כ, סדור רסע"ג, רפג).

*שַׁתָּל, ש"ז, — שעסקו בשתילת עצים, נוטע: פי' המנהג הידוע השתל נוטל החצי ומי שלא שתל אלא עובד השתילים בכלל השדה בלבד נוטל שליש (ערוך ערך דנק). שתל הנוטע נטיעותיו של בעל הבית והפסיד חייב לשלם (עוסו"מ סו).

1) [עי' א. שָׁחַל, עמ' 7025, הערה.]

2) [כך בתוספת' שבדפוסים, ואצל צוק"מ (שם ג ס): שותלין.]

שתם[1]), ממנו *שְׁתִימָה, *שָׁתַם, *שָׁתֻם או *שְׁתָם.

שָׁתַם, פ"י, במקרא רק בינ' פעו', שָׁתֻם, בצרוף שְׁתֻם העין[2]), — גלוי העין: נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שְׁתֻם העין (במד' כד ג, טו). — ובסהמ"א, במליצת הכתוב: והמשל כאור השמש שעוברת על פני שתום העין ולא יוכל לראות פני השמש רק עד שיעבור (יסוד מורא לראב"ע יג, מג.). — ואמר המשורר: איך לא יאו להביט יפיך הגבר שתם העין (ריה"ל, מה יפית, זמורת ג, 91). מי

1) [עי' בהערות שאחר זו.]

2) [משמ' הבטוי במקומו שנויה במחלקת, עד שהתלבטו בו אף הקדמונים כעדות תרג' השבעים ὁ ἀληθινός ὁρῶν, שכאלו גרסו שֶׁ־תַּמָּה עין (שלו), החוזה אמת, וזאת כונת ת"א: דשפיר חזי, כי מצד הלשון לכאורה קשה להניח, שבא כאן שתם שלא במשמ' סתים העין, כשמוש שָׂתַם (בכתיב זה באיכה ג ח), סתם בכל מקום במקרא, וכן וולג' obturatus, סתום, ואלו מצד הענין נדרשת המשמ' גלוי עינים, וכן הסורי (גליא), וכן מפרש בהמשך פס' ד: נֹפל וגלוי עינים; ואף תרוץ שבדרוש הוא בדברי ת"י: ורזיא סתימיא מה דאתכסי מן נבייא הוה מתגלי ליה. ואמר ראב"ע בפירושו: שתם העין, אין לו אח רק פירושו כפי מקומו הפך סתום, ויש אומרים כי עין אחת היתה לבלעם, וזה דרך דרש, ע"כ.

ואולם אפשר שיש להבחין בין לשון המקרא בכללו, אשר שתם, סתם, בא בו במשמ' סתם, סגר בלבד, ובין לשונם של משלי בלעם, שהיא אף קרובה ללשון השירה שבס' איוב, וכמוה אולי מתרגם: היא מארמ', ובלשון זו בא שתם במשמ' פתח דוקא, כנגיד שבין לשונות קרובית במלים כגון אשכח (= מצא) כנגד שָׁכַח בעבר', אֲבָי[a]) במשמ' לא אבה בערב', כנגד אָבָה בעבר', ועוד, ומשמ' זו של שָׁתַם היא הבאה אח"כ גם בלשון המשנה. לפי זה שָׁתַם וסתם אחת הן במקורן.

שים לב לכך, כי כמה מן הקדמונים, כגון רסע"ג בתרגומיו, ראו גם השתוםם (מן שמם) כנגזור מן שתם, כמובן בטעות.]

a) أبن.

יתנני שְׁתֻם עין בנֹער ולא נטה לבבי ואחור לא נסֹגתי (ר׳ יהודה לבן גיאת, מבין עפאים, סער אפיל, 124). עין שתום על כל סתום לו בסתום דרך בתרון (ר״י קמחי, ספר זכרון, 1).—ושתום עין. במשמ׳ סתום העין [1]: ולבי קטרת תבונה ירקח, שְׁתֻם עין התאוה ועין השכל יפקח (עמנו׳, מחב׳ ג, הברמן, 88). — ובתו״ם: *שָׁתַם, פתח, הסיר את הסתימה, öffnen; ouvrir; to open: עכו״ם שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום וכו׳ אם הודיעו (היהודי) שהוא מפליג, כדי שישתום ויסתום ויגוב (ע״ז ס ג, וכעין זה שם שם ד).—ואמר המשורר: הנני גבר עיניו לראות פשעי דודיו עד לא שתם, אכן כל איש מהם משגה חבי זדון עלי שתם (רמב״ע, ס׳ הענק ו, נכודי, שסד).

*שָׁתָם או שֶׁתֶם, ש״ז, שלא נתברר כל צרכו בצורתו ובהוראתו [2]: ר״ש בן אלעזר אומר היה שם לגין מלא וקשור בכרעי המטה ואין הגוי יודע בו מותר, א״ל ר׳ יהודה והלא השתם [3] ניכר בין למעלה בין למטה אלא כדי שיפתח שיגוף ותיגף. המשלח חבית של יין ביד כותי ושל ציר וכו׳ ביד הגוי אם היה מכיר חותמו ושתמו [4] מותר ואם לאו אסור, יין אצל הגוי השתם [5] אסור משום יין נסך אבל הציר והמוריים וכו׳ אם ראה אותן גוי שמנסכן אסורין אם לאו מותרין (תוספתא ע״ז ז יג–יד).—ובסהמ״א: כל ברכות וטובות ונחמות שראו הנביאים הראשונים וכו׳ ראו מקצת וכו׳ כאיזה צד ראו כמין שיתמה של חבית [1] ראו (מדה״ג בראשי׳ טו ה, מרגליות, רמז).

1) [ע״פ הבנה כזו במקרא, עי׳ כהערה הקודמת.]

2) [המפרשים והמלונאים פרשו כאן פרושים שונים, ע״פ רב כלשון שתימה, פתיחה ונקיבה, ואף הפרידו, שלא כענין, בין שתם זה וזה.

לפי כל הענין יש לראית בשתם כאן איזה דבר, שיש בו מתכונת היין (על כן הוא יכול להיות אסור כיין נסך) והוא נכר מחוץ לחבית, ולפי זה כנראה פרוש המלה: מעט יין שנקרש אחר שיצא מן הכלי בצד המגופה.

על כל פנים אין למלה קשר אל הארמ׳ והסור׳ אשתיאמא, שהיא האשורי׳ שַׁתַּם, מחסנאי, שומר אסם וכד׳.]

3) [נ״א: פשתם.]

4) [נ״א: וסתמו; ושמו.]

5) [נ״א: מהסתם; הסתם.]

שתן [2], ממנו הִשְׁתָּנָה, מִשְׁתָּנָה [3], שָׁתַן, שֶׁתֶן.

שָׁתַן, קל לא נמצא.

—הפעי, הִשְׁתִּין, במקרא רק בינ׳ בצרוף מַשְׁתִּין בקיר,— ככנוי לתינוק, לילד קטן שאינו יודע נקיון [4]: כה יעשה אלהים וכו׳ אם אשאיר מכל אשר לו עד אור הבקר מַשְׁתִּין בקיר (ש״א כה כב, וכעין זה שם שם לד). והכרתי וכו׳ מַשְׁתִּין בקיר עצור ועזוב בישראל (מ״א יד י, וכעין זה שם כא כא, מ״ב ט ח).—ובתו״מ, בכל צורות הפעל, pissen; uriner; to urinate: לא יעמוד אדם (בשבת) ברשות היחיד וישתין ברשות הרבים, ברשות הרבים וישתין ברשות היחיד (ערובי׳ י ה). ד״א אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודת אלילים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על פי הביב וכל העם משתינין לפניה (ע״ז ג ד). ג׳ דברים מביאין את האדם לידי עניות ואלו הן, המשתין מים בפני מטתו ערום וכו׳ (שבת קכ:). שאלו תלמידיו את ר׳ זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ד״א של תפלה וכו (מגי׳ כז:). משתינין מים בפני רבים ואין שותין מים בפני רבים ומעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין ונמצא כריסו צבה (בכורי׳ מד:).—ואמר המשורר: והכסף כאולו מכלי איש אזי לא תאמין אִתּו לקולו, ויהיה בין

1) [כלו׳ מה שיוצא מן החבית הסתומה החוצה.]

2) [שרש משני, שנוצר מצורת אפתעל מן שין (עי׳ שם).]

3) [נוהג במשמ׳ בית שמוש בדבור.]

4) [כשאר כנויים גסים לתינוקות, ועי׳ בערכים צאצא, צו, קו וכד׳, ובטעות חשבו אחרים (עי׳ רש״י) על כלב, או על הגבר בנגוד לאשה, ואינו מסתבר. ודברי ת״י ידע מדע, לפי רש״י יסודם בדרוש כלשון משית קירות לבו. בסור׳ בש״א: מתקן באסתא, כנראה כט״ס במק׳ מתון ז״א משתין, כי האותיות ו. ק דומות הן בכתב זה, וכן נכון במ״א יד י ועיד: דתאן באסתא.]

בני אדם בשפלותו עדי עליו יהי משתין חתולו (רש"ע פלקירה, המבקש, יז).

—הפע', *הִשְׁתִּין, — נוזל שהשתינו אותו: הרע שבשתני החולים כלם הוא הרקיק וכו' ולמטה ממנו וכו' אותו שיושתן רקיק וזך ואחר צאתו מעט יתעצר וכו' שהמשובח שבשתני החולים כשיושתן וככר נראו בו השמרים המשובחים ויקרא זה הראשון וכו' (פרקי משה לרמב"ם ה, יח:). ואמנם השתנים העבים הנה יושתנו אם בסבת נקוי וכו' (קאנון ג ט ב יג). וראוי שיוקח השתן וכו' ולא תכף שיושתן אלא אחר שינוח באשישה וכו' ולא יושתן באשישה שלא רוחצה (שם א ב ג ב).

—נפעי, *נִשְׁתַּן,—כמו הפע': והשתן אשר יראה בו כחוטים מעורבים קצתם בקצתם יורה שנשתן מיד אחר המשגל (קאנון א ב ג ב).

*שֶׁתֶן, ש"ז, — מי רגלים, שֵׁינִים, Urin; urine: שני נקבים יש באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום (ת"כ, בכורי מד:). —ובספה"א: ואמר אחד מן החכמים אני תמיה ממי שעבר במעבר השתן והדם פעמים היאך יתגאה ויגבה לבו (ר"י א"ת, מו"ה, הכניעה ה). והטבע היא העושה כל מה שצריך בגופות בעלי חיים וכו' כשישלשל ממנו החלטים שהם סבת חליותו או בזיעה או בשתנו או בהילוך המעיים (רש"ע פלקירה, המבקש, לד). — *וכלי השתן: והמבקש להשיג השכל בכחות הגויה דומה לשותה בכלי השתן ומשתין בכלי השתיה (עמנו', מחב' י, הברמן, 296). כי (הזגג) בעשותו הכוסות קטנים השמנו והלאנו וכו' ולו עשאם ככלי השתן אז טוב לנו (הוא, שם כח, שם, 700). — *ועצירת השתן וכדו': הנזק הראשון עצירת השתן השני איחור השתן (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, בית הדם ד ב, קט:). — *וענן השתן: וראית את ענן השתן עומד בתווך, דע כי החולי יצא בתוצאות השתן (אסף, 133). ועי' עָנָן, 4599.

שתע[1], ממנו שָׁתַע.

שָׁתַע, פ"ע, תִּשְׁתָּע, נִשְׁתָּעָה, — ירא, פחד, fürchten; craindre; to fear: אל תירא כי עמך אני אל תִּשְׁתָּע כי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך וכו' (ישעי מא י). הגידו האתיות לאחור ונדעה כי אלהים אתם אף תיטיבו ותרעו וְנִשְׁתָּעָה ונראה יחדו (שם שם כג)[2]. ועי' א. שָׁעָה, 7341. — ובספה"א, במליצת הכתוב: אל תירא אנכי תוחלתך אל תשתע אנכי שומרך (ינאי, אל תירא, קרוב' בראש', זולאי, כז).— ואמר המשורר: אמרר על יחידתי ואשתעה להוחת אשר הרע ומני לה ועוה את נתיבתה (ר"ש הנגיד, אמרר על יחידתי, בן קהלת, אברמסון, 23). חזק ואמץ לבל תשתע לבבי (ר"י הלוי, התירא נמסים, זמורה ג, 319). באו לגן מתים וגעו בעץ דעת ועץ חיים ואל תשתעו (ראב"ע, גבהי שחקים, איגר 52; כהנא ב, 34).— *וכפ"י, במשמ' הפחיד: בלה בשרי והיתי שתע, ביערים הבאתי בבהמות להתע (ר' יוסף בר שלמה, הודך כי אפסת, יוצר לשבת א חנכה).

*שתף[3], ממנו *הִשְׁתַּתְּפוּת, *שִׁתּוּף, *שִׁתּוּפִי, *שֻׁתָּף[4].

שָׁתַף, קל לא נמצא.

---

1) [לא ידעו המדקדקים להכריע, אם יש לגזור את הצורות המובאות בהמשך כהתפ' מן שעה או כקל מן שתע, עד שנתגלה, כחמורת שתע בעבר' ובמשמ' ירא, פחד, חתע באוגרית, וכן, כבעבר' בכתבת הכנענית מקראטפה בקיליקיה (עי' בספר העורך הלשון והספר, א, מחד' ב, 70), שורה ב, 3 וכו': ובמקמם אש כן לפנם נשתעם אש ישתע אדם ללכת דרך, כלו': ובמקומות אשר היו לפנים נשתעים (ז"א יראים) אשר ישתע אדם ללכת דרך.]

2) [על הצרוף להשתעות (צ"ל להשתענות) בתהלתם (ב"ס גני' מד ח) עי' בהערה שבעמ' 7358.]

3) [שרש משני שנוצר בעבר' מן שֻׁתָּף (עי' שם גם שותפות, שותפי), שהיא מלה שאולה מאשור' שותפ. ואמנם לא מן הנמנע הוא, שאין המלה האשור' מצדה אלא מלה שאולה מן תּוֹשָׁב בעבר' ובשמית מערבית בכלל, וצ"ע.]

4) [בימינו נוהג גם שַׁתְּפָן, שַׁתְּפָנוּת, שַׁתְּפָנִי

—פִּעֵל, *שִׁתֵּף, — שִׁתֵּף דבר בדבר, צרף דבר לדבר ודִבְּרם כשותפים זה לזה, gesellen; associer; to associate: אלולי ששתפו ישראל שמו של הקב"ה בעבודה זרה כלים היו מן העולם וכו' (מכי' משפטים מסכתי' דנזיקין יז). שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל וכו' אם מניח אני את ישראל כמות שהם נבלעין הן בין העכו"ם אלא הרי אני משתף שמי הגדול בהם והן חיים (ר"ש בן לקיש, ירוש' תעני' ב ו). בשעה שבא הקב"ה לבראות אדם הראשון וכו' ושיתף בו מדת רחמים ובראו (מד"ר בראשי' ח). — *ושתף דבר עם רעהו, צרף דבר שלו לשל רעהו ולהפך: וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם (דברי כז יד) וכו' מלמד ששיתף הקב"ה קולו עמהן (ירוש' סוטה ז ב). ג' הם שברחו מן העבירה ושתף הקב"ה שמו עמהם וכו' (מד"ר ויקרי' כג). אמר הקב"ה בשעה שמגעת צרה לישראל והם מבקשין אותי יהיו משתפין כבודי עמהן ומיד אני עונה אותם (מדרש תהלי' כ א, בובר, פז.). כיון שראה (ישעיהו) את מלאכי השרת מקלסים להקב"ה ולא שיתף קילוסו עמהם התחיל מיצר וכו' ולא היה לי לשתף קילוסי עם קילוסן של מלאכי השרת שאילולי שיתפתי קילוסי עם קילוסם שלהם הייתי חי וקיים לעולם כמותם (פסיק' רב' לג, אבכי אבכי, איש שלום, קנ:). — *ושתף ראובן את לוי עמו, עם עצמו: אמר להן הקב"ה (למשה ואהרן) שתפו הראשים שביניהן עמכם (מד"ר, שמות ז). — ובספה"א: שייחד אלהיו בבטחונו בו במה שהוא חייב לבטוח בו ואל ישתף זולתו עמו (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון ג). — *ושתף עצמו עם הצבור: תפלת הצבור נשמעת תמיד וכו' לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור (רמב"ם, תפלה ח א). — *ושתף את הבורא[1], ועם הבורא, האמין ברבוי אלים וכדו': אך מפסידות היחוד בלב שלם הרבה מהם לשתף[2] הבורא והוא על כמה פנים (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד י). ושָׂמוּנוּ משתפים (את הטבע) עם הבורא בא מרנו הטבע חכם פועל (הוא, כוזרי א עו). — *ושתף ראובן פעֻלה עם לוי, עבד כשותף עמו, נוהג בספרות ובדבור.

—פֻּעַל, *שֻׁתַּף, בתו"מ רק בינ', מְשֻׁתָּף, — שבני אדם מחזיקים בו בשותפות, שיך לשותפים, gemeinsam; commun; —on: וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ וכו' (יהושע ז ט) ומה תעשה לשמך הגדול שהוא משותף בנו (ירוש' תעני' ב ו). — ובספה"א, בכל צורות הפעל, גם במשמ' שהשתתפו בו: ויתחלקו הכחות הנפשיות אל שלשה חלקים והם מה שישותף[1] בו החי עם הצמח והוא הכח הצמחי (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). הצרות הכפרים שכל אחד ואחד בונה לו בית ונמצאת החצר שבין שני הבתים משותפת לכל בני הבתים (רמב"ם, שכנים ב א). — *ודברים משֻתפים, במשמ' שיש צד שוה ביניהם: ואלו התבניות יש להם אורך ורוחב וכו' והם משותפין מהם והנפרדין שאין בינו ובין חבירו שתוף כלל (ר"י עקנין, פי' אבות ג כא, 102). — *ושם משֻׁתף, ולשון משֻׁתף, בעל כמה משמעיות, mehrdeutig; équivoque; ambiguous: ויהיה מים לשון משותף נאמר על הצורה ועל המים ממש ועל ענינים אחרים (ראב"ח הנשיא, הגיון הנפש א, ג:). השם דבור מהסכמת הקדמונים הוא שם משותף יפול על ג' ענינים (מלות ההגיון יד). והמשותפים הם השמות המורים על הענינים יותר מאחד (רמ"ע פלקירא, ראשית חכמה, 24). — *ומאמר משֻׁתף, ודבור משתף, במשמ' זו: כי המאמרים הסתמיים והדבורים המשותפים נאותים לדברים מסופקים וכו' וכן אמרו הם (אנשי יבש גלעד) לעמונים מחר נצא אליכם וגו' והוא מאמר משותף, ישראל היו מכוונים לצאת להלחם בם והעמונים חשבו שיצאו להשתעבד אליהם (ר"י אברבנאל, ש"א יא). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שֻׁתפו חמש המכות ביום זה ערוכות והֻקבע עלי למבוכות (ליאונטי בר אברהם, אהיה נגד, מבחר השירה העברי' באיטלי', שירמן, עז). בידעי כי לבנה שם משתף לירח ואל עפרה לבנה (עמנו', מחב' יז, הברמן, 462).

במשמ' communist(e); —ic; —ism, (חדושו של העורך במלון הגרמני־עברי של לור־טורטשינר).]

[1] [ע"פ הערב' אַשְׁרַכַּ a).]

[2] [נ"א: לשתף עם.]

a) اشرك.

[1] [במהד' הירשפלד: מה שהשתתף.]

התפ', *השתתף, נשתתף, — נעשה שותף לזולתו בקנין, ברכוש, ובפעלה, sich beteiligen; participer; to participate: האחין שחלקו נותנין ב' פאות, חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת (פאה ג ה). שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו יכול הוא לומר טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני וכו' (דמאי ו ח). — *והשתתף עמו: השוחט לכהן ולעכו"ם פטור מן המתנות והמשתתף עמהם צריך שירשום (חול' י ג). — *והשתתף לו: הלוקח עובר חמורו של נכרי וכו' והמשתתף לו והמקבל ממנו וכו' פטור מן הבכורה (בכור' א א, וכעין זה שם ב א). — *והשתתף או השתתפו בדבר, לגבי דיני ערובי חצרות וכו': הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכים עליו וכו' (דמאי א ד). בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח (ערוב' ג א). חמש חצרות פתוחות זו לזו ופתוחות למבוי עירבו בחצרות ולא נשתתפו במבוי מותרין בחצרות ואסורין במבוי ואם נשתתפו במבוי מותרים כאן וכאן (שם ו ח). כיצד משתתפין במבוי מניח את החבית ואומר הרי זו לכל בני מבוי ומזכה להן על ידי בנו ובתו הגדולים וכו' (שם ז ו). אין משתתפין לא באוצר ולא במבוי אלא אם כן ייחד לו מקום (תוספת' ע ה). — *והשתתף עם זולתו בפעלה: כיון שבא (אשור) ונשתתף עמהן בחורבן ביהמ"ק א"ל הקב"ה אתמול אפרות עכשיו ביצה וכו' (מד"ר בראש' לז). כולכם הייתם שותפין במכירתו של יוסף אבל בנימין שלא נשתתף במכירתו של יוסף ההר חמד אלהים לשבתו (שם שם לט). ולא רצו הנשים ומיחו בבעליהן וכו' והנשים לא נשתתפו עמהן במעשה העגל (שם במד' כא). — *ונשתתף לזולתו, הצטרף אליו: ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב כו) אמר הקב"ה הם נשתתפו לי אף אני אשתתף להם למנותם בכבודי ובעצמי (מד"ר במד' ד). — *והשתתף בדבר לפני, כנ"ל, ובלשון של כבוד: והדברים עתיקים זה דוד ושלמה שנשתתפו לפני הקב"ה בבנין בית המקדש (כי איכה, שם רות ב). — ובספהמ"א: ושומעין בבית הועד בת קול שמשתתפת עמהם בתפלה (מגלת אחימעץ, JQR, אפריל 1902). שהעלגים מן האומות המשתתפין לישראל היו משבשין לשון נזיר על צד שנויי לשונם (רמב"ם, נזר א א). וישתתף עמו (עם העני) כדי להחזיק בידו שלא ימוט ויצטרך לבריות וכו' (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 83). — **והשתתף דבר עם דבר וכדו', היו ביניהם צדדים שוים: ושאיננו (האל) משתתף עם דבר ואיננו דומה לדבר (ר"י אב"ע, מו"ס הקדמה). אבל הכניעה היא אשר תהיה אחר רוממות הנפש והתנשאה מהשתתף עם הבהמות במדותם המגונות (חוה, שם, הכניעה ב). והוא האדם השלם וכו' לא מצד שהוא גוף כי הוא משתתף בזה עם הצמח ולא מצד שהוא חי כי הוא משתתף בזה עם הבהמות (הוא, הכוזרי ד ג). כי הוא (האל) מבחר כל הברואים שמצאנו אותו משתתף עם המלאכים בדיבור ובשכל (תקון מדות הנפש לרשב"ג ה). ואם השתתפו (המשפטים) במין אחד מן השתוף עד שיתחיב מהם יחד משפט אחר אז יקרא הקש (מלות ההגיון ו). — **ושם משתתף, ודבור משתתף, כמו משותף: שהאל ית' ויתעלה וכו' דבר אליו (אל אברהם) בדבור משתתף לשני ענינים (ר"י אב"ע, הקדמה לריב"ג ה, 18). כי כבר ידע כל עברי כי שם אלהים משתתף לה' ולמלאכים ולשופטים מנהיגי המדינות (ר"ש אב"ע, מו"נ א ב). — **והשתתף בצערו של חברו: ושם אצלו למדן תם וישר וירא אלהים הוא משתתף בצערי ומליץ טוב בשפה רפה (חיד"א, מעגל טוב השלם, 19).

*שֻׁתָּף, עי' שׁוּתָּף.

שתק[1], ממנו **שְׁתוּק, **שְׁתוּקוֹת, *שְׁתוּקִי, *שְׁתִיקָה, *שְׁתִיקוּת, שֶׁתֶק, **שָׁתֹק, **שַׁתְקָן, ∴שַׁתְקָנוּת[2].

שָׁתַק, פ"ע, יִשְׁתֹּק, יִשְׁתְּקוּ, — החריש, דמם, verstummen, ruhen; se taire, s'arrêter; to become silent, to rest: ובאין נרגן יִשְׁתֹּק מדון (משלי כו כ). — ושתק הים, הגל וכדו': מה נעשה לך וְיִשְׁתֹּק הים מעלינו וכו' שאוני והטילני אל הים וְיִשְׁתֹּק הים מעליכם (יונה א יא—יב). וישמחו כי יִשְׁתֹּקוּ (הגלים) וינחם אל מחוז חפצם (תהל' קז ל). — ובתו"ם, בפרט לשתיקת האדם או האל מדבור

---

[1]) [גם בארמ' ובסור' בא שתק באותה משמ', ואולי השרש שאול בעברי מארמ'. יתכן שיש כאן חקוי לקול כבית האש, כדגמת (פ)שת בשפות אחרות.]

[2]) [בדבור נוהגות גם צורות כגון הַשְׁתָּקָה, הִשְׁתַּתְּקוּת, שאינן במקורות.]

אמרו לפני ר"ע אומר היה ר"א עור שסכו בשמן של שביעית ידלק אמר להם שתוקו וכו', האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר אמר להם שתוקו (שביעי' ח ט-י). שתק ר' טרפון וקפץ ר"ע א"ל בני כך אני דורש וכו' (ספרי במד' קיח). לזה נאה לקרות גבור שהוא רואה חורבן ביתו ושותק (יכוס' ברכי׳ ז ד). הנושא אשה ולא מצא לה בתולים וכו' בשותקת, ואפילו תימר במדברת באומרת מצא ואיבד (כס כתובי׳ א ו). ויהס כלב את העם (במד' יג ל) עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר הס והם שותקין לשמוע ממנו (מד"ר במד' עז). —*ושתק לפ': שתיקה ששתק (לוט) לאברהם (סס בראסי׳ כא). — ובסהמ"א: לומר לעדים בסתר וכו' אני מערער ומה ששתקתי למה שכתבה וכו' שאם אני מוחה לא ימכור לי (רמ"י, כתובי׳ קט:). —*ושתק מן הדבר: ומנה מחצה ודילג מחצה, טוב לו לישתוק משתיהם (סדור רס"י קעד). ואבותינו אז בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה (המיחס לרס"י, דהי"ב יח ג). אין טומאת משא במת וכו' ויראה לי ששתק ממנה הכתוב כדרך ששתק מאיסור הבת (רמב"ם, טומאת מת א ב). —*ושתק על דבר: מי ששמע דבר שאינו כרצונו ושותק עליו (מבחר הפנינים לרשב"ג, 20). — ואמר המשורר: מה אעיד ומה אדמה, ללבי אשר יהמה, וישתק משאגותיו (מנחם בן סרוק, סמע נא, שער השיר, 2). גבר אשר חרף לך ותחריש מגמלו רבים יחרפוהו ויהודון לך שְׁתָקְךָ לו (כ"ם הנגיד, בן משלי, אנרמסון. 88).

—וביני' פעו', *שָׁתוּק, —כמו שׁוֹתֵק, בתו"מ בעקר בצרופים כגון שְׁתוּק ממזורות [1], שתוק חלל וכדו': איזוהי אלמנת עיסה כל שאין בה לא שתוק ממזורות ולא שתוק נתינות ולא שתוק עבדי מלכים ולא שתוק חלל וקאמר ליה ר"מ וכו' אבל ממזר וצווח חלל ושותק פסול (כתובי׳ יד:). שתוק ממזר כשר, שתוק חלל פסול (סס). —ובסהמ"א, גם במשמ' חולה במחלת השִׁתּוּק: האבר בשימות עד שלא ירגיש אם תעקצהו וכו' אז ישוב שתוק ואז ראוי שתמהר לחתכו (פרקי משה להרמב"ס טו, לח.). —ובלשון הכשוף, *מים שתוקים: ותקח מים שתוקים בכלי חרס ותשים בתוך חמים שמן זית זך (דרך ישרה, שער הסורה, לח:). ועי' מַיִם, 2970.

[1] [ז"א: מי שקוראים לו ממזר וכו' והוא שותק].

—פע', *שִׁתֵּק, — עשה שישתק, zum Schweigen bringen; faire taire; to reduce to silence: האומר וכו' על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' משתקין אותו, המכנה בעריות וכו' משתקין אותו בנזיפה (מגי' ד ט, וכעין זה ברכי' ה ג). מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ב"ה שסמך על העולה בעזרה מצאו תלמיד אחד מתלמידי ב"ש א"ל מה זו סמיכה א"ל מה זו שתיקה שיתקו בגערה (תוספתי חגי' ב יב). חולה שמת לו מת וכו' ואין מקרעין בפניו ומשתקין את הנשים מפניו (ת"כ, מו"ק כו:). דמיתיך רעיתי וכו' אמר להם הקב"ה (לישראל) מה אתם סבירים שאין בי כח לפדותכם דומו, דמיתיך שתקתיך (מד"ר שה"ש, לסופתי). נמשל כבהמות נדמו (תהלי מט יג, כא) אין נדמה אלא שתיקה שיתקתים מפניך (סס קהלת י, גם במדעך). שמש בגבעון דום (יהושע י יב) בקש יהושע לשתק את החמה וכו' למה אמר דום שכל שעה שהוא הולך הוא מקלס להקב"ה וכו' לכך אמר לו יהושע שישתוק (תנחומ' בובר, אחרי יד). —ובסהמ"א: ויאמר הס, אמר עגלון שתקו את הכל מעלי (רס"י, שופטי' ג יט). שני כהנים שנתערבו ולדותיהם וכו' בד"א בזמן שהן באין מכח נישואין אבל בזנות גזרו הכמים שמשתקין אותו מדין כהונה כלל (רמב"ם, איסורי ביאה כ יט). —ואמר הפיטן: ושמע קול שאון מעיר בחמה שפוכה לשתק (ר"א קליר, הטה אלהי, קיני לת"ב). זכרון ספר נדברים להכתב ולהחתם, האמת אתם לשתק חולק ולסתם (ר' מנחם בר' מכיר, אור זרוע, יוצר לשבת הפסקה א).

—פע', *שֻׁתַּק, ביחוד בינ' מְשֻׁתָּק, —הסובל בשתוק בלשונו ואינו יכול לדבר, נטול דבור: היה הולה או משותק אמרו לו היכן מעשר שיני שלך הראן באצבעו כך וכך הן וכו' בודקין אותו שלשה פעמים וכו' (תוספתא מע"ש ה ה, וכעין זה סס גיט' ז א). — ובסהמ"א, גם במשמ' ששתקו אותו בדברים: משמים משתוממ, אדם משותק מלדבר (רס"י, יחזקי ג יה). ולבסוף הייתם משותקים ומנוצחים לפניו (הוא, איוב מב ז). שומם, לשון אלם ומשותק (הוא, דני' ה יג). —*ובמשמ' מי שחלה במחלת השתוק ביתר אבריו: ההפרש בין השתוק והתרדמה שהמשותק בשתוק יאנק וכו' ויכנס פגע בנשימתו והמורדם אינו כן (קאנון ג א ה ע).

—הִפעִ׳, *הִשְׁתִּיק, — כמו פִעֵ׳, עשה שישתק: מאי שתוקי אילימא שמשתיקין אותו מנכסי אביו וכו׳ אלא שמשתיקין אותו מדין כהונה (כתוב׳ יג:). מה עשה הקב״ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים וכו׳ שנאמר (מ״א יח כט) ואין קול ואין עונה ואין קשב (מד״ר שמות כט). א״ל הקב״ה לאברהם יבואו עשרים ושתים אותיות ויעידו בהן בישראל וכו׳ וכיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם נתביישו ועמדו בעצמן ולא תעידו בישראל (שם איכה, פתיח׳) [1]). — ובספה״א: ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנאמר ויהס כלב (רש״י, במד׳ יד כז). וגם בלובלין השתיקוהו (את הרב דלוקאטש) ולא הניחוהו לכנוס לפני המתוועדים (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת ת, היילפרין, 61).

—הִתפַ׳, *נִשְׁתַּתֵּק, — פסק מלדבר, שתק לו: צויתי את הים שיקרע ואת השמים שישתתקו לפני משה (מד״ר דברים ה, תיאודור, 35). כשתבא לפתוח בדברי תורה הכל משתתקים לפניך ושומעים דבריך ומהיכן את למד ממשה רבינו וכו׳ בשעה שבא לפתוח בדברי תורה נשתתקו העליונים והתחתונים והאזינו דבריו (שם דבר׳ י). כדי שיהא לי פתחון פה בפני שרי אומות העולם שעתידין לקטרגם לפני וכו׳ אותה שעה סניגרון של ישראל משתתק ההיד ובעת ההיא יעמד מיבאל (דני׳ יב א) וכו׳ א״ל הקב״ה נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני הייך שאני מדבר בצדקה ומושיע את בני (שם רות פתיח׳). טרבינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל ט׳ באב והיו כל ישראל אבלים נשתתק הולד בחנוכה (שם איכה א, על אלה אני בוכיה). —*ובמשמ׳ נאלם, נעשה

[1]) [במד״ר קהלת סדרא א על וזרח השמש כתוב: תני בשם רבי נתן גלגל חמה יש לו נרתק הה״ד לשמש שם אהל בהם ובריכה של מים לפניו ובשעה שהוא רוצה לצאת הוא משולהבת והקב״ה מתיש כחו במים וכו׳ אבל לעתיד לבוא הקב״ה מערטלו ומהשתקו · ומנרתקו ומלהט אותו ברשעים ע״כ, וצ״ל מערטלו מנושתקו ומנרתקו, וכן בב״ר מהד׳ תיאודור, 46: מערטלו מנושתקו ומלהטו, ועי׳ בהערות תיאודור שם, ועל נשתק, נשתיק או נושתק במשמ׳ נרתיק בדברי ב. גיגר אצל קרוים, תוספת הערוך עמ׳ רפה, ואין כאן מלה עברית.]

אלם מחמת מחלה: נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו שלשה פעמים וכו׳ (גיטי׳ ז א). היה קורא בתורה ונשתתק, זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון (ירוש׳ ברכו׳ ה ג). תיפתר שנדרה בתחילת לילי שבת ונשתתק (הבעל) וחזר לדיבורו (שם נדרי׳ י י). בד״א [1]) בזמן שנשתתק מתוך בוריו אבל אם נשתתק מתוך הוליו דיו פעם אחת (שם גיטי׳ ז א). — ובספה״א: וכן אם נשתתק אע״פ שנבדק וכו׳ והעיד בפנינו בכתב ידו אינו עדות כלל (רמב״ם, עדות ט יא). אילם ששומע ואינו מדבר או מי שנשתתק מקחו וממכרו ומתנותיו קיימין (טוחו״מ רלה).

—נִפעַ׳, *נִשְׁתַּק, — כמו הִתפַ׳: שערוריה מיום הושתה עירי שבת משוש ונשתק שירי (ר׳ שמעון בר יצחק, איך אפא, סליחו׳ מוס׳ יו״כ).

*שֶׁתֶק, ש״ז, — כמו שתיקה: אם הדבור בשקל כסף השתק בככר זהב, כל שתק צרי לכל נגע (תוספת למבחר הפנינים, לב, ספר השחוקים, הכרמן, פיוי חס״ט, רפט).

*שַׁתְקָן, ש״ז, נק׳ שַׁתְקָנִית, — שדרכו לשתק, schweigsam ; taciturn(e): שאל לך משפחת שתקנים שסתם בני מריבה הם פסולין וכו׳ מתוך שהם שתקנים הוחזקו במיוחסים (רש״י, קדוש׳ עא:). — ואמר הפיטן: צעקתנו שלש עשרה משוב ריקנית, צורחת קול ערב יונה שתקנית (ר׳ שלמה הבבלי, אורח לדקה, סליח׳ מנחה יו״כ).

*שַׁתְקָנוּת, ש״נ,—תכונת השתקן, Schweigsamkeit; taciturnité ; — ity: נוהג בספרות ובדבור.

א. שתת [2]), ממנו א. שָׁתַת.

ב. *שתת [3]), ממנו *מַשְׁתִּית, ב. שָׁתַת.

ג. *שתת [4]), ממנו *שְׁתִיתָה, ג. *שָׁתַת, *שֶׁתֶת.

[1]) [על המשנה שם, המובאה לעיל.]

[2]) [עי׳ א. שָׁתַת, הערות.]

[3]) [עי׳ ב. שָׁתַת, הערות.]

[4]) [עי׳ ג. שָׁתַת, הערות.]

א. שָׁתַת, פ״י, כמו שִׁית: שַׁתּוּ[1]) בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (תה׳ עג ט). — וכפ״ע, במשמ׳ יָרַד[2]): כצאן לשאול שַׁתּוּ מות ירעם (תה׳ מט יה).

ב. *שָׁתַת, קל אינו נמצא.

—נִפעי, *נִשְׁתַּת, — נוסד: אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת וכו׳ ר׳ יוסי אומר ממנה נשתת[3]) העולם (תוספת׳ יוה״כ ג ו). אבן ירה הקב״ה בים ממנו נשתת העולם (יומא כד:). — ובספה״א: שכתבו (חכמינו) בפרשת בראשית בפסוק ותקרא את שמו שת, מלמד שנשתת הכל נתגלגלה ונשתתה בשת[4]) (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ע). וממנו (מעצם האלהות) נשתת כל חלקי העולם רוחני וגשמי בהדרגה שלימה (ר״י איירירי, שער השמים, מבוא, 17).

—פעי, *שִׁתֵּת, בינ׳ מְשַׁתֵּת, — יִסֵּד: תושיה, דברים של תוהו שהעולם מְשׁוּתָּת עליהם (סנהדרין כו:). —ואמר הפיטן: תורגלת ידיד לחעמיד נשייה, תכנת עמודיה מהתמגג תושיה וכו׳ שותת עולם צדקו כנתעורר, שאף מעבר ואחריך נגרר (ר׳ משולם בן קלונימוס, אמונת נפלאותיך, עבודת יו״כ, Elbogen, Stud. 127).

—הִפעי, *הִשְׁתִּית, — יסד: כי השתות יהרסון וכו׳ הצדיקים שהשתיתו עולמך שנאמר וצדיק יסוד עולם וכו׳ (מדר׳ תהל׳ יא ג, זוהר, מע:)[5].

—הָפעי, *הָשְׁתַּת, הֻשְׁתַּת, — כמו נפע׳, נוסד: למה נקרא שמה אבן שתיה, שממנה הושתת העולם (ירוש׳ יומא ה ג, וכעין זה בבלי שם כד:)[6]. על גוי ועל אדם יחד, על גוי זה דור המבול, ועל אדם זה נח, יחד שממנו הושתת העולם (מד״ר בראש׳ לו). ויקרא את שמו שת שממנו הושתת העולם (שם במדי׳ יד). — ואמר הפיטן: ועוד איך אניחך תחת יד מוני, כי עליך הֻשְׁתַּתּוּ והטבעו אדני (ר׳ שמואל הכהן, אימתי תמתי, מאורה לשבת ב אחה״פ).

—פִעי, *שִׁתֵּת, —יִסֵּד, חִזֵּק: שכן באדם שכינתו, נכללה מציון יפעתו, שתת אבן שתיתו, הנה מטתו (ר׳ שמעון בר יצחק, אהוביך אהבוך, יוצר לשבת חוהמ״פ). שתתה עולם בבניניך, מלאה הארץ קניניך עליון שמת מעונך (הוא, שמחה עולם, יוצר ז פסח). שתת וכבש ובצע ושבת, ששה בשכללו שביעי שבת (אמיצת פלוחתו, קונט׳ הפיוט׳ י). בנה סוכתך והקם הנפולה, יסודותיה לשתת ולכנותה על תלה (ר׳ ישמעאל בן יצחק, בנה סוכתך, מעריב ליל ב סוכות).

ב. *שָׁתַת, פ״ע, — נזל, fliessen; couler; to flow: צלוב שדמו שותת ונמצא תחתיו רביעית דם טמא אבל המת שדמו מנטף ונמצא תחתיו רביעית דם טהור ר׳ יהודה אומר לא כי אלא השותת טהור והמנטף טמא (אהלי ג ה). הסך שמן טהור ונטמא ירד וטבל ב״ש אומר אף על פי ששותת ויורד טהור (תוספת׳ עדי׳ ב ג). היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים ות״ור ומתפלל (ת״כ, ברכי כב:, וכעין זה סוטה מד:). ניקב (הגיד) פסול מפני שהוא שותת נסתם כשר מפני שהוא מוליד (ת״כ, יבמי עו., חולי מח.). אמר דוד לפני הקב״ה גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ וכו׳ (ב״מ כט., סנה׳ קז.). כאן בשותתת (רעי) כאן במתרזת (חול׳ לח.). איזהו דם הקזה שהנשמה יוצאה בו כל זמן שמקלח, יצא דם התמצית מפני שהוא שותת (כריתי כב.). — ושתת(ה) לשון הנחש וכד׳, הזיל(ה) ארם: אמרו לו לנחש וכו׳ ומפני מה אתה הולך ולשונך שותת וכו׳ (מד״ר במדי׳ יט, שם דברי ה ועוד). שתו בשמים פיהם וכו׳ א״ר אלעזר מצינו שהם מהלכים בשמים ולשונם שותתה בארץ (שם קהלת סדר א, כי גם לא ידע האדם את עתו). — ובספה״א: או שהיה דם שותת מחוטמו רוחץ

---

1) [למעשה אין כאן כנראה אלא זרות בנקוד במקי שָׁתוּ מן שִׁית. ועל כן הובא הכתוב גם בערך זה].

2) [מסרת הנקוד אולי הכינה את הפעל במשמ׳ ג. שָׁתַת כלשון ירידה ונזילה, אבל לפי הענין נראה יותר, שהכונה לצורה סבילה מן שִׁית, שלא כנקוד, ועל כל פנים אין לקבל הצעות תקון רחוקות, כגון יַחַתּוּ.]

3) [נ״א: השתה.]

4) [ועי׳ הָפע׳.]

5) [עי׳ גם סנה׳ כו:.]

6) [וכן במד״ר ויקר׳ כ, במד׳ יב.]

כדרכו ואינו חושש (הלכות פסוקות לתלמידי יהודאי גאון, 22). חמשה דברים יש בדם הקוה שהנשמה יוצא בו הראשון הוי טיפה אדומה ואינו מקלה אלא שותת והשני אח״כ יוצאת טיפה שחורה ושותתת (בגמ״ה, כריס׳ כב.). נמצא הדם בפרוזדור (של הרחם) חוץ לנקב הרי טומאתו בספק שמא מן החדר בא או מן העליה שתת דרך הלול וכו׳ אם שתת מן הרחם לובן או משקה ירוק וכו׳ ה״ז טהור (רמב״ם, איסורי ביאה ה ה-ו). וכשהיו מנסכים ע״ג המזבח וכו׳ היו הנסכים יורדין מן המזבח לרצפה ושותתים לבור שהיה כרוי שם (ר״ע מברטנורה׳ מדות ג א).

ג. *שָׁתַת, רק בינ׳ פעו׳ מְשֻׁתָּת, — כמו מְשֻׁשֶּׁה, בעל ששה צדדים: והצורות האלה וכו׳ הם על תמונות רבות מהם מחמשות ומהם משותתות ומשובעות ולמעלה מהם וכו׳ צלעותן וזויותן שוות, ויש שלא יהיו שוות אבל מתחלפות (לאב״ע הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת ב, 76). וכן אלו היה ראש הגולם ותושבתו שטחים מחומשים או משושתים וכו׳ והיית יודע מדידת המחומש או המשותת אשר הוא תושבתו או ראשו (הלוסה מאלץ סגר, 26).